

TYGE KROGH

Oplysningstiden og det magiske

*Henrettelser og korporlige straffe
i 1700-tallets første halvdel*

Samleren

Oplysningstiden og det magiske

Copyright © 2000 by Tyge Krogh

Grafisk tilrettelægning Henrik Birkvig

Bogen er sat med Adobe Garamond

hos NBC PrePress, København

og trykt hos Olesen Offset, Viborg

Printed in Denmark 2000

ISBN 87 568 1560-3

Udgivet med støtte fra

Statens Humanistiske Forskningsråd

Denne afhandling er den 13. april 1999 af Det Humanistiske
Fakultetsråd ved Københavns Universitet antaget til offentligt
at forsvares for den filosofiske doktorgrad.

Forsvaret finder sted fredag den 31. marts 2000 kl. 13
i lokale 8-1-13, Københavns Universitet Amager.

Indhold

Forord	7
Forkortelser	9
Indledning	10

FØRSTE DEL

Retssystem og kriminalitet

1. Den civile retsorganisation 36
2. Den militære retsorganisation 72
3. Kriminaliteten i 1700-tallet 83

ANDEN DEL

Dommene

4. Guds og naturens love 99
5. Forbrydelser mod religionen 119
6. Forbrydelser mod ægteskabet 151
7. Forbrydelser mod naturen 158
8. Simpelt drab 191
9. Overlagte drab 213
10. Tyveri 252

TREDJE DEL

Straffene

11. De offentlige straffe i tal 272
12. Dansk og europæisk straffepraksis 280

13. Den officielle straffeceremoni 284
14. Tilskuernes straffeceremoni 301
15. Smerten og vanæren 319
16. Den professionsbestemte uærlighed 328

Oplysningstiden og det magiske 353

Utrykte kilder 371

Litteratur og trykte kilder 376

Ordforklaringer 381

Lovfastsatte korporlige straffe i 1700-tallet 384

Bilag A – civile straffesager 386

Bilag B – militære straffesager 454

Bilag C – teologiske udtalelser 515

Bilag D – skillingsviser 567

Bilag E – henrettelser 576

Summary 579

Sagregister 598

Personregister 600

Stedregister 604

Forord

I 1978-79 udarbejdede jeg for redaktionen af Kalundborgs historie en fortegnelse over kilderne til byens historie. Her stødte jeg i stiftamts- og amtsarkiverne på rækkerne af korrespondance vedrørende delinkventomkostninger. Dette materiale dokumenterer omfanget af offentlige straffe og bringer samtidig i glimt læseren helt nær på straffenes konkrete detaljer. Jeg blev fanget af disse – set fra vore dage – barbariske skuespil, som statsmagten iscenesatte ned i mange bizarre enkeltheder. Herefter rumsterede længe den tanke, at benytte én af sagerne til en næranalyse af samfundet først i 1700-tallet. I 1992 fik jeg tid til at forfølge denne idé. Jeg kom også godt igang med en beskrivelse af en retssag fra Kalundborg, men det viste sig vanskeligt i en snæver lokal analyse at fange den fremmedartede tankeverden, som lå bag retssagen. Derfor udviklede arbejdet sig til en bredere undersøgelse, hvor hovedspørgsmålet blev hvilken omverdensforståelse, der bar dommene og de korporlige straffeceremonier. Undersøgelsen er altså startet med en empirisk inspiration, og som det vil fremgå har jeg søgt at udnytte de gode muligheder, mit arbejde som arkivar giver, for brede studier i utrykte kilder.

Hertil har de sidste par årtiers forskning inden for kulturhistorie og bevidsthedshistorie også været en væsentlig inspiration. Forskningen har interesseret sig for den langsomme og konfliktfyldte forandring af omverdensforståelsen. Hvor en tidligere generation af historikere interesserede sig for de nye tankers fødsel, så har interessen i de senere år i højere grad fokuseret på de tabende kulturtræk. Den fremherskende metode til kulturbeskrivelsen har været den mikrohistoriske, hvor enkeltpersoners eller mindre gruppers forestillingsverden er gjort til genstand for minutøse undersøgelser. Ønsket har generelt været at dokumentere bevidsthedsstrukturernes indflydelse på den historiske udvikling, men der har dog også ligget en romantisk interesse for de tabende kulturer. Til gengæld er de sejrende kulturtræk, især rationalismen og den modernistiske udviklingsoptimisme, blevet skurke, der fortrængte konkurrerende kulturer og forestillinger uden hensyntagen til de erkendelser og livsværdier disse også indeholdt.

Jeg er inspireret af denne forskningstradition først og fremmest gennem min interesse for tabende kulturtræk og mit fokus på vanskelighederne ved at ændre store sammenhængende forestillingsstrukturer. Men jeg har dog også reageret imod den på nogle punkter. Således har jeg, som ovenfor nævnt, fundet den mikrohistoriske metode utilstrækkelig for mit formål. Min interesse for elitens erkendelsesudvikling er heller ikke ganske i samklang med den nyere kulturhistorie. Hertil har det været noget vanskeligt for mig at romantisere den omverdensforståelse, som bar de korporlige straffe. Og selv om oplysningstidens rationalisme langt fra spiller nogen en-tydig helterolle i min fremstilling, så er den dog heller ingen skurk. Derfor har forskningstraditionens metode og teori ikke været så anvendelig for min undersøgelse. Jeg har måttet gribe tilbage til lidt ældre teoridannelser, som bedre analyserer mine problemstillinger.

I 1993 bevilgede Det Humanistiske Forskningsråd mig midler til frikøb fra mine arkivfaglige forpligtelser på Rigsarkivet i to år. Det gav mig den afgørende samlede tid til at færdiggøre de empiriske studier. I sommeren 1996 tilbragte jeg en inspirerende måned som stipendiat på klosteret San Cataldo. Under arbejdet har jeg modtaget mange betydningsfulde kritiske kommentarer til såvel hele projektet som dets enkelte dele fra en række fagfæller og kolleger fra tilgrænsende fag. Jeg takker Hans Henrik Appel, Ning de Coninck-Smith, Gustav Henningsen, Helle Gjellerup, Lars Peter Visti Hansen, Bernard Eric Jensen, Jens Chr. V. Johansen, Martin Schwarz Lausten, Birgit Løgstrup, Poul Olsen, Henrik Stevnsborg, Ditlev Tamm, Signild Vallgård og Alex Wittendorff.

Bogen tilegner jeg mindet om min far, som døde i 1998, og hvis betydning for den, jeg først for sent forstod.

Rigsarkivet

1999

Tyge Krogh

Forkortelser

DK: Danske Kancelli

DL: Danske Lov af 1683 (de trelede tal herefter henviser til lovens opdeling i bøger, kapitler og paragraffer. 1-2-15 er således 1. bog, 2. kapitel paragraf 15).

Frd.: Forordning, se sjællandske registre i Danske Kancelli eller Schou: ... Forordninger og åbne breve ... Kbh. 1777 ff, som gengiver forordninger 1660-1848

KB: Det Kongelige Bibliotek

Konc. og indlæg til sjæll. tegn.: Koncepter og indlæg til sjællandske tegnelser

Konc. og indlæg til sjæll. reg.: Koncepter og indlæg til sjællandske registre

KU: Københavns Universitets arkiv

LAS: Landsarkivet for Sjælland m.m.

Mosebog: Det Gamle Testaments fem mosebøger (de trelede tal herefter henviser til opdelingen i bøger, kapitler og tekststeder)

RA: Rigsarkivet

Resk.: Reskripter, se tegnelserækkerne i Danske Kancelli eller Fogtmann: Kgl. reskripter, resolutioner og kollegialbreve ..., Kbh. 1806 ff., som gengiver de centrale reskripter 1660-1848

Sjæll. tegn: Sjællandske tegnelser

Sjæll. reg.: Sjællandske registre

STA: Stiftamtsarkiv

Teol. Fak.: Det Teologiske Fakultet

Indledning

I maj 1735 byggede Kalundborgs borgere efter anvisning fra skarpretter Christian Ernst Puhan to bål ved landevejen uden for Kalundborg. De godt 100 borgere i byen slog kreds om bålene og med hele byen og oplandet som tilskuere brændte skarpretteren på det ene bål en hoppe. På det andet brændte han den tidligere ridefoged Hans Møller, som havde bedrevet sodomi med hoppen. Ved sær kongelig nåde havde Hans Møller fået lov til at få hugget hovedet af før han blev brændt. I september samme år var Christian Puhan igen i Kalundborg. Denne gang for at hænge de tre tyve, Anders, Mikkel og Hans, alle natmænd. I december 1740 var byen atter samlet på retterstedet for at se mester Puhan hugge hovedet af barnemordersken Kirsten Madsdatter. Hendes afhuggede hoved spiddede han bagefter på en stage, som opstilledes på retterstedet til skræk og advarsel for ligesindede.

Kalundborg var ikke enestående med disse henrettelser. I første halvdel af 1700-tallet brændte også andre retterbål rundt om i landet, der rejstes galger til tyve, og stager med barnemorderskers hoveder opsattes.

Dette blodige straffesystem var båret af et kompleks af forestillinger. Lovene og straffene for deres overtrædelse ansås for at være indstiftede af Gud, som ville straffe landet, hvis ikke den kristne stat efterlevede dem. Henrettelserne udtrykte samtidig de dødsdømtes udsoning med Gud og kunne udvikle sig til bevægende religiøse ceremonier. Næsten hver forbrydelse havde sine egne særlige straffe, som ved siden af det religiøse indhold udtrykte en fysisk uærliggørelse af forbryderen. Også den døde krop vanæredes i forskellige grader. Ærestabet hang igen sammen med den erhvervsbetingede uærlighed hos dem, som udførte straffene, bødlerne og natmændene.

I 1700-tallet var straffesystemet nøje styret af samfundets ledende lag. Det der straffedes for og straffemetoderne justeredes løbende og var genstand for omfattende overvejelser hos kongerne og deres mest betroede embedsmænd. De offentlige afstraffelser var tillige store begivenheder, der spillede en fremtrædende rolle i tidens samfundsliv som moralske og religiøse lærestykker. Derfor afspejlede sceneriet de

dominerende forestillinger i samfundet, og sceneriet var følsomt over for forandringer i samfundets normer og etik.

Den blodige offentlige straffepraksis kendes i hvert fald tilbage til 1400-tallet. De offentlige afstraffelser kom under kritik fra slutningen af 1700-tallet og ophørte i løbet af 1800-tallet. I dette lange udviklingsperspektiv kan 1700-tallets første halvdel ses som tiden, hvor det offentlige straffesceneri nåede sin højeste udvikling. Perioden giver desuden med sin relative kilderigelighed gode muligheder for at trænge ned i de forestillinger, som lå til grund for straffene og komme tæt på straffeceremonierne. Straffenes form og de forestillinger, som knyttede sig til dem var dog ikke statiske. I 1700-tallets første halvdel kan der ses et opbrud i de forestillinger, som bar straffesystemet, og dette opbrud førte til mange overvejelser om strafudmålingen og straffeceremonierne.

Perioden prægedes på den ene side af en pietistisk vækkelse, som ønskede at styrke men også forandre religionens plads i samfundet. På den anden side af en rationalisme og verdsliggørelse, der kan ses som indledningen til den moderne tid. I disse år formuleredes mange af de grundholdninger, som er konstituerende for vores nutidige samfund. Den faktuelle og empiriske tilgang til forståelsen af naturen og samfundet vandt frem, og menneskets lykke formuleredes som samfundets mål konkretiseret i forestillingerne om naturretten og den sociale kontrakt. Hvor moderne det tidlige 1700-tal også var, er Holbergs digtning et eksempel på. Det er den tidligste verdslige digtning, som vi stadig 'benytter' idag og hvis morale og ironiseringer vi tilslutter os og nyder. Vi er i vid udstrækning stadig i samklang med Holbergs verdensbillede.

Disse moderne holdninger eksisterede imidlertid sammen med det forestillingsunivers, som det korporlige straffesystem repræsenterede. Det kan være vanskeligt at fatte, at så barbariske strafferitualer var en del af Holbergs hverdag. Det var da heller ikke en gnidningsløs sameksistens, de nye tankegange satte stadig flere elementer i straffesystemet under debat. I den ændring, der skete i samfundets forståelse af forbrydelserne og straffene, spillede forholdet mellem stat og religion en betydelig rolle. Det opbrud i de religiøse holdninger, som den korte pietistiske vækkelse medførte, fik her en væsentlig betydning.

Især dødsstraffene var religiøst begrundede, og periodens udvikling i strafferetten fremstår på flere måder som et opgør mellem en religiøs dogmatik og en verdslig rationalitet. Men bag denne modsætning er det denne undersøgelses påstand, at der foregik et bredere opgør med en magisk omverdensforståelse. Denne havde ikke kun hjemme i kirken. Den var indvævet i den juridiske praksis på mange niveauer og prægede også andre dele af samfundslivet. Opgøret med denne magiske forståelsesramme krævede dybtgående ændringer af straffepraksis og de institutioner, der var

knyttet hertil. Og det var samtidig ændringer som måtte berøre centrale dele af samfundets og statens selvforståelse.

Det er denne undersøgelses mål at beskrive det offentlige korporlige straffesystem, som det fremtrådte i praksis og efterspore de forestillinger, som bar systemet. Undersøgelsen vil argumentere for, at straffesystemet i 1700-tallets første halvdel blev kondenseringspunkt for opgøret med en magisk omverdensforståelse, som havde præget de foregående århundreder. De magiske forestillinger befandt sig i et grænseland mellem ubevidste forestillinger, religionsudøvelse, videnskabelig erkendelse og politiske holdninger. Forfølgelsen af målet vil derfor ikke alene føre langt ind i retshistorien, men også i kulturhistorien, religionshistorien og den politiske historie. Kernen i undersøgelsen kan siges at være en erkendelsesudvikling hos samfundseliten, og denne udviklings samspil med og konsekvenser for den politiske praksis som de offentlige straffe udgjorde.

Den danske rets- og straffehistoriske forskning

I oversigtsværket *Dansk retshistorie*¹ fremstiller Ditlev Tamm den danske retsfilosofiske udvikling og dens sammenhæng med de europæiske hovedstrømninger. Herigennem tegner han de lange linier i den juridiske elites erkendelsesudvikling – dog først og fremmest som den formuleredes i den juridiske litteratur. Tamm fremhæver i beskrivelsen af 1500-1600-tallene den betydelige indflydelse, som religionen med Reformationen fik på lovgivningen. Det var et hovedpunkt i Luthers lære, at Bibelen skulle være den bogstavelige rettesnor for menneskenes liv. Især Mosebøgerne er rigelige på guddommelige love. Denne såkaldte mosaiske ret kom til at præge især strafferetten efter reformationen og førte i 1500- og 1600-tallene til flere skærpelser af straffeloven. Den mosaiske ret havde også stærk indflydelse på Danske Lov fra 1683, og Moseloven opfattedes ifølge Tamm endnu langt op i 1700-tallet som bindende i dansk strafferet². Den retsfilosofiske debat i 1700-tallet ser Tamm dog primært som domineret af naturretstanken. Naturretstanken var oprindelig et kristent begreb, hvor naturens orden sås som en bekræftelse på Guds lov, som den udtryktes i Bibelen. Men i 1600-tallet udvikledes en rationalistisk naturretslære, som alene tog udgangspunkt i naturen og gjorde de lovmæssigheder, man udledte heraf til en selvstændig erkendelseskilde³. Tamm udpeger altså 1700-tallets første halvdel som den periode, hvor der gjordes endeligt op med Bibelens indflydelse på strafferetten i Danmark, selv om han ikke kommer nærmere ind på dette opgør.

En grundigere diskussion af forholdet mellem magiske forestillinger, religion og

1) Tamm 1989.

2) Samme s. 79.

3) Samme s. 176.

strafferet er i Danmark især foregået i relation til trolddomstro og hekseforfølgelser. Den grundigste beskrivelse af de danske hekseforfølgelser er Jens Chr. V. Johansens 'Da Djævelen var ude'⁴. Med udgangspunkt i jysk retsmateriale tegner han udviklingen i retsforfølgelsen for trolddom i Danmark. Der kendes fra midt i 1500-tallet retsforfølgelser af hekse, men langt størsteparten af de ca. 500 trolddomsprocesser, som Johansen har fundet i sin jyske undersøgelse, foregik i 10-året omkring 1620 sammenfaldende med udstedelsen af trolddomsforordningen i 1617⁵. Fra 1640'erne sås kun spredte trolddomssager, og de trolddomssager, som rejstes i sidste halvdel af 1600-tallet betragtedes med tydelig modvilje fra centralt hold. Jens Chr. V. Johansens undersøgelse viser, at opgøret med trolddomsprocesserne i Danmark var en langstrakt proces, hvor en skepsis allerede kunne iagttages fra 1630'erne. Johansen finder at det især var de lokale præster, som nærede denne skepsis. Han argumenterer for at den dæmonologiske lære, som lå bag mange centralt styrede hekseforfølgelser i landene omkring Danmark, ikke slog rod i den danske præstestand, selv om den havde fortalere blandt de ledende teologer. I stedet prædikedes en forsynstro, hvor alt sås som styret af Gud. Menneskene skulle koncentrere sig om at erkende deres egen syndighed og overlade straffen for trolddom til Gud.

Denne opfattelse er blevet kritiseret af Alex Wittendorff⁶. Han argumenterer for, at den mentalitetsændring og erkendelsesudvikling, som efterhånden trængte hekseforfølgelserne tilbage, var en ny rationalitet, som voksede frem af læge- og naturvidenskaberne. Wittendorff karakteriserer skiftet som en udvikling fra en magisk-religiøs menneskeopfattelse og kosmologi til nutidens virkelighedsforståelse. Han mener, at det først og fremmest var den adelige og borgerlige elite, der tog de nye tanker til sig, mens bønderne i vidt omfang holdt fast ved de gamle opfattelser. Derfor ser Wittendorff en udvikling, hvor eliten skilte sig mere og mere ud fra den jævne befolkning i kulturel og mental henseende, og han mener, at denne erkendelsesmæssige splittelse uddybedes i 1700-tallet.

1600-tallets religiøst betonedede retsforfølgelse og de erkendelsesmæssige overvejelser, den foranledigede, er altså ganske godt belyst ud fra trolddomsprocessernes vinkel. Det er imidlertid samtidig et gennemgående træk, at trolddomsprocessernes ophør betragtes som et slutpunkt også for den magisk-religiøse menneskeopfattelses dominans.

4) Johansen 1991. Af andre værker om trolddomstro og hekseprocesser kan nævnes J.C. Jacobsen: Danske domme i trolddomssager i øverste instans, Kbh. 1966. Karsten Sejr Jensen: Trolddom i Danmark 1500-1588, Kbh. 1982/1989. Merete Birkelund: Troldkvinden og hendes anklagere. Danske Hekseprocesser i det 16. og 17. århundrede, Århus 1983. Kim Tørnsø: Djævletro og folkemagi. Trolddomsforfølgelse i 1500- og 1600-tallets Vestjylland, Århus 1986.

5) Johansen 1991s. 40-46.

6) Alex Wittendorff: Trolddomsprocessernes ophør i Danmark, 1992.

For 1700-tallets vedkommende foreligger ikke tilsvarende grundig forskning. Gustav Henningsen har i et par undersøgelser i oversigtsform beskrevet overtroiske forestillinger i 1700-tallet. I en artikel om trolddom i samleværket 'Dagligliv i Danmark 1620-1720' behandler han de såkaldte forskrivelser til Fanden, som floredede omkring 1720⁷, og i en længere artikel fra 1975 beskriver han forskellige former for folkelig trolddomstro fra 1700 og til i dag⁸. Her redegør han for nogle spredte tilfælde fra 1700-tallet, hvor almindelige mennesker søgte at rejse trolddomssager. Retssagerne endte dog alle med at myndighederne afviste, at der havde været tale om trolddom. Henningsen tolker dette således, at trolddomsforestillingerne levede videre i befolkningen, mens myndighederne og den herskende elite havde gjort op med sådanne forestillinger. Alex Wittendorffs vurdering, at skellet mellem elitekulturen og folkekulturen voksede i 1700-tallet, bygger på Gustav Henningsens undersøgelser.

Forbrydelserne fødsel i dølgsmål og fosterdrab er behandlet af Beth Grothe Nielsen i bogen „Letfærdige Kvindfolk“⁹. Hovedvægten i hendes undersøgelse ligger i 1700-tallet. På grundlag af Henningsen, Johansen og Tamm's nedenfor omtalte sagtypologiske optælling har hun fundet og analyseret alle sager forelagt Nørrejylland Landsting i perioden 1719-1805. Grothe Nielsen beskriver kriminaliseringen af forbrydelsen i 1600-tallet og dokumenterer de mange henrettelser i 1700-tallet. Et mildere syn på forbrydelserne indtrådte først i sidste halvdel af 1700-tallet. Grothe Nielsen interesserer sig dog først og fremmest for den sociale og psykologiske baggrund, som foranledigede de ulykkelige mødre til at udføre drabene og statens forsøg på at begrænse drabene gennem oprettelse af fødselsstiftelsen m.m. Derfor kommer hun ikke nærmere ind på den erkendelsesudvikling, som medførte den ændrede domspraksis.

Wilhelm von Rosen har i bogen „Månens kulør“¹⁰ forfulgt homoseksualiteten mellem mænds historie i Danmark 1628-1912. Retsforfølgelsen af homoseksualitet før 1800 var dog meget sjælden, og hans analyse af 1700-tallet bygger kun på en enkelt sag. Wilhelm von Rosen giver tillige en interessant fremstilling af de tidlige naturretsfilosoffers definitioner på sædelighedsforbrydelser.

Af stor interesse for denne undersøgelse er en række småartikler om dødsstraffens historie i Danmark skrevet af rådstuearkivar Chr. Villads Christensen og udgivet i tidsskriftet 'Det ny Aarhundrede' i 1904¹¹. Artiklerne er skrevet uden kildehenvisninger, men de to artikler, som behandler 1700-tallet, bygger tydeligvis på kildestu-

7) Henningsen 1969 s. 161-96.

8) Henningsen 1975.

9) Nielsen 1982.

10) Rosen: Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912 (1993).

11) Christensen 1904.

dier af københavnsk straffepraktis. Artiklerne er de eneste i dansk forskning som fokuserer på selve det korporlige straffesystem. Artikelserien var et indlæg imod dødsstraffen, som endnu var i kraft i Danmark da de blev skrevet. Villads Christensen kritiserer troen på, at straffe, når de blot er hårde nok, kan afskrække potentielle forbrydere fra at begå lovovertrædelser. Han ser denne afskrækkelsesteori som årsagen til, at man i 1700-tallet indførte stadigt mere pinefulde dødsstraffe i Danmark. Han fremhæver også religionens rolle og kalder henrettelsessceneriet for en hel gudstjeneste. Endelig omtaler han også den særlige forbrydelse, at især kvinder dræbte børn for selv at blive henrettet og tilskriver dem det pietistisk inspirerede religiøse sværmeris forherligelse af døden og kirkens forsikringer om, at den bodfærdige dødsdømte kom i himmerige. Han ser en forordning, som ophævede dødsstraffen for sådanne melankolske mordere fra 1767, og nedtoningen af præstens rolle ved henrettelsessceneriet i 1768 som vigtige skridt mod en ny straffepolitik.

Et væsentligt bidrag er også Tage Holmboes gennemgang fra 1961 af Højesterets behandling af strafferetlige sager 1661-1961¹². Hovedvægten i Holmboes fremstilling ligger på 1700-tallet. Han næranalyserer den bevarede række af Højesterets voteingsprotokoller, og beskriver på denne baggrund rettens holdning til de enkelte forbrydelseskategorier. Holmboes indfaldsvinkel er imidlertid ikke så meget strafferettens erkendelsesbaggrund og samfundsmæssige betydning, som det er udviklingen af den moderne professionelle jura. Han følger indgående hvorledes domspræmisserne i stadig højere grad artikuleredes og generaliseredes i straffesagerne.

I samleværket 'Dagligliv i Danmark 1720-90' fra 1971 giver Knud Waaben en bred beskrivelse af retsvæsenet i en social og kulturel sammenhæng¹³. Det er symptomatisk for forskningssituationen, at han må begrænse sig til en lovgennemgang krydret med eksempler. Om de korporlige straffe må han konstatere: „Det er uvist, i hvilket omfang de lemlæstende straffe (bortset fra drabsstraffene) er blevet fuldbyrdet i 1. halvdel af det 18. årh.“. Og senere om kriminaliteten: „Vi har kun et usikkert grundlag for at bedømme, om antallet af forbrydelser, set i forhold til befolkningstallet, er steget eller faldet i forhold til 1700 årene eller i bestemte perioder.“¹⁴

Jens Chr. V. Johansens kortlægning af hekseforfølgelsernes kronologi giver den nødvendige ramme for at overveje den erkendelsesudvikling, som hekseforfølgelserne og deres ophør afspejlede. Der savnes en tilsvarende ramme for andre forbrydelser og generelt for 1700-tallet. I 1970'erne og 80'erne har en række retshistorikere arbej-

12) Højesteret og strafferetten, i Højesteret 1661-1961, Kbh. 1961 bd. II s. 63-202.

13) Waaben 1971. Jens Ulf Jørgensens tilsvarende artikel „Ting og rettersted“ i Dagligliv i Danmark 1620-1720, red. A. Steensberg, Kbh. 1969 s. 307-352 giver også mange interessante oplysninger, men interesserer sig mest for 1600-tallets lokalt organiserede retsapparat.

14) Waaben 1971 s. 277 og 285.

det med at udvikle bedre kvantitative holdepunkter for undersøgelser af kriminalitet og retspraksis. Gustav Henningsen, Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm har foretaget en sagtypologisk analyse af retssagerne ved Nørrejylland Landsting 1559-1666 og 1719-1805¹⁵. Denne analyse, som senere skal omtales nærmere, har udnyttet en ældre sagsfortegnelse til en optælling af sager efter forbrydelseskategorier. Undersøgelsens store værdi ligger i det lange tidsspan, den dækker, men optællingsgrundlaget er problematisk, så tallene må benyttes med forsigtighed. Hertil har Jens Chr. V. Johansen og Henrik Stevnsborg foretaget en registrering af retssager fra de lokale retter i Helsingør 1679-1708 og 1726-30 samt i herrederne på Falster 1665-1718¹⁶. De har udnyttet registreringen dels til en undersøgelse af Danske Lovs gennemslag i domspraksis i årene efter dens vedtagelse¹⁷, dels til en diskussion af, om antallet af retssager kan bruges som indikator for kriminalitetens størrelse¹⁸.

Hovedvægten i disse kvantitative undersøgelser ligger imidlertid i 1600-tallet, og undersøgelserne er kun anvendelige til at få et overblik over antallet af sager. Hvis man vil vurdere domspraksis, er det nødvendigt at følge de enkelte sager til de højere retsinstanser.

Ved siden af den retshistoriske indfaldsvinkel er visse sider af straffesystemet også blevet belyst kulturhistorisk. I forrige århundrede undersøgte Frederik Dyrland bøddel- og natmandserhvervenes udvikling og den uærlighed der var knyttet til de to erhvervs udøvere og familie¹⁹. Denne interesse for den materialiserede uærlighed førte Hugo Matthiessen videre i bøgerne 'Bødel og galgefugl' fra 1910 og 'De kagstrøgne' fra 1919, hvor han også kom ind på kagernes og retterstedernes historie og den overtro, der knyttede sig hertil. Matthiessens hovedinteresse var dog 1500-1600-tallenes købstadskultur. Han beskrev 1700-tallet som en periode, hvor denne kultur omkring kagerne, retterstederne og de, som arbejdede der, var på retur, men kommer ikke ind på årsagerne hertil. I en historiografisk artikel om forklaringerne på bødlens og natmandens uærlighed har jeg selv argumenteret for, at den materialiserede uærlighed var et relativt sent fænomen, som kulminerede i 1700-tallet²⁰.

Den danske forskning i 1700-tallets strafferet og straffep praksis og den erkendelsesudvikling, som ligger til grund for forandringer heri, er således ikke prangende. Der gøres i oversigtsværker opmærksom på, at mosaik ret stadig spillede en betydelig rolle i første halvdel af 1700-tallet, men afviklingen af denne retsforståelse er ikke undersøgt. I 1600-tallet er den lutherske ortodoks indflydelse på trolldomspro-

15) Henningsen, Johansen, Tamm 1979-80.

16) Edb-register på Dansk Data Arkiv (DDA-0506).

17) Johansen og Stevnsborg 1983.

18) Johansen og Stevnsborg 1986.

19) Dyrland 1872.

20) Krogh 1994.

cesserne grundigt analyseret, men den religiøse udvikling i 1700-tallet med den pietistiske vækkelse, er ikke bragt i sammenhæng med den strafferetlige udvikling.

Straffehistoriske forklaringer

Den begrænsede danske forskning sættes i relief af, at historiske strafferetsforhold og historisk kriminalitet er blevet et stort internationalt forskningsområde i de senere år²¹. Hovedinteressen har ligget på områdets muligheder for at belyse almindelige menneskers social- og mentalitetshistorie. Mange har interesseret sig for udviklingen i kriminaliteten, hvor der i 1700-tallet er konstateret et faldende antal voldssager og et stigende antal tyverisager. Denne udvikling er tolket som en forandring i kriminalitetsmønstret og sat i sammenhæng med statsmagtens og markedsøkonomiens vækst. En række forbrydelsestyper har været genstand for særlig interesse. Det er forsterdrabene, som er set i et kønsperspektiv, samt krybskytteri, smugleri og røverbander, der er set som socialt betonet modstand mod magthaverne.

De kriminalitetshistoriske undersøgelser har samtidig ført til en voksende interesse for domstolene og deres virkemåde. Denne interesse er kommet i erkendelse af, at antallet og arten af retssager, der bringes for retten, såvel som deres behandling er afhængig af retskulturen og af rets- og politiapparatets effektivitet. Hvis f.eks. antallet af retssager skal tolkes som udsagn om kriminalitetens omfang er det derfor vigtigt at kende retsforståelsen og retsapparatet samt forandringerne heri.

Af størst interesse for denne undersøgelse er forskningen i staternes straffepraksis og ideologien bag denne. Der er i de enkelte lande foretaget ganske mange undersøgelser af straffepraksis i begrænsede perioder, lokaliteter og forbrydelseskategorier. Enkelte af disse undersøgelser indeholder interessante synteseforsøg, men der savnes brede synteser over udviklingen i europæisk straffepraksis baseret på egentlige komparative studier.

Groft sagt falder bestræbelserne på at forklare det korporlige straffesystem i tre dele. Straffesystemet er betragtet ud fra et rationelt magtteoretisk synspunkt, det er set fra en sociopsykologisk synsvinkel, som fokuserer på ændrede holdninger til vold og død gennem tiden, og det er betragtet ud fra den forestillingsverden af religiøs og magisk karakter, som knyttede sig til straffene.

21) Forskningen er præsenteret og diskuteret i følgende oversigtsartikler: Innes og Styles: *The crime wave: recent writing on crime and criminal justice in eighteenth-century England*, 1993. Lindström: *Kvinnor, våld och vardagskriminalitet. Teman inom tysk kriminalitetsforskning*, 1995. Schwerhoff: *Deviantz in der alteuropäischen Gesellschaft. Umriss einer historischen Kriminalitätsforschung* 1992. Samt Eibach: *Neue Historische Literatur. Kriminalitätsgeschichte zwischen Sozialgeschichte und historischer Kulturforschung*, 1996.

Straf som magt

Vurderingen af det offentlige korporlige straffesystem har traditionelt været præget af rationalismens kritik af det, således som allerede Cesare Beccaria formulerer den i sin bog om forbrydelse og straf fra 1764. I dansk sammenhæng repræsenterer Chr. Villads Christensen denne rationalistiske og humanistiske kritik. Han anskuer det gamle straffesystem fra den sejrende fængselsstrafs synsvinkel. Fængselsstraffen var den nye effektive og humane straffeform. I negativ modsætning hertil opstiller han de offentlige afstraffelser. De var rå og inhumane, og deres hovedformål var afstraffelsens indvirkning på tilskuerne. De offentlige korporlige afstraffelser ser Chr. Villads Christensen begrundet i en afskrækkelsesteori. Denne synsvinkel betragter altså det korporlige straffesystem som en magtteknik, som blev opgivet fordi der udvikledes en anden mere effektiv teknik, og fordi nye humane synspunkter afviste de offentlige korporlige straffe.

Den samme anskuelse bygger J.M. Beattie på i sin grundige analyse af det engelske straffesystem 1660-1800²². Han ser især perioden 1660-1800 som en tid, hvor man eksperimenterede med andre straffeformer. Op til 1750 dominerede forvisning til kolonierne som alternativ straf, og efter 1750 udviklede fængselsstraffen sig. Beattie mener, at udviklingen endte med et betydeligt mere varieret og humant straffesystem. Årsagen til forandringen tilskriver han lige dele ønske om større effektivitet i afstraffelsen og ønske om retfærdighed og humanitet²³.

Den franske filosof Michel Foucault repræsenterer en noget anderledes brug af den magtteoretiske indfaldsvinkel. Han er i sin analyse af det moderne fængsel stærkt kritisk over for forestillingerne om, at fængslerne udtrykte en humanisering²⁴. Han ser indespærringen som en raffineret åndelig tortur og mener, at fængslerne skabte og vedligeholdt en kriminel underverden. Foucaults fokus er på de fremvoksende fængsler. Derfor bliver det offentlige korporlige straffesystem kun skitseret som forløberen herfor. Han tolker de offentlige straffescenerier som udtryk for en feudal repræsentativ offentlighed, hvor fyrsten demonstrerede sin magt over for folket gennem den offentlige martring og henrettelse af forbryderne. Samtidig understreger Foucault dog denne repræsentative offentligheds dobbelthed, idet folket udnyttede begivenhederne til fest og til at iscenesætte deres egen tolkning af dem. For Foucault er det moderne fængsel det tydeligste eksempel på, at en ny magtteknisk diskurs havde taget over i hele samfundet. En diskurs hvis hovedkarakteristika var den minutiøse kontrol og vidensindsamling om den enkelte og de graduerede og tilpassede sanktioner. Det offentlige korporlige straffesystem udtrykte derimod en symbolsk diskurs, hvor fyrsten udøvede sin magt gennem få spektakulære afstraffelser. Den

22) J.M. Beattie: *Crime and Courts in England 1660-1800*, Oxford 1986.

23) Beattie 1986 s. 619.

24) Foucault 1977 (1975).

feudale fyrste havde et lille forvaltningsapparat, som ikke tillod en konsekvent retshåndhævelse. De drastiske straffebegebenheder ramte derfor tilfældigt. Foucault betragter altså ikke udviklingen af fængselssystemet som en humanisering af straffene, men han anskuer ligesom Chr. Villads Christensen og Beattie straffene ud fra et magtteoretisk synspunkt.

Denne magtteoretiske synsvinkel har sine fordele. Den fanger ganske godt de rationelle synspunkter, som sejrede, og fanger dermed væsentlige sider af den historiske udvikling. Men dens problem er at den kommer til at give et utilfredsstillende billede af det korporlige straffesystem selv. Synsvinkelen fokuserer på de utilstrækkelige sider af det ældre straffesystem, og søger ikke at forstå det.

Volden mellem fascination og afsky

Et væsentligt element at forklare, set fra vore dage, er de ændrede holdninger til korporlige afstraffelser. Villads Christensen og Beattie tilskriver dem en humanisering, men kommer ikke ind på, hvorfra de nye humane holdninger stammede. Her giver den tyske sociolog Norbert Elias' teori om civilisationsprocessen en indfaldsvinkel til at forklare de ændrede holdninger til vold i et langt historisk perspektiv²⁵.

Norbert Elias tager udgangspunkt i vore dages psykiske affekt- og kontrolstruktur. Han er inspireret af de psykoanalytiske teorier, som udvikledes omkring århundredskiftet. Ifølge psykoanalysen undergår barnets medfødte drifter en delvis omformning eller sublimering i de tidligste leveår. Denne affektsocialisering er nødvendig for at barnet kan indgå i det samfund og den kultur, det vokser op i. Elias påpeger i forlængelse heraf, at der også historisk kan iagttages en udvikling i affekt- og kontrolstrukturerne. Han viser gennem en række næranalyser af sider af dagliglivet, at der fra 1200-tallet til 1800-tallet foregik en stadig forfinelse af sæderne. Næranalyserne behandler spisevaner, holdningerne til de naturlige behov, som nysen, spyttens m.m., seksuelle sæder samt holdninger til voldsudøvelse. Forfinelsen af sæderne ser han motiveret i en voksende tabuisering eller kraftig pinlighedsfølelse over for en række af de naturlige behov, herunder også de seksuelle og voldelige drifter. Dette førte til en undertrykkelse af drifterne, men også til en sublimering, så de i stedet gav sig udtryk i de sindrige forfinede sæder og skikke.

I sin bogs anden del diskuterer Elias de årsager, som drev denne affektsocialisering igennem. Med sit sociopsykologiske udgangspunkt ser han befolkningsvæksten som en dominerende faktor. Forudsætningen for at der kunne leve stadig flere sammen i Europa var, at mennesket lærte at leve tæt på en stor mængde andre mennesker uden

25) Norbert Elias: *Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen*, 1976 (1969, 1936).

at lade de aggressioner, som fulgte heraf, få et umiddelbart voldeligt udtryk. I stedet udvikledes en psykisk struktur, hvor aggressionerne sublimeredes til sindrige sociale spil og normsæt, hvorigennem man kunne markere sin position i samfundet. Det centrale instrument for gennemførelsen af affektsocialiseringen var statsdannelserne. Statsmagterne voksede i styrke og gennemførte en stadig stærkere regulering af de mellemmenneskelige forhold, først og fremmest ved at opretholde en landefred, dvs. hævde et statsligt voldsmonopol.

Elias tegner altså en civilisatorisk udvikling, som kan forklare at der forekom stadig mindre åbenbar vold. Men hans pointe er også, at den aggression, som den oprindelige voldelighed udtrykte, ikke forsvandt. I stedet fandt aggressionerne og behovet for selvhævdelse andre former. Den oprindelige glæde ved volden forsvandt heller ikke, volden måtte belægges med en kraftig pinlighedsfølelse for at holdes i ave.

Elias' teori om civilisation og vold har haft stor indflydelse på de sidste årtiers kriminalitetshistorie. Flere historikere har ment at kunne dokumentere civilisationsteorien konkret med udviklingen i antallet af voldssager²⁶. Det er nemlig et generelt træk i Europa, at antallet af voldssager ført ved retterne faldt betydeligt fra 1500-1800. Denne udlægning har imidlertid været både empirisk og teoretisk kritiseret²⁷. Som tidligere omtalt er der meget store problemer forbundet med at slutte fra antal sager rejst ved retterne og den voldelige praksis i samfundet. Disse problemer bliver endnu større, når optællingerne sker på tværs af betydelige forandringer i retsapparatet. I et bredere perspektiv er de stadig blodigere krige, som er ført i forrige århundrede og i dette, blevet anført som argument for, at der ikke i et langtidsperspektiv kan tales om et mindre voldeligt samfund.

I forskningen i straffereformernes historie er det især den hollandske historiker Pieter Spierenburg²⁸, som har benyttet Elias' civilisationsteori. Det empiriske fundament for Spierenburgs undersøgelse er Amsterdams straffehistorie 1650-1750, men han fremsætter også en generel syntese over det korporlige straffesystems udvikling i Europa fra middelalderens slutning til dets afvikling i 1800-tallet. Spierenburg knytter udviklingen af det korporlige straffesystem til staternes vækst. Introduktionen af de offentlige straffescenerier ser han begrundet i staternes ønske om at hævde et voldsmonopol. De markerede, at retten til hævn overførtes fra private personer til

26) Se f.eks. Eva Österberg: *Brott och straff i svenska småstäder under medeltid och vasatid. Svensk kriminalitet i europeisk perspektiv*, 1987.

27) Se f.eks. Johansen og Stevnsborg: *Hasard ou myopie. Réflexions autour de deux théories de l'histoire du droit*, 1986.

28) Se Pieter Spierenburg: *The Spectacle of Suffering. Executions and the evolution of repression: from a pre-industrial metropolis to the European experience*, Cambridge 1984.

staten. Afviklingen af det korporlige straffesystem skyldtes en relativ fredeliggørelse af samfundet. Der udvikledes en herskende klasse, som så sig selv som underordnet staten, og samfundsklassernes gensidige afhængighed voksede. Derfor øgedes behovet for psykisk kontrol og tilbageholdenhed i aggressioner såvel internt i klasserne som mellem klasserne. I slutningen af 1700-tallet begyndte et større antal enkeltpersoner i samfundseliten at identificere sig med de dødsdømte på skafotterne og ytre mishag over selv skyldige delinkventers fysiske lidelser²⁹. Spierenburg fremhæver altså især sammenhængen mellem staternes vækst og den øgede følsomhed over for vold.

Spierenburg synes dog ikke at medtænke dobbeltheden i Elias' sociopsykologiske argument. Den øgede følsomhed over for vold udtrykte ikke en fjernelse af menneskets voldsfascination, kun en sublimering. Efterhånden som denne sublimering satte sig igennem måtte samfundet i stigende grad blive splittet mellem de modsatrettede følelser af afsky og fascination, som voldsanvendelsen vakte. Denne modsætning måtte komme meget stærkt frem ved straffeskuespillene, hvis centrum var mishandlingen af et forsvarsløst menneske. I dette perspektiv kan forestillingerne om og ritualerne i straffeceremonierne ses som øvrighedernes og befolkningernes bestræbelser på at skabe en forståelsesramme for de modsatrettede følelser over for vold.

Den sociopsykologiske forklaring på afviklingen af de korporlige straffe fokuserer på det voldelige element i straffene, og det er nok også det, som virker mest fremmedartet og frastødende i dag. De henrettelser, som indledningsvis blev beskrevet, betragtes i vore dage som makabre og 'uciviliserede'. Derfor er Elias' civilisationsteori af stor betydning for forståelsen af de lange linier i straffesystemernes udvikling. Det er imidlertid netop en meget langsom proces, som bedst ses i en længere tidsperiode, end der er rammen for denne undersøgelse. Det var også først i de sidste årtier af 1700-tallet, at Spierenburg kunne finde en formuleret humanistisk kritik af de korporlige straffe.

Religiøse og magiske forestillinger

Især i de tyske og nordiske undersøgelser af straffepraksis, er det tydeligt, at de magt-teoretiske og civilisatoriske synsvinkler suppleres af endnu en forklaringssammenhæng.

Richard van Dülmen har i bogen „Theater des Schreckens. Gerichtspraxis und Strafrituale in der frühen Neuzeit“ (1985) sammenfattet den omfattende kultur- og lokalhistoriske forskning i straffehistoriske emner i en syntese om den tyske straffe-

29) Spierenburg 1984 s. 200-205. Han anfører dog også andre forklaringer, bl.a. Beccarias forklaring, at de offentlige korporlige afstraffelser var uhensigtsmæssige i et velorganiseret samfund.

ceremonis og de tilknyttede forestillingers udvikling 1500-1800³⁰. Van Dülmen betragter på den ene side de offentlige afstraffelser som retsøvrighedernes demonstration af deres magt over for folket. Afstraffelserne skulle tjene til skræk og afsky for ligesindede. På den anden side mener han at folket formede straffeskuespillene til folkefester og grundlæggende betragtede afstraffelserne som en renselse af samfundet af magisk-religiøs art.

Han mener at kunne se et betydeligt fald i antallet af henrettelser i løbet af 1600-tallet, men samtidig en voksende interesse for straffeceremonierne. Fra 1500-tallet begyndte retsøvrighederne bevidst at iscenesætte henrettelserne for at de kunne demonstrere deres magt (jf. Foucaults tese). Van Dülmen mener, at denne øvrighedsiscenesættelse og udviklingen af afstraffelserne til moralske lærestykker nåede sit højdepunkt i første halvdel af 1700-tallet³¹. Iscenesættelsen betød at retsøvrighederne måtte lægge stadig større vægt på, at hovedpersonerne i straffescenerierne spillede deres tildelte roller. Det gjaldt skarpretteren, hvis dygtighed var vigtig, og det gjaldt delinkventen, som helst skulle angre sin forbrydelse og erklære dommen for retfærdig. Her spillede præsternes forberedelse af de dødsdømte en vigtig rolle.

Det lå i afstraffelsernes offentlighed, at de tillige var en dialog med folket, og at derfor folkets fortolkning af ceremonierne bestandig spillede en betydelig rolle. For folket havde dette sceneri om liv og død betydelige magiske elementer. Henrettelserne skulle rense folket for den vrede, som den dødsdømtes forbrydelse havde vakt hos højere magter. Van Dülmen tolker flere af de ældre afstraffelser som en tilintetgørelse af den dødsdømte og dermed tilintetgørelse af det, som kunne nedkalde ulykke. Det gjaldt brændingen, den levende begravelse og også drukningen, fordi vandet tillagdes en rensende kraft³². En mislykket henrettelse var et tegn på den dømtes uskyld og burde derfor føre til at delinkventen gik fri.

Øvrighederne bekæmpede ikke disse forestillinger, men i takt med at man gjorde mere ud af at iscenesætte afstraffelserne, bestræbte man sig også på at gøre ritualerne kristelige og opstille en acceptabel religiøs ramme for skuespillet. Derfor fik henrettelserne et stadigt stærkere officielt religiøst indhold. Vejen til retterstedet gjordes til et religiøst optog med salmesang og den dødsdømtes udsoning med folket. På retterstedet sås ofte, at præsterne holdt en prædiken. Også de dødsdømte kunne holde

30) Nogenlunde samme ærinde er Richard J. Evans ude i i det stort anlagte værk 'Rituals and Retribution – Capital Punishment in Germany 1600-1987' (1996). Evans beskriver udviklingen i brugen af dødsstraf og de forestillinger den var omgærdet med helt op til i dag. Evans' hovedemne er nazismen, og bogen diskuterer i et civilisationsperspektiv muligheden af en tysk historisk særudvikling, som kan begrunde de nazistiske rædsler. Evans' kapitler om 1600-tallet og begyndelsen af 1700-tallet bygger i vidt omfang på van Dülmens sammenfatning.

31) Dülmen 1985, s. 82-83.

32) Samme s. 121-26.

tale eller synge selvkomponerede sange. Prædikenerne og sangene var populære og udgaves ofte som skillingstryk³³.

Van Dülmen konkluderer, at dødsstraffen og henrettelsesceremonierne havde mange forskellige funktioner, som det er vanskeligt at sammenfatte under én fællesnævner. Hans undersøgelse er som nævnt baseret på den overvejende kulturhistoriske litteratur om emnet. Han beklager, at der savnes undersøgelser som mere nøjagtigt kan afdække sammenhængene mellem domme og straffe, dvs. hvilke motiver der bevægede retsøvrighederne til den konkrete straffepraksis. For mig at se er det da også her, at begrænsningen i van Dülmens synteseforsøg ligger. Han tenderer til at overlade magien og overtroen til folket og gøre retsøvrigheden til en rationel manipulator af samme folk.

Svenskeren Jonas Liliequist har foretaget en dybtgående undersøgelse af sodomiforbrydelsen – seksuel omgang med dyr – i 1600- og 1700-tallene i Sverige³⁴. I denne sammenhæng kommer han også ind på henrettelsesceremoniernes udvikling. Fra 1600-tallet til 1700-tallet fik henrettelserne et stadig mere religiøst præg, og de betragtedes i stigende grad som synderens udsoning med Gud, således, at sjælen var sikker på frelse. Dette ser Liliequist som en væsentlig forklaring på at der især i 1700-tallet var mange tilfælde, hvor sodomitter tyngtet af deres samvittighed anmeldte sig selv. Ja, i mange tilfælde var motivet for anmeldelsen direkte ønsket om henrettelse.

Også i den danske forskning trænger den religiøse sammenhæng sig på. Chr. Villads Christensen fremhæver den religiøse ramme for de danske straffeceremonier og Ditlev Tamm udpeger 1700-tallets første halvdel som perioden, hvor det endelige opgør med Bibelens indflydelse på strafferetten blev taget.

Religiøse og magiske forestillinger spiller således en betydelig rolle, når de tyske og skandinaviske historikere beskriver de forestillinger, som strafudmåling og straffeceremonier motiveredes med i 1700-tallets første halvdel.

Fra et menneskecentreret magisk til et rationelt verdensbillede

De tyske og skandinaviske forskere beskriver altså forestillingerne som en blanding af religion og magi, men ingen af forskerne har defineret begreberne magi og religion i denne sammenhæng. Man ser en tendens til, at de religiøse forestillinger pla-

33) Samme s. 164-68.

34) Liliequist 1991. Se også hans artikel: „Bekännelsen, döden och makten. En studie i social kontroll med utgångspunkt från tidlagsbrottet i 1600- och 1700-talets Sverige“ 1988. Artiklen fokuserer særligt på henrettelsesceneriet.

ceres hos den dømmende elite, mens de magiske forestillinger tilskrives folkets bearbejdning af straffeceremonierne.

Richard van Dülmen har dog i anden sammenhæng diskuteret magibegrebet og dets forhold til bl.a. religionen. Han påpeger her, at magi historisk betragtet har været forstået negativt ud fra andre begreber med et positivt indhold. Således brugte den middelalderlige kirke betegnelsen magi til at udsondre og bekæmpe hedenske ritualer. Protestantismen på sin side betegnede mange katolske skikke og forestillinger som magi, der ikke hørte hjemme i den rene kristendom. Endelig udviklede oplysningstiden med Christian Thomasius som pennefører den mest omfattende bestemmelse af magi som alle traditionelle kristelige såvel som ikke kristelige skikke og forestillinger, der ikke harmonerede med 'fornuften'. Oplysningstiden brugte samtidig den nedsættende betegnelse 'overtro' som synonym for det magiske³⁵. Van Dülmen konkluderer, at magibegrebet er sammenvævet med religion og med videnskab. Han opstiller ikke selv en definition, men mener, at magi må forstås antropologisk.

I den engelske straffehistorie er magi-overvejelser knyttet til 1500-1600-tallene og især til hekseforfølgelserne. Keith Thomas har i en bredt anlagt kulturhistorisk fremstilling „Religion and the Decline of Magic“ (1971) søgt at sætte hekseforfølgelserne ind i en bredere magisk ramme. Han ser reformationstiden som et første brud med magiske forestillinger. Reformatorerne kritiserede troen på miraklet, troen på aflad og absolution efter bod, troen på ritualers og hellige genstandes evne til at bringe Gud til at intervenere på sin side i dagligdagen. Thomas mener dog, at disse forståelser – om end i varierende grad – efterhånden trængtes tilbage i alle de kristne trosretninger.

Afvisningen af muligheden for at besværge Gud førte til et bredt opgør med al besværgelse og forsøg på at påvirke sine omgivelser herigennem. Thomas ser hekseforfølgelserne som en mellemstation i dette opgør. Med afvisningen af, at Gud var til fals for besværgelse, blev succesfuld besværgelse i stedet tilskrevet Djævelen, som på denne baggrund fik en fremtrædende plads i 1500-1600-tallenes religion. Thomas gør også meget ud af at vise, at der ved siden af trolddomstroen florerede en lang række andre forestillinger med betydeligt magisk indhold. Det var f.eks. astrologi, der var en officiel videnskab, alkymisme og forskellige former for tro på varsler. I løbet af 1600-tallet kom djævl- og trolddomstroen efterhånden mere og mere i miskredit, og troen på, at der overhovedet fandtes succesfuld besværgelse, mistede sin magt. Forestillingen om Djævelen, som en person, der hele tiden søgte at lokke menneskene i fordærv, og som man kunne indgå forbund med, blev afvist. Som

35) Dülmen: Entzauberung der Welt: Christentum, Magie und Aufklärung, 1989 s. 205.

Thomas formulerer det, forvistes Djævelen til helvede. I konsekvens heraf standse-
de myndighederne retsforfølgelsen af personer anklaget for trolddom.

Thomas betragter ligesom de danske trolddomsforskere hekseforfølgelsernes ophør
som det afgørende vendepunkt, hvor det etablerede samfund tog principielt afstand
fra magiske forestillinger. Han tilskriver på den ene side ophøret en voksende mate-
rialisme og tro på, at der kunne findes naturlige forklaringer på de hændelser, der
tidligere blev tilskrevet trolddom. På den anden side en ny religiøs overbevisning om
at Gud havde skabt et ordnet og regelbundet univers, en guddommelig naturens or-
den, som det ikke var sandsynligt at Gud selv, eller efter hans tilladelse Djævelen, på
lunefuld vis ville blande sig i³⁶.

Thomas skelner mellem religion og magi, idet han siger, at religionen beskæftiger sig
med de fundamentale spørgsmål for mennesket, mens magien altid bevæger sig om-
kring enkeltstående konkrete problemer³⁷. Han ser magiens livsbetingelse i men-
neskets magtesløshed over for naturens luner. Han fremhæver den høje dødelighed
på grund af ukendskab til hygiejne, ernæringsregler, smitteveje osv. Lægerne kunne
i realiteten ikke stille meget op over for sygdommene. Et andet eksempel var byernes
udsathed for ildebrande. Han lader altså magien udfylde et videnskabsmæssigt tomrum.
Alligevel vil han ikke acceptere den forklaring, at det var videnskaben – oplysningen
–, der fra 1600-tallets slutning trængte magien tilbage. Han hæfter sig ved, at de ma-
giske forklaringer var på tilbageslag før videnskaben producerede den større sam-
fundsmæssige sikkerhed. I stedet mener han, at det var magiens tilbageslægning,
som skabte forudsætningen for de videnskabelige gennembrud og ikke omvendt³⁸.

Til definitionen af magi og religion benytter Keith Thomas antropologen Bronislaw
Malinowskis overvejelser herom, og det er da også især antropologien, som har ar-
bejdet med magibegrebet og har søgt at udvikle en præcisere definition. Som viden-
skab har antropologien måttet søge at fastslå forskellen mellem traditionelle eller pri-
mitive samfund og så vores eget moderne samfund. Her har det magiske budt sig til
som karakteristisk af primitive samfunds omverdensforståelse. Antropologen Mary
Douglas har i en undersøgelse af forestillinger om 'tabu' og 'rent og urent' beskæfti-
get sig indgående med magibegrebet og forskellen mellem traditionelle eller pri-
mitive kulturer og så den moderne verden³⁹. Ved magi forstås i almindelighed forestil-
linger om, at begivenhedsforløb ikke blot er underkastet naturlove, men er under-
lagt særlige kræfter, som mennesket kan påvirke afgørende, dvs. besværges. Douglas

36) Thomas (1971) s. 689-91.

37) Samme s. 761.

38) Samme s. 786.

39) Mary Douglas: *Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo*, London 1966.
Douglas udvikler sin bestemmelse af det magiske verdensbillede i en diskussion med de store antropologiske
teoretikere i 1800- og 1900-tallene.

mener at magiske forestillinger forudsætter et menneskecentreret verdensbillede⁴⁰. Herved forstår hun, for det første at fysiske kræfter ses som sammenvævede med menneskenes liv. Det vigtige her er ikke, om universet ses som styret af guder eller af upersonlige magter, men at magterne anses for at reagere på menneskenes opførsel. For det andet at menneskene ikke ses som helt adskilte fra ting, at ting anses for at have en intelligens og at kunne reagere på et menneskes ord eller handling. Et eksempel herpå er forestillingen om, at trylleformularer kan flytte ting eller ændre deres karakter. For det tredje, at de kræfter, der styrer universet, erkender og reagerer på den sociale orden i samfundet. Hun nævner som eksempler de i mange kulturer udbredte forestillinger, at kræfterne reagerer på kønslig omgang mellem nærtbeslægtede eller på drab inden for stammen.

Over for dette menneskecentrerede verdensbillede stiller hun den moderne kulturs objektiverende syn på omverdenen. Hun mener, at den moderne kultur gennem en langstrakt proces har frigjort sig på stadig flere områder fra et menneskecentreret verdenssyn. Som et velkendt eksempel nævner hun den kopernikanske revolution, hvor den oprindelige forestilling om at Jorden var verdens centrum måtte revideres.

Årsagen til de forskellige omverdensforståelser i primitive og moderne samfund ligger ifølge Mary Douglas ikke i intelligens, men i organisationsgraden. I det primitive samfund er muligheden – ikke for at erkende men for at akkumulere erkendelse – ikke store. Den primitive befolknings verdensbillede skabes på grundlag af mundtlig overleveret tradition og den enkelte generations praktiske erfaring. I dette verdensbillede bliver enkeltpersonen eller stammen centrum, og naturen betragtes som havende mere eller mindre besjælede relationer til dette centrum.

Den vestlige civiliserede verden har været karakteriseret af en voksende arbejdsdeling og et voksende produktionsoverskud. Arbejdsdelingen såvel i de produktive erhverv som ved lærestalter m.v. har tilladt en systematisk akkumulation af viden på stadig flere områder. Dette har muliggjort en videnskabelig analyse af naturfænomenerne, som har afdækket stadig flere styrende faktorer, som ligger uden for mennesket selv. Dette har igen trængt de personcentrerede magiske forestillinger tilbage til fordel for en empirisk forståelse. Denne udvikling har også ført til ændringer i det samlede verdensbillede, hvor overnaturlige elementer efterhånden blev isoleret og afvist.

Set i forhold til denne opdeling efter omverdensforståelse er det indlysende, at kristendommen – såvel som alle de andre store verdensreligioner – har et menneske-

⁴⁰) Denne positive definition af det menneskecentrerede verdensbillede præsenteres i kapitlet 'Primitive Worlds', s. 73-93.

centreret univers. Man kunne sige, at religionernes insisteren på metafysiske forklaringer udgør et fremmedelement i den moderne verden, men Mary Douglas fremhæver, at religionerne løbende har omformuleret deres trosindhold, således, at deres indgriben i det sociale liv er blevet reduceret. Hun fremhæver her hvordan den europæiske historie er karakteriseret ved, at kirken har trukket sig stadig mere tilbage fra verdslig politik og verdslige intellektuelle problemer og efterhånden begrænset sig til sin egen specialiserede religiøse sfære. Samtidig lægger hun vægt på, at frigørelsen fra det menneskecentrerede eller magiske verdensbillede er en løbende proces, som foregår på forskellige tidspunkter for forskellige dele af samfundenes omverdensforståelse⁴¹.

Douglas vender sig også mod den sondren mellem religion og magi, der fortsat benyttes af en række af de betydelige antropologer først i 1900-tallet. Hun afviser at det er frugtbart at skelne mellem magi og religion. Hun begrundet det med, at grænsen er vanskelig at trække, men især med, at alle forsøg herpå tenderer til at nedvurdere de samfund og samfundsgrupper, hvis omverdensforståelse defineres som magisk. James Frazer repræsenterer den mest nedvurderende brug af dette skel. Han opstiller en udviklingsrækkefølge fra magiske ritualer, over religion og til en videnskabelig verdensforståelse. I denne udvikling er de magiske ritualer udtryk for manglende intellektuel evne til at sondre mellem egne subjektive associationer og den ydre objektive realitet⁴². Emile Durkheim interesserer sig for religionen som en socialt konstruktiv kraft. I religionen samledes de etiske værdier, som holdt stammen eller samfundet sammen. De menneskecentrerede forestillinger, der ikke var socialt konstruktive, kalder han så magi uden dog at interessere sig videre herfor⁴³. Bronislaw Malinowski ser magiens udspring i individets afmagtsfølelser og ønsker om at opnå egen vinding eller hævn. Heroverfor repræsenterer religionen en mere etisk forståelse og beskæftiger sig med fundamentale spørgsmål for mennesket. Som Mary Douglas siger kommer Malinowski derved til at definere magi som en slags 'fattigmands whisky'⁴⁴.

Skellet mellem religion og magi præger som nævnt også den straffehistoriske forskning, hvor de folkelige opfattelser af straffene beskrives som magiske, mens samfundselitens holdninger til strafudmåling og straffuldbyrdelse beskrives som religiøst påvirkede. I forhold til denne undersøgelses problemstilling: at beskrive den erkendelsesmæssige udvikling, som førte til en afvikling af det offentlige korporlige straffesystem, er det ikke frugtbart at arbejde med et skarpt skel mellem folkeligt magiske og officielle religiøse forestillinger. Grænsen mellem de to var flydende, og det

41) Samme s. 92.

42) Samme, se generelt kapitlet 'Ritual uncleannes', om James Frazer s. 23.

43) Samme s. 20-21.

44) Samme s. 59.

var ikke kun den almindelige befolkning, men i høj grad også samfundets elite, der måtte gøre op med forestillingerne om, at man i strafudmåling og straffuldbyrdelse var i dialog med højere kræfter. De officielle og folkelige forestillinger var desuden bundet sammen af den materielle struktur, som de offentlige straffeceremonier udgjorde. Jeg finder det mere frugtbart at benytte Mary Douglas' definition af det magiske. Det menneskecentrerede magiske verdensbillede sammenfatter de mange forskellige forestillinger, som bar det straffesystem, 1700-tallet arvede.

Denne undersøgelse ønsker at beskrive de magiske forestillinger, som endnu prægede rets- og straffesystemet i 1700-tallets første halvdel, men den ønsker samtidig at beskrive denne omverdensforståelses fortrængning af den empirisme og rationalisme, der blev oplysningstidens program. Dermed eftersøges et grundlæggende skift i samfundets omverdensforståelse. I beskrivelsen af dette erkendelsesmæssige brud er jeg inspireret af Thomas Kuhns paradigmebegreb og begrebet diskurs, som Michel Foucault bruger det. Fælles for de to filosoffer er, at de påpeger diskontinuiteten i den videnskabelige erkendelsesudvikling. De argumenterer for, at videnskaber holdes sammen af nogle grundantagelser, som videnskaben selv ikke sætter spørgsmålstegn ved. Grundantagelserne kalder Kuhn et paradigme og Foucault en diskurs. Når disse grundantagelser kommer under kritik, sker der et brud i den videnskabelige udvikling. Efter dette brud vil imidlertid et nyt paradigme, en ny diskurs vinde almindelig anerkendelse. Jeg skal ikke komme nærmere ind på de to filosofers teorier, som begge er rettet mod den moderne videnskabelige udvikling. Men jeg vil generelt benytte deres påpegning af, at den menneskelige omverdensforståelse kan opdeles i et konkret reflekteret niveau, hvor diskussioner og problemløsninger foregår, og så et underliggende niveau af grundantagelser, som er ureflekterede så længe den pågældende diskurs dominerer.

Med brug af diskursbegrebet, kan Mary Douglas siges at identificere en oprindelig magisk forståelsesramme eller diskurs, hvor mennesket ses som verdens centrum i en besjælet natur. I denne magiske diskurs er det en grundantagelse at betragte menneskenes handlinger og tanker som noget der enten behager eller mishager kræfter uden for mennesket selv. De metafysiske kræfter kan så enten belønne eller straffe menneskene. Disse overjordiske kræfter kan være kristendommens gud og djævel eller andre kræfter. Men det er vigtigt at understrege, at denne overordnede forståelsesramme eller diskurs ikke nødvendigvis hindrer rationelle løsninger på praktiske problemer. Den magiske diskurs er skabt af menneskene selv og formes derfor også af menneskenes praktiske erfaringer. Der eksisterer altså et reflekteret niveau, hvor problemer diskuteres i lyset af praktiske erfaringer og så grundantagelserne om en besjælet natur.

Denne magiske diskurs kommer, som Thomas beskriver det, under kritik allerede fra reformationstiden. Alternativet er en empirisk eller rationel diskurs, som i

Oplysningstiden for alvor bliver den nye grundantagelse⁴⁵. Denne rationelle diskurs betragter naturen som styret af blinde kræfter, hvis virkemåde kan opdages empirisk, og mener at se en logisk og historisk forklaring på menneskesamfundets opbygning. Men det er også vigtigt at fremhæve, at den rationelle diskurs i sin bestræbelse på at begrunde normer og traditioner kan konstruere falske forklaringer. Den rationelle diskurs er altså ikke en garanti for sand og fordomsfri erkendelse.

Overgangen fra den magiske diskurs til den rationelle var en langtrukken proces, som foregik i flere mindre spring og på forskellige tidspunkter i forskellige vidensområder og sider af samfundslivet. Religionen er, som Douglas fremhæver, logisk set den rationelle diskurs fremmed, men i praksis foregik der også betydelige udviklinger i de kirkelige synspunkter, som gradvist isolerede og tog afstand fra stadig flere af de forestillinger, som forudsatte at Gud og Djævelen intervernerede direkte i menneskets hverdag. Derfor kan kampen mellem den magiske diskurs og den rationelle diskurs ikke reduceres til en kamp mellem religiøse og verdslige forestillinger. Udviklingen foregik også i teologien.

Metode og afgrænsninger

Tankeverdenen er kun iagttagelig gennem menneskets ydre handlinger. En beskrivelse af tankeverdenen vil derfor altid være indirekte. Som grundlag for denne undersøgelses slutninger til den menneskelige forestillingsverden er benyttet dels de skriftlige overvejelser, der førte til periodens straffelovgivning og til de enkelte domsafsigelser. Dels er benyttet udsagn om straffenes faktiske udførelse, og straffeceremoniernes forløb.

Dette materiale giver særlige muligheder for at belyse de magiske forestillinger, fordi de fik så dramatiske konsekvenser her. Især udmålingen af dødsstraffene tvang samfundseliten til en åben stillingtagen. Hvor man i andre dele af samfundslivet kunne foretage hamskiftet fra en magisk til en rationel grundforestilling i det stille, var der menneskeliv på spil her, og henrettelserne foregik i fuld offentlighed og ledsagedes af prædikener og domsoplæsninger, som eksplicit formulerede det religiøst-magiske grundlag for straffene.

De offentlige straffes berettigelse var netop kommunikationen af forestillingerne. Doms- og straffepraksis involverede såvel samfundets herskende elite, der bestemte

45) Især i 1700-tallets første halvdel var dette program dog mere en metode, end det var et udviklet filosofisk alternativ. I tysk forskning kaldes det tidlige 1700-tal for 'Frühauflärung' for at markere tidens filosofiske overvejselsers ufærdige brud med fortiden (se kapitel 4). I dansk sammenhæng har Th. A. Müller i sit bidrag til *Det Danske Folks Historie* bd. V (1929) s. 343-406, givet en udmærket beskrivelse af den tidlige oplysningstids erkendelsesovervejelser inden for samfundseliten.

straffene, som befolkningens brede lag, der var målgruppen for straffenes budskab. I centraladministrationens skriftlige overvejelser kan erkendelsesudviklingens stadier følges, og her sættes straffeovervejelserne i relation til tidens dominerende religiøse og verdslige forestillinger. Samtidig resulterede dommene i en straffuldbyrdelse, som var en dialog med den almindelige befolkning. Straffeceremoniernes budskab adskilte sig på flere måder fra de raffinerede overvejelser hos den dømmende elite. Prædikenerne og de endelige domme udtrykte ikke de spidsfindige overvejelser, som havde motiveret kongen og hans rådgivere til at fælde dommene. De formidlede et enklere og mere direkte magisk budskab. Desuden var en stor del af ritualerne i straffeceremonierne traditionsbestemte og ikke centralt fastlagte. Hvor domsafsigelserne var grundigt overvejede, så udgjorde strafferitualerne en tavs symbolik, som pegede ud i en bredere ikke autoriseret magisk forestillingsverden. Et særligt element heri var de uærlighedsforestillinger, som omgærdede straffenes fuldbyrdere, skarpretterne og deres hjælpere, natmændene.

Såvel dommene som straffeceremonierne var resultater af retsapparatets formåen. De enkelte domme må vurderes i relation til den samlede retsforfølgelse og denne retsforfølgelses tilstrækkelighed i forhold til kriminaliteten. Jeg har derfor bestræbt mig på at skabe en række empiriske holdepunkter for en vurdering af doms- og straffepraktis. Her har den begrænsede forskning i 1700-tallets danske strafferet gjort det nødvendigt så at sige at starte fra bunden. Der savnes en beskrivelse af retsapparatet, som jo skabte de sager, der førte til de korporlige straffe, og der savnes kvantitative holdepunkter, som kan give et indtryk af antallet af sager og korporlige straffe.

Betragter man de kilder, der kan benyttes til at skabe et sådant overblik, er det i nogen grad forståeligt, at de forskere, som har arbejdet med retsapparatet i perioden, er veget tilbage for opgaven. Kildesituationen er sådan set ganske god, især fra 1730'erne og fremefter. Retsforfølgelsen blev i de første årtier af 1700-tallet i stigende grad styret og reguleret af staten, og denne kontrol har afsat mange spor i arkiverne. Hermed er det muligt langt bedre end tidligere at beskrive den faktiske anvendelse af de korporlige straffe. Denne kilderigelighed er imidlertid ikke forbundet med en tilsvarende overskuelighed. Retssystemerne var komplicerede og stadigt skiftende. Der savnes i mange arkiver systematiske indgange til protokoller og dokumentksamlinger, og der er stadig mange lakuner i arkiverne i 1700-tallets første halvdel. Hermed er situationen, at man om de fleste større straffesager kan finde ganske meget i arkiverne – hvis ikke det ene sted, så det andet – men det kræver en betydelig arbejdsindsats at finde oplysningerne.

Jeg har ønsket at udnytte mulighederne for at gå i dybden med de enkelte sager til at få et statistisk pålideligt overblik over de endelige domme samt dokumentere straffenes faktiske fuldbyrdelse. Denne metode er imidlertid ganske tidkrævende, og det har gjort det nødvendigt at begrænse undersøgelsens tidsmæssige og område-

mæssige omfang. Denne dybtgående undersøgelse dækker de straffesager, som forelagdes domstolene i Sjællandsfar Landstings virkeområde i perioden 1719-56. Undersøgelsen har udover statistiske informationer også givet et grundigt kendskab til det sjællandske retsapparat og dets udvikling, ligesom undersøgelsen har givet mig mange detaljer om straffeceremonierne.

Holdningerne i det centrale rets- og statsapparat formuleredes for en del i forbindelse med overvejelser om forandringer i lovgivningen, men det interessanteste materiale har jeg fundet i Højesterets fortolkninger af loven og især omkring det kongelige benådningstinstitut. I løbet af 1700-tallet blev retssystemets domme i stigende grad modificeret gennem kongelige benådningskonger. Kongerne hentede deres råd fra de teologiske og juridiske fakulteter ved Københavns Universitet, fra de militære generalauditører og fra andre af de betydeligste tænkere og embedsmænd i perioden.

De interessante principielle sager kunne imidlertid dukke op overalt i riget. Derfor har jeg fundet det formålstjenligt at følge dette materiale for hele den dansk-norske stat og ikke kun for Sjælland. Denne brede søgning har jeg også udvidet periode-mæssigt for bedre at kunne dokumentere erkendelsesudviklingen. Søgningen efter principielle sager strækker sig fra Danske Lovs indførelse i 1683 til ca. 1770. Et hovedelement heri er en konsekvent eftersøgning af de teologiske og juridiske fakulteters udtalelser i straffesager, men hertil bygger den på en bredere læsning af de mange protokoller og pakker jeg har haft i hænderne. Nogle sager er tillige beskrevet i litteraturen, og endelig har jeg kunnet støtte mig på to hjælpemidler. I forbindelse med et kommissionsarbejde, som skulle forberede en revision af Danske Lov, udarbejdedes omkring 1760 fortegnelser over interessante højesteretssager fordelt efter de enkelte paragraffer i loven. Disse har givet flere gode henvisninger. Hertil udarbejdedes, da man i 1950'erne forberedte bogen om Højesterets første 300 år, kronologiske kartoteker over kongebreve vedr. Højesteret for samtlige kopibøger i Danske Kancelli 1660-1848. En gennemgang af disse mange tusinde kartotekskort har også givet flere gode henvisninger⁴⁶.

Straffeceremoniernes virkelighed har været vanskeligere at belyse end domsovervejelserne. Den har måttet sammenstykkes af spredte udsagn fra mangfoldige kilder. Vigtigst er diverse indirekte omtaler i den bevarede korrespondance om straffuldbyrdelserne, spredte klip fra erindringer og endelig det ganske store antal skillingsviser om henrettelser, som er bevaret. Også her har materialesituationen gjort det nødvendigt at medtage oplysninger fra hele kongeriget, men jeg har så vidt muligt holdt mig til materiale fra første halvdel af 1700-tallet.

46) Kartoteket befinder sig på RA.

Læsevejledning

Beskrivelsen af doms- og straffepraksis bygger især på de enkelte straffesager og disses behandling i de forskellige retsinstanser m.v. I bogens analyser vil først og fremmest fællestrækkene i doms- og straffepraksis blive beskrevet. Imidlertid er de enkelte sager også enestående og ofte har specielle omstændigheder stor betydning for forståelsen af sagerne og deres udfald. Jeg har ønsket så vidt muligt også at belyse denne kompleksitet og har derfor i tre fyldige bilag (nr. A, B og C) givet korte beskrivelser af de enkelte retssager i de centrale sagsrækker. Bilagene tjener samtidig det formål, at samle de ofte mange forskellige kildereferencer til hver sag. I bilag D er desuden fortegnet de fundne skillingsviser om afstraffelser. Gennem noternes referencer til bilagsnumre vil det derfor være muligt for læseren at trænge dybere ned i grupper af sager, som måtte have særlig interesse.

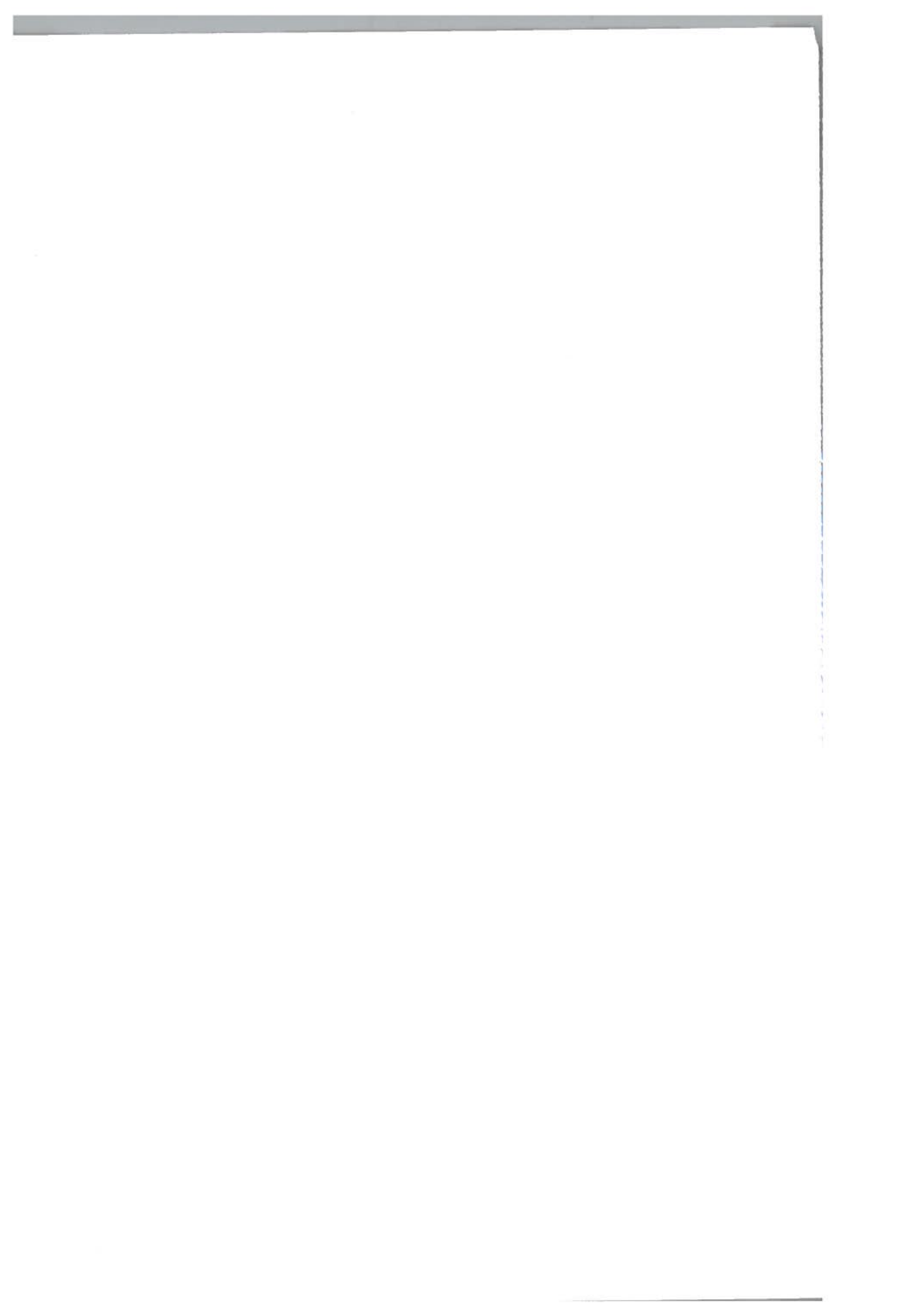
I bogen vil der løbende blive benyttet en række begreber, som er specielle for 1700-tallets administration, retsorganisation og straffesystem. Begreberne er beskrevet på relevante steder i fremstillingen, men som en yderligere hjælp er nogle korte forklaringer på disse ord samlet i en oversigt, se ordforklaringer s. 381.

Ligeledes for overskuelighedens skyld har jeg s. 384 i oversigtsform beskrevet de lovfastede korporlige straffe i 1700-tallet. Endelig er en række hyppige forkortelser opløst s. 9.

Citater på fremmedsprog er generelt oversat til dansk. I danske citater, hvor fremmedsprogede ord indgår, er disse oversatte. Oversættelserne samt eventuelle meningsbefordrende tilføjelser i citaterne er sat i skarpe parenteser [].

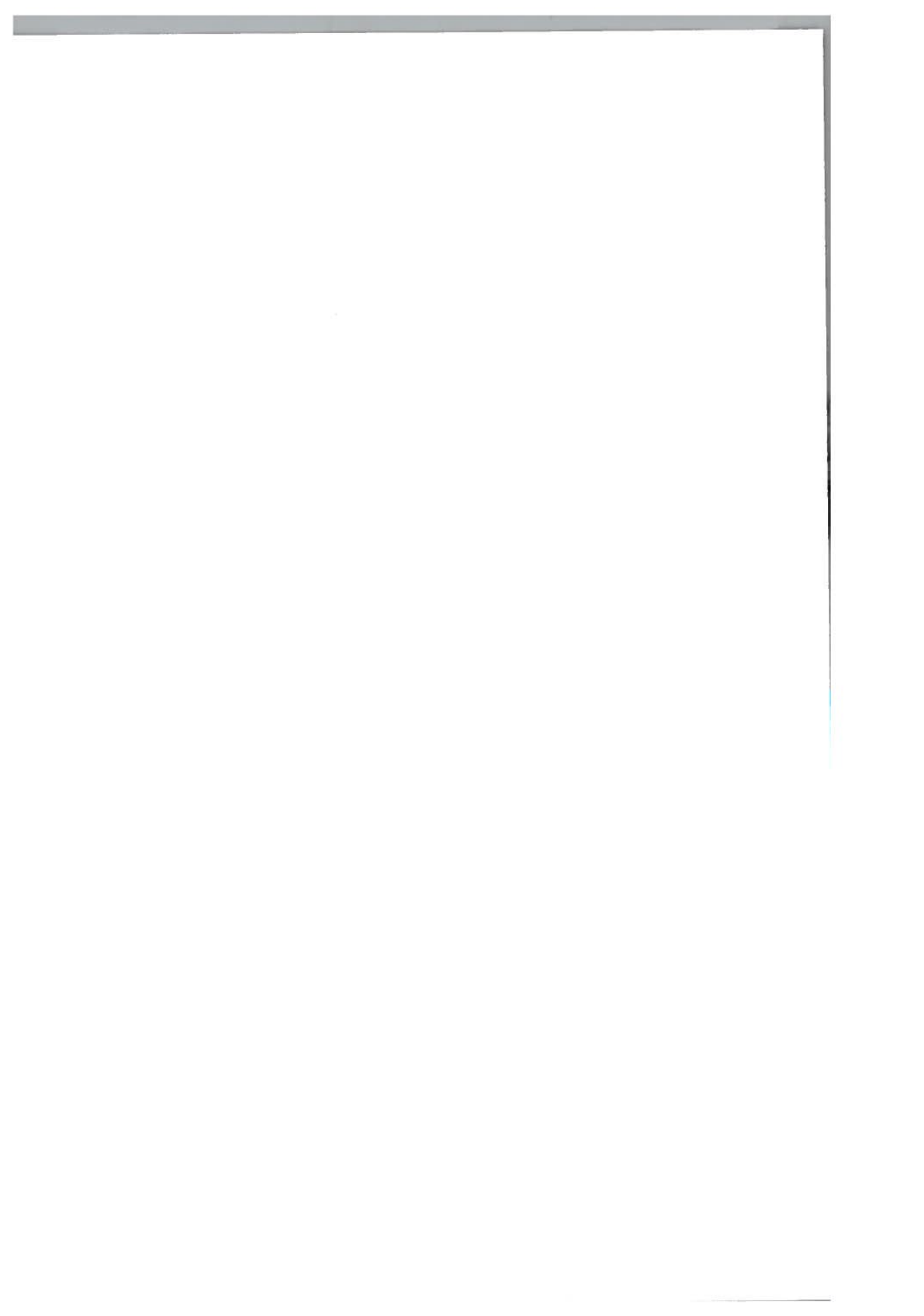
Oplysningstiden og det magiske

Henrettelser og korporlige straffe i 1700-tallets første halvdel

FØRSTE DEL

Retssystem og kriminalitet

Straffesystemet var indskrevet i en erkendelsesmæssig ramme, men det var tillige bundet op på en kriminel praksis og en retshåndhævelse som hvilede på retsorganisationens formåen. 1700-tallets retsorganisation var betydeligt svagere og langt mere opsplittet end i vore dage. Samtidig foregik der i 1700-tallets første halvdel betydelige forandringer heri, som fik stor betydning for retsforfølgelsen og kriminaliteten.

Her skal 1700-tallets ganske komplicerede retsorganisation beskrives og den kvantitative analyse af straffesager skal præsenteres. Desuden skal en række betydningsfulde udviklinger af retsorganisationen analyseres. Det er især de ændrede økonomiske vilkår for retsforfølgelsen samt de centrale myndigheders voksende kontrol med retshåndhævelse og domme.

Den militære retsorganisation og -forfølgelse er beskrevet i et særligt kapitel. Det militære retsapparat var skarpt adskilt fra det civile og retspraksis var meget forskellig. Det var ikke mange personer, som henhørte under den militære ret i forhold til den civile, men disse få personers kriminalitet var langt højere end i det civile samfund⁴⁷.

Endelig skal der gives en generel vurdering af kriminalitetens karakter og relative omfang i forhold til vore dage og i forhold til samfundets forventninger, ligesom retsorganisationens arbejdsdeling med andre konfliktløsningsformer skal diskuteres.

47) Den gejstlige jurisdiktion angik ikke straffesager, jf. DL 1-2-15, og er derfor ikke relevant i denne undersøgelse.

1. Den civile retsorganisation

Straffesager i Sjællandsfar Landstings område

Kernen i den empiriske analyse er undersøgelsen af straffesager inden for Sjællandsfar Landstings område. Udgangspunktet for undersøgelsen af den civile rets straffe er Sjællandsfar Landstings justitsprotokoller, som er bevaret i en ubrudt række fra 1676 til landstinget ophævedes i 1805. Justitsprotokollerne har et ganske ensartet indhold i hele perioden. For hver landstingsdag er i et separat afsnit anført de afsagte domme. Denne overskuelige opstilling har gjort det overkommeligt at udsondre dommene i straffesager over en længere tidsperiode. Jeg har derfor som grundstenen i min analyse fundet alle domme vedrørende forbrydelser mod religion og sædelighed, tyveridomme, og domme i mord- og voldssager i perioden 1719-56.

Disse sager har jeg derefter udvidet min viden om gennem andre kildegrupper. Eftersøgningen af sagernes afslutning ved højere instanser hæmmes af, at næsten hele Højesterets arkiv fra 1700-tallet brændte ved slotsbranden i 1799. Bevaret er kun en række voteringsprotokoller. Ved gennemsøgning af disse voteringsprotokoller, samt af de forskellige rækker af kopibøger i Danske Kancelli⁴⁸ er det dog lykkedes at finde så godt som alle de sager, som lovgivningens appelbestemmelser samt specifikke oplysninger i de enkelte sager har indikeret burde være behandlet af højere instanser. Fra 1720'erne har jeg dog måttet søge nogle få sager forgæves.

Udvalget af sager fra Landstinget har jeg suppleret ved at gennemgå de pakker vedr. godkendelse af udgifterne til delinkventsager og beregning af delinkventskat, som er bevaret i enkelte amtsarkiver og Sjællands Stiftamtsarkiv, de tidligste fra 1727. Dette materiale er ufuldstændigt, men det giver en række væsentlige oplysninger til belysning af retspraksis såvel om de sager, som afsluttedes ved underretterne, som de, der pådømtes i højere instanser. Pakkerne kan indeholde korrespondance om sagernes

48) Det er først og fremmest Sjællandske tegnelser og rækken 'resolutioner skrevne på supplikationer domme m.m.'. Men også oversekretærens brevbøger og registreringen af indkomne ansøgninger i supplikprotokollerne har indimellem givet gode oplysninger.

rejsning, om problemer i deres førelse og regnskab med bilag. Regnskaberne er ofte bilagt en samlet udskrift af sagens førelse og domme ved alle instanser. En værdifuld information i dette materiale er, at det som regel indeholder dokumentation for, at straffene faktisk gennemførtes i form af udgiftsposter til skarpretterbetaling og hyp-pigt også regningsbilag fra skarpretterne.

Ved siden af delinkventsagerne har en anden kilde givet mange oplysninger om den faktiske gennemførelse af straffene. Det er arkivet fra Bremerholm, hvor mandlige jernfanger hensattes indtil 1738. Arkivet indeholder fangefortegnelser med oplysninger om fangernes forbrydelser og de korporlige straffe de har modtaget. Desuden er bevaret den dokumentation for deres indsættelse som skulle gives til straffeanstalten. Denne udgøres i mange tilfælde af udskrifter af de domme de indsattes på. I nogle tilfælde endda udskrifter af den samlede retssag. De kvindelige arbejdsfanger, som indsattes i Spindehuset på Christianshavn, er der desværre ikke bevaret oplysninger om. Fra 1738 sendtes de mandlige straffefanger i stedet til arbejde i nærmeste fæstning. På Sjælland var det Korsør fæstning, Kronborg fæstning og Citadellet Frederikshavn – det nuværende Kastel i København. Der er desværre ikke bevaret fangefortegnelser eller andre fangeoplysninger fra disse fæstninger.

Hertil har købstadsregnskaber og rådstueprotokoller mere tilfældigt oplyst om dommes udførelse, og også korrespondance mellem amtmændene og retsbetjente og birkeejere på landet og mellem stiftamtmand og købstædernes magistrater og byfogder har indimellem givet værdifulde oplysninger.

Underretternes arkiver er ikke gennemgået. De er dels kun sporadisk bevaret for denne periode, dels er de bevarede justitsprotokoller vanskelige at benytte. De er som regel skrevet med gnidret skrift uden ophold i teksten for at spare plads. Der er ikke ført indekser, og den konsekvente kronologiske førelse gør, at samme sag må efterspores fra tingdag til tingdag i en længere periode før dommen fældes. Imidlertid indeholder som omtalt både delinkventsagspakkerne og domsudskriftpakkerne i Bremerholms arkiv med jævne mellemrum udskrifter af den samlede retssag. Disse udskrifter har kunnet give et indtryk af underretternes førelse af retssagerne.

Kernen i undersøgelsen er som sagt sagerne ved Landstinget. Det hed godt nok Sjællandsfar, men i 1700-tallets første halvdel var det langt fra hele Sjælland, som tinget var appelinstans for. To byer, København og Korsør havde såkaldt landstingsret. Det betød, at byernes magistrater var første appelinstans for deres byting. Magistraternes domme appelleredes ikke til landstinget men direkte til Højesteret. Også besidderne af de store godser, der kunne oprettes til grevskaber og baronier, kunne få landstingsret. Her blev greven eller baronen personligt appelinstans for sit birk. På Sjælland benyttedes denne rettighed af Vallø Stift, grevskabet Holsteinborg

og fra 1750 grevskabet Bregentved. Hertil havde kongens eget gods i Nordsjælland direkte appel til Højesteret. Endelig bestemtes det ved kgl. res. af 4.11.1720 og 7.7.1721, at de nye sammenhængende rytterdistrikter skulle have egne birkeretter, som fik direkte appel til Højesteret. Der var på Sjælland seks rytterdistrikter⁴⁹. Det kronborgske, frederiksborgske og københavnske udgjorde et sammenhængende hele, som dækkede hele Nordsjælland og omegnen omkring København – Amager dog undtaget. Vordingborg og Tryggevejle Rytterdistrikter dækkede næsten hele det gamle Præstø amt. Endelig dækkede Antvorskov Rytterdistrikt et stort område omkring Slagelse.

Tilbage – efter disse beskæringer – blev et område, som i areal udgjorde ca. halvdelen af Sjælland, og som beboedes af ca. 100.000 personer⁵⁰. Ved reskript af 16.1.1750 kom de tre rytterdistrikter, Antvorskov, Vordingborg og Tryggevejle, atter ind under Landstinget. For Tryggevejle Rytterdistrikts vedkommende blev dette dog nogenlunde modsvaret af, at det meget store grevskab Bregentved, som oprettedes i 1746, samtidig fik eget birk med greven som anden instans.

For bedst muligt at belyse den forholdsmæssige udvikling er sager fra rytterdistrikterne før 1721 og efter 1750 ikke medtaget i de statistiske opgørelser over sager, domme, afstraffelser m.m. fra Sjællandsfar Landstings område. Der er dog tale om meget få sager, og det ser ud til, at det vordingborgske og antvorskovske birk ikke med det samme fulgte bestemmelsen i reskriptet af 16.1.1750 om at forelægge sine sager for Landstinget⁵¹.

Der var imidlertid også andre domstole, der behandlede straffesager i det geografiske område, som Sjællandsfar Landsting dækkede. Det forekom jævnlige, at kongen bevilgede, at der nedsattes kommissioner til at dømme i retstvister. Langt de fleste kommissionsdomstole nedsattes til at pådømme retstvister mellem højt rangerende personer, men i sjældne tilfælde, oftest i komplicerede sager, som dækkede flere jurisdiktioner, kunne der også nedsættes kommissionsdomstole til at opklare og døm-

49) Se Rockstroh: Frederik 4.s godspolitik, 1925, s. 86.

50) Dette omtrentlige tal er fremkommet ved at sammentælle indbyggertallene fra 1787-folketællingen fra 1700-tals amterne Dragsholm, Kalundborg, Holbæk, Sæbygård, Jægerspris, Roskilde, Ringsted, Sorø, Korsør og Møn, Tybjerg herred samt alle købstæder bortset fra København og Korsør. Denne sammentælling giver for 1787-folketællingen 114.676 personer. Når herfra trækkes et ikke kendt antal indbyggere på Holsteinborg gods, og en befolkningsvækst i århundredets sidste halvdel nås et tal omkring de 100.000. Det skal understreges, at gods- og rytterdistriktsgrænserne ikke altid fulgte amtsgrænserne, så talstørrelsen også af den grund er omtrentligt.

Hele Sjælland uden for København talte i 1787 214.479 personer. Kilde: Rentekammeret, Bilag til Danske relations- og resolutionsprotokoller 1790-93 (nr. 2411-167), res. nr. 243.

51) Der forekommer ikke sager af de eftersøgte typer fra de to birker efter 1750. Derimod har jeg fundet en sag, som var pådømt ved Vordingborg rytterdistrikts birk fra 3. december 1750, som indstævnedes direkte til Højesteret, se RA, DK, sjæll. tegn. 1751-52, fol. 223 (sagnr. 241), 8.5.1751.

me i straffesager. I Sjællandsfar Landstings område nedsattes i perioden 1719-56 tre kommissionsdomstole til opklaring af straffesager. Kommissionsdomstolene appellerede direkte til Højesteret og gik dermed uden om landstingene. For at få et korrekt billede af kriminalitet og straffe i Sjællandsfar Landstings område har jeg også medtaget disse kommissionsdomstolssager.

En sammenligning med den nørrejske undersøgelse

Min undersøgelse af det Sjællandske Landsting muliggør en sammenligning med en anden kvantitativ analyse, nemlig Gustav Henningsens, Jens Chr. V. Johansens og Ditlev Tamm's sagtypologiske analyse af retssagerne ved Nørrejyllands Landsting 1559-1666 og 1719- 1805⁵².

Analysen af Nørrejyllands Landsting har i nogen grad tjent som inspiration for min analyse af det sjællandske landsting. Analysen af Nørrejyllands Landsting er dog betydeligt enklere end min. Den bygger på et register til de nørrejske domprotokoller, som er udarbejdet af registrator O. M. Hofman-Bang i 1920'erne. Registeret anfører bl.a. sagens emne (tyveri, vold etc.), og på grundlag af denne oplysning, har de tre forskere inddelt sagerne i et antal sagtyper og optalt antallet for hver type inden for den enkelte domprotokol. I 1600-tallet blev der ført domprotokoller for hvert år, men i perioden 1719-1805 anvendtes kun syv domprotokoller. Derfor er det den tidsmæssige udstrækning af disse syv protokoller, som bestemmer de tidsperioder, som antallet af domme kan optælles inden for.

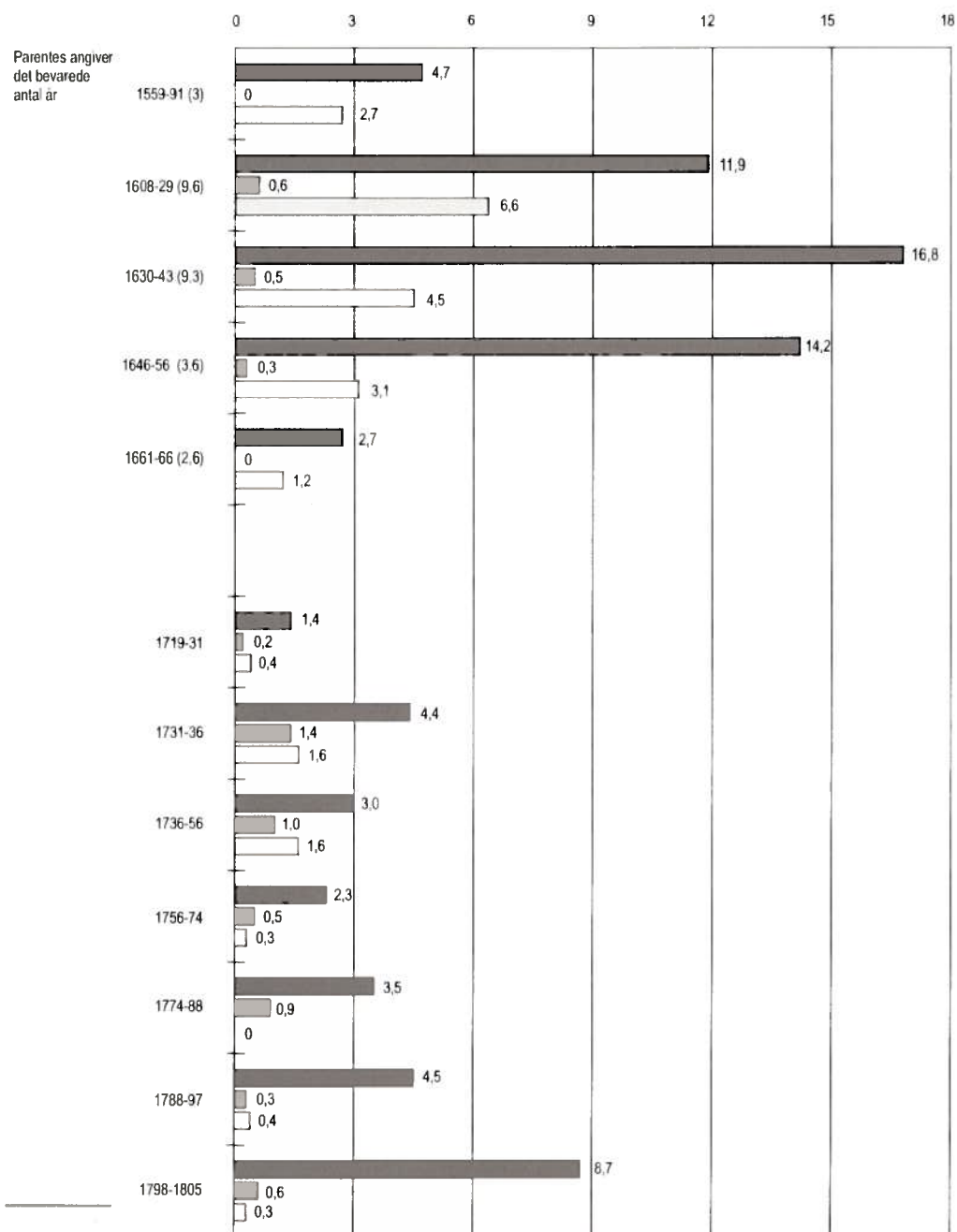
Der er således flere problemer i brugen af Henningsen, Johansen og Tamm's materiale, men det er på den anden side i høj grad fristende at få et overblik over den forholdsvis udvikling i antallet af sager over en så lang periode. Jeg har derfor været et øje og i to diagrammer nedenfor har jeg fremstillet udviklingen i antallet af sager pr. år for sager vedr. tyveri, fosterdrab, forbrydelser mod kønssædeligheden og vold/drab – en kategori, som ikke adskilles i den nørrejske undersøgelse. Det må understreges, at tallene ikke blot er usikre, jeg har også for 1500- og 1600-tallenes vedkommende måttet foretage en betydelig manipulation. Fra 1500-tallet er der kun bevaret domprotokoller fra tre spredte år. Fra 1608-64 førtes 3 protokolrækker dækkende hver sin del af landstingets område. Der er lakuner i hver af disse rækker. For at få de gennemsnitlige antal forbrydelser pr. år har jeg ladet hver protokolrække have 1/3 vægt. Denne manipulation øger selvfølgelig den statistiske usikkerhed.

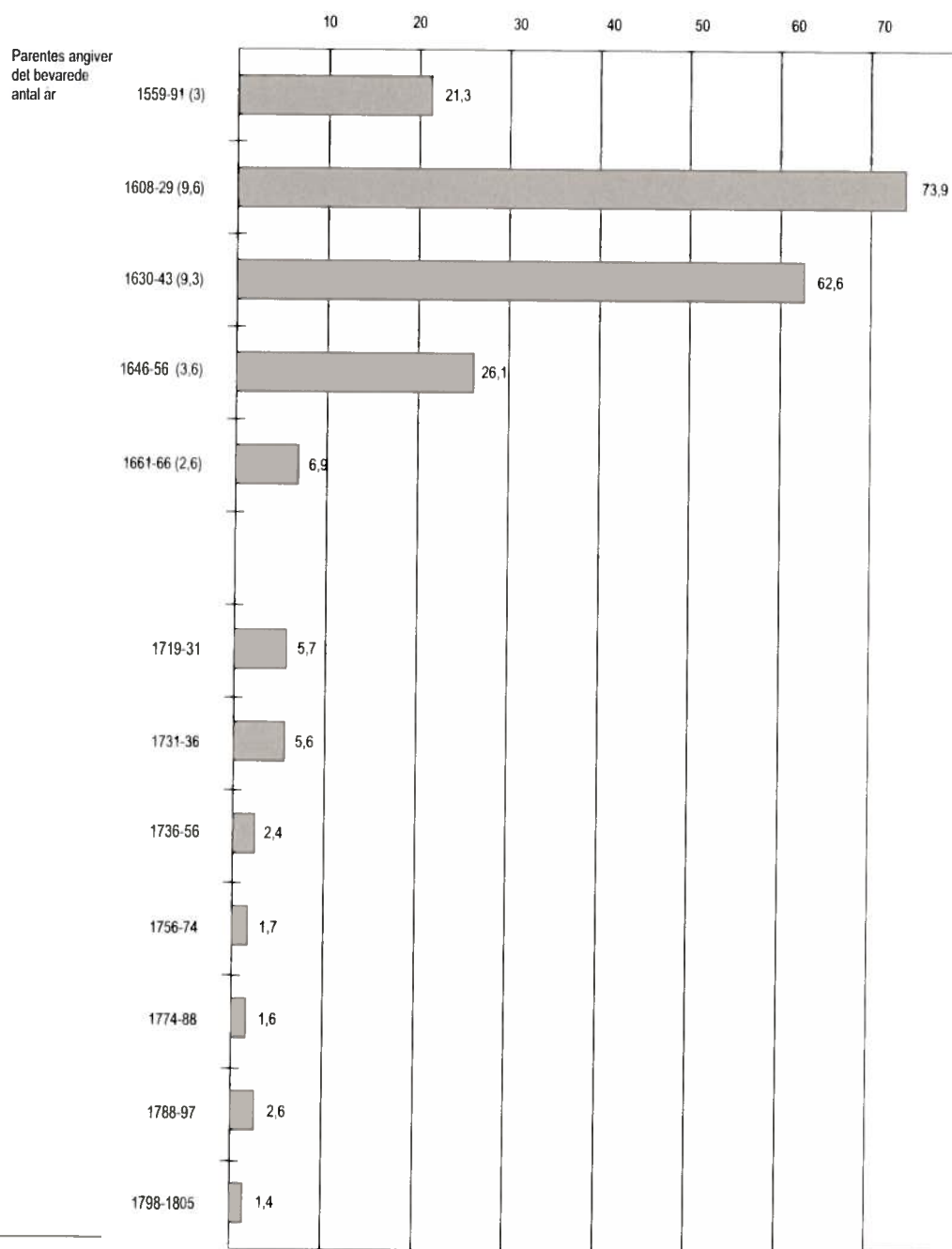
Det som træder tydeligst frem i de nørrejske diagrammer er, at der var et langt højere antal sager i 1600-tallet end i 1700-tallet inden for alle kategorier undtagen fo-

52) Henningsen, Johansen og Tamm: 16000 jyske domme, i Fortid og Nutid XXVIII 1979-80, s. 240-70.

Nørrejylland Landsting 1569-1805*Domme pr år efter sagstype*

■ Tyveri ■ Fosterdrab □ Sædelighed

Diagram 1 Kilde: Henningsen, Johansen og Tamm, 1979-80.

Nørrejylland Landsting 1569-1805*Vold / drabssager pr år**Diagram 2* Kilde: Henningsen, Johansen og Tamm, 1979-80.

sterdrab. Forskellen skyldes formentlig delvis, at tingene i 1600-tallet var mere populære at benytte til konfliktløsning, og dermed behøver antallet af hårde domfældelser ikke nødvendigvis at have samme forhold til sagsantallet som i 1700-tallet. Men der er dog næppe tvivl om, at de fire gange så mange tyverisager og de 10-15 gange så mange vold/drabssager i 1600-tallets første årtier må have ført til mange flere henrettelser og korporlige straffe end i 1700-tallet.

En sådan udvikling ses også i andre europæiske lande. Den tyske historiker Richard van Dülmen har sammenfattet en række statistiske undersøgelser af straffepraksis i tyske rigsstæder. De tegner et fælles billede af, at der i de sidste årtier af 1500-tallet og de første årtier af 1600-tallet var et meget højt antal henrettelser⁵³. Fra 1620 begyndte antallet af henrettelser imidlertid at falde kraftigt i alle byer indtil det stabiliserede sig på et betydeligt lavere niveau sidst i 1600-tallet og først i 1700-tallet. Amerikaneren Philip Jenkins har foretaget en sammenfatning af engelske undersøgelser af straffepraksis⁵⁴ og kommer til samme hovedresultat, nemlig en meget høj henrettelsesfrekvens på 20-30 pr. år pr 100.000 personer i årtierne omkring 1600 og så et fald til omkring 2 pr. år pr. 100.000 personer sidst i 1600-tallet og først i 1700-tallet. Rudolf Thunander har undersøgt svensk domspraksis i 1600-tallet og når frem til et fald i antallet af dødsdomme fra omkring 10 pr. år pr. 100.000 personer 1635-44, 5 pr. år 1655-64 og 2 pr. år 1681-99⁵⁵.

Denne udvikling i 1600-tallet skal ikke forfølges nærmere her, men det synes dog klart, at et så markant fald i antallet af henrettelser ikke alene kan tilskrives ændringer i forbrydelsesmønsteret, men også må hænge sammen med ændrede holdninger til dødsstraffen.

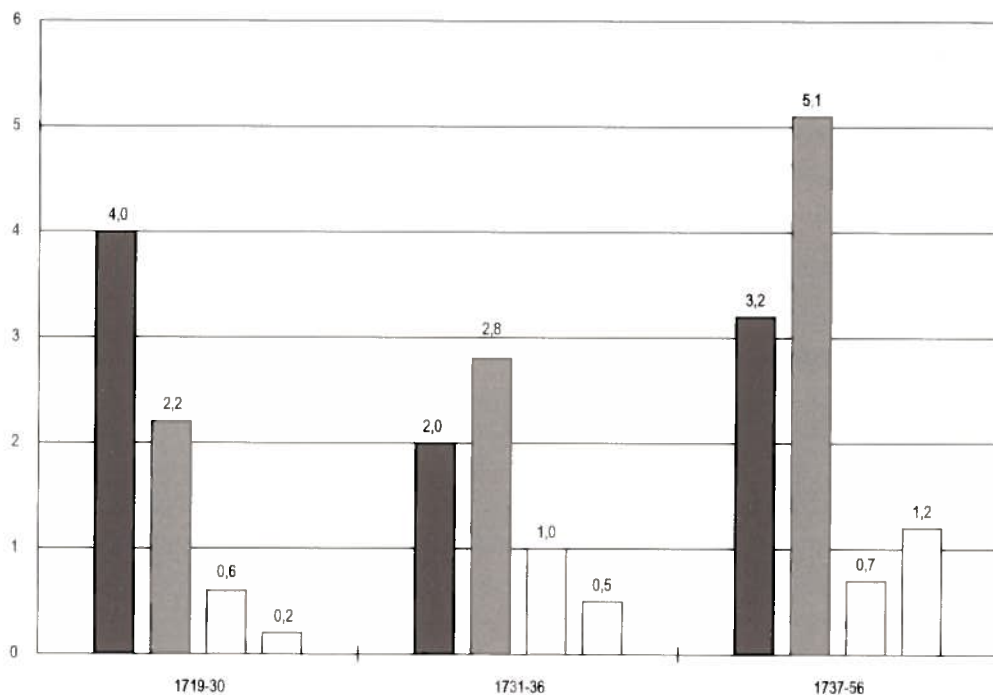
Koncentrerer vi os herefter om udviklingen i 1700-tallet, så ses det, at vold/drabssager havde en fortsat faldende tendens, mens især antallet af tyverisager voksede markant fra omkring 1730. Væksten ses også for fosterdrabs- og sædelighedssager 1731-56, hvorefter disses antal igen faldt. Væksten var forholdsmæssigt ganske markant, men det giver en del usikkerhed, at det er små tal det drejer sig om.

Til brug for en sammenligning er for Sjællandsfar Landsting i diagram 3 fremstillet antallet af sager inden for de tidsperioder, som den nørrejske optælling er begrænset til. For sammenligningens skyld har jeg desuden undladt at medtage kommissionsdomstolssager og sager afsluttede ved underretterne:

53) Dülmen, 1985, s. 113-15. Han afstår fra at udregne frekvenser i forhold til befolkningstallet med henvisning til at der kun kendes omtrentlige oplysninger om folketal i rigsstæderne.

54) Philip Jenkins: *From Gallows to Prison. The Execution Rate in Early Modern England*, i *Criminal Justice History* 1986 s. 51-71.

55) R. Thunander: *Hovrätt i funktion. Göta Hovrätt och brottmålen 1635-99*, 1993 s. 21, 166 og 168.

Sjællandsfar Landsting 1719-56*Domme pr år fordelt på sagstyper*
 Vold / drab
 Tyveri
 Fosterdrab
 Sædelighed
Diagram 3 Kilde: Bilag A.

Det første som falder i øjnene er, at antallet af sager pr. år er nogenlunde det samme ved de to landsting. Det til trods for, at det nørrejske landsting dækkede en befolkning på et sted omkring 250.000⁵⁶, og dermed havde et befolkningsgrundlag, der var 2,5 gange så stort som Sjællandsfar Landsting. Der førtes således forholds-mæssigt et betydeligt højere antal straffesager på Sjælland. Årsagerne hertil kan være mange. De større afstande i Jylland kan have mindsket lysten til at anke sager til landstinget, men antallet af sager – kriminaliteten – kan også have været større på Sjælland, der husede storbyen København og som havde et relativt større antal hus-mænd og inderster⁵⁷.

Den tidsmæssige udvikling i antallet af sager ved Sjællandsfar Landsting svarer ikke helt til det nørrejske. Den nørrejske udvikling er mere markant især for tyverisa-

56) Nørrejylland's befolkning udgjorde i 1787 354.850. Herfra skal trækkes de tre rytterdistrikter, Dronningborg, Skanderborg og Koldinghus samt en række grevskaber og baronier. Kilde: Rentekammeret, Bilag til Danske relations- og resolutionsprotokoller 1790-93 (nr. 2411-167), res. nr. 243.

57) F. Skrubbeltrang: Husmand og inderste, Kbh. 1940, s. 58-60 og 70.

dette retsøkonomiske problem var at pålægge hele samfundet udgifterne til retsfølgelse gennem skatter.

Allerede år 1700 havde stiftamtmand Krabbe, på egen anmodning⁶⁰ fået påbud om, „at naar Tyve blev paagrebne, og til Doms forfulgte, skal den paa deres Underholdning og Processen anvendte Bekostning lignedes paa samtlige Beboere i det Herred“. Dette begrundedes med, at der var så meget tyveri overalt på Sjælland, og at omkostningerne ikke som hidtil skulle hvile alt for tungt på én eller to, som tyven kunne have bestjålet, så disse blev ruinerede af retsfølgningen. Krabbes eget eksempel ovenfor tyder imidlertid på, at denne ordning har været af midlertidig karakter.

I 1712 (forordning af 9.12.) etableredes så en offentlig fordeling af udgifterne til tyvs- mord- og manddrabssager for Danmarks vedkommende. Den begrundedes med, at fattige bønder ikke fik deres ret, fordi de ikke kunne formå at få de anklagede pågrebet og bekoste retsudøvelsen. Det besluttedes, at i tyverisager hvor bønder var angivere samt i mord- og manddrabssager, hvor eftermålsmændene var uformuende, skulle omkostningerne fordeles på alt hartkorn i det pågældende amt (altså også det i øvrigt skattefri hovedgårdshartkorn). I sådanne sager måtte også skriver og dommer besørge deres arbejde gratis, ligesom dommen skulle skrives på ustemplet papir, dvs. papir der ikke betaltes afgift for til staten. Forordningen betød, at sagfaldsherlighedens indehavere nu slap for de udgifter, som de efter feudal ideologi og tildels også efter Danske Lov skulle afholde. Til gengæld blev de så pålagt en skat på deres hartkorn.

Hvis forordningen blev fulgt, er det klart, at den måtte gøre bønder mere interesserede i at forfølge tyverier ad rettens vej. Alle uden for bondeklassen, som herremænd, præster, møllere m.fl. samt byernes indbyggere, var dog ikke omfattet af forordningen.

Fordelingen af retsomkostningerne på alt hartkorn var imidlertid en torn i øjet på hovedgårdsejerne, fordi den antastede det privilegerede gods' skattefrihed og juridiske immunitet. 1723 (20.8) udstedtes en ny forordning med den begrundelse, at proprietærene havde vægret sig ved at betale deres del af disse udgifter. Herremænd med fuld sædegård og dermed sagfaldsherlighed blev nu i stedet pålagt at betale de ovennævnte sager på deres gods, hvorimod strøgodsset fortsat skulle fordele eller som man kaldte det – repartere – omkostningerne amtsvis.

1723-forordningen splittede landet op i et kludetæppe af økonomiske enheder. 1712-forordningen havde delt landet op i ca. 50 amter. Nu blev der ud af disse amter skå-

60) Se RA, DK, Konc. og indlæg til sjæll. tegn. 168/1700.

ret nogle hundrede fulde sædegårde. I Holbæk amts arkiv er bevaret korrespondance vedrørende en sag fra 1728, som illustrerer de problemer, dette kunne medføre.

Den nidkære amtmand over Kalundborg, Dragsholm, Sæbygaard og Holbæk amter, Frederik Adeler, havde i sin egenskab af godsejer pågrebet to tyve, som havde begået indbrud i to bondegårde⁶¹. Adeler's ridefoged førte sagen ved Ars Herredsting den 3. april 1728. Ugen efter afsagde herredsfoged von Ham dommen, at de skulle kagstryges, brændemærkes i panden og arbejde i jern deres livstid. Den korporlige straf besørgede skarpretter Puhan den 17. april, hvorefter de sendtes til orlogsværftet Bremerholm i København. Udgifterne på sagen beløb sig til godt 57 rigsdaler. Problemerne opstod, da pengene skulle betales. Tyvene boede ikke på Adeler's herregård, Gundetved, men på en gård tilhørende Skjoldenæsholm gods. Da Adeler søgte at gøre udlæg i tyvenes ejendom, som loven foreskrev, blev han hindret heri af tyvenes husbond med henvisning til godsimmuniteten og de fulde økonomiske rettigheder over sit gods' beboere. Først efter en landstingsdom kunne udlægsforretningen gennemføres. Men Adeler's problemer var ikke slut hermed. Tyvene havde begået to indbrud. Det ene hos en bonde af Gundetved gods, men det andet hos en bonde af Vedbygård gods. Adeler bad derfor dennes ejer, Niels Fuglede, om at deltage i betalingen. Men det nægtede Fuglede, idet han henholdt sig til, at Adeler havde rejst sagen. Det lå jo i herremændenes sigtelsesret, at kun de selv kunne rejse sager vedrørende deres bøndergods. Spørgsmålet måtte for landstinget, som udpegede en sættemand, der i september 1730 ved Ars herreds ting fastslog, at de hver skulle udrede halvdelen af omkostningerne. Først efter to års retssager kunne Adeler afslutte sagen.

Problemer af denne art var ikke befordrende for lysten til at rejse sager. Det synes antallet af sager forelagt Sjællandsfar Landsting også at bekræfte. Netop i tiåret 1724-33 var der et ekstraordinært lavt antal tyverisager⁶².

1732-forordningen

I 1732 indgav størstedelen af godsejerne i Vendsyssel en fælles forestilling, hvor de beklagede sig over at tyveriet i landsdelen tiltog fordi ingen ville pågribe tyvene på grund af de store omkostninger⁶³. Godsejerne foreslog bl.a. at den godsvise betaling igen ophævedes, og at hele Vendsyssel skulle være fælles om omkostningerne. Godsejerforestillingen førte til forordning af 26.9.1732, og med denne tog man i Danmark et afgørende skridt mod en statslig kontrol med retsøkonomien. Det ske-

61) Jf. bilag A, sagnr. 1728:u1.

62) 1719-23 forelagdes Landstinget 2,8 tyverisager pr. år. 1724-33 1,7 pr. år og 1734-38 3 pr. år, hvorefter gennemsnittet i resten af undersøgelsesperioden lå omkring 5 pr. år, jf. bilag A.

63) RA, DK, Supplikprotokol, sidste halvår 1732, nr. 243.

te med henvisning til, at retshåndhævelsen var alt for ringe efter 1723-forordningen. Som der stod i lovens fortale havde:

„... Delinquentomkostningerne været mange Undersaatter, som have villet see det Onde vedbørlig straffet, til en stor og fast utaalelig Byrde, og derved afskrækket andre fra at lade Delinquenterne paagribe og Sagen imod dem lovlig forfølge, hvorover disse ere blevne ustraffede, og have fremturet i deres Misgierninger, og Justitien saaledes ikke vedbørlig er handthævet de Gode til Sikkerhed og de Onde til skræk og afskye.“

Det blev derfor nu fastsat: 1. For alle mord-, manddrabs- eller tyverisager eller andre sager, der straffedes med korporlig straf, og hvor den dømte ikke kunne svare omkostningerne, skulle disse lignedes på det samlede amts hartkorn – ingens undtaget; 2. oversteg omkostningerne 200 rd., skulle de dog lignedes på hele stiftamtets hartkorn; 3. rettens betjente skulle fortsat befordre sagerne omkostningsfrit og på ustemplet papir; 4. sagerne skulle undersøges og foretages for retten før alle andre og uden vidtløftighed for at mindske arrestomkostningerne. Ved en række resolutioner i 1734-35 blev byerne i Danmark ligeledes pålagt stiftsvis at bære delinkventomkostningerne i fællesskab⁶⁴.

Efter denne reform kunne altså alle sagsøgere uden undtagelse rejse sag uden at risikere selv at skulle betale. Reformen synes at falde godt sammen med væksten i antallet af især tyverisager ved såvel det sjællandske som det nørrejyske landsting.

Indførelsen af en sådan ny skat på befolkningen var imidlertid langt fra uproblematisk. Følgende tyverisag fra Ars-Skipperinge herred på Sjælland illustrerer fordelene ved, men også problemerne i de nye bestemmelser om reparation af retsomkostningerne.

I november 1734 anholdtes de kalundborgske natmænd, Hans og Mikkell, og deres familier under mistanke for et mord og for gennem længere tid at have stjålet kvæg på marken under påskud af, at det havde været selvdødt⁶⁵. Efter de første forhør forgrene retssagen sig, og der anholdtes yderligere natmænd fra Næstved og Ringsted med samt familier, og natmandsknægte fra Køge og Frederiksberg, samt en del personer fra Kalundborgs omegn. I alt anklagedes 25 personer for tyveri, hæleri og medvideri. Bortset fra, at det er tvivlsomt om sagen overhovedet var blevet rejst, hvis omkostningerne skulle være betalt af de bestjålne, så havde den næppe forgrenet sig til hele Sjælland uden den nye reparationsmulighed.

⁶⁴) Reskr. af 10.5. og 23.7. 1734 og 23.12.1735. Ålborg og Viborg stifters byer skulle dog slås sammen, da de var så få.

⁶⁵) Jf. bilag A, sagnr. 1735:7.

Efter at sagen havde været for Landstinget og Højesteret blev den endelige dom afsagt i september 1735. Herefter blev 13 frikendt. Af de resterende 12 blev en 80-årig af-danket soldat forvist fra Sjælland, en af natmandsknægtene dømtes til at miste sin hud i fængslet samt to år i Christianshavns Tugthus. En anden natmandsknægt dømtes til at kagstryges, brændemærkes og at hensættes på Bremerholm på livstid. Tre koner og en søster til natmændene dømtes til indsættelse i Spindehuset (Christianshavns tugthus) på livstid. Af de fem voksne natmænd døde de to i arresten – de blev begravet i galgebakken og deres navn slået på galgen – og de tre andre dømtes til hængning.

Eksekutionen foregik den 13. september 1735, og for sin umage fik skarpretteren mester Puhan fra Roskilde ialt 74 rd. Det var imidlertid ikke de 74. rd. mester Puhan skulle have, som dominerede omkostningerne ved sagen. Da regningen var gjort op, og amtmanden havde afvist nogle af de påberåbte omkostninger, nåede man frem til, at sagen mod natmændene ialt havde kostet 2398 rd.! Langt størsteparten heraf – godt 2000 rd. – var gået til vagt, forplejning og transport.

Disse voldsomme udgifter illustrerer, hvorfor almindelige mennesker før reparteringsordningen afholdt sig fra at anmelde tyverier, men de viser også, hvad der var problemet ved at lade udgifterne betale ved amts/stiftamts repartition. Kalundborgenserne synes nemlig at have taget sig særdeles godt betalt for de enkelte opgaver: Bevogtningen af delinkventerne betaltes med 1 mk. og 8 sk. pr. døgn i Kalundborg (ved reskript af 7.5.1745 sattes den tilladte takst herfor til 8 sk.). Transport var en stor post. For en tur til og fra herredstinget fem km. uden for byen betaltes der 5 mk. og 10 sk. (ved forordning af 13.1.1747 bestemtes, at sådanne rejser ikke skulle betales, men pålægges bønderne som omgangsrejser). For de arresteredes underhold tog man 12 sk. pr. dag (ved forordning af 13.1.1747 sattes underholdsbetalingen til 4 sk. daglig). Anklager og forsvarer modtog i salær ialt 210 rd. (denne udgift blev helt forbudt ved reskript af 23.11.1736), og i kost og tæring havde de modtaget 1 rd. pr. dag (reskript af 23.11.1737 bestemte at udgifter til anklagers og forsvarers kost og tæring, når de rejste på landet, kun måtte andrage 2 mk. pr. dag.

Alt i alt tyder det på, at man på Kalundborg-egnen ikke blot benyttede den nye repartitionslovgivning til at få hængt nogle tyve, man synes også at have gjort natmandssagen til en ganske god forretning.

1732-forordningen medførte en strøm af forespørgsler til Danske Kancelli, og disse førte til udstedelsen af en lang række reskripter og forordninger, som supplerede og uddybede 1732-forordningen. De nye bestemmelser handlede dels, som ovenfor anført, om præciseringer af hvilke omkostninger, der måtte medgå til disse retssager⁶⁶.

66) Se bl.a. reskr. 1.10.1734, 23.9.1735, 4.2.1736, 2.3.1736, 23.11.1736 (3), 4.10.1737, 17.1.1738, 21.3.1738, 27.4.1739 (4), 5.6.1739, 22.8.1739, 9.10.1739, 23.6.1741, 5.6.1744, 7.5.1745 og frd. 13.1.1747.

Dels drejede de sig om, hvem der skulle betale omkostningerne. Således blev herremændenes hovedgårdstakst og grevernes og friherrernes skattefrie bøndergods allerede i 1736-37 fritaget for at bidrage til delinkventomkostningerne⁶⁷. I 1740'erne blev derimod personer, der boede på landet, men ikke besad hartkorn, som møllere, offentligt ansatte, husmænd m.fl. pålagt at bidrage hertil efter uvildige mænds taksering⁶⁸.

Der var også problemer med revisionen af delinkventomkostningerne. Der kom, som det ses, mange retningslinier for hvilke omkostninger, der måtte medgå til retssagerne, men en gennemgang af nogle af de reviderede regninger viser, at det var meget forskelligt, hvad amtmanden eller stiftamtmanden valgte at slå ned på og beskære regningerne med. Det er symptomatisk, at de prokuratorer og ridefogder, som indsendte regninger, ofte sluttede regningerne med at udtrykke „forhåbning“ om at måtte få udbetalt det anførte beløb og bad amtmanden om ikke at „rabattere“ for meget i regningen. Dermed antydede de, at det ikke så meget var en vurdering af enkeltposter, der styrede revisionen, som det var et princip om, at der altid skulle ske et vist nedslag i det ansøgte beløb. Modsat var opfindsomheden med at finde på nye udgifter også stor. Lænker, blokke og andet arrestudstyr blev ofte udskiftet og fornyet på delinkventskattens bekostning, ligesom udgifter til rengøring, brevbude og transport hobede sig op. Denne praksis med myndighedernes vilkårlige nedslag i regninger og regningsudstedernes kompensering herfor ved at pumpe regningerne op var et velkendt fænomen i 1600-1700-tallene, og illustrerer især de centrale myndigheders manglende reelle kontrol.

Det er vanskeligt at sammenligne udgifterne til de enkelte retssager. De største poster i regnskaberne og de som varierede mest var udgifterne til arrest, arrestanters forplejning og vagthold. En sag, som af forskellige grunde trak ud, blev meget dyrere end en kortvarig sag. Nogle arrestanter krævede et stort vagthold, andre, som en angrende mor, der havde dræbt sit nyfødte barn og kun ventede på sin straf og udsoning med Gud, krævede mindre opsyn. Ligeledes mindskede et velbygget og sikkert arresthus vagtholdsudgifterne. Nogle anklagere synes også mere fantasifulde til at finde på udgifter end andre. Trods disse forskelligheder tegner der sig alligevel et billede af, at omkostningerne for den enkelte arrestdag var faldende fra sidst i 1730'erne til 1750'erne.

For Sjælland fik slagsmålet om regningen efter kommissionsdomstolssagen mod Mathias Krøyer og hans to brødre⁶⁹ formentlig stor betydning. Retssagen forløb i 1741-42 og endte med kagstraffe og livstids fæstningsarbejde til de to af brødrene.

67) Jfr. reskr. 13.1.1736, 2.8.1737.

68) Se resk. 2.12.1741 og frd. 1.7.1746.

69) Se bilag A sagnr. 1742:11.

Ejeren af Eriksholm gods, kammerherre Peder Juel, havde lagt ud for sagen og indsendte en regning på 1119 rd. til amtmand Frederik Adeler. Den dominerende udgift var ca. 650 rd. til ekstraordinært vagthold. Denne udgift havde en vis forhåndsgodkendelse, idet Adeler under retssagen havde godkendt, at der for hver af brødrene anvendtes 24 skilling daglig til at holde vagt over dem. Da regningen oversteg 200 rd. sendte Adeler den videre til stiftamtmand Gersdorff, og efter reskript af 23.11.1736 undlod han helt selv at revidere den.

Gersdorff fandt imidlertid regningen alt for stor og skrev til kongen, at reparteringsordningen blev misbrugt når der krævedes penge for beskikkelser, stævningers og andre dokumenters forkyndelse, befordring af ridefogden som anklager samt vagt ved delinkventerne og betaling til karle der hjalp med at opsøge undvegne delinkventer. Som han skrev havde godsejeren jo stadig sigt- og sagefaldsindtægten og havde muligheden for at udskrive sine fæstebønder til sådanne opgaver. Gersdorff var udover at være stiftamtmand tillige amtmand over Københavns Amt, og efter at have skåret de udgifter væk, han som amtmand ville have fjernet her, nåede han frem til, at kun en udgift på 179 rd. kunne godkendes. Gersdorff var desuden irriteret over, at amtmændene blot ekspederede de store regninger videre uden at gennemgå dem. Han udvirkede derfor samtidig en kongelig ordre (af 5.6.1744) om, at amtmændene ikke måtte sende regningerne på over 200 rd. til stiftamtmanden før de havde revideret dem nøje, samt at ekstraordinære udgifter ikke måtte godtgøres medmindre de var forhåndsgodkendt af amtmanden.

Peder Juel, der var en betydelig godsejer og som kammerherre havde sin gang i kongens nærhed, blev imidlertid meget fortørnet, da han modtog den barberede regning, og klagede i to skrivelser til kongen⁷⁰. Han mente sig i sin gode ret til vagtholdspengene, når han på forhånd havde fået udgiften godkendt af amtmand Adeler. Efter den anden skrivelse besluttede Konseillet at revisionen af regningen skulle gå om efter de nye retningslinier, som stiftamtmand Gersdorff havde udvirket. Amtmand Adeler sættes nu til at revidere regningen. Efter denne fornyede revision nåede Adeler frem til et beløb på 855 rd. Han havde fratrasket alle de udgifter, stiftamtmanden havde kritiseret, undtagen den ekstraordinære vagtholdsudgift, som han jo skriftligt havde forhåndsgodkendt. Han sendte så igen sagen til stiftamtmanden til godkendelse.

Gersdorff kunne imidlertid fortsat ikke acceptere den store vagtholdsudgift. I et længere indlæg til kongen⁷¹ argumenterede han for, at delinkventomkostningerne ville påføre landet en ulidelig byrde, hvis sådanne vagtholdsudgifter accepteredes. Efter indførelsen af 1732-forordningen tog proprietærene sig betalt for alle slags op-

70) Se RA, DK, supplikprotokol 1744, 1 halvår nr. 1251 og 1744 2. halvår nr. 640.

71) RA, DK, supplikprotokol 1745, 1. halvår nr. 732.

gaver, som de før forordningen blot havde ladet godsernes bønder selv udføre. Desuden mente Gersdorff, at det påhvilede købstæderne at have ordentlige arresthuse, som ikke krævede ekstraordinært vagthold. Amtmand Adeler havde argumenteret med, at også andre havde fået godtgjort vagtholdsudgifter og det såvel i de mindre bekostelige sager, som repareredes på amtet som i sager, som stiftamtmanden selv havde godkendt til reparationer på stiftet. Gersdorff erkendte, at han havde accepteret vagtholdsudgifter i tre tilfælde. Det var den som han skrev „bekiendte store Tyverie Sag i Callundborg“, hvor der havde været så mange arresterede, at de ikke kunne være i arresthuset, og desuden havde Gersdorffs forgænger godkendt udgiften. Forgængeren var ikke hvem som helst, men den nuværende chef for Danske Kancelli, Johan Ludvig Holstein. Hertil var det i en sag fra Odsherred (bilag A, sagnr. 1736:1), hvor en arrest uden for herredet måtte benyttes fordi Nykøbings arresthus var forfaldent, og endelig var det i en sag mod den notoriske udbryderkonge Ernst Hiorth (bilag A, sagnr. 1741:11). Hvis det udover disse efter Gersdorffs mening ekstraordinære sager var almindeligt at betale vagtholdsudgifter, fandt han, at det var bedre, at amterne én gang for alle brugte penge på at få indrettet forsvarlige arresthuse, som gjorde særligt vagthold unødvendigt.

Efter nogen overvejelse besluttede Konseillet en mellemløsning. De udsendte et generelt reskript om, at udgifterne til vagthold fremover ikke måtte overstige 8. sk. pr. arrestant pr. dag og besluttede samtidig, at denne regel også skulle gælde for kammerherre Juels regning. Efter et års tovtækkeri fik Peder Juel så betalt 452 rd.⁷².

Sagen har formentlig givet genlyd i amtmands- og godsejerkredse. Det var magtfulde personer, som stredes, og afgørelsen ved kongelig resolution har givet resultatet betydelig vægt. Med sin intervention synes Gersdorff i hvert fald for Sjællands vedkommende at have begrænset delinkventomkostningerne. Som det fremgår af nedenstående tabel var der kun én sag, hvis udgifter oversteg 200 rd. i de 12 år efter slaget om Peder Juels regning. Denne sag var en stor tyverisag fra Roskilde 1752-53 med 9 anklagede, som varede godt 8 mdr. Alligevel kostede den kun 256 rd.

72) Se rescr. af 7.5.1745.

**Fortegnelse over delinkventsager på Sjælland,
hvor udgifterne oversteg 200 rd. i perioden 1732-56**

1735	Det kalundborgske natmandskomplot (1735:7)	2398 rd.
1736	Roskilde mordbrændersag (1736:17)	1475 rd.
1736	Peder Jacobsen i Odsherred, tyverisag (1736:1)	405 rd.
1736	Vallø giftmordsag, Peder Nielsen m.fl. ⁷³	234 rd.
1739	Mordet på landsdommer Becker (se kapitel 9)	750 rd.
1742	Ernst Hiorth hestetyverisag (1741:11)	284 rd.
1743	Jørgen Huule sagen ⁷⁴	230 rd.
1744	Mathias Krøyer m.fl. tyverisag (1742:11)	452 rd.
1752-3	Roskilde tyverikomplotsag (1752:15)	256 rd.

Sjællands købstæder 1734-53

Samlede delinkventomkostninger

Rigsdaler pr år

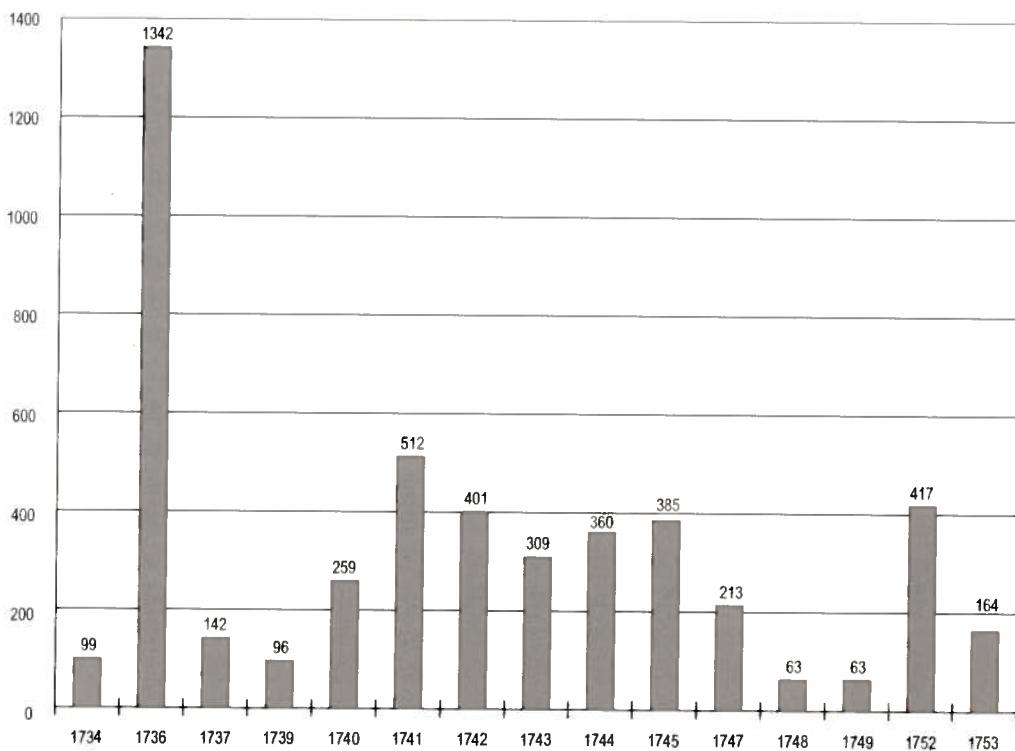

Diagram 4 Beløbene står i LAS, Sjæll. STA, kopibøger under datoerne: 8.3.1735, 2.3.1737, 4.3.1738, 12.5.1740, 20.6.1741, 12.5.1742, 16.3.1743, 21.3.1744, 30.4.1745, 23.4.1746, 15.6.1748, 13.3.1750, 11.6.1753, 6.7.1754.

73) LAS, Sjæll. STA, korrespondance vedk stiftsrepartitioner 1735-45.

74) LAS, Antvorskov og Korsør amtsarkiv, breve og repart. vedk. del.omk. 1734-51.

De samlede udgifter til delinkventsager varierede en del. Især var der særdeles høje udgifter i de første år efter repartitionsordningen. For købstædernes vedkommende har jeg fundet de samlede fordelingsbeløb for 15 år i perioden 1734-53, de fremgår af diagram 4. Af det samlede beløb for de 15 år på 4825 rd. udgør den ekstraordinært store udgift for 1736 på 1342 rd. over en fjerdedel. Det var mordbrændersagen fra Roskilde, som betales over 1735 og 1736. Den gennemsnitlige årlige udgift var 322 rd. En halvstor købstad som Kalundborg med ca. 1100 indbyggere ydede efter den i 1734 besluttede fordelingsnøgle gennemsnitligt 24-25 rd. om året – ikke noget overvældende beløb.

I landområderne deltes udgifterne efter tønder hartkorn. Her blev 1735 et særligt tyngende år på grund af den Kalundborgske natmandssag, som kostede det samlede sjællandske hartkorn ca. 2 1/3 skilling pr. tønde⁷⁵. I diagram 5 er de årlige udgifter til delinkventomkostninger i Antvorskov-Korsør amter vist for perioden 1733-50. Den gennemsnitlige årlige udgift var 108 rd. eller ca. 3/4 skilling pr. tønde hartkorn. Nogle beregninger fra Roskilde amt viser, at den normale årlige udgift pr. tønde hartkorn i 1750'erne var 1/2 skilling eller derunder i dette amt⁷⁶. Heller ikke på landet var delinkventomkostningerne altså særlig tyngende.

Selvom delinkventskatten var lille kunne udlægget for den enkelte retssag dog godt være tyngende for sagsøgeren. 1732-forordningen bestemte, at den, som førte sagen, skulle betale de udgifter, som løb på. Dernæst skulle han få sin regning godkendt af amtmanden, som med hjælp fra amtsforvalteren fordelte udgiften på amtets hartkorn i form af et antal skilling pr. tønde hartkorn. Denne skat skulle herreds- og birkefogderne så indkræve. Først når alle herreds- og birkefogderne havde indkrævet beløbene hos godsejerne og de enkelte strøgodsbonder, kunne den prokurator eller ridefoged, som førte sagen, få sine penge. Denne proces kunne tage både et og flere år, og var der tale om store retssager krævede det betydelig økonomisk formåen at lægge så mange penge ud så længe. Med reskript af 2.3.1736 åbnedes der derfor mulighed for at amtsforvalterne efter Rentekammerets godkendelse kunne yde et forskud til de udgifter, som krævede betaling med det samme. I løbet af 1740'erne og 1750'erne udviklede der sig en praksis hvor amtsstuerne i landområderne og magistraterne i byerne lagde ud for udgifter til arrest, vagthold, transport af anklagede og boddelomkostninger. Prokuratorerne indsendte separate regninger for deres udgifter til transport og forplejning. Hvis der ikke kom store sager, blev der kun udskrevet

75) LAS, Flakkebjerg Herreds arkiv, afd. O, Diverse, div. år. 1731-1819, heri „Designation over det hartkorn, som sorterer over Flakeberg Herretz Ræt ...“ fra 1736.

76) I LAS, Roskilde Amts arkiv er følgende beløb fundet: For 1736: 50 rd. og 52,5 sk. = 2/5 skilling pr. td. htk. (Kopibog under 13.3.1737), for 1737-39: 178 rd. og 62 sk. = 1 1/2 skilling pr. td. htk. (Kopibog under 25.5.1740), for 1751-54: 78 rd og 92 sk. = 3/4 sk. pr. td. htk. og for 1755-58: 180 rd. og 44 sk. = 1 1/2 skilling pr. td. htk. (Korrespondance vedk. repartitioner ... delinquent- og bropenge 1751-72).

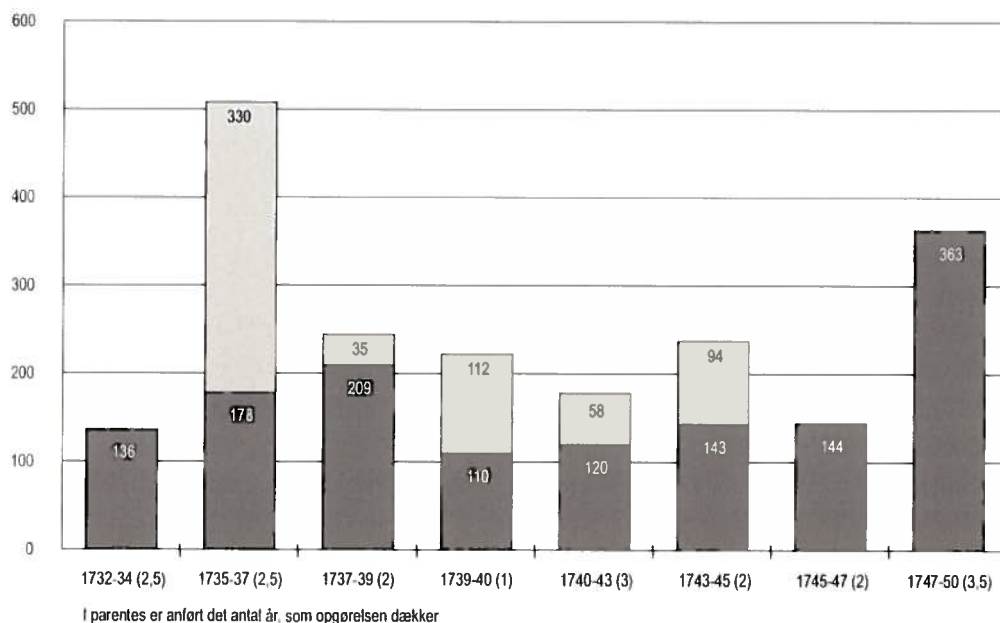
Antvorskov-Korsør amter 1732-50*Delinkventomkostninger**Rigsdaler*
 Stiftsrepartitioner
 Lokale udgifter

Diagram 5 Kilde: LAS, Antvorskov-Korsør amtsarkiv, breve... delinkventregnskaber vedk.

delinkventskat hvert 3. eller 4. år⁷⁷, hvorefter amtsstuer, magistrater og prokuratorer fik godtgjort deres udlæg.

Indkrævningen af skatten ved herreds- og birkefogderne affødte også problemer. Det var første gang herreds- og birkefogderne pålagdes en økonomisk forvaltningsopgave. Denne opgave var de langt fra alle voksne. Som stiftamtmand Benzon i Århus Stift forklarede var „de fleste Herretz- og Birkefogder (..) så uformuende, at Oppebørselen dem ikke uden Hazard kand betroes, – jae at der haves adskillige Exempler, at nogle have distraheret saadanne Penge til deres egen privat Brug og Nøtte, som derefter ikke uden efter lang Tiids Forløb kand indsøges“⁷⁸ Af denne grund gennemførtes i 1741 en forsøgsordning i dette stift, hvorefter hovedgårds-ejerne fik til opgave at indsamle pengene. I Holbæk amt havde amtsforvalteren fra starten påtaget sig indkrævningen – formentlig på grund af de mange private birker,

77) Således f.eks i Roskilde amt, hvor der skete samlet ligning for 1751-54 og for 1755-58, se LAS, Roskilde Amt, Korrespondance vedk. repartitioner ... delinquent- og bropenge 1751-72.

78) Benzons brev ligger i RA, Koncepter og indlæg til jyske tegnelser nr. 1741/92. Hans forespørgsel førte til reskr. 23.6.1741.

som sønderdelte amtet⁷⁹. I Kalundborg og Sæbygaards amter havde amtsforvalter Raben også oprindelig påtaget sig opgaven, men i 1742 søgte han gennem Rentekammeret om fritagelse herfor. Han havde i 1732 påtaget sig opgaven fordi herredsfoged i Ars-Skippinge Herred, Hans Fr. von Ham, hverken af amtmanden eller af Raben selv havde „dertil været anseet Habill, mindre saa suffisant, at ham kunde betroes Pengene“. Nu var der imidlertid kommet en ny herredsfoged, som både var habil og suffisant, hvorfor han nu gerne ville fritages, hvilket han også blev⁸⁰.

De mange reskripter og forordninger til uddybning af 1732-forordningen fortæller, at dens bestemmelser blev brugt i praksis. Men vanskelighederne med gennemførelsen fortæller også, at man begav sig ind på et helt nyt område. Det spinkle administrative og juridiske apparat, der var til rådighed, havde vanskeligt ved at håndtere kombinationen af en behovsbestemt decentral udgiftsansættelse og en central betaling af udgiften. Der var en stadig fare for, at de sportelaflønnede embedsmænd, de prokuratorer, som udpegedes til anklager og forsvarer, og de ridefogder, som førte sagerne, underminerede accepten af skatten ved at presse så mange penge som muligt ud af retssagerne eller udnyttede indkrævningerne til egen fordel. Trods vanskelighederne fik man dog efterhånden et brugbart regnskabs- og opkrævningssystem op at stå.

Arrester og strafarbejdsanstalter

Arresthuse var en vigtig forudsætning for at kunne fastholde de anklagede, som risikerede dødsstraf eller alvorlig æresstraf og strafarbejde. De fleste men ikke alle købstæder havde arrester. De større hovedgårde havde ofte et fangenhul, som kunne benyttes til fastholdelse af arrestanter i delinkventsager. Men store dele af landområderne og flere af de små købstæder havde ikke arrester. Da en morder på Fyn var undsluppet fra nogle bønder udstedtes 14.10.1718 et reskript, som pålagde købstæderne at deres arresthuse også skulle bruges til landområdernes delinkventer.

Hermed var alle problemer imidlertid ikke løst. Selv om der var arrester i byerne var disse ingenlunde udbrudssikre. Kalundborg magistrat brugte året efter 1718-reskriptet nogle penge på at forbedre arrest og fangejern, men uden store resultater. I 1726 brød der to tyve ud af hver af de to sikre arrester i Kalundborg. Herefter brugte byen op mod 40 rd. på at reparere dem og indsætte blokke til at fastspænde ar-

79) Det fremgår af et brev fra Merløse-Tuse herredsfoged, Lauritz Stampe, af 9.5.1752 til amtmanden. Han fortæller her, at amtsforvalteren lige siden hans egen tiltræden i 1734 har indkrævet pengene fra hver gods og fra strøgodsset. Se LAS, Holbæk Amt, Breve og dokumenter delinqventsager m.m. vedk. 1745-52, – i sagen vedr. Lisbeth Marie Mortensdatter.

80) Se LAS, Holbæk Amt, Breve og dokumenter delinqventsager m.m. vedk. 1740-45, skrivelse fra Rentekammeret til amtmand Adeler herom af 21.7.1742, bilagt Rabens skrivelse til Rentekammeret af 10.7.1742.

resterne ved⁸¹. I 1727 lod amtmænd Adeler en tyv fra det omliggende Ars Herred bringe til Kalundborg og indsætte i byens arrest, hvor han belagdes med jern om begge ben, begge hænder og om halsen. Alligevel undveg han efter kun to dage. Han blev dog fanget igen. Det efterfølgende forhør om udbrudet fortalte dels om fangejernes og arresthusets ringe kvalitet, men det afslørede også, at der ingen vagt havde været sat ved arresten om natten. Det var normalt at foranstalte en særlig vagt, når de arresterede risikerede en hård straf, men det havde købstaden ikke fundet sig forpligtet til og amtmanden havde ikke tænkt på det. I en efterfølgende korrespondance mellem amtmanden og magistraten fralagde magistraten sig ethvert ansvar for undvigelsen og fik stiftamtmandens opbakning heri. Det måtte pålægge landet at sørge for ekstra bevogtning⁸². Da i 1729 en drabsanklaget fra Havnsø i Skippinge Herred skulle varetægtsfængsles meddelte, magistraten i Kalundborg, at den godt ville udlåne sin arrest mod betaling, men den ville intet have med vagt og underholdning at gøre. Anklageren, ridefoged Engel på Egemark, fandt, at det ville være tungt for bønderne at skulle stille vagt over arrestanten de 15 km borte i Kalundborg og valgte derfor i stedet at betale en bonde og 4 karle for arrest og vagt i en bondegård nær hovedgården⁸³.

Som det er fremgået af sagen om Peder Juels regning var netop det ekstraordinære vagthold en stor udgift, som var nært forbundet med købstadsarresternes kvalitet. Det ser dog ud til, at arresterne blev mere udbrudssikre i perioden, og at købstæderne efterhånden påtog sig den fulde forvaringsforpligtelse. Fra omkring 1750 blev Kalundborg arrest konsekvent benyttet som arrest for delinkventer fra såvel Ars-Skipinge herred som Løve herred, og den daværende byfoged, Høeberg, forestod såvel forplejning som bevogtning. Arresterne i Holbæk og Roskilde fungerede på samme måde. Måske har den opfattelse efterhånden bredt sig, at det var en opgave købstæderne måtte påtage sig for almenvellets skyld. Byfoged Høeberg var dog også dygtig til at skrive store regninger for sin umage. Via Høebergs opfindsomhed tjente bysvenden gode penge på at opvarte arresterne, på rejse- og fortæringspenge for at bevogte dem når de skulle fremstilles på herreds- og landsting og diverse andre småopgaver. Byens karle og daglejere tjente penge på at holde vagt. Reparationer af arrest og fangejern kunne listes ind i regnskabet. Byfoged Høeberg selv har formentlig også haft fordele af den indtægt han her skaffede byen, om det så var i form af overpriser eller ved gentjenester fra personer, han skaffede indtægter.

De civile myndigheder og personer så med begærlighed på militæret som en mulig løsning på arrestproblemet. 1726-28 havde militæret ved Vordingborg Slot bistået med pågribelse, transport af og vagthold over et stort tyvekomploit. I den forbindelse

81) Se LAS, Kalundborg Rådstue, Kæmnerregnskaber 1719 og 1726.

82) Se bilag A sagnr. 1727:u1.

83) Se bilag A sagnr. 1729:4.

befalede kongen i reskript af 29.7.1726 at regimenterne på Sjælland skulle være behjælpelige med pågribelse af tyve. Med udgangspunkt heri søgte amtmænd Adeler at gøre brug af militæret i 1727 til transport af en tyv, men vist uden held. Derimod var en deling soldater amtmænd behjælpelig med at pågribe tyven efter hans undvigelse⁸⁴. De vendsysselske herremænd, som foranledigede 1732-forordningen, havde også militæret i tankerne. De foreslog, at fæstningskommandanterne skulle beordres at holde de arresterede i forvaring. I det første udkast til forordningen pålagde en paragraf også fæstningskommandanterne og officererne ved de på landet og i købstæderne indkvarterede regimente at sørge for delinkventers arrest. Denne paragraf var imidlertid strøget i den endelige forordning. Det samme skete, da der i forhandlingerne om forordningen af 13.1.1747, på ny fremsattes forslag om, at fæstningerne skulle benyttes til delinkventers arrest. Her gik Krigskancelliet imod forslaget, hvorefter det faldt⁸⁵.

Betydningen af ordnede arrest- og bevogtningsforhold fremgår af udviklingen i arresteredes undvigelser. Det har ikke været muligt at opstille en samlet fortegnelse over undvigelser. Men man får et indtryk af deres omfang ved at se hvor mange arrestanter, der var undvejet på tidspunktet for Landstingets domsafsigelse. Det var praksis i alvorlige sager at tage dom også ved Landstinget, selvom arrestanten var undvejet. I perioden 1719-32 dømte Sjællandsfar Landsting 30 personer til døden, men af disse omtales de 12 som undvegne på tidspunktet for domsafsigelsen. Efter 1732-forordningen fik fastholdelsen af de arresterede en ordentlig økonomi, og det betød at færre undveg. 1733-56 omtales kun 3 af de over 70 dødsdømte som undvegne på tidspunktet for domsafsigelsen. Efter 1732 er der også flere eksempler på, at alvorlige forbrydere som undveg blev eftersøgt og pågrebet igen⁸⁶.

Militæret havde altså ikke meget lyst til at inddrages i politimæssige bevogtningsopgaver. Derimod var bevogtningen og beskæftigelsen af de mandlige jernfanger helt en militær opgave. Indtil 1738 var hovedstedet herfor flådens værft i København, Bremerholm. Allerede fra 1720'erne ses dog eksempler på, at nogle af jernfangerne overførtes til fæstningerne, som havde god brug for arbejdskraft bl.a. til de omfattende voldanlæg. Den intensiverede retsforfølgelse efter omkostningsreformen i 1732-34 gav flere jernfanger end Bremerholm kunne klare og flåden havde ikke andre steder at beskæftige fangerne. I perioden 1738-41 overgik bevogtning og beskæftigelse af de mandlige jernfanger til Landetaten, hvor de fordeltes på fæstningerne⁸⁷.

84) Se bilag A sagnr. 1727:u1.

85) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. nr. 1747/10.

86) Se f.eks. den kalundborgske natmandssag (bilag A sagnr. 1735:7), Ernst Hiorth-sagen (bilag A sagnr. 1741:11) og sagen mod Mathias Krøyer m.fl. (bilag A sagnr. 1742:11).

87) Se resk. 8.8.1738 og frd. 27.11.1739. De resterende fanger på Bremerholm overførtes i 1741 til Stokhuset, der var en del af Københavns fæstning.

Arbejdsstraffen var dog heller ikke udbrudssikker. Af de 403 jernfanger, som indsattes på Bremerholm fra 1731-41 undveg de 45. 17 af disse blev dog atter fanget⁸⁸.

Påtalemyndighed og -pligt

I dag foretages opdagelsen af lovovertrædelser af et politikorps, og en anklagemyndighed udfører på det offentliges vegne sagerne mod overtrædere af straffeloven. Omkring år 1700 var straffesager imidlertid hvad opdagelse og påtale angik private. Der var ikke nogen som havde pligt til at påtale en forbrydelse. Dvs. det var op til den forurettede eller den forurettedes husbond eller herremand at finde tyven og rejse sagen.

En undtagelse var dog mordsager. Her bestemte Danske Lovs 6-6-3, at retten til at påtale sagen først var arvingernes og deres husbonds. Ville de ikke rejse sagen, var jorddrotten – dvs. den som havde sigt- og sagefaldsretten på den grund, hvor drabet var sket – forpligtet til at udføre sagen. Denne pligt til at forfølge mordsager stammede fra den Koldingske reces af 1558 (§ 21).

Med politiforordningen af 22.10.1701 gjordes by-, herreds- og birkefogderne til politimestre i deres jurisdiktioner. Forordningen bestemte egentlig ordningen af det københavnske politi, men bestemmelserne skulle også gælde i købstæderne og på landet, dog efter „hvert Steds Tilstand og Leilighed“. Forordningen vedrørte først og fremmest en lang række mindre forseelser, de såkaldte politisager, som fogderne nu skulle opdage og påtale. Men hertil fastslog forordningen, at politimestrene generelt skulle være sagsøgere behjælpelige med pågribelse af skyldige i alvorligere sager (§ 1,7). Denne aktive funktion er der imidlertid ikke spor af i det gennemgængede retsmateriale. Dog kan byfogdernes varetægelse af de samlede arrestopgaver fra 1740'erne og 50'erne måske siges at udtrykke en del af denne funktion.

Overopsynet med retsvæsenet var pålagt de 6 stiftamtmand, mens de ca. 30 amtmænd oprindelig ikke havde noget med retsvæsenet at gøre. Denne arbejdsdeling ændredes imidlertid med introduktionen af den offentlige retsøkonomi. Det var amtmændene, der allerede fra 1712-forordningen skulle ligne udgifterne ved de fordelingsberettigede sager på amtets hartkorn. Denne økonomiske opgave førte andre med sig. Det bevarede regnskabsmateriale fra 1727 og fremefter viser, at sagerne rejstes ved først at henvende sig til amtmanden. Man ville sikre sig, at sagen var godkendt som udgiftsfordelingsberettiget før man rejste den. Amtmanden udpegede så en prokurator til at forsvare delinkventen, og i de tilfælde, hvor ingen ville påtage sig sagen, udpegede han en prokurator til at føre den. Hermed kom amtmændene til at

88) Se RA, Holmens Chef (Søetaten), bog over jernfangerne og betlerne på Bremerholm 1714-39.

godkende sagerne som delinkventsager før de rejstes ved retten. Det indebar også en afgørelse af ved hvilken ret sagen skulle føres. Især birkeretterne måtte ofte presses til at påtage sig sager. Da købstædernes fordelingsordning iværksattes i 1734, fik stiftamtmandene samme godkendelsesfunktion for delinkventsager herfra.

Denne godkendelsesfunktion var ikke formuleret i lovgivningen, men den udfyldte, ser det ud til, et behov hos de lokale retsagenter. Udgiftsfordelingen greb som nævnt ind i de privilegerede jordejeres godsimmunitet på forskellige leder, og det var vigtigt at vide om man havde den centrale statsmagts opbakning før man rejste en sag. Samtidig synes Danske Kancelli og kongen også at have behov for amtmændene til at fortolke lidt groft sagt hvilken grad af retsforfølgelse man var villig til at købe.

Godkendelsesfunktionen var imidlertid passiv og på forskellige tider var statsmagten ikke tilfreds med kun at lade retsforfølgelsen bero på de økonomiske incitamenter, man havde opstillet med udgiftsfordelingsordningerne. Man ønskede også aktivt at kunne højne retstilstanden, og her var amtmændene velegnede. Et første skridt blev taget med reskript af 29.7.1726 til de sjællandske amtmænd. Foranlediget af opdagelsen af et omfattende tyvekomplot på Sydsjælland, befaledes amtmændene i deres amter at „paa det nøyeste og med ald optenkelig Flid lade udforske og eftersøge, om der nogen af slige tyvagtige Mennisker maatte findes, da du dem haver at lade paagribe og udi sikker Forvaring paa behørige Steder henbringe, hvorefter du haver at gjøre den Anstalt, at over dennem bliver hændet Dom for deres Misgierninger“. Det ser ud til, at denne kongelige befaling førte til en forøget forfølgning af tyve de næste par år, hvorefter aktiviteten atter faldt til forrige leje.

Et næste skridt blev taget i forordning af 31.7.1739 om landfiskaler. Forordningens betydning for mord- og tyverisager lå ikke i dens hovedindhold. Det var at nogle prokuratorer skulle udpeges til såkaldte landfiskaler, som mod nogle mindre økonomiske lettelser fik til opgave at opspore og udforske ulovligheder af enhver slags. Da de økonomiske fordele bestod i at måtte føre de opdagede sager som anklager og del i de bøder, som idømtes, fik landfiskalerne en ringe rolle i delinkventsager. Tværtimod var en sidste fordel for landfiskalerne, at de slap for at blive beskikket til at føre delinkventsager.

Men forordningen beordrede samtidig, at alle juridiske øvrighedspersoner, og især amtmænd, stiftamtmand og bisper, nu med største flid skulle se til at love og forordninger overholdtes. Der nævntes specielt forfølgelsen af delinkventer. Og de befaledes, at „saa ofte de sligt (lovovertrædelser) fornemme eller dem ifølge denne Anordning anmeldes, sig nøje derom informere, og derpaa saaledes imod de Skyldige forfare, som Loven og Frr, deres Instrux og denne Anordning medfører“. Blev det opdaget, at en øvrighedsperson havde været vidende om en ulovlighed uden at sørge for, at den skyldige retsforfulgtes, truedes han med bøder og embedsfortabelse.

I forlængelse af disse påbud til embedsmænd præciseredes den private påtalepligt ved forordning om pengebøders inddrivelse af 6.12.1743 (§ 23). Forordningen pålagde hals- og håndrets- og sagesfaldsindehaverne – dvs. de privilegerede jordejere – at påtale alle forseelser på deres godser, som de bevisligt var vidende om, og det under trussel om sagesfaldsrettens fortabelse. Forordningen forpligtede også de privilegerede godsejere til at indkræve samtlige de bøder, som domstolene idømte uden undtagelse og uden aftingning. Et reskript fra 9.10.1739 (§ 3) havde fastslået, at ridedfogderne på det privilegerede gods var forpligtet til at være anklagere i delinkventsagerne på godset.

Med disse bestemmelser var der i hvert fald teoretisk indført en landsdækkende påtalepligt for straffesager, og det var nogenlunde afklaret hvem det påhvilede at udføre sagerne. I princippet kunne Maren i kæret nu gå op til sin godsejer eller til amtmanden og anmelde et tyveri eller en mistanke om horeri, fødsel i dølgsmål, husstruvold etc., hvorefter godsejeren eller amtmanden var forpligtet til at lade sagen undersøge og eventuelt udføre en retssag.

Befolkningsregistrering og -kontrol

I tillæg til de ovennævnte styrkelser af retsudøvelsen, som rettede sig snævert mod rets- og politiapparatet, bør også nævnes udviklingen af den almindelige befolkningskontrol. Myndighedernes viden om de enkelte borgere og en formaliseret kontrol med borgerne havde også væsentlig indflydelse på mulighederne for at pågribe lovovertrædere og undvegne arrestanter⁸⁹.

De sjællandske bønder havde fra gammel tid været underlagt vornedskabet, som bandt dem til det gods, hvor de var født. Værdien af denne binding afhang imidlertid af mulighederne for at kontrollere og genfinde dem som rømte fra godset. I løbet af 1600-tallet udvikledes flere midler til at styrke denne kontrol. Det blev påbudt alle, som forlod deres sogn at få udstedt pas og skudsmål af herremanden og sognepræsten, og det blev påbudt myndighederne at kontrollere disse. Sognepræsterne fik desuden påbud om at føre kirkebøger over sognets beboere. Denne kirkebogsføring skulle bruges til at styrke opkrævningen af forskellige personskatter, og det er et gennemgående træk i de forskellige former for folkeskatter som indkrævedes permanent fra 1671 og fremefter, at præsterne skulle levere de relevante mandtaller til indkrævningen.

Ved forordning af 19.2.1701 blev bestemmelserne om pas og skudsmål præciseret og styrket. Denne forordning havde forbindelse med oprettelsen af en landsdæk-

⁸⁹) Dette afsnit bygger generelt på gennemgangen af lovgivningen om registrering og pas- og skudsmål i Krogh 1987 s. 66-72, 103-12 og 153-59.

kende landmilitssamme år og en deraf følgende registrering af alle militsegnede karle i lægdsruller. Samtidig ophævedes vornedskabet, men på den måde at alle født efter Frederik 4.s kroning i 1699 var frie. Kombinationen af herremændenes udskrivningsret til landmilitssen og pas- og skudsmålsbestemmelserne sikrede imidlertid en fortsat kontrol med de unge karle også efter at vornedskabet faldt bort. Karlene skulle have deres skudsmål påtegnet af herremændene før det gjaldt som rejsepas. Ønskede en god karl at forlade godset, kunne herremanden undlade at påtegne skudsmålet og true med at udtage ham til militstjeneste. Christian 6. ophævede landmilitssen i 1730, men i 1733 genindførte han militssen og belagde samtidig alle bønderkarle mellem 14 og 35 år med stavnsbånd, således, at de kun kunne forlade et gods med godsejerens tilladelse.

Stavnsbånds- og paslovgivningen styrkedes administrativt på flere måder i 1730'erne og 40'erne. Således fik godsejerne mulighed for at meddele bønderkarle, de ikke havde brug for, midlertidige pas (reskript af 7.12.1742), der stilledes krav om forevisning af pas ved udrejse af landet (forordning af 12.1.1733), og for København præciseredes og centraliseredes reglerne for udstedelse af pas, ligesom kontrollen med ind- og udrejsendes pas styrkedes (plakat af 4.7.1740).

Den præcisere lovgivning om registreringer og pas- og skudsmål har virket sammen med den forbedrede retsøkonomi, de bedre arrester og den klarere påtalemyndighed og generelt det højere organisationsniveau i samfundet i årtierne efter den store nordiske krig. I fællesskab har bestemmelserne skabt en organisation, hvor myndighederne ikke længere var afhængige af det lokale gensidige kendskab til hinanden i kontrollen med de løsere stedtilknyttede dele af befolkningen. Den som ville flygte og nedsætte sig et nyt sted, måtte nu skaffe sig et falsk pas og kende de mange sindrige kontrolsystemer for at slippe væk.

Centraliseringen af de endelige domfældelser

En anden betydningsfuld forandring i retssystemet var statsmagtens voksende ønsker om at kunne kontrollere de endelige domfældelser i de alvorlige straffesager. En væsentlig årsag hertil var formentlig, at de lavere retsinstanser med Danske Lov fra 1683 fik meget faste rammer for deres domsafsigelser. Samlingen af lovbestemmelserne i Danske Lov gav dem en indre sammenhæng, de ikke havde haft tidligere. For flere forbrydelser som tyveri- og sædelighedsforbrydelser havde det tidligere uklare lovgrundlag givet de lokale ting vide muligheder for at fælde skønsmæssige domme. Med Danske Lov blev der i de fleste tilfælde fastlagt bestemte straffe for bestemte forbrydelser. Byfogden eller herredsfogden kunne især for de talrige voldssager og tyverisager nu finde den nøjagtige strafferamme i lovens paragraffer. Samtidig ophævedes alle tidligere love, således at sagens parter ikke kunne påberåbe sig forskellige lovkluder.

Denne ubøjelige klarhed kom til at præge underretternes domsafsigelser i 1700-tallet⁹⁰. Den har uden tvivl medvirket til en større ensartethed i dommene, men også resulteret i en ufølsomhed over for formildende og skærpende omstændigheder, som ikke kunne udledes af loven. Undersøgelser af retspraksis ved 1500-1600-tallenes underretter viser for det første, at en betydelig del af sagerne ikke førtes til doms, men at rejsningen af sagerne ved underretterne kunne være en del af forhandlingerne om forlig. Dette gjaldt også tyveri- og sædelighedssager. For det andet idømtes der ofte mildere domme end dem, som kunne findes i lovene. Tilhørerne på tinget kunne bede for en synder, hvorefter dommeren lod nåde gå for ret⁹¹.

Denne smidighed blev for en stor del frataget underretterne med Danske Lov. Herefter var det kun kongen, som direkte kunne gå imod lovens straffebestemmelser. Der udviklede sig dog på nogle områder indsnævrende fortolkninger af loven, som de højere retsinstanser beherskede. Forudsætningen for at denne finere fortolkningspraksis og den kongelige benådningsmulighed bragtes i anvendelse var imidlertid, at straffesagerne førtes op i systemet.

De dømte havde mulighed for selv at søge kongen om benådning eller om mindskelse af de strenge straffe. Danske Lovs 1. bog kapitel 26 gav alle borgere ret til at indgive 'supplikationer' – bønskrifter – til kongen. Kongen tog i hele perioden stilling til retssager, hvor den dømte eller den dømtes familie ansøgte om mildnelse af straffen. Var der tale om, at den dømte ikke fandt sig rigtigt behandlet af domstolene, henvistes sagen dog som regel først til pådømmelse i de højere retsinstanser. Landstingene og Højesteret benyttede indimellem deres mulighed, at indgive sager til kongelig resolution, og aktiverede dermed også benådningsmuligheden.

Men ved siden af disse individuelle og decentralt styrede muligheder ønskede statsmagten også selv i stigende grad at sikre, at de alvorlige straffesager behandledes ved landstingene og Højesteret eller forelagdes kongen. Danske Lovs 1-24-51 fastslog, at dødsstraffe i sager om trolddom og drab ikke måtte eksekveres før sagen havde været for landstinget. Samtidig tillod 1-24-52, at anklagere og dommere, som var usikre på en dødsdom, kunne forelægge den for kongen.

Trolddomssagerne var under debat sidst i 1600-tallet, og i 1686 (resk. af 21.7. og 20.11) besluttedes, at Højesteret skulle høres i alle sager, hvor der idømtes livsstraf

90) Hans Henrik Appel (Tinget, magten og æren, 1999, s. 623-50) påpeger, at Danske Lov i samspil med en professionalisering af retsaktørerne og øgede retsomkostninger ganske ændrede tingenes funktion. Deres rolle som konfliktløsningsorgan for bondebefolkningen forsvandt.

91) Se Jens Chr. V. Johansen: Det nære ting. Om kriminalitet og bøndernes retsbevidsthed på Sjælland i det 17. århundredes første halvdel, 1995, Hans Henrik Appel: Forbrydelse og straf. Slagsmål og sædelighedssager i Skast herred 1635-70, 1995 samt Pernille U. Knudsen: Domspraksis i tyveri- og prostitutionssager i Helsingør 1549-88, 1995.

for trolddom. I 1688 (resk. 31.3.) bestemtes for Norges vedkommende, at i alle tvivlsomme sager, hvor der idømtes livsstraf, skulle kongen høres før eksekutionen. Denne bestemmelse blev dog trukket tilbage igen ved resk. af 14.7.1714, hvor det bestemtes, at dommen straks skulle eksekveres, hvis delinkventen ikke ønskede appel.

I en fælles forordning for Danmark og Norge fra 31.3.1719 (§ 3) blev det bestemt, at alle livssager herefter skulle forelægges landstingene eller anden overret før eksekution måtte ske. Med denne forordning må det altså forventes, at alle dødsdomme i den af mig næranalyserede periode 1719-56 har været forelagt Landstinget.

Næste skridt i involveringen af overretterne kom i 1735. Ved forordning af 19.8.1735 gaves en række nye bestemmelser for retsvæsenet i Norge. Her fastslog § 6, at 1719-forordningens bestemmelse om, at overretten skulle godkende alle ved underretterne idømte livsstraffe, nu skulle udvides til også at gælde alle sager, hvor dommen indebar tab af ære, boslod, fred eller visse års straffearbejde. Samme paragraf bestemte, at livsstraffe fremover ikke måtte eksekveres før sagen havde været forelagt kongen. Der udstedtes ikke en tilsvarende forordning for Danmarks vedkommende, men ved resk. af 28.5.1735 var bestemmelsen om, at kongelig resolution skulle indhentes før livsstraffe eksekveredes, blevet fastslået for Danmark.

Beslutningen om, at alle livsstraffe skulle forelægges kongen, blev truffet kort efter at Christian 6. i højere grad personligt var gået ind i regeringsledelsen og blandt andet som ny oversekretær i Danske Kancelli havde udnævnt J.L. Holstein, der stod kongen nær politisk og religiøst. Beslutningen udtrykte formentlig Christian 6's religiøst motiverede ønske om kun at benytte dødsstraffen, hvor han fandt det helt uundgåeligt. Den automatiske forelæggelse for kongen stred imidlertid mod tidens juridiske ideer om domstolenes selvstændighed og at der så vidt muligt burde dømmes efter gældende lov.

Denne modsætning trådte tydeligt frem umiddelbart efter kongens død. Generalprokurør Wartberg var i november 1744 blevet bedt om at udarbejde et forslag til forkortelse af og besparelse på delinkventsagerne. Generalprokurøren tog dog først sagen op efter Christian 6's død i august 1746. I november samme år indgav han sit forslag, som resulterede i forordning af 13.1.1747⁹². Forordningen indeholdt dels begrænsninger af udgifterne til arrestanters underhold og transport, som tidligere er omtalt, men hertil ændredes nu også forelæggelsesreglerne. § 2 bestemte, at i tyvssager, hvor den skyldige blev dømt for ringe tyveri og skulle miste sin hud i fængslet, skulle eksekution ske straks efter at underretsdommen var faldet, hvis sagen ikke appelleredes. § 3 bestemte, at i sager hvor der idømtes livsstraf og i sager

92) Forarbejderne til loven, herunder Wartbergs indstilling er i RA, DK, Konc. og indlæg til sjæll. reg. 1747/10.

hvor der idømtes straf for groft tyveri, skulle sagen forelægges for landsting eller anden overret. Hvis sagen ikke appelleredes fra overretten til Højesteret skulle dommen imidlertid nu eksekveres. Hermed bortfaldt bestemmelsen om at kongelig resolution skulle indhentes i livssager.

For generalprokurør Wartberg var bortfaldet af bestemmelsen om livsstrafssagers forelæggelse for kongen klart det vigtigste element i forordningen. Næsten hele hans vedføjede erklæring angik dette spørgsmål. Han gennemgik udviklingen helt tilbage til Danske Lov. Han fremhævede hvor lang tid der gik, når sagerne skulle pådømmes i tre instanser og til sidst afgøres af kongen og hvor meget delinkventomkostningerne forøgedes. Også arrestanternes mulighed for at undvige øgedes herved, og Wartberg fandt at det var urimeligt over for delinkventer, som havde erkendt sig skyldige, at de skulle vente så lang tid i en hård arrest på deres dom. Ligeledes fandt han i denne bestemmelse en af de vigtigste årsager til at Højesteret var så overbebyrdet, som tilfældet var. Endelig gav Wartberg sig ud i en lang udredning for at bevise, at der ikke skete nogen formindskelse i kongens enevoldsmagt ved at opgive bestemmelsen om livsstrafssagers forelæggelse for kongen. Den nytiltrådte konge, Frederik 5., havde ikke de samme religiøse og moralske anfægtelser ved kongegeringen som sin far og tiltrådte generalprokurørens forslag.

Den nye bestemmelse holdt dog kun i godt 11 år. I 1758 opstod en kedelig sag, hvor en far uden om amtmanden havde indsendt en ansøgning til kongen om mildnelse af straffen for sin datter, som havde født i dølgsmål og dræbt sit barn. Da Danske Kancelli efter nogle administrative forviklinger henvendte sig til amtmanden for at få en udtalelse om ansøgningen, måtte denne meddele, at henrettelsen allerede var sket. Herefter udstedtes resk. af 22.4.1758, som gentog Christian 6.s reskript fra 1735.

Undersøgelsen af retspraksis i Sjællandsfar Landstings virkeområde viser en udvikling i praksis ved forelæggelse af straffesager for højere retsinstanser, som passer ganske godt til lovgivningen. I perioden 1719-34 sås flere sager, hvor der idømtes kagstrygning, brændemærke og strafarbejde på livstid for tyveri, usædelighed og vold ved underretten, og hvor dommen eksekveredes uden at høre Landstinget. Efter 1735 synes imidlertid alle kagstraffe at være forelagt Landstinget. Bestemmelsen fra 1735, om at kagstraffe skulle forelægges for overretten, gjaldt kun for Norge, men den ser altså ud til at have haft afsmittende effekt på praksis i Danmark.

Det ser ud til, at alle underretternes livsstrafdomme kom for Landstinget, sådan som 1719-forordningen bestemte. Det store flertal af livsstrafssagerne sluttede også ved Landstinget i perioden 1719-34. Det dårligt bevarede højesteretsarkiv gør det muligt, at nogle flere sager end dem, jeg har kunnet finde, indstævnedes for Højesteret.

Således er ønske om appel til Højesteret i nogle tilfælde anført ved landstingsdommen uden at sagen ses indstævnet for Højesteret. Med denne usikkerhed in mente afsluttedes i perioden 1719-34 16 mordsager med dødsdom ved Landstinget, mens 5 indstævnedes for Højesteret. 4 fostermordsager afsluttedes med dødsdom ved Landstinget, 3 ved Højesteret og en forelagdes kongen til resolution. En sædelighedssag afsluttedes med dødsdom ved Landstinget og to forelagdes kongen efter at have været for Højesteret. 9 tyve dødsdømtes på landstingsdommen mens 1 fik landstingsdommen stadfæstet af Højesteret. 1735-46 forelagdes alle livsstrafsager for kongen. 1747-56 forekom det imidlertid jævnligt, at henrettelser gennemførtes på Landstingets dom alene.

En af generalprokurør Wartbergs anker mod, at sagerne førtes gennem alle retsinstanter, var den tid det tog. I diagram 6 er fremstillet tidsforbruget på en række sager fordelt på de instanser, som pådømte dem. Udvalget af sager er styret af, hvor kildematerialet har givet de relevante datoer. Med forbehold for tilfældigheden i udvalget tegner der sig en klar tendens til, at sagerne gennemsnitligt tog længere tid i den senere del af undersøgelsesperioden. Ligeledes ses det, at Højesterets behandling af sagerne er den store tidrøver, ligesom en kongelig resolution også kunne tage en del tid at erhverve. Derimod tog Landstingets behandling sjældent mere end en måned eller to. Diagram 6 bekræfter således Wartbergs vurdering.

De mange ændringer i bestemmelserne om hvilke instanser, sagerne skulle forelægges for, gjorde de sagsøgende prokuratorer, ridefogder og magistrater usikre på, hvornår de kunne tillade sig at lade en dom udføre. Også efter 1747-forordningen blev de fleste livsstrafsager forelagt kongen, og eksekution i livs- og æressager på landstingsdomme skete, ser det ud til, ikke uden at amtmandens eller stiftamtmandens godkendelse var indhentet. I et tilfælde, hvor underretten havde dømt en morder til hjul og stejle mens Landstinget dømte til halshugning med sværd, besluttede stiftamtmanden egenhændigt at indhente en kongelig resolution herom før straffen eksekveredes⁹³. I 1750'erne blev det almindeligt at også underretternes domme for ringe tyveri forelagdes amtmand og stiftamtmand til godkendelse før eksekution skete. På denne måde blev de efterhånden endnu en instans i retshierarkiet. De benyttede indflydelsen til at kræve tvivlsomme sager pådømt ved landstingene. Eksempelvis afgjorde amtmanden over Roskilde Amt, at en sag, hvor en mand var død efter et slagsmål, skulle forelægges Landstinget. Ved herredstinget var de to tiltalte blot idømt voldsbøder⁹⁴.

93) Se bilag A sagnr. 1756:3.

94) Se bilag A sagnr. 1752:7.

Tidsforbrug på enkelte retssager fordelt på instanser

Numrene ved hver søjle refererer til sager i bilag A

■ Underret ■ Landsting ▨ Højesteret ▩ Kgl. resolution □ Eksekution

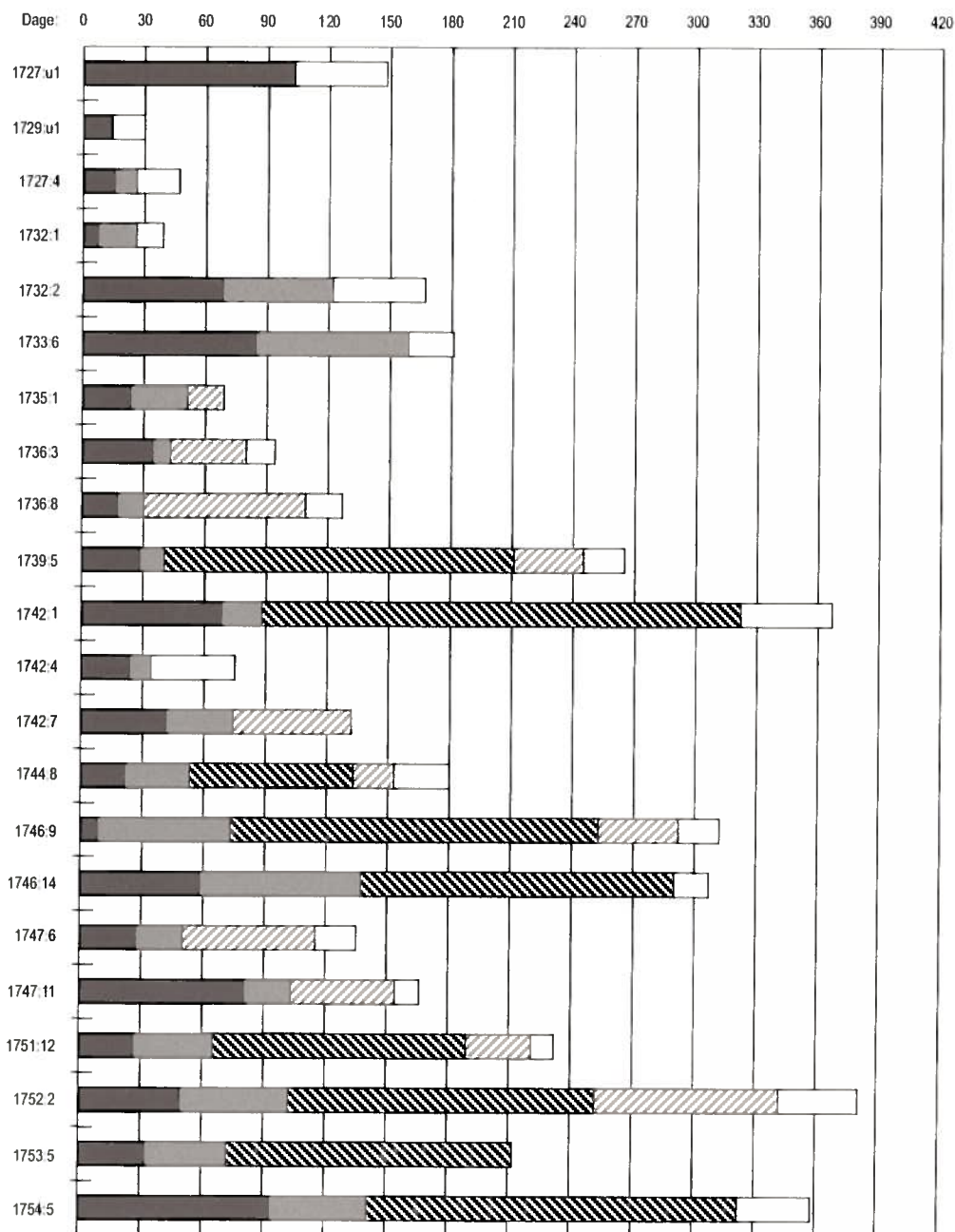

Diagram 6 Kilde: Bilag A.

Den inkvisitoriske straffeprocess

I bestræbelserne på at mindske delinkventomkostningerne og hindre misbrug af dem til egen vinding, havde allerede 1712-forordningen påbudt, at dommeren og skriveren skulle udføre sagen uden at modtage dom- og skriverpenge. Ved reskript af 23.12.1735 og 23.11.1736 bestemtes yderligere at de prokuratorer, som udpegedes til anklager og forsvarer, skulle udføre disse opgaver uden at få salær for det. De til en domstol knyttede prokuratorer udpegedes på skift til at udføre de sager, som de private godssers ridefogder ikke skulle udføre. Delinkventsagerne fungerede dermed som en slags arbejdsafgift på de personer, som ernærede sig af retsmaskineriet. Denne løsning mindskede retsomkostningerne, men gav det problem, at dommeres og prokuratorers interesse for at afdække detaljerne i delinkventsagerne ikke var stor. Resultatet blev, at de sager, hvor domstolene idømte de højeste straffe, ofte var dårligt oplyste.

Når man læser nogle af de retssager igennem, som før 1735 afsluttedes ved underretterne med hårde æresstraffe og strafarbejde på livstid virker retssikkerheden ikke særlig betryggende. Til eksempel kan anføres en sag fra Ars-Skippinge herred fra 1729⁹⁵. Ridefogden på Egemark anklagede her en tjenestekarl, Lars Knudsen, for at have stjålet nogle skæpper korn fra loftet hos Niels Smed. Retssagen startede den 5. februar, men da Lars Knudsen fremstilledes for retten måtte dommeren sende ham tilbage til hans arrest fordi han var så beskænket, at han ikke kunne afhøres. Alligevel besluttede man på denne retsdag at afhøre de vidner, som var mødt frem, da de jo ellers skulle tilsiges at møde endnu en gang. Ugen efter var Lars Knudsen så ædru, at han kunne afhøres, og man kom nu i tanker om, at han havde ret til et forsvaret. Derfor udpegede herredsfogden en tilfældigt tilstedeværende prokurator til at forsvare ham. Lars bekendte nu, at han to gange med nogle dages mellemrum havde skubbet sig gennem det stråttækte tag og ind på loftet og taget korn. Han havde ikke stjålet før. Herredsfogden dømte ham for anden gangs ringe tyveri til kagstrygning, brændemærke på ryggen og strafarbejde på livstid. Da Lars ikke ønskede at appellere udførtes den korporlige straf og han indsattes på Bremerholm, hvor han iøvrigt døde fire år senere.

Udover at selve retssagens forløb ikke forekommer betryggende, så var det en meget streng dom, hvis man sammenligner den med Landstingets domspraksis i sådanne sager. Landstinget definerede gentagent tyveri således, at man skulle have været dømt for det første tyveri for at det næste tyveri kunne medføre den hårde dom som Danske Lov foreskrev for anden gangs ringe tyveri.

Landstinget præsenteredes indimellem for sager, den fandt var for dårligt oplyste. I

95) se bilag A sagnr. 1729:u1

nogle få tilfælde hjemvistes sagerne til fornyet behandling, men ofte fældedes dommen på det foreliggende grundlag. I en sag fra 1748 dømte Landstinget den anklagede til 10 års strafarbejde, selvom tyveriet ikke kunne bevises. De begrundede det med at han var et berygtet menneske og nogle mistænkelige forhold⁹⁶.

Med forordning af 21.5.1751, som gjaldt for både Danmark og Norge, søgte staten at bedre retssikkerheden dels ved at fastsætte hvad der skulle være oplyst før en dom for tyveri kunne fældes, dels ved at gøre såvel dommeren som anklageren og forsvareren økonomisk ansvarlige for sagens tilstrækkelige oplysning.

Bl.a. skulle den anklagedes alder og fødested dokumenteres. For mordsager indskræpedes, at liget altid skulle undersøges af en kirurg for at fastslå dødsårsagen. I tyverisager skulle der ske en lovlig vurdering af tyvekosternes værdi, da en værdigrænse på 10 rd. havde afgørende betydning for straffens hårdhed. Ligeledes skulle den bestjålne edeligt bekræfte, at tyvekosterne var hans og at de mod hans vilje var taget fra ham. Hvis det ved sagens førelse ved en højere ret viste sig, at underretten ikke havde sørget for de nødvendige oplysninger, skulle sagen tilbagevises til den lavere ret. De udgifter, som imens løb på sagen til arrest m.m. skulle betales af de efterladne dommere og prokuratorer.

Ved Sjællandsfar Landsting førte loven til at i alt fem tyverisager fra 1752-56 blev hjemvist til fornyet behandling ved underretten både én og flere gange. Landstinget hjemviste dog også sager før denne lov⁹⁷.

1751-forordningen markerer indførelse af den inkvisitoriske straffeprocess i dansk-norsk retspleje, idet det her var første gang, at dommeren gjordes ansvarlig for at sagen var tilstrækkeligt oplyst før han fældede sin dom.

Delinkventsagernes sparsomme økonomi påvirkede altså deres førelse. Man begyndte at skelne mellem delinkventsager og så de private sager. Formuleringer som 'publique misgerninger' og 'publique sager' blev anvendt til at karakterisere delinkventsagerne, som udover økonomien efterhånden fik flere andre særtræk. Dette skel blev for alvor tydeligt med 1751-forordningens introduktion af en særlig inkvisitorisk procesform for de offentlige sager. Delinkventsagernes økonomi blev således den umiddelbare årsag til udviklingen af en særlig straffeprocess.

96) Se bilag A sagnr. 1748:6.

97) Se bilag A følgende sagnr.: 1749:6 og 1749:9, der er idømt æresstraf uden de lovpligtige 8 meddomsmænd. 1749:7 og 1749:10, i en mordsag er der inter til at bekræfte en morderskes bekendelse. 1753:2, 1753:9 og 1753:12, der mangler ed fra den bestjålne. 1753:3, 1753:15 og 1754:3, det stjålne værdi er uklart. 1753:4 og 1754:6, meddomsmænd mangler. 1756:4, meddomsmænd mangler. 1756:7 og 1756:10, der mangler meddomsmænd, ed på det frastjålne og ordentligt defensorat.

Centraliseringen af straffesagerne

I det foregående er gennemgået den økonomiske og administrative udvikling af retsapparatet og udviklingen af påtalepligt og retssikkerhed i 1700-tallets første halvdel. Området gennemløb en mangeartet og til tider vanskeligt overskuelig udvikling, hvor modsatrettede hensyn på skift påvirkede praksis. De mange små forandringer fik imidlertid tilsammen stor indflydelse på hele retsapparatets karakter, på graden af retsforfølgelse og på domspraksis.

Sammenligner man retspraksis i straffesager først i 1700-tallet med den retspraksis, som efterhånden udkrystalliseredes efter de mange økonomiske, administrative, påtalemæssige og retssikkerhedsmæssige forandringer, så er forskellene ganske store.

Før forandringerne var retspraksis overvejende lokal. De fleste straffesager klaredes inden for herredets, birkets eller købstadens grænser. Statsmagtens bidrag til retsforfølgelsen begrænsede sig til lovbogen og udpegelsen af en dommer, der ofte var så fattig, at han næppe har kunnet hæve embedet til nogen større selvstændighed fra interesserne i lokalsamfundet. Det at forfølge en tyv har været dyrt eller krævet egne arrestfaciliteter og folk til bevogtning. Det har derfor formentlig i høj grad været de rige, som har benyttet sig af retsapparatets hævn. Nærheden i retsapparatet og dommerstandens svaghed har givet godsejerne på landet og købmændene i byerne en stor indflydelse såvel på retstilstanden som på hvilke straffe, der blev idømt. Underretterne har i høj grad været de lokale patroners retter.

Denne nærhed i retsforfølgelsen gik efterhånden tabt. Udgiftsfordelingen gav amtmænd og stiftamtmænd en voksende indflydelse ved sagernes rejsning. Godsernes sigtelsesret blev lidt efter lidt vendt til en påtaleforpligtelse. En forpligtelse, som godsejerne tøvende accepterede, især fordi man efterhånden fik en ganske velfungerende fordeling af udgifterne til straffesagerne. Lokalsamfundet og de forurettede skulle heller ikke mere selv sørge for delinkventernes arrest. Det klarede et efterhånden rimeligt fungerende arrestvæsen i købstæderne.

Samtidig blev den endelige dom i straffesagerne i stadig flere tilfælde frataget lokalsamfundet og placeret hos landstinget eller hos kongen. Ja, for en sikkerheds skyld indhentes efterhånden amtmænds og stiftamtmænds godkendelse i selv de mindste sager før man turde eksekvere en dom. Underretternes domme blev kontrolleret grundigt af overretterne, som ikke længere bar over med tvivlsomme domsgrundlag, men i stigende grad hjemviste sager, som ikke var ført korrekt.

Set fra lokalsamfundets synspunkt blev den strafferetlige retsforfølgelse dermed i stadig højere grad en mekanik, som man kun havde begrænset indflydelse på. Når der

først var indgivet en anmeldelse, så kørte maskineriet med arrest, bevisindsamling og dom efter loven, som den fortolkedes i højere retsinstanser.

Mindskedes lokalsamfundenes indflydelse, så voksede den centrale juridiske elites indflydelse tilsvarende. Hvad brugte de så denne indflydelse til? Det er tydeligt, at de ledende lag i samfundet ønskede, at flere overtrædelser af straffeloven blev retsforfulgt. Min undersøgelse indledtes med at konstatere en betydelig vækst i antallet af tyverisager og sædelighedssager ført ved landstingene. Væksten kan til en vis grad skyldes, at sager, hvor der idømtes kagstraf, før 1735 kunne afsluttes ved underretterne, mens de ser ud til alle at være forelagt landstinget herefter. Men denne forskel kan ikke gøre det ud for hele væksten, hertil var den for stor. Desuden indikerer materialet også, at antallet af tyverisager afsluttet ved underretterne steg. Det må derfor antages, at indførelsen af udgiftsfordeling for straffesager førte til en vækst i forfølgelsen af tyverier og forbrydelser mod kønssædeligheden. Hermed førte den nye politik altså til en øget retsforfølgelse.

Som beskrevet i indledningen argumenterede Pieter Spierenburg for, at der i et langtids perspektiv var en sammenhæng mellem statens dominans og undertrykkelse af de voldelige konfliktløsninger og så en voksende følsomhed over for den offentlige vold. I relation til denne teori dokumenterer udviklingen i den danske retsorganisation i hvert fald tydeligt statsmagtens voksende kontrol med kriminalitet og retsforfølgelse. Hvorvidt denne kontrol fulgtes af en voksende følsomhed over for den offentlige vold vil de følgende kapitler søge at afdække.

Men det kan allerede nu ses, at udviklingen fra en lokalt styret retsforfølgelse til en retsforfølgelse under centralstatens kontrol i mange henseender ændrede retsforfølgelsens karakter. I lokalsamfundet var retten medium for forhandling om uoverensstemmelser og for den personlige hævn. Med centraliseringen af den strafferetlige retsforfølgelse mistede afstraffelsen af den enkelte forbryder i betydning til fordel for overvejelser om straffenes indflydelse på retstilstanden. Der åbnedes derfor fra 1700-tallets midte for en straffepolitisk debat, hvor mål og midler i retshåndhævelsen kunne diskuteres, og hvor den diskuterende juridiske og politiske elite vel at mærke besad en lang række muligheder for at stramme eller slække retsforfølgelse og domspraksis i forlængelse af denne debat. Denne forandring gav imidlertid også de ledende embedsmænd og kongerne hovedansvaret for dødsstraffene og de korporlige straffe. I næste del skal vi følge hvordan kongerne og de centrale embedsmænd forvaltede denne indflydelse og dette ansvar.

2. Den militære retsorganisation

En dækkende beskrivelse af den offentlige vold på Sjælland forudsætter at den militære straffepraksis medtages. Den hvervede hær udgjorde et markant indslag i samfundslivet i 1700-tallet. De hvervede regimenter talte i 1720'erne over 30.000 mand, i 1730'erne, 40'erne og 50'erne dog en noget mindre styrke⁹⁸. De fleste regimenter lå i Slesvig-Holsten og i København, men over hele landet var der placeret mindre enheder.

Hæren var på flere måder et fremmedelement i det almindelige samfund. Hærledelsen søgte bevidst at undgå, at de enkelte enheder slog rod noget sted og lod ofte regimenterne flytte til nye garnisoner. Kommandosproget i hæren var tysk. Flertallet af officererne og en stor del af soldaterne var udlændinge, især tyskere. Hæren var altid i hårdt bekneb for nye rekrutter og den bød sig til som en vej væk fra landsbyen for de utilpassede urolige hoveder og for dem, som havde gjort sig umulige i landsbyfællesskabet eller hos godsejeren.

Trods de isolerende forhold var soldaterne alligevel meget tæt på lokalbefolkningen. Det indgik i soldaternes garnisering, at købstæderne skulle sørge for deres indkvartering. Soldaterne boede derfor hos borgerne over hele byen. På byernes torve måtte købstæderne opstille og vedligeholde en 'corps de garde', dvs. et vagthus med arrest, træhest og straffepæl⁹⁹. Mønstring foregik på torvene og mindre disciplinærstraffe såvel som hårdere straffe udførtes her eller på retterstederne uden for byerne. Udover soldaterne selv var også deres familie og officerernes tyende underlagt militær jurisdiktion.

Den militære retspleje var vidt forskellig fra den civile og er relativt uudforsket¹⁰⁰.

98) Otto Vaupell: Den dansk-norske hærs historie, bd II (1876) s. 30.

99) Kalundborgs kæmnerregnskaber (se LAS, Kalundborg rådstue) indeholder således løbende udgifter til vedligeholdelse af corps de garde, træhest og straffepæl, se f.eks. regnskaber for 1716, 1725, 1729 og 1739.

100) Den grundigste fremstilling af den militære ret er Niels Finn Olsens licentiatafhandling i retshistorie fra

Retningslinierne for den militære ret¹⁰¹ var nedfældet i Christian 5.s krigsretsinstruktion fra 1683. § 2 tillod, at regimentchefen efter eget skøn og uden at indkalde en krigsret kunne idømme soldaterne mindre korporlige straffe. Af sådanne mindre straffe nævnte et reglement fra 1747 følgende: at ride træhest, hvor synderen måtte sidde overskrævs på en tynd bjælke; pælståen, hvor synderens hænder bandtes fast så højt oppe, at det eneste fodfæste i to til fire timer var en tilspidset pæl; og krumslutning, hvor hænder og fødder blev bundet sammen, hvorefter synderen måtte ligge i denne anspændte stilling de et til fire døgn, som straffen typisk varede¹⁰².

Var forseelsen imidlertid til en hård pinlig kropsstraf, en straf på æren eller livsstraf, skulle en krigsret dømme i sagen. Den egentlige krigsret blev forestået af skrive- og forhåbentlig også lovkyndige auditører. Ved hvert regiment var ansat en auditør, der var anklager og pennefører i sagerne. Domstolen lededes af regimentets chef. Til at dømme i sagerne udpegedes to menige, to korporaler, to sergenter, to sekondløjtnanter, to premierløjtnanter og fire kaptajner. Hver af disse seks grupper havde én stemme hvortil så kom regimentschefens. Auditøren repræsenterede den militære rets juridiske ekspertice. Han tilrettelagde forhør m.v. og udformede den dom på skrift, som regimentsretten havde afsagt.

Der var ingen mulighed for appel af krigsrettens afgørelser, men Krigsretsinstruktionens artikel 17 bestemte, at alle kriminelle og pinlige sager skulle fremvises for feltmarskallen, dvs. kongen, før domsafsigelsen. I en forklaring til krigsretsinstruktionen af 19.6.1703 (§ 10) omtaltes, at sager der førte til æres- og livsstraffe skulle forelægges kongen. Derimod er det mere usikkert hvad der yderligere mentes med kriminelle og pinlige sager. Ved general Numsens kyrasserregiment, som lå ved Antvorskov omkring 1730, var det kun et mindretal af regimentsrettens domme,

1982: „Chr. V.s krigsartikelbrev af 9.3.1683. En undersøgelse af den danske enevældes landmilitære straffelovgivning og proces samt en redegørelse for den forudgående og den senere lovgivning“.

Kernen i hans undersøgelse er Christian V's krigsartikelbrev og krigsretsinstruktion fra 1683, der, ligesom Danske Lov var det for den civile ret, var grundlaget for den militære ret i de næste 200 år. Han diskuterer de mulige nationale og internationale forlæg for lovene og redegør for den lovmæssige udvikling af militærretten herfra og til i dag.

Han har også undersøgt praksis gennem stikprøveundersøgelser af tre regiments justitsprotokoller og gennem de kongelige resolutioner i straffesager. Undersøgelsen koncentrerer sig om perioden 1750-1850. Herigennem søger han at tilbagevise, at den militære strafferet skulle være så umenneskelig, som han – uden at anføre eksempler – siger at den hidtidige litteratur har beskrevet den. Især hæfter han sig ved, at de meget hårde straffe i krigsartikelbrevet næsten aldrig gennemføres som følge af kongelige benådninger.

Som det vil fremgå af det følgende kan jeg ikke tilslutte mig hans beskrivelse af det militære straffesystem som relativt mildt. Da han imidlertid ikke præsenterer den holdning han kritiserer, er det vanskeligt at komme i en mere præcis dialog med hans synspunkt. Desuden berører hans næranalyser ikke den af mig undersøgte periode.

101) Gennemgangen af det militære retssystem og lovgivning bygger på Niels Finn Olsen 1982.

102) Des Reglements für unsere gevorbene und national-Infanterie, dritter Theil“ Kbh. 1747, se RA, Forsvarets arkivers reglementssamling, pk. 58.

som forelagdes kongen til resolution. De forseelser, der afgjordes af regimentsretten alene var hyppigst efterladenhed og opsætsighed men også tyverier og udeblivelser, der kunne tolkes som desertationer. I disse mindre sager idømte regimentsretten oftest fængsel på vand og brød. Denne straf kombineredes i nogle tilfælde med 1, 2 eller 4 døgn krumslutning. Også pælståen blev jævnligt benyttet. General Numsen idømte 2 eller 4 timers pælståen, i nogle tilfælde 2 eller 3 dage a fire timer. Endelig idømte generalen også 6, 8 og 10 gange stigremmeløb, som beskrives nedenfor, uden at forelægge straffen for kongen til endelig afgørelse¹⁰³.

Soldaterne var ikke kun underlagt militær jurisdiktion, de dømtes også efter en særlig lovgivning. Hjørnestenen heri var Christian 5.s krigsartikelbrev, som ligesom krigsretsinstruktionen var udstedt i 1683. Krigsartiklerne henviste hvad de almindelige straffelovsovertrædelser angik i generelle vendinger til, at der skulle dømmes efter landets lov, dvs. Danske Lov og de efterfølgende forordninger. Dog angav krigsartiklerne også de militære straffe spidsrod og tidsbestemt straffearbejde for tyveri. De specielle bestemmelser, som havde størst betydning i krigsartiklerne var bestemmelserne om desertation. Denne forbrydelse straffedes meget hårdt med hængning eller afskæring af ørene og livstids strafarbejde. Hertil var der hårde straffe for ulydighed og opsætsighed og krigsartiklerne sluttedes med en artikel 188, som ubestemt hjemlede at der efter billighed kunne dømmes efter „vel vedtagen Krigsbrug“ i forhold, som ikke var omtalt i krigsartiklerne.

I de straffesager, som forelagdes kongen til resolution, havde regimentsretterne altid fældet meget hårde domme, som regel dødsstraf. Men næsten alle de dødsdømte blev så benådet af kongen. Krigsartiklerne var især hvad desertation angik meget hårde, men de hårde straffe syntes ikke beregnet på at blive taget i anvendelse undtagen i enkelte eksemplariske tilfælde. Det viser også den manglende sammenhæng i straffene for desertering. Almindelig desertering straffedes efter 61. krigsartikel med hængning, men ved en forordning af 25.10.1703 straffedes den større forbrydelse, anstiftelse af desertationskomplot, med afskæring af ørene og strafarbejde på livstid.

Militæret havde ikke, som det civile retsapparat, problemer med arrester og mandskab til at holde vagt over fanger, så det må formodes, at de idømte straffe i det store og hele udførtes. Det kan dokumenteres fra 1743. Regimentscheferne skulle indberette til Krigskancelliet om udførelsen af de kongelige domme, og disse attester indførtes fra 1743 i generalauditørens justitsprotokoller. Før 1743 kan gennemførelsen af de idømte straffe kun dokumenteres for det fåtal af straffede, som sendtes til Bremerholm. Alle de, som dømtes til strafarbejde på Bremerholm, er fundet i fangefortegnelserne og fra 1743 blev alle idømte korporlige straffe udført.

103) Se RA, Sjællandske Kyrasserregiment, justitsprotokol 1724-31.

Retsforfølgelsen ved de sjællandske regimentsretter

Auditørerne skulle føre justitsprotokoller, men disse er kun sporadisk bevarede for tiden før 1750. Derimod er der i generalauditørens arkiv bevaret justitsprotokoller over alle de sager, som forelagdes kongen til resolution fra marts 1728. I disse protokoller er anført regimentsretternes ofte ganske udførlige domme samt den kongelige resolution på dommene. De hvervede soldater var ikke Guds bedste børn. Antallet af sager, som forelagdes kongen til resolution, var stort. I 1737 indeholdt generalauditørens justitsprotokol således 158 sager og fra 1751-60 fik kongen gennemsnitligt forelagt 189 sager om året¹⁰⁴.

Som nævnt havde mange købstæder på Sjælland indkvarteret større eller mindre troppekontingenter¹⁰⁵. I 1730'erne var tre rytterregimenter stationeret på Sjælland uden for København – et med hovedkvarter på Antvorskov slot ved Slagelse, et i Næstved og et i Vordingborg. I 1740'erne bortfaldt det ene af de sydsjællandske regimente. Rytterregimenterne havde en mandskabsstyrke på hver 400-500 mand fordelt på 6-8 kompagnier. Kompagnierne var så fordelt på købstæderne. Således havde det regiment, som havde hovedkvarter på Antvorskov Slot, garnisoner i Slagelse og Kalundborg og fra 1736 også i Holbæk, Skelskør og Ringsted. Helsingør var i størstedelen af perioden hovedkvarter for et fodfolksregiment. Det bestod af seks bataljoner på hver 80-100 mand. Hertil kom artillerister m.m. på fæstningen Kronborg. De øvrige fodfolksregimenter på Sjælland havde bortset fra korte perioder hovedkvarter i København, men bataljoner herfra var på skift udstationeret i nogle af de sjællandske købstæder. Endelig var der landmilitsen, der var opstillet i det sjællandske nationale regiment, hvorefter ca. 1500 mand var udskrevet på Sjælland¹⁰⁶. Landsoldaterne levede i landsbyerne som tjenestefolk og hørte kun under den militære jurisdiktion, når de samledes til øvelse og parade. Officererne i de nationale regimente var imidlertid permanent under den militære jurisdiktion (DL 1-2-9 og 10).

For at få et overblik over den militære kriminalitet på Sjælland er generalauditørens justitsprotokoller gennemgået for at finde de domme, som er afsagt på Sjælland uden for København. Regimenternes hyppige flytninger og ændringen i fordelingen af kompagnier især mellem de sjællandske købstæder og København gør det dog vanskeligt entydigt at udvælge de domme, som blev afsagt over soldater inden for Sjællandsfar Landstings område. Ved de afskrevne regimentsdomme er imidlertid altid anført stedet, hvor dommen er afsagt. Stedet er næsten altid regimentets hoved-

104) Tallet for 1737 er egen optælling. Tallene for 1751-60, se Niels Finn Olsen 1982, bilag 6U.

105) Den efterfølgende oversigt bygger på ringbindet: „Danske militære enheders garnisonering“, som står på Rigsarkivets læsesal. I en indledning gør overarkivar Hans Chr. Bjerg opmærksom på, at oplysningerne ikke kan forventes at være ganske dækkende.

106) Otto Vaupell: Den dansk-norske hærs historie bd. III (1876) s. 44.

kvarter. Hovedparten af de korporlige straffe synes også at være udført ved regimentshovedkvarteret, også selv om forseelsen var begået i en af regimentets andre garnisonsbyer. For Sjælland uden for København findes således først og fremmest domme fra Helsingør, Slagelse/Antvorskov, Næstved og Vordingborg. Dette indebærer, at straffesager fra de enheder, som havde hovedkvarter i København, men havde enkelte kompagnier garnisoneret uden for hovedstaden, kun medtages i de få tilfælde, hvor regimentsretten afholdtes uden for hovedkvarteret. Optællingen berører en mandskabsstyrke, som kan skønnes til knap 2000 mand i 1730'erne og ca. 1500 mand i 1740'erne.

Kongerne forelagdes i perioden 1729-56 straffesager med i alt 660 anklagede fra de sjællandske regimentshovedkvarterer uden for København. De fodfolksregimenter, som var garnisoneret i Helsingør, dominerede klart den militære kriminalitet på Sjælland uden for København. 515 af de anklagede stammede fra regimenterne i Helsingør og kun 145 fra de tre rytterregimenter ved Slagelse, Næstved og Vordingborg. Selvom der ikke var forskel på aflønningen, så havde rytteriet højere status end fodfolket og kunne derfor rekruttere bedre folk end dem, som infanteriet måtte tage til takke med.

Som det ses af diagram 7 og 8 dominerede de specifikt militære lovovertrædelser. Desertation og ulydighed m.m. talte 443 anklagede, mens de forbrydelser, som militæret havde fælles med de civile retter kun talte en trediedel eller 217 af de anklagede.

Af de forbrydelsestyper, som den militære jurisdiktion havde til fælles med den civile, var tyverierne klart den største. I alt 152 anklagedes for tyveri i perioden 1729-56. Hermed stod de militære retter med knap halvt så mange tyverianklagede på 28 år, som de 321 tyverianklagede min undersøgelse har afdækket ved civile retter på 38 år. På sin vis kunne endda en del af desertationssagerne lægges til. Mange af desertørerne tiltaltes også for munderingstyveri, hvilket indebærer, at de var løbet bort i deres uniform, og måske havde solgt enkelte dele af det udleverede linned. Det var desuden langt fra alle opdagede tyverier, som nåede frem til kongelig pådømmelse. I mange sager oplystes det, at soldaten nu havde stjålet for 3., 4. eller 5. gang, og at han tidligere var blevet straffet med såkaldt kompagnidisciplin. Især synes tyverier fra andre soldater i høj grad at være klaret med mindre korporlige straffe.

Der er næppe tvivl om at soldaterne var endog betydeligt mere tyvagtige end befolkningen i almindelighed, men det meget høje antal tyverianklagede soldater skyldes formentlig også, at opsynet med soldaterne og mulighederne for at retsforfølge dem var bedre. Måske har det også spillet ind, at de tyverianklagede soldater kun i meget ringe grad idømtes de æresfortabende kagstraffe. Af de 152 anklagede for tyveri dømtes kun 16 til hængning eller kagstraf. Den dominerende straffeform var

Militærretter på Sjælland udenfor København

Anklagede i sager sluttede ved kgl. resolution 1729-56

Vold / drab Tyveri Sædelighed

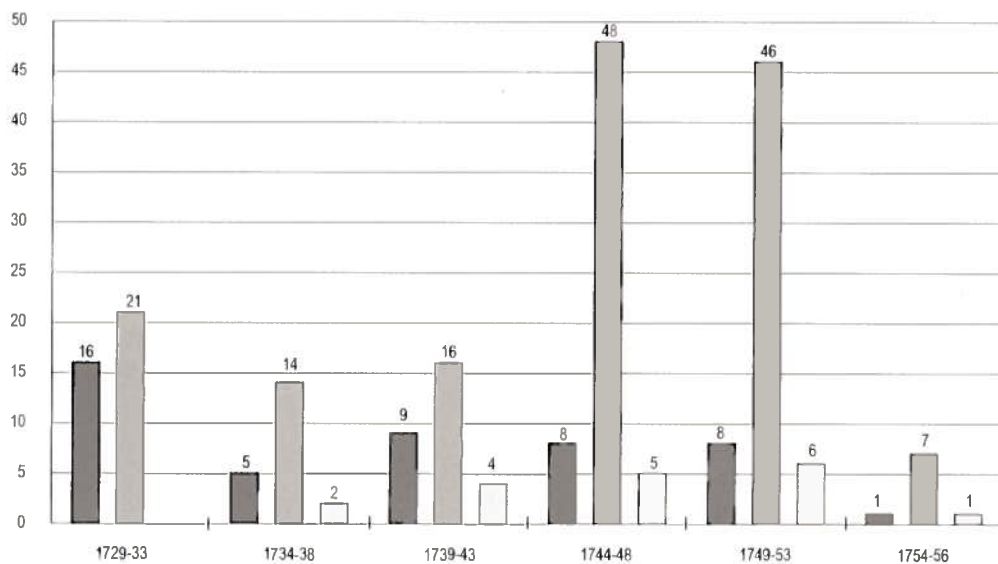

Diagram 7 Kilde: Bilag B.

Militærretter på Sjælland udenfor København

Anklagede i sager sluttede ved kgl. resolution 1729-56

Desertation Ulydighed, infami m.m.

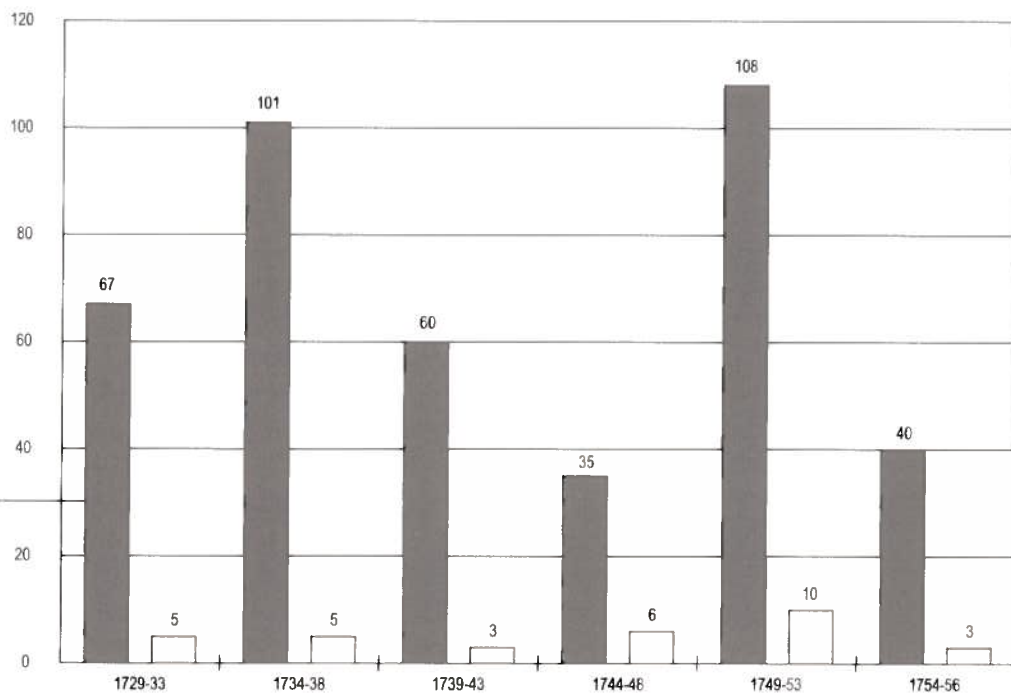

Diagram 8 Kilde: Bilag B.

spidsrodsløb eventuelt kombineret med arbejdsstraf. Efter denne straf kunne soldaten atter indgå i regimentet, som det vil blive beskrevet nærmere nedenfor.

Tortur var tilladt i den militære ret, men kun efter kongelig resolution. Kongerne afviste imidlertid regimentsretternes ønsker om at benytte torturen til at fremtvinge tilståelser. De tillod kun tortur i større tyverisager, hvor tyven ikke tilfredsstillende kunne gøre rede for, hvad der var blevet af de stjalne varer. Torturen skulle så tvinge ham til at røbe, hvor han havde gemt tyvekosterne eller angive medsamsvorne eller hælere. Kongen tillod tortur benyttet fem gange i tyverisager ved regimentsretterne på Sjælland uden for København. Alle fem tilfælde var fra 1730'erne¹⁰⁷.

I alt 47 anklagedes for drab og vold. Heraf anklagedes de 33 for drab, herunder én for fosterdrab. Hovedparten af såvel drabs- som voldssagerne angik uoverensstemmelser soldater indbyrdes. Det var oftest slagsmål på værtshuse, hvor soldaternes bevæbning med sabler og skydevåben førte til drab eller lemlæstelse. Der var 18 anklagede i sædelighedssager. Soldater var efter frd. af 29.12.1696 fritaget for straf for første gang begået lejemål.

Soldaterkonerne og det kvindelige tyende idømtes stort set de samme straffe, som var gældende ved de civile retter. Dog anvendtes ofte for mindre forseelser som medvideri i tyverier, straffen at bære fedelen. Fedelen var et åg, som fastlåste hoved og hænder. Til åget var fastsat en klokke, som sørgede for at tiltrække opmærksomheden til den som bar fedelen. Med en seddel på ryggen, som oplyste om forbrydelsen, blev den straffede så trukket rundt i byen nogle timer af regimentets gevaldiger eller stokknægt. Fedel-straffen indgik ikke i det civile strafferegister, men i Helsingør idømte byfogden dog enkelte gange kvindelige småtyve fedel-straf¹⁰⁸.

Det er vanskeligt at sammenligne kriminaliteten i hæren og i det øvrige samfund på grundlag af det sagsmateriale, som er undersøgt, fordi såvel lovgivning som appelpraksis var forskellige. Alligevel er der ikke tvivl om, at kriminaliteten hos soldaterne var langt højere end hos det omgivende samfund på alle strafferetlige områder. Det område, som bedst kan sammenlignes er de begåede drab, da det må formodes, at så godt som alle drab også vådesdrab, kom til retslig behandling. I Sjællandsfar Landstings område, som omfattede 100.000 personer, omtaltes der ved de civile retter fra 1729-56 63 drab eller fosterdrab¹⁰⁹. I samme periode omtaltes ved de militære retter for knap 2000 soldater 27 drab. Hvor ratioen i civilbefolkningen således var

107) Se bilag B sagnr. 1730:5, 1732:1, 1736:3 og 1736:4.

108) Se Bilag A sagnr. 1749:u2 og 1754:u4.

109) Antallet af drab er ikke identisk med antallet af drabssager, da der kan forekomme flere drab i samme sag. Desuden ender nogle få drabssager med at konstatere, at et drab ikke er begået.

2,3 drab pr. år/100.000 indbyggere, så var den tilsvarende ratio for soldaterne på Sjælland uden for København 48,2¹¹⁰.

Deserteringer og spidsrodsløb

Straffepraksis i sædeligheds-, drabs- og tyverisager vil blive omtalt i sammenhæng med beskrivelsen af den civile straffepraksis i næste del. Her skal imidlertid omtales de specifikke militære forbrydelser og den dominerende militære straf, spidsrodsløbet. Det var som nævnt de specifikke militære forbrydelser, som dominerede i den militære retsforfølgelse, og deserteringssagerne oversteg alle andre. Hertil var der et mindre antal sager om ulydighed mod foresatte, selvmordsforsøg og infami. Infami bestod i at gøre sig udygtig til militærtjeneste ved at udføre vanærende gerninger. Infamiforfeelsen hang sammen med samfundets forståelse af uære og vil blive nærmere omtalt i kapitel 16 om uærlighed.

Kongerne forelagdes i alt 411 tilfælde af desertation fra regimenterne på Sjælland uden for København 1729-56, det var i gennemsnit 15 desertationer om året. Det var imidlertid kun de grovere deserteringssager, som forelagdes kongerne. Sager om udeblivelse fra regimentet og sager, hvor soldaten ikke forlod landet, syntes ofte klarret med én-dags spidsrodsløb eller anden mindre korporlig straf og blev dermed ikke forelagt kongen¹¹¹.

Desertering var særlig udbredt fra Helsingør, hvor man kunne se direkte til fjendelandet Sverige. Her var desertøren i sikkerhed og kunne lade sig hverve til et svensk regiment. Ved hvervning modtog soldaten forlods et beløb i håndpenge, som i Danmark lå på 10-20 rigsdaler¹¹². Sagerne beretter mange eksempler på soldater, som deserterede flere gange mellem Tyskland, Sverige og Danmark¹¹³. Denne mulighed mindskedes dog, da Danmark i 1738 indgik et kartel med Sverige om gensidig udlevering af desertører og grove forbrydere¹¹⁴.

Det ser ud til, at langt de fleste desertører fra de sjællandske regimenter blev pågrebet ganske hurtigt efter, at de var løbet væk, og man må også sige, at en desertør var jaget vildt. Regimentet sendte afdelinger ud langs landevejene, og de lokale bønder

110) Ved beregningen er antallet af personer under militær jurisdiktion sat til 2000.

111) Således f.eks. rytteren Peter Larsen, som fra regimentet i Slagelse var taget hjem til sin far, der var bonde ved Kalundborg. Han idømtes 10 gange stigremmeløb mellem 200 mand. Se RA, Sjællandske Kyrasserregiment, justitsprotokol 1724-31, fol. 194.

112) Vaupell II 1876, s. 6.

113) Således Johann Halland, der i 1717 deserterede fra et norsk regiment og gik i svensk tjeneste. Her deserterede han fra Sveriges tyske besiddelse, Mecklenburg, og lod sig så hverve til et dansk regiment. Se bilag B sagnr. 1730:8.

114) Kartel af 31.3.1738, ratificeret 21.4.1738, se Forordninger og åbne breve 1670-1839, Kbh. 1670-.

og fiskere deltog ivrigt i desertørjagter. Der udbetaltes nemlig 6 rd. for hver desertør, der atter indbragtes til regimentet. Bønder og fiskere langs svenskekysten fik sig ofte en ekstrafortjeneste på denne måde. Omkring halvdelen af desertørerne blev pågrebet af civile. I adskillige tilfælde, hvor grupper af soldater havde besluttet at desertere, blev planen opdaget fordi en kammerat sladrede. Angivelse af et desertationskomplot indbragte angiveren hele 30 rd¹¹⁵. En del deserteringer opdagedes, når desertøren prøvede at blive hvervet ved et andet dansk regiment¹¹⁶, men der er også eksempler på, at det lykkedes en desertør at lade sig hverve og således opnå at få et beløb i hvervepenge udbetalt endnu en gang¹¹⁷.

Den dominerende straf for desertation var at løbe spidsrod. Dette var en fysisk hård og meget smertefuld straf. Ved fodfolksregimenterne udstyredes 300 mand med hver en tynd gren. De opstilledes i to rækker og den dømte førtes så ned imellem rækkerne af to underofficerer, som kontrollerede, at alle gav den domfældte et slag på den nøgne ryg. Det almindeligste var 16 gange eller 24 gange spidsrod. Var straffen på mere end 12 gange spidsrod udførtes den ikke samme dag. Straffen på 24 gange spidsrod forløb derfor over tre dage. I nogle tilfælde lod regimentschefen delinkventen få en dags pause mellem spidsrodsløbene, eller delinkventen blev så syg af straffen, at man måtte afvente han blev rask nok til det næste gennemløb¹¹⁸. Det må have været særdeles smertefuldt og udmattende at modtage 2400 svirp om dagen 3 dage i træk på en stadig mere blodig og ophovnet ryg. Havde soldaten pådraget sig kammeraternes fjendskab, f.eks. ved at stjæle fra dem, fik han en ekstra hård medfart.

I rytterregimenterne anvendte man, i stedet for grene, stigremme til afstraffelsen. Stigremme er de tykke læderremme hvormed stighbøjlerne er fastgjorte til sadlen. Stigremmene slog betydeligt hårdere end grenene, og derfor skete stigremmeløb kun mellem 200 mand. Det hændte også oftere, at der kun idømtes 6 gennemløb på en dag, så straffen blev på 12 eller 18 gennemløb.

For hærledelsen havde det væsentlig betydning, at det ikke ansås for vanærende at løbe spidsrod. Heller ikke straffen at arbejde i jern blandt de ærlige fanger var vanærende. I knap halvdelen af tilfældene kombineredes spidsrodsstraffen med strafarbejde i et halvt til to år – i nogle tilfælde på livstid. De soldater, som idømtes spidsrodsstraf og strafarbejde kunne derfor fortsat bruges som soldater efter straffens udløb. Med den kroniske mangel på hvervede soldater havde dette stor betydning.

Straffen at få sit navn slået på galgen var forbeholdt de succesfulde desertører. Var en

115) Se bilag B sagnr. 1735:s2, 1737:s7, 1737:s11, 1738:s6, 1743:s1.

116) Således Gotlieb Zeiberg fra Helsingør til Slagelse, se bilag B sagnr. 1734:s2.

117) Se f.eks. bilag B sagnr. 1737:3 og 1737:4.

118) Se bilag B sagnr. 1743:4.

desertør ikke pågrebet efter nogle måneder måtte regimentet suppleres op. Der blev da taget dom over ham, som altid var, at hans navn blev slået på galgen af skarpretteren. Dette markerede, at det var her desertøren skulle ende hvis han blev pågrebet. Ved disse domme betingede kongen sig dog altid, at desertøren ved en eventuel pågribelse ikke måtte hænges før han havde været hørt. I praksis førte dette altid til, at kongen mildnede straffen til spidsrod. Galgestrafen og berøringen med bødlen var imidlertid uærliggørende, og derfor måtte disse desertører, hvis navne var besudlede af galgen, gøres ærlige igen, før deres kammerater ville berøre dem i spidsrodsstraffen¹¹⁹. Ærliggørelsen skete ved fanesvingning, som det vil blive nærmere omtalt i kapitel 16 om uærlighed.

Hvis de til kongelig resolution indbragte deserteringsdomme giver et troværdigt billede, så lykkedes kun 43 ud af 411 deserteringer fra de regimenter, som var stationeret på Sjælland uden for København¹²⁰. Ved de regimenter, der var garnisoneret i Slesvig og Holsten, var der langt flere succesfulde desertører. Her blev der næsten hvert år taget dom over flere hundrede desertører, hvis navne i grupper på over hundrede sloges på galgen.

I et enkelt tilfælde blev en desertør hængt. Det foregik i Helsingør i sommeren 1732. Syv soldater var deserteret fra garnisonen i Helsingør. De var nået til Hven, men på vej herfra til Sverige løb de ind i stormvejr og blev reddet af nogle fiskere. Fiskerne indbragte dem imidlertid som desertører og fik udbetalt seks rd. pr. styk. Regimentsretten dømte dem alle til hængning, og alle har formentlig ventet, at kongen, som han plejede, ville idømme dem en hård spidsrodsstraf og eventuelt noget strafarbejde oveni. Kongen bestemte imidlertid, at de syv, således som det var almindeligt i krig, skulle spille med terninger på en tromme om galgen. Den af dem, som tabte dette dramatiske terningespil, skulle hænges, mens de øvrige slap med 16 gange spidsrod og to års arbejde i jern på fæstningen Kronborg¹²¹.

119) Således Anders Møller, som var ved det Oldenborgske regiment, da dette lå i Stralsund i 1716. Herfra deserterede han og hans navn sloges på galgen. I 1720 kom han imidlertid atter til regimentet, men da hans galgestraf forelagdes kongen, blev den mindsket til 24 gange spidsrod, og fanen blev svinget over ham for atter at gøre ham ærlig. Et par år senere stjal han imidlertid atter og nu blev han jaget bort fra regimentet med et løbepas. Et år senere blev han grebet i nyt tyveri og dømtes ved civile retter til kagstrykning, brændemærke og livstid på Bremerholm. Se RA, Holmens Chef, domme over fangerne på Bremerholm 1724.

En tilsvarende ærliggørelse ses i bilag B sagnr. 1743:s2.

120) Hertil skulle egentlig lægges 99 ryttere, hvis navne sloges på galgen ved Slagelse i 1748 (se bilag B sagnr. 1747:s6). Disse 99 ryttere var imidlertid deserteret fra 2. jyske Kyrasserregiment, da dette i 1734 marcherede til Rhinen for at støtte den tyske kejser som led i en forbundstraktat. Disse forsinkede deserteringsager rejstes i 1748, fordi det var kommet regimentet for øre, at en af de deserterede ventede en større arv. For at hindre uddelingen af arven og muligvis gøre krav på den, måtte deserteringsagen føres til doms, og i denne forbindelse blev samtlige de under felttoget deserterede nu domfældt.

Sagen viscer dog også at ikke alle succesfulde deserteringer nødvendigvis blev ført til doms.

121) Se bilag B sagnr. 1732:4.

Et gennemgående træk i den undersøgte militære straffepraksis, var den ekstreme brug af vold. Soldaterne havde for den mindste overtrædelse den fysiske smerte i udsigt. De korporlige straffe regnede ned over soldaterne i et graderet system, hvor de flere dage lange spidsrodsstraffe udgjorde smertens kulmination. I mange sager op-rulles en fortvivlet nedadgående spiral for den enkelte soldat. De deserterede ofte af ren og skær skræk for straffe, som de vidste ventede dem for småforseelser som ude-blivelse fra vagtparaden eller for at have solgt dele af deres mundering for at få penge til brændevin. Straffen for deserteringen var imidlertid blot en endnu hårdere fysisk straf. Selvmord var ikke ualmindelige blandt arrestanter, som ventede på spidsrods-straffen. Et mislykket selvmord førte imidlertid bare til en forøgelse af straffen¹²². Nogle arrestanter, der var desperate af frygt for spidsrodsløbets ubærlige smerter, valgte da nogle gange fortvivlede udveje, som at gøre sig selv uærlige eller at begå endnu større forbrydelser for at opnå døden i stedet for spidsrodsløbet. Frygten for hærens korporlige straffe var derfor en betydelig årsag til mange af de alvorligere forbrydelser, som vil blive beskrevet i det følgende.

Derimod var militæretaten betydeligt mere tilbageholdende med brug af de æresfortabende kagstrygnings- og brændemærkningsstraffe. Hæren var tydeligvis ikke glad for med disse uærliggørende straffe helt at miste muligheden for igen at indrullere delinkventen. For den i ordets egentlige forstand hårdhuede soldat, som kunne klare de fysiske straffe, var det derfor muligt at slippe fra betydeligt flere domfældelser og så atter vende tilbage til det normale liv, end det var muligt for den, som retsforfulgtes ved de civile retter.

122) I Sjællandsfar Landstings område var der tre sager om forsøgt selvmord (bilag B sagnr. 1744:10, 1750:2 og 1750:s7) og i yderligere to omtaltes selvmord der var lykkedes (bilag B sagnr. 1746:s4 og 1756:6).

I 1751 var der i hele militæretaten tre sager om forsøgt selvmord, se RA, Generalauditøren (landetaten), justitsprotokol 1750-52 fol. 61 (kgl. res. 31.3.1751), fol 109 (18.5.1751) og fol 162 (19.8.1751). I 1752 var der fire, se samme fol. 258 (5.1.1752), fol. 282 og 313 (9.2.1752), fol. 329 (5.4.1752) og justitsprotokol 1752-53 fol 38 (19.7.1752).

3. Kriminaliteten i 1700-tallet

Det er ikke denne undersøgelses formål at beskrive kriminaliteten i 1700-tallets første halvdel, men kriminalitet og straf hænger trods alt tæt sammen. I næste dels gennemgang af afstraffelsen af de enkelte forbrydelsestyper vil derfor også nogle væsentlige træk af 1700-tals kriminaliteten blive behandlet. Her skal i store træk tegnes et billede af den samlede kriminalitet i det omfang min undersøgelse har kunnet afdække den. Resultaterne må dog betragtes med nogle forbehold, som der indledningsvis skal redegøres for.

Retssagsundersøgelsens udsagnskraft

Den centrale række i af retsafgørelser min undersøgelse er sagerne pådømt ved Sjællandsfar Landsting. Det må som omtalt tidligere antages, at alle sager ved underretterne, som endte med dødsdom, forelagdes Landstinget, og at fra 1735 også alle sager, hvor der idømtes kagstraffe prøvedes ved Landstinget. Før 1735 blev flere kagstraffe eksekveret på underrettsdommen alene. Det må imidlertid forventes, at jeg ved gennemgangen af domsakter og fangefortegnelser fra Bremerholm har fundet så godt som alle de sager, hvor mænd er idømt kagstraf, idet reskript af 14.7.1694 foreskrev, at alle mandlige kagstrøgne delinkventer skulle sendes til Bremerholm for at arbejde på livstid der. Reskriptet, der gentoges 21.6.1728, ser ud til at være blevet fulgt af såvel underdommere som landstingsdommere på Sjælland. På denne baggrund er det rimeligt at antage, at undersøgelsen har opfanget så godt som alle alvorligere straffesager, idet dog enkelte sager fra 1719-35, hvor kvinder er idømt kagstraf, kan mangle.

Domme i sager om første gang begået ringe tyveri, hvor straffen var at piskes inden lukte døre i fængslet, kunne imidlertid i hele perioden eksekveres på underrettsdommen alene. For denne domstype baserer undersøgelsen sig dels på de af disse sager, som én af parterne appellerede til Landstinget, dels på regnskabsoplysninger. Med den konsekvente repareringsordning af omkostninger i straffesager fra 1733 for landområderne og fra 1734-35 for købstæderne blev der indsendt regnskaber også

for disse småsager til amtmænd og stiftamtmænd. Ved at gennemgå det bevarede regnskabsmateriale for delinkventomkostninger i amts- og stiftsamtsarkiverne er formentlig identificeret langt størsteparten af de tyverisager, der sluttede ved underretterne, men vel at mærke kun i det omfang regnskabsmaterialet er bevaret.

Bevaringssituation for hovedkilder 1719-56

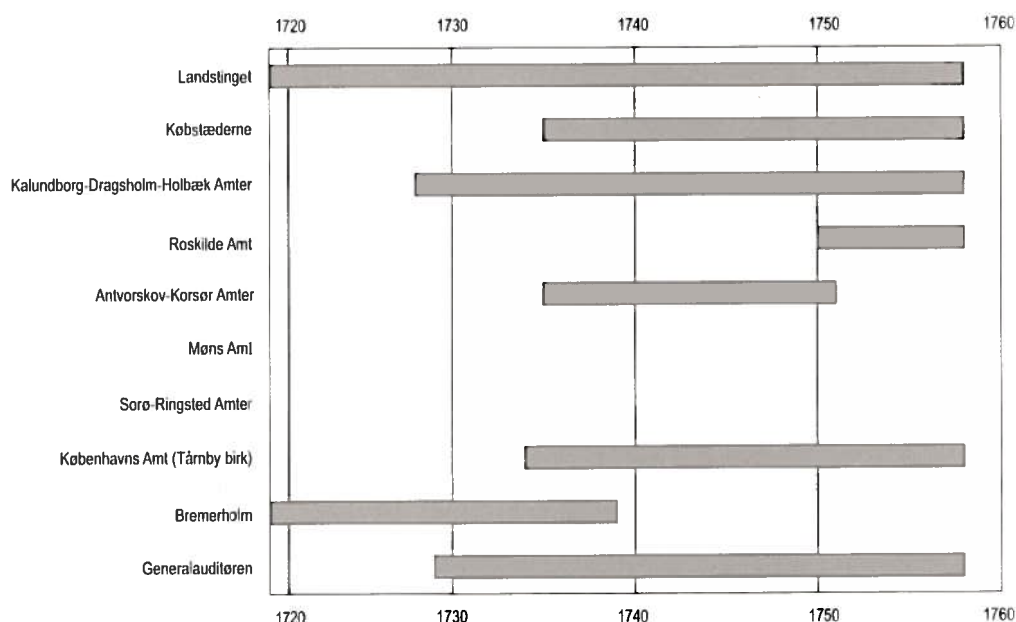

Diagram 9 Hovedkilderne er: Landsting og generalauditoren: domprotokoller. Købstæder og amter: delinkventregnskaber. Bremerholm: fangefortegnelser og sagsudskrifter.

Dækningsgraden af regnskabsmaterialet illustreres af diagram 9, som viser den tidsmæssige udstrækning af de delinkventregningsakter, der er gennemgået. Det fremgår, at især de første 15 år er næsten udækket. Delinkventomkostningsmaterialet fra Holbæk amt begynder ganske vist i 1727, men indtil 1733 berører de kun sager vedrørende strøgødet i amtet og sager vedrørende amtmænd Frederik Adeler's eget gods. Desuden er der ikke bevaret delinkventregningsakter fra Sorø-Ringsted Amter og Møns Amt, og regningsakterne fra Roskilde Amt er kun bevaret i de 7 år fra 1750-56. Derimod er Kalundborg-Holbæk-Drægholm-Sæbygård Amter, Antvorskov-Korsør Amter og Tårnby birk i Københavns Amt ganske godt dækkede, og fra 1735 må det forventes, at næsten alle delinkventsager fra købstæderne er med. Der kan være enkelte sager, som ikke er fanget af repartitionsordningen for delinkventsager, fordi delinkventen har været tilstrækkelig formuende til at betale for retssagen og sin afstraffelse, men det er formentlig kun forekommet sjældent. Når min undersøgelse

har afdækket i alt 321 tyverianklagede ved de civile retter, eller gennemsnitligt 8,4 pr. år, så er dette altså et minimumstal.

I købstæderne var der ca. lige mange tyverisager, som sluttedes med en underrettsdom, som sager, der prøvedes ved landstinget og eventuelt højere instanser. I landområderne var der derimod langt færre tyverisager, som sluttedes ved underretten.

Hertil skal så lægges de tyveridømte ved de militære regimentsretter. I de 28 år fra 1729-56 var der 152 anklaget for tyveri eller gennemsnitligt 5.4 om året i de sager, som forelagdes kongen til resolution fra regimentet med hovedkvarter i Sjællandsfar Landstings område. Hertil skal lægges et ukendt antal tyverisager, som afgjordes af regimentsretterne alene. Dette ukendte tal er dog formentlig mindst lige så stort som de der forelagdes kongen til resolution.

Mit ufuldstændige materiale har altså afdækket knap 14 tyverianklagede pr. år ved de civile og militære retter for de ca. 100.000 personer, som beboede Sjællandsfar Landstings område i 1700-tallets første halvdel. Dette gennemsnitstal dækker over et stigende antal anklagede i løbet af den undersøgte periode.

Mørketal

Dette leder hen til et andet spørgsmål, nemlig hvor mange kriminelle forhold, som ikke kom frem til retslig bedømmelse. Jeg har ikke materiale, som kan belyse antallet af uopklarede lovovertrædelser, men mit materiale giver en række indicier for tyverier, hvor tyven var kendt, som ikke kom til retslig bedømmelse.

Gennemgangen af retsøkonomien og de administrative betingelser for retsforfølgelsen viste, at disse betingelser påvirkede brugen af retsapparatet. Det er rimeligt at antage, at det betydelige dyk i antallet af straffesager ved Sjællandsfar Landsting i perioden 1724-33 må tilskrives den vanskelige økonomi, der blev resultatet af 1723-forordningen. Dermed må der formodes at have været en del især tyverier, som ikke påtaltes i denne periode. Følgelig må stigningen i antallet af straffesager fra 1734 snarere tilskrives det styrkede retsapparat end en stigende kriminalitet. De relativt få domme for første gang begået ringe tyveri især i landområderne synes for hele den undersøgte periode at indikere, at mange mindre førstegangstyverier ikke er blevet påtalt. I mange tyverisager opremses adskillige tyverier, og i flere tilfælde fremgår det, at også i de tidligere tyverier har tyven været bekendt.

Der var flere udenretlige måder at ordne tyverier på. De kunne ordnes uden sanktioner. Der er adskillige eksempler på, at den bestjålne blot tog sin ejendom tilbage og lod det blive ved det. Også alvorligere tyverier kunne klares i mindelighed. Et eksempel herpå er Søren Nielsen i Kalundborg, som i 1726 stjal en guldbelagt sølv-

kårde fra sin husbond, rådmand Peter Unruh. Kården blev omsmeltet og en kammerat, som havde deltaget i tyveriet løb bort med metallerne. Alligevel slap den unge Søren for officiel tiltale, fordi hans svoger, en husmand i Ubberup, påtog sig at godtgøre tyveriet med 50 rd.¹²³

Men selvtægt med afstraffelse har formentlig heller ikke været helt ualmindeligt. Jeg har fundet et eksempel på dette fra Løve Herred i 1733. Her havde et „u-bekiendt fattig Menniske“ stjålet en skjorte, men blev pågrebet af ejermændene, som sammen med en anden foranstaltede deres egen afstraffelse. De tog ham til landsbyen Buerup, hvor de først på hans blottede krop piskede ham med en svøbe og derefter fratog ham hans kjole, hue og træsko. Den ubekendte flygtede fra landsbyen. Ved aftenstid nåede han til Bøstruphuset, hvor han fik lov at sove i en lade. Her fandt man ham imidlertid død dagen efter. Sognepræsten på stedet blev så oprørt over hændelsen, at han stævnedes de to volds mænd for Løve Herredsting og Landstinget. Her frikendtes de dog for at have forvoldt den ubekendtes død, men fik hver et års arbejde i jern på Bremerholm¹²⁴. De to volds mænd gik over strengen i deres afstraffelse af den ubekendte, men det har formentlig ikke været helt ualmindeligt at klare et tyveri med en dragt prygl, frem for at gå den besværlige og bekostelige vej omkring det offentlige retsapparat.

Hertil havde man i landområderne en institution, som halvt om halvt havde ret til at pådømme tyverier. Det var landsbyfællesskaberne. Næsten hele befolkningen på landet boede i tæt sammenbyggede landsbyer, som i fællesskab drev landsbyens jorder. Driftsfællesskabet styredes af et bystævne med en valgt oldermænd som leder. I 1700-tallet var der som regel nedskrevne vedtægter for landsbyen. De beskæftigede sig hovedsagelig med dyrkningsfællesskabet, men indeholdt også regler for behandling af omvandrende tiggere og løsgængere m.v. og regler for ransagning ved tyveri. Landsbyfællesskabernes sanktion var bøder.

I nogle af de sager, som nåede frem til pådømmelse ved de offentlige retter, er omtalt, at tyven tidligere er blevet dømt af landsbyfællesskabet. Det gjaldt således sagen mod Olle Ibsen fra Hjembæk, der endte for Merløse-Tuse Herredsting og Landstinget i 1727. Under retssagen oprulledes også to ældre forseelser. I den første var en bonde i Hjembæk, Niels Due, blevet frastjålet noget egetømmer. Han fik så af bymændene lov at ransage derefter i deres nærværelse. Han fandt tømmeret skjult hos Olle Ibsen. Herefter pantede bymændene Olle for tyveriet, idet de tog noget jern fra ham, som Olle senere måtte indløse hos Niels Due. En anden bymand kunne berette, at Olle havde stjålet en egeplanke fra ham. Han havde så truet Olle med at få

123) Bilag A sagnr. 1735:7, sagsakten s. 67-69 og s. 100, se Sjællands Stiframt, korrespondance vedk. stiftsrepartitioner 1735-45.

124) Bilag A sagnr. 1733:1.

bymændene til at pante, men Olle havde betalt ham fra det. Disse landsbyinterne tyverier klaredes altså inden for landsbyfællesskabets rammer med pantning og bøder. Da Olle imidlertid begyndte at stjæle korn fra sit herskab i Aggersvold hovedgårds lade faldt hammeren, og efter dom ved herredsting og landsting blev han kagstrøget, brændemærket på ryggen og for livstid smedet i jern på Bremerholm¹²⁵.

I en sag fra 1755, hvor bonden Niels Clausen var for retten ved Ars-Skippinge herredsting og Landstinget, kom også ældre uanmeldte tyverier for dagen. Det som havde ført til retssagen var en ildebrand, som der var stærke indicier for, at Niels Clausen havde søgt at påsætte i sin søns gård i Ubby. Da Niels Clausen først var arresteret, kom det frem, at han i årene forud havde begået adskillige tyverier. Da han på et tidspunkt sammen med andre bønder havde været inde med tiendekorn til en købmand i Kalundborg, havde han set sit snit til at fylde sit skæppemål op med noget korn fra købmandens loft og således leveret købmanden hans eget korn. En anden gang havde han taget en studekalv fra en bonde i nabobyen Svallerup og ommærket den med hans eget mærke. Hans naboer kunne også fortælle, at han fra tid til anden havde tilvendt sig hør, tørv og ærter fra dem. I disse tilfælde havde de bestjålne blot taget deres ejendom tilbage. Så let gik det imidlertid ikke, da en bonde fra nabobyen Lille Fuglede fik stjålet nogle sække og andre ting fra sin vogn på Ubby gade. Nu foranstaltedes der en ransagning af bymændene, og man fandt sækkene hos Niels Clausen. „Derpaa maatte Niels Clausen tage disse Sække paa sin Ryg, og bære hen til Sognefogdens og der gav Byemændene en Staab Brendewiin [i bøde]“¹²⁶. Dette at Niels Clausen skulle bære tyvekosterne til sognefogden var formentlig inspireret af bestemmelsen i Danske Lovs 6-17-4, som foreskrev, at „Tager Mand Tyv med Kosterne i Hænde, da binde dem paa hans Bag, og forvare hannem eller levere hannem til Husbonden paa Landet ...“.

I en sag fra 1735 omtaltes en 10 år gammel hændelse, hvor en smedekone havde taget fejl af et får og taget det med hjem, selv om det ikke var hendes. Da bymændene under ransagningen fandt fåret hos smeden måtte han betale ejermændene en rigsdaler og fornøje bymændene med noget at drikke¹²⁷.

Disse eksempler synes at vise, at en del tyverier klaredes uden at involvere det officielle retsapparat. På landet kunne den bestjålne desuden aktivere landsbyfællesskabet og få foranstaltet en formel ransagning ved alle bymændene. Bymændene kunne idømme tyven bøder og leverede ved deres tilstedeværelse den fysiske magt bag en pantning

125) Bilag A sagnr. 1727:3, sagsakt se Holmens chef (Søctaten), Domme over fangerne på Bremerholm 1725-28, 19.4.1727.

126) Bilag A sagnr. 1755:5. Domslutningen fra Ars-Skippinge herredsting er i Holbæk Amt, Breve og dokumenter Delinquentersager m.m. vedk. 1752-55.

127) Bilag A sagnr. 1735:7. Sagsakten s. 91-94, se Sjællands Stiftamt, korrespondance vedk. stiftsrepartitioner 1735-45.

i tyvens ejendele. Tyven måtte ofte også 'fornøje' bymændene med drikkevarer som bøde for sin forseelse. Var tyvene ikke etablerede personer i landbosamfundet og havde de ikke noget at betale med, har et lag tæsk og bortjagning formentlig ofte været anvendt. Den almindelige retsbevidsthed har formentlig betragtet indklagningen af en tyv for herreds-, birke- eller bytingene som et eskalerende skridt, som først toges i anvendelse ved alvorlige eller gentagne eller af anden grund særligt oprørende tyverier.

Sammenligninger mellem kriminaliteten i 1700-tallet og i dag

Der er således flere momenter, som gør, at de knap 14 tiltalte i tyverisager, som min undersøgelse har fundet pådømt i årligt gennemsnit, ikke kan antages at give et dækkende billede af berigelseskriminaliteten blandt de ca. 100.000 personer, som boede i Sjællandsfar Landstings område. Men selv om man fordobler eller firedobler dette tal, så er der stadig særdeles langt til niveauet for 1993, hvor der ved domstolene blev truffet afgørelse for i alt 50.699 personer i ejendomsforbrydelsessager i Danmark. Det giver 977 personer pr. 100.000 indbyggere¹²⁸. Det synes derfor rimeligt at konkludere, at berigelseskriminaliteten i dag er mange gange højere end i 1700-tallet.

Et lidt enklere område at sammenligne er drabssagerne. Det må formodes, at min undersøgelse har opfanget så godt som alle pådømte manddrabssager, idet straffen for manddrab utvetydigt var henrettelse. Også drabssager, hvor drabsmanden var undvejet bragtes for landstinget og der toges dom i sagen. Der blev i de 28 år fra 1729-56 retsfulgt 90 drab eller 3,2 pr år¹²⁹. Antallet af tiltalte for drab og medvidderi i drab var 125 ved de civile retter 1719-56 eller 3,3 pr. år og 38 ved de militære retter 1729-56 eller 1,4 pr. år, altså i alt 4,7 drabstiltalte pr. år. I 1993 blev der truffet afgørelse for 45 personer i drabssager i hele Danmark. Heraf fik 25 frihedsstraf, 1 bøde, 15 kom under en form for behandling og i 4 tilfælde blev tiltale frafaldet¹³⁰. Det giver 0,87 personer pr. 100.000 indbyggere. Selv om forskellige usikkerheder i opgørelsesmåde m.v. tages i betragtning, så synes det givet, at der forholdsmæssigt blev begået adskilligt flere drab i 1700-tallet end tilfældet er i dagens Danmark. Som tidligere nævnt straffedes vold med bøder og voldssager betragtedes overvejende som privatretlige. Voldstilfælde fremtræder kun i mit materiale i de sager, som en af parterne valgte at appellere til Landstinget, og disse sagstal giver det ikke mening at sammenligne med vore dage.

128) Se Danmarks Statistik: Kriminalstatistik 1993, tabel 3.3A og 3.6. Af tabel 3.10 fremgår, at 12.093 idømtes højere straf end bøde, dvs. betinget eller ubetinget frihedsstraf i ejendomsforbrydelsessager det giver 233 pr. 100.000 indbyggere. Ifølge tabel 3.7 afgjordes i alt 136.923 ejendomsforbrydelsesforhold (2.639 pr. 100.000 indbyggere).

129) I en undersøgelse af drabsfrekvensen i Stockholm i 1600 og 1700-tallene mener Arne Jansson at kunne dokumentere et betydeligt fald fra over 25 pr. år pr. 100.000 indbyggere først i 1600-tallet til 5-6 først i 1700-tallet. Fra 1750-73 har han udregnet frekvensen til 3-4. Se Jansson: *From Swords to Sorrow* (1998), s. 14-18.

130) Samme, tabel 3.3A.

Det sidste store straffesagsområde er sædelighedssagerne. Her er lovgivningen imidlertid så forskellig fra 1700-tallet til i dag, at det ikke giver mening, at sammenligne. De 865 personer, som i 1993 tiltaltes for sædelighedsforbrydelser havde i alle tilfælde krænket en anden person seksuelt, hvad enten det var blufærdighedskrænkelse (412 personer) eller voldtægt (206 personer). 1700-tallets sædelighedssager angik, som det beskrives i næste del, altovervejende krænkelsen af det religiøse dogme om ægteskabet som eneste tilladte ramme for seksuelt samkvem. Og det ligeledes religiøse dogme om forbud mod 'unaturlige' seksuelle omgængelser, hvorunder også blodskamssagerne regnedes.

Hvad stjal man?

Kriminaliteten består imidlertid ikke kun af tal. I det følgende skal gives et indtryk af hvilke former for tyveri, der forekom.

Den langt hyppigste forbrydelse var som sagt tyveriet. I 2/3 af disse sager haves nøjere viden om hvad der blev stjålet. I byerne dominerede småtyverier af tøj og ting. Der var også mange tøj- og tingtyverier på landet, men her var der også mange tyverier af korn, mel og svin, gæs og får. Selv om tyveri af fødevarer og tøj dominerede, så var der ikke nødvendigvis tale om brugstyverier. I adskillige tilfælde er omtalt, at tøj og fødevarer videresolgtes. Korntyverierne på landet var egentlig at ligne med pengetyverier, for korn var næsten lige så anonymt og omsætteligt som penge. I alt 33 tyverier var af heste eller køer. Heller ikke disse var brugstyverier. Dette at tage en hest på marken og bruge den til transport et andet sted hen betragtedes ikke som egentligt tyveri, og Danske Lov fastsatte kun bødestraf herfor (6-17-40). I alle de tilfælde hvor tyveri af heste eller køer på marken retsforfulgtes, havde tyven solgt eller forsøgt at sælge dyret.

Det var en almindelig form for dyretyveri at stjæle en flok får eller svin eller en ko eller hest på marken og så trække dyrene til København for at sælge dem til én af de mange slagtere og forhandlere, som havde deres forretning lige uden for hovedstaden i Frederiksberg eller Valby. Det var dog også en farlig trafik, fordi det var så oplagt at forsøge salget her. Mange blev opdaget, når de ikke kunne dokumentere deres ejerskab til dyrene. Så havde de kalundborgske natmænd langt større succes med at stjæle en hest hjemme og så ride den på tværs af de normale handels- og kommunikationsveje ned til Næstvedegnen. Her kunne de så bytte sig til en anden hest og ride den hjem til Kalundborg. Denne trafik blev først opdaget, da de selv tilstod den.

I mindst ti tilfælde var det tyende, som stjal fra deres husbond.

Folk synes at have passet godt på deres rede penge, for det er især i de grovere indbrudssager, at penge var udbyttet. Typisk har tyven måttet opbryde en kiste for at få

fat i penge. En stor del af tyverierne havde et element af indbrud eller indtrængen i huse. Der var otte kirketyverier/indbrud. Især de aflåste blokke, hvor gaver til de fattige kunne lægges, tiltrak med deres beholdning af rede penge. Hertil kom så altergenstandene, som man dog som regel måtte bryde ind i sakristiet for at få fat i. Endelig synes der i 1720'erne og 30'erne at have været en del tyverier af bly fra de blytækte kirketage.

Egentligt røveri ses kun i forbindelse med mord. Der var syv rovmordsager med 13 tiltalte. Det er bemærkelsesværdigt, at forbrydelsen røveri uden mord overhovedet ikke forekom i de 38 år. Betingelserne for vore dages bank- og butiksrøverier (761 afgørelser i 1993 (15 pr. 100.000 indbyggere)) synes simpelthen ikke at have været til stede i 1700-tallets Danmark. Ville man røve og forblive ukendt, måtte ofret slås ihjel.

Sædeligheds- og drabskriminaliteten vil blive gennemgået i detaljer i næste del.

Kriminelle miljøer

Ca. 18 % af den befolkning, som hørte under Sjællandsfar Landstings jurisdiktion boede i købstæderne. Alligevel kom 32% af de tiltalte i straffesager ved Landstinget herfra. Medtælles tiltalte i de fundne straffesager, som afsluttedes ved underretterne, bliver byernes andel endnu større. Medtælles yderligere de tiltalte i militære straffesager, så hørte 2/3 af de tiltalte hjemme i byerne. Denne overrepræsentation af bykriminalitet er også kendt i dag. Byers størrelse gør dem mindre overskuelige og det øger mulighederne for at stjæle og især nyde godt af tyvekosterne uden at blive opdaget.

Nu var 1700-tallets købstæder ikke særlig store. De 20.553 byboer, som i 1787 hørte under Sjællandsfar Landsting var fordelt på 18 købstæder. Helsingør var i særklasse den største med 4.829 indbyggere, efterfulgt af Roskilde med 1871 og Slagelse med 1722 indbyggere. Herefter fulgte 5 købstæder med mellem 1150 og 1500 indbyggere. De sidste 10 købstæder havde under 1000 indbyggere. Frederikssund på 190 og Slangerup på 311 indbyggere var på størrelse med større landsbyer.

Købstædernes overrepræsentation kan derfor også skyldes, at anvendelsen af retsapparatet var mere udbredt her. Byerne havde vægtre, bysvende og en byfoged lige ved hånden og der var kun kort vej til en sikker arrest, mens involveringen af det officielle retsmaskineri var mere besværlig på landet.

Som tidligere nævnt var kriminaliteten ved rytter- og især fodfolksregimenterne betydeligt højere end det øvrige samfunds. De hvervede regimenter var som ovenfor beskrevet på mange måder et samfund i samfundet. Internt i regimenterne var der en streng korporlig disciplin, men der var også et fællesskab, hvor menige og officerer som kammerater stod sammen mod ydre farer. Man mærker i flere retssager spæn-

dinger mellem det civile samfund og militærgarnisonerne. Var en soldat under mistanke i en sag ved en civil ret mødte en officer fra hans kompagni i retten og viste ofte større interesse for at forsvare soldaten end for at opklare sagen¹³¹. I en sag fra Helsingør fra 1747 slap en musketer med livet fra at have slået en vægter ihjel mens vægteren var i tjeneste. Sagen udsprang af nogle slåskampe mellem soldater og borgere om aftenen anden juledag 1746. Da vægteren blandede sig blev han slået så hårdt i hovedet med en geværpipe, at han døde dagen efter. En sådan antastelse af en embedsmand i funktion ville normalt give en sikker dødsstraf, men regimentsretten fandt mange undskyldende omstændigheder, og mens stadskirurgen fandt, at geværpibeslaget var dødeligt, fandt regimentsfeltskæren, at også andre omstændigheder havde været medvirkende. På disse omstændigheder dømte regimentsretten soldaten til at løbe spidsrod og at arbejde i jern sin livstid. Denne dom konfirmerede kongen¹³².

Det må også have været et irritationsmoment for det omgivende samfund, at de militære retter på væsentlige områder dømte mildere end de civile. Dømtes man for tyveri ved de civile retter blev først og fremmest æren taget fra tyven, og selv om der ikke var arbejdsstraf forbundet med ringe tyveri første gang, måtte tyven som regel¹³³ forlade det sted, hvor hans/hendes vanære var kendt. Dømtes man anden gang for tyveri ved de civile retter var det næsten helt sikkert, at man blev kagstrøget, muligvis også brændemærket, og for livstid mistede sin frihed. Ved de militære retter slap langt de fleste tyvagtige soldater også ved gentagent tyveri med spidsrodsstraf og en kortere arbejdsstraf. Efter udstået straf vendte de tilbage til deres regiment som fuldt rehabiliterede. De bestjålne borgere kunne så møde deres tyve i kongens klæder på gaden igen. Også i lejemålssager havde soldater en særstilling, idet de ikke retsforfulgtes for det første gang begåede lejemål.

Soldaterne var formentlig ikke særlig højt agtede i det øvrige samfund. De var dårligt lønnede og hårdt behandlede. Hertil måtte det være almindeligt kendt, at det var så vanskeligt at finde egnede soldater til den hvervede hær, at alskens tvivlsomme personer kunne finde plads her.

En betydelig del af de hvervede soldater havde i perioder fri fra soldatertjenesten. Det skete dels ved at regimenterne havde et vist antal frifolk, som kun fik en mindre del af deres løn, men til gengæld for et år eller mere kunne tage arbejde oftest på

131) Således i sagen mod Ellen Sørensdatter ved Kalundborg byting 1756 (se bilag A sagnr. 1756:u4). Ellen var taget med ting, som tilhørte hendes madmor. Hun fortalte, at hendes forlovede, rytteren Christian Libanov, havde stjålet det. Under sagen blev Libanov så stærkt forsvaret af sin vagtmester, at der end ikke blev rejst tiltale mod ham.

132) Se bilag B sagnr. 1747:7.

133) Vanæren ramte også tyvens nærmeste. Således berettede en mand fra Hagested, hvis kone i drukkenskab havde stjålet, i en benådningsansøgning, at han nu „ey lenger kand forblive i Hagested, eller der uden Spot og Foragt, komme i noget erlig Samqvem“. Se bilag A sagnr. 1735:1.

landet¹³⁴. Dels fik en del soldater permission til nogle måneder ad gangen at søge arbejde¹³⁵. De skulle så blot være tilbage til de store halvårslige eller årlige troppemønstre (campementer) som kongerne lagde stor vægt på at gennemføre. Endelig var der en del af de deserterede soldater, som vandrede om i landet og tog arbejde m.v.

En anden måde man mærkede den hvervede hær på var gennem de aftakkede soldater. Efter udstået tjeneste nedsatte mange sig som husmænd og småhåndværkere mens andre benyttede sig af afskedigelsespasset til at vandre omkring i landet og søge arbejde. Under det sjællandske vornedskab og fra 1733 det landsdækkende stavnsbånd var de aftakkede soldater nogle af de få mænd under 40 år, som havde tilladelse til at rejse frit omkring. En ikke ubetydelig del af de tiltalte ved de civile retter var aftakkede soldater.

Den hvervede hær udgjorde således på flere måder et destabiliserende element i et ellers fast sammentømret samfund. Men samtidig fungerede hæren som en sikkerhedsventil – en udvej – for de, som udstødtes af deres landsbyfællesskab eller håndværkslav eller forvist fra deres hjemkøbstad eller -herred.

Som eksempel på sådanne utilpassede kan de to brødre Knud og Thomas Thomassønners historie gives¹³⁶. De to var som deres far hestegildere, dvs. de levede af ved kastrering at gøre hingste til vallakker, okser til stude, svin til galte og væddere til beder. Som sådan rejste de omkring og tilbød deres kunnen. Hestegilderprofessionen havde en snert af uærlighed over sig, men ikke af nær samme styrke som natmænd og bødler. I 1728 var den ældste bror, Knud, sammen med en anden hestegilder eftersøgt for nogle tyverier af heste i Frederiksborg Amt. Han blev pågrebet sammen med sin lillebror, Thomas, ved Jyderupskovene i Sæbygårds Amt på foranledning af amtmænd Adeler. Knud blev sendt til Frederiksborg, mens den 16-årige Thomas retsforfulgtes ved Løve Herredsting. Thomas blev på en noget søgt løsgængeranklage sendt til Børnehuset til opdragelse¹³⁷. Det ser ud til at Knud kom fri af tyverianklagen, for i 1730 var begge hvervede som musketerer i Fynske Infanteriregiment, som var garnisoneret i Helsingør. Under en permission fra regimentet tog de to brødre tilbage til deres hjemegn på Midtsjælland og fór frem med deres kårder og gjorde tidligere fjendskaber op. Først pryglede de bonden Mads Nielsen i Oreboe Huse. Nogle dage efter gik det ud over Johan Benjaminsen

134) Se Rockstroh: Den nationale hær i Danmark, bd. III (1926) s. 150.

135) Se f.eks. bilag B sagnr. 1746:1.

136) Brødrenes historie kan følges i LAS, Holbæk Amt, breve ... delinquentsager m.m. vedk. 1727-40. RA, Holmens Chef, domme over fangerne på Bremerholm 1729-33 (Knud Thomsen 15.7.1732). RA, Generalauditøren (Landetaten), justitsprotokol 1735-37, fol. 55ff.

137) Sæbygård Amts amtmænd, Frederik Adeler skrev til sin kollega i Frederiksborg Amt før retssagen mod Thomas, at han nogen tid ville lade ham fastholde som løsgænger for at han ikke skulle fortælle den anden tyverianklagede hestegilder, at man havde pågrebet Knud og nu eftersøgte ham.

Glarmester i samme by. Sognepræsten Hans Storm havde også mødt dem, da han sammen med sin tjenestedreng var ude at optælle tiendelam.

„[De] laae og beete med deris Heste udi vores udslagen Eng, Karlene var udi grønne Klæder [dvs. i uniform] og jeg derpaa tiltalte dem, at det var icke rett at de saaledes sloge deris Heste løse udi vores Eng, icke alleniste at opæde Rugen, mens meere at nedtræde dend saa skammelig, saa svarede mig derpaa, at det hafde de Lov til, om de end og vilde lade dem gaae udi Kornet og Sæden med, Imidlertid underrettede min Dreng mig om, at det vare Heste-Gilder Folck, dend ene kaldte hand Thomes Heste-Gilder, dend anden kaldte hand Knud Heste-Gilder, thi hand kendte dem meget vel, saaledes flacker og farer de saa tit og jævnlig omkring og gjør hvad de vil, og ingen tør tale til dem derom fordi de ere nogle overgivne Skielmer, som og desforuden staar under Soldatesken. Icke desmindre vovede jeg dog at tiltale dem, Da jeg blev vaer at de førte Side Gevehr med sig, som vare som halve Bødel-Sværd, saa at see til, hvilcket jeg og vidste var imod hands Mayt.s allernaadigste Forordning, og derpaa i skickelighed forestillede dem, hvilcken nu Straf og U-Lycke de kunde være undergIVEN, at efterdi de gave sig for Heste-Gildere, om de da icke vidste at det var imod hands Mayt.s Villie og Forordning at Hestegildere, Sviinsnidere og Rackere maatte ingen Gevehr føre med. Derudover bleve de gandske u-forskammede, trækkede Gevehr til mig, søgte mig dermed skielte og undsagde med disse Ord; om jeg var Præst tie Gange, saa skulle jeg dog faae en U-Lycke, derudover nødtes jeg høyligen til at see Livet spart og søge Flugten, derpaa sad de begge til Hest og forfulgte baade mig og min Dreng det sterkeste deres Heste kunde rende, men som mine Heste, hvorpaa jeg tillige med min Dreng vare til Færds vare sterckere rendenes undslap vi begge ved Guds synderlig Forsiun og Beskiermelse med Liv og Helsen fra de morderiske Trusler“¹³⁸.

Amtmand Adeler, som jo fra 1728-sagen havde et godt kendskab til de to brødre, søgte at få dem sagsøgt for denne fremfærd. Han bad herredsfogden undersøge sagen. Denne udfærdigede en stævning til de to brødre og rejste til Helsingør for at overlevere den i deres kvarter. Det lykkedes ham imidlertid ikke at finde brødrene, og til vidneafhøringen i sagen mødte hverken brødrene eller deres indkaldte officerer, oberstløjtnant Thil og Kaptajn Piper. Brødrene skulle imidlertid retsforfølges ved deres hjemting, som var regimentsretten. Derfor kunne herredsfogden ikke gøre andet end at forhøre vidnerne og sende et tingsvidne med afhøringerne til Helsingør. Her ser det ikke ud til at regimentet har ulejliget sig med at rejse sag¹³⁹.

138) LAS, Holbæk Amt, Breve og dokumenter delinquentersager m.m. vedk. 1727-40, læg om Knud og Thomas Thomassøn, brev af 15.9.1731 fra Hans Storm.

139) Se andre breve m.m. i samme sag.

I maj 1731 deserterede Knud Thomassøn fra regimentet. Kaptajn Piper skrev til amtmænd Adeler og bad om hjælp til at opsnappe ham. Knud blev imidlertid ikke pågrebet foreløbig. Han slog sig sammen med „to omvandrende lediggængere“. Den ene af dem, Lars Christensen, var den hestegilder, som Knud i 1728 var under anklage for at have stjålet heste sammen med. De turede nu om på Sjælland et halvt års tid og tilføjede flere bønder skader. I januar 1732 var de tre nået til landsbyen Gøderup, hvor de overfaldt tre karle. Det lykkedes så stedets sognepræst at formå det nærliggende rytterregiment at sende en deling ud for at pågribe dem. Knud og hans kammerater satte sig imidlertid til modværge mod de 12 soldater og huggede bl.a. én i halsen med en sabel. Først efter at soldaterne havde skudt Lars Christensen overgav de to andre sig. For disse vilde gerninger dømte kongen Knud Thomassen til kagstrygning, brændemærke i panden og straffearbejde i jern hans livstid på Bremerholm¹⁴⁰.

I disse år deserterede Thomas Thomassøn også to gange. Hver gang blev han atter pågrebet og straffedes med 16 gange spidsrodsløb over to dage mellem 300 mand. I 1734 undveg Knud Thomassøn fra Bremerholm og hjalp Thomas med at desertere for tredje gang. De rejste så omkring på Sjælland og prøvede bl.a. at komme over til Fyn og senere Falster, men det lykkedes ikke. Da de i januar 1735 søgte at sælge en stjålet hest i landsbyen Nidløse, blev de pågrebet. Knud indsattes atter på Bremerholm, og han fik nu følge af sin bror efter at denne var kagstrøget og brændemærket af skarpretteren¹⁴¹. I 1737 undveg Thomas atter og nu synes det at være lykkedes ham at undgå pågribelse. Men Knud blev på Bremerholm til han i 1738 overførtes til fæstningen Christiansø¹⁴².

Udover den hvervede hær var også landsoldaterne i landmilitsen overrepræsenterede i den kriminelle statistik. Med undtagelse af årene 1730-33 var der i hele perioden udskrevet landsoldater af landets hartkorn. På Sjælland var knap 2000, eller hver 10. bondekarl, løbende indrulleret som landsoldater. Som sådan skulle de stille til eksercits hver søndag efter kirkegang og to gange årligt stille til mønstring i henholdsvis 3 og 6 dage. Iøvrigt skulle de opholde sig på det gods de tilhørte. Der er mange eksempler på, at karlene afskyede at blive udtaget til landsoldat, selvom de kun sjældent gik til sådanne yderligheder, som bondekarlen Mathias Valentinsen fra Benløse i Ringsted Amt, som i 1724 for at undgå udtagelse huggede pegefingern af højre hånd. Han måtte tre måneder i jern på Bremerholm, men slap så for soldatertjenesten¹⁴³. Landmilitsens historiker, K.C. Rockstroh, undrer sig over, at landsoldattje-

140) RA, Holmens Chef (Søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1729-33, dom over Knud Thomsen af 15.7.1732.

141) RA, Generalauditoren (Landetaten), justitsprotokol 1735-37, fol. 55.

142) Se RA, Holmens Chef (Søetaten), bog over fangerne på Bremerholm 1714-39, Knud er fangenr. 152 og Thomas nr. 228.

143) RA, Holmens Chef (Søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1721-24, sessionsdom over Mathias Valentinsen, indkommen 4.7.1724

nesten var så ilde lidt, da den ugentlige eksersits ikke var nogen stor byrde. Han ser årsagen til tjenestens dårlige ry i godsejernes udpegningsret, som ofte havde disciplinær karakter¹⁴⁴. I hvert fald syntes mange urolige hoveder at være blevet landsoldater.

Landsoldaterne havde dog også visse fordele. De slap for at betale folkeskat og lægdets bønder måtte udbetale dem marchpenge i de perioder, hvor de skulle møde til mønstring. Hertil var lægdet forpligtet til at skaffe dets landsoldat tjeneste. Denne ret kunne give de mere forvovne landsoldater stor frihed. Det fremgår af korrespondancen om en alvorlig rovmordsag fra Svenstrupgård i 1730. To af de implicerede var landsoldater, men ingen af dem havde fast tjeneste. Deres herskab, hofjægmester Svane, forklarede det med, „at alle saadanne Folck icke vil tiene, i hvor vel de kongelige allernaadigste Forordninger om Landmilitien befaler, at alle Landsoldaterne skal tiene, og Bønderne i Læget skal være forpligtet til at tage ham i Tieneste, eller opholde ham. Det ved nu saadan en Karl, hvorfor naar hand kommer til en Bunde at tiene, er hand modvillig og opsetsig, vil intet gaat gjøre, mens er om at gjøre Skade, saa hand snart kand legge en fattig Bunde øde, hvor forre Bynderne maae accordere med ham og give ham endeel Penge for de maae være hans Tieneste foruden, og saa har saadan en Leilighed til at bruge sine onde Gierninger“¹⁴⁵.

Udover soldaterne i den hvervede hær og landmilitien udmærkede endnu en gruppe sig ved en forholdsmæssig overrepræsentation hvad kriminalitet angik. Det var natmændene. På Sjælland var der i hvert fald 15, måske nogle få flere natmandsstillinger i 1700-tallets første halvdel. Stillingerne var oprettet og vedligeholdtes på initiativ af de større købstæder og store godser, hvor de boede. De betalte natmændene med et hus, som vedligeholdtes på købstadens eller godsets regning. Natmændene havde fire hovedopgaver. De fejede skorstene, de tømte latriner i de rigere borgerhuse og på slotte og herregårde, de fjernede og tog huden af selvdøde dyr og de hjalp skarpretteren ved henrettelser. Natmændene og deres familier talte formentlig kun omkring 50 personer. Alligevel tilhørte 22 af de 321 tyveriltalte ved Sjællandsfar Landsting denne gruppe. Hvor tiltalehyppigheden for de ca. 100.000 personer under Sjællandsfar Landstings område var 3-4 promille i de 38 år så lå den altså på omkring 40 % for natmændene og deres familier.

Natmændene var i kraft af deres profession uærlige og levede isoleret og udstødt fra det øvrige samfund. Selv om soldaterstanden gjorde alt for at adskille sig fra og tage afstand fra natmændene, så viser sagerne alligevel mange forbindelser mellem de to grupper. Den professionsbestemte natmandsuærlighed og dens rolle i 1700-tals-samfundet vil blive taget op i kapitel 16 og skal derfor ikke omtales nærmere her.

¹⁴⁴) Rockstroh: Den nationale hær i Danmark, bd.III (1926) s. 137-38.

¹⁴⁵) LAS, Roskilde Amt, Adskillige Breve 1730-33, Brev af 2.2.1730 fra hofjægmester Svane til stiftbefalingsmanden.

Det er bemærkelsesværdigt, at kriminaliteten i den grad var koncentreret om institutionerne, den hvervede hær, landmilitsen og natmandsstillingerne, som statsmagt og købstadsøvrigheder i høj grad var ophav til.

Langt størsteparten af tyverierne var begået af én eller to personer, som tiltaltes for mellem et og tre tyverier. Især i de første 15-20 år af perioden forekom dog også større såkaldte tyvekomplotter, som alle havde rod i miljøet af aftakkede soldater og landsoldater eller natmandsfamilierne. Det betragtedes som særdeles alvorligt at gå i komplot eller sammensværgelse om forbrydelser, og ligesom organiseret kriminalitet i dag sås det som en potentiel trussel mod det etablerede samfund. Disse tyvekomplotter vil blive nærmere omtalt i kapitel 10 om tyveri.

ANDEN DEL
Dommene

4. Guds og naturens love

I denne del vil strafudmålingen og de overvejelser, som lå til grund herfor, blive undersøgt. Som det er fremgået i forrige del, så kendetegnede det perioden, at de alvorlige straffesager i stigende grad forelagdes Højesteret og kongerne til endelig bedømmelse. Denne centralisering af afgørelserne i straffesager førte, som det skal beskrives, til omfattende overvejelser blandt landets centralt placerede embedsmænd om det guddommelige og etiske grundlag for de korporlige straffe, såvel som om dommenes præventive hensigtsmæssighed.

Disse straffeovervejelser byggede på den konkrete danske kriminelle og retsforfølgelsesmæssige virkelighed, men samtidig var de dybt påvirkede af tidens særegne religiøse og retsfilosofiske problematik. Reformationen og 1600-tallets lutherske ortodoksi havde i stigende grad sammenvævet gudsdyrkelse, straffesystem og fyrstemandt. I 1700-tallets første halvdel arbejdede man intenst med at frigøre sig fra denne sammenvævning uden at beskadige hverken gudsdyrkelsen, straffesystemet eller enevoldsideologien. Dette erkendelsesarbejde foregik både i en retsfilosofisk og en religiøs ramme. Før domspraksis og straffeovervejelser analyseres skal der derfor indledningsvis redegøres i hovedtræk for straffelovgivningens religiøse grundlag og for 1700-tallets religiøse og retsfilosofiske udvikling i Nordeuropa. Endelig skal det centrale retssystem præsenteres og erkendelsesudviklingens hovedperioder i Danmark skal opridses.

Danske Lov og Guds lov

Det lovmæssige grundlag for domsovervejelser og domspraksis i 1700-tallets første halvdel var først og fremmest den monumentale Danske Lov. I 1660'erne iværksættes et omfattende lovrevisionsarbejde, som efter flere tilløb førte til udstedelsen af Christian 5.s Danske Lov i 1683. Loven samlede så godt som alle lovområder. På straffelovsområdet lå dens største betydning i, at den ordnede bestemmelserne efter en overskuelig systematik og ophævede al tidligere straffelovgivning. Efter lovens udstedelse skærpedes straffebestemmelserne for tyveri og mord ved forordningerne

af 4.3.1690 og 16.10.1697 og det for Sjælland gældende reskript af 14.7.1694. Herefter var straffelovene næsten uændrede indtil der fra 1770 igen skete betydelige forandringer.

Danske Lov med stramningerne fra 1690'erne benyttede sig i stor udstrækning af korporlige straffe. Lovene opererede med straffearbejde, lemlæstelser, ikke-offentlig og offentlig pisk samt brændemærkning. Hertil kom livsstraffene, hvor der var flere forskellige henrettelsesformer, i nogle tilfælde med tilføjelse af pinefulde lemlæstelser og vanæringer før henrettelsen, samt med udstilling af den henrettedes krop. Straffeformerne vil blive nærmere omtalt senere. De korporlige straffe benyttedes over for mord og tyveri, men de udgjorde tillige til et frygtindgydende værn om samfundssystemets grundpiller, den rette evangelisk-lutherske religion, sædeligheden og hvad der kan sammenfattes som husbondmyndigheden. Hermed menes majestædens og hans embedsmænds myndighed over undersåtterne, godsejeres myndighed over godsbeboerne, generelt en husbondes myndighed over sine tjenere samt endelig husfarens og tildels -morens myndighed over deres familie.

Danske Lovs strafferetlige del var i høj grad begrundet i og udformet efter tidens religiøse forestillinger. Sjette bog 'Om Misgerninger' var opbygget efter De Ti Bud og de hårde straffe for religions- og sædelighedsforbrydelser samt drab var hentet fra Moseloven.

Denne religiøse prægning af strafferetten havde især udviklet sig efter Reformationen, og den knyttede sig til de centrale elementer i den evangelisk-lutherske lære¹⁴⁶. Det var for det første den store betydning af Bibelens ord. Det middel, som får mennesket til at tro og vende sig mod Gud, var for Luther alene Guds ord, som det er forkyndt i evangelierne eller Bibelen. Derfor var Bibelen den eneste autoritet i alle trosspørgsmål. Bibelens betydning fremhævede Luther for en del i protest mod pavekirkens magtstræben. Ifølge den katolske lære formidler kirken Guds nåde. Denne nådeformidling legitimerede kirkens økonomiske magt og dens indblanding i verdslig politik. På Luthers tid havde kirkens økonomiske og magtmæssige stræben udartet med den famøse afladshandel som et særlig grelt eksempel. Luther afviste, at kirkeorganisationen, præsterne og kirkerne havde nogen særlig helighed. Det var Guds ord alene, som var autoriteten. I princippet kunne alle forkynde Guds ord og forrette nadveren og dåben.

146) Til gennemgangen af Luthers lære og den religiøse historie i 1500-1600-tallene henvises generelt til: Kjøllerström: Guds och Sveriges lag under reformationstiden (1957), Jørgen Steinbæk: En kirkeretlig vurdering af Danske Lovs 6. bog (1972), Luther og hans samtid, red. Jørgen Steinbæk (1983), Den Danske kirkes historie bd. IV, 1536-1700 (1959), Glebe-Møller: Det Teologiske Fakultet 1597-1732 i Københavns Universitet 1479-1979 bd. 5 (1980), og Jens Houggaard m.fl.: Dansk litteraturhistorie bd. 3: 1620-1746, s. 25-48.

Det var samme synspunkt, som fik Luther til at kræve en kirke, der kun benyttede åndelige virkemidler. Derfor overdrog Luther generelt ansvaret for de dele af religionsudøvelsen, som krævede magtudøvelse, til de verdslige fyrster. I forlængelse heraf opstod efterhånden de lutherske fyrstekirker, hvor fyrsten eller kongen anerkendtes som overbiskop. Det fremhæves ofte, at Reformationen styrkede de protestantiske fyrsters magt, men det havde også stor betydning at Reformationen formulerede fyrstemagtens hovedformål som religiøst. Fyrsterne skulle skabe riger, hvor Guds ord forkyndtes, og hvor Guds love håndhævedes. I egen selvforståelse måtte fyrsten derfor vise sin berettigelse ved at sørge for at samfundet efterlevede de love, som var formuleret i Bibelen. Statens politik blev således en betydningsfuld del af landets religionsudøvelse.

Disse to centrale elementer i den evangelisk-lutherske lære – Bibelens autoritet og statens religiøse rolle – fik stor betydning for strafferettens udvikling. Statsmagten skærmede sine indbyggere ved at håndhæve Guds love, som de var beskrevet i Bibelen. Det var især i Det Gamle Testamente, at de protestantiske fyrster kunne finde opgaver formuleret, som staten kunne varetage. Det Nye Testamente retter sig mod det enkelte menneske, men Det Gamle Testaments beskrivelser af det jødiske folks historie indeholder mange love, som Gud havde pålagt samfundet. Mosebøgerne indeholder en hel lovsamling givet af Gud om, hvordan det jødiske folk som helhed skulle opføre sig. En række forskrifter om gudsbespottelse, afguderi og sædelighed blev udstedt i Sinaiørkenen, og Gud forklarede, at de oprindelige beboere af det forjættede land havde begået disse synder. Derfor ville Gud forjage de oprindelige beboere fra landet, så det jødiske folk kunne få det. Samtidig truede han det jødiske folk med, at han også ville udspy dette fra det forjættede land, hvis hans forskrifter ikke fulgtes. I drabssager var temaet, at det uskyldige blod, som er blevet udgydt, skal sones med manddraberens blod. I det ofte citerede vers, Mosebog 4-35-33, siges „Blodet vanhelliger Landet, og Landet faar kun Soning for det Blod, der er udgydt deri, ved dens Blod, der har udgydt det.“ Gud fastsatte også hvilke forseelser, som skulle straffes med døden.

En bibeltro retsforfølgelse var dog ikke uproblematisk. Moseloven indeholdt også mange påbud, som et 1500-1600-talssamfund ikke kunne identificere sig med, og Moseloven så samtidig let på andre forbrydelser, som det fandt meget alvorlige. Luther og Melancton forklarede dette ved at skelne mellem Guds evige og uforanderlige lov, hvis essens var formuleret i De Ti Bud, og så de love, som var specifikke for det jødiske folk på Moses' tid. sidstnævnte kaldtes den forensiske lov – dvs. den lov som var knyttet til et bestemt forum. De to reformatorer drog ikke en klar grænse mellem de to love¹⁴⁷, men de begrænsede dog ikke den evige guddommelige lov

147) Se Kjøllerström 1957, s. 11-22.

til de ti bud. Således lå det Luther meget på sinde at bekæmpe Satan, og med henvisning til Mosebog 2-22-18 krævede han, at hekse, disse „Djævleherer“, skulle brændes¹⁴⁸.

Det Gamle Testamente beskriver tillige hvordan Gud straffede et land og et folk, som vanhelligede sig selv ved en slap forfølgelse af disse synder. Han sendte Syndfloden for at straffe hele den fordærvede menneskeslægt. De to syndige byer, Sodoma og Gomorra, lod han brænde op. Ægypten udsattes for de 10 plager. De ugudelige beboere af det forjættede land forjog han som ovenfor omtalt. Hertil giver Det Gamle Testamente flere eksempler på manglende krigslykke osv. fordi Guds lov ikke overholdtes.

I Mosebøgerne kunne den kristne stat derfor finde sin rolle i religionsdyrkelsen. Staten skulle bruge sit magtapparat til at værne samfundet mod Guds vrede ved at håndhæve Mosebøgernes forbud. Straffelovgivningen skulle følge Guds lov, og de deraf følgende henrettelser blev religiøse handlinger, gennem hvilke samfundet forsonede sig med Gud ved at ofre synderens liv. Denne bogstavelige opfattelse af, at hele samfundet gennem retsforfølgelsen var i direkte dialog med Gud, dannede grundlaget for den mosaiske ret, og det var denne forståelse, som indskrev straffetretten og henrettelsesceremonierne i en menneskecentreret magisk omverdensforståelse.

Den religiøse udvikling i Europa efter Reformationen prægedes af de kristne trosretningers indbyrdes stridigheder, som kulminerede i religionskrigene i 1600-tallets første halvdel. De forskellige trosretninger måtte trække grænserne mellem sig op. De ledende teologer var bestandig på vagt over for udlægninger og religiøse synspunkter, der kunne tolkes som en tilslutning til en anden kirkelig lære. Den rette lære blev fastlagt i store systematiske fremstillinger, hvor de kirkelige ritualer og udlægningen af Bibelen blev bestemt i mindste detaljer. Den evangelisk-lutherske kirke anså sig for at være den, der mest bogstaveligt fulgte Guds ord i Bibelen, og efterlevelsen også af Moseloven blev en vigtig del af den rette lære. Derfor var der også en tendens til at betragte stadig flere af Moselovene som universelle love

I Danmark-Norge sås efter Reformationen en tydelig påvirkning af straffelovgivningen fra Mosebøgerne. Den religiøse prægning blev særlig markant i 1600-tallets første halvdel. I trolddomsforordningen af 1617, og blodskamsforordningen af 1637 udlagdes Mosebøgernes bestemmelser af teologerne og førte til skærpede straffe.

148) Luthers Satan- og hekseforståelse er beskrevet i Pott: Aufklärung und Aberglaube. Die deutsche Frühaufklärung in Spiegel ihrer Aberglaubenskritik (1992) s. 200-05.

Med Enevældens indførelse i 1660 blev sammenhængen mellem kirke og stat endnu mere udtalt. Enevælden udviklede sin selvforståelse af det lutherske fyrstebegreb. Enevoldsteologen Hans Wandal tillagde således kongen den øverste magt også i trossager: Kongerne var formidlere mellem jordelivet og Guds endelige retfærdighed. Kongen var bundet af Guds lov, men kun Gud selv kunne straffe kongen. Kongen skulle bruge denne magt til at skabe et kristent rige¹⁴⁹. Enevældens centralisering og formalisering af alle sider af samfundslivet styrkede også tendensen til rettroenhed eller ortodoksi, fordi det kirkelige hierarki blev styrket og den rette lære indskrevet i lovgivningen. Danske Lov fra 1683 medtog hele det forrige århundredes religiøst motiverede straffelovgivning og strammede og udvidede endda bestemmelserne på nogle punkter. Men samtidig benyttede enevælden sin magt over kirken til i et vist omfang at åbne for, at andre trosretninger kunne udøve deres religion i landet, samt til at styrke de verdslige videnskaber. Det skete overvejende af økonomiske årsager¹⁵⁰. Derfor kan man sige, at statskirken og den ortodokse rettroenhed formelt stod så stærkt som nogensinde ved indgangen til 1700-tallet, men at der samtidig kunne ses sprækker i religionens autoritet i samfundet.

Naturret og pietisme

På det strafferetlige område videregav 1600-tallets religiøse ortodoksi en tungtvejende arv til 1700-tallet i form af Danske Lovs 6. bog om misgerninger. Som tidligere omtalt skete der ikke ændringer i lovbogen i den undersøgte periode. Det skal i de følgende kapitler undersøges om domspraksis var lige så konstant, som de formelle lovrammer. Her skal der beskrives, hvordan den lutherske ortodoksi, som havde formet straffeloven sidst i 1600-tallet, og dermed den omverdensforståelse, som bar straffesystemet, mistede indflydelse i 1700-tallets første halvdel. I denne erkendelsesproces var Danmark en del af en nordeuropæisk fællesudvikling, hvor de nye indsigter især formuleredes i universitetsmiljøer uden for Danmark, hvor yttingsfriheden var større end herhjemme.

Ortodoksiens faste system oplevedes i stigende grad som en hæmsko for de øvrige videnskaber. Det erkendelsesmæssige omdrejningspunkt i filosofiens frigørelse fra den religiøse dominans var naturretsbegrebet¹⁵¹. Naturret var i sin oprindelse et religiøst begreb, hvorigennem man søgte at forene det empirisk iagttagelige med Bibelens ord. Gud havde givet menneskene Bibelen, men han havde også skabt naturen og menneskesamfundene. Den guddommelige lære kunne først og fremmest udledes af Bibelen, men den udtryktes også i den gudskabte naturlige orden. Denne guddommelige sammenhæng mellem Bibelen og naturen dannede grundlaget for

149) Se Glebe-Møller 1980, s. 165-68.

150) Se Schrøder: Enevældens første år, i Den danske kirkes historie bd. IV s. 381-441.

151) Se generelt: Tamm 1989 s. 165-90.

meget videnskab i 1600-tallet, som i Bibelen søgte svarene på alle former for naturvidenskabelige og samfundsvidenskabelige spørgsmål. Forståelsen af naturen som gudsstyret gav imidlertid også mulighed for, ved studier af naturen og menneskesamfundene, at udlede den guddommelige orden på områder, som Bibelen ikke behandlede.

I 1600-tallet blev naturretsbegrebet taget op af en række retslærde. De antastede ikke, at Guds ord i Bibelen var den højeste rettesnor, men dels var der mange forhold om samfundenes udformning, som ikke var omtalt i Bibelen, dels havde man som nævnt ovenfor, hele tiden haft problemer med, hvilke dele af Bibelen man skulle tillægge almen betydning som Guds uomstødelige lov, og hvilke dele der skulle henregnes til det jødiske folks specifikke historie. Det var her de retslærdes udgangspunkt, at på de områder, hvor Bibelen ikke gav klare regler, kunne den guddommelige lære uddrages af naturen og folkeslagenes liv.

Hugo Grotius og Samuel Pufendorf udviklede i 1600-tallet teorier om samfundenes rette opbygning med udgangspunkt i empirisk-historiske analyser af folkeslagenes liv. Grotius interesserede sig især for folkeslagenes indbyrdes forhold, mens Pufendorf beskrev samfundenes indre opbygning og interesserede sig for institutioner, som ægteskabet og familien, æres- og standsbegrebet og staten. Selv om både Grotius og Pufendorf tangerede ømtålelige spørgsmål som hekseforfølgelser og dødsstraffen for bigami, så havde deres værker dog først og fremmest teoretisk karakter.

I 1700-tallets første halvdel styrkedes den verdslige rationalisme markant, og naturretten blev det positive begreb, som den filosofiske samfundsdebat kom til at dreje sig om. Samtidig var filosofien dog fortsat stærkt præget af de religiøse bindinger. I den tyske filosofihistorie kaldes perioden 'Frühaufklärung' – den tidlige oplysnings-tid – for at markere et skel til de politisk og erkendelsesmæssigt mere radikale tanker i 1700-tallets sidste halvdel. De to centrale filosoffer i den nordeuropæiske protestantiske naturretsdebat i 1700-tallets første halvdel var Christian Thomasius (1655-1728) og Christian Wolff (1679-1754), som begge var professorer på det eksperimenterende preussiske universitet i Halle.

Thomasius udmærkede sig især ved at konkretisere den verdslige rationalisme i et angreb på overtro og heksetro. Hans gennemslagskraft i samtiden hang sammen med, at han tillige var påvirket af den samtidige pietistiske udvikling i den evangelisk-lutherske kirke og dermed i sine filosofiske værker også udfoldede en positiv religionsforståelse. De verdslige filosoffer sidst i 1600-tallet blev angrebet af kirken med anklager for ateisme. Thomasius erkendte og kritiserede den potentielle ateisme i tidens filosofi, men han argumenterede for, at den rette religionsdyrkelse i lige så høj grad blev truet af overtroiske elementer i 1600-tallets ortodokse kirke. Generelt kritiserede han den ortodokse kirke for dens formalisme. Gud udtrykte sig

både i en naturlig fornuft og i de bibelske åbenbarede ord. Derfor måtte Bibelen læses i lyset af fornuften. Et overtroisk menneske var det, som „udgav det for at være Gud, som ganske åbenbart er i modsætning til den sunde fornufts lys, og derfor umuligt kan være GUD“¹⁵². Han kritiserede pavekirken for at udøve sin magt over enfoldige mennesker ved at udgive ‘alte Weiber Mährlein’ – kællingesnak – om omkringsværmende ånder osv. for at være sandhed. Herigennem fastholdt kirken almindelige mennesker i en overtroisk verden frem for at oplyse om den fornuftige gudsdyrkelse. Den egentlige gudsdyrkelse foregik inde i det enkelte menneske. Han var skeptisk over for den ydre gudstjeneste med dens ritualer, fordi den uden den indre gudstjeneste blot var hykleri¹⁵³. Thomasius sammenfattede sine tanker i det billede, at den rette tro truedes af to vildfarelser. På den ene side var der den ateistiske vildfarelse, som troede alene at kunne forlade sig på fornuften, på den anden side var der den overtroiske vildfarelse. Den rette tro var den gyldne middelvej mellem disse to vildfarelser¹⁵⁴.

Med bogen ‘De crimine magiae’ fra 1701 gik Thomasius til angreb på ortodoksiens forståelse af hekseri¹⁵⁵. Thomasius understregede, at det ikke kunne betvivles, at Djævelen eksisterede og at der var hekse til. Det var en væsentlig del af den rette religionsforståelse. Men Thomasius benægtede, at Djævelen kunne materialisere sig, og at Djævelen kunne indgå en egentlig pagt med et menneske om at afsvære den kristne tro. Djævelen var nemlig en ånd, og med henvisning til Jesu egne ord i Lukas-evangeliet 24-39, beviste han, at en ånd hverken kunne have kød eller ben. Derfor kunne Djævelen ikke slutte en bogstavelig pagt med et menneske, endsige omgås hekse, således som heksetroen forudsatte. Følgelig måtte fortællinger om djævleforbund være falske. Ti år tidligere havde den hollandske præst Balthasar Bekker i sin bog fra 1690-93, ‘De Betoverde Weereld’ (den fortryllede verden), fremsat nogenlunde samme tanker, men uden det samme gennemslag, som Thomasius fik¹⁵⁶. Det skyldtes dels, at Bekker åbent havde bekendt sig til den forkætrede Descartes’ logiske metode, dels havde han argumenteret for, at Djævelen af Gud var blevet bundet til Helvede og derfor overhovedet ikke havde indflydelse i den kødelige verden. Denne radikale djævleopfattelse udråbtes hurtigt til vederstyggelig ateisme. Thomasius tog i sit værk afsæt i Bekkers argumentation, men kritiserede Bekker for at åbne op for ateistiske vildfarelser. Thomasius’ moderate trolddomskritik var i stand til at samle en langt bredere tilslutning.

152) Citeret fra Pott (1992) s. 95. Citeret: „ganz offenbahrlich wider das Licht der gesunden Vernunft dasjenige für Gott ausgiebet, das unmöglich GOTT seyn kann“, er fra Thomasius: Einleitung zur Sittenlehre 1692, s. 145.

153) Pott 1992, s. 89-90.

154) Pott 1992, s. 153-57.

155) Gennemgået af Pott, 1992 s. 225-46, særlig s. 239-46.

156) Bekkers bidrag er analyseret i Pott 1992 s. 213-25.

I 1708 videreførte C.H. Amthor, der da var professor i statsret ved Kiels Universitet, Thomasius' kritik af de overtroiske elementer i kirken. I den omdiskuterede disputats: 'De habitu superstitionis ad vitam civilem' (om overtroens beskaffenhed i henseende til det politiske liv) definerede han overtro som et kirkeligt magtinstrument¹⁵⁷. Fra den oprindelige urkristendom havde kirken udviklet sig med institutionaliserede embeder til den katolske kirkes forestilling om at være formidler af Evangeliet. Det havde ført til den tætte forbindelse mellem kirkelige og statslige lovkrav, til sammenfletningen af religiøse dogmer med politiske mål, og til en voksende kløft i kirken mellem et herskende gejstligt mindretal og den umyndige masse af lægmænd. Brugen af overtro som magtinstrument nåede sin fulde udfoldelse i den af Thomas Aquinas formulerede skolastiske teori om overtro. Denne definerede alle afvigelser fra den rette tro som foranlediget af dæmoner, hvorfor de følgelig måtte bekæmpes som Djævelens værk. Denne skolastiske teori havde den lutherske kirke desværre overtaget, og det var den, som havde foranlediget de mange hekseforfølgelser. Amthors kritik var radikal med sin påpegning af, at kirkens hovedproblem lå i den magt gejstligheden havde over lægfolk, men kritikken havde paralleller til de samtidige pietistiske tanker.

Udover kritikken af hekseforfølgelserne argumenterede Christian Thomasius for at Moselovens krav om dødsstraf ikke bandt de kristne fyrster. Men han kritiserede ikke de mosaiske straffeloves indflydelse på den positive ret. Bortset fra hekseprocesserne var hans indflydelse på strafferetten i hans egen levetid ringe¹⁵⁸.

Hvor Thomasius og hans elever vandt indflydelse gennem kritik af ortodoksien, så blev Christian Wolff især kendt for sine bestræbelser på at udvikle et alt omfattende naturretssystem¹⁵⁹. Han mente ud fra nogle få grundlæggende sandheder at kunne deducere sig frem til naturlove for samfundenes opbygning på alle områder. Wolff så Guds eksistens bevist i naturen, men anerkendte også den åbenbarede religion, som kunne udledes af Bibelen. Wolff så imidlertid ikke nogen uoverensstemmelse mellem de to. Christian Wolff var, som Thomasius, professor ved det preussiske universitet Halle, men her blev hans altomfattende metafysik opfattet som en alvorlig religiøs afvigelse af universitetets teologer og jurister. Faktisk var det den Thomasius-inspirerede jurist, Joachim Lange, som med en voldsom kritik af Wolff for ateisme og især for ikke at anerkende den i Bibelen åbenbarede sædelighedslovgivning¹⁶⁰, udvirkede, at Wolff i 1723 under dramatiske omstændigheder forvistes af den preussiske konge, Frederik Wilhelm. Denne forfølgelse bidrog i høj grad til at gøre Wolff

157) Amthors bog og kritikken af den er analyseret i Pott 1992 s. 127-53.

158) Thomasius' strafferetlige synspunkter er beskrevet i Hinrich Rüping: *Theorie und Praxis bei Christian Thomasius* (1989), især s. 142-44.

159) Se generelt om Wolffs betydning: Hinske: *Wolffs Stellung in der deutschen Aufklärung* (1983) s. 306-19.

160) Se herom Pott 1992, s. 187-88.

til samlingspunkt for den verdslige filosofi i Nordtyskland. Hans bekendelse til den matematiske deduktionslogik havde stor appel i tiden, ligesom det var tiltrækkende, at hans system fik religionen placeret og afgrænset i forhold til den naturretlige logik. Wolff benyttede imidlertid også sit system til at udlede nødvendigheden af tidens samfundsinstitutioner og dermed bekræfte den eksisterende samfundsorden.

Denne bekræftelse af den eksisterende samfundsorden sås ligeledes i Christian Wolffs spredte formuleringer om strafferetlige spørgsmål¹⁶¹. Overordnet sondrede han mellem de grundlæggende naturlige love, der kunne begrundes tilstrækkeligt i menneskets og tingenes natur, og så de positive love, som udledtes af naturlovene. Det karakteriserede de positive love, at deres overholdelse afhang af den menneskelige vilje. De positive love delte han igen i de guddommelige love, som var sådanne, som udelukkende kunne begrundes med en udtrykkelig guddommelig befaling og så de menneskelige love¹⁶². Den guddommelige befaling kunne jo kun udledes af Bibelen og hermed accepterede Wolff i princippet at straffelove kunne være begrundet herfra. Wolff omtalte dog ikke hvilke af de positive love, der var begrundet i Guds befalinger. I det hele taget havde han meget få omtaler af enkelte forbrydelsestyper. Hvad straffene angik, så udledte Wolff dem af behovet for at afskrække andre ligesindede og omtalte eksempelvis galgestraf for tyveri, radbrækning samt udstilling af de døde kroppe som formålstjenlige midler til denne afskrækkelse¹⁶³.

Mens Wolff således tematiserede forholdet mellem religion og fornuft i en konservativ ramme, stillede de samtidige franske naturretstænkere sig mere kritiske til såvel religionen som den herskende samfundsorden. Montesquieu's værk 'L'esprit des Loix' (lovenes ånd) fra 1748 fik hurtigt stor indflydelse på den europæiske debat med sin lære om magtens tredeling og med sin opstilling af despotiet som det negative modstykke til monarkiet og republikken¹⁶⁴. Montesquieu formulerede den borgerlige frihed og statens mådehold i sin magtudøvelse som idealer, men inden for det enevældige monarkis rammer. Montesquieu kommenterede forbrydelser som trolddom, homoseksualitet og blodskam, som han alle anså for meget strafværdige¹⁶⁵. På disse konkrete områder kom han ikke med noget nyt. Det nye i en strafferetssammenhæng var hans generelle overvejelser om straf. Han argumenterede for at staten burde udvise størst mulig mådehold, fordi alt for hårde straffe blot gjorde befolkningen ligegyldig¹⁶⁶. Voltaire fremførte i sin polemiske form et lignende syns-

161) Det følgende bygger på Frank: Die Wolff'sche Strafrechtsphilosophie und ihr Verhältnis zur kriminalpolitischen Aufklärung im 18. Jahrhundert (1887).

162) Samme s. 11.

163) Samme s. 19-21, note 13.

164) Her er benyttet den engelske udgave: The Spirit of the Laws (oversat af Th. Nugent) (1949).

165) Samme 1. bog s. 189f og 2. bog s. 69ff.

166) Samme 1. bog s. 81-93.

punkt¹⁶⁷. Selv om hverken Montesquieu eller Voltaire tog afstand fra dødsstraf, så formulerede de med deres ønske om mådehold en første moralsk distance til den offentlige vold. Herigennem blev de forløbere for den verdslige humanisme, som kom til at præge 1700-tallets sidste årtier.

Den kirke, som naturretsfilosofferne kritiserede og søgte at inddæmme, var imidlertid også selv i bevægelse. Forholdet mellem religion og samfundsorganisation diskuteredes også i den evangelisk-lutherske kirke i 1700-tallets første halvdel. Fra 1700-tallets begyndelse udfordredes den ortodokse rettroenhed af nye religiøse strømninger, som sammenfattedes under navnet pietisme¹⁶⁸. Det var den tyske præst Philip Jacob Spener, som med bogen 'Pia Desideria' (fromme ønsker) fra 1675 igangsatte et opbrud i den evangeliske kirke¹⁶⁹. Han kritiserede den ortodokse kirke for dens indre forfald. Dette så han bl.a. i den skolastiske lærthed, hvor præstedannelsen domineredes af de store systemer og spidsfindige kontroverser om udlægninger af Bibelen, samt i ortodoksiens betoning af de formelle rammer for religionsudøvelsen. Spener beskyldte de ortodokse teologer for at stille sig tilfreds med menighedernes vanemæssige kirkegang og ydre respekt for kirken. Han ønskede heroverfor at lægge hovedvægten på det personlige gudsforhold. Guds ord skulle ud blandt folk, og de skulle opmuntres til selv at læse Bibelen og diskutere den i forsamlinger i hjemmene. Han krævede en større inderlighed i forholdet til Gud og en større konsekvens – troen skulle udtrykkes i gerning. Derimod burde den 'golde disputeresyge' på universiteterne og den skarpe polemik mellem trosretningerne ophøre, fordi den hadske tone slukkede kærligheden, som var den kristnes første bud.

Pietisterne talte meget om Djævelen, hvis snarer hele tiden truede mennesket og kun kunne afværges ved bestandigt at bede, være Gud tro og leve sædeligt¹⁷⁰. Men de anså hekseri for en synd på linie med andre store synder som gudsforbandelser, løgn, mord og tyveri. Spener udtalte sig tillige meget skeptisk om heksetroen. Han mente, at der fandtes hekse, men at de kun virkede med naturlige midler som gift, de kunne ikke skade alene med udtalelse af et ønske herom (anwünschen). Han mente endvidere, at hekse gennem anger og bod kunne genindlemmes i det kristne fællesskab¹⁷¹. Som det ses, var der flere berøringspunkter mellem Thomasius' filosofi og pietismen.

Pietismen fik hurtigt mange indflydelsesrige tilhængere ved de nordtyske hoffer. Ved

167) Se den sammenlignende gennemgang af Montesquieus og Voltaires strafferetlige udsagn i Frank 1887, s. 62-69.

168) Se generelt: J. Pedersen: Pietismens tid, i Den danske kirkes historie, bd. V (1951).

169) Samme s. 16-18, hvor Pia Desideria gennemgås.

170) Pietismens holdninger til hekse er analyseret af Lehmann: Hexenverfolgungen und Hexenprozesse im Alten Reich (1978) s. 13-70. Specielt s. 61-64.

171) Samme s. 63.

det preussiske universitet i Halle udviklede præsten August Herman Francke en praktisk orienteret pietisme. Han oprettede en præsteuddannelse og en række skoler for fattige og forældreløse børn. Skolerne fik et betydeligt omfang og blev drevet med militærisk disciplin. De udmærkede sig ved deres gode økonomi, der kun byggede på frivillige gaver og egen produktion. Den amerikanske historiker Richard L. Gawthrop fremhæver, hvordan den hallensiske pietisme udviklede en puritanske aktivisme, som fik betydelig indflydelse i den preussiske stat. Kong Frederik Vilhelm 1. (konge 1713-40) bekendte sig til Franckes pietisme og benyttede de af ham uddannede præster i hæren og som missionærer i Østpreussen. Den puritanske aktivisme kom ligeledes til at præge embedsstanden. Gawthrop vurderer, at pietismen var et betydningsfuldt ideologisk særtræk, som var med til at skabe Preussens opsigtsvækkende militære styrke i 1700-tallet¹⁷².

Ved siden af denne praktisk orienterede pietisme, førte den skarpe kritik af den eksisterende kirke også til mere sekteriske retninger, som foretrak at udøve deres tro i forsamlinger uden for statskirken, hvor kun de 'vakte' havde adgang. Et samlingspunkt i denne sværmeriske pietisme blev fra omkring 1730 brødremenigheden i landsbyen Herrnhut, som var grundlagt af den kursachsiske greve, Nicolaus L. von Zinzendorf, og lå på hans gods.

Der lå i den pietistiske bevægelse en tendens til moraliseringen over samfundets syndighed og ønsker om en moralsk opstramning. Dette gav sig udslag i krav om kirke-disciplin og i udfald mod verdslige fornøjelser som skuespil og dans. Denne tendens kunne udarte til en totalitær moralisme. Men samtidig lå det dybt i bevægelsen, at kirken kun burde udøve det, Luther kaldte det åndelige regimente. Kirken og de frelst kunne nok revse samfundet, men den enkeltes omvendelse var et frivilligt personligt anliggende, og derfor var man meget skeptisk over for at bygge det religiøse liv på påbud gennemtvunget af statsmagten.

Pietismens betydning som religiøst program klingede af i Nordtyskland i 1740'erne. De sværmeriske pietister isoleredes i småsamfund og Frederik 2. (den Store), der blev konge af Preussen i 1740, gjorde den verdslige rationalisme til sit politiske grundlag. Men den pietistiske bevægelse havde forandret den evangelisk-lutherske kirke. Vægten i kirkens selvforståelse lå nu mere i den religiøse følelse, mens den ortodokse kirkes tætte parløb med fyrsterne om en åndelig og sædelig kontrol med samfundet havde fortonet sig. I den teologiske uddannelse havde pietismen ført til en mere fortolkende holdning til Bibelen og en større betoning af Det Nye Testaments forrang for Det Gamle Testamente.

¹⁷² Gawthrop: *Pietism and the Making of the Eighteenth-Century Prussia* (1993).

Selv om det var pietisterne ved universitetet i Halle, som stod bag Christian Wolffs forvisning herfra i 1723, var det i årene herefter ikke ualmindeligt at se Wolff-inspirerede pietistiske teologer. Pietisternes generelt friere holdning til de dogmatiske bibeludlægninger, deres formulering af troen som et personligt anliggende, deres ligegyldighed over for den ydre formelle religionsudøvelse og afvisning af at benytte staten til at gennemtvinge den rette religion og den rette kristne levemåde havde berøringsflader med den samtidige verdslige filosofi og dens ønsker om mere åndsfrihed¹⁷³.

Den ovenfor beskrevne filosofiske og religiøse erkendelseseudvikling berørte i høj grad de to centrale religiøse forestillinger, som havde motiveret udformningen af straffelovene i 1500-1600-tallene. Bibelens position som den højeste autoritet var blevet undermineret indefra gennem diskussionerne om i hvilket omfang Det Gamle Testaments love og regler egentlig kunne siges at være universelle. Samtidig fremstod naturen og historien som stærke konkurrenter til Bibelen som erkendelseskilde. Ved siden heraf var der blevet sat spørgsmål ved statens religiøse rolle gennem Thomasius' og Amthors kritik og gennem pietismens tilbagetrækning fra religiøs tvang.

Den filosofiske og religiøse udvikling havde således potentiale til en alvorlig kritik af 1600-tallets strafferetssystem, men det var samtidig karakteristisk, at filosoffer og teologer kun i ringe grad formulerede konkrete kritikker af straffelovene. De fremsatte ikke noget program for, hvordan de nye tanker skulle omsættes i konkret politik.

De filosofiske og religiøse strømninger i Danmark 1683-1760

Danmark fulgte så nogenlunde den filosofiske og religiøse udvikling i Nordtyskland, men udviklingen prægedes selvfølgelig også af nationale forhold som kongeskift og ledende personligheder. Med de religiøse og retsfilosofiske holdninger som parametre kan der skelnes mellem fire perioder, selv om grænserne mellem dem er noget flydende:

1683-1715: I perioden fra Danske Lovs udstedelse og frem til 1710-15 dominerede den lutherske ortodoksi den danske kirke. I Det Teologiske Fakultet sad stærke professorer, som tyskeren H.G. Masius (professor 1682-1709), Sjællands biskop Henrik Bornemann (professor 1683-1710), Hans Wandal (professor 1683-1710) og Hans Bartholin (professor 1693-1731). De forsvarede med stor nidkærhed den rette lære og bekæmpede de tendenser til større religiøs tolerance, som trivedes ved hoffet. Den pietistiske kritik af ortodoksien hørtes imidlertid allerede fra 1700-tallets be-

173) De fælles erkendelsesmæssige bestræbelser i pietismen og oplysningsfilosoffernes empirisme og rationalisme er fremhævet af Th. A. Müller i *Det danske folks historie* bd. V (1929) s. 345-52.

gyndelse¹⁷⁴. Frederik 4.s dronning, Louise, var præget af pietismen og 1704-10 var den pietistisk inspirerede teolog, Frantz Julius Lütken, hofpræst. Samtidig blev flere præster i Slesvig-Holsten inspireret af pietistiske tanker. Det ortodokst dominerede Fakultet i København forfulgte dog skarpt de pietistiske afvigelser.

Teologien havde i sidste halvdel af 1600-tallet langsomt mistet autoritet over for de øvrige videnskaber. Især lægevidenskaben havde udviklet sig meget selvstændigt, og omkring 1700 begyndte de juridiske professorer også at få større gennemslagskraft med udgangspunkt i den teoretiske naturret. Der undervistes i naturret ved universitetet, og i 1716 udgav Ludvig Holberg en naturretsfremstilling på dansk, som byggede på Grotius', Pufendorfs og Thomasius' værker. Den naturret, som vandt almindelig udbredelse, var imidlertid først og fremmest en filosofisk overbygning på juraen. Den danske offentligheds modtagelse af Thomasius' og hans elevs kritiske kommentarer til den positive ret var mere uklar. I 1689 havde Thomasius været i polemik med teologiprofessoren, H.G. Masius, om de naturretlige begrundelser for enevælden. Polemikken førte til, at et af Thomasius' skrifter blev brændt på et torv i København af bøddelen¹⁷⁵. Balthasar Bekkers argumentation mod trolddomstroen blev også imødegået i den danske offentlighed af teologen Johan Brunsmann. På den anden side havde flere danske jurister studeret hos Thomasius, og den radikale kirkekritiker, C.H. Amthor, endte faktisk som Frederik 4.s kongelige historiograf og højt betroede medarbejder. Det skyldtes dog ikke hans værk om overtro, at han nåede denne position. Det var fordi han som professor i hertugdømmerne havde agiteret for Frederik 4.s historiske krav på Slesvig-Holsten under krigen med Sverige og hertugen af Gottorp.

1715-30: De sidste 10-15 år af Frederik 4.s regering udgør også en periode for sig, som var præget af religiøst opbrud. Pietismen havde flere fortalere blandt de ledende ministre, og forskellige sider af pietismen, som f.eks. den ydre missionsvirksomhed, vandt indpas i statens politik. Bortset fra Hans Bartholin var de klart ortodokse teologiske professorer omkring 1710 blevet afløst af teologer, der som Sjællands biskop, Christen Worm, der var professor 1710-37, vel havde et ortodokst udgangspunkt men var åbne for dele af de pietistiske ideer – især de dele, som ikke antastede statskirken og de kirkelige autoriteter.

I 1720 blev der markeret en grænse til den kritiske naturret. Den unge læge Andreas Hojer, som havde studeret hos Christian Thomasius, måtte stå skoleret for de teologiske professorer og var på nippet til at ødelægge sin karriere, fordi han to år tidligere i Tyskland havde udgivet en kritik på latin af den herskende opfattelse af blod-

174) Se generelt om pietismen i Danmark: J. Pedersen: *Pietismens tid*, i *Den danske kirkes historie V* (1951) s. 11-236.

175) Se Troels G. Jørgensen: Andreas Hojer (1949) s. 39.

skamsforbrydelsen. Hojers bog og det røre, den affødte, vil blive nærmere omtalt nedenfor (s. 164 ff). Forfølgelsen af Andreas Hojer faldt sammen med en generel opstramning af den statslige kontrol med samfundet og i forlængelse heraf også af udførelsen af statens religiøst begrundede opgaver.

1730-46: Den tredje periode falder sammen med Christian 6.s regeringstid. Christian 6. og hans dronning var stærkt religiøse og hans første regeringsår var præget af en åbning af den religiøse debat for den sekteriske pietisme. Grev Zinzendorf korresponderede med Christian 6., hans dronning og flere centrale personer ved hoffet. I 1731 besøgte han København. En tid så det ud til, at Zinzendorfs radikale pietisme skulle få indflydelse i Danmark. Pietister begyndte åbent at kritisere den religiøse ortodoksi i deres prædikener. Men pietismen mødte også megen modstand. Især de københavnske præster skændtes åbent og kritiserede hinanden fra prædikestolene. Herrnhuterne samledes i gudelige forsamlinger uden for kirken. I 1733 forbød kongen de offentlige skænderier og nedsatte en kommission til at undersøge de gensidige anklager der var rejst. Omkring 1735 synes Christian 6. at have nået et mere afklaret religiøst standpunkt omkring den hallensiske pietisme, hvor han trods betydelig respekt for den individuelle religionsudøvelse fastholdt en statskirke, der satte visse rammer for den religiøse udfoldelse. Samtidig gik han selv mere direkte ind i regeringen, og udpegede ministre som stod ham nær i religiøst standpunkt. Især J.L. Holstein, der 1735-63 var oversekretær i Danske Kancelli, arbejdede nært sammen med kongen om de indenrigspolitiske spørgsmål.

Herefter indledtes en reformperiode for statskirken, hvis hovedpunkter var indførelsen af konfirmationen og konfirmationsforberedelsen i 1736, bestræbelser på at indføre skoler over hele landet 1739-41, en indsnævring af den radikale pietismes råderum gennem nogle forordninger i 1740'erne, der begrænsede mulighederne for at afholde gudelige forsamlinger uden for kirken, samt endelig oprettelsen af et Kirkeinspektionskollegium i 1737, som fik det religiøse overopsyn. Kollegiet var domineret af pietister, men skabte dog mest splid blandt de ledende teologer. I realiteten fik kollegiet begrænset indflydelse, bl.a. fordi pietisterne veg tilbage for at diktere de rette holdninger. Hertil lagde Christian 6. stor vægt på at reformere kirken gennem uddannelse og valg af gode præster med den rette (pietistiske) religionsopfattelse. Det Teologiske Fakultet var i Christian 6.s tid splittet mellem de ortodokse professorer Christen Worm og Marcus Wøldike, og så pietisten Jeremias Reuss, som Christian 6. hentede i Tyskland i 1732.

Christian 6.s reformiver begrænsede sig ikke til kirken og skolen. Som det fremgik i forrige afsnit foregik der i 1730'erne en styrkelse af rets- og politiapparatet over en bred front. Også Universitetet blev styrket. En ny fundats fra 1732 bedrede dets økonomi. I 1735 ansattes Andreas Hojer i et nyoprettet professorat i naturret og i 1736 indførtes en juridisk eksamen. Andreas Hojer opnåede fremtrædende poster i

Christian 6.'s pietistiske statsstyrelse, og beskrives ofte i retshistorien som den moderne retsvidenskabs far. Da Andreas Hojer døde i 1739 førte en konkurrence om besættelsen af hans professorat til at Det Juridiske Fakultet styrkedes med ansættelse af hele tre professorer, hvoraf de betydeligste var P. Kofod Ancher og Henrik Stampe. De var begge inspirerede af Christian Wolff, som Stampe havde fulgt forelæsninger af i Marburg.

Christian 6.s regeringsperiode prægedes således af mange betydelige reformer, og kongens religiøsitet kunne godt kombineres med en åbenhed over for tidens Wolff-inspirerede filosofi inden for juraen. Den religiøse bølge indebar dog også en puritansk moraliseren, som satte sit præg på det offentlige liv. I 1730'erne prædikede de pietistiske præster mod teater og andre forlystelser, som trak folks opmærksomhed bort fra de religiøse tanker, og kongen og dronningen var meget lidt for offentlighed og fester.

1746-60: Den fjerde periode begyndte, da Frederik 5. blev konge i 1746. Han havde ikke sin fars eller farfars greb om magten. Hans regering indledte den embedsmandsstyrede enevælde. Kun få af de ledende embedsmænd udskiftedes ved hans tiltræden. Han beholdt sin fars Geheimekonseil og gjorde farens magtfulde hofpræst, Bluhme, til kongelig konfessionarius. Der skete heller ikke forandringer i noget af den religiøse eller anden lovgivning, som hans far havde gennemført. Man kan således ikke se noget åbent religiøst brud ved Christian 6.s død. Trods denne kontinuitet skete der imidlertid alligevel store forandringer i det åndelige klima. Religionen tabte indflydelse i statsstyrelsen og i samfundet. F.eks. blev det bemærket, at et dansk teater, der var lukket ved Københavns brand i 1728, igen åbnede kort efter Frederik 5.s tiltræden, og at den nye konge bærede teatret med hyppigt at overvære forestillingerne. Bluhme måtte trods sin forfremmelse allerede i 1748 konstatere „wie die Welt mit ihren fleischlichen Lüsten und sündlichen Lust-Handlungen als mit einer rauschenden Fluth zu uns eingedrungen, viele Seelen von Gott abgerissen, und in Gefahr gesetzt“¹⁷⁶.

Den plads, som religionen havde haft i statsstyrelsen, blev for en stor del overtaget af retsvidenskaben. Med Kofod Ancher som teoretikeren og Henrik Stampe, der i 1751 blev generalprokurør, som den praktiske lovudvikler fik naturretten og i det hele den verdslige, rationelle og empiriske indgang til retsovervejelserne et par meget dygtige penneførere. Ingen af de to udtalte sig dog offentligt om strafferetlige spørgsmål. Man skal helt frem til 1770'erne før en kritisk behandling af strafferetlige spørgsmål kom på tryk i Danmark¹⁷⁷.

176) Se H.F. Rørdam: Om hofpræst J.B. Bluhmes forhold til Christian VI (1877-80) s. 575.

177) Kofod Ancher udgav 1779 „Svar paa nogle Spørgsmaale til Det Juridiske Fakultet“, hvor han publicerede nogle af Fakultetets indstillinger om især straffesager fra 1740'erne og 50'erne, som vil blive omtalt nedenfor. I 1770'erne udkom også en dansk oversættelse af et værk af teologiprofessor i Göttingen, J.D. Michaelis, som argumenterede for, at mosaisk ret alene var en ret for jødefolket og ikke for andre, se Tamm (1989) s. 79.

Det centrale retssystem og de kongelige benådninger

Det danske universitets- og administrationsmiljø syntes altså så nogenlunde at følge de generelle nordeuropæiske religiøse strømninger i 1700-tallets første halvdel, og tidens kendte naturretsfilosoffer blev også læst og formidlet ved Københavns Universitet. Spørgsmålet er så, hvilke konsekvenser disse nye strømninger fik for den fra 1600-tallet arvede religiøst bestemte strafferetsforståelse. Som tidligere nævnt skete der kun få ændringer i straffelovgivningen og der var næsten ingen offentlig debat om disse spørgsmål. Men søger man i domsovervejelser i det centrale retssystem og i grundlaget for de kongelige benådninger, så viser det sig til gengæld, at der internt i den centrale statsforvaltning førtes omfattende diskussioner med udgangspunkt i de konkrete strafudmålinger, og disse overvejelser er i vidt omfang dokumenteret og bevaret for eftertiden. Her skal kildematerialet til disse overvejelser præsenteres.

De bevarede voteringsprotokoller for Højesteret¹⁷⁸ giver et udmærket indtryk af de begrundelser, som lå bag rettens domme. I voteringsprotokollerne refereredes dommernes mundtlige vota. Retten holdt sig dog som hovedregel strengt til juridiske overvejelser med udgangspunkt i loven og forordningerne. I nogle tilfælde valgte retten af egen drift at indgive en sag for kongen. Årsagen var enten, at retten havde været stærkt delt, eller at man fandt at forhold, som lå uden for de juridiske rammer talte for en anden dom, end loven foreskrev. Disse forelæggelsesskrivelser er indimellem bevaret i Danske Kancellis sager.

I det militære retssystem, udgjorde kongen som hærchef den retlige appelinstans over regimentsretterne. Den kongelige stillingtagen til de militære retssager forbedredes af generalauditørerne. Kongens retlige rolle som appelinstans sammenflettedes imidlertid med muligheden for at vise kongelig nåde. Dette ses tydeligt i generalauditørindstillingerne til kongen. Højesterets vota var strengt juridiske, mens generalauditørernes indstillinger var lagt an på tillige at skulle rådgive kongen i hans brug af benådningsretten. De måtte hermed komme ind på mere almene straffepolitiske overvejelser. Der er imidlertid kun bevaret generalauditørindstillinger sporadisk fra 1722-27 samt næsten komplette fra 1742 og fremefter.

I det hele taget sås de overvejelser, som tydeligst udfoldede det religiøse og filosofiske grundlag for dommene, især i tilknytning til den kongelige benådningssmulighed. Som omtalt i forrige del kom kongerne også inden for den civile ret i stigende grad til at arbejde med udlægningen af lovens strengere bestemmelser i løbet af perioden. Kongerne traf imidlertid ikke beslutningerne om konfirmation af domme eller benådning alene. De lod sig vejlede af deres kancellier og for de militære dom-

178) Højesteret havde 40-50 dommere og alle de ledende embedsmænd i kancellierne og Rentekammeret sad her, selv om de kun sjældent mødte op og dømte. Det egentlige arbejde leveredes af omkring 10 højesteretsassessorer, som ikke var så højt på strå. Se Højesteret 1661-1961 (1961) bd. I s. 254-56.

mes vedkommende som nævnt af generalauditørerne. Sagerne forelagdes mundtligt for kongen. I de civile sager skete det i Geheimkonseillet med oversekretæren i Danske Kancelli som ordfører. Der er imidlertid kun i enkeltstående tilfælde bevaret materiale fra de interne overvejelser i kancellier og Geheimeråd.

Men ved siden af disse interne råd indhentede kongerne i betydeligt omfang udtalelser fra Universitetets professorer. De medicinske professorer blev ikke sjældent rådspurgt, når dommene hvilede på medicinske forudsætninger. I drabssager kunne et vigtigt spørgsmål således være, om et slag eller et tilføjet sår kunne siges at være dødeligt, når offeret havde levet nogle dage derefter. For denne undersøgelse er det imidlertid interessant, at først og fremmest de teologiske professorer i vidt omfang blev bedt om at udtale sig i benådningssager.

De kongelige anmodninger til fakulteter og enkeltpersoner blev kun sjældent indført i kancelliernes kopibøger, og hyppigst i århundredets første 10-20 år. De indkomne høringssvar kan desuden kun sjældent findes i kancelliernes sager. Det ser ud til at kongerne ret konsekvent har betragtet denne rådgivning i benådningsspørgsmål som et anliggende, der ikke burde registreres. Høringssvarene kan imidlertid ofte findes i de afgivende myndigheders kopisamlinger.

Den institution, som hyppigst måtte afgive sådanne supplerende responsa i straffesager var Det Teologiske Fakultet ved Københavns Universitet. Fakultetet førte kopibøger og indførte deres responsa heri. Kopibøgerne er bevaret uden lakuner fra 1683.

Den teologiske rådgivning gennemgik en markant udvikling i 1700-tallets første halvdel. Rådgivningen var dog ikke ny. Siden reformationen havde kongemagten jævnligt forelagt de teologiske professorer samvittighedsspørgsmål og herunder også tvivlsomme retssager¹⁷⁹. H.F. Rørdam nævner i sin universitetshistorie to drabssager fra 1543 og 1550 som de første¹⁸⁰. Oprindeligt var det Konsistorium, som udtalte sig men i sidste halvdel af 1600-tallet rettedes henvendelserne i stigende grad direkte til Det Teologiske Fakultet. I 1630'erne benyttede Christian 4. ganske hyppigt høring af Universitetet i retssager. Henning Matzen har således fundet omkring 10 sager fra dette årti. Herefter synes den kongelige interesse for at høre Universitetet dog at være dalet i den følgende tid¹⁸¹. Fra 1660 til Danske Lovs udstedelse i 1683 ses

179) Se Rørdam: *Københavns Universitets Historie 1537-1621* (1868-77), bd. I s. 135-36 og 374-76, bd. II s. 34-47 og 230-40, bd. III s. 53-71 og 121-22. Samt Matzen: *Københavns Universitets Retshistorie* (1879) bd. I s. 221-26 og bd. II s. 84 og 91. Det Teologiske Fakultets responderende virksomhed i 1500-tallet er tillige beskrevet i Lausten: *Biskop Peder Palladius og kirken 1527-60* (1987) s. 272-312.

180) Rørdam (1868-77) I s. 136.

181) Se Matzen 1879 bd. I s. 221-26.

Universitetet kun at være spurgt to gange – i en horsag fra 1664 og en drabssag fra 1665¹⁸².

I de første år efter Danske Lovs udgivelse ændredes dette billede ikke meget. Det Teologiske Fakultet hørtes i en enkelt sag om gudsbespottelse i 1687 og en sag om forskrivelse til Djævelen i 1690. Men fra 1692 blev forespørgslerne hyppigere. Med Frederik 4.s tiltræden i 1699 syntes den teologiske rådgivning at være blevet en institution. I Frederik 4.s sidste 15 år kulminerede teologernes rådgivningsvirksomhed med 9-10 udtalelser hvert år. Christian 6. benyttede også flittigt teologisk vejledning frem til 1740¹⁸³. I enkelte tilfælde især fra 1720'erne sendtes straffesager til udtalelse i Københavns Universitets Konsistorium, hvor teologerne udtalte sig i fællesskab med de øvrige professorer. Konsistoriums kopibøger mangler dog for perioden 1728-40. Efter 1738 faldt henvendelserne til teologerne drastisk og efter en høring om en drabssag i 1749 og en blodskamssag i 1754 ophørte teologernes direkte in-volvering i strafferetssager (se diagram 10).

Teologerne vejledte kongen i, hvad der var Guds åbenbarede vilje i den hellige skrift. Når kongen ønskede at benåde en dødsdømt måtte teologerne fortælle ham, om han herved overtrådte Guds lov. Henvendelserne til teologerne var som regel formuleret som et spørgsmål, om kongen 'med god samvittighed' kunne benåde en delinkvent for livsstraf, eller om teologerne kunne bekræfte, at han i en anden sag var forpligtet af Gud til at henrette delinkventen. Ofte lagde kongen pres på Fakultetet ved i forespørgslerne at antyde hvilket svar han ønskede. Men man fornemmer samtidig, at kongen ønskede at dele det tunge ansvar for henrettelserne. Det var en del af det ortodokse lutherske fyrstebegreb, at kongen stod over teologerne og ikke var bundet af det råd han fik. I nogle tilfælde sluttede Fakultetet deres udtalelser med en formulering om at den endelige beslutning var op til kongen selv. På den anden side var kongen jo bundet af Guds lov, og hvis teologerne fandt at denne var klar, så fortalte de kongen, at han pådrog sig 'Guds vrede', hvis han ikke fulgte deres råd.

Fakultetet udtalte sig især om forbrydelser mod religionen, og de alvorligere sædelighedssager. Hertil udtalte Fakultetet sig i ganske mange tvivlsomme drabssager.

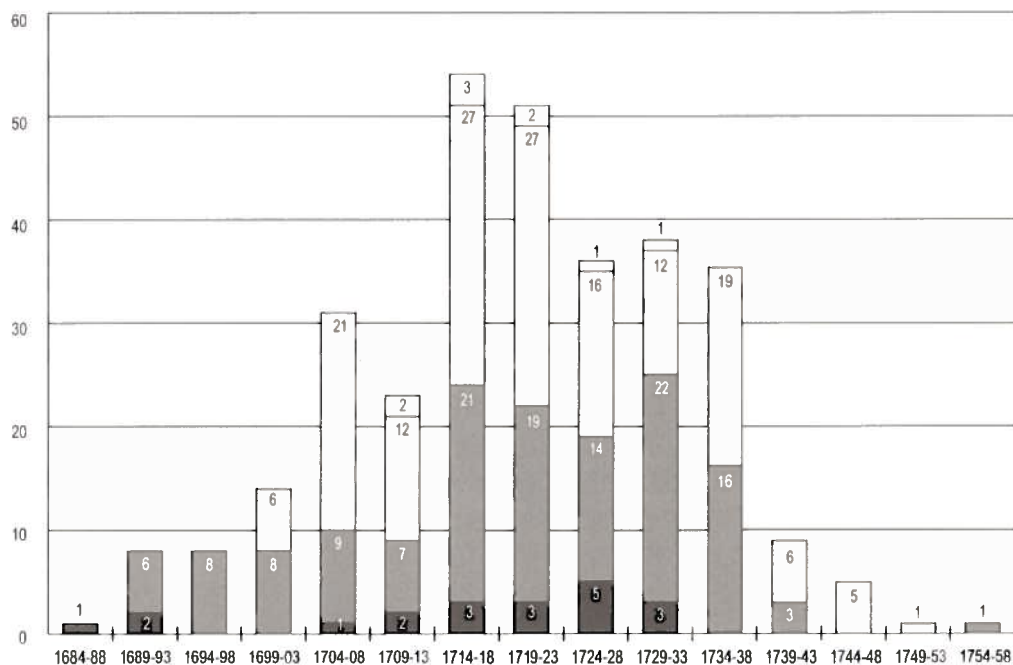
182) Jeg har gennemgået de sager, som i registeret til Danske Kancelli, sjællandske tegnelser er registreret som afsendt til Københavns Universitet. Dette er dog ikke udtømmende. Sager kunne også forelægges universitetet uden en formel skrivelse, som registreredes i tegnelserne, og hertil registreredes militære sager ikke i Danske Kancelli. Alligevel indikerer optællingen, at der kun var tale om en begrænset høring af Universitetet i denne periode.

183) Langt hovedparten af høringssvarene er fundet i Det Teologiske Fakultets kopibøger, som er bevaret fra 1683. I 2 tilfælde, bilag C sagnr. 1716:12 og 1717:1, blev Fakultetet bedt om at afgive en fælles udtalelse med de to juridiske professorer. I 1720'erne valgte kongen i 10 sager at bede hele Konsistorium om en udtalelse. Konsistoriums kopibog er ikke bevaret fra årene 1728-40 (ligesom også forhandlingsprotokollen for 1724-50 mangler). Der kan derfor mangle enkelte høringer af Konsistorium sidst i 1720'erne og 1730'erne.

Det Teologisk Fakultet og Konsistorium

Udtalelser om straffesager 1684-1758

■ Gudsbespottelse / djævlforbrydelse ■ Blodskam / hor / bigami / sodomi
 □ Drab / vold / voldtægt / mordbrand □ Tyveri

Diagram 10 Kilde: Bilag C.

Derimod forelagdes teologerne kun ganske få tyverisager. De få sager drejede sig næsten alle om tyveri fra kirker, som var belagt med ekstra hård straf i Danske Lov.

De fleste sager, som forelagdes Fakultetet, stammede fra norske og islandske domstole samt fra de militære retter. Selv om det kun var et begrænset antal sager fra de danske landsting og fra Højesteret, som kongen videresendte til teologerne, så har deres generelle holdninger formentlig haft en betydelig afsmittende effekt på de kongelige resolutioner i sager også fra disse instanser.

Den teologiske rådgivning udgør et betydningsfuldt særtræk ved de første fire årtier af 1700-tallet. De teologiske professorer spillede herigennem en hovedrolle i fastlæggelsen af den kongelige benådningspraksis og dermed i brugen af livsstraf i Danmark-Norge i denne periode. Lige så betydningsfuldt er imidlertid det bratte opør i udtalelsesvirksomheden omkring 1745.

Den teologiske vejledning var begrundet i den forståelse at Guds åbenbarede lov i Bibelen stod over kongens lovgivning og kongens benådningsret. Der forelå ikke en tilsvarende begrundelse for at rådspørge jurister. Juristernes ekspertise var de danske

love, og var kongen i tvivl her spurgte han Højesteret. I de første årtier af 1700-tallet udtalte de juridiske professorer sig i sjældne tilfælde, f.eks. om sager fra det sønderjyske område, hvor det kunne diskuteres om det var tysk eller dansk straffelov, som gjaldt. Hertil blev i et enkelt tilfælde fra 1721 Danske Kancellis juridiske konsulent, generalprokurøren, bedt om en udtalelse i en djævforskrivelsessag.

Fra omkring 1745 fik Det Juridiske Fakultet imidlertid forelagt en række benådningssager hvor spørgsmålet om kongen var bundet af Guds lov var det centrale. Forespørgslerne kom næsten alle fra den militære jurisdiktion og de havde en særlig karakter, fordi det i flere tilfælde var generalauditørerne og ikke kongen, der bad om udtalelserne. Generalauditørerne benyttede dem så i deres indstillinger til kongen. Det Juridiske Fakultets rådgivningsvirksomhed fik dog aldrig samme omfang, som Det Teologiske Fakultets havde haft. Ganske mange af Det Juridiske Fakultets indstillinger fra 1745-56 er bevaret dels i Kofod Anchers senere udgivelse af et udvalg af de udtalelser han var forfatter til¹⁸⁴, dels i en samling af kladder til udtalelser og korrespondance herom¹⁸⁵.

Trods lakuner og andre mangler er der bevaret en imponerende samling af de udtalelser, kongen indhentede i benådningsspørgsmål. Når disse sammenholdes med Højesterets voteringsprotokoller, med de overvejelser, som foranledigedes af det om end spredte lovgivningsarbejde og de få kilder til kancelliernes og kongernes egne overvejelser, samt endelig de konkrete straffesager, så fås et betydeligt og varieret materiale til at belyse den herskende elites straffeovervejelser.

I det følgende skal der med udgangspunkt i den domspraksis, som de kvantitative undersøgelser har afdækket, analyseres de overvejelser, som lå til grund for denne praksis. Udviklingen i domspraksis var ikke alene religiøst og filosofisk begrundet, den var i høj grad også præget af forestillinger hos de dømmende og udtalende myndigheder om forbrydelsernes hyppighed, og følsomme over for forandringer i antallet af sager, som retsforfulgtes. Nogle få dramatiske sager kort efter hinanden kunne foranledige ændringer i retsforfølgelsen af en forbrydelsestype. Det er væsentligt for forståelsen af domspraksis også at være opmærksom på dens sammenhæng med forandringer i kriminalitet og sagsantal. Derfor er den efterfølgende analyse af domspraksis og domsovervejelser opdelt i kapitler efter forbrydelsestyper. Herindenfor er gennemgangen ordnet efter de fire hovedperioder, som træder frem i tidens religiøse, politiske og erkendelsesmæssige udvikling.

184) Kofod Ancher: Svar paa nogle Spørgsmaale til Det Juridiske Fakultet (1779).

185) Se RA, KU, Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet, dekanatssager 1736 ff.

5. Forbrydelser mod religionen

I Danske Lovs sjette bogs første kapitel er samlet de tre alvorligste religionsforbrydelser: udbredelse af vildfarende lære, gudsbespottelse og trolddom.

Vildfarende lære eller kætteri var religiøse tanker, som ikke stemte overens med den herskende trosopfattelse. Paragrafferne sigtede især mod at bekæmpe katolske forsøg på at missionere i Danmark. Udbredelse af vildfarende lære kunne efter DL 6-1-3 og -4 straffes med fredløshed eller endda dødsstraf. Det kom dog ikke på tale at benytte dødsstraffen i den her undersøgte periode. Et enkeltstående eksempel på, at teologer og stat med indespærring satte grænser for den religiøse ytringsfrihed, udgjorde behandlingen af den religiøse fantast Adolph Dyrco. Han anholdtes i København i 1713 for at udsprede hvad teologerne betegnede som socinianske tanker og andre vildfarelser. Dyrco blev indespærret i Børnehuset. Her fortsatte han imidlertid med at skrive sedler med gudsbespottelige udsagn, og i 1716 forelagdes hans sag igen for Det Teologiske Fakultet. Forinden havde Det Medicinske Fakultet karakteriseret ham som sindsforvirret. Bl.a. benævnte han sig i sedlerne med „urimelige Titler“. Teologerne anbefalede derfor, at han anbragtes i en dårekiste i total isolation for ikke at kunne påvirke andre¹⁸⁶.

Den alvor, hvormed Dyrco's sag behandledes selvom han formentlig var psykisk syg, viser, at der trods opblødningen af 1600-tallets konfessionelle stridigheder alligevel var grænser for, hvad man kunne tillade sig at sige om spørgsmål, der tangerede religionen. Hvorvidt man havde været parat til at benytte de hårde kætteribestemmelser over for politisk og religiøst sprængfarlige oplysningstanker er ikke til at vide, for den danske offentlige debat var i første halvdel af 1700-tallet meget fattig på egentlig grænseoverskridende udsagn.

Straffene for de to andre alvorlige religionsforbrydelser, gudsbespottelse og trolddom, blev derimod bragt i anvendelse. De sager, som forfulgtes efter gudsbespot-

186) Se bilag C sagnr. 1713:3 og 1716:9.

telses- og trolddomsparagrafferne var dels de egentlige trolddomssager, der nåede en sidste opblomstring i 1600-tallets slutårti, det var sager om gudsforbandelser og misbrug af det hellige sakramente, og endelig var der djævlforkrøvelsessagerne, som fik deres største udbredelse her i 1700-tallets første halvdel.

De sidste trolddomssager i Danmark 1683-99

Trolddomsforordningen af 1617, som havde ført til så mange heksebrændinger, videreførtes i Danske Lovs 6-1-9, -10 og -12. Her skelnede man mellem for det første egentlige troldfolk, der havde „forsoret Gud og sin hellige Daab og Christendom, og hengivet sig til Dievelen“. De skulle kastes levende på bålet. For det andet de, som udførte „Galne og indbildede Konster med Forsæt at ville forgiøre og skade een anden“. De straffedes med straffearbejde på livstid. For det tredje de, som søgte at mane og besværge, men uden at ville andre ondt dermed. De skulle miste deres boslod og landsforvises.

Ser man på udviklingen af hekseforfølgelsen i 1600-tallet kunne det se ud som om Danske Lovs gentagelse af de gamle trolddomsdefinitioner og -straffe bidrog til at give trolddomstroen nyt liv. Jens Chr. V. Johansen har i sin undersøgelse af de jyske trolddomssager vist, hvorledes omkring 60 % af samtlige sager førtes i de otte år 1617-25. I de efterfølgende 30 år 1626-56 forekom der løbende sager, og heksebrændinger, men fra 1657-82 synes der næsten ikke at være pådømt trolddomssager ved Viborg Landsting. Umiddelbart før Danske Lovs udstedelse i 1683 førtes en enkelt sag, hvor en kvinde dødsdømtes af Landstinget og formentlig blev brændt.

1686-87 rejstes der imidlertid et større antal sager i Jylland. Syv dødsdømtes ved Landstinget, og fire af disse blev brændt¹⁸⁷. Den centrale anklager i denne bølge af trolddomssager var adelsmanden, Jørgen Arenfeldt, som fik de første dømte til at udlægge flere. Da anklagerne imidlertid begyndte at rettes mod betydende borgere i Grenå og Århus, blev Arenfeldt og den trolddomsdømte kvinde, som havde udlagt de fleste, indstævnet for Højesteret. Arenfeldt beskyldtes for at have dømt personer ved sit birketing, som ikke boede på birkets område, for at have overtrådt andre af Danske Lovs procesregler samt for ærekrænkelse. Den trolddomsdømte anklagedes for at have vidnet falsk. Højesteret fulgte anklagerne og fradømte blandt andet Arenfeldt hans birkeret. Denne bølge af trolddomssager foranledigede desuden en bestemmelse om, at alle domfældelser i trolddomssager fremover skulle forelægges Højesteret¹⁸⁸. Gustav Henningsen har i de ufuldstændigt bevarede arkiver fra jyske underretter og Viborg Landsting fundet 24 sager fra de to år, og vurderer, at proces-

187) Der følgende bygger på Henningsen: Heksejægeren på Rugård. De sidste trolddomsprocesser i Jylland 1685-87 (1991).

188) Se Johansen: Da Djævelen var ude (1992) s. 41-42.

serne ville have udviklet sig til en heksepanik (witchcraze), hvis ikke centralmagten havde skredet ind¹⁸⁹. Dommen over Arenfeldt og kravet om, at domfældelser skulle forelægges Højesteret, satte en stopper for hekseprocesserne i Jylland.

Efter 1686 skulle Højesteret altså foretage den endelige vurdering af domfældelser i trolddomssager, og det fik den lejlighed til i to tilfælde. I 1692-93 førtes de såkaldte falsterske hekseprocesser¹⁹⁰. De havde udgangspunkt i en mordsag, hvor en klog kone blev konsulteret. Den kloge kone blev derefter forhørt i en stærkt inkvisitorisk form om sin forbindelse med Djævelen. Hun tilstod og udlagde en lang række andre kvinder. Nogle af disse udsattes ligeledes for stærkt ledende forhør, som førte til flere tilståelser af djævelpagter. I 1692 dødsdømte herredsretten og Landstinget fire kvinder for trolddom og ved pådømmelsen i Højesteret i 1693 stadfæstedes de to af dødsdommene. Den ene dødsdømte kvinde var dog død i arresten. De grundige drøftelser i Højesteret er bevaret, og de viser, at dommerne var uenige om hvilken dom, der skulle fældes. Et mindretal på fem ønskede ikke dødsdomme. Blandt disse syntes den senere generalprokurør, Caspar Bartholin, at betvivle djævelpagtens mulighed. Et flertal på ni dommere fandt imidlertid djævelpagten bevist. Brændingen af Anne Palles i 1693 var den sidste officielle heksebrænding i Danmark¹⁹¹.

I 1696 udviklede der sig en sag i Thisted, som skulle blive et afgørende vendepunkt i trolddomssagerne¹⁹². Den lokale præst, Ole Bjørn, kom frem til at en pige i sognet, som havde søgt hans hjælp, var besat af Djævelen. Præsten påtog sig at uddrive Djævelen af hende og i det røre der fulgte heraf meldte mange flere unge piger sig som besatte. Pigerne blev udspurgt og udpegede nogle koner og en mand som de hekse, der havde foranlediget besættelserne. Med Ole Bjørn som den drivende kraft blev to koner ved underretten dømt til at brændes. Biskoppen i Ålborg, Jens Bircherod, havde først støttet Ole Bjørn, men han blev usikker. Efter at have forhørt én af de besatte vendte han om og ville have Ole Bjørn til at lade sagen falde. Dette nægtede Ole Bjørn imidlertid. Da Viborg Landsting efterfølgende frikendte de hekserianklagede, ankede Ole Bjørn frikendelserne til Højesteret. Her sad for en stor del de samme højesteretsdommere, som fire år tidligere havde taget stilling til trolddomssagen fra Falster, men nu var der ingen, som ønskede at støtte Thistedpræstens trolddomsanklager. Tværtimod fandt retten, at Ole Bjørn havde foranlediget sagen og dømte ham til sit embedes fortabelse og fængsel på livstid.

189) Se Henningsen: anmeldelse af J.Chr. V. Johansen: *Da Djævelen var ude* (1992) s. 131-50, der her anførte s. 144.

190) Se Johansen 1991 s. 128-39.

191) Som Gustav Henningsen har gjort opmærksom på gennemførte nogle bønder deres egen private heksebrænding i 1722 i Salling. To af deltagerne blev efterfølgende dømt og henrettet for mordet, se Henningsen 1975 s. 106-12.

192) Sagen er indgående beskrevet i Bæksted: *Besættelsen i Thisted 1696-98* (1959).

Dette markante resultat af den thistedske sag skal ses i lyset af den position, som en anden dansk besættelsessag fra 1600-tallets begyndelse havde fået i 1690'erne. Det drejede sig om besættelserne i Køge 1607-08, som med udløbere førte til afbrændingen af 15 hekse¹⁹³. Køgesagen havde fået ny aktualitet med præsten Johan Brunsmands udgivelse af 'Køge Huskors' – en beretning herom – i 1674. Brunsmands bog var populær læsning og udkom i nye oplag i 1684 og 1691. I 1693 opnåede bogen at blive oversat til latin. Baggrunden herfor var den europæiske opmærksomhed, som Balthasar Bekkers bog 'De betowerde Wereeld' havde skabt. I 1693 opholdt den danske teolog Laurids Thura sig i den hollandske universitetsby Leiden, og mødte her ved et selskab bl.a. Balthasar Bekker¹⁹⁴. I et forsøg på at overbevise selskabet om hekseriets realitet, fortalte Thura eksempler fra 'Køge Huskors' og blev da opfordret til at få bogen oversat til latin. Den latinske udgave udkom samme år, og Balthasar Bekker viede et kapitel i sit fjerde bind af 'De betowerde Wereeld' til at påvise, at begivenhederne i Køge kunne forklares naturligt. Denne polemik gjorde Brunsmands bog yderligere interessant. I 1695 udkom den i et andet oplag på latin, og i 1696 oversattes den til tysk¹⁹⁵. I den europæiske debat om djævlpagtens realitet repræsenterede Brunsmann – og i et vist omfang også dansk retspraksis – altså et forsvar for Djævelens reelle virksomhed her på Jorden. Det er tænkeligt, at Ole Bjørn har opfattet sig som Johan Brunsmands efterfølger som våbendrager for den rette tro. I sit forsvar påberåbte han sig flere gange besættelsen i Køge som bevis for djævlbesættelsers mulighed¹⁹⁶.

Med den hårde dom over Ole Bjørn tog det danske retsvæsen i realiteten også stilling imod besættelestroen og dermed også imod besættelsessagen fra Køge. Det ser ud til at de ledende embedsmænd ønskede at slå denne pointe fast. I hvert fald foranledigede oversekretæren i Danske Kancelli, Mathias Moth, at der 1699 blev udgivet et lille skrift om den thistedske besættelsessag: 'Kort og sandfærdig Beretning om den vidt udraabte Besættelse udi Thisted, til alles Efterretning af Original-Akter og troværdige Dokumenter uddragen og sammenskreven'¹⁹⁷. Skriftet gengav sagens forløb loyalt med udgangspunkt i forhør og indlæg i Højesteret. Det konkluderede, at sagen var opstået dels som en følge af Ole Bjørns ambitioner. Han ønskede at blive „denne Tids Apostel“. Dels på grund af den uoplyste og overtroiske befolkning på Thistedegnen. Skriftet sluttede med at omtale den betydning Brunsmands bog havde haft i Thistedesagen, og drog den lære, at det var meget skadeligt at offentliggøre og dermed bringe til almindelige menneskers kundskab sådanne „uvisse Eventyr“.

193) Køge Huskors er genudgivet i 1953 af Anders Bæksted, som i en meget grundig indledning har redegjort for såvel Køge-sagen som den fremtræder af de samtidige kilder, som for modtagelsen af Brunsmands bog i Danmark og Europa. Denne gennemgang af bogens modtagelse bygger på Bæksteds arbejde.

194) Se Bæksted 1953, s. 62-65.

195) Samme s. 67-68.

196) Se Bæksted 1960, II s. 307-08.

197) Udgivet anonymt 1699 og genudgivet af Alfred Ipsen (1891).

Johan Brunsmann følte sig meget forulempet af denne sidste bemærkning i det halvofficielle skrift, og skrev i denne anledning en kort gendrivelse af de beskyldninger, der havde været mod hans bog. Det er imidlertid oplysende for stemningen i København, at Brunsmann havde besvær med at opnå universitetets tilladelse til at udgive sin gendrivelse¹⁹⁸. Først undslog Sjællands biskop og teologiprofessor Henrik Bornemann sig for at bedømme skriftet, derefter undslog teologiprofessor Hans Bartholin sig med den undskyldning, at skriftet ikke hørte under Det Teologiske men derimod det Filosofiske Fakultets område. Her afviste man imidlertid også at tage stilling til trykketilladelsen. Først da Johan Brunsmann havde ansøgt Frederik 4. om at måtte få bogen censureret, opnåede han en trykketilladelse underskrevet af teologiprofessor H.G. Masius. Der var således ingen af hverken de teologiske eller filosofiske professorer, som ønskede, at deres navn skulle knyttes til Johan Brunsmanns forsvar. Først da kongen havde sanktioneret udgivelsen blev tilladelsen givet som en ekspeditionssag.

Det Teologiske Fakultet synes ikke at have udtalt sig om nogen af trolddomssagerne efter 1683, selv om trolddom – om noget – var en religiøs forbrydelse. Derfor er de teologiske professorers modvilje mod at tage stilling til Johan Brunsmanns skrift interessant, fordi den viser, at også periodens ortodokse teologer syntes at tilslutte sig – eller i hvert fald ikke ville opponere imod – Højesterets og Danske Kancellis afvisning af besættelsessagerne.

Der lå dog ikke, hverken i dommen over Ole Bjørn eller i den offentlige nedgørelse, nogen afvisning af djævlbesættelsens mulighed endsige af muligheden af, at hekse kunne indgå pagt med Djævelen. Derfor indebar sagen ikke et principielt religiøst eller filosofisk brud med 1600-tallets trolddomstro. Dette var en betydelig svaghed ved opgøret, og det blev klart da djævletroen atter kom til diskussion omkring 1720. Her viste thistedssagen sig at være ubrugelig som argument mod djævletroen. Det er tænkeligt, at enigheden om den konkrete sag mellem på den ene side de verdslige højesteretsdommere og ledende embedsmænd, og på den anden side de ortodokse teologer, har dækket over meget forskellige holdninger til djævlpagten.

Trods denne uklarhed var der dog med den hårde straf til Ole Bjørn alligevel sendt et kraftfuldt signal til befolkningen og især til præstestanden. Med Thomasius' billede – at den rette tro bestod i en middelvej mellem den ateistiske vildfarelse og så den overtroiske – kan man sige, at den overtroiske vildfarelse var blevet udstillet, selv om dens grænser ikke var blevet afklarede. Statsmagten havde vist vilje til at forfølge og straffe overtroiske udskejelser selv hos ordnede præster. Dette signal blev

198) Se Bæksted 1953 s. 70-75.

også forstået. Efter Thistedssagen rejstes der kun meget få anklager for trolddom, og de blev alle afvist i de lavere retsinstanser¹⁹⁹.

Gustav Henningsen har fundet omtale af, at almuen skulle være utilfreds med, at man ikke længere kunne retsforfølge troldfolk, som truede den²⁰⁰. På den baggrund mener han, at den almindelige befolkning ikke tilsluttede sig denne nye linie i trolddomssager. Det er dog vanskeligt at vurdere hvorvidt en sådan utilfredshed var almindelig eller blot dækkede dele af befolkningen, især da Henningsens kildebelæg er begrænset. I Sverige har Per Sörlin undersøgt sager vedrørende forskellige former for trolddom ført ved Göta Hovrätt 1635-1754²⁰¹. Han viser, at dødsstraffen for trolddom i praksis ophørte omkring år 1700, ligesom i Danmark. Men der forekom ikke en tilsvarende statslig markering imod trolddomssagerne. Selv om straffene mildnedes – især ved overretternes indgriben – så voksede antallet af trolddomssager i Sverige i 1700-tallet, og antallet af tiltalte kulminerede i perioden 1725-54 med 393 eller 13 pr. år. Sagerne syntes i høj grad at være lokalt styrede, og mange af sagerne rejstes af privatpersoner. Den svenske udvikling kunne således tyde på en udbredt trolddomstro i den almindelige svenske befolkning – en udbredelse, som formentlig ikke standsede ved Øresund. Men det hører dog med, at den svenske trolddomstro nærmedes af, at retsapparatet var villigt til at pådømme disse sager.

Gudsbespottelse og djævforskrivelse 1683-1715

Ved siden af de egentlige trolddomssager var der andre typer af alvorlige religionsforbrydelsessager, som lå i et grænseland mellem trolddom og gudsbespottelse. Der havde ikke før 1683 været lovgivet mod gudsbespottelse, men Danske Lov fastsatte meget hårde straffe herfor. DL 6-1-7 fastslog, at de som havde „lastet Gud, eller bespottet hans hellige Navn, Ord og Sacramenter“ skulle i levende live have deres tunge udskåret, dernæst skulle hovedet hugges af og sættes på en stage, hvorpå også den gudsbespottende tunge skulle opsættes. Havde man brugt hånden til en sådan form for gudsforagt skulle efter Danske Lovs 6-1-8 yderligere hånden afhugges i levende live. De to paragraffer synes medtaget for at fuldstændiggøre loven. Der var i sjette bogs fjerde kapitel tilsvarende hårde straffe for at bagtale majestæten.

Rene gudsbespottelsessager kom kun i meget ringe omfang for retterne. Det Teologiske Fakultet fik forelagt nogle få sager, hvor især soldater i beruset tilstand havde udstødt vilde eder og forbandelser. Således havde kyrasser Jens Christensen i 1719 i drukkenskab forbandet „Gud, som har skabt ham, Fader og Moder, dend Præst der havde døbt ham, ja, dend Qvinde der havde holdt ham over Daaben“.

199) Henningsen 1975, s. 98ff.

200) Samme.

201) Sörlin: Trolddoms- och vidskepelsesprocesserna i Göta Hovrätt 1635-74 (1993).

Hans regimentsret havde dødsdømt ham for denne svada, sådan som også Danske Lov 6-1-7 foreskrev. Det Teologiske Fakultet fandt imidlertid at forbandelsen var udstødt i fuldskab og at han oprigtigt angrede den bagefter. Derfor indstillede de, at Jens Christensen slap med offentligt at skrifte synden for sin menighed og dertil sidde nogle uger på vand og brød²⁰². Denne indstilling afspejlede meget godt den generelle holdning til sådanne tilfældige mundtlige forbandelser. Som der stod i en udtalelse fra 1731 var det efter Fakultetets opfattelse ikke „Lovens Mening, at et fattigt enfoldig Menniske, der i en Overilelse kand sige sligt, men strax fortryde det, skal miste Tunge og Hoved“²⁰³. Ved de civile retter i Sjællandsfar Landstings område har jeg ikke fundet sager om forbandelser²⁰⁴.

I enkelte sager omtales, at de tiltalte har søgt at kalde overnaturlige kræfter til hjælp²⁰⁵.

De sager, der betragtedes med virkelig alvor var sådanne, der lå i grænseområdet mellem gudsbespottelse og pagt med Djævelen. Det var for det første sager, om misbrug af alterets sakramente, nærmere bestemt nadverbrødet. Den rituelle indvielse af alterbrød og vin i gudstjenesten var et af de få elementer af magisk karakter, som var bibeholdt i de protestantiske kirkeritualer efter reformationen. Formentlig derfor tiltrak de også ikke-autoriserede magiske forestillinger. Den magiske forandring af alterbrødet skete når præsten indviede det. Den eneste måde at få fat på det indviede alterbrød var derfor at gå til alters og modtage det indviede alterbrød i mun-

202) Bilag C sagnr. 1719:9.

203) Se bilag C sagnr. 1731:4. I perioden fra 1683-1754 forelagdes Fakultetet 4 sager om mundtlig gudsbespottelse (sagnr. 1708:4, 1715:6, 1719:9 og 1731:4). Ved de militære retter var der i hvert fald yderligere to sager om mundtlig gudsbespottelse (Se omtale af tidligere blasfemiforbrydelser i bilag C sagnr. 1729:1 og bilag B 1738:1).

204) Dette selv om der i nogle sager refereredes udtalelser, som nok kunne bære en retssag efter lovens ord. Således yndede natmændene i Kalundborg at true folk med at Djævelen skulle gale i deres halse. Se bilag A sagnr. 1735:7, sagakten s. 43-45, Hans Madsen Urloes vidneudsagn, i LAS, Sjæll. STA, korr. vedk. stiftsrepartitioner 1735-45.

205) I et forhørsreferat fra det store næstvedske tyvekomploit fra 1727 omtalt s. 257 ff fortalte den ene anklagede, Søren Jyde, om en anden anklaget, Per Matros, at denne sammen med sin bror havde begået mange tyverier og føjede så til: „Udsigeren veed og at de have en Moder, som boer ved Ringsted, og hun har forsikred fornefnte hendes Sønner at de icke skulde blifve grebne i noget Tiufverie saa lenge hun lefver. Der siges hun er en Troldhexe,“ se referat af forhør over Søren Jyde, spørgsmål 20, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn 1726/265-66.

I den frygtelige Ravnehus-rovmordsag fra 1730, hvor en familie på seks blev myrdet (se s. 226) refereres, at da de tre røvere var på vej til skovfogedboligen tøvende den ene, men da sagde hovedmanden Jens Olsen: „Vilt du have Fanden at ride paa, skal du faae.“ Da de havde begået drabene og roveriet skjulte de tyvekosterne. Derefter berettede den ene røver: „gik de hen i Klosterhaven og flegte en Hyven Torn, og krøb igiennem, og de tog begge af deres eget Haar, og bandt Hyven Tornen sammen med igjen, mens de var nogen klædt af alle deres Klæder. Da sagde Peder Olsen til Jens Olsen, nu skal du sige: kommer du saa, skal du staa der i Fandens Naufn, saa vil jeg sige: kommer du saa skal jeg staa der i Guds Naufn, vil saa det eene ikke bide, skal det ander“, se LAS, Svenstrup Birk, Tingbog under 21.2.1730, fol. 526.

den, men så undlade at synke det, og i stedet gemme det i mundhulen til man havde forladt kirken.

For det andet var det skriftlige forskrifter til Djævelen²⁰⁶. Disse var litterært inspirerede. Bøger om Doktor Faust og hertugen af Luxembourg, som indgik pagt med Djævelen, var i omløb i 1600- og 1700-tallene. En pagt skulle gerne skrives med ens eget blod. I pagten opsatte man sine betingelser, som lykke i spil, penge, kærlighed osv. og lovede så til gengæld Fanden, at man efter et årsmål ville være hans. For djævelsforskriveren lå det vanskeligste punkt i at få Djævelen til at modtage pagten, for ifølge de litterære forlæg skulle Djævelen vise sig og bekræfte indgåelsen af aftalen. I et tilfælde forsøgte en soldat sig med at gå tre gange rundt om en kirke og imens påkalde Djævelen²⁰⁷. I et andet gik en pige rundt om galgen uden for østre port i København og kaldte på Djævelen der²⁰⁸. Når Djævelen ikke viste sig måtte brevet lægges til ham et sted. Det kunne stikkes ind i en sprække i kirkegårdsdiget eller i en mursprække eller blot smides ud i luften om natten. Sagerne kom ofte for en dag, når forskrivelsessedlen senere blev fundet af en uvedkommende og overleveret til myndighederne. Det var næsten udelukkende lejesoldater – menige eller underofficerer – som blev retsfulgt for djævelsforskrivelse.

Set fra myndighedernes side var djævelspagt jo præcis Danske Lovs definition på trolddom. I disse sager forelå et skriftligt bevis for delinkventernes vilje til at indgå denne pagt, men spørgsmålet var – også for myndighederne – om Djævelen havde modtaget pagten. Hvis myndighederne mente dette, måtte man dømme efter den egentlige trolddomsparagraf, 6-1-9. Alternativt kunne man dømme djævelsforskriveren efter 6-1-7 og -8, som den der bespottede Gud og brugte sin hånd dertil. Regimentsretterne, som især pådømte disse sager var noget usikre på, hvilken paragraf de skulle henhøre forbrydelsen til, men i de kongelige og teologiske overvejelser spillede de præcise lovparagraffer kun en underordnet rolle.

Det Teologiske Fakultet, som ikke blev hørt i de egentlige trolddomssager, fik i 1680'erne og 90'erne forelagt flere sager om misbrug af nadverbrød og forskrivelse til Djævelen. Årsagen til denne forskel fremgår ikke af kilderne. En praktisk forklar-

206) E.C. Werlauff har i „Antegnelser til Holbergs Lystspil“ (1856) s. 461-63 som kommentar til „Hekseri eller blind Allarm“ omtalt forskrivelsernes litterære baggrund og en række sager, som han har fundet gennem tidsskrifter og Det Kongelige Biblioteks håndskriftsamling. V.A. Secher har beskrevet en enkelt sag i artiklen: En Forskrivelse til Fanden i det 18de Aarhundrede (1922-24). Endelig har Gustav Henningsen i kapitlet „Trolddom og hemmelige kunster“ i *Dagligliv i Danmark 1620-1720* (1969) s. 194-95 grundigt omtalt en vigtig sag fra 1721. Det følgende bygger på disse fremstillinger og en gennemgang af Det Teologiske Fakultets, Generalauditørens og Danske Kancellis arkiver.

207) Se sagen mod Lars Mohnsen og Jens Ohlsen, bilag B sagnr. 1740:r1

208) Anna Nielsdatter, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegnelser nr. 1738/705, heri udskrift af inkvisitionskommissionens forhør s. 24.

Djævforskrivelsessager

- 1678: En rytter fra Næstved (Journal for politik og natur, jan. 1812 s. 15 f)
- 1690: Korporal Caspar Strabborn (bilag C sagnr. 1690:1)
- 1710: Bondedreng Peder Jørgensen Hejede (bilag C sagnr. 1710:1)
- 1718-19: Grenader Johan Pistorius (bilag C sagnr. 1718:7b og 1718:10)
- 1720: Skolediscipel Hans Bilde Michelsen af Odense²⁰⁹
- 1720: Musketer Detlef Heyn (bilag C sagnr. 1720:7, dekan.prot. fol. 117b)
- 1721: Bremerholmsfange Hans J. Forthammer (bilag C sagnr. 1721:1)
- 1721: Musketer Johan Chr. von Aachen fra Rendsborg (bilag C sagnr. 1724:1)
- 1722: Musketer Abraham Tørchelsen Bølge (bilag B sagnr. 1722:r1)
- 1724: Musketer Johan Chr. von Aachen fra Rendsborg (bilag C sagnr. 1724:1)
- 1724: Margrethe Schmidt af Eckernførde (bilag C sagnr. 1724:4)
- 1724-25: Musketer Carl von Utlandt (bilag C sagnr. 1724:3 og bilag B sagnr. 1725:r2)
- 1727: Musketer Carl von Utlandt (bilag C sagnr. 1724:3)
- 1733: Margrethe Smith, fange i Børnehuset (bilag C sagnr. 1733:4)
- 1733: Skolediscipel Jens Jørgensen af Fredericia (bilag C sagnr. 1733:1)
- 1738: Anna Nielsdatter af København (RA, DK, konc. og ind. sjæll. tegn. 1738/705)
- 1740: Musketerer Lars Mohnsen og Jens Ohlsen (bilag B sagnr. 1740:r1)
- 1741: Rytter Søren Nielsen Wammen af Randers (bilag B sagnr. 1741:r1)
- 1745: Sergeant Chr. N.W. von Normann (bilag B sagnr. 1745:r1)
- 1747: Korporal Heinrich G.B. Zeits (bilag B sagnr. 1747:r1)
- 1754: Landsoldat Søren Larsen Galtrup (Secher 1872-73 s. 92-98)

ring kunne være, at sagerne hovedsagelig var fra den militære ret, hvor den faktiske domspraksis i udbredt grad fastlagdes gennem kongelige benådninger. Derfor havde kongen behov for vejledning her.

Fra 1678 kendes omtale af en rytter garnisoneret i Næstved, som havde forskrevet sig til Djævelen²¹⁰. Sagen afsluttedes ifølge tidens aviser alene med at rytteren måtte skrifte den begærede synd for sin menighed.

I 1687 forelagdes Det Teologiske Fakultet en sag om misbrug af alterbrød. En soldat havde i Den Tyske Kirke i København, da han var til alters, beholdt det velsignede brød i munden og bagefter i Den Ondes navn taget det ud og viklet det ind i

209) RA, DK, konc. og indlæg til fynske og smålandske tegnelser 1720/75. Jeg takker arkivmedhjælper Jens Sørensen for at have gjort mig opmærksom på denne sag.

210) Denne kendes kun fra 'Journal for politik og natur ..' udg. O. Wolff, 1812 s. 15.

et tørklæde. En kammerat havde lovet, at tørklædet med brødet havde den virkning, at når han berørte en pige med det ville hun straks blive forelsket i ham, og han kunne gøre med hende, hvad han ville²¹¹. Det Teologiske Fakultet fandt soldatens forbrydelse meget graverende. De hæftede sig især ved, at brødet blev taget ud af munden i Fandens navn, og fandt, at alterets sakramente herved var blevet vanæret og bespottet. De anbefalede derfor, at der straffedes efter de grumme bestemmelser i Danske Lovs 6-1-7 og -8. Kongen fulgte indstillingen i hvert fald så langt, at de to blev halshuggede. Samtidig holdt professor Masius en disputats på latin om misbrug af alterbrød – „De profanatione hostiæ consecratæ“²¹².

I 1690 forelagdes Fakultetet en sag, hvor korporalen Caspar Strabborn havde forskrevet sig til Djævelen. Fakultetet tillagde i sin indstilling ikke den skriftlige forskrivelse afgørende vægt: „[Strabborn] har oc een stadig Troe til Gud at saadan hans store Misgierninger hannem i Himmelen for Kristi Skyld tilgifven, ved hvilchen den Handschrift, ja alle de Schrifter som ere imod ere aldeelis udslettede oc til intet gjorde.“ Man syntes altså at sidestille den skriftlige forskrivelse med en mundtlig forbandelse. Hertil kom, at Fakultetet mente, at der ved en mildere straf skulle opnås større „Opbyggelse og Advarsel for den gemeene Mand“²¹³. Strabborn slap på Fakultetets indstilling med offentligt over for sin menighed i den tyske Sct. Petri kirke at undskylde den store forargelse han havde vakt²¹⁴. Man fornemmer, at teologerne så på djævlens forskrivelsen med den samme skepsis, som på denne tid udviklede sig over for trolddomssagerne.

I 1692 havde Margrethe Pedersdatter fra Kronborg Amt været til alters og gemt det velsignede alterbrød i munden. Da hun kom hjem havde hun vædet brødet med sit fastende spyt og lagt blandingen på sine øjne for at kurere dem²¹⁵. Birkefogden havde dømt hende til døden efter DL 6-1-7. Sjællandsfar Landsting var klar over at det var en vanskelig sag, og det bad derfor kongen om at forelægge den for Det Teologiske Fakultet. Teologerne fandt, at hendes brug af alterbrødet, til forskel fra den forrige misbrugssag, ikke havde været forbundet med nogen gudsbespottelse, da hun efter eget udsagn ikke havde påkaldt Fanden. Desuden havde hun ikke brugt alterbrødet til at gøre nogen ondt. De instillede derfor, at hun slap med at skrifte sine synder for hele menigheden og nogen tid sættes i gabestok. Da hun desuden i

211) Bilag C sagnr. 1687:1.

212) Citeret fra 'Journal for politik og natur ..' udg. O. Wolff, januar 1812 s. 155. Wolff anfører boghandler Paullis „Extraordinære maanedlige Relationer“ som kilde. Biskop Jens Bircherod omtaler også henrettelsen af dem i sine dagbøger. Han oplyser dog kun, at de blev halshuggede, og ikke om deres hænder blev afhuggede eller deres tunger udrevne, se Uddrag af biskop Jens Bircherods dagbøger, ved Chr. Molbech (1846) s. 241.

213) Bilag C sagnr. 1690:1. Her Teol. Fak. kopibog 1683-98, fol. 115.

214) Se bilag C sagnr. 1690:1 samt. 'Journal for politik og natur ..', 1812 s. 154.

215) Bilag C sagnr. 1692:2.

„den menige Almue“ var berygtet for trolddomskunster, selv om ingen havde kunnet bevise det, fandt de, at hun yderligere måtte forvises landet.

I 1710 anbefalede Det Teologiske Fakultet atter en mild bedømmelse af en forskrivelsessag. En bondedreng fra Dalby sogn i Tryggevælde Amt, slap med offentligt at skrive sin synd, men måtte dertil arbejde et år bundet til skubkarren på Bremerholm²¹⁶.

Det Teologiske Fakultets indstillinger i disse fire sager om djævlens forsvær og misbrug af alterbrød synes at følge nogenlunde samme linie, som Danske Kancelli og Højesteret på samme tid udviklede over for trolddomssager. Ganske vist valgte Fakultetet i sagen fra 1687, der måske var den første overhovedet, som passede til den nye paragraf i Danske Lov om bespottelse af Guds sakramenter, at følge den nye lov, men i de tre efterfølgende sager anbefalede man ret milde straffe. I djævlens forsværssagerne fra 1690 og 1710 lagde professorerne vægt på, at delinkventerne efterfølgende havde angret deres forbrydelse og bedt Gud om tilgivelse. Der er heller ikke tegn på at de ortodokse professorer, som ellers stredes om mangt og meget, var uenige om disse udtalelser.

Forskrivelsessagernes kulmination i Danmark 1715-30

Besættelsen i Thisted og Ole Bjørns kranke skæbne fremstår i de historiske fremstillinger som det afgørende vendepunkt i trolddomstroen og dermed troen på Djævelens gerninger her på jorden. Dette billede bekræftes af Det Teologiske Fakultets behandlinger af Djævlens forsværssager og sager om misbrug af alterbrød i 1690'erne og frem til 1715. Men i den religiøse opstramning i Frederik 4.s sidste regeringsår blev der på ny henrettet for religiøse forbrydelser.

Da der i 1718 igen kom en djævlens forsværssag op var tonen en anden såvel i regeringen som blandt de ledende teologer. I Det Teologiske Fakultet var der sket væsentlige personudskiftninger. Af de professorer, som havde udtalt sig i 1690 og 1710 var kun professor Hans Bartholin tilbage. Ved hans side sad nu biskop Christen Worm (professor 1710-37), Hans Steenbuch (professor 1709-40), Johannes Trellund (professor 1711-25) og Søren Lintrup (professor 1716-20 og igen 1725-30). Ingen af de nye professorer kunne kaldes pietister, men det var kun Hans Bartholin, som åbent bekæmpede pietismen. De to mest indflydelsesrige var for det første Christen Worm, der som Sjællands biskop var kirkens traditionelle førstemand. Han har fået det skudsmål, at han advokerede for en midtervej mellem den strenge ortodoksi og de nye tanker, og derved pådrog sig begge siders fjendskab²¹⁷. For det andet var det

216) Se Bilag C sagnr. 1710:1 samt RA, DK, konc. og indlæg til Sjæll. Tegn.1710/35.

217) Den danske kirkes historie bd. V (1951) s. 46-47.

Søren Lintrup, som havde gode forbindelser til hoffet og tydeligvis forfægtede synspunkter, der havde et betydeligt politisk gennemslag. Han forlod Fakultetet i fem år for at blive biskop i Viborg, men da han i 1725 udnævntes til Frederik 4.s hofpræst, udvirkede han, at han atter tilknyttedes Det Teologiske Fakultet.

I sommeren 1718 udfærdigede grenader Johan Pistorius en kontrakt med Djævelen. Efter eget udsagn var han ved at fortvivle over den hårde medfart han fik af officerer og underofficerer i grenaderkorpset. Han var 23 år og havde i et par år studeret medicin ved universitetet i Rostock. Inspireret bl.a. af bogen om doktor Faust havde han skrevet en kontrakt med Djævelen, hvor han forsværgede Gud, Den Hellige Treenighed, Himlen og hans egen dåbspagt. Han havde båret kontrakten på sig, men var så blevet opdaget. Grenaderkorpsets krigsret dømte ham til at miste hånd og hoved, antagelig i henhold til DL 6-1-8, som satte denne straf for den, som havde brugt sin hånd til Guds forargelse. De så her bort fra, at 6-1-8 egentlig kun var et tillæg til 6-1-7, som også fastsatte, at tungen skulle udrives levende.

Det Teologiske Fakultet fik sagen forelagt i september 1718. Det fandt den meget alvorlig og bad om selv at måtte afhøre den anklagede. Afhøringen foregik på et fakultetsmøde den 13. oktober og er refereret i dekanatsprotokollen²¹⁸. Johan Pistorius måtte her svare på nogle tekniske spørgsmål om hændelsesforløbet. Vigtigst måtte han imidlertid redegøre for sin egen holdning til forskrivelsen. På et spørgsmål om han havde følt nogen anfægtelse efter at han havde skrevet sedlen, svarede han ifølge professorernes referat „meget kæk og dristig“, at det havde han kun følt en enkelt gang på en nattevagt, men siden havde han uden uro „kundet forrette sin Bøn, og sove rolig“. På spørgsmål om han nu angrede sin grove synd svarede han „ja, og med Münden gav Forsikring, viste dog ey, saa vidt mand aff det udvortes kunde slutte, nogen særdeeles Anger og Fortrydelses Kiendetegn enten med Graad eller i andre Maader“. Efter afhøringen besluttede mødet ved en flertalsafgørelse, hvordan kongen skulle svares. Flertalsindstillingen var underskrevet af Hans Steenbuch, Johannes Trellund og Søren Lintrup og er sammen med Johan Pistorius' forskrivelse indført i Fakultetets kopibog²¹⁹. Flertallet fandt ingen undskyldninger for forskrivelsen. Pistorius var veluddannet og led ikke af melankoli eller andet, og de fandt ikke at have fået nogen forsikring for en omvendelse hos ham. De indstillede derfor, at han skulle miste livet, idet han dog først skulle undervises i sin synds vederstyggelighed og derefter offentligt skrifte sine synder for sin menighed, som han ved forskrivelsen havde afsondret sig fra. Biskop Worm og Hans Bartholin mente derimod, at strengt arbejde på livstid var en bedre straf²²⁰. Det ses ikke, om deres dissens blev videregivet til kongen.

218) RA, KU, Teol. Fak., Dekanatsprotokol 1684-1776 fol. 109 f.

219) RA, KU, Teol. Fak., kopibog 1717-33 s. 75-77.

220) Se RA, KU, Teol. Fak., Dekanatsprotokol 1684-1776 fol. 118.

Kongen fulgte Fakultetsflertallets indstilling. Undervisningen af Johan Pistorius blev taget meget alvorligt, for først efter et halvt år skred man til afstraffelsen. Opgøret med grenaderens skrækkelige synd optog København en hel uge i april 1719²²¹. Søndag den 11. april blev der på kongens ordre prædikeret i alle hovedstadens kirker om sagen, og bedt for synderen. Den følgende torsdag brændte skarpretteren djævelkontrakten på Nytorv, mens en præst gav tilskuerne en kristelig formaning. Den efterfølgende søndag skriftede Johan Pistorius sin synd for sin menighed. Derefter tilgav menigheden ham og han modtog nadveren. Endelig blev han dagen efter henrettet med sværd på Nytorv. Ved henrettelsen er formentlig den vise blevet solgt og afsunget, som blev udgivet om Johan Pistorius²²². Visen fortalte, at han havde forsøgt at indgå en pagt med Djævelen, men at pagten ikke var kommet i stand. Hans legeme skulle herefter begraves i stilhed på Garnisonsskirkegården.

Den sidste afbrænding af en heks i Danmark var foregået på Falster i 1693. Nu 26 år efter henrettedes atter en person alene for en religiøs forseelse. Afstraffelsen forklaredes og udførtes under stor offentlighed for at opnå den størst mulige afskrækkelse af andre ligesindede. Ceremonierne har uden tvivl vakt stor opsigt i hovedstaden. Men desværre for kongen og teologerne havde henrettelsen ikke den ønskede afskrækkende effekt. Tværtimod måtte man de efterfølgende seks år behandle yderligere ti sager om forskrivelse.

Den næste sag opstod i sommeren 1720, hvor musketer Detlef Heyn to gange med sit blod forskrev sig til Djævelen og ligeledes dødsdømtes af sin regimentsret. Fakultetet krævede ikke Detlef Heyn til yderligere forhør, men af dekanatsprotokollen fremgår, at professorerne også var delt her²²³. Biskop Worm og Hans Bartholin ønskede som i Johan Pistorius-sagen at tilråde strafarbejde på livstid. I denne sag fik de tilslutning fra professor Steenbuch, som så flere formildende omstændigheder: Detlef Heyn var yngre end Pistorius og uden samme uddannelse, Pistorius' forskrivelse var også værre, og endelig havde Heyn udtrykt ønske om at dø. Han havde altså forskrevet sig til Satan med den hensigt at blive henrettet. Denne form for selvmord gennem henrettelse skulle blive et centralt tema i 1700-tallets straffedebat, se kapitel 9 og 14. Dette flertal indsendte sin indstilling til kongen gennem biskop Worm, og denne er derfor ikke bevaret.

Mindretallet bestod af professor Trellund og den kongelige konfessionarius C.

221) Forløbet fremgår af en ordre til biskop Worm om at arrangere den gejstlige side af forløbet, se RA, DK, Konc. og indl. til Sjæll. Tegnelser nr. 1719/136. At henrettelsen virkelig fandt sted fremgår også af Johannes Trellunds indstilling om Hans Jørgen Forthammer, se nedenfor, hvor han anfører, at Forthammer skal have en hårdere dødsstraf end de to forrige, derved, at hans hånd skal afhugges for hovedet. Trellunds indlæg er aftrykt i Iris II, 1791 s. 162 f.

222) Se bilag D visenr. 1719:1.

223) Se RA, KU, Teol. Fak., Dekanatsprotokol 1684-1776 fol. 118.

Lemvig, som i denne sag supplerede Fakultetet. Søren Lintrup var netop udnævnt til biskop i Viborg og kunne ikke deltage. Kongen bad ham imidlertid udtale sig separat, og Lintrup gik her som i Pistorius-sagen ind for dødsstraf²²⁴. Mindretallets lange og glødende indlæg til fordel for dødsstraffen forfattet af professor Trellund er imidlertid bevaret²²⁵. Trellund byggede udelukkende sin argumentation på henvisninger til Det Nye Testamente, selv om Mosebøgerne havde mere præcise skriftsteder. Netop spørgsmålet, om hvorvidt Det Gamle Testaments lovbestemmelser afspejlede Guds evige lov eller om de var specifikke for det jødiske folk, fik ny aktualitet i disse år, som det vil fremgå nedenfor. Trellund fandt, at dette at „en døbt Christen med Hierte, Mund og Haand, ja med sit eget Blod overgiver og forskriver sig til Guds og sin egen afsagde Fiende, den ureene Aand“ var den værste synd, som kunne tænkes bortset fra bespottelsen af den hellige ånd, som Jesus omtaler i Matthæus-evangeliet kapitel 12. Heyn havde selv sagt, at forskrivelsen var sket efter samtale med Djævelen og efter dennes begæring. Trellund afviste imidlertid at tillægge det betydning, hvilken form kontakten med Djævelen havde haft. Hvorvidt Djævelen virkelig havde åbenbaret sig for Heyn eller mødet var et fantasifoster gjorde ikke forskel, og det var heller ikke af betydning, at Heyn ikke havde fået afleveret kontrakten til Djævelen: „Naar Diævelen kand fange en Siæl, saa agter hand icke saa nøie paa en hver Formalitet. Hand ejede Contracten visselig nok saa længe hand ejede Contrahenten self, der jo med sit Hiertes Forsæt, med sin Munds Løfte, med sin Haands Skrift, ja med sit Blods *dobbelte* Besegling, aldehlis hafde overgivet sig i hands Vold og Magt. Hvad kunde enten hand mere gjøre, eller Sathan meere forlange?“ Hertil afviste Trellund grundigt de argumenter, som professor Steenbuch havde anført for at Heyns sag var anderledes end Pistorius’.

Kongen fulgte ikke fakultetsflertallet, men stadfæstede regimentsrettens dødsdom²²⁶.

Kun et halvt år senere måtte kongen tage stilling til den næste forskrivelsessag. Det drejede sig om den tidligere soldat, nu straffefange på Bremerholm, Hans Jørgen Forthammer²²⁷. I denne sag nøjedes Frederik 4. ikke med at spørge Det Teologiske Fakultet, men udbad sig yderligere ti biskoppers og kendte københavnske præsters vurdering. Desuden blev generalprokurør Caspar Bartholin afæsket sin mening. De mange udtalelser findes i en række afskrifter på Det Kongelige Bibliotek²²⁸. Som i

224) Det fremgår af hans indlæg i Forthammer-sagen, jf. note 29, fire noter fremme.

225) RA, KU, Teol. Fak., kopibog 1717-33, s. 419-29. Det fremgår af dekanatsprotokollen, jf. forrige note, at Trellund var penneføreren.

226) Jf. note 220, Søren Lintrups indlæg.

227) Denne sag er grundigt omtalt af Henningsen 1969 s. 194-95.

228) KB, Håndskriftsamlingen, Ny kgl. saml. 1150 4°. En mere fuldstændig afskrift er i Ny Kgl. Saml. 1703 2°, mens sognepræst ved Helligøjst kirke i Kbh. Folkmar Danckels indlæg kun findes i Thott's samling 637

Heyn-sagen gik Fakultetsflertallet bestående af Worm, Hans Bartholin og Steenbuch imod dødsstraf. De fik i dette synspunkt støtte fra stiftprovst ved Vor Frue Kirke i København, Morten Reenberg, og generalprokurøren. Teologiprofessor Johannes Trellund gik som tidligere ind for dødsstraf og fik i dette synspunkt støtte fra alle de øvrige adspurgte gejstlige, hvoraf flere var kendte som pietistisk indstillede²²⁹.

Især stiftprovst Morten Reenberg førte nye argumenter i marken. For det første argumenterede han med, at der ikke var eksempler fra de protestantiske lande i Tyskland, Holland og Sverige på, at en forseelse af denne type var straffet med døden. Men vigtigere var hans bibeltolkning, hvor han som den første åbent argumenterede mod Moselovens almene gyldighed i dette benådningsrådgivningsregi. Reenberg erkendte, at Mosebøgerne indeholdt bestemmelser om at troldkarle skulle dø, men bøgerne indeholdt også mange bestemmelser, som man ikke fulgte i Danmark. Reenberg anførte som eksempler, at Moseloven kun dømte en tyv til bøder, at loven frikendte en herre for drab på sine tjenere hvis de levede to dage efter det dræbende slag, og at den omvendt satte dødsstraf for at forbande sine forældre. Disse bestemmelser i Moseloven fulgte man ikke i Danmark. Reenberg forklarede det generelt med, at regeringen i Israel var et teokrati, hvis styrelse direkte afhang af Guds indgriben. Det var også andre tider dengang fordi israelerne var et „rebellisk og afgudisk“ folk, der boede blandt hedninge. Derfor krævedes der dengang større straffe for at tvinge folket til lydighed. Af disse grunde fandt han ikke at straffene i Moseloven kunne binde andre kristne regenter. Det gjorde derimod lovene selv. Reenberg formulerede det således: „Misgierningen i sig selv er *morale* og stridig imod Naturens Lov, Mosis Lov og Kongens Lov, men Straffen er Forense“²³⁰. Kun én slags forbrydere undtog Reenberg herfra. Det var mordere, „Om dem aleene har Gud talt, at de skulle rives ud fra hans Altere. Thi Blood raaber alt efter Blood.“²³¹.

Morten Reenberg var en ortodoks teolog, som bl.a. havde kritiseret den pietistisk inspirerede hedningemission og i 1730'erne pådrog han sig Christian 6.s vrede som en uforsonlig bekæmper af pietistiske grupperes møder uden for kirken. Den anden ortodokse hovedfigur i perioden, professor Hans Bartholin, tilsluttede sig samme syns-

4°. Fakultetsflertallets fulde indstilling ses desuden i RA, KU, Teol. Fak., kopibog 1717-33 s. 568, og Generalprokurørens indstilling ses i RA, DK, Generalprokurøren, Conc. til gen.prok. erklæringer 1721-33, under 4.3.1721. Uddrag af nogle af teologernes og generalprokurørens indstillinger er trykt i Iris II, 1791, s. 157-170.

229) Dødsstraf anbefaledes af Viborgbispens Søren Lintrup, Ålborgbispens F. Testrup, Odensebispens J. Lodberg, Ribebispens L. Thura, hofprædikant C. Lemvig, den tidligere Ribebisp, J. Oksen, provst Schurmann, sognepræst ved Nicolai kirke i Kbh., J. Brinch, og sognepræst ved Helliggejst kirke i Kbh., Folkmar Danckel. Af disse var især Lodberg og Oksen kendte som pietister.

230) Gengivet i afskrift i KB, Ny kgl. samling 1150 4°. Forense eller forensis betyder på latin 'det som hører til torvet' (forum). Her menes, at straffen er knyttet til det torv, dvs. det sted og den tid, hvor lovene formuleredes.

231) Samme.

punkt i en blodskams- og horsag fra 1726. Skønt Moseloven fastsatte dødsstraf, så mente Bartholin ikke, at det bandt kongen. Som argument anførte Bartholin, at man jo ikke fulgte Mosebøgerne i at den som forbander sine forældre skal dø (3-20-9), at den som giver sig ud for at være en jomfru, men ikke er det, skal dø (5-22-21) og at den præstedatter som lader sig beligge, skal dø (3-21-9)²³². De to ortodokse teologer mente altså, at hvad strafudmålingen angik, var den enevældige konge ikke bundet af Mosebøgernes bestemmelser.

Reenbergs indlæg var formentlig det første i dansk sammenhæng, som så klart formulerede en historisering af Moselovens udsagnskraft. Fra en levnedsskildring forfattet af Reenbergs samtidige og ven, præsten Frederik Monrad, ved vi, at Reenbergs indlæg blev afskrevet og cirkulerede blandt jurister. Monrad skriver: „Det kan jeg vel erindre, at mange Jurister af Betydenhed havde høje Tanker derom“²³³.

Reenbergs opfattelse blev imidlertid imødegået af det store flertal af de adspurgte teologer, der krævede Forthammers død netop med henvisning til Mosebøgerne (især Mosebog 3-20-27, 3-24-16 og 5-13-6). Søren Lintrup, som havde gode forbindelser ved hoffet, gav indirekte Reenberg ret i spørgsmålet om Moselovens gyldighed. Han argumenterede nemlig for dødsstraf med, at forbudet mod Gudsbespottelse ikke kun stammede fra Mosebøgerne, men genfandtes i Det Nye Testamente og han henviste her til Paulus' brev til hebræerne 10-28 og 10-29. Dermed forpligtede denne lov ikke alene det jødiske folk, men alle kristne.

Spørgsmålet om den danske konges bundethed af Mosebøgernes straffebestemmelser blev et centralt tema i de følgende års teologiske rådgivning. Det er bemærkelsesværdigt, at her omkring 1720 var det den ortodokse fløj, der ønskede at sætte kongemagten over Moseloven, mens de, der var mere åbne for pietismen, hævdede kongemagtens og dermed rettens bundethed af Bibelen. Denne fordeling af holdninger skulle imidlertid ændre sig i 1730'erne.

I 1690'erne var det den juridiske ekspertice i Højesteret, som havde haft det endelige ord i trolldomssagerne, men her i 1721 blev kun én jurist bedt om sin mening. Det var generalprokurør Caspar Bartholin. Han havde i 1690'erne som højesteretsdommer betvivlet djævelpagtens mulighed. Nu var tiderne imidlertid andre, og det er karakteristisk, at Bartholin indledte sin indstilling med at fraskrive sig sin egen kompetence i sagen. Han anførte, at der efter loven ikke var tvivl om, at Fort-

232) Hans Bartholins indlæg ligger i RA, KU, Konsistorium, Dok. til tamperretsprotokollen 1715-69 (arkivnr. 12-22-01) under 30.9.1726. (dokumentet er dog ikke bilag til tamperretsprotokollen, men til Konsistoriums forhandlinger, jf. Konsistoriums kopibog 1712-27 s. 787.

233) F. Monrad: Morten Reenbergs Levned, udg. af H. Rørdam i Kirkehistoriske Samlinger, 3. rk., 3. bd., 1881-82, s. 789.

hammer burde dødsdømmes efter DL 6-1-9. Spørgsmålet var derfor alene „om hans Mayt. med en god Samvittighed, og efter Guds Lov, kand allernaadigst moderere denne Lovens rigeur til mildere Straf, hvorom Theologi og de Geistlige best kand gifve deres allerunderdanigste Betenckninger“²³⁴. Han nøjedes derfor med at opregne tre typer af djævforskrivere, de bevidste og beregnende gudsbespottere, som burde dø, de der forskrev sig af sygdom og melankoli, som burde behandles med medlidenhed når de kom sig af deres sygdom, og de som gjorde det af vanvittig tåbelighed og „malitieux Enfoldighed“ og hvis forbindelse med Satan bestod i fanatisk indbildning. Til denne sidste kategori henregnede han Forthammer, og mente at han burde straffes med hårdt arbejde. I en overstreget passage i sin kladde/kopibog sammenlignede Bartholin Forthammer med dem „som indbilder baade sig self og andre at de ere Troldfolk, hvilcke endskiønt Loven siger, at de skal lefvendes bren-dis, saa endog udi disse Tidender Straf sielden ofver dennem exequeres, eftersom noksom kand skjønnnes, at sligt ickun er galne Indbildninger og Kierlinge Superstition, saa at de fast icke veed hvad de self gjør“. Denne påberåbelse af 1690'ernes konklusion på trolddomsforbrydelsen turde han imidlertid alligevel ikke fremføre, og det illustrerer, hvordan trolddomstroen atter havde fået magt.

Kongen valgte at følge den hårde linie også i denne sag og henrettede Hans Jørgen Forthammer i foråret eller sommeren 1721²³⁵. Hermed var på tre år tre soldater blevet henrettet i København for denne religiøse forbrydelse. Teologerne var splittede i synet på denne hårde linie, og i nogle efterfølgende sager valgte kongen ikke at rådspørge teologerne.

I efteråret 1720 havde en fattig latinskoledreng på 13 år fra Odense, Hans Bilde Michelsen, forskrevet sig. Skolens rektor forelagde den alvorlige sag for biskop Lodberg, der var blandt dem, der anbefalede at henrette Forthammer. Biskoppen lod drengen forhøre af en provsteret og sendte så sagen til kongen. I sin fremsendelsesskrivelse valgte han dog at gå i forbøn for drengen. Selv om Hans Bilde Michelsen fortjente døden, så mente biskoppen dog at han kunne undskyldes med hans uvidenhed, fattigdom og ungdom. Biskoppen foreslog derfor, at han sattes til arbejde i Børnehuset. Frederik 4. veg også tilbage for at henrette en 13-årig, og på Konseillets indstilling, besluttede han at drengen først skulle sættes på vand og brød i tre uger og imens én gang om ugen skulle straffes i skolen med pisk. Derefter skulle han have forbrydelsen forklaret og angre den for sin menighed og endelig skulle han sendes over til København for at indsættes i Børnehuset²³⁶.

234) Se bilag B sagnr 1722:r1.

235) Der er ikke bevaret en officiel henrettelsesbeslutning, men Forthammers henrettelse er omtalt i to samtidige kilder, der er i Monrads ovenfor nævnte beskrivelse af Morten Reenbergs levned s. 789, og i Erik Pontoppidans kladde til en fortsættelse af hans kirkehistoriske annaler for 1721 (KB, Ny kgl. saml. 732).

236) RA, DK, konc. og indlæg til fynske og smålandske tegnelser 1720/75.

Den næste sag, der forelagdes kongen, drejede sig om musketeren Abraham Torkelsen Bølge²³⁷. Han var i sommeren 1721 deserteret til Sverige, men besluttede at vende tilbage. Da han ved tilbagekomsten blev visiteret, fandt man i hans brevtaske en forskrivelse til den mægtige djævel, Lucifer. Regimentsretten havde dømt ham efter DL 6-1-8, som den der tillige havde brugt sin hånd til gudsbespottelse, men tolkede paragraffen så snævert, at han kun skulle have sin hånd hugget af og altså ikke henrettes. Generalauditør Dreesen fandt i sin forelæggelse for kongen flere undskyldende omstændigheder. Brevet var efter Abraham Torkelsen Bølges udsagn skrevet i desperation og drukkenskab og han havde ikke søgt at aflevere det til Satan men glemt alt om det, og endelig havde han udvist stor anger over sin synd. Dreesen foreslog derfor at delinkventen offentligt skulle skrifte sin synd, og dertil slippe med et til to år på Bremerholm. Det ser ud til, at Dreesen var sluppet af sted med en så mild dom over den 15-årige musketer, Johan Christian von Aachen, fra Rendsborg i 1721²³⁸. I Abraham Torkelsen Bølges sag fulgte kongen generalauditøren så langt, at han ikke dødsdømte eller lemlæstede musketeren, men han fulgte ikke det milde straffeforslag. Abraham Bølge skulle offentligt skrifte sin synd og inden da skulle forskrivelsessedlen brændes af præsten foran kirkedøren. Derefter skulle Bølge kagstryges med 27 slag og arbejde på Bremerholm sin livstid. Den præst der fik i opdrag at brænde sedlen, Knud Tommerup, fik dog hurtigt dette ændret. Ved de tre tidligere sager havde nemlig skarpretteren brændt den „skiendige Seddel“, så Tommerup ønskede ikke at få sin ære plettet ved at udføre dette arbejde. Med hjælp fra biskop Worm fik han dommen ændret således, at afbrændingen overdroges regimentsprofossen²³⁹.

Efter denne dom ser der ud til at have været en pause i djævforskrivelserne et par år. I hvert fald blev Det Teologiske Fakultet først bedt om råd igen i januar 1724. Det drejede sig om den ovennævnte Johan Christian von Aachen, som for anden gang – nu 17 år gammel – havde forskrevet sig til Djævelen. I Fakultetets kopibog er indført et svar underskrevet af biskop Worm og professorerne Bartholin og Steenbuch²⁴⁰. De fandt flere undskyldende omstændigheder, som hans ungdom og uvidenhed og hans store fortrydelse. De indstillede derfor at han benådedes på livet men straffedes på samme måde som Abraham Torkelsen Bølge. I november 1724 gav de samme tre fakultetsmedlemmer en tilsvarende indstilling om kvinden Margrethe Schmidt fra Eckernförde²⁴¹. Fakultetet havde her kun fået bytingets dom over hende tilsendt. Normalt afviste Fakultetet at udtale sig om sager uden at have

237) Se bilag B sagnr. 1722:r1.

238) Oplysninger om Aachens sag fra 1721 kendes fra Det Teologiske Fakultets indstilling om samme soldats fornyede forskrivelse i 1724, se Bilag C sagnr. 1724:1.

239) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegnelser nr. 1722/38.

240) Se bilag C sagnr. 1724:1.

241) Se Bilag C sagnr. 1724:4.

fået samtlige akter tilsendt, men i dette tilfælde gjorde man en undtagelse. Måske skyldtes det, at fakultetsflertallet var meget enig i byfogdens dom, at hun skulle stå offentlig skrifte og hensættes til strafarbejde på livstid. De tre bifaldt derfor dommen uden egentlige argumenter. Det fremgår af en skrivelse til direktørerne for de fattiges væsen om hendes indsættelse på Spindehuset på Christianshavn²⁴², at kongen fulgte indstillingen.

Den sidste store sag i Frederik 4.s tid opstod i 1724, da musketer Carl von Utlandt, der var garnisoneret i København, forskrev sig til Djævelen²⁴³. Denne sag havde også selvmordselementer. Forskrivelsen var formentlig udfærdiget mens han sad i fængsel, og han påstod samtidig at have begået et dobbeltmord og at have misbrugt det indviede alterbrød, uden at kunne give nogen beviser derfor. Regimentsretten havde dømt ham til at henrettes efter først at have fået afhugget højre hånd. I november 1724 indstillede Fakultetsflertallet bestående af Worm, Bartholin og Steenbuch, at han i stedet sattes til hårdt arbejde, med det argument, at hensigten med at skrive sedlen havde været at opnå en dødsdom. I foråret 1725 forskrev von Utlandt sig på ny til Djævelen, og herefter lod kongen yderligere sognepræst Brinch, provst Schurmann og Søren Lintrup, der nu var blevet kongelig konfessionarius og atter teologisk professor, udtale sig. Alle tre havde i 1721 tilrådet Forthammers henrettelse, men gik i denne sag ind for at benåde von Utlandt for livsstraffen. Kun Søren Lintrups indstilling er bevaret, men hans argumentation for at benåde von Utlandt er bemærkelsesværdig. Han fandt nemlig, at den gentagne forskrivelse udtrykte en sådan forhærdelse, at hvis man henrettede ham i denne ugudelige og forstokkede tilstand, måtte det frygtes, „at hans Arneside skulde blive Dievelens“. Denne argumentation fulgte de pietistiske tanker om, at Gud kunne tilgive en djævlepagt på linie med andre alvorlige synder. Men den var direkte modsat argumentationen i Johan Pistorius-sagen, hvor det jo netop var Pistorius' manglende fortrydelse, der motiverede dødsdommen. Men Søren Lintrups indlæg udtrykte formentlig meget godt et skifte, der var sket i hoffets og centraladministrationens holdninger. Generalauditør Dreesen kunne opsummere, at alle adspurgte gejstlige havde indstillet, at man undlod at henrette Carl von Utlandt, og indstillede, at han sattes til livsvarigt strafarbejde på Bremerholm. Kongen ønskede imidlertid en hårdere straf og bestemte, at han først skulle udstå den hårdeste form for spidsrodsløb, som var 24 gange mellem 300 mand over tre dage. Herefter skulle han lænkes til til skubkarren på Citadellet og arbejde der sin livstid. Skubkarren var så at sige en trillebør uden hjul.

Carl von Utlandts straf var vel det nærmeste man kunne komme Helvede på jorden i datidens København, og det kan derfor ikke undre, at han med sine selvmordstan-

242) Se RA, DK, Sjæll. Tegn. 1723-24, fol. 418 (af 1.12.1724).

243) Regimentsretsdommen, generalauditørens indstilling og den kongelige resolution se bilag B sagnr. 1725:r2. Fakultets og Søren Lintrups indstilling se bilag C sagnr. 1724:3.

ker atter forfaldt til at forskrive sig til Djævelen. I oktober 1727 måtte Fakultetet igen tage stilling til hans sag²⁴⁴. Indstillingen var kun underskrevet af biskop Worm og Søren Lintrup. De to fandt den fornyede forskrivelse meget graverende og endnu værre var det, at han havde forsøgt og muligvis haft held til at forlede andre straffefanger til at forskrive sig. De fandt derfor, at der nu ikke var noget håb om forbedring og indstillede at han henrettedes med sværdet. Kongens resolution kendes ikke, men da Worm og Lintrup repræsenterede begge fløje i djævforskrivelsesspørgsmålet, må det formodes, at Frederik 4. har fulgt indstillingen og dødsdømt Carl von Utlandt.

Djævforskrivelsessagerne var blevet pådømt i statens højeste cirkler og de offentlige henrettelser må bredt ud i embedsapparatet have signaleret en ny alvor omkring religionsforbrydelser. Herpå tyder behandlingen af en sag om misbrug af alterets sakramente fra 1729 i grenaderkorpsets regimentsret. Udgangspunktet for sagen var, at tre tyverianklagede soldater planlagde at undvige fra deres arrest. Den ene kendte nemlig en måde hvorpå de kunne gøre sig usynlige. De overtalte en pige, Else Margrethe Winthers, til at fremskaffe følgende: På apoteket skulle hun købe oleum philosophorum og grana cuculi levantici (kukkuk korn), og dertil skulle hun gå til alters ved aftenmessen og derfra medbringe det indviede alterbrød²⁴⁵. Sagen kompliceredes af at Else Margrethe Winthers påstod, at hun i sidste øjeblik havde fortrudt vanhelligelsen af sakramentet og derfor alligevel slugt oblaten, som hun havde fået ved altergangen. Soldaterne havde hun blot givet en lap med noget spyt på. Soldaterne påstod imidlertid at de havde fået oblaten. I første omgang ønskede regimentsretten at den ene soldat skulle belægges med tortur for at tilstå den rette sammenhæng, men det afviste kongen.

Ved domsudmålingen skulle soldaterne tillige straffes for det, de sad arresteret for, da undvigelsen planlagdes: de to havde stjålet og slagtet adskillige stykker kvæg og den tredje var deserteret for anden gang. Regimentsretten dømte hovedmanden i kvægtyverierne til at hænges. De to andre soldater og Else Margrethe dømtes til at kagstryges og sættes til strafarbejde på livstid. Kongen konfirmerede de tre sidste domme men formildede hængestrafen til brændemærkning, kagstrygning og livstid på Bremerholm. De to soldater, som havde begået kvægtyveri, ville formentlig have fået omtrent den samme straf alene for denne forbrydelse, men den for desertation anklagede soldat og Else Margrethe Winthers fik de høje straffe for deres deltagelse i det magiske undvigelsesprojekt²⁴⁶.

244) Se bilag C sagnr. 1724:3.

245) Bilag B sagnr. 1729:r2. Her justitsprotokol 1728-29, fol. 220 ff.

246) Den deserterede soldat var først idømt at løbe spidsrødsløb 16 gange og derefter at sendes til Grønland, se samme fol. 119a-119b.

I en motivering af dommene gav regimentsretten en rent rationel vurdering af det magiske forsøg. Den argumenterede, at selv om ingredienserne „i og for sig efter den sunde fornuft overhovedet ikke ville kunne bidrage til det tåbelige formål, de havde [at blive usynlige]; så er alligevel samtlige disse inkvisitors blinde og overtroiske for-sæt, (...), som den ærbare verden ved en speciel omtale med rimelighed kunne komme i tvivl om, hvorvidt det var virkelig videnskab eller ej, efter Deres Kongl. Majestæts love højst strafværdig“²⁴⁷. Dommens forfatter afviste altså soldaternes magi som overtro, men fældede alligevel den hårde dom, fordi deres handlings videnskabelige udseende kunne forlede andre. Sagen viser, at også for sager om misbrug af alterbrødet hævdedes straffene i forlængelse af den hårde forfølgelse af djævlforskrivere.

Med Carl von Utlandt-sagen sattes et formentlig blodigt punktum for den hårde forfølgelse af djævlforskrivere i de sidste 10 år af Frederik 4.s regeringstid. Efter 'blodrusen' først i 1720'erne fornemmer man et stigende ubehag ved djævlforskrivelsessagerne ved 1720'ernes midte. Der var tydeligvis mange, som ønskede sagerne behandlet på samme måde som de to sager fra 1690 og 1710, hvor man stillede sig tilfreds med djævlforskriverens anger og en kortere arbejdsstraf. Men henrettelserne bandt nu staten. Henrettelsernes legitimitet lå i, at pagten med Satan faktisk var en mulighed for disse soldater. Selv om man prøvede at undgå flere henrettelser, var man nødsaget til at behandle sagerne med stor alvor og måtte straffe i en vis proportion til de tidligere idømte dødsstraffe.

Det er bemærkelsesværdigt, at 1720'ernes henrettelser af djævlforskrivere ikke var en fortsættelse af den ortodoksi, som havde ansvaret for afbrændingerne af hekse og troldkarle i 1600-tallet. Den var derimod et resultat af den religiøse nytænkning, som fulgte af den pietistiske vækkelse. Den majoritet af biskopper, fremtrædende teologer og gejstlige, som krævede djævlforskriverne henrettet, hørte ikke til pietismens varmeste fortalere, men de var alle påvirket af de nye tanker. Det samme var tilfældet med Frederik 4., som selv havde stærke meninger om djævlforskrivelserne. I to af sagerne skærpede han som nævnt generalauditør Dreesens forslag til afstraffelse, og han valgte i den splittede gejstlighed at følge fortalernes for den hårde linie.

Modstanderne af at dødsdømme djævlforskriverne var en blandet skare: Der var som nævnt ortodokse teologer som professor Bartholin og provst Reenberg, hertil kom biskop Worm, som var vanskeligere at placere og efter nogen tøven også pro-

247) „welche doch an und für sich, zu ihrem gehabten albernem Zweck, der gesunden Vernunft nach, gar nichts beytragen können; so isst dieser sämtlichen Inquisiten blinder und abergläubischer Fürsatz, (...), als deren für der ehrbaren Welt eine specielle Erwèhnung zu thun, mann billig im bedenken tråget, würrklich Wissenschaft gehabt haben, nach ihr Königl. Maytt. Gesetzen höchst zu beahnden.“ Se samme fol 223b.

fessor Steenbuch, som gjaldt for at være den professor, som var mest åben over for pietismen. Hertil kom så generalprokurør Caspar Bartholin og generalauditor Dreesen, som begge formentlig har været mere eller mindre radikale tilhængere af den naturretlige afvisning af djævletroen. Den Thomasius-inspirerede læge og jurist, Andreas Hojer, omtalte i sin Frederik 4. historie, som forfattedes i 1731-32, kongens forhold til retsapparatet. Han roste kongen for, at, at der næsten ikke forekom hekseprocesser i hans regeringstid. Derimod berettede Hojer, forekom der djævlforskriverseer. Han kaldte dem, der forskrev sig, for elendige narre, som gjorde det af vellyst og fortvivlelse, og fortalte, at forskriverseerne hørte op af sig selv, så snart kongen holdt op med at straffe „diese närrische Buben [naragtige knægte]“ med sværdet og i stedet idømte dem hårdt strafarbejde²⁴⁸.

1730-44

Andreas Hojers håbefulde konklusion, at strafarbejdsstraffen bragte djævlforskriverseerne til ophør, var dog forhastet. Året efter hans færdiggørelse af Frederik 4.s historie, i 1733, opstod to nye djævlforskriverseessager. Begge forelagdes Det Teologiske Fakultet, som imidlertid nu talte flere nye ansigter. De to 'strammere' i djævlforskriverseessagerne, Johannes Trellund og Søren Lintrup, såvel som Hans Bartholin havde forladt Fakultetet. De var erstattet af Marcus Wøldike, der hovedsagelig delte biskop Worms synspunkter i straffesagerne, og fra 1732 den tyske pietist Jeremias Reuss. Holdningen til djævlforskriverseerne var nu ændret væsentligt. Den første sag angik den ovenfor omtalte, Margrethe Schmidt fra Eckernförde, som nu sad i Børnehuset²⁴⁹. Her havde hun i 1732 atter forskrevet sig til Djævelen. Direktørerne for Det Fattiges Væsen indstillede, at hun straffedes med at blive pisket 3 dage i træk og derefter sidde nogen tid på vand og brød. Alle Fakultetets medlemmer bifaldt denne straf med den begrundelse, at skulle hun straffes hårdere måtte hun miste livet, og det kunne man ikke tilråde. Kongen tiltrådte Fakultetets indstilling.

Den anden sag angik en discipel ved Fredericia lærde skole, Jens Jørgensen²⁵⁰. Højesteret havde på de klare beviser og Jens Jørgensens bekendelse dømt ham til afskæring af hans tunge, afhugning af hans hånd og hoved og alle tre dele sat på en stæge. Det samlede Fakultet fandt som tidligere, at der var tale om en meget grov forseelse, men mente så, at „eftersom Guds allerhelligste Ord ingensteds udtrykkeligen legger Dødsstraf til slig Misgierning“ kunne han godt benådes på livet. Denne bibeltolkning var fuldstændig modsat den enige teologiske fortolkning i 1720'erne,

248) Se Hojer: *König Friederich der Vierten glorwürdigstes Leben* (udg. 1829) II s. 247. Værket overdroges Christian 6. i 1733, men offentliggjordes først i 1829.

249) Se bilag C sagnr. 1733:4.

250) Se bilag C sagnr. 1733:1

hvor spørgsmålet jo havde været om man skulle følge Bibelens krav om dødsstraf eller ej. Men Fakultetet havde selvfølgelig ret i, at lige netop dette skriftligt at indgå en pagt med Djævelen ikke var omtalt i Bibelen. Alle syntes imidlertid at være tilfredse med denne bibeludlægning. Efter at have hørt Fakultetet formildede Christian 6. den hårde højesteretsdom til at Jens Jørgensen skulle bede om forladelse alle de steder, hvor han havde givet forargelse, han skulle piskes med ris i skolen og offentligt skrifte sine synder i kirken og derefter arbejde på Bremerholm på livstid. Han løslod dog allerede efter halvandet år på sin fars forbøn.

Herefter blev Det Teologiske Fakultet ikke mere hørt i djævlforskrivelsessager. Men forskrivelsessagerne hørte ikke op. I 1738 var Anne Nielsdatter tæt på en henrettelse²⁵¹. Hendes forskrivelse blev opdaget i forbindelse med en tyverisag mod hendes kæreste, der var fodgardist, som undersøgtes af Inkvisitionskommissionen i København. Annes sag blev derefter pådømt af byretten og Københavns magistrat. Det fremgik af hendes bekendelse, at hun havde forskrevet sig med sit eget blod og derefter bragt sedlen med til den galge, som stod uden for Østerport. Her var hun gået tre gange rundt om galgen og havde kaldt på Satan, men efter eget udsagn ikke opnået kontakt. Såvel byfogden som magistraten var enige om, at her var tale om trolddom, og dømte hende efter DL 6-1-9 til „levende at kastes paa Ilden og opbrændes“.

Anne appellerede den hårde dom, og mødte så den 4. oktober 1738 for Højesteret. Her trak hun sin tidligere bekendelse tilbage og gav i stedet en usammenhængende forklaring på hvordan forskrivelsessedlen var kommet til veje. Bortset fra selve forskrivelsen hang hele sagen juridisk set på hendes bekendelse. Højesteret resolverede, at hun jo egentlig ikke kunne fragå den bekendelse, hun tidligere havde gjort for de andre retter, men for at overbevise hende selv om, hvad hun havde gjort, valgte de at dømme, at sagen skulle gå om i byretten, hvor hendes nye påstande så nøje kunne efterprøves.

Sagen har formentlig vakt stor opsigt i København, og byretten har været stuvende fuld af tilhørere, som efterfølgende har fortalt vidt og bredt om detaljerne i forskrivelsen og forsøget på at aflevere den til Satan. Men netop denne offentlighed var de ledende embedsmænd i stigende grad modstandere af. Ved Jens Jørgensen-sagen i 1733 havde Det Teologiske Fakultet anmodet om, at sådanne sager i fremtiden blev ført for lukkede døre, for at „utingen“ ikke skulle brede sig. I Anne Nielsens sag havde Højesteret valgt at føre sagen for lukkede døre, og Højesteret ønskede også, at den fornyede prøvelse ved byretten skulle foregå for lukkede døre. De ledende jurister delte tydeligvis teologernes ubehag ved den offentlige interesse. Det var formentlig

251) Alle sagens akter herunder forhør og domme ved alle retsinstanser og selve djævlforskrivelsen ligger i RA, DK, Konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1738/705.

det samme ubehag ved den offentlige omtale, som fik Konseillet og Christian 6. til at tilsidesætte Højesteret og abrupt at afslutte undersøgelsen med en kongelig resolution, som ophævede sagen og besluttede, at hun skulle kagstryges og arbejde i Spindehuset på livstid. Den kongelige resolution nævner ikke et offentligt skriftemål, og det kunne også dårligt finde sted, da sagen jo blev stoppet på et tidspunkt, hvor skyldsspørgsmålet ikke var klarlagt. En ting er imidlertid sikker, og det er, at den fra 1720'ernes sager kendte afbrænding af forskrivelsessedlen ikke fandt sted. Den med blod forfærdigede forskrivelse befinder sig stadig i Danske Kancellis arkiv.

I 1740 retsforfulgtes to musketerer for djævforskrivelse i København og i 1741 en rytter fra Randers²⁵². Alle tre dødsdømtes af regimentsretterne. Christian 6. benådede imidlertid de to musketerer til spidsrodsløb og strafarbejde i henholdsvis tre år og på livstid og rytteren til kun et års arbejde i jern. Alle tre skulle først offentligt skrifte deres synder i kirken. Forskrivelsessedlernes skæbne er ikke omtalt i dommene.

De uenigheder, som havde præget 1720'ernes diskussioner, sås ikke her i pietismens glansperiode. Ortodokse og pietistiske teologer, Højesterets jurister og Danske Kancellis embedsmænd var enige om at dødsstraf burde undgås, og ønsket om at afslutte disse sager med mindst mulig offentlig opmærksomhed blev mere og mere fremtrædende. Enigheden betød imidlertid også, at der savnes fortolkninger af forbrydelsens karakter – af djævpagtens mulighed.

1745-60

I to militære djævforskrivelsessager fra 1745 og 1747 åbner de bevarede kilder atter for i detaljer at følge motiveringen af dommene. Generalauditør Dreesen, som havde rådgivet Frederik 4. om 1720'ernes militære forskrivelsessager, var død i 1742, og afløstes af J.G. Linck. Sagen mod den 17-årige sergent Christian N.W. von Normann i København var den nye generalauditørs første sag om forskrivelse til Djævelen²⁵³. Regimentsretten havde dømt Normann efter DL 6-1-7 og -8, som den der med munden og hånden havde bespottet Gud, til først at få skåret tungen af, så hugget hånden og endelig hovedet af. Alle tre dele skulle derefter sættes på en stæge.

Generalauditør Linck søgte professionel vejledning, men ikke teologisk. Han valgte på eget initiativ at bede det nyligt styrkede Juridiske Fakultet om en udtalelse²⁵⁴. I

252) Se bilag B sagnr 1740:r1 (to københavnske musketerer) og 1741:r1 (soldat fra Randers, Søren Nielsen Vammen).

253) Bilag B sagnr 1745:r1.

254) Dette fremgår af Lincks indstilling til kongen, se RA, Generalauditøren (landetaten), Originale relationer til kongen .. 1745, fol. 27b.

1736 var der oprettet en egentlig juridisk uddannelse med eksamen. I 1745 bestod Fakultetet af fem professorer. Dekanen var C.L. Scheidt, en tysk jurist, hertil H.P. Anchersen, der var historiker og filolog, og sad i fakultetet på grund af sit professorat i veltalenhed, Bernhard Möllmann, der var juridisk doktor, men hvis hovedinteresse var historie. Endelig var Fakultetet i 1743 blevet suppleret med de to senere berømte jurister, Peder Kofod Ancher og Henrik Stampe. Det var Kofod Ancher, som førte pennen i Fakultetets svar, og han var så tilfreds med svaret, at han 34 år senere lod det trykke i sin samling af udtalelser fra Det Juridiske Fakultet²⁵⁵. Den otte sider lange udtalelse var meget lærd og spækket med referencer til udenlandske juridiske værker. Fakultetet bestræbte sig tydeligt på at anvende deres egen videnskab på denne i bund og grund religiøse straffesag.

I en indledende gennemgang af sagens omstændigheder konstateredes, at der ikke var tvivl om skyldsspørgsmålet. Herefter diskuteredes om Normann kunne dømmes efter DL 6-1-9, som en person, der faktisk havde indgået pagt med Djævelen. Dette afviste Fakultetet, og begrundede det først og fremmest med, at der ikke forelå bevis for, at forskrivelsen var blevet accepteret af Djævelen. Til dette argument føjede professorerne imidlertid, „at Tingens Muelighed, at sligt et *pactum expressum cum Diabolo* [djevlepagt] kan indgaaes, ikke uden føie kunne kaldes i tvivl, da det er bekiendt, at adskillige berømte Jurister nægter *existentiatum criminis magia* [trolldomsforbrydelsens mulighed]“²⁵⁶. De tillod sig her åbent at henvise til Christian Thomasius og to yngre tyske jurister. Det var første gang den nye naturrets teoretiske afvisning af djævlepagtslæren førtes i marken i Danmark. Fakultetet undlod dog at anføre deres egen holdning til, om djævforskrivelse var mulig.

Da man havde afvist at bruge DL 6-1-9, diskuterede man brugen af DL 6-1-7 og 6-1-8 om gudsbespottelse. Heller ikke disse paragraffer mente man at kunne dømme ham efter, fordi det, som her skulle straffes, var den bespottende hensigt. Normann havde ikke med forskrivelsen haft til hensigt at bespotte Gud. Forskrivelsen var „udvalt som et efter hans Tanke fornødent Middel til at erhverve Penge, og *animus lucrandi* [lysten til vinding] alleene har i Forskrivelsen været hans *finis ultimus* [endemål]“²⁵⁷. Dette var en særdeles spidsfindig måde at undgå bespottelsesanklagen på. I et privatretligt injuriesøgsmål kunne en sådan argumentation bruges, men argumentet virker malpalceret i denne religiøse sammenhæng.

Endelig overvejede man, om den „forensiske Guds Lov“ i Mosebog 3-24-15 og -16 kunne være en rettesnor. Juristerne fastslog først – efter en længere udredning om Moselovens forhold til naturretten – at forbudet mod forbandelse af Gud uden tvivl

255) Se Kofod Ancher: Svar på nogle Spørsmaale (1779) s. 1-9.

256) Samme s. 5.

257) Samme s. 5.

måtte gælde, hvad enten det kunne henføres til naturretten eller ej. Men de fandt det også indlysende, at den straf, at stenes til døde, som fastsattes, var „particulair“, dvs. kun gældende for det jødiske folk. I lighed med Provst Reenberg anførte de, at den hårde straf var begrundet i det jødiske folks hang til afgudsdyrkelse, samt begrundet i, at den jødiske republik var et teokrati, hvor Gud direkte fastsatte lovene og greb ind i styrelsen. Dermed blev jødernes blasfemi imod Gud til det samme som majestætsfornærmelse i den danske enevælde, der jo var den hårdest straffede forbrydelse.

Det er tydeligt, at hele denne subtile argumentation havde én hensigt, nemlig at fastslå, at kongen ikke var bundet af de mange pinefulde dødsstraffe, som truede den der indgik pagt med Djævelen og den der bespottede Gud såvel i Danske Lov som i Moseloven. Juristerne fandt dog langt fra, at det var en ringe forbrydelse, som sergent Normann havde begået: „Et saa høist ugudeligt Forsæt og Stræben at begaae en Gierning, der medfører den allerstørste Ringeagtelse for det allerhøieste Væsen, fortæner billigen for sine farlige Følgers Skyld, alvorlig at straffes“²⁵⁸. De foreslog derfor, at han efter Danske Lovs 6-1-10 om „galne og indbildede Konster med Forsæt at ville forgjøre og Skade en anden“ dømtes til strafarbejde på livstid.

Fakultetets indstilling er kun bevaret i Kofod Anchers trykte udgave, men i Det Juridiske Fakultets dekanatssager ligger en brevveksling om udtalelsen²⁵⁹. Denne viser, at Henrik Stampe kom med vigtige bidrag til udformningen, men den viser også, at argumentationen mødte en vis modstand. H.P. Anchersen var tydeligvis ikke glad for den juridisk spidsfindige behandling af det teologiske problem. Han hæftede sig ved, at det jo ikke var Krigskancelliet, men generalauditør Linck personligt, som havde udbedt sig responsum'et som en privat tjeneste. Han mente, at man burde svare, at juristerne ikke kunne udtale sig om sagen før Det Teologiske Fakultet først havde udtalt sig om hvorvidt der var tale om en grov gudsbespottelse eller ej. Anchersen havde to indvendinger. For det første havde han samvittigheds-skrupler „Efterdi dend moralske Lov i Skriften saa tydelig tilholder (...) at hvo som bander Gud skal udryddes fra sit Folk“. For det andet frygtede han „at der ved dette er lagt en Strikke for os, da Lovens Bogstav (DL 6-1-7 og -8) ere aldt for tydelige, og Delinquentens Misgierning langt overgaar de Ords Betydning, som der indeholdes“. Han var dog villig til at undlade at afgive dissens, hvis han fik to tilføjelser indsat. Den første var en tydeliggørelse af forskrivelsens formastelighed, den anden var, at indstillingen skulle afsluttes med følgende tilføjelse: „At omendskiønt disse vare vore uforgribelige Tankker in facti Quæstionis [om de stillede spørgsmål] saale-

258) Samme s. 8.

259) KU, Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet, dekanatssager 1745. Heri ligger to rundsendte breve med påskrevne bemærkninger fra professorerne. Det ene er dateret 5.1.1745 og en af bemærkningerne 13.1.1745. Det andet er udateret.

des som vi skønne i Conformitet af de os tilstillede Acter, saa understaaede vi os dog ikke uden hans Kongelige Mayt.s allernaadigste Dispensation at gaae fra Krigsrettens Dom som grundet paa Lovens klare Bogstave“.

Dekan Scheidt afviste Anchersens teologiske skrupler. Det af Anchersen anførte Moselovscitat „henfører endog de fleste teologer i vores kirke pro lege forensi [til forensisk lov], i hvert fald kan jeg ikke lade mig overtale til at gøre den til lex moralis [moralisk lov]“²⁶⁰. Og Henrik Stampe afviste den afsluttende tilføjelse, „som vi derved skulde tilstaae, at vi selv gik fra Lovens klare Bogstav. Ey heller meener jeg, at det gøres fornøden for at undgaae Critiqven; thi vi dictere ham dog Straf for hans saakaldte Trolldom, eller rettere at sige grove Superstition; og at her ikke er Blasphemie, sensu juridico [i juridisk forstand] – thi jeg negter ikke, at Teologi undertiden tage dette Ord mere late [bredt] – som her spørges om, da Straf efter en Art. i Loven skal dicteres, meener jeg kan ex Notione Blasphemiæ et contemptus v. contumeliæ [udfra undersøgelsen af blasfemi samt foragt over for trods] saa tydelig demonstreres, som at 2 og 2 ere 4“.

Muligvis lod Anchersen sig overtale af sine kolleger, men han kan også have undladt at underskrive indstillingen. Anchersens skrupler afslører imidlertid, at Lincks egenhændige indhentning af et juridisk responsum i dette teologiske spørgsmål var en uprøvet og vovelig vej. Hvad ville kongen sige? Og hvad skete der hvis nærtagende teologer fik nys derom? Anchersen kunne acceptere at fravige Moseloven, hvis teologerne havde sanktioneret det, men følte sig på gyngende grund når juristerne behandlede spørgsmålet selvstændigt. Hans juridisk uddannede kolleger rystede imidlertid ikke på hånden. Der var tydeligvis opbrud i spørgsmålet om forholdet mellem teologi og jura her i 1740'erne, som der vil komme flere eksempler på i de følgende kapitler.

Generalauditør Linck fulgte i sin indstilling til kongen ret nøje Fakultetets argumenter og fulgte også dets konklusion²⁶¹. Dog gik han nøjere ind i straffespørgsmålet. Han fandt ikke, at det almindelige slavearbejde var formålstjenligt, men foretrak det langt hårdere og ensomme arbejde med at raspe farvetræ i det i 1740 indrettede Rasphus i Spindehuset på Christianshavn. Samtidig anførte Linck imidlertid, at han forventede, at der meget snart ville komme en ansøgning om benådning fra Normanns mor, der var amtmandsenke på Rügen. Linck foreslog, at man kunne benåde den unge sergent, når ansøgningen var modtaget og i al stilhed lade ham rejse hjem. Christian 6. godkendte begge elementer i denne straf.

260) Legem Mosaicam halten selbstn die meisten Theologi unsrer Kirche pro Lege Forensi, wenigstens kann ich mich nicht persuadieren ihn zum Lege Morali zu machen.

261) Se RA, Generalaud. (landeraten), Originale relat. til kongen .. 1745, fol. 24-29.

Der var dog en anden side af afstraffelsen, som generalauditøren viede størst opmærksomhed. 1720'ernes og 30'ernes afstraffelser havde som omtalt været store offentlige forestillinger med tre separate højdepunkter. Først var der afbrændingen af den formastelige forskrivelse, dernæst synderens offentlige afbedelse af misgerning for sin menighed med tilhørende formaningsprædiken af hans sognepræst, og endelig den korporlige afstraffelse eller henrettelse. Linck var imidlertid ikke meget for disse offentlige omtaler af forbrydelsen. Han fandt, at „det offentlige skriftemål, hvor præsten efter ritualet eftertrykkeligt skal fremstille forbrydelsens formastelighed for menigheden, som ikke kun består af voksne og oplyste, men også af børn og lysthengivne mennesker, er mere til skade end til gavn“²⁶².

Heller ikke den offentlige afbrænding af forskrivelsessedlen var Linck glad for. Derved gjorde man en forbrydelse, der burde holdes hemmelig, almindelig kendt. Han foreslog derfor i stedet, at man blot lod en fangevogter brænde forskrivelsen i arrestkammeret i sergent Normanns og en præsts påsyn. Da det ensomme strafarbejde i Rasphuset heller ikke indebar nogen offentlighed, kunne sergentens straf altså iværksættes i hemmelighed. Også denne konsekvente hemmeligholdelse af forbrydelsen vandt Christian 6.s bifald. Et par måneder efter sergent Normanns indsættelse i Rasphuset nedsatte kongen hans straffetid til et år²⁶³.

Med den hemmelige og – bortset fra præstens tilstedeværelse ved afbrændingen af forskrivelsen – helt igennem verdslige såvel behandling af sagen som afstraffelse, var man nået et langt stykke vej fra Johan Pistorius' afhøring af de teologiske professorer, hans månedlange religiøse forberedelse til sit møde med Gud og den ugelange offentlige iscenesættelse af hans henrettelse, som anførtes af den københavnske præstestand og havde hele København som tilskuere.

Men det man havde opnået var et dobbeltspil. Officielt stod Danske Lovs drakoniske straffe stadig ved magt, og hverken generalauditøren eller Det Juridiske Fakultet ønskede åbent at antaste disse og deres fundament i Moseloven. De valgte i stedet en dobbelt strategi. De afviste trolddomsanklagen på grund af manglende bevis, men nævnte samtidig, at trolddom måske overhovedet ikke var mulig. De afviste gudsbespottelsesanklagen med den juridiske begrundelse, at der ikke forelå en udaltt bespottelsesintention, men nævnte samtidig, at den parallel, som Danske Lov drog mellem majestætsfornærmelse og gudsbespottelse formentlig burde forbeholdes et teokrati, hvor Gud aktivt deltog i landets styrelse, som tilfældet havde været på Moses' tid. Christian 6. fulgte sine juridiske vejlederes konklusion. General-

262) „die öffentliche Kirchen-Busse, wo der Priester nach den Ritual die Grässlichkeit des Verbrechens der – aus erwachsenen und erleuchteten sowohl als Kindern, und den Lüsten ergebenen Menschen bestehenden – Gemeinde, nachtrüchlich vorstellen soll, mehr nachtheilig als nützlich seyn köndte“. Samme fol. 28a.

263) Se RA, DK, Sjæll. tegn. 1745-46, fol. 266, 16.7.1745.

auditøren og kongen enedes imidlertid også om, at offentligheden ikke skulle delagtiggøres i de sindrige juridiske argumenter. Hemmeligholdelsen af afstraffelsen begrundedes med, at man ikke ønskede at udbrede kendskabet til forbrydelsen til svage sjæle, men der lå også den fordel ved hemmeligholdelsen, at man undgik en præsts offentlige udlægning af forbrydelsen. Præstens formaningstale ville uvægerligt komme tæt på spørgsmålene om djævepagtens faktiske mulighed og gudsbespottelsens alvorlighed, og disse magiske spørgsmål foretrak man uomtalte.

To år efter kom en næsten parallel sag op mod den 19-årige korporal, Heinrich G.B. Seitz²⁶⁴. Han var veluddannet og havde sågar i en kortere periode studeret teologi ved universiteter i Leipzig. Nu havde han i København – af hjemve og pengemangel – forskrevet sig til Djævelen. Seitz' mor var, ligesom Normanns, amtmandsenke i Tyskland. Generalauditør Linck indstillede med en forkortet udgave af de samme argumenter, som han og Det Juridiske Fakultet havde anført i Normann-sagen, at Seitz fik samme straf som Normann. Efter kongelig resolution blev forskrivelsessedlen af regimentsauditøren og i overværelse af garnisonspræsten revet itu og brændt i arrestkammeret, og derefter sattes Seitz til arbejde i Rasphuset på livstid. Men som i Normanns tilfælde forventede generalauditør Linck, at Seitz' mor snart ville gå i forbøn for sin søn og dermed give kongen anledning til i stilhed at sende ham hjem til hende. Korporal Seitz blev løsladt efter knap to år i Rasphuset²⁶⁵.

Korporal Seitz' sag var formentlig den sidste rigtige djæveforskrivelsessag i Danmark i den forstand, at den kom til egentlig retlig pådømmelse.

I 1754 opstod en sag i Vendsyssel, hvor landsoldaten, Søren Larsen Galtrup, påstod at have indgået pagt med Djævelen, dog uden at der forelå en forskrivelsesseddel²⁶⁶. Den retlige øvrighed, stiftamtmand baron Holck, overdrog imidlertid først sagen til gejstlig undersøgelse. En provsteret bestående af tre præster forhørte landsoldaten indgående og konkluderede, at han havde gjort sig skyldig i djævepagt og gudsbespottelse og burde dømmes efter loven. Som i den thistedske besættelsessag 58 år tidligere intervererede ålborgbispens imidlertid, Han troede ikke Søren Galtrup og fik ham til Ålborg, hvor han efter nogen tid bekendte, at det han havde fortalt var opspind. Herved undgik man en egentlig retsforfølgelse. Landsoldaten måtte dog i Viborg Tugthus en tid for den forargelse, han havde vakt. Herefter kendes først en djæveforskrivelsessag fra 1803, hvor sagen blev behandlet som grove drengestreger²⁶⁷.

264) Se bilag B sagnr. 1747:r1.

265) Se RA, DK, Sjæll. tegn. 1749-50, fol. 40, 7.2.1749.

266) Sagen er beskrevet i Secher 1872-73, s. 92-98.

267) Sagen angik tre håndværkslæringer fra Ålborg og er beskrevet i Villads Christensen 1922-24, s. 124-43.

Det er karakteristisk for den ændrede holdning, at denne sag blev udleet og satiriseret i tidens periodiske skrifter og i skillingsviser, se noten i samme artikel s. 141.

I denne sene periode er jeg også stødt på en enkelt sag om gudsbespottelse. Den har formentlig været ret enestående. Ligesom i sergent Normanns forskrivelsessag indhentede den daværende generalauditor, G.C. Schrøder, Det Juridiske Fakultets udtalelse om sagen og gav dermed juristerne lejlighed til endnu en analyse af religionsforbrydelsens natur.

Sagen var fra 1752 og drejede sig om den tyske musketer Baltzar Schultz²⁶⁸. Han havde i Helsingør i drukkenskab udstødt nogle frygtelige forbandelser mod Gud. Blandt andet havde han råbt: „Herre Gud skiderik, forbandet er du på korset“ og „Kristus skiderik skal lige såvel piskes ved korset, som han [Baltzar] skulle lide“²⁶⁹. Regimentsretten havde ikke været i tvivl om, at her måtte Danske Lovs paragraf om gudsbespottelse passe, og havde dømt ham til levende at få sin tunge skåret af, derefter at halshugges og hoved og tunge sættes på en stage.

Det Juridiske Fakultet²⁷⁰ udviklede to principielle argumenter, som mindskede forbrydelsen. For det første rejste de tvivl om hvorvidt Gud overhovedet kunne bespottes. Når et menneske bespottedes eller injurieredes, blev dets ære beskadiget og æren genoprettedes ved straffen. Men da Gud var det højeste og fuldkomneste væsen, så kunne menneskelig ondskab jo egentlig ikke skade hans ære. Derfor var det en „hyperbolisk“, dvs. overdreven idé, hvis man sluttede, at gudsbespottelse var „crimen læsæ majestatis divinæ [fornærmelse af den guddommelige majestæt], som burde straffes endnu langt hårdere end crimen læsæ majestatis civilis [fornærmelse af den jordiske majestæt], som i borgerlige Love henregnes blandt de største og groveste delicta civilia [verdslige forbrydelser]“²⁷¹.

For det andet anførte de ligesom i forskrivelsessagen, at den i Guds lov foreskrevne livsstraf for blasfemi tilhørte *lex forensis*. Den var begrundet i, den teokratiske regeringsform hos jøderne, hvor Gud direkte greb ind i regeringen med konkrete påbud og straffe. Derfor kunne i bibelsk tid „Gud selv virkelig anses som *summus imperans* [den øverste magthaver] endog i henseende til den verdslige regering, saa var og al Blasphemie imod Gud et virkelig *crimen læsæ majestatis*“²⁷². I den dansk-norske stat, hvor regeringsformen ikke var teokratisk, var livsstraf derimod ikke nødvendig.

I forlængelse af disse argumenter overvejede Fakultetet om gudsbespottelse overhovedet burde straffes med jordisk straf, om ikke det var rigtigere „at overlade til Gud

268) Bilag B sagnr. 1752:7.

269) „Herr Gott Hundsfoth, verflucht bist du am Kreutz“, og „Christus Hundsfoth solle ebenso am Kreutz gepeitschet werden, als er leiden solle“

270) Fakultetets indstilling er trykt i Kofod Ancher 1779, s. 67 ff.

271) Samme s. 68.

272) Samme s. 70.

selv Hevnen over en Synd, der aleene concernerer ham"²⁷³. Dette konsekvente synspunkt afviste de dog, for religionen hørte til samfundsbygningens vigtigste grundpiller. Bespottelsen heraf var derfor meget grov og skadelig for det „menneskelige Societet“. Af denne grund konkluderede Fakultetet, at musketeren burde straffes med den hårdeste spidsrodsstraf på 24 gennemløb over tre dage. Herefter burde han landsforvises. Generalauditøren og kongen fulgte forslaget. Straffen var hårdere end i de tidligere sager om fordrukne soldaters gudsbespottelser, men landsforvisningen var dog til at bære for Baltzar, der stammede fra Køln.

Ligesom i forskrivelsessagen benyttede juristerne den strategi først at sætte spørgsmålstegn ved, om gudsbespottelsen overhovedet var mulig, og følgelig om den overhovedet burde straffes. Denne yderste konsekvens af argumentationen afviste de dog, men udnyttede så den tvivl, de havde rejst, til at afvise dødsstraffen.

Religionsforbrydelserne havde således et broget forløb i den undersøgte periode. I 1690'erne nåede den juridiske ekspertice i Højesteret og de ortodokse teologer i enighed frem til at afvise trolddomssagerne. Med afstraffelsen af Ole Bjørn og den offentlige stempling af thistedssagen som falskneri sattes et effektivt punktum for trolddomsprocesser forstået som sager om magisk skadevoldelse i Danmark. Men hermed var djævelpagtens retlige historie ikke slut. I Frederik 4.s sidste ti år retsforfulgtes religionsforbrydelser med en fornyet konsekvens, og nu var det teologerne, som fældede dommene, mens juristerne måtte se til fra sidelinien. Selv om de, der forskrev sig, straffedes for deres gudsbespottelse, så lå djævelpagtens realitet bag den alvor, hvormed sagerne retsforfulgtes.

Allerede fra midt i 1720'erne prægedes teologernes og de centrale myndigheders behandling af forskrivelses- og gudsbespottelsessagerne imidlertid af et voksende ubehag. På den ene side havde man ikke noget ønske om at ændre Danske Lovs præcise forbud og hårde straffe. Straffebogen hang logisk sammen. I kapitel 1, 2 og 3 værnedes Guds og religionens ære, i kapitel 4 værnedes kongens ære og i kapitel 5 værnedes husbondmyndigheden. En mildnelse eller fjernelse af æreværnet omkring religionen ville derfor ramme hele systemet.

På den anden side kviede man sig ved at idømme de hårde straffe. Djævforskriverne og gudsbespottterne var jo med Andreas Hojers ord vitterlig „när-rische Buben“, naragtige knægte, som slet ikke havde formatet til så alvorlig en forbrydelse. Som Morten Reenberg bl.a. var inde på, kunne man lige så vel risikere at gå Djævelens ærinde med henrettelserne: „Dievelen har sit Spil ved dette Verk for at see Folck dødet“²⁷⁴. Samtidig blev man sig stadig mere bevidst, at netop retssagerne

273) Samme s. 69.

274) Reenbergs udtalelse om Forthammer, se afskrift i KB, Ny kgl. Samling 1150 4°.

om disse forbrydelser og de eksemplariske straffe blev centrale begivenheder, som holdt forestillinger om en aktivt intervenerende Satan og Gud ved lige. 1720'ernes henrettelser af djævlforskriverne må for den almindelige befolkning have stået som en officiel kongelig bekræftelse på at Satan indgik den slags pagter. I 1730'erne og 40'erne søgte man i stigende grad at hemmeligholde disse sager. Denne hemmeligholdelse kulminerede i forskrivelsessagerne mod sergent Normann og korporal Seitz, hvor straffen bevidst tilrettelagdes så enhver offentlighed blev undgået.

Resultatet var et dobbeltspil over for den almindelige befolkning. Loven og religionen talte stadig om forbindelser med Djævelen og om gudsbespottelse som endnu værre end majestætsfornærmelse, men embedsapparatet undgik at sådanne sager overhovedet blev rejst, og hvis de alligevel rejstes, hemmeligholdt man den i realiteten stadig mildere behandling af sagerne.

6. Forbrydelser mod ægteskabet

Djævforskrivelserne har optaget sindene i 1720'erne, hvor københavnernes kunne overvære i hvert fald tre og formentlig fire henrettelser med tilhørende afbrændinger af de formastelige sedler. Men det var trods alt kun få sager. Hvad hyppighed angik var hævdelsen af sædeligheden et langt større område.

Bestræbelserne på at kontrollere samfundsborgernes seksualitet prægede staternes og kirkernes politik i perioden 1500-1800. Kontrol med seksualitet er et stærkt instrument til socialt at sammenbinde og organisere et samfund. Sædelighedshåndhævelsen var derfor et væsentligt middel til at styrke fællesskabet og hævde den sociale magtstruktur. Dette at leve ærbart inden for de foreskrevne sædelighedsnormer sås samtidig som en forfinet og civiliseret levemåde, som styrede de sociale ambitioner.

For denne undersøgelse er det væsentligste imidlertid den religiøse forestillingsramme, som sædelighedslovgivningen var indskrevet i. I forståelsen af sædelighedsforbrydelserne i 1700-tallets første halvdel gik der et vigtigt skel mellem de forbrydelser der alene ansås for at antaste ægteskabet og dets position, som den eneste tilladte ramme for seksuel udfoldelse. I Bibelen var det især apostelen Paulus, der havde hævdet ægteskabets hellighed. De opfattedes dog primært som sociale forbrydelser, der antastede den ganske vist af Gud indstiftede samfundsorden. Forbrydelsernes årsag var ringeagt for denne samfundsorden kombineret med de naturlige kødets lyster, som mennesker nu engang havde. Det var derfor naturligt om end forkasteligt, at menneskene i svage øjeblikke bukkede under for disse lyster og lod dem komme til udtryk også i forhold, hvor det ikke var tilladt. Overtrædelsen af reglerne var en formastelig foragt for det hæderlige ægteskab, og måtte mødes med korrigerende og eksemplariske straffe.

Langt værre vurderedes imidlertid de sædelighedsforbrydelser, som antastede den gudskabte naturlige orden, og hvor altså den lyst, som drev hertil, var unatur. Herigennem vakte Guds vrede mod det samfund, som tillod denne unatur.

Grænsen mellem disse to former for usædelighed var ikke ganske fast, og netop i den her undersøgte periode fik grænsen stor betydning, fordi den i høj grad også svarede til grænsen for hvilke forbrydelser, Gud krævede straffet med døden. I dette kapitel gennemgås den retlige usædelighedsbekæmpelse, som primært skulle forsvare ægteskabet. I det følgende kapitel beskrives de alvorligere forbrydelser mod naturen.

Inden for forbrydelserne mod ægteskabet skelnede man mellem den mindre forbrydelse, at to ugifte havde seksuel omgang med hinanden, det kaldtes lejemål – og så antastelsen af det aflagte ægteskabsløfte ved hor, hvor gifte havde seksuel omgang med en anden end ægtemagen, og ved bigami, hvor samme person giftede sig to gange.

Lejemål

Den langt hyppigste sædelighedsforbrydelse var ugiftes lejemål. Georg Hansen har i kirkebøgerne undersøgt antallet af fødsler uden for ægteskab og når frem til, at 3-4 % af børnene fødtes uden for ægteskab i 1700-tallet²⁷⁵. Afstraffelse af lejemål kom kun på tale når kvinden blev gravid, og der således var et fysisk bevis for synden. Både kvinden og manden, hvis han tilstod eller hans synd kunne bevises, straffedes med offentligt at skrifte synden for menigheden ved søndagsmessen samt med bøder. Bøderne tilfaldt og skulle indkræves af indehaveren af sagefaldsretten, dvs. som regel en godsejer. Ofte accepterede godsejeren kun at modtage et reduceret bødebælb eller han undlod helt at indkræve bøden, fordi synderne var for fattige. For kvinder, som tredje gang begik lejemål, var straffen dog langt hårdere. De ansås for løsaftige prostituerede og skulle kagstryges i fuld offentlighed af bøden. Manden skulle straffes med fængsel.

Sager vedr. første og anden gang begået lejemål falder uden for denne undersøgelse. De afgjordes ved underretterne og var bødesager og ikke straffesager. Mænd sagsøgte så godt som ikke for gentagent lejemål ved de civile retter²⁷⁶. De militære retter straffede dog jævnligt soldater for gentagent lejemål. Straffen var offentligt skrifte og arbejdsstraf på et år eller derunder. Jeg har fundet 12 sager hvor kvinder anklagedes for tredje gang begået lejemål i de 38 år, og beviset var altid uomgængeligt, nemlig det 3. eller 4. fødte uægte barn²⁷⁷. Der har dog formentlig været flere sager, da de

275) Georg Hansen 1957, s. 84-85.

276) I et enkelt tilfælde tog Sjællandsfar Landsting stilling til en mands gentagne lejemål, men hovedsagen var mandens dårlige levned og „formastelige Forhold i at overfalde sit Herskabs Forvalter“. At han oven i dette havde begået fem gange lejemål førte blot til, at han som tillæg til en arbejdsstraf skulle betale lejemålsbøder – herigennem kunne hans herskab konfiskere hans ejendom, Se Bilag A, sagnr. 1749:4, sag mod landsoldat Anders Nielsen Giøde.

277) Se Bilag A, sagnr. 1732:u1, 1734:u7, 1742:u4, 1744:1, 1744:u3, 1746:u3, 1746:8, 1753:5, 1753:6, 1754:u1, 1754:u2, 1755:8.

kunne afgøres ved underretterne, hvorfra jeg ikke har fuldstændige tal. Trods den klare lovgivning varierede straffene meget. To kvinder blev virkelig kagstrøgne og to andre pisket i fængslet. Nogle af dem sendtes videre til strafarbejde på livstid i Spindehuset på Christianshavn.

Ved forordning af 19.3.1751 ophævedes kagstrygningsstraffen for 3. gang begået lejermål. Ophævelsen begrundedes med, at de ved kagen straffede „blive anseete for uærlige og foragtelige, ingen vil have dem i Tieneste, og andre Tienestefolk eyheller vil forrette Arbeide og søge Spiisning med dem“. I stedet skulle de nu arbejde 6-8 år i nærmeste tugthus for forseelsen. Herefter idømtes flere kvinder tugthusarbejde, men kongelige benådninger for straf forekom fortsat.

Hor og bigami

Den unge enevælde fór altså hårdt frem mod de ugifte mødre, men langt hårdere var straffen for brud på ægteskabet selv, som kaldtes hor og bigami. Mosebog 3-20-10 fastslog, at hvis en gift mand horede med en gift kvinde, måtte begge dø. Moseloven fastsatte imidlertid ikke straf for en gift persons hor med en ugift, ligesom bigami ikke straffedes. Danske Lov fulgte Moselovens dødsstraf for hor mellem to gifte (6-13-25). Også bigami straffedes med døden (6-13-23). En gift persons hor med en ugift straffedes første gang på formuen, anden gang med landsforvisning og tredje gang med henrettelse (6-13-24).

Værnet om ægteskabet lå Det Teologiske Fakultet meget på sinde, og man så gerne, at der idømtes hårde straffe for besvigelser af denne institution. Kongerne og deres verdslige rådgivere var imidlertid mere overbærende på dette punkt. Især i den ortodokse periode – 1683-1715 – kom det til flere uoverensstemmelser mellem Fakultetet og kongen og hans verdslige rådgivere. Fakultetet citerede flittigt Mosebog 3-20-10 og 5-22-22, som satte dødsstraf for hor mellem to gifte, men professorerne lod den også gælde for andre former for hor. I en sag fra Lolland fra 1693 havde Rasmus Hansen begået hor i sit ægteskab tre gange med to forskellige²⁷⁸. Den seneste var en tjenestepige, som i hans tjeneste havde avlet to børn med ham. Landstinget havde hæftet sig ved, at Rasmus ikke var dømt for de to første tilfælde af hor og havde derfor blot landsforvist ham, men Fakultetet anbefalede dødsstraf „paa det saaledes dette Onde maatte udryddis af eders Maytt.s Folch andre til Exempel og Afskye og fornemmelig eders Kongl. Mayt.s Samvittighed til Befrielse“. Efter Fakultetets mening var det altså folkets ve og vel, som kongen fik på sin samvittighed, hvis han ikke udryddede denne horkarl af det dansk-norske kongerige. Trods denne appel til kongens samvittighed valgte han efter høringen af Det

278) Se bilag C sagnr. 1693:2.

Teologiske Fakultet at forelægge sagen for Højesteret, og da Højesteret stadfæstede landstingsdommen, fulgte kongen denne.

I 1695 kom Fakultetet på ny på kollisionskurs med kongen og hans verdslige rådgi-vere. Den tyske hattemager, Hans Jacob Grösser, havde giftet sig i Odense²⁷⁹. Men siden blev det opdaget, at han 17 år tidligere som soldat havde indgået ægteskab i Tyskland. Byretten dødsdømte Grösser efter Danske Lovs bestemmelse, og Fakultetet bifaldt denne dom. Alligevel fulgte kongen ikke Fakultetet. Sagen er en af de sjældne, hvor også Kancellikollegiets votering er belyst. Tre af Kancellikollegiets medlemmer indstillede, at man fulgte Det Teologiske Fakultets indstilling, men et flertal på syv gik ind for pardon. De mente for det første, at Mosebøgernes dødsstraf for hor ikke kunne overføres på bigamiforbrydelsen. Dernæst hæftede de sig ved, at Fakultetet, efter at have anbefalet dødsstraf havde tilføjet „indstillende endnu alting allerunderdanigst til eders kongl. Maytt. egen høye Disposition“. Dette, mente man, kunne Fakultetet ikke have skrevet, hvis gerningen „absolute efter Guds Lov hafde fortient Døden“. Derfor kunne kongen alligevel godt benåde Hans Jacob Grösser. Kongen fulgte Kancellikollegiets flertal og dømte i stedet hattemageren til landsforvisning. Kancellikollegiet lagde altså betydelig vægt på Fakultetets udlægning af Bibelen og gik kun nødig imod den. I dette tilfælde fandt man et halmstrå at hæfte afvisningen op på i Fakultetets afsluttende ærbødige formulering.

Frederik 4., som var den konge som hyppigst benyttede Fakultetets rådgivning i straffesager, kom i en lignende kattepine i 1708, hvor Cathrine Margrethe Claudatter anholdtes for bigami²⁸⁰. Cathrine var gift i Malmø, men var så taget til København og havde der giftet sig anden gang. Rådstueretten i København havde dødsdømt hende, og Fakultetet fandt ingen formildende omstændigheder. Med henvisning til Moselovens dødsstraf for hor burde hun henrettes. Frederik 4. var dog ikke glad for dette råd. Han besluttede derfor, at sagen skulle pådømmes i Højesteret. Der gik et helt år før Højesteret tog stilling til Cathrines sag, men dommen var klar. Danske Lov fastsatte jo dødsstraf for bigami, og otte dommere voterede derfor for konfirmering af rådstuerettens dødsdom. En enkelt dommer fandt dog nogen uklarhed i beviserne og indstillede derfor til landsforvisning.

Hermed sluttede sagen dog ikke, for nu indgav Cathrine en ansøgning om benådning til kongen. Med udgangspunkt i denne bad Frederik 4. endnu en gang Fakultetet om deres mening, men Cathrines bønner hjalp ikke her. Fakultetet gentog deres krav om dødsstraf. Kongen bemærkede imidlertid, at professor Hans

279) Se Bilag C sagnr. 1695:1.

280) Se bilag C sagnr. 1708:6 og 1709:6.

Bartholin ikke havde underskrevet Fakultetets indstilling, og han bad derfor denne komme med en separat udtalelse. Og her var der endelig en meningsfælle. Hans Bartholin mente godt, at kongen kunne benåde for livsstraffen. For det første mente han ikke at Guds lov lagde dødsstraf på bigami, for det andet påpegede han at Fakultetet i en horsag samme år havde anbefalet benådning for livsstraf, hvorfor det også kunne ske her. Endelig for det tredje fremhævede han, at selvom Danske Lov satte dødsstraf for bigami, så anførte en anden paragraf om ægteskabet (3-6-8) faktisk muligheden af en kongelig benådning. Her stod nemlig, at hvis kongen „for nogen merkelig Aarsags Skyld“ skulle benåde en bigamist, skulle denne vende tilbage til sin første hustru. Geheimekonseillet greb dette halmstrå, de bifaldt Hans Bartholins mening „i alle Maader“ og anbefalede, at Cathrine sattes i Spindehuset på livstid. Dette besluttede kongen.

Frederik 4.s holdning til bigamisagerne var muligvis påvirket af hans egen ægteskabelige situation. I 1703 havde han ladet sig vie til venstre hånd med grevinde Vieregg. Dette affødte at professor H.G. Masius under pseudonym udgav et skrift, som med mange argumenter bestred, at polygami kunne forenes med kristentro. Et andet anonymt skrift forsvarede dog kongeliges polygami. Grevinde Vieregg døde i barselsseng i 1704, men i 1709 havde kongen planer om på ny at lade sig vie til venstre hånd med sin elskerinde, frøken von Schindel. Dette blev dog ikke til noget²⁸¹. Det er forståeligt, at den ellers religiøse og over for Fakultetet lydøre konge gjorde hvad han kunne for at sno sig uden om henrettelse af bigamister, når han selv udøvede praktisk polygami.

Man kunne forestille sig, at den strammere kurs i religionssager i perioden 1715-30 havde en parallel i vurderingen af hor- og bigamisager, og Det Teologiske Fakultet gjorde da også hvad det kunne. I 1718 forelagdes Fakultetet en sag om en aftakket soldat, Christopher Jørgensen, som i Flensborg var dødsdømt for at have giftet sig igen, skønt hans kone endnu levede²⁸². Det Teologiske Fakultet fandt ingen undskyldning for Christophers „forargelige og grofve Formastelse“. De anbefalede dødsdommen eksekveret „Paa det dog ikke udi disse forvirrede og syndefulde Tider da saa mange ugudelige Mennisker tager sig dend syndige Frihed at leve meere efter deres egne syndige Begiærligheder og Lyster end Guds og Menniskers Love, af saadanne Exempler, om de bleve ustraffede, skulde følge flere saadanne afskyelige Formastelser til det hæderlige Ægteskabs Foragt og Bespottelse ...“. Også Hans Bartholin underskrev denne indstilling. Alligevel valgte kongen at benåde Christopher Jørgensen.

281) Se Johannes Pedersen 1945, s. 122-26.

282) Se bilag C sagnr. 1718:6.

Da Fakultetet to år senere atter fik en bigami-sag forelagt indstillede de på ny en kvinde, der havde giftet sig med to mænd, til henrettelse. Men nu tilføjede de selvopgivende, at skulle kongen alligevel ønske at benåde kvinden burde hun i det mindste idømmes strafarbejde på livstid²⁸³. Denne linie i bigami-sager fortsattes i en række sager fra 1730'erne²⁸⁴. Her slog Fakultetet fast, at Guds lov ikke udtrykkeligt fastsatte dødsstraf, hvorfor kongen godt kunne benåde bigamisterne, men tilføjede så, at kongen med lige så stor ret kunne eksekvere dødsdommen, og anbefalede, at kongen statuerede et eksempel og dog lod blot én af bigamisterne henrette. Så sent som i 1743 ønskede professor Wøldike, at en bigamist skulle henrettes²⁸⁵. De sager i 1720'erne og 30'erne, som Det Teologiske Fakultet eller Konsistorium fik forelagt, hvor retssystemet havde fældet dødsdom for 3. gang begået hor, indstillede de alle til benådning for livsstraf²⁸⁶.

I Sjællandsfar Landstings område har jeg fundet ti horsager og en enkelt bigamisag. For første gangs hor idømtes bøde eller til ejendomsløse en kort arbejdsstraf eller landsforvisning. I to sager om tredje gang begået hor slap Højesteret uden om at vurdere Landstingets lovmedholdelige dødsstraf fordi den dømte var undvejet. Da Højesteret i 1744 måtte tage stilling til Landstingets dødsdom over Jens Hansen Møller for tredje gang begået hor, valgte retten at hæfte sig ved at det første hortilfælde var begået mens Jens var soldat. Soldater friholdtes for straf for det første begåede lejemål, men jo ikke for hor. Alligevel brugte Højesteret denne undskyldning til at ændre dødsstraffen til seks års arbejdsstraf²⁸⁷. En soldat som havde begået hor tredje gang benådedes i 1754 af kongen til seks måneders strafarbejde²⁸⁸. Det enlige tilfælde af bigami var en militær sag og resulterede i en straf på livstid²⁸⁹.

Jeg har ikke fundet sager fra perioden 1683 til 1760, hvor nogen er henrettet alene for hor eller bigami. I alle de sager, hvor jeg har kunnet opspore den endelige dom, er der enten idømt strafarbejde eller landsforvisning. Især de ortodokse professorer i Det Teologiske Fakultet kæmpede en hård kamp for at i det mindste enkelte dødsstraffe eksekveredes for eksemplets skyld. Deres ønsker blev imidlertid tilsidesat, selv om kongerne og deres verdslige rådgivere udførte tilsidesættelsen så skjult, som de kunne. I bibeleksegetisk henseende stod teologernes ønske også svagt. De to skriftsteder de henviste til (Mosebog 3-20-10 og 5-22-22) angik begge en gift mands hor med en kone, der var gift med en anden mand, men teologerne søgte altså at appli-

283) Se bilag C sagnr. 1720:2.

284) Se bilag C sagnr. 1732:1, 1734:1 og 1734:2.

285) Se bilag C sagnr. 1743:2.

286) Se bilag C sagnr. 1721:5, 1723:a, 1726:b og 1732:4

287) Se bilag A sagnr. 1744:7.

288) Bilag B sagnr. 1754:5.

289) Bilag B sagnr. 1743:1.

cere disse skriftsteder også på gifte mænd og koners hor med ugifte og gifte mænd og koners bigami med en ugift. Moselovens klare dødsstraf for en gift mands hor med en gift kone forhindrede dog ikke Det Teologiske Fakultet i i 1734 at skrive, at Guds lov intetsteds udtrykkeligt fastsatte dødsstraf herfor²⁹⁰.

290) Se bilag C sagnr. 1734:2.

7. Forbrydelser mod naturen

Under denne overskrift behandles blodskam, sodomi og homoseksualitet. I det følgende skal først forbrydelserne præsenteres, og derefter skal udviklingen i holdningerne til dem følges i de fire perioder.

Blodskam

Ved forbrydelserne mod ægteskabet var det strafværdige, at de almenmenneskelige kødelige lyster gik over optugtelsen. Ved blodskam – seksuelle forhold mellem nærtbeslægtede – var der imidlertid tale om kødelige lyster, som i hvert fald for de tætte familierelationer havde et element af unaturlighed. Almindelige mennesker havde ikke kødelige lyster over for deres børn. Blodskænderne udfordrede ikke bare samfundets, men selve naturens orden, og ikke alene forbryderen, men også samfundet pådrog sig Guds vrede herover.

Forbudet mod forhold mellem nærtbeslægtede strakte sig vidt i 1600-1700-tallene. Definitionerne beroede på en tolkning af Mosebøgernes blodskamsforbud, som især fremgik af 3. Mosebogs kapitel 18 og 20. På grundlag heraf opstillede de danske teologer i forordning af 16.6.1637 en alenlang liste over slægtskabsled og svogerskaber, hvor ægteskab var forbudt. I de fjernere led var straffen landsforvisning, men forordningen satte dødsstraf for de såkaldte forbudne led, nemlig op- og nedstigende slægtsrelationer og svogerskaber i første og andet led. Hermed var der dødsstraf for en persons seksuelle omgang med personer i i alt 25 forskellige slægtskabsforhold²⁹¹. Danske Lov overtog i 6-13-13 og -14 disse lovbestemmelser. For forældres seksuelle omgang med deres børn, herunder stedforældre med stedbørn fastsatte Danske Lov yderligere, at kroppene efter halshugningen skulle brændes.

291) Blodskamsforholdene og de danske teologers diskussion heraf i 1600-tallet er gennemgået i Már Jónsson: Guds ord og døden. Danske teologer og blodskam 1680-1740. Bidrag til Nordisk Historikerkonference Umeå 1991. Dette bidrag er en dansk oversættelse af en del af hans disputats „Blóðskömm Á Íslandi 1270-1870“ (1993)

Retsforfølgelse af blodskam var kendt i Danmark i 1600-tallet, og der er også eksempler på henrettelser for blodskam²⁹². Men sagerne var ikke særlig hyppige i Danmark i forhold til Norge og Island²⁹³. Her viser undersøgelser fra 1600-tallet, at en betydelig del af periodens henrettelser skyldtes blodskam. Det Teologiske Fakultet fik gennem hele perioden et stort antal blodskamssager forelagt til udtalelse, som naturligt nok især kom fra Norge og Island.

Sodomi

Hvor blodskammen havde et element af unatur over sig, så ansås homoseksualitet og sex med dyr mere entydigt for at anfægte naturens orden. Danske Lov omtalte ikke disse forbrydelser i klare ord, men 6-13-15 fastslog kort: „Omgængelse, som er imod Naturen, Straffis med Baal og Brand.“ Denne bestemmelse var ny. Der forekom ikke forbud og straf herfor i den verdslige lovgivning efter reformationen, før den optoges i Danske Lov. Dette hindrede dog ikke retsforfølgelse af forbrydelserne før Danske Lov.

Sager om homoseksualitet var så godt som ikke forekommende. Det Teologiske Fakultet ses ikke at have udtalt sig i sager om homoseksualitet. Jeg har heller ikke fundet sådanne sager i Sjællandsfar Landstings område 1719-56. Wilhelm von Rosen har i en historisk eftersøgning af sager om kønslig omgang mellem mænd²⁹⁴ kun fundet helt isolerede enkelttilfælde i Danmark før 1800 og kun en enkelt sag fra 1700-tallets første halvdel, som vil blive omtalt nedenfor. Min undersøgelse har afdekket en enkelt sag mere, som dog ikke vurderedes som en fuldbyrdet omgængelse mod naturen²⁹⁵. Mine undersøgelser synes dermed at bekræfte Wilhelm von Rosens hypotese, at homoseksualitet var sjældent forekommende i det landsby-dominerede danske 1700-talssamfund. Det kan dog ikke afvises, at de meget få sager skyldtes modvilje mod at retsforfølge denne lovovertrædelse.

Kønslig omgang med dyr eller sodomi²⁹⁶ var derimod en del mere almindelig. En

292) Jonsson 1991, s. 6.

293) Terjesen: Blodskam og lejemål i forbudne led. En studie med udgangspunkt i kilder fra Rogaland i tidsperioden 1602-1659/61 (1994), fandt 24 henrettelser (se s. 134). Næss: Trolddomsprocessene i Norge på 1500-1600 tallet (1982), dokumenterer i en punktundersøgelse den generelle brug af dødsstraf (se s. 88). Jonsson 1991 anfører s. 6 at 50 personer henrettedes for blodskam på Island i 1600-tallet.

Torleif Hansen: Bergen Lagting som straffedomstol i appelsaker 1702-37 (1991) fandt 15 henrettelser for blodskam (se s. 260-68).

294) Rosen 1993.

295) Det var en militær sag fra Åbenrå i 1742. En soldat, der var gift, tilstod noget 'groft svineri' begået med munden og ved masturbation med en læredreng fra byen, men han benægtede at have begået den egentlige 'levitiske synd'. Kongen fastsatte soldatens straf til 16 gange spidsrodsløb og dertil strafarbejde i 2 år i nærmeste fæstning. Se bilag B sagnr. 1742:r2.

296) Begrebet sodomi dækkede oprindeligt både homoseksualitet og sex med dyr, men jeg benytter ordet i dets nutidige betydning, hvor det kun betegner sex med dyr (jf. Ordbog over det danske sprog 1941).

gennemgang af den retshistoriske litteratur om 1600-tallet har afdækket 17 sager, hvor sodomi indgik²⁹⁷. 8 af sagerne stammede fra perioden 1619-25 – samme periode, hvor trolddomsfølgelserne kulminerede. Der kendes kun to sager fra sidste halvdel af 1600-tallet, som dog også er den periode, som er dårligst belyst. Retsfølgelsen af sodomi før 1683 foregik uden lovgrundlag, men dette forhindrede ikke, at der var udbredt enighed om afstraffelsesmåden, nemlig at de skulle brændes eventuelt efter at de først var blevet halshugget. Bålstraffen havde forbilliget i europæisk lovgivning, bl.a. den i Tyskland gældende straffelov fra 1533 (Carolina), og Moseloven (Mosebog 3-20-15) var også meget klar "Om nogen har omgang med et dyr, skal han lide døden, og dyret skal I slå ihjel." Danske Lovs 6-13-15 byggede således på en hævdvunden praksis.

1683-1715

I denne første ortodokse periode har undersøgelsen kun afdækket to sodomisager. De var fra 1706 og 1707, og pådømtes i retssystemet uden at kongen synes at have indhentet teologisk vejledning. Dette kunne tyde på, at benådning ikke overvejedes, hvis skyldsspørgsmålet var afklaret. De to sager, der stammede fra Roskilde Amt og Møn, blev begge indgivet for Højesteret²⁹⁸. Dommerne her syntes dog ikke særlig blodtørstige. I begge sager havde den anklagede først bekendt forbrydelsen og siden trukket sin bekendelse tilbage. Egentlig foreskrev loven, at en bekendelse, som én gang var givet for retten, ikke kunne trækkes tilbage, men Højesteret lod deres dom bero på de supplerende vidneudsagn. Da der kun var ét vidne i den første sag, nøjedes Retten med at landsforvise delinkventen, men bestemte helt ulogisk, at den sidste ko, han beskyldtes for at have bedrevet synden med, skulle brændes. I den anden sag var der to vidner, selv om det var lidt uklart, hvad de havde set. Her var fem dommere for landsforvisning, men et flertal på seks konfirmerede Landstingets dom på

297) I optællingen af sager fra Nørrejyllands Landsting (omtalt s. 39 ff) er fundet i alt 12 sager, 6 fra 1619-25 og 6 fra 1626-49.

I database over Rettertingets domme 1536-1680 udarbejdet af Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm (basen befinder sig på Institut for Retshistorie, Det Juridiske Fakultet i København) er fundet 3 sager, heraf én fra 1621, som ikke førte til domfældelse (RA, Kgl. Retterting, dombog 27 fol. 417 (23.6.1721)) og én fra hhv. 1641 og 1655, som begge førte til dødsdomme (RA, Kgl. Retterting, dombog 43 fol. 122, (5.10.1641) og dombog 54 fol. 903 (2.8.1655)).

Secher 1907-08 s. 597-98 dokumenterer at to sodomitter brændtes i København i henholdsvis 1624 og 1641.

I 1676 (15.11) dømte Sjællandsfar Landsting en mand til halshugning og efterfølgende afbrænding sammen med den hest, han havde bedrevet sodomien med. Sagen er omtalt i Rosen 1993 s. 52 og hos Poul Johs. Jørgensen: Dansk retshistorie, Kbh. 1940 s. 144.

298) Se RA, Højesterets voteringsprotokoller under 20.4.1706 og 2.8.1707. Flertalsdommen på bålstraf over den sidste, Niels Mogensen fra Møn, udførtes virkelig. Han blev kvalt og brændt den 27. september 1707. Det fremgår af Stege kirkebog for 1707. Se Årbog for Præsto Amt, 1926, s. 125. Niels Mogensens henrettelse er omtalt nedenfor, se s. 294.

bål og brand. De specificerede dog, at delinkventen, Niels Mogensen, først skulle kvæles og koen dræbes før de kastedes på bålene. Dommerne var opmærksomme på, at Danske Lov ikke foreskrev noget om det dyrs skæbne, som sodomien var bedrevet med, og lod sig her lede af Moselovens krav om, at også dyret skulle slås ihjel.

Blodskam blev imidlertid hyppigt forelagt de ortodokse teologer såvel af Christian 5. som af Frederik 4. Blodskamssagerne var ofte meget komplicerede. Dels vurderedes blodskam forskelligt efter slægtsrelationen, dels havde de ofte et tvangselement for den ene parts vedkommende. Hertil var mange tillige horsager i hvert fald for den ene parts vedkommende, og endelig kunne de være kombineret med, at de ulykkelige, for at skjule forholdet, havde dræbt fosteret eller født i dølgsmål. Det var især de komplicerede sager, som forelagdes Fakultetet, og formentlig er et betydeligt antal blevet afgjort af retsinstanser på Island og i Norge eller ved kongelig resolution, uden Fakultets inddragelse.

Teologerne gav deres råd som udlægninger af Mosebøgernes blodskamsbestemmelser. Det kom ikke på tale at drage Det Gamle Testaments fremstilling i tvivl. I en sag, hvor de tillod benådning for livsstraffen, fortsatte de: „Dog saasom Gud truer med adskillige Plager for saadanne Synders Skyld, da at ikke eders kongl. Mayt.s Lande skulde dermed blive besmittede, og blive skyldige i de Synder for hvilke Hedningene ogsaa bleve udspyede og udjagede af deres Lande“²⁹⁹, så burde de have en anden hård straf og landsforvises. Som hovedregel benyttede professorerne dog en bibeltolkning, som åbnede for et mildere syn på blodskam end Danske Lov. Mens Mosebøgerne for forhold mellem forældre og børn udtrykkeligt bestemte, at de skulle lide døden, så stod der om de øvrige blodskamsforhold, at synderne skulle udryddes af deres folk. Denne formulering tolkede Fakultetet således, at Bibelen ikke udtrykkeligt satte dødsstraf for disse forseelser. Med den begrundelse indstillede man i disse sager, at livsstraffen ændredes til hårdt strafarbejde eller landsforvisning. Brødres og søstres lejemål var et meget tæt blodskamsforhold, men også disse indstilledes til benådning for dødsstraffen.

Såvel kongens verdslige rådgivere, som Det Teologiske Fakultet så derimod meget strengt på blodskam mellem forældre og børn, og det langt hyppigere forekomme mellem stedforældre og stedbørn. Hyppigst havde en stedfar besvangret sin stedatter. Sagens rette sammenhæng kom ofte for en dag, når den unge mor ved barnets dåb i kirken skulle oplyse hvem der var faren. På dette tidspunkt havde den skyldige stedfar ofte valgt at flygte³⁰⁰. Retsapparatet skulle så fælde dom over en gan-

299) Bilag C, sagnr. 1694:3.

300) Dette mønster omtales i et par af sagerne, som forelagdes Det Teologiske Fakultet, se bilag C sagnr. 1716:5, 1716:7, 1717:3 og 1717:7.

Terjesen 1994 har registreret, at af 59 personer som skulle henrettes for blodskam var 30 rømte og yderligere 5's skæbne var uvis, se s. 133-34.

ske ung pige, mens den formentlig mest skyldige var borte, og det var især i disse sager, kongerne følte behov for teologernes råd.

Var en far eller stedfar, som havde besvangret sin datter, ikke flygtet, var han i den første periode næsten vis på at blive halshugget og efterfølgende kastet på bålet. Retterne var sjældent i tvivl om stedfarens skyld og i flere sager, som via kongen forelagdes Det Teologiske Fakultet, havde man uden rådgivning dødsdømt stedfaren og udbad sig kun råd om steddatterens straf³⁰¹. Selv om der ikke var tvivl om Danske Lovs strenge dødsstraf, så fandt de norske og islandske lagmænd i deres sagsfremstillinger til kongerne ofte formildende omstændigheder, der talte for mindskelse af steddøtrenes straf. De nævnte ungdom og uvidenhed, og det forhold, at stedfaren havde kunnet udnytte sin fadermyndighed til at gennemtvunge forholdet. Tre gange i 1690'erne indstillede Fakultetet til benådning af steddøtre for livsstraf³⁰², men i et fjerde tilfælde fandt de ingen undskyldninger, og krævede hende henrettet. Dette råd fulgte kongen. I 1702 afviste de atter at benåde en steddatter og igen i 1704³⁰³. Herefter forelagdes Fakultetet ikke sager af denne type før i næste periode.

En sag fra Holsten, som forelagdes det københavnske teologiske fakultet i 1715 tyder på, at den strenge holdning til blodskam i de nordlige dele af kongeriget ikke fulgtes i Hertugdømmerne. De var en del af det tyske kejserrige, og fulgte tysk ret. Sagen angik ankersmeden Hans Bruun fra Altona³⁰⁴. Han var i 1713 blevet landsforvist for at have bedrevet blodskam med sin steddatter. En så mild dom for en stedfars blodskam forekom ikke i de norske, islandske og danske blodskamssager. Sagen forelagdes Det Teologiske Fakultet, da han i 1716 fra sit asyl i Hamborg ansøgte Frederik 4. om at måtte vende tilbage til Altona mod at betale en bøde. Fakultetet var tydeligt oprørt over ansøgningen og også over den tidligere behandling af sagen. De kunne på ingen måde acceptere en sådan benådning og fandt at han tværtimod burde henrettes, hvis han kunne pågribes.

Det generelle indtryk af holdningerne til disse alvorlige sædelighedssager i den ortodokse periode er, at man betragtede dødsstraffen som et guddommeligt krav, sådan som det tydeligt var formuleret i Mosebøgerne. Men samtidig var man i et vist omfang indstillet på at begrænse de hårde straffe både ved juridisk at stille høje krav til bevisførelsen og for de teologiske professorers vedkommende ved at tolke Moseloven så lempeligt som vel muligt. Der syntes ikke at være uoverensstemmelser mellem konge og teologer i disse sager³⁰⁵.

301) Se bilag C sagnr. 1698:2 og 1702:1.

302) Se bilag C sagnr. 1693:4, 1694:1 og 1698:2.

303) Se bilag C sagnr. 1694:2, 1702:1 og 1704:3.

304) Bilag C sagnr. 1716: 2.

305) I en blodskamssag fra 1692 krævede Fakultetet dødsdom, men det afvistes af kongen. Uenigheden skyldtes dog, at Fakultetet ville have hor til at være en skerpende omstændighed ved blodskammen, se bilag C sagnr. 1692:3. I sagnr. 1697:2 argumenterede Fakultetet på samme måde, men den kongelige resolution kendes ikke.

1715-30

Som i djævforskrivelsessagerne førte perioden 1715-30 også til betydelig uenighed og debat i spørgsmål om sodomi og blodskam. I de første fem år var der nærmest tale om en stramning af den hidtidige praksis.

Første gang Det Teologiske Fakultet udtalte sig om en sodomi-sag i den undersøgte periode var i 1715³⁰⁶. Jens Hansen Brølle fra Lolland var af Landstinget dømt til bål og brand for omgængelse mod naturen, og hans forældre havde indsendt en bøn om nåde til Frederik 4. Kongen ønskede nu Fakultetets betænkning om „bem.te Delinquent paa Livet kand pardonneres“. Fakultetet fandt, at det såvel med vidner som ved egen tilståelse var bevist, at han havde begået „denne skammelige vederstyggelige Gierning“. Han havde både efter Guds lov, som det fremgik af Mosebog 3-20-15 og 5-27-21, og efter kongens egen lov i allerhøjeste grad forbrudt sit liv. Derfor kunne Fakultetet ikke råde til andet, end at Jens Hansen blev brændt sammen med dyret. Dog kunne han, hvis kongen ønskede det, først blive halshugget. Teologerne foreslog desuden, som de formulerede det, at forhørene fremover skulle føres på en mere „blufærdig“ måde for at unge og enfoldige mennesker ikke herfra skulle lære den vederstyggelige synd. Herefter indankedes sagen til pådømmelse i Højesteret. Da denne ligeledes havde dødsdømt Jens Brølle, bad forældrene endnu en gang kongen om nåde, og han forelagde på ny sagen for Det Teologiske Fakultet. Det fastholdt imidlertid igen med stor styrke bålstraffen, og denne indstilling fulgte så kongen. Der var således ingen vaklen i Fakultetets holdning til sodomiforbrydelsen på dette tidspunkt, mens Frederik 4. muligvis var mindre dogmatisk, men åbenbart indstillet på at følge den teologiske ekspertice.

Hvor Fakultetet således var ganske enigt om denne sodomisag, så opstod der på samme tid en principiel uenighed om holdningen til blodskamssager. Professor Johannes Trellund begyndte fra 1716 at afgive dissens i flere sager³⁰⁷. Baggrunden var en nylæsning af Bibelen. Han fandt nemlig, at formuleringen 'udryddes af deres folk' burde tolkes som dødsstraf og mente følgelig, at der burde indstilles til eksekverering af dødsdomme i langt flere blodskamssager. Som han anførte i en sag fra 1722 havde han i dette synspunkt støtte fra „en del af vore bedste Teologer“³⁰⁸. Trellund stod dog ret alene i Fakultetet med sin udlægning, men muligvis har det mere generelt påvirket Fakultetet til en hårdere kurs.

I en enkelt sag fra 1717 synes Trellund at have fået sin vilje. Den gifte Inger Hansdatter fra Bergen Amt havde i sin mands fravær avlet et barn med sin bror.

306) Se bilag C sagnr. 1715:5 og 1718:2. Fakultetet udtalte sig om Jens Hansen to gange. Anden gang i 1718 efter at sagen havde været pådømt i Højesteret. Indstillingerne var dog enslydende.

307) Se Trellunds første dissens i bilag C sagnr. 1716:6.

308) Se bilag C sagnr. 1722:a.

Broren var flygtet, men Fakultetet indstillede, at Inger blev henrettet, og det bifaldt kongen³⁰⁹. Dette er den eneste sag, hvor Fakultetet indstillede en bror og søster, som havde begået blodskam, til henrettelse. Kravet om dødsstraf til de to søskende belagde Fakultetet med henvisninger til Mosebog 3-18-27 og 3-20-17. Begge steder angav straffen at 'udryddes af deres folk', som Fakultetet normalt ikke fortolkede som dødsstraf. I to sager med søskendes blodskam fra 1720 og 1723 anførtes ganske modsat, at Bibelen ikke kræver dødsdom for denne forseelse³¹⁰. I sagen fra 1723 anførtes endda udtrykkeligt, at Mosebog 3-20-17 netop ikke pålægger livsstraf, men i stedet udryddelse, hvorved de forstod anden høj straf.

Efter at Fakultetet i en periode på 12 år havde undgået oplagte sager med fædres og døtres blodskam, kom der fire sager op i perioden 1716-18. I den ene indstillede Fakultetet til befrielse for dødsstraf, fordi steddatteren kunne sandsynliggøre voldtægt³¹¹, men i de øvrige afgav Fakultetet indstilling om henrettelse og i de to fulgte kongen indstillingerne og dødsdømte synderne³¹². De teologiske indstillinger grundede sig alle entydigt på Mosebøgerne. Som de anførte, f.eks. i en norsk sag fra 1718 mod Jacob Olson Bierkevig og hans steddatter, Marthe Iversdatter, så var det en så skændig gerning at „Guds Aand selv udtrykelig legger Dødsstraf, som saadanne afskyelige Synder bedrive, Levit. XVIII.17 et Cap. XX.14., og som Gud ikke selv vil, at slige vederstyggelige Gierninger skulde blive ustraffede paa det Landet ey skulde besmittes dermed og udspye sit Folk“³¹³.

Der var således tendenser til en stramning af holdningen til blodskam på denne tid, hvor jo også religionssagerne behandledes med fornyet alvor. Det var på denne baggrund man må se modtagelsen af den unge Andreas Hojers skrift om blodskam³¹⁴. Hojer var født i Slesvig og pietistisk opdraget. Han havde studeret ved universitetet i Halle, hvor han havde jura angik inspireredes af Christian Thomasius. Han havde et par år ernæret sig som læge, men havde ambitioner om ansættelse ved

309) Se bilag C sagnr. 1717:3.

310) Se bilag C sagnr. 1720:3a og 1723:c.

311) Bilag C sagnr. 1716:5. Birgitte Nielsdatter fra Norge er kun 15 og siger hun er blevet voldtaget. Stedfaren er undveget. Kongen følger Fakultetet og benåder Birgitte til strengt arbejde.

312) Det var den tidligere omtalte sag mod Hans Bruun fra Altona, hvor den kgl. resolution ikke kendes (bilag C 1716:2), en sag mod Gitlef Torkildsdatter fra Norge, der havde avlet tre børn med sin nu rømte stedfar (bilag C 1716:7), og den nedenfor omtalte sag mod Jacob Olson Bierkevig og Marthe Iversdatter (bilag C 1718:1).

313) Se bilag C sagnr. 1718:1.

314) Røret om Andreas Hojers bog er grundigt behandlet i litteraturen. Holger Rørdam udgav i 1896 de vigtigste breve og dokumenter i sagen. Se Rørdam: Bidrag til historieskriveren Andreas Hojers levned (1896), s. 319-59. Hertil er sagen diskuteret og fortolket i Müller: Den unge Ludvig Holberg (1943) s. 261-69. Johannes Pedersen: Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme, II (1948) s. 65-80. Og Troels G. Jørgensen: Andreas Hojer. Jurist og historiker (1961) s. 38-56. Min gennemgang af sagen bygger på disse kildeudgaver og fremstillinger.

Universitetet. Han havde gode forbindelser til flere af tidens betydende mænd. Bl.a. korresponderede han med teologiprofessor Søren Lintrup. I 1717-18 var han lærer for statsminister, J.G. von Holsteins to sønner, og fulgte dem på en studietur til Tyskland. Det var her, han udgav det latinske skrift „Diagramma de nuptiis propinquorum iure divino non prohibitis“³¹⁵ om ægteskab mellem nærtbeslægtede.

Andreas Hojers anliggende med skriftet var at vise, at forbudet mod blodskam ikke kunne henføres til den generelle gudgivne naturret. Han udnyttede her en skelnen, som Thomasius havde fremhævet, at en række moral- og sædelighedsregler ikke hørte til den almengyldige guddommelige naturret, men var specifikke for et givet samfund³¹⁶.

For at vise dette begav han sig både ud i en historisk undersøgelse og kom med sin egen tolkning af Bibelen. Han anførte, at flere folkeslag gennem historien var blevet beskyldt for at udøve blodskam. Da den rene naturret udmærkede sig ved, at dens love af naturen var indpodede og derfor automatisk ville slå igennem i alle folkeslag, så kunne forbudet mod blodskam ikke henhøre hertil. Dernæst tog han sig også på at vise, at blodskam ustraffet forekom i Bibelen. Rent logisk kunne han påpege, at menneskeslægts udbredelse fra Adam og Eva, nødvendigvis i de første generationer måtte have været blodskamsforhold, men også andre steder i Bibelen er forhold mellem nærtbeslægtede omtalt. Endelig mente Hojer ikke, at de mange lovbud i 3. Mosebog udtrykte en almindelig guddommelig lov. De var kun givet for det jødiske folk.

Med disse argumenter afviste Hojer altså, at forbudene mod blodskam kunne henregnes under den generelle naturret, som Gud har indgivet fra Verdens skabelse. Derimod mente han nok, at der kunne anføres argumenter for, at især ægteskaber mellem børn og forældre var upraktiske og kunne føre til forvirring og derfor var uhæderlige og stred mod den private eller offentlige ro, såvel som mod den kristelige renhed og fuldkommenhed. På denne baggrund tilsluttede han sig den borgerlige lovgivnings standpunkt, som forbød blodskam såvel mellem børn og forældre som i sidelinien. Dog mente han ikke at forbudet skulle overdrives og hævdes med livsstraf. Ja, han lod endda den mulighed stå åben, at der i visse tilfælde kunne dispenseres for ægteskaber mellem børn og forældre.

Det, Hojer gjorde, var at afvise det unaturlige i blodskamsforbrydelsen. I Hojers øjne var den en social forbrydelse mod den fornuftige samfundsorden.

315) I RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1720/85 findes et udførligt referat på 17 sider skrevet på tysk og udfærdiget på Christen Worms foranledning i forbindelse med hans nedenfor omtalte rejsning af sagen for kongen. Centrale passager er desuden oversat i Müller 1943 og Jørgensen 1961

316) Thomasius' tanker om decorum – anstand – og dens dels naturlige dels historisk og regionalt variable form, er beskrevet i Manfred Beetz: Ein neuentdeckter Lehrer der Conduite (1989).

Bogens introduktion i Danmark skyldtes Ludvig Holberg. Holberg og Hojer konkurrerede i deres akademiske karrierer, og begge trængte efter professoratet i historie. Holberg gjorde de danske teologer opmærksom på Hojers bog ved at udgive et polemisk modskrift. Han koncentrerede sig om Hojers historiske og logiske argumenter for at forbudet mod ægteskab mellem børn og forældre ikke kunne begrundes ud fra naturretten, og føjede så til, at Hojers teologiske argumenter ville han overlade til teologerne. Han håbede, at de vil tage sig af dem med fornøden nidkærhed.

Denne opfordring fra Holberg bar frugt, men ikke i form af en offentlig debat. Sjællands biskop, Christen Worm indgav en supplik til kongen, hvor han spurgte, hvad der skulle gøres med skriftet, der, som Worm formulerede det, benægtede, at der skulle foreligge en almindelig Guds eller naturens lov – alle mennesker bindende – som forbød blodskam. Samt at dette synspunkt bl.a. var belagt med forkerte og forargelige udlægninger af den hellige skrift. Frederik 4. pålagde i første omgang Det Teologiske Fakultet at forhøre Hojer om bogen. Det gjorde Fakultetet og afgav på baggrund heraf en indstilling til kongen. Professorerne syntes enige om, at Andreas Hojer havde overskredet det tilladelige med skriftet, især fordi han havde indladt sig på at udlægge Bibelen. Men hvad straffen angik, skiltes teologerne. Biskop Worm og professor Hans Bartholin mente at forseelsen var så alvorlig at Hojer burde landsforvises. Hans Steenbuch, Johannes Trelund og Søren Lintrup – Hojers personlige bekendte – indstillede, at man skulle søge at få Hojer til at frafalde sine forkerte meninger. I mellemtiden havde Hojer forsvaret sig med flere breve til kongen. Bl.a. mente han at de juridiske professorer burde bedømme skriftet, og foreslog også, at den kongelige historiograf C.H. Amthor, rådspurgtes. Amthor havde jo selv skrevet et tilsvarende religionskritisk skrift. Andreas Hojer undskyldte sig også med, at skriftet var udgivet i Tyskland, og indskrev sig i en tysk juridisk diskussionssammenhæng, hvor den slags indlæg var helt almindelige. Efter et længere forløb med mange indlæg endte sagen med, at Hojer blev pålagt at omskrive bogen, så de anstødelige steder blev bedre forklaret og hvor han tydeliggjorde, at han havde afsky for blodskam. Denne omskrivning ser dog ikke ud til at være fuldført.

Det var karakteristisk for de to parter diskussioner, at Andreas Hojer søgte at komme i dialog med Fakultetet om sine fortolkninger af Bibelen og konklusionerne herpå, mens Fakultetet afviste en dialog. For Fakultetet var tolkningen af Bibelen og den intrikate skellen mellem hvilke dele af Moseloven, der kun vedrørte jøderne, og hvilke dele, der hørte til naturens og Guds lov, en intern teologisk diskussion, som ikke skulle føres i offentlighed.

Hojers introduktion af naturretten som rettesnor og hans generelle påstand om, at Moseloven kun var gældende for det jødiske folk og ikke var almen, var ny i den danske teologisk styrede debat. Som vi har set var de teologiske vejledninger indtil 1720

udelukkende udlægninger af Mosebøgernes skriftsteder. Professorerne kunne skændes om tolkningen, og de kunne benytte ganske spidsfindige udlægninger heraf, men ingen af de teologiske udtalelser havde indtil nu antastet Det Gamle Testaments autoritet. Hojers skrift og det forhold, at behandlingen af det tvang tidens teologiske og juridiske eksperter såvel som Frederik 4. og hans nærmeste rådgivere til at overveje disse problemstillinger, har formentlig været stærkt medvirkende til et opbrud i de teologiske forestillinger, som begrundede benådningspraksis.

Det er nærliggende at se indstillingerne om djævlforskrivelsessagerne mod Detlef Heyn og Jørgen Forthammer, i sammenhæng med det erkendelsesmæssige røre, Andreas Hojers skrift havde skabt. Johannes Trellunds og hofprædikant Lemvighs indstilling om Detlef Heyns henrettelse er dateret 20. juli 1720. På dette tidspunkt havde Det Teologiske Fakultet udtalt sig om Hojers skrift, men var af kongen 17. juni blevet anmodet om at indgive en udtalelse fælles med Det Juridiske Fakultet. Trellund, som i årene før havde skilt sig ud med sin udlægning af Mosebogsformuleringen 'udryddes af sit folk', argumenterede i Heyn-sagen uden en eneste henvisning til Det Gamle Testamente. Mosebøgerne havde tydeligvis ikke samme autoritet som tidligere. I Forthammer-sagen argumenterede Søren Lintrup ikke for Moselovens generelle autoritet, men for at netop forbudet mod gudsbespottelse var videreført i Det Nye Testamente. Provst Morten Reenberg tog anledning af Forthammer-sagen til at fremsætte den generelle vurdering, at Mosebøgernes *forbud* var universelle, men *straffene* var det ikke. Teologerne fulgte ikke Andreas Hojer hele vejen, men det virker som om han med kritikken af Moselovens udsagnskraft havde ramt et ømt punkt.

Disse diskussioner foregik imidlertid internt mellem de betydeligste teologer, og forelagdes kun kongen og hans nærmeste medarbejdere. Diskussionerne var prekære fordi de berørte grundlaget for de kongeligt sanktionerede dødsdomme: Professorerne og med dem Frederik 4. havde blod på hænderne i blodskams- og djævlforskrivelsessagerne. Trods diskussionerne om Moselovens mere eller mindre universelle gyldighed, så var rammen for kongens henvendelser til teologerne, at de skulle udlægge de grænser, som Guds lov satte for kongens valgfrihed. Begrundelserne for dødsdommene var i sidste ende, at Gud havde befalet det og ville straffe landet, hvis kongen ikke eksekverede dem, hvilket teologerne heller ikke undlod at gøre opmærksom på. Hvis blodskam ikke var unatur, men blot forbindelser, som var forbudte fordi de skabte uorden i familielivet og det hellige ægteskab, så måtte teologerne og kongen få det meget dårligt med deres blodige praksis i disse år.

Andreas Hojer reddede sig altså fra en landsforvisning. Han fik herefter en glimrende karriere, først som kongelig historiograf fra 1722 og senere i 1730'erne som juridisk professor og generalprokurør med sæde i vigtige kommissioner. Disse embeder kunne nok have givet ham anledning til at fortsætte med at udvikle sine synspunk-

ter på forholdet mellem den naturlige og åbenbarede guddommelige ret og så den positive ret, men han synes at have lært hvor farligt et område han havde berørt, og vogtede sig fremover for at bringe sin karriere på spil med en fortsættelse af denne diskussion i offentligheden.

Røret om Andreas Hojers bog fik dog ikke umiddelbart indflydelse på retspraksis i blodskams- og sodomisager og heller ikke på Fakultetets Moselovsbegrundede motiveringer. I 1721 krævede Fakultetet atter henrettelse i en sodomisag med henvisning til Mosebog 3-20-15, og kongen fulgte Fakultetets ønske³¹⁷. I henholdsvis 1723 og 1725 blev to nordmænd dømt til bål og brand af Højesteret uden at Det Teologiske Fakultet hørtes³¹⁸. Begge domme må formodes at være udført. I 1725 og 1726 udtalte henholdsvis Det Teologiske Fakultet og Konsistorium sig i sager hvor forældre havde begået blodskam med deres børn. Her indstilledes enslydende, at både far og datter måtte dø, og man henviste til Mosebog 3-20-14 der „udtrykke­lig har lagt Dødsstraf til saadan skiendig Misgierning“, og afviste undskyldninger om vankundighed, fordi de begge var kommen til skelsår og alder og havde været ved herrens bord³¹⁹.

I en sag om bror-søster blodskam fra 1726 indstillede Konsistorium, som det efterhånden var praksis, at de kunne benådes for livsstraf, fordi Moseloven kun krævede, at de skulle 'udryddes af deres folk'. Men voteringen afslørede uenigheder. Ludvig Holberg krævede som den eneste dødsstraf. Han havde jo kritiseret Hojers skrift om blodskam og hævdede måske derfor en hårdere linie. Som bilag til voteringen er imidlertid også bevaret professor Hans Bartholins indlæg. Heraf fremgår det, at han var på linie med Morten Reenberg i synet på Moseloven. Bartholin anerkendte, som Holberg og tidligere Trelund, at Moseloven fastsatte dødsstraf for denne forbrydelse. Men Bartholin mente ikke, at Moseloven bandt kongen. Som argument anførte han, at man jo ikke fulgte Mosebøgerne i at den som forbander sine forældre skal dø (3-20-9), at den som giver sig ud for at være en jomfru, men ikke er det, skal dø (5-22-21) og at den præstedatter som lader sig beligge, skal dø (3-21-9)³²⁰.

Bartholins standpunkt trådte endnu tydeligere frem i to indstillinger fra 1727, der som de første brød den Moselovstro linie i Det Teologiske Fakultet. Benådningsindstillingerne, som angik en blodskamssag og en sodomisag, blev skrevet samme dag, den 14. august, og begge havde hans Bartholin som første underskriver –

317) Finnedrengen Svend Grinson fra Finmarken i Norge, se bilag C sagnr. 1721:3.

318) Se Højesteret, voteringsprotokol B 1723, 27.4.1723, fol. 59 (Anders Aastad, Trondhjem stift) og voteringsprotokol 1725, 31.10.1725, fol. 233 (Mikkel Mikkelsen Feld, Norge).

319) Bilag C sagnr. 1725:a og 1726:8.

320) Hans Bartholins indlæg ligger i RA, KU, Konsistorium, Dok. til tamperretsprotokollen 1715-69 (arkivr. 12-22-01) under 30.9.1726. (dokumentet er dog ikke bilag til tamperretsprotokollen, men til Konsistoriums forhandlinger, jf. Konsistoriums kopibog 1712-27 s. 787.

og dermed formentlig som deres forfatter. Udover Bartholin var indstillingerne underskrevet af Hans Steenbuch og Søren Lintrup, men Christen Worms underskrift manglede.

Blodskamssagen var fra det kongelige Jægerspris gods i Hornsherred, hvor Sidsel Lauridsdatter havde avlet et barn med sin stedfar, som var flygtet. Højesteret havde dømt hende til halshugning og kroppens afbrænding, som loven foreskrev, men Sidsel ansøgte kongen om nåde, og Frederik 4. spurgte Det Teologiske Fakultet. Hans Bartholin argumenterede her, at „omendskiønt vi da vel finder, at Gud i dend jødiske Lov har lagt Dødsstraf til denne skiendige Synd, saa kunde vi dog ikke see, at denne Dødsstraf obligerer alle Folck, men skulle uforgribelig meene, at hun paa Livet kunde benaades“³²¹. Sodomisagen angik den norske dreng, Erik Mikkelsen, som havde haft unaturlig omgængelse med en hoppe³²². Også her argumenterede Hans Bartholin, at Gud godt nok lagde dødsstraf på denne synd i den jødiske lov, men denne straf bandt ikke alle kristne folk. Kongen kunne derfor godt benåde Erik Mikkelsen til strengt arbejde. Kongen fulgte de to indstillinger og idømte begge strafarbejde på livstid, Sidsel i Børnehuset og Erik i nærmeste fæstning.

Tilsyneladende var der sket et skifte i Fakultetets generelle holdning i retning af den af provst Reenberg formulerede opfattelse af Moselovens straffebestemmelser.

Året efter i 1728 udtalte Fakultetet sig om Haldom Joensdatter fra Island, som var blevet besvangret af sin egen kødelige far. Denne sag havde imidlertid også et element af fødsel i dølgsmål, idet barnet var fundet nedgravet i stuegulvet, og det var uvist hvordan det var dødt. Fakultetet anbefalede her, at begge blev henrettet, „siden Guds Lov udtrykkelig legger Dødsstraf til saadan skiendig Gierning“. Især biskop Worm syntes herefter at foretrække sådanne formuleringer, der opsummerede den teologiske vurdering, men ikke, som tidligere, anførte bevisstederne i den hellige skrift. Herved undgik han at komme ind på det ømtålelige spørgsmål om Moselovens forhold til Guds lov. Frederik 4. fulgte indstillingen³²³.

To år senere i juni 1729 forelagdes Fakultetet to nye sodomisager mod Rasmus Baarsen og Oluf Olufsen fra Norge. Nu var biskop Worm atter til stede og ser ud til at have forfattet udtalelsen, som også var underskrevet af Lintrup. Worm fandt livsstraf påkrævet, men en kort argumentationsløs indstilling gik dog ikke så kort efter Hans Bartholins helt modsatte indstilling. Biskoppen måtte derfor forholde sig til 1727-udtalelsen og gendrive dens argumenter: „Som Gud i sin allerhelligste Lov udtrykkeligen har lagt dødsstraf til saadan skiendig Synd mod Naturen (i Mosebog 2-

321) Se bilag C sagnr. 1727:3 og bilag A sagnr. 1727:4.

322) Bilag C sagnr. 1727:2.

323) Bilag C sagnr. 1728:2.

22-19 og 3-20-15). Samme Guds Lov grunder sig og paa Naturens Lov og dend almindelige Ærbarhed, som af Naturen er alle Mennisker indplantet, ingensteds i Det nye Testamente findes afskaffet eller formildet, og altsaa ei heller kand henføres til det jødiske Folks egne og efter deres Land alene indrettede verslige Love, saa finde vi ingen tilstrækkelig Anledning allerunderdanigst at tilraade deres Kl. M. hannem paa Livet allernaadigst at pardonnere.“ Worm afviste altså den generelle historisering af Moselovens straffebestemmelser, som Reenberg havde advokeret for, og krævede, at Det Nye Testamente positivt skulle ophæve Moselovens enkelte bestemmelser, før han medgav, at de var specifikke for det jødiske folk. Men hertil argumenterede han med, at sodomiforbudet tillige grundede sig på naturretten. Begge ser ud til at være blevet henrettet³²⁴. I 1731 afgav Worm og Lintrup en enslydende indstilling i en sodomisag³²⁵, og 1732 afgav det nu af biskop Worm og professor Marcus Wøldike dominerede Fakultet to indstillinger om henrettelse for forældre-børn blodskam – i øvrigt her udelukkende med henvisning til skriftsteder fra Mosebøgerne³²⁶.

Biskop Worms linie over for sodomi synes i denne periode også at have opbakning blandt juristerne i Højesteret. Efter at Fakultetet havde afgivet indstilling i Rasmus Baarsens sag i 1729, sendte Frederik 4. den videre til Højesteret. Også her afvistes Rasmus' undskyldninger om uvidenhed. Generalprokurør Thomas Bartholin, der havde efterfulgt sin farbror, Caspar Bartholin, i generalprokurørembedet, skar dommernes indstilling ud i pap med udtalelsen: „Om Rasmus Baarsen var en Hottentot burde Delinquenten lide efter Overhofretsdommen“³²⁷. Han mente altså, at det var gerningen – selve den unaturlige beblandelse – som Gud vrededes over. Derfor kunne undskyldende omstændigheder ikke nedbringe straffen. I 1733 fældede Højesteret atter en dom på bål og brand over en norsk dreng³²⁸. Dommen forelagdes ikke Fakultetet, og er formentlig blevet udført.

I djævforskrivelsessagerne fornemmes, at Frederik 4. personligt så meget strengt herpå, og dermed var medvirkende til den hårde linie. I blodskams- og sodomisagerne respekterede kongen i det store og hele de indhentede teologiske udtalelser, selv om han tenderede til at være mere åben over for benådninger.

Perioden 1715-30 bragte således betydelig debat også om disse forbrydelser mod naturen. Naturretstankerne var bl.a. gennem Ludvig Holbergs introduktion hertil fra 1716 almindeligt anerkendte i København som et nyt og spændende bidrag til tidens filosofi. Men tankerne var ikke omsat til kritik af den eksisterende religiøse

324) Bilag C sagnr. 1729:3 og 1729:4.

325) Bilag C sagnr. 1731:1.

326) Bilag C sagnr. 1732:8 og 1732:10.

327) Se Højesteret, voteringsprotokol 1730, fol. 349, 28.6.1730.

328) Højesteret, voteringsprotokol 1733, 30.7.1733, fol. 319 (Joen Joensen Vikingstad, Stavanger amt).

tænkning eller til reformforslag. Det revolutionerende ved Andreas Hojers indlæg var, at han brugte naturretten og den empirisk- historiske metode til at kritisere og foreslå forandringer. Hermed brød han den filosofiske fred. Teologerne fik bragt Hojer til tavshed, men alligevel havde han ændret præmisserne for de religiøse straffeovervejelser. Teologerne så sig nu tvunget til at forholde sig til de nye tanker. Biskop Worm søgte fortsat at holde overvejelserne internt blandt de ledende teologer, men havde ikke held med det. Teologerne måtte nu præcisere forholdet mellem Guds evige lov og Moseloven, og de måtte udrede de klare gammeltestamentlige loves forhold til de spredte udsagn om samme forhold i Det Nye Testamente såvel som lovenes forhold til naturretten.

1733-46

1730'ernes pietisme fik ikke noget markant udslag i djævforskrivelsessagerne fordi der var bred enighed om den førte milde og fortiende linie. Men i forbrydelserne mod naturen havde de to ortodokse teologer, Worm og Wøldike, lagt sig fast på en streng linie, som ikke kunne samle samme brede tilslutning. Christian 6. tog, som han gjorde med resten af sin kongegerning, sin benådningsmyndighed meget alvorligt, og som omtalt besluttede han i 1735 at alle sager, hvor der var idømt livsstraf, skulle forelægges ham. Med sine pietistiske sympatier, kunne Christian 6. ikke føle sig tilstrækkelig vejledt af de to ortodokse teologer. Kongen så derfor frem til at den tyske pietist, Jeremias Reuss, i slutningen af 1732 tiltrådte som teologisk professor. Ved nytår lod han Fakultetet meddele, at da det var sket, at ikke alle professorer havde underskrevet Fakultetets svar, så ønskede kongen, at når Fakultetet fremover ikke kunne blive enige, så skulle også de, som var uenige, fremsende deres tanker skriftligt til kongen³²⁹. Hermed kunne ingen af professorerne undlade at meddele deres personlige mening, og biskop Worm blev frataget muligheden for at majorisere sin linie igennem.

Jeremias Reuss skulle få en vigtig rolle i udviklingen af straffeovervejelserne. Han interesserede sig for Christian Wolffs overvejelser om en naturlig teologi, hvor også fornuften inddrog som rettesnor. Således mente han, at man i fortolkningen af den hellige skrift måtte tage udgangspunkt i den menneskelige – på fornuft baserede – erfaring, herunder den åndelige erfaring, som det genfødte menneske havde fået gennem påvirkning fra Helligånden. Dette synspunkt bragte ham i skarpe stridigheder med de ortodokse teologer i København, og han måtte i 1734 forsvare sine synspunkter i et skrift til kongen³³⁰. I forhold til straffeovervejelserne var det klart, at kravet om at fortolke Bibelen med fornuft og ånd åbnede for mindre dogmatiske udlægninger også af Mosebøgernes straffebestemmelser.

329) RA, KU, Teol.Fak. kopibog 1718-33, s. 1553, 3.1.1733.

330) Se Københavns Universitet 1479-1979, bd. 5: Det Teologiske Fakultet (1980) s. 223.

I 1733 og 1734 fik Fakultetet ikke forelagt sodomisager og alvorlige blodskamssager, men i januar 1735 forelagdes det den første sodomisag, og med denne indledtes en periode, hvor Det Teologiske Fakultet i talrige sager – især om forbrydelser mod naturen – måtte dele sig, således, at Christen Worm og Marcus Wøldike afgav én udtalelse, mens Jeremias Reuss med støtte fra Hans Steenbuch afgav en anden.

Sodomisagen fra januar 1735 angik den 19-årige Thorgier Anonsen, som Overhofretten i Christiania havde dødsdømt for sodomi³³¹. Worm og Wøldike kunne på ingen måde tilråde benådning for dødsstraffen og henviste til Mosebog 3-20-15.

Jeremias Reuss var derimod af den mening, at de straffe, som blev foreskrevet i Mosebog 3-20 vers 1-15, hørte til det jødiske politi og dermed ikke bandt de kristelige øvrigheder. Dette fandt han også bevist i den praksis, at de kristne øvrigheder ikke fandt sig forbundet til at straffe ægteskabsbrydere med døden, selv om Mosebog 3-20-10 foreskrev det. Da der desuden kunne være omstændigheder, som i ikke ringe grad mindskede sådanne forbrydelser, så var det godt, at øvrigheden vidste, at den ikke strikte og uforanderligt var bundet af „rigor legis mosaicæ [den mosaiske lovs strenghed]“. I Thorgier Anonsens tilfælde talte hans ungdom, en i øvrigt god vandel og hans oprigtige anger, for en mildnelse. Reuss tilrådede derfor, med tilslutning fra Hans Steenbuch, at han benådedes for livsstraffen men fik en anden hård straf i stedet. Christian 6. fulgte Reuss' og Steenbuchs indstilling og benådede til strafarbejde på livstid.

I april 1735 blev Fakultetet forelagt en sag om forældre-børn blodskam. Den angik Anne Hansdatter Wiig, som var blevet besvangret af sin stedfar, der var flygtet³³². Worm og Wøldike fandt som hidtil, at Mosebog 3-20-14 forpligtede den kristne danske-norske konge til at henrette såvel steddatter som stedfar.

Reuss fremhævede i sin indstilling, at kongen dagligt beviste, at den kristne øvrighed ikke fuldstændigt følte sig bundet af den strenge Moselov, som af særlige grunde var uden barmhjertighed. Det skete ved benådningerne af ægteskabsforbrydere imod Mosebog 3-20-10 og 5-22-22's klare ord. Desuden henviste han til Paulus' brev til Hebræerne (10-28), hvor der bisætningsvis nævnes, at dødsstraf efter Moseloven krævede bevisførelse med 2-3 vidner. Derfor indstillede han sammen med Steenbuch, at Anne benådedes på livet, mens stedfaren burde henrettes, hvis han blev pågrebet. Kongen valgte også her at følge den mildeste indstilling og benådede Anna for dødsstraffen mod at hun skulle arbejde i de nordenfjeldske fiskelejer sin livstid.

331) Bilag C sagnr. 1735:1.

332) Bilag C sagnr. 1735:4.

I 1736 forelagdes Fakultetet endnu en sodomisag, men her var beviset utilstrækkeligt, og professorerne kunne derfor enes om at benåde for livsstraf³³³. I fire yderligere sager med stedfædres og steddøtres blodskam fra 1735 og 1736 delte Fakultetet sig og i alle fulgte kongen Reuss' og Steenbuchs indstilling og benådede såvel steddatter som stedfar for dødsstraf³³⁴.

Parallelt med disse sager, hvor kongen søgte Fakultetets råd, tog kongen imidlertid også alene stilling til en betydelig mængde sager om forbrydelser mod naturen. I disse sager kan man se, at Christian 6. generelt syntes at følge den Jeremias Reuss' mildere linie i blodskamssagerne. I hvert af årene 1737-40 benådede kongen uden teologisk rådgivning et par stedfædre og steddøtre til strafarbejde i stedet for dødsstraf³³⁵. Hvad angik sodomiforbrydelsen gik Christian 6. imidlertid den modsatte vej. Uden at rådføre sig med Fakultetet beordrede kongen fra 1735 til 1745 ti sodomitter henrettet og brændt med det dyr, de havde haft omgang med³³⁶. Hermed synes Christian 6.s regeringsperiode at markere den hårdeste forfølgelse af sodomi i den undersøgte periode³³⁷, og med henblik på de få kendte sager fra 1600-tallet muligvis den hårdeste forfølgelse i danmarkshistorien.

Christian 6. afveg dog i ét³³⁸ tilfælde fra den mildere linie i blodskamssager. Denne sag var særlig oprørende, fordi synderen var en kirkens mand, nemlig degn og skoleholder i Frederiksberg by, Joachim Christian Haugen³³⁹. Han havde forgrebet sig

333) Bilag C sagnr. 1736:3.

334) Bilag C sagnr. 1735:5, 1735:6, 1736: 4 og 1736:5.

335) Se RA, DK, Resol. skrevne på supplikationer, domme m.m. 1730-46, fol. 317, 10.5.1737, fol. 395, 19.5.1738, fol. 472, 10.4.1739, fol. 525, 11.3.1740 (henvisningerne fremgår af Georg Hansen: Sædelighedsforhold ..., Kbh. 1957, s. 226-27.).

336) Bilag A sagnr. 1735: 4 (Hans Møller, Kalundborg), 1744:8 (Peder Pedersen, Ars- Skippinge herred). RA, DK, Norske tegn. 11.5.1744, fol. 98 (Knud Arnesen, Norge).

RA, DK, Resol. skrevne på supplikationer, domme m.m. 1730-46: fol. 197, 18.11.1735 (Hans Evindsen, Norge), fol. 198, 23.12.1735 (Ole Larsen Holman, Trondhjem stift), fol. 513, 6.11.1739 (Niels Hansen, Tryggevælde rytterdistr.), fol. 659, 29.12.1741 (Villum Nielsen, Førslev m.fl. birk), fol. 786, 25.1.1743 (Thorger Pedersen Juvelie, Norge), fol. 871, 11.9.1744 (Carl Olsen, Tryggevælde rytterdistr.), 890, 8.1.1745 (Halsteen Helgesen, Norge).

337) Til de ti skal lægges endnu to henrettelser fra 1731 (bilag C sagnr. 1731:1) og 1733 (Højesteret, Voteringsprotokol 1733, 30.7.1733, fol. 319 (Joan Joensen Vikingstad, Stavanger amt)). Disse 12 henrettelser skal sammenlignes med, at jeg ikke kender til dødsdomme over sodomitter fra 1683 til 1707 og at jeg i de 24 år fra 1707 til 1730 kun har fundet 7 dødsdomme. Dog må der tages forbehold for mine undersøgelser ufuldstændighed.

338) Udover Haugen-sagen er jeg stødt på en henrettelsessag fra Island, som refereredes kongen i efteråret 1738. Her havde man uden kongelig resolution henrettet en stedfar for blodskam, og forhørte sig nu om steddatterens straf. Den 5.12.1738 resolverede konseillet, at steddatteren skulle benådes for dødsstraffen og kagstryges sættes til arbejde i Spindehuset på livstid. Det er dog uvist, hvornår henrettelsen af stedfaren fandt sted. Papiret med sagsreferatet og konseillets resolution ligger i RA, DK, Konc. og indlæg til Sjæll. Tegn. 1738/1705-6 som i øvrigt indeholder en helt anden sag.

339) Sagens akter er i DK, Koncepter og indlæg til Sjæll. Tegn. 1738/16 og 1738/315. Regningsbilagene for henrettelsen er i LAS, Københavns Amt, korrespondance vedk. repartition af ... delinkventpenge 1733-46.

på sine to steddøtre, der var 12 og 16 år gamle og i nogle år drevet utugt med i hvert fald den ældste. På Stiftamtmand Gersdorffs forslag nedsattes en kommissionsdomstol til at dømme i sagen. En af de vigtigste begrundelser herfor var, at detaljerne i sagen ved de almindelige domstole uvægerligt ville komme til den menige mands viden, og det ønskede man så vidt muligt at undgå. Kommissionen dømte efter Danske Lov Haugen til halshugning og efterfølgende afbrænding af kroppen. Den ældste datter dømtes til Børnehuset på livstid, mens den yngste frifandtes. På den ældste datters ansøgning ændredes hendes dom af kongen til landsforvisning. Christian Haugen havde ikke ønsket at appellere og ansøgte heller ikke kongen om benådning. Christian 6. besluttede derfor, at dommen skulle følges. Omkring Sankt Hans 1738 blev degnen Christian Haugen halshugget og hans døde krop kastet på bødlens bål og opbrændt på Frederiksberg lige uden for Københavns volde.

Ligeledes afveg Christian 6. også fra den hårde linie i sodomisager i et enkelt tilfælde. Denne sag er interessant, fordi andre af tidens betydelige pietister inddroges og bidrog til at tydeliggøre den pietistiske indstilling til retsforfølgelsen i de alvorlige religions- og sædelighedssager. Sagen drejede sig om Niels Nielsen fra Jørlande i Frederiksborg Amt. Niels Nielsen var i 1740 af to vidner blevet set have unaturlig omgængelse med en hoppe³⁴⁰. Han tilstod selv, at han to gange tidligere uden held havde forsøgt den unaturlige omgængelse med hoppen. Først den tredje gang, hvor han var blevet set, var det lykkedes. Frederiksborg Rytterdistrikts Birketing dødsdømte ham i september 1740. Højesteret konfirmerede dødsdommen i december, og 3. februar 1741 konfirmerede Christian 6. dødsdommen, idet han dog formildede den således, at Niels Nielsen, før han blev brændt, skulle kvæles.

Før eksekutionen skrev hofprædikant J.B. Bluhme imidlertid til kongen og anmodede om en udsættelse af henrettelsen. Bluhme stod Christian 6. meget nær og gik for at være tidens mest indflydelsesrige pietist.

Baggrunden for Bluhmes indgriben var en henvendelse fra de to slotspræster, Peder Wedel og Christian Jensen, på Frederiksborg Slot. Her sad Niels Nielsen arresteret, og slotspræsterne havde fundet ud af, at han ikke blot var helt uvidende om „de til hans Siæls Frelse nødvendige guddommelige Sandheder“, men heller ikke havde hovedet til at forstå dem. Han kunne ikke forstå, at det var en synd han havde begået. Det fatale ved denne uforstand var, at han så ikke kunne angre sin gerning. Hvis dødsdommen under disse omstændigheder blev eksekveret, så ville „dend udø-

340) Fakultetets indstillinger, se bilag C sagnr. 1741:1. Øvrige akter i RA, DK, Koncepter og indl. til sjæll. tegn. 1741/68, 1741/203, 1741/331 og RA, DK, Konc. og indlæg til oversekretærens brevbog 1741/312, 1741/326, 1741/339, 1741/400.

delige Siæl blive skicket som et Slagtefaar til Helvede“. Den religiøse tanke, som lå bag dette ræsonnement, var, at Gud kunne tilgive mennesket alt, men Gud forlangte at mennesket erkendte sin syndighed i det jordiske liv og af hjertet angrede sine synder, før mennesket ved døden stillede sig for Guds domstol. Denne side af de religiøse forestillinger om henrettelserne vil blive nærmere behandlet i bogens sidste del om straffene.

Bluhme støttede slotspræsterne, og bad kongen om, at dødsstraffen udsattes til det var undersøgt om han kunne bibringes den kundskab, som var nødvendig for hans evige fred: „om hans sjæl var i en sådan stand, at den uden åbenlys fare kunne bringes fra tiden og ind i evigheden“³⁴¹.

Bluhmes henvendelse fik Christian 6. til at udsætte henrettelsen og indhente yderligere oplysninger. Niels Nielsens sognepræst, pastor Tulle i Jørlunde blev bedt om en udtalelse. Han kunne fortælle, at Niels var, hvad man på egnen kaldte en „Fiante eller Tosse“, som ikke var i stand til at arbejde uden opsyn og som levede på folks nåde. Han besøgte selv Niels og kunne bekræfte slotspræsternes vurdering, at Niels manglede naturlig forstand³⁴². Herefter forelagdes sagen for Det Teologiske Fakultet. De to fungerende professorer, Marcus Wøldike og Jeremias Reuss indgav, som man kunne forvente, hver deres indstilling. Wøldike gav en længere argumentation for, at netop dødsstraffen for sodomi havde universel gyldighed, selv om den stod i Mosebøgerne, som især var rettet mod det jødiske folk. Han afviste, at Niels Nielsens uvidenhed eller manglende forstand kunne befri ham for straffen. Således begrundede Gud udryddelsen af den oprindelige befolkning i Kanaans land med at de havde begået bl.a. denne synd, og kanaanitterne var jo som hedninge uvidende om Guds bud. Til yderligere begrundelse anførte han, at også „Bæstet, som er saavel uden Lov som uden Forstand, skulle dræbes“. Wøldike var altså på linie med generalprokurør Bartholin, at det var gerningen og ikke hensigten, som gjorde Gud vred og skulle straffes.

Reuss fastholdt heroverfor som tidligere, at Moselovens straf for sodomi kun bandt det jødiske folk. Kongen kunne derfor efter omstændighederne lade Niels Nielsen henrette eller benåde ham. Han ønskede imidlertid ikke at rådgive om hvorvidt de specielle omstændigheder i denne sag talte for benådning. Det var et juridisk videnskabeligt spørgsmål, og ikke et teologisk³⁴³.

341) "Ob seine Seele in dem Stande, dass sie aus der Zeit in die Ewigkeit ohne augenscheinliche Gefahr könne geführt werden", fra Bluhmes brev til kongen af 25.2.1741. Dette og slotspræsternes brev til Bluhme af 21.2.1741 ligger i RA, DK, Konc. og indlæg til oversekretærens brevbog 1741/326.

342) Samme 1741/339.

343) RA, KU, Teol.Fak. kopibog 1733-45, fol. 904, 25.4.1741.

Der var således ikke meget at hente for benådningssynspunktet i Fakultetets udtalelser. Kongen valgte på ny at konfirmere Højesteretsdommen, men føjede til, at delinkventen skulle undervises grundigt af slotspræsterne før dommen eksekveredes. Denne undvigelsesmanøvre var slotspræsterne og hofprædikant Bluhme dog ikke tilfredse med. Bluhme skrev til amtmænd Gram, der skulle stå for eksekutionen, at den lige så godt kunne ske med det samme, for når dette halvt vanvittige menneske så længe var blevet undervist forgæves, så kunne der ikke håbes på yderligere fremskridt. Han sluttede truende brevet: „men Gud forbarme sig over dette menneske, at hans sjæl ikke fortabes“³⁴⁴. Slotspræsterne gav et svar af helt samme indhold. Efter disse ildevarslede breve turde amtmænd Gram ikke sætte eksekutionen i værk før han endnu en gang havde hørt kongen³⁴⁵.

Efter et møde i Geheimekonseillet valgte Christian 6. så alligevel at føje sin hofprædikant. Ved kongelig resolution af 23. juni 1741 benådedes Niels Nielsen på livet og hensattes i stedet til arbejde i Citadellet, hvor han samtidig skulle undervises i sin kristendom³⁴⁶. Kongen havde dog glemt, at også hoppen var blevet dømt til bål og brand. Amtmand Gram udbad sig derfor en kongelig resolution også herom. Han anførte, at den befalede offentlige afbrænding af hoppen ville koste hele 54 rd. og foreslog, at den i stedet blot blev skudt af natmanden og nedgravet i jorden. Denne indstilling fulgte kongen og føjede til, at det skulle ske „uden noget Sammenløb af Almuen, men i Stilhed“³⁴⁷.

De pietistiske præster fik således for en enkelt gang Christian 6. til at fravige sin hårde linie i sodomisager, men deres indgriben var ikke straffepolitisk. Deres anliggende var den enkelte sjæl, hvis frelse her var på spil. Da Jeremias Reuss blev bedt om en udtalelse afviste han også at udtale sig om strafudmålingen. Reuss' begrundelse herfor var i realiteten et principielt indlæg imod de teologiske udtalelser i straffesager. Da dette indlæg havde mere vidtrækkende betydning vil det blive taget op i en sammenfattende omtale af den teologiske rådgivning i straffesager (se s. 199 ff).

Juristerne og forbrydelserne mod naturen

I forbrydelserne mod naturen kan der parallelt med de teologiske overvejelser ses en holdning udvikle sig blandt de ledende jurister, hvor kravene til at føre bevis for forbrydelsen hævedes betragteligt, samtidig med at man søgte at hindre, at sodomisager overhovedet rejstes. Denne holdningsændring fik betydelig indflydelse på

344) „Gott aber erbarme sich des armen Menschen, dass seine Seele nicht verloren gehe“. Jf. næste note.

345) Grams skrivelse med Bluhmes og slotspræsternes indlæg bilagt er i RA, DK, konc. og indlæg til oversekretærens brevbog 1741/400.

346) RA, DK, Konk. og indl. til sjæll. tegn. 1741/331.

347) RA, DK, Konk. og indlæg til Sjæll. Tegn. 1741/391.

retsforfølgelsen. Allerede i de to sodomisager fra 1706 og 1707, som behandledes af Højesteret sås, at man krævede flere og gode vidneudsagn for at fælde en dødsdom. I 1720'erne og 30'erne blev retterne og Det Teologiske Fakultet forelagt flere sager, hvor personer uopfordret havde bekendt sodomi uden at vidner kunne bekræfte det. Nogle af disse bekendelser skyldtes selvmordsønsker eller ønsker om at blive utjenlige til soldatertjeneste, men enkelte af bekendelserne var meget troværdige. Flere af disse dødsdømtes ved underretterne, men de højere retsinstanser og Det Teologiske Fakultet var som regel enige om at afvise at fælde dødsdom på egen bekendelse alene³⁴⁸. En undtagelse var dog nordmanden, Anders Aastad, som havde kone og en voksen datter. Han havde i 1722 bekendt sodomi for sin kone og datter, senere for sin sognepræst og for underretten, men var så fragået sin bekendelse ved Overhofretten i Christiania. Alligevel dødsdømte et flertal i Højesteret ham³⁴⁹.

Holdt omvendt den anklagede hårdnakket på sin uskyld havde han også gode chancer for at klare frisag, selv når beviserne var meget klare. Det kom tydeligt frem i en militærsag fra 1733-34. Sagen fik formentlig principiel juridisk betydning i de kommende år. Den førtes i regimentsretten ved det 3. jyske nationale dragonregiment under ledelse af regimentschefen Karl Gustaf Galkowsky og angik rytteren Hans Nielsen. I en bevaret kendelse om pinligt forhør og i den endelige dom nærmest svælges der i detaljer³⁵⁰. Sagens fakta bestod i, at Hans Nielsen, som lå i Præstø, var blevet kommanderet til at holde vagt over hestene i kobbelen Rebsvænge. Her havde han ved middagstid forgrebet sig på en kalv. Det var sket på åben mark, og et par bøsseskud derfra havde malkepigerne i den nærliggende landsby, Skovhuse, haft mulighed for at følge med. Han var blevet set på nært hold af kalvens ejer og endnu en bonde, som pågreb ham. Selv om han bad dem inderligt om at måtte slippe og tilbød dem sin soldaterløn såvel som at arbejde gratis for dem, havde bønderne ført ham til købstadens præst, pastor Arent Behmann. Denne forhørte ham, lod ham arrestere og anmeldte sagen til regimentet.

Vidnerne havde imidlertid ikke set selve akten. De havde set, at han stod bag kalven med bukseklappen nede og holdt fast i den, mens han gjorde bevægelser med underlivet. Efter flere forhør og forevisning af gerningsstedet tilstod han at have forsøgt at trænge ind i kalven men sagde, at det ikke var lykkedes. Galkowsky var imidlertid ikke tilfreds med denne tilståelse. Han fandt det nødvendigt for domsafsigelsen at få

348) Fakultetet behandlede to sådanne sager, se bilag C sagnr. 1717:1 (Hans Steffens) og 1723:3 (Svend Joensen).

Kongen forelagdes desuden to militære sager af denne type, se bilag B sagnr. 1722:r4 (Thomas Hinrichsen) samt RA, Holmens Chef, Bog over fangerne på Bremerholm 1714-39, nr. 45 (Jochum Koch).

349) Højesteret, voteringsprotokol B 1723, 27.4.1723, fol. 59 (Anders Aastad, Trondhjem stift).

350) Se bilag B sagnr. 1734:2.

klarlagt de fysiske omstændigheder i detaljer³⁵¹, og regimentsretten dømte derfor Hans Nielsen til pinlig tortur med den såkaldte polske buk og tommelskruer. Dette fik man dog ikke kongens godkendelse af. Tortur tillodes som tidligere omtalt kun når skyldsspørgsmålet var afklaret. Galkovsky måtte derfor afsige dom på det foreliggende grundlag.

Det fremgår af regimentsrettens dom, at sagen blev forelagt en række retslærde. I dommen refereredes, at et mindretal af de retslærde mente, at man i denne sag kunne drage en parallel til Danske Lovs bestemmelser om forsøg på voldtægt. DL 6-13-18 fastslog, at ikke alene fuldbyrdet voldtægt, men også bevisligt forsøg herpå, straffedes med henrettelse. På grundlag af denne parallel mente disse retslærde, at Hans Nielsen burde dødsdømmes. Flertallet af de retslærde afviste imidlertid, at man kunne drage denne parallel, når der ikke stod noget derom i Danske lov. Voldtægt var desuden en mishandling mod et medmenneske, mens sodomi var en mishandling alene mod Gud, som ikke direkte fornærmede medmenneskene. Det kendetegnede sodomiforbrydelsen, at den forblev ustraffet, hvis den foregik i hemmelighed og kun straffedes, hvis den blev offentligt kendt. Flertallet fandt, at Hans Nielsen i høj grad havde forbrudt sig mod Gud med sine skændige tanker og skændige intentioner, men fastslog, at disse tanker var det op til den himmelske retfærdighed at straffe. De jordiske dommere kunne kun straffe forsyndelser mod loven, som var sket *i det ydre*, og det forelå ikke bevist her. Derfor afviste de at idømme livsstraf. Hans Nielsen havde dog begået en alvorlig ydre forsyndelse deri, at han ved sit forsøg i offentlighed havde tilføjet sine medmennesker en uoprettelig skade og forstyrret samfundets ydre ro.

Regimentsretten fulgte flertallet af de retslærdes indstilling. For denne afskyelige bestialske utugt, andre ligesindede gudløse og fælske mennesker til afsky og eksempel, dømtes Hans Nielsen til at stryges til kagen og at arbejde sin livstid på Bremerholm. Kalven skulle skydes af en stokknægt og sænkes i havet. Kongen konfirmerede den grundigt manuducerede dom.

Med denne udlægning af loven fra de retslærde øgedes kravet til vidneførelsen. Hvis den tiltalte nægtede var det ikke længere nok, at vidner havde set den anklagede i en inkriminerende positur, de skulle nu have set den faktiske fysiske akt. De omtalte retslærde må formentlig findes blandt de faste højesteretsdommere og generalpro-

351) Således ønskede han besvaret „ob die von ihm auf das Kalb geschehene Stösse nicht innerhalb des *utri* geschehen, und ob er solche nicht in der Intention gethan, *semen* zu ejacutieren, weiter ob er nicht *semen* in *utero* des Kalbes von sich gelassen, und endlich ob er dieses Kalb nicht auch vorhin zu dergleichen abscheulichen Umgänge gemisbrauchet und wann, wo, auf was Arth und wie ofte solches geschehen“. Dette selv om Galkowsky erkendte, at kalven kun var 18 uger gammel på gerningstidspunktet, og det derfor var tvivlsomt om „Angeklagter, ... , würcklich *Membrum* inmittieren könne“ Se samme justitsprot. s. 319-21.

kurøren. I en højesteretssag ligeledes fra 1734 havde en norsk sodomianklaget også to vidner imod sig, men frikendtes, da han selv nægtede forholdet³⁵². I 1739 omstødte Sjællandsfar Landsting en underretsdom på bålstraf, hvor en 17-årig bonde-dreng var blevet set med bukserne nede bag en hoppe, men sagde, han ikke havde fuldført sodomien. Landstinget dømte i stedet drengen til tre år i Børnehuset³⁵³.

Netop i sagerne om omgængelse mod naturen kan man imidlertid se en stigende selvstændighed i den juridiske behandling fra midt i 1740'erne. For juristerne havde disse sager meget til fælles med gudsbespottelses- og trolldomssagerne. Som vi så i sagen mod rytteren Hans Nielsen mente et flertal af de adspurgte retslærde, at sodomi var en forbrydelse mod Gud alene og ikke mod medmenneskene. Det karakteriserede den også, at den forblev ustraffet, hvis den foregik i hemmelighed. I afstraffelsen skelnede de retslærde mellem den fuldbyrdede sodomi, som de definerede meget præcist med kravet om „res in re“, tingen skulle have været i tingen. Kun denne fuldbyrdede sodomi var det, som Guds lov foreskrev henrettelse for. Alle andre nok så nærgående forsøg havde to sider: dels de skændige tanker, som lå bag forsøget, som det var op til Gud selv at straffe, dels den forargelse, som forbryderen afstedkom ved at udføre sit forsøg med vidner. Og denne forstyrrelse af samfundets ydre ro måtte så straffes.

I 1740'erne begyndte juristerne også at fokusere på præsternes meget aktive rolle i rejsningen af disse sager om forbrydelse mod naturen. Det ses første gang i den enestående sag om homoseksualitet fra 1744, som Wilhelm von Rosen har behandlet³⁵⁴. Det juridiske problem i denne sag lignede Hans Nielsen-sagen en del, idet den anklagede ældre mand kun ville tilstå onani mellem en drengs lår, men ikke egentlig analsex. Ligesom i Hans Nielsen-sagen rejstes denne af den lokale præst. Efter en lang behandling med talrige vidner ved Voer-Nim herredsting turde herredsfogden ikke fælde dom før han havde fået juridisk bistand. Han sendte derfor sagen til generalprokurør Severin Wartberg og bad om råd. Wartberg afgav en længere indstilling, hvis konklusion som i Hans Nielsens tilfælde var, at der ikke havde forekommet virkelig omgængelse mod naturen, da 'tingen' ikke havde været i 'tingen'. Det, der derfor skulle straffes, var den offentlige forargelse. Rasmus Væver idømtes på Wartbergs råd fæstningsarbejde i to år og forvisning fra den provins, hvor forargelsen var sket. Det er imidlertid interessant, at Severin Wartberg indledte sin rådgivning med at anklage især sognepræsten for med „blind og uforsigtig Nidkierhed“ at gøre sagen bekendt og lade den komme for en domstol. Herved havde sagen vakt mere

352) Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1734, 13.4.1734, fol. 69 (Peder Pedersen Lille Rusten, Gudbrandsdalen har to vidner imod sig men nægter). Bilag A sagnr. 1743:u1 (Peder Hansen, Reerslev i Løve Herred har et vidne imod sig men nægter).

353) Se bilag A sagnr. 1739:6.

354) Rosen 1993, I s. 79-88.

forargelse end ellers, og „den største Forargelse ved slige Ting bestaar efter mit og alle Retsindiges Begreb derudi, at de gøres bekendte“³⁵⁵.

Året efter havde Wartberg lejlighed til at forfægte samme synspunkt i en sag, som pådømtes i Højesteret. Sagen stammede fra Ars Herred ved Kalundborg³⁵⁶. Her havde tjenestepigen Karen Mouridses beskyldt den gifte tjenestekarl, Anders Christensen, for i grovhed og for at ydmyge hende at have stukket en pind eller et pibehoved ind i hendes skede og derved såret hende. På amtmænd Adeler's befaling retsforfulgtes sagen som en offentlig delinkventsag, tydeligvis fordi hændelsen kunne udlægges som omgængelse mod naturen. Det var imidlertid påstand mod påstand og Herredstinget måtte opgive den alvorlige anklage, og idømte alternativt mindre straffe for hor og forargelse. Landstinget fandt overhovedet ikke forholdet bevist og idømte Karen 2 år i Spindehuset for løgnagtighed.

I Højesteret var der først og fremmest udbredt ærgrelse over, at sagen var blevet rejst. Flere besværede sig over amtmænd Adeler's utidige nidkærhed, og Severin Wartberg kom med følgende svada: „Alt scandaleuse om denne Sag er Amtmandens taabelige Nidkierhed. Det er tvertimod hans Embede at paabyrde Ernst [den påtalepligtige godsejer] at paatale Sagen og urimelig, at hand kalder Ernst Actor i denne Sag. Det er ei Amtmandens Pligt at besørge saadanne Sagers Udførsel, men Delinqventer, som begaae Mord og deslige. Skulle hun act[ioneres] burde det være for Horerie og hand for Løragtighed.“³⁵⁷ Højesteret valgte at frifinde begge for yderligere straf end den årelange arrest, de havde lidt under.

Wartberg's vrede skyldtes at amtmænd Adeler havde behandlet forbrydelsen som en repareringspligtig delinkventsag. I 1746-47 arbejdede generalprokurør Wartberg, som beskrevet s. 64 ff, energisk for at få revideret denne repareringsordning, og bl.a. indsnævre hvilke forbrydelser den omfattede. I 1732 var alle sager, som efter loven var belagt med korporlig straf, kommet ind under repareringsordningen, men Frd. af 13.1.1747 begrænsede repareringsmuligheden til tyvs-, røveri, drabs- og mordbrandssager. Hermed havde Wartberg opnået, at sædelighedssager ikke længere kunne rejses omkostningsfrit.

I to sodomisager fra 1747 harcelerede højesteretsdommerne ligesom i 1744-sagen over at sagerne overhovedet var rejst. I begge sager forelå der ikke en klar tilståelse men nogle vidner, som havde set noget på afstand. Underretterne havde idømt delinkventerne længere fængselsstraffe på mistanken, men Højesteret frifandt begge. I dommernes voteringer udtryktes stor utilfredshed med sagerne. I den første fandt

355) RA, Generalprokurøren, erklæringskopibog 1744-48, s. 461.

356) Se bilag A sagnr. 1744:6.

357) Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1745, fol 108 ff, 13.4.1745.

Bolle Luxdorph, at utidig nidkærhed var skyld i sagens rejsning, og Sechmann fandt det ønskeligt, at sådanne sager ikke blev forfulgt. Generalprokurør Wartberg anklagede igen præsten: „Det gaar nu saa vidt ved slige Sager ved Folkes utidig Nidkierhed, at det ikke nok kan beskrives. Her har været før slige Sager, hvoraf er giort først stort Bevis og tilsidst intet kommet ud. (...) Maa tilstaa, at Actor har sagt rett at Præsten burde give Reparation [godtgørelse], thi det har han fortient, hand har skrevet og anlagt Sagen. Kaldet Factum med endeel uhørlig og ugudelige Expressiones [udtryk].“³⁵⁸

I den anden sag var flere dommere inde på præsternes rolle. Luxdorph ville ønske at gejstligheden havde sparet deres nidkærhed i sagen, og Falsen fandt, at delinkventen var blevet tvunget af præsterne til at tilstå. Schouboe ønskede, hvis loven havde til-ladt det, at idømme præsterne en bøde fordi de havde tvunget en bekendelse frem³⁵⁹. I en sag fra 1752 var Luxdorph inde på, at delinkventen var så dum og uoplyst, at han „aldrig har kunnet gjøre den Bekendelse, som staar i Underretsakten“³⁶⁰. Og i den næste sag fra 1753 bed dommerne igen mærke i, at den afgørende ‘halve’ be-kendelse var givet til præsten i præstegården. Justitiarius Reventlau konkluderede: „De occultis non judicet Ecclesia [kirken kan ikke dømme om det skjulte] bør og gi-elde in statu civili [i verdslige forhold]“³⁶¹. I 1757 frifandt Højesteret en norsk bon-dedreng for en sodomianklage trods to vidner imod ham³⁶².

Bag kritikken af især gejstliges fejlplacerede interesse for at opklare disse sager lå ikke blot Reventlaus holdning, at retsapparatet ikke burde rejse sager, som var for svagt begrundede. Der lå også en generel straffepolitisk holdning til sodomisagerne. Denne kom tydeligt til udtryk i en udtalelse fra Det Juridiske Fakultet fra 1751. Anledningen var endnu en gang den tidligere rytter og nuværende stokhusfange, Hans Nielsen, som i 1734 var blevet dømt for forsøg på sodomi ved Præstø. Her 17 år senere var han tiltalt for at have forgrebet sig på to hundetæver³⁶³. Den ene var en grand danois, som han var kommet i kontakt med under en arbejdsopgave ude i byen. Den anden var en lille gul tæve, som havde hjemme i stokhusfængslet. De an-dre fanger havde set ham i den karakteristiske positur én gang med grand danois'en og flere gange med den gule tæve, og havde til sidst anmeldt sagen. Akkurat som for-rige gang, han var for retten, erkendte Hans Nielsen at have forsøgt, men nægtede

358) Sag mod Ole Christensen, Antvorskov rytterdistrikt. Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1747, 19.6.1747, s. 278 ff.

359) Sag mod Gudmund Pedersen Storedal. Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1747, 20.10.1747, s. 335 ff.

360) Sag mod Sivert Olsen, Norge. Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1752, 16.3.1752, s. 56 ff.

361) Sag mod Peder Nielsen Westergaard, Nørrejylland. Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1753, 5.6.1753, s. 247 ff.

362) Sag mod Torgus Michelsen fra Norge. Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1757, 19.12.1757, s. 455.

363) Se bilag B sagnr. 1751:r2.

at have fuldbyrdet sodomien. Garnisonsretten i København dømte ham til bål og brand, og den gule tæve at skydes og kastes i havet. Man havde også søgt at opspore grand danois'en. Det viste sig, at den tilhørte hofjærgermester Gram, som havde haft den til opfodring i København. Nu var den imidlertid vendt tilbage til hofjærgermesteren i Nordsjælland, og herfra var den fine racehund blevet foræret til hans durchlaughtighed kurfyrsten af Bayern. Garnisonsretten valgte derfor at undlade videre omtale af grand danois'en.

Generalauditør Schrøder udbad sig Det Juridiske Fakultets erklæring før han udførte sin indstilling til kongen. I fakultetsarkivet er bevaret en kladde til deres responsum skrevet af Henrik Stampe og med påskreven tilslutning fra de tre andre professorer, Møllmann, Anchersen og Kofod Ancher. Stampe konkluderede i lighed med de retslærde, som udtalte sig om Hans Nielsens forrige sag fra 1734, at der kun var bevis for forsøg på sodomi. Danske Lovs 6-13-15 gjaldt kun fuldbyrdet sodomi. Hvor loven ønskede samme straf for forsøg, var dette eksplicit nævnt, som det sås ved voldrægt og giftmord. Til disse juridiske begrundelser mod dødsstraffen anførte han imidlertid yderligere følgende „Rationes politices [politiske argumenter]“:

„[At hensigten med dødsstraf] ikke så meget bør være, at den som haver peneret [udstået, dvs. straffen] skal lide og føle noget ondt, som at andre ligesindede ved saadan en Straf, som opvækker Horreur, skal afskrækkes fra at begaae saadanne Delicta [forbrydelser]: Derfor bør saadan Straf altid være publique, og gøres ligesaa bekiendt som Delictum (...)

Med Sodomiterie forholder det sig langt anderledes. Det er et Delictum, som man saa meget muligt bør holde caché [skjult] og hindre, at det ikke gøres bekiendt. (...) I Henseende til disse Delicta er virkelig Ignorantia viti loco virtutis [uvidenhed om lasten skærmer dyden]. Forfarenhed lærer selv, at paa de fleste Steder ved man ikke af disse Delictis at sige, men hvor de først blive bekiendte og straffede, der begaaes de og oftere. De Mennesker, hvis Gemyts Beskaffenhed er saaledes, at de ikke aleene kunne lade Rum for, men endog lade sig regiere af saadan uordentlig og fæisk Appetit, skal i Almindelighed hindres fra at begaae Delictum ikke saa meget ved den Afskræk, som en haard Straf hos dem skal opvække, som ved at være uvidende om, at et saadant Delictum er til. Da nu Delictum nødvendig maa blive lige saa bekiendt som Straffen, saa skjønnest lettelig, at finis poenæ [straffens hensigt] her ikke exigerer [kræver] Livsstraf men beqvemmest kan obtineres [opnås] ved en straf som exequeres i Stilhed, og ikke bliver bekiendt for andre end de, som Delictum er bekiendt.“³⁶⁴

Ved det strikte krav om bevis for fuldbyrdet sodomi bevægede Stampe sig behændigt uden om den religiøse grundmotivation for straffen, og dette tillod ham samtidig at

364) RA, KU, Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet, dekanatssager, 1751, 3.4.1751.

lade det rent verdslige retspolitiske ræsonnement komme til fuld udfoldelse. For Stampe måtte afstraffelsen af den enkelte underlægges det generalpræventive formål, at hindre forbrydelsens udbredelse. I sodomisagerne kunne denne hensigt meget vel kollidere med kravet om retfærdighed og især det guddommelige krav om den enkeltes afstraffelse, men det problem kom professor Stampe ikke ind på. Generalauditør Schrøder tilsluttede sig Fakultetets indstilling og resultatet blev at kongen benådede Hans Nielsen til „sonder Bruit [i stilhed]“ at blive kagstrøget og brændemærket i Stokhuset og derefter overført til Citadellet, hvor han sin livstid skulle sættes til det strengest mulige arbejde.

Året efter forelagdes generalauditør Schrøder og kongen en ny sodomisag³⁶⁵. Her havde grenader Niels Olsen Schaumoe erkendt, at tingen havde været i tingen, men nægtede at sodomien var fuldbyrdet med sædafgang. Dette sidste valgte Schrøder at hæfte sig ved og han afviste dødsstraffen med den begrundelse, at der ikke var tale om fuldbyrdet sodomi. I stedet fik han kongens tilslutning til, at Niels Olsen „sonder Bruit“ blev kagstrøget i Stokhuset og sættes til strafarbejde på livstid i Citadellet. Endelig i 1754 tog man skridtet fuldt ud inden for den militære ret. I en sodomisag fra Rendsborg var musketeren Peter Paulsen blevet set og havde selv erkendt fuldbyrdet sodomi³⁶⁶. Alligevel argumenterede Schrøder for at benåde ham for dødsstraffen. Han kunne i dette tilfælde ikke komme udenom, at Moseloven jo krævede dødsstraf, men han henholdt sig her til, at det gammeltestamentlige krav om dødsstraf var blevet afvist i et par drabssager, som skal omtales nedenfor. Med henvisning til disse sager argumenterede Schrøder for, at kongen ikke var bundet af Moselovens bestemmelser. Herefter henviste han til Stampes argumentation fra 1751, og foreslog samme straf som Hans Nielsen og Niels Olsen Schaumoe havde fået. Dette tiltrådte kongen.

Den sidste sodomit, der blev brændt i Danmark, var formentlig Peder Pedersen Læssøe fra Samsø. Han havde i 1751 bedrevet sodomi med en død hest. Højesteret hæftede sig ved, at der var adskillige vidner, som havde været så tæt på, at de virkelig havde set det, og justitsråd Munthe kaldte det forarget en afskyelig gerning, der var „meere end Beestisk saa afskyelig“. Peder Læssøe blev først kvalt og derefter brændt af skarpretteren den 22. Juni 1751 på Samsø³⁶⁷. Herefter synes der ikke at være rejst sodomisager i Danmark i resten af århundredet³⁶⁸.

365) Se bilag B sagnr. 1752:r4.

366) Se bilag B sagnr. 1754:r1.

367) Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1751, 8.3.1751, s. 20 og LAS, Holbæk Amt, delinkventregninger 1745-52.

368) Denne antagelse bygger på en gennemgang af de højesteretsstævninger, som indførtes i Danske Kancellis tegnelsesrækker, jf. RA, kronologisk kartotek over kongebreve vedr. Højesteret 1660-1848. Men indtrykket af et reelt ophør af retsforfølgelse understreges af, at der ikke rejstes sodomisager ved Nørrejylland Landsting fra 1754-1805, se Forarbejde til publikationen Henningsen, Johansen og Tamm 1979-80 i Dansk Folkemindesamling.

For Norges vedkommende fortsatte bålstraffen for sodomitter op i 1750'erne. I tre tilståelsessager, som derfor ikke forelagdes Højesteret, udvirkede Danske Kancelli at kongen konfirmerede halshugning og afbrænding af tre sodomitter, den sidste i 1757³⁶⁹. Disse henrettelser synes ikke at harmonere med den voksende juridiske uvilje mod de offentlige bålstraffe. Muligvis skyldtes det, at Kancelliet ikke sympatiserede med den nye juridiske linie. Kancelliet lededes af oversekretær J.L. Holstein, der var udnævnt i 1735, og havde været Christian 6.s nærmeste rådgiver i benådningsspørgsmål. Henrettelsen i 1757 var formentlig den sidste i Norge.³⁷⁰

Christian Haugen var formentlig den sidste, som henrettedes for blodskam i Danmark, men ikke i Norge og på Island. Den mildere linie i blodskamssager var i høj grad Christian 6.s eget værk, og da han døde i 1746 skærpedes holdningen atter. I 1749 og 1750 konfirmerede Frederik 5. fire lagtingsdomme på halshugning og afbrænding af norske fædre og stedfædre, som havde begået blodskam med deres døtre/steddøtre. I disse sene sager benådedes døtrene dog alle for livsstraf, de tre til arbejdsstraf på livstid, den sidste blot til forvisning fra Bergen³⁷¹. Kongen og hans rådgivere ønskede altså end ikke at høre den norske Overhofret eller Højesterets vurdering af disse sager.

Højesteret forelagdes kun få alvorlige blodskamssager. I en sag fra Møn fra 1748 havde Kirsten Hansdatter udlagt sin stedfar som far til sit barn. Stedfaren var imidlertid flygtet. Underret og landsting havde dødsdømt Kirsten, men i Højesteret fandt et flertal, at hele sagen hang på Kirstens bekendelse. Stedfaren kunne, hvis han kom til stede, benægte forholdet. De modsatte sig derfor dødsstraf³⁷². I 1751 måtte Højesteret dømme såvel en norsk stedfar som steddatter til halshugning og afbrænding. To af dommerne nævnte, at det var op til kongen at dispensere. Frederik 5.s Konseil valgte imidlertid at stadfæste Højesteretsdommen over begge³⁷³.

369) Se RA, Norske tegnelser 28.5.1751, fol. 149 (Peder Arentsen Wiigen – kvæles og brændes), 28.2.1755, fol. 53 (Jens Olsen Nedre Drageide – kvæles og brændes), 12.11.1757, fol. 199 (Christen Poulsen – kvæles og brændes).

370) I 1784, 1794 og 1813 tog Højesteret stilling til norske sodomisager. Alle disse tre sene sager førte trods tilståelser kun til fængselsstraffe. Se sag mod Henr. Pedersen Ougeyer (RA, norske tegn. Under 3.12.1784, fol. 466). Sag mod Haagen Olsen Glomstad (RA, Højesteret, voteringsprotokol dom af 4.11.1794 og kgl. res. 2.1.1795 (norske tegnelser)). Og Højesteretsdom af 17.2.1813. De to sidste sager er omtalt af Tage Holmboe i samleværket Højesteret 1661-1961 II, Kbh. 1961 s. 144.

371) Se RA, DK, konc. til kgl. resol. skrevne på supplikker og domme 1746-50: Ole Nielsen Hindbiørgen og datter Marite Olsdatter (14.2.1749). Østen Olsen og datter Birthe Elisabeth Østensdatter (5.12.1749), Haaver Magnusen og steddatter Ragnille Olsdatter (2.10.1750), Knud Olsen Osen og datter Marite Knudsdatter (2.10.1750).

372) Se bilag A sagnr. 1748:7.

373) Sag mod Ole Jensen Sætterhusen og steddatter Magnilde Andersen, se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1751 s. 451 (27.11.1751) og RA, DK, norske tegnelser 1751 s. 361 (31.12.1751).

Efter at Det Teologiske Fakultet havde udtalt sig i flere sager i 1736 blev straffene i de alvorlige blodskamssager ikke genstand for mere udfoldede overvejelser i næsten 20 år. Danske Kancelli og Konseillet synes at have ændret Christian 6.s mildere linie uden teologisk eller juridisk vejledning. I 1754 bad de centrale embedsmænd imidlertid atter om råd. Måske føltes den konsekvente henrettelsespolitik efterhånden uholdbar. Kancelliet valgte at udbede sig både Det Teologiske og Det Juridiske Fakultets udtalelser. Sagen skulle blive den sidste konkrete straffesag, som sendtes til udtalelse i Det Teologiske Fakultet.

Sagen drejede sig om nordmanden Anders Mortensen, som havde besvangret sin steddatter, Dordi Zachariædatter³⁷⁴. I Det Teologiske Fakultet var 1730'ernes stridende professorer gået af. Nu hed professorerne Peder Holm, Peder Rosenstand-Goiske og Johan Otto Bang. Det springer i øjnene, at denne sene teologindstilling var betydeligt mere filosoferende og med brug af historisk videnskabelig metode end tidligere. De teologiske indstillinger havde før været relativt korte, som regel på en side eller to. Nu fyldte indstillingen seks tætskrevne sider i Fakultetets kopibog. En årsag hertil var dog også, at de tre professorer havde hver deres indstilling til straffenes størrelse.

Det centrale spørgsmål var stadig, om den kristne danske konge var bundet af Moselovens klare påbud om dødsstraf i disse sager. Peder Holm mente at dette var tilfældet og fik et stykke hen ad vejen støtte heri fra Rosenstand-Goiske. I konsekvens heraf mente Peder Holm, at såvel stedfaren som steddatteren burde henrettes. Rosenstand-Goiske støttede Peder Holm i at stedfaren burde henrettes, men mente, at steddatteren burde benådes på livet, fordi hun af flere grunde ikke kunne siges at have begået forbrydelsen med forsæt. Professor Bang mente, at begge burde benådes for livsstraf.

Centralt i uenigheden stod en blodskamssag, som apostelen Paulus pådømte i hans første brev til Korintherne. Paulus' straf var uklar, men han nævnte ikke eksplicit dødsstraf. Det tog professor Bang til indtægt for, at Det Nye Testamente ikke støttede Moselovens hårde straffe for blodskam. Peder Holm betvivlede imidlertid Det Nye Testaments autoritet i straffepolitiske spørgsmål. Han anførte, at på apostlenes tid var der ingen kristen øvrighed til at hævde kristne love, som fastlagde straffen for en sådan misgerning. Men da først „Guds Kirke havde faaet christne Øvrigheder som Fosterfædre, saa blev strax (..) strænge Love udgivne mod slig Vederstyggelighed“. Peder Holm henviste her til den kristne romerske kejser Theodosius' love fra 300-tallet. Hermed gav han altså den kristne stat en særlig rolle. Det var den kristne stats pligt og eksistensberettigelse at hævde Moseloven bedre end den var blevet det på Jesus og apostlenes tid.

374) Se bilag C sagnr. 1754:1.

Professor Bangs konklusion på sin skriftstedsgennemgang er også interessant. Som noget nyt hæftede han sig overhovedet ved, at spørgsmålet var under debat:

„... Da det endnu ikke er afgjort, saa vidt ieg veed, hvad enten dend, som andre fleere Love, der bleve givne det jødiske Folk, vare saadanne, som angik Jøderne alleene saa længe de boede i det forjættede Land og saavel Kirken som Staten var i sin afbildende Forfatning, eller og at det vare saadanne, som havde deres Grund i Naturens Lov, der angaar og forbinder alle Mennsker til Efterlevelse, saa mener ieg, at man af de anførte Sprog ikke med Vished kand beviise det man i almindelighed plejer deraf at beviise, og følgelig understaar ieg mig ikke i Anledning af forberørte Skriftens Sprog, om hvilke der endnu i berørte Henseende tvistes, at tilraade denne grove Synderes Halshuggelse eller anden slags Aflivelse.“³⁷⁵

Hans argument var altså, at uvisheden i sig selv talte for, at man ikke skred til dødsstraf. Dette var en ny måde at tilsidesætte Moselovens bestemmelser. I stedet for åbent at forkaste bestemmelserne hæftede han sig ved usikkerheden. Men resultatet blev det samme, at straffastsættelsen måtte bero på en nutidig vurdering.

Det Juridiske Fakultet havde, som vi har set, fra 1740'erne jævnligt udtalt sig om straffesager, men dette var formentlig den første blodskamssag, der behandlede³⁷⁶. Fakultetets fire professorer var P. Kofod Ancher, Henrik Stampe, H.P. Anchersen og B. Møllmann. De indledte med at rejse det samme spørgsmål, som Andreas Hojer 45 år tidligere havde kommet så gruelig galt af sted med at rejse, nemlig om „Blodskam i sig selv er en Forseelse stridende imod nogen Guds almindelig Lov, enten naturlig eller positiv“, men de lod sig nøje med at konstatere, at dette var et spørgsmål der stredes om, hvorfor de ville lade det „staa ved sit Værd“. Det kan undre, at juristerne ønskede at rejse spørgsmålet, når de med det samme afviste at lade det få indflydelse på den aktuelle sag. Men formentlig har Hojers synspunkter og dermed den moderne naturretlige tradition haft betydelig tilslutning blandt de juridiske professorer. Man har så ønsket at markere synspunktet, men ikke turdet argumentere åbent for det.

Efter således indirekte at have antydnet spørgsmålet, om der overhovedet var tale om en forbrydelse, rejste Fakultetet spørgsmålet om den i Danske Lov og Moseloven foreskrevne dødsstraf i visse blodskamssager var „*jus divini universalis* [Guds evige lov] og derfor er uforanderlig eller indispensable“ eller om undskyldende omstændigheder kunne komme på tale. De fire jurister gav sig nu ud i en længere udred-

375) Samme s. 138.

376) Det Juridiske Fakultets indstilling i denne sag kendes kun fra dens indførelse i Det Teologiske Fakultets kopibog 1752-77 s. 141 ff.

ning, hvor de på forskellige måder betvivlede at dødsstraffen skulle være universel. De mange argumenter afsluttedes med dette ræsonnement:

„Og havde end ikke denne vores Meening nogen fuldkommen Grund, bør dend dog ansees for dend sikreste in dubio [ved tvivl], da det her er om et Menniskes Liv at gjøre. Et Menniskes Liv er i vore Tanker al for kostbart end at det maa hazarderes. Og saa meget mindre raison har det at opofre et Menniskes Liv for Blodskam, efter som ingen Livsstraf in foro civili [ved verdslige domstole] efter principia juris [juridiske principper] er at anse som billig, uden for det slags Misgierninger, hvorved den almindelige Sikkerhed paa det Høyeste kommer til at staa i Fare: Hvilket vi ikke meene, at det kand siges om Blodskam“³⁷⁷.

Juristerne benyttede altså samme argument som den teologiske professor, Johan Otto Bang. Frem for at konkludere entydigt på det intrikate og stærkt teologiske spørgsmål om Moselovens gyldighed valgte man at hæfte sig ved tvivlen. Efter dette ræsonnement skulle man tro, at juristerne ville indstille både steddatter og stedfar til benådning for livsstraf, men i sidste ende indstillede de at steddatteren burde benådes til arbejdsstraf på livstid, mens de blot foreslog, at stedfaren måtte befries for at blive brændt efter henrettelsen.

I den kongelige resolution valgte Kancelliet imidlertid at følge den mildeste indstilling, som den teologiske professor, Johan Otto Bang, repræsenterede, og benåde begge til arbejdsstraf på livstid.

To år efter blev Det Juridiske Fakultet igen bedt om at udtale sig om en blodskamsag. Sagen, der stammede fra den norske militærret, angik en stedfars blodskam med sin steddatter, men indeholdt også andre elementer³⁷⁸. Fakultetet behandlede imidlertid separat spørgsmålet om stedfarens blodskam fortjente at straffes på livet. Juristerne var nu blevet mere modige og behandlede indgående spørgsmålet, om blodskam stred mod en guddommelig lov. På den ene side kunne de ikke se hvilke retfærdigheds- og sædelighedsprincipper, som blodskam skulle stride imod. På den anden side kunne de dog heller ikke klart fastslå, at Moselovens forbud mod blodskam kun angik jøderne. Juristerne konkluderede herpå, „at det (..) er sikkerst *in dubio* [ved tvivl] at følge en saa fuldkommen Lov, som har Gud selv til Lovgiver“. Man endte altså igen med at konkludere, at der var tvivl, men lod her tvivlen komme forbudet til gode.

377) Samme s. 143.

378) Indstillingen kendes fra Kofod Anchers samling „Svar paa nogle Spørgsmaale til Det Juridiske Fakultet“ (1779) s. 155 ff.

I spørgsmålet om strafudmåling hæftede man sig på for det første ved, at den eksplícitte dødsstraf i Mosebog 3-20-14 angik den, som ægtede en kvinde og hendes mor. Der stod intet om en stedfars blodskam med sin steddatter. De ville derfor henholde sig til det gode hermeneutiske princip, at straffebestemmelser i tvivlsspørgsmål burde tolkes bogstaveligt. For det andet diskuterede man om den kristne danske konge var bundet af Moselovens straffebestemmelser. Her fandt de igen, at det var tvivlsomt og fandt desuden, at dødsstraffen krævede, at der var begået en forbrydelse, som antastede den almindelige sikkerhed „paa det høieste“ og hvor der ikke var håb om forbedring. Det var ikke tilfældet med blodskam. Denne forbrydelse stred ikke så meget mod den almindelige sikkerhed som mod „Tugt, Ærbarhed og Anstændighed“. Man skulle tro, at de med så stærke argumenter måtte konkludere, at blodskam ikke burde straffes med døden, men de nøjedes med at konkludere at livsstraf for blodskam ikke var „absolute fornøden“³⁷⁹.

Man fornemmer en betydelig forsigtighed fra juristernes side i disse indstillinger. De virker tydeligt påvirkede af Andreas Hojers standpunkt, men ønskede ikke at advokere åbent for det. I stedet stillede de sig tilfredse med at konstatere, at der var tvivl om spørgsmålet, og lod så tvivlen åbne for de ræsonnementer, de fandt rigtige.

Resultatet af de teologiske og juridiske indstillinger var imidlertid, at Konseillet herefter så godt som ophævede dødsstraffen for blodskam. Fra 1754 til 1756 benådede kongen i fem tilfælde for livsstraffen ved far-datter og andre lignenede blodskamsforhold³⁸⁰. I 1762 forelagdes kongen en islandsk lagtingsdom. Den angik Einar Jonsson, som havde avlet fire børn med sin egen datter. Lagtinget havde dømt begge til halshugning³⁸¹. Kongen resolverede at datteren kunne benådes til strafarbejde på livstid, men Einar Jonssons dom konfirmeredes. Den 31. Juli 1762 blev Einar henrettet. Han var formentlig den sidste, som henrettedes for blodskam i det dansk-norske dobbeltmonarki³⁸².

379) Da Kofod Ancher i 1779 udgav sin samling valgte han altså at trykke Fakultetets udtalelse om denne blodskamssag frem for den to år yngre fra 1754, som jo anbefalede henrettelse af stedfaren. En tilsvarende sektion i Kofod Anchers udvalg ses ved spørgsmålet om simpelt drab, se kapitel 8. Også her valgtes den udtalelse, som indstillede til benådning for livsstraf frem for en tidligere, som ønskede at hævde livsstraffen. Kofod Anchers samling af udtalelser må derfor siges at give et 'friseret' billede af Fakultetets udtalelsespolitik i disse år.

380) Udover de to ovennævnte sager, der forelagdes fakulteterne, drejer det sig om følgende sager: Gudmundur Pantaleonsen og Ingvalder Jensdatter (kongebrev 18.4.1755, se RA, DK, norske tegnelser), Kari Christensdatter og Arne Erichsen Scharlagen (Højesteretsdom 29.11.1755, se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1755 s. 440), Christen Christensen Liones og Birthe Olsdatter (Højesteretsdom 5.10.1756 og kongebrev i norske tegnelser 6.11.1756).

381) Se supplikprotokol 1. halvår 1762, nr. 157. Jeg er blevet opmærksom på denne sag gennem Mar Jonsson 1993, s. 219.

382) Jeg har ikke fundet flere forældre-børn blodskamssager i Frederik 5.s tid, og fra Struensee-perioden synes benådning for livsstraf at være gennemført konsekvent.

Blodskam var først og fremmest et norsk og islandsk problem. Af de 89 sager om blodskam, som forelagdes Det Teologiske Fakultet fra 1684-1754 var de 79 fra Norge og Island. Der var 3 fra Slesvig-Holsten og 7 fra Sjælland. Dette kunne skyldes, at Fakultetet for det meste rådgav i norsk-islandske sager og militærsager. Men undersøgelsen af retsforfølgelsen i Sjællandsfar Landstings område viser at blodskam var en sjældent påtalt forbrydelse her. Der er kun fundet fem blodskamssager fra 1719-56³⁸³. To vedrørte steddøtres blodskam med deres stedfædre, men ingen af dem førte til henrettelser (se omtaler af sagen mod Sidsel Lauridsdatter s. 169 f og sagen mod Kirsten Hansdatter s. 184). De tre øvrige sager, som ikke angik de tættest beslægtede forhold, førte til frifindelse eller til arbejdsstraffe³⁸⁴. Der forekom således ikke henrettelser eller korporlige afstraffelser i blodskamssager inden for Sjællandsfar Landstings område fra 1719-56.

Vurderingen af de alvorlige blodskamssager og sodomisager var omtvistet helt fra Andreas Hojers filosofiske bidrag fra 1718 og indtil man i løbet af 1750'erne nåede frem til at standse livsstraffene. I 1720'erne og 1730'erne var det centrale spørgsmål, hvorvidt Moselovens krav om livsstraf udtrykte Guds evige lov og dermed bandt den kristne konge, eller om det var en specifik lov for det jødiske folk på Moses' tid. Såvel Frederik 4. som Christian 6. måtte sande, at den teologiske ekspertice var delt på dette spørgsmål. Christian 6. forelagde i 1735-36 en række sager for teologerne, men valgte herefter sin egen linie, hvor han i vidt omfang benådede for livsstraf også i de alvorlige blodskamstilfælde. Disse benådninger kan formentlig tages som udtryk for, at kongen nu følte sig friere stillet over for Moseloven. Når han så samtidig fastholdt livsstraf og afbrænding af sodomitter, skyldtes det formentlig, at han fandt livsstraffen for denne forbrydelse begrundet ikke alene i Moseloven, men også i naturen selv. Dette kongelige standpunkt blev imidlertid ikke formuleret, så der var ikke tale om nogen officiel afklaring af i hvilket omfang livsstraffene var guddommelige krav. Derfor kunne Danske Kancelli og Konseillet i Frederik 5.s første regeringsår uden problemer genoplive en hårdere kurs over for blodskam.

Sodomien har trods alt været regnet for den værste af de to forbrydelser. For de alvorlige blodskamssager var det en fornyet problematisering af Moselovens universelle gyldighed i høringen om 1754-sagen, der førte til ophøret. Uden Guds ord, som det udlagdes af teologerne, i ryggen ønskede Danske Kancelli og Konseillet ikke at opretholde kravet om livsstraf. Anderledes med sodomisagerne. Her blev det berettigede i henrettelserne ikke draget i tvivl i den sene periode. Det gjorde derimod

383) Ved Nørrejylland Landsting var der i den tilsvarende periode otte blodskamssager (fra 1756-1805 var der kun tre). Dette fremgår af den optælling fra Hofmann Bangs register til Nørrejylland Landstings dombooger, som udgør forarbejdet til Henningsen, Johansen og Tamm 1979-80. Forarbejderne ligger i Dansk Folkemindesamling.

384) Se bilag A sagnr. 1735:10, 1736:10 og 1754:12.

det hensigtsmæssige i at rejse sådanne sager og udbrede kendskabet til dem gennem offentlige afstraffelser. Stampe fandt, at uvidenheden om den unaturlige forbrydelses mulighed var det bedste værn mod forbrydelsen. I deres bestræbelser på at undgå de offentlige bålstraffe skærpede juristerne beviskravene, indsnævrede definitionen på den fuldbyrdede sodomi, fjernede den offentlige finansiering af sådanne sager og sendte formentlig signaler ud til amtmænd og stiftamtmand, der tog stilling til delinkventsagers rejsning, samt til gejstligheden om ikke at befordre sådanne sager. Resultatet var, at sodomisagerne, som var blevet hyppigere end før under Christian 6., ser ud til ganske at være ophørt i løbet af 1750'erne.

Det er måske erfaringerne fra det forrige århundredes trolddomssager, som har inspireret til denne fortielsesstrategi, men det kan også have påvirket dommere og embedsmænd, at der i udlandet var afskrækkende eksempler på, hvor store problemer disse forbrydelser mod naturen kunne udvikle sig til³⁸⁵. Især Sveriges problemer med sodomi var foruroligende. Som det vil blive nærmere omtalt i kapitel 12, blev der retsforfulgt langt flere sodomitter her end i Danmark-Norge. Alene i perioden 1725-54 førtes 996 retssager, hvoraf 171 førte til dødsstraf og 235 til straf på kroppen og strafarbejde³⁸⁶. Til sammenligning har jeg i min – ganske vist ikke fuldstændige – eftersøgning i samme periode, 1725-54, fundet i alt 41 sager om sodomi i Danmark og Norge, som førte til 18 henrettelser. Hvis det antages, at forholdene i Sverige var de danske jurister bekendt, er det forståeligt, hvis man frygtede, at for megen offentlighed om forbrydelsen kunne føre til svenske tilstande.

385) Muligvis har erfaringerne fra en omfattende forfølgelse af homoseksuelle i Nederlandene 1720-32 også påvirket de danske jurister. Sagerne udviklede sig under stor offentlighed og international bevågenhed. De byggede for en stor del på børns udlæggelse af skyldige, ligesom i 1600-tallets heksepanikker. Forfølgelsen resulterede i, at 61 mænd og drenge blev kvalt og brændt og andre 91 blev landsforvist. Forfølgelsen er beskrevet i Rosen 1993, s. 105-09.

386) Jonas Liliequist 1993, se især tabel s. 69.

8. Simpelt drab

Drab blev langt hyppigere retsforfulgt end de religiøse forbrydelser og alvorlige sædelighedsforbrydelser. Det var den forbrydelse, som førte til langt flest henrettelser. Alene i Sjællandsfar Landstings område tiltaltes i perioden 1719-56 ved de civile retter 129 personer for forskellige former for drab, drabsforsøg og drabsmedvideri, og heraf dødsdømtes 53. Ved de militære retter tiltaltes i den kortere periode 1729-56 i alt 39 for drab, -forsøg eller -medvideri, og 20 dødsdømtes. Henrettelserne for drab udgjorde 73 % af samtlige henrettelser i den undersøgte periode.

I periodens behandling af drabene gik der imidlertid et betydningsfuldt skel mellem simple drab, dvs. ikke-planlagte drab ofte i forlængelse af slagsmål. I disse drabssager var hovedspørgsmålet, ligesom for religions- og sædelighedssagerne, om den kristne stat var bundet af guddommelige krav om dødsstraf. Når det derimod drejede sig om overlagte drab, ansås dødsstraffen for givet, og overvejelserne drejede sig om, hvilke afskrækkende ekstra straffe, der skulle føjes til henrettelsen. Disse sidste overvejelser betragtedes som et rent juridisk anliggende og forelagdes derfor ikke teologer. De overlagte drab vil blive gennemgået i næste kapitel.

Retsforfølgelsen af drab betragtedes af enevoldsstaten som en betydningsfuld religiøs forpligtelse. Det var et ofte gentaget krav i Mosebøgerne, at drab skulle hævnes. Det indgik i de regler Gud gav Noa efter syndfloden: „Om nogen udøser menneskers blod, ved mennesker skal hans blod udøses, thi i sit billede gjorde Gud menneskene“ (Mosebog 1-6-9). Det indgik i de bud Gud gav Moses i Sinaiørkenen (Mosebog 2-21-12) og det indgik flere gange i de regler som opsattes efter erobringen af det forjættede land, således i Mosebog 4-35-33: „Vanhelliger ikke det land, I er i, thi blodet vanhelliger landet. Og landet får kun soning for det blod, der er udgydt deri, ved dens blod der har udgydt det.“ Mosebøgerne indeholdt dog også mange definitioner på, hvilke slags drab, der skulle henføres til nødværge eller uforsettighed.

Kongemagtens holdning til drab var imidlertid ikke alene religiøst bestemt. Den var

tillige præget af, at det var en del af overklassens selvforståelse, at man havde ret til at dræbe for at forsvare æren. I middelalderen havde adelen mere eller mindre formaliseret haft fejderet, dvs. ret til at udfordre en modstander. De middelalderlige landskabsloves bestemmelser om drab havde til hensigt at standse slægternes indbyrdes fejder, hvor den ene blodhævn krævede den næste. Lovene fastsatte mulighed for at sone drab med bøder, og hertil kunne drabsmanden dømmes fredløs.

Kort efter Reformationen påtog den danske kongemagt sig den religiøse forpligtelse at hævde det guddommelige krav, at drab kun kan sones med henrettelse af drabsmanden. Ved recessen af 1537 indførtes ubetinget dødsstraf for forsætligt drab for alle af bonde- og borgerstand, og det blev den dræbtes slægt forbudt at modtage bøder for drabet. Kravet om dødsstraf for forsætligt drab optoges herefter i alle de store recesser. Retsforfølgelsen af drabsmænd styrkedes da recessen af 1558 (§ 21) bestemte, at herremændene var forpligtede til at udføre en dødsdom for drab, også hvis den angik én af deres egne tjenere. Gjorde de ikke det, blev det lensmanden tilladt at bryde herremandens godsimunitet og pågribe drabsmanden på adelsgodset og udføre straffen. Kravet om dødsstraf for drab var imidlertid kun eksplicit for bønder og borgere. Adelen havde i princippet stadig sin fejderet.

Det var først i Danske Lov, at dødsstraffen gjordes almen. DL 6-6-1 fastsatte, at „Hvo som dræber en anden og det ikke skeer af Vaade eller Nødværge, bøde Liv for Liv.“ Denne formulering betød i praksis altid henrettelse med sværd. Var der tale om drab i våde (Danske Lov kapitel 6-11) eller drab i nødværge (kapitel 6-12), slap drabsmanden med en bødestraf.

1683-1730

Frem til 1698 blev Det Teologiske Fakultet ikke forelagt drabssager, men næppe var Frederik 4. tiltrådt i 1699, før det forelagdes den første sag. Herefter fik Fakultetet forelagt et meget stort antal drabssager og enkelte voldssager. Med 140 sager i den undersøgte periode var drabs- og voldssagerne den største enkeltgruppe. Størsteparten af drabssagerne stammede fra den militære ret. Slagsmålsdrab var hyppige i det rå soldatermiljø, hvor der var let adgang til dødelige våben. Især under den store nordiske krig mærker man hos Frederik 4. et ønske om at benåde soldaterne for dødsstraffen. Der var tradition for, at regimentsretterne dømte meget hårdt også i drabssager, men at til gengæld de hårde domme forelagdes kongen, som kunne formilde dommene. Frederik 4. antydede ofte i forelæggelsesskrivelserne til Fakultetet, at han gerne så, at professorerne fandt de begrundelser, som kunne muliggøre en afvisning af dødsdommene.

Fakultetets behandling af drabssagerne adskilte sig fra dets behandling af religions- og sædelighedssagerne først og fremmest fordi lovgivningen med bestemmelserne

om våde og nødværge åbnede mulighed for ad juridisk vej at frikende en drabsmand for dødsstraffen, selv om han erkendte brøden. I religions- og sædelighedssagerne var der få lovmæssige holdepunkter for formildelser, og Fakultetets indstillinger var her som regel hinsides lovgivningen. Anderledes i drabssagerne. Her indeholdt Fakultetets indstillinger ofte spidsfindige tekniske vurderinger af omstændighederne ved drabene og vidnernes kvalitet. Overvejelser, som ikke adskilte sig fra juristernes, som de sås i Højesterets voteringer. Der ses også flere eksempler på, at Frederik 4. valgte at tilsidesætte Fakultetets klare indstilling og benåde på grundlag af elementer i sagen som Fakultetet ikke tog hensyn til.

Der ses ikke afgørende forskelle i juristernes og teologernes definitioner på nødværge og våde, selvom vægtningen af omstændigheder kunne variere i de enkelte sager. Mosebøgerne krævede også en god bevisførelse for drabet. Et enkelt vidne var ikke nok (Mosebog 4-35-30). Var der derfor tvivl om, hvordan drabet var sket, eller hvem, der havde begået det, foretrak teologerne at anbefale, at der ikke fældedes dødsdom. Som de skrev i en tvivlsom sag fra 1722, var det sikreste at sætte delinkventen på Bremerholm „indtil det maatte behage den alvidende og retfærdige Gud nærmere, ved egen Bekiendelse eller andre Tilfælde, at aabenbare enten ham eller en anden som den rette Gierningsmand“³⁸⁷.

De teologiske professorer kunne indimellem være uenige om, hvorvidt beviserne i en given sag var tilstrækkelige til at kræve dødsstraf. Men der ses ikke i perioden helt frem til 1730 nogen principielle uenigheder i drabssagerne. Var teologerne først overbevist om, at drabet var forsætligt og tilstrækkeligt bevist, tillagde de det stor religiøs betydning, at dødsdommen eksekveredes. Som der stod så ofte i Mosebøgerne, krævede Gud hævn for det udgydte uskyldige blod. Benådede kongen en overbevist morder, så faldt blodet tilbage på kongen og hans land. Dette blodbillede anvendtes flittigt i de teologiske indstillinger til kongen. Således begrundede professor Bornemann i en indstilling fra år 1700 sit ønske om, at en drabsmand henrettedes, med at han gerne så „Hans kongl. Mayt.s christlofligste Regiering gandske fri for ald Blodskyld“³⁸⁸. I en sag fra 1705 var Bornemann ligeledes imod en benådning af en kaptajn, de la Mare, der nu opholdt sig i udenlandsk krigstjeneste efter at have dræbt en holstensk borger fire år tidligere. Bornemann frygtede, at hvis kongen ved en „Pardon indkalder hannem, eller andtager hannem udi sin Tieneste, da en Mand som haver Blodskyld paa sig, kunde blifve Aarsag til mange andris Ruin og Fordervelse“³⁸⁹.

387) Sag mod matros William Scott, se bilag C sagnr. 1722:3.

388) Sagen angik den norske soldat Olle Olsen Siørkirkeflaa. Bornemanns indstilling er en dissens fra Fakultetsflertallets indstilling om benådning, se bilag C sagnr. 1700:2 (citatet er fra kopibogen s. 104). Kongen valgte at benåde Olle Olsen.

389) Sag mod Hieronimus de la Mare, se bilag C sagnr. 1705:1 (citat i kopibog s. 326).

Selvom Danske Lov havde fastsat ubetinget dødsstraf, så spillede fredløshed stadig en betydelig rolle i drabssager. Ikke således at den benyttedes som en officiel straffeform, men sådan at drabsmænd meget ofte var flygtet, når sagerne førtes for retterne. I så godt som alle sager vedrørende officerer og embedsmænd var det lykkedes drabsmanden at flygte. Et lignende mønster sås i de drabssager, som forelagdes Sjællandsfar Landsting i 1720'erne. Af ti tiltalte for drab under slagsmål m.m. fra 1719-28 blev én dødsdømt, én fik livstid, tre frifandtes og fem var undvejet før retssagen. Drabsmændenes undvigelse var så almindelig, at det må have været en mere eller mindre accepteret løsning, at de påtog sig landflygtigheden som straf. Formentlig har det også haft en vis legitimitet at hjælpe en drabsmand på flugt. Det forklarer den besynderlige undskyldning, som tyven Ole Olsen i 1724 benyttede, da han var på flugt fra et natligt indbrud og blev passet op af nogle bønder. Han bad dem lade ham løbe med den begrundelse, at han havde stukket én ihjel³⁹⁰. Han regnede altså med at bønderne snarere ville lade ham slippe, hvis han havde begået et drab end hvis han havde stjålet.

Denne mere eller mindre officielle accept af landflygtighed som straf for drab kom også til udtryk i en række indstillinger fra Det Teologiske Fakultet, hvor det fremgik, at professorerne kun mente, at kongen var forpligtet til at hævde det guddommelige krav om blodhævn i sit eget rige. Det sås i en kompliceret sag fra 1707. Frederik 4. havde modtaget et bønsskrift fra en kornet Molsahn. Han hørte til en tropestyrke, som kongen havde udlejet til den tyske kejser. Således udstationeret i Ungarn havde kornetten med sin kårde dræbt en ungarer og var blevet retsforfulgt i Pest. Retten havde idømt ham 200 rhinske gylden til enken. Nu sad han fængslet på 2. år fordi han ikke kunne udrede denne betydelige sum og ansøgte kongen om indgriben. Fakultetet mente klart, at dette forlig var imod Guds lov. Men det fandt samtidig ikke, at det tilkom den danske konge at være blodhævner i udlandet. Derfor mente Fakultetet godt at kongen kunne udvirke kornet Molsahns løsladelse ved at betale bøden og endda også tillade hans fortsatte tjenstgørelse ved de kongelige tropper. Men kun så længe tropperne forblev i udlandet. Fakultetet kunne ikke tilråde „at give denne Mordere Fred i eders Maytt.s egne Lande, paa det icke eders Maytt. skulde ved en Morders Beskiærmelse tage det uskyldige udøste Blod paa sit Belte“³⁹¹.

En lignende territorial opfattelse kom til udtryk i en sag fra 1709. Christian Erlund havde i 1701 dræbt en mand i København og var blevet dødsdømt. Men forinden var han flygtet. Nu i 1709 havde han opnået ansættelse som postkontrollør på det

390) Ole Olsens udtalelse er refereret af et vidne i en domsagt fra Tryggevælde Rytterdistrikts birk. Ole Olsen indkom på Bremerholm 29.10.1723, se RA, Holmens Chef (Soetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1721-24.

391) Bilag C sagnr. 1707:3.

danske postkontor i Hamborg. Han var altså i statens brød, men uden for rigets grænser. Erlund ønskede imidlertid at komme tilbage til København, og efter 8 års landflygtighed sendte han kongen en ansøgning om pardon og frihed til at vende tilbage. Fakultetet kunne dog ikke finde noget til undskyldning for Erlunds drab. „Saa som Manddraberen dog efter egen Bekiendelse hafver denne Blodskyld paa sig, og sidder jo nu paa et frit og frelst Sted, baade med Lif og Brød, uden eders Kongl. Maytt.s Riger.“ De kunne derfor ikke anbefale benådning, „at Blodskylden ikke ved hans Pardon og Indkaldelse skulle komme paa den kongl. Residentz Stad, eller det gandske Fæderneland, til Mærke og Last og Fortrydelse“³⁹². Frederik 4. fulgte imidlertid ikke Fakultetet i denne sag. Erlund var nemlig en nyttig mand, som i Hamborg havde opnået kongens gunst ved at åbne og afskrive interessante breve, som passerede hans postkontor. Han udnævntes i 1709 til postkontrollør for Danmark og Holsten og 1712 forflyttedes han til København og opnåede senere at blive direktør i Generalpostamtet³⁹³.

Danske Lov havde gjort kravet om dødsstraf lige for alle stænder, men i den kongelige benådningspraksis sås fortsat en særbehandling af højere rangerende personer. Netop for disse syntes kongen særlig ivrig efter at finde undskyldende omstændigheder, og derfor forelagdes en del af disse sager for Det Teologiske Fakultet³⁹⁴. Benådningen af Christian Erlund var således en tydelig særbehandling fra kongens side. Det er vanskeligt at vurdere om Fakultetet så mildere på disse højere rangspersoners sager, men umiddelbart synes det ikke at være tilfældet. I en sag mod adelsmanden Godske von Ahlefeldt fra 1723 var det Fakultetet meget om at gøre, at han ikke fik særbehandling. Ahlefeldt havde 30 år tidligere begået et oplagt mord. Han havde jaget sin kårde i livet på en værgeløs mand, som blev holdt af to kvinder. Nu efter 30 års landflygtighed var han vendt tilbage til Slesvig og ansøgte om benådning. Fakultetet kunne imidlertid på ingen måde acceptere dette og argumenterede med en syndflod af citater:

„Som da det uskyldige Blods Røst udi tvende Kongers Tid, saa mange Aar har raabt til Gud af Jorden (Mosebog 1-4-10) og for Landet ikke kand skee Forligelse, som der udstyrtes paa uden ved hans Blod, som udstyrter det (Mosebog 4-35-33). Som en Bondes Blod er lige saa vel et Menniskes Blod, som en Herremands, efterdi Gud har gjort os alle af et (den første Adams) Blod (Apostl. grn. 17-26), og vi ere forløste med eet, dend anden Adams, som er Guds Søns eget Blod (Apostl. gern. 20-28) (...) saa bør Godske von

392) Bilag C sagnr. 1709:3.

393) Se Chr. Bruun: Frederik Rostgaards Liv og Levnet, Kbh. 1870, s. 170-78.

394) Fra 1699 til 1723 var 10 af de 88 drabsmænd og -kvinder, hvis sager forelagdes Fakultetet officerer og embedsmænd og hertil var en enkelt adelsmand. 50 var menige soldater og matroser og 8 var underofficerer. Se bilag C.

Ahlefeldt, der saaledes har taget Sværdet også omkomme ved Sværdet (Mathæus 26-52), og fordi hand har udgydt Menniskens Blod hans Blod igien ved et Menniske udgydes (Mosebog 1-9-6)³⁹⁵

Sagen forelagdes også juristerne ved Københavns Universitet, men med samme resultat. Frederik 4. syntes imidlertid opsat på, at finde en begrundelse for en benådning. Efter de to negative svar fra Københavns Universitet, beordrede han overretten i Gottorp at rådspørge et juridisk fakultet uden for kongeriget, og to måneder senere, da dette fakultet tilsyneladende også havde afvist benådning, bad han overretten lade sagen bedømme af endnu to udenlandske fakulteter³⁹⁶. Herefter kendes sagens videre forløb ikke.

De her beskrevne kongelige forsøg på i konkrete sager at undgå det guddommelige krav om dødsstraf skal dog ikke forstås således, at Frederik 4. tog sin forpligtelse som kristen fyrste på dette område let. Forordningerne om fordeling af udgifterne til delinkventsager fra 1712 og 1723 gjaldt specifikt tyveri og drab. Da købstæderne ved reskript af 14.10.1718 forpligtedes til at åbne deres arrester for tiltalte også fra landområderne, var årsagen, at en morder var undsluppet nogle bønder. Reskriptet argumenterede, at bestemmelsen skulle forhindre at grove forbrydere undveg, fordi forbrydelsen da „tidt og ofte ustraffet hengaaer, og forarsager, at Blodet bliver over Landet ... Til saadan Undvigelse herefter at forekomme og Guds Hevn fra Landet at afværge, befales ...“. Selv om effektiviteten af Frederik 4.s reformer af retshåndhævelsen var ringe, så var der ikke tvivl om, at kongen lagde stor vægt på at skærme sit rige – ikke blot mod forbrydelserne selv – men også mod Guds afstraffelse af landet.

De voldsomme brydninger i teologernes holdninger til religions- og sædelighedsforbrydelser omkring 1720, sås ikke i deres behandling af drabssager. Det virker som om der langt op i århundredet var meget bred tilslutning til Morten Reenbergs udlægning af Mosebøgerne fra 1721, at mens det nok kunne overvejes om den kristne stat var bundet af andre krav om dødsstraf i bøgerne, så kunne der ikke være tvivl om det guddommelige krav om dødsstraf for drab, „Thi Blood raaber alt efter Blood“.

1730-46

Christian 6. havde som tidligere beskrevet betydeligt større held med at reformere politi- og retsapparatet, og det er karakteristisk, at mens fem drabsmænd undveg fra de civile retter i Sjællandsfar Landstings område i 1720'erne, så ses der kun et enkelt

395) Bilag C sagnr. 1723:2.

396) Summe.

eksempel på, at en drabsmand havde held til at undvige i perioden 1730-56³⁹⁷. Det blev simpelthen betydeligt vanskeligere at flygte. Hermed fik domstolene imidlertid også flere tvivlsomme sager forelagt, og det øgede presset på den hårde domspraksis. I Christian 6.s tid sås der dog ikke markante ændringer hverken af domspraksis eller af motiveringen af benådningsovervejelserne.

Jeremias Reuss' ansættelse som teologisk professor fik dog en vis indflydelse på vurderingen af drabssager, fordi han også i disse sager var mere tilbøjelig end de øvrige professorer til at finde formildende omstændigheder. På to punkter afveg han principielt fra sine kolleger.

Det ene punkt angik spørgsmålet om forsæt ved drab. Normalt indstillede teologerne til henrettelse, hvis en drabsmand havde slået med forsæt og i vrede. Faldt et knyt-næveslag så uheldigt, at det forårsagede den andens død, måtte der bødes liv for liv. I 1737 og 1739 afgav Reuss imidlertid dissens i to drabssager, hvor han argumenterede for, at der ikke blot krævedes forsæt og vrede: „Den hellige skrift kræver i (Mosebog) 4-35-18 og alle andre steder kun dødsstraf til sådanne drabsmænd, som tilføjer sin næste det dødelige slag med forbryderisk hensigt og med forsæt.“³⁹⁸ Reuss mente altså, at Bibelen krævede et decideret forbryderisk forsæt. Tydeligst kom Reuss' pointe til udtryk i sagen fra 1739³⁹⁹. Her havde en soldat passet en lande-vejsbom, hvortil der var kommet en bondevogn med karle og piger som skulle til fest. Soldaten havde så ønsket at tiltrække sig opmærksomhed. Først havde han tøvet med at hejse bommen, og da han endelig gjorde det, havde han planlagt at lade bommen falde ned så hurtigt, at han ramte bondevognen på bagsmækken. Uheldigvis lod han bommen falde for tidligt, og ramte en pige i hovedet så hun døde. Reuss erkendte, at soldaten med forsæt havde ladet bommen falde, og derfor var der ikke tale om et drab i våde, men han havde på ingen måde båret nag til pigen. Han havde blot, som Reuss formulerede det, haft „en letsindig Modvillighed“. Derfor fandt han det sikrest at skåne soldaten for den lovfastsatte livsstraf og pålægge en „Poena Arbitraria“, dvs. en skønsmæssig straf. Kongen fulgte Reuss' dissens og dømte soldaten til livsvarigt strafarbejde.

Danske Lov havde ikke rum for den skelnen i hensigten med et forsætligt dræbende slag. Jeremias Reuss' skelnen lignede imidlertid den mellem *animus necandi* eller *occidendi* (dræbende hensigt) og *animus lædendi* (skadende hensigt), som dukkede

397) Det var Johan Buxboms undvigelse i 1747. Se bilag A sagnr. 1728:1.

398) „Die heilige Schrift dictirt Num. xxxv.18 und in aller anderen Stellen die Todesstraffe nur solchen Todschlägern, die ihren Nächsten aus frevelhaften Vorsatz und Muthwillen also schlagen, dass er stirbet.“ Citatet stammer fra Reuss' indlæg i sagen mod matros Christopher Nielsen, se bilag C sagnr. 1737:6. Citatet står i kopibogen s. 480.

399) Sag mod tambour Aachen, se bilag C sagnr. 1739:1.

op i højesteretsassessorernes vokabularium i 1750'erne. Med sin afvisning af at henrette den, som blot havde haft en skadende hensigt var han imidlertid forud også for højesteretsassessorerne, som det vil fremgå nedenfor.

Det andet punkt kom til udtryk i en sag fra 1743⁴⁰⁰. En nordmand, Siur Svendsen Biøe, havde stukket sin egen søn ihjel med en kniv. Efter drabet opførte manden sig imidlertid som om han havde mistet sin forstand. Sindssyge var en almindeligt anerkendt undskyldende omstændighed i drabssager. Danske Lovs 6-6-17 fastslog, at drab i „Vildelse og Raseri“ ikke burde straffes på livet. Det specielle ved Siur Svendsens sag var imidlertid, at han ikke havde været sindssyg i gerningsøjeblikket, men først var blevet det bagefter. Stiftamtmanden og kongen ønskede derfor Fakultetets indstilling om hvorvidt det var tilrådeligt at henrette ham.

Fakultetets flertal bestående af Marcus Wøldike og de to nyansatte professorer, Søren Bloch og Peder Holm, mente ikke at sindssygen, hvad enten den var simuleret eller ej, kunne befri ham for dødsstraffen. Som de skrev kunne „Jøders, Tyrkers og andre Hedninges Ubodfærdighed ikke (...) befrie dem fra Dødsstraf om de begaae Manddrab (...) Guds Lov haver ingensteds foreskrevet eller tilladt, at en Manddrabers Liv i alle Tilfælde saalænge maatte spares indtil det for Næstens Øyne maatte være mueligt at hands Siæl kunde frelses.“ De tre professorer sluttede deres argumentation: „Gud give ham Naade til Omvendelse! Men omvender han ikke, da være hands Blod paa hands Hoved.“⁴⁰¹

Reuss var imidlertid ikke glad for at henrette en sindssyg. Han mente, at hvis der virkelig var tale om en permanent sindssyge, så burde drabsmanden ikke henrettes og argumenterede såvel juridisk som teologisk herfor. Al straf havde to hensigter: at forbedre forbryderen og at udgøre et eksempel for andre, som kunne afskrække dem fra at begå samme forbrydelse. Her var det det eksemplariske formål, som var relevant. Reuss erkendte, at der forekom tilfælde, hvor også en dødsstraf måtte eksekveres for eksemplets skyld, selv om synderen ikke ville omvende sig og angre sin synd. Men Reuss fandt ikke at henrettelsen af et afsindigt menneske kom ind under denne kategori. Det var ikke nødvendigt at fare så strengt frem, at man henrettede en forbryder midt i hans sindssyge og dermed „som følge af den åbenbare ubodfærdighed med sikkerhed ofrede hans sjæl til det evige fordærv“⁴⁰². Han fandt det tilstrækkeligt at folket vidste, at de måtte lade livet for en sådan ugerning, hvis blot de var ved deres forstand. Dette gjaldt så meget des mere, som sindssyge ikke kunne være selvpåført, men var noget Gud har tilskikket. Reuss' argumentation i denne sag havde

400) Bilag C sagnr. 1743:4. Teol. Fak. kopibog 1733-45, s. 1089 ff.

401) Samme s. 1090-91.

402) „seine Seele bey offenbahren Unbüsfertigkeit dem ewigen Verderben wissentlich auffopfern“, samme s. 1095.

parallellet til hofprædikant Bluhme og de frederiksborgske slotspræsters argumentation imod henrettelsen af den for sodomi dødsdømte landsbytosse, Niels Nielsen. I begge tilfælde frygtede de pietistiske teologer at man gennem henrettelsen af et menneske, der var uden fri vilje, kom til at bestemme dets sjæls skæbne i det hinsides.

Christian 6. valgte dog at følge Fakultetsflertallet i denne sag. Han besluttede, at Siur Svendsen skulle indsættes på Bergenhus fæstning og undervises af en præst i et år, men derefter skulle han, uanset hvilken tilstand han var i, henrettes⁴⁰³.

Jeremias Reuss og den teologiske rådgivnings ophør

Selv i drabssagerne, hvor Reuss ikke havde markante særstandpunkter, måtte han altså i en række tilfælde erklære sig uenig med sine professorkolleger. Vi har i sædelighedssagerne set, at der til en vis grad lå principielle uenigheder om forholdet mellem Moseloven og den evige guddommelige lov bag Reuss' mange dissenser, men ser man generelt på hans rådgivning, så er det mest bemærkelsesværdige, hvor konsekvent han søgte at undgå at fælde dødsdomme. Kun i oplagte drabssager tilsluttede Reuss sig dødsstraf⁴⁰⁴. Han hæftede sig ved den mindste formildende omstændighed i de konkrete sager og udnyttede den til at indstille til benådning. Man for- nemmer, at han grundlæggende var utilpas ved rollen som dommer. Han kunne have undslået at udtale sig, men som professor var han ifølge Universitetets fundats forpligtet til at rådgive kongen. Desuden havde Christian 6. jo ved Reuss' tiltrædelse eksplicit krævet, at alle professorer gav deres mening til kende i alle sager.

I en sag om fødsel i dølgsmål fra 1740 søgte Reuss imidlertid at begrænse det område han kunne udtale sig om. Han fandt, at det, som var bevist i den forelagte sag, var, at pigen havde født i hemmelighed, men ikke at hun havde dræbt barnet. Bibelen satte ikke dødsstraf for fødsel i dølgsmål. I lignende sager før denne havde Reuss derfor indstillet til benådning for livsstraf. Nu nøjedes han med at fastslå, at kongen her ikke var bundet af Bibelen, og tilføjede så: „Men om just ved denne Delinquent SALUS CIVITATIS [samfundets frelse] udkræver, at der skal statueres et eksempel, og Rettens Strenghed skal have sin Gænge, det kand jeg for min ringe Deel ikke determinere, men det overlades allerunderdanigst til hans Kongl. Mayt.s allernaadigste Willie.“⁴⁰⁵

Året efter i sagen om sodomitten Niels Nielsen gjorde Reuss så åbent oprør mod sin

403) RA, DK, norske tegnelser 1741-43, fol. 768, 26.4.1743.

404) Jeremias Reuss udtalte sig imod dødsstraf i alle de sager han forelagdes vedrørende djævfelskrivelse, bigami, hor, blodskam, sodomi og tyveri. Af otte sager om fødsel i dølgsmål vovede han for dødsstraf i én sag, og af 25 drabssager vovede han for dødsstraf i de ti. Se bilag C.

405) Bilag C sagnr. 1740:1. Sag mod Gunild Jepsdatter.

pligt til at udtale sig i straffesager. På grund af indstillingens principielle betydning, skal den her gengives i sin helhed:

„Det er tilstrækkeligen beviist, at denne Delinquent har virkelig begaaet en græsselig Synd for hvilken hand er bleven anklaget. Der er ogsaa intet visseligere og tydeligere, end at Gud har i den JØDISKE REPUBLIQUE lagt Dødsstraff paa denne gruelige Misgierning. Men derhos er ogsaa dette vist, at denne og andre slige Straffer henhører ikke til LEGEM MORALEM men til LEGEM FORENSEM, og at ingen Øvrighed, intet Kongerige eller Republique er absolute forbundet til LEGES MOSIS FORENSIS men maae og skal rette sig efter deres Tiids og egne Omstændigheders Beskaffenhed. Dog saaledes, at man alletider anseer disse guddommelige Forordninger for den bedste og vigtigste Hovedregel og Forskrift, og samme saa meget som mueligt er, vedligeholder. Og just dette er det, som i dette og slige Tilfælde THEOLOGICE kand siges: at nemlig overalt i slige Love SUMMUS IMPERANS [den øverste hersker] har Magt og Myndighed til at forøge og at formindske Straffen, ligesom STATUS REPUBLICÆ [statens tilstand] og Tiidens og Sagens nærværende Omstændigheder og Beskaffenhed fører det med sig. Men hvad der nu kand være billigt og raadeligt i nærværende CASU efter sammes særdeles Omstændigheder EX STATU ET CIRCUMSTANTIIS REP. DANICÆ [efter den danske stats tilstand og omstændigheder], det kand ikke udgøres af PRINCIPIIS THEOLOGICIS [teologiske vurderinger], men maae udledes og dømmes ud af en sund JURISPRUDENTZES og POLITIQUES Grunde. Da mig nu ikke tilkommer at indlade mig i dette FORUM, saa maae jeg for min ringe Deel blive staaende ved forbemeldte GENERALIA, og understaar mig ikke at tilraade allerunderdanigst til det eene eller til det andet, hverken at lade RIGOREM LEGIS [lovens strengthed] have sin Gang, eller allernaadigst at formilde Straffen.“⁴⁰⁶

Reuss angreb altså her selve baggrunden for at kongen rådspurgte teologerne i straffesager: Summus imperans, den øverste hersker, havde magt til at forøge og formindske alle de straffe, som Moseloven fastsatte. Den teologiske lærdom kunne fastslå hovedreglen ud fra Bibelen, men de særlige omstændigheder ved enkelte sager måtte vurderes af den juridiske videnskab, jurisprudenten, og bedømmes politisk, og disse videnskaber beherskede Reuss (og andre teologer) ikke.

Udover, at Reuss altså principielt afviste, at den kristne konge var bundet af Moselovens dødsstrafbestemmelser, så tog han også afstand fra, at teologerne skulle udøve en verdslig domsmagt, selv om den kun var rådgivende. Og man fornemmer, at

406) RA, KU, Teol. Fak., kopibog 1733-45, s. 904, 25.4.1741.

det er her hans følelsesmæssige engagement lå. Det centrale for Reuss som pietistisk præst var den åndelige vejledning af menigheden. Denne vejledning svækkedes, hvis kirken besad verdslige magtmidler. Kirken skulle ikke virke gennem ydre magtsprog. Den slags fremmede blot en udvortes fromhed på den indre fromheds bekostning. Dette betød selvfølgelig ikke at kirken skulle afholde sig fra at kritisere, hvad den fandt forkert i samfundet. Men kritikken skulle fremføres fra prædikestolen og i vejledningen af den enkelte.

Christian 6.s holdning til Jeremias Reuss' synspunkt kendes ikke, men kongen ophørte ikke med at rådspørge teologerne i 1741. Reuss er muligvis blevet betydet, at hans afvisning af at give kongen råd var uforeneligt med hans embede. I hvert fald udtalte han sig også i de sager, som forelagdes Fakultetet efter Niels Nielsen-sagen. Men selv om Det Teologiske Fakultet fortsat blev spurgt om råd, så var den teologiske rådgivning kraftigt på retur i 1740'erne.

Jeremias Reuss' skarpe indlæg mod den teologiske udtalelsesvirksomhed viser imidlertid også hans inspiration af Christian Wolffs filosofi. Han bestræbte sig på logisk at indplacere den teologiske videnskab i forhold til den juridiske og politiske, og ved den klare grænsedragning definerede han også disse videnskabers område. I hans sidste betydningsfulde dissens, i den ovenfor omtalte drabssag mod Siur Svendsen Biøe, syntes han at have taget konsekvensen af dette standpunkt. Ved siden af den teologiske argumentation bestræbte han sig her tillige på at argumentere egentlig juridisk for sit synspunkt. Han henviste således til den berømte tyske retslærde Benedikt Karpzov og til tysk retspraksis, ligesom han benyttede den logiske opdeling af straffes formål i enten at være forbedrende for forbryderen eller at være et eksempel for andre.

Det var således Jeremias Reuss, som indefra gjorde op med den teologiske indflydelse på de konkrete straffesager og dermed også banede vejen for den opblomstring og indflydelse, som den juridiske videnskab fik fra 1740'erne. Reuss formulerede sin afvisning af den teologiske rådgivning to år før Kofod Ancher og Henrik Stampe ansattes som juridiske professorer. Men hverken Kofod Ancher eller Stampe kunne formentlig have formuleret deres egen mening om forholdet mellem religion og jura klarere.

1745-60

I religions- og sædelighedssagerne havde juristerne da de kom på banen fra 1740'erne i de fleste tilfælde så at sige kunnet løbe allerede åbne eller halvåbne døre ind med deres nye juridiske videnskabelighed. Teologerne havde imidlertid ikke bidraget med tilsvarende åbninger hvad drabsforbrydelsen angik. Diskussionerne i 1720'erne havde ikke rørt ved det guddommelige dødsstrafkrav, og selv om Jeremias Reuss generelt havde afvist, at Moselovens straffebestemmelser bandt den kristne konge, så havde han ikke i konkrete drabssager benyttet dette argument. Dette

spørgsmål blev imidlertid et centralt diskussionspunkt i 1750'erne, og debatten kom i høj grad til at dele de ledende jurister selv.

Det Juridiske Fakultet udtalte sig fra 1740'erne jævnligt om vanskelige drabssager først og fremmest fra den militære ret. Som regel drejede sagerne sig om at vurdere vanskelige bevissituationer. I februar 1749 forelagdes juristerne imidlertid en drabssag, som bevismæssigt var ganske klar. Spørgsmålet var i stedet hvorvidt kongen havde ret til at benåde og i positivt fald om han burde benytte sin benådningsret.

Sagen angik den slesvigske sergent, Peter Kægebein, som i en kro ved Eiderstedt havde dræbt en lensmand (dvs. bondefoged)⁴⁰⁷. Peter havde været fuld og havde skændtes med bønderne i kroen. Så havde lensmanden smidt ham ud. Peter var imidlertid vendt tilbage, men nu i uniform og med sin kårde. De skændtes nu atter. Kægebein var så gået ud i forstuen og andre gæster bevidnede, at han herfra havde udfordret lensmanden og bl.a. kaldt ham en forræderisk lensmand og bondelømmel. Lensmanden gik så ud i forstuen med en stok, og her fik han Kægebeins kårdespids stukket gennem øjet, hvorefter han døde. Kægebein sagde, at han havde trukket sin kårde i forsvar, men at lensmanden ved at gribe om kårdeklingen selv havde styret den ind i sit øje. Krigsretten dømte ham til henrettelse med sværd.

Sagen var én af den nyudnævnte generalauditor Georg Christian Schrøders allerførste. Han måtte konkludere, at hverken våde, nødværge eller andre årsager i loven kunne redde Kægebeins liv og indstillede ham til henrettelse. Ved overkrigssekretær Lerches forelæggelse af sagen for kongen blev det imidlertid besluttet at sagen først skulle sendes til høring ved Det Juridiske Fakultet⁴⁰⁸.

Kofod Ancher, der var dekan på dette tidspunkt, sendte sagens akter til de øvrige fakultetsmedlemmer med et forslag til indstillingens hovedindhold. Han fandt det klart, at der var sket et drab og at Kægebein ikke havde kunnet give forklaringer der kunne undskylde drabet. Han mente på den baggrund ikke at Fakultetet burde råde majestæten til benådning i denne sag, „da ieg er af den Tanke, at ingen Aggratation [benådning], enten den sker ved at gandske opsætte al Straff eller ikkun ved at mitigere Poenam ordinariam [mindske den almindelige straf] bør skee eller tilraades, uden der existerer justa Causa Aggratiandi (besynderlige Aarsager, som de kaldes i Loven) og allermindst i grove Misgierninger, hvorved Securitas Publica [statens sikkerhed] paa høieste Maade turberes [forstyrres]“⁴⁰⁹.

407) Se bilag B sagnr. 1749:r2.

408) RA, Generalaud. (Forsv.ark.), originale relationer nr. 1, 27.1.1749.

409) RA, KU, Det Rets- og Statsvid. Fak., dekanatssager 1749, rundskrivelsesbrev af 9.2.1749.

Anchersen, Møllmann og Stampe erklærede sig enige, men Anchersen mente dog, at afvisningen af benådning skulle ske „som ved Leylighed og indirecte, som for at afvende Blodskyld fra Landet“⁴¹⁰. Herefter opsatte Kofod Ancher et forslag til responsum, som i kladden fyldte hele 23 sider. I konklusionen fulgte han imidlertid ikke Anchersens ønske om at afvise benådning med frygten for Guds hævn. Tværtimod benægtede han her for første gang i benådningsovervejelserne det guddommelige krav om dødsstraf, men nåede dog alligevel til at afvise benådningen. Han skrev:

„I det øvrige endskiønt man ikke vel kand sige, at det guddommelige Bud angaaende Livsstraf for forsætligt Manddrab, er en almindelig Lov hvorved alle forbindes, men at samme bør ansees som particulier og forensisk, og at den almindelige Sikkerhed er den rette Grund til borgerlige Straffe saavel i Drab som i andre Misgierninger (Thomasius, de jure aggratiandi privi. Evang. in Causis Homic. [om evangeliets begrænsning af benådningsretten i drabssager] – Hannelerius, de jure gratiæ princip. christian. in reus poene capi. [om den kristne fyrstes benådningsret ved dødsstraffe]), saa er det dog billigt og overensstemmende med prudentia politica [politisk klogskab] at vor Regent, for at ikke bringe sine Love i Foragt eller handle imod den almindelige Sikkerhed, ikke uden gyldige Aarsager befrier nogen fra den Straf som Loven dicterer, og allermindst i en saa grov Misgierning som Mord, hvorved securitas Publica [den almindelige sikkerhed] saa højlig læderes [skades]“⁴¹¹.

Og sådanne årsager fandt han ikke og kunne derfor ikke anbefale benådning.

I stedet for den religiøse motivering, begrundede Kofod Ancher altså dødsstraffen med at der burde dømmes efter loven og at drab truede den almindelige sikkerhed. Kofod Ancher var dog i tvivl om hvor klogt det var at afvise benådning så klart. Det var jo indlysende, at overkrigssekretæren og kongen sendte sagen til Fakultetet fordi man overvejede benådning. Kofod Ancher skrev derfor en tilføjelse, med nogle begrundelser, som kunne anvendes, hvis kongen alligevel skulle ønske en mildere straf. Han lod det så være op til de andre professorer at bestemme om tilføjelsen skulle medtages⁴¹². De tre øvrige professorer – også Anchersen – tilsluttede sig Kofod Anchers forslag til responsum. Stampe kommenterede som den eneste tilføjelsen og frarådede, at den blev medtaget⁴¹³.

410) Samme.

411) RA, KU, Det Rets- og Statsvid. Fak., dekanatssager 1749, kladde til responsum, ark nr. 6.

412) Samme.

413) RA, KU, Det Rets- og Statsvid. Fak., dekanatssager 1749, rundskrivelsesbrev af 22.2.1749.

Frederik 5. og overkrigssekretæren var imidlertid ikke tilfredse med Fakultetets responsum. Generalauditor Schröder fik ordre til at sende sagen til et tysk universitet „som plejer at behandle disse mildest“⁴¹⁴. Valget faldt på det preussiske universitet i Halle, hvor bl.a. den berømte jurist og filosof Christian Wolff var professor.

Halle-juristerne afgav først deres responsum i juni 1749. Indholdet kendes kun fra generalauditor Schröders referat til kongen af 8. juli 1749. Ifølge dette gjorde også Halle-juristerne op med det guddommelige dødsstrafkrav. De fandt generelt at straffebestemmelserne i Det Gamle Testamente kun gjaldt for det jødiske folk. Guds krav til Noah om hævn for udgydelse af uskyldigt blod (Mosebog 1-6-9), var fremsat før oprettelsen af den jødiske stat. Derfor var det ikke en egentlig straf men hørte til menneskeslægtens naturtilstand. Dette fandt de bevist ved de tilflughtsbyer, som Gud beordrede indrettet i den jødiske stat, hvor de, der havde dræbt i våde eller nødværge, kunne opholde sig. Tilflughtsbyerne relativerede dermed det absolutte hævnkrav, som Gud havde fremsat over for Noah. Det Nye Testamente havde desuden ikke nogen straffelov og de første kristne afskyede alle former for dødsstraf. „Den vildfarelse, at der ikke kan dispenseres heri, hører til fejltagelserne hos nogle protestantiske teologer og jurister fra den nyere tid.“⁴¹⁵ De konkluderede, at en regent burde straffe drab hårdt, men efter sagernes omstændigheder kunne mildne straffen. I det specifikke tilfælde mente de at lensmanden selv havde betydelig skyld, fordi han var gået ud i forstuen med en stok vel vidende, at Kægebein var irriteret og fuld, og fordi de ikke fandt at Kægebein havde haft en direkte drabshensigt. Derfor mente de, at en mildnelse var på sin plads, selv om Kægebein fortjente en hård straf.

Schröder erklærede sig enig med Halle-juristerne, og tilføjede, at han havde konfereret sagen med sin forgænger, Linck. Han anførte desuden, at de københavnske jurister jo var enige med Halle-juristerne i, at det guddommelige krav om livsstraf kun var partikulært og forensisk. Schröder foreslog derfor, at Kægebein idømtes strafarbejde på livstid i Rendsborg fæstning, og det tiltrådte kongen⁴¹⁶.

Med Kægebeins sag sanktioneredes på allerhøjeste plan en afvisning af Moselovens krav om dødsstraf for drab. Men det skulle vise sig ikke at være nogen entydig afvisning. Netop samme forår som Kægebeins sag verserede, indhentedes også responsa fra de juridiske og teologiske fakulteter om en anden drabssag⁴¹⁷. Dette var den sidste konkrete drabssag, som forelagdes Det Teologiske Fakultet til udtalelse. Fakultetet indsendte sin udtalelse i maj 1749.

414) „die dergleichen am gelindesten zu tractieren pflegen“, RA, Generalaud. (Forsv.ark.), originale relationer nr. 13. 8.7.1749.

415) „Der Wahn, dass darinn nicht dispensiert werden könne, zu den Irrthümern einiger protestantischer Gottes- und Rechtsgelehrten neuerer Zeiten gehöre.“ Samme.

416) Samme.

417) Desværre kendes kun Det Teologiske Fakultets svar.

Sagen angik skovfogden Anders Andersen fra Næstvedegnen, som i et skænderi og med hævnmotiv havde affyret sin bøsse i maven på den dræbte på kort afstand og bagefter slået den døende mand ihjel med flere slag fra bøssekolben⁴¹⁸. Underret, Landsting og Højesteret havde dødsdømt ham. Jeremias Reuss havde netop forladt Fakultetet for at tiltræde som generalsuperintendent for Slesvig-Holsten. Udtalelsen blev derfor forfattet af Peder Holm og Marcus Wøldike. De fandt, at hverken nødværge eller våde kunne komme på tale og konkluderede at dødsdommen burde stå ved magt: „Saasom ogsaa Guds allerhelligste Lov befaler, at hvo som udøser Menniskes Blod, skal igien ved Mennisker udøses Gen. IX, 6, og lærer os, at Landet besmittes med Blodsudgydelse, og Landet kand ikke skee Forligelse for det Blod, som der udstyrtes, uden ved hans Blod, som det udstyrte, Num. XXXV, 33.“⁴¹⁹ Det Juridiske Fakultets udtalelse kendes ikke, men den 9. juni, en måned før Kægebein blev benådet, konfirmerede Frederik 5. Anders Andersens dødsdom.

Det mærkelige ved Anders Andersens sag er, at der overhovedet blev foretaget en høring. Det var et oplagt drab begået med morderisk hensigt og Højesteret havde da også efter en ganske kort votering i fuld enstemmighed konfirmeret Landstingets dødsdom. Der ses heller ikke spor af nogen benådningsansøgning fra Anders Andersen. Det er derfor nærliggende, at se høringen i Anders Andersen-sagen som de civile embedsmænds forsøg på at påvirke Kægebein-sagen. Problemet for de civile embedsmænd var, at den eneste formelle forbindelse mellem det militære og det civile retsapparat var kongens person. De militære retssager forberedtes af general-auditørembedet og forelagdes kongen af overkrigssekretæren, som i 1749 var general C.C. Lerche. De civile sager derimod blev forberedt af henholdsvis Danske og Tyske Kancelli og derefter forelagt kongen som regel i Geheimkonseillet, der i 1749 bestod af chefen for Danske Kancelli, J.L. Holstein, chefen for Tyske Kancelli, J.S. Schulin og den førstedeputerede for finanserne C.A. von Berckentin. Frederik 5. syntes ikke at have gjort meget andet end at underskrive de beslutninger, hans embedsmænd forelagde ham. For de retssager, som blev indgivet til kongelig resolution, betød dette at de forskellige regeringsinstanser kunne udvikle forskellige praksis'er for benådning.

Chefen for Danske Kancelli J.L. Holstein var ansat af Christian 6. og delte dennes stærke religiøse indstilling. Som det vil fremgå nedenfor ønskede han generelt, at Guds krav om dødsstraf respekteredes. Formentlig har han villet påvirke den kongelige resolution i Kægebein-sagen ved at udvirke et teologisk responsum i en lignende drabssag, som kunne dokumentere, at juristernes bibeltolkning ikke havde tilslutning fra de danske teologer.

418) Se bilag A sagnr. 1748:16.

419) Se RA, KU, Teol.Fak., kopibog 1745-52 s. 766 ff.

Inden for den militære ret var der i 1750'erne i hvert fald tre yderligere sager, hvor Bibelens krav om dødsstraf for drab bevidst tilsidesattes. Den første angik tambouren Philip Potenbach, som i 1752 i Helsingør i drukkenskab var kommet i slagsmål med en musketer, som han så i vrede havde stukket i livet med en bajonet⁴²⁰. Potenbach var ellers kendt som en fredelig mand og drabet syntes at være en følge af et øjeblikks ubesindighed. Regimentsretten dømte ham til henrettelse med sværd. Generalauditør Schrøder fandt at sagen meget mindede om sagen mod Peter Kægebein fra 1749. I sin indstilling til kongen refererede han indgående Halle-juristernes responsum, og indstillede på denne baggrund, at Potenbach blev benådet for dødsstraffen. Overkrigssekretær Lerche og kongen besluttede imidlertid, at sagen skulle sendes til et nyt tysk universitet, og valget faldt på det juridiske fakultet i Göttingen.

Göttingen-juristernes responsum kendes ligeledes kun fra generalauditørens referat⁴²¹. Ifølge dette var de mere forsigtige end Halle-juristerne. På den ene side argumenterede de for, at Moselovens undtagelse for dødsstraf ikke kun gjaldt for drab i våde og nødværge, men også når drabet var sket i en ustyrlig vrede. Dette grundede de på en fra Luther afvigende oversættelse af de centrale passager i Bibelen, som 1500-tals teologen Johann Gerhard havde argumenteret for. På den anden side anførte de, at pålidelige teologer og jurister mente, at der overhovedet ikke eksisterede religiøse grænser for den kongelige benådningsret. Med en blanding af disse to argumenter indstillede de, at Potenbach benådedes for dødsstraffen. Generalauditør Schrøder tilsluttede sig dette og foreslog, at dødsstraffen formildedes til strafarbejde på livstid. Det tilsluttede Frederik 5. sig.

I 1755 kom to duelsager op. Duelsagerne, der underlagdes skærpede dødsstraffe i perioden, vil blive nærmere omtalt i næste kapitel, men i disse to sager var det ikke spørgsmålet om en skærpet straf, men om dødsstraf overhovedet, som overvejedes. I sommeren 1755 i København havde den franske musketer Franciscus Laurent ladet sig udfordre til duel af en anden hvervet soldat af fransk nationalitet. De var gået ud til Amalienborg, der da var under opbygning, og her havde Laurent dræbt sin modstander. Regimentsretten dødsdømte ham⁴²², og generalauditør Schrøder tilsluttede sig dødsstraffen⁴²³. Dette tiltrådte også den daværende overkrigssekretær, general Schulenburg, og Frederik 5. gennem en kongelig resolution den 27. august. Nu skete der imidlertid det, at Schulenburg blev syg 1. september, og de næste par måneder fungerede den indflydelsesrige hofmarskal A.G. Moltke som overkrigsse-

420) Se bilag B sagnr. 1752:5.

421) RA, Generalaud (Forsv.ark.), originale relationer nr. 90, 9.10.1752

422) Bilag B sagnr. 1755:r4.

423) RA, Generalaud. (Fo.ark.), originale relationer til kongen nr. 163, 18.8.1755.

kretær⁴²⁴. Herefter kom der den 18. september en ny kongelig ordre, som ændrede straffen til livsvarigt strafarbejde. Det må derfor formodes, at Moltke har spillet en vigtig rolle i redningen af Laurent fra dødsstraffen.

Allerede 14. september var der imidlertid indtruffet et nyt dueldrab i København og igen var det to hvervede soldater af fransk herkomst. Duellen havde fundet sted uden for madame de Bons værtshus i Adelgade. Den overlevende duellant, musketer Philip Droëin, dødsdømtes af regimentsretten, og generalauditør Schrøder fandt sagen meget klar og indstillede ligesom i Laurents sag, at dødsdommen burde konfirmeres⁴²⁵. Trods denne indstilling besluttede den nye overkrigssekretær, generalmajor Ahlefeldt, og kongen midlertid, at indhente Det Juridiske Fakultets responsum. Hofmarskal Moltke kan dog meget vel have haft en finger med i spillet også her⁴²⁶.

Fakultetsmedlemmerne kunne jo nok regne ud, at de kongelige rådgivere stærkt ønskede et svar, som faldt ud til benådning for dødsstraffen, men for yderligere at tydeliggøre dette inviterede grev Ahlefeldt professor Anchersen til middag og betydede ham, „at hans kongl. Mayt. ikke lod spørge hvad Love og Forordningers Tilhold var om Duellanter, thi det vidste Krigsretten nok, men om hand med god Samvittighed kunne dispensere“⁴²⁷. Dekanen Kofod Ancher påtog sig selv at udfærdige responsum'et, men i det endelige svar indføjede han nogle forslag, som Stampe havde fremsat⁴²⁸.

Fakultetet indledte med at fastslå, at selv om Droëin var blevet udfordret til duellen, kunne der ikke være tvivl om at det var et forsætligt drab, og at det fatale kårdestød var givet med drabshensigt⁴²⁹. Herefter diskuteredes det centrale spørgsmål om den kongelige benådningsret. Dette deltes i to. Først overvejede Fakultetet generelt om kongen havde ret til at benåde fra dødsstraf i drabssager. Man ønskede dog ikke at besvære kongen med en lang udredning af, hvad der kunne siges for og imod dette spørgsmål, men nøjedes med at fastslå, at Fakultetet ikke følte sig fuldt overbevist om, at der eksisterede en universel guddommelig lov som krævede, at drab straffedes med dødsstraf. Da der derfor var tvivl om spørgsmålet fandt Fakultetet det rigtigst at holde sig til den mildeste udlægning, som var, at antage at kongen besad ret til at benåde, da man „ikke lettelig bør fingere en Lov, hvor ingen er“⁴³⁰.

424) Se Kyhl: Den landmilitære centraladministration 1660-1763, II (1976) s. 86-87.

425) Bilag B sagnr. 1756:r1.

426) Kyhl, 1976, II s. 92, vurderer således at Ahlefeldt ikke var en særlig selvstændig overkrigssekretær, og skriver, at især overhofmarskal Moltkes indflydelse kan spores i sagsbehandlingen.

427) Se RA, KU, Det rets- og Statsvid. Fak., dekanatssager 1756, rundskrivelse dateret 16.1.1756.

428) Samme.

429) Indstillingen indgår i P. Kofod Ancher: Svar paa nogle Spørgsmaal til det juridiske Fakultet, Kbh. 1779 s. 142-48.

430) Samme s. 146.

Dernæst overvejede Fakultetet om kongen kunne benytte sin benådningsret, når der var begået forsægtligt drab (*Homicidium dolosum*). Alle borgerlige straffe var efter Fakultetets mening skønsmæssige. Såvel de politiske forhold i samfundet som omstændighederne ved det enkelte drab kunne tale for modificering eller skærpelse af den lovbestemte straf. Dertil mente Fakultetet generelt, „at ingen Livsstraf bør appliceres, saalænge nogen anden Straf kan fyldestgøre Straffens Øiemaal“⁴³¹. Af disse grunde mente Fakultetet at kongen også kunne benåde for dødsstraf ved forsægtlige drab.

Men dertil føjede Fakultetet, at en regent burde være meget forsigtig med at benytte sin benådningsret, især når det drejede sig om kvalificeret drab som i dette tilfælde. For så længe loven i almindelighed fastsatte dødsstraf for grove misgerninger, så burde især dueldrab ikke undtages derfra. Ved for mange undtagelser fra loven ville på den ene side den „gemeene Mand“ miste troen på at det var alvor hvad der stod i lovene, på den anden side ville han finde det uretfærdigt, når to, tre eller fire var blevet benådede, at den femte så skulle straffes efter loven⁴³².

Efter denne argumentation skulle man tro, at Fakultetet ville fraråde benådning, men i en afsluttende passage skrev de, at Droein ikke kunne henregnes til de farlige mordere og, da han var blevet udfordret og injurieret til at forsvare sin ære, så havde han ikke haft „animus occidendi directus [direkte drabshensigt]“. Derfor tilrædede de at dødsstraffen ændredes til „evigt Slaveri“. Dette råd fulgte kongen.

Det Juridiske Fakultets konklusion på duelsagen virker ikke konsistent med argumentationen i responsum'et. Man fornemmer, at det lå i hele situationen med den egenhændige kongelige benådning af den forrige duellant, Franciscus Laurent, og tilsidesættelsen af generalauditør Schrøders indstilling i Drooins sag, at kongen, periodens 'grå eminence' hofmarskal Moltke, og overkrigssekretær Ahlefeldt alle ønskede benådningskonklusionen. Og dette vægtige ønske har juristerne ikke ønsket at sidde overhørig.

Det militære retsapparat havde altså fra 1749 til 1756 fire gange valgt at benåde oplagte drabsmænd for dødsstraffen. I de tre tilfælde var juridiske professorer fra ind- og udland blevet hørt og i alle disse tilfælde havde juristerne afvist, at der eksisterede et universelt guddommeligt krav om dødsstraf for drab. Der kan dog ses en udvikling i argumentationen for de københavnske professorers vedkommende. I 1749 udtalte de, at straffebestemmelserne i Mosebøgerne overhovedet var forensiske og partikulære, således, at man kunne se bort fra dem. Denne klare holdning havde de fraveget i 1756 og hæftede sig nu i stedet ved, at der ikke var sikkerhed for, at døds-

431) Samme s. 147.

432) Samme s. 148. Dette argument stammer fra Stampe, jf. KU, Det Rets- og Statsvid. Fak., dekanatssager 1756, rundskrivelse dateret 16.1.1756.

straf var et guddommeligt krav. Denne argumentationsform havde man haft held med at opnå en vis tilslutning til fra teologisk hold i spørgsmålet om straffen for blodskam (se s. 186 f).

Alle sagerne var imidlertid fra den militære ret. I Højesteret og Danske Kancelli så man strengere på drabssager. Grænsen for det civile retsapparats brug af dødsstraf kan anskueliggøres af et par sager fra 1751-52. I den første var udgangspunktet, at tjenestekarlen Anders Jensen fra Gevninge ved Roskilde i offentlighed var blevet skældt ud af tjenestedrengen på samme gård. Anders havde så slået drengen med en pisk i hovedet og sparket ham. Tjenestedrengen var blevet overladt til sig selv og var så død nogle timer senere – muligvis kvalt i sit eget bræk. Hjemtinget hæftede sig ved at karlen havde ret til at revse drengen og vurderet det til drab i våde. Landstinget havde imidlertid dødsdømt Anders Jensen. Højesteret var delt i sagen. Fem assessorer ønskede at konfirmere hjemtingets dom, men et flertal på syv mente at selv om der ikke havde været *animus necandi* (dræbende hensigt), så havde der dog været *animus lædendi* (skadende hensigt) og konfirmerede Landstingets dødsdom. I Danske Kancelli og Konseillet blev han dog benådet til at arbejde sin livstid i fiskelejerne i Nordnorge⁴³³. I en sag fra Jylland fra samme år havde en mand i et slagsmål kastet sin bror til gulvet, så han slog hovedet og døde. Her dømte Højesteret også manden til døden med henvisning til at der forelå *animus lædendi*, og denne dom blev konfirmeret af Konseillet⁴³⁴. Højesteret og Danske Kancelli syntes således at håndhæve en betydeligt hårdere linie i drabssager, end den militære ret.

I 1757-58 kom de ledende personer i det civile retsapparat til principielt at overveje om dødsstraf for drab var et guddommeligt krav. Anledningen var diskussioner om straffen for de såkaldte grundløse mord. Disse var et af 1700-tallets store problemer, og betegnede mord for selv at blive henrettet. De grundløse mord og lovgivningen herom vil blive analyseret i næste kapitel. Men et centralt element i overvejelserne herom i 1757-58 kom til at blive det religiøse krav om dødsstraf for drab.

Årsagen var, at generalprokurør Henrik Stampe i den kommission, der overvejede en ændring af straffen, foreslog, at man opgav henrettelsen af disse mordere, som jo netop ønskede at blive henrettede. I stedet skulle de idømmes livsvarigt hårdt strafarbejde kombineret med gentagne pinefulde og vanærende korporlige afstraffelser⁴³⁵. Henrik Stampe havde, som vi har set, allerede i to fakultetsindstillinger afvist, at den kristne konge var bundet af Bibelens krav om dødsstraf for drab. Men dette ømtålelige spørgsmål undlod han helt at omtale i sin argumentation for forslaget. Han begrundede udelukkende den nye straf med afstraffelsens virkning på andre ligesindede.

⁴³³) Se bilag A sagnr. 1752:1. Sagen er nævnt hos Tage Holmboe 1961 II, s. 114-116.

⁴³⁴) Se Tage Holmboe 1961 II s. 116-17.

⁴³⁵) Forslaget er optrykt i Stampe: Erklæringer .. 1753-82 (1793-1807) bd. 2, s. 153 ff.

De øvrige kommissionsmedlemmer var højesteretspræsident Claus von Reventlau, de tre assessorer i Højesteret Ole Borch de Schouboe, Enevold Falsen og Bolle Luxdorph samt justitssekretær i Højesteret Andreas Lowson. Stampe kunne imidlertid kun opnå tilslutning til forslaget fra Reventlau. De fire andre fandt det „Uomgængelig fornødent, først at lade indhente Det Teologiske Fakultets Betænkning, om det kan holdes for at være overensstemmende med Guds aabenbarede Ord, at den som havde udgydet uskyldigt Blod, hans Blod skulle ikke igjen udgydes, hvilket er et Spørgsmaal, som vi qva Jurister ikke understaar os at opløse“⁴³⁶. Dette var en helt anden tone end overvejelserne inden for den militære ret. Danske Kancelli fulgte kommissionsflertallet og udbad sig Det Teologiske Fakultets betænkning.

Det Teologiske Fakultet bestod nu af professorerne Erik Pontoppidan, Peder Holm, Peder Rosenstand-Goiske og Johan Otto Bang. Fakultetet havde i 1754 været delt i spørgsmålet om Gud krævede dødsstraf for blodskamsforbrydelsen, men i spørgsmålet om dødsstraf for drab var professorerne enige. De henviste først og fremmest til Mosebog 1-6-9 og 4-35-33, og på den baggrund måtte de fastholde kravet om dødsstraf for forsættligt drab⁴³⁷.

I denne sag er undtagelsesvis såvel holdningerne i Danske Kancelli og i Geheimekonseillet dokumenterede. I Kancellikollegiet sad både Stampe og Luxdorph, som allerede havde udtalt sig, men hertil afgav Bartholin Eichel og Henrik Hielmstjerne separate udtalelser. Begge fandt med henvisning til teologernes indstilling, at kravet om dødsstraf ikke kunne fraviges. I Geheimekonseillet kunne kun J.H.E. Bernstorff gå ind for Stampes forslag. Han bemærkede sig Det Teologiske Fakultets afvisning, men argumenterede, at de forbrydere, som burde inddrages under den nye straf var at betragte som fanatikere eller sindssyge. Som sådan mente han, at de hørte til de grupper, som Gud havde undtaget fra dødsstraf. Geheimekonseillets øvrige medlemmer, J.L. Holstein, C.A. von Berckentin og F.L. von Dehn, var imidlertid betænkelige ved at ophæve dødsstraffen. Efter to behandlinger af Stampes forslag i foråret og sommeren 1758, besluttede Geheimekonseillet indtil videre at lade sagen ligge⁴³⁸.

Behandlingen af Stampes forslag her sidst i 1750'erne viser altså, at der hverken i

436) Kommissionsakterne fra 1757-58 er tilakteret sagen vedr. frd. om melankolske mordere af 18.12.1767, se RA, DK, konc. og indl. til sjæll. registre 673/1767. Citatet er fra Schouboe, Falsen og Luxdorfs betænkning af 25.11.1757, men Lowson, som afgav en selvstændig betænkning af 22.6.1757, anfører i slutningen af sin betænkning samme argumentation for at beholde dødsstraffen.

437) Samme sag, Det Teologiske Fakultets indstilling af 14.1.1758.

438) Samme sag, se Bartholin Eichels udtalelse samt to udtalelser fra J.H.E. Bernstorff. I et udateret notat fra den 10 år senere genoptagelse af Stampes lovforslag oplyser Hielmstjerne, at Holstein, Berckentin og Dehn i Geheimekonseillet var modstandere af at ophæve dødsstraffen. At Geheimekonseillet henlagde sagen fremgår også af RA, DK, Supplikprotokol 1. halvår 1758, nr. 106.

Geheimekonseillet, Danske Kancelli eller Højesteret på dette tidspunkt kunne samles et flertal blandt de toneangivende medlemmer for at fravige Moselovens krav om dødsstraf for forsætligt drab. Samtidig var det dog tydeligt, at der var opbrud i holdningerne. Blot ti år senere havde holdningerne og de argumenter, som kunne fremføres om dette spørgsmål helt ændret sig. Da Stampes forslag om at forandre dødsstraffen for grundløse mord igen kom op i 1767 spillede det religiøse argument en perifer rolle⁴³⁹. Henrik Hielmstjerne udtalte sig atter imod Stampes forslag, men nu nævnte han slet ikke det guddommelige krav om dødsstraf, som havde været hovedargumentet mod forslaget i 1757-58⁴⁴⁰.

Betragter man straffepraksis i simple drabssager, så er det svært at få øje på mere markante ændringer fra 1700 til 1760. I periodens begyndelse kan man se reminiscenser af 1500-1600-tallenes forskelsbehandling af adelige drabsmænd i Frederik 4.s tilbøjelighed til at benåde sine officerer og embedsmænd, eller hjælpe dem efter at de havde unddraget sig den hjemlige straf ved at flygte. Der er ikke tilsvarende eksempler på forskelsbehandling efter 1730, hvor dog næsten ingen embedsmænd og officerer dømtes for drab.

Såvel Jeremias Reuss i 1730'erne som de bestemmende i den militære retspraksis i 1750'erne syntes at åbne for en anelse mildere straffepraksis, hvor de krævede en egentlig dræbende hensigt dokumenteret for at fælde en dødsdom. Det synes dog at være ret forskellige motiver, som drev dem. Reuss syntes præget af en human og religiøs næstekærlighed, mens det indtryk, man får af overkrigssekretærernes motiver i disse såvel som i andre sager snarere er, at de har ønsket at bevare nogle modige soldater for arméen. Det er karakteristisk, at tidens betydeligste jurister, Kofod Ancher og Henrik Stampe, kun modvilligt kunne tilslutte sig denne benådningspraksis i den militære ret, og at et sådant mildere syn ikke prægede Højesterets voteringer.

Det spørgsmål som rørte sindene og førte til debat i 1750'erne var derfor ikke så meget straffepraksis, som det var motiverne for at idømme straffene. En fløj bestående af de teologiske professorer, de fleste højesteretsassessorer og kancelliembedsmænd, med markante personer som Henrik Hielmstjerne, Bolle Luxdorph og Kancelliets chef, J.L. Holstein i spidsen, ønskede at holde fast i det synspunkt, som var formuleret så klart af provst Reenberg i 1721, at hvor andre af Mosebøgernes krav om livsstraf kunne diskuteres, så var kravet om at et forsætligt drab skulle sones med livsstraf ufravigeligt.

439) Se RA, DK, konc. og indl. til sjæll. registre 673/1767. En ikke underskrevet kladde til et notat nævner i kort form Bernstorffs argumentation om sindssyge, men ellers omtales det guddommelige krav om dødsstraf ikke.

440) Samme sag udateret notat af Hielmstjerne.

Modstanden mod at der skulle foreligge et guddommeligt hævnkrav kom først og fremmest fra de to juridiske professorer, Kofod Ancher og Henrik Stampe. De formulerede allerede i 1749 det synspunkt, at Moselovens krav om dødsstraf for forsætligt drab kun gjaldt det jødiske folk i bibelsk tid, og ikke kunne begrunde straffen i samtiden. Som alternativ målestok for straffen opstillede de den almindelige sikkerhed for befolkningen. Det fremgik af høringen i Kægebein-sagen, at de støttedes i dette synspunkt af Det Juridiske Fakultet i Halle, hvor jo også Henrik Stampes læremester, Christian Wolff, præsiderede.

Den klare afvisning af Moselovens dødsstrafkrav genfindes imidlertid ikke i indstillingerne fra 1750'erne. Det Juridiske Fakultet i Göttingen foretrak at begrunde deres afvisning af dødsstraf med en alternativ bibeloversættelse, og Kofod Ancher og Henrik Stampe søgte at opnå bredere tilslutning til deres synspunkter ved i stedet at påpege, at de teologiske og juridiske eksperter var i tvivl om udlægningen af spørgsmålet, og at det i sådanne tvivlstilfælde var det sikreste at følge den mildere vej. J.H.E. Bernstorff forsøgte sig med en tredje undvigelsesmanøvre. Han udvidede det uforsætlige drab med fanatikeres og sindssyges drab og mente at Gud også havde bestemt de såkaldte tilflugtsbyer til dem.

De mange forskellige manøvrer udtrykker formentlig først og fremmest, at de ledende embedsmænd var meget usikre på dette spørgsmål i 1750'erne. Nogle ønskede at bevare status quo, andre ville et åbent opgør med den religiøse binding, og atter andre mente at kunne harmonere Moseloven med den straffepraksis man fandt rimelig. Så sent som 1758 mente et flertal i den civile del af embedsmandsstyret dog stadig, at Moseloven på dette punkt burde tages bogstaveligt i en kristen stat.

9. Overlagte drab

Ved simpelt drab overvejedes det, om den kristne konge burde henrette drabsmanden eller kunne idømme en mildere straf. Der var imidlertid en række former for drab og drabsforsøg, som samfundet fandt så farlige eller oprørende, at det ikke var spørgsmålet om dødsstraf eller ej, som overvejedes, men hvorvidt den simple død skulle kvalificeres med vanærende og smertefulde tillægsstraffe. I disse straffeovervejelser var det ikke de guddommelige straffekrav, som var udslagsgivende. Her var det først og fremmest generalpræventive overvejelser, som bestemte lovene og strafudmålingerne.

Det næsten enerådende straffemiddel ved periodens begyndelse var de offentlige korporlige straffe. De korporlige afstraffelser var meget varierede. Der benyttedes forskellige kombinationer af smertetilføjelse og vanæring, ligesom mange straffe var symbolske, idet de refererede til den forbrydelse, de skulle straffe. Straffenes symbolsprog og deres religiøse, æresmæssige og fysiske virkemidler vil blive nærmere analyseret i tredje del, om straffene. Her skal strafudmålingen følges i relation til de enkelte forbrydelser.

Hvor spørgsmålet om straffenes guddommelige bindinger placerede sig centralt i tidens europæiske filosofiske debat, så er det slående, at overvejelser om de offentlige korporlige straffe var meget få. Vi har set, at Christian Wolff tog det for givet, at man benyttede alle de korporlige straffes virkemidler. Montesquieu formulerede et ønske om en vis tilbageholdenhed især i brugen af dødsstraffen, ligesom han ønskede moderate straffe, som stod i forhold til forbrydelsernes størrelse. Han satte imidlertid ikke spørgsmålstegn ved de offentlige korporlige straffe som sådan. Da han kritiserede brugen af dødsstraf for desertering, foreslog han som alternativ en straf som vanærede desertøren for livstid, og nævnte afskæringen af næsen som eksempel på en sådan vanærende straf⁴⁴¹. Det var først med Cesare Beccarias udgivelse af 'Forbrydelse og Straf' i 1764, at det korporlige straffesystem kom under egentlig

441) Se Montesquieu: *The Spirit of the Laws* I s. 83-84.

straffefilosofisk kritik. Den hast, hvormed Beccarias tanker spredte sig i Europa, viser imidlertid, at han satte ord på en problemstilling som i høj grad optog de dømmende eliter.

Den danske elites overvejelser om strafudmåling i 1700-tallets første halvdel kunne således kun i ringe grad støtte sig på europæisk straffefilosofi, men var overladt til egne filosofiske smuler. Hovedelementet i den herskende straffefilosofi sammenfattes meget præcist i den særdeles hyppigt benyttede passus såvel i lovgivning, som i domsafsigelserne: Andre ligesindede til des mere skræk og afsky.

Anvendelsen af de alvorlige straffe skete næsten altid med klart belæg i lovgivningen og ikke – som benådningerne for livsstraf – ved kongelige særordrer. Udviklingen i brugen af de alvorlige straffemetoder markeredes derfor i 1700-tallet som regel af ny lovgivning. En sådan lovgivningsmæssig udvikling kan også følges i udlandet gennem den straffehistoriske litteratur. Især udviklingen af den preussiske straffelovgivning er på flere punkter forbavsende parallel til lovudviklingen i Danmark-Norge⁴⁴². I motiveringen af de danske lovinitiativer ses dog ikke referencer til preussisk praksis, men parallelterne indikerer alligevel en betydelig gensidig påvirkning mellem landene i det protestantiske Nordeuropa. I det følgende skal den samtidige nord-europæiske strafferetsudvikling derfor også omtales kort, i det omfang den er beskrevet i straffehistoriske oversigtsværker.

Det var fælles for de typer af drab eller drabsforsøg, for hvilke lovene fastsatte kvalificerede dødsstraffe, at de på den ene eller anden måde var udført overlagt. I lovgivningen anvendte man imidlertid ikke betegnelser som overlagt til at samle disse drab. Overlagt viser tilbage til motivet, men 1600- og 1700-tallenes lovgivere foretrak definitioner, som kunne udledes af den ydre gerning. I det følgende skal først behandles drab i forlængelse af duel, ugifte kvinders drab på deres nyfødte børn og ildspåsættelse, som bragte menneskeliv i fare. Disse forbrydelser var veldefinerede og havde egne straffebestemmelser. Herefter behandles de mest optrædende overlagte drab, som defineredes som rovmord, mord, som brød husfreden, mord inden for husstanden og de såkaldte grundløse mord. Det var for denne sidste gruppe, at periodens hårdeste straffe bragtes i anvendelse.

442) I tysk straffehistorie fremstilles Frederik den Stores tiltræden i 1740 gerne som det afgørende gennembrud for en mere human straffelovgivning. Frederik den Store bekendte sig åbent til Voltaires og Montesquieus ideer, og i 1740'erne sås flere mildnelser af straffene. Se Eberhard Schmidt: *Die Kriminalpolitik Preussens unter Friedrich I und Friedrich II* (1914) samt Evans: *Rituals of Retribution. Capital Punishment in Germany 1600-1987* (1997).

Dueldrab

Det konsekvente krav om dødsstraf for simpelt drab kolliderede som beskrevet i forrige kapitel med en traditionel anerkendelse af adelige æresbegreber og den adelige fejderet. Duellen på liv og død udsprang af samme adelige æresopfattelse. En fornærmelse fra en person af samme stand kunne ifølge denne tankegang kun afvaskes ved at udfordre fornærmeren. Denne frivillige sætten sit liv på spil blev imidlertid stadig mere uacceptabel for kongemagten, som ønskede at hævde den kristne opfattelse af livet som gudgivet og helligt. Samtidig var denne ukontrollerede voldsudøvelse et brud på den kongeligt garanterede landefred og det statslige voldsmonopol.

Allerede Christian 4.s store reces af 1643 havde forbudt dueller, og fastsat, at en duellant straffedes på sin formue, embede og liv „efter Sagens Beskaffenhed“. Duelforbrydelsen var tilegnet et særligt kapitel (6-8) i Danske Lov. DL 6-8-1 gentog 1643-recessens livsstraf, og de øvrige paragraffer udvidede straffene til også at gælde sekundanter, ligesom alle der blev bekendt med en duel forpligtedes til at anmelde forbrydelsen. DL 6-8-4 bestemte, at den som døde i en duel ikke måtte begravnes på kirkegården⁴⁴³. Krigsartiklernes artikel 35 fastsatte tilsvarende livsstraf for duel.

Trods den hårde straf, syntes duelleren at være meget udbredt i de første årtier af 1700-tallet. Holberg fortalte, at dueller under Store Nordiske Krig var særdeles hyppige også i universitetsmiljøet. Duellen syntes dog mest udbredt i militære kredse, og O. Vaupell omtaler, at dueller tolereredes, når de ikke udførtes alt for åbenlyst⁴⁴⁴.

Det har formentlig kun været få dueller, som havde dødelig udgang, og dødsstraffen syntes forbeholdt duellanter, som havde slået modparten ihjel. Retslig forfølgning af dueldrab er jeg kun stødt på inden for den militære ret. Her var de især hyppige under Store Nordiske Krig. Fra 1701-22 forelagdes Det Teologiske Fakultet 17 duelsager, hvor den ene duellant var blevet dræbt⁴⁴⁵. Fakultetet accepterede i enkelte tilfælde, at soldaterne havde påtaget sig duellen i nødværge, og indstillede da til benådning for dødsstraffen. Men de krævede, at den vindende duellant havde afvist duellen og råbt om hjælp, og kun grebet til våben for at værge sig. Det var som regel menige soldaters og underofficerers dueller, som behandledes retsligt og nåede til Det Teologiske Fakultets udtalelse.

⁴⁴³) Denne bestemmelse var formentlig en parallel til bestemmelser om at heller ikke selvmordere (DL 6-6-21) og de som dræbtes i horeseng (DL 6-12-4) måtte begraves i kirkegården, se nedenfor s. 297.

⁴⁴⁴) Se Vaupell: Den dansk norske hærs historie II (1876) s. 10.

⁴⁴⁵) Bilag C sagnr. 1702:3, 1704:1, 1704:10, 1707:1, 1707:2, 1708:2, 1709:3, 1713:8, 1714:3, 1714:4, 1715:11, 1717:4, 1719:6, 1719:8b, 1721:2, 1721:8, 1722:1.

Fra 1728, hvorfra generalauditørens justitsprotokoller er bevaret, og til noget op i 1730'erne sås også jævnligt duelsager ved den militære ret⁴⁴⁶. De militære duellant-er idømtes normalt den såkaldte 'arkebusering', dvs. at blive henrettet ved geværskud af sine egne kammerater. Den arkebuserede blev også tilstået i stilhed at blive begravet af sine kammerater på kirkegården. Det skete i øvrigt ofte sammen med sin dræbte medduellant, hvilket var imod Danske Lovs 6-8-4. Arkebuseringen regnedes for den mest ærefulde henrettelsesform, fordi den ikke indebar, at man udstødtes af det militære fællesskab.

Christian 6. strammede imidlertid straffen for dueldrab. Ved en forordning for militæretaten fra 1737 (11.10) og en generel for alle undersåtter fra 1741 (17.3) blev straffen for duel skærpet. Dueller var ifølge forordningerne afskyelige og ukristelige hvad enten de udførtes af overmodighed eller af hævngræns. Som der stod i den militære forordning, så var der i lovgivningen sørget for „at enhver kan faae lovlig Satisfaction til sin Æres og gode Navns Salvering, for hvad Despect han i Ord eller Gjerninger maatte lide“. Det bestemtes, at „al Udfordring til Duel (...) skal agtes og holdes for (...) en infam Gierning“. Alle duellanter uden persons anseelse skulle nu uundgåeligt være underlagt dødsstraf, og såvel de duellanter der dræbtes i duellen, som de, der henrettedes for at have deltaget, skulle „af Skarpretterens Knægt henslæbes til ethvert Steds ordentlige Rettersted og der nedgraves under Galgen“.

Den religiøse konge ønskede altså at understrege det ukristelige i denne letfærdige omgang med eget og andres liv. Gud havde ikke givet mennesket livet for at sætte det på spil på denne måde. Hans forordninger søgte med den vanærende behandling af den døde krop at ramme duellen på dens ømmeste punkt, nemlig i dens aura af ridderlighed og æresfølelse.

Jeg er stødt på et enkelt dueldrab i København fra 1738, hvor den overlevende duellant idømtes den i 1737-forordningen fastsatte straf, at henrettes med sværd og begravnes på retterstedet⁴⁴⁷. Efter denne demonstration af kongelig vilje til at benytte den vanærende begravelse ophørte de ellers hyppige duelsager for en periode ved de militære retter⁴⁴⁸. Spørgsmålet er dog om soldaternes duelleren også ophørte så brat. Grænsen mellem slagsmål og duel var flydende. Formentlig har det spillet ind på antallet af duelsager, at før 1737 kunne en indskyden af et slagsmål under duelleren

446) Inden for Sjællandsfar Landstings område var der 3, nemlig bilag B sagnr. 1729:13 (dom: arkebusering), 1730:7 (dom: arkebusering), 1735:2 (dom: arkebusering).

447) Bilag B sagnr. 1738:r4. Kongen konfirmerer 10.3.1738, at korporal Gotlieb Atzler i København henrettes efter frd. af 11.10.1737.

448) Ved de militære retter i Sjællandsfar Landstings område var der som nævnt tre duelsager fra 1728-36, men ingen fra 1737-56.

føre til den ikke-ærerørige arkebusering, mens duelleren efter 1737 var en skærpende omstændighed i forhold til almindeligt slagsmål.

De næste dueldrab, jeg er stødt på, er de to i forrige kapitel omtalte sager med franske lejesoldater fra 1755. I året før de to sager forekom imidlertid hele fem sager, hvor menige og også officerer havde duelleret, men hvor begge duelleanter kom fra det med livet i behold⁴⁴⁹. Regimentsretterne dødsdømte alle efter 1741-forordningen, men kongen benådede dem til at løbe spidsrod og nogle måneders strafarbejde. Ved de to dueldrab blev som vi har set den vanærende begravelsesmåde, som Christian 6. havde forordnet, slet ikke taget i betragtning. Spørgsmålet var om de overhovedet skulle henrettes, og resultatet blev, som vi har set, at begge slap for dødsdommen. Frederik 5.s militære rådgivere var tydeligvis ikke til sinds at bruge den forrige konges vanærende straf. De kviede sig endda ved – gennem dødsstraffen – for altid at betage den danske armé sådanne duellerende soldater, som havde udvist de eftertragtede kvaliteter: mod, dødsforagt og fægtefærdighed.

Fosterdrab

Ugifte mødres drab på deres nyfødte børn for at holde fødselen hemmelig var et betydeligt problem i 1700-tallet. Drabene var et resultat af en social klemme. Mødrene var fanget mellem kirkens og samfundets stærke værn om menneskelivet og den samme kirkes og det samme samfunds værn om ægteskabet og afstraffelse og understøttelse af den kvinde, som fik et barn uden at være gift. Som omtalt i kapitlet om sædelighedsforbrydelser ventede lejemålsbøder, vanære og ved det tredje barn kagstrygning og strafarbejde den enlige mor.

Beth Grothe Nielsen har beskrevet fosterdrabenes historie i Danmark⁴⁵⁰. I den tidlige middelalder har de formentlig været betragtet som en nødvendig sidste udvej, hvis en husstand ikke kunne forsørge flere munde. 1500-tallets protestantiske recesser satte som tidligere nævnt dødsstraf for drab, og snart herefter synes barnedrab at være betragtet som en lige så stor forbrydelse som andre drab. I årene omkring år 1600 kendes de første henrettelser for barnedrab. Med forordning af 31. marts 1635 introduceredes dødsstraffen for ikke blot det overbeviste barnedrab, men også for fødsel i dølgsmål. Forordningen definerede fødsel i dølgsmål med tre ting: Fødselen skulle være sket uden vidner, barnet skulle være dødt og der skulle være tale om et letfærdigt kvindfolk.

449) Se bilag B sagnr. 1754:r2, 1754:r7, 1754:r8, 1754:r9 og 1755:r1.

450) Den tidlige lovmæssige udvikling af holdningen til barnedrab og fødsel i dølgsmål er gennemgået af Beth Grothe Nielsen: *Letfærdige Kvindfolk* (1982) s. 24-30.

Disse definitioner gentoges i Danske Lov 6-6-8, men her fastsattes for første gang en kvalificeret dødsstraf for både barnedrab og fødsel i dølgsmål. Efter henrettelsen skulle det afhuggede hoved sættes på en stage. Denne straffeform var dog benyttet allerede i 1600-tallet.

I 1700-tallet spillede forfølgelsen af barnemord og fødsel i dølgsmål en fremtrædende rolle for straffeapparatet. I Sjællandsfar Landstings område var 35 af de i alt 169 tiltalte i sager om drab og drabsforsøg fra 1719-56 tiltalte for fosterdrab eller fødsel i dølgsmål. Ved Nørrejylland Landsting har Beth Grothe Nielsen i samme periode fundet 51 sager vedr. barnedrab og fødsel i dølgsmål. Hertil skal formentlig lægges et mindre antal sager, som afsluttedes ved underretterne fordi den anklagede frifandtes⁴⁵¹.

En del af retssagerne ved Sjællandsfar Landsting var tilståelsessager med klare beviser på, at moren havde dræbt barnet efter fødselen. Men der var også mange sager, hvor det, som kunne bevises først og fremmest var det hemmeligholdte svangerskab. Moren fortalte ofte, at barnet var dødt ved fødselen eller var omkommet kort efter, uden at hun havde gjort noget.

Øvrighederne gjorde sig som regel umage for at finde indicier, der kunne bestyrke eller afkræfte, at moren med forsæt havde bevirket barnets død. Men trods denne søgen efter indicier fulgte underretter, landsting og Højesteret dog dølgsmålsbestemmelsen nøje. En mor, som i hemmelighed fødte et fuldbårent barn, havde svært ved at klare frisag, selv om hun påstod, at det var død før eller kort efter fødselen. I en sag fra 1732 hæftede Højesteret sig således ved at moren havde hemmeligholdt svangerskabet og at dødsårsagen formentlig var, at navlestrengen ikke var blevet bundet sammen efter fødselen. Selv om hun kort efter fødselen havde vist det døde barn til andre, fandt en enig Højesteret at hun burde henrettes⁴⁵².

Det Teologiske Fakultet udtalte sig i 26 sager om fødsel i dølgsmål om end ikke nogen fra Sjællandsfar Landstings område⁴⁵³. De sager Fakultetet fik forelagt var alle sådanne hvor moren benægtede at have ombragt barnet. Fakultetet var i hele perioden opmærksom på, at dødsstraffen for fødsel i dølgsmål ikke havde hjemmel i Bibelen. I en af de tidligste sager anførte Fakultetet, at der ikke stod noget om fødsel i dølgsmål i Guds lov⁴⁵⁴, men de fandt kongens lov velbegrundet for at skærme fosteret

451) Jeg har fundet tre sådanne sager, som er medtalt i ovenstående sammentælling, men som tidligere nævnt er min optælling af sager, som afsluttedes ved underretterne, ikke fuldstændig.

452) Se bilag A sagnr. 1732:3.

453) Bilag C sagnr. 1692:3, 1703:1, 1704:2, 1704:6, 1706:2, 1706:3, 1706:4, 1706:5, 1709:1, 1713:7, 1713:10, 1723:b, 1723:4, 1725:c, 1728:2, 1730:1, 1733:2, 1733:11, 1735:10, 1737:4, 1738:2, 1738:5, 1740:1, 1744:2, 1744:3, 1745:1.

454) Se bilag C sagnr. 1703:1 (sag mod Karen Ballast).

mod den fare, som en hemmelig fødsel udsatte det for. Selv om der klart var dødsstraf for hemmelig fødsel, så ønskede Fakultetet alligevel, om ikke bevis, så dog visse indicier for, at moren havde bidraget til barnets død.

I perioden 1700-1730 indstillede Fakultetet til henrettelse af kvinderne, hvis en kombination af benægtelse af graviditet, skjul af liget og vold på barnet underbyggede mistanken om at moren havde bidraget til barnets død. Det selv om moren påstod, at det var dødfødt eller død af sig selv kort efter fødselen. Fakultetet begrundede ofte sine indstillinger med at henrettelsen kunne forebygge nye tilfælde. I 1713 kunne Fakultetet således ikke tilråde pardon for Catrine Lambertsdatter „helst fordi andre i slige onde Tider af slig en Benaadning lettelig kunde tage Andledning til lige Synder“⁴⁵⁵.

Ligesom for de almindelige drabssager kan der for dølgsmålssagerne ses en glidning i og strid om Fakultetets kriterier i 1730'erne og 40'erne. Da Jeremias Reuss kom til i 1733 krævede han, at der forelå positive beviser for, at den anklagede forsætligt havde foranlediget barnets død. På dette grundlag afgav han dissens i fire sager i 1733, 1735, 1738 og 1740⁴⁵⁶. Grundlæggende betragtede Reuss barnedrabet på lige fod med andre drab. Han ville derfor ikke anbefale dødsstraf i de sager, hvor det, som kunne bevises, alene var fødsel i dølgsmål.

Som eksempel kan anføres sagen fra 1738. Den drejede sig om Anne Haagensdatter, som var dødsdømt af Højesteret. Steenbuch og Wøldike hæftede sig ved at der forelå visse beviser for, at hun havde forsøgt at holde fødselen skjult og instillede derfor til konfirmation af dødsdommen. Reuss hæftede sig imidlertid ved et responsum fra Det Medicinske Fakultet, hvor det formodedes, at barnet var kommet dødt til verden. Herefter argumenterede han: „Da nu hverken ECCLESIA [kirken] og langt mindre CIVITAS [staten] kand straffe OCCULTA [skjulte forhold], og især Guds Ord ikke vil have nogen straffet med Døden uden dend som først er overbeviist efter Guds Lov er da ingen tilstrækkelig Grund til stede til at straffe Delinqventen paa Livet.“ Desuden fandt Reuss, at også fødselens hemmeligholdelse var tvivlsom, og fremhævede, at dødsstraffen for dølgsmål overalt kun var „SANCTIO LEGIS REGLÆ [kongens lovs straf]“, for hvilken kongen kunne dispensere. Derfor kunne Reuss ikke tilråde, at Anne mistede livet. Herefter benådede Christian 6. Anne Haagensdatter til strafarbejde på livstid i Børnehuset⁴⁵⁷.

455) Bilag C sagnr. 1713:6.

456) Bilag C sagnr. 1733:11 (sag mod Maren Christensdatter 18.11.1733. Kongen opretholder dødsdommen trods Reuss' og Wøldikes modstand) 1735:10 (sag mod Maren Thorgiersdatter 6.10.1735. Kongen benåder til livstid i Børnehuset) 1738:2 (sag mod Anne Haagensdatter 7.5.1738. Kongen benåder til livstid i Børnehuset) og 1740:1 (sag mod Gunild Jepsdatter 21.12.1740. Kongen benåder til livstid i Børnehuset).

457) Se Bilag C sagnr. 1738:2.

Hans opponenter var som i de øvrige sagområder især Worm og Wøldike. De ønskede, at man for eksemplets skyld indimellem fældede dødsdomme også for fødsel i dølgsmål. Som Wøldike skrev i en sag fra 1740: „thi det vilde være et meget ont Exempel for andre ugudelige Mødre, naar de havde aflivet deres Foster, at beraabe sig paa deres Vankundighed for at undgå Dødsstraf“⁴⁵⁸. Han henviste desuden til, at dødsstraffen for fødsel i dølgsmål to gange om året bekendtgjordes fra alle prædikestole i Danmark. Den samme tanke var professor Peder Holm inde på i en sag som forelagdes Det Teologiske Fakultet i 1744. Selv om han af særlige årsager ønskede delinkventen benådet for dødsstraffen erkendte han, at „det kand være fornødent at Lovens Strængighed nu og da exequeres paa dem der føde i Dølsmaal, hvis Børn findes døde“⁴⁵⁹.

Christian 6. fulgte som regel Reuss' mildere straffeforslag. I yderligere tre sager fra 1744-45 udvirkede Det Teologiske Fakultet, at Christian 6. benådede mødre, der havde født formentlig levende børn i dølgsmål⁴⁶⁰. Det ser således ud til, at Christian 6. indførte en mere begrænset dølgsmålsdefinition, end tidligere.

Reuss' og Christian 6.s mildere vurderinger af dølgsmålssager blev ikke overtaget af de toneangivende jurister i 1740'erne og 50'erne. Det Juridiske Fakultet udtalte sig om to slesvig-holstenske og en militær barnedrabssag⁴⁶¹. De juridiske problemer i sagerne var imidlertid ikke spørgsmålet om morens straf, men andre forhold. Fakultetet tog ikke anledning af nogen af sagerne til at antaste dødsstraffen for fødsel i dølgsmål. Et klart eksempel på, at heller ikke Højesteret tog i betænkning at fælde en dødsdom for dølgsmål ses af sagen mod Maren Jensdatter fra 1746-47. Hun var dødsdømt ved Frydendal birk og ved Landstinget. Ved voteringen i Højesteret var man opmærksom på, at skønt Karen påstod at barnet var dødfødt, havde det ikke været undersøgt af en kirurg. I stedet for at lade retssagen gå om, hæftede højesteretsdommerne sig ved, at der under alle omstændigheder var tale om fødsel i dølgsmål. Derfor stadfæstede de dødsdommen, men fastslog, at hun ikke mistede sin jord til kongen, sådan som det skete hvis hun dømtes for barnedrab eller drab⁴⁶².

Danske Lov fastsatte som nævnt også en skærpet dødsstraf for fødsel i dølgsmål. Moren skulle ikke blot halshugges. Hendes afhuggede hoved skulle efterfølgende spiddes på en stage eller pæl, som rejstes på retterstedet. Denne uhyggelige straf blev i høj grad benyttet. Enkelte af de dødsdømte kvinder opnåede dog alligevel den ær-

558) Se bilag C sagnr. 1740:1.

459) RA, KU, Teol.Fak. kopibøger 1733-45 s. 1486.

460) Bilag C sagnr. 1744:2 (sag mod Anne Joensdatter Hals. Kongen benåder til offentlig skrifte og et år i Trondhjems børnehus), 1744:3 (sag mod Appollone Andersdatter. Kongen benåder til Børnehuset på livstid), 1745:1 (sag mod Kirstine Andersdatter. Kongen benåder til Børnehuset på livstid).

461) Se RA, KU, Det rets- og statsvid. fak., Dekanatssager 1747-54: sag mod Lisbeth Øhlgaard fra Tønningen 1748, Sag mod Gerdruth Martens fra Tønningen 1749, sag mod Maria Elisabeth Rehder fra Fredericia 1754.

462) Se bilag A sagnr. 1746:9, her Højesteret, voteringsprotokol 1746, s. 530, 9.1.1747.

lige henrettelse, halshugning med sværd, ved at ansøge kongen om denne nåde. Fra 1719-56 blev i Sjællandsfar Landstings område 13 kvinder halshuggede og deres hoveder sattes på stage på retterstedet for fosterdrab. To opnåede en ærlig henrettelse. Seks dømtes til strafarbejde på livstid, mens syv idømtes kortere arbejdsstraffe. En enkelt kvinde, som stod til sikker henrettelse, havde held til at overtale en arrestforvarer til at flygte med sig⁴⁶³.

Der fulgtes altså i hele den undersøgte periode en hård linie over for barnedrab og fødsel i dølgsmål. De dømmende myndigheder benyttede flittigt den skærpede dødsstraf, og når undtages de noget mildere vurderinger i de kongelige resolutioner fra 1735-45, så var hovedlinien i retsforfølgelsen, at man heller ikke tog i betænkning at dømme mødrene til døden blot på deres hemmelige fødsel.

Danmark-Norge synes på dette område at følge tysk praksis, hvor fosterdrab også forfulgtes hårdt⁴⁶⁴. Ifølge den tyske kejserret fra 1532 skulle kvinder, der havde begået fosterdrab, henrettes ved drukning i en søk. Denne straffeform var på tilbage-tog i Preussen først i 1700-tallet, men i 1720 krævede den pietistiske konge Frederik 1., at druknestrafen genindførtes for bedre at afskrække sådanne ryggesløse mennesker⁴⁶⁵. Denne skærpelse af straffen synes Frederik den Store kort efter sin tiltræden i 1740 at have ophævet og erstattet med almindelig henrettelse med sværd⁴⁶⁶. Som i Danmark kom der først i 1700-tallets sidste årtier en debat om brugen af dødsstraf for fosterdrab. I England og New England indtraf et mildere syn på fosterdrab og fødsel i dølgsmål allerede omkring år 1700, og heller ikke i Amsterdam genfindes den hårde tyske og nordiske domspraksis over for fosterdrab⁴⁶⁷.

Mordbrand

I tidens tæt sammenbyggede landsbyer og købstæder hvor træ og strå dominerede som byggematerialer, var ildebrand en frygtet fjende, og ildspåsættelse dømtes meget hårdt. Mordbrand defineredes som en bevidst påsat ildebrand på beboede huse og var altså ikke begrænset til påsatte brande, hvor mennesker faktisk omkom. Denne definition på mordbrand havde Danske Lov overtaget fra den middelalderlige Jyske Lov (3. bog pgf. 66), men hvor Jyske Lov kun straffede mordbrand med halshugning, så skærpedes straffen i Danske Lov (6-19-1) til at blive brændt eller lagt på hjul og stejle.

463) Se bilag A sagnr. 1721:10.

Ved underretterne er jeg desuden stødt på tre dølgsmåls- og fosterdrabssager, som endte med frifindelse. I den ene sag var udgangspunktet, at et dødt spædbarn var fundet (se bilag A sagnr. 1742:u3, 1744:u1 og 1751:u1).

464) Se Ulbricht: Infanticide in Eighteenth-century Germany (1988) s. 108-40.

465) Se Eberhard Schmidt: Kriminalpolitik Preussens (1914) s. 18-19.

466) Se Richard Evans: Rituals of Retribution (1996) s. 122.

467) Se Hoffer og Hull: Murdering Mothers (1981) s. 65-91 og Spierenburg: The Spectacle of Suffering (1984) s. 120-21. Se også kapitel 12.

I Sjællandsfar Landstings område har jeg fundet 12 sager om ildspåsættelse fra 1719-56. I én sag frifandtes den beskyldte, i en anden skyldtes ildspåsættelsen uforsigtighed, men den skyldige fik alligevel et år på Bremerholm⁴⁶⁸. I fire sager var det børn og unge på mellem 12 og 16 år, som af barnlig hævn mod deres forældre eller husbond tændte ild⁴⁶⁹. Selv om der var tale om alvorlige brande hæftede man sig her ved deres ungdom og mildnede dommen til arbejdsstraf på 6-10 år og i ét tilfælde livstid.

I seks sager var der tale om voksne ildspåsættere. To af disse var kun nået til et forsøg herpå, og disse sattes i Børnehuset og på Bremerholm deres livstid⁴⁷⁰. Men i 1735 blev natmandsdrengen Niels Christian, som havde påsat en stor brand i Roskilde og en måned holdt byen i skræk med flere nye forsøg, først kvalt og siden brændt på et bål⁴⁷¹. 1736 blev Christen Hansen, som i Vented sydøst for Holbæk påsatte en ild, som nedbrændte fire huse og en gård, halshugget og lagt på hjul og stejle. Og 1754 blev Anna Christensdatter Basse, som i Næsby på Midsjælland havde påsat en ild, som nedbrændte fem gårde og fire huse, efter kongelig resolution kvalt og siden brændt. Der ses ikke nogen udvikling i holdningen til denne forbrydelse i perioden⁴⁷². Ved den sidste brand omkom en del kreaturer, men ved ingen af de tre brande meldtes der, om at mennesker var omkommet.

Grænsen for samfundets blodtørst i mordbrandssager illustreres af en sag fra Sundbyøster på Amager. Den 19-20 årige Maren Matthiasdaatter blev midt om vinteren i februar 1740 sagt op af sin husbond. I desperat vrede satte hun ild til et udhus. Herved ville hun hævne sig på naboen, Rasmus Spillemand, som hun mente var årsag til hendes opsigelse. Skaden begrænsedes til udhuset, som ansloges til en værdi af 45 rd. Tårnby Birketing og Sjællandsfar Landsting dømte hende efter DL 6-19-1 til at have forgjort sin hals og brændes. Højesteret valgte efter en kort votering at konfirmere dommen, men i justitiarius Sechmanns forelæggelse af Højesteretsdommen for kongen fornemmer man, at Højesteret lagde op til en mildnelse. Efter at have redegjort for sagen skrev Seckman:

„I hvorvel nu all den giorte Skade ikkun opløber til 45 Rdr. saa har dog Højeste Ret, da det i alle Mordbrands Sager gielder om den almindelige Freds og Sikkerheds Vedligeholdelse, seet sig forbunden stricte at følge Loven, og har ikke kundet reflectere enten paa hendes Ungdom, da hun ikkun skal være

468) Se bilag A sagnr. 1753:14 og 1748:2.

469) Se bilag A sagnr. 1736:11, 1748:10, 1752:12 og 1754:11.

470) Se bilag A sagnr. 1729:6 og 1736:9.

471) Se bilag A sagnr. 1737:17. Niels Christians eksekution er dokumenteret i regnskabet for retssagen.

472) Se bilag A sagnr. 1736:7 og 1754:9. Halshugningen og stejlingen af Christen Hansen er dokumenteret med regningen for sagen. For Anne Christensdatter Basse blev hendes henrettelse konfirmeret af kongen, men regninger er ikke bevarede.

21 Aar, mindre paa hendes bekymmerlige Tilstand, da hun i Hiertet af den strenge Vinter, saae sig udsat af hendes Tieneste og ikke vidste hvor hun skulde tyde hen, men som melt tilfundet hende at brændes⁴⁷³.

Christian 6. valgte at benåde Maren til først at kagstryges og siden arbejde i Spindehuset hendes livstid. Som man ser af Højesterets indstilling til kongen var den hårde straf for ildspåsættelse begrundet i generalpræventive hensyn. Der var et misforhold mellem hvor let man uset kunne starte en ildebrand og hvor stor fare og skade ilden kunne forårsage, og dette misforhold kompenserede man for med de hårde straffe.

Bålstraffen for mordbrand ses også i den tyske kejserret fra 1532, og denne straf synes ikke at være ændret i Tyskland i den undersøgte periode⁴⁷⁴.

De overlagte mord i Danske Lov og 1697-forordningen

Som tidligere omtalt rettede de enkelte lovbestemmelser sig mod bestemte af det ydre definerede forbrydelser og ikke mod de motiver, som lå bag forbrydelserne. Der sås imidlertid flere gange, at de hårdeste dødsstraffe benyttedes bredere end fastsat i lovene til at straffe mord, hvis udførsel og motivbaggrund samtiden fandt virkelig oprørende. Derfor skal de hårdeste straffe og de drabsforbrydelser, de benyttedes over for, her behandles i sammenhæng.

Skærpede dødsstraffe for overlagte mord var noget nyt i Danske Lov. Landskabslovene omtalte livsstraf for overlagt mord, men fastlagde ikke hvordan den skulle udføres. Heller ikke købstadslovene fra 1400-1500-tallene, der ellers er kendt for deres strengthed, krævede kvalificerede dødsstraffe for mord⁴⁷⁵. I tysk lovgivning var dog allerede fra 1200-tallet skelnet mellem hemmeligt eller forsætligt mord og i den tyske straffelovbog – *Constitutio Criminalis Carolina* – den såkaldte kejserret fra 1532 sattes hjul og stejle som straf for forsætligt mord⁴⁷⁶. De manglende strenge straffe i de danske love afholdt dog ikke domstolene fra ved særligt oprørende mord at idømme hårdere straffe. Der savnes systematisk viden om brugen af pinefulde straffe i 1500- og 1600-tallene, men fire beretninger kan godtgøre, at man i særlige tilfælde ikke veg tilbage for at benytte barbariske straffe.

473) Se bilag A sagnr. 1740:7. Her RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1741/65.

474) Se Sellert og Rüping: Studien- und Quellenbuch zur Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, Bd. 1 (1989) s. 212 og 373.

475) Se Stevnsborg: „Tak Gud min søn, at du ikke kom for Riberret“. Retspleje i Ribe 1590-94. Tradition og kritik (1984) s. 205-33.

476) Se Sellert og Rüping: Studien zur Geschichte der deutschen Strafrechtspflege (1989) bd. 1 s. 102-05, 203 og 219.

I 1593 i Ribe blev Harder Jepsen for drab på to af byens vægttere med kongelig sanktion dømt til først at blive dræbt med slag på halsen af et vognhjul og dernæst kroppen at parteres i fire dele, som lagdes på hver sin støjle⁴⁷⁷.

I en københavnskrønike der formentlig er nedskrevet midt i 1600-tallet, er for 16.1.1640 anført: „blef Bøedlen af Nsted partteret og steglet uden Vesterportt, blev først lefuendes nedlagt paa et Skæfoet og hans Thunge af Halsen wdskaaren, dernest hans gemecht [manddom] afskaaren, hans Hierte udtagen og siden partteret y 4re Støcher“.⁴⁷⁸

Lægen Thomas Bartholin berettede i 1657 om rovmorderen Jens Fuglefængers straf. Den bestod af knibning med gloende tænger på vej til retterstedet, knusning af arme og ben, tungen revet ud af munden, remme flået af ryghuden, endnu levende åbning af brystkassen og udtagning af hjertet, som sloges synderen på munden, hvorefter han endelig halshuggedes og stejledes⁴⁷⁹.

I 1678 blev forpagteren på St. Knuds Kloster i Odense myrdet af hans ladefoged. Ladefogden straffedes således: Hans hjerte blev levende skåret ud af ham, ben og arme knustes, remme blev skåret af ryg og bug, hvorefter han halshuggedes og lagdes på 4 stejler⁴⁸⁰.

I modsætning til de forrige love og recesser var det i højere grad en ambition med Danske Lov at fastsætte den nøjagtige straf for de enkelte forseelser. Domstolene skulle herefter dømme efter loven og måtte ikke, som det havde været praksis tidligere, i nogle tilfælde lade nåde gå for ret og i andre skærpe straffene. Det var formentlig årsagen til at loven var mere nøjagtig i straffastsættelsen også for anvendelsen af de kvalificerede dødsstraffe.

Danske Lovs mest smertefulde straf var formentlig straffen for gudsbespottelse, hvor som tidligere nævnt tungen skulle udrives og hånden afhugges før hovedet blev hugget af. Som vi har set blev straffen imidlertid ikke bragt i anvendelse.

Næst herefter fastsatte Danske Lov den mest smertefulde dødsstraf for majestætsforbrydelsen. Denne ekstraordinære forbrydelse skal kun kort omtales på grund af straffen. DL 6-4-1, -2 og -3 straffede majestætsfornærmelser, fysisk angreb på kon-

477) Harder Jepsens henrettelse er beskrevet i Stevnsborg 1984, s. 205-33.

478) Se Københavns Diplomatarium bd. V, udg. O. Nielsen (1882) s. 788.

479) Se Axel Garboc: Thomas Bartholin (1949) bd. I s. 195-96, hvor Bartholins i 1657 udkomne 'Historiarum anatomicarum rariorum centuriæ' III-IV s. 36. f. refereres.

480) Se Daniel Paulli's Extraordinaires maanedlige Relationer, september 1678. Denne afstraffelse og afstraffelsen af Jens Fuglefænger er jeg blevet opmærksom på hos Egill Snorrason: Helstatens skarprettere (1994) s. 166-215.

gefamilien, angreb på enevoldskonstitutionen og landsforræderi med levende afhugning af højre hånd, partering og stejling. Med partering mentes at kroppen huggedes i fire dele, indvoldene med hjertet blev kastet bort, og hver af kroppens dele placeredes på sin egen separate stejle. Denne straf ramte tre personer i 1700-tallet. I 1723 blev Povel Juel henrettet på denne måde i København. Han var amtmænd i Norge og havde konspireret med svenskerne bl.a. om at indtage Grønland og overdrage det til Sverige⁴⁸¹. I 1772 blev J.F. Struensee og Enevold Brandt ligeledes henrettet på denne måde i København for den magt de havde tiltaget sig gennem kontrollen med den sindssyge Christian 7.

Næst efter parteringsstraffen kom at straffes med hjul og stejle. Denne strafs oprindelse var den frygtelige radbrækning, som omtales nedenfor. Men hjul og stejlestraffen i Danske Lov syntes altid udlagt sådan, at forbryderen først blev halshugget, hvorefter den henrettede krop til vanære skulle lægges på et vognhjul der var sat fast øverst på en stejle eller stang placeret på retterstedet. Denne straf krævede Danske Lov for røveri og indbrud i kirker (DL 6-16-1 og -4), samt for stimænd, som lå i skjul i skov eller på alfar vej eller brød ind i huse og slog ihjel (6-9-12). Stimænd var et skældsord i 1700-tallet, som nærmest var synonymt med røver.

Hjul- og stejlestraffen skulle ramme æren hos forbryderen og dennes familie med den vanærende behandling af liget efter henrettelsen, men den praktiske udførelse indebar altså ikke smertetilføjelse før henrettelsen. Det var i Danske Lov kun straf-fene for gudsbespottelse og majestætsfornærmelse, som benyttede smertefulde tilføjelser til dødsstraffen. Set i forhold til de ovenfor beskrevne frygtelige straffeformer, der benyttedes så sent som i 1678, var Danske Lovs kvalificerede dødsstraffe altså forholdsvis moderate.

Der gik imidlertid kun få år før enevældens lovbestemte straffearsenal udvidedes med en hvad smertetilføjelse angik langt frygteligere straf. I 1697 var man blevet foruroliget over adskillige „grumme og forskreckelige Mord (...) idet Hustruen har ombragt Manden, Tienere sin husbond og Tieneste-Tiunde sin Madfaders og Madmoders Barn“⁴⁸². Man fandt det derfor nødvendigt at skærpe straffen, som man skrev „Paa det uskyldigt Blod, som saa uchristelig udgydes, kan naae en retfærdig Forsoning, og saadanne grove Mordere bekomme deres velfortiente Straf, andre ligesindede udædiske Mennesker til des større Skræk og Afskye“. I forordning af 16.10.1697 fastsattes derfor, at den som begik overlagt mord på sin ægtefælle, sin husbond eller dennes familie, „skal uden al Naade saaledes straffes, at han af Skarpretteren knibes med gloende Tænger, først uden for det Huus eller Sted, hvor

481) Se Flood: Poul Juel (1876). Henrettelsen beskrives s. 124-27.

482) Se fortælle til frd, 16.10.1697.

Mordet er begaaet, siden, om det er i en Kiøbsted, paa alle Byens Torve eller offentlige Steder, og om det er paa Landet, da 3 Gange mellem Giernings- og Retterstedet, og allersidst paa Retterstedet; dernæst skal den Skyldiges høire Haand levendes afhugges med en Øxe, og siden Hovedet iligemaade med en Øxe, hvorpaa Legemet af Natmandens Folk skal lægges paa Steile, og Hovedet tilligemed Haanden fæstes paa en Stage ovenover Legemet“. Yderligere føjedes der til, at skulle der ske grovere mord end de, som denne forordning omtalte, skulle dommeren indberette det for kongen som så efter omstændighederne ville skærpe straffen yderligere.

Udover at forordne denne skrækkelige straf, føjede forordningen endnu en type mord til dem, som samfundet fandt særlig oprørende. Ved siden af rovmord og mord, som brød husfreden, føjedes nu også mord inden for husstanden til de drabsformer, som straffedes med hjul og stejle eller højere straf.

I Sjællandsfar Landstings område var den hyppigste af disse mordtyper, rovmordet. Fra 1719- 56 var der ved de civile retter fem tilfælde af rovmord med i alt ni tiltalte⁴⁸³. To af disse rovmordere slap med at blive halshuggede. Men i de sidste tre sager benyttedes variationer af de hårdeste straffe. Frands Nielsen, som i 1724 som logerende havde dræbt sin vært, skamferet hans tjenestepige og røvet, dømtes efter en blanding af Danske Lovs stimandsparagraf (6-9-12) og 1697-forordningen til levende afhugning af højre hånd halshugning og hjul og stejle. Laurids Sørensen, der sammen med to andre, som det lykkedes at undgå pågribelse, havde myrdet og røvet to hesteprangere på åben vej, dømtes til halshugning og hjul- og stejle⁴⁸⁴.

De sidste tre idømtes den smertefulde knibningsstraf fra 1697-forordningen, men de havde også været fælles om en ekstraordinær grusomhed. I 1730 på Svenstrup gods på Midtsjælland brød de ind hos en afsides boende skovfoged og dræbte manden, hans gamle far, hans kone og tre af deres børn, hvoraf det ene var spædt. Kun et treårigt barn, som det var lykkedes at gemme sig, overlevede. Røverne havde troet, at bedstefaren lå inde med penge, men udbyttet var kun på 5-6 rd. Drabene oprørte og foruroligede befolkningen, og der forfattedes også en skillingsvise derom⁴⁸⁵. Ved kongelig ordre foranstaltedes en eftersøgning over hele Sjælland, som efter et par uger førte til de tre morderes pågribelse. Birkedommeren i Svenstrup vurderede korrekt mordene som stimandsmord og efter DL 6-9-12 dømte han dem til halshugning og stejling. Landstinget ønskede imidlertid en hårdere straf og dømte de tre efter forordningen af 16.10.1697 til at knibes fem gange med gloende tænger, deres

483) Bilag A sagnr. 1721:9 (en person), 1724:1 (en person), 1728:1 (3 personer), 1730:4 (3 personer), 1737:3 (en person).

Militære sager i Sjællandsfar Landstings område, bilag B sagnr. 1741:5 (en person) 1743:2 (4 personer).

484) Bilag A sagnr. 1728:1.

485) Bilag D visenr. 1730:1.

højre hånd at afhugges levende, halshugges med økse, de døde kroppe at lægges på hjul og stejle og de afhuggede hoveder og hænder at nagles på stejlerne over krop-pene⁴⁸⁶.

Der er ikke bevaret overvejelser om disse sjællandske strafudmålinger, men en tilsvarende grusom rovmordsag fra Fyn fra 1727, forelagdes for Højesteret. Den drejedes sig om tjenestekarlen, Niels Larsen, som myrdede en bonde, hans søn og hans kone, røvede huset og stak ild til det for at slette sporene. Byfogden i Nyborg dømte ham efter 1697-forordningen. Sagen forelagdes herefter for Højesteret, hvor den bevarede voteringsprotokol giver et indblik i juristernes overvejelser⁴⁸⁷. Deres diskussion angik om retten skulle foreslå kongen en skærpelse af byfogdens dom. Seidelin udtalte, at Niels Larsen „har begaaet saa mange morderske Gierninger og Udædighed at Delinqventen kunde forbyrde flere Liv end Delinqventen havde dem“. Otto Thott overvejede om retten burde anvende den mulighed 1697-forordningen åbnede for at kongen kunne idømme en endnu hårdere straf, men endte dog med at frafalde dette. Sechmann udtalte „Delinqventen havde fortient større Straf. Nyligen har vi Exempel om Radbrækning, men da Loven ey har noget derom straffes Delinqventen efter Forordningen af 1697.“ Bartholin tilsluttede sig dette, men understregede, at kroppen skulle lægges på hjul og stejle „thi det er et vedvarende Exempel“.

Højesteretsassessorerne rystede således ikke på hånden, da den frygtelige straf skulle konfirmeres, tværtimod var de egentlig indstillet på at supplere med den endnu værre radbrækningsstraf, som vil blive omtalt nedenfor under den militære retsforfølgelse af de alvorlige mord.

Udover rovmordene var der endnu en mordtype som straffedes med de skærpede dødsstraffe. Det var mord, hvor kærlighed og ægteskabeligt had var motivet. I 1727 myrdede Kirsten Pedersdatter hustruen til den mand, hun elskede, og dømtes som stimand til at halshugges og lægges på hjul og stejle⁴⁸⁸. I 1748 kvalte Peder Hansen i Ods Herred sin kone og dømtes til henrettelse efter 1697-forordningen, som jo netop sigtede på denne type drab⁴⁸⁹. I 1749 forgav Anne Jørgensdatter på Svanholm gods sin mand. Hun blandede en halv skefuld rottekrudt i det rørag, han fik til aftensmad. Årsagen var, at Anne var forelsket i en karl, Laurs Andersen, som havde købt giften til hende. Landstinget dømte Anne Jørgensdatter til den smertefulde knibningsstraf og Laurs Andersen til henrettelse med sværd⁴⁹⁰.

486) Bilag A sagnr. 1730:4.

487) RA, Højesteret, voteringsprotokol 1728, 10.6.1728, fol. 106-7.

488) Se bilag A sagnr. 1727:7.

489) Se bilag A sagnr. 1748:15.

490) Se bilag A sagnr. 1749:7, 1749:10 og 1749:11.

Grundløse drab

Udover rovmordene og mord af kærlighed og ægteskabeligt had var der imidlertid en tredje type af overlagte drab, som var langt mere udbredt og som i langt højere grad foruroligede samfundet og beskæftigede de centrale myndigheder. Det var de grundløse drab eller suicidalmordene.

Disse mords psykologi og motivbaggrund kom først rigtigt i de centrale myndigheders søgelys fra 1730'erne, men ser man på 1697-forordningens forhistorie, så var den umiddelbare anledning til forordningen faktisk et mord af netop denne type. Baggrunden var et drab begået i København i august 1697⁴⁹¹. Tjenestepigen Sidzel Chatrine Siversdatter følte sig dårligt behandlet af sin madmor og madfar. Mens forældrene var i kirke skar hun så struben over på deres tre-årige datter. Byfogden Friedrich Eisenberg, var oprørt over dette uhyggelige mord, men kunne i Danske Lov kun finde at mordet hørte ind under den almindelige drabsstraf, at bøde liv for liv. Han skrev derfor til kongen og bad om at hun måtte straffes strengere end den som „udi Hastighed og ey med Forsæt begaae noget Drab“. Han foreslog, at Sidzel „og andre deslige mordiske Mennisker her efter“ straffedes med knibning, afhugning af hånden, halshugning og stejling, således som den efterfølgende forordning fastsatte det.

Det foruroligende og oprørende ved Sidzels drab var, at hun ikke havde kunnet give en egentlig tilfredsstillende forklaring på sit drab. Sådanne drab uden grund kan følges et stykke tilbage i 1600-tallet. I V.A. Sechers gennemgang af henrettelser i København i perioden 1624-59 nævnes to sager fra 1644 og 1654 hvor kvinder havde slået henholdsvis deres eget og et fremmed barn ihjel⁴⁹². I 1696 forekom et tilsvarende drab i Helsingør, hvor en tjenestepige tog et barn med ud at gå en tur og skar halsen over på det⁴⁹³. Det Teologiske Fakultet behandlede i alt 14 sådanne drabssager i perioden 1715-42. Nogle af dem der begik gerningerne undskyldte sig med momentan sindssyge eller utilregnelighed efter barsel, men i 9 af sagerne anførte delinkventen, at mordet eller mordforsøget var begået for selv at komme af med livet⁴⁹⁴.

491) Domsakter i RA, DK, Dokumenter til Kgl. Majts. Resolutionsbog udi Danmark 1695-98, under 30.8.1697 og 20.9.1697.

492) Secher: Bidrag til Københavns rets- og kulturhistorie (1907-08) s. 588 og 591. Sagerne er fra 1644: „Maren Pedersdatter, som myrdede sit barn i Børnehuset“ og 1654: „Maren Hansdatter formedelst hun stack Antoni Skreders lidet Barn trei Knivslaug i Bugen, saa det døde“.

493) RA, DK, Dokumenter til Kgl. Majts. Resolutionsbog udi Danmark 1695-98, under 29.8.1696 (Maren Jørgensdatter).

494) Drab og drabsforsøg på uskyldige begrundet i ønsket om selv at dø, se bilag C sagnr. 1715:8, 1715:13, 1721:11, 1725:7, 1726:6, 1727:4, 1729:1, 1736:6 og 1742:1.

Drab og drabsforsøg på uskyldige begrundet i raseri, melankoli m.m. 1723:1, 1733:9, 1733:12, 1736:1 og 1738:1.

Mordets tiltrækning for disse mennesker var altså, at de som mordere var sikre på selv at dø. Denne sammenhæng mellem dødsstraf og selvmordsønsker viste sig som nævnt også i sagerne om djævelforskrivelser. I fire af forskrivelsessagerne begrundede soldaterne deres forskrivelse til Djævelen med at de ønskede at dø. Det Teologiske Fakultet forelagdes også en sag, hvor en nordmand havde tilstået både drab, sodomi og trolddom i den hensigt at blive henrettet. Ingen af hans bekendelser kunne bevises og Fakultetet anbefalede derfor nogle års strafarbejde⁴⁹⁵.

Inden for Sjællandsfar Landstings område behandlede de civile retter ti overlagte mord på uskyldige ofre. I ni tilfælde var ofrene børn under ti år, heraf var det i de fem sager mødre, som dræbte deres egne børn. Sagerne er karakteristiske ved, at morderne frivilligt bekendte, vedstod at mordene var begået med forsæt og at morderne ikke ønskede dødsdommene appellerede. Til de ti mordere kan føjes Anne Jensdatter, som i 1742 bekendte at have myrdet et af sine egne børn og desuden at have anstiftet en ildebrand, dog uden at nogle af delene kunne bevises⁴⁹⁶. Kun sjældent oplyser sagerne om mordernes motiver. Møllerkonen Helle Kirstine Holm fra Ars Herred forklarede dog i 1751, at da hun skar struben over på sit eget femårige barn, havde hun længe været tungsindig og så gjort den onde gerning fordi det ville koste hende hendes liv⁴⁹⁷.

Ved de militære retter i Sjællandsfar Landstings område blev der fra 1728-56 behandlet seks mord på uskyldige⁴⁹⁸ og seks forsøg på mord på uskyldige⁴⁹⁹. Hertil kan så lægges rytteren Jacob Schley, som i Slagelse i 1750 sættes til fæstningsarbejde på kongens nåde, fordi han truede med at dræbe sin 8-årige søn⁵⁰⁰. I syv af disse 13 tilfælde er i det bevarede materiale om sagerne anført, at de begik gerningen fordi de var trætte af livet. I to tilfælde greb soldater, der var dømt til at løbe spidsrod, til at dræbe eller forsøge at dræbe en medarrestant for at undgå spidsroden, i to andre dræbtes tilfældige fordi soldaterne var blevet desperate over trusler om korporlig straf. I to tilfælde angaves melankoli eller raseri som årsag.

Af de 73 henrettelser for mord eller drab i Sjællandsfar Landstings område 1719-56 udspandt de 17 eller 23 % af sådanne mord på uskyldige. Morderne i disse ulykkelige sager var hovedsagelig indsatte i straffeanstalterne, lejesoldater og enlige kvinder. Det var udsatte grupper, som hver især havde grunde til et pessimistisk syn på livet. Det giver sig selv for de indsatte i straffeanstalterne. For lejesoldaterne var kadaver-

495) Bilag C sagnr. 1723:3.

496) Bilag A sagnr. 1742:1.

497) Bilag A sagnr. 1751:13.

498) Bilag B sagnr. 1729:11, 1745:5, 1745:6, 1749:2, 1752:2 og 1754:2.

499) Bilag C sagnr. 1727:4 og bilag B sagnr. 1728:4, 1729:2, 1736:5, 1740:1 og 1753:6.

500) Bilag B sagnr. 1750:6.

disciplinen en ofte anført årsag. For de enlige kvinder har den sociale deroute, der ofte fulgte en ulykkelig kærlighed og deraf følgende graviditet, formentlig haft sin betydning.

Svenskeren Arne Jansson har undersøgt forekomsten af sådanne mord på uskyldige i Stockholm og har i en ufuldstændig undersøgelse fundet én sag fra 1621, én fra 1651, 19 fra perioden 1667-99 og 11 fra perioden 1727-67⁵⁰¹. De kendes også fra Tyskland, hvor mord på uskyldige omtales i lovgivning fra Nürnberg (1702), fra Hamborg (1777) og fra Preussen (1794)⁵⁰². Derimod omtaler Spierenburg i sin analyse af straffepraksis i Amsterdam 1650-1750 ikke sådanne mord⁵⁰³. Det gør Beattie heller ikke i sin analyse af engelsk straffepraksis 1660-1800⁵⁰⁴. Endelig har Peter C. Hoffer og N.E.H. Hull heller ikke bemærket sådanne mord i deres analyse af barnedrab i England og New England 1558-1803⁵⁰⁵.

Arne Jansson kalder dem 'suicidalmord' (selvmordsmord). Som forklaring på, at morderne ikke valgte selvmord ved egen hånd, peger han dels på det i almindelighed vanskelige i at slå sig selv ihjel, dels på at selvmord igennem flere århundreder var blevet skarpt fordømt af kirken som en sikker vej til Helvede. Den kirkelige fordømmelse af selvmordere ses også i Danmark, hvor Danske Lov (6-6-21) fastslog, at selvmordere ikke måtte begraves i kirke eller kirkegård og forbød (2-10-4) at præster holdt ligprædiken over, eller kastede jord på nogen, som havde myrdet sig selv.

De grundløse mord knyttede sig imidlertid også tæt til den store ceremoni, som den offentlige henrettelse havde udviklet sig til. Denne sammenhæng vil blive undersøgt nærmere i kapitel 13 og 14.

Set fra statsmagtens side måtte det imidlertid falde i øjnene, at den straf, der egentlig skulle afskrække fra forbrydelsen, her var det attræde mål med gerningen. Det var den konsekvent håndhævede dødsstraf for drab, som udøvede den afgørende tiltrækning for disse morderne. Statsmagtens svar var i første omgang at føje smertefulde og vanærende tillægsstraffe til den simple henrettelse.

1697-forordningen var altså foranlediget af disse mord på uskyldige, men i praksis er jeg ikke stødt på en sag, hvor den frygtelige straf er benyttet på sådanne mord.

501) Se Arne Jansson: *Mörda för att få dö* (1994) s. 21-52, især s. 32.

502) Se Ulbricht: *Kindsmord und Aufklärung in Deutschland* (1990) s. 19-20. Ulbricht behandler ikke disse mord, men omtaler dem kort i den indledningsvise afgrænsning af sit genstandsfelt.

503) Spierenburg (1984), især s. 120.

504) Beattie (1986).

505) De definerer barnedrab som drab på personer under 10 år og behandler derfor både fosterdrab med hensigt at skjule fødselen og andre drab på børn op til 10 år. Se Hoffer og Hull: *Murdering Mothers* (1981), især s. 145-58, hvor drabenes motivbaggrund diskuteres.

Sidzel Chatrine Siversdatter slap da det kom til stykket for en del af straffen. Da den hårde straf blev forkyndt for hende blev hun så ulykkelig og bodfærdig, at byfoged Eisenberg endnu en gang henvendte sig til kongen og udvirkede, at hun slap for knibningen med gloende tænger.

Hverken i de først og fremmest københavnske sager, som Det Teologiske Fakultet behandlede, eller i de sjællandske sager var retterne i perioden frem til slutningen af 1740'erne særlig tilbøjelige til at straffe disse mordere med de strengeste kvalificerede dødsstraffe. Den oftest anvendte straf inden for den civile ret var henrettelse med sværd. Var det en mor, som havde dræbt sit eget barn valgte retterne dog ofte i analogi med drab på eget foster at idømme halshugning med sværd eller økse og hovedet sat på stage. Men fandt retterne, at der var formildende omstændigheder, som at moren var gift og undskyldte sig med raseri, nøjedes de også her med en almindelig henrettelse. I et par tilfælde slap morderen med livet, hvis retterne følte sig overbeviste om, at hun havde været momentant sindsforvirret.

Den militære retsforfølgelse

Ligesom ved den civile ret forfulgtes der ved de militære retter enkelte rovmord. I Sjællandsfar Landstings område 1729-56 pådømtes således to rovmord i henholdsvis 1741 og 1743. Men som ved de civile retter var de grundløse drab på uskyldige langt hyppigere. I den militære ret så man betydeligt strengere på disse drab. I domspræmisserne anførtes hvor formasteligt det var, at man havde skudt offeret ned bagfra eller i hemmelighed trukket en kniv og udført mordet. Man henregnede disse drab til snigmord (Meuchelmord) og betonedes dermed det forargelige brud på de militære æresbegreber. I mange tilfælde brugte de ulykkelige soldater det gevær eller den kårde, de var blevet betroet til landets forsvar, til disse mord, hvilket gjorde forbrydelsen endnu mere oprørende.

Den militære ret dømte i henhold til Christian 5.s krigsartikelbrev af 1683 drabssager efter 'landets lov', dvs. efter Danske Lov og de efterfølgende forordninger. Men ved de overlagte drab følte generalauditørerne og kongerne sig ikke bundet af de civile straffesatser. I de fleste tilfælde fra perioden 1728-36 blev sådanne snigmord straffede med afhugning af hånd og hoved med en økse og efterfølgende at hånd og hoved fastnagledes på en stage og kroppen lagdes på stejle⁵⁰⁶.

506) Se bilag B sagnr. 1728:r4 (Philip Schmidt), 1729:11 (Conrad Hess), 1730:r1 (Johan Valentin Rosenberg), 1731:r1 (Thies Will), 1731:r2 (Conrad la Cour) 1733:r2 (Carl Henrich Mensing). Hertil de i note 473 nævnte to militære sager.

Hertil kom sagnr. 1730:r2, hvor kroppen ikke stejledes (Johan Hinrich Wegener), og 1730:r3 hvor heller ikke hånden afhuggedes (Paul Wissing), men begge disse soldaters hoved sættes på stage og kroppene begravedes i galgebakken.

I den militære ret var der desuden tradition for en straffeform, som var endnu frygteligere og mere pinefuld end de civile loves knibning med gloende tænger. Det var radbrækning eller, som den benævntes ved de ovenomtalte 1500-1600-tals straffe, knusning. Radbrækning var formentlig det egentlige indhold af hjul- og stejle-straffen. Den bestod i, at bødlen med et vognhjul (Rad = tysk for hjul) knuste delinkventens skinne- og lårben, over- og underarme og brystbenet. Sønderslagningen af brystbenet var vist nok dødeligt eller forbandtes med et såkaldt nådestød, som aflivede delinkventen.

Radbrækning kendes fra det meste af Europa i 1600-tallet. I Tyskland fastsatte kejserretten fra 1532, at forsætlige og ondsksfulde mordere skulle henrettes med hjulet, og der er flere eksempler på at straffen benyttedes i 1700-tallet⁵⁰⁷. Også i Frankrig og Holland benyttedes straffen i 1700-tallet⁵⁰⁸. I svensk straffehistorie omtales en radbrækning fra 1726, som den sidste⁵⁰⁹.

Man skelnede mellem tre former for radbrækning. Den mildeste var radbrækning fra oven. Her indledte bødlen med at knuse brystbenet og aflive delinkventen, hvorefter han fortsatte nedad på den døde krop. Det var denne form, som benyttedes i Ribe i 1593 (se s. 224). Herefter kom radbrækning fra neden, hvor bødlen afsluttede radbrækningen med at knuse brystbenet og aflive delinkventen. Endelig var der den alleruhyggeeligste straf at radbrækkes og sættes levende på stejle. Her sønderslog bødlen ben og arme, hvorefter vognhjulet sættes fast på en stage højt over retterstedet og den lemlæstede men endnu levende delinkvent bragtes op på hjulet, fastgjordes der, og overlodes til en langsom og pinefuld død.

Der er kun bevaret rudimentære kilder til Frederik 4.s militære retspleje, men de viser, at radbrækningen blev anvendt. I 1727 brugtes den over for et barbarisk rov-mord. Tre forgardere brød om natten ind i et hus i hollænderbyen ved Frederiksberg og myrdede manden, konen, en tjenestepige og et barn på 7 år. Fra en bevaret skil-lingsvise herom⁵¹⁰ ved vi, at de to idømtes afhugning af først deres hånd og derefter hovedet med en økse. Hoved og hånd skulle sættes på en stage og på et vognhjul nedenunder skulle kroppen stejles. Den tredie, som var hovedmanden skulle imid-lertid radbrækkes og levende sættes på hjul og stejle.

507) Om kejserretten, se Sellert og Rüping: Studien..., 1989 s. 219. Om radbrækningens brug i 1700-tallet, se Evans 1996 s. 33 og 122.

508) For Frankrigs vedkommende, se John McManners: Death and The Enlightenment (1981) s. 369-72. For Hollands, se Spierenburg (1984), hvor straffen især idømtes for ejendomsforbrydelser se s. 142 og sjældent for mord, se s. 214.

509) Se Liliequist 1988, s. 143-70. Den svenske brug af kvalificerede dødsstraffe er omtalt s. 146, hvor Liliequist generelt vurderer, at svensk henrettelsespraksis var betydeligt mildere end i det øvrige Europa.

510) Bilag D visenr. 1727:1. Radbrækningen af hovedmanden er også omtalt i Højesterets behandling af den ovennævnte fynske rov-mordsag, se note 477.

Over for de grundløse mord eller snigmordene blev radbrækningen benyttet i to militære sager fra Rendsborg fra 1729. I 1728 oplevede Rendsborg at hele tre soldater slog uskyldige mennesker ihjel⁵¹¹. Den første soldat indstillede regimentsretten til at få afhugget højre hånd, blive halshugget og lagt på hjul og stejle, og det konfirmerede Frederik 4. I de to næste sager dømte regimentsretten morderne til at radbrækkes fra oven og stejles, men Frederik 4. forandrede straffen til afhugning af hånd og hoved og stejling af den døde krop.

I foråret 1729 kom igen en tilsvarende sag⁵¹². Musketer Christian Jensen Spange havde set sig gal på sin kommandersergent og besluttede at skyde ham. Han ladede så sit gevær om morgenen og vandrede af sted for at finde sergenten. På vejen fandt han imidlertid ud af, at det kunne være lige meget hvem han slog ihjel, hvorefter han skød en ham ubekendt daglejer, som tilfældigt gik foran ham på gaden. Regimentsretten dømte musketeren til at radbrækkes fra oven og lægges på hjul og stejle, og denne dom konfirmerede Frederik 4.

Et par måneder senere blev det næste mord imidlertid begået og denne gang på en officer⁵¹³. Musketer Johan Diderich von Fulda var blevet irrettesat og straffet af en løjtnant. Han udførte herefter en patruljeringsopgave og da han vendte tilbage til vagtstuen skød han uden et ord løjtnanten med sit gevær. Sagen havde selv-mordselementer i sig, men for hæren var det først og fremmest et angreb på musketerens foresatte og dermed et angreb på hele den militære organisation. Regimentsretten sammensatte derfor en særdeles pinefuld død. De dømte Johan von Fulda til i rakkerkærren at føres til stedet, hvor drabet var sket. Her skulle han knibes fire gange med gloende tænger, to gange i overarmene og to gange i brystet. Så skulle han føres til to af byens torve og her have samme pinefulde behandling med de gloende tænger. Endelig skulle han føres til retterstedet, hvor han skulle radbrækkes nedefra og op og „gennem istykkerstødning af hans lemmer bringes fra livet til døden“⁵¹⁴. Endelig skulle kroppen lægges på hjul og stejle. Kongen mildnede dog denne straf noget. Han bestemte dels, at Johan de tre steder kun skulle knibes i overarmene og ikke i brystet, dels at radbrækningen skulle ske fra oven og ned.

Forordningen af 27. januar 1738 og dens anvendelse

I de sidste to et halvt år af Frederik 4.s regering forekom 9-10 mord på uskyldige inden for den militære ret, men i Christian 6.s første regeringsår var der kun få. Der

511) Bilag B sagnr. 1728:r1 (Jürgen Schröder), 1728:r2 (Johann Gotlob Budach) og 1728:r3 (Christian Ruschel).

512) Bilag B sagnr. 1729:r3.

513) Bilag B sagnr. 1729:r4.

514) "durch Zerstückung seine Glieder vom Leben zum Tode gebracht", samme.

var to i 1731 og et i 1733. Herefter var der ikke sådanne mord før der i efteråret 1737 blev begået tre mord på uskyldige og to forsøg på sådanne mord⁵¹⁵. Herefter udstedte Christian 6. forordningen af 27. januar 1738, som fastsatte den hårdeste dødsstraf, som nogensinde er bestemt ved lov i Danmark.

Forordning af 27.1.1738 fastsatte for den militære ret, at den som uden given årsag eller haft klammeri skød eller stak nogen for at ombringe ham, hvad enten offeret døde eller ej, skulle dømmes til i ni uger efter hinanden én gang ugentlig at piskes af skarpretteren på gerningsstedet, ved en pæl som opsattes til formålet. Det skulle hver gang ske med 27 slag af ni ris. Derefter skulle synderen bringes til retterstedet og der radbrækkes fra neden og uden nådestød levende lægges på stejle.

Der er ikke bevaret forarbejder til denne forordning, og jeg er ikke stødt på anden samtidig omtale af dens tilblivelse. Umiddelbart er det overraskende, at Christian 6., hvis regeringstid ellers prægedes af en mildnelse af straffepraksis, skred til denne grusomme afstraffelse.

Det var formentlig i særlig grad to københavnske sager, som udløste forordningen. I september 1737 havde grenaderen Zacharias Ebenetter, mens han stod vagt ved én af de mange vagtposter i København, pludselig uden årsag med sit gevær skudt en forbipasserende pige ihjel⁵¹⁶. Den 18. januar 1738, altså ni dage før udstedelsen af forordningen, stod gefreiter Hans Michael Gattmann vagt med ladet gevær i Store Kongensgade og skød da pludselig en tilfældigt forbipasserende matros ned bagfra. Han opnåede dog kun at såre matrosen i armen⁵¹⁷. Denne brug af kongens våben til at dræbe hans undersatser var oprørende og ødelagde forholdet mellem hæren og befolkningen. Københavns borgere må have set ængsteligt efter de mange vagtposter med deres ladte geværer efter disse hændelser.

Den hårde straf blev også bragt i anvendelse. Første gang det skete var i forsommeren 1739. Musketer Michael Blödorn, hvis regiment lå i København, var i påsken kommet fuld hjem. Hans vært havde nægtet ham et krus øl, fordi udskænkning ikke var tilladt i messetiden på helligdage. Michael var så gået op på sit værelse og havde hentet sit gevær. Nede i stuen igen havde han tilsyneladende for sjov gjort eksercerøvelser, men havde så endt med at skyde værten. Ugen efter mordet dømte regimentsretten ham til henrettelse efter 1738-forordningen, og tre uger senere konfirmerede Christian 6. dommen. I ni uger i træk i maj og juni måned 1739 kunne

515) Bilag B sagnr. 1737:r6, 1737:r7, 1738:r1, 1738:r2 og 1738:r3.

516) Bilag B sagnr. 1737:r6. Zacharias idømtes efter frd. af 16.10.1697 til at knibes med gloende tænger tre gange, afhugning af højre hånd, halshugning og stejling.

517) Bilag B sagnr. 1738:r3. Michael idømtes ligesom Zacharias Ebenetter at knibes med gloende tænger, afhugning af højre hånd, halshugning og stejling.

Københavns borgere se Christian Blödorn blive pisket ved en pæl opstillet foran værtens hus, og den 26. juni blev han radbrækket nedefra og levende sat op på det hjul, bødlen havde knust hans lemmer med.

To breve fra Christian 6. til hans fortrolige, oversekretæren i Danske Kancelli J.L. Holstein⁵¹⁸ og hofpræsten J.B. Bluhme, viser imidlertid, at henrettelsen ikke foregik, som kongen havde tænkt sig. Især brevet til J.B. Bluhme er oplysende. Hofpræsten havde enten overværet henrettelsen eller havde bagefter set den arme musketer, som endnu levende lå på stejlen. Dette oprørte ham så meget at han straks med et ilbud underrettede kongen, som opholdt sig i Ringsted, og bad om at soldatens lidelser måtte forkortes. Christian 6. sendte straks ilbudet tilbage til København med ordre om, at aflive musketeren, og i brevet til Bluhme dagen efter fralagde han sig ansvaret for den grusomme behandling:

„... nu er han forhåbentlig allerede død. Vi har ingen andel heri. Dommen lød ganske vist, at han skulle levende radbrækkes for at indgyde skræk, men vi havde givet en særlig ordre til generalmajor Volckersahm, som det plejer at ske i sådanne tilfælde, at han måtte få det såkaldte coup de grace [nådestød], hvilket sker sådan at man med en snor tilsnør hans hals. Dette må generalmajor Volckersahm ikke have læst rigtigt, eller ikke husket derpå, eller fundet det tjenligt for de omkringstående til afskrækkelse. Hvordan det så er foregået, så er derved i hvert fald sket en forseelse mod vores ordre, og vi vil lade dette videre undersøge.

Det gør mig meget ondt for det arme menneske, lovet være Gud, som har givet ham en sådan tålmodighed. Måske kan dette eksempel hos andre skabe meget frygt.“⁵¹⁹

Kongen skrev altså, at man når dommen lød på levende radbrækning og stejling, plejede med en særordre at lade delinkventen kvæle. Dette havde kongen også beordret i dette tilfælde, men det var altså ikke sket.

518) Se Rørdam: Historiske samlinger og studier, II (1896) s. 437, brev af 27.6.1739.

519) "... nun wird er hoffentlich schon tod sein. Wir haben keinen theil hieran. Dass Urtheil hat wohl so gelautet dass er solt lebendig geredet werden um ein Schrecken zu machen, aber wir hatten einen aparte Order an General Major Volckersahm gegeben, wie es in solchen Fällen zu geschehen pflegte, dass er den so genannten coup de grace bekommen möchte welches so geschiet dass man ihm mit einen Seil den Hals zu schnerret. Dieses müß der General Major Volckersahm nicht recht gelesen haben, oder es aus der acht gelassen haben, oder es denen umstehenden zum Schrecken dienlich gefunden haben. Wie es aber ist so ist allezeit ein Versehen gegen unsere Order dabey vorgegangen, und wir wollen solches weiter untersuchen lassen. Der arme Mench dauert mich sehr, Gott lob der ihm solche Gedult verliehen hat. Vielleicht kan dieses Exempel bey andere viel Furcht schaffen". Brevet findes i afskrift i Johan Bülow's håndskriftsamling på Sorø Akademi under nr. 73.1. (samlingen findes på mikrofilm i RA). Brevet er citeret i J.H. Bangs udgivelse af Dorothea Biehls historiske breve (1865-66).

Drabet på landsdommer Knud Ahasverus Becker

Michael Blödörns afstraffelse faldt sammen med en anden helt ekstraordinær mord-sag og afstraffelse, som optog det ganske land. Mordet, der var helt atypisk, omtales i denne sammenhæng, fordi det tidsmæssigt faldt sammen med den første anvendelse af 1738-forordningen, og fordi afstraffelsen af morderne var inspireret af den. Mordet udløste periodens hårdeste straffe inden for den civile ret. Sagen blev grundigt behandlet i Højesteret, hvor der fremsattes flere principielle udtalelser om anvendelsen af kvalificerede dødsstraffe, som kan belyse 1730'ernes syn herpå.

Sagen var som sagt ganske enestående. Bønderne i tre landsbyer på godset Bækkeskov ved Præstø besluttede i fællesskab at myrde deres godsejer, landsdommer Knud Ahasverus Becker. De planlagde mordet nøje. Den 12. august 1738 under hove-riarbejdet udvirkede de, at godsejeren overfaldt én af bønderne, hvilket tilsyneladende ikke var vanskeligt. De andre sprang så til og slog ham af hesten og dræbte ham med deres høtyve. De ledende i aktionen var Ulrich Hermansen og Oluf Christophersen, men ni andre bønder havde deltaget direkte i mordet og efterfølgende slog yderligere ti mænd og kvinder på det døde legeme for at være fælles om mordet. Det ser ud til, at deres tanke med det kollektive drab var, at kun én efter loven kunne bøde livet for den døde, og når de var fælles om det, kunne den, som havde tildelt godsejeren det dødbringende slag, ikke udpeges⁵²⁰. Yderligere tre var medvidere.

Mordet udtrykte godsejernes værste mareridt – det organiserede oprør. Deltagerne søgte imidlertid ikke at flygte, og de satte sig heller ikke til modværge, da de en uge senere ved militærets bistand arresteredes⁵²¹. Denne passivitet antyder et fællesskab med selvmordsmordene. De fortalte også godvilligt alt til den af kongen nedsatte kommission. Kommissionen fældede en drakonisk dom. Alle 11 bønder, som havde slået på landsdommeren mens han levede, dømtes til døden. De to hovedmænd dømtes efter 1697-forordningen til knibning med gloende tænger, afhugning af højre hånd, halshugning og stejling, to andre til afhugning af hånd og hoved og disse sat på stage, tre til halshugning og deres hoved sat på stage og fire til halshugning med sværd og begravelse på kirkegården.

I Højesteret er det bemærkelsesværdigt, at justitsråd Thestrup som førstevotant faktisk udviste en forbavsende forståelse for bønderne. Han understregede først, at der

520) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1739/373, heri referat af Højesterets votering, hvor stadthauptmann Fielsted og geheimeråd Reventlau forklarede de mange deltagere med at: „de havde fattet den daarlige Tanke, at der dog ey ville fordres mere end et Menniskes Liv til Forsoning for dette Mord, og at derfor ved at forøve [forøge] Manddrabernes Tall, havde tænkt at dølge den rette Banemand“.

521) Korrespondance om arrestationen er i RA, DK, konc. og indlæg til oversekretærens brevbøger 1738/871, samt i RA, DK, Konk. og indlæg til sjæll. tegn. 1738/475-77.

burde være „lighed imellem Misgierningen i sin Intention og Natur, og Straffen udi sin forsonende og til Correction og Forebyggelse af lige Gierning intenderede Proportion“. I dette tilfælde var mordet hverken sket for økonomisk vinding eller for selv at miste livet, men fordi godsejeren havde behandlet dem for hårdt. Hermed ville han formentlig argumentere for, at rovmord og suicidalmord efter hans mening var grovere forbrydelser end denne. Årsagen til mordet på Becker var:

„Aleene Trængsel under een haard og trængende Hosbond, der haver drevet dem dertil efter deres eenstemmige udsigende, hvilket maatte vel give andre haarde og ukiærlige Hosbonder en Betenkning, at Harm gjør Helvede og at stor Tvang og Trængsel sætter naturlig ald Betænksomhed til Side, og forarsager den Gierning, som siden fortrydes. Allerhelst der er saa mange Maader, hvorved haarde Hosbonder kand trænge og plage deres Bønder og Underhavende saaledes langsom og uformærkt, at det icke skal være mueligt for saadanne ukyndige Mennisker – til nogen Hielp for sig – at klage og Vindice [ad rettens vej] at bevise deres Klage, de jo forarsage sig større Ulykke derved. Saa de maae resolve at taale, saa længe de kand, til de omsidder af Utaalmodighed, som desperat at bryde Stængerne og søge Frihed, som de ey have forbrudt. Hvilket Foretagende af disse Bønder, skøndt det aldrig kand billiges, men bør straffes, saa kand det og i Henseende til Straffens Haardhed nogenlunde undskyldes til moderatere Straf.“⁵²²

Thestrup frygtede at en for hård straf skulle få „onde Hosbonder“ til at føle sig autoriserede til at fortsætte deres hårde fremfærd. Offentligheden kunne derfor, som han formulerede det, nok være forsonede når syv døde for en og yderligere 13 idømtes strafarbejde.

De øvrige ti dommere var dog ikke enige heri. De fandt derimod at „det begangne Mord er af en saadan Consequence, at heele Landets Øyne ere derpaa henvendte“, og de hæftede sig ved at akterne ikke omtalte konkrete eksempler på landsdommer Beckers hårdhed over for sine bønder. Fem højesteretsdommere ønskede ligesom kommissionsdomstolen elleve henrettede, og denne indstilling fulgte kongen.

Hvad døds måden angik var der enighed om at skelne mellem de to hovedmænd og de øvrige ni. Et flertal indstillede at de ni dømtes til halshugning og at deres hoveder efterfølgende sattes på stager. Den del af højesteretsdommerne, som kongen fulgte, fandt, at forordningen af 1697's døds måde ikke var tilstrækkelig for de to hovedmænd. Deres hovedargument var, at mordet, der havde vakt så stor opsigt, burde straffes således at der med lige så stor skræk kunne tales om straffen, som der

522) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1739/373, heri referat af Højesterets votering.

var talt om mordet. De hæftede sig ved at 1697-forordningen afslutningsvis bestemte, at hvis der skulle forekomme mord som var værre end dem, der var omtalt i forordningen, skulle dommeren indberette det for kongen, som så kunne diktere en passende straf. De foreslog derfor, at hovedmændene skulle „knuses og levende legges paa Stejlen“, altså den samme henrettelsesmåde som var forordnet for snigmord i militæretaten. Samtidig indstillede de dog til kongen hvis han ville „bevise de 2de ulyksalige Delinqventer nogen Barmhiertighed, om det da ey var tienligt, at Amtmanden ved en separat Ordre blev befaleet, at Straffens Maade blev mitigeret, enten ved Naadestød eller ved Stranguleringen, som dog for Publici Skyld maatte holdes geheim“.

En mindre gruppe højesteretsdommere var imidlertid uenig heri. De argumenterede med, at radbrækningen ikke „var saa gruelig for andre“ at se på som 1697-forordningens straf, når delinkventerne først modtog et nådestød eller blev kvalt. Af denne grund foretrak de 1697-forordningens straf.

Kongen fulgte den større gruppe af højesteretsdommeres forslag, idet han lod den endelige dom lyde på at de to skulle knuses og levende stejles, men samtidig i en særskilt skrivelse til Amtmand Schiøller befalede, at de ved det første stød med hjulet skulle stranguleres, men at dette skulle holdes hemmeligt for dem, som overværede henrettelserne.

Højesteret pådømte mordsagen den 16. juni 1739 og de kongelige ordrer udstedtes den 22., hvilket altså var umiddelbart før radbrækningen af musketeren i København fandt sted. Eksekutionen af landsdommer Beckers mordere fandt sted den 21. juli på retterstedet ved Ugledie⁵²³.

Christian 6.s og Frederik 5.s militære chefers brug af radbrækningsstraffen

Den grusomme henrettelse af Michael Blödorn og de to sydsjællandske bønder skulle afskrække andre fra lignende forbrydelser. Hvad mord på uskyldige angik syntes straffene dog ikke umiddelbart at nå deres hensigt. I august 1739 skød en vagthavende soldat en borger ihjel i Oldenburg og i september 1739 skød en soldat i København en tilfældig matros ihjel. Begge idømtes henrettelse efter forordningen af 27.1.1738⁵²⁴. I hvert af årene 1741 og 1742 brugtes straffen én gang⁵²⁵. Efter et par års pause begik fire soldater i 1745 drab på uskyldige. De to blev henrettet efter

523) Se læg med regninger og bilag i LAS, Sjæll. stiftamt, korrespondance vedk. stiftsrepartitionen 1735-45.

524) Se bilag B sagnr. 1739:r5 (Harm Dum, Oldenburg) og 1739:r6 (Hinrich Puffvogel, København).

525) Bilag B sagnr. 1741:r2 og 1742:r1.

1738-forordningen⁵²⁶, men de to andre slap med at henrettes efter 1697-forordningen uden knibningen med gloende tænger⁵²⁷. De havde ikke benyttet de dem betroede våben til mordene. Om de to radbrækninger fra 1745 er der bevaret oplysninger om, at kongen beordrede dem kvalt i hemmelighed før radbrækningen⁵²⁸.

I sine otte sidste leveår måtte Christian 6. altså bringe sin yderste straf i anvendelse syv gange i militæretaten og anvendte den yderligere ekstraordinært over for to af landsdommer Beckers mordere. Det er dog sandsynligt, at der ved alle ni henrettelser i hemmelighed gik meddelelse til regimentscheferne om at aflive delinkventen efter det første stød med hjulet. Vi må således tro, at Michael Blödörns pinefulde endeligt var et enestående tilfælde i Christian 6.s regeringstid.

Tilskuerne til disse henrettelser skulle altså bringes til at tro, at den frygtelige knusning af lemmerne skete på et levende offer. Men i virkeligheden oplevede delinkventen kun det første slag med hjulet, før han ubemærket blev kvalt af skarpretteren. Set fra Christian 6.s synsvinkel var radbrækningen altså et skuespil, som udførtes på et dødt menneske for et uvidende publikums skyld.

I preussisk straffehistorie ses en tilsvarende udvikling i brugen af radbrækningsstraffen. Ved et dekret fra 1749 bestemte Frederik den Store, at radbrækning fremover normalt skulle foregå sådan, at bødlen før radbrækningen i hemmelighed kvalte forbryderen. Frederik den Store begrundede dekretet med, at formålet med straffen ikke var at torturere forbryderen men at vække afsky hos tilskuerne⁵²⁹.

Mildnelsen af 1738-forordningen beroede imidlertid på Christian 6.s personlige indgriben i den enkelte sag. Med Frederik 5.s tiltræden kom brugen af straffen til at bero på de skiftende generalauditørers og overkrissekreterers holdninger.

Den første sag efter tronskiftet, hvor radbrækningsstraffen kom på tale, opstod i 1747⁵³⁰. En sergent fra livgarden i København hvervede folk langs Norges kyst. På en bådtur myrdede den ene hvervede, Christen Olsen, sergenten og en anden hvervet. Sammen med den tredje hvervede røvede Christen de to og fingerede et skib-

526) Bilag B sagnr. 1745:5 (Johan Gerhard Grønning, Helsingør) og 1745:r5 (Martin Friedrich Vogel, København).

527) Bilag B sagnr. 1745:6 (Christen Petersen, Slagelse) og 1746:r1 (Jacob Dehling, Rendsborg).

528) Johan Gerhart Grønnings hemmelige nådestød ses i en tilføjelse i marginen i generalauditørens indstilling om sagen til kongen. Se Gen.aud. (landetaten), originale relationer til kongen 1745, fol. 223.

Martin Friedrich Vogels hemmelige nådestød er omtalt i et kongebrev til overkrissekreter Numsen, se: Kong Christian 6.s egenhændige breve til overkrissekreter Michael Numsen, meddelt af Louis Bobé (1916) nr. 92, s. 364.

529) Se Evans 1996, s. 122.

530) Bilag B sagnr. 1747:r3.

brud. Da de nåede en by ved kysten fortalte Christen Olsen med følelse om det 'tragiske' skibbrud, men den tredje hvervede fortalte med det samme, at Christen Olsen havde slået de to ihjel, og at han kun havde hjulpet ham af frygt for at lide samme skæbne. Christen Olsen vedgik drabene nogle gange i Norge, men da han kom til København nægtede han. Livgardens ret dømte ham til en hidtil uset straffekombination, nemlig først knibning med gloende tænger fem gange, og så gennem radbrækning fra neden og op med et hjul gennem istykkerstødning af lemmerne at bringes fra livet til døden.

Sagen var bevismæssigt vanskelig. Generalauditør Linck rådførte sig derfor både med Det Teologiske og Det Juridiske Fakultet, og også Sjællands biskop, Hersleb, udtalte sig. Begge fakulteter kunne trods bevissituationen tilslutte sig dødsstraffen. Kun teologiprofessor Jeremias Reuss, fandt anledning til i en mindretalsudtalelse at mene, at kongen på grund af bevissituationen med uskadt samvittighed kunne benåde ham på livet⁵³¹.

Det Juridiske Fakultet udtalte sig også om dødsstraffens form. Udtalelsen kendes kun fra generalauditørens udførlige referat, så det vides ikke, hvem der har formuleret den. Fakultetet var ikke begejstret for den nye straffekombination, og foreslog derfor, at dommen skulle lyde, at han skulle radbrækkes nedefra og levende flettes på hjulet, „Hvorved vi dog allerunderdanigst foreslår deres kgl. majestæt, hvis mildhed er velkendt, om der ikke ved en særlig kgl. ordre til obersten, kunne befales skarpetteren under radbrækningen at tage delinkventens liv ubemærket ved tilsnøring af halsen“⁵³².

Den netop tiltrådte overkrigssekretær Lerche foreslog, at man enten fastsatte straffen helt i overensstemmelse med 1697-forordningen, eller også dømte til radbrækning nedefra og så med nådestød bringes fra livet til døden og derefter flettes på hjulet. Denne sidste straf tilsluttede Frederik 5. sig⁵³³. Hermed blev Christen Olsen formentlig den første siden Michael Blödorn, som straffedes med levende radbrækning, men hans lidelser bragtes dog til en ende før han flettedes på hjulet.

I 1748 og 1749 blev forordningen af 1738 benyttet to gange over for soldater, som for selv at komme af med livet havde myrdet uskyldige med deres udleverede våben.

531) Det Juridiske Fakultets indstilling er refereret i Gen.aud., originale relationer 1747, fol. 197-218. Det Teologiske Fakultets indstilling er indført i KU, Teol.Fak., kopibog 1745-52, s. 572.

532) "wobey doch cuer Königl. Mayts. wellbekandter Clemence, allerunterthanigst submittiere, ob nicht nach ein besondern Königl. Ordre an dem Obersten, dem Scharffrichter könne anbefohlen werden dem Delinquenten bey der Radbrechung unvermerckt durch das zuschnuren um den Hals das Leben zu nehmen". Se Gen.aud. originale relationer 1747, fol. 217-18.

533) Samme.

I begge tilfælde gik der ordre til regimentschefen om ved radbrækningens start ubemærket at lade delinkventen strangulere⁵³⁴. I 1752 havde to deserterede soldater i Holsten først med ladte pistoler jaget en løjtnant bort, som forsøgte at pågribe dem. Derefter havde de af fortvivelse og frygt for den hårde straf, som nu var dem vis, skudt den første der mødte dem på vejen, nemlig en 16-årig skomagerdreng⁵³⁵. Regimentsretten dømte begge efter 1738-forordningen, og som sædvanlig indstillede generalauditør Schrøder, at de to ubemærket blev kvalt før radbrækningen. I kongens rådslagning med overkrigssekretær Lerche blev det imidlertid besluttet, at den hemmelige strangulering først skulle ske efter radbrækningen og før de to blev flettet på hjulet⁵³⁶. Da en musketer i 1755 i København skød en tilfældig krovært med sit gevær, indstillede Schrøder i lighed med den foregående sag, at den hemmelige strangulering først skulle ske, når delinkventen efter radbrækningen skulle flettes på hjulet, hvilket den daværende overkrigssekretær Werner von der Schulenburg og kongen tiltrådte⁵³⁷.

I alt seks gange i Frederik 5.s første ni regeringsår blev radbrækning benyttet og i de fire tilfælde måtte delinkventerne udstå hele radbrækningen levende før skarpretteren gjorde en ende på deres lidelser. Denne skærpelse af straffene, som gjorde Christian 6.s skuespil til pinefuld virkelighed, må tilskrives overkrigssekretærene, som under den svage Frederik 5. havde det endelige ord i de militære straffesager.

Udviklingen inden for den civile ret 1746-56

Den militære ret havde med forordningen af 27.1.1738 fået en lov som direkte fokuserede på de grundløse mord, men tilsvarende bestemmelser manglede inden for den civile ret. Selv om 1697-forordningen var blevet til på foranledning af de grundløse mord, så begrænsede lovens ordlyd anvendelsen af den hårde straf til mord inden for husstanden, og som vi har set, veg man tilbage fra at benytte den hårde straf over for mødre, som dræbte deres egne børn.

I 1748 forelagdes Højesteret endnu en af de tragiske suicidalmord-sager. Tjenestepigen Birthe Catrine Jørgensdatter var blevet slået af sin husbond i København, og besluttede at „gøre en Ulykke“. Hun tog en kniv og gik ud „i Kameel Gaden i Nyboder. Forefandt der et lidet Drengbarn, som hun ved Kirsebær lockede med til Nørreport, og da hand ikke kunde gaae længere, bar hun ham hen til Jødernes Kirkegaard, der lagde ham over sit Skiød og med (...) Kniv skar Halsen af ham“⁵³⁸.

534) Bilag B sagnr. 1748:r1 (Michel Mathies, København), og 1749:2 (Søren Andersen, Vordingborg).

535) Bilag B sagnr. 1752:r1 (Lorentz Antoni Albrechtsen og Matz Hansen).

536) Gen.aud. (landetaten), originale relationer 1752-53, rel.nr. 75.

537) Se bilag B sagnr. 1755:r2 (musketer Isidorus Eichenberger, København).

538) Se udskriften af Højesterets dom af 23.12.1748 i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1749/28.

Bytinget og rådstueretten havde dømt hende efter Danske Lov 6-9-12, om stimænd som på alfar vej slog folk ihjel, til at halshugges og stejles. Højesteret ønskede en hårdere straf, men fandt ikke lovgrundlag for det. Hielmstjerne foreslog i sit votum, at retten tog initiativ til at der udstedtes en ny forordning, som udvidede 1697-forordningens straf til også at gælde mord som dette. Som han sagde måtte der findes middel „til at skrække saadanne Mordere ved en gemeen Henrettelsesmaade“⁵³⁹. Forslaget vandt almindelig tilslutning.

Ved forelæggelsen af forslaget for kongen anførte Højesteretsdommerne, at de i Danske Lov fastsatte straffe ikke var „mægtig“ nok til at afskrække fra saadanne mord. Man foreslog derfor at 1697-forordningen nu også skulle gælde de grundløse mord. Forhåbningen om at en hårdere straf ville begrænse mordene begrundedes bl.a. med at „den for Mord i den militaire Etat dicterte, og nogle Gange exequerete Straf, har havt sin gode Virkning“⁵⁴⁰.

Dommerne ønskede imidlertid også en tilføjelse til 1697-forordningens straf. De mente nemlig, at årsagen til disse mord for selv at dø nok så meget skulle findes i hele henrettelsesceremonien. Grunden var, „at Delinqventer med saadan Ceremonie bliver førte til Retterstedet, og i Stads og Pynt henrettede, hvilket hos den gemeene Almue, som læt imodtager Impression af det udvortes Anseende, har Anseende af en lyksalig Død“. Derfor ønskede de også nærmere bestemmelser om ceremoniellet. De foreslog „at alle deslige Delinqventer enten skulle fra Arresthuset til Retterstedet henføres paa Racker Sluffen med udslaget Haar, og i gemeen og slet Dragt, eller og, med et Reeb om Halsen føres af Rakkerknegten fra Arresthuset til Retterstedet. Hvilken Beskiemmelse og Forhaanelse visselig ville gjøre mere Impression og forårsage mere Skræk, end de haardeste Straffer, som med et slags Ceremonie, der frapperer Publicum, blive exequerede“⁵⁴¹. Denne problemstilling vil blive behandlet nærmere i kapitel 13 og 14.

Konseillet og kongen tilsluttede sig højesteretsdommernes forslag og med forordning af 7.2.1749 udvidedes 1697-forordningens straf til at gælde dem som „med frie Forsæt og beraad Hue uden nogen foregaaende dertil af den dræbte given Aarsag eller Anledning alene i Tanke at gjøre en Ulykke, at have myrdet eller omkommet nogen (...) uskyldig Person, voxen eller Barn“. Den nedværdigende udførsel til retterstedet fastsatte forordningen således: „Og maa ingen Morder eller slig Misdæder fra Fængelet, til at udstaa sin Straf, føres med nogen Ceremonie eller i pyntelige Klæder, men skal i gemeene og de i Fængelet brugte daglige Klæder, uden Hat eller Hue, med blottet Hoved, Strikke om Halsen og sammenbundne Hænder, sig selv til

539) Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1748, s. 765-66, 23.12.1748.

540) Se udskriften af Højesterets dom af 23.12.1748 i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1749/28.

541) Samme.

desto større Forhaanelse og andre til Skræk og Afskye, fra Fængselet til Retterstedet føres på Natmandens Sluffe.“

I Sverige havde man i 1741 tilsvarende lovgivet om straffeceremonien. Det bestemtes, at dødsdømte skulle udføres til retterstedet under former, som viste den vanære, der tilkom dem, og især blev det forbudt de dødsdømte at bære hvide klæder eller anden pynt. Den svenske lov var også foranlediget af et grundløst mord, men den rettede sig mod alle, der straffedes offentligt⁵⁴².

Som nævnt tidligere har jeg ikke fundet sager, hvor 1697-forordningens straf i sin fulde udstrækning blev anvendt over for suicidalmordere. Forordningen af 1749 blev imidlertid bragt i anvendelse. Højesteret var enige om, at Birthe Catrine Jørgensdatter ikke kunne dømmes efter denne lov, fordi den ikke var i kraft, da hun udførte forbrydelsen. Men i en ikke dækkende eftersøgning har jeg fundet, at forordningen blev anvendt i 1751 på Ingeborg Svend Gunnensen, som havde myrdet et 8-årigt barn i Børnehuset, i 1752, 1754 og to gange i 1758⁵⁴³.

Det var imidlertid langt fra alle mord på uskyldige, som straffedes efter forordningen. I Sjællandsfar Landstings område blev der inden for den civile ret fra 1751-56 begået fire mord på uskyldige. I det ene tilfælde, hvor en mor havde dræbt sit eget et-årige barn, blev den endelige dom halshugning med økse og hovedet sat på stage⁵⁴⁴. I to andre tilfælde, hvor mødre også havde dræbt deres egne børn samt i et tredje, hvor en møller uden årsag havde myrdet sin svend, havde underretten eller landstinget idømt straf efter 1749-forordningen, men Højesteret eller en kongelig resolution ændrede i alle tre tilfælde straffen til den mindst ærerørige straf, henrettelse med sværd⁵⁴⁵.

Overvejelser om ophævelse af dødsstraffen for grundløse mord

Det var landets førende jurister, som havde taget initiativ til og formuleret 1749-for-

542) Loven og dens anledning i et grundløst mord på et barn er beskrevet i Jansson: *Mörda för att få dö* (1994) s. 21-22.

543) Se om Ingeborg Svend Gunnensen RA, DK, sjæll. tegn. 1751-52, fol. 27, 29.1.1751, samt skillingsviser nr. 1751:1.

1752: Ane Olsdatter, som i København havde dræbt et 4 år gammelt barn se RA, DK, sjæll. tegn. 1751-52, fol. 965, 28.7.1752.

1754, se bilag D 1754:1.

1758: To københavnske sager om Morten Hansen, som havde dræbt et 1-årigt barn og Maria Elisabeth Conradsdatter, som i Børnehuset havde dræbt et 3-årigt barn, se RA, DK, sjæll. tegn. 1758-59, fol. 298 – sag.nr. 428 og 429 – begge af 8.9.1758.

544) Bilag A sagnr. 1753:8 (Karen Nielsdatter, Skjoldenæsholm birk).

545) Bilag A sagnr. 1751:13 (Helle Kirstine Holm har myrdet sit eget 5-årige barn, Ars herred), 1753:11 (Anne Mikelsdatter har myrdet sit eget 1-årige barn, Skjoldenæsholm birk) og 1756:3 (Peter Giese har myrdet sin svend, Slagelse byfoged).

ordningen, men de var tydeligvis ikke glade for en for hyppig anvendelse af den. I 1750'erne syntes dommerne i stigende grad at overveje om suicidalmordene skyldtes depression. I to af sagerne ved Sjællandsfar Landsting anførtes som formildende omstændighed, at mordene var begået i dyb melankoli⁵⁴⁶. Også i sagerne inden for den militære ret var melankoli et nøgleord, og generalauditør Schrøder overvejede i næsten alle suicidalmordsagerne om melankoli kunne være en undskyldende omstændighed⁵⁴⁷.

1749-forordningen havde kun været i kraft i otte år, før man overvejede en forandring. Det var to nye mord på småbørn i København i 1757, som satte overvejelserne igang. Som omtalt i kapitel 8, blev Lovkommissionen bedt om en udtalelse, og diskussionerne her udspandt sig om et forslag fra generalprokurør Henrik Stampe, som ville erstatte den pinefulde dødsstraf med en livslang korporlig straf bestående af brændemærkning, kagstrygning én gang om året og livsvarigt strafarbejde. Forslaget faldt som omtalt fordi et flertal af de ledende jurister og ministre ikke mente at kunne se bort fra det guddommelige krav om at det uskyldige udgydte blod skulle sones med morderens henrettelse.

Diskussionerne om Stampes forslag giver imidlertid også et indblik i de ledende juristers holdninger til det korporlige straffesceneri og psykologien hos de potentielle mordere, som de offentlige afstraffelser var rettet imod.

Stampe byggede argumentationen for sit forslag op om en indgående analyse af mordernes psykologi. Han definerede dem som melankolske og tungsindige mennesker, der anså livet for en utålelig byrde. De havde imidlertid ikke mod til at begå selvmord, eller veg af religiøse grunde tilbage for det, og dræbte derfor en anden for selv at blive slået ihjel. „Dersom man betragter disse Misdædere efter deres moralske Character, og den virkelige Ondskab de besidde, da finder man mere Anledning til at ynkes over dem, end til at vredes paa dem, da den største Feil stikker i deres Forstand, og ikke i deres Villie.“⁵⁴⁸

Stampe gjorde altså forbrydelsen til et udslag af sygdom. Denne sygdomsrelatering brugte han til at overkomme det latente hævnmotiv i straffeovervejelserne. Egentlig skulle forbryderen ynkes.

Stampe kom også ind på den forordning, han ønskede erstattet. 1749-forordningen

546) Bilag A sagnr. 1751:13 og 1756:3. De to mordere – en møllerkone og en møller – var fra middelklassen, og muligvis har denne for mordere usædvanlige klassebaggrund spillet ind.

547) Udover de ovenfor refererede militære suicidalmordsager var melankoli-overvejelser centrale i sagerne mod Catharina Jeppe Nielsdatters der havde dræbt sit eget 1-årige barn (bilag B sagnr. 1752:2) og mod Peter Jensen Kierbye, der havde dræbt et ham ukendt 6-årigt barn (bilag B sagnr. 1754:2).

548) Se Stampe: Erklæringer .. 1753-82 (1793-1807) bd. 2 s. 156-57.

havde forsøgt at imødegå problemet ved afstraffelsen af disse mord – at det var døden, som morderne ønskede sig – ved at ledsage dødsstraffen „med saadanne græselige og haanlige Omstændigheder og foregaaende Pinseler, der kunde indjage dem den Skræk og Frygt, som Døden selv ikke hos dem kunde virke“⁵⁴⁹. Stampes mente også, at forordningen i begyndelsen havde haft temmelig god virkning, men han troede ikke at den havde holdt sig, fordi straffen trods al pine og forhåelse stadig førte til den af disse mennesker så stærkt ønskede død. Stampes alternativ var derfor at disse morderes straf skulle bestå i, at de ikke opnåede den henrettelse, som de ønskede så højt.

Hovedanken mod Stampes forslag var som nævnt at det stred mod religionen, men Schouboe, Falsen og Luxdorph tvivlede også på, at den foreslåede straf tjente sit formål. Den kunne misbruges, idet andre mordere kunne hævde, at de havde myrdet for at komme af med livet i den hensigt at undgå dødsstraffen. De potentielle suicidalmordere kunne gribe til andre forbrydelser, som mordbrand, for at opnå en henrettelse. De tre dommere frygtede, at de suicidalmordere, som dømtes efter Stampes forslag „jo, naar Livet gøres dem bestandig saa tungt og suurt, at de hver Dag kiædes derved, gribe ved første givne Leilighed til nye voldsomme Midler, eller i det mindste falde til en vedvarende Fortvivelse, ja maaske Guds Bespottelse, og altsaa baade hvad dem selv angaaer bringes i en alt for gruelig og farlig Tilstand, saa og opvække hos Almuen, foruden en utidig Medlidenhed, snarere Forargelse end fornøden Advarsel.“⁵⁵⁰ Endelig frygtede de, at almuen ville anse Stampes straffeforslag som en mildnelse af straffen og derfor begyndte at betragte suicidalmordet som en mindre forbrydelse end den var.

Denne fare var ikke til stede, hvis man fulgte det forslag til straf, som Andreas Lowson fremsatte. Det var virkelig værre end døden. Misdæderne skulle først brændemærkes med et særligt mærke både på pande og ryg samt dertil kagstryges tre gange. Derefter skulle de have begge hænder hugget af, så de ikke kunne gøre flere ulykker. De således lemlæstede skulle sættes i fængsel i total isolation. Fængslet måtte kun forlades når de skulle arbejde. Arbejdet skulle være dyrs arbejde og det „allerformædeligste“ heraf.

„Saaledis skulde hand ved ald Rackerarbejde spendes i Seele som en Hest for Rackerschluften, og naar intet Rackerarbejde forefaldt; dog føres saaledis spendt for en Rackersluppe en Gang hver Maaned igiennem dend Bye og det Stæd forbie, hvor Mordet var begaaet; og være forbunden at taale ald den Forhaanelse som smaae Dreng eller Pøblen kunde paafinde med Skarns-

549) Samme s. 159-60.

550) Schouboe, Falsen og Luxdorps betænkning af 25.11.1757, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

paakastelse eller deslige (...); hvortil kunde føjes dend Andstalt, at hand for een Time eller 2 før hand blev spendt for Rackerslupfen, blev bundet til Kaget med et paahæftet Skabilken eller Signe af Træe, som betegnede hans Misgierning.“ Ville delinkventerne ikke trække rakkerkærren skulle de piskes som en anden hest. Eventuelt kunne de spændes for med en virkelig hest, „som skulde være Zeirt [prydet] med Bielder og Reve Rump eller deslige“⁵⁵¹.

Delinkventerne skulle dog heller ikke slippe for dødsstraffen efter Lowsons forslag. Han foreslog, at morderne, når de begyndte at blive gamle og svage, skulle henrettes „med foregaaende Kniben, og levende radbrækkes og parteres, samt derefter legges paa Steile og Hjul“, ligesom de skulle udføres til henrettelsen på den i 1749-forordningen bestemte måde.

Lowson opnåede ikke sine kollegers støtte til dette fantasifulde rædselsscenario, men tanken om den udsatte henrettelse satte alligevel nogle tanker i gang. Det Teologiske Fakultet mente jo ikke at kunne dispensere for det guddommelige krav om dødsstraf for mord, men de mente godt, at henrettelsen kunne udsættes nogen tid, men ikke så længe, at den blev uvis⁵⁵². Dette foranledigede Hielmstierne til at fremsætte et kompromisforslag. Han forestillede sig, at suicidalmorderne skulle dømmes til at henrettes således som 1749-forordningen foreskrev, men, at henrettelsen skulle udsættes i et til to år, og at delinkventerne i den mellemliggende tid skulle piskes månedligt eller kvartårligt. Endelig foreslog han, at suicidalmorderne ingen præst måtte have med sig på retterstedet. Hielmstierne mente ikke at delinkventerne havde megen gavn af præsterne på retterstedet, men han mente, at deres fravær „vilde giøre ikke liden Impression for den gemeene Mand“⁵⁵³.

Det Teologiske Fakultet ville som sagt ikke frafalde kravet om dødsstraf, men de gjorde sig også overvejelser om de ulykkelige mord. Deres bekymring gik på om man henrettede for mange. Ligesom Stampe fokuserede professorerne på det sygelige i disse mord, og foreslog, at når sådanne mordere „befandtes at have været længe plaget af saa stoer Melancholie, Hypochondrie og Tungsindighed, at Gierningen eragtes retteligen at kunde ansees for en Følge at et slags Afsindighed og Legems Svaghed, saa kunde hands kongelig Majestæt (...) naaer mueligste Kundskab og Vished om Omstændighederne var indhentet, og især med Medicorum Attester (...), determinere hvorledes da en saadan Drabsmand skulde ansees og medhandles“⁵⁵⁴. De ønskede dog ikke at denne mildere straf for sygelige mordere skulle fremgå af en of-

551) A. Lowsons indlæg af 22.6.1757, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

552) Det Teologiske Fakultets indstilling af 17.1.1758, s. 4, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

553) Udateret indlæg af Hielmstierne i DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

554) Det Teologiske Fakultets indstilling af 17.1.1758, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

fentlig forordning, fordi omstændighederne, der kunne begrunde en sådan straffri-tagelse, vanskeligt kunne beskrives præcist. I stedet burde der udgå en kongelig resolution til de relevante embedsmænd om denne mulighed.

Teologernes forslag fokuserede altså på den enkelte forbryder, og overvejede det berettigede i at udøve Guds og samfundets hævn. Men deres forslag var ganske uden generalpræventiv effekt, og talte derfor helt forbi juristernes problemstilling.

De mange forslag førte som sagt ikke til noget i første omgang. Konseillet besluttede i sommeren 1758 at undlade forandringer. De to efter 1749-forordningen dødsdømte suicidalmordere, som havde afstedkommet overvejelserne, havde afventet en kongelig resolution på deres sag. Nu efter et års venten stadfæstedes deres domme efter 1749-frd.⁵⁵⁵.

Ni år senere i 1767 blev generalprokurør Stampes forslag igen hentet frem. Anledningen var endnu et barnemord, hvor en tjenestepige i København havde skåret halsen over på et 35 uger gammelt barn. Højesteret havde dømt hende efter 1749-forordningen, men hendes mor ansøgte kongen om en mildnelse af straffen. Christian 7., der endnu ikke var blevet isoleret af sin sindssyge, nedfældede personligt den ordre, at „saasom Erfarenheden viser, at den nuværende Forordning ikke hemmer en saa umenneskelig Fanatisme; saa skal Kanzelliet foredrage en nye Forordning om slige Tilfælde“⁵⁵⁶.

I Kancelliet påtog Hielmstjerne sig endnu en gang at argumentere mod Stampes forslag. Et hovedpunkt var en kritik af Stampes redegørelse for mordernes motiver. Han fandt, at der i hvert fald var to forskellige hovedbegrundelser for mordene. Nogle begik, som Stampe havde beskrevet det, mordene af tungsindighed, melankoli og for at miste livet. Men en anden gruppe, mente Hielmstjerne, begik disse mord af forbitrelse og arrigskab.

Til beskrivelse af den sidste gruppe omtalte han en sag, hvor en pige var blevet dårligt behandlet af sin madmor og så i desperation dræbte et barn. Pigen forklarede, „at hun havde gjort det for at hevne sig paa Madmoderen, da hun ville blive høyst-bekymret over, at hun var Aarsag i, at to Mennisker mistede Livet, og dernest var hun vis paa et lidet Barns salige Henfart“. Hielmstjerne mente, at det aktuelle barnemord hørte til denne kategori, fordi pigen havde begået mordet „af Forbittrelse over, at Madmoderen havde ilde tracteret hende, samt over det, at hendes Kiereste, som det slags Qvindfolk gierne er forsynet med, havde slaget op med hende (...) Jeg

555) RA, DK, sjæll. tegn 1758-59, fol 298 (sagnr. 428 og 429) 8.9.1758.

556) Moren, Johanne Olsdatters, ansøgning om benådning for sin datter, Anna Christophersdatter, af 17.10.1767, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

er og temmelig vis paa, at ligesom de aller fleste af deslige Drab begaaes af Qvindekjønnen, hvis Passioner overhovedet ere vivere [livligere] end det andet Kiøns, saa skal det og befindes, at der er ikkun faae iblandt de Mord, der er begaaet ey alleene i disse sidste Aar men og forhen, hvor de har begaaet Misgierningen alleene for at dø⁵⁵⁷. Selv om han erkendte, at deres „heftige Passion“ i gerningsøjeblikket rent betog disse mordersker „den lille Forstands Brug, de har haft“, så mente han hverken at deres forbrydelse kunne undskyldes med raseri eller at de var tungsindige og kede af livet. Derfor mente han ikke at de burde fritages for dødsstraf.

Hielmstjerne kom ikke ind på det, men netop for den personlighedstype, han her tegnede, var den offentlige henrettelsesceremoni formentlig stærkt befordrende for forbrydelsen, som det vil blive beskrevet i kapitel 14. Alligevel ønskede Hielmstjerne altså dødsstraf for disse, og grunden var, at de havde fortjent at dø. Stampes definition af morderne som melankolske, tungsindige og dermed syge, var ikke blot formålstjenlig fordi den legitimerede ophævelsen af dødsstraffen. Sygelighedsdefinitionens styrke var også at den omgik det hævnmotiv, som trods al snak om afskrækkelse var med som blind passager i alle disse straffeovervejelser. Hielmstjernens selvoptagne tjenestepige, som myrdede af mangel på opmærksomhed, var ikke ynkværdig.

For den anden gruppe, de egentlige depressive suicidalmordere, ønskede Hielmstjerne, som han havde gjort det ni år tidligere, at dødsstraffen udsattes, men ikke ophævedes, og han gentog nogle af de argumenter, som Schouboe, Falsen og Luxdorph tidligere havde fremsat.

Hielmstjerne var imidlertid i mindretal og 18.12.1767 udkom forordningen om melankolske mordere, som fulgte Henrik Stampes forslag. Den som med forsæt begik et mord alene for at gøre en ulykke og derved miste sit liv skulle nu kagstryges, brændmærkes i panden og derefter hensættes til arbejde i jern på livstid. Her skulle de behandles som de farligste og foragteligste af de uærlige slaver. Mændene skulle sættes til det meget hårde og sundhedsfarlige arbejde at raspe farvetræ, og generelt skulle de sættes til det hårdeste og tillige det „allerliderligste, haanligste og foragteligste Arbejde“. En gang om året skulle de til deres forhånelse udføres af fængslet på natmandskærren til det sted hvor mordet var begået og der kagstryges. Når de døde skulle hånd og hoved afhugges og sættes på stage og kroppen lægges på stejle nederunder.

Denne forordning blev slutstenen på overvejelserne om de grundløse mord. Forordningen blev ikke benyttet over for den barnemorderske, som havde forårsaget den. Kongen valgte at konfirmere hendes henrettelse efter 1749-forordningen, men

557) Udateret indlæg af Hielmstjerne i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1767/673.

benådede dog for knibningen med gloende tænger⁵⁵⁸. Straffen i 1767-forordningen blev idømt en del gange i årene efter dens udstedelse, men fra 1776 begyndte man at benåde for de årlige piskninger og for den nedværdigende behandling af den døde krop. Chr. Villads Christensen mener, at antallet af grundløse mord faldt i 1770'erne og tilskriver det den nye straf⁵⁵⁹. I en artikel i tidsskriftet *Iris* fra 1792 omtaler juristen J.J. Gudenrath disse mord for selv at dø som om, de ikke længere forekom. Han diskuterede om det var 1767-forordningen, som standsede mordene, men mener i stedet at man siden havde været mindre religiøs og havde pryglet soldaterne mindre, sådan at soldaterne derfor havde foretrukket livet⁵⁶⁰.

1767-forordningen gjaldt også for militæretaten og blev anvendt i nogle tilfælde⁵⁶¹, men 1738-forordningen ophævedes ikke. Så sent som i 1783 blev soldaten Johan Friedrich Geneser, som havde dræbt sit eget barn, dømt til ni gange piskning, radbrækning og levende stejling. En kongelig benådning mildnede dog straffen til kun tre gange piskning, og at han, når han efter radbrækningen skulle fastgøres på stejlen, da ubemærket måtte kvæles⁵⁶².

1767-forordningens straf for melankolske mordere indførtes i preussisk ret 1794, hvor det bestemtes, at de som slog ihjel for selv at blive henrettet skulle straffes med strafarbejde⁵⁶³.

Sammenfatning

Det, som først falder i øjnene i afstraffelsen af de forsætlige mord, er de pinefulde skærpelser af straffene, som stadfæstedes ved lov i 1700-tallets første halvdel. De står

558) RA, DK, sjæll. tegn. 1767 fol 429, 13.11.1767.

559) Se Villads Christensens artikelrække: *Dødsstraffen* (1904). Artiklerne er uden kildehenvisninger, men præges af et grundigt forarbejde. Se især s. 172.

560) J.J. Gudenrath: *Mine skrupler over Selvmords Moralitet og dets Strafværdighed efter de borgerlige Love*, i *Iris* 2. årg. bd. 4, Kbh. 1792.

561) Se reskript af 20.1.1770, i *Reskripter (...)* den danske krigsmagt til lands angående, bd. 2 (1746-72) (1804).

I 1775 dømtes soldaterkonen Maria Coldingen i Rendsborg for mord på sit eget halvandet-årige barn efter frd. af 18.12.1767, men kongen benådede hende til livstid i Børnehuset, se RA, Gen.aud., justitsprot. 1771-96 fol. 81.

I 1776 dømtes soldaten Hans Heinrich Schmidt i Rendsborg for at have skåret halsen over på et blindt barn efter frd. af 18.12.1767, kongen konfirmerede, se samme fol. 91.

562) Se RA, Forsv. Ark., Generalauditoren, justitsprotokol 1771-96 fol 187, hvor også en attest på eksekutionen af straffen er indført.

I 1774 blev soldaten Andres Andersen i Rendsborg for et rovmod radbrækket fra neden af, givet nådestødet og flettet på hjulet, se samme fol 71.

1775 blev musketer Johan Heinrich Eckmeyer i Rendsborg henrettet efter frd. af 28.1.1738 for mord på en vilkårlig soldaterkammerat. Han synes ikke benådet til nogen hemmelig kvælning, se samme fol. 82.

563) Evans 1996 s. 199-200.

i modsætning til den voksende tilbageholdenhed over for at anvende korporlige straffe i religions- og sædelighedssager og ved slagsmålsdrab. Straffene i 1697- og 1738-forordningen var frygtelige, men de nåede ikke de barbariske højder, som vi har set praktiseredes i 1600-tallet og så sent som i 1678. Det nye i 1700-tallet var, at man lovmæssigt fastsatte den nøjere udformning af den pinefulde straf og hvilke forbrydelser, de skulle anvendes over for. Vi savner kendskab til omfanget af pinefulde straffe i 1500- og 1600-tallene. I Sjællandsfar Landstings område er det først fra ca. 1730, at det er muligt at give et dækkende billede, idet de militære straffe først kendes fra dette tidspunkt. Det er derfor vanskeligt at vurdere hvorvidt straffepraksis i 1700-tallets første halvdel præges af en stigende anvendelse af kvalificerede dødsstraffe. Det er dog en mulighed, at lovfastsættelsen af straffene og styrkelsen af politi- og retsapparatet har ført til en hyppigere anvendelse af pinefulde straffe.

Den gennemgående begrundelse for de kvalificerede dødsstraffe var, at de skulle være eksemplariske. Her var højesteretsdommernes formulering i sagen om mordet på landsdommer Becker i 1739 formentlig meget dækkende: Man ønskede, at der skulle straffes således, at man med lige så stor skræk kunne tale om straffen, som man talte om forbrydelsen.

Skærperne af straffene for forsætlige mord havde alle deres udgangspunkt i én og samme forbrydelse, nemlig det grundløse mord. Selv om de også blev benyttet over for rovmordere, jalousimordere og ved mord på foresatte, så var det disse mord på uskyldige, som foranledigede de nye love. Da netop straffen i disse sager udgjorde et centralt motiv for morderen, blev også kommunikationen af den skærpede straf særdeles vigtig. I det hele taget synes kommunikationen – fortællingen – om de frygtelige straffe at få en voksende rolle i straffeovervejelserne.

Christian 6. indførte, som vi har set, ikke den levende radbrækning i dansk straffelovgivning i den tanke, at den skulle føres ud i livet. Forbryderne skulle i hemmelighed aflives forinden. Christian 6. indførte dermed et konsekvent dobbeltspil i den offentlige afstraffelsesceremoni. Både Det Juridiske Fakultet, hvor Stampe og Kofod Ancher sad, og Højesteret pristede dette dobbeltspil og anbefalede dets brug.

I de nye videnskabelige straffeovervejelser, som dominerede i Frederik 5.s tid, var det straffenes nyttevirkning, som var i højsædet. Straffene skulle enten være forbedrende eller, hvor der ikke var håb om forbedring, skulle de være eksemplariske. Ved diskussionerne om 1749-forordningen var det tydeligt, at de ledende juristers fokus var rettet mod det indtryk henrettelsesceremonien ville gøre på de udannede almindelige mennesker. I deres opfattelse var det først og fremmest det afskrækkende indtryk, som legitimerede de kvalificerede dødsstraffe. Pinslerne før døden og vanæren efter døden var i virkeligheden elementer, som den dannede elite ønskede at distancere sig fra, men som den fandt nødvendige for de udannede tilskuers skyld.

Interessen for den almindelige befolknings opfattelse af straffene var også gennemgående i de overvejelser, som førte frem til 1767-forordningen. Denne forordning bragte natmanden og det uærlige arbejde, han udførte, frem i første linie i afstraffelsen. 1767-forordningen bliver med rette fremhævet som en milepæl i den strafferetlige udvikling, fordi den ophævede dødsstraffen for en type mord og dermed ved lov brød en over to århundreder lang religiøs styring af straffen for drab. Men samtidig peger den nye straf også tilbage i tiden med dens udpenslede offentlige vanæring af den dømte.

De kvalificerede dødsstraffe var ikke begrundede med religiøst-magiske overvejelser af den type, som prægede straffeovervejelserne ved religions- og sædelighedsforbrydelserne og ved de simple drab. Ved disse straffe var det derimod henrettelsesceremoniens religiøse og æresmæssige fortælling, som havde et magisk indhold. Således må de grundløse mord forstås i relation til henrettelsens religiøse indhold. Den herskende elites udvikling af straffen for de grundløse mord var et forsøg på at begrænse den religiøse fortælling i henrettelsen og til gengæld udvikle og forfine henrettelsesceremoniens vanærende symbolsprog.

10. Tyveri

Ligesom ved de overlagte mord dominerede afskrækkelsen i udformningen af straffene for ejendomsforbrydelser. Det overgribende afskrækkelsesmiddel var her vanæringen. Faktisk var de offentlige straffes vanæringsritualer generelt så nært forbundet med den foragt, som ramte tyve, at det er vanskeligt at trække grænsen mellem æresstraffene og deres udspring, tyveriforbrydelsen.

Landskabslovene fra 1200-tallet dømte tyveri hårdt⁵⁶⁴. De satte dødsstraf ved hængning for stort tyveri og gentagent tyveri. Jyske Lov gjorde dog straffen betinget af, at den bestjålne ønskede straffen udført. Ringe tyveri kunne enten straffes med, at tyven gjordes til træl – en straf der ikke havde tiden med sig – eller med offentlig piskning, brændemærkning eller afskæring af øre eller næse. Disse straffe var smertefulde, men det centrale i straffene var mærkningen og den offentlige udpegning af tyven. Når man stjal, mistede man sin ære og skulle udstødes af de ærliges samfund. Tyvsmærkningen skulle sikre, at den kollektive udstødelsesstraf blev udført.

Denne mærkning og offentlige æresfratagelse udviklede sig i senmiddelalderens købstæder til større ceremonier. Straffestedet blev til et egentligt bygningsværk, en hævet platform, placeret på et af byernes centrale torve. På kagen, som denne 'straffe-scene' kaldtes, foregik frtagelsen af æren med det bedste udsyn for tilskuerne. Samtidig blev strafudøvelsen professionaliseret. Der ansattes bødler til at udføre henrettelserne og de korporlige afstraffelser. Det centrale i æresfortabelsen var den foragt, som fulgte af tyveriet. Men med udviklingen af disse attributter og ceremonier, som skulle markere og offentliggøre æresfortabelsen, blev det ærerørige delvis overført til attributterne og ceremonien selv. Kagen og kagstolpen blev uærliggørende at røre, og de professionelle straffuldbyrdere, bødlen og hans hjælpere, rakkeren,

564) Udviklingen i afstraffelsen af tyveri frem til Danske Lov er beskrevet i Tyge Krogh: *Staten og de besiddelsesløse* (1987) s. 73-80.

blev uærlige. Uærlighedens kilde var tyven, men med forskydningen af det uærliggørende til attributterne kunne æresfratagelsesritualet også anvendes mod andre forbrydelsestyper. De ærerørige kagstraffe blev efterhånden også benyttet i sædelighedssager og over for tiggere. Denne udvikling omkring kagen har Hugo Matthiessen beskrevet levende⁵⁶⁵.

Hovedstraffen for tyveri i landskabslovene og købstadslovene var dog stadig dødsstraf. Den udførtes i hovedsagen ved hængning, som følgelig ansås for dybt vanærende.

I 1600-tallet begrænsedes dødsstraffen for tyveri noget. I første omgang skyldtes dette en voksende interesse for tyvenes arbejdskraft. Christian 4.s mange byggearbejder havde til stadighed mangel på arbejdsføre karle. I to missiver af 24.3.1601 og marts 1620 beordrede Christian 4., at – som der stod – ‘hængefærdige’ tyve skulle sendes til København, hvor de i stedet skulle sættes til strafarbejde. I forordning af 14.5.1636 ændredes formelt straffen for første gangs stort tyveri og gentagent ringe tyveri til strafarbejde på livstid. Forordningen omtalte ikke kagstrygning eller anden tyvsmærkning. Formentlig har brugen heraf været anset for et lokalt anliggende. 1636-forordningen begrundede ændringen med, at man fandt det for strengt at bruge dødsstraffen til småtyve. Christian 4.s store reces af 1643 gentog forordningens straffebestemmelser og begrundede mildnelsen med at den ringeagt over for menneskeliv, som den hidtidige lovgivning havde udvist, var uforsvarlig over for Gud.

Dette mildere syn fulgtes også i Danske Lov, hvor dødsstraffen næsten ophævedes. I stedet fastsattes et gradueret straffesystem med præcise definitioner af forbrydelserne og nøje fastlagte straffe. Stort tyveri defineredes nu som tyveri af heste og køer eller af koster til en værdi af over tyve lod sølv, hvilket svarede til ti rigsdaler. Ringe tyveri dækkede alle andre tyverier. Ringe tyveri straffedes første gang med pisk, anden gang med pisk ved kagen og tyvsmærke, dvs. brændemærke, på ryggen, tredje gang med kagstrygning og tyvsmærke i panden, fjerde gang med kagstrygning, tyvsmærke og livstids strafarbejde i jern (6-17-32, 33, 34 og 35). Stort tyveri straffedes første gang med kagstrygning og tyvsmærke i panden, anden gang med kagstrygning, tyvsmærke og livstids strafarbejde i jern (6-17-36 og 37). Endelig straffedes den, som brød ud af jern og fængsel og siden stjal, med galgen (6-17-38). Hæleri, medvideri og forlokkelse af mindreårige og tyende gav samme straf som tyveriet (6-22-2).

Udover disse generelle straffe var der særlig hårde straffe for røveri – stimandsgering – og indbrud i kirker. DL 6-16-1 og -4 satte hjul og stejle straf herfor. Almindeligt tyveri fra kirker straffedes, hvis tyveriet var stort med galgen, hvis det var mindre med kagstrygning og livstids strafarbejde.

⁵⁶⁵ Hugo Matthiessen: *De kagstrøgne* (1919) s. 48-64.

De graduerede straffe for almindeligt tyveri var allerede med i det første projekt til Danske Lov, som udformedes i 1669⁵⁶⁶, og de overlevede de gentagne revisioner i 1670'erne. Danske Lov var dog næppe udstedt i 1683, før de milde straffe kom under angreb. I 1685 beklagede landsdommerne på Fyn sig over, at tyveriet greb om sig fordi loven befriede tyvene for livsstraf. De ansøgte derfor om at måtte hænge nogle tyve, der gentagne gange havde stjålet, og fik kongens tilladelse dertil⁵⁶⁷. Året efter indgav landsdommerne i Nørrejylland en tilsvarende ansøgning og fik tilladelse til at dømme nogle tyve og røvere til hjul og stejle⁵⁶⁸. I 1689 nedsattes en kommission til bl.a. at overveje straffen for tyveri. Kommissionen foreslog, at straffen for stort tyveri og tyveri af kvæg på marken ikke kun skulle være at kagstryges og brændemærkes men også strafarbejde på livstid. For indbrud om natten foreslog de hængestrafpen genindført og endelig foreslog de, at dommere, hvis de fandt at en tyv burde straffes hårdere, end loven foreskrev, skulle opfordres til at ansøge kongen om tilladelse til strafskærpelse⁵⁶⁹.

Kommissionens forslag førte til, at hængestrafpen for tyveri genindførtes ved forordning af 4.3.1690. Man begrundede det med, at der havde været en almindelig landeklage over at tyverier var taget til, siden Danske Lov havde befriet tyve for dødsstraffen. I forhold til kommissionens forslag gik forordningen videre. Det bestemtes at tyveri af hest eller ko på marken og indbrudstyveri i et beboet hus om natten skulle straffes med hængning.

Forslaget om øget brug af strafarbejde medtoges ikke i 1690-forordningen, men med reskript af 14.7.1694 indførtes det i langt større målestok end kommissionen havde tænkt sig. Reskriptet var foranlediget af Sjællands stiftamtmand, Otto Krabbe. Han besværede sig over, at de tyve der dømtes til kagstrygning og brændemærke blev frigivet efter straffen. De brændemærkede tyve fortsatte nemlig med deres tyverier og røverier og de, der havde ladet tyvene pågribe, måtte leve i frygt for deres hævn med ildebrand og anden ulykke. Det besluttedes derfor for Sjællands vedkommende, at alle tyve, som blev kagstrøget og brændemærket, efter straffens udførelse skulle sendes til Bremerholm og arbejde der på livstid. Hermed bortfaldt i praksis straffene for tredje og fjerde gangs ringe tyveri og anden gangs stort tyveri, idet allerede første gangs stort tyveri og anden gangs ringe tyveri nu medførte livstids strafarbejde. Reskriptet fra 1694 blev i 1728 genudsendt og gjort gældende for hele Danmark.

566) Se Forarbejderne til Kong Kristian V's Danske Lov (udg. ved V.A. Secher og Chr. Stöchel) (1891-92) bd. 2 s. 242-43.

567) RA, DK, konc. og indlæg til fynske tegn. 1685/44.

568) RA, DK, konc. og indlæg til jyske tegn. 1686/35.

569) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1689/312.

I 1700-tallets første halvdel på Sjælland opererede man hermed i hovedsagen med tre forskellige straffe for tyveri.

Den mindste straf var at piskes men ikke på kagen. I 1718 og igen 1720 og 1724⁵⁷⁰ måtte Danske Kancelli præcisere, at piskestraffen for første gangs ringe tyveri skulle gives som man sagde 'inden lukte døre'. Det kunne ske enten i arresten eller i den stue, hvor tinget holdtes. Det var heller ikke tilladt at benytte bødlen hertil. Piskene blev som regel givet af stedets fangevogter eller en vægter. I et enkelt tilfælde opnåede en delinkvent at piskningen blev besørget af hans bror⁵⁷¹. Ideen i denne ikke-offentlige piskning var, at den formelt ikke betragtedes som uærliggørende. Det var en korrigerende straf, hvor det skulle være muligt bagefter at vende tilbage til samfundet. Straffen blev dog i en del tilfælde forbundet med en forvisning fra den købstad eller det herred, hvor tyveriet var begået. Jeg har ikke fundet materiale som kan belyse om de således risede kunne fortsætte deres normale liv efter straffen.

Herefter kom straffen at kagstryges og brændemærkes enten på ryggen eller i panden. Denne straf kombineredes i Sjællandsfar Landstings område, altid med strafarbejde på livstid. Egentlig kunne den livslange arbejdsstraf overflødiggøre de mærkende kagstraffe, for når tyven alligevel fjernedes fra samfundet blev mærkningen jo unødvendig. De offentlige æresfratagelsesritualer kunne dog afskrække potentielle kommende tyve blandt publikum. Kagstraffene kom også til at fungere som en sikring mod en senere benådning for strafarbejdet. På Bremerholm og senere i fæstningerne skelnedes der mellem de ærlige og de uærlige fanger. De som havde været i bødlens hænder hørte til de uærlige, og for dem var benådning ikke mulig.

Endelig var der dødsstraffen ved hængning eller for røvere og kirketyve halshugning og stejling.

Det Teologiske Fakultet forelagdes kun få tyverisager, i alt syv. Tre sager angik kirketyverier. Fakultetet slog flere gange fast, at der ikke i Guds lov var bestemmelser, som krævede dødsstraf for tyveri og indstillede som regel tyvene til benådning for dødsstraf. Man mærker, at Fakultetet betragtede retsforfølgelsen af tyve som et verdsligt anliggende. Fakultetet var dog ikke imod dødsstraffen for tyveri. I 1725 anbefalede det at to notoriske tyve blev hængt⁵⁷², og samme år udvirkede kirken, som det vil fremgå nedenfor, en skærpelse af straffen for kirketyveri.

570) Se RA, DK, sjæll. tegn., resk. af 7.10.1718 (fol. 644) til Sjællands stiftamtmand Adeler, resk. af 13.5.1720 (fol. 495) til samme, resk. 21.10.1720 (fol. 632) til amtmanden på Møn, resk. 19.8.1724 (fol. 348) til amtmand Seidelin, Københavns Amt.

571) Se Bilag A sagnr. 1742:u7, Johan Madsen, Ars herred.

572) Bilag C sagnr 1725:5.

Retsforfølgelsen af tyveri

Tyveri var den dominerende lovovertrædelse i 1700-tallets første halvdel. Mens jeg i min undersøgelse af den civile og militære retsforfølgelse i Sjællandsfar Landstings område 1719-56 har fundet 239, der tiltaltes for religions- og sædelighedsforbrydelser samt drab, så var der i alt 478, som tiltaltes for tyveri. Ejendomsforbrydelsernes dominerende stilling betød, at når der i perioden taltes om en ringe retsforfølgelse var det overvejende tyverierne der fremstod som problemet. Derfor kan bestræbelserne på at styrke retsapparat og retsudøvelsens økonomi for en stor del ses som en politik over for tyveri.

Der er flere forhold, som indikerer, at tiåret efter Store Nordiske Krigs afslutning i 1719 var præget af omfattende og alvorlig ejendoms kriminalitet. De frygtelige rov-mord, som pådømtes ved de civile og militære retter i 1727 og 1730, var et tegn her-på, og et par gange i 1720'erne måtte man gribe til ekstraordinære forholdsregler for at bekæmpe organiseret tyveri i Sjællandsfar Landstings område.

Første gang var i Slagelse og omegn, hvor et tyverikomplot blev retsfulgt i 1722. Magistraten i Slagelse berettede i et brev til kongen, at tyvene nu i mange år havde sammenrottet sig, men alle forsøg på at retsforfølge dem havde været forgæves på grund af deres trusler. „Bonden er saa afskræchet formedelst at de hafver truet med Ildebrand og anden Ulyche, at de iche hafver eller tør tahle, om de aldrig saa meget vi[d]st havende. Skeer og ofte Ildsvaade i Landet, uden at viide hvorfra, som fast kand præsumeres, skee af slige skalchagtige Tyfve“⁵⁷³. Året før var én af tyvene blevet pågrebet og sat i Slagelse arrest, men komplottet var gået så vidt, at det en nat havde brudt ind i arresten, havde befriet ham og hjulpet ham bort fra Sjælland. Nu havde de begået indbrud i borgmesterens hus. Magistraten havde denne gang anholdt fire formodede deltagere i indbrudet. Den ene var en undvegen Bremerholms-fange med brændemærke, som tilsyneladende var godt kendt på egnen men alligevel havde levet nogle år i fred. De tre andre var, ligesom den der undveg forrige år, ryttere, som havde tjent ved regimentet på Antvorskov slot uden for Slagelse, men som ved reduktionen af hæren efter krigens slutning havde fået deres afsked.

Magistraten havde fået det stedlige rytterregiment til at hjælpe med pågribelsen, og nu bad man yderligere kongen om, at de arresterede måtte belægges med hårdt fængsel og tortureres for at få dem til at bekende og udlægge de øvrige. Desuden ville man have, at de som således udlagdes som deltagere og medvidere i tyvekomplottet, skulle bevise deres uskyldighed ved et „godt og christelig Sognevinde [deres sognefællers vidnesbyrd]“. Kunne de ikke få deres sognefæller til at stå inde for dem, skulle de

573) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1722/40, heri brev af 15.1.1722 fra Slagelse magistrat til kongen. Se også bilag A sagnr. 1722:3.

dømmes efter beskyldningerne. „Skee ded, da [vil] deris Mayt. fornehme, at inden faae Tieder skulle høres gruelige og fast uhørlige Ting, hvad udi mange Aar hafver gaaet i Svang Landet og dets Indbyggere, som nærer sig rædelig, til Ruin og Ødeleggelse“⁵⁷⁴.

Magistraten fik stiftamtmand Gersdorffs tilslutning til dele af sin plan, men kongen og Kancelliet afviste brugen af tortur og omvendt bevisførelse og fastholdt at sagen skulle pådømmes efter lands lov og ret. Sagen førte til, at de fire arresterede blev hængt, mens nogle andre mistænkte frifandtes⁵⁷⁵.

I 1726 blev et stort tyverikomplot optrævlet i Næstved og omegn. En række personer, hvor flere var landsoldater eller afskedigede soldater, havde gennem nogle år stjålet og som banden ved Slagelse havde de truet egnens beboere med ildebrand og andre ulykker, hvis de angav dem⁵⁷⁶. Efter at den ekstraordinære sag var pådømt ved Højesteret, blev ikke mindre end ni personer hængt. Desuden blev to kagstrøgne, brændemærket og sat til strafarbejde på livstid. Det var det næstvedske tyvekomplot, der blev anledningen til den i kapitlet om retsforfølgelsen omtalte kongelige befaling til amtmændene om at være mere aktive i retsforfølgelsen af tyve.

Et andet tegn på tidens lovløshed var de mange kirketyverier. I 1725 klagede biskop Ochsen i Århus over at nogle tyve havde stjålet bly fra kirketaget på Ølsted kirke ved Horsens, og også flere andre kirker havde fået stjålet af deres blytage. På biskoppens forslag gentoges derfor en forordning fra 1672, som fastsatte hængestraf for tyveri af bly fra kirketagene⁵⁷⁷.

Også på Sjælland florerede kirketyverierne. Da Sjællands biskop Christen Worm i 1730 indgav et længere forslag til betleriets afskaffelse, indledte han med denne situationsberetning fra stiftet: I København kunne man dårligt bevæge sig uden for en dør uden at blive omsværmet af tiggere, og i resten af stiftet gik det endnu værre til.

„Got Folck (...) kand neppe een Time paa Dagen sige dem frie fra deslige Trøglere. Endskiønt de vide samme ere icke Almissee værdige maae de dog recke dem Haanden, om ei af Kierlighed, dog af Frygt. Thi saadanne Mennisker,

574) Samme.

575) Akter i sagen ses i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1722/40 og 1722/121. LAS, Sjø.La., justitsprotokol 20.5.1720, s. 74, og RA, Højesteret, voteringsprotokol 1722, fol. 324, 1.8.1722. At de fire virkelig hænges fremgår af RA, DK, supplikprotokol 1722, 2. halvår, nr. 599, 12.11.1722, hvor fordelingen af udgifterne til sagen afgøres.

576) Citeret fra kgl. res. af 29.7.1726, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1726/265-66. Sagen er også behandlet i 1726/276 og 1726/360.

577) Frd. 8.10.1725 og korrespondance om dens indførelse i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1725/242.

naar de ei begebnis som de vilde, true med Brand og anden Ulycke. At deris Truseler iblandt stilles i Verk, derpaa kunde anføres mange Exempler: Aar 1729 blefv en betlende Qvinde, som vilde stucket ild paa en Gaard i Holbeck, funden i frisk Misgierning og anholdet, men jeg hafver icke hørdt til at hun blefv straffet.

Paa sex a siuf Aar er skeet Indbrud ofver i hundrede dette Stifts Kirker (...). Alle derimod gjorde Anstalter hafve intet kundet hielpe, men Betlere som om-løbe Landet ere befundne at have med sig det slags Verktøig, der kunde op-dirke de beste smiddede Laase, hvoraf jeg drager den Slutning, at deslige ugu-delige Landløbere kand hafve begaaet en stor Del af det ofveralt bekiendte Kirkeran⁵⁷⁸.

Tyvekomplotterne, de mange kirketyverier og biskop Worms om end noget subjektive situationsbeskrivelse tegner et billede af en betydelig kriminalitet – også i og omkring de mindre sjællandske byer. Det ser ud til at reduktionen af den hvervede hær ved krigens slutning har medvirket til den øgede kriminalitet, men også det i kapitel 1 omtalte utilstrækkelige retsapparat har formentlig befordret den. Man får det indtryk, at en stor del også af de grovere tyverier ikke blev undersøgt på grund af usikkerhed om betalingen af retssagerne. Når så endelig man tog sig sammen til at rejse sag – enten fordi den bevismæssigt var så klar, at den hurtigt kunne afsluttes, eller fordi tyverierne var gået alt for vidt – måtte de pågrebne tyve undgælde for den vrede alle de uopdagede tyverier havde skabt, og andre formastelige til skræk og afsky fældedes der hårde domme.

Vreden gav sig ofte udtryk i en summarisk og ikke ganske lovmedholdelig retsproces. Slagelse Magistrats forslag om se bort fra de normale bevisregler for de tyveri-anklagede er betegnende. Man ønskede at gøre tyves retsproces kort, og ønskede ikke at give dem for meget bekostelig retssikkerhed. I 1720'erne blev mange også af de alvorligere tyverisager afgjort ved underretterne. Bremerholm modtog fra 1727 til 1730 fem tyve fra Sjællandsfar Landstings område, som på underretsdomme var kagstrøgne og brændemærkede. Fra 1719 til 1734 dømte Sjællandsfar Landsting otte tyve til hængning eller stejling. Kun én af disse sager prøvedes ved Højesteret og ingen af sagerne forelagdes kongen til resolution.

Udover Det Teologiske Fakultets præcisering af, at straffen for tyveri var et verdsligt anliggende, er jeg ikke stødt på overordnede synspunkter på straffene for tyveri i denne periode.

578) Se biskop Worms forslag af 17.1.1730 s. 1-2 i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1731/330.

Christian 6.s tid

1730'erne og 40'erne prægedes som tidligere omtalt af en generel styrkelse af retsapparatet. Især de klarere regler om offentlig fordeling af udgifterne, som fastsloges med forordning af 26.9.1732 og præciseredes med talrige reskripter i det følgende årti, havde stor betydning for retsforfølgelsen af tyveri. Antallet af tyverisager og tyverianklagede steg markant, som det tidligere er vist, og den stemning af lovløshed, som fornemmes i mange af sagerne fra 1720'erne, forsvandt. I en stor tyverisag fra 1735 udnyttedes de nye repareringsregler til en kompliceret retsforfølgelse af hele 25 personer⁵⁷⁹. Hovedmændene var natmænd fra flere sjællandske købstæder, som havde stjålet gennem mange år. Natmændene havde ikke som 1720'ernes tyvebander truet befolkningen, men havde kunnet begå deres tyverier under dække af den isolation, som deres uærlighed forlenede dem med. Dette forhold og natmandskriminaliteten behandles i kapitel 16.

Parallelt med styrkelsen af retsapparatet begyndte tyverisagerne også at få en grundigere behandling i retsapparatet. I 1735 besluttede Christian 6. som tidligere omtalt (se s. 64), at alle dødsstraffe skulle forelægges ham til resolution. Dette betød, at alle hængestraffe herefter behandledes på højeste niveau. Men også de mindre alvorlige tyverisager blev grundigere behandlet. Fra 1731-56 er jeg kun stødt på en enkelt sag, hvor en tyv blev kagstrøget på en underretsdom⁵⁸⁰. Æresstraffene blev dermed som minimum prøvet ved landstinget før dom fældedes, men en stor del af æressagerne pådømtes tillige ved Højesteret, og mange af disse sager indgaves også til kongelig resolution.

Det er tidligere omtalt at Christian 6. – først og fremmest med teologiprofessor Jeremias Reuss som rådgiver – benyttede de kongelige benådninger til at indføre en mildere domspraksis i religions- sædeligheds- og visse drabssager. Det område, hvor Christian 6.s indgriben i domspraksis var mest markant var imidlertid i tyverisagerne.

Fra 1735-46 blev der i Sjællandsfar Landstings område idømt 51 dødsstraffe og æresstraffe for tyveri. Heraf blev de 26 forelagt kongen. Efter i 1735 at have stadfæstet fire dødsstraffe for tyveri, benådede Christian 6. i de følgende ti år konsekvent – i alt 14 gange – for hængestraffen. Også brændemærkestraffen benådede han som regel for, og i mange tilfælde undlod han også kagstrygningen og nøjedes med at idømme tyvene strafarbejde. De som var dømt til hængning slap dermed gennem de

579) Se bilag A sagnr. 1735:7.

580) Bilag A sagnr. 1741:u1. Sagen drejede sig om en kvinde, Anna Maria, som udover flere småtyverier også var anklaget for at have haft falsk pas og at lade sig troløve selv om hun var gift. Ars herredsting dømte hende til kagstrygning og livstid i Spindehuset. Da hun ikke ønskede at anke sagen tillod amtmand Adeler, at straffen eksekveredes på herredstingsdommen.

kongelige benådningsretter som regel med kagstrygning eller endda alene strafarbejde. Kongens mildnelser af straffene medførte dermed det paradoks, at de som idømtes hængestraf som regel efter kongelig resolution slap billigere end de som landsting eller Højesteret bare idømte kagstrygning og brændemærke. Det skyldtes, at straffen at kagstryges og brændemærkes i de fleste tilfælde blev eksekveret uden at sagerne forelagdes kongen⁵⁸¹.

Denne markante brug af benådningsretten var ikke indskrænket til sagerne fra Sjællandsfar Landsting men gjaldt alle civile såvel som militære sager⁵⁸². Resultatet var, at hængestrafen for tyveri så godt som ophævedes i Christian 6.s sidste ti regeringsår. I mine mere sporadiske undersøgelser af den civile retsforfølgelse uden for Sjællandsfar Landstings område er jeg dog stødt på en enkelt jysk sag fra 1741, hvor Christian 6. konfirmerede en hængestraf⁵⁸³.

Jeg er ikke stødt på tilfælde i perioden 1735-46, hvor Christian 6. i tyverisager udbad sig de teologiske eller juridiske fakulteters rådgivning, og jeg har heller ikke fundet andet materiale, som kan belyse motiverne bag kongens benådningspraksis.

Opgør med Christian 6.s benådningsretter efter 1746

I 1740'erne opstod i forskellige forbindelser en debat om straffen for tyveri. Baggrunden for overvejelserne var, at tyverierne i København efter mange udsagn havde fået et voldsomt omfang. Dette bekræftes af undersøgelsen af militære straffesager i Sjællandsfar Landstings område. Omkring 100 af de i alt 151 tyverianklagede fra perioden 1729-56 stammer fra ti-året 1744-53, og det var altovervejende de skiftende fodfolksregimenter i Helsingør, som stod for sagerne. I en del af sagerne var tyverierne begået i København, før regimentet forflyttedes herfra til Helsingør, og i mange tilfælde var der tale om organiserede tyverier, hvor der i samme sag var 4-6 anklagede, ja, i et enkelt tilfælde hele 12.

Tyveribekæmpelsen i hovedstaden blev genstand for flere initiativer allerede i Christian 6.s tid. En instruks for politimesteren i København af 24.3.1741 gav denne øgede beføjelser til at opklare tyverier. Men instruksens indeholdt også mulighed for at mildne straffen for ringe tyveri. Politimesteren skulle normalt efter opklarings-

581) I 19 tilfælde blev domme gæende ud på at kagstryges og brændemærkes enten på ryg eller pande samt strafarbejde på livstid eksekveret uden at være forelagt kongen, mens otte som nævnt opnåede en kongelig behandling af deres sag, som altid førte til mildnelser.

582) Fra 1735 til sin død i august 1746 benådede Christian 6. alle til hængning dømte tyve ved de landmilitære retter.

583) Det var en hængestraf over tyven Povel Mortensen fra Skanderborg rytterdistrikts birk, Se RA, DK, jyske tegnelser 1740-42, fol. 430, res. af 10.11.1741.

gen af en tyverisag forelægge den for bytinget, som skulle pådømme den efter loven. Nu fik han imidlertid tilladelse til i sager om første gangs ringe tyveri, hvor den bestjålne tillod det og tyven erklærede sig tilfreds dermed, at idømme „ringere Straf paa Kroppen med Fængsel paa Vand og Brød, Spansk-Kappe, Gabestok, Spindehuset eller anden vilkaarlig Straf“. Herved undgik tyven den officielle uærlige tyvssdom.

En årsag til de mange militære tyverier var formentlig, at tyvene havde gode muligheder for at afsætte de stjålne varer. Soldaterkoner havde i 1725 fået en generel tilladelse til at sælge brugt tøj. Denne sammenhæng mellem afsætningsmuligheder og tyveri sås i en militær sag fra 1744. Kronprinsens regiment var netop forflyttet fra København til Helsingør, og her tiltalte soldaterkonen Else Maria og tilstod i alt 54 tilfælde af småtyverier af især klæder. Det stjålne var blevet solgt af hendes mor, som ligeledes var gift med en soldat⁵⁸⁴. Soldaterkoners tilladelse til at sælge brugt tøj ophævedes derfor ved forordning af 27.7.1742.

Disse bestræbelser i Christian 6.s tid rettede sig mod den politimæssige bekæmpelse af tyverierne, men næppe var Christian 6. død før strafudmålingerne for tyveri og de kongelige straffemildnelser kom i fokus. Det sås i forordningen af 13.1.1747, som ophævede Christian 6.s bestemmelse om at alle dødsstraffe skulle forelægges kongen til resolution. Og i februar 1747 nedsattes en kommission, der med henvisning til det overhåndtagende tyveri skulle komme med forslag til skærpede straffe for tyve og hælere⁵⁸⁵. Kommissionen var nedsat på Krigskancelliets foranledning, og bestod af rådmand i København og præsident i underadmiralitetens retten Rasmus Holm, den militære generalauditor, J.G. Linck, og generalprokurør J.S. Wartberg. Krigskancelliet ønskede at skærpe de civile tyveristraffe, men det kunne generalauditor Linck ikke få sine to juridiske kollegers tilslutning til. Wartberg og Holm indgav en separat indstilling til kongen, hvor de argumenterede kraftigt for, at de civile straffe for tyveri faktisk var hårdere end de militære. Hovedbudskabet i indstillingen var dog et andet, nemlig et angreb på de udbredte kongelige benådninger.

„... Men om nogen grundig Aarsag til Tyveriernes, Hælens og Tyvsmed-
videries Tiltagelse skulle kunde gives, ligger den ikke i den ved Loven dicterte
Strafs Lemfældighed, men meest derudi, at, naar Dom efter Lovens Rigueur er
gaaet, da Straffen for de allerfleste til Befrielse for Galgen eller Kag og
Brendemerke og alleene til Straf med Arbeyde i Jern og Spindehuset – hvor-

584) Se bilag B sagnr. 1744:6.

585) Se reskr. af 10.2.1747 til J.S. Wartberg. Initiativet til kommissionen kom fra Krigskancelliet, som ved reskr. af 1.2.1747 udnævnte J.G. Linck til kommissionen, samt meddelte Søkrigskancelliet og Danske Kancelli, at kongen ønskede kommissionen nedsat og de to andre kancellier skulle udpege hhv. Holm og Wartberg. Der er ikke lykkedes at finde yderligere materiale om kommissionens nedsættelse i Krigskancelliets arkiv.

efter de efter nogle Aaris eller nogen Tiids Forløb efter Ansøgning ere blevne løsladte – til Dato iidelig ere bleven allernaadigst modereret. Og holde vi allernaadigst for, at det er ikke saa meget derfor at undre at Tyverie nu saa meget gaar i Svang, som dette, at ikke flere Tyverier foregaar⁵⁸⁶.

Det var en forbavsende frimodig kritik af den kongelige benådningspraksis de to jurister fremsatte. Wartberg har formentlig repræsenteret et frustreret landsdommer- og højesteretsdommerkorps, som nu gennem ti år havde set deres domme konsekvent tilsidesatte og formildede af den forrige konge. Kommissionsarbejdet førte ikke til nogen lovinitiativer. Wartberg og Holm mente jo ikke, at der var behov for nye love, men kun for en begrænsning af benådningerne, og generalauditør Linck formulerede ikke Krigskancelliets ønsker i et konkret forslag.

I 1751 kom de københavnske tyverier igen op til debat. Københavns overpræsident besværede sig over de mange løsgængere og det udbredte tyveri i København. Han foreslog bl.a. at straffen for tyvshælere skærpedes. Den daværende generalprokurør, Bolle Luxdorph, tog anledning heraf til at foreslå, at man nu ophævede den bestemmelse i politimesterinstruksen fra 1741, som tillod politimesteren at idømme mildere straffe for første gangs ringe tyveri⁵⁸⁷. Dette skete ved reskript af 30.7.1751.

Det juridiske establishment, som kom til at dominere strafferetsplejen med Frederik 5.s tiltræden, var altså utilfreds med den mildnelse af straffene for tyveri, som Christian 6. først og fremmest gennem sin benådningspraksis havde indført. Fra 1746 sås der da også en strengere straffepraksis. Ved de civile retter i Sjællandsfar Landstings område blev der 1746-56 eksekveret fem hængestrafte. Den første ramte Birthe Pedersdatter, som havde stjålet en ko på marken. Et halvt år tidligere hav-

586) Indstillingen af 23.1.1748 ligger i RA, DK, konc. og indlæg til oversekretærens brev bog 1748/29. Det lykkedes ikke Wartberg og Holm at afæske Linck noget skriftligt forslag. De sendte derfor deres erklæring til kongen gennem Danske Kancelli. Erklæringen indeholdt også en spydig kommentar om at befalinger vedr. de civile love efter frd. 20.2.1717 skulle ekspederes af Danske Kancelli og ikke af Krigskancelliet. Derfor havde Krigskancelliet ikke været beføjet til at udvirke nedsættelsen af kommissionen.

Det danske cancellikollegium havde „aldeles intet at erindre“ mod kommissionens erklæring og i Konseillet opnåedes (16.2.1748) Frederik 5.s tilslutning til at Krigskancelliet skulle svares „Og som det allernaadigst haver behaget hans kongl. Maytt. denne (...) Forestilling, efter at samme udførlig er bleven hans Maytt. allerunderdanigst refereret, i alt allernaadigst at approbere, saa bliver [denne kgl. resolution] det kongl. Krigskancellie til behagelig Efterretning communiceret med tjenstskyldig Anmodning, at ifald Generalauditøren endnu maatte indkomme med noget Forslag herudinden, Generalprokurøren og Underadmiralitetspræsidenten, da tillige maatte vorde hørte, førend nogen finale kongl. allernaadigst Resolution derover allernaadigst blev udbedet“.

Sagen demonstrerer hvor lidt Frederik 5. åbenbart forstod de resolutioner han underskrev: Først kunne Krigskancelliet få kongens underskrift på et krav om skærpede civile tyveristrafte, og dernæst kunne Konseillet få kongens underskrift på at give Krigskancelliet en 'næse' for at have forledt kongen til dette.

587) Von Rappes brev til kongen og Luxdorphs erklæring er i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll tegn. 1751/397-400.

de Frederik 5. benådet en hestetyv i en helt parallel sag⁵⁸⁸. Det var formentlig Birthes uheld, at hendes sag kom til behandling i Konseillet den 16.2.1748, netop samme dag som tyverikommissionens erklæring om de kongelige benådningers skadelige virkninger lå på Konseillets bord. Også inden for de militære retter sås et par hængestraffe for tyveri i perioden efter 1746⁵⁸⁹, selv om ingen blev hængt ved regimenterne i Sjællandsfar Landstings område.

Den ene militære sag, hvor en hængestraf fuldbyrdes angik et stort tyvekomplot i København, som påtaltes i 1751-52. I alt 23 soldater og soldaterhustruer var tiltalte for adskillige tyverier og hælerier. Regimentsretten havde dømt fem af dem til hængning. Generalauditør Schrøder indstillede, at de benådedes for livsstraffen, men på overkrigssekretær Lerches forslag besluttedes, at de tre groveste tyve skulle føres til retterstedet og der, under galgen, spille terninger om hvem af dem, der skulle hænges. Dette terningespil foregik virkelig den 6. marts 1752, og den tabende, musketer Johann Adolph Spendler, blev hængt⁵⁹⁰. Denne specialitet, at spille terning om døden, syntes at tiltale general Lerche. Den blev også benyttet året før i en sag om opsætsighed fra to soldaters side. Begge disse spektakulære terningespil på rettersteder ved København vakte betydelig opmærksomhed, og der blev skrevet skiltingsviser om dem⁵⁹¹. Christian 6. havde benyttet terningespillet to gange i deserta-tionssager i 1732 og 1740⁵⁹². Men den sidste gang i 1740 havde han arrangeret det således, at soldaterne, umiddelbart før terningespillet skulle begynde, skulle modtage en kongelig benådning for dødsstraffen⁵⁹³.

Da generalauditør Schrøder indstillede de fem tyve fra 1751-52 til benådning anførte han et nyt principielt argument. Han begrundede nemlig sit forslag om benådning med, „at der ingen sammenligning er mellem jordisk gods og et menneskes liv, og desuden der heller ikke i de guddommelige love er forordnet dødsstraffe for

588) Se bilag A sagnr. 1747:7 (Birthe Pedersdatter) og 1747:1 (Søren Rasmussen, som 18.8.1747 af kongen benådedes til kagstrykning, brændemærke på ryggen og strafarbejde på livstid).

589) Bilag B sagnr. 1747:r2 (Johan Carl Hartmann, København) 1751:r2 (Spendler København).

590) Gen.aud. (landetaten), justitsprotokol 1750-52 fol. 313.

591) Se bilag D visenr. 1751:2 og 1752:1.

592) Se bilag B sagnr. 1732:4 samt RA, Gen.aud. (Landetaten), justitsprotokol 1740- 41 fol. 233 f. Ved kgl. res. af 19.12.1740 dømtes soldaterne Kugler, Fett, Blies, Stade, Augustin, Schmidt, Meyer og Soest til at spille om galgen for desertation.

593) Den 11.1.1741 skrev Christian 6. til overkrigssekretær Michael Numsen, at en kongelig pardon på livet skulle meddeles ved terningespillet og at Numsen skulle sikre at pardon'en udråbtes på det rette tidspunkt. Det fremgår af samme brev, at Christian 6. havde modtaget gejstlig rådgivning i denne sag. Denne rådgivning har imidlertid ikke kunnet findes. Se Kong Christian 6.s egenhændige breve til overkrigssekretær Michael Numsen, meddelt af Louis Bobé (1916) s. 330.

I det sporadiske materiale om Frederik 4.s militære straffepraktis er jeg stødt på en enkelt sag fra 1725, hvor kongen besluttede, at to soldater tiltalt for desertation skulle spille terninger om hvem af dem, der skulle brændemærkes og sættes på Bremerholm. Se RA, Gen.Aud. (Landetaten), justitsekstrakter 1722-27, kgl. res. 9.1.1725.

tyverier⁵⁹⁴. Dette er første gang, jeg er stødt på en principiel naturretligt inspireret afstandtagen fra dødsstraffen for tyveri. En tilsvarende opfattelse formuleredes af Horsens magistrat samme år. Årsagen var, at Danske Kancelli havde udbedt sig lokale embedsmænds forslag til forbedring af Danske Lov. Her anbefalede magistraten i Horsens at galgestrafen for tyveri ophævedes. Den skulle erstattes med at tyven blev kagstrøget, brændmærket og som en uærlig fange hensat til arbejde i jern på livstid. Magistraten argumenterede med den forskel der var på en drabsmands og en tyvs forseelse: „Drabsmanden, der udgyder sin Næstes Blod og betager ham hans Liv, som ingen anden end Gud kan gøre, henrettes undertiden med Sværd og faar Kiste og Ligtøj og bliver begravet i Kirkegaarden, mens Tyven, der maaske kun har stjaalet et umælende Creatur af ringere Værdie undertiden end 8 à 10 Dahler, som en forbandet Ting bliver ophængt i Galgen til Spot og Spe for hele Verden, indtil han af Ravne og Krager, Vind og Vejr bliver fortæret“⁵⁹⁵.

Den principielle holdning til tyveristrafen, som Schrøder og Horsens magistrat udtrykte, genfindes imidlertid ikke hos de øvrige toneangivende jurister og statsmænd i 1740'erne og 50'erne. Den fremherskende opfattelse hos disse var, at hængestraffen og de hårde korporlige æresstraffe var både retfærdige og nødvendige af eksemplariske årsager. Som Hielmstjerne voterede i Højesteret i 1753, da han ønskede tre tyve hængt: „Disse Tyve meritere icke Compassion.“⁵⁹⁶

Det hører dog samtidig med til vurderingen af retsforfølgelsen af tyveri efter 1746, at der fortsat kan ses en tilbageholdenhed i brugen af såvel æres- som hængestraf. Juristerne ønskede ikke nogen voldsom brug af de hårde straffe. Begrænsende definitioner af natlige indbrud og tyveri af kvæg på marken fortsatte, ligesom Frederik 5.s rådgivere fortsat benådede mange af de tyve, som Højesteret havde dødsdømt. Straffepraksis kan illustreres af diagram 11 og 12, som viser de endelige domme i sager ved de civile retter i Sjællandsfar Landstings område.

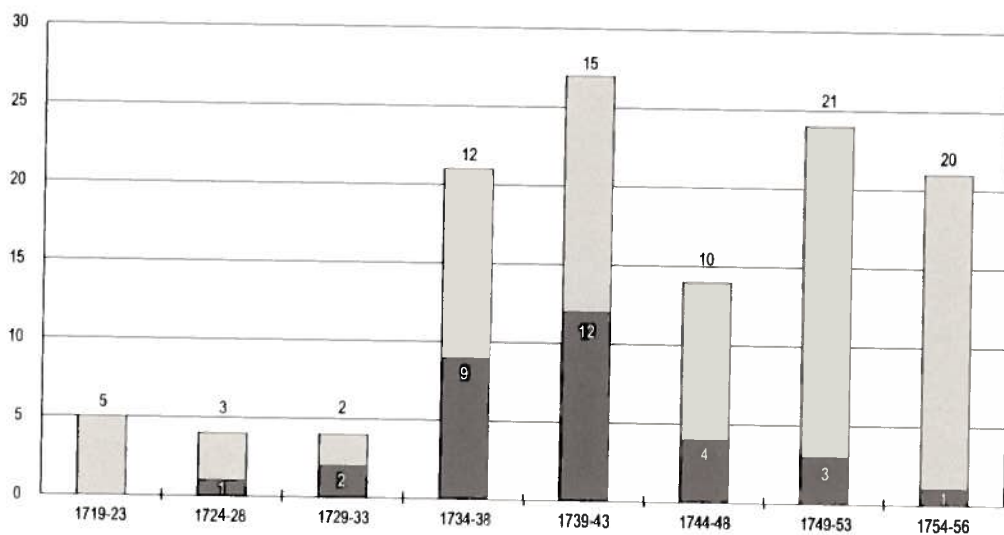
594) „anbey dass Zwischen zeitlichen Gütern und eines Menchen Leben kein Vergleich, zudem auch in dem göttliche Gesetze auf Diebställe keine Todes-Strafe verordnet sey“, se RA, Gen.aud. (landetaten), originale relationer 1752-53, relation nr. 75 af 31.1.1752.

595) Se Horsens Magistrats indlæg af 6.6.1753 i RA, DK, akter vedk. Bredo Munthes lovrevisionsarbejde 1747-55, efterretninger om lovens forbedring iht. kgl. resc. af 1752 og 1753, læg vedr. Århus Stiftamt.

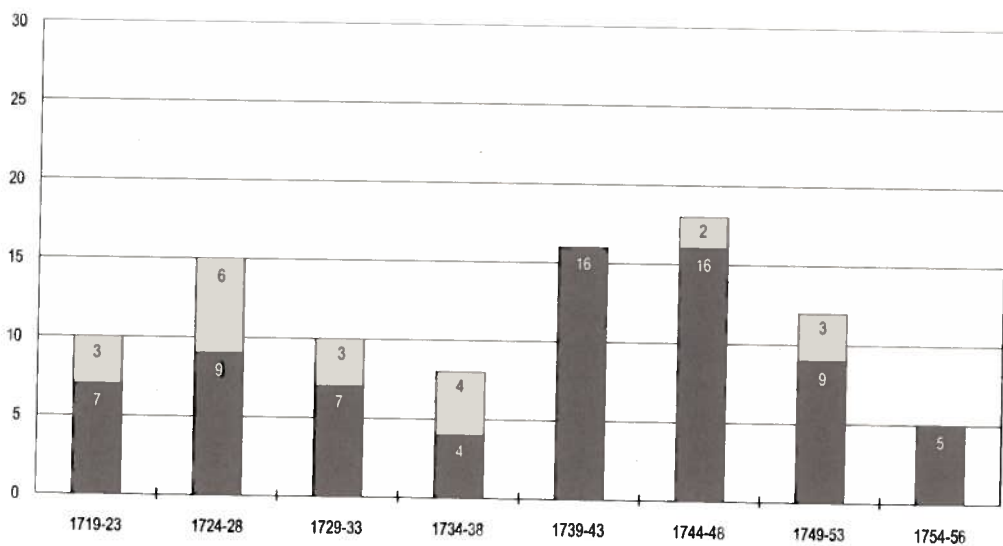
596) Se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1752 s. 563.

Tyvsdomme 1719-56*Civile retter i Sjællandsfar Landstings område*

Arbejdsstraf Ris inden lukte døre

Diagram 11 Kilde: Bilag A.**Tyvsdomme 1719-56***Civile retter i Sjællandsfar Landstings område*

Kagstraf m.m. Galge / støjle

Diagram 12 Kilde: Bilag A.

Diagrammerne viser, at stigningen i antallet af tyvsdomme, som er markant fra midt i 1730'erne ikke bevirkede et signifikant større antal kag- og dødsstraffe, hvorimod pisk inden lukte døre og arbejdsstraf stod for hele stigningen. Forholdsmæssigt var der således tale om en markant øget brug af de tyveristraffe, som lovgiverne betragtede som forbedrende.

Den øgede brug af arbejdsstraffe krævede flere straffeanstalter. Som beskrevet i kapitel 1 byggedes der nye straffeanstalter i 1740'erne og det mandlige strafarbejde forlagdes til landets fæstninger. Fra 1750'erne blev det almindeligt i København at udleje straffefanger til forefaldende arbejde⁵⁹⁷, da man åbenbart ikke kunne beskæftige dem på Citadellet. Der foretoges således mange dispositioner for at muliggøre en øget brug af den forbedrende arbejdsstraf, men der ses ikke mere overordnede overvejelser om denne straffeform.

Hængestrafte for tyveri udførtes også i 1760'erne⁵⁹⁸, men sjældent. Ved forordning af 27.4.1771 ophævedes dødsstraffen for tyveri og erstattedes med kagstrygning, brændemærke og strafarbejde på livstid. Forordningen var udformet af generalprokurør Stampe, men hans erklæring om sagen er kortfattet og alene begrundet i, at han af kongen var beordret til at skrive et forslag⁵⁹⁹. Den kongelige ordre var udformet i Kabinettet, der med Struensee som chef i denne periode delvis satte kollegiestyret ud af kraft. På denne måde udvirkede Struensee flere ændringer i retspleje og straffelove⁶⁰⁰. De fleste af Struensees lovændringer blev tilbagekaldt efter hans fald i 1772, men ophævelsen af dødsstraffen for tyveri fik lov at stå.

Dødsstraf for tyveri og røveri benyttedes også i Sverige⁶⁰¹ og var almindelig over hele Europa. I Londons omegn, Amsterdam og Nürnberg var henrettelser for ejendomsforbrydelser den hyppigste dødsstrafårsag i 1700-tallets første halvdel⁶⁰². Den dansk-norske ophævelse af dødsstraffen for tyveri i 1770 synes at være sket tidligere end i det øvrige Nordeuropa⁶⁰³.

597) Se Tyge Krogh: *Staten og de besiddelsesløse* (1987) s. 126.

598) Således Henrich Werner Diepenbroch, hvis hængestraf for tyveri af ni heste konfirmeredes ved kgl. res. af 13.6.1766. Henvisningen er taget fra Tage Holmboes afsnit om strafferetten i 'Højesteret 1661-1961' (1961) 2. bd. s. 159 note 213.

599) Stampes erklæringer, bd. 6, s. 253-55.

600) Se Holger Hansen: *Kabinettsstyrelsen i Danmark 1768-72, Aktstykker og oplysninger*, bd. 1 (1916) s. 111. Struensees påvirkning af retsplejen er behandlet af L. Koch i artiklen: *Struensee og det Danske Kancelli* (1883-84) s. 287-301.

601) Se Jonas Liliequist: *Brott, synd och straff* (1991) s. 260, samt Erik Anners: *Svensk straffrätts historia* (1972) s. 37.

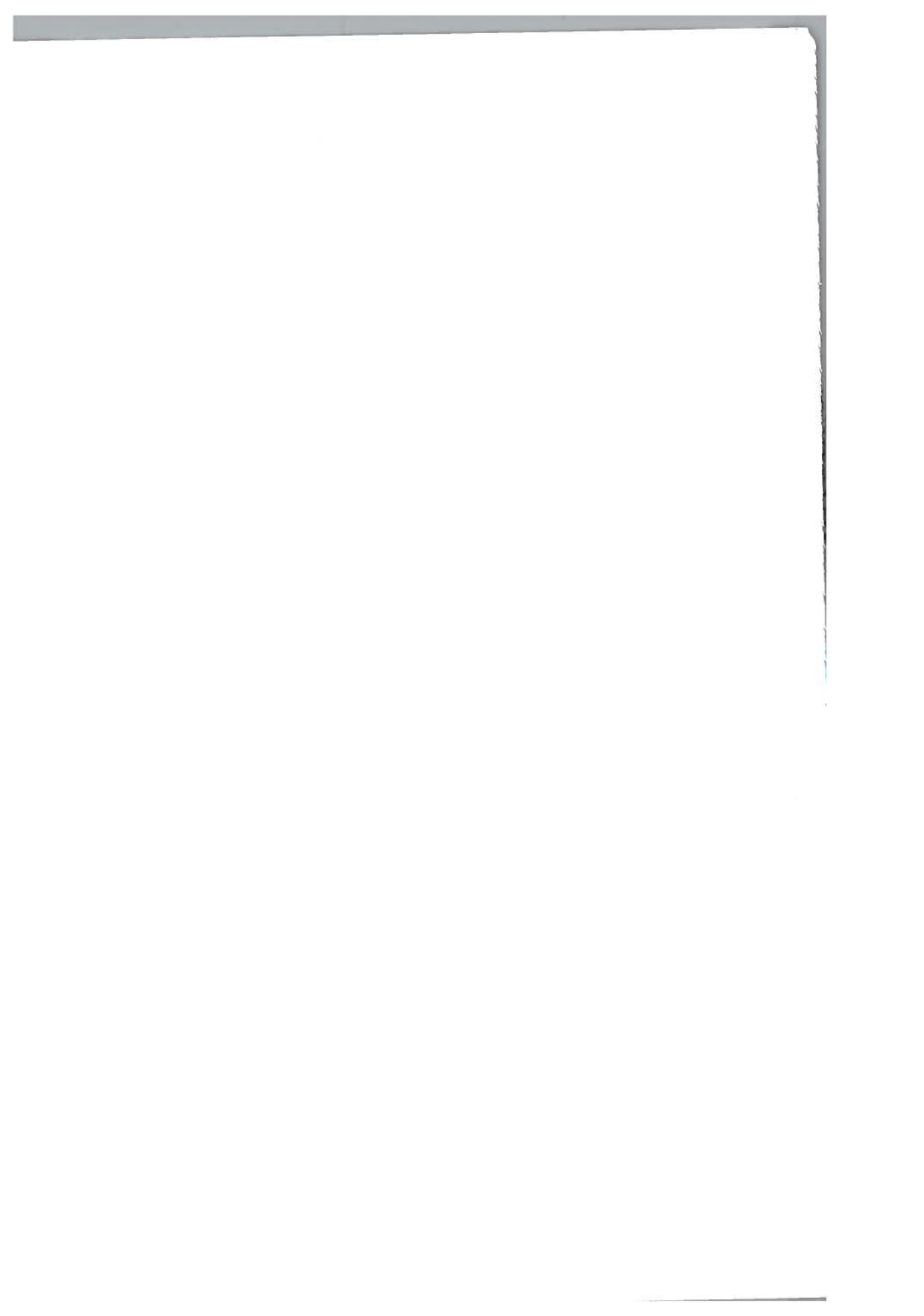
602) For Londons omegn se Beattie: *Crime and the Courts in England 1660-1800* (1986) s. 515 og 536-37. For Amsterdam, se Spierenburg: *The Spectacle of Suffering* (1984) s. 213 og 221. For Nürnberg se Dülmen: *Theater des Schreckens* (1985) s. 188.

603) Richard Evans anfører ganske vist, at Frederik den Store af Preussen skulle have ophævet dødsstraffen

Ophævelsen af dødsstraffen for tyveri var således en betydningsfuld strafferetlig forandring, men den betændte politiske situation under Struensees kabinetsstyre hindrede altså mere udfoldede overvejelser om spørgsmålet. Det må dog formodes, at holdninger, som dem generalauditør Schrøder formulerede i 1752, havde nået større udbredelse i de mellemliggende 19 år.

Den manglende mere principielle diskussion om tyveristrafen er dog et generelt fænomen i perioden. Den står i modsætning til de omfattende overvejelser om dødsstraffene for religions- og sædelighedssager samt drab. Fraværet kan muligvis forklares med, at der var en udbredt konsensus om tyveristraffene, men formentlig har foragten for tyvene, som tydeligst kommer til udtryk i 1720'erne, dog også gjort at man ikke ønskede at vie spørgsmålet interesse.

for tyveri i 1743 (Rituals of Retribution (1997) s. 123), men han belægger det med en uklar reference, og en sådan ophævelse er ikke omtalt i Eberhard Schmidt: Die Kriminalpolitik Preussens unter Friedrich Wilhelm I und Friedrich II (1914), som ellers er Evans' hovedkilde til 1700-tallets preussiske straffelovgivning og praksis. Endelig omtaler Friedrich II positivt brugen af dødsstraf for alvorlige indbrud og tyvekomplotter i en kabinetskrivelse fra 1750. Kabinetskrivelsen er aftrykt i Sellert og Rüping: Studien und Quellenbuch zur Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, bd. 1 (1989) s. 443.

TREDJE DEL

Straffene

21

22

23

Hidtil er straffene betragtet fra retsbygningernes, fakultetskontorernes og regeringskontorernes distance, hvor den dømmende og regerende elite gjorde sig deres samvittigheds- og straffeteoretiske overvejelser. Men straffene var tillige konkrete blodige begivenheder, som foregik i fuld offentlighed på torve og rettersteder og hvor magthaverne trådte i dialog med befolkningen. Denne dialog måtte for en del foregå på befolkningens præmisser. Forbrydelsernes formastelighed og straffenes nødvendighed og retfærdighed skulle forklares. I denne kommunikation for åbent tæppe spillede de talte ord sammen med den blodige handling i en ceremoniel helhed. Her kunne billedsproget supplere det talte ord, men det kunne også kommunikere andre fortællinger om straffene og deres betydning, end de som formuleredes i skrift og tale af dommere og præster.

Ligesom i overvejelserne om strafudmålingen indgik der i henrettelsesceremonien et betydeligt religiøst-magisk element, hvor forbryderen forsonede sig med samfund og Gud. Men ved siden af den religiøse forsoning var straffene også vanæringsceremonier, som udtrykte samfundets vrede, hån og foragt over for forbryderen. Såvel de religiøse som de vanærende budskaber måtte fortolke og fik samtidig styrke fra de mange modsatrettede følelser, som udsprang af at se et andet menneske lide en voldsom død.

Før vi ser på disse to sider af straffeceremonien, skal der gives et overblik over de offentlige afstraffelsers hyppighed.

11. De offentlige straffe i tal

I nedenstående opgørelse er søgt at fastslå antallet af faktisk gennemførte offentlige afstraffelser i Sjællandsfar Landstings område. Dvs. at jeg har søgt at identificere og fratrække de forbrydere, som det lykkedes at undvige før straffen fuldbyrdedes, de som døde i arresterne og de som benådedes af kongerne. 54 % af de anførte henrettelser og 60 % af kagstrygningerne m.m. er positivt dokumenterede med enten skarpretterregninger, militære eksekutionsattester eller andre samtidige omtaler efter henrettelserne om, at de har fundet sted. Enkelte dødsdomme og kagstrygningsdomme er udeladte, selv om der ikke er fundet konkrete oplysninger om at straffene ikke udførtes eller formildedes. Det skyldes, at det opnåede kendskab til retspraksis indikerer, at den idømte straf næppe udførtes⁶⁰⁴.

I de 38 år fra 1719-56 udførtes følgende offentlige korporlige straffe og henrettelser:

15 måtte gå med fedelen nogle timer gennem byen til spot og spe. De var alle kvinder, og straffen brugtes kun i Helsingør. Ti var soldaterkoner. Formentlig er fedelen dog blevet anvendt oftere. Hertil havde i hvert fald Roskilde og Kalundborg købstæder en såkaldt 'spansk kappe', en tønde uden bund og med hul i låget, som man gav forbryderen på og som ligeledes benyttedes til vanærende udstilling af mindre lovbyggere. Jeg er dog ikke stødt på anvendelsen af de spanske kapper i min undersøgelse.

110 idømtes en form for kagstraf. 35 blev alene kagstrøget, 22 blev kagstrøget og fik

604) Det drejer sig om en landstingsdom på halshugning for horeri fra 1754 (bilag A sagnr. 1754:12). Det er usandsynligt, at henrettelsen skulle være udført, jf. kapitel 6.

Blandt kagstrygningsdommene er to undladt, fordi det er muligt, at de er undvegne (bilag A sagnr. 1741:4 og 1751:11) og én fordi sagen ikke ses prøvet ved landstinget (bilag A sagnr. 1744:u2).

Den store tyverisag fra Næstved og omegn fra 1727 (se kapitel 10) foregik med tyverier både i Sjællandsfar Landstings område, som f.eks. på Herlufsholm, og uden for som i Vordingborg Rytterdistrikts Birk. Da sagen berørte flere jurisdiktioner blev den pådømt af en kommissionsdomstol. Ved opgørelsen er det valgt at lade fire af de ni hængestrafte høre under Landstingets område.

et brændemærke på ryggen, 47 blev kagstrøget og fik et tyvsmærke brændt i panden, og 4 fik alene et tyvsmærke i panden uden at blive pisket. Hertil huggede skarpretteren fingrene af to, som med dem havde sværget en falsk ed.

29 henrettedes på ærlig vis, de 25 for skarpretterens sværd og fire ved skydning af sine soldaterkammerater.

22 halshuggede skarpretteren med en økse. 21 af disse fik efterfølgende sat deres hoved på en stage som rejstes på retterstedet, mens den hovedløse krop blev begravet nedenunder. En enkelt, en soldat, fik før halshugningen hugget sin hånd af, og den blev så slået på samme stage som hovedet sattes på.

22 blev hængt, alle på nær én for tyveri. Den sidste var en soldat, som hængtes for desertering.

5 blev brændt, alle efter først at være blevet enten halshugget eller kvalt. De tre brændtes sammen med det dyr, de havde begået sodomi med.

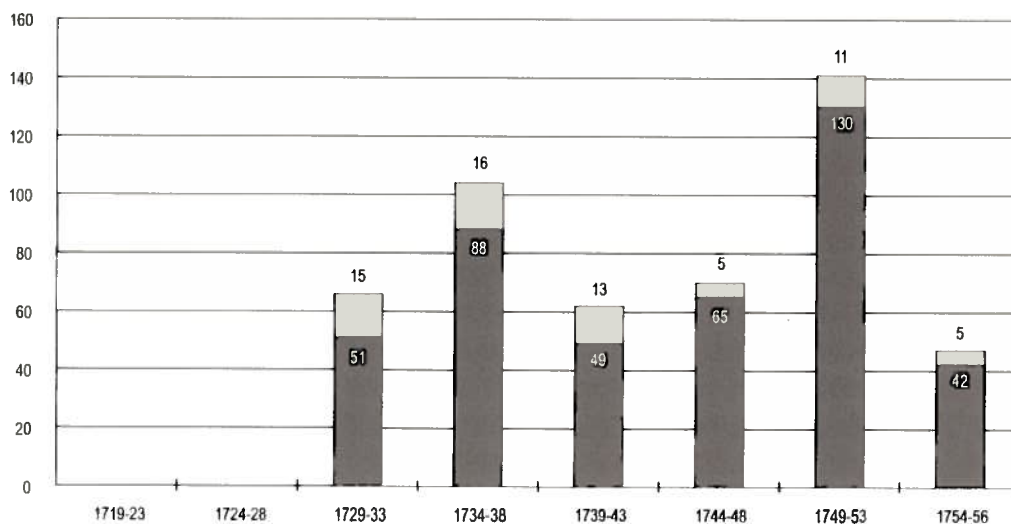
22 endte som ravnens føde på hjul og stejle. Syv af dem fik en hurtig død. De fik blot hugget hovedet af først. Otte andre fik først hugget hånden af og så hovedet. Andre fem blev først knebet med gloende tænger der hvor forbrydelsen var begået, så tre gange mellem gerningssted og rettersted, og endelig på selve retterstedet, hvorefter deres hånd og så hoved afhuggedes. Endelig udsattes to i Sjællandsfar Landstings område for den frygtelige militære straf, først at piskes en gang om ugen i 9 uger i træk og derefter at radbrækkes og levende flettes på stejlehjulet. Begge opnåede dog den hemmelige kongelige begunstigelse ubemærket at blive kvalt ved skarpretterens første slag med hjulet.

I de 38 undersøgte år udførte de sjællandske skarprettere altså mindst 110 kagstrygninger m.m. og 100 henrettelser. Mindst, fordi der ikke er bevaret oplysninger om de militære straffe i periodens første ti år. Befolkningen i de områder, som hørte under Sjællandsfar Landsting bestod som nævnt af ca. 100.000 personer. Hvis det gennemsnitlige antal militære henrettelser og kagstrygninger pr. år antages at forekomme også i de manglende ti år, så fås som resultat, at der gennemsnitlig forekom ca. tre henrettelser og godt tre kagstrygninger om året i en population på ca. 100.000 personer.

Til de offentlige vanærende korporlige straffe kan så føjes de militære korporlige straffe. Antallet af mindre straffe, som pælståen eller at ride træhesten på bytorvene, kendes ikke. Men antallet af de alvorligere spidsrodsløb og stigremmeløb er kendt og antallet var uhyggelig højt – mellem 10 og 30 om året, som hver kunne vare op til tre dage, se diagram 13. Spidsrodsløbene blev overværet af det regiment, som gen-

Spidsrodsstraffe 1729-56*Militære retter i Sjællandsfar Landstings område*

■ Helsingør ■ Resten af Sjælland

Diagram 13 Kilde: Bilag B.

nemførte straffen. Omkring halvdelen af regimentet deltog selv i afstraffelsen, som krævede 300 mand ved fodfolket og 200 mand ved rytteriet. Det var ikke egentlig offentlige afstraffelser, men da de foregik på de åbne eksercerpladser har der formentlig været gode muligheder for at følge med for tilskuere. Det var først og fremmest i Helsingør, man havde lejlighed til at overvære denne pinefulde straf. De her dokumenterede alvorlige spidsrodsløb foregik gennemsnitligt en til to gange om måneden, så offentlig korporlig mishandling af soldater har været et hverdagssyn i Helsingør.

28 af de 100 henrettede var kvinder, jf. bilag E. En enkelt kvinde blev hængt for tyveri. Én blev henrettet for mordbrand. Én dræbte i et slagsmål sin voksne stedsøn. Én dræbte konen til den mand hun elskede og én forgav sin egen mand af kærlighed til en anden. Ni henrettedes for mord på uskyldige og 14 henrettedes for fosterdrab eller fødsel i dølgsmål. Af disse 28 kvinder straffedes otte med halshugning med sværd, 15 med halshugning og hovedet sat på stage, én hængtes, én blev halshugget og brændt. Endelig blev to stejlet, den ene efter først at være knebet med gløende tænger. Af de 110, der straffedes ved kagen, var de 26 kvinder. 16 blev kagstrøget og brændmærket og ti kun kagstrøget. Bortset fra tre, som blev kagstrøget for lejermål, var de øvrige kagstraffe for tyveri eller hæleri/medvideri.

Henrettelser og korporlige straffe 1719-56

Civile retter i Sjællandsfar Landstings område

■ Uærlig, kvalificeret henrettelse ■ Halshugning med sværd
□ Kagstrykning m.m. □ Gå med fedel

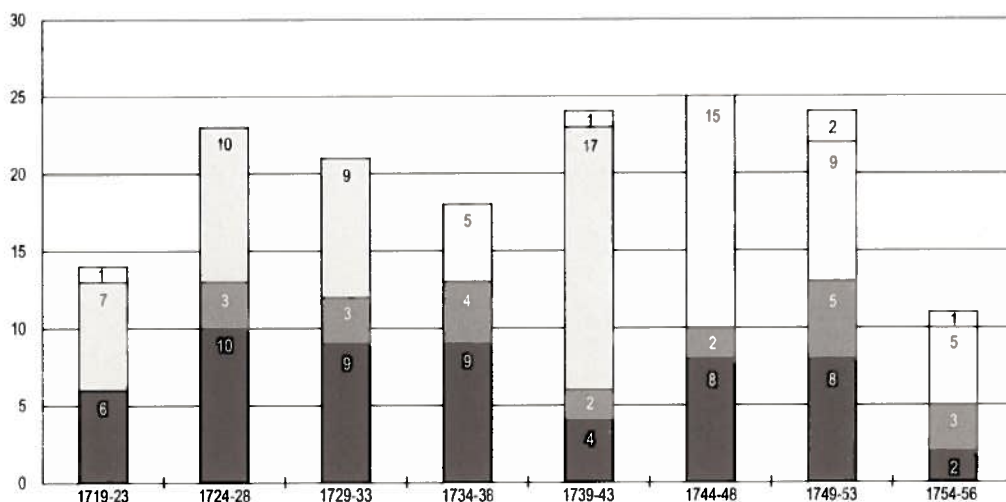

Diagram 14 Kilde: Bilag A.

Diagram 14 og 15 viser brugen af offentlige straffe og henrettelser ved henholdsvis civile og militære retter i Sjællandsfar Landstings område fordelt på femårsperioder. Det ses, at der var visse svingninger over tid. For de civile retter træder årene 1724-33 frem. Det var her især i perioden 1727-30, hvor Frederik 4. intervererede og krævede af sine amtmænd, at de personligt tog sig af forfølgelsen af det omsiggribende tyveri, der bar tiårets vækst i offentlige afstraffelser. Et andet højdepunkt ses i årene efter Christian 6.s død, hvor juristerne ønskede at markere et opgør med de kongelige benådninger. Ved de militære retter ses ligeledes et højdepunkt efter 1746, men først og fremmest perioden 1729-33 træder frem med ekstraordinært mange offentlige afstraffelser og henrettelser. Det ville være interessant at kende den militære domspraksis i tiåret før for at se om den militære brug af disse straffe var permanent høj i første del af århundredet, eller om de fem år fra 1729-33 var enestående.

Trods svingningerne er det mest bemærkelsesværdige imidlertid, at der ikke ses nogen markant udvikling i anvendelsen af disse offentlige straffe i det lange løb. Der kan således ikke konstateres en generel stigning i perioden 1719-56, som kunne tilskrives det mere effektive retsapparat. Som vi så i kapitlet om tyveri førte den voksende retsforfølgelse fra midt i 1730'erne i stedet til en flerdobling af straffen at piskes i fængslet og de rene arbejdsstraffe. Men der kan heller ikke ses et generelt fald som kunne tilskrives mildnelser i straffepolitikken. Det virker som om myndighederne havde en vis grænse for deres blodtørst, som var uafhængig af antallet af sager.

Henrettelser og korporlige straffe 1729-56

Militære retter i Sjællandsfar Landstings område

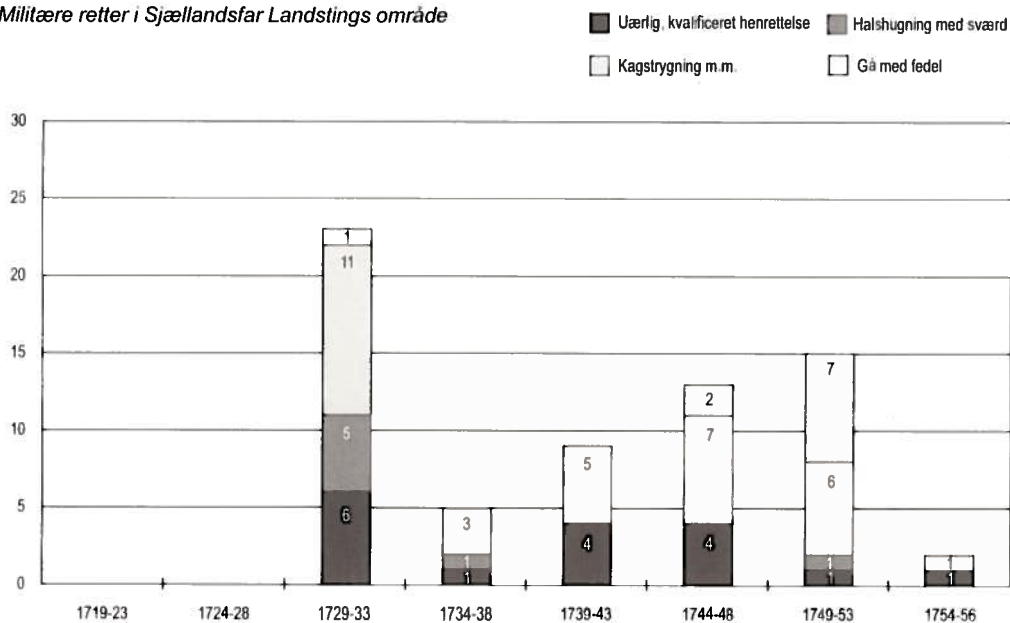

Diagram 15 Kilde: Bilag B.

I kortere perioder kunne antallet af henrettelser og kagstrygninger stige, men myndighederne syntes hurtigt at få samvittighedskvaler, hvorefter benådninger atter bragte antallet af korporlige straffe ned.

Nu var Sjællandsfar Landstings område meget spredt. Det omfattede kun halvdelen af Sjællands befolkning uden for København. De ovennævnte tal giver derfor ikke et dækkende billede af hvad den enkelte borger så at sige havde af tilbud til at overvære de offentlige straffescenerier. For at give et indtryk heraf, er nedenfor i tabel-form årligt opregnet mulighederne for at overvære offentlige straffebegebenheder, som disse muligheder tog sig ud fra en kalundborgensers synspunkt. I første kolonne er år for år opregnet afstraffelserne på retterstedet ved Kalundborg samt Arsskipinge herreds straffested, som lå blot 5 km fra byen. Disse afstraffelser har borgerne i byen kunnet overvære uden større umage. I anden kolonne er opregnet de afstraffelser, som foregik i en bredere omegn, som borgerne i Kalundborg kunne nå på en dagsrejse. Det drejede sig om Løve herreds rettersted ved Finderup ca. 25 km væk, Slagelse købstads og Antvorskov birks ved Slagelse ca. 40 km væk, Tuse herreds på Drusebjerg ca. 25 km væk, Holbæk købstads og Merløse herreds ved Holbæk ca. 45 km væk samt Dragsholm birks, hvorfra der kendes eksekutioner både ved Vallekilde ca. 20 km væk og ved Høve 35 km væk.

En kalundborgers tilbud af henrettelser og kagstrygninger		
År	Retterstederne ved Kalundborg og Tømmerup 5 km fra Kalundborg	Andre rettersteder i en afstand af 20-50 km fra Kalundborg
1719		
1720		
1721		
1722	Kagstrygning og brændemærke (A 1722:1)	Hængning (A 1722:3) Hængning (A 1722:3) Hængning (A 1722:3) Hængning (A 1722:3)
1723		
1724		Kagstrygning og brændemærke ⁶⁰⁵
1725		
1726		
1727	Kagstrygning og brændemærke (A 1727:u1)	Halshugning, stejling (A 1727:7) Hængning ⁶⁰⁶ Hængning Halshugning med sværd (A 1727:5) Kagstrygning og brændemærke (A 1727:3)
1728	Kagstrygning og brændemærke (A 1728:u1) Kagstrygning og brændemærke (A 1728:u1)	Halshugning, stejling (A 1728:1) Hængning (A 1728:2) Hængning (A 1728:2) Halshugning med sværd (A 1728:10) Kagstrygning og brændemærke ⁶⁰⁷
1729	Halshugning med sværd (A 1729:4) Kagstrygning og brændemærke (A 1729:u1)	Arkebusering (B 1729:13) Brændemærke ⁶⁰⁸
1730	Kagstrygning og brændemærke (A 1730:u1)	
1731		
1732		Hængning (A 1732:1) Hængning (A 1732:1) Kagstrygning (A 1732:u1)

605) RA, Holmens chef (søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1721-24: Skov- og jagtsessionsakt over Michael Larsen, som idømmes kagstrygning og brændemærke for krybskytteri ved Antvorskov. Han afstraffes 14.1.1724.

606) RA, Højesteret, voteringsprotokol B, fol. 296, 9.12.1727: Enstemmig konfirmation af hængestraf til Niels Pedersen Bloch og Willum Hansen for tyveri i Antvorskov birk.

607) RA, Holmens chef (Søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1725-28: Højesteretsakt m.m. af 1728 mod Christen Pedersen m.fl. Christen dømmes for tyveri og afstraffes på Antvorskov Slot 17.6.1728.

608) RA, Holmens chef (Søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1725-28: Akter af 1728: Claus Christophersen Jebbe fra Antvorskov rytterdistrikt dømmes for tyveri til brændemærke i panden, eksekution 8.1.1729.

1733		Hængning (A 1733:5) Arkebusering (B 1733:1) Kagstrygning og brændemærke (A 1733:5)
1734		Hængning ⁶⁰⁹ Kagstrygning og brændemærke (A 1733:7)
1735	Halshugning og brænding (A 1735:4)	Kagstrygning (1735:5)
	Hængning (A 1735:7) Hængning (A 1735:7) Hængning (A 1735:7) Kagstrygning og brændemærke (A 1735:7)	
1736		Halshugning, stejling (A 1736:7) Halshugning, hoved på stage (A 1736:8) Halshugning med sværd (A 1736:2)
1737		
1738		Kagstrygning (A 1738:1)
1739		Halshugning, hoved på stage (A 1739:4) Halshugning med sværd (A 1739:5)
1740		Kagstrygning
1741	Halshugning og hoved på stage (A 1740:11) Kagstrygning (A 1741:u1) Kagstrygning og brændemærke (A 1741:4)	Brændemærke (A 1741:11)
1742	Kagstrygning og brændemærke (A 1742:3)	Kagstrygning og brændemærke (A 1741:9) Kagstrygning (A 1742:11)
1743	Afhug af hånd, halshugning, stejling (B 1743:2) Halshugning og hoved på stage (B 1743:2) Kagstrygning og brændemærke (B 1743:2)	
1744		Gloende tænger, håndafhug, halshugning, stejling ⁶¹⁰
1745	Kvælning og brænding (A 1744:8)	Kagstrygning og brændemærke (A 1743:9)
		Afhugning af hånd, halshugning, stejling (B 1745:6)
1746	Kagstrygning og brændemærke (A 1746:5)	Halshugning, stejling (B 1746:8) Halshugning, hoved på stage (A 1746:9) Kagstrygning (A 1746:3)
1747		Kagstrygning og brændemærke (A 1747:1)

609) LAS, Antvorskov m.m. Amt, delinkventomkostninger 1734-51: Regning på tyven Enevold Pedersen fra Antvorskov rytterdistrikt, som efter højesteretsdom hænges 17.11.1734.

610) LAS, STA, korr vedk. stiftsrepartitioner 1735-45, den såkaldte Jørgen Hule-sag fra Hemmesøe, Antvorskov rytterdistrikt. Jørgen er dræbt af bl.a. sin kone, Maren Andersdatter. Iflg. skarpretterregning henrettes hun 23.7.1744 ved Bjergby rettersted. Dommen ses i RA, DK, sjæll.tegn. 1743-44, fol. 843, 10.7.1744.

1748		Kagstrygning og brændemærke (A 1747:9) Kagstrygning og brændemærke (A 1747:9) Gloende tænger, håndafhug, halshugning, stejling (A 1748:15)
1749		Halshugning, stejling (ved Slagelse, se s. 324) Halshugning, stejling Halshugning, stejling Halshugning, hoved på stage (A 1749:8)
1750		
1751	Halshugning med sværd (A 1751:13) Kagstrygning og brændemærke (A 1751:12)	
1752	Halshugning med sværd (A 1752:2)	Halshugning, hoved på stage (A 1752:5)
1753		
1754		Afhugning af hånd, halshugning, stejling (B 1754:2)
1755		Kagstrygning og brændemærke (A 1755:7)
1756		Halshugning, hoved på stage (A 1756:1) Halshugning med sværd (A 1756:3)

Tabellen viser, at der kunne gå flere år mellem de offentlige straffe ved de to rettersteder nær Kalundborg. Men den nysgerrige kalundborgenser, eller den, som ønskede at vise sine børn hvor galt det kunne gå, kunne dog næsten hvert eneste år overvære en offentlig afstraffelse inden for en dagsrejse fra byen.

12. Dansk og europæisk straffepraksis

Denne kvantitative opgørelse af den korporlige straffepraksis i Sjællandsfar Landstings område gør det fristende at forsøge en sammenligning med tilsvarende kvantitative undersøgelser fra andre lande. Det er dog forbundet med mange problemer, at sammenligne sådanne undersøgelser. Deres resultater er prægede af den forskellige kvalitet af kilderne til straffepraksis, af usikkerhed om undersøgelsesernes befolkningsmæssige dækning, af forskel i straffereformer og af forskellige opgørelsesmåder. Det, der gennemgående er klart belyst i undersøgelserne, er antallet af henrettelser og de forbrydelser, der har ført til henrettelserne. I det følgende skal antallet af henrettelser og deres fordeling på forbrydelser i fem andre Nord- og mellem-europæiske undersøgelser præsenteres i en form som bedst muligt belyser de sjællandske tal.

Henrettelsesfrekvensen i Sjællandsfar Landstings område 1719-56 kunne altså udregnes til omkring 3 pr. 100.000. De i alt 100 henrettelser fordelte sig således:

Sodomi	3
Tyveri	23
Desertering	1
Grundløse mord (17)	
Fosterdrab (15)	
Rovmord (10)	
Andre (31)	
Drab/drabsforsøg i alt	73

For Norges vedkommende har Torleif Hansen i sin disputats: 'Bergen Lagting som straffedomstol i appelsaker 1702-37', undersøgt domspraksis (men ikke dommenes faktiske udførelse) i straffesager i 36 år⁶¹¹. Lagtinget svarede til de danske landsting

611) Torleif Hansen: Bergen Lagting som straffedomstol i appelsaker 1702-37. En undersøkelse af appelordningen og domspraksis (1991).

og var appelinstans for underretter i Bergen stiftamt, dog undtaget Bergen købstad. Lagtinget dækkede en befolkning på knap 100.000 indbyggere, som alle boede på landet. Undersøgelsen afdækker en brug af dødsstraffen, som adskiller sig meget fra sjællandsk praksis. Af de 44 dødsdomme, som ikke opnåede mildnelse ved højere retsinstanser eller kongelig benådning, var de 19 idømt for fosterdrab, 15 for blodskam, én for sodomi, seks for manddrab og 3 for tyveri⁶¹². Det gennemsnitlige antal henrettelser var på 1,2 pr. år og dermed en del lavere end på Sjælland.

I Sverige har Jonas Liliequist opgjort antallet af dødsstraffe idømt ved Svea Hovrätt 1694-1756. Retten var højeste retsinstans for Nord- og Mellemsverige. I de 62 år henrettedes i alt 477. De 217 henrettedes for mord og vold, heraf 85 for barnedrab, 226 henrettedes for forbrydelser mod kønssædeligheden, heraf 129 for sodomi, 28 henrettedes for tyveri og endelig henrettedes 6 for andre forbrydelser⁶¹³. Liliequist har ikke forholdt antallet af henrettelser til befolkningstallet.

Van Dülmen har sammenfattet en række optællinger af straffepraktis i tyske rigsstæder. Optællingerne bygger på byernes fortegnelser over offentlige afstraffelser – straffebøger. Kun et par af optællingerne omfatter dog 1700-tallet, og van Dülmen afstår fra at udregne henrettelsesfrekvenser i forhold til befolkningstallet på grund af utilstrækkelig viden om befolkningens størrelse og usikkerhed om fuldstændigheden af tallene for straffepraktis. Han mener dog at tallene viser et betragteligt fald i det forholdsmæssige antal henrettelser i 1600-tallet og at der også skete et fald i 1700-tallet⁶¹⁴. I Nürnberg henrettedes 69 i perioden 1701-43. Heraf henrettedes 49 for røveri og tyveri, 16 for barnedrab, to for andre drab og to for forbrydelser mod kønssædeligheden⁶¹⁵.

Den hollandske historiker Pieter Spierenburg har undersøgt straffepraktis i storbyen Amsterdam 1650-1750. Han udregner ikke selv det forholdsmæssige antal henrettelser, men han oplyser, at det totale antal i de 100 år var 390. Med et befolkningstal på omkring 200.000 var det gennemsnitlige antal altså ca. 2 pr. år pr. 100.000 indbyggere⁶¹⁶. Undersøgelsen viser et noget stigende antal korporlige afstraffelser i sidste del af perioden, hvilket Spierenburg tilskriver interne faktorer i

612) Torleif Hansens hovedinteresse er lagtingets domspraktis og hans undersøgelse giver derfor kun indirekte en opgørelse over det antal personer, som må formodes faktisk at være blevet henrettet, se s. 260-68.

Fordelingen af henrettelser ligner også fordelingen af pådømte forbrydelser. Af 162 domfældte i straffesager straffedes de 38,9 % for blodskam, 22,2 % for fosterdrab, 2 % for sodomi, 13 % for manddrab og kun 3,7 % for groft tyveri, se s. 243-45.

613) J. Liliequist: *Brott, synd och straff. Tidlagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet* (1991) s. 260.

614) Se van Dülmen: *Theater des Schreckens* (1985) s. 113-15.

615) Samme s. 188.

616) Spierenburg: *The Spectacle of Suffering* (1984). Antallet af henrettelser oplyses s. 213, befolkningstallet s. 153.

byen. Hovedparten af henrettelserne, de 236, var for ejendomsforbrydelser⁶¹⁷. 91 personer henrettedes for drab og mord. Kun meget få af disse var kvinder, der henrettedes for fosterdrab. Spierenburg tilskriver dette, at stadsretten krævede positivt bevis for at moren havde ombragt barnet for at idømme dødsstraf. Der forekom ikke henrettelser for blodskam eller sodomi med dyr, men i perioden 1730-50 blev otte mænd henrettet for homoseksuelle forhold⁶¹⁸. Denne blodige forfølgelse af homoseksuelle var et specielt hollandsk fænomen, som begrænsede sig til en kort periode.

Philip Jenkins har foretaget en sammenfatning af engelske undersøgelser af straffepraktis⁶¹⁹, og kommer frem til en henrettelsesfrekvens på omkring to pr. 100.000 indbyggere først i 1700-tallet. J.M. Beattie har efterfølgende præsenteret en grundig undersøgelse af domspraktis 1660-1800 i grevskabet Surrey, der grænser op til London. Han ønsker dog ikke at udregne domsfrekvenser i forhold til befolkningstallet, fordi han mener, at kendskabet til befolkningens størrelse er for usikker. Beattie har for 19 udvalgte år fra perioden 1722-48 fundet 111 henrettelser. De 103 var for ejendomsforbrydelser, heraf 62 for røveri. Hertil var 5 for mord og to for sodomi⁶²⁰. Hoffer og Hulls undersøgelse af drab på børn under 10 år i England og New England viser at henrettelser for fosterdrab og fødsel i dølgsmål var ret hyppige i 1600-tallet, mens retterne i 1700-tallet foretrak ikke at udlægge disse sager som drab⁶²¹.

De sparsomme udregninger af antallet af henrettelser i forhold til befolkningstallet i de ovennævnte undersøgelser tillader ikke at konkludere ret meget andet, end at den sjællandske henrettelsesfrekvens ikke synes at have afvejet afgørende fra henrettelsesfrekvensen i det øvrige Nordeuropa.

Derimod har sammenligningen vist betydelige forskelle i hvilke forbrydelser, der henrettedes for. Tallene for Nürnberg, Amsterdam og Surrey viser, at det her først og fremmest var ejendomsforbrydelser, der førte til henrettelse. I Norge og Sverige er det særlig markant, at henholdsvis 36 % og 47 % af henrettelserne idømtes for forbrydelser mod kønssædeligheden, og de to lande havde også relativt flere henrettelser for drab og vold end de tyske, hollandske og engelske eksempler. Med 73 %

617) Spierenburgs tabelmateriale tillader ikke en præcis opgørelse af henrettelser. Følgende tal fremgår dog: Henrettet for ejendomsforbrydelser: 236 (s. 221), for drab: 63 (s. 214), for mord m.v.: 28 (s. 120), for mordbrand: 3 (s. 121) for voldtægt: 4 (s. 122), for vold: 8 (s. 222), for homoseksuelle forhold: 8 (s. 125).

618) Fosterdrab og sædelighedsforbrydelser er omtalt s. 120-25.

619) Jenkins: *From Gallows to Prison. The Execution Rate in Early Modern England* (1986) s. 51-71.

620) Beattie (1986): s. 515. I perioden 1749-75 henrettedes 125, heraf 100 for ejendomsforbrydelser (herunder forfalskning og falskmøntneri), 18 for mord, én for sodomi, én for voldtægt og én for mordbrand (se s. 537-8).

621) Se Hoffer og Hull: *Murdering Mothers* (1981) s. 65-91.

af alle henrettelser idømt for drab indtager Sjælland dog førstepladsen. Halvdelen af de sjællandske henrettelser for drab var idømt for fosterdrab og grundløse mord. Som omtalt s. 230 var grundløse mord også fremtrædende i Sverige og velkendte i Tyskland, mens de ikke sås i Amsterdam og England med dets amerikanske kolonier. De nordiske lande og delvis Tyskland skilte sig således ud ved de forbrydelser der førte til henrettelse. Mulige forklaringer herpå vil blive diskuteret i bogens afslutning.

I flere af undersøgelserne er de henrettede også fordelt på mænd og kvinder. Her viser det sig, at ved Bergen Lagting var 48 % af de henrettede kvinder, på Sjælland 28%, i Nürnberg 23%, men i Surrey kun 10%. Denne forskel i kønsfordeling har forbindelse til forbrydelsestyperne. Kvinderne dødsdømtes fortrinsvis for blodskam, fosterdrab og grundløse mord. De markante forskelle må have influeret på samfundets forståelse af de offentlige korporlige afstraffelser, men dette kønsperspektiv skal dog ikke forfølges i denne undersøgelse.

13. Den officielle straffeceremoni

Ligesom udmålingen af straffene foregik i en religiøs ramme, så mente kirke og stat også at Gud stillede krav til selve afstraffelsens forløb. De religiøse forestillinger, som knyttede sig til straffeceremonien, var imidlertid ikke særlig omdiskuterede. Straffeceremonien var et lokalt anliggende, som kun sjældent beskæftigede den politiske og videnskabelige elite. Det korporlige straffesystem kom derfor ikke til debat på samme måde som strafudmålingen. Det betød også at kravene til sammenhæng i budskaberne var mindre, og derfor skal vi også se, at de enkelte elementer i straffeceremonien indimellem modsagde hinanden.

Den Gud som krævede, at den kristne fyrste henrettede gudsbespottere, blodskamsforbrydere, sodomitter og drabsmænd, ville også, at kirken til det sidste skulle kæmpe for forbryderens sjæl. Et kernepunkt i kristendommen er Guds nåde. Jesus havde givet røveren på korset plads i Himmerige, selv om han havde syndet forfærdeligt gennem hele livet, fordi han i sit sidste livsøjeblik havde angret sit syndige liv og bedt Jesus om nåde⁶²². Derfor var det også muligt for den dødsdømte at opnå Guds nåde, således at sjælen trods den frygtelige forbrydelse alligevel kom i Himlen.

Den evangelisk-lutherske lære betonedes Guds nåde særlig stærkt. I den middelalderlige kirke havde mennesket kunnet forbedre sine muligheder i det hinsides med gode gerninger. Det var imidlertid et centralt element i Luthers reformation at afvise at menneskets frelse kunne skyldes et samvirke mellem menneskets egen indsats og Guds nåde. Mennesket frelstes ikke ved gerninger, men ved tro, og tro indebar, at man af hjertet skulle angre sine synder. I Luthers forståelse var mennesket magtesløst over for Satans fristelser. Mennesket syndede uvægerligt, og det syndige menneskes eneste mulighed for frelse var derfor Guds nådige indgriben. I denne forståelse blev den centrale handling for det troende menneske at bekende sin tro og er-

622) Se Lukas evangeliet 23-39 ff.

kende sin egen syndighed. Denne mulighed havde også den dødsdømte, og det var kirkens og menighedens opgave at kæmpe for alle sjæle. Jesus lagde i næstekærligheden også at man skulle besøge dem, som sad i fængsel, og heraf udledte kirken, at præsterne skulle berede de dødsdømte til deres død og møde med Gud⁶²³.

Den franske historiker Philippe Ariès mener, at præsternes beredelse af dødsdømte kun nødtvungen accepteredes i middelalderen, og at den først rigtig udviklede sig fra renæssancen⁶²⁴. Richard van Dülmen beskriver en udvikling i straffeceremonien i Tyskland, hvor øvrighederne fra 1500-tallet bestræbte sig på at gøre ritualerne mere kristelige og opstille en acceptabel religiøs ramme for ceremonien⁶²⁵. Derfor fik henrettelserne et stadigt stærkere officielt religiøst indhold. Vejen til retterstedet gjordes til et religiøst optog med salmesang og den dødsdømtes udsoning med folket. På retterstedet sås ofte at præsterne holdt en prædiken. Også de dødsdømte kunne holde tale eller synge selvkomponerede sange. Prædikenerne og sangene var populære og udgaves ofte som skillingstryk⁶²⁶. For Sveriges vedkommende har Jonas Liliequist ligeledes fremhævet en voksende interesse for den religiøse ramme for henrettelserne i 1700-tallet⁶²⁷. J.A. Sharpe mener at kunne konstatere det samme for Englands vedkommende. Han mener dog, at de religiøse sider af ceremonierne mindskedes fra omkring år 1700⁶²⁸.

Der foreligger ikke undersøgelser af straffeceremoniens udvikling i Danmark i 1500-1600-tallene. En tilsvarende øget kirkelig interesse for straffeceremonien i Danmark synes dog at fremgå af kirkelovene. Kirkeordinansen af 1539 kunne nøjes med en enkelt side til at beskrive „Huurledis mand skal gaa til dennom som dømte ere til døde“⁶²⁹, mens Kirkeritualet fra 1685⁶³⁰ brugte hele 28 sider til kapitlet „Om Fanger og Misdædere“.

Udførelsen af straffeceremonien var et anliggende for de lokale by-, herreds- eller birkefogder og de for det økonomiske ansvarlige magistrater og godsejere⁶³¹. Des-

623) Se Mattæus evangeliet 25-36 ff. Kirkeordinansen af 1539 begrundet kravet om at præsterne bereder de dødsdømte med en henvisning til dette skriftsted. Se Kirkeordinansen 1537/37, udg. M. Schwarz Lausten (1989) s. 196.

624) Se P. Ariès: *The Hour of Death* ((1981)1983) s. 307-08.

625) Dülmen: *Theater des Schreckens* (1985) s. 164.

626) Samme s. 164-68.

627) Se Jonas Liliequist: *Brott, synd och straff. Tidlagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet* (1991) s. 93 og 113.

628) Se J.A. Sharpe: „*Last dying Speeches*“: *Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth-Century England* (1985) s. 144-67.

629) Se Kirkeordinansen 1537/39, udg. Martin Schwarz Lausten (1989) s. 196.

630) Udgivet med kommentarer i „*Danmark og Norgis Kirkeritual 1685-1985*“ (1985).

631) Delinkventomkostningerne herunder udgifter til straffeceremonierne betales ganske vist i sidste ende gennem amts- og stiftamtsrepartitionerne, men det var magistrater og godsejere, som skulle lægge ud for og arrangere de praktiske sider af straffeceremonien.

uden havde sognepræsterne flere vigtige opgaver. Præsternes opgaver var fastlagt i Kirkeritualet, men der forelå ikke instrukser for hvordan straffeceremonien i øvrigt skulle foregå. Her spillede traditionen i lokalområderne en stor rolle, og desuden gav skarpretternes store praktiske erfaring dem ofte indflydelse på ceremoniens tilrettelæggelse. Der eksisterer derfor ikke normative kilder til det praktiske forløb af straffeceremonierne. Et billede heraf må derfor sammenstykkes af regnskabsmateriale og spredte omtaler af enkelte afstraffelsers forløb i breve og domsmateriale. I det følgende skal straffeceremoniens enkelte elementer beskrives og holdningerne til dem skal undersøges.

Gejstlig beredelse

Den ellers grundige forskrift i Kirkeritualet af 1685 indeholdt ikke bestemmelser om hvilke præster, som skulle forestå forberedelsen og bestemte ikke præcis hvor ofte besøgene hos den dødsdømte skulle foregå. I almindelighed var det den dødsdømtes sognepræst, som havde ansvaret, men var forbrydelsen begået i et andet sogn eller lå arresten langt fra sognet, kunne det give problemer. I 1749 havde amtsfuldmægtig Fugl vanskeligt ved at få nogen til at besøge Anna Nielsdatter. Hun havde ikke haft fast bopæl i over et år, og havde så født et barn i dølgsmål på en mark nær Roskilde. Sagen var imidlertid rejst af provst Cruse i Hagested i Holbæk Amt, hvor hun nogen tid efter var gået til bekendelse. Sagen førtes ved Roskilde hvor hun også sad arresteret. Da Anna havde modtaget sin dødsdom anmodede amtsfuldmægtig Fugl en præst i Roskilde om at „præparere“ hende. Da denne nægtede, prøvede han at få provsten ved domkirken til det, men også han nægtede og sagde, at denne opgave ikke vedkom Roskildes præster. Fugl måtte derfor bede Sjællands biskop om at tage affære⁶³². Anna Nielsdatter fik kun gejstlig bistand i højst fjorten dage før sin henrettelse.

Behandlingen af Anna Nielsdatter var dog formentlig en undtagelse. I almindelighed syntes præsterne at tage denne opgave meget alvorligt og ofte var der flere præster, som deltes om beredelsen⁶³³. Morderen Jacob Meisner fra Borreby birk fik således langt bedre og grundigere betjening i 1751. Da han havde modtaget landstingets dødsdom og afventede Højesterets dom og en kongelig resolution, blev han i fire måneder besøgt to eller tre gange om ugen, og fire præster skiftedes til besøge-

632) Se brev fra amtsfuldmægtig Fugl af 29.6.1749 til biskop Hersleb og brev af 12.7.1749 til byfoged von Ham i LAS, Roskilde amtsarkiv, kopibog 1747-49 s. 95 og 98.

633) Til det efterfølgende eksempel på grundig betjening af flere præster kan føjes den nedenstående beskrivelse af Mette Iversdatters beredelse i Roskilde i 1728, samt de tre beredelser af henrettede, som den fynske præst Rasmus Pedersen Winther omtaler i sine erindringer, se Præsten i Ørbæk Rasmus Pedersen Winthers beretning om sin slægt og sit liv, (1934) s. 90-93, 121-24 og 130-31. Ved alle tre medvirkede flere præster til beredelsen.

ne. Da den kongelige bekræftelse på dødsdommen forelå øgedes besøgene til fire gange om ugen⁶³⁴.

Ved forordning af 13.3.1761 blev der sat klare regler for hvilke præster, der skulle berede de delinkventer som risikerede dødsstraf. Delinkventerne skulle herefter allerede fra deres arrestation besøges mindst tre gange om ugen, og der blev nu også krævet, at arrestanter, som risikerede æresstraf eller lange fængselsstraffe, skulle besøges.

Indholdet af forberedelsen var som sagt nøje foreskrevet i Kirkeritualet fra 1685⁶³⁵. Allerede under retssagen skulle præsten besøge den tiltalte og her formane denne om at bekende sandheden og ikke „qvæle Synden hos sig“. Dette ville kun inspirere Gud til endnu større „Hevn og Vrede“ mod synderen⁶³⁶. Dernæst skulle han formane delinkventen at angre sine misgerninger og fortryde dem af hjertet, og angeren skulle ikke komme af frygt for den straf, de skulle lide her i verden. I stedet skulle de angre at de i så høj grad havde fortørnet den gode Gud og fortjent hans vrede. Præsten skulle grundigt forklare dem hvor forfærdelig deres synd var. Han skulle søge at bringe dem til at forstå, at årsagen var deres forrige syndige liv, hvad enten synden havde bestået i „Drukkenskab, Letfærdighed, Gerrighed, Had og Avind imod deris Næste, Ulydighed imod deris Forældre, og beskikkede Tilsyns Mænd, ja end og med Sabbatens Overtrædelse og Guds hellige Ords motvillige Forsømmelse og Foragt og andre dislige Synder“. Gennem disse synder havde de ligesom løbet efter den ulykke de nu havde bedrevet. Det var Gud, som styrede alting her på Jorden, og de skulle derfor forstå, at Gud på grund af deres mange tidligere synder havde stillet dem over for denne sidste syndemulighed.

Efter således at have bragt delinkventen til at forstå sin brøde, skulle præsten forklare, at selv om det så ud som om, Gud nu virkelig havde slået hånden af ham eller hende, så var Gud trofast og forlod aldrig en angrende synder. Tværtimod var synderens ulykke sket med Guds vilje. For når han ikke kunne nå ind til delinkventen med sin godhed, så havde han måttet gribe til det middel, „at de formedelst Plager, Trængsel, Fængsel og Døden selv, skulle komme i deris Synders rette Kundskab“. Men Guds nåde var virkelig uendelig. Hvis synderen omvendte sig til Gud igen og blev bestandig hos ham til enden, så ville Gud åbne døren også for denne synder.

Det var denne forståelsessammenhæng delinkventen skulle bibringes, og allerede under retssagen skulle præsten altså søge herigennem at udvirke en tilståelse.

634) Se LAS, Antvorskov og Korsør amtsarkiv, breve vedr. repart. af delinkventomk. 1734-51, brev af 22.7.1751 fra provst Ivar Boeslund til amtmand Berregaard. Se også bilag A sagnr. 1751:6.

635) Udgivet med kommentarer i „Danmark og Norgis Kirkeritual 1685-1985“ (1985).

636) Dette og de følgende citater er fra samme s. 85-86.

Præsternes bearbejdning førte indimellem til gennembrud i vanskelige sager. Således da natmandsdrengen Nicolai Christian skulle bringes til at bekende en ildspåsættelse i Roskilde. Der forelå kun mistanke, men ingen beviser. Nicolai Christian havde først benægtet hårdnakket i lang tid, men da så først byskriveren havde talt til ham om Gud og givet ham en gudelig bog at læse, og dernæst provst Buch havde „gjort en meget bevægelig gudelig Tale til Drengen“, så gik han til fuldstændig bekendelse⁶³⁷.

Når den endelige dødsdom var faldet fordrede kirkeritualet, at præsten besøgte delinkventen meget hyppigt og overtalte ham eller hende til at „med en fri Villie undergive sig den afsagte Dom“⁶³⁸. Nu skulle hovedtemaet i præstens overtalelser være eksempler fra Bibelen på, at Gud havde taget selv de groveste syndere til sig, efter at de oprigtigt havde bedt om nåde. Her var det vigtigste eksempel røveren, som korsfæstedes ved siden af Jesus og angrede sine synder, hvorefter Jesus sagde „I dag skal du være med mig i Paradis“ (Lukasevang. 23-42). Var delinkventen angrende måtte præsten uddele alterets sakramente og meddele syndsforladelse. Men ville delinkventen ikke bekende eller angre måtte præsten ikke uddele nadveren men skulle blot befale ham eller hende i Guds vold og bede for, at Gud endnu kunne nå at omvende delinkventen.

Beredelsen af dødsdømte var ikke nødvendigvis en privat samtale på tomandshånd. I hvert fald byfogden var til stede, da provst Buch som ovenfor omtalt bevægede natmandsdrengen Nicolai til at bekende. Den fynske præst, Rasmus Pedersen Winther, som omtales nærmere nedenfor, fortalte om beredelsen af rovmorderen Niels Larsen, at han „i mange honette Folckis Overværelse hafde holdt Tale til Misdæderen; thi alletider, naar ieg handlede med ham, tillod ieg hvem der ville at overvære“⁶³⁹. Især ved de spektakulære forbrydelser og henrettelser har det formentlig fascineret at opleve forbryderens personlighed, og her har den gejstlige forberedelse været velegnet for nysgerrige betragtere. Eksemplet viser også den offentlighed, der kendetegnede alle sider af straffeceremonien.

Denne endelige religiøse forberedelse af den dødsdømte kunne være af forskellig varighed. Som regel ventede man med at fastsætte tidspunktet for henrettelsen til præsten havde sagt god for, at delinkventen var bragt i den rette sindsstemning og havde forsonet sig med sin skæbne. Det ser ud til at de fleste af de dødsdømte accepterede dødsstraffen, men der er dog også eksempler på det modsatte. I 1728 var Mette Iversdatter i Roskilde for fødsel i dølgsmål dømt til at halshugges og hen-

637) Se forhørsreferat af 29.10.1735 i LAS, STA, korr. vedk. Roskilde 1734-36. Jf. bilag A sagnr. 1736:17.

638) Dette og det følgende fra Kirkeritualet (1985) s. 86-87.

639) Se Præsten i Ørbæk RPW's beretning (1934) s. 122.

des hoved at sættes på stage⁶⁴⁰. Men selv om straffen konfirmeredes af både Landsting og Højesteret, så nægtede Mette konsekvent at have slået sit barn ihjel og beskyldte alle retterne for uretfærdighed. De tre præster ved Roskilde Domkirke forsøgte i en hel måned at overtale hende til at bekende sin brøde og forlige sig med Gud, men det hjalp ikke. Til sidst indgav præsterne en ansøgning til kongen, hvor de beklagede, at selv om de med stor flid og omhyggelighed havde søgt at „disponere (...) Mette Iversdaatter til at undergive sig med Sagtmodighed den over hende (...) afsage Dom“ så var det ikke lykkedes, og de frygtede nu at hun ikke kunne bringes til bodfærdighed. Præsterne anmodede derfor om, efter delinkventens „væmodige Raab“, at hun benådedes til begravelse i kirkegården. Dette tilstod kongen⁶⁴¹.

Magistraten i Roskilde fastsatte så henrettelsesdatoen og formanede Mette således: Hun skulle „give Gud Æren, udvise Lydighed mod den christne Øvrighed, forlade sit Hjertes Haardhed, angre sine Synder og den grove Synd hun er dømt for, bede Gud om Naade, tage sin Sjæls evige Velfærd i Agt og berede sig til sin Død. Og dersom hun saaledes (...) underkaster sig sin Dødsdom, da blev hende ydermere kundgjort, at Hs. kgl. Majestæt (...) saaledes har modereret den Straf (...), at naar hendes Hoved med Sværdet er blevet afhugget, hendes Krop da tillige med Hovedet udi Kirkegaarden i al Stilhed og uden Ceremonier maa begraves“⁶⁴².

Vi ved ikke om Mette Iversdatter herefter faldt til føje, men man ser i forløbet, at øvrigheden tillagde det stor betydning, at hun viste sig bodfærdig. Så stor betydning, at de med benægtelsen som begrundelse ansøgte kongen om benådning. Formuleringerne i præsternes skrivelse til kongen og magistratens kundgørelse af benådningen, kunne også tyde på at Mette nærmest havde tilforhandlet sig den ærlige begravelse. I sidste ende var det jo også øvrighedens sjælefred, der var på spil. Hvis Mette ikke bekendte sin forbrydelse måtte øvrigheden jo leve med den mulighed, at de virkelig havde begået et justitsmord, som Mette påstod.

Vejen til retterstedet

Henrettelserne foregik om morgenen. Om sommeren klokken seks eller syv, om vinteren noget senere⁶⁴³. Kirkeritualet foreskrev over 18 sider hvordan dagen skulle gå

640) Bilag A sagnr. 1727:11.

641) RA, DK, sjæll. tegn. 1728-30, fol. 177, 7.6.1728.

642) J. Kornerup: Roskilde i Gamle Dage (1892) 143-44, Citat fra Roskilde rådstueprotokol under 16.6.1728.

643) Mette Iversdatter blev således henrettet mellem kl. 6 og 7 den 29.6.1728 (Kornerup (1892) s. 143).

Hans Møller blev brændt ved Kalundborg den 19.4.1735 efter kl. 8, hvor bønderne til kredsslagningen samledes (jf. nedenfor note 644). Barnemordersken Lisbeth Maria Mortensdatter blev henrettet 2.5.1752 mellem kl. 7 og 8 (LAS, Holbæk amsarkiv: br. og dok. delinkventsager m.m. vedk. 1745-52).

i religiøs henseende⁶⁴⁴. Præsten skulle møde én eller to timer før henrettelsen skulle foregå og omhyggeligt forberede delinkventen ved at erindre om, hvad de havde talt om i de foregående dage. Præsten skulle fremstille det sådan, at Gud havde behaget at lade delinkventen lide for sine synder her på Jorden – underforstået, at hermed slap delinkventen altså for det Helvede, som kunne blive andre til del efter døden. Derfor skulle delinkventen nu glæde sig ved:

„at hand veed og er forsikkret, at denne Dag skal være hans siste Strids-Dag, og hans først rette og uforfalskede Glædis-Dag, hvorved hand skal faa Ende paa sin Elendighed, og gjøre en glad Overgang fra det arme, syndige og ælendige Liv til det evige salige og udødelige Liv hos Gud i Himmelen“.

Selv om kravet om den oprigtige dybfølte anger fortsat omtales indirekte, så blev det kirkelige budskab til delinkventen altså stadig mere optimistisk efterhånden som henrettelsen nærmede sig. Den dødsdømte blev også iklædt en særlig dragt. Jeg har fundet fire omtaler af denne dragts udseende fra 1714, 1735, 1755 og 1805 fra forskellige byer, og alle taler om trøje, bukser, hue eller lignende af hvidt stof eventuelt med kanter af sort bånd eller bundet sammen med sort bånd, ligesom et strykke sort bånd kunne være bundet om den dødsdømtes hat⁶⁴⁵.

Præsten skulle følge delinkventen på vejen ud til retterstedet, og her skulle han hele tiden tale til delinkventen og fremhæve Guds store nåde. Præsten skulle sørge for hele tiden at få svar fra delinkventen for at sikre sig at han eller hun fulgte med i præstens ord.

Indimellem på vejen skulle præsten bede med synderen og synge salmer med delinkventen. Kirkeritualet nævnte tre salmer, som velegnede. Den første salmes første vers lød således:

Hiertelig jeg nu længes effter en salig End
Thi jeg ynckelig trængis aff Drøffuelse oc Elend

644) Kirkeritualet 1685-1985 (1985) s. 87-93.

645) 1806, København: „han var klædt i hvide benklæder og en hvid trøje, og havde et sort bånd og en sort sløjfe om Hatten“ (Christensen: Dødsstraffen (1904) s.204)

1756, Slagelse: En regning på forfærdigelse af en trøje til morderen Peter Giese, til trøjen brugtes 61/2 alen kanvas og 5 alen sort tafibånd (LAS, Sjæll. stiftsarkiv, delinkventregninger 1750-59, 1756-læg).

1737, Roskilde: regning på forfærdigelse af tøj til mordbrænderen Nicolai Christian: „ladet forfærdige en hvid lærredsskjorte, 1 par ditto bukser og en hvid hue, som Nicolai Christian havde over sine andre klæder den dag han blev rettet 1 rdl. 3 mark, sorte bånd at binde det med 4 sk. (citeret fra Knud Poulsen: Roskildes skarprettere (1989) s. 38)

1713 og 1714, København: to skillingsviser om henrettelser omtaler at den dødsdømte går til Gud med hvide klæder på (bilag D visenr. 1713:1 vers 14 og 1714:1 vers 17).

At vandre er jeg rede fra Verden med en Fart
Til Himmeriges Glæde: kom Jesu kom nu snart⁶⁴⁶

Netop vandringen fra arresten til henrettelsesstedet, periodisk afbrudt af salmesang og bønner, har været et betydningsfuldt højdepunkt for de almindelige tilskuere. Her har de været helt tæt på den dødsdømte og har gennem salmesangen kunnet leve med i den dødsdømtes følelser.

På retterstedet

Herredernes rettersteder lå på høje bakketoppe tæt ved de mest befærdede veje. Ars herreds rettersted lå på Keldbjerg, Tuse herreds på Drusebjerg, Slagelse købstads og Antvorskov rytterdistrikts birks på Galgebakken ved Slots Bjergby osv. De høje beliggenheder øgede udsynet for tilskuerne. I flere købstæder stod i 1500- og 1600-tallene høje murede kag-platformer placeret på et af byens torve⁶⁴⁷. I 1700-tallet var disse fjernet i de fleste byer og erstattet af en simpel kagstolpe, som i nogle tilfælde opsattes til lejligheden. Men i Køge og København stod de murede kagbygninger endnu⁶⁴⁸. Kagstrygninger og halshugninger foregik i århundredets begyndelse på byernes torve⁶⁴⁹. Hængninger foregik på galgebakkerne eller retterstederne uden for byerne, og det ser også ud til at stejlinger er foregået her.

Når processionen med den dødsdømte kom ud til retterstedet, havde de verdslige myndigheder og skarpretteren gjort deres forberedelser. Da den nytiltrådte amtmand Frederik Adeler i 1728 for første gang skulle bruge skarpretteren var han noget usikker på hvordan man klarede at bestille ham, om han kunne læse osv. Så han skrev til amtsforvalteren i Roskilde, hvor skarpretteren boede, og bad denne formidle kontakten. Han fik imidlertid et brev tilbage skrevet af skarpretterkonen, der såvel som sin mand kunne skrive breve⁶⁵⁰. Arkiverne indeholder flere breve fra skarp-

646) Anders Malling: *Dansk salmehistorie* (1963) bd. 3 s. 322.

647) Peder Palladius omtaler omkring 1550 Kalundborg kag, og en kagbygning kendes også fra Roskilde i 1500-tallet, se Poulsen: *Roskildes skarprettere* (1989) s. 31.

648) I København blev kagbygningen genopbygget på ny i 1736 for hele 1100 rd. Bygningen stod på Nytorv og var beregnet til både halshugninger og kagstrygninger. Men allerede i 1761 blev kagbygningen nedrevet. Herefter udførtes henrettelser på Vester Fælled og kagstrygninger ved en pæl, som rejstes på torvet, når der var behov derfor. Se Grove: *Skafottet og Kaget paa Nytorv* (1903-05) bd. 2 s. 160-76.

Den murede kag med en kagmand, en figur, på toppen af skampælen stod endnu i 1810 på torvet i Køge, se V. Hermansen og P. Engelstoft: *Køge bys historie* (1932) s. 193.

649) I 1706 blev to omstrejfer for vold kagstrøget på torvet i Kalundborg. Det fremgår af kæmnerregnskabet for 1706 (LAS, Kalundborg rådstuearkiv), hvor byens tjenere under adskillige udgifter udbetaltes en mark for at gøre torvet rent „før end Fangerne udstod deres Straf“.

Den ovenomtalte barnemorderske, Mette Iversdatter, henrettedes på Hestemarks torv i Roskilde i 1728 (J. Kornerup (1892) s. 143).

650) Sagen mod tyven Niels Nielsen 1727-28, LAS, Holbæk amtsarkiv, br. og dok. delinkventsager m.m. vedk. 1727-40.

rettere. Bødden krævede at nogle forberedelser var gjort før han kom til byen: Natmanden, som skulle assistere ham, skulle adviseres. Var der tale om en delinkvent, som skulle brændes, ønskede han bestemte mængder brænde og tjære fremskaffet. Var det en halshugning skulle retterstedet forsynes med et læs sand. Som den erfarne i disse sager, bad skarpretteren også om at man ikke placerede disse remedier på retterstedet, men opbevarede dem indtil han selv kom til stede⁶⁵¹. De mange tilskuere kunne nemt få spredt eller tilranet sig sådanne ting. Opsætningen af en galge eller den skampæl, hvorved en kagstrygning foregik, var den lokale øvrigheds ansvar. Som regel var det lokale håndværkere, som mod betaling opsatte dem, men der er også eksempler på at natmanden udførte dette arbejde⁶⁵².

Nogle tilskuere var allerede til stede når processionen med den dødsdømte nåede frem til retterstedet. En talstærk gruppe af bevæbnede mænd havde slået kreds om retterstedet. I en by som Kalundborg var det en pligt for alle borgere at møde frem til en offentlig afstraffelse for at deltage i kredsslagningen. Hvis man udeblev måtte man betale en bøde⁶⁵³. En sådan borgervagt var på 100-150 mand. Var det et herred som havde en offentlig afstraffelse blev alle karle og sognemænd i tre-fire sogne udskrevet af amtmanden, i et birk af godsejeren, og de blev beordret hver at medtage en fork eller en høtyv til bevæbning⁶⁵⁴. Til de store og mere bemærkelsesværdige henrettelser forstærkede man kredsen. Da i 1735 en tidligere ridefoged skulle brændes for sodomi i Kalundborg, ventede byen så mange tilrejsende tilskuere, at man frygtede, at borgervagten ikke ville være tilstrækkelig. Gennem amtmanden og stiftamtmanden udvirkede magistraten derfor, at yderligere 160 bønder blev udskrevet til at slå kreds uden om borgervagten⁶⁵⁵. Samme år blev tre natmænd hængt for ty-

651) Se f.eks. skarpretterens brev til magistraten i Kalundborg om halshugningen og afbrændingen af den sodomidømte Hans Møller i 1735 (LAS, Kalundborg rådstuearkiv, indkomne breve fra private 1719-97 (C 56) under 1735).

652) Ved kagstrygningen af tyven Niels Nielsen i 1728 i Ars Herred betales natmanden for at nedsætte en pæl med ringe hertil. Da tyven Anne Marie i 1742 skulle kagstryges samme sted blev kagen opsat af tømrere fra Kalundborg (LAS, Holbæk amtsarkiv, br. og dok. delinkventsager m.m. vedk. 1727-40 og 1740-45).

653) LAS, Kalundborg rådstuearkiv, kæmnerregnskaber 1706 under adskillige udgifter tilbagebetales Jørgen Nielsen Blystøber en mark for et pant han havde måttet give „formedelst han sig icke hafde indfunden ved de her arresterede Fangers Execution, men hans Uskyldighed i saa Maade blef beviist, er hand pardonneret denne Gang“.

654) 4.8.1749 beordrer amtsfuldmægtig Fugl birkedommeren ved Svanholm, Isach Ramel, at forberede henrettelsen af morderne Anna Jørgensdatter og Lars Andersen. Samtlige gård- og husmænd af Kyndby og Færsløv sogne skal møde „med hver en Høctyv for at slaae Kreds“ (LAS, Roskilde amtsarkiv, kopibog 1747-54, s. 107).

brev af 7.3.1752 fra ridefoged Friis på Erichsholm til stiftamtmanden om forberedelsen af henrettelsen af Lisbeth Marie Mortensdatter „Til at slaae Kreds imidlertid Executionen forrettes (...) befales og tilsiges hver Gaardmand eller hans Karl, at møde hver med en Fork eller Høctyv, om Morgenens ved Dagens Anbrud“ (LAS, Holbæk amtsarkiv, br. og dok. delinkventsager m.m. vedk. 1745-52).

655) Se korrespondance om kredsslagningen og andre forberedelser til delinkventen Hans Møllers henrettelse i LAS, Kalundborg rådstuearkiv, indkomne breve fra private 1719- 97 (C 56) under 1735.

veri under Ars herreds jurisdiktion, og hertil blev der udskrevet så mange bønder, at de kunne slå to kredse uden om hinanden⁶⁵⁶

Inden for militæret var kredsslagnin en af de eksercerøvelser regimenterne mestrede. I infanterireglementet fra 1747 var procedurerne ved henholdsvis kagstrygninger og henrettelser nøje foreskrevne⁶⁵⁷. Normalt krævedes der mellem 300 og 350 mand hertil, men hvis man forventede at afstraffelsen gik stille for sig, kunne et mindre kontingent gøre det. Mens bataljonen marcherede ud til retterstedet og formerede en kreds blev delinkventen og den præst, som fulgte ham, afhentet af et detachment af elitesoldater – grenadéerne. Når de havde ført fangen ind i kredsen, skulle den sluttet tæt, og underofficererne skulle påse at ingen slap ind i kredsen. Dog kunne man tillade at enkelte fik lov at komme ind og se eksekutionen på nært hold, men det skulle sikres, at det var folk man kendte og kunne stole på⁶⁵⁸. Man kan forestille sig at denne mulighed har åbnet for en ekstrafortjeneste.

De almindelige tilskuere, hvoraf mange sikkert havde fulgt delinkventen fra arresten, kunne så stille sig op uden for kredsen af borgere, bønder eller soldater.

Som nævnt var der ofte flere præster til stede ved en henrettelse, og var der mange som skulle henrettes kunne det blive en større forsamling. Da godsejer Ahasverus Beckers mordere skulle henrettes ved Ugledie i 1739 mødte der til de 11 dødsdømte 14 præster fra hele amtet medsamlet deres degne. For at gøre ceremonien desmere højtidelig var desuden disciplene fra Vordingborg Latinskole med deres lærere indforskrevet til at forestå sangen⁶⁵⁹. Begivenheden har uden tvivl samlet en meget stor mængde tilskuere.

Når delinkventen og præsten nåede frem til retterstedet og var lukket ind i kredsen skulle præstens grundige forberedelse af synderen stå sin prøve. Delinkventen fik nu taget sine lænker af og præsten skulle endnu en gang formane delinkventen om at vise frimodighed og ikke forsage Gud her til sidst. „Og paa det hand paa Guds Vegne, saa vel som den heele Forsamling af mange omstaaende Guds Børn, maa være dismere forsikkret, om denne arme Synders retskaffen Poenitense og Bodfærdighed, da skal Præsten befale hannem at hand nu allersidst gjør sin siste Bekiendelse aabenbarlig.“

656) LAS, STA, korr. vedk. stiftsrepartitioner 1735-45, den kalundborgske natmandssag, brev af 11.9.1735 fra amtmænd Adeler til forvalter Niels Lind.

657) RA, Forsv. Ark., Reglementssamling pk.nr. 58, Infanterireglement 3. del, 1747 s. 365-76.

658) Samme s. 368.

659) Se regning for transport af præster og skolediscipler af 7.4.1740, i LAS, Sjæll. stiftamtsarkiv, korrespondance vedk. stiftsrepartitioner 1735-45.

Det skulle foregå sådan, at delinkventen knælede foran præsten og først „med lydelig Røst“ oplæste sin trosbekendelse, hvorefter han eller hun skulle svare ja til følgende spørgsmål, som præsten stillede ham:

„Er dette eders faste Tro og Bekiendelse, om Gud i hvilken I agter at ende eders Liv her i Verden?

Troer I da, at I er en grov Synder, og i mange Maader højlig har fortørnet eders gode Gud, men særdelis med denne eders store Synd, hvorfor I nu skal lide. Bekiender og rund ud, at I haver fortient Døden derfor, og at I fortryder det inderlig af eders Hierte?

Troer I og saa, at I for Christi Skyld har fundet Naade hos eders Gud, for den og alle andre eders Synder, og at denne Død skal være eder en Indgang til det ævige Liv?

Har I og af Hiertet forlat alle og enhver, som eder kan have gjort noget imod, saa at I bær ingen Had eller Vrede i eders Hierte, hverken imod Øvrigheden, som paa sit Embeds Vegne maa holde denne Ret over eder, ej heller over nogen anden, i hvo det og være kand, af eders Jevn-Christen og Næste?

Er I og i den Herris Jesu Navn fuldkommen bered at døe villig for eders begangne Synder?“

Efter dialogen skulle præsten lægge hånden på den knælende delinkvents hoved og i Guds navn give syndsforladelse. Herefter rejste delinkventen sig og præsten sang salmen 'Nu bede vi den helligånd'. Efter at denne salme var sunget færdig skulle præsten en sidste gang formane delinkventen at tænke på den kommende evige glæde i Himlen og opfordre ham eller hende til sammen med præsten at synge hele salmen „Jeg beder dig min Herre oc Gud“. Til slut skulle præsten velsigne delinkventen.

Denne salmesang og dialog har også givet delinkventen mulighed for at komme med en sidste udtalelse eller ønske en sang sunget eller lignende. Som eksempel herpå og på en – fra myndighedernes synspunkt – vellykket henrettelse kan citeres provst Reenbergs beskrivelse i Stege Kirkebog 1707 af sodomitten Niels Mogensens henrettelse. Reenberg fortalte, at han og hans kapellan havde besøgt delinkventen flittigt og desuden havde provsten skrevet en bøn som passede sig til delinkventens bedrifter. Denne bøn skiftedes skolemesteren og nogle andre til at læse for den dødsdømte morgen og aften. Dette var efter Reenbergs mening årsagen til at Niels Mogensen:

„Som var tilforn en grov Guds Bespottere med Banden og Eeder, som kunde intet forstaa sig paa noget got, blef omsider saa christelig i Sang og Læsning at hand der ad [ud] kom paa Retterstedet [og] self opleedte mange smuche Psalmer og Sang for Almuen, og derpaa med stor Frimodighed glad i Gud og

Lengsel effter sin Frelser begierte det maatte komme til Døden med ham og døde salig. – Guds Retfærdighed saavel som store Naade være lofvet i ald Ævighed.“⁶⁶⁰

Når præstens beredelse på retterstedet var færdig oplæste byfogden, herredsfogden eller den militære auditor dommen og den eventuelle kongelige resolution, som stadfæstede den. Ved en militær afstraffelse skulle officererne tage deres hatte af mens den kongelige resolution oplæstes.

Herefter blev delinkventen overgivet i skarpretteren og hans medhjælperes hænder. Det ser ud til, at det var natmanden og hans knægt, som foretog det forberedende arbejde med at binde delinkventen til kagen, eller binde hænderne ved en hængning, binde håret op og eventuelt binde et bind for øjnene ved en halshugning⁶⁶¹. Skarpretteren tog sig af piskningen, brændemærkningen, lemlæstelsen og de forskellige former at bringe delinkventen fra livet til døden.

Men også efter at dommen var oplæst og natmanden og skarpretteren gik i gang med forberedelserne skulle præsten vedblive at tale til delinkventen. Umiddelbart før henrettelsen skulle præsten formane den dødsdømte at bede en bøn til Gud og han skulle formane tilskuerne om ligeledes at bede Gud om nåde for den arme synder. Kirkeritualet indskærpede at præsten skulle bede med den dødsdømte lige indtil han eller hun var henrettet.

Den andægtige afslutning på henrettelsen var noget vanskeligere, hvis delinkventen skulle radbrækkes, lemlæstes eller hænges, men ritualet understregede at heller ikke ved disse henrettelsesformer måtte præsten forlade delinkventen før han eller hun var død, „men skal stedse raabe til hannem, alt mens han opføres af Stien [dvs. til galgen], eller og marteris, at hand tænker paa sin Jesum, og sukker inderlig til hannem: Herre Jesu forbarme dig over mig ...“⁶⁶²

En velgennemført henrettelse efter Kirkeritualets bestemmelser må have været stærkt bevægende. Men delinkventens positive medvirken var af stor betydning. Det er derfor forståeligt, at de verdslige myndigheder lagde stor vægt på, at delinkventerne var godt forberedte af præsterne. Da herredsfoged Stampe i 1752 redegjorde for den vellykkede henrettelse af barnemordersken Lisbeth Marie Mortensdatter,

660) Citeret fra Th. Hauch-Fausbøll: En henrettelse med bål og brand, i Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt, 1926, s. 125.

661) I 1792 beskrev amtmand over Lundenæs og Bøvling amt, etatsråd Hansen, natmandens opgave som at „opvarte“ bødlen ved eksekutioner på delinkventer, som havde tabt æren (RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1794/77, referat af amtmandsindberetn.)

662) Kirkeritualet (1985) s. 93.

fremhævede han at hun var „meget vel bereed“⁶⁶³, og altså havde spillet sin rolle i ceremonien.

Det var også vigtigt for alles sjælefred, at skarpretteren gjorde sit arbejde upåklageligt. Da skarpretter Ernst Reeberg ved en henrettelse af en barnemorderske fejlede sit hug, vakte det fortørnelse hos den ansvarlige øvrighed. Christine Nielsdatter fra Korsør var ved magistratens forbøn blevet benådet til ærlig henrettelse med sværd. Magistraten berettede i sin klage, at synderinden „med een særdehlis Devotion gich villig og dristig til sit Rettersted, mens det var bedrøveligt og meget fortrydeligt for os og andre til stede værende, at see hvor ilde Skarpretteren forrettede Executionen, thi da hun ved første Hug var falden ofver ende, maatte hand siden med Sværdet skiære og hugge Hofvedet fra hende“. Stiftamtmanden gav efterfølgende Reeberg en reprimande og truede ham med afskedigelse, hvis det skete oftere⁶⁶⁴.

Bag frygten for en fejlslagen henrettelse lå også en mere eller mindre formuleret religiøs forståelse. Hvis noget slog fejl kunne det tolkes som et tegn fra Gud om at henrettelsen ikke burde finde sted. Fra Tyskland kendes eksempler på, at tilskuerne krævede og endda med vold befriede delinkventer, hvor f.eks. det reb de skulle hænge i, var bristet. Forestillingen om en guddommelig indgriben fornemmes også i forløbet omkring en henrettelse i Ebeltoft i 1741. En kvinde var dødsdømt for fødsel i dølgsmål, og selv om hun fastholdt at barnet havde været dødt stadfæstede Højesteret og konge dommen. På selve henrettelsesdagen gik bødlen imidlertid hen og døde. Pigen så dette som et tegn fra Gud og holdt endnu mere ihærdigt på sin uskyld. Dette foranledigede de to præster, som skulle berede hende, til at indgive en benådningssøgning til kongen⁶⁶⁵. Præsterne angav dog ikke bødlenes død som begrundelse. De skrev, at hun var enfoldig og ikke forstod det, som var nødvendigt for hendes frelse, og derfor fortsat var ubodfærdig. Alligevel omstødte Christian 6. sin allerede givne dødsdom og benådede hende til strafarbejde på livstid i Spindehuset⁶⁶⁶.

Begravelse i stilhed på kirkegården

Ved forberedelsen af den dødsdømte fokuserede præsterne efter Kirkeritualet på den forestilling, at Gud umiddelbart efter døden tog stilling til om sjælen skulle i Helvede eller kom op til Gud i Himlen. Denne forestilling havde ifølge Ariès vundet

663) Se Stampes brev til amtmand Barner af 9.5.1752 i LAS, Holbæk amtsarkiv, br. og dok. delinkventsager m.m. vedk. 1745-52.

664) Magistratens klage står i et regningsbrev af 23.1.1735, se LAS, STA, delinkventregninger 1735-42. Stiftamtmandens reprimande til Reeberg er indført i LAS, STA, kopibog 1734-35 s. 132.

665) Den ene præst, provst Begtrup, erindring herom er gengivet i: Ebeltoft og Omegn (Mols) nærmest frem til c. 1814, udgivet af L.J. Böttiger (1893) s. 292.

666) Se den kgl. res. i RA, DK, jyske tegn 1740-42, fol. 378, 28.7.1741 (om Maren Nielsdatter).

frem i renæssancen, og var helt dominerende efter Reformationen⁶⁶⁷. Derfor kunne præsten bedyre den dødsdømte, at dagen for henrettelsen også ville blive dennes første rigtige glædesdag, for på denne dag ville sjælen fare til himmels.

Men faktisk har kristendommen jo også en anden opfattelse af hvad der sker efter døden, som ikke harmonerer helt med denne forestilling. Det er tanken om legemets opstandelse og dommedag. På den yderste dag vil mennesket genopstå og Jesus eller Gud vil stille det enkelte menneske til regnskab og lade de gode komme i Himlen og de onde i Helvede. Ariès mener, at denne forestilling dominerede i middelalderen, men efterhånden blev forladt⁶⁶⁸.

Opstandelsestanken var dog ikke mere forladt, end at den var og stadig er central i begravelsesritualet, hvor præsten udtaler „af jord er du kommet, til jord skal du blive, af jord skal du igen opstå“. Begravelsen var på flere måder en forberedelse til opstandelsen. Liget begravedes med fødderne mod øst, således at den døde på opstandelsens dag kunne rejse sig fra graven med blikket vendt mod solopgangen hvor Kristus forventedes at komme. Det var i 1700-tallet almindeligt at rige mennesker lod sig begrave inde i kirken, og det fornemste var at ligge tættest ved alteret. Kirkegårdene var placeret uden om kirken og dermed også så tæt ved det helligste som muligt. Kirken og kirkegården var indviede hellige steder⁶⁶⁹.

Betydningen af begravelsen i indviet eller kristen jord – som det kaldtes – understregedes af, at der var nogle kategorier, som loven forbød at få plads på kirkegården. Det var for det første selvmordere (DL 6-6-21). Dernæst var det dem, som dræbtes i en duel (DL 6-8-4), og dem som dræbtes i horeseng (DL 6-12-4). – En mand kunne uden straf dræbe den, som han fandt i seng med sin hustru. Forbudet mod at lade disse kategorier begrave på kirkegården hang formentlig sammen med den betydning, det tillagdes, at man angrede sine synder og fik syndsforladelse umiddelbart inden man døde. Selvmorderen, duellant og den der dræbtes i horeseng døde alle under udøvelsen af en skrækkelig synd og havde derfor ikke mulighed for at fortryde den før de døde.

Endelig var der de henrettede. Men det var ikke alle, der døde for skarpretterens hånd, som formentes det kristne fællesskab på kirkegården. Danske Lov udtalte sig ikke om dette spørgsmål, og først i 1700-tallet er det ikke helt klart under hvilke omstændigheder en henrettet kunne tilstås en begravelse på kirkegården. Ude i landet

667) Se Ariès: *The Hour of our Death* (1981) s. 97-110.

668) Samme.

669) Ariès har undersøgt udviklingen af traditionen at begraves på kirkegården og i kirken. Det var et fælles katolsk og protestantisk fænomen, selv om nogle reformatorer kritiserede begravelse i kirken som papistisk overtro. Se samme 49 og generelt s. 36-51.

syntes det at være almindeligt, at de, som henrettedes med sværd blev tilstået i stilhed at begraves på kirkegården. Men i 1737 udtalte byfogden i København, at man her begravede alle henrettede på retterstedet medmindre de havde opnået kongelig tilladelse til at begraves på kirkegården⁶⁷⁰. Ved forordning af 9.8.1737 blev det bestemt, at de, som dømtes til alene at miste hovedet, fremover altid skulle henrettes med sværd og tilstås at begraves på kirkegården uden ceremoni. De som dømtes til at henrettes med økse og deres hoved at sættes på stage skulle af natmanden nedgraves på retterstedet.

Baggrunden for den særlige københavnske praksis først i 1700-tallet var formentlig det anatomiske teaters behov. De som skulle begraves på retterstedet var så at sige øvrighedens ejendom, og ligene kunne derfor overdrages det anatomiske teater til deres dissektionsøvelser, før de blev begravet. I 1714 søgte to mordere om at måtte begraves på kirkegården efter henrettelsen, men Konseillet bad kongen være opmærksom på, at „Facultas Chirurgica vel skulde undertiden behøve deslige Delinqventers Legome til Anatomien, hvoraf Publicum kunde profitere“. Herefter afviste kongen ansøgningerne⁶⁷¹. I 1720 befalede Frederik 4. at straffen for en københavnsk kvinde, som var dømt til at halshugges og hovedet at sættes på en stage, skulle ændres til halshugning alene og at legemet tillige med hovedet efterfølgende skulle leveres til professor Johan Buchwaldt, som ville anatomisere det⁶⁷².

1737-forordningen satte altså et klart skel mellem den ærlige henrettelse, hvor den henrettede om end i stilhed og uden ceremonier kunne indlemmes i det kristne fællesskab på kirkegården, og så de uærligt henrettede, som blev forment det kristne fællesskab.

Den betydning begravelsen på kirkegården blev tillagt fremgår ikke blot af lovgivningen. De dødsdømte tillagde det så stor betydning, at kongerne ofte modtog ansøgninger om at måtte opnå den nåde at begraves i kristen jord. Det var især kvinder dødsdømt for fosterdrab eller for grundløse mord på børn, som bad kongen om denne nåde. I mange tilfælde var det den verdslige øvrighed eller sognepræsten, som gik i forbøn for den henrettede. De fremførte formildende omstændigheder, som ungdom, eller at delinkventen mentes at have været sindsforvirret i drabsøjeblikket, eller at delinkventen i øvrigt havde levet et godt og moralsk liv. Men den dødsdømtes religiøse sindstilstand spillede også en betydelig rolle. Som regel anførte ansøgningerne, at delinkventen nu oprigtig angrede sin synd og havde affundet sig med sin straf. For de lokale øvrigheder, som gik i forbøn for delinkventerne, har det for-

670) Se byfoged Jentofts skrivelse af 30.7.1737 i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1737/238.

671) De to mordersker var Johanne Christine Christensdatter og Anne Mikkelsdatter. Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1714/471, reskript af 23.11.1714.

672) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1720/2, 5.1.1720 (Maren Nielsdatter).

mentlig også haft betydning, at de forventede den dødsdømtes villige medvirken i henrettelsesceremonien, hvis denne kristne begravelse blev tilstået. Det sås i Mette Iversdatters sag fra Roskilde.

En del af benådningens ansøgningerne er skrevet i den dødsdømtes eget navn, selv om delinkventen i de fleste tilfælde har fået hjælp til formuleringen og nedskrivningen. Ansøgningerne var stærkt følelsesladede og kunne udmale den underdanighed de ønskede at vise enevoldskongen. Særlig farverig er Anna Katrina Rasmusdatters ansøgning fra 1737:

„Jeg i Støvet nedbøiede Taare vædede blodige Brud af Ziphora omfavner idag min Jesu at talle for mig arme elændige Madicke, at omfavne og bøye eders kongl. Majs.ts ald-barmhjertige Hierte til en naademild Bønhørelse, at omfavne een naade milde Gud og min aller naadigste milde Landets høye Fader at ansee denne min Taare vædede allerunderdanigste Memorial, som i Støvet med Taarer nedlæggis for eders kongl. Majs.ts høye og hellige Aasiun, nu jeg er een blodvridende Brud og af Syndsees og den Ondes Tilskyndelse er falden udi Fristelse og født mit Foster udi Løndom.“⁶⁷³

Anna Katrina opnåede dog ingen kongelig mildnelse med sine bønner.

Udover at fremføre formildende omstændigheder, så var ansøgningernes hovedindhold som regel, at den dødsdømte havde affundet sig med sin dom og nu beredte sig til sit møde med Gud, men at han/hun frygtede ikke at kunne møde døden i den rette angrende sindstilstand, fordi udstillingen af den døde krop og begravelsen på retterstedet ville være til stor vanære og sorg for den dødsdømtes slægt og venner. F.eks. skrev Maren Christensdatter i 1734:

„... bønfoldende eders kongl. Mayt. af høymedfødde kongl. Naade og Clemence allernaadigst ville forunde det mit døde Legeme, efter at same er vorden justiceret, maa vorde nedlagt i en Kiste og udi Trinitatis Kirkes fattiges Jord begravet, paa det jeg bedrøvede Delinqvent og unge Menniske, som ikkun er i mit Alders 20.de Aar, og haver mange efterlevende Venner tilbage, kand fornøyet og med en roelig Samvittighed gaa til min Død, da jeg ellers formedelst mine tilbagelevende bedrøvede Venners Skyld, ikke des uden kand i min Døds Stund fornøyet overlevere min Siæl i min Frelsers Hænder og forlade dette jordiske“⁶⁷⁴

Som nævnt i kapitel 9 lykkedes det en betydelig del især af de, der dræbte uden

673) Ansøgning af 29.1.1737, i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1737/79.

674) Se RA, DK, resolutioner skrevne på supplikationer m.m. 1730-46, fol. 118, ansøgning af 1.2.1734.

grund, at slippe for de uærlige henrettelsesformer, som loven egentlig foreskrev, og opnå at blive begravet i kirkegården.

Der savnes officielle udsagn om hvad det betød at formenes begravelsen i kristen jord. Det var klart, at begravelsesmåden også sås i et æresperspektiv. Begravelse uden for kirkegården var tydeligvis vanærende, som det skal omtales nærmere nedenfor. Men begravelsen var jo en religiøs handling, så dermed blev den formentlig også tilagt en betydning for livet efter døden. En tolkning kunne være, at den kristne menighed og den kristne stat ved begravelsen på kirkegården mente at påtage sig et vist ansvar – en vis godkendelse – af dem, som begravedes der. Dette godkendende ansvar mente de så ikke at kunne påtage sig for selvmordere og grove forbrydere. Menigheden kunne måske frygte, at disse synderes forbrydelser ville smitte af på de øvrige. At ligesom Gud lod de ganske byer, Sodoma og Gomorra, fortæres af hans flammende vrede, ligeledes ville hans vrede ramme den ganske kirkegård på opstandelsens dag, hvis så grove syndere tolereredes der. Denne tolkning fører så omvendt til, at de, som udelukkedes fra kirkegården, jo også af den kristne stat var udpegede for Gud på opstandelsens dag, når de rejste sig – måske hovedløse – fra deres grave på retterstedet.

14. Tilskuernes straffeceremoni

Der er ikke mange kilder til at belyse hvordan henrettelsesceremonien opfattedes af den almindelige befolkning. Der er dog én kildegruppe, som kan bringe os noget nærmere tilskuernes og de dødsdømtes forestillinger om afstraffelsen. Det er den ret betydelige mængde skillingsviser, som er bevaret om forbrydelser og især henrettelser. Med udgangspunkt i viserne og nogle få andre kilder skal i det følgende søges beskrevet den religiøse forståelse den brede befolkning fik ud af henrettelsesceremonierne.

Skillingsviserne

Der er fra perioden 1713-1755 bevaret 60 skillingsviser som beskriver forbrydelser og forbrydernes henrettelser. Viserne stammer især fra to samlinger⁶⁷⁵. Det er for det første den hielmstierneske samling skabt af højesteretsassessor og sekretær i Danske Kancelli Henrik Hielmstierne. Det var ham, som gjorde sig bemærket for sine holdninger til de grundløse mord, se s. 242 og 246 ff. Hans samling indeholder viser trykt i København. For det andet stammer viserne fra samlingen af skillingstryk i Karen Brahes Bibliotek. Denne indeholder også en del viser trykt i København, men har tillige mange viser trykt i Odense, hvor hun boede. De to samlinger er ikke udtømmende, og Karen Brahes indsamling standsede ved hendes død i 1736. Det er således usikkert om den tidsmæssige fordeling af de bevarede viser kan tages som billede på den samlede produktion af viser om henrettelser, jf. diagram 18. Det er dog markant, at der ingen viser er bevarede fra pietismens kulminationsperiode 1735-43. Det stemmer overens med begrænsningen af maskerader, skuespil og andre offentlige forlystelser. Fra 1745-52 er bevaret 13 viser og en enkelt fra 1755. Herefter er der først bevaret en vise om en henrettelse igen fra 1782.

675) En enkelt (bilag D visenr. 1726:1) er fundet i en skånsk samling og to viser (1734:1 og 1754:1) er fundet i Dansk Folkemindesamling.

Viser om henrettelser 1686-1758

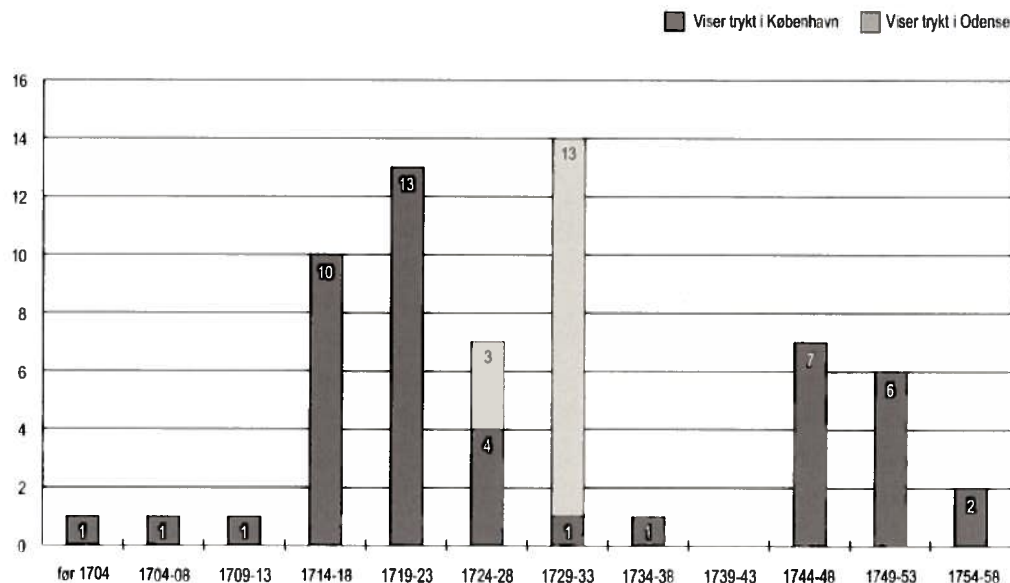

Diagram 16 Kilde: Bilag D.

En stor del af de straffesager, viserne omhandler, har kunnet findes i andre kilder. Heraf ses at viserne normalt ikke gav sig af med at digte videre på kendsgerningerne. Der kendes dog et par viser, som overskred denne regel⁶⁷⁶. Det ene tilfælde førte til aktion fra myndighederne. Visen var fra 1721 og fortalte en utrolig historie om en kvinde i Helsingør, som igennem seks år hvert år havde født et barn i dølgsmål og dræbt det⁶⁷⁷. I Helsingør havde man ganske rigtigt anholdt en tjenestepige, Bendte Chatrine Olsdatter, for fødsel i dølgsmål og barnemord⁶⁷⁸. Da visen kom til magistratens kendskab i Helsingør, blev Bendte afhørt om visens påstand, men hun benægtede pure. Magistraten forhørte sig herefter hos politimesteren i København, Johan Bertram Ernst, som efter at have undersøgt sagen forelagde den for Konsistorium ved Københavns Universitet, som var censurmyndighed⁶⁷⁹.

676) Udover den nedenfor omtalte vise var det bilag D visenr. 1732:3 „En nye Vise hvorledes 8 Mordbrændere skal den 8. Februarij år 1732 kastes levende paa Ilden og brændes“. Visen udkom i Odense, og beskrev forbrydelsen korrekt, men dømte flere til bålet end dommen angav. Desuden var den citerede kommissionsdom blevet anket. Resultatet af retssagen var at to personer blev halshugget og stejlet, men først i 1735, Se Hübertz: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus, bd. III (1846) s. 145-48. RA, DK, supplikprotokol 2. halvår 1734, nr. 731, samt RA, Højesteret, voteringsprotokol 1735 s. 8, 8.3.1735.

677) Bilag D visenr. 1721:1.

678) Sag mod Bendte Chatrine Olsdatter, se bilag A sagnr. 1721:5.

679) Politimesterens skrivelse til Konsistorium 12.3.1721 og Konsistoriums svar af 26.3.1721 står i RA, KU, Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 407-09.

Politimesteren havde fundet den bogtrykker, som havde udgivet visen. Han afviste imidlertid selv at have digtet den, det havde en student, som hed Hiardemaal. Studenten havde forsikret bogtrykkeren at indholdet var sandt, men politimesteren var overbevist om at indholdet var fingeret for at gøre visen mere interessant. Dette fandt han meget forargeligt og bad nu Konsistorium retsforfølge såvel studenten som bogtrykkeren. Konsistorium fandt generelt, at det bedste ville være, at sådanne „unøttige“ viser ikke blev trykt, men at de i hvert fald først skulle censureres af universitetet. Men de mente, at håndhævelsen af en sådan politik hørte under politimesteren. I den konkrete sag var man dog villig til at retsforfølge studenten, hvis han stadig var indskrevet ved universitetet. Det videre forløb i sagen kendes ikke.

Sagen viser, at myndigheder tog en usandfærdig vise ganske alvorligt, og den viser samtidig at både politimester og Konsistorium i almindelighed så skævt til denne visereproduktion, som åbenbart i stort omfang unddrog sig den lovbefalede censur. Det er også interessant, at der oplyses en forfatter til visen. Muligvis har studentens navn været opdigtet siden politimesteren ikke kunne finde ham, men hverken politimesteren eller Konsistorium fandt anledning til at betvivle, at en student kunne have skrevet en sådan vise. Viserne har som regel et betydeligt religiøst indhold, så det er meget tænkeligt, at fattige teologistuderende har skaffet sig penge ved at digte denne slags viser.

Visernes indhold

Visernes indhold varierede naturligvis, men som regel gennemspillede nogle bestemte temaer om end med forskellig vægt.

Rammen for viserne var det ydre drama. Der fortæltes om forbrydelsen med interessante detaljer, som dialogen der førte til drabet eller en særlig modbydelig måde at skjule liget på, som moren, der kastede sit ombragte foster i et privet. Der fortæltes om pågribelsen, om forbryderens eventuelle hårdnakkede benægtelse men så efterfølgende anger og bekendelse, og endelig blev straffens blodige detaljer ofte gengivet på vers. Dette ydre drama var i nogle viser hovedtemaet. Det gjaldt især de fem viser om tyverier og de otte om rovmord. Her var visernes holdning til forbryderne vred og uforsonlig. Således i to viser om de ni tyve fra Næstvedegnen, som hængtes i 1728 (se s. 257). Her taltes fordømmende om deres mange tyverier og frækhed, og om at de nu skulle til 'Klyngerup' og ende som ravneføde⁶⁸⁰.

Temaet ved alvorlige mordsager kunne også være, at her var et eksempel på verdens

⁶⁸⁰ Se bilag D visenr. 1727:3 og 1728:1.

ondskab. Og man kunne frygte at disse ugudelige forbrydelser ville nedkalde Guds vrede over landet⁶⁸¹. Forbrydelserne kunne også ses som tegn på, at verdens ende var nær⁶⁸².

Disse ydre indfaldsvinkler på forbrydelsen og henrettelsen var dog ikke den almindeligste i viserne. Oftest var hovedtemaet delinkventens indre følelsesmæssige udvikling, og flertallet af viserne var skrevet i jeg-form som den dødsdømtes bekendelse og sidste ord. Disse viser havde med deres dominerende religiøse indhold karakter af salmer. De var skrevet på salmemelodier – nogle af dem endda på melodierne til de salmer, som Kirkeritualet foreslog afsunget på vej til retterstedet og på retterstedet. I disse viser var det især to temaer som gik igen. Det var forklaringen af forbrydelsen med at Satan havde forledt forbryderen dertil og overbevisningen om at trods forbrydelsen blev sjælen frelst, hvis delinkventen udviste den rette bodfærdighed.

Forbrydelsen – Satans list

Forklaringen af forbrydelsen var et centralt tema i skillingsviserne. Ligesom i Kirkeritualet kunne den forklares med, at det var gået galt allerede fra barndommen, hvor forbryderen ikke havde gjort som forældrene havde sagt, havde undladt at gå i kirke og brugt helligdagene til drik og spil. Dette havde så ført frem til den store forbrydelse⁶⁸³.

Den almindeligste forklaring på forbrydelsen var dog, at Satan havde lokket forbryderen til at begå sin udåd. Alle viserne omtalte på den ene eller anden måde forbrydelsen som Satans værk. Satan var listig og forstod at lægge sine fælder ud, som til sidst ledte frem til den frygtelige forbrydelse. Som eksempel kan citeres visen om Anna Chatrine Berntsdatter, som først ville begå selvmord, men derefter dræbte sin egen mor i 1713.⁶⁸⁴

2.
Udi min bedste Alder
I Synden jeg henfalder
Og gifver Sathan Rum
Og mercker ey hans Mine
var at hand mig vild' triine
I Helvedes Afgrund

3.
Jeg arme Synderinde
Fick Ondskab udi Sinde
Den Djævel hjalp dertil
Snart gaf hand mig i Tancke
At jeg skulde hengange
I Vand at druckne mig

681) Bilag D visenr. 1730:1 vers 14.

682) Bilag D visenr. 1733:1 vers 1-3.

683) Se f.eks. bilag D visenr. 1733:1 vers 5-7.

684) Se bilag D visenr. 1713:1. Se også f.eks. visenr. 1720:2, vers 2 og 3.

4.
Men Gud af idel Naade
Mig frelste fra den Vaade
Saa jeg gick uskad Hjem
Strax var igien til reede
Sathan med Piiler leede
At saare mig igjen

5.
Min egen Moder myrdte
Jeg og med Haand fuldbyrde
Som ey er hørtis før
Hvorfor jeg nu maa klage
Og tagis ud af Dage
For slig en Gierning led.

Denne meget håndfaste forestilling om en personificeret Satan, som leder mennesket til ondskab, var formentlig meget udbredt først i 1700-tallet. Den officielle religion så Satan som et instrument for Guds vilje. Gennem Satan opstillede Gud de fristelser for mennesket, som skulle prøve menneskets tro. Kirken havde fra gammel tid taget afstand fra den såkaldte manikæisme, som mente at Gud og Satan var to selvstændige kræfter som kæmpede om herredømmet. Kirken anerkendte ikke at der skete noget i verden, som ikke var Guds vilje. De officielle forestillinger om Satans praktiske virke udviklede sig meget gennem 1600- og 1700-tallene. I 1600-tallet havde forestillingerne om den personificerede Djævel en stor plads i den officielle religion. Det kom mest markant til udtryk i trolddomssagerne. Keith Thomas formulerede det trosskifte, der førte til trolddomssagernes ophør som, at Djævelen forvistes fra Jorden til Helvede⁶⁸⁵. I Danmark mærkedes også en voksende skepsis over for den materialiserede Djævels tilstedeværelse her på Jorden. Det sås i den dømmende elites overvejelser om religionsforbrydelserne. Det var en sådan skepsis, der lå bag latterliggørelsen af Thomas Bjørns thistedske djævlbesættelser omkring år 1700, og vi har også set, hvor forsigtige teologerne var i 1720'ernes djævlforskrievsessager, når talen kom på om Djævelen faktisk havde vist sig og bekræftet kontrakten med djævlforskriveren. Denne voksende skepsis over for Djævelen hos eliten blev imidlertid ikke officielt formidlet videre til den almindelige befolkning. Vi har set at det kun var et meget uklart opgør med trolddomssagerne omkring år 1700, og henrettelsen af de tre djævlforskrivere omkring 1720 må have virket som en officiel bekræftelse af Djævelens fysiske tilstedeværelse blandt folk.

I skillingsvisernes forenkledte univers levede forestillingen om en personificeret satan-skikkelse videre. Djævelen lurede overalt og satte fælder ud for menneskene i hverdagen. Forestillingerne om Satans forførelse tjente i nogen grad til at frikende delinkventerne for deres skyld. Satan var frygtelig snedig, og når han oven i købet fik lov af Gud til at udsætte sine fælder, var det kun menneskeligt at lade sig forlede. Hermed fremstilledes menneskene som uskyldige kastebolde mellem Gud og Djævelen, hvor den menneskelige vilje og tro kun udgjorde et ringe værn mod de store kræfter mennesket var oppe imod.

685) Se Thomas: *Religion and the Decline of Magic* (1971) s. 683-84.

En tilsvarende verdensforståelse sås hos præsten Rasmus Pedersen Winther, som i 1755 nedskrev sine erindringer om 50 års præstegerning på Fyn. Levnedsbeskrivelsen er gennemsyret af forestillingen om, at Gud styrede og forudbestemte alle vigtige begivenheder i hans liv. Hver eneste episode i erindringen fremstilledes som guddommelige lærestykker. I en dramatisk beskrivelse af en mordsag og henrettelse trådte også Satan tydeligt frem, men til allersidst reddede Gud alligevel sjælen.

Mordet skete på Findstrup gods ved Fåborg i 1707. Rasmus Winther, der da var rektor på Fåborg latinskole, fortalte om mordet:

„En Muuremester Dreng, ved Nafn Anders (...), var blevet urolig i Hovedet, fordi hans Mester negtede at gjøre ham til Svend, og paastod, at hand skulde endnu et Aar tiene for Dreng. Dend Paastand hafde hos Drengen et forfærdeligt Følge, at hand først i fulde fiorten Dage zviirede og sværmede continuerlig, i sær Søndagens Eftermiddag d. 2den Octobris 1707, da hand samlede en stor Deel af Byens Børn paa dend gamle Kirckegaard i Faaborg, og som en fuldkommen Enthusiast talede mangen underlig Tale til de Børn, sigende til sidst: Fanden er kommen til mig, og har befalet mig at slaa to Børn ihjel; men jeg svarede ham, du skal blive den første, jeg vil slaa ihjel. Morgenen derefter gaar hand ud af Øster-Port i Faaborg (...). Derpaa gick hand til Katterøg, en Bye i Dirnesse Sogn, og ved Leedet i Byen stod to smaae Dreng, een 5 Aar, een 4 Aar. Disse Dreng tog deres Huer af for ham og helsede ham. Hand gick dem forbi, og var kommet en halv snees Skridt fra dem. Derpaa vendte han sig, gick tilbage til dem, og med sin Muure-Hammer (...) hugg hand i Hovedet først den eene siden ogsaa dend anden. Dend eene døde strax, dend anden bleff restitueret, og meget var her at referere om dette udædiske Menniskes Forklaring efter at hand gjort dend gruelige Gierning, som aabenbare var af dend Onde.“

Birketing og landsting dømte Anders til henrettelse med sværd. Winther deltog i beredelsen af ham sammen med ikke mindre end fire præster. Under beredelsen skiftede Anders mellem at være bodfærdig og at skælde og smælde som var hans legeme besat af Djævelen. Dagen før henrettelsen blev han helt tavs og ville intet sige til præsterne. Herefter fortæller Rasmus Winther om selve henrettelsesdagen, hvor fem gejstlige var samlede:

„Siden saa jeg icke Fangen førend Løverdagens Morgen Klocken 5 (...). Men i steden for den Stumhed, som hafde bundet hans Mund, da ieg tilforne saae ham, blef da hørt alleryderligst-forskræckelige Forbandelsers Tale, som alt gick udi denne grusomme Tone: De har fordømt mit Legeme, de vil nu ogsaa fordømme min Siæl, det straffe Gud dem for i Ævigheds Ævighed. Continuerlig blef Fangen ved at raabe disse forfærdelige Raab. Derfor da Klocken var ble-

vet 9 om Dagen, begierede Præsten af Aaby, som hans Skriftefader, at have ham i Eenrum. Og der hand eene hafde handlet med ham en half Time, sagde hand os at Fangen vilde lade sig betiene [dvs. med den sidste nadver]. Hand ogsaa blev betient, men saa snart hand kom ud at blive ført til Retterstædet begyndte hand igien de forrige Forskræckeligheder, med hvilke hand blev ved, uagtet ald den Raaben, der blev raabt til ham fra de fiire Præster.

Der gick saa Time efter Time i det Fangen blev ved at maledide og forbande. Men der det omsider var kommet til denne Yderlighed, at Fangens Fødder var gjort fast til Iorden, og et Reeb – bundet om hans Hals og heftet til en stor Stang, hvilcken fiire Karle løftede i Veyret – holte hans Hovet op fra Kroppen, og Skarprætteren alt hafde faaet sit Sværd af Balgen, da raabte Misdæderen, at hand maatte gives et Øyeblicks Respit til at befale Gud sin Siæl. Jeg stod tæt ved ham, der hand raabte dette. Dog kunde ieg icke mærcke, hvad hans arme Tunge lallede, thi Reebet, som var slaaet om hans Hals, var kommet ind i hans Mund for hans grusomme Uregierligheds Skyld. Men Hr. Peder Rauberg, som stod lige for hans Mund, hand mærckte Raabet, og hand befalede Skarprætteren at vige til Side. Skarprætteren vilde icke førend Birckedommen paa Kongens Vegne hafde befalet ham det.

Da nu Fangen hafde faaet Reebet fra sin Mund, raabte hand saadanne Raab til Gud i de høye Himle, at vi alle, som tilforn var smeltet af Angist over denne Fangis fæle Halstarrighed, vi maatte siden græde af Glæde og ved Gud love over Menniskets Bodfærdighed, da Mennisket raabte til Gud de allerhediste og heftigste Raab nogen arm Syndere paa Iorden allerydmygeligst kand raabe, og til sidst besluttede med disse Ord: Nu har I icke meere fornøden Reeb om en Stang til at holde mit Hoved op. Men nu fremstiller ieg mig i Herrens Nafn gandske villig, og gierne udstaar ieg nu min Død paa Iorden, forsickret at ieg gaar igiennem Døden ind til Livet. I dette Speyl saa ieg aabenbare, hvor viit det er fra, at Gud vil nogen syndig Siæls Fordervelse.“

Rasmus Winthers beskrivelse af Satans og Guds kamp om denne forvirrede morders sjæl falder godt i tråd med skillingsvisernes forståelse.

I forlængelse af Satans listige forlokkelser lå også forestillingen om det religiøse genembrud. Gud ville ikke lade synderen i stikken, og gav ved Helligåndens hjælp delinkventen modet til at forkaste Satan og vende sig mod Gud. Denne omvendelse kunne ske når forbryderen valgte at bekende forbrydelsen eller – hvad der var bedre – angav sig selv til myndighederne. Det forblændelsens slør, som Satan havde spundet for delinkventens øjne blev revet væk og delinkventen forstod nu, at forbrydelsen havde været nødvendig for at tvinge ham eller hende til at åbne sig for Gud og angre sine synder. Således i visen fra 1744 om Charlotta Claudi, som havde ombragt sit foster⁶⁸⁶.

686) Se bilag D visenr. 1744:3, vers 8-10. Se også 1744:1 vers 9-11 og 1749:1 vers 14.

Satan vel forlod sig til
At han havde vundet Spil
Da han fik mig fast
I saa grov en Last
Men hans Baand i sønder brast

Da jeg ikke søgte Gud
Søgte han at faa mig ud
Thi hans almagts Haand
Løsned mine Baand
Og mig styrked med sin Aand

Denne Aand mig trøster saa,
At jeg tænker neppe paa
Ald min Spot og Spee;
Thi det vist skal Skee,
At jeg snart faaer Gud at see.

Den sikre vej til sjælens frelse

Det andet hovedtema i skillingsviserne var troen på, at Jesus for sine lidelsers eller sårs skyld ville give synderen nåde og lade sjælen komme i Himlen. Dette tema udspillede ofte i visernes beskrivelse af delinkventens vej ud til retterstedet og sceneriet på retterstedet, hvor delinkventen sagde farvel til forældre og søskende og i nogle tilfælde udtalte længsel mod at komme bort fra denne verden⁶⁸⁷. Her beskrev viserne ofte i floromvundne vendinger det lykkelige liv efter døden. Således atter visen fra 1713 om Anna Chatrine Berntsdatter, som havde dræbt sin egen mor⁶⁸⁸:

12.
I unge og i gamle,
Som sig her mon forsamle
See Jer i Speil paa mig!
En Bøn I for mig beder
Til Gud, at hand bereder
Et Stæd i Himmerig

13.
Hvor Siælen min kand hvile
Naar den fra mig vil iile
Ved Bødlens skarpe Hug;
Naar Hiertet monne svæckis
Og Hovedet udstræckis
O Gud din Dør opluck.

687) Se f.eks bilag D visenr. 1732:5, vers 1-4.

688) Se bilag D visenr. 1713:1, vers 12-15.

14.
 At jeg for Lammets Throne
 Med Palmer og med Krone
 Og hvide Klæder paa
 Kand siunge dig o Herre
 Lov, Priis, Hæder og Ære
 Og ævig for dig staa.

15.
 Nu Tiden den er kommen
 Og oplæst er nu Dommen
 Far nu ald Verden vel!
 Naar Siælen den skal svinge
 Og Hovedet afspringe
 Annam da Gud min Siæl

Denne dybe indleven i forbryderens følelser og udpenslingen af angeren og den guddommelige nåde lå tæt op ad de forestillinger Kirkeritualet ønskede at delinkventen skulle indgives før henrettelsen. Hermed styrkede viserne præsternes bestræbelser på at få delinkventer, som angrede deres synder, tilgav øvrigheden og villigt gav sig døden i vold. Mange af viserne synes skrevet med henblik på at blive sunget som erstatning for en af salmerne på vandreturen til retterstedet, eller delinkventen har selv sunget den som et sidste farvel før han eller hun kom i bødlens hænder.

På flere af viserne var på forsiden anført, at de var trykt på synderens begæring. På et par stod, at delinkventen selv havde komponeret visen. Det er selvfølgelig muligt, at bogtrykkerne har indføjet dette for at gøre viserne mere personlige i håb om at øge salget. Men ser man på visernes indhold og den sammenhæng, Kirkeritualet foreskrev, så er det mest sandsynlige, at den bodfærdige delinkvent faktisk har ønsket en sådan vise. Viserne udtrykte på vers den anger, som religionen krævede for at sjælen kunne komme i Himmerige, og beskrev lykketilstanden der. Flere af viserne indeholdt desuden et udtrykt ønske om, at tilskuerne ville bede for den dødsdømte og dermed styrke muligheden for sjælens frelse. Således barnemordersken Chatarina Kaas' vise: „Sidste Afskedsord“, der netop var trykt på hendes begæring⁶⁸⁹:

„Alle I som bede kand
 Bed til Herren dog at hand
 Med sin Naade er til stæde
 Naar jeg skal i Døden træde“

Flere viser gik så vidt at de så en direkte sammenhæng mellem henrettelsen og himelfarten. Således visen om barnemordersken Mette Lauridsdatter, hvor det på forsiden hed: „som i Dag den 9. July 1715 udstaa sin Straf paa Legemet, at hendis Siæl kand undgaa den ævige Straf“⁶⁹⁰. Tilsvarende formuleringer ses på yderligere tre viser⁶⁹¹. Og ligeledes i visen om morderen Anna Chatrina Hansdatter⁶⁹²:

689) Se bilag D visenr. 1746:1, vers 15.

690) Se bilag D visenr. 1715:1.

691) Se bilag D visenr. 1718:1, 1719:1 og 1719:2.

692) Se bilag D visenr. 1732:7 vers 3.

„Jeg ved min Frelser Jesus Christ
Af Jordens Støv mig vecker vist
Som har betalt min brøde“.

Her blev forestillingen om, at den oprigtige anger i dødsøjeblikket kunne udløse Guds uendelige nåde altså til en soningstanke, hvor det begåede drab udlignedes gennem dødsstraffen.

Viserne og de grundløse mord

En henrettelse efter Kirkeritualet, hvor endda flere præster var til stede, må have været en bevægende og højstemt begivenhed – en stærk religiøs oplevelse – som kronedes og forstærkedes af skarpretterens afsluttende dramatiske handling. Der lagdes mange kræfter i at gøre delinkventen til en bodfærdig og villig hovedperson. Når det så lykkedes så godt, at delinkventen selv havde forfattet sine afskedsord på salmevers og sang dem lige før hovedet rullede, må det have virket meget stærkt.

Derfor kan det egentlig heller ikke undre, at dette betagende sceneri har tiltrukket følelsesmæssigt labile naturer. I en depressiv tilstand eller i et øjeblikks desperation har et så bevægende endeligt, som blev en morder til del, kunnet virke tiltrækkende, ligesom ceremoniellet må have tiltrukket den selvoptagne tjenestepige, hvis psykologi Hielmstierne tegnede (jf. s. 247). Derfor er det formentlig i dette sceneri at en væsentlig del af forklaringen på de mange mord på uskyldige skal findes.

19 af de 60 viser handlede om mordere, der havde begået drab på uskyldige, og det er blandt disse, at de mest følelsesladede viser er at finde. Ligeledes er det disse, som klarest fremstiller mordet som Satans snedige list og henrettelsen som den sikre vej til sjælens frelse.

En enkelt af viserne understøtter desuden Hielmstiernes beskrivelse af en tjenestepige, som dræbte en uskyldig for at få opmærksomhed. Det var den ene af viserne om Cicilia Chatarina Johansdatter, som i 1744 dræbte sit eget 18 uger gamle barn. Hun dømtes af Københavns Byting til at halshugges, hovedet at sættes på en stage og hendes krop at begraves i galgebakken. Byfoged Jentoft meddelte Christian 6., at hun accepterede sin dom og ikke ønskede at appellere men blot allernådigst ville ansøge kongen om at „blive i Christen Jord begravet“. Dette tilstod Christian 6. hende af „særdeles kongelig Mildhed“⁶⁹³.

Herefter lod Cicilia trykke „En angerfuld Synderindes sidste Svanesang eller

693) Se RA, DK, sjæll. tegn. 1744 nr. 225, 1.5.1744.

Afskedstale komponeret i fire aandelige og meget gudelige Arier⁶⁹⁴. De fire arier handlede overvejende om Cicilias tro på at Jesus ville frelse hende, men den anden arie handlede om den elsker, som havde gjort hende med barn og siden sveget sin troskabsed til hende:

Du haver forvult min Død
Dertil mit Livets Frugt
Jeg avlet har med dig
I Kummer og Utugt

Og arien sluttes med disse på én gang truende og triumferende vers:

Du have ganske vist	Far vel da Verdsens Ven
Bedaaret mig i live	Du Friedrich Christian
Hjælp mig o Jesus Christ	Jeg faaer en bedre igien
Min korte Tid at slide	I Himlens Canaan
Du har mig presset af	Den aldrig sviger mig
Den Gierning at fuldgjøre	Men giver Himmerig
Jeg leges i min Grav	Da jeg med Kronen paa
Min Gud mig vil høre	Skal for Guds Throne staa

I arien gør Cicilia det bedste hun kan for at bruge sit begåede drab og sin henrettelse til at hævne sig på den troløse Friedrich Christian. En sådan brug af de offentliggjorte viser og henrettelsessceneriet til at hævne sig på de tilbageblivende er jeg ikke stødt på i det øvrige visemateriale. Men visen demonstrerer, at Hielmstiernes psykologiske analyse var ganske dækkende for nogle af disse drab på uskyldige ofre.

Viserne om mord på uskyldige falder i to perioder. Fra 1713-21 omhandlede 12 af de 23 bevarede viser disse mord. Fra 1744-52 omhandlede 6 af de 13 viser sådanne mord. I de seks sene viser kan der imidlertid ses en udvikling i holdningen til mordene. De to, der omhandlede Cicilia Chatrine Johansdatters mord i 1744, betragtede, ligesom de 12 fra 1713-21, mordene som begåede i et øjeblikks vildelse eller svagheit, som Satan listigt havde udnyttet. Alle disse 14 viser bar præg af at være skrevet til afsyngelse i forbindelse med den religiøse forberedelse til henrettelsen, ofte formentlig af den dødsdømte selv.

De sidste fire viser om mord på uskyldige – skrevet 1745, 1746 og 1751 – markerede imidlertid en ændret holdning. De betragtede nu denne mordtype som noget specielt. Det syntes at være de nye skærpede straffe, som bevirkede denne ændring.

694) Se bilag D visenr. 1744:2.

Fra 1745 er bevaret to viser om soldater, der skulle udstå den frygtelige radbrækningsstraf. Viserne udpegede nu deres mord på uskyldige som særligt ugudelige. Den ene af viserne om tambouren Johan Gerhart Grønning fra Helsingør, som havde dræbt en tilfældig medsoldat, tematiserede også de mange grundløse mord⁶⁹⁵.

Een er af Livet kied,
Og derfor andre døder,
Thi han da sikker veed,
At Døden hannem møder,
Men ak! Hvad er dog det
Et Helved Raserie:
Een Vei som er kun slet,
At blive Synden frie

Her var formålet med mordet på uskyldige klart formuleret. Drabet skulle bringe morderen ud af livet, og denne hensigt var så frygtelig, at den førte morderen i Helvede.

I 1746 udgaves på barnemordersken Chatrine Kaas' begæring hendes „Sidste Afskedsord af en veemodig Synderinde“. Hun var dømt til hjul og stejle, men hun havde skrevet en benådningsansøgning til Frederik 5. og derigennem opnået at blive begravet på kirkegården ligesom Cicilia Chatrine Johansdatter⁶⁹⁶. Visen var skrevet i jeg-form og bad til slut tilskuerne om at bede for hende. Men indirekte berørte den alligevel den problematiske sammenhæng mellem mordet og henrettelsen. „Thi een andens Liv at tage, er min egen Død at smage“ siger vers to og i vers 13 spørges om hun har lært af tidligere henrettelser⁶⁹⁷:

Vel har jeg og vært til Stede
Hvor Misdæder rettet blev
Ja jeg maatte til at græde
Hiertet Vand af Øjet drev
Men hvad lærte jeg deraf?
Nu jeg maa jo samme Straf
Udstaae selv og ikke vilde
Vogte mig mit Liv at spille

Der er også bevaret en vise om Ingeborg Svend Gunnensen, der formentlig var den første, som straffedes efter 1749-forordningen for et grundløst drab⁶⁹⁸. Denne vise

695) Se bilag D visenr. 1745:2, vers 3-5.

696) Se RA, DK, sjæll. tegn. 1744 nr 198 (11.11.1744) og 224 (25.11.1744).

697) Se bilag D visenr 1746:1 vers 13.

698) Se bilag D skillingsvise nr. 1751:1.

var ikke skrevet i jeg-form. Visens hovedtema var, at hendes mange små synder fra ungdommen af havde drevet hende mod Satan. Han havde først søgt at få hende til at begå selvmord og siden haft held til at få hende til at begå det frygtelige drab. Visen sluttede med at bede til, at vi andre kunne modstå Djævelens fristelser. Denne vise var altså ikke beregnet på at være en del af den religiøse ceremoni. Men Ingeborgs henrettelse var også anderledes. Hun førtes ud af arresten med bagbundne hænder i sine daglige klæder med udslagent hår og sættes op i den foragtede rækkerkærre, som ellers transporterede natrenovation og selvdøde dyr. Hun førtes om i byen for at knibes med gloende tænger og nåede martret af smerter retterstedet.

Statslig begrænsning af det religiøse islæt i henrettelserne

Det var imidlertid ikke kun afstraffelsen og det verdslige ceremoniel, der forandrede omkring 1750. Netop ved Ingeborgs henrettelse tog kirken det første skridt bort fra det religiøse ceremoniel, som var foreskrevet i Kirkeritualet. Det var præsten i Københavns Arresthus, Morten Rothenburg, som skulle berede hende. Men i anledning af den nye forsmædelige henrettelsesmåde kom han i tvivl om hvorvidt han, som Kirkeritualet foreskrev skulle følge delinkventen til retterstedet og dermed rundt til de torve, hvor hun skulle knibes med gloende tænger.

Rothenburg fremsendte en forespørgsel til kongen gennem sin biskop, Peder Hersleb, som udtalte sig om spørgsmålet. Hersleb erkendte problemet med „den gamle Indbildning, som fører mange til at gjøre Ont, nemlig at det er saa salig en Død, og ingen kand være bedre bereed til Døden, og Salighed der ikke kand Feile, hvor Præsten gaar ved Siden med Bøn og Sang, Guds Ord og Trøst etc.“ Biskoppen kunne følgelig helt tilslutte sig 1749-forordningens hensigt „at gjøre Dødens Maade ret skiændig og afskyelig for Tilskueren, meere end for Misdæderen selv“. I forlængelse heraf fandt han det også rigtigst, at det bestemtes, at ingen præst skulle følge delinkventen rundt til de pinefulde knibninger: „Jeg seer ikke til hvad Ende Præsten skal gjøre den Tour med, thi paa Natmandens Sluffe kand hand vel ikke være, og at tale med Misdæderen paa hvert Piine Sted, bliver vel ikkun liden Rolighed eller Leilighed til.“⁶⁹⁹

Hersleb fandt, at misdæderens religiøse behov kunne tilfredsstilles ved at præsten beredte denne i fængslet og derefter begav sig til retterstedet og der afventede delinkventens ankomst. Hersleb skelnede altså mellem den ydre religiøse ceremoni og den religiøse forpligtelse at forberede delinkventen personligt til mødet med sin skaber. I reskript af 12.2.1751 til biskop Hersleb godkendte Konseillet og Frederik 5. denne ordning.

699) Herslebs skrivelse af 29.1.1751 i RA, DK, konc. og indlæg til sjæl. tegn. 1751/61.

Ved et reskript af 22.4.1768 til alle Danmarks biskopper blev bestemmelsen om at præster ikke måtte følge delinkventen på vejen til retterstedet gentaget og nu udvidet til at gælde alle henrettelser. Præsterne måtte stadig være hos den dødsdømte på retterstedet, men det blev nu bestemt, at præsterne ikke mere måtte holde en tale til de dødsdømte eller de omkringstående på retterstedet. Præsterne skulle alene bestræbe sig på at holde de dødsdømte i andagt og stilhed til de var døde. Reskriptet var begrundet med at, man ville fratage den „gemeene“ mand den vrangforestilling, at henrettelsesceremonien skulle være den bedst mulige beredelse til en salig død, samt med ønsket om at gøre henrettelsen mere afskrækkende⁷⁰⁰. Havde reskriptet været konsekvent, burde det samtidig have ophævet de 18 sider i Kirkeritualet, som beskrev hvad præsterne skulle gøre på vejen hen til og på retterstedet. Men Kirkeritualets lære om henrettelsens religiøse indhold forblev i kraft.

Denne danske udvikling havde en preussisk parallel. Ved forordning af 3.7.1769 forbød Frederik den Store, at præsterne fulgte de forbrydere til retterstedet, der skulle henrettes for mord og forbrydelser som truede den almindelige sikkerhed⁷⁰¹. Den svenske teolog, Martin Bergman, har undersøgt baggrunden for denne forordning⁷⁰². Han påpeger for det første, at forordningen kun gjaldt protestantiske forbrydere, mens katolikker fortsat måtte have præster med sig til retterstedet. For det andet viser hans undersøgelser, at den umiddelbare anledning syntes at have været, at en soldat havde begået mord for at komme i Himlen, og det fremgår af kongens motivering, at forordningen var særligt rettet mod disse mord for selv at blive henrettet. Der synes således også i Preussen at være en snæver sammenhæng mellem selvmordsmordene og så de protestantiske religiøse ceremonier ved henrettelserne.

Det religiøse budskab og den sikre frelse

Samtidig med sådanne overvejelser i centraladministrationen om henrettelsesceremonien så sås der også en kritik af nogle af de forestillinger der havde betydning for henrettelsesceremonien i en anden sammenhæng. Det var i Ludvig Holbergs sene filosofiske værker. Både i 'Moralske Tanker' fra 1744 og i 'Epistler' fra 1748-54 interesserede Holberg sig for forestillingerne om Gud, om Fanden og om døden. I denne forbindelse kom han til at isolere og dissekere flere troselementer, som bidrog til at henrettelsen kunne betragtes som en for sjælens frelse sikker døds måde.

Forestillingerne om Fanden var et tilbagevendende tema både i 'Moralske Tanker' og i 'Epistler'. Holberg benægtede ikke Fandens eksistens, men han kritiserede forestil-

700) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1768/310.

701) Se Eberhard Schmidt: *Die Kriminalpolitik Preussens unter Friedrich I und Friedrich II* (1914) s. 30-31, samt Evans: *Rituals of Retribution* (1997) s. 124-25.

702) Se M. Bergman: *Dödsstraffet, Kyrkan och Staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal* (1996) s. 108-09.

lingerne om Fanden som årsagen til alt ondt i verden, samt at menneskene gennem hekseri eller forskrivelser kunne indgå kontrakter med Fanden. I forhold til henrettelsesritualet er det især relevant, at han kritiserede at man gjorde Fanden til „Stifter af de fleste onde Ting“, fordi denne tro brugtes af mennesker „til Skiul og Undskyldning for deres egne Misgierninger“⁷⁰³. Holbergs pointe var dermed, at mennesket selv var skyld i de synder de bedrev. Som han formulerede det et andet sted, kunne: „Menneskets fordærvede Kiød og Blød uden nogens Cooperation (...) drive det til Synd“⁷⁰⁴. Netop brugen af Fanden som undskyldning var jo udbredt i skilleviserne og nævntes også i Kirkeritualet.

En anden kritik fremsatte Holberg i et epigram i 'Moralske Tanker': „At alle Forbrydelser og Synder er ikke lige grove“⁷⁰⁵. Han kritiserede, at nogle teologer mente, at alle synder var lige store. Det gjorde de med henvisning til Bibelens ord: „hvo som synder mod et Bud, synder mod dem alle“⁷⁰⁶. Det argument, som filosofisk kunne begrunde forestillingen, var at når man syndede overtrådte man en guddommelig lov, og dermed forbrød man sig mod Gud, som havde givet denne lov. Det mest strafværdige var i denne tankegang ulydigheden over for Gud, og den var den samme ligegyldigt hvilken lovovertredelse, man havde begået. Holberg kritiserede denne tankegang med mange eksempler. I denne sammenhæng er det interessant, at forestillingen om alle synders ligeværd, jo gjorde den som forbrød sig mod det tredje bud og ikke holdt hviledagen hellig til en lige så stor synder som den dødsdømte morder, som overtrådte det femte bud: du må ikke slå ihjel. Begge måtte i samme grad angre deres synder og forlade sig på Guds uendelige nåde.

En tredje forestilling, Holberg kritiserede, var den store betydning, det tillagdes, at man angrede sine synder umiddelbart før sin død. Herom skrev han i en epistel fra 1748:

„Jeg takker for din sidste Skrivelse. Du lader mig derudi vide, at N.N. ved Døden er afgang, og græmmer dig derover, at Dødsfaldet var hastigt og uformodentligt, saa at han ingen Tiid fik til at gøre Poenitentze for [angre] sine Synder og sit stedsevarende u-ordentlige Levnet. Du tvivler aldeles ikke om, at, hvis GUD havde ikkun givet ham en Time til Anger og Ruelse, han jo vilde have anvendt den paa at begræde sine Synder, og at bereede sig til en salig Død. Jeg tvivler ey heller derom; thi jeg seer, alle Mennesker saadant udi sidste Døds Time at gjøre, og at vende sig til GUD, naar Verden ikke vil have dem længere. Men saadan tvungen Omvendelse kand ikke være af me-

703) Se Holberg: Epistler (1748-54) epistel 229, bd. 3 s. 172.

704) Se Holberg: Epistler (1748-54) epistel 60, bd. 1 s. 257.

705) Holberg: Moralske Tanker (1744) 1. bd. epigr. 104.

706) Holberg citerer her Jakobs brev 2-10.

gen Vægt, helst saasom Erfarenhed viser, at de fleeste Mennesker, som udi Livs-Fare begræde deres Synder, synde paa nye igien, saa snart Faren er over. Det gaaer dem, som det fortælles om Findlappen, hvilken, da han faldt udi Vandet, raabte Gud om Hielp; men, da han i denne Livs-Fare fik fat paa en Green ved Strandbredden, sagde han: Nu hjælper jeg mig selv. Efterdi dette nu er af saadan Beskaffenhed, saa er jeg ikke eenig med dem, der ansee en hastig og brad Død, som GUds Straf, og en Dags eller Times Forudgivelse som et Naades Tegn; thi en tvungen Omvendelse er ingen Omvendelse. (...)“⁷⁰⁷.

Denne forestilling om den ekstraordinære betydning, som den rette religiøse forberedelse til døden i de sidste dage og timer skulle have for sjælens frelse, genfindes i hofpræst Bluhmes og de to frederiksborgske slotspræsters argumentation for at den tåbelige Niels Nielsen ikke burde henrettes (se s. 174 ff). De tre gejstlige var jo enige om, at Niels Nielsens sjæl ville blive sendt som et slagtefår til helvede, fordi han ikke besad evnen til at angre sin synd umiddelbart før sin død. Den samme tankegang lå bag Jeremias Reuss' indvending mod at henrette nordmanden Siur Svendsen Biøe, som efter at have myrdet sin søn blev sindssyg (se s. 198). Hvis han ikke besad den frie vilje til at angre sin synd umiddelbart før sin død, ville henrettelsen ikke gøre ham godt, men tvært imod sende ham til Helvede. Den logiske konsekvens af denne tankegang var vel netop, at de velforberedte dødsdømte, som til det allersidste var ledsaget af præster og omgivet af sang og bønner, måtte have de bedst mulige betingelser for en salig død.

I epistel 524, udgivet i 1754, behandlede Ludvig Holberg direkte henrettelserne og kritiserede soningstanken:

„Jeg var nyeligen udi et Selskab, hvor der blev talet om en stor Misdæder, som var rettet. Da nogle opregnede hans Misgierninger, hvorudi han stedse fremturede indtil han blev greben, lastede andre deres Tale, sigende, at man nu maatte holde inde med saadanne Bebrejdelser, efterdi Misdæderen havde lidet for sine Synder, og derved var blevet forsonet med Gud. Saadant er gemeenligen Almuens Mundheld, men intet er mere ugrundet; thi *Executionen* paa en Misdæder skeer ikke for at forsoner ham med Gud, men for et *Societets* Sikkerhed, og er en Straf for at afskrække andre, hvorfor ogsaa deslige *Executioner* skee paa offentlige Steder udi det heele Folks Paasyn. Hvis en Misdæder frivilligen gav sig selv an, og underkastede sig Lidelse, var det en anden Sag; thi da kunde han ansees som en *Pænitent* [angrende]. Men, saasom fast alle Misdædere fremture udi deres Misgierninger indtil de blive grebne, og

707) Holberg: *Epistler* (1748-54) epistel 173 bd. 2 s. 308-09. Holberg fremsætter de samme synspunkter i *Moralske Tanker* (1744) 2. bog, epigram 90.

dømte, kand Lidelsen ikke regnes dem til *Merite* [fortjeneste], og Forsoning. Man kand i visse Maader sige, at Straffen skeer ikke for at hevne forbigangne Misgierninger, men for at hindre Misdæderen ikke at bedrive fleere, og at den kand tiene til Exempel for andre. (...)“⁷⁰⁸

Den soningstanke, Holberg her kritiserer, var netop hvad skillingsviserne igen og igen udtrykte. Den sås også i Kirkeritualet, hvor der stod, at Gud havde behaget at lade den dødsdømte „her lide for sine Synder“⁷⁰⁹. Forestillingen om soning indgik også i fortalerne til 1697- og 1749-forordningerne. De hårde straffe skulle idømmes „Paa det [, at] uskyldigt Blod, som saa uchristelig udgydes, kan naae en retfærdig Forsoning, og saadanne grove Mordere bekomme deres velforiente Straf, andre lige-sindede udædiske Mennesker til des større Skræk og Afskye“⁷¹⁰. Den forsoning, der taltes om her, kan ganske vist udlægges som folkets udsoning med Gud ved at straffe det medlem af folket, som havde forbrudt sig så alvorligt mod Guds bud. Men det har været vanskeligt at skelne mellem folkets forsoning og så forbryderens egen forsoning.

Henrik Stampe tog denne holbergske kritik til sig. I sin argumentation for at undlade dødsstraf for grundløse mord i 1757, kritiserede han forestillingen om at straffen sonede forbrydelsen: „Det man i den Henseende pleier at sige, at Misgierningen skal forsones, siger slet intet; thi ved Straffen bliver en Misgierning ikke ugiort, ved det at Manddraberen dræbes faar den Dræbte ikke sit Liv igien. Den Sætning om Forsonelse er god, saalænge der er Spørgsmaal om Refarcitio damni dati [erlæggelse af erstatning]; Men den har ingen Sted, naar det kommer an paa at bestemme den offentlige Straf.“⁷¹¹

Holberg vides at have været på god fod med fremtrædende teologer som Jeremias Reuss og Peder Hersleb⁷¹². Men de har næppe været enige i hans religionsforståelse. Holbergs religiøse tanker var også genstand for kritik af nogle gejstlige, som f.eks. Erik Pontoppidan⁷¹³. Det kan da heller ikke undre. Hans snusfornuftige og optimistiske tilgang til centrale religiøse spørgsmål stred såvel imod en ortodoks dogmatik som mod en pietistisk følelsesladet frelsetro. Det har formentlig gibbet i samtidens læsere, når han under dække af den konverserende og humoristiske form, udstillede religiøse dogmer som forkerte og tåbelige. Holbergs ‘Moralske Tanker’ og ‘Epistler’ var meget læste i samtiden. Med sit lyse og rationelle livssyn, blev Holberg

708) Se Holberg: Epistler (1748-54) epistel 524, bd. 5 s. 247.

709) Kirkeritualet af 1685-1985 (1985) s. 87.

710) Fortale til forordning af 16.10.1697.

711) Se Stampes Erklæringer II s. 157.

712) Se Th. A. Müller: Noget om Holbergs berømmelse i 1740'erne (1946) s. 46.

713) Se Kornerup: Samtidige danske kirkemænd om Ludvig Holberg (1941) s. 24.

talerør for den generation, som begyndte at gøre sig gældende i 1740'erne og 50'erne⁷¹⁴.

Det er imidlertid også karakteristisk, at Holberg ikke rettede sin kritik mod den officielle lære. Han fremstillede de forestillinger, han kritiserede, som løsrevne tanker, der florerede i hans omgangskreds. Det var egentlig samme metode biskop Hersleb benyttede, når han kaldte det 'gammel indbildning', at henrettelsen var en sikker vej til frelse. Hermed gjorde hverken Holberg eller Hersleb op med den grundlæggende religiøse forståelsessammenhæng, der bar henrettelsesceremonien. Kirkeritualet forblev i kraft.

714) Som forrige note.

15. Smerten og vanæren

Samtidig med at henrettelserne var religiøse ceremonier, så var de imidlertid også rituelle vanæringer, som skulle forhåne den dødsdømte. Kirkeritualet skelnede ikke i sine forskrifter mellem ærlige og uærlige henrettelser, men formentlig har den religiøse prægning været betydeligt svagere ved de kvalificerede og vanærende henrettelser. Den uforsonlighed, som skillingsviserne udtrykte over for først og fremmest tyve, som skulle kagstryges eller hænges, har formentlig meget godt tegnet tilskuernes holdninger til disse forbrydere – mængden har mødt dem med foragtende og hadefulde tilråb.

Kagstraffene og de kvalificerede dødsstraffe benyttede sig af en kombination af smertefulde og vanærende elementer til at forhåne forbryderne. Der findes kun få og spredte oplysninger om og beskrivelser af de offentlige afstraffelser. I det følgende skal de enkelte straffereformer beskrives så godt de samtidige kilder tillader det.

Straffen at stryges til kagen bestod i, at skarpretteren tildelte delinkventen et antal slag med ris. Risene var friske bladløse grene, som eventuelt opbevarede i en balje med vand, så de holdt sig tunge og bøjelige. Inden for den militære ret idømtes der 27 slag i næsten alle tilfælde, hvor antallet af slag er oplyst. En enkelt soldaterkone idømtes dog 18 slag. I et tilfælde oplystes, at der skulle anvendes 9 ris til de 27 slag, altså tre slag med hvert ris. Fra den civile ret har jeg kun fundet fire sager, hvor antallet af slag er oplyst, alle fra 1720'erne. I to tilfælde idømtes 18 slag, i et 27, og i et tilfælde skulle delinkventen kagstryges „med seks gode nye Riis med ni Slag af hver Riis, i alt 54 Slag“⁷¹⁵. To trediedele af de kagstrøgne blev tillige brændt med et glødende tyvsmærke, og de fleste fik mærket sat i panden, så alle kunne se det.

Det har været en smertefuld straf. Men for mange har det værste formentlig været den forhånelse og vanære, det var i fuld offentlighed at udråbes som tyv og komme

715) Se RA, Holmens Chef (Søetaten), domme over fangerne på Bremerholm 1721-24, sagsakt fra Trykkevælde rytterdistrikts birk mod Ole Olsen.

i skarpretterens hænder⁷¹⁶. I æresmæssig henseende var straffens variationer af ringe betydning her i 1700-tallet, hvor næsten alle de kagstrøgne tillige idømtes livsvarigt strafarbejde blandt de uærlige fanger. De som undgik det livsvarige strafarbejde var de få kvinder, som blev kagstrøget for gentagent lejemål. Men som beskrevet i kapitel 6, fandt man sig i 1751 nødsaget til at ændre denne straf, fordi de således kagstrøgne blev udstødte som pariaer i samfundet. Det værste ved kagstraffene var formentlig, at de virkelig gjorde strafarbejdet evigt. Som uærlige havde fangerne intet håb om at slippe ud af fængslet igen ved en kongelig benådning.

I tilknytning til dødsstraffene var der tre former for tilføjelse af fysisk smerte. Afhugning af hånden umiddelbart før hovedet huggedes af har været smertefuldt. Hertil blev den afhuggede hånd, som symbol på det strafværdige delinkventen havde forøvet med den, efterfølgende sømmet fast på den stage, hvor også hovedet satte og eventuelt kroppen lagdes på en stjele.

Langt mere pinefuld og afskrækkende at se på har knibningen med gloende tænger været. Knibningen skete i overarmene⁷¹⁷ fem gange fra gerningsstedet til retterstedet. Var forbrydelsen sket på landet drog en procession således fra den ene landsby til den anden. 1749-forordningen bestemte, at delinkventerne skulle føres på denne rejse på rakkerens vogn, men var formentlig også almindeligt før da. Den tidligere citerede fynske præst Rasmus Pedersen Winther fortalte i sine erindringer følgende om henrettelsen i 1727 af den fynske tredobbelte rovmorder, Niels Larsen, (se s. 227): „Aarle om Morgen blef Mennisket ført til det Stæd, hvor Drabet var skeet, og der blef hand første Gang knibet, siden blef [han] sat paa Natmandens Vogn, og vi Brødre [præster], hr. Schurman og ieg reed hver ved sin Side af Vognen.“ Således fortsatte de fra den ene landsby til den anden, men „der Fangen blef knibet dend fjerde Gang paa Windinge Gade begyndte hand at besvime for os: vi blef da nødt til at iile med ham“⁷¹⁸.

Den hvad smerte og uhygge angår værste pinsel må dog have været radbrækningsstraffen, som jo endda indledtes med ugentlige piskninger i ni uger. Oberstløjtnant

716) Der er bevaret en skillingsvise, om de to københavnske hælere Johan Jacob Eisenbeis og Johan Henrich Hageman af tysk herkomst. De blev i 1745 kagstrøget og som noget ekstraordinært ikke idømt strafarbejde, men udvist af landet sammen med deres koner. Visen var meget sarkastisk og udtrykte vrede mod delinkventerne, se bilag D visenr. 1745:1.

717) Dette ses på illustrationerne til to skillingsviser, se bilag D visenr. 1720:6 og 1727:1.

Musketeren Johan von Fulda dømtes som nævnt s. 233 til at knibes med gloende tænger på tre torve, og hvert sted to gange i overarmene og to gange i brystet. Kongen mildnede imidlertid denne del af straffen til, at han kun skulle knibes i overarmene.

718) Se Præsten i Ørbek Rasmus Pedersen Winthers beretning om sin slægt og sit liv (1934) s. 123-24. Også i den i forrige note nævnte militære sag fra Rendsborg i 1730, skulle delinkventen føres rundt til knibningerne på rakkerens vogn.

H.E. von der Weyde har i sine erindringer givet en beskrivelse af en henrettelse, hvor også radbrækning indgik. Henrettelsen foregik i 1713, hvor den danske hær sammen med en russisk og en sachsisk hær indesluttede den svenske i fæstningen Tønningen i Holsten. Under belejringen blev en sachsisk ritmester myrdet af fire af sine husarer. Om den grusomme afstraffelse af de fire fortæller von der Weyde: „Paa det nu alle tree Armeer skulle vide af denne Gierning og Execution, saa blev af russisk, dansk og sachsisk Cavallerie en Escorte commendered, der bragte Delinkventerne til Retterstedet, hvor en Kreds af 600 Mand af vores Infanterie Regimenter og af alle Compagnier var formered. Her blev deres egen Tilstaaelse (...) oplæst og Dommen igien forkyndet (...). Dend, som havde været Begyndere til dette Mord (...) blev fra neden og op knused med et Hiul: først det venstre Been og høyre Arm, saa det høyre Been og venstre Arm, saa det venstre Laarbeen og høyre Arm under Albuen, og saa det høyre Laarbeen og venstre Arm under Albuen, derpaa et Stød paa Brystbeened. Corporalen miste først den høyre Hånd og dernest Hoved med en Øxe. Den 3de miste Hovedet med et Sverd, den 4de den høyre afhugged og bortjaged. Derefter blev de toe første lagt paa Steyle, hvoraf Corporalens Hoved kom paa Stagen og Haanden fastnagled. Den tredie blev begravet under en Pæl og Hovedet derpaa fastnagled“⁷¹⁹

At dømmes til bål og brand var i 1600-tallet en meget smertefuld straf. Især mange hekse og troldkarle blev kastet levende i flammerne. Men den levende afbrænding brugtes ikke i 1700-tallet. Delinkventerne blev enten halshugget eller kvalt ved en pæl før de kastedes på bålet. Når forseelsen var sodomi med dyr blev den hoppe eller ko, som sodomien var bedrevet med, skudt og brændt på et bål ved siden af. Justitiarius i Højesteret Christian Braem begrundede i 1735 denne afbrænding af dyret med, at „Ingen Hukommelse eller Leilighed meere til Hukommelse skal blive tilbage paa Jorden, naar baade dette ulykksalige Meniske og Creaturet, Hoppen, vare opbrændte“⁷²⁰. Da Peder Pedersen fra Ars herred i 1744 skulle brændes med den ko, han havde bedrevet sodomien med, opstod det problem, at koen efter gerningen havde fået en kalv. Her resolverede kongen, at både ko og kalv skulle skydes og brændes⁷²¹.

I to tilfælde i 1707 og 1722 var den, som havde bedrevet sodomien, flygtet, og myndighederne stod tilbage med de kvier, sodomien var begået med. I 1707 besluttede Højesteret, at der skulle foranstalles en offentlig afbrænding af kvien. I 1722 forhørte amtmanden sig hos Danske Kancelli om hvordan man skulle forholde sig og fik til svar, at han straks skulle eksekvere dommen over kvien, nemlig at brænde den, når den først var blevet kvalt⁷²².

719) H.E. von der Weydes Selvbiografi, udg. af H.W. Harbou (1892) s. 58.

720) Braems erklæring i behandlingen af Hans Møllers benådningssøgning, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1735/152.

721) Se bilag A sagnr. 1744:8.

722) Se LAS, Sjæll. Landst., justitsprotokol 8.7.1722, s. 82 og RA, DK, sjæll. tegn. 14.9.1722, fol. 448.

I 1740'erne blev de ledende jurister dog utilpasse ved at skulle sætte sig til domme over et dyr. Ved en votering i Højesteret i 1744 afviste justitsråd Enevold Falsen at tage stilling til dyrets skæbne. Han voterede, at „hvorledes med Creaturet skal forholdes dependerer paa Øvrighedens Foranstaltning og er imod Rettens Dignitet [værdighed] at dømme paa“⁷²³. Højesteret valgte derfor blot at konfirmere den pågældende landstingsdom, som dømte delinkventen til bål og brand. Herefter blev det den kongelige resolution, som måtte specificere, at koen, som sodomien var be-drevet med, skulle skydes og brændes sammen med delinkventen.

Afbrændingens idé var altså, at der intet skulle være tilbage, som kunne minde om denne naturstridige gerning. Den svenske forsker, Jonas Liliequist, har påpeget, at fortællinger om mennesker og dyr, som fik afkom med blandede egenskaber, var almindelige såvel i nordisk som i europæisk mytologi⁷²⁴. Han mener, at det oprindelige var en frygt for sådanne misfostre, der stred mod den af Gud indstiftede naturlige orden, som lå bag bålstraffen.

Afbrændingen førte til den totale tilintetgørelse af kroppen, og hvis man troede på, at kroppen havde en betydning for livet efter døden, så måtte det være en frygtelig straf. Det ser imidlertid ud til, at sådanne forestillinger ikke var fremherskende i 1700-tallet. Liliequist har fundet omtale af, at almuen i Sverige i 1600-tallet mente, at røgen fra disse menneskebrændinger var årsag til misvækst. Disse forestillinger op-hørte imidlertid op mod 1700-tallet, hvor Liliequist har fundet flere tilfælde, hvor delinkventen foretrak afbrænding frem for hængning, fordi det ansås for en mildere straf⁷²⁵. I Danmark argumenterede nogle højesteretsassessorer i 1736 for at ændre straffen over en mordbrænder, fra bålstraf til hjul og stejle med den begrundelse, at stejlingen betragtedes som en hårdere straf⁷²⁶.

Det forsonende ved bålstraffen var, at den ligesom den ærlige henrettelse med sværd var forbi samme dag. Den ærligt henrettedes lig begravedes på kirkegården og den brændte krop var ganske væk. Men ved de øvrige kvalificerede dødsstraffe var afstraffelsen ikke forbi med henrettelsen. Efter at bødlen havde gjort sit arbejde kom den døde krop i den foragtede natmands hænder. Han tog hovedet og pressede det ned over en tilspidset stage og rejste den på retterstedet. Det hovedløse legeme kulede han ned på retterstedet, eller hvis straffen var stejling, surrede han kroppen fast til det vognhjul, som også var fæstnet på stagen. Var hånden blevet hugget af blev

723) Sagen mod Peder Pedersen af Værsløv, bilag A sagnr. 1744:8. Her RA, Højesteret, voteringsprotokol 1744, 9.1.1745, s. 409 ff.

724) Se J. Liliequist: *Brott, synd och straff. Tidelagsbrottet i Sverige under 1600- og 1700-talet* (1991) s. 141-43.

725) Liliequist (1991) s. 90-96.

726) Se bilag A sagnr. 1736:17.

også den naglet fast til stagen under hovedet. Efter at dette var gjort forlod øvrigheden retterstedet og overlod det til tilskuerne at tage de vanærede kroppe i nærmere øjesyn.

Nogle spredte kilder kan give et indtryk af disse udstillinger af de henrettede kroppe, hvor længe de varede og hvilke forestillinger der omgærdede dem.

Sognepræsten Oluf Lundt har nedskrevet en oplysende notits i kirkebogen for Væggerløse sogn på Falster for 1697. I anledning af en skippers død fortalte præsten den tragiske historie om dennes søn. Han var blevet forelsket i en gift kvinde, og de to forgav først kvindens mand og derefter skippersønnens kone. Begge blev hals-hugget og lagt på stejle i oktober 1692 ved Nykøbing, og pastor Lundt fortsatte så: „Hans legome og hovet bleff strax staae bort, men hendes laae der nogle aar paa steilen. Omsider bleff hendis legum ogsaa borte en nat, og som der da laae en bruchsnider i Nykøbing, mente folch at hand hafde ladet hendis døde og fortørrede legem borttage at brende til pulver“⁷²⁷. Skippersønnen havde familie og slægt i egnen, og hans maltrakterede legeme blev altså kort efter henrettelsen stjålet ned fra stejlen. Kvinden derimod, der, som pastor Lundt anførte, var fremmed i egnen, fik lov at ligge i flere år.

De tre mænd, som begik det frygtelige mord på en hel skovfogedfamilie på Svenstrup gods i 1730, blev sat på hjul og stejle, men et halvt år senere var stejlerne faldet ned. Ejeren af godset bad nu skarpretter Puhan i Roskilde, som havde fået hele 100 rd. for henrettelsen og opsætningen af stejlerne, om at komme til Svenstrup og genopsætte dem. Puhan ville imidlertid have flere penge for at gøre det. Ejeren klagede så til magistraten i Roskilde, som formodedes at have en slags myndighed over skarpretteren. Magistraten besluttede da også at tilholde skarpretter Puhan vederlagsfrit at reparere stejlerne, og de argumenterede „efterdi det endnu ikke er et halvt Aar siden, Excecutionen skete, og det var hans Pligt, samme Steiler saaledes at fastsætte, at de udi mange Aar andre ligesinde ugudelige Mennesker til Forskrækkelse kunde staa“⁷²⁸.

I 1732 brød snedker Christen Hansen i drukkenskab de fattiges blok i Falkeslev kirke ved Stubbekøbing på Falster. Han dømtes til halshugning og stejling og dommen konfirmeredes af Højesteret. I Januar 1733 ansøgte hans kone kongen om nåde. Efter at have rådspurgt Det Teologiske Fakultet, benådede kongen i marts Christen Hansen til blot fire år i jern på Bremerholm, og meddelte dette til stiftamtmanden⁷²⁹.

727) Citat fra 'Magister Oluf Lundts optegnelser i Væggerløse kirkebog' (1954) s. 363. I kirkebogen eller dens gengivelse anføres fejlagtigt, at henrettelsen fandt sted i 1697. At den foregik i 1692 ses i H. Hjelholt: Falsters historie, bd. 2 (1935) s. 311-12.

728) Roskilde rådstueprotokol 1731, citeret fra J. Kornerup: Roskilde i gamle Dage (1892) s. 143

729) Konens ansøgning, Fakultetets udtalelse og kongens brev er i RA, DK, konc. og indlæg til fyenske og smålandske tegn. 1733/13.

Men desværre for snedkeren havde hans kone ikke indsendt sin ansøgning gennem amtmanden, som loven egentlig foreskrev. Sidst i marts måtte stiftamtmand Reichou derfor meddele Kancelliet, at Christen Hansen på amtmandens foranledning allerede den 3. februar 1733 var blevet halshugget og lagt på stejle. De lollandske embedsmænd har sikkert været ilde berørte over sagen. Stiftamtmanden foreslog i stedet „om hans May.t til Trøst for Delinquentens Hustrue oc Børn vilde tillade, 1) at hans Legeme af Steilen oc Hovedet af Stagen maatte nedtages af Bødelen eller hans Underhavende oc siden imodtages af Delinquentens Paarørende, eller andre Folk, som dertil kunde ordineres, derefter legges i en Kiste, oc udi samme til Kirkegaarden henføres oc begraves uden nogen Ceremonie i Stilhed, 2) at ingen maatte lade Hustruen, Børnene eller deres Paarørende til Beskiemmelse høre Delinquentens formædelige Død.“⁷³⁰. Kongen valgte dog i stedet at annullere sin benådning, som ikke var kendt uden for de højere embedsmænds kredse.

Tyven Enevold Petersen blev hængt i Slagelse galge den 17. november 1734. Godt to år senere den 1. februar 1737 fik natmanden i Slagelse én rd. for at begrave ham fordi han „nu af Stormen tillige med Galgen er nedfalden“⁷³¹.

I 1749 blev Malene Jochumsdatter sammen med to mænd, der havde hjulpet hende dødsdømt for at have myrdet en skovfoged og 23. september 1749 blev de tre halshugget og lagt på hjul og stejle på Slagelse rettersted. Malenes hoved og legeme blev dog hurtigt stjålet ned af stejlen. Men den følgende sommer kom det amtmanden for øre, hvor Malenes slægtninge havde begravet hende. Amtmand Berregaard rekvirerede skarpretteren fra Næstved for at få liget på plads igen. Den 29. juni modtog skarpretter Reeberg 12 rd. for i Rappenburg Kobbøl at have opgravet Malenes hoved og klæder – kroppen var åbenbart gået i opløsning – og atter sætte hovedet på stage og lægge klæderne på stejlen⁷³².

Brandt og Struensee, som i april 1772 blev halshugget, parteret og stejlet for majestætsforbrydelse blev heller ikke fjernet. En englænder berettede fra en rejse til København i foråret 1774 om de to henrettede: „The skulls and bones of these unhappy men are yet exposed om wheels about a mile and a half out of town.“⁷³³

De i alt 60 henrettelser, som tillige indbefattede udstilling af enten hovedet eller hele den døde krop, var altså begivenheder, som satte deres makabre præg på landskabet i flere år efter henrettelsen. Udstillingen var til stor vanære for den henrettede, men va-

730) RA, DK, supplikprotokol første halvår 1733, nr. 435.

731) LAS, Antvorskov og Korsør Amts arkiv, delinquentregninger 1734-51.

732) Samme.

733) Englænderen, Nathanael Wraxall's beretning er citeret i F. Schiern: Bidrag til Oplysning af Katastrophen den 17. Januar 1772 (1871) s. 76, noten.

næren ramte også den henrettedes slægt. Måske især af den grund tog familiemedlemmer i nogle tilfælde mod til sig og begav sig en mørk nat sig ud på det uhyggelige rettersted, hvor de klatrede op til stejlen, stagen eller galgen og skar legemet eller hovedet fri, hvorefter de i hemmelighed begravede det. Denne indblanding fra slægtens side skete imidlertid ikke med myndighedernes gode vilje. Det var en vigtig del af den eksemplariske straf, at de døde legemer skulle hånes og vanæres ved udstillingen i flere år indtil de faldt fra hinanden af sig selv. Retterstederne var som nævnt højt beliggende og placeret nær de mest befærdede landeveje. På vejen fra Kalundborg til København passerede man og havde udsigt til mindst seks rettersteder⁷³⁴. Der har næppe været mange år, hvor ikke et af disse har fremvist resterne af en misdæder og givet forbipasserende anledning til opbyggelige og gyselige fortællinger såvel om den forbrydelse, der var begået, som om den vanærende straf og udstilling af kroppen.

Kropsudstillingen og livet efter døden

Forestillingen om at en henrettelse førte til sjælens frelse var som nævnt ikke begrænset til de simple dødsstraffe for drab. Både kirkeritualet og alle skillingsviserne udtrykte at forbrydere – helt uanset deres forbrydelse og henrettelsesmåden – kunne komme i Himlen, hvis blot de virkelig angrede deres synder i de sidste øjeblikke af deres liv. Men i betragtning af hvor dominerende den religiøse motivering var i straffesystemet er det også rimeligt at spørge om udstillingen af de henrettedes kroppe kunne tænkes at være tillagt en form for betydning for livet efter døden. Det er dog så godt som ikke lykkedes at finde omtaler heraf fra den undersøgte periode.

En enkelt skillingsviser berørte indirekte kropslemlæstelsens betydning for frelsen. Da morderen Søren Hanssøn i 1720 blev parteret og stejlet var hovedtemaet i visen herom, den betydning denne makabre straf havde for synderens sjæl. Samtidig med at detaljerne i henrettelsen og parteringen udmaledes, understregede visen gang på gang, at denne behandling ikke havde indflydelse på sjælen. Således f.eks. i vers 13:

Det Legemets Knub [= stamme] blev og icke heelt
ej Dommen det ville tillade
Mens det udi fire Parter blev deelt
dog kunde det Siælen ej skade:
Thi Gud var selver den naadig.⁷³⁵

Denne stadige benægtelse af at behandlingen af kroppen havde betydning for sjælen kan måske indikere, at netop sådanne forestillinger forekom i befolkningen.

734) Nemlig Kalundborgs, Ars herreds på Keldbjerg, Tuse herreds på Drusebjerg, Holbæks, Roskildes og Københavns.

735) Bilag D visenr. 1720:6.

Det var et element i parteringsstraffen, at hver fjerdedel af kroppen blev placeret på sin egen stejle og hovedet på en separat stage. Kroppen blev altså skilt fra hinanden. Da en dukke forestillende Corfitz Ulfeldt i 1663 blev halshugget og parteret for at symbolisere den straf Ulfeldt burde have, blev de fire kropsdele opsat på bastionerne i byens fire hjørner⁷³⁶. Muligvis har man med denne straf villet ramme den parterede i livet efter døden.

Visen om Søren Hanssøn berettede desuden, at da hans indvolde blev udtagen „tog Mestermænd Hiertet og slog dermed 3 Gange paa den dødis Mund, sigende: Her er det Stycke, som vilde forraade din Siæl“⁷³⁷. Ifølge visen tog skarpretteren hjertet med sig i sin taske. Det var almindeligt at antage, at sjælen havde bolig i hjertet⁷³⁸. Den jyske bøddels handling med hjertet syntes at være inspireret af ritualer kendt fra de tre eksempler på levende parteringer fra 1600-tallet (se s. 224), hvor det var en del af den smertefulde straf at åbne brystkassen og tage hjertet ud af livet på den endnu levende delinkvent og slå det på dennes mund.

Forestillinger om, at mennesker kunne gå igen efter døden var så anerkendte, at Holberg åbent kunne bekende at tro herpå⁷³⁹. Fra folkeminder om gengangere kendes også mange fortællinger om, at henrettede gik igen. Spøgelser blev ofte forklaret som ulykkelige sjæle, som var dømt til at blive her på jorden for deres synders skyld.

Formentlig har kropsudstillingerne i deres oprindelse været tillagt en betydning for livet efter døden. Men det må understreges, at der ikke eksisterer belæg for at sådanne tanker skulle præge magthaverne i 1700-tallets første halvdel.

Den uhyggelige udstilling af de lemlæstede kroppe tiltrak imidlertid uofficielle forestillinger om at kroppene og retterstedet var forlenet med særlige undergørende kræfter. Hugo Matthiessen har i bogen 'Bøddel og Galgefugl' redegjort for de mange forestillinger, der florerede i Tyskland og Norden. I retterstedets jord groede alrune-roden, som havde stor trolldoms- og lægekraft. Splinter af galgen eller galgerebet havde samme evner, men især de døde tyvekroppe selv tillagdes betydelig kraft. Matthiessens kilder er dog alle fra 1500-1600-tallene.

Jeg er stødt på et enkelt eksempel fra 1700-tallet, som viser, at sådanne forestillinger stadig levede i dette århundrede. Da de kalundborgske natmænd Hans og Mikkel i 1734-35 retsforfulgtes for tyverier, benægtede de i begyndelsen alt, men da de først havde bekendt et tyveri, gik der hul på bylden og de fortalte om hele deres lange syn-

736) Se J.U. Jørgensen: Ting og rettersted, (1969) s. 343.

737) Se bilag D visenr. 1720:6.

738) Dette omtaler Holberg i Moralske Tanker (1744) epigram 101 'Ingen kan sige hvad Siælen er'.

739) Se Holberg: Epistler (1748-54) epistel 379, bd. 4, s. 216-28.

deregister. Blandt andet berettede de, at for en 7-8 år siden havde natmandshusets beboere fået en hel del øl og brændevin fra handelsmanden og værtshusholderen, Rasmus Iversen, og hans kone. Årsagen hertil var, at natmandsknægten Matthias og Hans og Mikkels ældre bror, Anders, havde leveret krokonen hemmeligheden og fingrene af en hængt tyv:

„Og hafde Anders (... og Mathias ...) skaaret dette, nemlig Hemmeligheden og dend eene Haand af Hans Alsing, som blef hængt i Finderup Galge, og bar de sig saaledes ad dermed, at Anders Natmand med et Reb hialp Mathias op i Galgen, Imidlertid hand skar det af, og gik derpaa over 3 Kirke Gaarde dermed, som var Sæbye, Uby og Aarbye, og da de var kommen hiem med Haanden, blef de 4.re Fingre afskaarne, og giemt til at uddeele, men Stompen af Haanden og Tømmelfingeren begrof de i Galgebakken uden for Callundborg.“⁷⁴⁰

Jeg er ikke stødt på oplysninger om hvad ‘hemmeligheden’ – det mandlige lem – kunne bruges til, men tyvefingre var flittigt benyttede i 1500-1600-tallene for deres formente evne til at stjæle. Især de som solgte øl kunne bruge en tyvefinger, for hængtes den ned i øltønden mente man, at det øgede salget af øllet⁷⁴¹.

740) Se udskrift af sagen mod det kalundborgske natmandskomplot s. 51-52 i LAS, STA, korr. vedk. stiftsrepartitioner 1735-45.

741) Matthiessen: Bøddel og galgefugl (1910) s. 96-99. Her nævnes adskillige eksempler på denne brug af tyvefingre.

16. Den professionsbestemte uærlighed

Et centralt element i de offentlige afstraffelser var altså vanæringen. Denne havde selvfølgelig en sammenhæng med forbrydelsen selv, men som omtalt i kapitel 10 om tyveri havde uærligheden udviklet sig til en selvstændig forbandelse, som hæftede ved straffestedet og bøddel- og natmandsembederne.

Vi har set, at både straffeteoretikeren Montesquieu, og den generation af jurister, der kom til at dominere den dansk-norske strafferetspleje i 1750'erne og 60'erne, fandt, at denne materialiserede uærlighed var et velegnet straffemiddel. Montesquieu så æresstraffene som et fysisk mildere men samtidig effektivere alternativ til de dødsstraffe, han ønskede at begrænse. Højesteretsjuristerne, som tog initiativ til 1749-forordningen, fremholdt, at der i almuen var en frygt for den vanære, der hæftede ved natmandens vogn og rakkerknægten, men hvad der lå bag denne frygt kom de ikke ind på. Man får det indtryk, at juristerne tilskrev forestillingerne om den materialiserede uærlighed almuens enfoldighed og tilbageståenhed. Juristerne troede ikke selv herpå, men når sådanne forestillinger nu florerede, så kunne den gode hensigt hellige brugen af dette middel.

Helt så enkelt var det imidlertid ikke, for bøddel- og natmandsembederne og straffestederne udgjorde en materiel struktur, som løbende støttedes og vedligeholdtes af stat, købstadsøvrigheder og godsejere. Strukturen knyttede sig ikke alene til de offentlige afstraffelser, men spillede sammen med andre uærligheds- og tabuforestillinger omkring selvdøde dyr og hesteaflivninger.

I dette kapitel skal den materielle uærlighedsstruktur og især statens holdning hertil undersøges nærmere. Strukturen var livskraftig nok til løbende at reproducere sig i 1700-tallet. Men hvor længe havde den været en del af det danske samfund? Var det et middelalder- eller renæssanceinstitut, som oplysningstiden havde overtaget, og hvis tilknyttede forestillinger blot levede videre hos almuen? Eller var det en konstruktion, som 1700-talssamfundet selv var med til at forme? For at besvare disse spørgsmål er det nødvendigt først at gå lidt længere tilbage i tiden og se på de ele-

menter, som konstituerede uærligheden, samt efterspore skarpretter- og natmands-embedernes oprindelse og udvikling.

Uærlighedens bestanddele⁷⁴²

Det særtræk, som samlede skarpretter- og natmandsemløberne var den materialiserede uærlighed. Skarpretterne og natmændene udgjorde i 1700-tallets første halvdel en særlig kaste, som var foragtede og afskyede og som ærlige mennesker burde undgå enhver fysisk berøring med.

En væsentlig selvstændig kilde til professionernes uærlighed var deres roller i den offentlige afstraffelse. Den foragt, som blev tyve og andre forbrydere til del, udtryktes kollektivt i de offentlige straffeceremonier. Den æresmæssige degradering udtryktes i berøringen med kagen eller straffepælen og bøddlen og overførtes herigennem til bøddler og natmænd.

Hertil havde uærligheden en anden hovedkilde. Det var en foragt, som fulgte af især to af natmandens øvrige opgaver, nemlig bortfjernelsen af selvdøde dyr og aflivningen af heste og hunde. Natmanden varetog også skorstensfejning, som i 1700-tallet blev betragtet som et foragteligt håndværk, men årsagen syntes mere at være, at natmænd varetog denne opgave, end det var en selvstændig kilde.

Frygt for at røre ved selvdøde dyr har etnologer fundet over hele verden i traditionelle kulturer med et menneskecentreret magisk forestillingsunivers. Frygten er bundet op på forestillinger om 'rent' og 'urent' og om onde ånder i de døde dyrekroppe⁷⁴³. Mosebøgerne indeholder et forbud mod at spise kød fra selvdøde dyr, ligesom man bliver uren indtil aften, hvis man rører ved et selvdødt dyr (Mosebog 3-11-39 og -40). I anledning af den nedenfor omtalte forordning af 31.1.1794 berettede magistraten i Ribe, at bønderne omkring købstaden ikke ville tillade natmanden at tage huden af de selvdøde dyr, fordi de troede, at dyrenes død skyldtes hekseri. Derfor skulle det forheksede dyr begraves helt for at slippe af med hekseriet⁷⁴⁴. Forestillingen var altså at hekseriet slap ud, hvis man åbnede kadaveret. Bortset fra denne forklaring er jeg imidlertid ikke stødt på andre kilder eller omtaler i litteraturen af hvilke forestillinger, der begrundede frygten for selvdøde dyr.

Aversionen mod aflivning af heste synes at have en konkret historisk oprindelse, nemlig i et forbud mod at spise hestekød. Fra de islandske sagaer og andre kilder ved

742) Dette afsnit bygger generelt på Tyge Krogh: Bøddlens og natmandens uærlighed (1994), hvor den internationale og danske forskning i de uærlige professioner gennemgås og diskuteres.

743) Brita Egardt: Hästslakt och rackarskam (1962) s. 218-21.

744) Se skrivelse fra magistraten i Ribe til Danske Kancelli af 19.7.1791, i DK, Konc. og indlæg til sjæll. reg. 1794/77.

vi, at hestekød blev spist i hedensk tid⁷⁴⁵. Heste ofredes ofte til guderne og spistes som et helligt måltid. Forbudet mod hestekødsspisning falder sammen med kristendommens indførelse. Mosebøgerne indeholder mange spiseforbud, herunder forbud mod at spise kød fra dyr, hvis hove ikke er spaltede, hvilket hestens jo ikke er (Mosebog 3-11-3). De andre spiseforbud slog ikke an, men i flere nordiske kirkelove fra 1000-1200-tallene er fastsat forbud mod at spise hestekød. Det er formentlig dette forbud, som udviklede sig til et forbud også mod at aflive heste. Dette at afstå fra at udnytte hestekroppene var en ressourceødselhed, som altså oprindeligt markerede en tilslutning til den nye kristne religion, og muligvis også en afstandtagen fra hedenske religiøse forestillinger. Da forbudet mod at spise hestekød indførtes omkring år 1000, var oxen det foretrukne trækdyr, og heste benyttedes primært til ridning. På et tidspunkt i senmiddelalderen gik landbruget i Nordeuropa imidlertid over til at benytte heste som plovdyr, hvilket forøgede hesteholdet voldsomt⁷⁴⁶. I dette perspektiv kan natmændenes aflivning af hestene og aftagning af huderne i renæssance- og oplysningstidssamfundene ses som et kompromis mellem kulturelle og religiøse forestillinger og de økonomiske interesser i hestekroppene.

Det var disse to foragtskabende elementer, som i 1700-tallet var samlet hos skarprettere og natmænd, og som spillede sammen i en stærk materiel uærlighedskonstruktion, der isolerede denne minoritet i samfundet. I 1700-tallet bestod de to erhverv af en række veldefinerede og af øvrighederne fastlagte embeder. Skarpretterne var kongeligt udpegede og deres virkeområder var nøje bestemte. I perioden op til 1721 var der fire skarprettere på Sjælland.

Skarpretteren i København, som også havde Københavns amt under sig⁷⁴⁷.

Skarpretteren i Helsingør med Frederiksborg og Kronborg og en del af Horns herred⁷⁴⁸.

Skarpretteren i Roskilde med Roskilde, Dragsholm, Kalundborg og Sæbygårds amter og en del af Horns herred samt Holbæk købstad⁷⁴⁹.

Skarpretteren i Næstved med Antvorskov, Korsør, Vordingborg, Sorø, Tryggevælde, Ringsted Møns og Holbæk amter med de deri liggende købstæder, Holbæk undtaget⁷⁵⁰.

745) Hestekødsspisningsforbudets historie er gennemgået af E.C. Werlauff i artiklen „Historiske Efterretninger om Hestekiøds Brug til Menneskeføde i Norden i ældre og nyere Tider, i Det kgl. Vidensk. Selskabs Skrifter IV, 1805-06. Werlauff forklarede spiseforbudet med hestekødets hedensk religiøse betydning. Egardt (s. 110-11) lagde større vægt på at hestene var så få, at udnyttelsen havde ringe økonomisk betydning.

746) Se Tyge Krogh: Bødlens og natmandens uærlighed, s. 51-52.

747) Se note 751 nedenfor.

748) Se bevilling i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1701/26.

749) Se bevilling i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1707/192.

750) Se bevilling i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1701/24.

I 1721 nedlagdes skarpretterembedet i Helsingør, som lagdes under skarpretteren i Roskilde⁷⁵¹. Herefter havde Sjælland tre skarprettere til 1813, hvor skarpretterembedet i Roskilde deltes mellem skarpretterne i København og Næstved⁷⁵².

Antallet af natmænd og deres virkeområder er vanskeligere at fastslå, men jeg har fundet positivt bevis for forekomsten af mindst 16 natmandsstillinger på Sjælland. Udover de større købstæder var der natmænd ved Frederiksborg slot, Dragsholm slot, Frydendal gods, Pedersborg ved Sorø, og i landsbyen Ballerup, hvor herredsting og rettersted for Københavns rytterdistrikts birk lå. Natmesteriet i København var et større foretagende med mange ansatte.

Skarpretter- og natmandserhvervenes oprindelse

Erhvervene som bøddel og rakker kendes i Danmark fra omkring år 1500, hvor der er omtaler af en københavnsk bøddel og rakker. Fra tyske byer kendes erhvervene tilbage til 12-1300-tallene⁷⁵³. Der er fra 1500-tallet belæg for, at de større byer, som København, Helsingør, Ribe, Århus og Ålborg, havde bøddler ansatte, ligesom der findes omtale af ansættelse af en bøddel i et herred på Langeland. Det er dog især bøddlerne i de større byer, der findes kilder om. De udførte også udslæbning af selvdøde dyr og kunne have ansvaret for gadernes renholdelse. I nogle tilfælde havde de en rakker ansat, der tillige kunne være skorstensfejer. På denne baggrund har kulturhistorikeren Frederik Dyrland antaget, at der omkring år 1600 var ansat bøddler i de fleste købstæder og i herreder, som lå fjernt fra købstæder⁷⁵⁴. Enevoldskongerne gav fra 1660'erne skarprettere privilegier på at udføre deres erhverv i bestemte amter og købstæder. Dyrland antog, at dette førte til en betydelig reduktion i antallet af skarpretterembeder. Ligeledes forestillede han sig, at én af skarpretterens folk blev tilbage som selvstændige rakkere i de byer, der mistede deres bøddel⁷⁵⁵. Dyrland forestillede sig således en bøddel- og rakkerkultur, som nåede sin fulde udfoldelse sidst i 1500-tallet, hvorefter antallet af bøddler mindskedes fra sidst i 1600-tallet, og generelt den materialiserede uærlighedskultur var i aftagen under enevælden. Spørgsmålet er imidlertid om dette billede er rigtigt.

751) Dette fremgår af en retssag mellem Jørgen Conradt, skarpretter i Roskilde og Jacob Langbøes, skarpretter i København, se LAS, Sjæll. Landsting, justitsprotokol s. 80, 8.7.1722. Retssagen angik Hirschholm birk, som Langbøes havde fået tildelt. Birket gik dog i 1728 tilbage til Roskilde Skarpretterembede, jf. C. Christensen: Hørsholms Historie, Kbh. 1879, s. 166-67.

752) Se RA, DK, 2. dept., brevsager 1813/3947. Sagen indeholder korrespondance om skarprettere og deres aflønning i hele Danmark.

753) Se Tyge Krogh: Bødlens og natmandens uærlighed, s. 37 samt Otto Beneke: Von Unchrlichen Leuten (1863(1889)).

754) F. Dyrland: Tatere og Natmandsfolk i Danmark, Kbh. 1872, s. 78-91.

755) Samme s. 84.

Gennem købstædernes kæmnerregnskaber og rådstueprotokoller og lensregnskaber fra len med betydelige slotte er det muligt at tegne et om end noget flimrende billede af erhvervenes udvikling i 1600-tallets første halvdel på Sjælland⁷⁵⁶. I perioden 1600-20 rekvirerede lenslottene tre former for ydelser. De fik fejlet skorstene, de fik tømt deres latringruber og de betalte for henrettelse og kagstrygning af forbrydere.

I de første 30-40 år af 1600-tallet blev skorstensfejningen besørget af omvandrende skorstensfejere. De skiftede til stadighed og var hjemmehørende på forskellige steder som København, Køge, Næstved, Helsingør, Stubbekøbing, Skåne, Odense, Ålborg, Vejle, og Haderslev⁷⁵⁷. Slottenes 'Hemmeligheder', dvs. latringruber, blev rengjort af rakkere, som ofte boede langt væk. Antvorskov slot ved Slagelse og Kalundborg slot fik latrinerne rengjort af rakkere fra Roskilde⁷⁵⁸. Af bøddler syntes der at have været én i Kalundborg til ca. 1616, som også blev brugt af Antvorskov slot. Efter 1616 benyttede Kalundborg slot og by mestermænd fra Roskilde eller Slagelse. Også Næstved havde i hvert fald i perioder en bøddel⁷⁵⁹. Holbæk skulle i perioden 1592-1613 have haft egen bøddel, som også fjernede døde heste og kreaturer fra byen⁷⁶⁰. Den i 1613 omtalte bøddel i Holbæk hed imidlertid mester Jens, ligesom Roskildeskarpreteren, der 1618 betjente Kalundborg, så muligvis er det den samme person.

Det billede, som disse oplysninger tegner af perioden op til omkring 1630, afviger en del fra den faste struktur i 1700-tallet. Skorstensfejere vandrede omkring og tilbød deres tjeneste, og latringruberne, som kun behøvede at tømmes én gang om året kunne altså besørges af rakkeren i Roskilde. Skarpreternes hjemsted kunne skifte, men der synes ikke at have været mere end tre eller fire på Sjælland uden for København og Helsingør.

Fra sidst i 1630'erne sås flere steder et forenet skarpreter- skorstensfejer- og rakker-erhverv. Antvorskov Slot blev 1636-39 betjent af 'Natmesteren' eller 'Skorstensfejeren' i Næstved⁷⁶¹. Og fra Dragsholm lens regnskaber 1636/37 og 1637/38 ved

756) Jeg har gennemgået udvalgte lensregnskaber fra Kalundborg, Antvorskov og Ringsted Kloster len fra de er bevaret omkring 1600 og til 1657-60, hvor lensregnskaberne ophører. Jeg har også orienteret mig i andre lensregnskaber, som Dragsholm og Holbæk lens, men de er mindre meddelsomme. Bortset fra Kalundborg har jeg ikke foretaget selvstændige undersøgelser af købstædernes rådstueprotokoller og kæmnerregnskaber, men bygger på de mange købstadshistoriers oplysninger.

757) RA, Lensregnskab, Antvorskov 1610/11, 1611/12, 1612/13, 1613/14, 1617/18 under rubrikkerne skorstensfejer og skarpreter.

Kalundborg 1617/18, 1624/25, under rubrikken adskillige udgifter.

Ringsted Kloster 1602/03, 1606/07, 1611/12, 1612/13, 1622/23, under rubrikken adskillige udgifter.

758) Samme. Ringsted Kloster benyttede natmesteren Peder Ollchoffuit, hvis hjemsted ikke anførtes.

759) Samme, samt Kalundborgs historie, Klbg. 1985, bd. 1 s. 87.

760) Se Albert Thomsen: Holbæk Købstads historie, Holbæk 1936, bd. 1 s. 289-90.

761) RA, Lensregnskab, Antvorskov 1636/37, bilag 57 og 59, 1638/39 bilag 52.

vi at mester Søffren fra Næstved både strøg en kvinde til kagen og fejede slottets skorstene⁷⁶². Også Ringsted Kloster benyttede sig af mester Søffren. Det forenede embede i Næstved tog sig af endnu en opgave både ved Antvorskov slot og Ringsted Kloster, som ikke sås tidligere. Det påtog sig at udslæbe selvdøde heste og køer af staldene, og i et enkelt tilfælde at obducere en hest for at finde årsagen til dens pludselige død⁷⁶³. Mester Søffren fik dog et grufuldt endeligt i 1640, som omtalt s. 224. Omtrent samtidig hermed fik Slagelse med sikkerhed sin egen skarpretter. Han hed Laurits Andersen Rotkop, og han og hans folk stod udover bøddelarbejdet for både skorstensfejning, rengøring af hemmeligheder og udslæbning af selvdøde dyr. I 1650'erne holdt mester Rotkop og hans folk Kalundborg slots skorstene og andet rent for en fast pris⁷⁶⁴. Ringsted Kloster betjentes fortsat af skarpretteren fra Næstved, som nu også tømte latriner, fejede skorstene og udslæbte selvdøde dyr⁷⁶⁵.

Fra omkring 1640 synes skarpretterne altså at have inddraget skorstensfejningen og natmesteriet under sig og Antvorskov slot og Ringsted Kloster begyndte at betjene sig af dem til en ny opgave, at udslæbe selvdøde dyr fra staldene. Denne opgave har staldkarlene formentlig selv klaret tidligere. Opgaven var dog ikke ny i købstæderne. Det nye var, at skarpretterens folk nu også uden for købstæderne hentes til at udføre udslæbning af kadavere.

Fra 1640'erne sås også en voksende konkurrence mellem skarpretterembederne. Magistraten i Køge forlenede således på skift natmands- og bøddelopgaverne til skarpretterne i Roskilde og Næstved. I 1643 fik en Næstved-skarpretter bestillingen i Køge. Det var dog et noget mangelfuldt privilegium, for magistraten ville ikke have noget at gøre med at håndhæve det. I stedet gav den skarpretteren ret til selv at forjage andre som ville søge at forrette hvervene i Køge. Dog måtte han ikke slå dem ihjel undtagen i nødværge⁷⁶⁶. Magistraterne var normalt meget opmærksomme på at forbeholde sig den fysiske magtudøvelse inden for købstædernes grænser, hvor byfreden herskede. Men disse folks indbyrdes stridigheder ønskede man altså ikke at blive involveret i. 1651 overdrog Køge magistrat bestillingen til skarpretter Oksevald Reeberg i Roskilde. I den nye i det øvrige enslydende bestalling var der nu også faste takster for at udslæbe selvdøde dyr af byen. Året efter overgik bestallingen imidlertid igen til Næstved-skarpretteren, for så i 1656 endnu en gang at tilfalde Oksevald Reeberg. Til trods for, at bestallingen nu var Reebergs, så fik 'rakkerkvinden i

762) RA, Lensregnskab, Dragsholm 1637/37 og 1637/38 under adskillig udgift.

763) Som næst forrige note, samt RA, Ringsted Kloster lensregnskab 1639/40, 1640/41, 1641/42 og 1642/43 under rubrikken adskillige udgifter.

764) RA, Lensregnskaber, Kalundborg, f.eks. 1650/51 (nr. 33) og 1651/52 (nr. 25).

765) Som næst forrige note.

766) Se Anders Petersen: *Kjøge Bys Historie*, Kbh 1888, aktstykke nr. 41.

Ringsted' i 1660 gentagne gange penge for at udslæbe døde heste af byen, hvoraf mange døde det år⁷⁶⁷.

I årene omkring 1670 var der voldsomme kampe mellem skarpretterne om deres territorier. Oksevald Reeberg var i 1664 blevet tvunget bort fra Roskilde på grund af meddelagtighed i et mord, og sad nu i Næstved. Herfra ansøgte han om og opnåede som noget nyt kongeligt privilegium på at forrette sit embede. Gennem flere ansøgninger fik han det meget store område for Næstved skarpretteri, som er beskrevet ovenfor⁷⁶⁸. Det gik ud over skarpretterne i Roskilde og Slagelse, som fik deres distrikter formindsket⁷⁶⁹. Reebergs skaktræk førte til en flere år lang fejde mellem ham og Anders Lauritsen i Slagelse. Anders lod sine skorstensfejere vandre bevæbende omkring i amterne omkring Slagelse og arbejde trods Reebergs privilegium. Der var også kampe mellem deres folk, og Reeberg turde til sidst ikke forrette sit arbejde i Slagelse. Fejden endte med, at Reeberg måtte forpagte Antvorskov og Korsør amter til Anders Lauritsen⁷⁷⁰.

Perioden 1640-70 var altså præget af voldsomme kampe om retten til at udføre skarpretter- og natmandserhvervene. Det var ærgerrige skarprettere, der spillede hovedrollen i at udvikle den fastere struktur, men øvrighederne har også set en interesse i at samle embederne. De ønskede pålidelige og dygtige skarprettere, som kunne deres håndværk på retterstederne og samtidig kunne påtage sig de politimæssige opgaver over for natmands- og skorstensfejererhvervene, som øvrighederne gerne selv ville undgå.

Skarpretterne fik bestalling på både skarpretterarbejdet, skorstensfejningen og rakkerarbejdet. Fra 1640'ernes og 50'ernes Kalundborg, Holbæk og Køge så vi, at skarpretterne selv klarede opgaverne også i de byer, de ikke boede i, men efterhånden ind-

767) Udviklingen i skarpretterbestillingerne for Køge 1643-60 er beskrevet i V. Hermansen og P. Engelstoft: Køge bys historie, Kbh. 1932, s. 162-63.

768) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1668/20, 1668/320 og sjæll. tegn. 1670-72, fol. 163, 3.8.1670. Referencerne til dette og de efterfølgende bestallingsbreve er hentet fra F. Dyrland: Tatere og Natmandsfolk, Kbh. 1872.

769) Anders Lauritsen fik Dragsholm, Kalundborg og Sæby amter, men ikke Slagelse, hvor han boede. Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1668/34. Ernst Koch i Roskilde fik Roskilde amt og noget af Horns herred, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1668/46.

770) Kampene er omtalt i O. Reebergs breve til kongen i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1668/271 og konc. og indlæg til sjæll. reg. 1669/247. Ved Anders Lauritsens død omkring 1680 nedlagdes skarpretterrembedet i Slagelse, og Dragsholm, Kalundborg og Sæbygårds amter overdroges til skarpretterrembedet i Roskilde. Dette fremgår af stiftamtmand Otto Krabbes redegørelse til kongen i anledning af nye tvistigheder om skarpretterterritorierne i 1707, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1707/192. Helsingør-skarpretteren Christen Hansen var mindre berørt af den entreprenante Reeberg, men sikrede sig i 1668 og 1684 kongelig bevilling på Helsingør købstad og Frederiksborg og Kronborg amter, se RA, DK, koncepter og indlæg til sjæll. tegn. 1668/695, og sjæll. tegn. 1683-84, fol. 410, 15.3.1684.

satte skarpretterne fastboende natmænd flere steder. De kendes på Frederiksborg slot fra 1664⁷⁷¹. Ved Dragsholm fra 1649⁷⁷². I Kalundborg fra 1650'erne⁷⁷³, og i hvert fald fra 1695 i Køge⁷⁷⁴. Alle steder stillede godser og magistrater et hus til rådighed for natmændene, som godset eller købstaden betalte vedligeholdelsen af.

De nye natmandsbestillinger varetog tømning af latringruber og udslæbning af selvdøde dyr. Desuden overtog de skorstensfejningen, som var et delvis selvstændigt erhverv først i 1600-tallet. Hertil synes de at have fået en betydelig indtægt fra udnyttelsen af de selvdøde dyr og af hestekroppene. Der er en række indicier for, at denne udnyttelse først udviklede sig i løbet af 1600-tallet⁷⁷⁵. Natmandstakster fra Odense i 1646, Køge 1651 og København 1664 nævner kun de priser, borgerne skulle betale for at få ådsler slæbt ud af byerne⁷⁷⁶. Det samme er tilfældet i skarpretter og natmandstaksten for Helsingør fra 1668, men heri er tillige nævnt, at de selvdøde dyr ikke måtte flås nær alfar vej på grund af stanken⁷⁷⁷. I en betalingstakst, som Roskilde-skarpretteren aftalte med Kalundborg magistrat om natmandsarbejdet i 1686, fik natmanden en højere pris for at udslæbe et selvdødt dyr, hvis han tillige flåede det og leverede ejeren huden⁷⁷⁸.

Hertil udvidedes natmændenes indtægtsmuligheder ved at aversionen mod at udsæbe selvdøde dyr i løbet af 1600-tallet bredte sig til landområderne. Det syntes som nævnt at være en ny opgave ved Antvorskov slot og Ringsted Kloster omkring 1640. I 1682 (2.5.) besværede et kongeligt reskript sig over, at der på alfar vej og andre steder lå ådsler af heste, hopper og andre slags bortdødt kvæg, som forpestede luften med deres stank, og det befaledes, at stiftamtmand og amtmænd i Danmark skulle sørge for at de blev nedgravede. Samtidig blev magistraten i København befalede at sørge for, at natmanden i København ved sine folk „her udi Kiøbenhavns Ambt, udi Jorden at lade nedkaste hvis døde Aadsele, oc i synderlighed ved Konge- eller almindelig Veye saavel som i Landsbyerne, findes, naar dertil fornøden Grafver

771) Se Københavns Diplomatarium, bd. III s. 196. 25 år tidligere var skorstensfejer Gudmand Oelsen i København blevet beskikket til at feje Frederiksborgs skorstene.

772) I 1649 sendte Holbæk magistrat bud efter rakkeren fra Starreklint til at fjerne en død hest. Se Albert Thomsen: Holbæk Købstads Historie, s. 291.

773) Klb. g. rådstue, H 7: kæmnerregnskaber. I 1656 udgifter til natmandshus. Fra 1672 betaling for udførsel af selvdøde dyr.

774) V. Hermansen og P. Engelstoft: Køge Bys Historie, Kbh. 1932, s. 191.

775) Det første sted, jeg er stødt på omtale af udnyttelsen af dyrekroppene er i en rakker-takst fra Ribe fra 1613, hvor rakkeren fik en særlig betaling for at afdage, dvs. flå, selvdøde dyr på marken, se J. Kinch: Ribe Bys Historie (1884), bd. 2 s. 648-49. Denne opgave var ikke omtalt i en række tidligere bestallingsbreve til bød- del, rakker og skorstensfejer.

776) Taksterne fra Odense og København er aftrykte i H.P. Hansen: Natmandsfolk og Kæltringer, Kbh. 1921-22, bd. I, s. 34-5.

777) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1668/695.

778) Se Klb. g. rådstue, pk. C 58, Magistratens sagligt ordnede sager ca. 1700-1800.

tilforn af Bønderne ere giorte. Oc naar de nedkaste ere, hafver bemelte Natmandsfolch samme Grafver igien sielf med Jord at opfylde oc tætgjøre, saa ingen Stanck deraf foraarsages⁷⁷⁹. Det synes klart, at aversionen mod at røre ved selvdøde dyr nu havde bredt sig i hvert fald til landområderne i Københavns Amt.

I 1685 tog Politikommissionen det samme spørgsmål op. Den besværede sig over, at befolkningen „baade i Kiøbstæderne och paa Landett sig beklager, at det er dennem iche liden Besuering, at de offte maa i en eller anden Tilfelde med stoer Bekostning uforbigiengelig betienne sig med nogle visse Personer till selfdøet Qvæg at udføre, och een og anden deslige ringe Arbeid at gjøre, som ellers ved deres Tienestetiunde eller andre fattige Folch med liden Bekostning kunde dertil formaae“. Det skyldtes, at den gemene mand havde den vrangforestilling, at disse arbejder var uærlige. Natmændene var derimod tilfredse hermed „och under saadan Prætext fortfahrer med andre got Folch ubilligen at udschindre [udplyndre]“. Kommissionen fandt det samtidig principielt forkert at vanære skulle følge andre end dem, som havde begået uærlige misgerninger⁷⁸⁰. Den foreslog, at dette økonomiske problem klaredes ved gennem en forordning at befale at natmændene skulle anses for ærlige. Dette skete ved forordning af 21.3.1685.

Vi har således set et natmandserhverv i hastig udvikling i 1600-tallet. De mange natmandsembeder, som kendes i 1700-tallets første halvdel, var skabt bare 30-40 år før. Det økonomiske grundlag for de nye natmandsembeder var inddragelsen af skorstensfejningen, en udbredelse af aversionen mod at håndtere de selvdøde dyr og heste til også at gælde landområderne og en voksende udnyttelse af de selvdøde dyr. De natmænd, som boede ved herregårde, har formentlig primært ernæret sig af indtægterne fra de selvdøde dyr og aflivningen og flåningen af heste. Set fra herregårdenes synspunkt muliggjorde tilstedeværelsen af en natmand en bedre udnyttelse af dyrene. I 1730'erne havde natmændene ved Kalundborg meddelere i landsbyerne omkring købstaden, som fortalte, når et dyr lå dødt på marken, og de udnyttede ikke bare huden af de selvdøde dyr og hestene, men også talgen, som de kogte til fedt og solgte. Natmændene var eneforhandlere af hestefedt og hundefedt, som med deres særlige konsistens havde specielle anvendelser, bl.a. som salve.

Skarpretterne aflønnedes for de enkelte henrettelser og korporlige straffe efter et kongeligt reglement fra 1698. En hængning eller halshugning kostede 10 rd., mens en henrettelse efter 1697- og 1749-forordningen med knibning med gloende tænger osv. løb op i omkring 35 rd. Skarpretternes væsentligste indtægtskilde var dog formentlig bøddelpengene, en årlig afgift på to skilling af hver bondegård og køb-

779) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1682/153.

780) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. registre 1685/58.

stadshus og en skilling af hvert husmandssted. Bøddelpengene kunne beløbe sig til op imod et par hundrede rigsdaler for hver skarpretter. Skarpretterne har formentlig også afkrævet natmændene nogle ydelser, men deres art og størrelse kendes ikke. Magistraterne og herregårdene stillede huse til rådighed for natmændene og betalte for deres vedligeholdelse.

Statens holdning til de uærlige natmænd i 1700-tallets første halvdel

1700-tallet overtog altså en nyudviklet natmandsstruktur, som på Sjælland udgjordes af mindst 16 natmandsembeder. De dannede grundlag for en natmandsklasse på Sjælland på 50-100 personer. Dette lille befolkningsselement gav samfundet betydelige hovedbrud i 1700-tallet.

Tilsyneladende havde staten gjort sig sin holdning til natmandsuærligheden klar allerede med 1685-forordningen, som forbød at anse natmændene for uærlige. Men ser man nærmere på den statslige politik, indeholdt den betydelige modsætninger. Politikken faldt i tre hoveddele. En række initiativer rettede sig mod landbosamfundets håndtering og udnyttelse af de selvdøde dyr og hestekroppene. Nogle andre initiativer rettede sig mod natmandsembederne selv, deres uærlighed og deres lovløshed, og endelig konstituerede den hvervede hærns holdning til uærligheden et særligt område.

Landbruget og uærligheden

Staten havde allerede med 1685-forordningen lagt sig fast på at ville bekæmpe, at aversionen mod håndteringen af selvdøde dyr udbredtes til landområderne. I 1705 (26.6.) udsendtes et nyt reskript til amtmændene i Danmark. Mange dyr var døde, fordi foråret kom sent det år, og kongen havde nu hørt, at løse folk, som natmænd, tiltvang sig den arbejdsopgave at udføre det døde kvæg fra bøndernes stalde. De begrundede det med at arbejdet skulle være uærligt. Amtmændene skulle derfor sørge for, at bønderne og deres folk selv påtog sig denne opgave. Dette reskript genudsendtes 6.5.1713.

Men de statslige påbud syntes ikke at hjælpe. Natmændene så deres fordel i at udbrede uærlighedsforestillingerne, og landboerne ønskede ikke æresmæssigt at stå tilbage for købstadsboer og ansatte på de store godser. I 1739 fortørnedes regeringen atter over de mange kadavere, som lå og stank på veje og marker. Danske Kancelli kunne berette, at årsagen var, at „den vrangre Indbildning og Frygt for deraf følgende Vanære (..var..) saa sterk indprentet, at en Tienestekarl før skulle forlade sin Tieneste og miste sin Løn, førend hand med en Finger skulle ville røre ved et self dødt Creatur“⁷⁸¹. I et nyt forsøg på at bremse uærlighedsforestillingerne indførtes

⁷⁸¹) Se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1739/306.

med forordning af 11.9.1739 sågar bøder, der kunne idømmes både bønder, deres tyende og proprietærer som vægrede sig ved at foranstalte og deltage i nedgravningen. Den fastsatte også en bøde på fire rigsdaler til amtmænd, som vægrede sig ved at tilholde proprietærerne at gøre deres pligt. Det er vel ganske sigende for uærlighedsforestillingerernes udbredelse, at Kancelliet fandt det fornødent også at specificere en bødetakst for amtmændene.

I 1758 ønskede den kongelige overhofjægmester Carl Christian von Gram at fordre de mange hunde, der benyttedes til parforcejagten, med kød fra selvdøde dyr⁷⁸². På hans forslag blev der derfor udstedt en plakat, som tillod enhver at tage huden af selvdøde dyr og sælge kødet af dyrene til parforcejagten ved Jægersborg. Det blev samtidig forbudt, at kødhandelen måtte „tilregnes nogen som een skammelig og uanstændig Giærning, men at det for eenhver skal agtes og ansees for en ærlig og tiladelig Sag“. Derfor skulle også „Byfogderne udi Kiøbstæderne og Herredsfogderne paa Landet, (...) ved det første creperede Creatur, som nogen af vore Undersaatter vil afdække efter forlangende være til stæde, og først selv derpaa legge Haand“.

I 1790'erne tog Danske Kancelli atter udnyttelsen af de selvdøde dyr op. Denne gang indhentede man udtalelser hos alle stiftamtmænd og amtmænd i Danmark og Norge. De fyldige høringssvar er ofte oplysende om hele uærlighedsproblematikken. 1790'erne var tiden for radikale opgør med det gamle samfunds fordomme. Danmark havde nu fået en veterinærskole, og her begyndte lærere og elever omkring år 1800 at slagte heste og spise deres kød som en provokation⁷⁸³. I Sverige begyndte man på samme tid i de højere lag at indbyde til middage, hvor der serveredes hestekød for at demonstrere fordomsfriheden⁷⁸⁴. Embedsmændene så derfor mere åbent og kritisk på hele uærlighedsproblematikken end tidligere.

Det fremgik af amtmændenes svar, at aversionen mod at røre ved selvdøde dyr eksisterede i bedste velgående over hele landet⁷⁸⁵. Alle var enige om, at ingen af de hidtidige forordninger havde hjulpet. Adskillige amtmænd og stiftamtmænd påpegede, at fordommens udryddelse krævede, at forordningen også blev udstrakt til købstæderne. Amtmand Heiberg på Bornholm skrev f.eks.: „Bonden efteraber stedse Kiøbstædmandens Sæder, og saa længe denne var fritagen for, eller i det mindste ikke paalagt samme Forpligtelse, vilde Bonden immer troe, at der dog ved slig Handling var forenet en levis Macula [mindre skamplet], hvilken Fordom ingen Anordning vilde kunne hæve.“ Flere nævnte også, at det egentlige onde som vedligeholdte den-

782) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1758/536, heri Grams skrivelse af 2.9.1758.

783) G.C. With: Om Hestekiøds Afbenyttelse til Føde for Mennesket .. (1847) s. 3-8.

784) Egardt 1962 s. 36-74.

785) Alle høringssvarene fra 1792 er sammenskrevet i et længere udateret notat, se RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. reg. 1794/77.

ne aversion var natmandserhvervet. Hvis dette erhverv ophævedes ville man fjerne fordommens rødder. Amtmand Hansen fra Lundenæs og Bøvling amt kom her med den grundigste analyse. Han fremhævede at hvervene at feje skorstene og rense latriner ikke medførte nogen forhånelse i København, fordi de der var separate erhverv. Når disse opgaver ligesom det at røre ved selvdøde dyr var ildeset i købstæderne og på landet, skyldtes det at de var kombineret i natmandserhvervet. Den egentlige kilde til foragten for natmanden var ifølge amtmanden hans opgave at hjælpe skarpretteren. Natmanden skulle:

„opvarte Bøddelen ved Executioner paa Delinquentere, som ved dem have tabt Æren; Hvad under da! at Natmanden, da hans Function er at opvarte de saakaldte Uærlige, selv ansees for en Person, der har den mindste Grad af Ære, følgelig ringeagtes og af den mindre opklarede Deel af Almuen forhaanes. – Vare Natmændene entledigede fra denne Function, vilde Almuen snart indsee, hvor megen Affinitet Kreaturers Afdekning har til Slagterprofessionen“.

Han foreslog derfor at man ganske ophævede natmandsprofessionen. Skorstensfejningen skulle gøres til et håndværk og assistancen til skarpretteren kunne overdrages en tugthuslave. Skete det, ville efter amtmand Hansens mening „Privetrensning og at tage Huden af Creature blive Huusarbeyder ligesom Møgagning og Slagtning“.

Forordningen af 31.1.1794 – som blev resultatet af amtmandshøringen – gik dog ikke så vidt. Den forbød, at selvdøde dyr og heste begravedes med huden på, og satte bødestraffe for de tjenestefolk og bønder, som ikke ville deltage i afhudningen af selvdøde dyr. Forordningen var som alle de foregående begrænset til landområderne og indeholdt ikke forbud mod fortsat at benytte natmænd til opgaven. Det fremgår af Kancellikollegiets diskussionsindlæg, at man var bekymret for natmændenes skæbne, hvis man ganske betog dem deres erhvervsgrundlag. Kancelliet havde også modtaget et forslag om en generel kongelig ærliggørelse af natmændene ved en ceremoni, men det afstod man fra at forsøge sig med.

Natmandsembederne

Som vi har set beskæftigede ingen af forordningerne om udnyttelsen af de selvdøde dyr og hestekroppene sig med natmændenes forhold til købstæderne, og bortset fra reskripterne af 1705 og 1713 forsøgte man ikke at forbyde natmændene at tilbyde deres assistance på landet. Selvom der ikke er bevaret overvejelser herom, så synes staten altså at være tilfreds med den stabile varetagelse af skorstensfejning, latrinrensning, udslibning af selvdøde dyr m.fl. opgaver, som natmændene ydede i købstæderne og for de store herregårde. Ydelser som købstæderne og herregårdene jo selv var villige til at betale for ved at stille et hus til rådighed for natmændene.

Natmændenes uærlighed og deraf følgende isolation kom imidlertid på tværs af den herskende kristendomsforståelse. I 1698 beklagede Sjællands stiftamtmand Otto Krabbe sig over, at natmændene var så ildesete, at de blev unddraget gensidigheden i det kristne fællesskab. En natmandshustru, som skulle føde, kunne hverken få kvinder til at våge op til fødslen eller jordemødre til at bistå med fødslen, og ingen ville være faddere til barnet eller deltage i dåben. Når en natmand døde kunne han heller ikke få en kristen begravelse. I de små købstæder på landet ansås „de arme Mennisker saa forachtelig som døde Hunde, ingen vil røre endten Lægener heller Liigkiste“⁷⁸⁶. Stiftamtmanden havde søgt at få en byfoged til at gå foran med et godt eksempel og som den første lægge hånd på seng eller ligkiste, men uden held. Derfor kunne en natmands lig ligge i flere uger, før det lykkedes at få tilkaldt natmænd fra andre byer til at bære liget til kirkegården.

På stiftamtmand Krabbes forslag udsendtes herefter resk. af 12.3.1698, som befalede at købstædernes øvrigheder med deres hustruer skulle deltage i barselsstue, barnedåb og ligbegængelse i natmandsfamilierne så ofte de blev bedt om det og således foregå borgerskabet med et godt eksempel. Denne ordning var dog allerede tradition flere steder. Børn af skarprettere og natmænd havde ofte borgmestre og byfogder som faddere og det var ofte magistraterne som betalte jordemødre og kvinder for at våge ved fødsler i natmandshusene. Var der to jordemødre i en by, bistod begge natmandskonens med at føde, for at ikke den ene skulle tilføjes en plet på æren. Reskriptet har formentlig styrket disse traditioner. Også natmandsbørnenes skolegang gav problemer. Skoleholdere var naturligt nok bange for deres rygte, og var der to skoler i en by, kunne det ødelægge forretningen for den, som måtte påtage sig at undervise natmandsbørnene⁷⁸⁷.

I 1700-tallets første halvdel havde den kristne næstekærlighed over for natmandsfamilierne udviklet sig til en hel offentlig institution, en udvikling som også medførte en permanent opmærksomhed om uærligheden. Uærligheden fik et visuelt udtryk i denne af magistraten organiserede næstekærlighed. Samtidig var borgerne meget opmærksomme på ikke at komme til at yde denne kristenpligt mere end deres medborgere. Derfor indeholder arkiverne mange sager fra første halvdel af 1700-tallet, hvor øvrigheder måtte træffe afgørelse, når fordelingen af opgaverne var gået i hårdknude. Flere af disse tvivlsspørgsmål krævede sågar kongelige resolutioner for at blive løst⁷⁸⁸. Med statens mellemkomst fik natmændene altså en om end meget speciel plads i

786) RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1698/71-75, skrivelse af 21.1.1698 fra Krabbe.

787) Dyrland 1872, s. 103-04.

788) Således var der i Kalundborg problemer med barselskvinder til natmandskonens i februar 1731, se LAS, STA, kort. vedk. Klb. 1731-37 og samme kopibog 1730-31, skr. af 20.2.1731.

I efteråret 1751 kunne Vordingborg magistrat ikke få nogen til at være faddere og bære natmandens barn ved dåben, hvorefter stiftamtmanden måtte intervenere. Se LAS, Vordingborg rådsturarkiv, div. korrespondance. 1665-1808.

Andre eksempler ses hos Dyrland 1872 s. 101-03.

det kristne fællesskab. Men byernes borgerfællesskaber forblev lukket land. Borgerskab med deltagelse i rådstueforsamlinger og i de borgerlige ombud kom overhovedet ikke på tale. I København blev et forsøg gjort i 1731 af en tysk skorstensfejer. Natmandsopgaverne var i hovedstaden delt mellem en skarpretter, en natmester og en skorstensfejer – alle med flere svende ansat. Da man efter Københavns brand i 1728 ansatte en ny skorstensfejer, Andreas Nitschke, som hentedes helt fra Schlesien, var han blevet lovet at måtte nyde samme rettigheder, som skorstensfejerne havde i Tyskland. Her var de organiseret i anerkendte lav og havde borgerskab som andre håndværk. Magistraten i København modsatte sig imidlertid at optage skorstensfejeren som borger med den begrundelse, at så ville skarpretteren og natmanden mene at have samme ret. Trods gentagne klager til kongen fik Andreas Nitschke ikke borgerskab⁷⁸⁹. Først i 1778 opnåede de københavnske skorstensfejere kongelig anerkendelse af deres lavsartikler, og først efter gentagne ansøgninger opnåede de i 1780 trods magistratens modstand optagelse som borgere i København⁷⁹⁰.

Natmændenes isolation var imidlertid ikke kun et moralsk religiøst problem for staten. Isolationen udgjorde også et ordenshåndhævelsesproblem fordi udstødelsen og foragten inspirerede natmændene til kriminalitet. 1600-tallets løsning havde været at skabe en stat i staten. Man havde skabt skarpretterembeder med sådanne indtægter, at man kunne fastholde dygtige skarprettere. Disse skarprettere havde man givet så at sige hals- og håndsret over natmændene. Hermed havde man til en vis grad skabt ordnede tilstande. Skarpretterne sørgede for at finde nye natmænd, når de gamle døde eller forsvandt. Skarpretterne indgik kontrakter om priserne for natmændenes ydelser, og magistrater og godsejere kunne henvende sig til skarpretteren, hvis natmændene overtrådte love og regler eller af anden grund skulle sættes på plads. Således skrev magistraten i Kalundborg i 1723 til skarpretter Jørgen Conrad i Roskilde og beklagede sig over natmand Niels Andersens opførsel⁷⁹¹. De anklagede ham for hor, hæleri og tyveri og bad skarpretteren skaffe dem en anden natmand eller stille kaution for den skade han forøvede.

Det ser ud til, at de isolerede og foragtede natmandsfamilier i høj grad fristedes af kriminalitet. I Kalundborg deltog natmanden og hans knægt i 1699 i et indbrud sammen med to soldater og blev hængt for det. I 1706 blev den nye Kalundborg-natmand dødeligt såret i et slagsmål med et par af hans omvandrende venner, som

789) Se R. Berg: Skorstensfejerlavet i København 1778-1928 (1928) s. 16-19. Deres begrænsede privilegium er i RA, DK, sjæll. reg. 1730-32, fol. 251, 21.9.1731.

Korrespondance om uenigheder mellem skorstensfejeren og magistraten er i RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. regn 1734/200 og 1734/427.

790) Samme s. 35 og 41.

791) Se LAS, Klb. Rådstue, kopibog over udgæede og indkomne breve 1715-48, s. 141, brev af 2.10.1723.

begge blev kagstrøgne og sendt til Bremerholm⁷⁹². Jeg har ikke foretaget systematiske undersøgelser før 1719, og ved derfor ikke om disse to tilfælde udtrykker et generelt billede. I 1720'erne sås ikke sager mod natmænd i Sjællandsfar Landstings område. Fra 1733 til 1740 blev derimod i alt 25 natmænd, natmandsknægte, natmandskoner og natmandsbørn tiltalt i syv sager, der overvejende angik tyveri⁷⁹³. Fire voksne natmænd blev hængt, mens to andre kun undslap denne straf fordi de forinden døde i arresten. Retssagerne ramte natmandsemlederne i Slagelse, Kalundborg, Ringsted, Næstved, Køge, Roskilde og natmanden ved Frydendal herregård. Sagerne viser, at natmandshusene ofte var skjulesteder for deserterede soldater og undvegne straffefanger. Slagelse-natmanden, Peder Christian Jørgensen, var selv en undveget brændemærket Bremerholmsfange, som trods brændemærket først blev opdaget, da han begik indbrud igen⁷⁹⁴. Natmændenes mest almindelige forbrydelse var i hemmelighed at slå et dyr ihjel og derefter lade sig tilkalde dagen efter for at aftage huden. Men også mere almindelige former for tyverier blev praktiseret.

De mange natmandssager fra 1730'erne hang selvfølgelig sammen med de nye økonomiske ordninger med repartition af delinkventomkostninger, men sagerne var så mange, at det havde karakter af et opgør med natmændenes kriminalitet. Hvor det i 1720'erne havde været de organiserede tyvebander, man gjorde op med, så var det i 1730'erne den kriminalitet som florerede under dække af de foragtede natmandsemleder. I perioden 1741-56 var der kun en enkelt sag mod en natmand i Sjællandsfar Landstings område. Formentlig har opgøret i 1730'erne hævet natmændenes delvise juridiske immunitet under dække af deres uærlighed og følgelig gjort natmændene mere lovlydige.

I 1600-tallet sås eksempler på, at skarpretterne forbrød sig mod loven og blev straffede. I 1700-tallet synes de sjællandske skarprettere imidlertid gennem deres velstand og deres distancering fra de natmandsemleder, de bestyrede, at have fundet sig en position i samfundet, hvor kriminalitet ikke længere var tiltrækkende.

Soldaterne og uærligheden

Æren og uæren spillede en særlig rolle i de hvervede hære i Europa. På grund af soldaternes usle aflønning og levevilkår og den utiltalende rekrutteringsmåde samledes

792) De to sager er beskrevet i LAS, Kalundborg byfogedarkiv, tingbog 1696-1703 27.2. til 5.6.1699 s. 243, 252, 254, 256, 262, 272 og 286. og tingbog 1703-14 19.4. til 10.5.1706, s. 280, 284 og 298.

793) Bilag A sagnr. 1733:5, 1734:u2, 1734:u6, 1735:7, 1735:10, 1736:17, 1740:1.

Hertil blev natmanden i Slagelse, Lars Christensen i 1738 ved Antvorskov rytterdistrikts birketing tiltalt for at have hælet en tugthusfange og for medvideri i dennes tyveri, se RA, Højesteret, voteringsprotokol 1738, 23.6.1738, s. 252 ff.

794) Bilag A sagnr. 1733:5.

mange tvivlsomme karakterer i regimenterne, men netop dette gjorde skellet mellem soldater og de uærlige meget vigtigt såvel for hærledelsen som for soldaterne selv. Uærlighedsbegrebet var mere materielt i de hvervede hære end i det øvrige samfund. Således kunne en soldat som omtalt i kapitel 2 og 3 slippe af sted med adskillige tyverier og stadig forblive i det ærekære soldaterkorps. Uærlighedens kilde for soldaterne var først og fremmest den fysiske kagstraf og så de arbejdsopgaver skarpretterne og natmændene udførte.

Regimenterne havde uærligheden tæt inde på livet. Ved hvert regiment var ansat en profos eller gevaldiger, og ved fodfolket havde disse også et par stokknægte under sig. Profossen, som af eufemistiske grunde, i midten af 1700-tallet skiftede betegnelse til justitssergent, var regimentets fangevogter og den som udførte de mindre af de pinlige straffe, som pælståen, træhest samt at gå med fidelen og at piskes i fængslet. Når regimentet var i felten og en rigtig skarpretter ikke kunne fremskaffes, udførte profossen også henrettelser. Regimenterne ser ikke ud til at have haft besvær med at besætte profosstillingerne med ældre soldater, som her fik et stabilt og mindre anstrengende arbejde. Ikke desto mindre gjaldt profosserne og stokknægtene for uærlige. Uærligheden var dog af en mindre kraftig natur og hæren havde midlet til at vaske den af. Midlet var fanesvingning. I et eksempel fra 1730'erne havde den 21-årige Hans Nielsen således været stokknægt i 2 år, men så blev han ved fanesvingning gjort ærlig, hvorefter han fik ansættelse som rytter ved et andet regiment⁷⁹⁵. Fanesvingningsceremonien var nøje foreskrevet i Infanterireglementet⁷⁹⁶.

En anden kategori, som løbende ærliggjordes ved fanesvingning var desertører, hvis navne var slået på galgen, men som senere blev pågrebet. Bødlens opslag af desertørernes navn på galgen gjorde dem uærlige og for at de atter kunne optages – og her modtage den ærlige spidsrodsstraf – måtte de først ærliggøres gennem fanesvingning.

Havde man været straffet af bødlen hjalp fanesvingningen dog ikke. For sådanne var hæren lukket land. Det lagde kongen og hærledelsen stor vægt på. Også hvis man havde været i tjeneste hos en skarpretter eller natmand og forrettet professionernes opgaver var hæren lukket.

Alligevel skete det ofte at sådanne uærlige alligevel kom ind i hæren ved at hemmeligholde deres uærlighed. Flere retssager drejede sig om kagstrøgne, som ved at fortie en kagstraf i Tyskland havde kunnet hverves til den danske hær. Her kunne det ske, at de pludselig løb ind i kolleger fra det tyske regiment, de var blevet bortjaget

795) Se bilag B sagnr. 1734:2.

796) Se RA, Forsv. Ark. reglementsamling, pk. 58: Infanterireglement af 1747, 3. del s. 388-91.

fra, og så var spillet ude⁷⁹⁷. De idømtes hårde straffe for således at have ført hæren bag lyset og besmittet dens ære.

De fleste sager om infami eller uærlighed handlede imidlertid ikke om sådanne opdagelser, men om soldater, der selv bekendte deres uærlighed eller gjorde sig uærlige. Det skete næsten altid når soldaterne stod over for den grusomme spidsrodsstraf. Af frygt herfor – ofte forbundet med at de havde pådraget sig deres kollegers had – valgte de at angive den ellers skjulte kagstraf. Der er også flere tilfælde, hvor de skrækslagne delinkventer opdigtede en kagstraf for at slippe for spidsroden⁷⁹⁸. Soldaten Carl Christoph Blasius valgte i Rendsborg i 1743 en uhyggelig måde at gøre sig selv uærlig på⁷⁹⁹. Han var blevet idømt spidsrodsløb for et tyveri. Samme morgen, som straffen skulle udføres lånte han i vagten en kniv af en bonde under foregivende at ville skære sig et stykke brød, men i stedet skar han et stort stykke af sin næse. Afskæring af næse eller ører anvendtes i Tyskland og Frankrig – om end sjældent – på samme måde som brændemærket i Danmark til endegyldigt at dokumentere en persons æreløshed⁸⁰⁰. Ved at skære sin næse af havde Carl altså gjort sig infam og uanvendelig som soldat. Carl slap for spidsroden, men idømtes i stedet kagstrykning og strafarbejde på livstid blandt de uærlige fanger i Rendsborg fæstning.

En anden måde at blive uærlig på var at forrette bøddel- eller natmandsarbejde. Ønskede man at forlade hæren kunne man begive sig i skarpretter- eller natmandstjeneste, og mange er formentlig sluppet fra denne deserteringsmåde uden straf, fordi regimenterne ikke ønskede at hente dem fra de uærlige huse⁸⁰¹. Der var dog også en del, som straffes for at begive sig i uærlig tjeneste eller forrette uærlige gerninger⁸⁰². Når spidsrodsstraffen truede kom det ofte for en dag, hvis en soldat tidligere havde været skarpretterknægt eller natmandsknægt⁸⁰³. Men havde man ikke udført den slags arbejde tidligere var det også en udvej at gøre det mens man sad arresteret. Flere soldater præsterede at lokke en hund hen til sig i arresten, hvor de så slog den ihjel. Enkelte fortsatte med at flå huden af hunden for at være helt sikre på den at

797) Se bilag B sagnr. 1737:r4, ang. musketer Isaac Cronmann, som var blevet pisket og bortjaget fra et regiment i Colberg. I 1736 genkendes han imidlertid af 3 kolleger fra Colberg.

798) Eksempler på egne tilståelser ses i bilag B sagnr. 1737:r5 og 1739:r2. Eksempel på opdigtede tilståelser ses i sagnr. 1739:r4.

799) Se bilag B sagnr. 1743:r1.

800) Se Eberhard Schmidt: *Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege*, (3. udg.) Göttingen 1965, s. 63.

801) Således Johan Christian Salomon, for hvem det lykkes én gang at forlade et regiment ved at give sig i tjeneste hos skarpretteren i København. Da han imidlertid gjorde dette anden gang blev han straffet. Se bilag B sagnr. 1737:7.

802) Se bilag B sagnr. 1724:r1, her gik to soldater i natmandstjeneste hos rakkerne i Ålborg og Randers. Se også sagnr. 1738:1.

803) Se bilag B sagnr. 1737:7, Johan Christian Salomon, der to gange skifter mellem rakkerarbejde og hvervning ved et regiment.

træde uærlighed⁸⁰⁴. Var man på vej til eksekveringen af spidsrodsstraffen var en sidste mulighed at rive sig løs fra vagten og springe i soldaternes store fælleslokum og nægte at forlade det ildelugtende sted, før man blev hentet af natmanden⁸⁰⁵. I to tilfælde tyede soldater til at tilstå sodomi – kønslig omgang med dyr. De trak så senere deres tilståelse tilbage, men på grund af den usikkerhed, der kom til at herske herom, kunne de ikke underkastes den ærlige spidsrodsstraf⁸⁰⁶. Der er ikke eksempler på andre forbrydelser, der på lignende måde skulle medføre infami. Således kunne et tilfælde af homoseksualitet straffes med den ærlige spidsrodsstraf⁸⁰⁷.

På Sjælland uden for København var der i alt fire infamisager, og i hele hæren blev kongen 1722-56 forelagt i alt 46 tilfælde, hvor soldater blev grebet i eller selv røbede tidligere uærlighed eller på forskellig måde gjorde sig uærlige. Dette er dog et minimumstal, for frem til 1729 er opgørelsen ikke fuldstændig. Desuden er de tilfælde, som førte til retssager, formentlig kun toppen af isbjerget. Forhåbningen for de soldater, som infamerede sig var jo, at de uden videre straf blev jaget bort fra regimentet, og det er formentlig sket meget ofte.

Den danske konge var juridisk set i noget af et dilemma i mange af disse infamisager. Skarpretternes og natmændenes professionsbestemte uærlighed eksisterede officielt ikke i Danmark. Forordning af 21.3.1685 forbød at nogen ansås for uærlig fordi de udførte det nyttige natmandsarbejde. Praksis i de hvervede hære krævede imidlertid, at den særlige soldaterære respekteredes. Værnet om soldaternes ære var dog ikke lovfæstet. Ingen krigsartikler omtalte direkte kravet om soldaternes ærlighed. Dommene i infamisagerne afsagdes i stedet med henvisning til krigsartikel nr. 188, der var en rigtig gummiparagraf. Artiklen fastslog, at krigsretten skulle dømme efter „vel vedtagen Krigsbrug“ i de forseelser, som ikke „saa lige i disse Krigsartikler udtrykkeligen indeholdes“.

Generalauditør Dreesen var inde på denne modsætning i et par indstillinger til kongen om infamiforseelser fra 1722⁸⁰⁸. I begge tilfælde fremhævede han, at der ikke forelå nogen forordning, som gjorde de personer uærlige, der bedrev natmandsarbejde eller plejede omgang med natmænd og skarprettere. Det som skulle straffes var derfor i den ene sag et forsøg på at undgå spidsrodsstraf og i den anden sag, at soldaten havde snydt den hvervende kaptajn for de håndpenge, han havde modtaget ved hvervningen, idet han jo nu ikke kunne bruges som soldat. Dreesen fandt der-

804) Se f.eks. bilag B sagnr. 1723:r1, hvor Stephan Gate slår en hund ihjel og flår den. Se også sagnr. 1732:r3, Michael Hummel.

805) Se bilag B sagnr. 1727:r3, 1731:r3 og 1738:r5.

806) Se bilag B sagnr. 1722:r4 og 1727:r2.

807) Se bilag B sagnr. 1742:r2.

808) Se bilag B sagnr. 1722:r2 og 1722:r3.

for ikke, at de egentlig æresfratagende straffe var på sin plads, men nok strafarbejde i det ene tilfælde og i det andet livstid på Bremerholm blandt de uærlige fanger. Dreesens holdning synes dermed at have været, at 1685-forordningen ikke gjaldt inden for hæren, idet det her var tilladt at afvise dem, som havde haft omgang med natmænd og skarprettere eller bedrevet deres professioner. Men han udledte dog af 1685-forordningen, at den professionsbestemte uærlighed ikke berettigede, at man straffede dem med kagens uærlighed – unægtelig en spidsfindig argumentation.

I en retssag fra 1737-38 måtte regimentsauditør Johan Gottlieb Schindler ud i en større argumentation i en infamisag⁸⁰⁹. Den drejede sig om rytter Niels Nielsen, der lå ved 3. Jyske Kyrasserregiment i Vordingborg. Han var træt af soldatertjenesten, og for at undslippe havde han skåret sig selv i benet. Bagefter havde han søgt lægehjælp, som mange gjorde det, hos skarpretteren på Falster. Denne synes også at have kureret såret, men samtidig givet Niels nye ideer til at slippe ud af tjenesten. Under påskud af, at han skulle tjene penge til at betale skarpretteren hans lægeløn, lod han sig hyre til knægttjeneste hos skarpretteren. For at fastslå dette gik han med skarpretteren ud på retterstedet. Det var en skærpande omstændighed, at han, som der står, gjorde skarpretteren sin opvartning med sin uniform på og herved besmittede uniformen. Som en yderligere defamering af sig selv afgav han ægteskabsløfte til en enke efter en fangefoged eller arrestforvarer. Under retssagen henviste Niels, formentlig på skarpretterens råd, til forordningen af 21.3.1685. Men auditøren afviste, at denne forordning kunne bruges med den juridiske spidsfindighed, at den kun angik natmandsarbejde og ikke skarpretterarbejde.

Han var dog godt klar over, at han her var ude på tynd is. Derfor gav han som begrundelse yderligere at „krigerstanden som en uomtvistelig stand, hvorinden for der skelnes – ikke mellem høj og lav stand – men mellem grader af ære, og som ved siden af det ærlige navn endnu har noget aparte ‘honorables’ ved sig, således at ingen ‘vilaine’ [fransk: betænkelig] omgang af denne art med sådanne folk tåles, som tiltalte har understået sig i at have“⁸¹⁰. Derfor burde han efter vel vedtaget krigsbrug og til styrkelse af den – for dyd og tapperhed så nødvendige – ærekærhed hos sine krigskammerater, i det mindste uværdigt og uden al afsked bortvises fra regimentet. Auditør Schindler hævdede altså æresbegrebets særlige betydning inden for krigerstanden som begrundelse for at kriminalisere Niels’ omgang med skarpretteren. Ved siden af infameringen anklagedes Niels også for gudsbespottelige udtalelser. Regimentsretten dømte ham derfor til strafarbejde på livstid på Bremerholm.

809) Se bilag B sagnr. 1738:1.

810) Samme s. 694: „Der Krieger Standt als ein Witterlicher Standt und worinnen der Geringste von den Hohen nicht am Stande sondern in Grade der Ehren differieret, noch neben dem ehrlichen Namen, was a parte honorables an sich hat, so keine dergleichen vilaine gemeinschaft mit solchen Leuten leidet, als Inquisite zu haben sich unterstanden.“

Kongen formindskede imidlertid straffen til to måneders strafarbejde i jern på Citadellet.

Det var dog et mindretal af dem, som uærliggjorde sig selv, der slap så billigt. Den mest almindelige straf var livstid på Bremerholm blandt de uærlige fanger, mens de, som ville undgå spidsrodsstraffen ofte også idømtes kagstrygning for at de ikke helt skulle slippe for en smertefuld afstraffelse.

Infamisagerne giver et indtryk af uærlighedsbegrebet som en institution med eget liv og styret af regler, der skønt ikke nedfældede var faste som nogen lovbestemmelse. Kongen og hærledelsen havde en tvetydig holdning til institutionen. De lagde selv størst vægt på at holde hæren fri for dem, som havde mistet æren på kagen, men måtte acceptere, at æresfølelsen også gjaldt den professionsbestemte uærlighed. Den hvervede danske hær var en del af et større europæisk lejesoldatbroderskab, hvis regler måtte respekteres også i Danmark. Soldaterne lagde uden tvivl selv stor vægt på at værne om regimenternes ære. Der var ikke mange fordele ved det rå og dårligt betalte soldaterliv. Derfor lagde man vægt på de få fordele man havde, som den smukke uniform, kongens bevågenhed og soldateræren.

Soldaternes mulighed for at obstruere regimenternes straffe ved at uærliggøre sig har dog været til løbende ærgrelse for officerer og hærledelse. Samtidig ses der en udvikling i løbet af 1700-tallet, hvor uærlighedsinstituttet svækkedes en smule. Da mu-

Kgl. resolutioner i militære sager 1729-56

Domme for uærlighed

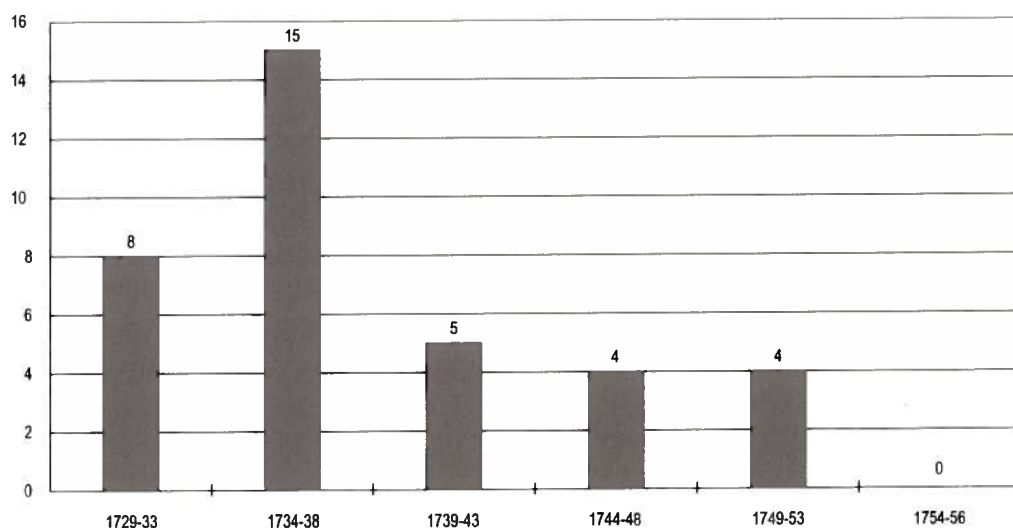

Diagram 17 Kilde: Bilag B.

sketer Carl Wittenfeld i 1745 på eksekutionspladsen påberåbte sig at være tidligere natmandsknægt gennemførte regimentet spidsrodsløbet på trods heraf, og satte så efterfølgende en undersøgelse i gang af påstanden⁸¹¹. Denne fremgangsmåde blev også påbudt i infanterireglementet af 1747⁸¹². Som det fremgår af diagram 17 faldt antallet af sager om uærlighed betragteligt fra ca. 1740.

Der var altså betydelige modsætninger i den statslige politik over for den professionsbestemte uærlighed. På overfladen havde staten gjort sin stilling klar allerede med forordningen af 21.3.1685, som forbød at anse natmænd for uærlige. Denne forordning var det faste holdepunkt i 1700-tallet, og den understøttedes af de gentagne forordninger som forbød at ringeagte håndteringen af de selvdøde dyr, ligesom bestemmelserne om, at natmændene skulle inddrages i det kristne fælleskab, pegede i den retning. Staten var imidlertid ingenlunde konsekvent. Den greb ikke ind over for selve natmandsembederne, selv om det var klart, at deres kombination af opgaver var stærkt medvirkende til at styrke uærligheden. Den forbød ikke den vanære, som hæftede ved natmændene som skarpretterens assistenter, tværtimod benyttede den sig eksplicit af natmændenes uærlighed som et lovstyrkende middel ved at fastsætte straffe, hvor delinkventerne vanæredes gennem berøring med natmanden og hans remedier. Endelig medvirkede staten aktivt til at reproducere den professionsbestemte uærlighed gennem den militære retspleje.

Holberg om rang og ære

1685-forordningens afvisning af uærligheden er let forståelig i dag, og man kan derfor forledes til at betragte den ovenfor beskrevne manglende statslige konsekvens, som tilfældige rester fra de forrige århundreders forestillingsverden. Men herved overser man, at den professionsbestemte uærlighed i virkeligheden harmonerede udmærket med den fremherskende æres- og anseelsesforståelse i 1700-tallets første halvdel.

Kategoriseringen efter ære og anseelse var kernen i standsbegrebet og dets afløser under enevælden, rangordningen. Stænderne var opdelt i et indbyrdes hierarki efter anseelse, og ligesom for natmændene, var stændertilhørsforholdet arveligt. Det krævede særlige omstændigheder at vinde indpas i en højere stand.

Da Ludvig Holberg i 1716 udgav sin introduktion til natur- og folkeretten udforskede han også æres- og standsbegrebet og det er sigende, at han i ét og samme kapitel definerede såvel adelskabet som skarpretteres og natmænds æresmæssige place-

811) Se bilag B sagnr. 1745:r4.

812) Se RA, Forsv. Ark. reglementsamling, pk. 58: Infanterireglement af 1747, 3 del s. 361-2.

ring. Det skete i kapitel 12 om navn og rygte. Kapitlet, der især byggede på Pufendorfs naturret, søgte at beskrive de grundelementer, som betingede at mennesker havde forskellig anseelse. Holberg skelnede her mellem *existimatio simplex*, der var den almindelige anseelse, som i princippet alle mennesker havde, og *existimatio intensiva*, der var den højere agtelse, som var nogle få beskåret.

Hvad *existimatio intensiva* angik, så tilfaldt denne i menneskets naturtilstand dem med særlig fremragende evner. Denne form for højagtelse var imidlertid afhængig af medborgernes vilje til at udtrykke agtelse, den var ikke en rettighed. For at højagtelsen skulle blive en rettighed måtte den enten være et resultat af en pagt indgået med andre derom eller af et herredømme. I de samfund, som var organiseret med en stat, havde øvrigheden magt til at give nogle borgere en højere rang og befale de øvrige borgere at agte disse højere. Holberg mente, at øvrighederne burde tildele højere rang til dem, som ved deres gerninger havde gjort sig fortjent dertil. Men han erkendte at regenterne indimellem gav høj rang til folk der ikke havde fortjent det. Dette forhold tillod imidlertid ikke undersåtterne at se bort fra disses rang, for herigennem foragtede de også øvrigheden.

Udover den højere agtelse som fulgte af rangklasserne, så var der også dem, som var født til en højere agtelse, nemlig adelen. Holberg var tydeligvis ikke tilfreds med dette arvelige institut for højagtelse. Som han skrev fandtes der ofte større kvaliteter hos almindelige end hos adelige personer. Men han måtte erkende, at adelskab var udbredt i staterne, og nævnte, at adelige gennem bedre uddannelse og opdragelse til dyd og manddom kunne forsvare den højere agtelse, der var blevet dem til del.

Ved siden af højagtelsen, så var der også den almindelige anseelse, *existimatio simplex*, som i naturtilstanden tilkom alle som fødselsret. Denne almindelige agtelse kunne ikke øges, men den kunne til gengæld mistes. Det skete i naturtilstanden ved at overtræde de naturlige love, som ved at stjæle, dræbe osv. I de samfund, som var under en regering eller stat, kunne den almindelige agtelse ligeledes mistes ved at bryde samfundets love, hvorefter øvrigheden mærkede forbryderen med vanære.

Men ligesom man kunne fødes til højagtelse, så kunne ens navn og rygte også formindskes ved ens blotte stand. Han nævnte her, at slaver ikke ansås for at have borgerrettigheder, og uægte børn blev også agtet ringere, selv om det ikke var deres egen, men deres forældres forseelse, der betingede ringeagten. Men rygtet kunne også tilintetgøres når borgeren:

„begiver sig ud i saadanne Forretninger som uden Laster ikke kunne forestaaes, eller som formedelst deres Uhumskhed ikke kunne øves uden af de allerliderligste Gemytter. Hidhen høre Bødler, Rakkere, Tyvetrækkere [arrestforvarere], og de som ere af samme Surdey, hvilke formedelst deres skidne

Forretninger udelukkes ved de borgerlige Love fra andre agtbare Borgeres Omgængelse⁸¹³.

I Holbergs forståelse havde altså en oprindelig uformel æresopfattelse i hans samtid udviklet sig til en formaliseret materiel æresstruktur. Æren var den centrale sociale struktureringsfaktor, og den inddelte samfundet i tre hovedklasser: De som gennem statslig tildelt rang og arvelig adel var særligt højagtede, de almindelige ærlige borgere, og så de som enten på grund af deres egne eller deres forældres forseelser havde mistet æren eller som selv havde givet deres misliebige karakter til kende ved at påtage sig bøddel- eller natmandsprofessionen. Derfor skulle de placeres så at sige under stegen – uden for samfundet. Det var det samme formelle æresbegreb, som auditor Schindler tyede til, da han skulle begrunde det militære syn på de uærlige. Soldaterne havde som stand noget særlig ærefuldt ved sig, som tillod dem at være særlig ømtålelige over for berøring med natmænd og bødler.

Holbergs fremstilling demonstrerer ærens og anseelsens centrale betydning i 1700-talssamfundet. Det var forskelle i ære-værdighed, der motiverede de højere rangklasser og adelskabet. Derfor var det helt i overensstemmelse med tidens samfunds-teoretiske paradigme at placere en pariaklasse i et æres- og anseelses hierarki. 1685-forordningens økonomisk begrundede forsøg på at angribe natmændenes uærlighed var dermed det egentlig sammenhængsløse i samtiden. Forordningen kan sammenlignes med de halvhjertede forsøg på at ophæve lavsstruktureringen af håndværkerne. Privilegier og materielle æresstrukturer gennemsyrede hele samfundet, og det havde ikke nogen fremtid at prøve at fjerne disse strukturer i samfundets nederste lag, så længe hele samfundets overbygning var opbygget om disse elementer.

De offentlige korporlige afstraffelser var bundet op på eksistensen af et samfund neden under det ærlige samfund. Det var den offentlige kagstrygnings og brændemærknings logik, at dette æreløse samfund eksisterede. Selv om kagstrygning og brændemærkning først på Sjælland og fra 1728 i hele landet kombineredes med strafarbejde på livstid, så var det stadig den evige fratagelse af æren, der var det centrale element i afstraffelsen. Denne æresfratagelse havde med skarpretter- og natmandsfamilierne en materialitet, en fysisk tilstedeværelse, som i befolkningens dagligdag demonstrerede hvor galt det kunne gå, hvis man overtrådte loven.

Aversionen mod natmændene og deres arbejdsopgaver kan et stykke hen ad vejen beskrives som social ringeagt. Det var sådan Holberg beskrev den. Men samtidig var aversionen filtret sammen med en frygt for overnaturlige kræfter. I frygten for at røre

813) Ludvig Holberg: *Moralske Kierne eller introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab*, Kbh. 1715 (1716), s. 666-67.

de selvdøde dyr lå forestillinger om at sygdom og død var forårsaget af kræfter, der stadig kunne være i den døde krop. Også straffesceneriet og udstillingen af de henrettedes kroppe trak som vi har set forestillinger af overnaturlig karakter til sig.

Anne Nielsdatters forskrivelse til Djævelen 1738:
 »Jeg underskrefne i Fandens Naun begierer Hielp
 af dig saa lenge ieg lefver her paa Jorden og ieg for-
 sveerer baade Daab og Christendom, det til
 Bekrefte[se] med mit eget Blodt. Anne Nielsdatter«
 (RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn.
 1738/705.-6).

Anne havde skrevet med sit eget blod for at give kontrakten styrke. Hun overdrog den til Fanden ved at kalde på ham, mens hun – med papiret knuget i sin hånd i lommen – gik tre gange rundt om galgen udenfor Østerport.

Frederik 4. regerede 1699-1730. Han betragtede sig som forvalter af Guds lov i straffesager og spurgte hyppigere end nogen anden konge de teologiske professorer om råd, når han tog stilling til eventuelle benådelinger for livsstraf. Han var personligt medvirkende til de hårde domme over djævelsforskrivere omkring 1720 (Strik af J. Kaas, KB, Müllers Pinakotek).

Caspar Bartholin var uddannet som læge men fik med tiden betydelige juridiske hverv. Han var højesteretsdommer fra 1691. Som sådan var han med til at pådømme den sidste rigtige trolddomssag i 1693. Han afviste en dødsdom, men måtte se et flertal af dommere dømme Anne Palles til at brændes. Som rigets generalprokurør blev han i 1720, som den eneste juridiske ekspert, afæsket sin mening om dødsdommen over Jørgen Forthammer, der havde forskrevet sig til Djævelen. Han forsøgte atter at hindre en dødsdom, men måtte se sin anbefaling modgæet af et stort antal teologer (Udsnit af stik af J. Edelnick, KB, Müllers Pinakotek).

Morten Reenberg, præst i Stege fra 1693, i København fra 1709 og stiftprovst her 1720-36. Hans principielle afvisning i 1720, af at den kristne konge var bundet af Mosebøgernes straffeforskrifter i religions- og sædelighedssager, fik stor betydning for de statsinterne diskussioner om straffenes guddommelighed. Han blev i 1730'erne kendt som én af de skarpeste kritikere af pietistiske kolleger (Udsnit af stik af J.H. Cöning, KB, Müllers Pinakotek).

Christen Worm, teologiprofessor 1710 og 1711-37 tillige Sjællands biskop. Hans embede gjorde ham til den danske kirkes traditionelle førstemand, men ved Det Teologiske Fakultets udtalelser i benadningssager kom han flere gange i mindretal eller måtte se sine

udtalelser tilsidesat af kongen. Han var modstander af den hårde linie der gennemførtes for djævlefskrivelse omkring 1720, og i 1730'erne var han modstander af de mildere domme for blodskam og sodomi (Stik af J. Haas, KB, Müllers Pinakotek).

*D. G. Christianus. VI.
Dania et (Norvegie) Rex.*

Christian 6. regerede 1730-46. Han reformerede retsforfølgelsen af straffesager og krævede alle dødsdomme forelagt, før de eksekveredes. Som sin far udbad han sig hyppigt teologisk rådgivning men fulgte konsekvent den mildeste indstilling. I tyverisager be-

nådede han næsten alle dødsdømte. Alligevel lagde han navn til den hårdeste lovbestemte straf i danmarkshistorien (Stik af C. Fritsch, KB, Müllers Pinakotek).

Jeremias Friedrich Reuss, teologisk professor 1732-49. Med sin konsekvente afvisning af dødsstraf i religions- og sædelighedssager, såvel som i sager om fødsel i dølgsmål, hvor drab ikke var bevist, satte han sit tydelige præg på straffepraksis i 1730'erne. I 1741

angreb han åbent den kongelige brug af teologisk rådgivning i strafudmålingsspørgsmål og havde dermed en hovedandel i den teologiske rådgivnings ophør (Stik af J.E. Hvid, KB).

Marcus Wøldike, teologiprofessor 1731-50. Den stilfærdige lærde teolog og sprogforsker er kendt for sin viden om de orientalske sprog. I Det teologiske Fakultets benådningsudtalelser sluttede han sig til

biskop Worms synspunkter. I hele perioden indstillede han konsekvent til dødsstraf for bigami, blødske mellem forældre og børn, sodomi og fødsel i dølgsmål (Maleri af A. Bränniche, Frederiksborgmuseet).

Jens Severin Wartberg, højesteretsdommer fra 1734 og generalprokurør 1739-49. Den iltre jurist kæmpede for domstolenes selvstændighed, såvel overfor kongemagten, hvor det lykkedes ham at få fjernet den automatiske forelæggelse af alle dødsstraffe for

kongen, som overfor præsternes indflydelse i især sager om sodomi. Sammen med de øvrige højesteretsdommere øgede han bevisbyrden i disse sager og afviste på det grundlag mange domfældelser (Maleri af C. G. Pilo, Ledreborg).

Peder Kofod Ancher, juridisk professor ved Københavns Universitet 1741-86. Han var pennefører ved næsten alle Det Juridiske Fakultets udtalelser om religiøst motiverede dødsdomme. Han formulerede den politisk intrikate kritik af Moselovens indflydelse på strafudmålingen. Det skete i 1740'erne med en logisk – Andreas Hojer-inspireret – kritik men i 1750'erne med en mere forsigtig argumentation (Stik af Meno Haas, KB).

Henrik Stampe, juridisk fakultetsmedlem fra 1743, juridisk professor 1753-84 og generalprokurør 1753-84. Han undlod i sine få responsa om religiøst motiverede dødsdomme konsekvent at komme ind på religiøse ræsonnementer. I stedet udviklede han skarpsindige utilitaristiske motivationer for strafudmålingen. Hans betydeligste indsats i strafferetten var op-

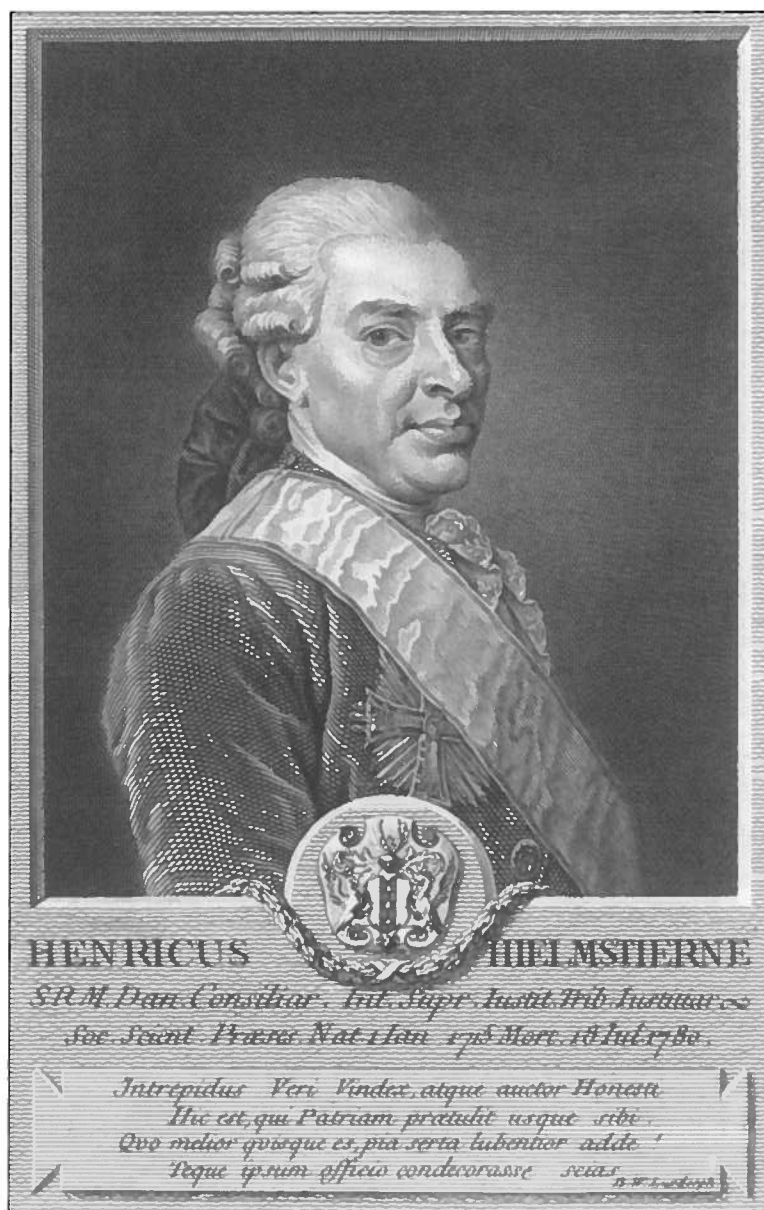
hævelsen af dødsstraffen for melankolske mordere. Stampes konsekvente undladelse af religiøse argumenter giver hans overvejelser et mere moderne præg end Kofod Anchers. Men der ses ingen uenigheder mellem de to, og Stampe var konstruktiv medarbejder på Kofod Anchers responsa (Maleri af Jens Juel, KB).

Christian Lerche, general og overkrigssekretær 1746-53. Under den svage Frederik 5. styredes den militære domspraksis af generalauditørerne og i sidste ende af overkrigssekretærene. Lerche satte sit præg på straffepraksis på to områder. Han indførte en hårdere

variation af den grusomme radbrækningsstraf, end Christian 6. havde tilladt, og han beordrede i to tilfælde at dødsdømte soldater skulle spille terning på retterstedet om, hvem af dem der skulle henrettes (Maleri af C.G. Pilo, Frederiksborgmuseet).

Henrik Hielmstierner, højesteretsdommer fra 1744 og 1750-71 sekretær i Danske Kancelli. Han var initiativtager til forordningen af 7.2.1749, som med en fornedrende og smertefuld dødsstraf skulle bekæmpe de grundløse mord. Senere forsvarede han straffen to gange overfor Henrik Stampes forslag om at undlade henrettelse af disse mordere. Det er desuden Hielmstiernes indsats som bogsamler, vi kan takke for, at så mange skillingsviser om henrettelser er bevarede (Stik af Juel, KB, Müllers Pinakotek).

H. 1853 F. m. 14

Boenitensis Laare

Dg

Ræmmodig Klage /

udøste af

En bedrøvet Misbæder /

ved Mavn

Nicolai Marcusen /

Archelie-Meyters Maet /

Som udi sit Druckenstab ihjelstak sin Cammerat
med en Knif; den 15 April 1715, hvorfor hand
Dag den 11 Jun. 1716, skal udstaa sin Straf paa
Grønland / i det hans Hoved med en Dre afhugges
og Kroppen af Natmanden begravet.

Melod: Som en Hiort med Løst befangen.

Kyft Aar 1716,

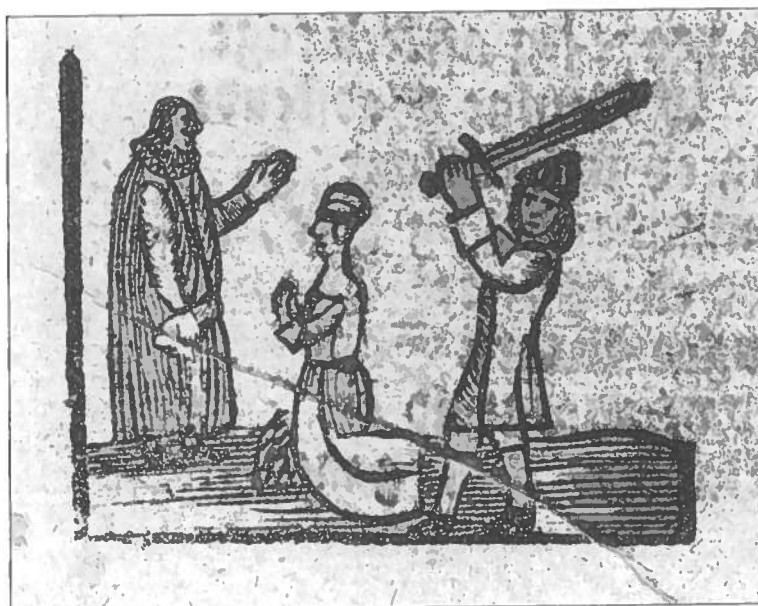

Forside af skillingsvisen i
anledning af Nicolai
Marcusens henrettelse
(bilag D, visenr. 1716:2)
Trasnippet viser en hals-
hugning med økse. Bød-
len løfter øksen, mens
natmanden med et greb
om den dødsdømtes hår
holder hovedet strakt
over huggeblokken.
Den for halshugningen
afhuggede hånd ligger
på jorden. Til venstre
den efterfølgende udstil-
ling af hovedet på en
stejle med hånden slået
fast nedenunder.

Træsnit på forsiden af visen om Maren Hansdatter, som henrettedes for drab på et tilfældigt drengebarn i Børnehuset (bilag D, visenr. 1720:3).

Træsnit på bagsiden af Charlotta Claudis arier. Hun henrettedes for fosterdrab (bilag D, visenr. 1744:3). Halshugning med sværd regnedes ikke for vanærende. Man døde i en frivillig positur og med hovedet rejst. Med den dødsdømtes positive medvirken og de mange taler, salmer og bønner, der hørte til, kunne disse henrettelser let få udseende af en religiøs ofring.

Træsnit af afstraffelsen af det næstvedske tyvekomploit (bilag D, visenr. 1727:3). Til venstre ses bødlen piske en kvinde med et ris, og bag ham venter den næste, som skal kagestryges. I midten har natmanden lavet

et bål i et fyrfad og varmer heri jernet med brændemærket op. Til højre er afbildet den store galge med de ni tyve hængende. Øverst flyver tre ildevarslenende ravne, der skal vise, at tyvene ender som ravneføde.

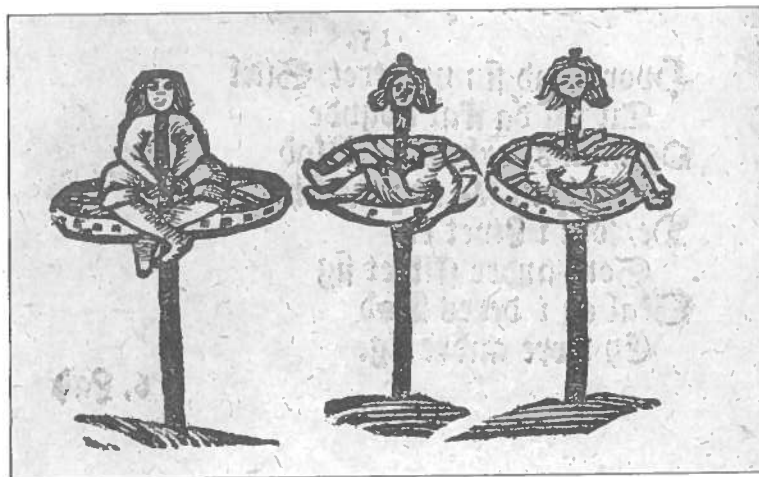
Træsnit af de to soldater Møller og Lindegruns henrettelse (Bilag D, visenr. 1751:2).

På overkrigssekretær Lerches bud skulle de to, som havde forgrebet sig på en overordnet, spille terninger på retterstedet, og den som tabte skulle arkebuseres, dvs. henrettes ved skydning.

Træsnit på en vise om tre rovmordere (bilag D, visenr. 1727:1). Billedet viser stadi-
erne i deres grusomme afstraffelse. Bagest til venstre ses den ene røver siddende i
en vogn blive knebet i armen med gloende tænger, mens røgen fra det brændende
kød står op. Morderne skulle knibes først på gerningsstedet, så på vejen og sidst på
retterstedet. Fyrfadet til de glødende tænger ses i baggrunden. Til højre har bødlen
hugget hånden af en røver med bind for øjnene og hæver atter øksen for at hugge
hovedet af. I forgrunden modtager hovedmanden den grusomme knusning eller
radbrækningsstraf. Bødlen har med bjælker løftet arme og ben fra jorden og står
med vognhjulet højt hævet for med dette at knuse over- og underarme, lår og
skinneben.

Samme vise sluttet med
et træsnit af de tre mor-
dere på hjul og stejle.
Til højre de to, som slap
med halshugning,
til venstre den radbræk-
kede hovedmand, som
efter dommen skulle
sættes endnu levende på
stejlen for at dø der.
Muligvis er han dog i
hemmelighed blevet
kvalt før han bandtes
på stejlen.

Oplysningstiden og det magiske

De offentlige straffescenerier satte deres præg på samfundet i 1700-tallets første halvdel. De gjorde det som jævnlige forekommende store begivenheder. Henrettelserne var så hyppige, at en sjællandsk bonde eller borger næsten hvert år har kunnet overvære én inden for en dagsrejse fra sit hjem. Straffescenerierne tiltrak mange mennesker og det var en god forretning at udgive skillingsviser om dem. Desuden har de i årevis udstillede døde kroppe på de højtbeliggende rettersteder nær landevejene været et almindeligt syn for den rejsende.

De offentlige afstraffelser var samtidig væsentlige holdepunkter i befolkningens samfundsforståelse. De var lærestykker iscenesat af de lokale øvrigheder og befalet af kongen selv. Hertil beskæftigede de korporlige afstraffelser i høj grad den herskende elite. Uanset om karrieren var militær, politisk/juridisk eller teologisk konfronteredes embedsmændene i centraladministrationen og den regionale og lokale administration med de alvorlige straffesager.

Derfor måtte 1700-talsborgeren have en holdning til de blodige skuespil og gøre sig forestillinger om hvad de betød for hovedpersonen og for samfundet. Det gjaldt såvel for den almindelige tilskuer som for de lokale og centrale øvrigheder.

Straffesystemets magiske forståelsesramme

Forståelsen af straffescenerierne var især i periodens begyndelse præget af magiske forestillinger. Dødsstraffene var ikke kun hævn og afskrækkelse. De havde en højere mening. Samfundet var gennem dommene og straffuldbyrdelsen i dialog med Gud. Strafudmålingen var i sidste ende et teologisk spørgsmål, hvor enevoldskongen risikerede at sætte sin egen og landets frelse på spil ved forkerte domme. Henrettelserne var gudstjenester, hvor centrale elementer i den protestantiske religion som syndsforståelsen, angerens afgørende betydning og Guds uendelige nåde, udspillede sig omkring dødsøjeblikket, og hvor sindsstemningen netop da tillagdes central betydning for sjælens frelse. De magiske forestillinger manifesterede sig offi-

cielt i disse religiøse elementer, men ved siden heraf levede de i forestillingerne om den materialiserede uærlighed, i forestillinger om henrettelsesformens betydning for livet efter døden og i forestillingerne om de udstillede døde kroppe magiske kraft. Keith Thomas mente, at muligheden af at Gud kunne besværges blev afvist allerede i reformationstiden. Denne vurdering holder muligvis med Thomas' begrænsede magidefinition, hvor magi er konkrete forsøg på at besværge til egen fordel. Men med den her benyttede bredere definition af magi holder vurderingen ikke. Det tidlige 1700-tals danske teologer mente ganske vist ikke, at de kunne udvirke, at Gud handlede til samfundets fordel, men de mente i høj grad, at staten gennem sin strafpraksis kunne hindre, at Gud straffede landet.

Man ville egentlig ikke vente, at de magiske forestillinger stadig var så fremtrædende i 1700-tallets første halvdel, for i det om end tøvende opgør med hekseforfølgelserne havde staten distanceret sig fra et centralt magisk element, og vi har samtidig set, at rationelle naturretlige tanker havde betydelig styrke. De magiske forestillingers sejlivethed må for en stor del tilskrives deres institutionelle forankring. Forestillingerne om at dommene og straffuldbyrdelsen var indfrielsen af guddommelige krav var ikke blot noget man troede på, de var indvævet i den officielle statsforståelse, i lovgivningen og i samfundsstrukturen.

Den metafysiske dialog var indskrevet i forestillingen om enevoldskongen som Guds stedfortræder her på jorden. Kongen var Guds forvalter på godset Danmark-Norge, og opfyldte sin kontrakt ved at hævde Guds love her. Tanken om den verdslige kongemagts religiøst-retlige forpligtelser var et centralt element i det lutherske fyrstebegreb. Den luthersk-evangeliske kirkes fokus på den hellige skrift gav Bibelens formuleringer en bogstavelig betydning. Det kristne samfunds pligt til at følge de love, Gud i Mosebøgerne gav for det jødiske folk, blev et vigtigt argument for at styrke den kristne fyrstes magt.

Disse forestillinger var et væsentligt grundlag for enevælden, og de første enevoldskonger centraliserede og gennemstrukturerede samfundet herefter. I 1683 blev den religiøse enevoldsideologi indskrevet i Danske Lov, hvor sjette bog sammenflettede værnet om kongen og husbondmyndigheden med hævdelser af de guddommelige leveregler og kanoniserede straffebestemmelsernes gammeltestamentlige fundament med struktureringen af straffelovbogen efter de ti bud. Forestillingen om, at samfundet efterlevede Guds bud gennem straffuldbyrdelsen, blev tillige indskrevet i Kirkeritualet af 1685 i kapitlet om beredelse af dødsdømte. Den praksis, som vandt frem omkring år 1700, at kongen rådspurgte Det Teologiske Fakultet i dødsstrafsager, medvirkede også til at formalisere forestillingen om straffuldbyrdelsens guddommelighed.

Også den materialiserede uærlighed blev institutionaliseret. Det skete i de nat-

mandsembeder, som oprettedes i slutningen af 1600-tallet, og i de ritualiserede henrettelser og udstillinger af de døde kroppe. De magiske forestillinger, der knyttede sig hertil, var ikke officielt artikulerede, men institutionerne og ritualerne var øvrighedernes værk. På samme måde som straffesystemets guddommelighed var bundet op på enevælden, så var uærligheden bundet op på det æresbegreb, som var det ideologiske grundlag for standssamfundet.

Den institutionalisering og organisatoriske styrkelse, som enevoldsstaten gennemførte, ledte dermed til det paradoks, at til trods for at den magiske forståelsesramme erkendelsesmæssigt var på retur, så nåede den formelt og organisatorisk en kulmination i 1700-tallets første halvdel, og den fastholdtes politisk som det sæt af grundantagelser – den diskurs – man ikke offentligt kunne sætte spørgsmål ved.

Danmark og Europa

Denne sammenhæng mellem det lutherske fyrstebegreb og fastholdelsen af den menneskecentrerede magiske diskurs inden for straffesystemet er formentlig også nøglen til at forstå de betydelige forskelle i straffepraksis i de forskellige europæiske lande, som blev beskrevet i kapitel 12. Dødsstraffen anvendtes i Norge og Sverige fortrinsvis over for sædelighedsforbrydelser samt for fødsel i dølgsmål. Denne undersøgelse af dansk straffepraksis har ikke afdækket en tilsvarende dominans, men dels forekom der henrettelser ikke blot for sodomi og blodskam men også for djævelforskrivelser, dels konfirmerede de københavnske jurister og teologer de fleste af de norske og islandske dødsstraffe for blodskam og sodomi. Selv om billedet derfor ikke var så markant i Danmark så havde man alligevel et slægtskab med den øvrige nordiske straffepraksis.

Går man uden for Norden, så træder det frem, at henrettelser for blodskam ikke figurerer i de øvrige europæiske undersøgelser. Den forskellige holdning til blodskam illustreres også af den s. 162 omtalte blodskamssag fra Altona, som forelagdes Det Teologiske Fakultet i 1717. De holstenske domstole havde – formentlig i samklang med tysk retspraksis – takseret en stedfars blodskam med sin steddatter til landsforvisning, og efter at forvisningen havde været i kraft i tre år fandt stedfaren det passende at søge kongen om ophævelse af forvisningen. Det Teologiske Fakultet i København mente imidlertid, at stedfaren burde være blevet dødsdømt for sin forbrydelse, som det var praksis i Norge og Danmark, og var nærmest forargede over, at benådningsansøgningen blev taget alvorligt.

Den udbredte brug af dødsstraf for religions- og sædelighedsforbrydelser i 1700-tallet syntes at være et særligt nordisk fænomen, og kunne måske antyde en vis forsinkelse i udviklingstakten her i forhold til Centraleuropa. Men Norden havde to andre træk som skilte straffepraksis fra de engelske og hollandske forhold, men som

Norden havde fælles med det evangelisk-lutherske Tyskland. Det var de mange henrettelser for fødsel i dølgsmål og så mordene for selv at blive henrettet. Henrettelser for fosterdrab forekom også uden for de evangelisk-lutherske lande, men ikke i nær samme omfang som her, og mordene for selv at blive henrettet syntes at være et problem, som var forbeholdt disse lande.

Den europæiske sammenligning synes endelig også at indikere, at den gudstjenesteagtige henrettelse var mest markeret i de evangelisk-lutherske lande. Tilsvarende syntes behovet for at nedtone de religiøse dele af henrettelsesritualet i sidste halvdel af 1700-tallet også at være begrænset til disse lande. I Preussen blev ændringerne specifikt rettet mod henrettelser af protestanter, mens katolikker fortsat måtte have præsten med sig til retterstedet.

Et af de markante særtræk ved den evangelisk-lutherske kirke var det lutherske fyrstebegreb. Det sammensmeltede religion og stat på en måde som ikke sås i de øvrige kristne kirker. Derfor fik statsmagtens religiøse funktioner større betydning her. Det var karakteristisk, at sammensmeltningen af stat og jura flyttede ansvaret for henrettelserne over på religionen. Dette styrkede igen behovet for at give henrettelserne en religiøs ramme, hvor den guddommelige nåde kunne afbalancere den guddommelige straf, som henrettelserne udtrykte. De nordeuropæiske evangelisk-lutherske stater syntes dermed bundet op på den statsreligiøse betydning af straffetret og afstraffelser.

Opgøret med den menneskecentrerede magiske diskurs

1700-tallets første halvdel fremviste imidlertid ikke kun den menneskecentrerede magiske diskurs' formelle kulmination i Danmark. Det var også her et opgør satte ind. Men det var vanskeligt at vikle straffesystemet ud af den da gældende religions- og statsforståelse. Den afviklingsproces, som foregik i 1700-tallets første halvdel sås dels som en erkendelsesproces inden for den herskende elite, dels som en tøvende bearbejdning af den såvel eksplicitte som implicitte dialog med folket, som straffesystemet udgjorde.

1700-tallets første halvdel førte ad flere veje til en erkendelsesudvikling, som delvis frigjorde den herskende elites strafferetlige overvejelser fra de magiske forestillinger.

Det eksistentielle hovedproblem, som enevoldsstaten og den herskende elite stod med i 1700-tallets første halvdel, var defensivt religiøst. Kirkens position truedes af en religiøs ligegyldighed, som næredes af den rationelle videnskabs succeser og udbredelse. Behovet for den tryghed, religionen gav, blev mindre efterhånden som menneskets rationelle selvtillid voksede. Denne udvikling foruroligede den danske enevoldsstat og dens embedsmænd bl.a. fordi religion og stat var så tæt sammen-

bundne. Den rationelle videnskab havde imidlertid ved 1700-tallets begyndelse vundet så stærkt fodfæste, at der ikke kunne være tale om at styrke religionen på dens bekostning. Videnskaben bar samfundets forhåbninger om bedre sygdomsbekæmpelse og økonomisk fremgang. Religionen måtte derfor finde en måde at leve sammen med videnskaben på, og den langsigtede løsning var en opblødning af sammenhængen mellem stat og kirke.

Strafferetten blev et vigtigt kampfelt i denne bestræbelse, fordi sammenhængen mellem religion og stat var så tydelig her og reproduceredes igen og igen i de spektakulære og foruroligende henrettelsesceremonier.

Der foregik ikke en fri offentlig debat af disse følsomme spørgsmål. Vi har set hvor galt Andreas Hojer i 1718 kom af sted med at lade et diskussionsindlæg trykke på latin i udlandet. Elitens erkendelsesudvikling foregik inden for statsadministrationen. Den fandt sted i centraladministrationens overvejelser, i fakulteternes og betydende enkeltpersoners fortrolige udtalelsevirkomhed og i majestætens egne og hof-funktionærernes overvejelser. Det må dog understreges, at denne embeds- og universitetsverden i vidt omfang optog tidens intellektuelt betydende personligheder, således at statsmagten må siges ikke kun at være politisk dominerende, den var det også åndeligt og intellektuelt. Tonen var også relativt fri, så længe diskussionen holdtes inden for statens fortrolige rammer. Vi må også forestille os, at de hovedlinier, der udkrystalliseredes af den teologiske og juridiske udtalelsevirkomhed, ad forskellige kanaler kommunikeredes rundt i administrationen. Vi har således set, at Morten Reenbergs skelsættende udtalelse i sagen om djævforskriveren Jacob Forthammer cirkulerede i afskrifter i den juridiske verden i årene derefter. Det selv om den jo egentlig var dybt fortrolig, og selv om Frederik 4. ikke fulgte Reenbergs indstilling.

Diskussionerne blandt de ledende embedsmænd og universitetsprofessorer førtes især om den kristne stats forpligtethed over for Gud på tre områder. Det var forpligtelsen til at udrydde de mennesker, som gjorde sig til Djævelens instrumenter eller bespottede Gud, som det udtryktes i djævforskrivelsessagerne. Det var forpligtelsen til at udrydde dem som indgik seksuelle forbindelser imod den af Gud indstiftede naturlige orden, som det udtryktes i de alvorlige blodskamssager og sodomisagerne. Og det var forpligtelsen til at udføre den guddommelige blodhævn ved drab. På alle tre områder var der gennem hele perioden betydelig usikkerhed blandt de ledende embedsmænd om hvad man skulle mene, men på alle tre områder nåede man i periodens løb frem til holdninger, som tillod enevoldsstaten i visse tilfælde at se bort fra denne guddommelige henrettelsesforpligtelse.

De erkendelsesmæssige bestræbelser på at undgå den guddommelige forpligtelse gik logisk betragtet to forskellige veje, selv om grænsen herimellem var noget flydende.

Det var dels forskellige veje til at slippe uden om de magiske forestillinger om guddommelige straffekrav uden direkte at bryde med den religiøse straffeideologi, dels et egentligt opgør med den religiøse ramme for straffeovervejelserne.

Den mest benyttede vej til at øge den domsmæssige handlefrihed inden for den religiøse ramme var den bibeleksegetiske. Den blodige henrettelsespraksis, som måtte udledes af en bogstavelig læsning af Bibelen, søgte man at fortolke sig ud af ved nye udlægninger. Dette førte omkring 1720 til voldsomme diskussioner omkring fortolkningen af Moseloven. Morten Reenbergs kraftfulde introduktion i den danske straffedeбат af den tanke, at store dele af Moselovens straffekrav kun var bindende for det jødiske folk på Moses' tid, blev her et vigtigt omdrejningspunkt. Herefter var det et tilbagevendende tema i de teologiske overvejelser, at fastlægge grænsen mellem 'lex moralis' dvs. den moralske grundlov, og 'lex forensis', de for jøderne specifikke lovbud. Denne fortolkning antastede ikke straffesystemets generelle binding til Bibelen, men man mente gennem rigtigere udlægninger at kunne bringe harmoni mellem denne og den straffepraksis, man fandt rimelig i samtiden.

Denne bibeleksegetiske vej bort fra Bibelens bindinger blev også benyttet af tidens store juridiske filosoffer, Thomasius og Christian Wolff. I dansk sammenhæng benyttede Andreas Hojer også bibeltolkningen og noget senere i 1740'erne brugte Kofod Ancher også flittigt denne vej. Disse juristers brug af bibeltolkningen synes dog mere styret af det endemål at frigøre straffeovervejelserne fra den religiøse binding, end af en bestemt religiøs holdning.

Ved siden af den bibeleksegetiske vej benyttede man imidlertid også fortielsen som middel til at undgå de guddommelige straffe. Man ønskede ikke at sætte spørgsmålstegn ved den moselovstro Danske Lov, men samtidig følte man et stigende ubehag ved de hårde straffe. Hertil var der blandt såvel teologer som jurister en erkendelse af, at netop udførelsen af de offentlige straffe medvirkede til at øge kendskabet til forbrydelserne og at dette kendskab kunne inspirere dertil disponerede personer til at begå samme forbrydelse. Denne erkendelse må i øvrigt have siddet dybt i teologer og embedsmænd efter 1600-tallets hekseforfølgelser.

Fortielsen som mulighed anes i hele perioden, men med forskellig styrke. Det Teologiske Fakultet fremsatte jævnligt – om end forgæves – ønsker om at sodomisager blev udført bag lukkede døre. I djævforskrivelsessagerne førte opblomstringen omkring 1720 til en betydelig af staten tilrettelagt offentlighed om de første henrettelser, men hurtigt fornemmes ønsker om at behandle sådanne sager med mindst mulig offentlighed. I 1740'erne og 50'erne viser især de bevarede juridiske indstillinger, at man bevidst ønskede fortielsen benyttet. Det skete ved rejsningen af sagerne, hvor højesteretsdommerne udtrykte utilfredshed med lokale præsters 'utidige nidkærhed'. Og det skete ved afstraffelsen, hvor især generalauditor Lincks indstil-

linger i djævforskrivelsessagerne og den juridiske professor Henrik Stampes indstilling i sodomisagen mod Hans Nielsen i 1751, fik betydning for indførelsen af ikke-offentlige straffe.

Ved siden af disse to konkrete elementer i opgøret med de magiske forestillinger kan der iagttages et skift i den måde man argumenterede på. I århundredets begyndelse har vi set mange eksempler på, at teologerne direkte omtalte den guddommelige straf, som kongen og landet måtte vente, hvis ikke deres råd fulgtes, og denne direkte sammenhæng formuleredes også i et reskript fra 1718 om arrester (se s. 196). Det var også kendetegnende for diskussionsmiljøet omkring 1720, at Andreas Hojers empiriske analyse af Bibelens udsagn om blodskam betragtedes som helligbrøde, og at tidens højest placerede jurist, generalprokurør Caspar Bartholin, indledte sin indstilling om djævforskriveren Jørgen Forchammers straf med at fremhæve, at dette spørgsmål egentlig ikke hørte ind under hans juridiske ekspertise. Den bogstavelige forståelse af strafferettens guddommelige udspring og statens forpligtelser over for Gud trådte imidlertid efterhånden tilbage i argumentationerne. Udlægningen af Bibelen spillede stadig en hovedrolle, men bl.a. med Christian 6.s påbud i 1733 om, at uenigheder blandt de teologiske professorer konsekvent skulle forelægges ham, blev bibeludlægningerne i højere grad teoretiske fortolkningsovervejelser. Da juristerne begyndte at blande sig i bibeludlægningen fra 1740'erne behandlede de nærmest den hellige skrift som en lovtekst, og refererede flittigt udenlandske forfatters fortolkninger som belæg for deres synspunkter. Det Teologiske Fakultets sidste indstilling fra 1754 lignede i høj grad de juridiske indstillinger i udseende. Den indeholdt nu lange lærde argumenter, som inddrog kirkehistorien og refererede til udenlandske autoriteter. Skiftet i, hvad man kunne argumentere med, sås endelig i den karakteristiske forskel i behandlingen af Henrik Stampes forslag om straf for melankolske mordere i henholdsvis 1758-59 og 1767. Mens det guddommelige dødsstrafkrav stadig dominerede overvejelserne i 1758-59, så undlod de samme debattører ganske henvisninger til Gud og Bibelen i 1767. På dette sene tidspunkt var den magiske ramme for argumentationen blevet tabuiseret i de centrale regeringskredse. Denne udvikling i argumentationsformer illustrerer dermed også den langsomme glidning bort fra den menneskecentrerede magiske diskurs. I stedet blev det mere og mere en implicit forudsætning for argumentationen, at der eksisterede en rationel, en videnskabeligt rigtig konklusion, og at denne konklusion måtte findes gennem empiriske undersøgelser – den rationelle diskurs overtog scenen.

Den bibelexegetiske udvikling, fortællelserne og udviklingen i argumentationsformen var indirekte måder at frigøre sig fra de religiøse bindinger på. Men ved siden heraf indledtes også et mere åbent angreb på doms- og straffesystemets religiøse bindinger.

Det første og tydeligste skridt var ophøret af Det Teologiske Fakultets rådgivning i

benådningsspørgsmål. Hovedæren for denne udvikling må tilskrives professor Jeremias Reuss. Han mente ikke, at Bibelen kunne bruges i konkrete straffeudmålingsovervejelser. Straffeformerne i Bibelen var kun generelle retningslinier, som måtte underordnes hovedmålet med straffepolitikken, der var at hindre de forbrydelser, som fortørnede Gud. Bag dette synspunkt lå generelt et ønske om at trække de teologiske autoriteter ud af deres dømmende opgaver i straffesystemet, og i det hele taget at løsne båndene mellem kirken og den udøvende magt. Religionens rolle i straffesystemet byggede på forestillingen om den verdslige fyrstемagts religiøse rolle – om en statsreligiøsitet, som udtrykte folkets religiøsitet. Pietismens koncentration om det personlige gudsforhold tillod den at bryde med den statslige religionsudøvelse uden at bringe den religiøse kerne i fare. Centrale pietistiske personligheder i den danske centraladministration, som Jeremias Reuss og Andreas Hojer, betragtede pietismen og den verdslige rationalisme som to sider af samme udvikling, og så denne sammenhæng formuleret af den indflydelsesrige tyske filosof, Christian Wolff, der forfægtede bibelfortolkninger, som åbnede for den verdslige rationalisme.

Den indirekte og direkte teologiske tilbagetrækning fra domsmyndigheden efterlod imidlertid et straffefilosofisk tomrum. For selv om en ikke-religiøs forståelse af straffene som afskrækkende hele tiden havde været til stede, så var først og fremmest dødsstraffen præget af den religiøse forståelse, at man her ikke udførte samfundets, men Guds hævn. Når den strafudmålende øvrighed nu efterloddes uden guddommelige påbud, måtte man udvikle nye begrundelser for dødsstraffen. Det var især de to juridiske professorer Kofod Ancher og Henrik Stampe, som formulerede nye straffefilosofiske principper. De var først og fremmest baseret på en nyttefilosofi. Generelt fandt de, at den almindelige sikkerhed måtte ligge til grund for alle borgerlige straffe. Dødsstraf kom kun på tale, hvor den almindelige sikkerhed forstyrredes i alvorlig grad og hvor andre straffe ikke kunne gøre fyldest. Dødsstraffen såvel som den offentlige kagstrygning og brændemærkning var udelukkende begrundet i deres generalpræventive nytte. De idømtes ikke af hævn – fordi forbryderen skulle lide – men kun for at afskrække andre ligesindede blandt publikum. Det lå heri, at dødsstraf og kagstrygning nødvendigvis måtte være offentlig, for ellers tjente straffene ikke deres formål. Hermed var alle elementer i de offentlige straffe – kagstrygningen, brændemærkningen, de smertefulde tilføjelser til dødsstraffene, vanrøringerne og udstillingen af de døde kroppe – altså kun til for publikums skyld. 1749- og 1767-forordningerne om grundløse mord var båret af denne nyttefilosofi, men i en erkendelsesmæssigt primitiv form. For det symbolsprog, som disse straffe forfinede og skærpede, forudsatte i virkeligheden en magisk forståelsesramme hos tilskuerne for at have den ønskede effekt.

Ved siden af nyttefilosofien kom et andet element imidlertid også frem og fik en stadig mere fremtrædende plads i straffebegrundelserne i de alvorlige sager. Det var sindssyge i forskellige former. Stadig flere af de mordere, som egentlig burde dømmes

efter den strenge 1749-forordning om grundløse mord, blev erklæret melankolske i perioden omkring drabet, og dette argument blev benyttet til at begrænse de værende og pinefulde straffeelementer eller til at erstatte livsstraffen med strafarbejde. Inden for den magisk-religiøse forståelsesramme var forbrydelsen for en stor del forskyldt af Djævelens snedige forlokkelser, som forbryderen i sin svaghed ikke havde kunnet modstå. Og henrettelsen var på én gang en guddommelig hævn og nåde. For samfundet var den vellykkede henrettelse en udsoningens fest, for det var det religiøse menneskes pligt både som dødsdømt og som tilskuer at lade sig udsone på retterstedet. Når imidlertid den magisk-religiøse ramme fortonede sig, måtte hovedforklaringen på forbrydelsen blive den rene ondskab, og straffen blev alene samfundets. Men samfundet ejede ikke Guds nådemiddel – muligheden for at give sjælen plads i Himmerige. Den verdslige rationalismes dødsstraf var således erkendelsesmæssigt en langt hårdere straf end dødsstraffen i den magisk-religiøse ramme. Derfor voksede behovet for verdslige nådemidler, da de religiøse fortonede sig. Her bød den mentale sygdomsdiagnose sig til. Den fritog morderen for hele eller dele af ansvaret for sin gerning, og åbnede dermed for en udsoning med samfundet. I denne forstand kan man sige, at lægevidenskaben udfyldte hullet efter forestillingen om forbrydelsen som Djævelens værk og troen på henrettelsen som en guddommelig udsoning.

Der foregik altså en betydningsfuld bevægelse væk fra den religiøst-magiske ramme for strafferetten i perioden. Men det må samtidig understreges, at de magiske forestillinger gennem hele perioden prægede dominerende personer i centraladministrationen. Dette viste sig især i straffepraktis. Kongerne og deres nærmeste embedsmænd formulerede sjældent deres synspunkter, men gennem afgørelserne i de sager, som gik over kancelliernes borde, udtrykte de de dominerende holdninger i magtens centrum. Frederik 4. og hans nærmeste medarbejdere fastlagde en hård linie over for djævlforskriverne i 1720'erne. Christian 6. foretrak tydeligvis at neddysse disse religionssager, men i sædelighedssagerne lagde han sig, efter et par gange at have rådspurgt Det Teologiske Fakultet, fast på en hård linie især over for sodomi. Uden rådgivning lod han mand og dyr brænde i ti tilfælde. Efter Christian 6.s død i 1746 udvikledes der ganske vist en stadig tydeligere formuleret utilfredshed med sodomisagerne i juridiske kredse, men alligevel fortsatte Danske Kancelli, der stadig lededes af den af Christian 6. udpegede J.L. Holstein, med at konfirmere norske båldomme for sodomi uden at forlange dem pådømt af de kritiske dommere i Højesteret. Endelig viste debatten i 1758-59 om straffen for grundløse mord, at kravet om en moselovstro strafforfølgning på dette sene tidspunkt stadig kunne mønstre et om end spinkelt flertal blandt centraladministrationens spidser.

Dialogen med befolkningen

I den fortrolige meningsudveksling inden for statsmagts rammer foregik der altså en betydelig erkendelsesudvikling, som tillod de højere embedslag i et vist omfang at frigøre sig fra Moselovens straffepåbud. Men denne erkendelsesudvikling kunne ikke kommunikeres direkte til offentligheden, for straffelovgivningen og de institutionelle rammer forandredes kun ubetydeligt. Kommunikationen til befolkningen skete først og fremmest gennem domspraksis og den henrettelsesceremonielle praksis. Også de lokale embedsmænd og de lokale spidser var hovedsagelig overladt til denne særdeles summariske kommunikationsform. Den lokale elite kunne ganske vist have forbindelser til meningsdannerne i centraladministrationen, men de var henvist til at drage deres konklusioner uden den teoretiske overbygning, som de ledende embedsmænd og universitetsprofessorer formulerede på skrift omkring benådningssagerne.

I fraværet af en offentlig debat om emnerne, fremstod de offentlige straffe som den officielle sandhed. Da de nordjyske gejstlige i 1754 skulle bedømme den vendsysselske djævlforkrivelse havde de ikke de raffinerede udtalelser fra Det Juridiske Fakultet og fra den militære generalauditor til deres rådighed. Ingen havde undsagt de tredive år gamle henrettelser af djævlforkrivere, og af de senere sager var de fleste blevet neddyssat. Provsteretten kunne derfor med nogen ret mene at følge holdningerne i centraladministrationen, da de dødsdømte den vendsysselske landsoldat. På samme måde må de præster, som i 1730'erne, 40'erne og 50'erne aktivt arbejdede for at opspore og opklare sodomisager, have set deres engagement på dette område bekræftet af domspraksis. De har haft grund til at tro, at de herigennem udviste den religiøse nidkærhed, som Christian 6. og hans pietistiske rådgivere ønskede.

Når det trods alt kun var delvis, at præsterne kunne tro sig bekræftet af domspraksis, er det fordi statens strafferetlige budskaber må ses i sammenhæng med en bredere holdningsudvikling. Den langsigtede udvikling i perioden styrkede generelt den verdslige rationalisme. Samfundet har været præget af en voksende skepsis over for den magiske forståelsesramme og over for de drastiske konsekvenser af den, som dødsdommene i djævlforkrivelser- og sodomisagerne udtrykte. Det har dog svækket den rationelle skepsis, at den har måttet leve uden at være formuleret offentligt. Derfor har Holbergs snusfornuftige kritik af djævlforkrivelser og andre religiøst-magiske forestillinger i 1740'erne formentlig haft stor betydning, fordi han som den første satte ord på de nye tanker i tiden.

Det er sværere at fornemme hvordan den brede befolkning fortolkede det strafferetlige budskab, staten udsendte. Den vigtigste kilde hertil er skillingsviserne om henrettelser. Viserne kan dog ikke direkte udlægges som talerør for folkeforestillingerne. De måtte i almindelighed holde sig inden for den officielle religiøse ramme, og var formentlig for en stor del forfattet af mere eller mindre teologisk uddannede personer. Køberne kan meget vel have suppleret visernes officielt acceptable budskaber med an-

dre udlægninger, f.eks. om de henrettedes gengangeri eller andre magiske hændelser. Samtidig er det også sandsynligt, at de potentielle købere af disse skillingsviser kun udgjorde en mindre del af befolkningen, som gik stærkt op i henrettelsernes meddrivende følelsesmæssige scenari. Trods disse forbehold, må viserne dog formodes at have ramt i hvert fald en del af den brede befolknings forestillinger rimelig godt.

Viserne kommunikerede en fatalistisk opfattelse af menneskene som værende – næsten – magtesløse brikker i den onde og den gode fyrstes hænder. Havde Satan først lagt sine snarer ud, var der ikke meget at gøre. Og desuden var Satan jo i sidste ende styret af Gud, som benyttede Den Ondes fristelser som prøver på menneskenes oprigtige tro. Hermed blev rækken af forbrydelser til en række guddommelige prøver, og den sluttelige henrettelse til Guds sidste middel til at åbne synderens øjne og få ham eller hende til at føle en oprigtig anger for sit syndige liv.

Det var et grundtema i skillingsvisernes forståelse, at det var Gud, som krævede henrettelserne. Domstolene, ordensmagten og kongen figurerede ikke i skillingsvisernes univers. Skarpretterne var der, men kun som instrumenter. Denne forståelse blev understøttet af øvrighederne gennem den religiøse forberedelse af de dødsdømte og gennem henrettelsesritualets religiøse indhold. Selve dødsøjeblikket fremstillede skillingsviserne som en moralsk og religiøs metamorfose. Gennem henrettelsesceremonien fik synderen de bedste muligheder for at udvise oprigtig anger i det afgørende dødsøjeblik. Delinkventen blev herved endegyldigt revet ud af Satans klør, og hans eller hendes frigjorte sjæl kunne fare op til Gud i Himlen.

De grundløse mord er det mest slående eksempel på, hvor bogstaveligt i hvert fald dele af befolkningen tolkede henrettelsernes religiøse elementer. Og skillingsvisernes beskrivelser af disse mordere viser, at det var en udbredt opfattelse, at man burde vise dem medfølelse og sympati. Det må have været en stærk oplevelse at se en ung morderske, som i et enkelt svagt øjeblik havde ladet sig forlede af Djævelen til den frygtelige gerning – hvornår satte Djævelen samme fristelse op for én selv? Men mordersken havde efterfølgende forsonet sig med sin Gud, og var nu på vej til retterstedet for der at besegle udsoningen gennem den godvillige opgivelse af sit liv. Der har hun gået i hvide klæder som en Luciabrud i et optog med præster, fangevogtere og andægtige nysgerrige, der i salmesangen levede med i morderskens følelser.

Det var først fra slutningen af 1730'erne, at statsmagten rigtigt blev opmærksom på sammenhængen mellem disse mord og henrettelsesceremonien. Statsmagtens forsøg på at bekæmpe de tragiske mord indledte et kapitel i straffehistorien, hvor staten bevidst spillede dobbeltspil over for befolkningen. I den militære straf for grundløse mord blev den hemmelige kvælning et integreret element i straffen. I den civile straf blev den ellers forbudte natmandsuærlighed udnyttet til at udstille og vanære morderne i håbet om at dette kunne afskrække dem.

Disse dobbeltspil kunne udlægges som eksempler på en øget distance mellem en elitekultur i hastig udvikling og en folkekultur, som efterhånden haltede så langt bag efter, at eliten måtte ty til midler, de ikke selv troede på, for at få deres budskaber igennem til den overtroiske befolkning. Det er den tyske straffehistoriker Richard van Dülmens forklaring på det langtrukne opgør med de magiske forestillinger i strafferetten, og Alex Wittendorff har generelt argumenteret for, at skellet mellem elitekultur og folkekultur voksede i 1700-tallet i Danmark. Denne undersøgelse har imidlertid afdækket, i hvor høj grad også eliten var bundet op på de magiske forestillinger. I det lys tjente dobbeltspillene nok så meget til at dække over den herskende elites egen uafklarethed. Eliten veg tilbage fra at revidere det kompleks af religiøse forestillinger som bar dommene og straffescenerierne. Trods løbende lovrevisionsarbejder i 1730'erne, 40'erne og 50'erne er der ikke spor af forslag om forandringer i Danske Lovs sjette bog om misgerninger. Der hvor den splittede og usikre elite kunne mødes var i fortielsen af forbrydelser, i de formale afvisninger af sager og i dobbeltspillene ved henrettelserne. Det var snarere denne egen usikkerhed hos eliten, som førte til dobbeltspillene.

Straffepraksis i et civilisationsperspektiv

1700-tallets første halvdel prægedes altså af en betydelig erkendelsesudvikling omkring straffesystemet. Vi har også set, at forandringerne for en stor del blev drevet frem af ønsket om at undgå de automatiske dødsstraffe. Kan denne erkendelsesudvikling tilskrives, at samfundet gennemløb en generel humanisering? Det konkluderer den hollandske straffehistoriker, Pieter Spierenburg, med afsæt i Norbert Elias' civilisationsteori. Spierenburg finder, at 1700-tallet prægedes af en generel fredelig-gørelse af samfundet og en voksende gensidig afhængighed samfundsklasserne imellem. Dette øgede ifølge Spierenburg ubehaget ved de offentlige korporlige afstraffelser og dannede grundlaget for ønsker om et mere humant straffesystem.

Betrakter man den faktiske brug af korporlige afstraffelser på Sjælland, så taler tallene ikke umiddelbart for en mildnelse i perioden. For det første kan der ikke samlet konstateres en nedgang i antallet af henrettelser og kagstrygninger. For det andet førte især lovfæstelsen af den frygtelige militære straf for snigmord i 1738 til en øget brug af pinefulde straffe i periodens sidste del. Der er enkelte eksempler på endnu frygteligere straffe i 1600-tallets sidste halvdel, men de har formentlig været ekstraordinære, og det kan ikke afvises, at brugen af piskning, levende radbrækning, levende afhugning af hænder og knibning med gloende tænger faktisk har været hyppigere i 1730'erne, 40'erne og 50'erne end i århundredet før.

Straffeanvendelsen må imidlertid anskues i sammenhæng med udviklingen i hele retssystemet. Undersøgelsen har vist, at de økonomiske og administrative vilkår for retshåndhævelsen bedredes markant i perioden. Denne bedring førte til en øget rets-

forfølgelse først og fremmest af ejendomsforbrydere og drabsmænd. Relativt betragtet skete der en mildnelse af domspraksis i tyverisager. Langt flere af de pågrebne tyve dømtes i sidste ende til arbejdsstraffe og ikke-offentlig piskning for forseelser, som man tidligere ville have takseret til kagstrygning eller hængning. Christian 6. har betragtet sin egen domspraksis over for tyve som mild, fordi han benådede langt de fleste delinkventer med en mindre straf end loven foreskrev og domstolene havde dømt. Også Sjællandsfar Landstings og Højesterets dommere må have betragtet sig som modererende i deres domspraksis, fordi de ofte nedsatte de lavere instansers domme og kun sjældent forhøjede dem.

Betrakter man udviklingen i den alvorlige ejendoms kriminalitet, så sås der – ikke en mindskelse – men en forandring mod det mindre samfundstruende. 1720'ernes tyvebander, som kunne eksistere halvoftentligt i kraft af trusler over for almindelige mennesker og besværet med at retsforfølge dem, blev bragt til ophør. De senere tyvebander, som de soldaterbaserede københavnske i 1740'erne og 50'erne og banden, som retsforfulgtes i Roskilde i 1751-52, var i højere grad 'moderne' bander, som virkede i kraft af markedsrelationernes og dermed den anonyme handels vækst. I 1740'ernes København udpegedes den udbredte hælervirksomhed jo som hovedproblemet. Også de frygtelige planlagte rovmord fra slutningen af 1720'erne hang for en del sammen med det dårlige retsapparat, fordi morderne havde en formodning om at kunne slippe af sted med at begå så grove forbrydelser. Faktisk lykkedes det jo to rovmordere at undgå pågribelse til trods for, at deres identitet var kendt. Denne type kriminalitet forsvandt efter styrkelsen af retsforfølgelsen i 1730'erne. Det alvorligste kriminalitetsproblem i 1730'erne, 40'erne og 50'erne blev i stedet de grundløse mord, som var uafhængige af retsapparatets effektivitet.

Selv om antallet af henrettelser og korporlige afstraffelser altså ikke faldt, så kan der dermed alligevel ses tendenser til, at staten havde succes med at fredeliggøre samfundet, og relativt betragtet indførtes der en mildere straffepraksis. Min undersøgelse dækker dog en for kort periode til ordentligt at kunne belyse Spierenburgs teori.

Straffene som forbrydelsesbekæmpelse

I det foregående er brugen af de offentlige korporlige afstraffelser set i et erkendelsesperspektiv og i et langsigtet sociopsykologisk udviklingsperspektiv. Men straffene blev selvfølgelig også anskuet som middel til at bekæmpe forbrydelser. Det var et stadigt omkvæd i lovgivningen og i dommene, at straffene skulle være andre ligesindede til skræk og afsky. Denne straffenes nytteværdi fik som omtalt en stadig mere fremtrædende plads i straffeteorien i perioden efterhånden som den magisk-religiøse ramme for straffene mistede i betydning.

Samtidig fik de ledende juridiske embedsmænd bedre kontrol med såvel rejsningen

af sager som domspraksis. Med den betydelige udvidelse af antallet af strafarbejdspladser omkring 1740, fik de også et mere varieret straffesortiment til rådighed. Juristerne fik således ikke kun en større erkendelsesmæssig frihed til at anskue straffene i et nytteperspektiv, de fik også større muligheder for i praksis at forfine domspræmisserne, idømme mere graduerede straffe og vurdere virkningerne af ændrede straffe på kriminaliteten.

Det mest spektakulære straffepolitiske tiltag i perioden var de nøje udtænkte pinefulde og vanærende straffe for grundløse mord. Især forarbejderne til 1749- og 1767-forordningerne afslører, hvor videnskabeligt man gik ind i en psykologisk vurdering af straffenes indvirkning på potentielle forbrydere. Chr. Villads Christensen havde først og fremmest disse straffe i tankerne, da han vurderede, at afskrækkelsesteorien nåede sin kulmination midt i 1700-tallet. Man må give ham ret i, at afskrækkelsen teoretisk betragtet fik sit mest raffinerede udtryk i disse love. Men det hører dog også med til forståelsen af lovene, at den forbrydelse, de skulle bekæmpe, var stærkt ideologisk og psykologisk præget og dermed appellerede til at bekæmpe forbrydelsen med tilsvarende midler.

Undersøgelsen af straffepraksis på Sjælland viser samtidig, at man i høj grad også eksperimenterede med andet end afskrækkelse. Først og fremmest bredte brugen af tidsbegrænsede arbejdsstraffe sig. Og hertil sås en øget bevidsthed om, at kagstraffene – især brændemærkningen – var uhensigtsmæssig, fordi den ikke levede mulighed for forbedring og nåde. Denne indsigt førte til udbredte benådninger for kagstraf og til forandringen af straffen for tredje gang begået lejemål til en tidsbegrænset arbejdsstraf.

De offentlige korporlige straffes afvikling og humanismen

Denne undersøgelse dækker kun en kort periode, hvor der som netop omtalt antalsmæssigt ikke kan ses nogen afgørende forandring i brugen af de offentlige korporlige straffe. I et lidt længere udviklingsperspektiv fremstår de første årtier efter styrkelsen af retsapparatet i 1730'erne imidlertid som en tid, hvor de ledende jurister i Danske Kancelli og Højesteret opsamlede erfaringer med den langt større kontrol med og ansvar for kriminalitetsbekæmpelse og domspraksis, de herigennem fik. I sidste halvdel af 1700-tallet førte disse erfaringer til en voksende tiltro til, at den forbedrede retsforfølgelse tillod en renoncering på de eksemplariske straffe. Lovgivningsmæssigt sås det især i mildnelsen af straffen for tyveri. Det skete først med afskaffelsen af hængestrafen i 1770 og siden med tyveriforordningen af 1789, som formaliserede den efterhånden udbredte brug af tidsbegrænsede arbejdsstraffe. En undersøgelse af straffepraksis i denne periode vil formentlig også vise en væsentlig generel reduktion i brugen af dødsstraf og andre offentlige korporlige straffe.

I den offentlige debat, som voksede frem sidst i 1700-tallet, formuleredes samtidig en direkte humanistisk kritik af det korporlige straffesystem. Internationalt havde især italieneren Beccarias lille bog om forbrydelse og straf fra 1764 sat gang i den offentlige debat om straffesystemet. I dansk sammenhæng sås en kritisk behandling af de offentlige straffe i to anonyme indlæg i tidsskriftet *Minerva* fra 1793⁸¹⁴. Her præsenteredes Beccarias og flere andres kritik af dødsstraffen. Indlæggene afviste religiøse begrundelser for strafudmålingen og fandt, at dødsstraffen burde begrænses, men mente ikke ganske at den burde afskaffes. Det mente derimod udgiveren af 'Politisk Historisk Magazin', auditor ved Kongens Regiment C.C. Boeck, som i 1802-03 flere gange trykte indlæg mod såvel de offentlige legemsstraffe som livsstraffe. „Hvad er slige Executioner vel andet end Feste for Pøbelen, som derved vænnes til Grusomhed, og som skaffe des mindre Nytte, jo oftere de gientages.“⁸¹⁵ Både teologer og „Kriminalister“ kritiseredes for at forsvare „et lovmæssigt Mordsystem“. I sin kritik inddrog Boeck også en beretning fra Tyskland, som beviste, at halshugning var den grusomste henrettelsesmetode. Et par videnskabsmænd havde nemlig ifølge beretningen opnået kontakt med et hoved umiddelbart efter at det var hugget af⁸¹⁶. Chr. Villads Christensen redegjorde i sin sidste artikel om dødsstraffens historie i Danmark for en længere kampagne mod dødsstraf i tidsskriftet 'Københavns Skilderi' i 1805-06⁸¹⁷.

Denne humane kritik af dødsstraffen omkring år 1800 sås af Chr. Villads Christensen som det betydningsfulde vendepunkt i den danske historie om det offentlige korporlige straffesystem. Det er da også rigtigt, at det var her en åben human kritik af straffesystemet tog form. En kritik, som fremførtes med voksende styrke igennem 1800-tallet og som førte til dødsstraffens ophævelse – i praksis efter 1892 og lovgivningsmæssigt i 1933.

Denne undersøgelse har imidlertid argumenteret for, at den humanistiske kritik af straffesystemet havde en væsentlig forhistorie. Samfundet måtte i erkendelse og praksis gøre op med den magiske forståelsesramme, før dødsstraffenes umenneskelighed kunne formuleres. Forestillingerne om den guddommelige hævn og nåde måtte fjernes, og ansvaret for dødsdommene måtte entydigt placeres hos mennesket selv, før dødsstraffene kunne kritiseres.

814) Se *Minerva* 1793 s. 145-73 og 334-69.

815) Se *Politisk og Historisk Magazin*, udg. C.C. Boeck, 1802, II s. 334-43 og 420-27. Dette citat er fra s. 340 og det efterfølgende fra s. 420.

816) Samme tidsskrift 1803, I s. 333-34.

817) Se Chr. Villads Christensen: *Dødsstraffen IV*, i *Det Ny Aarhundrede*, 1. årg, 2. bd. s. 204-06.

Utrykte kilder

Rigsarkivet

Lensregnskaber

Antvorskov Kloster 1600-60 (diverse år)
Dragsholm 1600-61 (diverse år)
Holbæk 1600-58 (diverse år)
Kalundborg 1575-1658 (diverse år)
Ringsted Kloster 1600-56 (diverse år)

Danske Kancelli (med opstillingsnr. i parentes)

A. Kancelliet i almindelighed

Akter vedr. Bredo Munthes lovrevisionsarbejde 1747-55

Efterretninger til lovens forbedring indsendt af verdslige og gejstlige embedsmænd i Danmark og Norge, læg vedr. Århus Stiftamt. (A 144 f)

Akter vedr. lovrevisionskommissionen af 23.1.1756, 1756-88

Ekstrakt af reskripter henførte til loven, af Jens Frausing (A 146, 16i)

C. Perioden 1660-99 og D. Perioden 1699-1771

Dokumenter til Kgl. Majts. Resolutionsbog udi Danmark 1695-98 (C 2)

Kgl. resolutioner skrevne på supplikationer, domme eller andre dokumenter 1700-46 (D 16)

Koncepter til kgl. resolutioner skrevne på supplikker og domme 1746-50 (D 17)

Sjællandske registre 1660-1771 (C 6 og D 18)

Sjællandske tegnelser 1660-1771 (C 8 og D 20)

Koncepter og indlæg til sjællandske tegnelser 1660-1771 (C 9 og D 21)

Fynske og smålandske tegnelser 1660-1771 (C 12 og D 24)

Koncepter og indlæg til fynske og smålandske tegnelser 1660-1771 (C 13 og D 25)

Jyske tegnelser 1660-1771 (C 16 og D 28)

Koncepter og indlæg til jyske tegnelser 1660-1771 (C 17 og D 29)

Norske tegnelser 1660-1771 (C 20 og D 32)

Koncepter og indlæg til norske tegnelser 1660-1771 (C 21 og D 33)

Oversekretærens brevbøger 1721-56 (D 99)

Kancelliets breve (koncepter og indlæg til oversekretærens brevbøger) 1721-56 (D 101)

Utrykte kilder

Supplikprotokoller 1699-1756 (D 109)

Brevsag 1813/3947, i 2. departement 1800-48 (I 51)

Generalprokurøren

Koncepter til generalprokurørens erklæringer 1721-33

Erklæringskopibøger 1710-49

Dokumenter generalprokurørembedet vedkommende 1719-52

Rentekammeret

Dokumenter til danske relations- og resolutionsprotokoller 1790-93/243 (nr. 2411-167)

Tyske Kancelli, Indenlandske afdeling

Inländische Registratur 1716-23 (diverse opslag)

Københavns Universitet

Konsistorium

Kopibog 1712-27 og 1740-48

Dokumenter til tamperretsprotokollen 1715-69

Det Teologiske Fakultet

Dekanatsprotokol 1684-1776

Kopibøger 1683-1777

Det Rets- og Statsvidenskabelige Fakultet

Dekanatssager 1736-60

Højesteret

Voteringsprotokoller 1700-1756

Holmens Chef (Søetaten)

Bog over jernfangerne og betlerne på Bremerholm 1714-39

Domme over indkomne fanger på Bremerholm 1719-39

Fortegnelser over fangerne på Bremerholm 1723-32

Generalkommissariatsbegæringer om Bremerholms fanger 1714-37

Krigskancelliet (landetaten)

Udgåede breve

Registre til kgl. resol. og ekspeditioner

Justitsbøger (vedr. Norge) 1698-1707

Generalauditøren (Landetaten)

Justitsprotokoller 1728-50
Justitseksakter 1722-27
Originale relationer til kongen 1742-56

Forsvarets Arkiver, Generalauditøren

Justitsprotokoller 1750-56

Forsvarets Arkivers reglementssamling

Pk. 58: Des Reglements für unsere gevorbene und national-Infanterie, dritter Theil, Kbh. 1747

Auditørarkiv, Sjællandske Kyrasserregiment (Forsvarets Arkiver)

Justitsprotokol 1724-31

Johan Bülow's håndskriftsamling på Sorø Akademi

(findes på mikrofilm i Rigsarkivet)

nr. 73.1.

Kronologisk kartotek over kongebreve vedr. Højesteret

Kronologisk kartotek over kongebreve vedr. Højesteret, indførte i Danske Kancellis rækker af tegnelser og registre samt oversekretærens brevbøger 1660-1848 (udarbejdet til brug for jubilæumsskriftet Højesteret 1661-1961 (1961)).

Landsarkivet for Sjælland m.m.

Sjællandsfar Landstings arkiv

Justitsprotokoller 1717-67

Sjællands stiftamtsarkiv

Kopibøger 1730-56
Korrespondance vedk. Kalundborg 1731-37
Korrespondance vedk. Roskilde 1734-36
Korrespondance vedk. stiftsrepartitioner 1735-59

Antvorskov og Korsør amtsarkiv

Breve og repartitioner vedr. delinqventomkostninger 1734-51

Holbæk Amt

Breve og dokumenter delinqventsager m.m. vedk. 1727-60

Københavns Amt

Korrespondance vedkommende repartitionen af de amtets hartkorn forbrugte delinqventpenge 1733-46

Roskilde Amt

Adskillige Breve 1730-33

kopibøger 1736-62

Korrespondance vedk. repartitioner ... delinqvent- og bropenge 1751-72

Breve fra retsbetjente, godsejere m.fl. vedk. delinqventsager og ulykkestilfælde 1751-70

Flakkebjerg herredsfogedarkiv

Afd. O, diverse, div. år. 1731-1819

Svenstrup birkefogedarkiv

Tingbog under 21.2.1730

Kalundborg byfogedarkiv

Tingbog 1696-1703

Roskilde byfogedarkiv

Justitsprotokol 1727-34 og 1752-64

Kalundborg rådstuearkiv

Kopibog over udgåede breve til kollegierne og andre myndigheder 1709-43

Kopibog over udg. og indk. breve 1715-48

Indkomne breve fra private 1719-97

Kæmnerregnskaber 1674, 1719 og 1726. og 1729 og 1739

Roskilde rådstue

Kæmnerregnskab 1730

Vordingborg rådstuearkiv

Diverse korrespondance. 1665-1808

Landsarkivet for Nørrejylland

Viborg Landsting

Dombog 1719-31 (B24.584).

Det Kongelige Bibliotek

Håndskriftsamlingen

Ny kongelig samling

737 folio, Erik Pontoppidan: samlinger til den danske kirkehistorie 1701-46

1150 kvart, Afskrifter af udtalelser i djævforskrivelsessagen mod Hans Jørgen Forthammer

1703 folio, Afskrifter af udtalelser i djævforskrivelsessagen mod Hans Jørgen Forthammer

Thott's samling

637 kvart, Afskrifter af udtalelser i djævforskrivelsessagen mod Hans Jørgen Forthammer

Hjelmstjerne 1853 F, oktav: 55 viser om forbrydere, misfostre og naturmærkværdigheder 1686-1791 + uden år.

Flyveblade fra Universitetsbiblioteket i Lund, vise nr. 21.

Karen Brahes flyveblade bind IX, X og XI på mikrofilm.

Dansk Folkemindesamling

1906/6B:3

1929/30, Evald Tang Christensens flyvebladeviser nr. 58

1929/30, lia.

Optælling af sager ført ved Nørrejyllands Landsting på grundlag af Hofmann Bangs register til dombøgerne. – Forarbejde til publikationen Henningsen, Johansen og Tamm 1979-80.

Dansk Data Arkiv

Johansen, Jens Chr. V. og Henrik Stevnsborg: Retsprotokoller fra Helsingør og Falster i det 17. og 18. århundrede, edb-register (DDA-0506)

Litteratur og trykte kilder

- Anners, Erik: Svensk Straffrättshistoria, Stockholm 1972
- Appel, Hans Henrik: Forbrydelse og straf? Slagsmål og sædelighedssager i Skast herred 1635-70, i Bol og by 1995:1 s. 52-69
- Appel, Hans Henrik: Tinget, magten og æren. Studier i sociale processer og magtrelationer i et jysk bondesamfund i 1600-tallet, Odense 1999
- Ariès, P.: The Hour of Death, Middlesex (1981) 1983
- Bang, J.H. (udg.): Dorothea Biehls historiske breve, i Historisk tidsskrift 3. rk, 4. bd, 1865-66
- Beattie, J.M.: Crime and Courts in England 1660-1800, Oxford 1986
- Beetz, Manfred: Ein neuentdeckter Lehrer der Conduite. Thomasius in der Geschichte der Gesellschaftsethik, i Werner Schneiders (udg.): Christian Thomasius 1655-1728. Interpretationen zu Werk und Wirkung, Hamburg 1989, s. 197-222
- Beneke, Otto: Von Unehrliehen Leuten. Culturhistorischen Studien und Geschichten aus vergangenem Tagen deutscher Gewerbe und Dienste, Hamborg (1863)1889
- Berg, R.: Skorstensfejerlavet i København 1778-1928, Kbh. 1928
- Bergman, Martin: Dödsstraffet, Kyrkan och Staten i Sverige från 1700-tal till 1900-tal, Lund 1996
- Birkelund, Merete: Trolkvinden og hendes anklagere. Danske Hekseprocesser i det 16. og 17. århundrede, Århus 1983
- Bruun, Chr.: Frederik Rostgaards Liv og Levnet, Kbh. 1870
- Bæksted, Anders (udg.): Køge Huskors, Kbh. 1953
- Bæksted, Anders: Besættelsen i Thisted 1696-98, Kbh. 1959
- Böttiger, L.J.: Æbeltoft og Omegn (Mols) nærmest frem til c. 1814, Aarhus 1893
- Christensen, C.: Hørsholms Historie, Kbh. 1879
- Christensen, Chr. Villads: Dødsstraffen, i Det Ny Aarhundrede, Halvmånedsskrift redigeret af P. Munch, 1. årg. 2. bd. 1904 s. 12-21, 65-70, 162-72 og 203-08
- Christensen, Chr. Villads: En Forskrivelse til Fanden i 1803, i Samlinger til Jysk Historie og Topografi 4. Rk., 4. Bind 1922-24, s. 124-43
- Danmark og Norgis Kirkeritual 1685-1985 (udg. med kommentarer) 1985
- Danmarks Statistik: Kriminalstatistik 1993
- Danske Lov af 1683, Kong Christian den Femtes (udg. V.A. Secher) Kbh. 1911
- Danske militære enheders garnisonering, med indledning af Hans Chr. Bjerg (står på Rigsarkivets læsesal)
- Douglas, Mary: Purity and Danger. An Analysis of the Concepts of Pollution and Taboo, London 1966
- Dyrlund, Frederik: Tatere og natmandsfolk, Kbh. 1872
- Dülmen, Richard van: Entzauberung der Welt: Christentum, Magie und Aufklärung, i Religion und Gesellschaft. Beiträge zu einer Religionsgeschichte der Neuzeit, Frankfurt am Main 1989, s. 204-14
- Dülmen, Richard van: Theater des Schreckens. Gerichtspraxis und Strafrituale in der frühen Neuzeit, München 1985
- Eberhard Schmidt: Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, (3. udg.) Göttingen 1965
- Egardt, Brita: Hästslakt och rackarskam (Nordiske Museets handlingar: 57) Stockholm 1962

- Eibach, Joachim: Neue Historische Literatur. Kriminalitätsgeschichte zwischen Sozialgeschichte und historischer Kulturforschung, i *Historische Zeitschrift* bd. 263, 1996 s. 681-715
- Elias, Norbert: Über den Prozess der Zivilisation. Soziogenetische und psychogenetische Untersuchungen, Frankfurt am Main 1976 (1969, 1936)
- Evans, Richard: Rituals of Retribution. Capital Punishment in Germany 1600-1987, Oxford 1997
- Flood, Constantinus: Poul Juel. En Levnetsbeskrivelse, Kristiania 1876
- Forarbejderne til Kong Kristian V's Danske Lov (udg. ved V.A. Secher og Chr. Stöckel) Kbh. 1891-92
- Forordninger og åbne breve 1670-1839, Kbh. 1670-
- Foucault, Michel: Overvågning og straf. Det moderne fængselsvæsens historie, Kbh. 1977 (1975)
- Frank, Reinhard: Die Wolff'sche Strafrechtsphilosophie und ihr Verhältnis zur kriminalpolitischen Aufklärung im 18. Jahrhundert, Göttingen 1887
- Garboe, Axel: Thomas Bartholin. Et bidrag til dansk natur- og lægevidenskabs historie i det 17. århundrede, 1-2, Kbh. 1949
- Gawthrop, Richard L.: Pietism and the Making of the Eighteenth-Century Prussia, Cambridge University, New York 1993
- Glebe-Møller, Jens: Det Teologiske Fakultet 1597-1732, i Københavns Universitet 1479-1979, red. Svend Ellehøj m.fl. bd. 5, Kbh. 1980
- Grove, Gerhard L.: Skaffet og Kaget paa Nytorv, i *Fra Arkiv og Museum* bd. 2, 1903-05, s. 160-76
- Gudenrath, J.J.: Mine skrupler over Selvmords Moralitet og dets Strafværdighed efter de borgerlige Love, i *Iris* 2. årg. bd. 4, Kbh. 1792.
- Hansen, Georg: Sædelighedsforhold blandt landbefolkningen i Danmark i det 18. århundrede, Kbh. 1957
- Hansen, H.P.: Natmandsfolk og kæltringer, Kbh. 1921-22
- Hansen, Holger: Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-72. Aktstykker og oplysninger, Kbh. 1916
- Hansen, Torleif: Bergen Lagting som straffedomstol i appelsaker 1702-37. En undersøgelse af appelordningen og domspraksis, Bergen 1991
- Hauch-Fausbøll, Th.: En henrettelse med bål og brand, i *Årbog for Historisk Samfund for Præstø Amt*, 1926, s. 125
- Henningsen, Gustav, Jens Chr. V. Johansen og Ditlev Tamm: 16000 jyske domme, i *Fortid og Nutid* nr. 28, 1979-80, s. 240-70
- Henningsen, Gustav: Anmeldelse af J.Chr. V. Johansen: Da Djævelen var ude (disputatsopposition), *Historisk Tidsskrift* bd. 92, Kbh. 1992, s. 131-50
- Henningsen, Gustav: Hekseforfølgelse efter 'hekseprocessernes tid'. Et bidrag til dansk etnohistorie, i *Folk og kultur. Årbog for dansk etnologi og folkemindevidenskab*, 1975 s. 98-151.
- Henningsen, Gustav: Heksejægeren på Rugård. De sidste trolddomsprocesser i Jylland 1685-87, *Skippershoved* 1991
- Henningsen, Gustav: Trolddom og hemmelige kunster, i *Dagligliv i Danmark 1620-1720*, Kbh. 1969, s. 161-96
- Hermansen, V. og P. Engelstoft: Køge bys historie, Kbh. 1932
- Hinske, Norbert: Wolffs Stellung in der deutschen Aufklärung, i *Christian Wolff 1679-1754. Interpretationen zu seiner Philosophie und deren Wirkung*, Hamburg 1983 s. 306-19
- Hjelholt, H.: Falsters historie, bd. 2, Nykøbing 1935
- Hoffer, Peter C. og N.E.H. Hull: Murdering Mothers: Infanticide in England and New England 1558-1803, New York 1981
- Hojer, Andreas: König Friederich der Vierten glorwürdigstes Leben (udg. 1829 i Tønder)
- Holberg, Ludvig: Epistler befattende adskillige historiske, politiske, metaphysiske, moralske, filosofiske, item skietsomme Materier, bd. 1-5, Kbh. 1748-54 (udg. med noter af F.J. Billeskov Jansen, bd. I-VIII, Kbh. 1944-54)
- Holberg, Ludvig: Moralske Kierner eller introduction til Naturens og Folkerettens Kundskab, Kbh. 1715 (1716)
- Holberg, Ludvig: Moralske Tanker, Kbh. 1744 (Dansk Nationallitterært Leksikon, netadresse: www.kb.dk/elib/)
- Holmboe, Tage: Højesteret og strafferetten, i *Højesteret 1661-1961*, Kbh. 1961 bd. II s. 63-202
- Hougaard, Jens m.fl.: Dansk litteraturhistorie, bd. 3: Stænderkultur og enevælde 1620-1748, Kbh. 1983-85
- Hübertz, J.R.: Aktstykker vedk. Staden og Stiftet Aarhus, Kbh. 1846
- Højesteret 1661-1961, red. Poul Bagge m.fl., Kbh. 1961

- Innes, Joanna og John Styles: *The crime wave: recent writing on crime and criminal justice in eighteenth-century England*, i *Rethinking social history*, ed. Adrian Wilson, Manchester 1993, s. 201-65
- Iris (et periodisk tidsskrift) II, Kbh. 1791
- Jacobsen, J.C.: *Danske domme i trolldomssager i øverste instans*, Kbh. 1966
- Jansson, Arne: *Mörda för att få dö*, i A. Jarrik og J. Söderberg (red.): *Människovärdet och makten. Om civiliseringsprocessen i Stockholm 1600-1850*, Stockholm 1994, s. 21-52
- Jenkins, Philip: *From Gallows to Prison. The Execution Rate in Early Modern England*, i *Criminal Justice History* 1986 s. 51-71
- Jensen, Karsten Sejr: *Trolldom i Danmark 1500-1588*, Kbh. 1982/1989
- Johansen, Jens Chr. V.: *Da Djævelen var ude. Trolldom i det 17. århundredes Danmark*, Kbh. 1991
- Johansen, Jens Chr. V.: *Det nære ting. Om kriminalitet og bøndernes retsbevidsthed på Sjælland i det 17. århundredes første halvdel*, i *Bol og by* 1995:1, s. 36-51
- Johansen, Jens Chr. V. og Henrik Stevnsborg: *Hasard ou myopie. Réflexions autour de deux théories de l'histoire du droit*, i *Annales* 1986 s. 601-24
- Johansen, Jens Chr. V. og Henrik Stevnsborg: „Herom findes intet i Danske Lov...“, i *Danske og norske lov i 300 år*, red. D. Tamm, Kbh. 1983, s. 179-206
- Jónsson, Már: *Blóðskömm Á Íslandi 1270-1870*, Reykjavík 1993
- Jónsson, Már: *Guds ord og døden. Danske teologer og blodskam 1680-1740. Bidrag til Nordisk Historikerkonference Umeå 1991*
- Journal for politik og natur* .. udg. O. Wolff, 1812
- Jørgensen, Jens Ulf : *Ting og rettersted*, i *Dagligliv i Danmark 1620-1720*, red. A. Steensberg, Kbh. 1969, s. 307-352
- Jørgensen, Poul Johs.: *Dansk retshistorie*, Kbh. 1940
- Jørgensen, Troels G.: *Andreas Hojer. Jurist og historiker*, Kbh. 1961
- Kalundborgs historie I-III, red. Tore Nyberg og Thomas Riis, Klbg. 1985
- Kinch, J.: *Ribe Bys Historie*, Kbh. 1884 (Århus 1985)
- Kirkeordinansen 1537/39*, udg. M. Schwarz Lausten, Kbh. 1989
- Kjöllerström, Sven: *Guds och Sveriges lag under reformationstiden*, Lund 1957
- Knudsen, Pernille U.: *Domspraksis i tyveri- og prostitutionssager i Helsingør 1549-88. Paper til Nordisk konference i historisk kriminologi i Jægersborg 9.-12.2.1995*
- Koch, L.: *Struensee og det Danske Kancelli*, i *Historisk Tidsskrift*, 5. rk. 4. bd., 1883-84, s. 287-301
- Kofod Ancher, P.: *Svar paa nogle Spørgsmaale til Det Juridiske Fakultet*, Kbh. 1779
- Kong Christian 6.s egenhændige breve til overkrigssekretær Michael Numsen, meddelte af Louis Bobé, i *Danske Magazin*, 6. rk. 2. bd., Kbh. 1916 s. 330-65
- Kornerup, Bjørn: *Samtidige danske kirkemænd om Ludvig Holberg*, i *Holberg-blandinger*, 2. samling, Kbh. 1941, s. 22-30
- Kornerup, J.: *Roskilde i gamle Dage*, Kbh. 1892
- Kort og sandfærdig beretning om den vidt udraabte Besættelse udi Thisted til alles Efterretning af Original-Akter og troværdige Dokumenter uddragen og sammenskrevet*, udg. anonymt 1699 og genudgivet af Alfred Ipsen, Kbh. 1891
- Krogh, Tyge: *Bødlens og Natmandens uærlighed*, *Historisk tidsskrift* 1994 s. 30-55
- Krogh, Tyge: *Staten og de besiddelsesløse på landet 1500-1800*, Kbh. 1987
- Kyhl, O.: *Den landmilitære centraladministration 1660-1763*, I-II, Kbh. 1976
- Københavns Diplomatarium bd. V*, udg. O. Nielsen, Kbh. 1882
- Københavns Universitet 1479-1979*, red. Svend Ellehøj m.fl. bd. 5: *Det Teologiske Fakultet*, Kbh. 1980
- Lausten, Martin Schwarz: *Biskop Peder Palladius og kirken 1537-60 (Studier i den danske reformationsskirke 2)* Kbh. 1987
- Lehmann, Hartmut: *Hexenverfolgungen und Hexenprocesse im Alten Reich*, i *Jahrbuch des Instituts für deutsche Geschichte*, bd. 7, 1978 s. 13-70
- Liliequist, Jonas: *Bekännelsen, döden och makten. En studie i social kontroll med utgångspunkt från tidelagsbrottet i 1600- och 1700-talets Sverige*, i *Historia nu*. 18 Umeåforskare om det förflutna, Umeå 1988, s. 143-70
- Liliequist, Jonas: *Brott, synd och straff. Tidelagsbrottet i Sverige under 1600- och 1700-talet*, Umeå 1991
- Lindström, Dag: *Kvinnor, våld och vardagskriminalitet. Teman inom tysk kriminalitetsforskning*, i *Scandia* nr. 61:2, 1995 s. 135-57.

- Luther og hans samtid. Katalog over udstilling på Århus Universitet og Sønderborg Slot i anledning af 500-året for Martin Luthers fødsel, red. Jørgen Steinbæk, Århus 1983
- Magister Oluf Lundts optegnelser i Væggerløse kirkebog, ved Gudrun og Alfred Larsen, i Lolland-Falsters Historiske Samfunds årbog, nr. 42, 1954, s. 354-72
- Malling, Anders: Dansk salmehistorie, Kbh. 1963
- Matthiessen, Hugo: De kagstrøgne, Kbh. 1919
- Matthiessen, Hugo: Bøddel og galgefugl, Kbh. 1910
- Matzen, Henning: Kjøbenhavns Universitets Retshistorie, Kbh. 1879
- McManners, John: Death and Enlightenment. Changing attitudes to Death among Christians and Unbelievers in eighteenth-century France, Oxford 1981
- Molbech, Chr. (udg.): Uddrag af biskop Jens Bircherods dagbøger, Kbh. 1846
- Monrad, F.: Morten Reenbergs Levned, udg af H. Rørdam i Kirkehistoriske Samlinger, 3. rk., 3. bd., 1881-82, s. 481-507 og 775-827
- Montesquieu, Charles Secondat de: The Spirit of the Laws (oversat af Th. Nugent) New York 1949
- Müller, Th. A.: Åndslivet i første halvdel af det 18. århundrede, i Det Danske Folks Historie bd. V, Kbh. 1929, s. 343-406
- Müller, Th. A.: Den unge Ludvig Holberg 1684-1712, Kbh. 1943
- Müller, Th. A.: Noget om Holbergs berømmelse i 1740'erne, i Holberg-blandinger, 3. samling, Kbh. 1946, s. 42-61
- Nielsen, Beth Grothe: Letfærdige qvindfolk, Kbh. 1982
- Næss, Hans Eyvind: Trolddomsprocessene i Norge på 1500-1600 tallet, Oslo 1982
- Olsen, Niels Finn: Chr. V.s krigsartikelbrev af 9.3.1683. En undersøgelse af den danske enevældes landmilitære straffelovgivning og proces samt en redegørelse for den forudgående og den senere lovgivning, Kbh. 1982 (Licentiatafhandling, et eksemplar forefindes på Garnisonsbiblioteket)
- Paulli's (Daniel) Extraordinaires maanedlige Relationer, september 1678
- Pedersen, Johannes: Fra brydningen mellem ortodoksi og pietisme, Kbh. 1945
- Pedersen, Johannes: Pietismens tid, i Den danske kirkes historie, bd. V s. 11-229.
- Petersen, Anders: Kjøge Bys Historie, Kbh 1888
- Pott, Martin: Aufklärung und Aberglaube. Die deutsche Frühaufklärung in Spiegel ihrer Aberglaubenskritik, Tübingen 1992
- Poulsen, Knud: Roskildes skarprettere, ROMU 1989, s. 38
- Præsten i Ørbæk Rasmus Pedersen Winthers beretning om sin slægt og sit liv (er også benævnt 'Den Wintherske slægtbog fra 1755'), udg. Axel Kofod, Kbh. 1934
- Reskripter, resolutioner og collegialbreve den danske krigsmagt til lands angående, udg. P. Rosenstand Goiske, bd. 1 (1670-1746) og bd. 2 (1746-72), Kbh. 1803-04
- Rockstroh, K.C.: Den nationale hær i Danmark, bd. III, Kbh. 1926
- Rockstroh, K.C.: Frederik 4.s godspolitik, i Historisk tidsskrift 9. rk. III, 1925, s. 1-92
- Rosen, Wilhelm von: Månens kulør. Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912, Kbh. 1993
- Rüping, Hinrich: Theorie und Praxis bei Christian Thomasius, i Werner Schneiders (udg.): Christian Thomasius 1655-1728. Interpretationen zu Werk und Wirkung, Hamburg 1989, s. 137-47
- Rørdam, Holger Fr.: Bidrag til historieskriveren Andreas Hojers levned, i Historiske Samlinger og Studier vedr. danske Forhold og Personligheder, udg. H. Rørdam, II Kbh. 1896, s. 319-59
- Rørdam, Holger Fr.: Kjøbenhavns Universitets Historie 1537-1621, I-IV, Kbh. 1868-77
- Rørdam, Holger Fr.: Om hofpræst J.B. Bluhmes forhold til kong Christian VI, i Kirkehistoriske Samlinger 3. rk. II, 1877-80, s. 571-76
- Schiern, F.: Bidrag til Oplysning af Katastrophen den 17. Januar 1772, Kbh. 1871
- Schmidt, Eberhard: Die Kriminalpolitik Preussens unter Friedrich I und Friedrich II, Berlin 1914
- Schmidt, Eberhard: Einführung in die Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, (3. udg.) Göttingen 1965
- Schröder, U.: Enevældens første år, i Den danske kirkes historie, red. Hal Koch og Bjørn Kornerup, bd. IV (1536-1700), Kbh. 1959
- Schwerhoff, Gerd: Deviantz in der alteuropäischen Gesellschaft. Umriss einer historischen Kriminalitätsforschung, i Zeitschrift für historische Forschung 1992 s. 385-414
- Secher, V.A.: Bidrag til Københavns rets- og kulturhistorie 1624-63, i Historiske meddelelser om København, 1. rk. bd. 1, Kbh. 1907-08
- Secher, V.A.: En Forskrivelse til Fanden i det 18de Aarhundrede, i Samlinger til Jysk Historie og Topografi 4. rk. 4. bind 1922-24, s. 124-43

- Sellert, Wolfgang og Hinrich Rüping: Studien- und Quellenbuch zur Geschichte der deutschen Strafrechtspflege, Bd. 1-2, Aalen 1989 og 1994
- Sharpe, J.A.: 'Last dying Speeches': Religion, Ideology and Public Execution in Seventeenth-Century England, i *Past and Present* nr. 107, 1985 s. 144-67
- Skrubbeltrang, Fridlev: Husmand og inderste, Kbh. 1940
- Snorrason, Egill: Helstatens skarprettere, i *Personalthistorisk Tidsskrift* 1994:2, s. 166-215
- Spierenburg, Pieter: The Spectacle of Suffering. Executions and the evolution of repression: from a preindustrial metropolis to the European experience, Cambridge 1984
- Stampe, Henrik: Erklæringer, breve, forestillinger generalprokurørembedet vedkommende 1753-82, bd. 1-6, Kbh. 1793-1807.
- Steinbæk, Jørgen: En kirkeretlig vurdering af Danske Lovs 6. bog – strafferetten, i *Kirkehistoriske Samlinger* 1972, s. 58-90
- Stevnsborg, Henrik: „Tak Gud min søn, at du ikke kom for Riberret“. Retspleje i Ribe 1590-94. Tradition og kritik, i *Festskrift til Svend Ellehøj* 1984, s. 205-33
- Strange, Helene: Mordsagen fra Gundslev Præstegård. Jomfru Karen Birgitte Mossins historie, i *Lolland Falsters historiske Samfund. Aarbog V*, 1917 s. 85-105 og i *Aarbog VI*, 1918 s. 143-79
- Sörlin, Per: Trolldoms- og vidskepelsesprocesserna i Göta Hovrätt 1635-74, Stockholm 1993
- Tamm, Ditlev og Jens Chr. V. Johansen: Database over Rettertingets domme 1536-1680 (basen skal udgives og befinder sig på Institut for Retshistorie, Københavns Universitet)
- Tamm, Ditlev: Lærebog i dansk retshistorie, Kbh. 1989
- Terjesen, Harriet Marie: Blodskam og leiermål i forbudne led. En studie med udgangspunkt i kilder fra Rogaland i tidsperioden 1602-1659/61, Oslo 1994
- Thomas, Keith: Religion and the Decline of Magic, *Studies in Popular Beliefs in 16. and 17. Century England*, London 1971
- Thomsen, Albert: Holbæk Købstads Historie, Holbæk 1936
- Thunander, Rudolf: Hovrätt i funktion. Göta Hovrätt och brottmålen 1635-99, Lund 1993
- Tørnsø, Kim: Djæveltro og folkemagi. Trolldomsforfølgelse i 1500- og 1600-tallets Vestjylland, Århus 1986
- Ulbricht, Otto: Infanticide in Eighteenth-century Germany, i *The German Underworld. Deviants and Outcasts in German History*, ed. Richard Evans, New York 1988, s. 108-40
- Ulbricht, Otto: Kindsmord und Aufklärung in Deutschland, München 1990
- Vaupell, Otto: Den dansk-norske hærs historie, Kbh 1876
- Werlauff, E.C.: Antegnelser til Holbergs Lystspil, Kbh. 1856
- Werlauff, E.C. Historiske Efterretninger om Hestekiøds Brug til Menneskeføde i Norden i ældre og nyere Tider, i *Det kgl. Vidensk. Selskabs Skrifter IV*, 1805-06
- Weyde, H. E. von der: Oberstløjtnant H.E. von der Weydes Selvbiografi, udg. af H.W. Harbou, Kbh. 1892
- With, G.C.: Om Hestekiøds Afbenyttelse til Føde for Mennesket ved Levnetsmidlernes nuværende høie Priis, Kbh. 1847
- Wittendorff, Alex: Trolldomsprocessernes ophør i Danmark, i *Historisk Tidsskrift* 1992 s. 1-28
- Waaben, Knud: Misgerning og straf, i *Dagligliv i Danmark 1720-90*, red. Axel Steensberg, Kbh. 1971 s. 265-96
- Österberg, Eva: Brott och straff i svenska småstäder under medeltid och vasatid. Svensk kriminalitet i europeisk perspektiv, i *Över gränser: festskrift til Birgita Odén*, Lund 1987

Ordforklaringer

På begreber fra 1700-tallets administration, retsorganisation og straffesystem

<i>Amt(mand)</i>	Danmark var i 1700-tallet opdelt i ca. 30 amtmandsskaber, som havde overopsynet med landområdernes lokalforvaltning.
<i>Amtsforvalter</i>	Embede, som stod for opkrævningen af de kongelige skatter og afgifter i et amt, samt fordelingen af de udgifter, der skulle fordeles – repareres – på amtet.
<i>Arkebusering</i>	Henrettelse ved skydning.
<i>Auditor</i>	Militær anklager og retsskriver i et regiment.
<i>Birk</i>	Selvstændige underretskredse i landområderne udskilt fra herrederne. I 1700-tallet benyttedes navnet om adelige godssers særjurisdiktion samt om rytterdistrikternes domstole.
<i>Boslod</i>	Retlig betegnelse for den del af en ejendom, som ved en bodeling tilfalder et enkelt familiemedlem.
<i>Bremerholm</i>	Flådens værft og strafarbejdsanstalt for mandlige fanger indtil 1738.
<i>Brændemærke</i>	Offentlig mærkningsstraf, hvor skarpretteren brændte et mærke i delinkventens pande eller på ryggen.
<i>Børnehuset på Christianshavn Citadellet</i>	Se tugthuset på Christianshavn. Dvs. Citadellet Friedrichshavn: Københavns nordlige fæstning, som fra 1739 – ligesom landets øvrige fæstninger – benyttedes som straffearbejdssted.
<i>Danske Kancelli</i>	Det centrale forvaltningsorgan for kongerigets sager vedr. Danmark og Norge.
<i>Delinkvent</i>	Arrestant, som retsforfølges i en straffesag.
<i>Dølgsmål, fødsel i Foged (herreds-, birke- og by)</i>	Se fødsel i dølgsmål.
<i>Fosterdrab</i>	Underretsdommer og politimester.
<i>Fødsel i dølgsmål</i>	Mødres drab på deres nyfødte barn for at holde graviditet og fødsel hemmelig.
<i>Fødselsstiftelsen</i>	DL 6-6-8 satte dødsstraf for letfærdige kvinder, som fødte uden vidner, hvor barnet døde.
<i>Geheimkonseillet</i>	Jordemoderhus, hvor fattige og ugifte kvinder kunne føde uden at betale herfor og uden at angive deres identitet. Oprettet (1750)1756.
<i>Generalauditor</i>	Se Konseillet.
<i>Generalprokurør</i>	Havde overopsynet med den militære retspleje og afgav betænkning i retssager, som forelagdes kongen til endelig afgørelse.
<i>Grønland</i>	Kongens juridiske rådgiver i lovgivningssager, som tillige havde et generelt tilsyn med de kongelige embedsmænd.
<i>Hartkorn</i>	Militær ekscerserplads for enden af Nyboder, hvor militære korporlige straffe og henrettelser i København ofte foregik.
<i>Herred</i>	Måleenhed til ansættelse af jordværdi efter areal og jordkvalitet. Med matriklen af 1662 blev hele Danmarks jord sat i hartkorn. Herefter var hartkorn en central skatteudmålingsenhed.
	Retskreds i landområderne.

<i>Hjul og stejle</i>	I 1700-tallet en udstillingsstraf, hvor en stejle eller stage påsattes et vognhjul. Det henrettede legeme fastgjordes på hjulet, mens hovedet spiddedes ovenover på stagens spids. Var hånden tillige hugget af, sømmedes den fast under hovedet. Stagen med vognhjul opsattes på retterstedet.
<i>Hor</i>	Giftede personers utroskab.
<i>Hoved på stage</i>	Udstillingsstraf, hvor det afhuggede hoved spiddedes på en stage, som opsattes på retterstedet.
<i>Højesteret</i>	Kongeriget Danmark-Norges øverste domstol.
<i>Inkvisitions-kommissionen</i>	En fælles civil og militær undersøgelsesret for København, som optog forhør over delinkventer. Forhørene dannede siden grundlag for sagernes pådømmelse ved de civile og militære retter.
<i>Justitsprotokol</i>	se tingbog.
<i>Kag (kagstolpe)</i>	En hævet platform med en stolpe eller blot en stolpe opsat på købstædernes torve. Her udførtes i 1700-tallet især kagstrygninger, men også nogle henrettelser.
<i>Kagstrygning</i>	Straffen at piskes offentligt af skarpretteren.
<i>Kirkens disciplin</i>	Se offentligt skriftemål.
<i>Kommissionsdomstol</i>	Ad hoc domstol nedsat ved kongelig ordre til at pådømme en bestemt sag.
<i>Konseillet</i>	Organ, hvor de civile kancelliers ledere sammen med kongen afgjorde de vigtigste sager i statsadministrationen. Det benyttedes i varierende grad af de enkelte konger.
<i>Krigskancelliet</i>	Det centrale forvaltningsorgan for hæren og flåden.
<i>Lagting</i>	Den norske betegnelse for landsting. Lagtingenes domme kunne appelleres til Overhofretten.
<i>Landsting</i>	Overret eller appelret for underretterne – herreds-, birke- og byting. Det dækkede en landsdel. Landstingenes domme kunne appelleres til Højesteret.
<i>Lejermål</i>	Seksuel omgang mellem to ugifte.
<i>Magistrat</i>	Købstædernes kongeligt udpegede styreråd bestående af en borgmester og én eller flere rådmænd.
<i>Mordbrand</i>	Bevidst påsat brand på beboede huse. Det straffedes med henrettelse.
<i>Natmand</i>	I 1700-tallet hvervet som medhjælper for skarpretteren, udslæber og afhuder af selvdøde dyr, fanger af løse hunde, skorstensfejer.
<i>Offentligt skriftemål</i>	Også kaldet at udstå kirkens disciplin. Ved brud på menighedens fællesskab, f.eks. ved begået lejermål eller gudsbespottelse, idømtes synderen som en del af straffen at skulle berette om sin begåede synd for hele menigheden i kirken. Herefter fik synderen tilgivelse og optoges atter i menigheden.
<i>Overhofret</i>	Norsk overret eller appelret for lagting og rådstueretter dækkende hele Norge. Rettens domme kunne appelleres til Højesteret i København.
<i>Overkrigssekretær</i>	Krigskancelliets chef.
<i>Oversekretær i</i>	
<i>Danske Kancelli</i>	Kancelliets chef.
<i>Prokurator</i>	Sagfører.
<i>Radbrækning</i>	Smertefuld forstraf til henrettelse, hvor ben og arme knustes med et hjul.
<i>Rentekammeret</i>	Statens finansforvaltning.
<i>Rettersted</i>	Henrettelsesplads, gerne uden for byerne og stedet, hvor straffene hoved på stage og hjul og stejle udførtes.
<i>Ridefoged</i>	Godsforvalter.
<i>Rytterdistrikt</i>	Krongods udlagt til underhold af rytterregimenter. Distrikterne havde egen jurisdiktion.
<i>Rådmænd</i>	Kongeligt udpeget medlem af købstædernes magistrater.
<i>Rådstueprotokol</i>	Købstædernes magistraters forhandlingsprotokol.
<i>Sagefaldsret</i>	Godsejeres – på strøgods og krongods kongens – ret til at oppebære bøder m.m., som idømtes deres bønder.
<i>Skarpretter</i>	I 1700-tallet et finere ord for bøddel.
<i>Spidsrod</i>	Militær kollektiv straf, hvor delinkventen piskedes af sine kammerater.
<i>Spindehuset på Christianshavn</i>	Se tugthuset på Christianshavn.

<i>Stage, hoved på</i>	Se hoved på stage.
<i>Støjle</i>	Se hjul og støjle.
<i>Stiftamt(mand)</i>	Et overamt dækkende et stift, hvoraf der var seks i Danmark. Stiftamtmanden havde overopsynet med retsvæsenet og købstæderne og dannede sammen med bispem Stiftovrigheden, som varetog den materielle gejstlige forvaltning.
<i>Ting</i>	Domstol.
<i>Tingbog</i>	Protokol hvori tingskriveren indførte alle mundtlige indlæg, som fremførtes ved by-, herreds- og birketingene, herunder de endelige domme.
<i>Tingsvidne</i>	Et af en ret bevidnet udsagn. Tingsvidner optaget ved andre retter kunne indgå som dokumentation i en sag.
<i>Tugthuset på Christianshavn</i>	Fattighus for København samt strafarbejdsanstalt for kvindelige fanger.
<i>Tyske Kancelli</i>	Det centrale forvaltningsorgan for kongerigets sager vedr. hertugdømmerne samt for udenrigspolitikken.
<i>Voteringsprotokol</i>	Protokol i Højesteret hvori en sekretær refererede dommernes mundtlige domsmotiveringer.

Lovfastsatte korporlige straffe i 1700-tallet

Efter Danske Lov (1683) med ændringer til 1760

Drab og vold

Manddrab	– halshugges med sværd (6-6-1)
Forsøg på manddrab	– halshugges med sværd (6-6-22)
Manddrab i våde eller vildelse	– pengebøder (6-6-17 og 6-11-1)

Fra 1697 overlagt mord på herre, husbond, husbonds familie eller ægtefælle,
fra 1749 overlagt og grundløst mord – knibes med gloende tænger, højre hånd levende afhugges,
halshugges med økse, stejles og hånd og hoved på stage
(frd. 16.10.1697 og 7.2.1749)

Fra 1738 i militæretaten for snigmord (grundløst mord):
– Piskes én gang ugentlig 9 uger i træk, derefter radbrækkes
nedefra og levende lægges på hjul og stejle (frd. 27.1.1738)

Fosterdrab og fødsel i dølgsmål – halshugges med økse og hovedet på stage (6-6-7 og -8)
Mordbrand – halshugges og brændes eller stejle og hjul (6-19-1)

Korporlig vold – pengebøder (6-7-2 og -15)

Tyveri m.m.

Ringe tyveri 1. gang	– piskes med ris inden lukte døre (6-17-32)
Ringe tyveri 2. gang	– kagstryges, brændemærke på ryggen (6-17-33) + arbejds- straf livstid
Ringe tyveri 3. gang	– kagstryges, brændemærke på panden (6-17-34) + arbejds- straf livstid
Stort tyveri 1. gang	– kagstryges, brændemærke på panden (6-17-36) + arbejds- straf livstid
Tyve udbrudt fra strafarbejde	– hænges (6-17-38)
Tyveri af ko og hest på marken	– hænges (frd. 4.3.1690)
Indbrud om natten	– hænges (frd. 4.3.1690)
Røveri	– stejle og hjul (6-16-1)
Kirkeindbrud	– stejle og hjul (6-16-4)
Kirketyveri indtil 1726	– kagstrygning og arbejde i jern på livstid.
efter 1726	– hænges (frd. 8.10.1725)

Sædelighedsforbrydelser

Lejermål 1. og 2. gang	– pengebøder (6-13-1)
Lejermål 3. gang indtil 1751	– kagstrygning (6-13-9)
efter 1751	– arbejdsstraf i 6-8 år (frd. 19.3.1751)
Hor (giftes utroskab) 1. gang	– pengebøder,
Hor 2. gang	– pengebøder og landsforvisning,
Hor 3. gang	– halshugges med sværd (6-13-24)
 Voldtægt	 – halshugges (6-13-16)
 Blodskam i 1. led	 – halshugges og brændes
Blodskam i 2. og fjernere led	– halshugges (6-13-14)
Omgængelse mod naturen	– brændes (6-13-15)

Religionsforbrydelser og majestætsforbrydelser

Gudsbespottelse	– halshugges, tunge og hånd levende afskæres (6-1-7 og -8)
Trolddom	– brændes (6-1-9)
Signen og manen	– strafarbejde eller landsforvisning (6-1-10)
Mened	– afhugning af to fingre (1-13-9)
Majestætsfornærmelse	– partering, hjul og stejle eller halshugges (6-4-1 til 7)

Bilag A

Civile straffesager i Sjællandsfar Landstings område 1719-56

Forklaring:

Sager betegnet med et tal (f.eks. 1719:1) er alle straffesager pådømt ved Sjællandsfar Landsting og ved kommissionsdomstole i Sjællandsfar Landstings område.

Sager betegnet med et 'u' og et tal (f.eks. 1727:u1) er sager afsluttede ved underretterne i Sjællandsfar Landstings område. Det er ikke en dækkende liste. Den bygger overvejende på oplysninger fra Bremerholm og fra delinkventregnskabsmateriale.

Underretsangivelsen længst til højre i første linie bygger på omtaler heraf i landstingsdommene m.m. I ganske mange tilfælde har angivelsen måttet udledes af indirekte oplysninger, som f.eks. navnet på anklageren. Derfor kan det ikke udelukkes, at der forekommer enkelte fejlagtige angivelser.

Anklager-angivelsen kan både være sagsøgere, sagførere der er hyrede af sagsøgere og offentligt beskikkede anklagere.

Trelede tal (eks. 6-17-33) er henvisninger til bog-kapitel-paragraf i Danske Lov.

I sagsomtalen er det tilstræbt, hvor oplysningerne har været til stede, kort at beskrive

- forbrydelsen og domsgrundlaget
- dommene ved de forskellige retter
- om dommen vides udført
- datoer for forbrydelse, pågribelse, domme og eksekution
- sagens omkostninger

Hertil er individuelle oplysninger af interesse for undersøgelsens forskellige problemstillinger medtaget. Sagsomtalen er opdelt efter de kilder, hvor sagen er beskrevet.

Voldssager og visse andre sager, som ender med bødestraf, er dog kun omtalt yderst summarisk.

Forkortelser:

Antv. Korsør, A., del.regn.: Landsarkivet for Sjælland m.m., Antvorskov Korsør amtsarkiv, breve og repartitioner vedr. delinkventomkostninger 1734-51

Holb.A., del.regn.: Landsarkivet for Sjælland, Holbæk amtsarkiv, breve og dokumenter delinkventsager m.m. vedk. 1727-60

Holmen, domme: Rigsarkivet, Holmens Chef (søetaten), domme over indkomne fanger på Bremerholm
Holmen, fangebog: Rigsarkivet, Holmens Chef (søetaten), bog over jernfangerne og betlerne på Bremerholm 1714-39

Holmen, fortegn.: Rigsarkivet, Holmens Chef (Søetaten), fortegnelser over fangerne på Bremerholm 1723-32

Højesteret, v.pr.: Rigsarkivet, Højesterets arkiv, voteringsprotokol

Ikke Sjæ. La. område: Sager fra rytterdistrikterne på Sjælland pådømt ved Landstinget før 1720-21, hvor de fik egne birkeretter. Disse er ikke medtaget i de statistiske sammentællinger vedr. Sjællandsfar Landstings område. Se også s. 38.

Rosk. A., del.regn.: Landsarkivet for Sjælland m.m., Roskilde amtsarkiv, Korrespondance vedk. repartitioner af ... delinqvent og bropenge

Sjæ.la. Just.pr.: LAS, Sjællandsfar Landsting, Justitsprotokollerne for 1717-21, 1721-34 og 1734-67.

Sjæll. tegn.: Rigsarkivet, Danske Kancellis arkiv, sjællandske tegnelser (kopibog for kgl. lukkede breve)

STA, del.regn.: Landsarkivet for Sjælland, Sjællands Stiftamtsarkiv, korrespondance vedk. stiftsrepartitioner

1719

1. Lars Steensen af Lellinge TYVERI Ramsø-Tune herred

25.1.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 184) anklager: Rasmus Knudsen og Rasmus Nielsen af Lille Salbye

Lars har stjålet 3 køer, de to fra anlagerne, slagtet dem og solgt kroppene i Køge. Lars håber på lindring af dommen fordi det kun er ungdød han har stjålet. Efter frd. 4.3.1690, at hænges, efter frd. 9.12.1712, omkostninger fordeles på amtet. Lars appellerer til Højesteret, hvor han venter at få nåde for sine mange små børns skyld.

Højesteret, v.pr. A, s. 73, 1.5.1719: Dommen konfirmeres enstemmigt.

Danske Kancelli: Benådning ses ej.

2. (Ikke Sjæ. La. område) Jens Kaae

SÆDELIGHED Stensby birk

steddatter Kirsten Pedersdatter

26.4.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 226) anklager: regimentsskriver Hans Madsen i Næstved

Jens er af Kirsten beskyldt for at have gjort hende med barn. Sagen indeholder en lang og farverig beskrivelse af deres forhold. De er arresteret på Vordingborg slot. Dommerne mener ikke at den egentlige legemlige omgængelse kan bevises, men nok begges forargelige levned ved at ligge i seng sammen. Birkedommer ved Stensby birk, Jørgen Diderichsen Fuglesang har dømt begge fra livet og deres legemer til bål og brand. Landstinget dømmer Jens til Bremerholm på livstid og Kirsten til Spindehuset på livstid. Dog er dommerne så usikre, at de med henvisning til DL 1-24-52 indgiver sagen for Højesteret.

Sjæll. tegn. 1719-20 fol. 186 (sagnr. 213-15), 15.6.1719: Sagen skal for Højesteret.

Højesteret, v.pr. A, fol 196, 4.10.1719: 4 er for birkedommen, 6 er for landstingsdommen.

Holmen, domme 1717-20: Højesteretsdom af 14.10.1719 bekræfter landstingsdommen.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 3. indkommen 17.1.1720, druknet ved Holmen den 10.7.1737.

(Stensby birk, Justitsprot. 1709-31, fol. 485, 2.9.1718: Sagen føres her.)

3. (Ikke Sjæ. La. område) Hr. ritmester Albrecht Scheel Due VOLD Lyngø-Kronborg herred

7.6.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 245) anklager: etatsråd Friderich Rostgaard

Albrecht har med sin kårde slået en smed på Rostgaards gods – voldsbøder.

4. Major Friderich Hugo Hesse til Trudsholm

VOLD Voldborg, Lejre herred

19.7.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 260) anklager: geheimeråd Otto Krabbe

Voldsbøder.

5. Corfits Jørgensen, Anders Sørensen og Otto Brasch

VOLD Køge

30.8.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 276) anklager: consumptionsforpagter Peder Heeberg

Voldsbøder

6. (Ikke Sjæ. La. område) Torben Svendsen, Opper-Sundbye

VÅDESKUD Frederiksborg birk

30.8.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 284) anklager: hr. Erich Torm

Vådeskud bøder

7. (Ikke Sjæ. La. område) Peder Hendrichsen

HUSTRUVOLD Antvorskov herred

30.8.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 285) anklager: regimentsskriver Johan Lytken

Peder, boende på ryttergodset i Halleløw, har tævet sin hustru, hun er senere død. Da det ikke kan bevises, at det er af slagene, dømmes han efter 6-5-7 for ukristelig og tyrannisk handling til Bremerholm på livstid, frd. 9.12.1712, repartering på amtet.
Holmen, domme 1717-20, Indsendes til Bremerholm med landstingsdommen (20 sider).

8. Magdalene Grubbes VOLD Helsingør
18.10.1719 (Sjæ.la. Just.pr. s. 297) anklager: Jens Svendsen Bek i Helsingør på sine 3 tjenestepi-
gers vegne
Ubeviselig.

1720

1. (Ikke Sjæ. La. område) Oluf Jensen Ring VOLD Fakse herred / Tryggevælde rytterd. birk
31.1.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 344) anklager: Knud Hendrichsen ladefoged ved Tryggevælde
Voldsbøder.

2. Peder Pedersen TYVERI Ramsø-Tune herreder
31.1.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 347) anklager: Wartou Hospitals forstander Uldrich Friderich Møller
Peder har i Karlslunde stjålet 6 galte-svin. Peder undskylder sig med at det er første gang, og at den bestjålne hospitalsbonde fik svinene tilbage igen. Med disse argumenter formilder Landstinget herredstingsdommen, og dømmer ham efter 6-17-32 til at miste sin hud. Repartering på amtet efter frd. 9.12.1712 (sagen har foreløbig kostet 65 rd.).
Sjæll. tegn. 1719-20, fol. 495 (sagnr. 200), 13.5.1720: stiftamtmand F.C. Adeler spørger om dommen skal udføres af skarprettereren ved en pæl i herredet eller i fængsel. Den skal ske i fængselskælderen i Roskilde ved bytjeneren.

3. (Ikke Sjæ. La. område) Margrethe Corfitzdatter, Maren Laursdatter TYVERI Københavns birk
13.3.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 356) anklager: Kiøbenhavns Menisteri fuldmægtig Christen Sørensen
paa 4 bønders vegne
Maren har stjålet og Margrethe har hælet tre tyverier i Mørkhøj og Herløf. De erkender desuden, at det ikke er første gang, de har stjålet. Efter 6-17-33 kagstryges, brændemærkes på ryg og efter frd. 14.7.1694 livstid i Spindehuset. Efter frd. 9.12.1712, omkostninger repareres på amtet.
Danske Kancelli og Højesteret: intet spor.

4. Peder Larsen og Niels Larsen TYVERI Ars-Skippinge herred
24.4.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 385) anklager: sr. Jürgen Langfelt
De har stjålet to steder om natten i Eskebjerg og Torp, men småt, og kosterne er tilbageleveret. Efter 6-17-32, at miste huden, repartering efter frd. 9.12.1712.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

5. Anne Laursdatter og Anne Carlsdatter. TYVERI Lejre herred / Roskilde
24.4.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 385) anklager: sr. Peder Sørensen
Anne L. har 11 gange stjålet brændevin og øl og lidt madvarer fra en bonde i Kattinge. Efter 6-17-35, at kagstryges, tyvsmærke på panden og Spindehuset på livstid.
Anne C. er halvt overbevist hæler, hun skal efter magistratens (i Roskildes) dom stå tre gange to timer i byens halsjern og derefter forvises af byen.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

6. Corfitz Larsen MEDVIDERI I TYVERI Vordingborg
5.6.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 396) anklager: byfoged Jørgen Diderich Fuglsang
Corfitz er dømt til Bremerholm på livstid, bl.a. for medvideri i sin afdøde hustrus tyveri. Men Corfitz har ikke overværet krigsforhøret over sin kone m.fl. ukorrektheder. Derfor tilsidesættes dommen.

7. Else Nielsdatter, Anne Bassebecks og Zacharias Pedersen TYVERI Møn
Maren Rasmusdatter og Anne Hemmingsdatter MEDVIDERI

17.7.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 411) anklager: ridefogden paa Møn

Af tyvene er Else til stede, de to andre er undveget. De tre har stjålet hhv. 9, 6 og 3 gange, men det meste deraf er tilbageleveret og afsonet. De mange ældre tyverier kendes kun fra tyvenes egne bekendelser og er ikke blevet eftersøgt. Derfor anerkendes kun tyveri af en sæk og byggen deri. Efter 6-17-32 dømmes de tre til at miste deres hud.

Maren og Anne H., der er udlagt som medvidere, skal aflægge ed på, at det ikke er sandt. Betaling af amtet

Sjæll. tegn. 1719-20, fol. 632 (sagnr. 379), 21.10.1720: at de ikke appellerer til Højesteret, eksekutionen skal ske ved stokknægten i arresten.

8. Christen Christensen og Peder Jacobsen

DRAB Køge

28.8.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 426) anklager: Niels Marup

Christen dømmes efter 6-6-1 at bøde liv for liv. Peder frikendes for at have været med.

Sjæll. tegn. 1719-20, fol. 627 (Sagnr. 370) 19.10.1720 og fol. 690 (Sagnr. 455) 13.12.1720: Indstævnes Christens sag for Højesteret.

Højesteret, v.pr. fol 17. 11.3.1721: stemmerne 7 for frikendelse, 1 imod.

9. Christian Pedersen

TYVERI Skjoldenæsholm birk

16.10.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 472) anklager: Herman Tobiasen i Jydstrup Mølle

Christian er artillerist, men Generalcommissariatets kommitterede tillader, at han afstraffes ved den civile ret. Han har stjålet en kjole og nogle veste m.m. alle sølvknappede. Efter 6-17-36 kagstryges, tyvsmærke i panden og Bremerholm på livstid.

Sjæll. tegn. 1719-20, fol 678 (Sagnr. 439) 6.12.1720: Indstævnes for Højesteret

Højesteret: intet.

10. Jørgen Hansen Rørbeck

HÆLERI Harrested birk

20.11.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 487) anklager: Laurs Christensen

Harrested birketing har dømt Jørgen for hæleri på en tilståelse, som ridefoged Lars Christensen har fremtvunget ved at lade ham stå med bare fødder på en kakkelovn, mens den varmedes op. Han frifindes og ridefogden skal betale ham 40 rd. + sagsomkostninger.

11. (Ikke Sjæ. La. område) Soldat Gregorius Nilausen af Flønge

VOLD Københavns birk

20.11.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 495) anklager: ridefogden ved Chatrineberg, Søren Øgler

Gregorius har slået sin far, men det er 4 år siden, og derfor får han, selv om det efter 6-5-1 er halsløs gerning, efter 6-5-2 strafarbejde på Bremerholm på livstid.

Holmen, domme 1717-20: Hele landstingsakten (33 sider).

Holmens Chef (Søetaten), Generalcommissariatsbegjæringer om Bremerholms fanger 1714-37: Kongebrev af 11.2.1726, at Gregorius skal stilles på fri fod og ekstraderes til oberst Reventlouw.

12. Jens Sørensen

TYVERI Merløse Tuse herred

20.11.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 497) anklager: Gislinge Bymænd

Jens har stjålet tøj, kobberkedler m.v. og en hest at ride bort dermed fra 3 bønder i Gislinge. Han er pågrebet i Gevninge. Han blev 23.8.1713 dømt – for tyveri på Sælsøegaard – til kagstrygning og brændemærke, men han undveg dengang. Landstinget stadfæster Merløse Tuse herreds dom, og han dømmes efter 6-17-38 til galgen. Også denne gang er han imidlertid udbrudt fra Holbæk arrest.

13. (Ikke Sjæ. La. område) Oluf Nielsen Jyde og Mads Nielsen TYVERI Antvorskov rytterdistr. birk

18.12.1720 (Sjæ.la. Just.pr. s. 517) anklager: Jørgen Jacobsen Friis

Oluf har brudt ind hos degnen i Nordrup under gudstjenesten og stjålet en del penge og andet. Han er pågrebet og har tilstået, men sagt, at Mads, der er karl hos degnen, havde planlagt det og bl.a. givet ham en dirk dertil. Oluf er så død i sin arrest og Mads er løbet bort. Begge dømmes efter 6-17-36.

Sjæll. tegn. 1721-22, fol. 12 (sagnr. 14): Kongen rådspørges om man har begravet Oluf rigtigt. Man har, efter at herredsfogden først har lagt hånd på den døde Oluf, fået nogle bønder til at begrave ham på marken. Et gærde er opsat om graven. Kongen resolverer, at han skal forblive der og ikke flyttes til galbakken.

1721

1. Thor Andersen og Jens Larsen VOLD fmt. Lejre herred
 19.3.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 551) anklager: Major von Mehren
 En slagsmålssag. – bøder.

2. Kirsten Pedersdatter FOSTERDRAB Tårnby birk
 19.3.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 551) anklager: krigsråd Rhode i København
 Kirsten, der er fra Skåne, har født uden vidner på Sundbyøster mark på Gammel Amager. Så har hun dræbt barnet ved at træde på det 2 gange, og skjult det i en hule. Efter 6-6-7 halshugges og hoved på stage.
 Danske Kancelli og Højesteret: Intet fundet.

3. Niels Nielsen fra Glim TYVERI Lejre herred
 19.3.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 551) anklager: Rasmus Hansen Hauderup
 Niels har nu stjålet 3 svin og tidligere 4 svin i Glim ved Roskilde. Efter 6-17-33, kagstryges, brændemærke på ryggen og Bremerholm på livstid – Niels appellerer til Højesteret.
 Danske Kancelli og Højesteret: Intet fundet. Ses ikke indkommet på Bremerholm.

4. Jochum L. Sandroe på dragon Hans Rasmussens vegne VOLD Antvorskov rytterdistrikts birk
 23.4.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 6) anklager: Hans Rasmussen
 Slagsmålssag på Skørpinge gods. Går lige op.

5. Bendte Chatrine Olsdatter FOSTERDRAB Helsingør
 28.5.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 10) anklager: procurator Peter Bredahl
 Bendte har på sin madfaders loft i 'Den Norske Løve' i dølgsmål født et barn. Det er fundet umiddelbart efter fødselen. Hun siger at det var dødt ved fødselen, men 2 badskærere og en kirurg siger, at halsen var af led. Efter 6-6-7 og 8 halshugges og hoved på stage. – Bendte appellerer. (se også bilag D visenr. 1721:1)
 Danske Kancelli og Højesteret: Intet fundet.

6. Hans Diderich Gravitz og Jens Pedersen af True(?) TYVERI Lejre herred
 9.7.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 20) anklager: Oluf Rasmussen af Glim
 Hans og Jens har stjålet hhv. 2 og 4 steder adskilligt gods til en værdi af over 21 rd. Egentlig galgestraf, men da de kun er aktionerede for det sidste tyveri i Glim, i stedet efter 6-17-36, kagstryges, tyvsmærke i panden og Bremerholm på livstid.
 Holmens Chef (Søetaten), Generalcomm. begæringer om Bremerholms fanger 1714-37: at kongen 20.10. har befalet stiftamtmand Gersdorf, at de to efter kagstrygning skal arbejde i jern på livstid. Indsættelse sker ca. 4.11.
 Holmen, fortegn. 1723-32, Fortegnelse af 13.6.1723: 5.sidste side: At Hans Diderich rømte den 24.1.1723 og indkom igen 7.12.1723, samt at han kom til Kronborg 16.4.1725. Endelig står også, at Jens Pedersen endnu er i jern.
 Holmen, domme 1725-28: 1.5.1725 sendes 10 fanger til at arbejde hos admiral Judichæer på Kronborg. En af dem er Hans Diderich Gravitz.

7. Lars Ibsen i Carlsunde og hustru Senica Gravitz HÆLERI Ramsø-Tune herreder
 9.7.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 20) anklager: ridefoged Peder Øgler på vegne af Jens Pedersen, Kirke Skiensved
 Lars (han er svoger til Hans Gravitz) og hans hustru har hælet for de to tyve i sagnr. 1721:6. Senica er flygtet. Efter 6-17-33, begge skal kagstryges, have brændemærke på ryggen og i hhv. Spindehuset og Bremerholm på livstid.
 Holmen, domme 1721-24: Landstingsakten (32 sider). Kagstrygning og brændemærke er eksekveret 12.9.1721 ved Ramsø herredsting.
 Holmen, fortegn. 1723-32, fortegnelse af 13.6.1723: at Lars er 'eschaperet' den 9.1.1725.

8. Christian Sørensen Horn og Inger Larsdatter TYVERI Helsingør
13.8.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 26) anklager: Niels Hammer, Helsingør

Christian har først bekendt, men benægter nu nogle kirkerøverier af messehagler m.m., han er dog pågrebet med tyvekosterne. I maj 1719 er han i Nykøbing Falster dømt til galgen, men brudt ud af fængslet. Nu dømmes han efter 6-16-4 for kirkerøveri til støjle og hjul. Hans 'Qvinde' Inger Larsdatter har bekendt at have været medvider og hjulpet med at omsætte tyvekosterne. Efter 6-17-36 kagstryges, tyvsmærke i panden, Spindehuset på livstid – hun er undveget RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn 1721/64 og 1721/77: Korrespondance om kirkerøverierne før opklaring.

9. Reinholdt Christiansen ROVMORD Lejre Herred
13.8.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 25) anklager: Jens Madsen i Kirke Hyllinge

Reinholdt har med en økse slået sognefoged Jens Madsens hustru ihjel, mens hun lå og sov. Derefter har han røvet fra huset. Efter 6-6-1 halshugges med økse.
Danske Kancelli: Intet fundet.

10. Karen Chrestensdatter FOSTERDRAB Sørup (Conradsborg) birk
15.10.1721 (Sjæ.la. Just.pr. s. 40) anklager: Forvalter Hans Sigersted

På Sørup (Conradsborg) birketing har Karen bekendt i dølgsmål at have født et barn og lagt det i sin moders hølade, hvorfra det er forsvundet. Hun siger, at det var dødfødt og kun 27 uger gammelt. Det understøtter barnefaderen. Over for nogle kvinder skal hun have bekendt for 7 år siden at have født et andet uægte barn og derfor udstået kirkens disciplin. Før landstingets dom er hun undveget af sit fangenskab med vagten. Efter 6-6-7 og 8, halshugges og hoved på stage når hun pågribes. Sjæll. tegn. 1721-22, fol. 227 (sagrn. 371), 14.11.1721: sagen indstævnes for Højesteret. Højesteret: intet fundet.

1722

1. Karen Jensdatter af Refsnæs TYVERI Kalundborg
28.1.1722 (Sjæ.la. Just.pr. s. 52) anklager: Lenert Nielsen Birch

Karen har 30.11.1721 stjålet en pose penge fra sin madfader Lenert Birchs kontor. Den indeholdt 110 rd. Da Lenert om aftenen fortalte, at han savnede pengene, løb hun bort om natten. Hun tilstår uspecificeret at have stjålet før. Efter 6-17-36, kagstryges, tyvsmærke i panden og Spindehuset på livstid
Danske Kancelli: Intet fundet.

2. Ole Gadz DRAB Stege
25.2.1722 (Sjæ.la. Just.pr. s. 59) anklager: byfogden Michael Leth

Oles logerende er fundet dræbt, der er mistanke men ikke bevis. Ole skal aflægge ed på, at det ikke er ham.

3. Thomas Knudsen TYVERI Slagelse
20.5.1722 (Sjæ.la. Just.pr. s. 74) anklager: magistraten i Slagelse

Thomas har i 1709 stjålet i Slagelse og i 1710 begået adskillige tyverier i Sorø amt. For disse dømmes han ved Sorø birk til galgen – men rømte. Derefter dømmes han for nye tyverier i Jylland ved Ebeltoft, men kun til kagstrygning, tyvsmærke og Bremerholm. Han brød så ud af Bremerholm, og er nu i 1721 tyvsmedvider m.m. i Slagelse. Han dømmes til at hænges. Thomas appellerer.

Sjæll. tegn. 1721-22, fol. 311 (sagrn. 121), 13.3.1722: Her i marts, før sagens førsel ved Landstinget, ansøger stiftamtmand Gersdorf om 'oprejsning' på Sorø birketings ti år gamle dom, således at den kan føres for Landstinget (DL 1-6-12 kræver, at en sag skal indstævnes for overretten inden 6 måneder, og derfor er birketingsdommen egentlig forældet). Gersdorf begrundes ønsket med, at Thomas nu er så forhærdet, at han intet vil tilstå. Han kan derfor formentlig ikke dømmes på den nuværende sag. Kongen giver den ønskede oprejsning.

RA, DK, supplikprotokol 1722, 2. halvår, nr. 599. I et brev af 12.11.1722 fortæller Slagelse magistrat, at de nu har hængt 4 grove tyve, bl.a. Thomas Knudsen, på landstingsdommen. De anmoder om, at Sorø amt pålægges at betale for Thomas' retsforfølgelse (99-1-1 rd.).

Sjæll. tegn. 1721-22, fol. 530 (sagnr. 498-99), 11.12.1722: at af udgifterne ved henrettelsen på 99-1-1 rd. skal Sorø amt betale 33 rd.

4. Lars Hansen i Foedbye SODOMI Forslev m.m. birk (?)
8.7.1722 (Sjæ.la. Just.pr. s. 82) anklager: Hornemand i Næstved

Et vidne havde i foråret 1721 i Fodby set Lars have omgængelse med en kvie. Det var før han i nogen tid havde været til alters. Vidnet tav derom indtil efteråret, hvor han talte med en kone, som havde mistanke derom. Vidnet gik så til Lars' fader i enrum, og bad ham straffe sønnen. Faderen blev vred og ville have ham til offentligt at tage sin beskyldning tilbage. Derefter blev sagen offentligt kendt og Lars tilstod. Så rømte han fra Næstved arrest hjulpet af vagtens uagtsomhed. Han blev fanget igen, men da sagen skulle for Landstinget undveg han fra 'Næstved Byes haardeste Lukker og Fengsel'. Når han igen fanges skal han og kvien efter 6-13-15 straffes med bål og brand.

Sjæll. tegn. 1721-22, fol. 448 (sagnr. 361), 14.9.1722: Ordre til amtmand von Schindel, Antvorskov amt, om straks at udføre dommen over kvien, nemlig at brænde den, når først den er blevet kvalt.

5. Chresten Hansen i Rødinge VOLD Møn
18.11.1722 (Sjæ.la. Just.pr. s. 101) anklager: ridefoged Petter Ratken
Chresten har været fuld og i slagsmål med sin far. Han frifindes.

1723

1. Theet Johansen Landdragon DRAB Ringsted-Tybjerg herred
4.8.1723 (Sjæ.la. Just.pr. s. 133) anklager: Dorothea Rantzau på vegne af afg. brigadier Niels Mundt til Rønnebechsholm

Theet har været oppe at slås med Jens Jørgensen Snedkersvend på Næstved overdrev (Næstved, Sct. Mortens landsogn tilhørte Ringsted Tybjerg herred). De var begge fulde. Theet slog til Jens med en målestok, så han faldt. Der er ikke foretaget ligsyn. Efter 6-6-1, bøde liv for liv – omkostningerne betales af amtet, men ej eksekution før sagen har været for Højesteret.

Sjæll. tegn. 1723-24, fol. 192 (sagnr. 307), 8.10.1723: sagen indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. B, fol. 379, 22.12.1723: En for frifindelse, én for et år, 6 for livstid på Bremerholm.

Holmen, domme 1721-24: Kort højesteretsdom af 18.1.1724: Bremerholm på livstid.

Holmen. fortegn 1723-32, Designation af 13.6.1723: At Thet Jansen er indkommet den 19.1.1724, og er eschaperet den 3.1.1725.

2. Jens Andersen på Ryegaard DRAB Lejre Herred
1.12.1723 (Sjæ.la. Just.pr. s. 147) anklager: procurator Christian Christensen
Jens har i våde skudt en 7-årig dreng. Efter 6-9-1, 40 lod sølv + 16 rd. i sagsomkostninger.

3. Peder Svendsen VOLD-SELVTÆGT Herlufsholm birk
1.12.1723 (Sjæ.la. Just.pr. s. 150) anklager: Peder Jeppesen
Peder Svendsen har med vold taget en anden mand i arrest. Voldsbøder.

1724

1. Frands Nielsen ROVMORD Stege
5.7.1724 (Sjæ.la. Just.pr. s. 176) anklager: Jørgen Lund

Frands er om aftenen kommen til Hans Ullemarcks hus i Stege for at røve. Han får logi, og om natten står han op og slår Hans ihjel og slår og skærer i hans tjenestepige. Efter 6-9-12 og frd. af 16.10.1697 idømmes han afhugning af hånden og halshugning med økse, at stejles og hoved og hånd på stage, men ikke 'kniben' (dvs. med gloende tænger som frd. foreskriver).

Danske Kancelli og Højesteret: Intet

2. Ole Mogensen i Ringsberg DRAB Bjæverskov herred eller Vallø birk
5.7.1724 (Sjæ.la. Just.pr. s. 176) anklager: Lars Weibel i Kiøge på mons. Glæde i Juellunds vegne

Ole har, for at forhindre en ransagning, slået mons. Glædes skytte ihjel. Efter 6-6-1 liv for liv, men ikke før sagen har været for Højesteret.

Højesteret, v.pr. A 1724, fol. 246, 22.11.1724: Landstingets dom bifaldes enstemmigt.

3. Peder Andersen, landsoldat VOLD Lejre herred

5.7.1724 (Sjæ.la. Just.pr. s. 178) anklager: Erich Riis

De har været i slagsmål, ingen bøder. Peder skal betale sagens omkostninger.

4. Skytten Johan Jensen på Leiregaard DRAB Roskilde

16.8.1724 (Sjæ.la. Just.pr. s. 185) anklager: procurator Christen Bang

Johan er på et værtshus i Roskilde kommet i skænderi med en matros. Senere har han skudt ham og er løbet bort. Efter 6-6-1, henrettes med sværd, når han findes. Omkostninger efter frd. 9.12.1712 og 20.8.1723.

Danske Kancelli og Højesteret: intet.

5. Cancellieråd von der Maase VOLD og SKÆLDSORD Flakkebjerg herred

20.12.1724 (Sjæ.la. Just.pr. s. 205) anklager: Mathias Lund

Maase (vist fra Gunderslevholm) har i Vemmelse udskældt og slået den ældre madame Berthelsen. Store skældsords- og små voldsbøder.

1725

1. Sidsel Larsdatter TYVERI Herlufsholm

7.2.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 209) anklager: Hans Distelberg

Sidsel har stjålet linned og andre små sager fra lærere og disciple på Herlufsholm Kloster. Tyveriet er begået adskillige steder men er af ringe værdi, og hun har ikke stjålet før. Derfor ændres hjemtingsdommen sådan, at hun befries for brændemærke, men skal kagstryges (jf. 5. rd. til skarpretteren).

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

2. Maren Slagters, hendes datter Sidsel Jensdatter og Jens Svendsen TYVERI Lejre herred

20.6.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 223) anklager: Lorentz Kleist

Sidsel og Jens har stjålet en 'studling' på Darups mark til en værdi af 5 rd. Maren har hælet den og har desuden begået adskillige andre småtyverier, bl.a. i Lille Valdbye. Maren: efter 6-17-33, miste sin hud på kagen med 27 slag, brændemærkes på ryggen (intet om Spindehus). Sidsel: efter 6-17-32, miste sin hud. Jens henvises til sit forum (det vil formentlig sige den militære ret).

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

3. Skytten Hendrik Jørgensen DRAB Dragsholm birk

25.7.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 227) anklager: procurator Christian Christensen

Hendrik har slået en dreng med sit ladte gevær. Det er gået af og har dræbt drengen. Det takseres til et vådeskud. Han idømmes bøder, og for volden 1 år på Bremerholm.

Holmen, domme 1725-28: Landstingsakt (31 sider).

4. Olluf Nielsen VOLD Møn

25.7.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 227) anklager: ridefogden på Møn sr. Peder Ratken

Slagsmål voldsbøder.

5. Kirsten Andersdatter FOSTERDRAB Løve herred

17.10.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 239) anklager: ingen nævnt

Kirsten har gået og betlet i Sønderød by, Reersløf sogn, Sæbyegaards amt. Hun har lånt et hus, og har så uden for huset, hvor alle færdes, født et barn. Det fandtes dødt men helt og uden skrammer. Hjemtinget har dømt hende fra livet, men landstinget hæfter sig ved, at hun gennem lang tid har været tåbelig og desuden sagens omstændigheder. Hun dømmes til Spindehuset på livstid. Dommeren hr. Borkenhoffer(?) frifindes for sagsomkostningerne på 16 rd., der i stedet henvises til fordeling efter frd. 9.12.1712 og 20.8.1723.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

6. Niels Clemmensen i Udbye TYVERI Ars-Skipinge herred
17.10.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 239) anklager: Mathias Lund på vegne af bonde Lauritz Jespersen i Udbye

Niels har stjålet for 4 mark og 4 skilling. Derfor underkendes hjemtingsdommen (6-17-33) og i stedet dømmes han efter 6-17-32 til at miste sin hud. Regningen skal betales af strøgodsset i Kalundborg amt efter frd. 23.8.1723.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

7. Friderich Sporck VOLD Slagelse
14.11.1725 (Sjæ.la. Just.pr. s. 249) anklager: Christian Adolph Parukmager
Beskyldninger om hug og slag, han skal befri sig med ed.

1726

1. Søren Bertelsen VOLD Sorø birk
6.2.1726 (Sjæ.la. Just.pr. s. 260) anklager: Olluf Mogensen

Olluf har fået en skade på låret en mørk aften, Søren, der er mistænkt, skal aflægge sig mistanken med ed eller betale voldsbøder.

2. Tønnes Rodschild VOLD Nykøbing Sjælland
3.4.1726 (Sjæ.la. Just.pr. s. 269) anklager: Petter Bredahl af Nykøbing
For nævehug m.m. voldsbøder.

3. Hans Pedersen og Margrethe Pedersdatter SÆDELIHED Dragsholm birk
5.6.1726 (Sjæ.la. Just.pr. s. 277) anklager: krigsråd Langfelt
Hans skal aflægge ed på ikke at have haft legemlig omgængelse med Margrethe eller også straffes på yderste formue (=straffen for 1. gangs hor efter 6-13-24).

4. Olluf Lauridsen DRAB Svenstrup birk
3.7.1726 (Sjæ.la. Just.pr. s. 280) anklager: hr. hofjærgermester Svane
Olluf har i Cumblehuuset været oppe at slås og da slået en mand i hovedet, så han døde. Efter 6-6-1 dømmes han til at miste sit Hoved naar han kan blive paagreben med et Sværd, oc Kroppen tillige med Hovedet at jordes udi Kirkegaarden, dog uden Jordspaaastelse eller Liigprædiken efter Lovens 2-10-4 (...). Angaaende Processens Omkostning ved Hiem oc Landstinget, da som Frd. af 9. dec. 1712 giver Eftermaalsmanden Frihed for Rettens Gebyr oc deslige Omkostninger, kand Retten ikke tilfinde vedkommende Omkostninger at nyde, men naar Manddraberen Olluf Lauridsen maatte blive paagreben, tilfindes velbaarne hr. Hofjærgermester Svane som Eftermaalsmand, eller hvoe som Executionen lader forrette, at nyde Bekostningen paa hans Fengsel og Henrettelse, saa frembt Olle Lavridsen self til dessen Betalling ei er formuende, efter høist bem.te. Frd. sampt dend af 20. Aug. 1723'.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

1727

- u1 Niels Nielsen TYVERI Ars-Skipinge herred
Holmen, domme 1725-28, Ars herredstingsakt.

Niels Nielsen af Sandby dømmes for tyveri af 20 får i Skipinge herred efter 6-17-36 til kagstrygning og brændemærke og hertil efter frd. 28.1.1682 Bræmerholm på livstid.

Holmen, fortegn. 1723-32, Designation nr. 1 (Ca. 1728): Niels Nielsen indkommer den 6.2.1728 og „Døde her paa Holmen 19.4.1728“.

Holb.A., del.regn. 1727-40: En større korrespondance om sagen især om transporten fra Kbh., hvor han blev taget og om hans undvigelse fra arresten i Klb. Sagen kostede 41-1-5 rd., som skal fordeles på strøgodsset på Klb., Dragsholms og Sæbygårds amter.

Anholdt 8.9.1727, dom 20.12.1727, eksekution 3.2.1728.

1. Inger Jens Boesens TYVERI Tuse herred
5.2.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 304) anklager: hr. assessor Adam Levin Hellegaard til Vognserup

Inger har på marken mellem Mårsø og Gislinge hjemdrevet 11 får og slagtet dem. Ejerne har så kendt sig ved dem og fået dem tilbage. Den hårde hjemtingsdom afvises, istedet efter 6-17-32, miste sin hud, igæld, tvigæld, hovedlods fortabelse og 16 rd. i sagsomkostninger til Hellegaard.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

2. Jørgen Olsen DRAB Lejre herred?
5.3.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 308) anklager: sr. Olle Nielsen

Jørgen har efter druk i Odsted (=Osted?) Kro slået Mads ihjel. Efter 6-6-1 bøde liv for liv. Jørgen er undveget. „Processens Omkostning kand ikke tillæges sr. Olle Nielsen som Eftermaalsmand i henseende hand efter Frd. af 9.12.1712 er blefven befried for stæmpel Papir og Rettens Gebyhr, men naar den undvigte Jørgen Olsen blifver paagreben, bør for hands Henrettelse og Fængsel skee Betaling efter høystbem.te. Frd. saavelsom dend af 20.8.1723, saa fremt Jørgen Olsens Midler sig ey dertil strækker.“
Herved tilsidesættes herredsfogdens dom.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

3. Niels Pedersen Rødding, tidligere rytter og Olle Ibsen TYVERI Tuse herred
5.3.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 308) anklager: seignr. Svend Brinch

De to er krøbet ind i Aggersvold hovedgårds lade og har stjålet korn i alt 7 gange. De har i alt stjålet 1 td. rug og 2 tdr. byg. De har tidligere begået ringe tyveri. Hjemtinget har dømt dem efter 6-17-35. Da de er gået ind ad en åben luge er det ikke indbrud, derfor efter 6-17-33 at stryges til kagen hver med 18 slag og have brændemærke på ryggen samt efter kgl. befaling af 14.7.1694 til Bremerholm på livstid.

Proces og fængselsomkostninger sættes til 24 rd. hvortil kommer skarpretterens 18. rd. Det skal tyvene betale.

Holmen, domme 1725-28: Landstingsakten (24 sider). Her skriver Gotschalck Mülhausen at han har pisket og brændemærket Ole Ibsen. Det er kun Ole Ibsen, som kommer på Bremerholm. Datoer: Sidste tyveri og pågribelse natten til 11.1.1727, hjemtingsdom 23.1., landstingsdom 5.3., eksekution 17.4, Bremerholm 19.4.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 47 indkommen 19.4.1727, „Bortrømt fra arbejdet paa Proviantgaarden 27.3.1732“.

4. Hans Larsen Flint og Sidsel Lauritzdatter BLODSKAM Jægerspris birk
5.3.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 308) anklager: seignr. Hans Wilhelm Eller, forvalter på Jægerspris

Sidsel er Hans' steddatter. De har avlet et barn sammen. Hans er nu undveget. Efter 6-13-14, at hovedet afhugges med sværd og kroppen brændes. Eksekutionen skal afvente Højesterets dom. De to skal betale for fængsel og proces 30 rd., for henrettelse 40 rd.

Sjæll. tegn. 1725-27, fol. 556 (sagnr. 185) 12.5.1727: Sagen indstævnes for Højesteret, og skal føres selvom birkedommer Lars Jacobsen Glud ved Jægerspris birk ikke har taget meddomsmænd, da han dømte i sagen.

Sjæll. tegn. 1725-27, fol. 638 (sagnr. 352 og 356) 25.8.1727: Til amtmænd Friedrich von Gram, at også Højesteret har dømt dem fra livet og at hun nu „For os allerunderdanigst klagelig haver ladet andrage, at hun i sit Alders nittende Aar skal have begaaet denne syndige Gierning, uvidendes om, at derpaa fulde haardere Straf end Leyermaalsbøder og Kirckens Disciplin, med al underdanigst Begiering, at vi i Henseende til saadan hendes Enfoldighed og Ungdom, hende paa Livet allernaadigst ville pardonnerre. Saa give vi dig hermed til kiende, at vi efter hendes i saa maade allerunderdanigst gjorde Ansøgning og Begiering, samt den fra os elskelige Professorerne ved den Theologiske Facultet ved Universitetet i vores kongelige Residentsstad Kiøbenhavn, indkomne Erklæring af særdeles kongelig Naade allernaadigst haver pardonneret hende for at miste Livet“ I stedet Bremerholm på livstid og grundig undervisning om hendes forbrydelses vederstyggelighed. jf. bilag C, sagnr. 1727:3.

RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn 1727/356: Heri benådningsansøgning, Fakultetets indstilling m.m.

5. Mads Nielsen, husmand af Bakkerup MORD Tuse herred
7.5.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 314) anklager: Laurs Hansen

Mads har med rottekrudd forgivet sin kone. Efter 6-6-22, halshugges med sværd. Udgifterne beta-

les af Mads eller efter frd. 20.8.1723. Efter 1-24-52 indgiver Landstinget sagen til kgl. resolution. Sjæll. tegn. 1725-27, fol. 590 (sagnr. 247-8) 23.6.1727: Sagen indstævnes for Højesteret. Højesteret: Intet fundet.

6. Niels Lauridsen TYVERI Jægerspris birk
11.6.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 319) anklager: Hans Wilhelm Ellers, slotsforvalter på Jægerspris

Niels er om natten brudt ind i en stue hvor nogen sov og har stjålet et skrin med 52 rd. Efter 6-17-36, stryges til kagen med 18 slag, tyvsmærke i panden og efter kgl. bef. 14.7.1694 Bremerholm på livstid. Fængsel, underhold og procesomk. er 20 rd + 9 rd. til skarpretteren (intet om reparering). (Ses ikke indkommet på Bremerholm).

7. Hans Christophersen og Kirsten Pedersdatter MORD Frydendal og Tølløse birker
11.6.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 319) anklager: fr. Dorethea Brostrup Albertins

Kirsten er i Hans kær. Hun forfølger udklædt som mand hans kone ud i Brorfelde skov, hvor konen vil sanke brænde. Her slår hun først konen ned og kvæler hende så med et reb. Bagefter bliver de to forelskede trolovede, men så opdages det. Kirsten idømmes efter 6-9-12, at halshugges med økse og stejles. Hans, der har været medvider og ønsker at dø, dømmes efter 6-6-11, at betale fuld mandebod og til Bremerholm på livstid.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holmen, domme 1725-28: Landstingsakten (10 sider) Her står, at Kirsten er blevet henrettet den 23.6, efter at dommen er blevet læst op for hende.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 49: Hans er indkommen 25.6.1727 og undvejet 25.5.1734.

8. Christopher Jensen og hustru Ane TYVERI Slagelse
16.7.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 324) anklager: Jørgen Jacobsen Friis

De er ved bytinget dømt for medvideri i deres lejers tyveri. Nu skal Christopher i stedet ved ed afsværge medvideri. Hans hustru frifindes.

9. Conradt Riiman, skytte DRAB Sorø birk?
15.10.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 335) anklager: sr. schoutbynacht Povelsen

Conradt har slået en landsoldat ihjel. Det ses af et tingsvidne fra Sorø birk. Efter 6-6-1 miste sit liv med sværd, og indtil han pågribes være fredløs. Det er en stadfæstelse af herredsfogdens dom.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

10. Andreas Hylling VOLD Køge
19.11.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 338) anklager: Christen Giønge

For vold voldsbøder m.v.

11. Mette Iversdatter FOSTERDRAB Roskilde
19.11.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 339) anklager: procurator Christen Bang

Mette har født i dølgsmål. Barnet er fundet i sengehalmen. En chirurgus bevidner, at halsen på barnet er vredet om. Efter 6-6-7 og 8 halshugges og hoved på stage, Mette skal betale sagens omkostninger.

Sjæll. tegn. 1725-27, fol. 718 (Sagnr. 512-14): At sagen skal indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. A 1728 fol. 47, 28.4.1728: Enstemmig konfirmation af landstingsdommen.

Sjæll. tegn. 1728-30, fol. 176 (ingen sag), 7.6.1728: De to kapellaner ved Roskilde Domkirke har ikke formået hende til at bekende drabet. Kapellannerne anmoder derfor om, efter delinkventens „væmodige Raab“, at hun benådes til begravelse på kirkegården. Kongen benåder til henrettelse med sværd og begravelse på kirkegården uden ceremoni.

Kornerup: Roskilde i gamle Dage (1892) s. 143: Citat fra rådstueprotokollen om magistratens kommunikation af dommen til Mette.

12. Niels Bruun eller Holst kaldet m.fl. VOLD Roskilde
17.12.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 342) anklager: Diana Eschilddatter med søn Johan von Deurs

Niels skal ved Roskilde byting aflægge ed på ikke at have givet Johan en ørefigen eller også betale voldsbøde.

- 13. Niels Madsen** VOLD Sted?
 17.12.1727 (Sjæ.la. Just.pr. s. 343) anklager: Christen Nielsen Lindholm
 Frifindelse for voldsbeskyldning.

- 14. DET NÆSTVEDSKE TYVEKOMPLOT 1726-28** TYVERI Kommissionsdomstol
 Hans Jørgen Abolt, aftakket soldat Næstved
 Johan Didrich Schuyt sadelmager, Aftakket rytter Næstved
 Søren Pedersen Jyde, landsoldat Rønnebeck
 Anders Svendsen, Nyrup
 Laurs Hugger, Sipperup
 Peder Nielsen, landsoldat, Rønnebeck
 Anders Stibolt
 Boas Andersen
 Peder Pross
 Hans Jensen af Lov
 Ane Dorthe Hans Jørgen Abolts
 De ni første hænges de to sidste kagstryges, får brændemærke i panden og livstid, Jf. Højesteret og Skillingsvise.
 Hertil er også tiltalt Wilhelm Torchelsen (aftakket soldat), Søren Pedersen af Strids Mølle, Bent Slagter af Næstved, Hans Hansen Skræder ved Wemmetoft, Niels Madsen ved Aaen, Jens Madsen Fuglefænger, og Gjørrel Handskemagers, Thomas Mathiesen og hustru af Brumme-Eschildstrup, Thomas Skiøtte og hans hustru, og endelig byfogden i Næstved Peter Andersen. Jf. bilag D, visenr. 1727:3 og 1728:1.
 Sjæll. tegn. 1725-27, fol. 349 (sagnr. 276) 29.7.1726 og fol 394 (sagnr. 360): Om militær hjælp til sagens forfølgelse.
 Højesteret, v.pr. 1727 A fol 295-302, 15. – 22. dec. 1727. Sagen er mere læselig i B fol. 310-18.

1728

- u1 Niels Andersen og Clemend Nielsen i Udbye** TYVERI Ars-Skipinge herred
 Holb.A., del.regn. 1727-40, Heri sagsakt af 3.4 og 10.4.1728. anklager: amtmand Adeler's ridefoged, Bundesen

De to er to gange brudt ind om natten, først ved helligtrekongers tid, i to bondegårde og har stjålet kister for værdier af over 10. rd. Efter 6-17-36 og 39 dømmes de til kagstrykning, brændemærke og Bremerholm på livstid. Af et brev fra Mester Puhan ses, at eksekutionen sker lørdag den 17.4.1728 ved Ubberup (Puhan bilægger et brev til natmanden i Klbg. „at kand vide at rette sig derefter“). Regningen er på 57-2-0 rd.

Da Adeler søger at gøre udlæg i de to tyves ejendom, bliver han hindret deri af tyvenes husbonds ridefoged fra Skjoldenæsholm. Det afstedkommer en landstingssag. Desuden tilhører den ene bestjålne bonde Gundetved og den anden Vedbygård, som ejes af Niels Fuglede. Fuglede nægter at betale. Niels Lind udpeges til sættemdommer og afsiger 9.9.1730 ved Ars herredsting den dom, at Adeler og Fuglede skal dele udgifterne.

Holmen, fangebog 1714-39: De indkommer 19.4., Niels bliver på et tidspunkt „Fast Broelægger ved Holmen“ og Clemend overføres til Stokhuset 14.3.1741.

- u2 Andreas Petters** TYVERI Skjoldenæsholm birk
 Holmen, domme 1725-28: Sagsakt af 31.7.1728 fra Skjoldenæsholm birk.

Andreas Petters har stjålet 3 bæster på marken. Efter 6-17-36, at kagstryges, brændemærke og Bremerholm på livstid. Dommen påtegnes i stiftamtmand Gersdorfs fravær af hans fuldmægtig ifølge af kgl.bef. af 21.6.1728.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 64: Andreas indkommer 17.8.1728 og dør 11.5.1733.

- 1. Johan Buxbom, Johan Hansen og Laurids Sørensen** ROVMORD Tuse herred
 21.1.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 347) anklager: etatsråd Peder Bendzon til Aggersvold og Gislunge gård.

Johan og Johan har slået to jyske hesteprengere ihjel ved Gislinge tørvemose, da de kom fra Holbæk hestemarked. Laurids har været med til drabene og delt rovet. Alle tre er undvegne, men Laurids er senere pågrebet. Alle tre dømmes efter 6-9-12, at halshugges med økse og støjles. Procesomk. for alle 3 er 30 rd. execution 17 rd. pr. stk. Lauridses underholdning og varetægt sættes til 4 mk. og 8 sk. ugentlig. De tre skal betale.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Korrespondance om de 3's eftersøgning. 26.1.1728: skrivelse fra herredsfoged Matthias Christensen, som siger, at 'steglingen' efter landstingsdommen nu er fastsat til den 4.2.1728. Han får også konfirmation på, at steglingen skal ske på et sted kaldet Drutzebiereg, der er Tudse herreds gl. rettersted, som ligger tæt ved Kalundborg-landevejen og gerningsstedet.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Tingsvidne ved Merløse Tuse herred og militærforhør fra Rendsborg, korrespondance og regning (128-0-11 rd.) på Johan Buxboms pågribelse: Johan Buxbom var i 1728 underofficer ved landmilitsen, i 1747 genkender Peter Jensen, der da var hans kollega, ham som musketer Johan Jørgensen Holst ved det Sjællandske Geworbne Infanteriregiment, som i 1747 er stationeret i Rendsborg. 21.6.1747 holdes militærforhør over Peter Jensen, 24.8. bevidnes det gamle mord ved tingsvidner ved Merløse-Tuse herredsret. 17.11.1747 giver kongen bevilling på militærassistance på hans transport til Holbæk. 22.12.1747 indsættes han i Holbæk arrest med to ekstra personer som vægthold. Der holdes et par retsmøder ved herredsretten, men 20.5.1748 undviger Johan Buxbom atter.

2. Hans Alsing og Jens Pedersen TYVERI Løve herred
18.2.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 350) anklager: Rasmus Holst, ridefoged på Aagaard

Hans og Jens er i december 1727 brudt ind i Rasmus Holsts kammer på Aagaard og har stjålet et skrin med 96 rd. Efter frd. 4.3.1690 dømmes de til galgen. De skal betale for underhold og fængsel samt 20 rd. i procesomkostninger. Fra omtale i sagnr. 1735:7 vides, at Hans bliver hængt i Finderup Galge. Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

3. Anders Warberg VOLD Helsingør
14.4.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 357) anklager: mester Johan Martin
For vold og helligdagsbrøde – bøder.

4. Jens Krat, skytte DRAB f.mt. Merløse-Tuse herred
12.5.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 362) anklager: Jørgen Laursen
Jens har i slagsmål skudt en anden skytte. Han er nu undveget. Vidner er fra Bennebo og Tornved. Efter 6-6-1, halshugges med sværd og være fredløs indtil han gribes. Procesomkostninger er 16 rd. Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

5. Isach Melan, tobaksplanteur VOLD Roskilde
12.5.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 362) anklager: Jens Pedersen
For nævehug m.v. voldsbøder.
Roskilde byfoged: Justitsprotokol 1727-34, fol. 12, 11.12.1727: Dom over Isach Melan.

6. Leutenant Gollof Christian Wigant VOLD Kalundborg
9.6.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 366) anklager: rådmand Petter Unruh
Gollof har slået Petters tjener Niels Brun, voldsbøder.

7. Peder Jensen DRAB f.mt. Merløse-Tuse Herred
9.6.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 367) anklager: Conferentsråd Peder Benzon til Aggersvold
Peder har i våde dræbt en anden. Han skal med ed bekræfte, at det var uagtsomt og betale 40 lod sølv i bøder.

8. Olluf Nielsen TYVERI Møn
14.7.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 371) anklager: ridefoged Christopher Smet
Hos Olluf er fundet en kalv, et får og en so. De er ommærkede og tilhører andre. Han har desuden ikke lyst dem som hittegoods. Derfor efter 6-17-32, at miste sin hud. Han skal betale varetægtspenge til ridefogden og 6 rd. i procesomk.
Sjæll. tegn. 1728-30, fol. 230 (sagnr. 467-8), 6.9.1728: Amtmand Caspar Gotlob Moltke har andraget, at en bonde af Tjørnemark på Møn, Olluf Nielsen, er dømt til at miste sin hud for tyveri, „mens at samme

Bonde, som endog skal være dømt fra sin Gaard, formedelst paadragne Restancer deraf til Os, skal desforuden stedse have været et ondt og ugudeligt Menneske. Aar og Dag har holdet sig fra Alterens Sacramente, med en opstilt Snare fanget en Hiort i sin Hauge, optaget Skielstene i Marken, og slaget sine Byemænd, ja endog nu under Arresten skal have undsagt den som haver faaet Gaarden efter ham, saa at det maatte befrygtes, at om hand kom paa frie Fod igien, hand da baade kunde sette Ild paa den Gaard hand er dømt fra, som og de tvende Bønders hand har staalet fra. Saa give vi dig hermed til kien- de at vi allernaadigst have fundet for got, at fornævnte Oluf Nielsen, andre tyvagtige Mennisker til Skrek og Afskye, dog uden at brendmærkes skal arbeide i Bremerholms Jern hans Livstid".

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 65: Olluf er indkommen 6.9.1728 og overføres til Stokhuset 14.5.1741.

9. Hans Jacobsen af Kværkeby MENED Ringsted herred
18.8.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 374) anklager: kammerherre Gabel, overkrigssekretær, ejer af Giesegård, Spanager og Ottestrup

Hans har med ed afsværgt sig del i ulovlig jagt i Qværkebye mose, men det er derefter bevist, at han er set slæbe et dyr væk. Derfor efter 1-13-9, at han mister to fingre og forbryder sit boeslod. Han skal betale skarpretteren 4 rd. og 12 rd. i procesomk.

Sjæll. tegn. 1728-30 fol. 243 (sagnr. 191) 27.9.1728: Indstævnes for Højesteret.

10. Kirsten Hansdatter, Asminderup Præstegård MORD Merløse-Tuse herred
18.8.1728 (Sjæ.la. Just.pr. s. 275) anklager: præsten hr. Niels Lunge

Kirsten har uden årsag pludselig skåret struben over på et pigebarn i præstegården. Efter 6-6-1, miste sit hoved med et sværd. Hun skal betale skarpretter 10 rd., procesomk. 16 rd., underhold og vareretagt. Slår hendes midler ikke til, erlægges det øvrige af strøgodsset i amtet efter frd. 20.8.1723.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Eksekution af Gotschalch Mühlhausen fra Næstved den 14.9.1728. Korrespondance om betaling. Niels Lunge har lagt ud. Regningen udgør efter fradrag 60-0-8 rd. Fortegnelse over strøgodsbonderne i Holbæk amt. Korr. om problemer med indkrævning. Bønderne nægter, fordi ridefogden på Bidstrup gods har nægtet sine strøbønder at betale. Først i juni 1730 går det i orden efter stiftamtmand Holsteins mellemkomst.

1729

u1 Lars Knudsen, Serslev TYVERI Ars-Skipinge herred
Holmen, domme 1729-33, sagsakt til Ars herredstingsdom af 12.2.1729.

Lars Knudsen af Serslev er 2 gange brudt ind på Niels Smed i Serslevs loft og har stjålet korn. Anklager er på Fr. Adellers vegne ridefoged Petter Engel på Egemark. Efter 6-17-33, kagstrykning, brændemærke på ryggen og Bremerholm på livstid. Anholdt 29.1.1729, dom 12.2., eksekution 28.2.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 72: Lars indkommer 1.3.1729 og dør 7.2.1733.

1. Rasmus Pedersen Samsing af det Antvorskovske rytterdist. med flere DRAB Slagelse
4.5.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 400) anklager: regimentsskr. Jochum Lütken

Klammeri og slagsmål i Lille Woldbye, ved Slagelse. Rasmus skal ved ed fralægge sig drab og betale voldsbøder og sagsomkostninger.

Sjæll. tegn. 1728-30, fol. 499 (sagnr. 345-47), 20.6.1729: Sagen for Højesteret.

Højesteret, v.pr. A, s. 485, 20.7.1729: livstid

Holmen, fangebog 1714-39: Indkommer 22.6.1729, 14.5.1741 overføres han til Stokhuset.

2. Mons. Christian Friderich de Boisets tjener Jacob Lyse VOLD Ringsted
6.7.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 407) anklager: jagtjunker Frantz Mundt.

Jacob har overfaldet jagtjunkenen på Ringsted gade. Voldsbøder.

3. Caspar Libenow VOLD Slagelse
6.7.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 408) anklager: Allexander Mathisen, slagter.

Allexander skal sværge på, at hans hovedsår er gjort af Caspar. Gør han det, da voldsbøder til Caspar.

4. Laurs Pedersen landsoldat DRAB Ars-Skipinge herred

12.10.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 420) anklager: Hans Brodersen i Haurensø (=Havnsø)

Lars og Jacob Brodersen er gået sammen fra Egemark. De er kommen i klammeri og Lars har dræbt Jacob. Efter 6-6-1, henrettes med sværd og begravelse uden jordspåkastelse og ceremoni. Lars skal betale 10 rd. i procesomk. + underholdning og varetægt. Kan han ikke, da efter frd. 9.12.1712 og 20.8.1723. Datoer: Drab 30.8., pågribelse 16.9., hjemtingsdom 1.10., landstingsdom 12.10., henrettes ved Føllenslev 2.11.

Holb.A., del.regn. 1717-40, Landstingsakt og regning på 62-3-13 rd. Korr. om hvor han skal sidde arresteret. Magistraten i Klbg. vil godt, mod betaling, udlåne sin arrest, men vil intet have med underhold og vagt at gøre. Det ender med, at ridefogden ved Egemark, hr. Engel, foranstalter en arrest ved Føllenslev.

5. Karen Olufsdatter DRAB Sted?

9.11.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 423) anklager: procurator Sven Lintrup (forsvarer: Rasmus Brabrand).

Karen har slået sit eget 4-årige drengebarn ihjel og erkender desuden, at hun tidligere har født et barn i dølgsmål i København, men at det ikke var fuldbåret. Hun beder om at måtte blive begravet på kirkegården. Efter 6-6-7 og 8, halshugning med økse, kroppen at begraves på retterstedet og hovedet at sættes på en stage. Skarpretteren 13 rd., underhold, arrest og procesomk., i alt 20 rd. De skal udredes af hendes formue.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

6. Malene Ollufsdatter forsøg på MORDBRAND Sted?

7.12.1729 (Sjæ.la. Just.pr. s. 426) anklager: Hans Christensøn, husmand

Malene har af hævn søgt at sætte ild på Hans' hus. Hun idømmes Spindehus på livstid og at betale sagens omkostninger, fængsel og varetægt efter billighed. Er en forandring af herredsfogdens dom.

1730

u1 Jens Olsen af Svogerslev TYVERI Ars-Skipperinge Herred
Holb.A., del.regn. 1727-40 anklager: Bunde Bundesen på amtmænd Adeleres vegne

Jens har stjålet to bæster ved Skomagerhuset, som tilhører en strøgodsbonde i Særslev. Tyveri sker 6.10. Tingsvidne tages 14.10., sagen rejses ved Ars herredsting 21.10., dom 28.10. efter 6-17-36, kagstrygning, brændemærke og livstid. Eksekution 4.11. Arrest hos Lars Jørgensen i Ubberup. Regning 32-2-14 rd. Sagen indledes med en udredning af ejerskabet for de to heste for at få fastslået om Adeler er pligtig at påtage sig sagen, herredsfogden afæskes dom herom. Der er sagsakt, regning med bilag (også bødlens), korrespondance om udlægsforretning i Jens Olsens ejendom i Svogerslev. Den giver intet, men herredsfogden vil have 1-2-0 rd. for at have foretaget udlægsforretningen.

Holmen, fangebog 1714-39: Han indkommer 6.11.1730 og overføres til Stokhuset 14.5.1741.

1. Capitain Povelsen VOLD fmt. Hagedsted birk

11.1.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 428) anklager: ridefoged Jacob Berg

Kaptajnen, af generalmajor Gregers Juel til Eriksholms gods, har slået en bonde med en pisk og tvunget ridefogden til at betale to mark, alt fordi kaptajnen mente, at de var skyld i, at et led stod åbent. Kaptajnen idømmes voldsbøde m.v. Det er en forandring af birkefogdens dom.

2. Jens Andersen Hals VOLD Helsingør

11.1.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 428) anklager: Hans Jensen Freboe

Jens har med støjen, bulder og stampen over for rådmand Burghof afvist at betale sin andel (?) og har skubbet en anden omkuld. Derfor er han sat i varetægt. Varetægten billiges, men hjemtingsdom på voldsbøde frafaldes.

3. Rasmus Hansen TYVERI Ramsø-Tune herred

12.4.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 436) anklager: konferenceråd Peder Benzón.

Rasmus har taget en økse m.v. fra sin madfader, derefter i kirketiden gået ind i en mands gård, opbrudt en kiste og taget penge m.m. Efter 6-17-33, kagstryges, brændemærke på ryggen og Bremerholm på livstid. Procesomk. er 20 rd. dette m.v. skal Rasmus betale.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holmen, domme 1729-33: Landstingsdom med sagsbeskrivelse fra Ramsø-Tune Herredsting.
Holmen, fortegn. 1723-32, Extract num. 3, Rasmus er indkommen 12.5.1730 og er død 9.12.1730.

4. Jens Olsen landsoldat og bønderne Peder Olsen og Lars Knudsen ROVMORD Svenstrup birk
12.4.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 436) anklager: hr. hofjægermester Friderich Svane

Peder, Jens og Lars har i Ravnehuset begået femdobbel drab (jf. bilag D visenr. 1730:1). Efter frd. 16.10.1697, knibes 5 gange med gloende tænger, hånd afhugges levende, halshugges og støjles, hånd og hoved på stage, Skarpretteren skal i alt have 99 rd. herfor. Procesomk. 24 rd. Dommen skærper birketingsdommen.

Sjæll. tegn. 1728-30 fol. 729 (sagnr. 118) 17.3.1730: Frederik Svane til Svenstrup har ved Svenstrup Birketing dømt de 3 efter 6-9-12- og 13 til hjul og støjle. Han har derefter indgivet sagen for kongen, som ønsker den for Landstinget. Ligeledes er der den 7.3.1730 af præsident, borgmester og råd i København ved Bistrupgårds birketing (ved Roskilde) afsagt en dom på kagstrykning, tyvsmærke og livstid over soldat Ole Giøderup, „som med bemeldte trende Mordere skal have været i Complot“. Også den sag skal for Landstinget.

Kornerup: Roskilde i gamle Dage (1892) s. 143: citat fnt. fra rådstueprotokollen: „Som de Steiler, paa hvilken de for begangne Mord paa sal. Hr. Hofjægermester Svanes Gods af Skarpretteren i Roskilde henrettede Misdædere blev lagte, skal være nedfaldne, og Skarpretteren, som for samme Excecution bekom 100 Rdl., ei efter forlangende skal være at formaa, samme Steiler igien uden Betaling at istandsætte – saa efterdi det endnu ikke er et halvt Aar siden, Excecutionen skete, og det var hans Pligt samme Steiler saaledes at fastsætte, at de udi mange Aar, andre ligesindede ugudelige Mennesker til Forskrækkelse kunde staa – vilde Magistraten tilholde bemeldte Skarpretter, at han strax og uden Ophold, samt uden ringeste Betalings Fordring lader Steilerne igien forsvarligen opsætte“.

5. Olle Madsen (= Ole Giøderup, se sagnr 1730:4) TYVERI Bistrupgård birk
12.4.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 437) anklager: ridefoged Lorentz Kleist

Olle har været med til at stjæle en stud og er sammen med en anden brudt ind i Reerslev kirke. Birkedommen stadfæstes: Efter 6-17-37, kagstryges, brændemærke på pande og Bremerholm på livstid. Procesomk. 20 rd.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holmen, domme 1729-33: Landstingsdom med retssagen ved Bistrupgård birk indlagt (18 sider).

Holmen, fangebog 1714-39: nr. 94: Ole er „eschaperet fra Doken den 10 july 1736“.

6. Anne Jensdatter FOSTERDRAB Roskilde
10.5.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 441) anklager: procurator Christen Tausen

Anne har i dølgsmål født et i utugt avlet barn. Hun siger at det var dødt ved fødselen. Hun har kastet barnet i ilden under en brændevinspande. Efter 6-6-7 og 8, halshugges, hoved på stage. Underholdning + varetægt + procesomk. = 40 rd. Anne er „fornøyet“ med dommen og vil berede sig derefter til døden.

Roskilde rådstue, Kæmnerregnskaber 1730-40, regnskabet 1730: Skarpretteren der i byen modtager 19 rd. for henrettelsen, som sker 6.6.1730. Hun har været arresteret fra 6.3. til 6.6.

7. Morten Nielsen og Peder Sørensen Maar DRAB Sorø Birk
12.7.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 447) anklager: konferentsråd J. F. von der Osten, amtmand over Sorø og Ringsted amter

De to har fulgtes med den dræbte fra Holbæk til Steenmagle Vejrmølle, hvor drabet er sket med et slag. De benægter begge. De kendes skyldige, men da ingen af dem kan udpeges som den egentlige fører af slaget, kan en banemand ikke udpeges. Derfor idømmes de begge Bremerholm på livstid og betaling af underhold, varetægt og procesomk. (30 rd.).

Danske Kancelli, Sjæll. tegn. 1730-32, fol. 27 (sagnr. 45-7) 6.11.1730: Sagen indstævnes for Højesteret. Højesteret, v.pr. A 1730 fol. 741-47, 21.12.1730: Enighed om at frifinde dem, hvis de aflægger benægtelsesed.

8. Jep Olsen DRAB Herlufsholm birk
16.8.1730 (Sjæ.la. Just.pr. s. 451) anklager: sr. Hans Klouman, ridefoged ved Herlufsholm

Jep har i skænderi slået en anden ihjel. Hans påstand om nødværge afvises. Efter 6-6-1, halshugges med sværd (procesomk. 24. rd.)

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

1731

u1 Hans Laursen skovfoged i Råbylille **SKOVTYVERI** Skov- og jagtsession på Møn Holmen, domme 1729-33: Domsudtog.

Hans erkender at have stjålet 47 små træer. Dom af 9.7.1731, Bremerholm i 3 år. Indkommer 2.8., løsgives 3 år senere.

1. Anna Maria Nielsdatter **FOSTERDRAB** Frederiksborg rytterdistrikts birk (Hillerød by) 14.2.1731 (Sjæ.la. Just.pr. s. 466) anklager: procurator Jørgen Hind af Hillerød.

Anna, der er 18 år, har været kæreste med en livgardist. Hendes forældre har forbudt hende at se ham og truet hende med Børnehuset. Hun har af frygt herfor holdt graviditeten hemmelig, men har lavet børnetøj. I sin plads hos kapellanen, hr. Tuxen i Hillerød, har hun en nat 7-8 uger for tidligt født barnet i hemmelighed. Hun undskylder dølgsmålet med at døren til hendes kammer var låst udefra. Hendes madfader siger imidlertid, at han havde låst den op igen før han gik i seng. Kirurgen bevidner, at barnet ikke var fuldbærent, men samtidig, at hovedet var trykket, halsen af led og en arm af led. Efter 6-6-7 og 8, hals-hugges med sværd, hoved på stage, kroppen nedgraves under stagen. Anne appellerer Sjæll. tegn. 1730-32, fol. 188 (sagnr. 168-70), 13.4.1731: Sagen for Højesteret.

Sjæll. tegn. 1730-32, fol. 251 (sagnr. 315), 10.8.1731: Højesteret har været delt i denne sag. 6 går ind for dødsdom, 6 finder, at hun bør pardonneres pga. sagens omstændigheder. Kongen befrier hende for livsstraf og idømmer hende seks år i Spindehuset.

2. Albrecht Dysseldorf, løjtnant **DRAB** Slagelse 12.9.1731 (Sjæ.la. Just.pr. s. 475) anklager: Rasmus Brabrandt
En rytter er stukket ihjel i Slagelse, løjtnanten mistænkes, men frifindes.

1732

u1 Ellen Jørgensdatter af Qvarmløse, Svogerslev sogn **SÆDELIGHED** Merløse-Tuse herred Holb.A., del.regn. 1727-40. Domsakt af 25.9.1732 og regning med bilag.

Ellen har født 4 uægte børn og ikke søgt herrens bord i 8 år. Efter 6-13-9, kagstryges og efter resk. 21.7(6?).1728, Spindehuset på livstid. Sagen synes rejst af stiftamtmand Holstein: Ellen leveres først til Holstein den 29.8.1732, hun kan imidlertid ikke sættes i Spindeshuset før dom er taget, og hun føres tilbage til Holbæk arrest. 25.9. fælder herrestinget dom som „efter Befaling“ forelægges Holstein. 11.10. svarer Holstein, at han ikke kan forandre en på loven grundet dom. Vil hun ikke appellere, skal straffen udføres. 13.10. siger hun, at hun ikke vil appellere. 17.10. pisker Ernst Reeberg hende, 18.10. modtages hun i Spindehuset. Regningen er på 29-5-9 rd. og skal betales efter frd. af 26.9.1732.

1. Jens Eliassen, **TYVERI** Vedbygård og Kragerupgård birker
Mads Christensen
Jonas Pedersen

6.2.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 483) anklager: hr. præst Peder Holm

De er natten mellem den 2. og 3. januar brudt ind i præstens studerekammer har i kiste og skrin stjålet en del guld, sølv og penge, som de delte. Efter frd. 4.3.1690 hænges. Procesomk. 16 rd.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holb.A., del.regn. 1727-40, domsudskrift fra hjem- og landsting og regning med bilag: De pågribes 11.1., hjemtinget dømmer dem 18.1., Landstinget 6.2., Christian Ernst Puhane henretter Jens og Mads 19.2., mens Jonas er flygtet. Efter amtmandens reduktion er regningen 100-2-0 rd., herfra trækkes indtægter ved salg af delinkventernes bohaver på 58-3-0 rd.

2. Anders Rasmussen **TYVERI** Dragsholm birk 7.5.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 491) anklager: forvalter Bang

Anders er på Svinninge-egnen grebet midt i at begå tyveri. Efter 6-17-32, miste sin hud. Procesomk. 20 rd.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holb.A., del.regn. 1727-40, landstingsakt og regning: Pågrebet helligtrekongersdag, hjemtingsdom

14.3., landstingsdom 7.5., pisket af bysvenden i Nykøbing for 1-2-0 rd. 21.6. Regningen opgøres til 161-2-0 rd.

3. Mette Pedersdatter **FOSTERDRAB** Store Hedinge
7.5.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 491) anklager: procurator Peder Riis

Mette har holdt sit svangerskab hemmeligt og har født i enrum. Det findes bevist, at barnet ikke var dødt ved fødselen. Mette har revet navlestrengen over, men ikke bundet den. Hun har efter fødselen vist det døde barn til andre. Efter 6-6-7 og 8, henrettes med sværd, hoved på stage, nedgraves. Procesomk. 20 rd. Hun appellerer.

Danske Kancelli, Sjæll. tegn. 1730-32, fol. 605 (sagnr. 250-52) 13.6.1732: Sagen for Højesteret. Højesteret, v.pr. A 1732, fol. 233, 8.10.1732: landstingsdom bifaldes enstemmigt. Førstevotanten, Boesen, hæfter sig ved, at navlestrengen ikke var bundet og at svangerskabet holdtes hemmeligt.

4. Peder Sodenæs **VOLD** Sted?
4.6.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 492) anklager: Thomas Spieger
Peder for vold mod Thomas voldsbøder.

5. Ellen Bendtsdatter **FOSTERDRAB** fmt. Næstved
19.11.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 506) anklager: Anders Toftegaard (en forsvarer fra Næstved).

Ellen har benægtet svangerskab. Alligevel har man holdt øje med hende og således forhindret at hun var alene ved fødselen. Den som overværede fødselen så, at barnet var dødfødt. Det bekræfter to kirurger fra Næstved og to jordemødre. Hjemtingets dølgsmålsstraf afvises. Efter 6-13-1, åbenbar skrifte og dertil 4 år i Spindehuset. Hun skal betale procesomk. 12 rd.
Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

5a Sognefoged og kirkeværge Søren Poulsen **INJURIER** Sejersø
17.12.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 508) anklager: sognepræst hr. Bartram Hornbechs arvinger

Søren har på et gadestævne i præstens fraværelse kommet med grove og nærgående ord om ham. Dernæst har han underforsynet kirken med altervin og brød, og endelig har han en weekend over aflåst Sejersø kirke, taget nøglen og sagt at han var bortrejst, så præsten måtte prædike i våbenhuset. Han skal stå åbenbar skrifte og 3 år i jern på Bremerholm.
Holmen, domme 1729-33, Landstingsakt (57 sider).
Holmen, fangebog 1714-39, nr. 186 er indkommen 13.11.1733 og stilles på fri fod 8.10.1734 efter kgl. befaling.

6. Peder Jensen Werling **MENED** Førslev, Harrested, Saltø birk
17.12.1732 (Sjæ.la. Just.pr. s. 510) anklager: forvalter Peder Telling på Førslevgård

Peder har i to forskellige sager den 16.4 og 16.7.1720 'wundet Løgn og Usandfærdighed'. Desuden har han i 9 år været bortrømt og har da ikke været til Guds bord. Han skal udstå kirkens disciplin og efter 1-13-9 for hans løgnagtige vidnesbyrd straffes med sine to fingre. Skarpretteren skal have 4 rd. Peder skal betale sagen.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Landstingsakt, regning på 13-5-0 rd. (efter modificering 9-4-8 rd.) og bilag. Hjemtingsdom 24.11.1732, landstingsdom 17.12. – konfirmerer hjemtingsdom, eksekution 9.1.1733.

1733

1. Isach Andersen og Christen Wæver **VOLD** Løve herred
18.3.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 524) anklager: Gabriel Esaias Borchenius

„Formedelst et u-bekiendt fattig Menniske skal have staalet en Skiorte fra Christen Wæver i Wejerhuset ved Kalerup(?), er hand bleven paa greben og ført til Buerup Bye, hvor hand for slig ringe Tyverie paa hands blotte Krop er bleven ilde slagen oc tracteret med en Svøbe af Isach Andersen og Christen Wæver sampt Anders Skræder, ..., saa og at Christen Wæver haver ranet det ubekiendte Menniskes Kiol, Hue, Treskoe med videre. Derefter er dette Menniske gaaet ud af Buerup. Natten derpaa er udi Bøstruphuuset funden et dødt Menniske i deres Høelade, som de Aftenen tilforn laandte

Huus. ... (om skyldsspørgsmålet) Denne oc derefter er gaaet fra Buerup Bye til Bøstruphuset uden at beklage sig over den medfart samme i Buerup var tilføyet, men at hand var syg og hafde ligget ved et Gierde, hvor en Skielm hafde frtaget ham hands Trøye, oc saaledis kunne det siden bortdøde Menniske underveis værret attaqueret, saa og hands foregivende Sygdom værret Aarsag til hands paafulgte Død" Isach og Christen frikendes for drab men kommer et år på Bremerholm. To andre får bøder for vold og håndran.

Holmen, domme 1729-33, Landstingsdom med påskrift, at Isach og Christen er indkommet 13.4.1733. Holmen, fangebog 1714-39: nr. 168 og 169: at de løsgives 13.4.1734.

Holb.A., del.regn. 1727-40, landstingsdom, mange bilag men ingen regning.

2. Ole Gad (jf. sag 1722:2) DRAB Stege
22.4.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 526) anklager: Jørgen Lund (Ole forsvares af Søren Jensen)

Ole er i klammeri blevet truet med en kniv. Han har bemægtiget sig kniven og dræbt modparten med den. Hjemtingsdommen formildes til efter 6-6-1, bøde liv for liv og begraves på kirkegården. Skarpretterens 10 rd. samt varetægt og underholdning betales af Oles midler og formue. Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

3. Povel Andreas Glasius og hans hustru Maren Hansdatter FOSTERDRAB Frydendal birk
20.5.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 529) anklager: fru generalinde von Eyndten

Povel har „den 29. Martij, da hands Hustru hafde fød Barnet om Natten ved hands Siide, tog det efter hands foregivende dødføde Foster, og lagde i Kiøckenskorsteenen, og derefter igien gick tilbage i Stuen. Og blev tilspurt af hands Kone hvor hand hafde gjort af Barnet. Derpaa hand svarede hun skulde icke kiere sig derefter. Og ellers tillige for Hjemtinget tilstaaet, at det skeede af dend Intention, det Barnet skulde blive borttaget af Creaturer, og icke komme for Lyset eller blive synet for at spare Bekostningen, hvilket sidste hand dog for Retten benægter at have udsagt." Maren er før fødselen blevet overfaldet af manden med hug og slag. „Efter sliig Sagens Beskaffenhed hermed kiendes for Ret, at som begge deres Omgang med det udi deres Ægteskab avlede Fosters uchristelige Medhandling, findes høy-straftbare, idet Barnet derover aldeles er forkommen og sluttelig af Creaturer i det brøstfældige aaben Kiøcken fortæret eller bortslæbt, samt at de icke haver brugt de beskikkede Midler efter Loven" Povel får livstid på Bremerholm og Maren 3 år i Spindehuset. De skal betale for varetægt og procesomk. 26 rd. Hvis midlerne ikke slår til da udredes efter frd. 26.9.1732.

Holmen, domme 1729-33, Landstingsakt (17 sider), hvor begge accepterer dommen. Povel indkommer 9.6.1733

Holmen, fangebog 1714-39: nr 175: at han dør 4.3.1739.

Holb.A., del.regn. 1727-40, kun spredte bilag.

4. Maren Peder Erichsens MEDVIDERI Køge
20.5.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 530) anklager: madm. sal. Iver Jacobsens med flere

Maren har været med til at skjule nogle tyvekoster som hendes svigersøn, Richthusen, til politiretten i Køge har bekendt at have stjålet. Underretten dømte hende efter 6-17-35, men Landstinget mindsker dommen til 6-17-32, at miste sin hud ved byens tjenere, samt betale varetægt, underhold og sagsomk. 14. rd.

5. Peder Christian Jørgensen, natmand, og hans knægt Peder Joensen TYVERI Slagelse
25.6.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 534) anklager: procurator Lintrup

Peder Christian er en udbrudt bremerholmsfange, som har fået arbejde som natmand i Slagelse. Her har han begået et indbrud samt stjålet flere dyr ved at dræbe dem og siden påstå dem selv døde. Efter 6-17-38, hænges. Peder Joensen har været med, men pga. sin ungdom og fordi han formentlig er truet dertil, får han efter 6-17-34, kagstrygning, brændemærke på panden og Bremerholm på livstid. De skal betale sagsomk. hvis de kan.

Holmen, domme 1729-33, Landstingsakt (15 sider) Peder Joensen indkommer 6.7.1733.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 177, Peder Joensen „eschaperer den 20.1.1739 fra Docqven paa Christianshavn".

STA, kopibog 1733-34, s. 148, brev af 1.8.1733 til magistraten i Slagelse med decision på deres regning på sagen. Det fremgår, at Peder Jørgensen nu er blevet henrettet.

STA, kopibog 1733-34 s. 154, selve decisionen: Stiftamtm. afviser, at udgifterne skal deles med landet. Heller ikke med de andre købstæder „og er ikke tilladeligt førend det, som jeg herom agter at forestille

hans May.t., allernaadigst er vorden approberet, at paabyde dennem sligt". Efter hans moderation udgør udgifterne 71-0-2 rd., hvis vagtholdet er fordelt ved omgang. Er det ikke sket ved omgang bliver udgifterne 154-3-2 rd.

6. Sidsel Hansdatter TYVERI Tårnby birk
30.9.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 543) anklager: amtsforvalter Juel

Sidsel har stjålet to gange, men er kun actioneret for det sidste, hvor hun har stjålet 30 slettedaler fra sin madmoder i Tårnby. Hun idømmes at piskes til kagen og Spindehuset på livstid (denne strafkombination findes ikke i lovgivningen). Udgifterne skal betales af hendes beslaglagte gods.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

LAS, Københavns amt, Korrespondance vedr. repartition af ... delinqventpenge 1733-46, Landstingsakt, bilag og regnskab på 42-2-2 rd. Sidsel er anholdt 24.4.1733, birketingsdom 17.7., landstingsdom 30.9., eksekution på Gammel Amagerland 22.10.

7. Niels Pedersen og hustru Maren Pedersdatter TYVERI Tuse herred
23.12.1733 (Sjæ.la. Just.pr. s. 550) anklager: rådm. Christensen

Niels har sammen med en husmand (Forsvar: er ikke søgt tiltalt, Actor: Han er undveget) i Lindebjerre stjålet en kvie eller ko til en værdi af 8 rd. (Forsvar: kvien er ikke blevet vurderet, Actor: den var solgt og slagtet før ejeren vidste noget deraf). Efter 6-17-36, kagstryges, tyvsmærke på panden og Bremerholm på livstid. Hans kone er ikke medvider, men har dølget hvad hun senere erfarede. Hun får 3 år i Spindehuset. Omkostninger betales af deres formue eller lignes på amtet efter frd. 26.9.1732.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

Holb.A., del.regn. 1727-40: Landstingsdom med påskrift, at Niels er kagstrøget og brændemærket 16.1.1734, derefter er de to indsat på Bremerholm og i Spindehus. Ellers intet.

Bremerholm: Niels ses ikke at være indkommet.

1734

u1 Peder Mathiasen HUSTRUVOLD Merløse-Tuse herred
Holmen, domme 1729-33, Domsudskrift af 26.11.1733

Peder har gentagne gange tæsket sin kone og truet med at skyde hende. Efter 6-5-7, 1 år på Bremerholm. indkommer 14.1.1734 og løslades et år senere.

u2 Lars Jørgensen, natmand (jf. sagnr. 1743:5) VOLD Merløse-Tuse herred
Holmen, domme 1734-36: Hjemtingsakt. Dom af 4.2.1734 (43 sider).

Lars er natmand ved Frydendahl. Han dømmes til Bremerholm livstid for morderisk vold.

Holmen, fangebog 1714-39, Nr. 192. Han indkommer 16.2.1734 og undviger fra Rosenborg have 6.9.1740, jf. sagnr. 1743:5.

u3 Philip Stein SELVMORDSFORSØG Vordingborg
STA, del.regn. 1735-42. Philip har forsøgt selvmord 7.4.1734 og sendes til Kbh. 18.5.1734.

u4 Niels Mortensen Kuld JAGTTYVERI Skov- og jagtsessionen på Møn
Olle Jepsen begge af Magleby
Holmen, domme 1734-36, Udtog af jagtsessionsprotokollen af 3.7.1734.

De er unge og har planlagt at skyde efter sælhunde ved Klinteskoven. Deres bøsse er fundet i et hult træ i skoven, men uden lås. De får hver 3 måneder på Bremerholm. Indkommer 26.11.1734, løsgives 26.2.1735.

u5 Jacob Hansen TYVERI Næstved
Holmen, domme 1734-36, Næstved politiretsakt 31.8.1734

Jacob Hansen er grebet med en særk, der ikke er hans. Desuden har han betlet længe. Byfogden Niels Rostgård sender ham til Bremerholm, hvor han dør den 5.2.1736.

STA, del.regn. 1735-42: Jacob sendes til Bremerholm i september 1734.

u6 Mathias Hansen, natmand**LØSGÆNGERI Køge**

Holmen, domme 1734-36, Køge byfogeds politiforhørsprotokol.

Han tages for løsgænger. Bremerholm 2 år (så længe som han har været løsgænger).
 Holmen 1714-39, nr. 211: Han indkommer 12.8.1734 som ærlig fange og løsgives 12.8.1736.
 STA, del.regn. 1735-42: Også noget om sagen.

u7 Anne Knudsdatter**SÆDELIGHED Vordingborg**

STA, del.regn. 1735-42:

Anne er 5 gange besøvet og har født et dødfødt barn. Hun piskes i Vordingborg arresthus af Ernst Reenberg (5 rd.) og kommer i Spindehuset.

1. Niels Laue af Bregninge UGUELIGE OG RYGGESLØSE FORHOLD Ars-Skippinge herred
 17.3.1734 (Sjæ.La. Just.pr.) anklager: fuldmægtig msr. Dinesen for amtmand Frederik Adeler på Gundetved

Holmen, domme 1734-36: Hjemtingsakt: Niels har både i Guds hus og andre steder forholdt sig utilbørligt med skælden og banden, især når han var fuld. Han har lagt sig på kirkevejen foran præsten i Bregninge, Hr Otto Wilbeks, vogn og „gruelig skieldet og bandet og undsagt ham med Ulykker, ia at vilde vove Liv og Blod med ham, den sorte Jydehund med mere“. Ars herredstingsdom 27.2.1734: Bremerholm på livstid. Landstingsdom: kun 2 år. Højesteret 29.7.1734: Livstid.

Holmen, fangebog 1714-39: ærlig fange nr. 217 indkommen 28.9.1734, død 29.8.1735.

Holb.A., del.regn. 1727-40: Regning, som efter revision sættes til 81-2-4 rd. Er anholdt 17.12.1733 til 28.9.1734.

2. Poul Isachsen**MENED sted?**

6.10.1734 (Sjæ.La. Just.pr.)

21.10.1733 har Højesteret dømt Isachsens modpart uskyldig og samtidig pålagt generalfiskalen at tiltale Isachsen for mened. Landstinget dømmer ham som den der køber en anden til at vidne løgn. Han skal være 'mindremand' og straffes på sin boslod efter 1-13-11.

Højesteret, v.pr. 1735, fol. 5, 7.3.1735: Isachsen frifindes, men skal betale underhold og varetægt samt 20-30 rd. til generalfiskalen.

1735

1. Maren Poulsdatter**TYVERI Hagested birk**

12.1.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 26) anklager: Conferentsråd Seidelin

Maren har inviteret underofficer Caspar Geislers hustru over til sig og budt hende på kål. Mens Marens mand så underholdt Caspars hustru, er Maren gået til Caspars hus. Her har hun opbrækket en kuffert og stjålet værdier for 60. rd. Efter 6-17-36, kagstryges, brændemærkes, Spindehus livstid.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Landstingsakt og korrespondance. Tyveri er sket 29.11.1734. Hun er pågrebet et par dage efter i Københavns port, hjemtingsdom 24.12., landstingsdom 12.1.1735. Den 17.1. skriver Seidelin til kongen og beder om nåde (hun er over 60, var fuld og angreder nu). 28.1.1735 benåder kongen hende for kagstrygningen og brændemærket. Skarpretter Reeberg er mødt op den 26.1. men får at vide, at straffen er udsat. Han kræver sine 9 rd. og kørselsomkostninger og får dem.

2. Olle Rasmusen**DRAB Egholm birk**

9.2.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 29) anklager: ridefoged på Egholm Jacob Dall

Olle har slået Jens Jørgensen ihjel efter et klammeri. Efter 6-6-1, halshugges og begraves på kirkegården uden ceremoni.

Danske Kancelli og Højesteret: Intet.

3. Kirsten Olsdatter, Anne Truelsen og Maria Hansdatter, Marboelille FOSTERDRAB Tårnby birk
 9.3.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 34) anklager: amtsforvalter Juul

Kirsten har født hos sin mor og også en anden kvinde var til stede. Hun har imidlertid gentagne gange – også under selve barselen – benægtet graviditeten for sin madmoder og andre. Barnet siger hun var dødfødt. Derfor fødsel i dølgsmål. Efter 6-6-7, halshugges, hoved på stage og kroppen nedgra-

ves i jorden. Moderen Anne Truelsen kendes skyldig i at have hjulpet med at holde det hemmeligt. Hun idømmes Spindehuset på livstid. Kvinden Maria Hansdatter har skjult det noget, men var til sidst den som anmeldte sagen for bondefogden. Hun idømmes oven i den arrest hun har været underlagt „Fængsel paa Vand og Brød i fiorten Dage“.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 140 (nr. 227), 20.5.1735: Indstævning af sagen for Højesteret.

Højesteret, v.pr. 1735, fol. 147b, 27.6.1735: Indstillingen er, at Kirsten og Anne ikke kan befries for Landstingets dom, men at der kan indstilles til kongelig nåde.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 264 (nr. 419), 26.8.1735: At kongen har formildet Højesterets dom. Kirsten skal arbejde i Spindehuset i halvandet år og moderen befries for straf.

4. Hans Møller SODOMI Kalundborg

9.3.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 34) anklager: Mads Leerager

Omgængelse med hest, Efter 6-13-15, bål og brand.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 87, (nr. 152), 1.4.1735: Kongen benåder til at halshugges med sværd før han brændes.

RA, DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1735/152: Heri ansøgning på vers fra Hans om at måtte halshugges med sværd først. Kopi af bekendelse og bytingsdom. Justitiarius Braems indstilling herom og Kancellikollegiets og Konseillets afgørelse.

LAS, Kalundborg rådstue, kopibog over udgåede breve til kollegierne og andre myndigheder 1709-43 (nr. C 5) s. 370: regning af 31.12.1735 på sagen. Regning før revision på 195-5-3 rd., Hertil en regning på en desertør, Jens Nielsen på 20-4-3. Disse to reducerer stiftamtmanden til 131-5-1-rd. Anholdt 24.1.1735, bytingsdom 21.2., landstingsdom 9.3, kongebrev 1.4., henrettelse 19.4.

5. Jens Andersen Glarmester TYVERI Dragsholm birk

9.3.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 35) anklager: cammerjunker Lente von Adeler

Tyveri af 20 pd. bly af Vallekilde Kirke. Efter frd. 8.10.1725, hænges, men kongen spørges først.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning og bilag: Han pågribes 2. gang 10.2.1735, er fængslet i Holbæk 15.2.-21.7.1735, føres til Landstinget 15.3.1735. 21.7.1735 betaler ridefogden ved Dragsholm, Rasmus Kølholt, C.E. Puhan godt 10 rd. for kagstrygning, det sker i Vallekilde. Bysvenden i Holbæk får 3,2 rd. for at følge delinkventen dertil og for at slutte i og af jernet samt fortæring. Samlet regning: 124,1,8.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 98 (sagnr. 163-65), 15.4.1735: Indstævnes for Højesteret.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 205 (sagnr. 334 og 340), 8.7.1735: Højesteret har 7.6. dømt ham til hængning, kongen formilder dommen til kagstrygning og Bremerholm på livstid.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 245: Indkom som uærlig 12.7.1735, dør 25.2.1736

6. Jens Laumann og Jens Diderichsen TYVERI Slagelse

9.3.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 35) anklager: birkefoged Jens Buk

Sagen ikke ført korrekt. Tilbagevises til korrekt førsel.

STA, del.regn. 1735-42: Ang. et indbrud i Slagelse 22.8.1734.

7. Mikkell og Hans natmænd i Kalundborg TYVERI Ars-Skipperinge herred

Maren Mikkell Natmands og steddatter Anne Marie

Margrethe Frantsdatter, Hans' kone (jf. sagnr. 1735:10)

Birthe Nielsdatter – Mikkell og Hans' søster

Anders Natmand i Næstved og kone Anne Olsdatter

Margrete Jensdatter, tjenestepige hos Anders

Frantz Natmand i Ringsted og kone Maren Andersdatter

Christen Frantsen, hans 15-årige søn

Mads Andersen natmand

Peder Hemmingsen natmandsknægt

Thorkild Isachsen natmandsknægt

Anders Nielsen Rytter (80 år) og hustru Marie

Morten Andersen, hans søn

Morten Skrædder og hustru Bodil fra Kaastrup

Søren Nielsen Kaare fra Istebjerg

Niels Smed fra Ugerløse

Jens Andersen Smed og hustru Magdalene fra Hjembæk

Niels Christensen fra Kjærby

11.5.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 40) anklager: Niels Lind, forvalter på det kalundborgske gods

Den kalundborgske natmandssag. Natmændene har begået mange tyverier af kvæg og heste på marken. Anders Rytter har småstjålet gennem 40 år, hans kone er mistænkt for småtyveri. Morten Skrædder har haft omgang med natmændene, Søren Kaarde har stjålet nogle ting, bl.a. en sølvkærde, som han dog har betalt tilbage. De to smede er mistænkt for hæleri og tyveri med Anders Rytter. Niels Christensen er mistænkt for medvideri i et 9 år gammelt tyveri.

Mikkel, Hans, Anders, Frantz og Mads natmænd dømmes til galgen, da Frantz og Mads er døde i arresten og begravet i galgebaken idømmes, at deres navn skal slås på galgen. Peder Hemmingsen efter 6-17-37, at kagstryges, brændemærkes og strafarbejde livstid. Thorkild Isachsen er 15 år, derfor pis-kes i fængslet og tugthuset i 4 år. Anders Rytter synes man ikke at kunne straffe pga. hans alder. Han landsforvises. Margrethe Frantsdatter: kagstryges og Spindehuset på livstid. Maren Mikkel Natmands, Margrethe Jensdatter, Birthe Nielsdatter: Spindehuset på livstid. Anne Olsdatter: Spindehus i 3 år. Maren Andersdatter: Spindehus 1 år. Anne Marie, Maren Natmands 11-årige datter: Spindehus 1 år. Christen Frandsen frifindes. De øvrige 9 frifindes.

Højesteret konfirmerer de tre dødsdomme og de to begravelser i galgebakken. Margrethe Frantsdatter befries for kagstrykning. Anne Olsdatter, Maren Andersdatter og Anne Marie frifindes.

STA, del.regn. 1735-42: Sagsudskrift, regning med bilag. Er efter fradrag 2398 rd. Datoer: Anholdt 29.11.1734, herredstingsdom 30.4.1735, landstingsdom 11.5., højesteretsdom 16.7., kgl. res. 26.8., eksekution 13.9.

Sjæll. tegn. 1735-36, fol. 264 (sagnr. 418), 26.8.1735, Konfirmation af Højesterets 3 dødsdomme.

Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 425, 11.8.1747: I anledning af dronningens glædelige forløsning løslades på kasserer i Børnehuset Cordt Ernst Biermanns anbefaling Margrethe Frantsdatter og Birthe Nielsdatter.

8. Jens Laumann Bødker og Jens Diderichsen (jf. sagnr. 1735:6) TYVERI Slagelse

8.6.1735 (Sjæ.la. just.pr. s. 46) anklager: Jens Buck

Tyveriklagen frafalder, men de to skal betale sagens omkostninger.

9. Rasmus Jensen = Blåniels TYVERI Ringsted

13.7.1735 (Sjæ.la. Just.pr. s.49) anklager: byfoged Jørgen Jacobsen Friis

For kirkerøveri efter 6-6-1 og 4 og 39, hjul og stejle.

STA, del.regn. 1735-42: Regning på 480-3-1 rd. som modereres til 168-1-0 rd. og bilag. Han dømmes for indbrud og tyveri i Sct. Bendts kirke i Ringsted 23.8.1734. Han fanges den 19.1.1735 på 'Biærged' ved Roskilde. 23.2 bryder han ud af arresten. 14.4 fanges han igen i København. Det fremgår af regningen, at han 23.8.1735 sættes på hjul og stejle ved Ringsted.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 239 (sagnr. 384), 12.8.1735: Han har begået adskillige kirkerøvier. Kongen formilder landstingsdommen til hængning. OBS – men han stejles altså alligevel!

10. Margrethe Frantsdatter (jf. sagnr. 1735:7) BLODSKAM Kalundborg

23.11.1735 (Sjæ.la. Just.pr. s.63) anklager: anklager: generalfiscal Ursin

Blodskam for at have haft omgængelse med de to natmandsbrødre, Anders og Hans. Efter 6-13-14, halshugges og brændes. I sag 1735:7 er hun idømt Spindehuset på livstid, og sat i Spindehuset 20.10.1735.

STA, del.regn. 1735-42: Leeragers regning på hendes forsvar ved byting og landsting af 23.11.1735.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 428 (sagnr. 36), 3.2.1736: At sagen skal indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. 1736, fol. 73, 21.3.1736: Delte meninger, 3 vil konfirmere landstingsdommen, 8 vil tilbagevise sagen fordi den er for dårligt oplyst, 2 vil konfirmere underrettsdommen på livstid i Spindehuset, 2 vil indstille til kongen om benådning.

DK, Supplikprotokol 1. halvår 1747, nr. 1079: Poul Jørgensen Brøchner, natmand i Køge og Margrethe Frantsdatters stedfader ansøger om løsladelse af Anne Margrethe fra Børnehuset. Direktørerne for de Fattiges Væsen fortæller, at hun er indkommet 20.10.1735 efter en Højesteretsdom på livstid. Hun har nu i 12 år i stilhed forrettet sit arbejde i Børnehuset og fortæller, at hvis hun frigives vil hun begive sig til natmanden i Køge. Sagen forelægges fra Kancellikollegiet til Konseillet, som forelægger den for kongen, der afslår ansøgningen 24.6.1747 (afslaget fremgår af DK, Kancelliprotokol 1747s. 173). OBS men hun løslades kort efter, jf. sagnr. 1735:7.

1736

u1 Niels Olsen

TYVERI Ringsted

STA, Kopibog 1737, under 2.3.1737:

Omkostninger: 18-0-4 rd.

u2 Simon Hugger og Karen Sørensdatter

SÆDELIGHED Ringsted

STA, kopibog 1737, under 2.3.1737

„In puncto adulterii cum annexis“. Omkostninger 48-4-10 rd.

u3 Lars Madsen gevaldiger (fangevogter)

FORSØMMELSE Møn herred

Holmen, domme 1734-36, Møns herredsting 13.8.1736.

Han idømmes strafarbejde på Bremerholm i 2 år fordi han, synes det forsægtigt, har ladet den for groft tyveri til kagstrygning m.m. dømte, Niels Pedersen Væfver, undslippe af arresten.

Holmen, fangebog 1714-39: fange nr. 276 indkommer 5.9.1736 og dør 9.12.1736.

1. Peder Jacobsen,

TYVERI Dragsholm birk

Jens Sørensen landsoldat og hustru Stine Larsdatter

25.1.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.67) anklager: forvalter Niels Bang

Der er 1.5.1735 under prædiken, mens ejerne var i kirke, begået indbrud i en gård i Tengslemark. 120 rd. er bortkommet. Jens, Peder og Stine anholdes 3.5. Peder bekender, at han og Jens har begået tyveriet. Derefter flygter han (25.9.). Jens og Stine benægter imidlertid alt, trods en del indicievidner mod dem. Birketingsdom: Alle 3 efter 6-17-36, kagstrygning, brændemærke og livstidsstrafarbejde. Landstinget dømmer Lars til kagstrygning, brændemærke og livstid, Jens til 4 år på Bremerholm og Stine frifindes.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning og korrespondance om forskud til Niels Bang fra Rentekammeret.

STA, del.regn. 1735-42: Højesteretsakt med birke- og landstingsdom, Regning med bilag, korrespondance m.m.: Højesteret konfirmerer 28.4.1736 Peders og Stines landstingsdom og frifinder Jens. Tyveri 1.5.1735, anholdt 3.5., birketingsdom 19.8., Landstingsdom 25.1.1736, Højesteretsdom 30.4.. Amtmand Adeler sender først dommen til etatsråd Bang på Dragsholm den 8.9. – og Jens Sørensen frigives derfor først da. Regning på 535 rd.

Sjæ. Stiftamt, Kopibog 1737, 27.4.1737: Regningen godkendes til 405-0-29 rd.

2. Maren Pedersdatter af Bjergby

MORD Frydendal birk

25.1.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.69) anklager: generalinde von Eynden

Maren har dræbt sin trolovede fæstemands 3-årige barn. Efter 6-6-1, halshugges og begraves uden ceremoni.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 468 (sagnr. 100), 24.2.1736: Hun vil ikke anke landstingsdom. Kongen konfirmerer den.

3. Anna Aagesdatter

MORD Førslev, Harrested, Saltø birk

25.1.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.69) anklager: forvalter Knud Jenssøn for C.A. von Plessen, Førslevgårds gods

Anna har med velberåd hu dræbt sin madfaders, Jørgen Frost boende i Kochholm på Castrupgård gods, ca. 3-årige drengebarn. Efter 6-6-1, halshugges og begraves uden ceremoni.

Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 480 (sagnr. 116), 2.3.1736: Anna vil ikke anke landstingsdom. Kongen konfirmerer den.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 22-1-8 rd. Brev af 17.3.1736 fra Herlufsholm, at Anna udstod sin straf den 16.3.1736. Datoer: Drab 13.12.1735. I arrest på Førslevgård fra 13.12.1735. Hjemtingsdom 16.1.1736 (halshugges med sværd og hoved på stage). Landstingsdom 25.1.1736. Kgl. konfirmation 2.3.. Eksekution 16.3.

4. Anna Bendtsdatter

TYVERI Sted?

22.2.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.71) anklager: amtsforvalter Juel (Skjoldenæsh. birk? Tårnby birk?)

For ringe tyveri, piskes i fængslet og 6 år i Spindehuset.

5. Kirsten Boesdatter MEDVIDERI Ringsted
22.2.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.71) anklager: byfoged Jørgen Jacobsen Friis
Frikendes for medvideri i Blå Niels' tyveri (jf. sagnr. 1735:9), men skal for sin grove mund udstå kir-
kens disciplin.
STA, del.regn. 1735-42: Kirketyvens hustru, i arrest 9.7.1735 til 2.3.1736 'Hvor hun stod skrifte herudi
kirken, Ringsted'
6. Hans Aversie af Vester Egede TYVERI Tybjerg herred
18.4.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.74) anklager: Ane von Helt
Frikendes for tyveri.
7. Christen Hansen ved Holbæk MORDBRAND Birkholm birk
16.5.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.76) anklager: Key Poulsen
Christen har sat ild på et hus i Vendet by (Vented i Mørkøv sogn) hvorved tillige tre andre huse og
en gård er nedbrændte. Efter 6-19-1, hjul og stejle.
Sjæll. tegn. 1735-37, fol. 629 (sagnr. 309), 3.8.1736: Kongen konfirmerer landstingsdommen.
Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning, som efter moderation er 100 rd. Mordbrand den 31.3., Lands-
tingsdom 16.5., eksekution 17.8.
8. Ane Chatrine Jensdatter FOSTERDRAB Løve herred
16.5.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.76) anklager: konferentsråd Laurs Bentzon, Søbeygård
Ane har uden ægteskab avlet 4 børn. Det sidste har hun født i dølgsmål – hun siger det var dødfødt
– og kastet det i en brønd. Efter 6-6-7 og 8, halshugges hoved på stage, nedgraves.
Holb.A., del.regn. 1727-40, landstingsakt, kgl. res. og regning med bilag: Hun anholdes 16.4, arrest i
Høng, Løve herredstingsdom 3.5., landstingsdom 16.5., kgl. res. 3.8., henrettelse 21.8.1736.
9. Olluf Christophersen MORDBRAND Bistrupgård birk
16.5.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.76) anklager: Lorentz Kleist
Forsøgt mordbrand i vildelse. Egl. henrettes efter 6-19-1, men i stedet Bremerholm livstid.
Holmen, domme 1734-36, såvel landstings- som Bistrupgård birketings sagsakt.
Holmen, fangebog 1714-39, nr. 268 Olluf indkommer 7.6.1736 og dør 24.9.1739.
10. Christian Berger, Anne Ollufsdatter SÆDELIGHED Førslev, Saltø og Harrested birk
25.7.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.80) anklager: forvalter på Førslevgård Knud Jensen
Anne bekender kort før sin død at have avlet 2 børn for 7 og 14 år siden med sin søsters mand CB.
Sagen afvises. Ugyldigt bevis.
Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Brev fra Laurids Lunov af 13.17.1736, at han skal forsvare/anklage
Berger ved Højesteret. Brev af 16.11.: sagen er ikke kommet for endnu, men det gør ikke så meget, da
Berger er løsladt.
11. Elias Laursen MORDBRAND Førslev, Saltø og Harrested birk
25.7.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.80) anklager: forvalter Knud Jensen
Elias har sat ild på 2 gårde i Hyllinge. Sædedegnen i Krummerup attesterer, at han er født i 1722
og således umyndig, dom: Spindehus til han er myndig, derefter Bremerholm på livstid.
Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 27-0-14 rd. Pågrebet 15.3.1736, landstingsdom 25.7.,
sendt til Spindehuset 11.9.
12. Stine Laursdatter, Højbye TYVERI Dragsholm birk
19.9.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.83) anklager: forvalter Niels Bang
Beskyldt for tyveri, men frifindes.
13. Anne Marie Jensdatter MORD Skjoldenæsholm birk
17.10.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.85) anklager: grev Laurvig ved forvalter Hans Friedrich Lytken
Anne Marie har 25.8. skåret struben over på sit eget 8-årige barn uden noget motiv. Efter 6-6-1 og
7, halshugges med sværd, hoved på stage, kroppen nedgraves.
RA, DK, Resol. skrevne på supplicationer, domme m.m. 1730-46, fol 278, 17.10.1736: Da Anne Marie
ikke har ønsket appel, konfirmerer kongen dommen.

14. Anne Jørgensdatter ÆRESSPØRGSMÅL I TYVSSAG Roskilde
19.12.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.88) anklager: byfoged Holmann Roskilde

Anne kom til Roskilde for at prange med heste, men hun havde ikke et rejsepas, og sattes så i fængsel. Under arresten led hendes heste overlast. Hun får 20 rd. for uberettiget fængsel, men da hun er kendt for småtyveri, og det er så usædvanligt, at en kvinde pranger med heste, så er det ikke rimeligt at en ærlig mand – byfogden – også skal betale 20 rd. for tilføjet spot og skade.

15. Torben Statz VOLD Helsingør
19.12.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.89) anklager: Jacob Jørgensen

Begge ansat hos konsumptionsforpagteren i Helsingør, Jacob har overfaldet Torben. Torben har uberettiget sat Jørgen i arrest.

16. Jørgen Jørgensen MAJESTÆTSFORNÆRMELSE Kalundborg
19.12.1736 (Sjæ.la. Just.pr. s.90) anklager: Jørgen Friis, byfoged Kalundborg
Han har truet kongen m.v., men er afsindig.

17. Nicolai Christian, natmandsdreng i Roskilde MORDBRAND Kommissionsdomstol
Jens Bendixen, deserteret mariner MEDVIDERI I MORDBRAND, TYVERI
Mathias Tambour, hans hustru Margretha og børnene Rasmus og Pernille LØSGÆNGERI
Johann Henrich (eller Hans Christian) Gotfried LØSGÆNGERI
Jens Andersen Skaaning og søn Peder Jensen Skaaning SMÅTYVERI, LØSGÆNGERI
Anna Bøsssemager

STA, korrespondance vedk. Roskilde 1734-36: Breve vedr. opdagelse og forfølgelse af mordbrandsagen.

Den 4.10.1735 påsættes en stor brand i Roskilde. Efterfølgende den 18. og 24.10 påsættes nye mindre brande. Byen er meget oprevet. I et politiforhør bekender natmandsdrengen Nicolai Christian, at det er ham. Som årsag til bekendelsen siger han „at som hand, efter at hand en Tid lang hafde været meget hart fristed af Satan, fant hand i gaars Aftes nogen Guds Aands Bevægelse hos sig, da Byskriver Hartmann var hos ham i hans Arrest og talte noget bevægeligt til ham, og havde derpaa begieret af Byskriveren en Bog, dens bedendes Kiæde kaldet, som hand og hafde faaet, og siden læst udi, hvorved hand fant sig bevæget og hengiven til Sandheds Udsigelse“.

I løbet af efteråret nævner han en række medskyldige, som efterhånden pågribes rundt om i landet. Da nogle er militærfolk, nedsættes en kommissionsdomstol bestående af oberst von Schubhut, oberstløjtnant Schack, justitsråd Christensen og Peder Bentzon Mylius. Kommissionen afsiger dom 29.8.1736.

Jens og Peder Skaaning frikendes for mordbrandssagen, men kendes skyldige i et lille tyveri og løsgængeri. Peder, der er døvstum, sendes allerede 18.11.1735 til Bremerholm på livstid efter kgl. resolution. Jens, som er over 80 udvises af Roskilde.

Mathias Tambour er aftakket soldat. Han, hustru og børn frikendes for mordbrandsanklagen, men de er medvidere og af deres egen tilståelse fremgår, „at de ere liderlige Landstrygere, som har løbet om med noget Tatterpak, kand derover tale Tattersproget, som i Commissionen af dem er hørt tales, og at Mathias Tambour samt Hustroe har baaren Blyetegn paa deres Bryst, som et sædvanligt Kiendemærke, at de skulle være behæfted med den slemme Syge, og under saadan Prætext søgt Almisse“. Desuden har de stjålet. Kommissionen dømmer Mathias til Bremerholm og hustruen til Spindehuset på livstid. De to børn får hver 8 år i Spindehuset. Johan Henrich Gotfried har vist ca. samme generalieblad og får også Bremerholm på livstid. Højesteret og kongen konfirmerer.

Anna Bøsssemager har måske været medvider, hun frifindes. Arresten har været nok.

Jens Bendixen er medvider i mordbranden. Han har brudt ud af arresten, „besteg det kongelige Palais“ i Roskilde og stjålet nogle nøgler. Kommission og Højesteret dømmer til galgen, kongen formilder til kagstrykning og Bremerholm på livstid.

Nicolai Christian dømmes af kommissionen til hjul og stejle. Højesteret ændrer dommen til at brændes (nogle højesteretsdommere ønsker dog stejle-straffen, fordi de mener, at den anses for værre end at brændes). Kongen konfirmerer højesteretsdommen, dog at Nicolai Christian først kvæles på retterstedet.

STA, kopibog 1737, under 2.3.1737: Efter moderation udgør den samlede udgift 1478-4-1 rd.

STA, del.regn. 1735-42: Diverse regninger for mordbrandskommissionen 9.4. – 29.8.1736. Samt boopgørelse ved Sorø byfoged af 3.11.1736 over Jens Andersen Skaanings bo.

Musketer Ole Christian og kone Anne Christine Christians

Generalauditøren (Landetaten), Justitsprotokol 1735-37, s. 857, 16.8.1736.

Ole har været anklaget i mordbrandsagen, men frikendt derfor. Derimod har han og konen nogle år været i selskab med tatere her i landet og lært deres sprog, strejft omkring m.m. Derfor idømmes de, at deres lange fængsel er rimelig straf. 12.11.1736: Kongen konfirmerer, men hvis de gør det igen, forvises de landet.

1737

u1 Hans Jørgen Grønvey og Morten Ibsen

TYVERI Køge

Holmen, domme 1737-39, Køge Bytingsakt (62 sider) om de tos tyveri af en kuffert. På grund af deres lange ophold i rådhuskælderen i Køge og i Stokhuset i København, modereres deres straf til at Hans Jørgen skal miste sin hud i fængslet og hvis han ikke kan betale, have 2 år på Bremerholm. Morten skal for at dølge og hæle betale for tyveriet, og kan han ikke da et halvt år på Bremerholm. Deres forhør begynder i inkvisitionskommissionen i Kbh. Dom afsiges i Køge den 7.10.1737. Hans Jørgen mister huden 22.3.1738

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 347 Hans Jørgen Grønvey indkommer 10.4.1738 som ærlig og dør 14.12.1738. Nr. 348 Morten Ibsen indkommer 10.4.1738 som ærlig og løslades 9.10.1738.

STA, del.regn. 1735-42: Diverse regningsmateriale

u2 Gotfried Hansen

TYVERI Roskilde

STA, del.regn. 1735-42: Indbrud under gudstjenesten 23.3.1737. Han hænger sig i rådhuskælderen. Hans Hansen natmand får 5 rd. for at begrave ham.

STA, Kopibog 1737, 30.3.1737: Stiftamt. skriver til byfogden, at han underhånden skal prøve at få tyvens pårørende til at begrave ham. Ellers må han få ham begravet i galgebakken. Detaljer om hvordan.

u3 Birthe Reebslagers

TRUSLER OM ILDEBRAND Slagelse

STA, del.regn. 1735-42: Kopi af dom. Hun har undsagt og truet Slagelse med ildebrand. Pågrebet 31.12.1736, er gammel og skrøbelig. Sættes i Børnehuset 13.3.1737.

u4 Sabina Hellesdatter

TYVERI Slagelse

STA, del.regn. 1735-42: Arresteret efter ritmester Bardenfleths forlangende. Hun flygter ca. 13.2.1737. På stiftamtmand Gersdorfs ordre opgives sagen og Sabine forvises Slagelse med sin moder, der har underholdt hende i arresten.

u5 Keyser, aftakket rytter og hustru

TYVSMEDVIDERE Slagelse

STA, del.regn. 1735-42: Sagsakten i kopi. De har købt hør og rug af de 2 ryttere Christen Post og Niels Eskildsen, begge af generalmajor Kaases regiment. Rytterne havde stjålet kornet fra købmand Hans Ostenfeldt, Slagelse. Ostenfeldt forlanger dem sagsøgt som medvidere. De frikendes men skal betale omkostninger og forvises byen. 13.5 – 2.9.1737.

1. Otto Christian Brasch

DRAB Ringsted herred

13.2.1737 (Sjæ.la. Just.pr. s.92) anklager: grevinde Schach (til Giesegård)

Otto har i Ørslev Kro med sin hirschfænger såret bonden Christen Poulsen, der dagen efter er død. Bonden har først truet ham med en greb. Otto sættes i arrest. Han frifindes for drab, men skal betale sagsomkostninger.

2. Bondedrengen Christen Nielsen

DRAB Tuse herred (jf. 1727:1 Hellegaard)

10.4.1737 (Sjæ.la. Just.pr. s.97) anklager: Hellegaard

Christen har i våde dræbt en anden tjenestedreng. Han idømmes 40 lod sølv eller fængsel i 4 uger, hvis han ikke kan betale.

3. Frands Rasmusen Krag

ROVMORD Møn herred

5.6.1737 (Sjæ.la. Just.pr. s.102) anklager: forvalter Smet

Frands har bestjålet og kvalt Maren Rasmusdatter i Damme på Møn. Efter 6-9-1, halshugges, hoved på stage, nedgraves.

RA, DK, Resol. skrevne på supplik. 1730-46, fol. 350, 9.8.1737. Fordi Frands frivilligt har bekendt misgerningen formilder kongen dommen til at hoved og legeme efter eksekutionen må begraves på kirkegården.

RA, DK, Konk. og indl. til sjæll. tegn. 1737/435: benådningsansøgning, korrespondance.

4. Mads Nielsen VOLD Mørløse-Tuse herred
4.12.1737 (Sjæ.la. Just.pr. s.111) anklager: Friderich Winter
For vold på Brorfelde gade og hellidagsbrøde, pengebøder.

1738

u1 Husmænd Jens Jensen, Odstrup og Søren Jensen, Svinninge TYVERI Dragsholm birk
Holb.A., del.regn. 1727-40. Sagsakt fra Dragsholm birketing, korrespondance om sagsrejsning og omkostninger. De er i Sneilerup i Grevinge sogn brudt ind om natten og stjålet en bryggerkedel. Samme nat er de brudt ind i en gård i Kieldstrup og har stjålet tøj og sko fra tjenestekarlen. Efter 6-17-32, at miste deres hud i fængslet. Arresteret 9.4., birketingsdom 18.4., piskes den 23.5.

0. Anders Olsen, Vægter i Ringsted BORTRØMT, FALSK PAS Borreby birk
8.1.1738 (Sjæ.la. Justpr. s. 115) anklager: Søren Lintrup
Anders har ladet sig forlede af natmanden i Ringsted til at rømme fra sin tjeneste. Natmanden har også givet ham et falsk pas. Sammen har de så forladt Ringsted med den plan at tage ud af landet. Anders bliver imidlertid pågrebet på Stignæs i fb. med en almindelig tiggerjagt på Sjælland. Birketinget dømmer ham efter 3-19-16 til 3 år på Bremerholm. Landstinget dømmer ham til vand og brød i 6 uger. Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 13-1-8 rd. og bilag. Pågribes 4.12., birkedom 21.12., landstingsdom 8.1.,
Borreby Birk, Tingbog 1736-70: fol. 26-27, 14.-21.12.1737.

1. Christian Iversen Orøe og Christen Nilsen TYVERI Knapstrupgård birk
5.2.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.117) anklager: Key Poulsen
Orøe har været matros på Holmen. Han har på Knabstrup Gods, hvor han tjente ejeren general-major Dombrock, stjålet for 2 rd og 4 mk. Da det er sket ved indbrud om natten, dømmes han efter frd 4.3.1690 til hængning. Nilsen har været med til planlægning og har hælet, han dømmes til miste sin hud og forvises amtet.
Holmen, domme 1737-39, Landstingsdom (4 sider) med påskrift at de ikke vil anke (28.2.1738). Sagen forelægges kongen, som 21.3.1738 benåder Orøe til kagstrygning og Bremerholm på livstid. Nilsens dom skal stå ved magt. Skarpretter Reeberg kagstryger Orøe 2.4.1738 og får 5 rd + 4 rd. og 4 mk. i vognleje. Nilsen piskes af bysvenden i Holbæk 2.4.1738, der får 4 mk. + 1 rd. i vognleje. Derefter ledsages Nilsen ud af amtet af 2 bønder.
Holmen, fangebog 1714-39, nr. 346: Orøe indkommer 5.4.1738 og dør 14.12.1740.
Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning er efter eftersyn på 157-0-4 rd. De arresteres 26.11.1737, eksekution 5.4.1738.

2. Peder Hansen fra Frankerup VOLD Ars herred eller Vester Flakkebjerg herred
5.3.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.119) anklager: Peder Pedersen og Zacharias Jespersen
Peder Hansen idømmes voldsbøder og at betale for sin arrest.

3. Thomas Binderup TYVERI Ringsted-Tybjerg herred
7.5.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.124) anklager: Hans Danckvart Paasche
Han er gået ind i et fæhus i Siersted om natten (ikke indbrud) og har stjålet en stud til en værdi af 4 – 8 rd. I 1732 (17.11.) da han var ved militæret, dømmes han til galgen for tyveri, men benådedes af kongen til 12 gange stigremmeløb og 1/2 års fæstningsarbejde på Citadellet i Friderichshavn (jf. bilag B sagnr. 1732:7). Nu dømmes han efter 6-17-33 til at miste sin hud, brændemærkes på ryggen og Bremerholm på livstid.
Holmen, domme 1737-39, De tre domme ilagt: Herredstingsdom af 23.4.1738: Hænges,

Landstingsdom 7.5., Højesteret 28.6.: kagstryges, tyvsmærke på pande og Bremerholm på livstid. Eksekution 19.7.1738.

Holmen, fangebog 1714-39: nr. 363: Thomas indkommer som uærlig 21.7.1738 og overføres efter kgl. befaling af 9.9.1738 til fæstningen Nyborg den 8.10.

4. Peder Pedersen TYVERI Store Hedinge
7.5.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s. 124)

Han har natten mellem den 8. og 9. januar stjålet tøj for 22 rd. fra et hus i Store Hedinge og solgt det til en soldat i Kbh. Han nægter sig skyldig. Byfogden dømmer ham til hængning. Landstinget dømmer ham til Bremerholm på livstid.

Holmen, domme 1737-39, Landstingsakten (22 sider), med påskrift 18.6.1738, at Peder er tilfreds med dommen.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 356: Indkommer som ærlig 19.6.1738. Undviger fra Rosenborg have 8.10.1740.

5. Ridefoged Mølmark VOLD Ramsø herred
4.6.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.125) anklager: Søren Seidelin på Adrian Laursens vegne
For vold mod sin søster, en husmandskvinde i Hønske på Benzonseje. Voldsbøder.

6. Christen Jørgensen TYVERI Dragsholm birk
13.8.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.129) anklager: Hans Nielsen Holm

Han har stjålet 4 skæpper korn. 11.3.1729 dømtes han til at miste sin hud for tyveri af 2-3 skp. korn, men dommen udførtes ikke. Nu dømmes han efter 6-17-32 til at miste sin hud i fængslet, 4 md. strafarbejde i Korsør fæstning og forbud mod at vise sig i Høbye sogn.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning med bilag. Den er på 90-1-10 rd. Arresteres 19.5. i Nykøbing, landstingsdom 13.8., pisk af bysvenden i Nykøbing 19.8. (1 rd.).

7. Johanne Jensdatter, feldberederenke HÆLERI Helsingør
17.12.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s.135) anklager: procurator Krag

Hun har købt varer fra Laurs Andersen Pihe og hans 'Qvinde', der er fra Skåne og i 3 år har løbet om her i landet. Efter frd. af 6.1.1683 må man ikke handle med personer, som ikke er godkendt af magistraten. Derfor efter 6-17-32, at miste sin hud og betale sagens omkostninger.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol 583, 19.2.1740: Sagen indstævnes for Højesteret.

8. Kirsten Krogs og Maren Mikel Ringers SÆDELIGHED Næstved
17.12.1738 (Sjæ.la. Just.pr. s. 135) anklager: Anders Kruse

Ved underretten har de tilstået at Maren – efter samleje med en fremmed – efter Kirstens forskrifter har søgt at fordrive det frygtede foster. Hertil nogle 46 år gl. fosterfordrivelsesbekendelser. De nægter imidlertid alt ved Landstinget. Maren idømmes en bøde og kirkens disciplin og Kirsten kirkens disciplin og 2 år i Spindehuset.

STA, del.regn. 1735-42: Sagsakter m.m.

1739

u1 Lars Pedersen Klovbye TYVERI Ars-Skipinge herred
Holb.A., del.regn. 1727-40, sagsakt fra Ars herred og regning på domsafsigelse. Lars har stjålet en stud i Rugtved og solgt den i Rørby. Da han anklages benægter han først, men flygter så. Niels Lind har ført sagen mod ham ved Ars herredsting selvom han er rømt. Udgifter 16 rd. Sagen rejses 6.6. og dommen fældes 19.9.

u2 Johan Didrichsen TYVERI Flakkebjerg herred
Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 45-4-10 rd, modereret til 42-5-2 rd., bilag, breve.

Johan red i sept. 1738 bort med en hest. 2.10. anholdtes han på Kronborg. Sag indledes 30.-10.1738. Forsvarer S. Lintrup, anklager Basnæs herskab. Han dømmes 5.2.1739 til at miste sin hud og gå 8 mdr. i Korsør fæstning. Brev af 2.3.1739 fra C. Bagge (forvalter på Basnæs?), hvor han beder om,

at portneren eller slutteren på Antvorskov må sendes til Basnæs for at piske Johan inden lukte døre.

1. Jens Bruuse VOLD Sted?

18.2.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s.138) anklager: Anders Olsen

Anders' påstande om, at Jens har forulempet og arresteret ham afvises, derfor dømmes Anders til voldsbøder for at have slået Jens. Forud er gået en bytingsdom.

2. Jens Madsen TYVERI Dragsholm birk

18.3.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s.140) anklager: forvalter Niels Bang

Jens har for 2 år siden stjålet 2 skæpper havre, og stod derfor 4 timer i gabestokken på Grevinge kirkegård med amtmand Adeler's 'consens'. Nu har han imidlertid stukket 2 svin ned og taget dem med sig. Efter 6-17-33, at kagstryges, brændes på ryggen og arbejde i Korsør fæstning på livstid.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Regning på 117-0-30 rd. og højesteretsdom: At Jens skal miste sin hud i fængslet, betale tvigæld med 2 rd. og have sin hovedlod forbrudt. Tyveri begået 3.-4.1., landstingsdom 18.3., højesteretsdom 11.6., straffet 4.7. i Ulkerup arresthus.

3. Niels Christian TYVERI Ars-Skipinge herred

18.3.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s.140) anklager: etatsråd Adeler

NC er i Eskebjerg gået ind i et fæhus og har taget en ko. Ejermændene har dog taget den igen. NC tilstår imidlertid, at han også for et og to år siden har stjålet hhv. én og to køer, taget dem med til Roskilde og Gadstrup og solgt for 4 og 8 rd. Efter frd. 4.3.1690 dømmes han til galgen.

RA, DK, resolutioner skrevne på supplicationer, domme m.m. 1730-46, fol. 473, 27.4.1739. Kongen formilder landstingsdommen til 2 år i Bremerholms jern.

Holb.A., del.regn. 1727-40 (det generelle læg), 24.1.1739 efterlyser stiftamtmand Gersdorff ham fordi han er undvejet af arresten. 9.5.1739 kvitterer Søetatens Generalkommissariat for hans indlevering på Bremerholm.

Holmen, fangebog 1714-39: Han indkommer 9.5.1739 og løslades 9.5.1741.

4. Birgitte Pedersdatter, tjenende ved Lille Antvorskov FOSTERDRAB Slagelse

18.3.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s. 140) anklager: Jens Buch

Hun tilstår fødsel i dølgsmål men nægter fosterdrab. Alligevel efter 6-6-7 og 8, at halshugges, hoved på stage og „Kroppen at begraves af Natmanden ved Galgen“.

STA, del.regn. 1735-42: Regninger og sagsakt: Der købes et læs hvidt og et læs gult sand til henrettelsen samt en pot fransk vin (4 mk.) til hende dagen før henrettelsen. 1.3.-15.5.1739.

RA, DK, resolutioner på supplikationer, domme m.m. 1730-46: Landstingsdom stadfæstes af kongen 27.4.

5. Hans Hansen Steen DRAB Dragsholm birk

15.4.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s. 141) anklager: Christian Lente von Adler

Han har skudt en mand i Windekilde Kro. Efter 6-6-1 og frd. 9.8.1737, halshugges.

Holb.A., del.regn. 1727-40, Kongebrev, højesteretsdom og regninger (i alt 203-0-3 rd.). Højesteret og kongen konfirmerer dommen. Drabet sker 4.3., arrest i Nykøbing fra 6.3. – 13.11., Dragsholm birkestingsdom 3.4., landstingsdom 15.4., højesteretsdom 3.10., kgl. res. 6.11., henrettelse 26.11. ved Christian Ernst Puhan.

6. Valentin Jensen SODOMI Conradsborg birk(på Siersted, 1743:5)

15.7.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s. 144) anklager: Hans Siersted

Han har stået på en trebenet stol bag en hoppe, men har ikke haft fysisk omgængelse med den. Han er 17 år men ikke konfirmeret. Den hårde hjemtingsdom ændres til 3 år i Børnehuset.

7. Anne Jørgensdatter FOSTERDRAB Slagelse

12.8.1739 (Sjæ.la. Just.pr. s. 145) anklager: Søren Lintrup

Hun har aborteret i dølgsmål men ikke gjort noget for at få aborten. Fordi hun først nægtede aborten, dømmes hun til 1 år i Børnehuset.

STA, del.regn. 1735-42: Bytings- og landstingsdom, regning på 76-4-0 rd. Hun føres til Børnehuset 22.8.1739.

1740

u1 Niels Pedersen TYVERI Førslev, Harrested, Saltø birk
Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 5-5-0 rd., modereret til 3-5-0 rd. og bilag.

Niels bor i Hesperhus og har stjålet i Aggerup på Førslev gods. Han får en korporlig straf.

u2 Friedrich Welling og hustru fra Himlingøje TYVERI Køge
STA, del.regn. 1735-42: Han har stjålet i Køge. Retsakten i kopi 25.4. – 19.9.1740. Han dømmes til galgen, men er forinden død i arresten. Hustruen dømmes for medvideri til at miste sin hud i arresthuset.

u3 Mette Chatarina Poulsdatter TYVERI Kalundborg
STA, del.regn. 1735-42: Retsakt 26.9. – 3.10.1740. Hun har stjålet 2 sølvskeer fra Mathias Feldbereder. De tilbageleveres. Hun piskes af byens tjener i fængslet og forvises byen.

1. Hans Knudsen, natmand og kone TYVERI Køge
Joen Torstensen og hustru

13.1.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 150) anklager: procurator Broegaard

Natmanden og hans kone har huset nogle tyve, der nu er flygtede. For medvideri og hæleri efter DL 6-17-17 og 33, at kagstryges, brændemærkes på ryg, han Citadellet Friderichshavn, hun Børnehuset på livstid. Joen Torstensen og hustru har logeret hos natmanden, men frifindes for hæleri. Dog skal de betale for arrest m.v. og – hvis de ikke kan – sidde 14 dage på vand og brød i Køge arresthus.

STA, del.regn. 1735-42: Diverse korrespondance.

2. Søren Seidelin, forvalter ved Svenstrup VOLD Svenstrup birk
17.2.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 151) anklager: fru grevinde Orth
For div. vold idømmes bødestraf.

3. Hans Friedrich Lütken (Lytken) m.fl., VOLD Skjoldenæsholm birk
17.2.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 151) anklager: Laurids Povelsen
Studiosus Laurids har ikke kunnet betale sine bøder og er derfor sat i arrest på Skjoldenæsholm. Trods indsigelser idømmes Laurids voldsbøder og at den arrest han har været underlagt var rigtig.

4. Søren Dolmer VOLD Helsingør
16.3.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 152) anklager: Johanne Elisabeth Olesdatter
Søren kan fri sig for voldsanklagen ved edsafklæggelse. Gør han ikke det, skal han betale voldsbøder.

5. Jacob Jensen TYVERI Svanholm birk
13.4.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 154) anklager: Rasmus Langsted

Jacob har stjålet en hest på Svanholms mark, derefter byttet den til en anden på Holbæk mark og dertil fået 2 mk., han arresteres så, men undviger og bryder ind hos Niels Knudsen i Ordrup og stjæler tøj m.m. fra tjenestefolkene. Han undskylder sig med at have stjålet hesten i drukkenskab og det øvrige af sult. Efter DL 6-17-38 dømmes han til at hænges.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol 726 (sagnr. 427), 29.7.1740: Højesteret har konfirmeret landstingsdommen. Kongen formilder den til livstid i nærmeste fæstning.

6. Jørgen Nielsen Schou TYVERI Borreby birk
11.5.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 153) anklager: Hans Dinesen

Jørgen har stjålet småting (hasselkæppe i Basnæs have, en dørstolpe m.m.) ifølge et tingsvidne fra Flakkebjerg herredsting. Efter DL 6-17-32, at miste sin hud i fængslet.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 28-2-14 rd., bilag. Portneren ved Antvorskov, Anders Larsen kræver 3-5-11 rd. for arrest og rejser. Men på regningen har amtmand Berregaard skrevet: „Da det er bekiendt, at Arrestanten oftest har gaaet paa fri Foed, i dend Tid Sagen mod ham, baade ved Hiem- og Landsting har været paataalt, og Portneren saaledes ey forrettet sit Embede med at holde Arrestanten under saadan Heftelse og Arrest, som det sig burde og ham var befaled, saa vil de i denne Regning prætenderede Varetægts Penge 2 rd. 3 mk. 10,5 sk. bortfalde.“ (også i et andet tilfælde re-

duceres portnerens regning af samme årsag). Pågrebet 28.2.1740, birketingsdom 23.4., landstingsdom 11.5., eksekution 27.5.

7. Maren Matthiasdatter **MORDBRAND** Tårnby birk

8.6.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 155) anklager: amtsforvalter Juel

Mordbrand til en værdi af 45 rd., hun er 19-21 år. Efter 6-19-1, at halshugges og brændes.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol. 730 (sagnr. 440-42), 5.8.1740, at sagen skal indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. 1740, s. 161, 19.11.1740: konfirmerer landstingsdommen.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol. 33 (sagnr. 65-66), 3.2.1741: Kongen benåder til kagstrygning og Spindehus på livstid.

8. Anne Nielsdatter fra Hielms **FOSTERDRAB** Møn herred

6.7.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 156) anklager: Christopher Smit

Hun har i løstgighed og dølgsmål født et barn, slået det ihjel og kastet det i et vandhul. Efter 6-6-7 og frd. 9.8.1737, at halshugges med økse, hovedet på stage, og kroppen at begraves af natmanden i galgebakken.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol. 735 (sagnr. 451), 12.8.1740: Kongen konfirmerer landstingsdommen, dog bevilges allernådigst, at hendes legeme efter udstået eksekution, må begraves i kirkegården.

9. Borger Mathias Becker og hustru **TYVERI** Helsingør

7.9.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 157) anklager: stiftamtmand von der Osten

Soldaten Friedrich Friedrichsen har stjålet noget klæde fra Ostens karosse. Det har han solgt til Mathias' hustru. Hun dømmes til at betale 12 rd. til vor Frelseres kirke og sagens omkostninger. Jf. bilag B, sagnr. 1739:5.

10. Anders Povelsen af Windinge **TRUSLER** Tune herred

9.11.1740 (Sjæ.la. Just.pr. s. 160) anklager: Christian Thostrup

Anders har ikke anket en underrettsdom, men efter kgl. res af 30. sept. forelægges sagen landstinget. Pga. dårligt bevis frafaldes en dom for ringe tyveri. Derimod dømmes han for måske at have sat ild til en gård med vilje, og for trusler mod sine bymænd, til at arbejde i jern i nærmeste fæstning, som er Citadellet, sin livs tid.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol. 785 (sagnr. 561), 30.9.1740: Ridefoged Chr. Tostrup på universitetsgodset har udvirket den kgl. ordre om indstævning for Landstinget.

Sjæll. tegn. 1739-40, fol. 866 (sagnr. 705-8), 23.12.1740, sagen for Højesteret.

11. Kirsten Madsdatter **FOSTERDRAB** Kalundborg

9.11.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 160) anklager: Hans Dinesen

Hun har om aftenen ml. den 11. og 12. sept. i sin madfaders Lars Giønges gadeport født et fuldbåret pigenbarn. Hun tog det straks i sit forklæde og gik ud til bryggerhuset, hvor hun tog en karte(?)kniv og „aabnede den liden lem på Brynden“, hvor hun nedkastede sit foster. Hun beder om at straffen modereres til at hun halshugges med sværd og begraves i kristen jord. Efter 6-6-7 og 8 og frd. af 9.8.1737, at halshugges med økse, hoved på stage og kroppen begraves af natmanden ved galgen eller retterstedet uden for Kalundborg.

STA, del.regn. 1735-42: Bytingsakt 3. – 17.10.1740. landstingsdom, Skarpretterregning: Ernst Puhan henretter hende 18.4.1741 og får incl. rejse 20-0-1 rd. for det.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol 15, 13.1.1741: Stiftamt. Gersdorff skriver at man har hørt, at rytter Anders Jensen af ritmester Wederkops Kompagni, skal have haft utugtig omgang med hende i hendes arrest. Hun nægter, men for en sikkerheds skyld udsætter kongen straffen indtil det vides, om hun er frugtsommelig. Krigskancelliet oplyses om Anders Jensens ublu og forargelige opførsel.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol 59, 10.3.1741: Gersdorff har 22.2. meddelt, at Kirsten alligevel ikke laver til barsel. Kongen konfirmerer nu landstingsdommen.

1741

u1 Anna Maria TYVERI og SÆDELIGHED Ars-Skipinge herred
anklager: forvalter Lind.

Holb.A., del.regn. 1727-40: Dom af 5.7.1741, regning (af 10.2.1742 på i alt 68-3-2 rd.) med bilag.

Hun har haft falsk pas, været trolovet trods ægteskab og stjålet adskillige steder for 3-3-8 rd. Herredstingsdom: at piskes til kagen og livstid i Spindehuset (ingen lovhenviisning), og dertil efter 6-17-39 at betale igæld og tvigæld. Hun erklærer sig fornøjet og vil ikke anke. Amtmand Adeler spørges om den skal for Landstinget. Han svarer, at hvis hun atter erklærer sig fornøjet kan eksekution ske. Pågribelse og arrest i Klbg. fra 26.5., sag begyndt 26.6., dom 15.7. eksekution 19.8.

u2 Catharina Lisbeth fra Hessen-Cassel TYVERI Løve herred
Holb.A., del.regn. 1740-45, Løve herred sagsakt, regning på 27-1-2 rd.

Catharina har stjålet 60 alen lærred, som lå til blegning, hun har straks bekendt og været forvildet, derfor 6-17-32, piskes i fængslet.

Pågrebet 18.6.1741, dom 20.7., pisket af fogedsvenden fra Slagelse i tinghuset 27.7. (2 rd. for eksekution og fortæring), derefter udført af herredet.

1. skoleholder Laurs Hansen Hetting i Gundsømagle VOLDTÆGT Lejre herred
22.3.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 164) anklager: procurator Broegaard

Han bekender at have voldtaget den 17-årige Johanna Laursdatter, som har gået i hans skole. Efter 6-13-16, at halshugges med sværd og miste sit hovedlod til herskabet.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol. 133 (sagnr. 224-27), 8.5.1741: Sagen indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. fol. 79, 21.6.1741: Enighed om at livsstraf ikke kan komme på tale fordi hun selv har løst sit skørt og gjort det mere end én gang uden at sige det til nogen. Tre er for 3 år, to for 6 år, en for livstid, en for kagstrygning og forvisning, en for kagstrygning og 3 år, en kagstrygning og 6 år, en kagstrygning og livstid.

2. Oluf Nielsen TYVERI Ramsø-Tune Herred
17.5.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 166) anklager: Anders Gundsager

Oluf har opbrudt en kiste og stjålet for mindst 45 slettedaler i den gård han tjente i i Karlslunde. Det skete om aftenen, da hans husbond sov og folkene var i byen for at læse hos degnen. Senere har han søgt at bryde ud af Roskilde arrest. Efter DL 6-17-36, at kagstryges, have tyvsmærke i panden og arbejde på Citadellet sin livs tid.

Højesteret, v.pr. 1741, fol 101, 9.10.1741, enighed om at konfirmere dommen.

3. Niels Borup MORDFORSØG Hillerød
14.6.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 168) anklager: Anders Krag

Niels, en gammel og aldeles døv lern på Hillerød hospital, er 6.12.1740 gået ind i de fattiges hus i Hillerød og har overfaldet Karen Trommeslagers med en økse og en kniv. Hun er dog kommet sig. For drabsintention efter 6-6-22, at halshugges med sværd og begraves i kirkegården uden ceremoni.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol 270 (sagnr. 413-14), 1.8.1741: Niels har sagt, at han vil dø. Pga. hans døvhed har man ikke kunnet få at vide om han vil appellere. Da Karen er kommet sig benåder kongen til livstid i Møns Tugthus.

4. Bertel Nielsen af Wiskende TYVERI Ars-Skipinge herred
19.7.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 168) anklager: Mads Leerager

Bertel har om natten i lukket stald i Bjerre stjålet en hest og redet den til Ods herred og solgt den for 9 rd. Den vurderes til 12 rd. I lighed med hjemtingsdommen, efter 6-17-36, at kagstryges, have tyvsmærke på sin pande og arbejde i Korsør fæstning sin livs tid. Højesteret stadfæster landstingsdommen 21.3.1742.

Holb.A., del.regn. 1740-45, sagsakter fra herredsting, landsting og Højesteret, regninger, på i alt 96-3-8. Pågribelse 29.5.1741, hjemtingsag fra 10.6. til 1.7., landstingsdom 19.7., Bertel er undvejet, formentlig 30.8. og det er uvist, om han er fanget igen, højesteretsdom 21.3.1742.

5. Christopher Andersen Møller VOLD Sted?

23.8.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 169) anklager: procurator Andreas Scheel Krag fra Helsingør.
For to øksehug i hovedet. Efter 6-7-3, voldsbøde.

6. Gotfred Kyhl og forældre Johan Hendrich Kyhl og Rebeche Svensdatter TYVERI Helsingør
23.8.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 169) anklager: procurator Krag.

Gotfred er 4 gange brudt ind i Helsingør toldkammer. Forældrene har hælet det han har stjålet. Efter frd. 4.3.1690 dømmes Gotfred til galgen. Forældrene dømmes til kagstrygning, tyvsmærke på panden og livstid hhv. på Kronborg fæstning og i Spindehuset.

STA, del.regn. 1735-42: Gotfred undviger i september 1740, men fanges og transporteres tilbage fra København. Sagen indledes 11.12.1740. I 1742 dømmer Højesteret Gotfred til hængning og forældrene til kagstrygning, brændemærke og livstid. Ved kongebrev af 28.12.1742 nedsættes straffen til livstid for Gotfred og 3 år til moderen og faderen.

7. Niels Pedersen TYVERI Tybjerg herred

23.8.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 169) anklager: forvalter Hans Kauman

Niels er taget med tre heste fra Finsmark, Kalkerup og Erridsløse. Han påstår at have købt dem, men kan ikke sige af hvem. Efter 6-17-36, at kagstryges, have tyvsmærke i panden og sin livstid arbejde i Korsør fæstning.

Danske Kancelli: Intet.

8. Mette Chatrine Pedersdatter MORDFORSØG Møn herred

23.8.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 170) anklager: forvalter Christopher Smit

Hun har forsøgt at kvæle sin mand med en pude, men er blevet hindret deri. Hun vedgår intentionen. Hjemtinget har dømt hende fra livet. Landstinget dømmer hende til 6 måneder i Spindehuset.

Danske Kancelli: Intet

9. Hans Christensen fra Jyderup TYVERI Frydendal birk

23.8.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 170) anklager: Christen Hiort

Hans erkender at have stjålet adskillige steder, bl.a. i Dramstrup, Nørre Jernløse og Østrup, samt brudt ind to steder. Efter frd. af 4.3.1690, at hænges.

Holb.A., del.regn. 1740-45, Højesteretsakt, regning (i alt 126-0-15 rd.) og bilag. Højesteret dømmer 20.12.1741 efter 6-17-35, til kagstrygning, tyvsmærke på panden og livstid i nærmeste fæstning. Pågrebet 9.7., arrest i Holbæk, landstingsdom 23.8., højesteretsdom 20.12., eksekution ved Reeberg 26.1.1742.

10. Gårdmand Villum Nielsen i Areløse by SODOMI Førslev, Harrested, Saltø birk

25.10.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 171) anklager: forvalter Buus

Villum bekender, at han i september i sin lade havde „legemlig omgiengelse imod naturen“ med en hoppe. Han har først bedt vidnerne fortie denne liderlige gerning. Efter 6-13-15, bål og brand samt hovedlods fortabelse.

RA, DK, resolutioner skrevne på supplicationer, domme m.m. 1730-46, fol. 659, 29.12.1741: Kongen stadfæster landstingsdommen, men med den klausul, at Willum først skal kvæles og hoppen først dræbes.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Sagsakt fra birketinget (14 s.), sagsakt fra Landstinget (11 s.), kgl. res., regnskab på 69-1-6 rd. modereret til 64-1-8 rd., og bilag. I arrest fra 7.9.1741 på Harrested gård, birketingsdom 2.10., landstingsdom 25.10 (Villum ønsker ikke appel), Kgl.res. 29.12., eksekution 18.1.1742.

11. Ernst Hiort TYVERI Løve herred

20.12.1741 (Sjæ.la. Just.pr. s. 173) anklager: procurator Mads Leerager

Ernst har stjålet en hest på marken i Hesselbjerg og søgt at sælge den i Vordingborg. Han er undvejet fra Bremerholm, hvor han sad på en jagtsessionsdom af 28.1.1741, der havde dømt ham til galgen. Efter 6-17-38 og frd. 4.3.1690, at hænges.

Holb.A., del.regn. 1740-45, korrespondance om betaling. I hvert fald 23.10.1742 er han indsat på Citadellet.

Sjæll. tegn. 1741-42, fol. 719 (sagnr. 297), 15.6.1742: Højesteret har 9.5. konfirmeret landstingsdommen. Kongen benåder til at brændemærkes på ryggen og livstid i Citadellet.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Stiftsrepartition for 1742, hvor Ernst Hiort-sagen reparerer med 284-1-8 rd.

1742

u1 Ertmann Bødker TYVERI KOMMISSIONSDOMSTOL Hillerød
STA, del.regn. 1735-42: Ertmann er arresteret for en slags fisketyveri af fiskemester Schwermann. Der nedsættes en kommission til at dømme i sagen. Kommissionen holder møde fra 18.10. -6.12.1742.

u2 Martha Guldsmøds TYVERI Nykøbing / Kalundborg
STA, del.regn. 1735-42: Anholdes i Nykøbing 28.5.1742, transporteres til Kalundborg 11.6 pga. den dårlige arrest i Nykøbing. Sagen føres ved Kalundborg byting. Hun idømmes vand og brød i 14 dage den 2.9.1742.

u3 (Engel Thornberg) FOSTERDRAB Køge
STA, del.regn. 1735-42: den 6.11.1742 findes et dødt spædbarn i et vænge i Køge. Der sættes et større efterforskningsarbejde i gang. En tjenestepige, Engel Thornberg, gås tæt på klingen, men benægter. Sagen henlægges i januar 1743. Sagsakterne vedlagt.

u4 Maren Larsdatter SÆDELIGHED Holbæk
STA, del.regn. 1735-42: For 3 gange begået lejemål sendes hun til Børnehuset i 1742.

u5 Anne Smeds TYVERI Ringsted
STA, del.regn. 1735-42: Anholdt i sommeren 1742 for småtyveri. 27.7.1742 sættes hun tre år i Børnehuset.

u6 Lars Sørensen og Birthe Hermandsdatter TYVERI Ringsted
STA, del.regn. 1735-42: Retssag 24.3. - juli 1742. De dømmes for tyveri og løsgænger. Birthe: 2 år i Børnehuset. Lars kommer til Citadellet.

u7 Johan Madsen fra Skarresholm og musketer Niels Hansen TYVERI Ars-Skippinge herred Holb.A., del.regn. 1740-45, Sagsakt og regning på 45-3-14 rd. Aktor Mads Leerager, forsvarer Niels Lind.

Niels og Johan har på Aunsøgårds mark stjålet 8 svin og solgt dem i Roskilde, hvor de blev pågrebet. Johan siger, at han er blevet forledt af Niels. Da Niels er musketer ved det Bornholmske Gevorbne Regiment til Fods (oberst de la Pottrie), som ligger i Rendsborg, sendes han hertil iht. DL 1-2-9. Johan har endnu ikke været ved Guds bord og er derfor at regne for et barn. Derfor efter 6-17-32, at miste sin hud i fængslet. Pågrebet 6.10., begyndt ved herredstinget 20.10., dom 10.11., Johan piskes af sin broder i tinggården i Ubberup 8.12., Niels „affhentes til Regimentet“ 8.12.

u8 Margrethe Spiel LØSGÆNGERI og TYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, regning.

Margrethe Spiel „der blev dømt i Gabestocken og at vige Byen, fordi hun som et ledigt Qvindemenniske vilde opholde sig heri Byen og ey havde Pas samt fordi hun hafde begaaet et ringe Tyverie“. Er anholdt 13.- 18.9.1742.

1. Anne Jensdatter Fyen af Nidløse TYVERI Merløse Tuse herred
18.4.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 180) anklager: ridefoged Christen Huid på Hellestrup

Hun har tilstået mord på egne børn og mordbrand, men nu erkender hun, at det er opspind. For falske tilståelser idømmes hun 3 år i Spindehuset. Yderligere for nogle små tyverier, efter 6-17-32, at miste sin hud.

Holb.A., del.regn. 1740-45, Højesteretsakt (19 s.), regning (i alt 265-3-4 rd.) og korrespondance. Højesteret udvider spindehusstraffen til livstid. Arresteret på Hellestrup 20.1.1742, hjemtingsdom 29.3., landstingsdom 18.4., højesteretsdom 8.12., pisket i fængslet (af bysvenden i Holbæk, som får 2 rd. for befordring og umage) 22.1.1743, indkommen i Spindehuset 24.1.

2. Christian Dukevitzschy fra Kulby (Kolby) TYVERI Vedbygård birk
18.4.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 180) anklager: Iver Nissen

Man finder hos Christian 4 slagtede får og nogle gæs fra bønder i Vedby. Hans sognepræst, provst Reenberg, giver ham godt skudsmål, og fru jægermesterinde Barnevitz på Vedbygård dokumenterer hans tro tjeneste som gartner. Efter 6-17-32, at miste huden i arresten, forbrøde hovedlodden og betale sagsomkostningerne, Hustruen frifindes for medvideri.

3. Peder Nielsen TYVERI Ars-Skipinge herred
18.4.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 180) anklager: Niels Lind

Peder er den 5.3 gået ind i Eiler Andersens hus i Bjergsted, har opbrudt en kiste og stjålet en pung med mindst 7 rd.. Han har ikke stjålet før. Efter 6-17-36 og 39, kagstrygning, tyvsmærke på panden, igæld, tvigæld og hovedlods forbyrdelse.

Holb.A., del.regn. 1740-45: Ars herredstingsakt 28. - 31.3.1742, regning (på i alt 106-1-8 rd.) og bilag. I akten en længere beskrivelse af den 50 åriges liv. Der er en kvittering for hans indsættelse i Korsør fæstning. Pågribelse 8.3., hjemtingsdom 31.3., landstingsdom 18.4., eksekution ved C.E. Puhan 31.5.1742.

4. Mickel Nielsen (og Lars Madsen – kun herredstingsdom) TYVERI Ars-Skipinge herred
18.4.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 180) anklager: Niels Lind

Mickels bekendelser af tidligere tyverier afvises da de ikke er bevist. Han har imidlertid stjålet rug fra Østrup lade. Efter 6-17-32, at miste sin hud og betale igæld, tvigæld og miste sin hovedlod.

Holb.A., del.regn. 1740-45: Ars herredstingsakt, landstingsakt, nogle få regningsbilag. Ved herredstinget dømmes Mickel efter 6-17-36 og appellerer, Lars efter 6-17-32 for lille tyveri til at miste sin hud, han appellerer ikke. Pågrebne 15.3., Hjemtingsdom 7.4., landstingsdom 18.4.. Begge piskes ved Ubbstrup d. 29.5.1742.

5. Niels Hansen af Lejregårds gods TYVERI fmt. Lejre herred
23.5.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 182) anklager: Marcus Wohlsen

Han er i Blæsenborg eller Maglebro kro om natten gået ind i en stald og har stjålet to bæster, trukket dem til Slagelse og solgt dem næste dag. Efter DL 6-17-36 og 39, at kagstryges, tyvsmærke på panden og Citadellet på livstid.

RA, DK, resolutioner skrevne på supplicationer, domme m.m. 1730-46, fol. 726, 27.7.1742: Niels benådes for tyvsmærket, men ellers konfirmeres dommen.

6. Hans Jensen TYVERI Dragsholm birk
25.7.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 185) anklager: Christian Teilman

Har i Egebjerg stjålet en hest på marken, og hertil stjålet og solgt endnu en hest. Efter frd. 4.3.1690, at hænges.

Holb.A., del.regn. 1740-45, Regning på i alt 199-3-8 rd. Af regningsindledningen fremgår, at Højesteret har bifaldet landstingsdommen, men at kongen har benådet til arbejde i nærmeste fæstning på livstid (ingen korporlig straf). Arresteret 24.6.1742, Hjemtingsdom få dage før landstingsdom, landstingsdom 25.7., modtaget i Korsør fæstning 17.1.1743.

7. Niels Andersen, husmand af Højby, Roskilde amt TYVERI Tårnby birk
22.8.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 187) anklager: commerceråd Christian Juul

Har på Jystrup fælle stjålet en hest og solgt den i Tømmerup på Amager. Efter frd. 4.3.1690, at hænges.

Københavns Amt, korrespondance vedr. repartition af ... delinqventpenge 1733-46: Hjemtingsakt, landstingsakt påskrevet kgl. res., bilag og regning på 29-0-36 rd. Arresteres 9.6.1742, Birketingsdom 20.7.1742 på hængning, landstingsdom 22.8., 24.9. ønsker Niels ikke appel, men vil bede kongen om nåde, 19.10. kgl. res. som benåder til 2 år i nærmeste fæstning.

8. Otte Christian og Abraham Brasck VOLD Køge
19.9.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 188) anklager: Jørgen David Steffen og Jens Friderichsen

For vold i Køge idømmes de voldsbøder.

9. Mads Svendsen TYVERI Nykøbing
12.12.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 193) anklager: procurator Christian Iversen

Tyveri af hørlærred (værdi 4,4 rd.). Det er dog hverken indbrud eller stort tyveri. Efter 6-17-32 og 39, at miste sin hud + igæld og twigæld og miste hovedlod.
STA, del.regn. 1735-42: Mads stjæler noget ophængt hørlærred i en have natten ml. den 9. og 10. sept. 1742.

10. William Scharp, en engelsk matros DRAB Helsingør
12.12.1742 (Sjæ.la. Just.pr. s. 193) anklager: landfiscal Bredal
Har med en sten i en tvist slået Anders Hyre ihjel. Efter DL 6-6-1 og frd. 9.8.1737, at henrettes med sværd.
STA, del.regn. 1743-49, Div. regninger. Han er fængslet 15.9.1742 til 15.6.1743, „da han efter kongl. allernaadigst Ordres blev transporteret her af Byen og Kongens Riger paa et engelsk Skib“.

11. Mathias Nielsen Krøyer og TYVERI Kommissionsdomstol Merløse herred
hans brødre Otto og Petter
STA, del.regn. 1735-42: Kommissionsdomstol nedsat ved kongebreve af 21.7 og 3.11.1741. Brødrene har ført et ukristeligt levned, slagtet bøndernes køer mellem Mikkelsdag og jul 1739. Mathias har siddet på Bremerholm 1734-37 for kvægtyveri i Kbh. Han dømmes til galgen. Otto dømmes til kagstrygning, tyvsmærke i panden og livstids fæstningsarbejde. Mathias dømmes 13.1.1742 og anker til Højesteret. Kommissionens forhørsprotokol foreligger.
Holb.A., del.regn. 1740-45: korr. om betaling af de 1119 rd., som Peder Juel på Erichsholm vil have for retssagen. Regningen modereres til 855-5-4 rd., og nedsættes yderligere ved kgl res. af 7.5.1745, idet vagtholdspenge skal reduceres fra 24 sk. daglig til 8 sk. daglig. Brødrene er arresteret fra 1.3.1741 til 16.1.1743, hvor de efter kgl. res. indsættes på Citadellet. Skarpretteren får 8 rd (fmt. = 1 kagstrygning + transport).
Sjæll. tegn. 1741-42: I alt 5 breve om nedsættelse af kommission, udpegning af forsvar for Mathias, 24.11.1741 om at Mathias været udbrudt af arresten via slagsmål med fangevogter og senere stukket en kniv i brystet på en af de bønder, som pågreb ham. Indstævning for Højesteret.
Sjæll. tegn. 1741.42 fol. 1100 (sagnr. 669), 28.12.1742: Højesteret har 10.11.1742 dømt både Mathias og Otto til at hænges, men kongen benåder Mathias til kagstrygning og livstid og Otto blot livstid i nærmeste fæstning.

1743

u1 Peder Hansen af Reerslev SODOMI Løve Herred
anklager: Mads Leerager for fru oberstinde Ellebracht på Kattrup (forsvarer: procurator Buch, Tjørne-lund)

Holb.A., del.regn. 1740-45, Herredstingsakt og regning på i alt 18-4-0 rd.

Peder beskyldes af et vidne Peder Christensen for at have bollet med en hoppe. Peder benægter. Da der kun er et vidne og da vidneudsagnet er lidt uklart, frifindes Peder. Arrest 14.11.1743, dom 19.12.

u2 Sidse Larsdatter Kundbye MORD PÅ EGET BARN Merløse-Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1740-45, Herredstingsdom, regning på i alt 28-5-6 rd. og bilag (anklager: sr. Friis i Kundby)

Sidse er beskyldt for at have dræbt sit spæde barn fordi hun havde sagt, at hun ønskede at „Dievelen skulde slaæ Hiernen ud af Hovedet paa Barnet“. Sagen viser imidlertid, dels at hun straks efter har undskyldt dette, dels, at barnet kort før det døde var set fuldt af bylder. Hun frifindes. Arresteret 9.5.1743 og 21 dage frem, dom 29.8.1743.

u3 Anne Kirstine Clausdatter, TYVERI Slagelse
Anne Catrine Jørgensdatter
Margrethe Tækkemands HÆLERI

STA, del.regn. 1743-49, Bytingsakt og korrespondance.

De to Anne'r er tjenestepiger hos købmand Hans Ostenfeldt Kaad, og har stjålet noget tøj, som de har solgt til Margrethe, samt rosiner og specier, som de vist har spist. De er undvejet men dømmes til, når de fanges, efter 6-17-32 at miste deres hud i fængslet. Margrethe dømmes efter 6-17-32. „14. oct. blev om-

staaende Dom, efter at Margrette Tæckemands nogle Dage forhen i Arresten var syeg, paa hende ex-queret udi Byetingsstuen, da Byesvennen med trende Riis pidskede hende, og hun strax derefter blev forvist og drog af Byen." Sag rejses 5.8.1743, dom 2.9., stiftamtmanden bifalder 28.9., eksekution 14.10.

u4 Karen Samuels

TYVERI Næstved

STA, del.regn. 1743-49, bytingsdom og regninger.

Karen har i mange år på mange steder og ved listige „Inventioner“, stjålet meget. Da hun imidlertid ikke er anklaget før og da det hun bevisligt har stjålet ikke er over 20 lod sølvs værdi, efter 6-17-32, at miste sin hud og dernæst stilles på fri fod. Arresteres 19.8., bytingsdom 7.10., eksekution 24.10.1743.

1. Malene Ollufsdatter og Laurs Tobiasen

TYVERI Roskilde

9.1.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 194) anklager: Lorentz Broegaard

Malene har stjålet hos rådmand Hartman og landsdommer Munthe for over 20 lod sølvs værdi. Laurs var vidende derom. Else efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på pande og Spindehuset på livstid. Laurs efter 6-17-36, at kagstryges, brændemærke i panden og Bremerholm på livstid. Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 479 (sagnr. 585), 18.10.1743 og RA, DK, Supplikprotokol 1743, 2. halvår nr. 569: Det fremgår, at Højesteret har konfirmeret dommene, og at Laurs er blevet afstraffet. Malene har imidlertid fået udskudt sin straf fordi hun var gravid. Hun skriver nu til kongen og fortæller, at hun har født 5 uger for tidligt og er svag. Da hun desuden siger at være forført til tyveriet af sin mand, beder hun om moderation i sin dom og at hun må beholde sin ære. På denne baggrund benåder kongen Malene for brændemærket og kagstrygningen.

2. Povel Michelsen

TYVERI fnt. Ramsø-Tune herred

9.1.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 194) anklager: ridefoged ved Duebrødre Kloster Laurs Leth

Povel har den 8.11.1742 i et vænge ved landevejen mellem Osted og Ringsted stjålet en ko tilhørende fru Neergaard på Vedbyegård. Det har han bekendt ved forhør i Frederiksholms fangetårn og ved Ramsø Tune herredsret. Kammerråd og regiments skriver Thomas Hansen, Kbh. Amt, har i et brev til ridefoged Leth af 10.11. dokumenteret, at Povel har „holdt samme Koe fat i Valbye“. Efter frd. 4.3.1690, at miste sit liv i galgen.

Kornerup: Roskilde i gamle Dage (1892) s. 156: At 20.1.1743 brød landsoldat Poul Mikkelsen ud af fangkælderen i Roskilde.

3. Peder Jensen

DRAB Ringsted-Tybjerg herred eller Conradsborg birk

13.3.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 197) anklager: Hans Siersted

Peder har slået sin tjenestedreng, som er død to dage efter. Vidnerne er fra Sandby, Vrangstrup, Vettterslev. Det kan ikke bevises, at hans slag har bevirket døden, derfor frifindes han.

4. Christen Hansen forhenv. klokke i Roskilde domkirke,

TYVERI Roskilde

Maria Pedersdatter,

Anne Kirstine Pedersdatter

12.6.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 207) anklager: Christen Tausen

Christen har stjålet sølv fra en begravelse i kirken. Efter DL 6-17-36, at kagstryges, brændemærke i panden og nærmeste fæstning på livstid. De to kvinder frifindes for medvideri.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 375 (sagnr. 469), 16.8.1743: Kongen benåder Christen men kun for brændemærket.

5. Laurs Jørgensen natmand,

TYVERI Sørupgård (Conradsborg) birk

10.7.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 202) anklager: Hans Siersted

Laurs har den 29 april stjålet to heste fra en gårdmand i Sandby, fra stalden om natten. Han slagter den ene, tager huden, og sælger hud og hest i Holbæk. Laurs er 4.2.1734 (se 1734:u8) dømt til Bremerholm på livstid for „som en stiemend ilde at have såret en Grenadier på Vei og Stie, og at hand ei alleene af Bremerholms Jern er eschapered den 6. sept. 1740 (...) men endog af sin Arrest i Nestved har den 21. Maj om Natten slaget sig løs af sit Jern for at undvige“ dog uden held. Efter 6-17-38 og 39, at hænges.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 353 (sagnr. 440-41), 2.8.1743: Kongen benåder til kagstrygning, brændemærke på ryggen og arbejde i Citadellet på livstid.

6. Karen Hansdatter FOSTERDRAB Jomfruens Egede birk
10.7.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 203) anklager: oberstl. Beenfeldt til Jomfruernes Egede

Hun har født i dølgsmål på Egedegård, hvor hun tjente, skjult det døde barn og selv begravet det på kirkegården. Efter DL 6-6-8, halshugges med økse, hoved på stage og kroppen ved natmanden nedgraves på retterstedet.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 755 (sagnr. 245), 11.5.1744: Højesteret har konfirmeret landstingsdom, kongen samtykker.

7. Niels Clemmensen VOLD Merløse herred
2.10.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 205) anklager: oberstl. Schack, Kongsdal
Schack idømmes voldsbøder for at have pisket Niels (noget med Steenmagle bønder).

8. Knud Nielsen, TYVERI Stege
Niels Diderichsen og
Karen Jensdatter

6.11.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 207) anklager: Lorentz Broegaard

Knud og Niels har gentagne gange stjålet, bl.a. fra Johan Popp Reenbergs krambod i Stege. Begge efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og livstid. Karen efter 6-17-32 som tyvsmedvider til at miste sin hud.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 693 (sagnr. 172), 10.4.1744: Niels fortæller, at han er blevet forledt af en tyv, Jens Sørensen. Han beder om befrielse for brændemærket. Kongen benåder for brændemærke og kagstrygning, men fastholder livstid.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 842 (sagnr. 344), 10.7.1744: Knud beder også om formildelse. Kongen benåder for brændemærke, men fastholder kagstrygning og livstid.

STA, del.regn. 1743-49: Korrespondance om betaling: Knud undviger 9.2.1744, men fanges igen i Kbh. i april. 29.7. får Ernst Reeberg 5 rd. for at kagstryge ham + 2-5-2 rd. til rejsen. Niels føres til Citadellet i april.

9. Knud Ollufsen TYVERI Løve herred
4.12.1743 (Sjæ.la. Just.pr. s. 209) anklager: Mads Leerager

Har stjålet en hestepag på marken i Jyderup og solgt den i Tyvelse. Han benægter, men er undveget fra arresten. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og livstid.

Holb.A., del.regn. 1740-45: Højesteretsdom, som konfirmerer herreds- og landstingsdommen, regning på 115-1-6 rd. og bilag. Arresteret – først en ukendt periode før en undvigelse – og så 27.8.1744 – 12.2.1745, herredstingsdom 15.8.1743, højesteretsdom 7.1.1745, eksekution 12.2.1745.

1744

- u1 Kirsten Pedersdatter FOSTERDRAB Store Hedinge
STA, del.regn. 1743-49, Bytingsakter og korrespondance.

Kirsten er 12.10.1744 beskyldt for fosterdrab, men ondskafuld sladder er årsagen. 7.12. frifindes hun, men har dog bekendt lejermål, hvorfor hun idømmes kirkens disciplin og bøder.

- u2 Jens Pedersen TYVERI Roskilde
STA, del.regn. 1743-49, Bytingsakt og politiforhør.

18.5.1744 har Jens stjålet for 7-8 rd. fra sin madfader, der har søgt at dække over ham (aftinge tyveriet). 1730 blev han løsgivet fra fangenskab på Bremerholm og har siden ikke haft pas. Han har på sig nogle breve fra 1715 og 1717, som omtaler en rytterbonde Jens Pedersen fra Skanderborg rytterdistrikt, som er undveget fra en sigtelse for mordbrænderi. Jens benægter dog at skulle være denne Jens Pedersen. Hertil ejer han to dirke. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke i pande og livstidsarbejde. Han appellerer, men sagen ses ikke for landstinget. Tyveri 18.5., bytingsdom 6.8.1744.

- u3 Birthe Andersdatter SÆDELIGHED Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, regninger.

Hun arresteres 25.1.1744 for 3 gange begået lejermål. Kgl. res. af 31.7.1744 bestemmer, at hun

skal arbejde 14 dage i Børnehuset for forseelsen. 29.8. sendes hun til Børnehuset.

1. Leene Pedersdatter SÆDELIGHED Nykøbing Sjælland
8.1.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 210) anklager: Søren Seidelin.

For tredje gang begået lejemål, efter 6-13-9, at kagstryges.
STA, del.regn. 1742-45: Hjemtingsakt, landstingsakt, regning på 141-4-15 rd. bilag. Ved kgl. res. af 4.6.1745 beslutes, at det er købstæderne og ikke landet, som skal betale for sagen. Leene arresteres 6.6.1743, bytingsdom 15.7., landstingsdom 8.1.1744, eksekution ved skarpretteren 18.8.1744.

2. Jørgen Pedersen TYVERI Bjæverskov herred
19.2.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 211) anklager: Peder Brasch

Jørgen har for 3 år siden fra sin husbond, en smed i Ringsbjerg, stjålet ca. 17 rd. Han har nu leveret halvdelen tilbage. Efter DL 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke i panden og livstid. Højesteret, v.pr. 1744, fol 378, 10.12.1744: Enighed om at konfirmere landstingsdommen.

3. Danse- og fægtemester Georg Hendrich Sieglér GØGLERI Næstved
17.6.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 215) anklager: Tage Fredelund

Er i Næstved beskyldt for taskenspilleri – kunster med ringlepenge, kort, knive og kugler m.v. Han frifindes.

4. Hans Tagesen TYVERI Førslev, Harrested, Saltø birk
17.6.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 215) anklager: Hieronimus Ring forvalter på Gunderslevholm

Han er flere gange brudt ind i lader, bl.a. på Gunderslevholm, og stjålet korn. Efter frd. 4.3.1690, at hænges.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 859 (sagnr. 370), 31.7.1744: Hans har ikke ønsket at appellere, men indstiller sagen til kongens nåde. Kongen benåder til 2 år i jern i nærmeste fæstning.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Landstingsakt (18 s.), regning på 37-3-2 rd., modereret til 25-0-15 rd., bilag. Natmand Lars Christensen har 4 gange renoveret arresthullet på Gunderslevholm og for hver gang fået 5 mark. Det bevidner hans enke 4.8.1744. I arrest på Gunderslevholm 11.4.-5.6.1744. To bønder får 4 rd. for at have pågrebet ham, da han var bortrømt. Birketingsdom 9.6. (at hænges), landstingsdom 17.6., kgl. res. 31.7., indleveret i Korsør fæstning 8.8.

5. Anders Madsen og hustru Kirsten Nielsdatter TYVERI Herlufsholm birk
12.8.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 217) anklager: forvalter Hans Klouman

Kirsten har siddet 2 år i Spindehuset for tyveri. Senere har hun stjålet flere gange, sidst 2 gange nogle penge i Lille Næstved ved indbrud. Efter 6-17-34 og 35, at kagstryges, tyvsmærke på panden og livstid. Anders som medvider efter 6-17-3, at miste sin hud i fængslet, men dertil som løsgænger og ihændeher af falske skudsmål 2 år i nærmeste fæstning, Korsør.

Højesteret, v.pr. 1744, fol. 372, 9.12.1744: Dommerne argumenterer indgående. Tyvekosterne er ikke takseret. Derfor kan det ikke fastslås, om der er tale om stort tyveri. Derfor mener et flertal, at Kirsten i stedet skal brændes på ryggen. Flertallet mener, at Anders bør piskes i fængslet og have livstids strafarbejde.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 90-3-11 rd. modereret til 83-2-1 rd. og bilag. Det fremgår, at Kirsten får kagstrygning, brændemærke og Spindehus livstid. Anders mister sin hud i fængslet og skal arbejde livstid i Korsør. De sidder arresteret i Næstved fra 28.4.1744 – der er ikke arrest på Herlufsholm, birketingsdom 28.7., landstingsdom 12.8., højesteretsdom 9.12., eksekution 13.1.1745.

6. Anders Christensen OMGÆNGELSE MOD NATUREN Ars-Skipinge Herred
Karen Mouridses

16.9.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 218) anklager: Mads Leerager

Den gifte Anders er beskyldt af Karen for at have haft legemlig omgængelse med hende og samtidig at have brugt en pind eller tobakspibe hertil. Karen har ingen vidner og det ses ikke at hun er beskadiget. Anders frikendes herfor, men tiltales så for hor. Karen, der hele tiden kaldes kvindemennesket, idømmes for sin løgnagtighed 2 år i Spindehuset

Holb.A., del.regn. 1740-45: Herreds- og landstingets sagsakter – en diger sag på ca. 300 sider + regning på i alt efter moderation 169-5-8 rd. Herredstinget dømmer Anders til 1 års fæstningsarbejde og Karen straf på yderste formue samt at forvises sognet. Regningsindledningen fortæller, at Højesteret dømmer,

at de begge skal være fri for videre tiltale „saa at Straffen og deres Lidelse under Sagen og Arresten balancerer, men som Forfølgningen haver været fornøden for de andre Sviter (?) som af saadan et skammeligt Røgte kunde fulde, om det skulde hengaae upaataalt, saa bereignes Bekostningerne til Udredelse af Amtet i følge Forordningen". Anders arresteret fra 30.4. – 1.10., Karen arresteret fra 16.9. og 210 dage frem, herredstingsdom 6.6., landstingsdom 16.9., højesteretsdom 16.9.+210 dage.

Højesteret, v.pr., Justitsprotokol 1745, s. 108, 13.4.1745: *Assessor Henrichsen*: Det var bedre, at Adeler havde reserveret sin Nidkierhed til en anden Sag. *Sechmand*: Det havde bedre været, som var i Førstningen, at Sagen havde bleven dempet, men Amtmandens Nidkierhed har hindret det. (...) Det var ønske, at denne Sag kunde været hemmeligholdt, da her er intet Beviis. *Wartberg*: Alt scandaleuse om denne Sag er Amtmandens taabelige Nidkierhed. Det er tvertimod hans Embede at paabyrde Ernst at paatale Sagen og urimelig, at hand kalder Ernst Actor i denne Sag. Det er ei Amtmandens Pligt at besørge saadanne Sagers Udførsel, men Delinqventer, som begaae Mord og deslige. Skulle hun act. burde det være for Horerie og hand for Løsagtighed. Det er latterlig, at hand skal tiltales for qvid pro quo. En for confirmation af landstingsdom, 4 for 1 år til Karen og frif. af Anders og 6 for frif. af begge.

7. Jens Hansen, møller af Ottestrup gods SÆDELIGHED fmt. Ringsted herred
16.9.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 218) anklager: ridefoged Jacob Jæger (forsvarer: mons. Juul)

Jens er gift men har nu tredje gang begået hor. Det er bl.a. bevist af sognepræsterne Müllers og Rørdams attester. Efter 6-13-24, at halshugges og begravelse i kirkegården uden ceremoni. Sjæll. tegn. 1745, fol. 139 (sagnr 188-89), 2.4.1745: Indstævning for Højesteret. Han sidder i arresthuset i Kbh.

Højesteret, v.pr. 1744, fol. 240, 28.6.1745: Da det ene lejermål er begået som soldat, er der flertal for, at han ikke kan dødsdømmes. I stedet 6 års strafarbejde.

8. Peder Pedersen fra Værsløv, Birkendegårds gods SODOMI Ars-Skipinge herred
21.10.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 219) anklager: generalleutenant Christian Lerke.

Peder, der er 19 år, har begået sodomi med en ko tilhørende Olluf Larsen, mens den stod tøjret på marken. Forsvareren undskylder det med, at han ikke er rigtig i hovedet. Det afvises. Efter 6-13-15, at dø ved bål og brand.

Holb.A., del.regn. 1740-45: Højesteretsdom, kongebenådning, regning på 199-3-13 rd. (heraf 49-0-5,5 rd til Ernst Puhon) og bilag: Højesteret konfirmerer landstingsdommen. Kongen benåder ham til, at han først skal kvæles. (dette sker ifølge regnskabet ved en egepæl). Koen og dens kalv at skydes, og alle tre skal brændes på et bål på bakken mellem Ubberup og Tømmerup. Pågrebet 29.8., Hjemtingsdom 19.9., landstingsdom 21.10., Højesteretsdom 9.1.1745, Kongebrev 29.1., henrettelse 25.2. (ved sagen ligger også korr. om selvmorderen Hans Pedersen af Rørby, især hans nedtagelse og begravelse i galgebakken af natmanden og betalingen derfor til skarpretteren).

9. Karen Jørgensdatter TYVERI Næstved
18.11.1744 (Sjæ.la. Just.pr. s. 219) anklager: capitain Tage

Karen er gået ind i et hus på Næstved overdrev og har taget ting for en værdi af 5-6 rd.. De er tilbageleveret. Efter 6-17-32, at miste huden som for ringe tyveri.

1745

u1 Maria Sørensdatter af Borup TYVERI Merløse-Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1740-45, Regningsbilag og lidt korrespondance.

Maria har stjålet penge (mellem 19 og 110 slettedaler). Hun arresteres i Roskilde 9.7.1745, dommen eksekveres 21.9.1745.

u2 Leenhardt Hansen TYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, regninger.

Han anholdes 29.1.1745 for tyveri og utroskab (i tjeneste?). 12.4. faldt dom: at frigives på grund af sine barneår. Dog skulle han betale for sin arrest, men kunne ikke.

1. Jørgen Povelsen, Sct. Jørgensbjerg JAGTTYVERI Ars-Skippinge herred
20.1.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 222) anklager: Forvalter Rasmus Salten

Jørgen er antruffet i Asnæs skov med en bøsse af skytten Hans Andersen. Selv om det er ord mod ord, dømmes han efter frd. 18.4.1732 art. 11, til en bøde på 25 rd. eller i mangel deraf straffes på kroppen efter øvrighedens sigelse efter frd. 6.12.1743.
Danske Kancelli: Intet.

2. Anders Nielsen TYVERI Sted?
20.1.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 222) anklager: byfoged Friis

For flere tyverier, og indbrud for over 20 sld., efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og livstid.

Højesteret, v.pr. 1745, fol. 230, 23.6.1745: En enkelt dommer (Kloumann) stemmer for hængning fordi han har tilstået at være klatret op ad en stige, ned ad en skorsten og løftet en med lås tillukt dør af hængslerne, dvs. = indbrud. De øvrige 8 afviser indbrud fordi intet er brækket og der ikke kan „supponeres intentio necandi“. Derfor konfirmeres landstingsdommen.

Danske Kancelli: Intet udover indstævning for Højesteret.

3. Søren Jørgensen og Anne Kirstine Carlofs TYVERI Næstved
17.3.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 225) anklager: Nicolai Saxtrup

Søren har stjålet og er dømt ved Tryggevelde og Roskilde byting, han er undvejet fra arrest og senere fra Citadellet. Derefter har han igen stjålet. Efter 6-17-38, at hænges. Anne Kirstine har tidligere mistet sin hud og er nu for anden gang fundet i flok og følge med Anders. Hun dømmes til kagstrygning, brændemærke på ryggen og Spindehus på livstid.

STA, del.regn. 1743-49, Højesteretsdom og regningskorrespondance (udgift opgøres til 83-3-1 rd.): Næstved byting fælder dom 22.2.1745 = landstingsdom, landstingsdom 17.3., Højesteret konfirmerer landstingsdommen 20.10.1745, Ernst Reeberg kagstryger og brændemærker Anne 6.12.1745.

STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, Regning: Ved kgl. resolution af 26.11.1745 benådes Søren til at kagstryges og livstid i nærmeste fæstning. 26.7.1746 pågribes han af 3 underofficerer af landmilitien. 27.7. skriver magistraten til stiftamt. herom, som 30.7. beordrer dommen eksekveret. Skarpretteren pisker ham 3.8.

4. Peder Hansen af Allindemagle DRAB Skjoldenæsholm birk
17.3.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 225) anklager: Hans Friderich Lütken

Peder har tævet sin kone ihjel i drukkenskab. Efter 6-6-1, at halshugges med sværd, begraves i kirkegården uden ceremoni, miste hovedlod.

Sjæll. tegn. 1745-46, fol. 282 (sagnr. 377), 23.7.1745: Højesteret har 23.6. skærpet dommen til at knibes 3 gange med gloende tænger, højre hånd og hoved med en økse at afhugges, og legemet at lægges på en støjle og hjul, samt hovedet og hånden fæstes på en stage. Peder har imidlertid ansøgt om en formildelse. Kongen formilder nu dommen til at halshugges med sværd og begraves i kirkegården.

5. Tjenestekarl Knud Pedersen DRAB Flakkebjerg herred
16.6.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 228) anklager: amtsforvalter Urban Bruun

Knud har under pløjning på Wemløse mark, på cancelliråd Thomsens gods, slået sin 'medtjener', som var 14 år gammel, ihjel. Efter 6-6-1, at halshugges med økse, hoved på stage og begraves i galgebakken.

Sjæll. tegn. 1745-46, fol. 302 (sagnr. 403), 6.8.1745: Knud ønsker ikke appel. Kongen konfirmerer landstingsdom.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 43-0-5 rd. modereret til 42-0-6 rd. og bilag: Drab sker 27.4., herredstingsdom 3.6., landstingsdom 16.6., kgl. konfirmation 6.8., eksekution ved Dahlmose kro 24.8.

6. Ditmar Godsken Tin og Kirstine Aagesdatter SÆDELIGHED Næstved
11.8.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 229) anklager: Carl Lindam

De er ikke gået til nadver i over et år og har to børn, selvom de kun er trolovede. De idømmes pengebøder.

STA, del.regn. 1743-49, Brev fra Carl Lindam til stiftamtmanden 14.12.1746.

7. Sidsel Andersdatter VOLD Tårnby birk
13.10.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 231) anklager: Ellen Pedersdatter
Voldsbeskyldning, frifindes.
8. Christen Jensen, forpagter på Basnæs VOLD fmt. Borreby birk
13.10.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 231) anklager: landsoldat Hans Nielsen.
Christens ridefoged har givet Hans et 'rap' med en pisk, da han var på hoveri. Pga. procedurefejl afvises den dom, hjemtinget har fældet over Christen.
9. Anne Pedersdatter FOSTERDRAB Slagelse
13.10.1745 (Sjæ.la. Just.pr. s. 231) anklager: Jens Buch (dommer ved Vedbygårds birk)
Hun har ikke brugt de ordentlige beskikkede midler ved fødsel af et i hor avlet uægte barn. Da hun har lavet noget børnetøj tror retten på, at hun var blevet overrasket over fødselen. Hun får et halvt år i Spindehuset + sagens omkostninger.
STA, del.regn. 1743-49, Nogle få regningsbilag.
Danske Kancelli: Intet.

1746

- u1 Jens Mogensen TYVERI Merløse-Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1745-52, Korrespondance og regning på 67-0-12 rd. efter moderation + bilag (anklager: Cancelliråd Hvalso til Gislingeegård): Jens har stjålet nogle lam og får på Gislinge mark. Han fanges men undviger. Dom tages på ham. Efter 6-17-36, at kagstryges, brændemærke i panden og livstid. Under undvigelsen stjæler han atter og pågribes som tyv i København. Sagen slutter med at herredstingsdommen oversendes til Kbh. Pågribelse 15.7.1746, herredstingsdom 8.9., ordre om at sag skal rejses ved Københavns birketing 26.9.
- u2 Margrethe Isachsdatter af Ulkestrup, Ondløse sogn SÆDELIGHED Merløse-Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1745-52, Herredstingsakt og regning på 15-5-14 rd. (anklager: universitetsridefoged Peder Søfrensen af Kirke Eskildstrup): Margrethe er 24 år men ikke konfirmeret og har ikke været ved Guds bord. Hun blev besvangret af husmand Lars Mortensen, da hun tjente i Nybye kro. Hun er ved domsafsigelsen undveget men dømmes til et halvt år i Børnehuset. Arresteret 21.11.1745, undveget helligtrekongersdag 1746, herredstingsdom 10.3.1746.
- u3 Ingeborg Jacobsdatter SÆDELIGHED Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, regning indsendt 18.2.1747.
Ingeborg er for 3 gange begået lejemål dømt at piskes til kagen, men efter kgl. resolution af 17.6.1746 benådet til at miste sin hud i fængslet. Hun anholdes 5.4., Hun piskes (for 2 rd.) 25.6.
- u4 og u5 Salome Johannesdatter Tode, TYVERI Køge
Anna Sophia Malachiæ datter
STA, del.regn. 1743-49, i 1746 læg to sager fra Køge byfoged: Salome for ringe tyveri, omkostning: 15-3-0 rd. Anna der havde forøvet tyveri i kirken, omkostning 11.0.12 rd.
- u6 Jørgen Jørgensen af Haunschou TYVERI Førslev, Harrested, Saltø birk
Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning på 6-2-8, modereret til 5-4-0 rd og bilag.
Han har begået småt tyveri i Kejs(?) (Kyse). Birketingsdom af 21.2.1746. Han arresteres 21 dage før.
1. Mathias Nielsen Schaaning og hustru Johanne Pedersdatter TYVERI Roskilde
12.1.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 235) anklager: Lorentz Broegaard
En blanding af slagsmål og mistænkelig omgang med et får og et lam. De to frikendtes næsten, da sagen ikke er ført ved rette hjemting m.v. Men for den fordægtige omgang med lammet skal Mathias betale for hans og hustruens arrest og befordring.
STA, del.regn. 1743-49, korrespondance og opgørelse af Mathias' bo. Han bor i et hus på Frue kirkegård.

2. Jacob Pedersen TYVERI Roskilde
12.1.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 235) anklager: oberstinde Schumacher.

Jacob har stjålet en økse og et kniplingslin i Roskilde. Derfor efter 6-17-32, at miste sin hud i fængslet. Da han imidlertid har stjålet før, er kendt som løsgænger og har erkendt ikke at have været til Herrens bord i 3,5 år og at have brugt tre forskellige navne, dømmes han oveni til to år i Citadellet

3. landsoldat for Søgård gods Anders Nielsen TYVERI Merløse-Tuse herred
9.2.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 237) anklager: ridefoged Helnes

Anders har sammen med en anden stjålet 3 heste på Asminderup mark. Den anden er undsluppet med den ene hest. Efter 6-17-39 og frd. 4.3.1690, at hænges.

Sjæll. tegn. 1745-46, fol. 637 (sagnr. 311), 3.6.1746: Anders ønsker ikke appel, men indstiller sig til kongens nåde. Kongen benåder til kagstrykning og livstid i nærmeste fæstning.

Holb.A., del.regn. 1745-52: Herredstingsakt, korrespondance om påtale m.m., regning på 95-5-0 rd. og bilag: 19.4.1746 får Adeler et brev fra Kancelliet „Som da hands May.t vil være underrættet om denne Delinquent, Anders Nielsen, kand være tienlig til Soldatt ved et af de geworbene Regimenter“. Derfor skal Adeler undersøge om han er tjenlig og meddele Kancelliet det, så sagen kan blive forelagt kongen til resolution. Arresteret 25.10., herredstingsdom 23.12., landstingsdom 9.2.1746, kgl. resolution 3.6., eksekution 16.6.

4. Mikkel Povelsen DRABSFORSØG Bistrupgård birk
9.2.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 237) anklager: Hendrich Rodsted

Mikkel er mistænkt for at ville have ombragt en dreng. Han nægter men efter omstændighederne dømmes han til 2 år i nærmeste fæstning.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Landstingsdom regninger: Pågrebet og arresteret i Roskilde 25.8.1745, birketingssagen 5.-12.10., landstingsdom 2.9.1726., indsat på Citadellet 8.3.

Danske Kancelli: Intet.

5. Jens Knudsen, aftakket kyrasser og hustru Inger Andersdatter TYVERI Kalundborg
9.3.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 238) anklager: Niels Lind

Rytter Jens har stjålet før og dømtes da til 4 gange stigremmeløb gennem 200 mand. Nu har han stjålet en tønde med tobaksblade hos Christian Arnth Passau i Kalundborg til 3-4 rd. værdi. Efter 6-17-33, at kagstryges, brændemærke på ryggen og Korsør fæstning på livstid. Hustruen Inger er ved Kalundborg byting idømt 3 år i Spindehuset, men frikendes ved Landstinget for medvideri. Desuden har Niels Lind ment, at hun var medskyldig i et tyveri begået hos ham selv. Det er imidlertid en anden sag og må ikke føres sammen med denne. Dog må hun betale sin forplejning og varetægt.

LAS, Klb. Rådstue: Kopib. over udg. og indk. breve 1715-48 (C.10), s. 399: Regning før reduktion på 158-0-7 rd.

Sjæll. tegn. 1745-46, fol. 609 (sagnr. 259-61), 24.5.1746: Indstævnes for Højesteret.

Højesteret, v.pr. 1746, s. 273, 13.10.1746: 13 for konfirmation af landstingsdom, 4 for nedsættelse af Jens' straf til at miste sin hud i fængsel. De arresteres 29.11.1745, Hjemtingsdom 21.2.1746, Landstingsdom 9.3.1746 (hun frigives), Højesteretsdom 13.10., eksekution ca. 8.11.

Danske Kancelli: Intet.

6. Anders Jespersen TYVERI Vedbygård birk
13.4.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 240) anklager: Lauritz Hiort

Anders, der er undveget fra arresten, kendes skyldig i småtyveri og indbrud. Efter 6-17-32, at miste sin hud og forbrydelse af hovedlod.

7. Jens Wilhelm TYVERI Præstø
11.5.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 241) anklager: procurator Iver Munthe

Jens har i Præstø stjålet et forklæde til 3 mk., som dog straks er frataget ham igen. Desuden er han løsgænger og har hverken pas eller skudsmål. Efter 6-17-32, at miste sin hud i fængslet og hovedlodsfortabelse. Efter 3-19-16 for løsgænger i et år i Citadellet.

STA, del.regn. 1743-49: Regningsbilag 1746-47.

8. Johanne Pedersdatter SÆDELIGHED Roskilde
13.7.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 243) anklager: landfiscal Christen Tausen

Johanne har i 1727 og 1730, før hun blev gift begået lejemål, som enke har hun gjort det yderligere to gange. Efter 6-13-9, at stryges til kagen og betale sagens omkostninger. Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 16 (sagnr. 21), 12.8.1746: Stiftamtmanden har fortalt at Johanne vil appellere, og spurgt om kongen vil indstævne dommen for Højesteret eller moderere den. For denne gang forskåner kongen hende for al straf.

9. Maren Jensdatter FOSTERDRAB Frydendal birk
13.7.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 243) anklager: Christen Hiort

Hun har i dølgsmål født et fuldbårent dødt barn. Hun har haft det i sin seng i 8 dage og derefter begravet det i sit hus. Efter 6-6-7 og 8, at halshugges med sværd, hoved på stage og kroppen nedgraves på retterstedet.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Højesteretsakt, regning på 118-3-0 rd. efter moderation + bilag: Barn født 9.4., arresteret 1.5., birketingsdom 9.5., landstingsdom 13.7., højesteretsdom 9.1.1747, kgl. res. 17.2., eksekution på Torbenfeldt 9.3.

Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 230 (sagnr. 74), 17.2.1747: Højesteretsdom konfirmeres.

Højesteret, v.pr. 1746, s. 530, 9.1.1747: Liget er ikke undersøgt af en kirurg. Hun dømmes for dølgsmål, men ikke for barnedrab. Derfor har hun ikke forbrudt sin jord, men dødsstraffen stadfæstes.

10. Hans Hansen TYVERI Ars-Skipinge herred
13.7.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 243) anklager: Friderich Brabrand

Hans har tømt vandet ud af Aunsø dam og stjålet småting for 1-2 rd. Hjemtingsdommen (?) skal stå ved magt.

Danske Kancelli: Intet.

11. Niels Jacobsen TYVERI Tybjerggård birk
17.8.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 244) anklager: major West

Niels har ved Hjelmsø Magle stjålet 6 svin. Efter 6-17-32, at miste sin hud og hovedlods fortabelse. Danske Kancelli: Intet.

12. Johan Hendrich Gerlach TYVERIANKLAGE Kalundborg
14.9.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 245) anklager: Niels Lind

Lind har søgt at pådutte Johan det tyveri der skete hos Lind fastelavns mandag aften 1745. Linds fremfart kendes lovstridig, og han skal betale Johan 60 rd.

Højesteret, v.pr. 1747, fol. 327, 28.6.1747: 3 er for frifindelse af Niels Lind, 6 er for konfirmering af landstingsdommen.

13. Hans Christophersen TYVERI Tårnby birk
14.9.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 245) anklager: cancellieråd og amptsforvalter Lemvig

Hans er mistænkt for at have skåret rumpehårene af 4 heste, som stod i stalden hos Jan Corneliussen i Sundbyøster. Da det ikke kan bevises, frifindes han.

14. Hans Mathiassen TYVERI Næstved
26.10.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 246) anklager: Byfoged Friis

Hans har fra sin husbond i Næstved stjålet nogle ting og en hest, der i alt takseres til stort tyveri. Han har tidligere begået småtyverier, men er ikke dømt for disse. Derfor ikke gentagent tyveri. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og livstid i Korsør fæstning.

STA, del.regn. 1743-49: Højesteretsakt, regninger: Datoer: Bytinget fra 11.6.1746 til dommen 8.8., landstingsdom 26.10., Højesteret konfirmerer landstingsdommen 28.3.1747. Ernst Reeberg får 9 rd. for at eksekvere dommen 14.4.1747, Korsør fæstning kvitterer for hans modtagelse 15.4.

15. Niels Hansen Bromme MORD Skelskør
26.10.1746 (Sjæ.la. Just.pr. s. 246) anklager: landfiscal Lintrup

Niels er gået ind i et hus i Skelskør og har uden årsag ihjelskudt den 8-årige søn der. Efter 6-9-1, at halshugges med økse, hoved på stage, legemet nedgraves i retterstedet.

STA, del.regn. 1743-49: Boeksekution og korrespondance: Mord og arrestation 13.9.1746. Henrettelse 13.12.1746. Sagen har kostet 84-3-0 rd.

Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 142 (sagnr. 232), 2.12.1746: Kongen konfirmerer landstingsdommen.

1747

u1 Karen Wibes og Jens Gregersen TYVERI Sted?
STA, del.regn. 1743-49, 1747-lægget, Et par regninger. De er dømt for småtyveri. Er anholdt hhv. 15.11.1746 og 2.12.1746, og begge til 15.3.1747.

u2 Peder Gynge bissekræmmer fra Slangerup og hustru Anne Troelsdatter TYVERI Skelskør
STA, del.regn. 1743-49, 1747-lægget: 6.5.1747 stjæler Anne en trøje og en skjorte fra skipper Paul Pedersen, hvor de havde logeret i 2 nætter. De pågribes to dage efter. Politiforhør 9.5., bytingsdom 5.6.: Anne efter 6-17-32, at miste sin hud. Peder frifindes. Begge skal dog betale arrest. Anne piskes i rådhuskælderen 6.6.

u3 Kirsten Mogensdatter TYVERI Korsør
STA, del.regn. 1743-47, 1747-lægget, bytingsdom, regninger.
Kirsten har den 2.8.1747 stjålet tøj for 3 mark på Korsør gade. Hun fortæller, at hun tidligere har været i Spindehuset 2 gange, at hun i adskillige år uden pas har gået omkring og spundet for folk og betlet. Bytingsdom 28.8.: Efter 6-17-32, at miste sin hud og Børnehuset på livstid. Piskes 29.8. Indkommer i Børnehuset 30.8.

1. Søren Rasmussen husmand af Stedstrup TYVERI Merløse-Tuse herred
22.2.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 250) anklager: Peder Sørensen
Søren har stjålet en hest på marken i Buckerup og solgt den på Køge marked. Efter frd. 4.3.1690, at hænges.
Holb.A., del.regn. 1745-52, Kgl. res., regning (efter moderation på 56-4-6 rd.) og bilag: Arresteret 10.11.1746, herredstinget fra 17.11. - 19.1.1747., landstingsdom 22.2., højesteretsdom 19.6., kgl. res. 18.8. (kongen benåder til kagstrygning, brændemærke på ryggen og livstid i Citadellet. Eksekution 31.8. Højesteret, v.pr. 1747, fol 273, 19.6.1747: Enstemmig konfirmation af landstingsdom. Forsvareren, Broholm, indstiller til kongens nåde.

2. Hans Christophersen LØSGÆNGERI Tårnby birk
22.2.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 250) anklager: cancellieraad Lemvig
Jf. sagnr. 1746:13. Han dømmes nu for løsgænger i halvandet år efter 3-19-16 til et år i Citadellet.

3. Søren Laursen TYVERI Tuse herred
22.3.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 251) anklager: Søren Hyum
Søren har stjålet korn i Udby. Efter 6-17-32, at miste huden i fængslet, igæld, tvigæld og hovedlodsfortabelse.

4. Karen Jensdatter TYVERI Præstø
17.5.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 254) anklager: Nicolai Saxstrup
Karen har hos sin husbond begået hustyveri for over 20 lod sølvs værdi. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på pande og Spindehuset på livstid.
Danske Kancelli: Intet.

5. Anne Marie Pedersdatter og Kirsten Bødgers TYVERI Roskilde
19.7.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 256) anklager: Laurs Budsch
Anne Marie dømmes for indbrud og småt tyveri efter 6-17-32 til at miste sin hud i fængslet. Kirsten frifindes, da anklagen kun er Anne Maries.
STA, del.regn. 1743-49, 1747-lægget: landstingsdom påtegnet at hun er fornøjet med dommen. Hun piskes 26.9.

6. Sidsel Jensdatter FOSTERDRAB Næstved
19.7.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 256) anklager: procurator Christensen
Sidsel har i dølgsmål født et i løsgatighed avlet pigebarn og „straks klippet Struben ud derpaa“. Efter 6-6-7 og frd. 9.8.1737, at halshugges med økse, hoved på stage og kroppen i galgebakken.

STA, del.regn. 1743-49, (1747-læg) inkvisitionsforhør, bytingsakt, landstingsakt med kongebrev, regninger, korrespondance: Hun føder 30.5. og forhøres og arresteres samme dag. Bytingsdom 26.6., landstingsdom 19.7., kgl. resolution 22.9. som konfirmerer landstingsdom, eksekution ved Ernst Reeberg for 13 rd. 12.10.

7. Berthe Pedersdatter TYVERI Løjre herred
16.8.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 257) anklager: Albret Cruusberg, ridefoged på Åstrup
Berthe, fra Skullerupholm gods, har om natten på Kirke Saaebyes mark stjålet en ko og siden solgt den. Efter 4.3.1690, at hænges.
Højesteret, v.pr. 1747, fol. 532, 9.1.1748: Landstingsdommen konfirmeres.
Danske kancelli: 1748, fol. 577 (sagnr. 61), 16.2.1748: Kongen konfirmerer dommen.

8. Peder Pedersen Dantzer DRAB Merløse herred
18.10.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 259) anklager: procurator Seidelin
Beskyldning om drab afvist, men voldsbøder (der indgår et forhør i Kyringe, ved Seidelins ridefoged).

9. Johan Ertmand og hustru Anna Chatrine Christensdatter TYVERI Løve herred
18.10.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 259) anklager: Niels Lind
De har stjålet lintøj, der lå til blegning i haven ved Store Askevad, og som tilhørte Severin Bech og forpagter Steen. Værdi som stort tyveri. Desuden stjal de for 5 år siden et sølvbæger. Begge efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og Korsør fæstning/Spindehuset livstid.
Holb.A., del.regn. 1745-52, C.E. Puhans regning på de to's kagstrygning og brændemærkning i Finderup 5.4.1748 (med transport 24-1-3 rd.).
Højesteret, v.pr. 1748, fol. 14, 9.3.1748: Landstingsdommen konfirmeres.

10. Hans Mickelsen Schaaning SÆDELIHED Sted?
15.11.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 261) anklager: landfiscal Tausen eller i hans sted fru kancelliråd Neergaard
Sagen rejst efter bevilling fra amtmand von der Lühe. Den ægteviede Hans har tre gange begået hor. Er så undvejet og er udlagt af endnu to løse kvinder som barnefader. For hor efter 6-13-24, at miste sit hoved, når han kan pågribes
Danske Kancelli: Intet.

11. Margrette Tygesdatter og Anne Pedersdatter TYVERI Slagelse
13.12.1747 (Sjæ.la. Just.pr. s. 262) anklager: Dinesen
De har stjålet kramvarer og andet fra Hans Ostenfeldt Kaad til over 20 lod sølvs værdi. Begge efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke på panden og Børnehuset på livstid.
STA, del.regn. 1743-49, (1747-læg): Landstingsdom, kongebrev, regninger: De arresteres 1.9.1747, bytingsdom 20.11., landstingsdom 13.12. De to piger skriver så til kongen og beklager at være forledt til tyveriet. Kongen indhenter erklæring fra borgmester og råd om deres rygte – det har ikke forhen været ondt. Derfor benåder kongen dem ved resolution af 2.2.1748, så de befries for kagstrygning og brændemærke, men i øvrigt bifaldes landstingsdommen. De indleveres i Børnehuset 14.2.

1748

u1 Anne Hansdatter TYVERI Holbæk
STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, Korrespondance
Anne er anholdt for indbrud og tyveri i Holbæk. 15.7.1748 dømmes hun til at miste sin hud i fængslet. 10.8. approberer stiftamtmanden dommen.

u2 Mette Kirstine Christensdatter TYVERI Roskilde
STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, Bytingsdom og regnskab på i alt 3-5-4 rd.
Hun arresteres 10.8.1748. Hun har i Roskilde stjålet to steder for godt 6 rd. Forsvareren søger for mildelse fordi hun ved arrestationen er behandlet ulovligt med hug og slag. Men dom af 5.9.: efter 6-17-32, at miste sin hud. Hun piskes „inden lukte døre“ 22.9.

1. Skovfoged Jens Jørgensen i Holmstrup SKOVTYVERI Dragsholm birk
 10.1.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 263) anklager: konferenceråd Lente von Adeler
 Efter skovfrd. 20.1.1733, 1. post har Adeler fået ham dømt til et års fæstningsarbejde for skovtyveri. Jens frifindes og Adeler skal betale 30 rd. til ham, men Adeler kan ansætte en anden skovfoged.

2. Daniel Kahlø MORDBRAND Ringsted
 10.1.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 263) anklager: Abraham Brasch
 Daniel har ved uagtsom affyring af en bøsse startet en ildebrand i Ringsted. Efter frd. 8.12.1685 dømmes han til at arbejde et år i Børnehuset.
 STA, del.regn. 1750-59, først i pakken, regning på i alt 29-5-4 rd.: Det fremgår, at Daniel og hans far er arresteret 4.9.1747. Daniels far, Johan, er undvejet 27.11. Daniel sættes i Børnehuset.

3. Laurs Sørensen af Ullerup, Amager SÆDELIGHED Tårnby birk
 13.3.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 266) anklager: cancellieråd Friderich Lemvig
 Som ægteviet for hor 24 rd. i bøde samt straffes på yderste formue.

4. Peder Nielsen TYVERI Roskilde
 13.3.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 266) anklager: forvalter Brabrand
 Han har stjålet 16 svin fra en rådmand i Roskilde. Dom vistnok efter 6-17-36, da skarpretteren skal have 9 rd.
 Højesteret, voteringsprot. 1748, s. 281, 21.5.1748: Enstemmig konfirmation af landstingsdom.
 Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 726 (sagnr. 309), 19.6.1748: Kongen skriver til greve J.L. Holstein, at en bonde på hans gods (i Glim) er dømt for tyveri. Nu har Peders kone imidlertid skrevet til kongen og fortalt, at Peder er blevet forledt til tyveriet af en musketer ved det Sjæll. Nat. Regiment. Konen, Dorthe Nielsdatter, fortæller, at hun sidder i største elendighed med 2 børn og går frugtsommelig med det tredje. Kongen benåder derfor Peder for kagstrygningen og brændemærket, så han nøjes med livstid i Citadellet.
 STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, regning på i alt 24-1-1 rd.

5. Anne Smeds TYVERI Ringsted
 13.3.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 266) anklager: Andreas Wilman
 Er dømt for ringe tyveri i 1741, har nu atter stjålet som ringe tyveri i Ringsted. Efter 6-17-33, at kagstryges brændes på ryggen og Spindehuset hendes livs tid.
 STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, (i Roskildes regnskab): Ernst Reebergs regning på 9 rd. for pisk og brændemærke af 4.4.1748.

6. Olluf Sørensen TYVERI Skjoldenæsholm birk
 15.5.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 268) anklager: forvalter Hans Friderich Lytken
 Han beskyldes for flere tyverier, bl.a. et i Haraldsted. Sagen er ført dårligt og utilstrækkeligt bevist. Men da han er et berygtet menneske „som iche formedelst sin egen Uskyldighed, men alleene formedelst de paagiældende vedkommendes Forsømelse i at tiltale ham hid indtil haver undgaaet den over Tyve i Loven fastsatte Straf, og at han ey alleene med sin ustadige Bekiendelse, men og med den hos ham fundne Guldring har gjort sig høist mistænckelig, foruden det, som hand under Sagen er overbevist, at hand om Natten den 25. Marts sidst har været på ulovlige Veye, og er udgaaet i fortsæt at stjæle“. Derfor 10 års fæstningsarbejde + sagsomkostninger.
 Højesteret, v.pr.1748, s. 443, 8.10.1748: Sagen afvises indtil stevningen er lovligt forkyndt. Anklageren ved Højesteret, procurator Michael Sonne, idømmes 10 rd. til Vor Frelser Kirke og 10 rd. til Justitskassen.
 Højesteret, v.pr. 1748, s. 578, 15.11.1748: Sagen er for på ny: En dommer er for livstid, en for 2-3 år og ni er for kagstrygning, brændemærke og livstid.

7. Kirsten Hansdatter SÆDELIGHED fmt. Møn herred (på forvalter Smith)
 19.6.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 269) anklager: forvalter Smith.
 Hun har født et barn og udlægger sin stedfader, Niels Hendrichsen, som barnefader. Hendrich er rømmet. Kirsten kan ikke skyde sig ind under voldtægt, da hun ikke i tide har anmeldt denne. For blodskam efter 6-13-14, „andre Ligesindede til Exempel og Afskye“, at halshugges og kroppen kastes på en ild.
 Højesteret, v.pr. 1748, s. 580, 15.11.1748: 5 dommere er for konfirmering af landstingsdommen. 7 finder,

at alt hænger på hendes bekendelse. Stedfaderen kan, hvis han kommer til stede, benægte forholdet. Desuden kendes eksempel på, at en stedfader er blevet brændt, mens nogle mindreårige steddøtre er gået fri.

8. Christen Hansen VOLD fmt. Møn herred (på forvalter Smith)
19.6.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 269) anklager: forvalter Smith

For tyrannisk hustruvold efter 6-5-7 livstid i nærmeste fæstning.

Højesteret, v.pr. 1748, s. 582, 15.11.1748: 1 dommer for livstid, 2 for 10-12 år, 1 for 4 år, 5 for 2 år og 1 for 1 år.

9. Jens Tuesen TYVERI Tune herred
19.6.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 269) anklager: Christopher Jørgensen

Selv om han nægter, kendes han skyldig i at have stjålet en hest i Reerslev. Dom: kagstrygning, tyvsmærke på panden, nærmeste fæstning livstid.

Rosk.A., del.regn. 1751-72, Regning fra mons. C. Jørgensen på Geddesdal på 5-0-62 rd.: Jens anholdtes i Køge ca. 1.4.1748, i Roskilde arrest fra 10.4., hjemtingsdom ??, Han undviger 12.6., landstingsdom 19.6., han er ikke fanget i 1754.

10. Bertil Jørgensen MORDBRAND Birkholm birk
19.6.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 269) anklager: konferenceråd Løvenschiold

Bertil er 16 år og tjenestedreng i Reistrup. For 2 gange ildspåsættelse af barnlig hævn dømmes han for hans ungdoms skyld til 10 år i Børnehuset

Holb.A., del.regn. 1745-52, Regning på 23-4-8 rd.: Ild påsat 13.2., arrest 24.3., landstingsdom 19.6., til Børnehuset 7.8.

11. Morten Rasmussen Smed TYVSMEDVIDERI Tårnby birk
17.7.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 270) anklager: cancellieråd Lemvig

For tyvsmedviden m.v., frikendes.

12. Rasmus Andreasen TYVERI Tybjerg herred / Gisselfeld birk
17.7.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 271) anklager: forvalter ved Holmegård Niels Jørgensen

Han har stjålet 4 køer om natten fra den Holmegård tilhørende Broxø kohave og solgt dem i Brøndbyøster. Efter frd. 4.3.1690, at hænges. Rasmus appellerer.

Højesteret, v.pr. 1748, s. 442, 7.10.1748: Da selv forsvareren intet ved at sige til Rasmus' forsvar konfirmeres landstingsdommen enstemmigt.

Sjæll. tegn. 1746-48, fol. 883 (sagnr. 501), 15.11.1748: Kongen konfirmerer højesteretsdommen.

13. Niels Mortensen DRAB Bistrupgård birk
14.8.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 272) anklager: justitsråd landsdommer Munthe på Laurs Christensens vegne

Niels har i et hus i Jersie slået Laurs kone. Hun er senere død i barselsseng. For vold, voldsbøder.

14. Peder Hansen Møller TYVERI Sct. Jørgensbjerg og Duebrødre Klosters birk
Esben Christensen eller Ledreborg birk

6.11.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 274) anklager: Mads Pedersen Fischer

De to har glemt at aflevere/taget en tobakspung. De er pågrebet på vejen mellem Roskilde og Glim og sat fast, men under arresten tæsket. Begge parter modtager bødestrafte.

15. Peder Hansen af Glodstrup MORD Dragsholm birk
6.11.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 275) anklager: commerceråd Niels Bang

Peder har med et reb kvalt sin kone og søgt at skjule liget. Efter frd. 16.10.1697, at knibes med glønde tænger, først uden for Huset, hvor Mordet skeede, dernæst tvende Gange imellem benævnte Hus og Retterstedet, hvorefter den højre Haand ham levende skal afhugges med en Øxe. Hovedet ligeledes afhugges med en Øxe og Legemet af Natmandens Folk at legges paa Stejle, samt Hovedet tillige med Haanden sættes paa Stage.

Højesteret, v.pr. 1748, s. 887, 14.2.1749: Landstingsdommen konfirmeres enstemmigt.

Sjæll. tegn. 1749-50, fol. 103 (sagnr. 145), 21.3.1749: Kongen bifalder højesteretsdommen, og befaler amtmand Adeler at eksekvere den.

Roskilde Amt, Kopibog 1747-54, under 23.11.1748: Peder er undvejet 10.11.1748. Han efterlyses nu af Adeler. Adeler's brev afskrives til rettens betjente i Roskilde Amt. Han er „Liiden og tynd af Vext, mager af Andsig, dog derudi hvid og rød, har et langt lyst Haar, skulder i sit Udseende, er indgetvungen og meged betænksom naar mand vil examinere ham. I Omgængelse er hand mundter og lystig, og lader sig sin onde Gierning ei andfægte. Hand er noget klumpet paa Føderne. Undvigte i en Skindtrøie og en Rødttrøie med en Hvidtrøie oven over“.

16. Anders Andersen og Karen Jacobsdatter MORD Førslev, Saltø og Harrested birk
6.11.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 275) anklager: forvalter Hendrich Götzsche .

Anders er tidligere skovfoged. Han bor i Harrested overdrevshus. Han har skudt husmand Niels Rasmussen af Leerbekshuset. Anders har bekendt at være banemanden for mændene i Kyse. Efter 6-6-2, at halshugges med sværd og hovedlods fortabelse. Karen er fra Kyse og bekender at have haft utugtlig omgang med Anders. Hun kan ikke dømmes for egentlig medvideri, men hun har opført sig så mistænkeligt og vist frygt for hvad Anders skulle tilstå om hendes rolle, at hun på mistanken idømmes 3 år i Spindehuset og sagsomkostninger.

Højesteret, voteringsprot 1749, s. 51, 17.3.1749: Enstemmig konfirmation, da han både har skudt ham og bagefter slået ham med bøssekolben. (se også Teol.Fak. sagnr. 1749:1)

Sjæll. tegn. 1749-50, fol. 231 (sagnr. 321), 9.6.1749: Kongen konfirmerer højesteretsdommen.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Regning 128-4-0 rd. modereret til 101-2-12 rd. og bilag: Han arresteres 24.6.1748. 27.6.1749 henrettes han med sværd. Karen sættes i Børnehuset efter landstingsdommen.

17. byfogedsvend Frantz Madsen og hustru Regina i Slagelse VOLD UKVEMSORD Slagelse
18.12.1748 (Sjæ.la. Just.pr. s. 276) anklager: rådmand Müller på egne og magistratens vegne

Frantz frikendes for vold mod magistraten. Regina dømmes for ukvemsord, at forvises Slagelse by og herred.

1749

u1 Niels Svendsen KIRKETYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, regninger.

Han arresteres 8.7.1749 for at have villet anmasse sig penge af den i Danske Kirke stående pengeskiste. Derfor er han ved kgl. res. tilkendt at arbejde 1 år i Møns Tugthus. Hertil sejles han 23.8.1749.

u2 2 kvindemennesker TYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1743-49, 1748-49-lægget, Regninger vedr. 2 kvindemennesker som for utroskab og skøgelevn står i halsjern og bærer feddelen den 20.5.1749. Der betales 2 mark for at låne regiments feddel.

1. Hans Jacob Truelsen og Bodil Madsdatter DRABSFORSØG Møn herred
22.1.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 277) anklager: Christopher Smedt

De beskyldes for horeri men uden barn deraf. Desuden mistanke om at de ville forgive Bodils mand. De afviser, men Hans må efter 3-16-7 stå åbenbar skrifte, straffes på yderste formue og 3 år i jern. Bodil idømmes ligeledes åbenbar skrifte, yderste formue og 3 år i Spindehuset.

Højesteret, v.pr. 1749, s. 311, 18.6.1749: 4 dommere er for livstidsarbejde for begge, 1 er for 10 års strafarbejde for begge, 1 er for 3 år til hende og 1 til ham, 3 er for 3 år til hende og at han skal forvises sog-net.

2. Karen Jørgensdatter Holm FOSTERDRAB Herlufsholm birk
26.2.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 279) anklager: Procurator Christensen

I præstegården i Lille Næstved, hvor hun tjente, har hun født i dølgsmål og skjult det døde barn, som befindes at være slået ihjel. Ved underretten forsøger hendes broder, studiosus Hans Holm fra København, at ændre sagen. Han har erhvervet en „Annotomisch Attest“ fra Kbh., hvormed han ville

tilbagegive kirurgens attest. Efter 6-6-7, at miste sin hals, hoved på stage, begraves i retterstedet. Højesteret, v.pr. A 1749, s. 263, 2.6.1749: Enstemmig konfirmation af landstingsdommen. Sjæll. tegn. 1749-50, fol. 254 (sagnr. 357), 11.7.1749: Kongen benåder til livstid i Spindehuset. Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: regning på 38-5-4 rd. modereret til 38-1-8 rd. og bilag: Arrest fra 29.11.1748, birketingsdom 28.1.1749, landstingsdom 26.2., højesteretsdom 2.6., kgl. res. 11.7., ført til Spindehuset 21.7.

3. Drager Povel Nielsen VOLD Helsingør
26.3.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 280) anklager: Johan Christian Sprunch
For vold, ukvemsord og ulovlig arrest idømmes Johan bøder.

4. Anders Nielsen Giøde landsoldat SÆDELIGHED Sted?
23.4.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 280) anklager: Iver Bruun ved byfoged Friis
For 5 gange lejermål skal han efter 6-13-1 betale bøder. For sin generelle opførsel og overfald på sit herskabs forvalter, i Korsør fæstning på livstid
Danske Kancelli: Intet.

5. Ellen Jensdatter TYVSMEDVIDERI Slagelse
21.5.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 281) anklager: Hans Ostenfeldt Kaad, Slagelse
Ellen anker en dom for tyvsmedvideri. Hun skal have hælet for Margrethe Tygesdatter og Anne Pedersdatter (jf sagnr 1747:11). Men bytingsdommen, at miste sin hud og tvgæld af de skjulte tyvekoster, skal stå ved magt.
Højesteret, v.pr. 1749, s. 531, 24.12.1749: Landstingsdommen konfirmeres enstemmigt.

6. Povel Andersen og hustru Karen Andersdatter TYVERI Frydendal birk
21.5.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 282) anklager: Niels Smidt
Birkedommer Christen Hiorth, har for tyveri fradømt dem deres ære med kagstrygning og brændemærke på ryg. Men det er sket uden de lovpligtige 8 tingmænd. Derfor skal sagen gå om på Smidts regning.

7. Anne Jørgensdatter MORD Svanholm birk
25.6.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 283) anklager: ridefoged Bolt
Anne, der bor i Fær(s?)lev, har tilstået at have blandet en halv skefuld rottekrudt i sin mands aftensmad, som var rørag. Han døde 9 dage efter. Årsagen var kærlighed til Laurs Andersen, som havde skaffet hende rottekrudtet. Sagen er dårligt oplyst og der er intet til at bekræfte hendes bekendelse. Sagen hjemvises til fornyet behandling ved underretten.

8. Anne Nielsdatter FOSTERDRAB Tuse herred
25.6.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 283) anklager: Laurs Busch
Anne er tjenestepige hos provsten mag. Kruuse i Hagested. Hun har på marken ved Snoldelev født et drengebarn, som hun kvalte da det græd og begravde det i marken. Efter 6-6-7, at halshugges med økse, hoved på stage, kroppen begraves på retterstedet.
LAS, Roskilde Amt, kopibog 1747-49, s. 95 og 98: Breve af 29.6. og 12.7. om Annes beredelse til henrettelsen.
Danske Kancelli: Intet.

9. Povel Andersen og hustru Karen Hansdatter TYVERI Frydendal birk
25.6.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 284) anklager: birkefoged Schmidt
(Samme som sagnr. 1749:6) Karen er beskyldt for at have skåret Povel i halsen med en kniv. Hun benægter og dømmes til at afsværge beskyldningen med en ed. Under retssagen har de begge beskyldt hinanden for tyveri. Efter 6-17-32, at miste deres hud i fængslet, igæld, tvgæld og hovedlods fortabelse. Holb.A., del.regn. 1745-52, landstingsdom, regning (på 62-3-0 rd.) og bilag: De arresteres 16.1.1749, birketingsdom 16.6., landstingsdom 25.6., bysinden fra Holbæk pisker dem 21.7.

10. Anne Jørgensdatter MORD Svanholm birk
23.7.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 285) anklager: Hans Bolt
(samme som sagnr. 1749:7) Der er nu bedre bevis. Efter frd. 7.2.1749, at knibes af skarpretteren

med gloende tænger først ved huset, hvor mordet er begået dernæst to gange mellem huset og retterstedet og til sidst en gang på retterstedet, hvorefter hendes højre hånd mens hun er levende og siden hovedet afhugges med økse. Dernæst skal legemet af natmanden og hans folk lægges på en støjle, og hovedet tillige med hånden skal fæstes på en stage oven over legemet.

Roskilde Amt, kopibog 1747-54, 4.8.1749: Ordre om at landstingsdommen skal eksekveres. (konstitueret amtmænd Fugl giver mange detaljerede dessiner om hvordan eksekutionen skal foregå til Sr. Jonas Jørgensen til Svanholm, til birkedommer ved Svanholm Isach Ramel m.m.

- 11. Laurs Andersen** MORD Svanholm birk
 23.7.1749 (Sjæ.la. Just.pr. s. 285) anklager: Hans Bolt
 Laurs har hjulpet ovenstående Anne (sagnr. 1749:10) med mordet. Bl.a. har han købt rottekruddet på apoteket i Holbæk. Selv om han nægter dømmes han efter 6-6-1 at bøde liv for liv.
 Roskilde Amt, kopibog 1747-54, 4.8.1749: Ordre om at landstingsdommen skal eksekveres.

1750

- u1 Ernst Christopher** TYVERI og LØSGÆNGERI Lejre herred
 Rosk.A., del.regn. 1751-72, Regning fra Justitsråd Munthe på 5-5-8 rd.

Han anholdes 6.8.1750. Idømmes pisk af fogedsvenden og indsættes 1.10. i Citadellet.

- u2 Niels Hansen** TYVERI Kalundborg
 STA, del.regn. 1750-59, Bytingsakt og korrespondance og regning på 4-4-4 rd.

Niels Hansen er ansat som håndlanger og tærsker på Klbg. Ladegård. Han bor i et lejet hus i Møllestræde op mod St. Olai kirkegård. Han har et barn og en frugtsommelig kone. Hans dyner er lånte og de øvrige ejendele opgøres til ca. 3 mark. Hans kone skylder flere rigsdaler væk. I løbet af sommeren har han stjålet flere småting fra Ladegården til en værdi af 5-6 mark. Dom: at miste sin hud og lover at forlade byen og godset. Anholdt 24.10., dom 2.11., eksekution 3.11.

- u3 Cornelius Jensen** TYVERI Nykøbing
 STA, del.regn. 1750-59, forrest: Regning på 13-0-4 rd.
 Arrestation 16.1.1750. Efter kgl. bef. af 27.2.1750, for tyveri at sættes i Møns Tugthus. Sendes her- til 10.3.

- u4 Maren Ibsdatter** TYVERI Næstved
 STA, del.regn. 1750-59, forrest: Bytingsdom, regning på 6-5-2 rd., bilag
 Marens mand Peder Christensen krebsfænger har stjålet nogle svin på Lille Næstved mark. Det har hun „hælet og dølget“ med ham. Hun arresteres 29.1.1750, dømmes 13.4. og piskes af bysvenden 14.4.

- u5 Jacob Christensen** TYVERI Næstved
 STA, del.regn. 1750-59, forrest: bytingsdom, regning på 2-4-15 rd.
 Jacob har begået adskillige ringe tyverier bl.a. hos borger Ole Maar. Han arresteres 25.7.1750, dømmes 17.8. og piskes af bysvenden 18.8.

- 1. Hendrich Nielsen** DRAB Stevns, Fakse herred
 13.5.1750 (Sjæ.la. Just.pr. s. 292) anklager: Christian Frigast
 Hendrich har i slagsmål i „Windbyholts wertshuus“ slået en anden ihjel. Efter 6-6-1, at bøde liv for liv og forbrudt hovedlod. Det er en skærpeelse af birketingsdommen. Hendrich appellerer.
 Sjæll. tegn. 1749-50, fol. 928 (sagnr. 535), 6.11.1750: Højesteret har konfirmeret landstingsdommen og nu konfirmerer kongen højesteretsdommen.

- 2. Anne Sørensdatter fra Flinterup** FOSTERDRAB Ars-Skipinge herred
 15.7.1750 (Sjæ.la. Just.pr. s. 293) anklager: procurator Lind
 Anne har født et barn og skjult det i 10 dage i sin kiste indtil den onde stank røbede hende. Barnet var ikke fuldbårent, og der er visse indicier for at hun ikke agtede at føde i dølgsmål. Hun dømmes til Spindehuset på livstid.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Herredstingsakt, landstingsdom, bilag, regning (ligger separat) på 36-1-8 rd. Hun føder dagen efter Kristi Himmelfartsdag, arresteres 20.5., herredstingsdom 20.6. (at halshugges), landstingsdom 15.7., indsat på Børnehuset 29.8.

Danske Kancelli: Intet.

3. Maren Andersdatter

TYVERI Næstved

9.12.1750 (Sjæ.la. Just.pr. s. 298) anklager: rådmand Winding Dorph

Hun er medvider i tyverier af Christen Johansen, som nu sidder i Vordingborg arrest. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke i panden Børnehuset på livstid.

STA, del.regn. 1750-59, forrest: Regning på 55-0-3 rd. Maren arresteres i Næstved 9.10.1750, bytingsdom 23.11. (som landstingsdom), landstingsdom 9.12. Hun prøver at undvige 31.12. men brækker benet. Højesteretsdom, som konfirmerer landstingsdom 26.5.1751, stiftamtmand Scheel godkender eksekutionen 12.6., Ernst Reeberg kagstryger og brændemærker hende 17.6., hun indsættes i Børnehuset 18.6. (en regning på Marens sag af 6.9.1751 fortæller, at Christian er blevet hængt).

1751

u1 Kirsten Jacobsdatter, Tadere Mølle

FOSTERDRAB Åstrup gods

Rosk.A., del.regn. 1751-72, regning fra sr. Cruusberg på Åstrup på 11-2-9 rd.

Kirsten arresteres 12.4.1751 og tiltales for barnefødsel i dølgsmål. Frikendes ved underretten og løslades 31.7.

u2 Maria Chatrina Hendrichsdatter

TYVERI Ledreborg birk

Rosk.A., del.regn. 1751-72: Regning fra forvalter Hygum på Ledreborg på ca. 5 rd.

Sat i Roskilde arrest 24.8.1751, hun bryder ud 3.9., hjemtingsdom afsiges 20.9.

u3, u4, u5 Jacob Pedersen, Jens Nicolaisen, Matthias Poulsen

TYVERI Sorø

STA, del.regn. 1750-59, forrest: Regning fra Sorø af 27.8.1751

3 forskellige tyvssager mod Jacob (5 mark), Jens (11-2-4 rd.) og Matthias (2-2-8 rd.). Tid og straf ej angivet.

1. Drengen Jeppe Povelsen fra Ledreborg grevskab

MORD Roskilde

10.2.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 300) anklager: procurator Broegaard

Jeppe har uden grund slået fangefogden i Roskilde ihjel. Efter frd. 7.2.1749 knibes med gloende tænger, levende håndafhug, stejles.

Højesteret, voteringsprot. 1751, s. 247, 22.5.1751: *Suhm* argumenterer for 6-6-1, fordi drabet er sket i håndgemæng uden forsæt. *Hielmstjerne*, at hverken 1697-frd. eller 1749-frd. er „strictissimi sensu applicabel“, fordi mordet er sket uden planlægning, men går ind for stejling „Alene for Publici Skyld, da en Fangefoged bør gaa sickert i sine Forretninger“. To dommere for 6-6-1, ni for halshugning og hjul og stejle.

Sjæll. tegn. 1751-52, fol. 301 (sagnr. 327), 18.6.1751: Kongen konfirmerer højesteretsdommen.

STA, del.regn. 1750-59, forrest: Regning for udgifter i 1750 på 37-1-10 rd. Jeppe er indsat i arresten for tyveri i grevskabet. Noget før 17.10. undviger han og dræber samtidig „Fogedsvenden eller Arrestforvareren“. Stiftamtmanden udlover en dusør på 10 rd. 18.11.1750 pågribes han.

2. Martinus Dreier og Kirstine Rotkiers

SÆDELIGHED Slangerup

10.3.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 301) anklager: Mickel Holst

De erkender hor mens Dreiers kone levede og har efter hendes død avlet 4 børn sammen uden at være gift. Martinus: at rømme landet. Kirstine: seks måneder i Børnehuset. En ændring af Slangerup bytingsdom af 15.8.

Danske Kancelli: Intet.

3. Peder Jørgensen

TYVERI Tårnby birk

7.4.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 301) anklager: cancellieråd Lømvig på embeds vegne

Peder har stjålet for over 20 lod sølvs værdi bl.a. på Amager. På vej – fmt. fra Roskilde arrest til

Landstinget – undviger han. Underrettens dom, som var 6-17-36, kagstrygning, tyvsmærke og livstid, skal stå ved magt.

Antv. Korsør. A., del.regn. 1734-51: Eftersøgningssskrivelse af 13.2.1751 fra amtmand over Kbh. amt, von Plessen.

Danske Kancelli: Intet.

4. Ole (Hendrich) Nielsen TYVERI Ars-Skipinge herred

7.4.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 301) anklager: Johan Anker

Ole har stjålet i Haunsø for over 20 lod sølvs værdi. Efter 6-17-36, kagstryges, tyvsmærke på panden, Korsør fæstning på livstid.

Holb.A., del.regn. 1745-52: Højesteretsakt, korrespondance, regning (ligger separat) på 97-0-4 rd. Herredstingsdom: efter 6-17-32 at miste sin hud i fængslet. Højesteret stadfæster Landstingets dom.

Arresteret 12.12.1750, indstævnet for herredsretten 19.12.1750, herredstingsdom 23.1.1751, landstingsdom 7.4., højesteretsdom 4.10., undviger fra Klb. arrest 8.10.

5. Hans Povelsen TYVERI Gisselfeldt Kloster birk

7.4.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 302) anklager: forvalter Selschou

Hans har nu stjålet to gange ved Teestrup, hans soldaterpapirer viser, at han to gange har løbet spidsrod for tyveri. Efter 6-17-35, at kagstryges, tyvsmærke i pande og Korsør fæstning livstid.

Højesteret, v.pr. 1751, s. 337, 4.10.1751: Der er utilfredshed med den løse måde sagen er ført på. Således er hans straf som soldat ikke søgt bevist ved regimentet. Dog et stort flertal for at konfirmere landstingsdommen.

6. Jacob Meisner MORD Borreby birk

9.6.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 303) anklager: Rasmus Jensen

Jacob, anholdt på Borrebygård, har hældt stenvand (Skeedevand) i brændevin og givet én det at drikke, så han døde. Efter 6-6-22, forbrudt liv og hovedlod. Birketingsdom af 17.4. Jacob appellerer.

Højesteret, voteringsprot. 1751, s. 400, 21.10.1751: Højesteret konfirmerer og diskuterer ikke strafskærpelse.

Sjæll. tegn. 1751-52, fol. 537 (sagnr. 578), 26.11.1751: Kongen konfirmerer højesteretsdommen.

7. Peder Mickelsen fra Riis TYVERI Dragsholm birk

9.6.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 304) anklager: cancellieråd Bang

Peder har stjålet 15 svin i Høve og senere solgt dem. Efter 6-17-11 og 36, at kagstryges, tyvsmærke på pande og livstid i Korsør fæstning.

Holb.A., del.regn. 1745-52: Højesteretsakt og korrespondance om retssagen, regning (ligger separat) på 105-3-2 rd. Birketetten: efter 1690-frd. at hænges. Højesteret konfirmerer landstingsdommen.

Arresteret 6.12.1750, birketings dom 22.5., landstingsdom 9.6., undviger 8.10., højesteretsdom 17.10.

8. Lars Stambor, Hans Jensen Ungermænd og Kirsten Laursdatter TYVERI Møn

7.7.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 305) anklager: forvalter Mathias Smidt

De tre har i Askeby på Møn brudt ind og stjålet for 26 rd. Møn birketing har dømt Lars til hængning og de to andre til kagstrygning, brændemærke og livstid. Landstinget dømmer efter 6-17-36 alle tre til kagstrygning, tyvsmærke på panden og livstid i nærmeste fæstning og Børnehuset.

Højesteret, v.pr. 1751, s. 506, 23.12.1751: enstemmig konfirmation af landstingsdommen.

9. Niels Sørensen DRAB Skjoldenæsholm birk

7.7.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 305) anklager: Hans Friderich Lütken

En mand dør i Allindemagle efter et klammeri. Niels frikendes for drab.

10. Christen Nielsen TYVERI Tybjerg herred

7.7.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 305) anklager: Niels Winding Dorph

Christen har stjålet for 8 rd. i Herløflille, og skal tidligere have stjålet i Kbh. Da sagen er for dårligt oplyst hjemvises den efter frd. 21.5.1751 pgf. 8.

11. Christen Nielsen TYVERI Tybjerg herred

8.9.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 306) anklager: landsdommer Hofman

(samme sag som 1751:10) Christen dømmes efter 6-17-36 til kagstrygning, tyvsmærke i panden og livstid i Korsør fæstning.

Sjæll. tegn. 1751-52, fol. 865: Det fremgår, at Christen er undvejet umiddelbart efter landstingsdommens afsigelse.

Højesteret, v.pr. 1752, s. 527, 18.1.1753: 9 dommere for konfirmation af landstingsdom, 3 for at placere brændemærket på ryggen.

12. Søren Nielsen Kaare, Kalundborg TYVERI Ars-Skippering herred
6.10.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 307) anklager: amtsforvalter Rasmus Salten

Tiltalt for for nogle år siden at have stjålet spundet garn og et lagen fra Jens Pedersen i Ubberup. I forlængelse heraf tiltalt efter frd. af 21.5.1751 for adskillige andre bekendte tyverier, som han har begået gennem næsten 30 år, men som hidtil har været ustraffede (jf. sagnr. 1735:7). Efter frd. 4.3.1690, at hænges.

Højesteret, voteringsprot. 1751, s. 581, 7.2.1752: 8 dommere for landstingsdom, 5 for herredstingsdom. Holb.A., del.regn. 1745-52, Højesteretsakt, kongebrev og korrespondance, regning på 82-1-2 rd. Herredstingsdom: kagstrygning, tyvsmærke og fæstningsarbejde på livstid. Højesteret konfirmerer landstingsdom, Kongen benåder til kagstrygning, tyvsmærke på panden og nærmeste fæstning på livstid. Pågribes 2.8., herredstingsdom 28.8.1751, landstingsdom 6.10., højesteretsdom 7.2.1752, kongebrev 10.3., eksekution 21.3.

13. Helle Kirstine Holm MORD Ars-Skippering herred
6.10.1751 (Sjæ.la. Just.pr. s. 307) anklager: ridefoged ved Sæbygård Sebastian Wöldike

Helle er møller Werner Dippenbrochs hustru i Augerup Mølle, Sæbygårds gods, Svallerup sogn. Hun er 32 år og af god slægt. Hun er for 7 år siden blevet gift med Werner. Nu har hun i melankoli slået sit 5-årige barn, Peter Wæver, ihjel ved at skære struben over på ham. Hun forklarer det med at hun længe havde været tungsindig og så gjorde den onde gerning fordi det ville koste hende hendes liv. Efter frd. 7.2.1749, at knibes, håndafhug og stejles.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Herredstingsakt, højesteretsdom, korrespondance, regning (ligger separat) på 69-5-9 rd. Herredstinget dømmer hende til henrettelse med sværd og begravelse i kirkegården. Højesteret afviser Landstingets dom og stadfæster herredstingsdommen. Hendes henrettelse udsættes noget fordi der opstår snak om, at hun er gravid. Mord 21.8., arrest efter amtmandsordre 24.8., herredstingsdom 18.9., landstingsdom 6.10. højesteretsdom 6.10., eksekution ved Svallerup 26.11.

1752

u1 Niels Sørensen af Sæbygårds gods TYVERI Ars-Skippering herred
Holb.A., del.regn. 1745-52, Korrespondance.

Niels har for 6-8 år siden stjålet gangklæder fra en bonde i Rugtved, Viskinge sogn, af general Lerches gods. Han pågribes nu i Løgtved og arresteres 28.12.1751 i Klbg. 8.1.1752 dømmer Ars Herredsting ham efter 6-17-32, at miste sin hud. Det sker straks ved bysvenden fra Klbg. (pris 2-4-0 rd., også regning på halm til leje) hvorpå han løslades.

u2 Hans Hansen husmand i Viig HUSTRUVOLD Dragsholm birk
Anklager: Cammerråd Bang

Holb.A., del.regn. 1745-52, Birketingsakt, korrespondance, bilag, regning på 12-0-48 rd.

På sognepræsten Svend Skives foranledning rejses sagen 23.8. Han har tæsket sin kone i et klammeri. Han idømmes 4 uger i Korsør fæstning + processens omk. Han er tilfreds. Arresteres 29.9., dom 6.10.1752.

u3 Svend Madsen, smedens karl i Pedersborg TYVERI Ars-Skippering herred
Holb.A., del.regn. 1752-55, to breve om sagrejsning.

Den 18.11.1752 stjæler Svend 5 sække ved Bechs kro fra en gårdmand i Lille Fuglede. Han pågribes næsten samtidig og sættes i arrest i Klbg.

u4 Joen Rasmussen og Anne Chatrine Jensdatter TYVERI Roskilde
STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, bilag og regning på 9-1-10.

Joen og Anne har hælet de koster, som Anne Marie Nielsdatter (jf. sagnr. 1752:8) stjal sidste gang. De arresteres 1.1.1752 og 29.2. piskes de af fangefogden inden lukte døre.

u5 Anna Elisabeth Wagnersdatter TYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, regning på 4-4-1. rd.

Arresteres 25.1.1752. Dømmes for ringe tyveri. Piskes i fængslet 14.3. og udvises af byen.

u6 Hans TYVERI Roskilde
STA, del.regn. 1750-59, 1753-læg, Regning på 3-4-3 rd.

Drengen Hans har stjålet i Roskilde. Han arresteres 29.12.1752 og 30.1.1753 føres han til Børnehuset efter stiftamtmandens foranstaltning.

1. Anders Jensen, tjenestekar i Gievninge DRAB Bistrupgård birk
12.1.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 309) anklager: Hendrich Rodsted

Han har tæsket sin medtjener, drengen Hans Jensen, ihjel. Efter 6-6-1, bøde liv for liv. Anders appellerer.

Rosk.A., del.regn. 1751-72, bilag og regning fra forvalter Rodsted på Bidstrup på 29-0-72 rd. Arresteres 17.7.1751, hjemtingsdom: voldsbøder, landstingsdom 12.1.1752, højesteretsdom 22.4.1752:, kgl. res. 9.6.

Højesteret, v.pr. 1752 s. 127, 22.4.1752: 7 er for livsstraf, 5 er for hjemtingsdommens voldsbøder (40 lod sølv).

Sjæll. tegn. 1751-52 fol. 890, 9.6.1752: Kongen benåder til livstid i Fiskelejerne i Norge.

Tage Holmboe: Højesteret 1661-1961(1961) II s. 114-17, beskriver sagen.

2. Wibeke Sophia Christensdatter DRAB Ars-Skipinge herred
12.1.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 309) anklager: Jokum Ancker

Hun er Peder Poulsen Smeds hustru i Føllenslev. Hun har efter et skænderi stukket sin stedsøn, Hans Pedersen 24 år gammel, ihjel med en kniv. De har været uvenner og gennem 2 år skændtes. Efter frd. 16.10.1697, gloende tænger, levende håndafhug, stejle. Wibeke appellerer.

Holb.A., del.regn. 1745-52, Højesteretsakt, korrespondance, regning på arrest og vagtomkostninger mv. på 115-2-0 rd. (heri indgår også godt 2 rd. til halm til hendes leje), actors regning på bl.a. bøddelomk. 42-1-11 rd. Herredstingsdom: som Landstinget, men efter frd. af 7.2.1749. Højesteret: at hun skal bøde liv for liv. Drab 30.9.1751, arresteres 2.10., herredstingsdom 20.11.1751, landstingsdom 12.1.1752, højesteretsdom 10.6., kongelig konfirmation 8.9., eksekution 17.10.

3. Knud Caspersen Hattemager VOLD Roskilde
23.2.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 309) anklager: Christen Christensen

For vold i Roskilde idømmes Knud voldsbøder.

4. Inger Jensdatter TYVERI Nykøbing
23.2.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 310) anklager: procurator Lintrup

For flere småtyverier, 6-17-32, miste sin hud i fængslet.

STA, del.regn. 1750-59, forrest er Lintrups regning, i 1752-læg er landstingsdom, arrestregning m.m. Arresteres 1.12.1751, landstingsdom 23.2., piskes i fængslet 7.4.

5. Lisbeth Maria Mortensdatter af Owerup (Ågerup) sogn FOSTERDRAB Merløse-Tuse herred
22.3.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 311) anklager: forvalter ved Erichsholm Mogens Friis

Har født i dølgsmål, hun siger, at barnet døde kort efter fødselen. Hun lagde barnet i en rendebæk, hvor det blev fundet. Efter 6-6-7, halshugges, hoved på stage, nedgraves. Hun er fornøjet med dommen. Holb.A., del.regn. 1745-52: Herredstingsakt, landstingsdom, korrespondance, regning med bilag på 38-4-4 rd. Hun føder dagen efter hellig tre kongersdag og tages kort efter i arrest, herredstingsdom 17.2., landstingsdom 22.3., hun henrettes 2.5.

6. Anne Elisabeth Hinrichsdatter Spang FOSTERDRAB Næstved
22.3.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 311) anklager: rådmand Winding Dorph

For fødsel i dølgsmål. Hun siger barnet var dødt ved fødselen, men hjemtingsdom skal stå ved magt. Skarprettersalær 13 rd. = halshugning med økse og hoved på stage og nedgravning. Hun appellerer.

STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, bilag og regning på 45-5-0 rd.: Arresteres 12.1.1752, landstingsdom 22.3., Kgl. res., som benåder til livstid i Børnehuset, 8.9., indsat i Børnehuset 19.9.

Højesteret, voteringsprot. 1752, s. 241, 17.6.1752: Enighed om at konfirmere landstingsdommen, men 5, herunder Hielmstjerne: at de argumenter, der taler for hende, skal anføres i indstillingen til kongen.

Sjæll. tegn. 1751-52, fol. 1009 (sagnr. 410-11), 8.9.1752: Kongen hæfter sig ved den omstændighed, at barnet formodes at være dødt ved fødselen og formilder derfor af sær kgl. nåde dommen til livstid i Børnehuset.

7. Jørgen Hendrichsen og stedsøn Lars Jensen DRAB Lejre herred
26.4.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 312) anklager: procurator Broegaard

For mord i Englerup, dårligt oplyst hjemvises. (Sagen kommer op igen – se sagnr. 1754:2)

LAS, Roskilde amt, Breve fra retsbetjente, godsejere m.fl. vedk. delinqventsager og ulykkestilfælde 1751-70: tre breve af 4.2.1751, 3.10.1751 og 13.7.1752 beretter om sagens rejsning. Egl. anklager er fru geheimerådinde Rosenkrantz på Aagaard. Ved Lejre herredsting idømmes Jørgen voldsbøder 19.7.1751, og er tilfreds hermed. Aktor Lorentz Broegaard beder amtmanden om tilladelse til at slutte sagen, men i brev af 7.10.1751 (i kopibog) beordrer amtmanden ham til at lade sagen pådømme ved Landstinget. I det sidste brev meddeler Broegaard, at geheimeråddinden overvejer at appellere Landstingets afvisning til Højesteret. I brev af 15.7.1752 (i kopibog) svarer amtmand Scheel, at det er geheimeråddindens egen beslutning.

8. Anne Marie Nielsdatter TYVERI Roskilde
26.4.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 312) anklager: procurator Broegaard

Anklages for småtyveri i Roskilde. Hun er i 1747 dømt for småtyveri ved Landstinget – om end under et andet navn (jf. sagnr. 1747:5). Derfor efter 6-17-33 kagstryges og brændes på ryggen. Hun appellerer.

STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, bilag og regning på 38-4-8 rd. Arresteres 1.1.1752, landstingsdom 26.4., højesteretsdom 21.10., kagstryges og brændemærkes 9.11. og føres derefter straks til Børnehuset.

9. Hans Laursen Thurøe, skipper i Kalundborg TYVERI Kalundborg
31.5.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 312) anklager: Mads Leerager

Han beskyldes for at have udgivet falske 24 skillings mønter, han frifindes.

STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, Bilag regninger korrespondance. Arresteres i Klbg. 7.11.1751, frigives 24.3.1752. landstingsdom 31.5., sagen indgives for Højesteret.

Danske Kancelli: Sagen er rejst på kongens befaling, men intet om indstævning for Højesteret.

10. Karen Jensdatter (Johansdatter) TYVERI Tårnby birk
26.7.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 314) anklager: cancellieråd Lemvig

Karen har stjålet 2 gange hos husmænd i Sundby, for 18 rd. Efter 6-17-36, at kagstryges, tyvsmærke, Børnehuset livstid. Hun appellerer.

Højesteret, v.pr. 1752, s. 536, 23.1.1753: Enstemmig konfirmation af landstingsdom. Forsvareren indstiller til kongens nåde.

Sjæll. tegn. 1753, fol. 184 (sagnr. 137), 16.3.1753: Hendes højesteretsadvokat, Johan Joachim Anchersen anmoder om formildelse fordi hun kun er 16 år, er meget fattig og lider af 'slag' (epilepsi?). Det kan frygtes, at hun angribes af sine paroxysmer ved afstraffelsen. Kongen benåder til pisk i fængslet og livstid i Børnehuset.

11. Jens Thomesen borger i Nykøbing VOLD Nykøbing
26.7.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 314) anklager: byfoged Friis

For hustruvold 4 uger i Korsør fæstning.

12. Karen Nielsdatter MORDBRAND Slagelse
20.9.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 316) anklager: procurator Mantix som anordnet actor

Karen er 16 år og har – for at se en ildebrand – forsøgt ildspåsættelse i Slagelse. 6 år i Børnehuset.

13. Claus Trane

MENED Sorø by og birk

20.9.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 316) anklager: Hans Dinesen

Claus har vidnet falsk om en handel på Sorø liden ladegård. Efter 1-13-9, at få 2 fingre afhuggede, boeslods fortabelse og Korsør fæstning på livstid

Højesteret, v.pr. 1753, s. 11, 7.3.1753: Der er enighed om at frafalde landstingsdommen, fordi det ikke findes positivt bevist, at han Claus har sværget falsk og ikke blot husket forkert. Nogle vil give ham en mindre arbejdsstraf for ukvemsord. Nogle vil dømme politimester Horn mulkt for sagens førelse.

14. Michael Poulsen

TYVERI Næstved

22.11.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 318) anklager: ej anført

Har stjålet for 2-3 rd. Blev 9.2.46 dømt 2 år i jern for at have villet ombringe et barn (jf. sagnr. 1746:4). Hjemtingsdommen skal stå ved magt (fmt. 6-17-32) og dertil livstid i Korsør fæstning.

STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, Bytingsakten, bilag, regning på 33-4-4 rd. Arresteres 25.7.1752, bytingsdom 30.10, landstingsdom 22.11., pisk af bysvenden og til Korsør fæstning 16.12.

15. Niels Lorentzen,

TYVERI Roskilde

Peder Pedersen,

Niels Lind,

Birthe Jensdatter,

Kirsten Skoemagers,

Hendrik Rasmussen,

Ellen Andersdatter,

Ellen Jensdatter

22.11.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 319) anklager: Lorentz Broegaard (Roskilde)

Niels Lorentzen, Peder Pedersen og Niels Lind har begået mange tyverier og indbrud. De dømmes til galgen. Birthe Jensdatter og Kirsten Skoemagers har „colluderet med dette Tyvecomplot og givet Anslag til en Del af de forøvede Indbrud“. De dømmes til at kagstryges, brændemærkes og arbejde i Børnehuset på livstid. Det er for alle fem konfirmation af underrettsdommen. Skoemagersvend Hendrik Rasmussen (Kirstens søn) og Ellen Andersdatter har kun været med i et indbrud. Derfor efter 6-17-32, at miste huden i fængslet. Ellen Jensdatter ikke noget alvorligt, men efter 6-17-3 funden og greben ved tyveriet. Derfor ligeledes efter 6-17-32. Hendrik Rasmussen og Ellen Andersdatter er fornøjet, de øvrige appellerer.

Højesteret, voteringsprot. 1752, s. 563, 27.1.1753: Ang. de tre hovedmænd: En dommer for kagstrygning, brændemærke og livstid, resten for hængning. *Hielmstjerne*: „Disse Tyve meritere icke Compassion, da de har begaaet mange Tyverier, havt Mængde Dirker og Tyvenøgler med sig.“

Sjæll. tegn. 1753, fol. 102 (sagnr. 59), 16.2.1753: Kongen konfirmerer højesteretsdommen, som er galgen til Niels, Peder og Niels, kagstrygning, brændemærke og Børnehuset på livstid til Birthe Jensdatter og Kirsten Skoemagers, og pisk i fængslet til Hendrich og Peder Pedersens hustru Ellen Andersdatter.

STA, del.regn. 1750-59, 1752-læg, bilag regning for 1752 på 210-0-10 rd., som STA dog modererer ved fradrag af arrestreparationsomkostninger på 46-0-14 rd. til 162-0-8 rd. Regnskabet har mange udgifter til natmanden Rasmus Sibratsens rengørelse af arresten. Brogaard 6-5-10 rd.

STA, del.regn. 1750-59, 1753-læg, bilag, regning på 136-5-9 rd. på arrest- og eksekutionsudgifter (skarp-retteren får 51 rd.). Den modereres af stiftamtmanden til 93-1-9,5 rd.

10.7.1752 arresteres Niels L., Peder P. og Birthe J., 12.7. arresteres Niels Lind, 28.8. Kirsten S. og Hendrik R., Ellen Andersdatter, som er Peder P.'s hustru har ikke været arresteret, 2.12. piskes Hendrik og Ellen A. af fangefogden, højesteretsdom 27.1.1753, kongebrev 16.2., 21.2. kagstryges og brændemærkes Birthe Jensdatter og Kirsten Skoemagers, tirsdagen før 15.3. hænges Niels Lind, Niels Lorentzen og Peder Pedersen.

16. Niels Nielsen Farsø af Roskilde

DRAB Roskilde

29.12.1752 (Sjæ.la. Just.pr. s. 320) anklager: procurator Huulegaard (fra Roskilde)

En soldat er på tyvagtig måde kommet ind i Niels' have. Niels har skudt ham i låret så han senere døde. Trods stærkt forsvar skal underrettens dom, som er at bøde liv for liv, stå ved magt. Niels er undveget.

Sjæll. tegn. 1754, fol. 951 (sagnr. 255), 24.5.1754: I 1753 var sagen to gange indstævnet for Højesteret, men først 2.4.1754 ændrer Højesteret dommen til 2 års fæstningsarbejde. Nielses kone, Karen Farsø, skriver nu til kongen og beder om, at de to år må afsones ikke i Citadellet, men i Kronborg fæstning,

som er nærmest det sted, hvor Niels nu i op imod 3 år har været i landflygtighed. Dette tillader kongen.

1753

u1 Jep Jensen, husmand af Thorslunde og hustru TYVERI Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1752-55, Korrespondance.

De to stjæler 15.9. et lam. De hører under Bendzonslund, de dømmes til at miste deres hud for ringe tyveri, men undviger arresten i Holbæk før eksekutionen. Husmandens bohæve indbringer 20 rd. og dækker dermed omkostningerne.

u2 Mickel Olsen af Overby TYVERI Dragsholm birk
Holb.A., del.regn. 1752-55, Birketingsakten, regninger.

Mickel arresteres 5.3.1753 i Nykøbing arrest, han har taget nogle sko, som han havde været med til at bjerge fra et strandet skib på Oddens rev den 5.1., han dømmes efter 6-17-32 til at miste sin hud i fængslet. Dom 6.4., fangefogden pisker ham 30.4. og får 1 rd. for det.

u3 Mette Jensdatter TYVERI Ars-Skippinge herred
Holb.A., del.regn. 1752-55, regning.

Arresteret 19.3., Hun har været i „Collusion“ med Jørgen Jensen i hans begangne tyveri (jf. sag nr. 1753:3). Herredstingsdom 31.3., pisk ved bysvenden i Klbg. 31.3. (pris 2-4-0 rd.).

u4 Niels (Nicolai) Høg TYVERI Ledreborg birk
Rosk.A., del.regn. 1751-72, Regning fra forvalter Hygum på Ledreborg på ca. 5 rd.

Han stjæler i Osted kro 11.1.1753, indsættes i Roskilde arrest 12.1., udbryder af arresten 12.3., hjemtinget stævner sagen 6.8., dom afsiges 22.10.

u5 Karen Hansdatter TYVERI Roskilde
STA, del.regn. 1750-59, 1753-læg, Regning på 5-5-15 rd.

Arresteres 27.3.1753 for begangen utroskab og småtyveri, bytingsdom 2.8., pisket i fængslet 7.8.

u6 Sidse Mogensdatter fra Skåne TYVERI Helsingør
STA, del.regn. 1750-59, 1753-læg, bytingsdom og regning på 4-5-5 rd.

Sidse arresteres 1.1.1753 og undviger 4.3. Alligevel pådømmes sagen 16.4.: Sidse har stjålet for 3-4 rd.. Hun har også erkendt et tyveri for nogle år siden. Efter 6-17-32, at miste sin hud.

1. Christian Beenfeldt, smed i Store Fuglede TYVERI Ars-Skippinge herred
11.4.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 324) anklager: forvalter ved Westerbygård Christopher Valentin

Christian er beskyldt for en række tyverier i Store Fuglede, Ugerløse og Svallerup. Sagen koncentrerer sig om en jerngryde og en malmpande, som er fundet hos ham. Han påstår at have ejet dem før han kom til Store Fuglede og beviser det ved tingsvidner fra Gryderup i Flakkebjerg herred. Han frifindes. Men da det var rimeligt at rejse sagen skal underholds- og varetægtspengene udredes af amtet efter forordningen.

Holb.A., del.regn. 1752-55, Omfangsrige sagsakter fra Ars herred, Flakkebjerg herred, Slagelse byfoged og landstinget, korrespondance. Arresteres 23.2.1752, herredstingsdom 7.10.1752, landstingsdom 11.4.1753.

2. Christen Christensen og hustru Johanne Andersdatter TYVERI Store Hedinge
11.4.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 325) anklager: procurator Saxtrup

Christen har bekendt tyverier om natten, men byfoged Jessen fra Store Hedinge har ikke fulgt frd. 21.5.1751 pgf. 5, hvorefter den bestjålne ved ed skal bevidne at det stjalne er ham frastjålet. Sagen hjemvises derfor på byfogdens bekostning.

3. Jørgen Jensen, landsoldat TYVERI Ars-Skippinge herred
11.4.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 325) anklager: amtsforvalter Rasmus Salten

Jørgen har stjålet fra sin madfader i Ugerløse og fra en tjenestekarl. Der er imidlertid ikke klarhed

om tyveriets størrelse, jf. frd. 21.5.1751 pgf. 5. Derfor hjemvises sagen på vedkommendes bekostning efter pgf. 8.

Holb.A., del.regn. 1752-55, Korrespondance bl.a. om indankning af landstingsdommen for Højesteret.

4. Nicolai Westvødt, guldsmed i Vordingborg FALSKNERI Vordingborg
16.5.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 325) anklager: rådmand Winding Dorph

Nicolai har solgt sølvsporer med Københavns stempel på, men uden at de har det sølvindhold, stemplet foreskriver. Imidlertid har byfoged Gotfred Buchwald ikke udnævnt 8 meddomsmænd som 1-5-19 kræver i sager om liv og ære. Sagen hjemvises derfor på byfogdens bekostning.

5. Dorthe Marie Johansdatter SÆDELIGHED Dragsholm birk
16.5.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 326) anklager: Cammerråd Bang

Dorthe har over for bl.a. sognepræsten i Egebjerg erkendt lejemål i 1739, 1749 og 1752. Efter frd. 19.3.1751, 6 år i Børnehuset på Christianshavn. Dorthe appellerer.

Holb.A., del.regn. 1752-55, Højesteretsdom og regninger på i alt 45-0-40 rd. Arrest i Nykøbing fra 5.3., Dragsholm birk fra 9.3. til 6.4., landstingsdom 16.5., hun føres til Børnehuset 18.6., højesteretsdom 3.10., som konfirmerer landstingsdom.

6. Peder Nielsen husmand fra Wedbye, SÆDELIGHED Vedbygård og Kragerupgårds birk
den skånske kvinde Bodil Thila Aagesdatter

16.5.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 326) anklager: Johan Nicolai Scavenius

Peder har skønt gift levet i hor med Bodil, der har fået 3 uægte børn, det sidste med Peder. Sammen har de flakket om i landet som løsgængere og brugt falsk pas og skudsmål. Peder får 6 måneder i Korsør fæstning, Bodil får 8 år i Børnehuset – ingen af dem ønsker appel.

Holb.A., del.regn. 1752-55, Birketingsakt, korrespondance. Birketingsdom: Efter 6-6-22 og frd af 9.8.1737 begge til henrettelse ved sværd. Arresteret den 3.1.1753, birketingsdom 27.4., landstingsdom 16.5., Peder kommer i Korsør fæstning 28.5., Bodil kommer i Børnehuset 7.7.1753.

7. Hans Knudsen TYVTNING (ÆRE) Bistrup birk
20.6.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 326) anklager: Thomas Pedersen

Hans har tyvtaget Thomas. Thomas, der forsvares af procurator Huulegaard, kræver Hans dømt efter 6-21-2 og 7. Sagen er imidlertid ikke pådømt ved underretten med 8 meddomsmænd efter 1-5-19. Den hjemvises derfor på birkefoged Coegius' bekostning og Coegius skal betale Hans Knudsen 8 rd. i sagsomkostninger.

8. Karen Nielsdatter MORD Skjoldenæsholm birk
hendes mand Laurs Knudsen af Allindemagle

20.6.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 326) anklager: Jens Juul

Karen har ombragt sit 1-årige barn med en kniv. Efter 6-6-7, halshugges, hoved på stage, nedgraves. Hun beskylder sin mand for at have truet hende til at gøre det, han dømmes dog kun for tyrannisk og ukristelig omgang med hende, efter 6-5-7 Citadellet på livstid.

Danske Kancelli: Intet.

9. Christen Christensen og hustru TYVERI Store Hedinge
20.6.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 326) anklager: procurator Saxtrup

(Jf. sagnr. 1753:2) Byfoged Jessen har ikke villet producere den ønskede ed med henvisning til 1-14-5, det afvises, og sagen hjemvises atter på Jessens bekostning.

10. Grenadier Olluf Honsevig fra Pedersborg VOLD Sorø birk
18.7.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 327) anklager: Niels Frørup

Frørops karle har tæsket Olluf i hans påsyn. Frørup idømmes efter frd. 6.2.1694 at bøde 20 rd. til Christianshavns kirke og sagens omkostninger.

11. Anne Mikelsdatter af Harested (Haraldsted?) MORD fmt. Skjoldenæsholm birk
15.8.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 328) anklager: Johan Christian Lorentzen

Anne har skåret struben over på sit eget 1-årige drengebarn uden synlig grund. efter frd. 7.2.1749 dømmes hun til gloende tænger, højre hånd levende, stejles. Birketingsdommen skærpes.

Sjæll. tegn. 1753, fol. 531 (sagnr. 442 – ingen sag), 5.10.1753: Amtmanden over Sorø amt, grev Henrik VI Reuss, anmoder om, at straffen formildes til at bøde liv for liv (halshugning med sværd). Denne formildelse beslutter kongen.

12. Christen Christensen og hustru Johanne Andersdatter TYVERI Store Hedinge
15.8.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 328) anklager: Nicolai Saxtrup

(Jf. sagnr. 1753:2 og 1753:9) Denne gang dømmes Christen efter 6-17-35 til kagstrygning, tyvs-mærke på panden og Citadellet på livstid. Johanne dømmes efter 6-17-32 til at miste sin hud i fængslet – Christen appellerer, Johanne er tilfreds.

STA, del.regn. 1750-59, 1753-læg, Højesteretsakt, korrespondance, bilag, regninger.

Bytingsdom 6.8.1753 – Christens er lig landstingsdom, men Johanne frifindes, Landstingsdom 15.8., Højesteretsdom 1.12.1753 – her mildnes Christens dom til at piskes i fængslet og Johanne frifindes.

13. Johannes Andersen, Knabstrup DRAB Birkholm birk
12.9.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 329) anklager: Procurator Christensen

Han har i våde skudt en krøbling, 6-11-1: Afsværgelse at det var med vilje og 40 lod sølv til arvingerne.

Holb.A., del.regn. 1752-55, Landstingsakt og korrespondance. Johannes betaler sin bøde på 20 rd. og omkostningerne ved sin arrest. Drabet sker 3.8.1753, Jørgen arresteret 5.8., birketingsdom 28.8., landstingsdom 12.9.

14. Birgitta Catrine Henrichsdatter Bie MORDBRAND TRUSLER Gl. Køgegård birk
7.11.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 331) anklager: Abraham Brasch

Birgitta er mistænkt for at have sat ild på Gl. Køgegård, men benægter. I stedet ses, at hun er løbet væk fra sin mand, at hun i 1749 har stjålet i Refsnæs sogn og har mistet sin hud i fængslet derfor, endelig har hun udstedt trusler og undsigelsesord mod actor Brasch, Hun dømmes derfor efter 1-23-1 til at stille borgen for sine trusler, og hvis hun ikke kan, da at sidde i Møns Tugthus indtil hun stiller denne borgen – Birgitta appellerer

Højesteret, v.pr. 1754, s. 123, 10.4.1754: Stort flertal for at konfirmere landstingsdommen.

15. Jørgen Jensen TYVERI Ars-Skipinge herred
7.11.1753 (Sjæ.la. Just.pr. s. 331) anklager: amtsforvalter Salten

(Jf. sagnr. 1753:3) Salten har efter en tur over Højesteret (kendelse 4.10.) nu produceret de ønskede eder. Landstinget dømmer imidlertid, at sagen først skal gå om ved hjemtinget.

1754

u1 Maria Magdalene Henrichsdatter Saxe SÆDELIGHED Løve Herred
Holb.A., del.regn. 1752-55, Politiforhør over undvigelse og korrespondance.

Maria Magdalene er højgravid kommet til Høng og gør barsel den 26.10.1754. Hun er sammen med mandfolket Jens, som imidlertid forsvinder den 27.10. Hun fortæller, at det er hendes 3. uægte barn, der arbejdes på at verificere hendes historie – hun er fra Gladsaxe. Men før det kommer videre undviger hun. 12.12.1754 holdes så politiforhør om undvigelsen.

u2 Anne Mortensdatter, Hørby sogn SÆDELIGHED Merløse-Tuse herred
Holb.A., del.regn. 1752-55, herredstingsdom og regninger.

Ved attester fra sognepræsterne i Udby, Tuse Næs, Hagested og Hørby er det bevist, at Anne har begået 4 gange lejermål. Efter det 3. lejermål blev hun ved kgl. bevilling fritaget for den hårde straf, som loven ellers befalede. Nu har hun imidlertid begået det 4. gang, og som der står, har hun endda lagt sig efter ægtemænd, hvis hustruer levede. Hun idømmes 8 år i Børnehuset.

Arrest i Holbæk fra 23.2.1754, herredstingsdom 25.3.1754, leveret i Børnehuset 27.3.

u3 Peder Rasmussen TYVERI Lejre herred
Rosk.A., del.regn. 1751-72, regning fra forstander Arentsen på 4-0-68 rd.

Peder arresteres 3.2.1754, Han piskes i fængslet 19.3.

u4 Anne Christine Pedersdatter

TYVERI Helsingør

STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg, bytingsdom og regning på 3-1-9 rd.

Hun arresteres 5.12.1754 for adskillige småtyverier og bedragerier. 24.12. idømmes hun at gå med fedelen denne dags eftermiddag en time, og derefter som et for byen skadeligt menneske forvises med advarsel at hvis hun kommer tilbage vil hun blive anholdt og sendt i tugthuset. Straffen eksekveres dog først 8.1.1755,

1. Kaaberfører Hypert von Ham

VOLD Frederiksborg birk eller Merløse herred

13.3.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 333) anklager: Jørgen Mouritzen på Niels Larsens vegne i Haugaard Jørgen for vold mod Hypert i Uggeløse kro, voldsbøder

2. Jørgen Henrichsen og Lars Jensen

DRAB Løjre herred

13.3.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 334) anklager: birkedommer Broegaard

(Jf. sagnr. 1752:7) Beviserne for drab er for dårlige, frifindes.

Roskilde amt, kopibog 1754-62: 11.1.1755 (s. 48) Herredsfoged von Ham oplyses om, at der nu er foretaget udlægsforretning i Jørgen Hendrichsens bo for at betale de idømte voldsbøder. Han kan ikke betale, og amtmanden resolverer derfor, at han skal bøde 120 dages arbejdsstraf for de bøder, der tilfalder kongen. Herredsfogden skal sørge for, at Jørgen indsættes i Citadellet. (det sker 18.1. jf. brev fra von Ham af 19.1.).

28.1.1755 Jørgens forsvarer etatsråd Bartholin har bedt kongen om nåde, og amtmanden svarer nu kongen ved at redegøre for sagen og indstille til kongens forgodtbefindende om der skal ske benådning eller strafforkortelse.

Sjæll. tegn. 1755, fol. 75 (sagnr. 63 (er tom)), 14.2.1755: Kongen reducerer straffen til 60 dage. Sagen har kun været pådømt ved hjem- og landsting.

3. Jørgen Jensen

TYVERI Ars-Skipinge herred

13.3.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 334) anklager: amtsforvalter Salten

(Jf. sagnr. 1753:3 og 1753:15) Forklaringerne under ed er nu indkommet, forklaringerne varierer, det er uvist om tyveriet kan anses som stort tyveri, derfor skal den nye hjemtingsdom stå ved magt (lille tyveri 6-17-32) – Jørgen er tilfreds.

Holb.A., del.regn. 1752-55: Hjemtingsakt, landstingsakt og højesteretsakt. Regninger på i alt godt 170 rd. før herredsfoged og aktor er pålagt at betale noget.

Første herredstingsdom er 6-17-34 kagstrygning, tyvsmærke på pande og livstid, den anden dom er 6-17-32 piskes i fængslet.

Ars herreds 1. dom 24.3.1753, Landstings 1. dom 11.4., højesteretsdom 4.10., tingsvidne ved Ars herred 3.11., Landstingets 2. dom 7.11., herredstingets 2. dom 9.2.1754, Landstingets 3. dom 13.3., han piskes af bysvenden i Kibg. 20.4.

4. Karen Corneli datter

TYVERI Stevns, Fakse herred

10.4.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 335) anklager: Rasmus Jensen

Karen har fra sr. Weile i Kongsted præstegård stjålet for 44 rd. for 4 år siden og sidste år for 9 rd. tyvekoster. Hun er taget med kosterne. Hun bekender først, men nægter siden. Hjemtingsdom 5.2. at miste sit liv i galgen. Landstingsdom efter DL 6-17-36 kagstryges, tyvsmærke på pande, livstid i Børnehuset – Karen appellerer.

Højesteret, v.pr. 1754, s. 299, 10.10.1754: Enstemmig konfirmation af landstingsdom.

5. Marie Elisabeth Conradsdatter

TYVERI Hillerød

10.4.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 335) anklager: birkedommer Broegaard

Marie har på Frederiksborg slot og i Hillerød by 4 steder stjålet varer for 15 rd., hun er i 1749 ved Hirschholms birkeret dømt for små tyveri, Bytingsdommen konfirmeres, (skarpretteren skal have 9 rd., dvs. kagstrygning og tyvsmærke) – Marie appellerer.

STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg, Højesteretsakt, bilag og regning på 54-3-9 rd.

Hun anholdes 20.11.1753, 21.2.1754 dømmer bytinget hende efter 6-17-36 til kagstrygning, tyvsmærke på pande og Spindehuset på livstid, landstingsdom 10.4., Højesteret konfirmerer landstingsdom 8.10.. eksekution 13.11.

6. Guldsmid Nicolai Westvoldt

FALSKNERI Vordingborg

15.5.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 335) anklager: rådmænd Winding Dorph
(Jf. sagnr. 1753:4) sagen er nu ordentligt oplyst. Guldsmiden idømmes at afsvære sig falskneri-påstanden.

7. Anders Svendsen og Jørgen Skræder samt hustru MEDVIDERI HÆLERI Møn herred
15.5.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 336) anklager: oberstleutenant Bülov og forvalter Schmidt (defensor Svend Holm)

Ved Møenboe herredsting er Anders og Jørgen dømt for medvideri og hæleri af horn, der af Bülovs tjenestekar er frastjålet Bülov. Herredstingsdommen konfirmeres (formentlig 6-17-32 – småt tyveri).

8. Bilt VOLD Holbæk
26.6.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 336) anklager: Carlsen
Bilt for vold på Holbæk gade, voldsbøder.

9. Anna Christensdatter Basse MORDBRAND Tybjerg herred
26.6.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 336) anklager: Biering

Anna har i Næsby ved Næsbyholm sat ild til et hus og derved nedbrændt 5 gårde og 4 huse og omkommet en del kreaturer – på grund af utilfredshed med sin stedfader. Efter DL 6-19-1 forgjort sin hals og brændes – Anna appellerer.

Sjæll. tegn. 1754, fol. 1268 (sagnr. 537), 15.11.1754: Højesteret har 14.10. stadfæstet landstingsdommen. Kongen konfirmerer nu højesteretsdommen.

10. Johan Becket VOLD Helsingør
24.7.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 337) anklager: Andreas Rantzvig
Johan har i Andreas' hus i Helsingør slået Andreas i hovedet med en billardkølle – voldsbøder.

11. Sidsel Sørensdatter MORDBRAND Tune herred
24.7.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 337) anklager: procurator Lauritz Huulegaard

Sidsel er 12 år og har sat ild til sin madfaders gård i Greve, hvor en længe er brændt. P.g.a. alderen slipper hun med 6 år i Børnehuset.

Rosk.A., del.regn. 1751-72, Regning (fra C. Jørgensen Geddesdal) på 9-5-6 rd.

Ildspåsættelse og arrest 15.5.1754, landstingsdom 24.7., sættes i Børnehuset på landstingsdommen 23.9.

12. Ole Knudsen SÆDELIHED Tuse herred
28.8.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 338) anklager: Buch

Ole, husmand under Gislinge gård, er gift, men har nu 3 gange besvangret det løse kvindemenneske Maren Andersdatter, Herredstingsdommen konfirmeres (skarpretteren 10 rd. altså halshugges med sværd).

Samtidig pådømmes spørgsmålet hvem, der skal være aktor i sagen. Ole hører til Gislinge gård, men Maren hører til Vognserup gods. Herredsfoged Stampe har 4.10.1753 afgjort, at Gislinge skal være aktor i sagen mod Ole, mens Vognserup skal være aktor mod Maren. Imidlertid har amtmand Barner i resolution af 22.9.1753 pålagt Vognserups herskab at være aktor i begge sager. Landstinget påpeger, at sagen har stor betydning fordi sagsudgifterne efter 1747-frd. ikke kan reparerer, men den, som udpeges som aktor skal udrede udgifterne af sigt- og sagefaldet. Landstinget beslutter derfor, at herredsfogdens afgørelse bortfalder, og at det står parterne frit at rejse spørgsmålet for herredstinget igen.

Holb. A., del.regn. 1752-55: Heri korrespondance om hvem der skal føre sagen fra oktober 1753. Det fremgår heraf, at Maren ved herredstinget er dømt til tugthuset på Christianshavn i 6 år . 30.10. skriver ridefoged Stiesen, Vognserup, til amtmanden om at fremskaffe tilladelsen til hendes indsættelse.

Danske Kancelli: Intet

13. Hans Mortensen DRAB Svenstrup birk
28.8.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 338) anklager: ridefoged Schov

Hans har i Aagerup slået Hans Mathiassen i hovedet med en staver, så han natten efter døde. Landstinget konfirmerer birketingsdom af 25.6., som var 6-6-1 liv for liv.

Sjæll. tegn. 1755, fol. 127 (sagnr. 112), 7.3.1755: Højesteret konfirmerede 15.2. landstingsdommen. Nu approberer kongen højesteretsdommen.

14. Peder Madsen og Sidsel Pedersdatter SÆDELIGHED Dragsholm birk
 28.8.1754 (Sjæ.la. Just.pr. s. 338) anklager: Cammerråd Bang
 Peder fra Braade har besvangret sin endnu levende hustrus søsterdatter Sidsel. De får 3 år i hhv. Korsør og Børnehuset. Peder straffes desuden på yderste formue.
 Holb.A., del.regn. 1752-55: Regning med bilag og korrespondance (brevene er i meget dårlig stand).

1755

u1 Henrich Nielsen, aftakket soldat TYVERI Ars-Skippinge herred
 Holb.A., del.regn. 1752-55, Herredstingsdom af 7.6.1755.

Henrich er 36 år og aftakket den 22.3. fra det kgl. livregiment af dragoner i Rendsborg. Natten ml. 23. og 24.5. har han stjålet en del tøj fra en mand i Rugtved og siden solgt det i Holbæk. Efter 6-17-32 idømmes han at miste sin hud i fængslet, han er fornøjet og udstår straks straffen.

u2 Hendrich Nielsen TYVERI Dragsholm birk
 Holb.A., del.regn. 1750-59, regninger på 12-3-0 rd.
 Tyveri i Rugtved natten ml. 24. og 25.5.1755, arresteres i Kibg. arresthus 28.5.1755, piskes af bysvidnen 7.6.1755.

u3 Martin Lemkofsky TYVERI Lejre herred
 Rosk.A., del.regn. 1751-72, regning fra Jørgen Bolte i Køge kro på 8-0-89 rd.
 Han arresteres ca. 12.7.1755, han piskes i fængslet 15.1.1756.

u4 Marie Christen Thomesens TYVERI Næstved
 STA, del.regn. 1750-59, 54-56-læg: Regning.
 30.8.1755 arresteres Marie for ringe tyveri. Hun dømmes ikke, men efter „høye Resolution“ sættes hun i Møns Tugthus 15.10.

u5 Christopher Förster TYVERI Ringsted
 STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg, bytingsakt, korrespondance bilag.
 Han arresteres 8.5.1755, han har taget et sølvbæger til 5-0-12 rd. Ved dom af 7.7. får han 6-17-32 at miste sin hud. En beskyldning for løsgængeri afvises. Efter at STA's resolution er indhentet, piskes han i arresthuset 19.7.

u6 Martin Borneman og Adam Adamsen TYVERI Hillerød
 STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg: Bytingsdom, bilag, regninger.
 Arresteres 10.4.1755 – 30.4., så igen 19.6. – 26.8. Martin har stjålet varer for 4-5 rd., 31.7. dømmes han efter 6-17-32 at miste sin hud, Adam idømmes samme straf for hæleri, 3 andre frifindes for hæleri. Adams straf ses ikke. 18.8. konfirmerer STA dommen, 27.8. piskes Martin.

1. Ole Arentzen VOLD Tybjerg herred (på forvalter Biering)
 22.1.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 341) anklager: forvalter Biering
 For vold idømmes Ole voldsbøder og 2 års fæstningsarbejde.

2. Hans Andersen VOLD Ringsted
 22.1.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 341) anklager: Hans Ulrich Sølling
 for slagsmål i Ringsted idømmes to slagsmålsbøder.

3. Christen Larsen TYVERI Borreby birk
 30.7.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 345) anklager: ridefoged Christen Holm
 Christen har stjålet stort tyveri fra sine to medtjenere på Borreby gård. Han idømmes kagstrygning, tyvsmærke i panden og Korsør på livstid.
 Danske Kancelli: Intet.

4. Jens Ibsen TYVERI Ars-Skipinge herred
30.7.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 345) anklager: procurator Lind
Jens har i Augerup Mølle stjålet tøj for 12 mark, herredstingsdommen konfirmeres, desuden har han været løsgænger i 3 år, derfor idømmes han 3 år i Korsør fæstning oven i tyvsstraffen.
Holb.A., del.regn. 1752-55: Landstingsakt, regninger på i alt godt 105 rd.
Jens er 35 år og har tigget fra han var 14-15 år. Dog har han tjent nogle Amagerbønder for 3-4 år siden. Herredstinget dømmer ham efter 6-17-32 til at miste sin hud i fængslet samt for løsgængeri 6 år i Korsør fæstning.
Arresteres i Kibg. 21.5., herredstingsdom 5.7., landstingsdom 30.7., han piskes 13.10. og indsættes i Korsør 15.10.
5. Niels Clausen af Udby TYVERI Ars-Skipinge herred
30.7.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 345) anklager: forvalter ved Westerbygård Niels Halck
For småtyverier 6-17-32 miste hud i fængsel, desuden for skødesløshed med ild efter frd. 18.12.1751 2 år i Korsør fæstning.
Holb.A., del.regn. 1752-55, Herredstingsakt, regninger på i alt godt 106 rd.
Niels er 55 år, han arresteres 28.4.1755 for ildspåsættelse, derefter findes vidner på 5 småtyverier i de sidste 13 år. Herredstinget dømmer 5.7. efter 6-17-34 til kagstrykning, tyvsmærke i panden og livstid, desuden takseres den ikke ganske beviste ildspåsættelse til livstid i Korsør fæstning. Han indsættes 15.10.
6. Peder Pedersen, Anna Madsdatter og Anders Lind TYVERI Dragsholm birk
27.8.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 346) anklager: cammerråd Bang
Peder af Ellinge har stjålet en stud i Vindekilde kro. Hjemtingsdom af 13.6. skal stå ved magt. Peder er imidlertid undvejet. Peders hustru Anna og Anders Lind dømmes som tyvsmedvidere efter 6-17-16 og 17 til hhv 1 år i Spindehuset og to år i Korsør fæstning – Anna og Anders er tilfredse.
Højesteret, voteringsprot. 1756, s. 8, 6.3.1756: én for hjemvisning af Peders sag, resten for konfirmation af landstingsdom.
Sjæll. tegn. 1756, fol. 207 (sagnr. 164 – ingen sag), 26.3.1756: Af særdeles kongelig nåde formildes dommen til livstid i nærmeste fæstning. Det tilskrives amtmand Barner, for at han, hvis Peder pågribes, straks kan foranstalte hans indsættelse i nærmeste fæstning.
Holb.A., del.regn. 1755-60, Højesterestakt, regning på 131-4-2 rd.
Birketingsdom 13.6. – Peder: efter frd. 4.2.1690 at miste sit liv i galgen, landstingsdom 27.8., Højesterestdom 6.3.1756. Anna og Anders sættes fri 31.3.
7. Peder Andreasen TYVERI Dragsholm birk
27.8.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 346) anklager: cammerråd Bang
Peder, der er ca. 70 år gammel, har stjålet en hest i Jentofte. Hjemtingsdom af 25.7 konfirmeres.
Holb.A., del.regn. 1755-60: Højesteretsakt, bilag, regning på 124-2-12 rd.: Birketingsdom 25.7.1755 – efter frd. 4.3.1690 at miste sit liv i galgen, landstingsdom 27.8., højesteretsdom 23.12. at kagstryges, tyvsmærke på panden og nærmeste fæstning på livstid. Eksekution ved Høve 15.1.1756.
8. Anne Marie Madsdatter SÆDELIHED Køge
24.9.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 347) anklager: Abraham Brasch
Hun bekender selv og den residerende kapellan i Køge attesterer, at hun nu for fjerde gang har avlet et barn i løsgatighed. Ved kgl. res. af 24.9.1751 blev hun pardonneret for straffen for tredje gangs lejermål. Nu dømmes hun efter frd. 19.3.1751 til 8 år i Børnehuset. Anna ved ikke om hun vil appellere.
Højesteret, v.pr. 1756, s. 14, 8.3.1756: Enstemmig konfirmation af landstingsdom.
9. Martha Ambrosii datter TYVERI Tårnby birk
17.12.1755 (Sjæ.la. Just.pr. s. 348) anklager: cancelliråd og amtsforvalter Lemvig
Hun er ved Tornbye birketing dømt for stort tyveri i Sundbyvester, 6-17-36 kagstryges, tyvsmærke, Spindehuset på livstid.
Højesteret, voteringsprot., 1756, s. 114, 26.4.1756: Enstemmig konfirmation. Forsvareren indstiller til kongens nåde.
Sjæll. tegn. 1756, fol. 378 (sagnr. 352-53 – ingen sag), 2.7.1756: Martha skriver til kongen 27.4. og beklager, at hun i enfoldighed har påtaget sig skylden for tyveriet, hun beder nu kongen om, at han vil give

hende hendes ære. Der indhentes en erklæring fra amtmand C.U. von Nissen Benson. På grundlag heraf formildes dommen til at hun skal miste sin hud i fængslet og arbejde 2 år i Tugthuset.

1756

u1 Jørgen Sørensen og Lars Olsen TYVERI Dragsholm birk
Holb.A., del.regn. 1755-60: Regning på 41-0-95 rd.
Jørgen arresteres 19.9.1756, Lars 26.9., 29.10. straffes begge med at miste deres hud i fængslet.

u2 Christen Nielsen TYVERI Ledreborg birk
Rosk.A., del.regn. 1751-72: Regning fra forvalter Schou på Ledreborg på 4-0-54 rd.
Han arresteres 12.8.1756, han dømmes af birketinget 15.9. for tyveri hos gårdmand Jens Christensen, dommen eksekveres 23.9.

u3 Peder Jørgensen Skomager fra Karrebech TYVERI Næstved
STA, del.regn. 1750-59, 54-56-læg: Bytingsdom og regning på 4-5-2 rd.
Peder arresteres 6.12.1756 for et ringe tyveri hos købmand Claus Bysting, han har taget nøglen til kramboden og derinde stjålet tobak, klæde m.m. for 3-4 rd. Efter 6-17-32 idømmes han at miste sin hud. Bytingsdom 10.1.1757, STA konfirmation 18.1., eksekution 20.1.

u4 Ellen Sørensdatter TYVERI Kalundborg
STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg: Bytingsakt, regninger på 16-1-1 efter moderation.
Ellen arresteres 2.4.1756, hun fortæller, at en rytter, hun er forlovet med, som bor der hvor hun er tjenestepige, har stjålet fra hendes madmoder, hun har været medvider. Sagen indeholder en del om byens forhold til militæret. 24.5. dømmes hun efter 6-17-32 til at miste sin hud, Hun piskes samme dag.

u5 Jens Ipsen TYVERI Holbæk
STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg: Bytingsakt, korrespondance, bilag, regning på 3-2-6 rd. efter moderation.
Jens arresteres 29.9.1756 fordi han dagen før hos madam Kjær har stjålet malt på loftet. 2.11. dømmes han efter 6-17-32 at miste sin hud. Dommen udføres samme dag.

1. Karen Larsdatter og ungkarl Lars Olsen FOSTERDRAB Dragsholm birk
18.2.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 350) anklager: kammerråd Bang
Karen har født et levende barn i dølgsmål, svøbt det i et klæde og lagt det i en kiste, hvorefter det døde. 6-6-7 halshugges, hoved på stage, nedgraves – Karen appellerer. Barnefaderen Lars får lejer-målsbøder.

Højesteret, voteringsprot. 1756, s. 202, 1.6.1756: Enstemmig konfirmation.
Holb.A., del.regn. 1755-60: Højesteretsakt, kongebrev, regning på 156-2-1 rd.

Birketingsdom 6.2.1756 – 6-6-7 halshugges og hoved på stage + fra frd. 7.2.1749 „som en Mordere, sig selv til desto større Forhaanelse, og andre til Skræk og Afskye, fra Fængslet til Retterstedet udi hendes i Fængslet brugte daglige Klæder, med blot Hoved, Strikke om Halsen og sammenbundne Hænder at udføres på Natmandens Sluffe“. Landstingsdom 18.2., højesteretsdom 1.6. konfirmerer landstingsdom, kgl. res. 16.7. konfirmerer højesteretsdommen, eksekution 10.8.

2. Christen Rasmussen Bredemad TYVERI Møn herred (på forv. Schmidt)
17.3.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 350) anklager: forvalter Schmidt
Christen har ved herredstingsdom 4.8.1754 og 26.1.1756 begået ringe tyveri for tredje gang, 6-17-33, kagstryges, brændemærke på ryggen, Korsør fæstning på livstid – Christen er tilfreds.

3. Peter Giese, hestemølleejer i Slagelse MORD Slagelse
21.4.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 351) anklager: procurator Krag
han har slået sin møllersvend Peder Andersen ihjel med flere økseslag, da Landstinget overbevises om, at han lider af stærk melankoli og et slags sinds urørlighed, ændres underrettsdommen til 6-6-1 liv for liv – ingen appel.

STA, del.regn. 1750-59, 1754-56-læg: Bilag og regning, som efter moderation er på 110-0-8 rd.

STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg: Landstingsakt, korrespondance, bilag.

Peter arresteres 17.1.1753, og henrettes 20.7.

Sjæll. tegn. 1756, fol. 291 (sagnr. 367), 9.6.1756: Hjemtingsdommen var åbenbart efter 1749-frd. STA spørger derfor om sagen skal for Højesteret. Kongen approberer imidlertid landstingsdommen.

4. Anne Pernille Sørensdatter og Ellen Kirstine Nielsdatter MORDFORSØG Helsingør
19.5.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 353) anklager: birkeskriver Bles

Byfoged Moinichen har dømt sagen alene, selv om han efter 1-5-19 skulle dømme i liv og æressager sammen med borgmester og råd. Sagen hjemvises.

Helsingør byfoged, Justitsprot. 1754-61, fol. 152, 3.2.1756: Ellen er en klog kone. Hun har bagt en kage hos Anne og puttet noget rødt pulver deri. Hun siger, at Anne ville have, at kagen skulle slå Annes mand ihjel, fordi Anne var forlobt i en anden. Tværtimod ønsket siger Ellen, at hun har bagt en kage, som skulle gøre Anne og hendes mand forelsket i hinanden igen. Bytinget idømmer Ellen for sin „utilladelige Intervention“ 2 år i Børnehuset. Anne frikendes.

5. Niels Povelsen i Mortenstrup TYVERI Tybjerg herred eller Skjoldenæsholm birk
16.6.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 353) anklager: procurator Huulegaard

Niels har stjålet fra sin stedfader i Raunstrup. Efter 6-17-32 at miste sin hud i fængslet – Niels er fornøjet.

6. Hans Pedersen og moder Margrethe Peder Smith VOLD Slangerup
14.7.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 354) anklager: Erich Søderberg
De to mænd idømmes begge bøder for slagsmål.

7. Anne Jensdatter TYVERI Møn herred
14.7.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 354) anklager: forvalter Smith
Anne er af herredsfoged Grum dømt for ringe tyveri 6-17-32 men uden meddomsmænd efter 1-5-19. Sagen hjemvises.

8. Peder Knudsen DRAB Vordingborg
11.8.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 355) anklager: Peder Schiønning
Peder har under slagsmål i Vordingborg slået en mand, så han senere døde. Da han ikke selv er skyld i slagsmålet idømmes han kun 40 lod sølv i bøde efter 6-12-3 – Peder er tilfreds med dommen.
STA, del.regn. 1750-59, 54-56-læg. Bytings- og landstingsdom, bilag og regning på 46-3-8 efter moderation.
Peder arresteres 1.12.1755, han frigives 5.9.1756.

9. Jens Hansen af Søllerød TYVERI fmt. Gl. Køgegård birk
6.10.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 356) anklager: birkedommer Brasch
Han har bekendt 3 småtyverier især i Kagstrup, men er ikke aktioneret for de to første. Derfor anerkendes underrettens dom efter 6-17-34 ikke, i stedet efter 6-17-32 at miste hud i fængslet – Jens er fornøjet.
Rosk.A., del.regn. 1751-72, regning fra birkedommer Brasch, Gl. Køgegård på 18-0-18. rd.
Han arresteres 1.4.1756 og placeres i Køge arrest, landstingsdom 6.10., eksekution 1.12.

10. Anne Jensdatter TYVERI Møn herred (på forv. Smith)
3.11.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 357) anklager: forvalter Smith
(Jf. sagnr. 1756:7) Nu mangler der såvel ed på det frastjålne som ordentligt defensorat, sagen hjemvises atter.

11. Lars Pedersen af Nacke TYVERI Dragsholm birk
3.11.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 357) anklager: cammerråd Bang
Lars har fundet en pose penge og været noget langsom til at fortælle, at han har fundet den, han frikendes for tyveri, men skal betale en mulkt og sagens omkostninger.
Holb.A., del.regn. 1755-60: Landstingsakt med regning på 70-2-10 rd.

12. Niels Larsen af Outved

TYVERI Roskilde

8.12.1756 (Sjæ.la. Just.pr. s. 358) anklager: birkedommer Broegaard

Han har frastjålet en borger i Roskilde 11 svin og solgt dem på Vesterbro. De har en værdi på 16 rd. Bytingsdommen konfirmeres, Niels appellerer.

Roskilde byfoged, Justitsprotokol 1752-64: Sagen rejses 4.11. og pådømmes 11.11. (fol. 184). Dommen lyder efter DL 6-17-36 på kagstrygning, tyvsmærke og livstid i nærmeste fæstning.

STA, del.regn. 1750-59, 1757-læg: Bilag og regning.

Niels arresteres 26.10.1756, 20.12. dør han i arresten.

Bilag B

Landmilitære straffesager i Sjællandsfar Landstings område m.fl. (1722) 1728-56

Forklaring

Fortegnelsen bygger på en gennemgang af generalauditørerne for Danmark og hertugdømmernes justitsprotokoller fra 1728, hvor de er bevaret, og frem til 1756. Protokollerne indeholder først og fremmest straffesager, som har været så alvorlige, at regimentsretterne har indgivet dem for hærchefen, dvs. kongen, til endelig afgørelse. I protokollerne er indført regimentsrettens domsmotivering og dom, samt den kongelige resolution med den endelige dom. Fra 1742 indførtes tillige regimentschefernes indsendte attester på dommernes udførelse.

Kongerne fældede deres endelige domme på grundlag af indstillinger fra generalauditørerne. Disse er delvis bevaret 1722-27, og i en næsten fuldstændig række fra 1742 og fremefter. De benævntes 1722-27 justitsekstrakter, og 1742 ff. originale relationer til kongen. Indstillingerne er gennemgået, hvor jeg har haft behov for yderligere at belyse domsmotiverne.

Hertil er benyttet fangeoplysninger fra straffeanstalten Bremerholm, som ligger i arkivet efter Holmens Chef.

Tal-sager: som alene er betegnet med et tal (f.eks. 1728:2) er alle straffesager undtagen deserterings-sager, som dels er pådømt ved regimentsretter på Sjælland uden for København, dels har været så alvorlige, at de er forelagt kongen til endelig afgørelse.

's' – sager: der er betegnet med et 's' og et tal (f.eks. 1728:s3) er deserteringssager, som dels er pådømt ved garnisonsretter på Sjælland uden for København, dels har været så alvorlige, at de er forelagt kongen til endelig afgørelse. Deserteringssagerne er beskrevet betydeligt mere summarisk end de øvrige sager.

'r' – sager: der er betegnet med et 'r' og et tal (f.eks. 1725:r2) er sager fra det øvrige Danmark (ikke Norge) og hertugdømmerne af særlig relevans for denne undersøgelse. Det er især sager vedr. djævelforskrivelse, infami samt alvorlige drabssager.

Sagsomtale

I første linie: Delinkventnavne, det anførte regimentstilhør, forbrydelsestype og stedet hvor regimentsretten er holdt.

I anden linie: hovedreferencen, som næsten altid er til generalauditørens justitsprotokoller. Referencen følges af dato for regimentsretsdommen.

Herefter følger selve sagsomtalen. Det er tilstræbt, hvor oplysningerne har været til stede, kort at beskrive

- forbrydelsen og domsgrundlaget
- dommen ved regimentsretten
- dato for, samt den endelige kongelige dom
- datoer for dommens eksekution

Hertil er individuelle oplysninger af interesse for undersøgelsens forskellige problemstillinger medtaget. Sagsomtalen er opdelt efter de kilder, hvor sagen er beskrevet. Deserteringssager og visse andre mindre alvorlige sager, er dog kun omtalt meget summarisk.

Forkortelser

Gen.aud.: Generalauditor

Gew.: Geworbne, dvs. hvervede

Holmen, domme: Rigsarkivet, Holmens Chef (Søetaten), domme over indkomne fanger på Bremerholm
Holmen, fangebog: Rigsarkivet, Holmens Chef (Søetaten), bog over jernfangerne og betlerne på Bremerholm 1714-39

Holmen, fortegn.: Rigsarkivet, Holmens Chef (Søetaten), fortegninger over fangerne på Bremerholm 1723-32

J.pr.: Rigsarkivet, Generalauditor (Landetaten), justitsprotokoller 1728-50 og
 Rigsarkivet, Forsvarets Arkiver, Generalauditor, justitsprotokoller 1750-56

Just.ekstr.: Rigsarkivet, Generalauditor (Landetaten), justitsekstrakter 1722-27

Orig. relat.: Rigsarkivet, Generalauditor (Landetaten), originale relationer til kongen 1742-56

Reg.: Regiment

1722

R1. Abraham Tørchelsen Bølge, musketer FORSKRIVELSE TIL DJÆVELEN København
 Just.ekstr. 1722-27, kgl. res. af 7.1.1722

Han er deserteret til Sverige, men vender tilbage. Her finder man hos ham en med blod skrevet djævforskrivelse af 15.7.1721. Regimentsretten idømmer offentlig skrifte og afhugning af højre hånd. Efter generalauditor Dreesens råd idømmer kongen offentlig skrifte, at forskrivelsen af en præst brændes ved kirkedøren efter en formaning, og at Abraham kagstryges med 27 slag af skarpretteren, samt får livstid på Bremerholm.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 11. Han indkommer 9.2.1722, dømt efter Dreesens forslag, „Siden i sit Fangenskab gjort falske Passer for Fangerne og efterskreven Admiral Judikers Haand (afskediget 1727): at miste Tommelfingeren, som blev ved Bødelen afhuggen“, undveget 21.1.1740.

R2. Friedrich Schläffer, grenader, Det Kgl. Grenaderkorps INFAMI København
 Just.ekstr. 1722-27, kgl. res. 11.2.1722

Han er for tyveri idømt 12 gange spidsrod, men bekender så, at han på Christianshavns vold har hugget hovedet af en hund og halvt afhudet den. Der er imidlertid intet, som kan bekræfte det, og Friedrich tilstår så, at det er løgn. Regimentsretten har idømt 2 år, men generalauditor Dreesen foreslår, at han idømmes et halvt år på vand og brød på Citadellet og at der ikke skal reflekteres på hans infami. Kongen tiltræder dette.

R3. Carl Høyer (Cordt Heger), musketer, prinsen af Sønderborgs reg. INFAMI Gøteborg
 Just.ekstr. 1722-27, kgl. res. 11.2.1722, generalauditor Dreesens betænkning

Carl har i Gøteborg været i selskab med den derværende skarpretterknægt uden at vide det og gået med ham hjem. Han er hentet hjem af vagten, og for denne gang pardonneret derfor. Hans kammerater har imidlertid ikke villet have med ham at gøre af denne grund. Derfor er han igen gået til skarpretteren, har påtaget sig professionen og virkelig været med til at afhude døde dyr. Derefter er han blevet kagstrøget. Nu har han imidlertid ladet sig hverve i oberst Zepelins reg., hvor det så er blevet opdaget, at han er uærlig. Regimentsretten dømmer til brændemærke og livstid i jern blandt de uærlige fanger. Generalauditor fremholder, at det jo egentlig ikke er uærligt at være skarpretter. Derfor er Carls eneste brøde, at han har bedraget hvervekaptajnen for de håndpenge han har fået. Kongen idømmer ham livstid blandt de uærlige fanger.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 12. Han indkommer 22.2.1722.

R4 Thomas Hinrichsen, menig i Den Kgl. Fodgarde SODOMI, SELVBESKYLDNING København
 Just.ekstr. 1722-27, kgl. res. 4.3.1722

Thomas har stjålet munderingssager og sidder arresteret i slotsholmsvagt. Her tilstår han, at han to gange har begået sodomi. Først da han var 15 år hos en bonde i Meel Tønder, hvor han tre gange 'kodeligt blandede sig' med en sort hoppe. Anden gang under belejringen af Stralsund under en nattevagt med en lille grå hoppe. Der er ingen bekræftende beviser, men generalauditøren tror på Thomas, fordi det er så nøjagtigt beskrevet, fordi han forklarer bekendelsen med, at han ingen ro har haft siden disse begåede synder og fordi straffen for sodomi er døden. Derfor mener Dreesen ikke, han kan have bekendt af frygt for spidsrodsstraffen. Da ugeringerne imidlertid ikke kan bevises, kan Thomas ikke få bålstraffen. Generalauditøren anbefaler derfor at konfirmere regimentsretsdommen, der idømte livstid på Bremerholm. Det gør kongen.

s1 Just.ekstr. 1722-27: 7 deserterer fra 2. bataillon i Helsingør. Kgl.res.: 4 til 24 gange og 3 til 16 gange spidsrod, 300 mand, dertil får to 2 år hver på Kronborg.

1723

R1 Stephan Gate

INFAMI

Holmen, domme 1721-24: Dom: da han for desertation arbejdede som slave på Citadellet, slog han i fuld offentlighed en hund ihjel og flåede den.

1724

R1 Niels Christen Schiørping og Jens Nielsen Terndrup, soldater

INFAMI Jylland

Holmen, domme 1721-24: 16.9.1724: De er deserteret og har begivet sig i natmandens tjeneste den ene i Ålborg, den anden i Randers. Efter kgl. befaling kagstryges de og skal arbejde på Bremerholm deres livstid.

1725

R1 Henrich Seeman, musketer i Kronpr. Reg.

INFAMI

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 25, indkommen 13.7.1725: Har under arrest for tyveri stukket en hund ihjel.

R2 Carl von Utlandt, musketer, Scholtens reg.
Jacob Hinrichsen, sergent

DJÆVLEFORSKRIVELSE Bremerholm

Just.ekstr. 1722-27, under 1725 (fmt. sept. 1725) (jf. bilag C sagnr. 1724:3)

Carl har opsat en kontrakt med Satan. Jacob har lært Carl hvordan kontrakten skulle opsættes. Regimentsretten dømmer Carl til halshugning og hoved på stage og Jacob til degradering til menig og 24 gange spidsrod, 300 mand. Udover generalauditøren er forespurgt Det Teologiske Fakultet, confessorius Lintrup, provst Schurmann og prædikant Brinch. Alle mener, at kongen med god samvittighed kan benåde Carl på livet. Kongen idømmer begge 24 gange spidsrod, 300 mand og Carl livstid på Citadellet. Begge skal først, efter at være forberedt af en præst, stå offentlig skrifte.

1727

R1 Peder Pedersen Mørch

INFAMI

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 44, uærlig indk. 13.3.1727: „Har deserteret og for ey at tjene Kongen begiven sig til Rakkeren, hvor hand over Aar og Dag har forrettet Rakkerarbejde.“ Regimentsretten: at hænges. Kongen: I jern blandt uærlige fanger på livstid. Død 13.8.1736.
Holmens chef, domme over fangerne på Bremerholm 1725-28: Heri dom.

R2 Jochum Koch, rytter i Galkovskys reg.

INFAMI

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 45, ærlig indk. 27.4.1727: „Har foregivet at have haft Omgængelse med 4.de Hopper alleene for at faa sin Afsked". Han er idømt strafarbejde på livstid. Død 2.2.1735.

R3 Anders Rasmussen, Det Fynske Reg.

INFAMI

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 52, uærlig, indk. 27.10.1727: „Har solt sine Munderingssager, hvorfor hand skulle løbe 12 Gange Spidsrod; men for samme Straf at ville undgaae sprang hand i Hovedvagtens Loco Privato, hvor hand sad i 18 Timer og dets uagtet maatte udstaae ermeldte Straf, derpaa siden stillet for Forhør, og for sin skammelige Omgang, i Mening at ville være Rakker, dømt livstid blandt uærlige Slaver". 8.10.1739 ført til fæstningen Nyborg.

1728

1. Niels Andersen, musketer i Det Oldenborgske Gew. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1728-29, fol. 8, 14.2.1728

Niels har taget en nøgle på Kronborg og stjålet 4 kommissionsbrød for at sælge dem i Helsingør, men blev pågrebet, da han ville ud af Kronborg med dem. Efter 128. og 126. krigsart., at hænges.

15.3.1728: Kongen benåder til 8 gange spidsrod, 300 mand.

s1 J.pr. 1728-29, fol. 29, 2.4.1728: Christen Jacobsen Haudrup er i 1725 deserteret fra Barners regiment (vist et nationalt reg.) i Sorø, og 1726 er hans navn slået på galgen. Nu er han fundet i et andet regiment. Efter 61. krigsart. at hænges. 26.4.1728: Kongen benåder til at hans navn skal tages af galgen og ved fanesvingning skal han atter gøres ærlig. På næste tidspunkt hvor tilstrækkeligt med kompagnier af regimentet er samlet, skal han løbe 12 gange spidsrod, 300 mand.

2. Anders Nielsen Lund, musketer i prins Chr. reg.

TYVERI Helsingør

Johann Hacquardt, musketer

J.pr. 1728-29, fol. 31, 7.4.1728.

De har forladt deres vagtpost og stjålet tre pallisadeplanker med videresalg for øje. Hacquardt anfører, at han er forledt dertil af Lund, og at han er søn af en berømt Kbh. medicus (det er rigtigt, se Dansk Biografisk Leksikon). Efter 125. krigsart. begge at hænges.

31.5.1728: Kgl. benådning begge til 12 gange spidsrod, 300 mand, og Hacquardt desuden et år i jern på Citadellet.

3. Christen Thomsen, jernfange på Kronborg

UNDVIGELSE, TYVERI Helsingør

J.pr. 1728-29, fol. 33, 7.4.1728.

Christen er i jern for desertation og tyveri. 29.8.1727 er han undveget og har siden på Sorø- og Ringsted-egnen begået mindst 6 tyverier og indbrud. Efter 125. krigsart. og DL 6-17-38 at hænges.

31.5.1728: Kongen benåder til brændemærkning i panden og nu i dobbelt jern arbejde på livstid ved Kronborgs fæstningsbyggeri.

4. Gottfried Herzog, jernfange på Kronborg

DRABSFORSØG Helsingør

J.pr. 1728-29, fol. 36, 10.3.1728.

Gottfried er blevet slået på armene med stokken af stokknægten Benedix Haidensleben. Et par dage derefter, da Benedix kontrollerede fangernes jern og kæder, har han stukket ham to gange i maven med en kniv, fordi han var træt af at leve. Benedix overlever imidlertid. Efter 24. krigsart. at hænges.

31.5.1728: Kongen benåder til først at piskes drøjt med ris og dagen efter at brændemærkes i panden og så i dobbelt jern på livstid.

s2 J.pr. 1728-29, fol. 36, 12.4.1728: Rytter Tobias Zimmermann er deserteret fra Galkovskys reg. i Næstved, men fanget igen 3 dage efter. Efter 61. krigsart. at hænges. 31.5.1728: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 200 mand, og et år i jern på Citadellet.

R1 Jürgen Schröder, musketer i Jyske Gew. Reg.

SNIGMORD Rendsborg

J.pr. 1729-31, 40, 8.5.1728

Jürgen er blevet slået af sin løjtnant og beslutter at dræbe ham. Da han ikke kan træffe løjtnanten

beslutter han at dræbe en tilfældig af sine kammerater, og det gør han med et geværskud. Efter 23. og 188. krigsart. og 51. krigsinstr. art. og DL 6-6-1, at hånd og hoved afhugges med økse, hånd og hoved på stage og kroppen stejles.

7.6.1728: Kongen konfirmerer.

s3 J.pr. 1728-29, fol. 90, 26.6.1728: i Helsingør: Musketer Christian Gnade sårer sig i sin venstre hånd for at gøre sig udygtig til soldatertjeneste. Musketererne Hans Caspar Bennecksen, Gert Hinr. Mahler og Hans Jürgen Schultz deserterer. To er medvidere: Gnade to år i jern. De tre desertører at hænges, og de to hjælpere 16 gange spidsrod. 16.8.1728: Kongen benåder Gnade til et år i jern. De tre deserterer til 16 gange spidsrod, de to af dem yderligere to års fæstningsarbejde.

R2 Johann Gottlob Budach, musketer SNIGMORD Rendsborg
J.pr. 1728-29, fol. 112, 26.8.1728: Johann skyder forsættigt en 10-årig dreng bagfra med sit gevær. At han skal radbrækkes fra oven. 13.9.1728: Kongen bestemmer at hans hånd og hoved skal afhugges med økse, stejles og hoved på stage.

s4 J.pr. 1728-29, fol. 114, 9.8.1728
Rytter Carl Hoffmann ved Antvorskov reg.ret er deserteret fra Slagelse og har ladet sig hverve til et regiment i København, 4 mdr. på Citadellet. 13.9.1728: Kongen konfirmerer.

R3 musketer Christian Ruschel SNIGMORD Rendsborg
J.pr. 1728-29, fol. 136, 13.10.1728
Christian skyder forsættigt og uden årsag en pige. At radbrækkes fra oven. 15.11.1728: Kongen bestemmer at hans hånd og hoved skal afhugges med økse, stejles, og hoved på stage.

R4 musketer Philip Schmidt SNIGMORD København
J.pr. 1728-29, fol. 154, 18.10.1728
Philip er arresteret og skal løbe spidsrod. Da stikker han uden grund en medarrestant ihjel med en kniv. At hans hånd og hoved skal afhugges med økse, stejles, og hoved på stage. 22.11.1728: Kongen konfirmerer.

s5 J.pr. 1728-29, fol. 155, 21.10.1728: Musketeren Henrich Krieg deserterer fra prins Christians reg. i Helsingør og Johann Rop hjælper til. Henrich har sat sig til modværge ved arrestationen. Henrich at hænges, Johann afskæring af ører og livstid i jern. 22.11.1728: Kongen benåder Henrich til 27 kagslag, brændemærke og livstid på Kronborg, og Johann til 24 gange spidsrod, 300 mand og livstid på Kronborg.

R5 Jacob Hinrich Mitzner, musketer i prins Charles reg. INFAMI København
J.pr. 1728-29, fol. 173, 5.11.1728

Jacob er for småtyverier m.v. dømt til spidsrod. Han tilstår så, at han i 3 år har tjent skarpretteren i Gustrau i Mecklenborg, som hedder Hoffmann. Det undersøges, og det viser sig, at skarpretteren hedder Gebhardt og aldrig har haft Mitzner i tjeneste. Han idømmes, hvorvidt det nu er sandt eller ej, efter 21. 157. og 188. krigsart. Bremerholm på livstid blandt uærlige fanger.

6.12.1728: Kongen konfirmerer.

Holmen, fortegn. 1723-32, fortegnelse over fangerne på Bremerholm 1729: s. 21: Mitzner dør 9.5.1729.

1729

R1. Jens Sohlegaard, musketer de marine TYVERI, INFAMI Nyborg
J.pr. 1728-29, f. 208, 10.12.1728

For tyveri dømmes han til 16 gange spidsrod den 13.10. To dage efter bekender han, at han for 8 år siden blev kagstrøget af bøddelen i Stockholm og dømtes til livsvarigt strafarbejde på fæstningen i Marstrand, hvorfra han var undveget. Han dømmes nu i stedet til kagstrygning og arbejde i jern på livstid, fnt. i Nyborg fæstning.

Kgl. konfirmation 14.2.1729.

R2. Johan Otto Beckelman, gemeine, Kgl. Livgarde til Fods TYVERI, TROLDERI København
 Hans David Hartung, grenader, Kgl. Grenadier Korps
 Johan Joachim Gørtzen, grenader, Kgl. Grenadier Korps
 Else Margrethe Winters, en kone

J.pr. 1728-29, f. 220, 28.9.1728

Især Johan Otto men også Hans har flere gange stjålet svin og stude i Valby og Frederiksberg og taget det med til byen og solgt det. I arresten har de været sammen med Gørtzen om at få Else til at tage noget indviet nadverbrød ved aftenmessen og på apoteket købe oleum philosoporum og granis cuculi levantici (kukkuk korn) for med disse ingredienser at gøre sig usynlige. Johan dømmes til at hænges, de 3 andre til kagstrygning og livstid på hhv. Bremerholm og Spindehuset.

28.2.1729: Kgl. benådning af Johan Otto til brændemærke, kagstrygning og livstid samt konfirmation af de øvriges domme.

Holmen, fangebog 1714-39: alle tre soldater indkommer.

1. Christoff Rønnhoff, musketer, prins Carls reg. TYVERI Helsingør
 J.pr. 1728-29, fol. 226, 19.1.1729

Han har sneget sig ind i Løjtnant Biermanns kvarter og stjålet nogle klæder, som han bagefter har tilbudt en soldaterfrue, Catharina Kruckenberg. Efter 25. krigsart. og frd. 4.2.1690, at hænges.

28.2.1729: Kgl. benådning til 16 gange spidsrodsløb over 2 dage mellem 300 mand, og 1 års strafarbejde i Kronborg fæstning.

2. Hans Jürgen Buschner MORDFORSØG Helsingør
 Christen Thomsen
 Hans Wagner, straffefanger

J.pr. 1728-29, fol. 243, 7.2.1729

De tre er brændemærkede straffefanger, som sammen med en fjerde har planlagt at undslippe, bl.a. ved vold. Hans Wagner (og Christen Thomsen?) sladrer. Hans Jürgen bliver gal på Christen og slår ham flere gange i hovedet med en sten for at dræbe ham. Christen og Hans slipper for straf, mens Hans Jürgen Buschner dømmes efter 42. krigsart. og DL 6-6-22 til at få afhugget højre hånd og hovedet. Herefter hovedet på stage, hånden slås på stagen og kroppen parteres (verscharren) under stagen.

2.5.1729: Kgl. konfirmation af dommen (Jf. også Bilag C sagnr. 1729:1).

R3. Christian Jensen Spange, musketer i Kgl. Livreg. SNIGMORD Rendsborg
 J.pr. 1728-29, 262, 20.3.1729

Christian har set sig gal på sin kommandersergent og beslutter at skyde ham. Han lader sit gevær om morgenen og vandrer af sted for at finde sergenten, men finder så at det kan være lige meget hvem han skyder, hvorefter han skyder en ham ubekendt daglejer, som går foran ham på gaden. Efter 11., 17., 19., 21. og 188. krigsart. og DL 6-6-1, at radbrækkes og henrettes fra oven og ned og derefter stejles.

16.5.1729: Kongen konfirmerer.

R4. Johan Diderich von Fulda, musketer i Kgl. Livreg. SNIGMORD Rendsborg
 J.pr. 1728-29, 300, 11.5.1729

Johan er irettesat og straffet af en løjtnant. Derefter har han gået natterunden i Rendsborg med nogle kammerater. Så er han gået ind i vagtstuen og har skudt løjtnanten med sit gevær. Han idømmes, at han på en rakkerkærre føres først til gerningsstedet, og der knibes 4 gange med gloende tænger, 2 i overarmene og 2 i brystet, samme slags knibning skal ske to andre steder i byen. Derefter skal han føres til retterstedet og der radbrækkes fra neden af og op og dermed dræbes, og kroppen derefter offentligt lægges på hjulet.

30.5.1729: Kongen mildner straffen derhen, at han på de tre steder kun skal knibes med gloende tænger i armene og at han skal radbrækkes ovenfra og ned.

3. Johann Petersen, musketer DRAB Helsingør
 J.pr. 1728-29, fol. 308, 2.6.1729

Johann har året før i Grønnegade i København stukket en 'Schverdtfege geselle' Andreas Stefensen ned med en bajonet. Han dømmes efter 6-6-1 til henrettelse ved sværd.

11.7.1729: Dommen konfirmeres af kongen.

4. Peter Sørensen, rytter, Fynske Kyrasserreg. DESERTATION OG TYVERI Bregentved
J.pr. 1728-29, fol. 328, 29.6.1729
Peter er ikke kommet tilbage efter et par dages orlov på Stevns. Han er gået til Spiellerup kro og derfra til Faxe. Han sælger noget af sin mondur og pågribes så. Han har desuden førhen stjålet flere gange (penge, plovjern m.m.) fra bønder. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.
25.7.1729: Kongen benåder til 16 gange spidsrod mellem 200 mand over 2 dage og 2 års strafarbejde på Citadellet Frederikshavn.
5. Johan Pest, musketer DESERTATION Helsingør
Hans Peter Kleist, Lorentz Tempel, Johann Schmidt og Johann Gotfried Fossel
J.pr. 1728-29, fol. 335, 6.7.1729
Med Johan Pest som leder er de deserteret i en båd til Sverige. Da båden var utæt, er de i stedet gået i land Nordsjælland og har gemt sig på landet, til de blev pågrebet af nogle bønder, som efter loven får 6 rd. for hver indbragt desertør. Johan Pest dømmes efter 61. krigsart. til hængning, de 4 andre efter frd. af 4.12.1703 til afskæring af ørene og strafarbejde på livstid.
25.7.1729: Johan Pest benådes til at brændemærkes i panden og arbejde sin livs tid i Kronborg fæstning. De 4 andre til 16 gange spidsrod over 2 dage.
6. Bernhard Kaufman og Andreas Sottmeyer, grenaderer TYVERI Roskilde
J.pr. 1728-29, fol. 355, 13.4.1729
De to har stjålet tøj, vist mest fra medsoldater, for over 10 rd. Efter 25. krigsart. Sottmeyer til 24 gange og Kaufman til 16 gange spidsrod.
10.10.1729: kongelig konfirmation af Sottmeyers dom (er Kaufman flygtet?).
7. Christian Dithmarn, grenader, Kgl. Livgarde til Fods DRAB Køge
J.pr. 1728-29, fol. 358, 21.7.1729
Christian har besøgt et værtshus i Vestergade i Køge og der spillet kort med en anden soldat. Da denne vandt hele tiden er de kommet i klammeri. Christian har trukket sin pallask og dræbt den anden soldat. Efter 28., 30. og 21. krigsart. og DL 6-6-1 med sværdet at bringes fra livet til døden.
10.10.1729: Kgl. konfirmation.
8. J.pr. 1728-29, fol 361, 6.7.1729/10.10.1729 injurier 16 gange spidsrod en rytter i Næstved
9. Claus Caspersen, rytter i 1. Fynske Reg. 2. gang LEJERMÅL Bregentved
J.pr. 1729-31, fol 15, 23.7.1729.
2 gange lejermål og besvangrelse af samme pige i Everdrup og Dalby. Efter frd. 29.12.1696, at udstå kirkens disciplin og 3 år i jern.
24.10.1729: Kgl. benådning til kirkens disciplin og arbejde i jern 1 år i Citadellet.
10. Henrich Arends, Hans Behrens og Andreas Ross, ryttere DESERTATION Næstved
J.pr. 1729-31, 31, 12.9.1729.
De er flygtet i båd fra Vordingborg med deres mundering. De er ikke pågrebet. Efter 61. krigsart. slås deres navne på „Justice“n og de dømmes til galgen.
24.10.1729: Kgl. konfirmation, dog at deres dom atter skal forelægges kongen, hvis de pågribes.
11. Conrad Hess, musketer SNIGMORD Helsingør
J.pr. 1729-31, fol. 32, 6.9.1729.
Conrad sad arresteret for tyveri og ventede på 16 gange spidsrodsstraf, da han uden årsag „mit eien bey sich verborgen gehaltenen Messer hinterlistiger und meuchelmorderischer Weise“ stikker en kniv i maven på en medfange, som dør et par dage efter. Han siger at den største årsag til drabet var frygten for spidsrodsløbet. Efter 21. og 24. krigsart. og DL 6-6-1, hånd og hoved at afhugges med økse, derefter hjul og stejle.
24.10.1729: Kgl. konfirmation.
12. Johan Joachim Bauer, rytter LØGN og FALSK Antvorskov
J.pr. 1729-31, fol. 34, 1.9.1729.
Han har opdigtet klager mod medsoldater m.m. Efter 21. og 42. krigsart. og DL 6-21-7 og 8 døm-

mes han til brændemærke i panden og livstid på Bremerholm.

31.10.1729: Kgl. benådning til 8 gange spidsrod mellem 200 mand og arbejde i jern i Citadellet på livstid.

13. Conrad Borck, kyrasser DUELDRAB Antvorskov
Lorentz Beckendorff, rytter MEDVIDERI

J.pr. 1729-31, fol. 48, 10.10.1729

Conrad er kommet i klammeri med rytter Claus Brandt i en rytterbarak. De er enedes om at duellere og er gået ud til Stubbeskov, hvor Conrad med sin pallask har såret Claus ved armhulen, så han døde 9 dage efter. Lorentz har overhørt duelaftalen men ikke meldt det. Efter 14., 35. og 38. krigsart. dømmes Conrad til at arkebuseres og af sine kammerater begravnes i kirkegården bagefter. Lorentz dømmes efter 32. og 42. krigsart. til 4 gange spidsrod mellem 200 mand.

31.10.1729: Kgl. konfirmation.

14. Johan Christoph Reeling og Wilhelm Gogræffe menige i Fodgarden TYVERI, HÆLERI Køge
Bente Margrethe Cronenbergs, Wilhelms kone

J.pr. 1729-31, fol. 49, 10.9.1729

Reeling har stjålet flere steder hos bønder og borgere i Køge. Gogræffe og kone har hælet. Reeling får 16 gange spidsrod a 2 dage mellem 300 mand, Gogræffe får det samme, hans kone skal gå 6 timer med fedel.

31.10.1729: Kgl. konfirmation.

1730

1. Niels Nielsen rytter i C.W. Galkowskys reg. DESERTATION Næstved
J.pr. 1729-31, 73, 2.11.1729.

Han er flygtet og har medtaget nogen mondur m.m. Efter 61. krigsart. slås hans navn på 'Justice'n af skarpretteren og han dømmes til galgen.

9.1.1730: Kgl. konfirmation, dog at hans dom atter skal forelægges kongen, hvis han pågribes.

2. Carl Friedrich Osten og Christian Mouritz Feye, musketerer DESERTATION Helsingør
Andreas Hanss, gefreiter

J.pr. 1729-31, fol. 78, 18.11.1729.

De har forsøgt at desertere med en båd til Sverige. Osten har deserteret før. Osten og Hanss dømmes efter 61. krigsart. til galgen, Feye efter 61. krigsart. til 16 gange spidsrod mellem 300 mand over 2 dage.

9.1.1730: De (eller kun Osten) benådes for livet. I stedet skal Osten kagstryges med 27 slag af skarpretteren og arbejde i jern sin livstid i Kronborg fæstning. I øvrigt konfirmeres dommen.

3. Salomon Bahr, grenader i kgl. grenaderkorps VOLD Roskilde
J.pr. 1729-31, fol. 93, 23.11.1729.

I drukkenskab har han uden grund stukket øjet ud på en kammerat med sin pallask. Efter 26., 28., 30. og 38. krigsart. og DL 6-7-10 dømmes han til 16 gange spidsrod over 2 dage mellem 300 mand, et år på vand og dobbelt brød på Citadellet og bøder.

6.3.1730: Kgl. konfirmation.

4. Johan Henrich Arnig MORDFORSØG Næstved
Christian Schmit, ryttere i oberst Galkowskys reg.

J.pr. 1729-31, fol. 105, 2.11.1729.

De har villet skyde en korporal ihjel og har ramt ham i siden med en pistol. Arnig dømmes til håndafhug, hjul og støjle, Schmit til arkebusering.

3.4.1730: Begge benådes til at brændemærkes af skarpretteren og livstid i jern på Bremerholm. Begge overføres til Stokhuset i 1741.

- 5. Nicolaus Gæster, gefreiter** TYVERI Helsingør
J.pr. 1729-31, fol. 135, 1.2.1730.

Gæster har fra en medsoldat stjålet 69 rd. Han vil ikke oplyse hvor de 29 rd. heraf er blevet af. Efter frd. 31.1.1711 dømmes han til tortur med den polske buk.

28.4.1730: Kgl. Res.: Han skal først vises torturinstrumenterne. Hjælper det ikke skal han have første grad af torturen, som er tommelskruer.

- R1. Johan Valentin Rosenberg, Dragon** SNIGMORD Slesvig
J.pr. 1729-31, 142, 13.4.1730

Johan er uden årsag deserteret og har om natten begivet sig mod Kiel. Han er kommet af vejen og på adelsgodset Altenhof skyder han uden grund en tilfældig gammel kone „hinterwärts und also meuchelmörderischer Weise“. Efter 21., 61. og 188. krigsart. og pgf. 51 i krigsinstr. Afhugning af hånd og hoved med økse. Hånd og hoved på stage og kroppen på støjle.

30.6.1730: Kongen konfirmerer.

- R2. Johann Hinrich Wegener, musketer** SNIGMORD Fredericia
J.pr. 1729-31, 162, 14.4.1730

En medsoldat har siddet i sit værksted (?) og Johann har bagfra „heimtückischer (lumsk, ondskabsfuld) und mörderischer Weise“ skudt ham med en pistol, som han umiddelbart forud har ladet. Efter 21. og 188. krigsart. hånd og hoved afhugges med en økse, hånd og hoved på stage, kroppen begravnes i galgebakken.

14.7.1730: Kongen konfirmerer.

- 6. Niels Jensen Berg, gefreiter i Folckersams reg.** TYVERI Holbæk
J.pr. 1729-31, fol. 166, 27.4.1730.

Niels er 36 år og fra Norge, hvor han var 8 år i Aggershus nationalreg. og blev officer. Han har stjålet fra nogen i hans eget kvarter, desuden har han bl.a. eftergjort løjtnant Freygast i Kalundborgs underskrift og fået penge ud af det. Efter 25. krigsart. og DL 6-17-36 og 6-18-6 dømmes han til livstid i jern på Bremerholm.

14.7.1730: Kgl. konfirmation.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 101: indkommer 20.7.1730, overføres til Christiansø som fangefoged 14.4.1732. Her drukner han.

- 7. Jürgen Scheidemann, rytter i Galkowskys reg.** DUEL-DRAB Næstved
J.pr. 1729-31, fol. 175, 7.6.1730.

Jürgen er kommet i skænderi med en medsoldat. De har kæmpet med deres pallasker og medsoldaten er blevet stukket i halsen og er død. Efter 35. krigsart., at arkebuseres og af sine kammerater begravnes på kirkegården sammen med den af ham dræbte.

14.7.1730: Kgl. konfirmation.

- R3. Paul Wissing, menig** SNIGMORD København
J.pr. 1729-31, 187, 24.5.1730

Paul har om morgenen ladet sit gevær med det forsæt at gøre noget ondt. Han er blevet væk fra en ligparade og en eksersits og har drukket i stedet. Hans kammerater er beordret at bringe ham ind. En kammerat får taget geværet fra ham, men da han siger, at han nu vil gå til sit kvarter giver kammeraten ham geværet tilbage. Men så tager Paul geværet og skyder kammeraten så han dør. Efter 21. og 188. krigsart. og DL 6-6-1, halshugges, hovedet på stage og kroppen nedgraves i galgebakken.

14.8.1730: Kongen konfirmerer.

- 8. Johann Halland, musketer i H. Scholtens reg.** DESERTATION Helsingør
J.pr. 1729-31, fol. 199, 10.6.1730.

Han har været i regimentet fra 1715. 1717 er han fra Frederikshald i Norge deserteret og gået i svensk tjeneste. Herfra er han senere deserteret i Mecklenburg og via et andet dansk regiment kommet tilbage til dette. Siden da er det nu 3. gang han deserterer. Han er fanget af nogle bønder fra Asminderød, som har fået 6. rd. derfor. Efter 61. krigsart. dømmes han til galgen.

28.12.1730: Kgl. benådning til kagstrygning med 27 slag og livstidsstralarbejde på Kronborg.

s1. J.pr. 1729-31, fol. 200, 10.6.1730: 2 deserterer fra Helsingør, Begge 16 gange spidsrod ml. 300 mand, den ene yderligere arbejde i jern livstid på Kronborg.

9. Marius Böhl, musketer i H. Scholtens reg. INFAMI Helsingør
J.pr. 1729-31, fol. 202, 10.6.1730.

Marius er i Kiel først blevet dømt til strafarbejde på livstid for desertation. Han er så undsluppet og har stjålet i Kiel. Derefter er han af bødlen blevet landsforvist. Uden at fortælle dette har han i Lübeck frivilligt ladet sig hverve. Han har i det forløbne år fået flere regimentsstraffe. Efter 157. og 188. krigsart. dømmes han til at arbejde sin livstid i jern blandt de uærlige fanger på Kronborg.

28.12.1730: Kgl. konfirmation.

10. Christian Rudolphi, feltskær gesell i Kgs. livgarde til fods DRAB I VÅDE Køge
J.pr. 1729-31, fol. 224, 19.12.1729.

Christian har afskudt en haglbøsse uden at vide, at den var ladet og dræbt en ubekendt. Efter DL 6-11-1 dømmes han til 40 lod sølvs bøde og et år i jern på Citadellet.

28.12.1730: Kgl. konfirmation.

s2. J.pr. 1729-31, fol. 229, 7.7.1730: For desertation fra Helsingør 16 gange spidsrod ml. 300 mand + 6 mdr. på Kronborg.

1731

1. Major baron von Rantzau, Galkowskys reg. DRAB I VÅDE Næstved
J.pr. 1729-31, fol. 237, 4.12.1730.

Baronen har efter flere afbrændere med sin pistol kommet til at fyre den af mod sin tjener, som er død deraf. En overkrisret dømmer ham til at bøde 40 lod sølv til efterkommerne efter 22 krigsart. og DL 6-11-1.

15.1.1731: Kgl. konfirmation.

s1. J.pr. 1729-31, fol. 246, 5.8.1730. Forvildet angreb på løjtnant i Helsingør: 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand.

s2. J.pr. 1729-31, fol. 258, 15.8.1730: Kyrasser Peter Hageman deserterer fra Antvorskov, tager båden fra Røsnæs til Samsø, tages af bønderne der, som får 6 rd. for at levere ham til Klb. Efter 63. og 123. krigsart., 8 gange spidsrod ml. 200 mand og et år ved skubkarren på Citadellet. Kgl. konfirmation 15.1.1731.

s3. J.pr. 1729-31, fol. 331, 15.2.1731: Jørgen Frantzen kyrasser deserterer i halvandet år fra ritmester Vivets regiment i Antvorskov. 8 gange spidsrod ml. 200 mand og 2 år ved skubkarren på Citadellet.

2. Anna Elsabe Manqvens, musketerfrue TYVERI Helsingør
J.pr. 1729-31, fol. 333, 6.2.1731.

Der er stjålet linnedvarer m.m. fra en borger og vinhandler i Helsingør for mindst 12 rd.s værdi. Noget af det videresælger Anna. Hun siger hun har købt det af en skånsk kvinde og nægter alt videre. Man mener at have vidner på, at hun lyver og dømmer hende efter 25. krigsart. og DL 6-17 til at sidde i Spindehuset indtil hun fortæller hvem hovedtyven og medvidere er.

12.3.1731: Kgl. konfirmation.

3. Philip Schorre, musketer i Det Gevorbne Fynske Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1729-31, 358, 3.3.1731.

Philip har fra den kgl. have ved Kronborg slot stjålet en 150 år gammel buxbom. Der er nogen snak om beviset. Efter 117. og 125. krigsart. og DL 6-9-7 dømmes han til galgen.

23.4.1731: Kongen benåder til kagstrygning med 27 slag og livstids strafarbejde i jern på Kronborg.

R1. Thies Will, grenader i kompagniet i Ringsted SNIGMORD København
J.pr. 1729-31, 359, 11.4.1731.

Thies har været drukken og er kommet i håndgemæng med kammerater og sin værtsfamilie. Er gået til sit rum, har ladet sit gevær og taget mere ammunition med. Da en korporal har søgt at stoppe ham har han såret ham og ihjelskudt en bagvedstående grenader. Han har så forsøgt at skyde sig selv, men opgivet, og er bagefter overmandet. Efter 21. og 38. krigsart. og DL 6-6-1 og 6-9-12 hånd og hoved afhugges, hånd og hoved på stage og kroppen stejles.

14.5.1731: Kongen konfirmerer.

R2. Conrad la Cour, musketer i Reg. de Marine

SNIGMORD Nyborg

J.pr. 1729-31, 368, 13.4.1731.

Conrad har i nogle dage været besynderlig til mode. Hans hjerte har banket, og han har ikke kunnet bede. Skærtorsdag står han med ladet gevær foran sit kvarter og en ham ubekendt skipper går forbi, og han skyder ham i hovedet. Efter 21. og 188. krigsart. og DL 6-9-12 hånd og hoved afhugges, hånd og hoved på stage og kroppen på stejle på „das Heerstrasse“.

14.5.1731: Kongen konfirmerer.

s4. J.pr. 1729-31, fol. 372, 13.4.1731: Desertation fra Helsingør: 16 gange spidsrod, 2 dage, 300 mand + livstid i jern på Kronborg.

4. Johann Peters, tømmersmand

VOLD Helsingør

Ernst Battermann, grenader

Adam Eichhorn, musketer

J.pr. 1729-31, fol. 428, 16.4.1731.

De har arbejdet for teglbrænder Tønns Lorentzen i Kalvebod. De har ikke fået deres løn, har været til fest hos Tønns, har anstiftet slagsmål, trukket deres kårder og såret Tønns og hans tjenestepige. Pigen er død deraf. De to hovedmænd, Johann og Ernst får efter 22., 28., 30., 117 og 188. krigsart. hhv. 24. og 16. gange spidsrod ml. 300 mand. + 2 års strafarbejde i jern på Kronborg + store voldsbøder. De beholder deres ansættelse. Adam får 8 gange spidsrod.

15.6.1731: Kgl. konfirmation.

5. Gustav Hieronimus Versen, grenader i Det Fynske Gev. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1731-33, fol. 26, 18.5.1731.

Gustav er med en dirk brudt ind i et kammer i det tidligere jomfrukloster i Helsingør. Her opdages han i gerningen, trækker sin kårde, men overmandes af vagten. Tyveriet er første gang og af ringe værdi, men da det er indbrud: efter 25. krigsart. 24 gange spidsrod ml. 300 mand og et års slaveri på Kronborg.

19.9.1731: Kgl. benådning til 16 gange spidsrod og 1/2 års slaveri.

s5. J.pr. 1731.33, fol. 54, 19.9.1731: Fynske Infanterireg. Helsingør. Desertation, at hænges. Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand, og strafarbejde på Kronborg indtil videre.

6. Maximilianus Leitsch, musketer i Fynske Infanterireg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1731-33, fol. 76, 15.11.1731.

Leitsch har forsøgt indbrud hos en borger men er blevet grebet på fersk gerning. Han har 3 gange før stjålet og er da straffet med spidsrod. Nu efter 25. krigsart. og kgl. ordonance af 30.4.1731, at brændemærkes og livstids slaveri på Kronborg.

12.12.1731: Kgl. konfirmation og præcisering til at kagstryges med 27 slag af skarpretteren, brændes i panden og livstids slaveri på Kronborg.

7. Johann Kehler, musketer i Fynske Infanterireg.

TYVERI og DESERTATION Helsingør

J.pr. 1731-33, fol. 95, 26.11.1731.

Johan er deserteret i 1730, har arbejdet hos bønder på Sjælland, bl.a. i byen Rühe ved Korsør. Her har han stjålet noget linned og er grebet med det. Han er så indleveret til reg., og bonden har fået 6 rd. derfor. Han er tidligere deserteret og har sagt infame beskyldninger i retten. Derfor efter 25. 26. og 61. krigsart. og krigsinstruktionens pgf. 7 dømmes han til brændemærke og livstidsslaveri på Kronborg.

22.12.1731: Kgl. benådning til kun livstidsslaveri.

R3. Johan Wilhelm Salomon

INFAMI København

Holmen, domme 1729-33, 19.5.1731: Johan er arresteret for tyveri m.m. Er så sprunget i urenlighed på

vandhuset i Citadellet for at blive rakkerknægt: At brændemærkes og livstid, men af kongen benådet til at kagstryges og livstid.

1732

1. Alexander Strøm, tambour, Hans Jürgen Kowsky, musketer TYVERI Helsingør
tambour Meyers kone Christina Meyers, Fynske Infanterireg.
J.pr. 1731-33, fol. 74, 15.11.1731, (kgl. konf. 12.12.1731)
J.pr. 1731-33, fol. 114, 14.1.1732.

De to er deserteret sammen med to andre og samtidig brudt ind hos ingeniørkaptajn Seedorf og stjålet sølvtoj og rede penge for 1000 rd. Christina har givet hus til at bese rovet og tiet dermed. Deres flugt er mislykkedes. På flugten bor de bl.a. hos en borger, Hans Hansen, i Frederiksborg, som de får til at skjule sig for penge og fordi de bilder ham ind, at de flygter fordi de har stukket én ned i København. Af de 1000 rd. mangler 300, som de ikke kan gøre rede for. Derfor pålægges de ved første dom pinligt forhør med den polske buk. Dette fører dog ikke til de 300 rd. Efter 25. og 61. krigsart. dømmes Strøm og Kowsky til galgen. Christina dømmes til at kagstryges med 27 slag og at forvises landet.

27.2.1732: Kgl. konfirmation.

- 1a. J.pr. 1731-33, fol. 176, 21.1.1732: For nogen medhjælp i Strøms og Kowskys tyveri dømmes underkonstabel Jens Borresen Lund efter frd. 13.10.1703 til at få afskåret ørene og livstid i jern på Bremerholm. 27.2.1732 benåder Kongen Jens til 4 måneders strafarbejde på Kronborg.

2. Jacob Andreas Schwan, musketer i Fynske Infanterireg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1731-33, fol. 124, 11.1.1732.

Jacob har stjålet 4 gange før fra 1729-31. Nu er han med en dirk brudt ind hos en borger og to tømmermænd. Alt er dog opdaget og kosterne tilbageleveret. Efter 25. krigsart. og frd. 30.4.1731 pgf. 3 dømmes han til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand, dertil 4 år i jern på Kronborg og at udjages af kgl. mayt.s riger og lande.

27.2.1732: Kgl. konfirmation.

3. Johan Jacob Dettmer, rytter og hans kone Anna Elisabeth Dettmer TYVERI Turebyholm
J.pr. 1731-33, fol. 131, 5.2.1732.

Johan har over et par år flere gange stjålet sølvtoj og linned fra officerer m.fl. Hans kone har været medvider. Johan: efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges. Anna efter 188. krigsart., at kagstryges og forvises landet.

19.3.1732: Kgl. res.: Johan, at brændemærkes og livstid på Bremerholm og Anna 2 år i Spindehuset.

Holmen, fangebog 1714-39: nr. 143: Johan indkommer 5.4.1732 og undviger 15.3.1735.

- R1. Michel Schwaring, grenader INFAMI Rendsborg
J.pr. 1731-33, 190, 29.4.1732.

Han har været i slagsmål med en natmand. Han dømmes til fanesvingning og 16 gange spidsrod. 24.7.1732: Kgl. res.: At det ikke berører hans ære, men for slagsmålet idømmes han 8 gange spidsrod.

4. Johann Friedrich Böhm DESERTATION Helsingør
Hans Jacob Sohn
Johannes Wahl, musketerer
Johann Mummenthe, tambour og Zacharias Kindermann, grenader
Johann Wehmann, musketer og Hans Martin Nipffer, grenader
J.pr. 1731-33, fol. 192, 25.7.1732.

Böhm, Sohn og Wahl har taget en båd, sejlet til Ven og derfra søgt til Skåne men i storm fået hjælp af nogle fiskere. De sejlede dem til København og fik 18 rd. i dusør. De 4 andre er også deserteret og pågrebet i Nordsjælland. Alle 7 dømmes efter 61. krigsart. til at hænges.

13.8.1732: Kongen bestemmer, at alle 7 efter den i krig almindelige brug skal spille med terninger

på trommen om galgen. Den af dem, som taber skal hænges. De øvrige, som spiller sig fri, skal have 16 gange spidsrod over 2 dage ml. 300 mand og arbejde på Kronborg i 2 år.

5. Joachim Boltzein, Henning Böhl og Johan Pabner DESERTATION Helsingør
 Clas Hinrich Krüger, David Krause og Martin Haack, alle musketerer i kronpr. Frederiks reg.
 J.pr. 1731-33, fol. 224, 14.8.1732.

De tre første deserterer i en båd, fiskere sætter efter dem og tager dem, men de gør modstand og sårer en fisker let med en kårde. De tre sidste deserterer. Haack vender dog tilbage, men tier om de to andres desertation. De 5 første: Efter 61. krigsart. til galgen. Haack: efter frd. 13.10.1703, afskæring af ører og livstid på Bremerholm.

12.9.1732: Kgl. res.: De to volds mænd Pabner og Krüger får kagstrygning, 27 slag, brændemærke i panden og livstid i jern på Kronborg. Boltzein, Böhl og Krause får 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og livstid i jern på Kronborg. Haack får 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand.

s1. J.pr. 1731-33, fol. 245, 6.9.1732: 11 deserterer fra Helsingør. De dømmes alle til at hænges, men kongen benåder dem 8.10.1732 alle til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og de tre af dem yderligere til livstids strafarbejde i jern på Kronborg.

s2. J.pr. 1731-33, fol. 261, 30.9.1732: 3 deserteret fra Helsingør. De dømmes til hængning. 22.10.1732 benåder kongen dem: 1 får 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og livstid i jern på Kronborg, 2 får 16 gange spidsrod, 2 dage, 300 mand.

- R2. Menig Christoph Ernst Leo FORSØG PÅ SNIGMORD København
 J.pr. 1731-33, 265, 27.9.1732: Han har længe gået i de tanker at skyde en tilfældig. Så skyder han en dag på gaden efter en pige. Da hun advares lige inden, når hun at dække sig, så hun kun såres. At hals-hugges med økse, hovedet på stage.

27.10.1732: Kgl. res.: Brændemærkes i panden og livstid på Bremerholm.

7. Thomas Bønderup, kyrasser i ritm. Vierecks komp. HESTETYVERI Antvorskov
 J.pr. 1731-33, fol. 295, 13.11.1732.

Thomas har året før under en ferie taget en hest og siden solgt den. Efter frd. 4.3.1690, at hænges. 17.12.1732: Kgl. res.: 12 gange spidsrod, 2 dage, 200 mand og et halvt år i jern i Citadellet.

s3. J.pr. 1731-33, fol. 302, 2.12.1732: En af dem, som dømtes for desertation af kongen i sag nr. 1732:s2, deserterer igen fra Helsingør. Han pågribes, dømmes til hængning, men benådes af kongen 31.12.1732 til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og 3 år i jern på Kronborg.

- R3. Michael Hummel, musketer af prins Friedrichs reg. INFAMI
 Holmen, fangebog 1714-39, nr. 141, indkommet 31.3.1731: „Han har været med i en Complot til at desertere, hvorfor hand er dømt at miste Ørene og Jern Livstid, men pardonneret til 16 Gange Spitsrod løben: Har dernest villet desertere, dertil er hand dømt 16 Gange Spitsrod i 2 Dage: Da Executionen skulle gaa for sig har hand taget Livet af en Hund.“ Kgl. res., at kagstryges og i jern. 18.10.1732 løsgives han efter kgl. res. og føres til Lübeck.

1733

s1. J.pr. 1731-33, fol. 309, 31.12.1732: 3 er deserteret fra Helsingør og ikke pågrebet. At deres navn skal slås på galgen. 28.1.1733: Kgl. konfirmation, dog at sagen skal gå om, hvis de antræffes.

1. Hans Hirschfeldt, rytter i major Lindenovs komp. DRAB Antvorskov
 J.pr. 1731-33, fol. 311, 22.12.1732.

Hans har været på druk hos en possementmagerenke i Slagelse, det er endt med, at han har trukket sin pallask og stukket en anden rytter ned, som dør af sårene efter 3 uger. Efter 21. og 35. krigsart., at arkebuseres. Hans Bonum, som var årsag til balladen får 16 gange spidsrod.

28.1.1733: Kgl. konfirmation af Hans Hirschfeldts arkebusering.

s2. J.pr. 1733-35, s. 10, 30.12.1732: To kyrassere deserterer fra Galkovskys reg. i Næstved. Kongen dømmer 4.2.1733 den ene til 16 gange spidsrod, 2 dage, 200 mand og 3 år på Citadellet i jern. Den anden til 2 år på Citadellet i jern.

s3. J.pr. 1733-35, s. 20, 30.1.1733: 5 deserterer fra Helsingør. 18.2.1733 dømmer kongen 2 af dem til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand, 2 til 6 måneder i jern på Kronborg og 1 til både spidsrod og 6 mdr. på Kronborg.

2. Hans Georg Løvenstein, musketer i kronpr. Frederiks reg. **DESERTATION TYVERI** Helsingør
J.pr. 1733-35, s. 36, 21.2.1733.

Han har før deserteret og gør det nu igen og bestjæler samtidig to kammerater. Efter 25. og 61. krigsart. at hænges.

11.3.1733: Kgl. benådning til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand, og 3 års strafarbejde på Kronborg.

s4. J.pr. 1733-35, s. 155, 4.6.1733: en desertør fra Galkovskys reg. i Vordingborg: at hænges. 25.7.1733: Kgl. benådning til 16 gange spidsrod over 2 dage.

s5. J.pr. 1733-35, s. 173, 27.7.1733: 2 ryttere deserterer fra Næstved, Galkovskys reg., de er ikke pågrebet. At deres navne skal slås på Justicen af skarpretteren. 7.10.1733: Kgl. konfirmation, dog at hvis de pågribes skal kgl. resol. indhentes før eksekution.

R1. Caspar Arnold, musketer i gen.major Schacks reg. **FORSØG PÅ SNIGMORD** København
J.pr. 1733-35, 189, 18.6.1733

Han er nægtet at blive frimand, og har så på en vagt med forsæt ladt sit gevær og skudt en tilfældigt forbigående borgerkone, men kun i låret. Hånd og hoved afhugges og sættes på stage, kroppen stejles.

7.10.1733: Kongen konfirmerer.

3. Anna Maria Taxbergie **Anledning til DESERTATION** Helsingør
5 soldater **DESERTATION**
J.pr. 1733-35, s. 231, 15.9.1733.

Anna er fra Skåne og lokker en soldat til at desertere. De 5 soldater dømmes til galgen og Anna til kagstrygning med 27 slag og Spindehuset på livstid.

28.10.1733: Kongen benåder 2 soldater til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand + 6 måneders strafarbejde på Kronborg. 3 soldater til 16 gange spidsrod, 2 dage, 300 mand. Anna får kagstrygning med 27 slag og landsforvisning.

R2. Carl Henrich Mensing, musketer **SNIGMORD** København
J.pr. 1733-35, 258, 30.9.1733

Han har på gaden i København skudt en tilfældig matros med sit med to kugler ladede gevær for selv at komme af med livet. Hånd og hoved afhugges og sættes på stage, og kroppen stejles.

11.11.1733: Kongen konfirmerer.

s6. J.pr. 1733-35, s. 388, 30.10.1733: desertering og munderingstyveri i Næstved. Dømt til galgen. 16.12.1733 benåder kongen til 12 gange spidsrod, 2 dage, 200 mand.

R3. Musketer Johan Hofmann **INFAMI** Fredericia
J.pr. 1733-35, 314, 11.8.1733

Han står til 24 gange spidsrod, men bekender på eksekutionspladsen at være kagstrøget. Senere erkender han at det er forkert. Derimod er han to gange blevet afskediget fra danske regimenter for lidelighed. Livstids strafarbejde. 18.11.1733: Kongen konfirmerer.

R4. Matthias Heckmann, musketer af ob. Folckersams reg. **INFAMI** København
J.pr. 1733-35, s. 339, 12.9.1733.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 188, indk. 30.11.1733: „Har forsømt sin Vagt, skyvlt sig her i Byen, staaen fra sine Cammerater og forsat sin Skiorte og to Halsklude, derfor dømt at løbe 12 Gange Spidsrod,

men kort før Executionen har i Arresten slagen en Hund ihjel, i Tanke at undgaa Straffen, desforuden har sagt: at hand ei ville gjøre godt, før hand af 2.de sorte Kiole blev følget uden Øster Port [dvs. til retterstedet]". Han er idømt livstid, død 13.2.1736.

R5. Soldat Arnold Have

INFAMI Rendsborg

J.pr. 1733-35, 443, 29.12.1733:

Han skal løbe spidsrod, men bekender at være kagstrøget i Osnabrück. Senere trækker han tilståelsen tilbage. En undersøgelse viser at han er bortvist fra tre regimenter pga. tyveri og liderlighed og af profossen udvist af Osnabrück. At piskes af fangerne i Rendsborg fæstning og siden arbejde sin livstid der. 3.2.1734: Kongen konfirmerer.

1734

1. Johan Christopher Schneider, musketer i kronpr. Frederiks reg.

DRAB Helsingør

J.pr. 1733-35, s. 456, 29.12.1733.

Johan har rådet en anden soldat fra at slå en kvinde. Den anden har yppet kiv. Johan har flere gange trukket sig tilbage. Da den anden søger at tage hans kårde kommer det til slagsmål, hvor den anden såres dødeligt. Johan frifindes for drabet, men får spidsrod for for sent at have forladt sin post.

3.2.1734: Kongen konfirmerer frifindelse og benåder også for spidsrod.

2. Hans Nielsen, rytter i Galkowskys reg.

SODOMI Vordingborg

J.pr. 1733-35, s. 317, 3.8.1733: anmodning om pinlig tortur, 18.11.1733 afvises af kongen

J.pr. 1733-35, s. 464, 24.11.1733.

Hans er 21, uddannet skrædder og fra Jylland. Han har i 2 år været stokknægt ved Den Kgl. Fodgarde. Derefter er fanen blevet svunget over ham (så han er blevet ærlig), hvorefter han er blevet rytter. Under en udstationering ved Præstø har han været på hestevagt i kobbelet Rebsvenge den 18.7.1733. Her har han fundet en ved stranden omkringgående kokalv. Han har taget bukserne ned, stillet sig bag den, holdt den fast med hænderne om brystet og flere gange søgt at trænge ind i kalven, men ikke formået det. Det er set af nogle bønder, deriblandt kalvens ejer. De har pågrebet ham og bragt ham til præsten i Præstø, som har ladet ham arrestere. Man har nu adspurgt flere retslærde om straffen. De konstaterer, at der ikke foreligger 'res in re', og dermed ikke fuldbyrdet sodomi. De overvejer om DL's 6-13-18 om dødsstraf for intenderet voldtægt kan overføres på dette tilfælde, men afviser det fordi det ikke udtrykkeligt er foreskrevet i loven. De er dog ikke i tvivl om, at Hans har haft skændige tanker og skændige intentioner, men fastslår, at tanker er det op til den himmelske retfærdighed at straffe, mens den jordiske hersker kun skal straffe den faktiske forbrydelse. Af disse årsager kan livsstraffen ikke komme på tale. Dog har Hans allerede ved sit forsøg på sodomi tilføjet sine medmennesker en uoprettelig skade. Derfor dømmes han til at blive pisket med bøddelsvøben ved kagen og livstid på Bremerholm. Kalven skal skydes af en stokknægt og sænkes i havet for ikke at være offentligheden til stadig erindring om den afskyelige hændelse.

3.2.1734: Kgl. konfirmation.

Holmen, fangebog 1714-39: Indkommer 27.2.1734 som uærlig, overføres til Stokhuset 1741. Jf. sagnr. 1751:r2.

3. Peter Meyerhoff, musketer i kronpr. Fr. reg. DESERTATION TYVERI LIDERLIGHED Helsingør

J.pr. 1733-35, s. 560, 12.2.1734.

Peter har fem gange før småstjålet og deserteret og gør det nu igen. Efter 25., 80. og 97. krigsart. modificeret ved krigsinstr. pgf. 7, 16 gange spidsrod, 2 dage, 300 mand og livstid i Kronborg fæstning.

3.3.1734: Kgl. konfirmation.

4. Hans Henrich Riesing, kyrasser

2. gang LEJERMÅL Slagelse

J.pr. 1733-35, s. 563, 10.2.1734.

På byfoged Jens Andersen Harrings anmodning dømmes Hans for 2. gang lejermål. Han kan imidlertid ikke udstå den i frd. 29.12.1696 bestemte kirkedisciplin fordi han er katolik. Den konverteres til 14 dage på vand og brød. Da han ikke kan betale lejermålsbøden, lægges oveni 24 dage på vand og brød.

3.3.1734: Kgl. konfirmation.

s1. J.pr. 1733-35, s. 604, 3.3.1734: 3 desertører fra Helsingør dømmes til hængning. 19.3.1734: Kongen benåder 1 til 24 gange og 2 til 16 gange spidsrod.

5. Gotfried Seiler, musketer i kronpr. Fr. reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1733-35, s. 657, 12.4.1734.

Gotfried har i Buddinge sammen med murersvenden Mathias Nielsen Krøyer stjålet en okse fra en bonde. De er blevet set, bønderne har forfulgt dem. De har ladet oxen løbe og har skjult sig. De er fundet af bønderne og indleveret til hovedvagten i København, hvor de er forhørt af inkvisitionskommissionen. Efter frd. 4.3.1690 dømmes Gotfried af sin regimentsret til at hænges.

2.6.1734: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og 2 år i Citadellet.

s2. J.pr. 1733-35, s. 659, 9.4.1734: Musketer Gottlieb Zeiberg fra Helsingør er i Kbh. med en løjtnant, deserteret til en bekendt rytter i Slagelse, som gerne vil have ham indrullet i stedet for sig selv. Da Zeiberg ikke har noget pas fatter regimentchef Numsen mistanke og Zeiberg returneres til Helsingør. Han dømmes til hængning. 2.6.1734 benåder kongen til 4 mdr. i Citadellet.

R1. Peter Dahlgren, grenader i kongens grenaderkorps TYVERI København
J.pr. 1733-35, s. 672, 20.5.1734.

Peter, der er 26 og fra Skåne, har været i tjeneste hos en kvindelig købmand i Ringsted og fra hendes pakhus stjålet 43 rd. og brugt næsten alle. Efter DL 6-17-36 og 25. og 188. krigsart. at brænde-mærkes og Bremerholm på livstid.

23.7.1734: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og livstid på Bremerholm. Holmen, fangebog 1714-39: indk. 31.7.1734. Løsgives 12.2.1740 på kgl. bef. og hverves til kronpr. Frederiks reg.

s3. J.pr. 1733-35, s. 779, 14.9.1734: Desertation fra Helsingør: 8 gange spidsrod 300 mand, et år på Citadellet.

1735

s1. J.pr. 1735-37, s. 61, 28.2.1735: 7 deserterer fra Folckersams reg. i Helsingør. 1.4.1735 benåder kongen 3 til 3 dages spidsrod og 4 til 2 dages spidsrod. En enkelt får dertil 3 år på Kronborg.

1. Johann Adam Vitzthum, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg. TYVERI DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1735-37, s. 92, 22.3.1735:

Johann har stjålet noget fra en rytterstald og er så deserteret. Det stjalne er kommet tilbage. Efter 125., 61., 45., 46. og 188. krigsart., Johan at hænges, de to andre frifindes næsten.

22.4.1735: Kongen benåder Johan til 8 gange spidsrod ml. 200 mand med enkelte stigremme.

2. Benjamin von Rading, sergent i Folckersams reg. DUELDRAB Helsingør
J.pr. 1735-37, s. 133, 22.4.1735.

Benjamin har langfredag drukket og spillet sammen med andre underofficerer hos en borger. Han er kommet op at skændes med en anden, som har slået ham med sin pallask i hovedet. Så har Benjamin udfordret til duel. De er gået ud i en have og Benjamin har slået den anden ihjel. Efter 21., 35., 36. og 38. krigsart og DL 6-6-1 og 6-8-1 til at henrettes med sværd. De andre deltagende underofficerer dømmes til degradering for druk og spil på langfredag.

10.6.1735: Kongen benåder Benjamin til arkebusering.

3. Johan Schmidt, musketer i Folckersams reg. DRAB Helsingør
J.pr. 1735-37, s. 142, 25.4.1735.

Johan har været på druk i Helsingør. Efter et skænderi om hvem der har betalt for en kande øl udfordrer han sin kammerat til duel. Denne har ingen kårde, men alligevel stikker Johan ham ihjel. Efter 21., 23., 35., 38. og 188 krigsart, DL 6-6-1 og 6-8-1 og frd 16.10.1697 dømmes han til levende håndaf-hug og hjul og stejle.

10.6.1735: Kongen benåder til halshugning med økse, hoved på stage og begravelse på retterstedet.

s3. J.pr. 1735-37, s. 213, 28.5.1735: 3 deserterer fra Folckersams reg. i Helsingør. De dømmes til at hænges, men 19.8.1735 benåder kongen dem til 24 gange spidsrod ml. 300 mand og 1 år i jern på Kronborg.

s2. J.pr. 1735-37, s. 252, 23.6.1735: En musketer af Folckersams reg. organiserer et desertationskomplot fra Helsingør. Ved kgl. benådning får han 24 gange spidsrod ml. 300 mand og livstid i jern på Kronborg. De to musketerer, som angav komplottet får 30 rd.

4. Søren Petersen, rytter TYVERI DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1735-37, s. 324, 16.8.1735.

Søren har fået pas til ferie. Han er ikke kommet tilbage, men har turet rundt på Sjælland og bl.a. begået indbrud og er i den forbindelse pågrebet. Efter 25. og 61. krigsart. og DL 6-17-38 og frd. 4.3.1690 at hænges.

7.10.1735: Kgl. res.: 3 dages spidsrod ml. 200 mand med enkelte stigremme og 2 år i jern på Citadellet.

R1. Anthon Linders, musketer INFAMI Oldenburg
J.pr. 1735-37, 327, 11.8.1735

Anthon dømmes til spidsrod og da han ved at hans ryg så bliver set, bekender han at være brændemærket på ryggen for 3 år siden i Liberich ved Köln og så landsforvist for tyveri. Efter 157. og 188. krigsart. at brændemærkes i panden og livstid.

1.10.1735: Kongen benåder til livstid blandt de uærlige fanger.

5. Andreas Nielsen, musketer i Folckersams reg. TYVERI DESERTATION Helsingør
J.pr. 1735-37, s. 341, 23.8.1735.

Andreas er 20 og fra Kbh., har tjent i 5 år. Han har taget nogle småting og solgt dem og er så deserteret. Efter omvandring på Sjælland i 14 dage er han igen fanget. Efter 25. og 61. krigsart. at hænges.

7.10.1735: Kongen benåder til 16 gange spidsrod ml. 300 mand og 2 år i jern på Kronborg.

s4. J.pr. 1735-37, s. 402, 10.10.1735: Desertation fra Helsingør. Det er 5. gang, hængestraf. 29.11.1735: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand og 2 år i jern på Kronborg.

s5. J.pr. 1735-37, s. 405, 30.9.1735: 4 desertationer fra Helsingør. Hængestraf. 29.11.1735: Kongen benåder 2 til 24 gange og to til 16 gange spidsrod, 300 mand. En får tillige livstid i jern på Kronborg.

s6. J.pr. 1735-37, s. 426, 15.11.1735: En rytter i Næstved for opsætsighed mod løjtnant 12 gange spidsrod, 200 mand, stigremme og to år i jern på Kastellet. Kgl. konfirmation.

1736

R1. Andreas Biørnsen, musketer i Gew. Fynske Reg. INFAMI København
J.pr. 1735-37, 463, 23.11.1735

Andreas er idømt 16 gange spidsrod. Da han føres ud til eksekutionen griber han en hund i vagten og skærer halsen over på den. For denne „Schinderische That“ fortjener han ikke længere at forblive blandt ærlige mennesker. Efter 188 krigsart. kagstrygning med 27 slag og livstid på Bremerholm.

9.1.1736: Kongen mildner til livstid på Bremerholm.
Holmen, fangebog 1714-39: Ses ej.

s1. J.pr. 1735-37, s. 471, 19.12.1735: Desertation fra Helsingør, 2 måneder i jern på Kronborg.

s2. J.pr. 1735-37, s. 630, 23.1.1736: Desertation fra Helsingør, 16 gange spidsrod, 300 mand, 6 måneder i jern på Kronborg.

1. Rasmus Christensen, rytter i Kalckreutz' reg. TYVERI DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1735-37, 644, 27.1.1736.

Han er sammen med 4 andre deserteret og er med en stor båd sejlet til Wismar. Han er deserteret 4 gange før og ved den sidste desertation stjålet fra sine kammerater. Har ladet sig hverve til kongens tropper igen og er således pågrebet. Efter 61., 25., 115. og 125. krigsart. at hænges.

19.3.1736: Kongen benåder til kagstrygning og livstid på Bremerholm.

Holmen, fangebog: nr. 262, indkommen 6.4.1736 som uærlig. Han dør 23.4.1738.

s3. J.pr. 1735-37, s. 671, 18.2.1736: Desertation fra Folckersam i Helsingør: 16 gange spidsrod, 300 mand.

2. 7 ryttere fra Kalckreutz' reg. DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1735-36, s. 695, 6.3.1736.

De 7 er i hhv. 1733 og 1735 deserteret. Nu, at deres navne skal slås på justicen af skarpretteren.

23.4.1736: Kgl. konfirmation, men at de ikke må hænges før han er spurgt igen.

s4. J.pr. 1735-37, s. 710, 20.3.1736: Desertation fra Kalckreutz' reg. i Vordingborg: 16 gange spidsrod, 200 mand, stigremme og et år fæstningsarbejde i Citadellet.

R2. En gefreiter FORSØG PÅ SNIGMORD København
J.pr. 1735-37, 717, 7.4.1736: Han forsøger af melankoli at myrde en spisemester, som han intet har imod. At henrettes med sværd. 23.4.1736: Kongen benåder til livstid på Bremerholm.

3. Jens Jensen, arbejdskarl hos overkonduktør Tax TYVERI Helsingør
J.pr. 1735-37, s. 722, 24.2.1735.

Nogle penge er blevet stjålet hos Tax mens hans kone var hjemme. Man mener, at det kun kan være Jens. Han nægter. Efter 188. krigsart. og kgl. ordrer af 12.1.1711 og 5.12.1735: Med tommelskruer og 'territion' med den polske buk at tortureres til sandhed.

30.4.1736: Kgl. konfirmation.

R3. Martin Göttische, musketer INFAMI, NÆSEAFSKÆRING Nyborg
J.pr. 1735-37, 733, 22.3.1736

Af sorg for pengemangel skærer han sin næsetip af. Dermed gør han sig udygtig til kongens tjeneste og giver sig selv en livslang „Schandflick“ til alle menneskers vederstyggelighed. Efter 188. krigsart. og DL 6-7-1 (om afskæring af *en anden* mands næse) at kagstryges og livstid i den kgl. fæstning.

18.7.1736: Kongen mildner til at arbejde i jern i Nyborg indtil videre.

s5. J.pr. 1735-37, s. 746, 23.3.1736: 2 deserterer fra Folckersam i Helsingør, at hænges. 18.7.1736: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s6 J.pr. 1735-37, s. 753, 27.3.1736: 1 deserterer fra Folckersam i Helsingør, at hænges. 18.7.1736: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

4. Isach Rasmussen og kone Anne Auesdatter, rytter i oberst Stevens reg. TYVERI Næstved
J.pr. 1735-37, s. 779, 16.5.1736.

Isach er beskyldt af en tjenestepige under 15 år for at være den, der har taget 40 rd. fra en korporals dragkiste. Dømmes til pinlig tortur.

8.9.1736: Kgl. res.: at der alene skal forsøges med den polske buks verbal og real territon.

s7. J.pr. 1735-37, s. 788, 30.6.1736: 3 deserterer fra Scavenius' marinereg. i Helsingør, at hænges. 21.9.1736: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand, dertil én et år og én et halvt år i jern på Kronborg.

R4. Andreas Ludvig Reese, sergent SNIGMORD København
J.pr. 1735-37, 804, 10.9.1736

Andreas ser sig sur på en hovmodig dominerende korporal. Mens han pudser sit gevær fingerer han et vådeskud og dræber korporalen. Senere tilstår han. Idømmes 3 gange knibning med gloende

tænger, afhug af hånd og hoved og stejling. 5.10.1736: Kongen konfirmerer.

s8. J.pr. 1735-37, s. 863, 6.8.1736: 5 deserterer fra Scavenius i Helsingør. Kongen beslutter, at 2 får 24 gange spidsrod og livstid i jern på Kronborg. 3 får 8 gange spidsrod.

s9. J.pr. 1735-37, s. 866, 6.8.1736: 2 deserterer fra Scavenius i Helsingør. Kongen beslutter, at de får 16 gange spidsrod og den ene 2 år i jern på Kronborg.

R5. Melchior Flohr, musketer

INFAMI Rendsborg

J.pr. 1735-37, 872, 28.8.1736

Flohr er idømt spidsrod. På eksekutionspladsen erkender han at være kagstrøget. En undersøgelse viser, at han er kagstrøget af svenskerne i Stralsund og forvist landet. Efter 153. og 157. krigsart. og DL 6-21-6 livstid blandt de uærlige fanger i Rendsborg.

26.11.1736: Kongen konfirmerer.

5. Hans Ritz, rytter i Stevens reg.

MORDFORSØG Næstved

J.pr. 1736-38, s. 59, 27.9.1736.

Hans har på åben gade med en kniv søgt at ombringe en bondedreng. Han påberåber sig melankoli. Efter 24. krigsart. at halshugges med økse.

10.12.1736: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb, 200 mand og livstid på Bremerholm i jern. Holmen, fangebog 1714-39: indkommen 24.12.1736, til Stokkhuset 14.5.1741.

s10. J.pr. 1736-38, s. 73, 19.9.1736: 2 deserterer fra Scavenius i Helsingør, at hænges. 17.12.1736: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand og et år i jern på Kronborg.

s11. J.pr. 1736-38, s. 75, 26.9.1736: 5 deserterer fra Scavenius i Helsingør, afskæring af ører og livstid. 17.12.1736: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand og et år i jern på Kronborg.

s12. J.pr. 1736-38, s. 91, 11.10.1736: 3 deserterer fra Scavenius i Helsingør, at hænges. 31.12.1736: Kongen benåder 2 til 24 gange spidsrod, 300 mand og et år i jern på Kronborg. En får 16 gange spidsrod, 300 mand.

1737

R1. Nicolaum Ohm, musketer i Reg. de Marine

INFAMI København

J.pr. 1736-38, 121, 19.10.1736

Ohm er dømt til 12 gange spidsrod, men lige før eksekutionen bekender han at være blevet kagstrøget i Køningsberg i det brandenborgske Regimentet tror ham ikke. Han er kommet til regimentet som 16-årig i Nyborg. Han udstår vist spidsroden. Efter 188. krigsart. dømmes han til livstid blandt de uærlige fanger på Bremerholm.

28.1.1737: Kongen benåder til Bremerholm blandt de ærlige fanger indtil videre. Holmen, fangebog 1714-39, nr. 302. Indkommen 4.2.1737, død 14.11.1739.

R2. Carl Friedrich Wigand, musketer

FORSØGT AFSKÆRING AF LEM København

J.pr. 1736-38, 123, 20.10.1736

Wigand er dømt til 16 gange spidsrod, kort før eksekutionen skærer han sig i sit mandlige lem, men skærer det ikke af. Det er sket af frygt for spidsroden. Krigsretten finder, at det enten er sket for at lem-læste sig, sådan at han bliver ubrugbar til krigstjeneste eller for at begå selvmord. Efter 35. og 188. krigsart. og DL 6-7-1 dømmes han til 16 gange spidsrod og livstid på Bremerholm.

28.1.1737: Kongen mildner til 8 gange spidsrod og livstid på Bremerholm. Holmen, fangebog 1714-39, nr. 303, indkommer som ærlig 6.2.1737, løsgives på kgl. bef. 23.6.1739.

R3. Caspar Zorn, musketer i Dombroicks reg.

INFAMI Rendsborg

J.pr. 1736-38, 155, 11.12.1736

Zorn har 6 år tidligere været ansat hos greven af Leiningen og sammen med nogle kammerater be-

stjålet grevens vinkælder. Han er så blevet kagstrøget og forvist landet. Dette har han fortiet da han tog tjeneste ved regimentet. Efter 153., 157. og 188. krigsart., at forvises af landet og af skarpretterknægten udvises af fæstningen.

12.2.1737: Kongen ændrer til at kagstryges og at arbejde i Rendsborg fæstning sin livstid.

s1. J.pr. 1736-38, 132, 3.11.1736: En deserterer fra Scavenius i Helsingør, at hænges. 4.2.1737: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s2. J.pr. 1736-38, 137, 20.11.1736: desertation fra Kalckreutz reg. i Vordingborg. Det er 5. gang, de 3 første er han straffet med kompagnidisciplin, 4. gang med 8 gange spidsrod. Nu at hænges. 4.2.1737: Kongen benåder til 16. gange stigremmeløb ml. 200 mand og 6 måneder i jern på Citadellet.

s3. J.pr. 1736-38, s. 138, 18.12.1736: desertation fra Kalckreutz reg. i Vordingborg, at hænges. 4.2.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb ml. 200 mand.

s4. J.pr. 1736-38, s. 140, 29.11.1736: Desertation fra Stevens reg. i Næstved, at hænges. 4.2.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb ml. 200 mand.

1. Hinrich Heincke, rytter i Kalckreutz reg. TYVERI Næstved
J.pr. 1736-38, s. 141, 24.11.1736.

Hinrich har på det såkaldte Bastosees(?) marked stjålet en græssende ko, taget den med til Anne Troelsdatter og slaget den. Han har ikke nået at spise eller sælge den før han opdages, og han har ikke stjålet før. Efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges.

4.2.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb ml. 200 mand og 2 år i jern på Bremerholm. Holmen, fangebog, nr. 305: indkommet 18.2.1737, udkommen 18.2.1739.

2. Johan Hinrich Hashagen, musketer i Marinereg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1736-38, s. 147, 3.11.1736.

Johan har stjålet mindst 3 gange før og er straffet derfor. Desuden også andre liderligheder, så han næppe i de 3 år han har været ved regimentet har været ude af arresten i 14 dage i træk. Nu – netop udkommet af arresten – har han taget en anden musketers frakke. Efter 25. og 123. krigsart. livstid i jern på Kronborg.

4.2.1737: Kgl. konfirmation.

R4. Isaac Cronmann, musketer i Marinereg. INFAMI København
J.pr. 1736-38, s. 169, 14.12.(?).1736.

Under arbejde på det kongelige slot den 27.6. genkender 3 soldater fra et andet regiment Isaac. De har stået i samme preussisk-sachsiske regiment som ham i Colberg. Her har han fået straffen 3 dage i træk at få 10 slag med tampen af nogle derværende ikke-uærlige sigøjnere. Hertil har de skåret hårtoppen af ham og jaget ham ud af byen med løbepas. I denne forbindelse er det kommet frem, at han i 1731 i 3 uger har tjent skarpretteren i Starregard(?). Isaac erkender dette. Hans tjeneste var sket i hans ungdom i yderste nød. Efter at han havde fået løbepas i Colberg havde han imidlertid søgt at få tjeneste hos skarpretteren der, men var blevet afvist. Efter tjenesten i Colberg aflagde han sig sit navn Eriksøn og kaldte sig Cronmann. Efter 153., 155. og 188. krigsart. dømmes han til kagstrygning med 27 slag og livstid på Bremerholm.

12.2.1737: Kgl. res.: at han skal føres ud af garnisonen af skarpretteren og forvises landet med hårde trusler om ikke at vise sig igen.

s5. J.pr. 1736-38, s. 224, 13.2.1737: 2 desertører fra Marinereg. i Helsingør (den ene er deserteret for 8 år siden og gået i tjeneste i Kongens Livregiment. Her er han så opdaget efter 8 år). At hænges. 23.3.1737: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

3. Frantz Lodeberg (Böhme), musketer i Marinereg. INFAMI Helsingør
J.pr. 1736-38, s. 254, 13.2.1737.

Frantz er efter desertation kommet på fæstningsarbejde. Her har han røbet, at han har været ved det Kgl. Livregiment i Glückstadt, og der for tyveri er blevet kagstrøget og sat i slaveri i Hitlerskansen. Herfra er han så undveget. Han dømmes til livstid i jern på Kronborg.

1.4.1737: Kongen skærper straffen til at han i 3 dage dagligt skal have 25 slag med tampen og så smedes i jern blandt de uærlige fanger på Kronborg.

4. Christen Pedersen, rytter i Kalckreutz reg. DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1736-38, s. 270, 8.3.1737.

Christen har tidligere været i Det Fynske Infanterireg. Han er deserteret og har strafarbejdet på Citadellet. Så er han givet løbepas og sat på et skib til Lübeck. Han er undveget dette på Københavns red og har i Køge ladet sig antage som rytter, men er nu atter deserteret. Efter 61. og 191. krigsart., at hænges.

8.4.1737: Kongen benåder til livstid i jern på Bremerholm.
Holmen, fangebog 1714-39, nr. 310: Indkommet 20.4.1737, overført til Nyborg fæstning 9.9.1739.

R5. Johan Jacob Kube, musketer i Marinereg.'s 2. bataillon INFAMI København
J.pr. 1736-38, s. 294, 15.3.1737.

Johan er for absentering, liderlighed og småtyveri dømt til 16 gange spidsrod. Da man var ved at gøre parat til eksekutionen, bekendte Johan at han havde fået bøddelsvøben i Weimar. Han tilstod af frygt for at hans kammerater ville slå ham dygtigt med risene. Efter 188., 153. og 157. krigsart. til livstid på Bremerholm.

6.5.1737: Kgl. konfirmation.
Holmen, fangebog 1714-39, nr. 313: indkommen uærlig 9.5.1737, til Stokhus 14.5.1741.

s6. J.pr. 1736-38, s. 317, 23.3.1737: 4 deserterer fra Scavenius reg. i Helsingør, hængning og øreafskæring. 24.5.1737: Kgl. benådning til 1 til 24 gange spidsrod, 300 mand og et år på Kronborg, og 3 til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s7. J.pr. 1736-38, s. 461, 25.7.1737: 4 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, øreafskæring. 20.9.1737: Kongen benåder 1 til 24 gange spidsrod, 300 mand og et år på Kronborg, 3 får 16 gange spidsrod, 300 mand. En femte deltager, som faldt fra og angav kammeraterne får 30 rd. i belønning.

R6. Zacharias Ebenetter, grenader i grenaderkorpset SNIGMORD København
J.pr. 1736-38, 477, 20.9.1737

Han har stået vagt på Kongevejen ved Prinsegade og da uden ringeste årsag forsættigt skudt en pige ihjel, som kom forbi. Han har aftenen før ladet sit gevær for at gøre det. Efter 21. krigsart. og frd. 6.10.1697 at knibes tre gange med gloende tænger, hånd og hoved at afhugges med økse og hånd og hoved at sætte på en stage og kroppen flettes på stejle nedenunder.

4.10.1737: Kongen konfirmerer.

s8. J.pr. 1736-38, s. 482, 13.8.1737: en deserterer fra Stevens' rytterreg. i Næstved og sælger sin mundering: at hænges. 18.10.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb mellem 200 mand.

s9. J.pr. 1736-38, s. 500, 25.7.1737: 4 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, at hænges. 18.10.1737: Kongen benåder én til 24 gange og 3 til 16 gange spidsrod, 300 mand. Hertil én 6 måneder på Kronborg.

5. Jacob Løve, rytter i ritmester Staggemeyers komp. TYVERI DESERTATION Slagelse
J.pr. 1736-38, s. 505, 9.9.1737.

Jacob stjæler gardiner på Antvorskov slot og deserterer af frygt for at blive opdaget. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.

22.11.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb mellem 200 mand.

7. Johan Christian Salomon, rytter i Kalckreutz's reg. INFAMI Vordingborg
J.pr. 1736-38, s. 509, 19.4.1737.

Johan har et sted lært rakkerarbejdet. Han har siden ladet sig hverve til Det Holstenske Gevorbne Reg. (i Kbh. fra 1736) i København. Her har han forladt regimentet og er løbet til skarpretteren i Kbh., mester Frantz, og lejet sig ind hos ham som svend og forrettet virkeligt rakkerarbejde. Derefter har han ladet sig hverve til dette regiment „und absonderlich hier, besage der Anklage durch allerhand grobe Lügen, seinen unehrlichen Stand zu verhelen, ein folglich in kurtzer Zeit zwei brave Regimenter schändlich hintergegangen und betrogen und damit derselbe als ein unehrliche famöser, derer

Kriegesdienste unwürdiger Kerl, solche schändliche Betreigereien nicht Weiter exercieren, sondern seinen verdienten Lohn empfangen möge: als sollte Inquisitus Johan Christian Salomon nach Anleitung des 188.te ihro Königl. Maytt. Krieges Articulis sich zue Wohlverdienten Straffe und anderen seines gleichen Betreigereen zum merchlichen Exempel an der Stirn gebrandt Mercket werden, hernach in Eisen und Banden geschmiedet zeit Lebens auf den Bremerholm die Schlaven Arbeit verrichten“.

22.11.1737: Kongen benåder til livstid på Bremerholm blandt de uærlige fanger. Holmen, fangebog 1714-39 nr. 334: Indkommer 10.12.1737, der er forestillet om løsladelse 30.9.1737, overføres til Stokhuset 14.5.1741.

s10. J.pr. 1736-38, s. 511, 6.8.1737: 3 deserterer fra Kalckreutz reg. i Vordingborg, at hænges. 22.11.1737: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb, 200 mand og én et år og 2 et halvt år i jern på Citadellet.

R7. Carl Thaysen, menig i livgarden til fods **FORSØG PÅ SNIGMORD** København
J.pr. 1736-38, 590, 5.10.1737

Han er i arrest og venter på spidsrod, da han uden ringeste grund stikker en medarrestant ned bagfra med en kniv. Han er ked af livet. Efter 21. og 24. krigsart., at halshugges med økse og hovedet sat på stage.

30.12.1737: Kgl. benådning til 8 gange spidsrod og livstid på Citadellet.

s11. J.pr. 1736-38, s. 600, 21.9.1737: 12 deserterer fra Helsingør, øreafskæring og livstid. 30.12.1737: Kongen benåder de 12 til 16 gange spidsrod, 300 mand, dertil 1 til 5 og 4 til 2 år på Kronborg. En korporal får 30 rd. for at have sladret.

1738

R1. Hinrich Wendt, gefreiter i Kronpr. Reg. **UBEGRUNDET MORD** København
J.pr. 1736-38, 628, 30.10.1737

Wendt har uden for Østerport mødt to franskmænd, som har tiltalt ham på fransk og gjort nogle fagter, han har krævet, at de talte tysk til ham. Da de ikke siger mere, stikker han den ene ihjel med sin kårde. Han har til flere vidner udtalt, at han udmærket ved hvilken straf han får. Efter 21. krigsart. og DL 6-6-1at halshugges med økse på en blok, hovedet på stage og kroppen begravet på retterstedet.

7.1.1738: Kongen konfirmerer.

s1. J.pr. 1736-38, s. 668, 20.11.1737: 2 deserterer fra Helsingør, at hænges. 27.1.1738: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

1. Niels Nielsen, rytter i Kalckreutz reg. **INJURIER INFAMI** Vordingborg
J.pr. 1736-38, s. 693-97, 20.6.1737.

Niels har uden at søge om tilladelse forhyret sig til knægttjeneste hos skarpretteren på Falster og sammen med denne gået op på retterpladsen i sin uniform. Desuden har han forlovet sig med en enke efter en der har forrettet „Büttelsdienste“ (fangefogedtjeneste). Der argumenteres bl.a. for, at uniformen er blevet besudlet herved. Dertil skulle han have udtalt det blasfemiske, at han ønskede at Djævelen ville tage brødet og vinen (nadveren) ud af hans liv. Retten finder ham skyldig efter 188. krigsart. og DL 6-1-7 (almindelig blasfemi) og dømmer ham til livstid på Bremerholm.

18.2.1738: Kongen benåder til 2 måneder i Jern på Citadellet.

s2. J.pr. 1736-38, s. 718, 12.12.1737: En deserteret fra Helsingør, at hænges. 17.2.1738: Kongen til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s3. J.pr. 1736-38, s. 752, 3.12.1737: En musketer ved Marinereg. i Helsingør har opført sig skammeligt og især kaldt en løjtnant for en Hundsfoot og en Canaille. Efter 11., 13., 17. og 188. krigsart., at arkebuseres. 3.3.1738: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s4. J.pr. 1736-38, s. 755, 7.1.1738: En deserterer fra Helsingør for 3. gang, at hænges. 3.3.1738: Kongen til 24 gange spidsrod, 300 mand, og livstid på Kronborg.

R2. Hans Kruse, rytter

FORSÆTLIGT MORD Randers

J.pr. 1736-38, 768, 19.12.1737

Hans har på morderisk og djævelsk vis stukket en kniv i livet på en anden rytter. Intet om årsagen hertil. Efter DL 6-9-1 og -12, 188. krigsart. og frd. 6.10.1697, højre hånd og hovedet at afhugges med økse, hoved og hånd og den morderiske kniv på stage og kroppen stejles.

10.3.1738: Kongen benåder til at hånd, hoved og krop må begraves på retterstedet efter eksekutionen.

R3. Hans Michael Gattmann, gefreiter i Kronprinsens Reg.

FORSØG PÅ SNIGMORD København

J.pr. 1736-38, 770, 5.2.1738

Hans har været i pengemangel, han er faldet i desperation og har 18.1.1738 besluttet at skyde den første den bedste, der kom forbi hans vagt på Store Kongensgade. Det blev en matros, som han skød to gange bagfra på 3-4 skridts afstand, men kun sårede i armen. Efter DL 6-6-22, 21. og 188. krigsart. og frd. af 16.10.1697 idømmes han at knibes med gloende tænger tre gange, højre hånd og hoved at afhugges med økse, „Der Leib zum beständigen Spectacul auf das Rad geleet, der Kopf und die Hand aber über die Körper auf eine Stange angenagelt werden soll“.

10.3.1738: Kongen konfirmerer.

R4. Gotlieb Atzler, korporal i Citadellet

DUELMORD København

J.pr. 1736-38, 783, 21.2.1738.

På lønningsdagen er Gotlieb kommet i skænderi med en sergeant, som har kaldt ham med uden for barakken og opfordret ham til at trække kården. Efter nogen kamp stikker Gotlieb ham ned. Efter 21. 35., 36. og 38. krigsart. DL 6-6-1 og 6-8-1 og frd. af 29.7.1684 og 11.10.1737, at halshugges med sværd og den døde krop af skarpretterens knægt at udslibes til retterpladsen og der begraves under justitsen.

24.3.1738: Kongen konfirmerer.

R5. Frantz Jacob, musketer i Reg. de Marine

INFAMI København

J.pr. 1736-38, 787, 7.2.1738

Jacob har begået nogle tyverier m.m. og skal løbe spidsrod. På vej til Grønland forbi vandhuset ser han sit snit til at kaste sig i lokumet. Her råber han at de må skyde ham for at få ham ud. Han kaster vist lort efter regimentsgevaldigeren og de menige. Bagefter er han lokket ud igen og har løbet spidsroden. Regimentsretten finder imidlertid, at „es auch eine Sache von der grössten Konsequenz seyn würde wenn ein Delinquent mit solcher dristen und beharrlichen Bosheit eines beschworenen Gerichts und seine Vorgesetzten Autorität eludieren, anbey die Straffe, so ein Schrecken der Bösen seyn soll, zu nichts und zum Gelächter derselben machen könnte, auch bey Bekl. gar keine Besserung zu Hoffen noch wegen seine Neigung zum Diebstahl die Regimentsstrafe etwas mehr bey dem selben helfen wollen“. Efter 188. og 153. krigsart. og frd. 30.4.1731, at kagstryges med 27 slag og på Bremerholm på livstid.

20.3.1738: Kongen benåder til livstid blandt de uærlige fanger.

Holmen, fangebog 1714-39 nr. 345: indkommen 27.3.1738. Er jøde, omdøbes og løslades 27.6.1741. Holmen, bog over Bremerholms fanger 1729-39, s. 87: at han er døbt i Holmens Kirke 27.1.1741 og der efter sendt til Stege for at arbejde sin livstid i Møn Tugthus.

R6. Halver Petersen, musketer i Reg. de Marine

INFAMI København

J.pr. 1736-38, 798, 14.2.1738

Halver, der er fra Norge, er under en spidsrod flygtet. Da han pågribes, bekender han, at han tidligere er blevet kagstrøget, men benægter det senere. Krigsretten finder det imidlertid bevist og efter 188., 38., 153. og 157. krigsart. dømmes han til livstid blandt de uærlige fanger.

31.3.1738: Kongen benåder til 2 år i jern på Citadellet.

R7. Johan Friedrich Waldow, musketer i Holstenske Gew. Reg.

INFAMI København

J.pr. 1736-38, 834, 27.2.1738

Waldow fortæller umiddelbart før et spidsrodsløb, at han er blevet kagstrøget i Wismar. Bagefter

trækker han sit udsagn tilbage og har dokumenter, som beviser, at han ikke er uærlig. Efter 188. krigsart. og frd. 30.4.1731, 16 gange spidsrod og to år i jern på Citadellet.

7.4.1738: Kongen konfirmerer.

R8. Søren Nielsen, musketer

INFAMI Oldenburg

J.pr. 1736-38, 845, 22.3.1738.

På eksekutionspladsen før en spidsrod fortæller Søren, at han har været rakkerknægt i Suderstapel. Regimentet skriver dertil og her benægter man. Nu tilstår Søren at det var opspind for at undgå spidsroden. Efter 188. krigsart. livstid blandt de uærlige fanger i derværende fæstningsbyggeri.

30.5.1738: Kongen ændrer til livstid blandt de ærlige fanger.

s5. J.pr. 1736-38, s. 833, 8.3.1738: 2 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, at hænges. 7.4.1738: Kongen til hhv. 24 og 16 gange spidsrod, 300 mand, og den ene livstid på Kronborg.

s6. J.pr. 1736-38, s. 846, 8.3.1738: 5 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, øreafskæring. 30.5.1738: Kongen til 16 gange spidsrod, 300 mand. En anden musketer, som sladrer får 30 rd.

2. Johan Krick, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg
Peter Tölling, rytter

TYVERI DESERTATION INFAMI Vordingborg

J.pr. 1738-40, s. 10, 14.4.1738. Det er to separate sager.

Johan er 29, søn af en kohyrde fra Hessen-Kassel. Han er tidligere efter bevis deserteret fra de hannoverske tropper. Så har han været 6 år ved Det Sjæll. Infanterireg., men er pga. tyveri afskediget med løbepas. Så er han gået til Skåne og taget tjeneste ved det Hornske reg. ved Malmø, her er han for linnedtyveri straffet med spidsrod og senere deserteret tilbage til København, hvor han er hvervet til dette regiment. Her har han stjålet en borddug m.m. og er deserteret igen. Så har han ladet sig hverve til Det Holstenske Gevorbne Infanterireg., hvor han på tre en halv måned har begået to tyverier. Ved det andet tilstod han at være deserteret fra det herværende reg. og returneres hertil. Her prøver han at lyve sig til at være straffet af bødlen for at undgå spidsrod. For 7 tyverier og 3 deserteringer efter 25., 125. og 61 krigsart., at hænges.

Peter er 20 fra Preussen og sadelmager af profession. Han er deserteret fordi han er blevet uvenner med nogle kammerater, som han frygter vil bringe ham i fortrædelighed. Han er deserteret til Præstø, hvor han hos en bekendt slagter har stjålet et skrin med en afskediget rytters pas og værder for 7 rd. Regimentsretten nævner hans ungdom, at det er første gang og hans anger, som formildende omstændigheder, men dømmer efter 25. og 61. krigsart. til hængning.

6.6.1738: Kgl. res.: Johan: at kagstryges og livstid på Bremerholm. Peter: 16 gange stigremmeløb, 200 mand.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 357: Johan indkommer 21.6.1738 som uærlig, 8.10.1739 overføres han til Nyborg fæstning.

3. Anders Mortensen Steenkula, musketer i Marinereg.

TYVERI og DESERTATION Helsingør

J.pr. 1738-40, s. 76, 15.7.1738.

Anders er 29.4. udkommet fra 6 mdr.s slaveri for desertation. 20.5. stjæler han noget linned fra en slave og får 12 gange spidsrod derfor. 3.6. stjæler han en frakke fra en færgemand i Helsingør, drager ud på landet og stjæler en camisol og 21 alen linned, som lå til blegning. Han fanges af linnedets ejer efter at have solgt det. Efter 27. og 61. krigsart. og frd. 30.4.1731 §3, at hænges.

5.9.1738: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand og livstid på Kronborg.

s7. J.pr. 1738-40, s. 85, 18.8.1738: 5 deserterer fra De La Pottre i Helsingør, at hænges. 17.9.1738: 4 benådes til 16 gange og en til 24 gange spidsrod, 300 mand. Den ene får også 3 år på Kronborg.

s8. J.pr. 1738-40, s. 95, 9.10.1738: En deserterer fra De La Pottre i Helsingør, at hænges. 1.12.1738: benådes til 16 gange spidsrod, 300 mand.

1739

s1. J.pr. 1738-40, s. 126, 17.11.1738: 2 deserterer fra De La Pottrie i Helsingør, at hænges. 5.1.1739: Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand.

s2. J.pr. 1738-40, s. 194, 21.1.1739: en musketer lader en uærlig slave undslippe fra Kronborg. Dom: at gå i hans sted. 16.3.1739: Kgl. res.: en måneds strafarbejde.

2. Johan Adam Meyer, musketer i de la Pottries Marinereg. **TYVERI INFAMI** Helsingør
J.pr. 1738-40, s. 196, 16.2.1739.

Johan er fra Bayern, katolik og ca. 26 år. Han har stjålet 2 gange før ved regimentet og nu stjæler han en sølvknappet stok fra en borger i Helsingør. I den situation tilstår han at være pisket til kagen. Han fortæller, at han har været ansat ved Schweizergarden i Alicante i Spanien, hvor han med nogle kammerater har bestjålet en kirkebøsse. Derfor er han blevet pisket af en „Prison-Meister-Knecht“, som skulle gælde for uærlig dernede. Siden er han undsluppet fra fængslet. Fordi han er blevet halvt infam og for 3. gang tyveri efter 157. og 25. krigsart. og DL 6-17-33 dømmes han til at brændes på ryggen og at kagstryges og livstid i jern.

16.3.1739: Kongen benåder til at kagstryges og livstid i jern på Kronborg.

R1. Michael Blödorn, musketer i Folkersams reg. **SNIGMORD** København
J.pr. 1738-40, s. 217, 7.4.1739.

Michael har sidste påskedag, den 31.3., været fuld og myrdet sin vært. Værten ville ikke give ham et krus øl fordi han var fuld og fordi det var forbudt i messetiden i påsken. Michael gik så op og hentede sit gevær, gik tilbage i stuen igen. Her gjorde han, tilsyneladende for sjov, eksercerøvelser, men endte med at spænde hanen, sigte på værten og skyde ham. Efter militærfordrning af 27.1.1738, 9 uger efter hinanden en gang ugentligt at piskes af skarpretteren på det sted, hvor han har forøvet den gudløse gerning, hver gang med 27 slag af nye ris. Derefter skal han på den sædvanlige retterplads radbrækkes fra neden af og uden nådestød levende lægges på stejle.

27.4.1739: Kongen konfirmerer dommen.

Rørdam: Hist. saml. og studier, II s. 437: Christian 6. skriver 27.6.1739 til Holstein, at eksekutionen over musketeren fra Volkersams regiment er udøvet alt for hårdt. „Wir haben befohlen, dass er den coup de grace haben; Wissen also nicht warum es nicht so geschehen ist, wie wir es befohlen haben. Mann muss vermutlich nicht unser Order nachgelesen haben; inzwischen haben wir durch diesen Expressen an General Leuenor und, wen er noch nicht in der Stadt ist, an Graf Sponeck, befehlen lassen, dass der Kerl gleich sollte stranguliert werden.“

s3. J.pr. 1738-40, s. 224, 4.4.1739: en musketer af Marinereg. Helsingør for insubordination at arkebuseres. 25.5.1739: Kongen til 24 gange spidsrod, 300 mand og livstid i jern på Kronborg.

R2. Friedrich Nürnberger **INFAMI** København
J.pr. 1738-40, s. 227, 8.4.1739:

Han har tjent i 10 år og 5 gange begået desertation og tyveri. Nu stjæler han igen fra sine kammerater og dømmes til spidsrod. På vej til eksekutionspladsen siger han at han er blevet kagstrøget i Pfædelbach i Tyskland for tyveri. Han dømmes til brændemærke, kagstrygning og livstid, men kongen benåder (15.5.1739) til livstid blandt de uærlige på Bremerholm. Her dør han 5.7.1739 (Holmen, fangebog 1714-39, nr. 390).

R3. Cornelius Grün **INFAMI** København
J.pr. 1738-40, s. 227, 8.4.1739:

Han er fra Irland og har tjent i Danmark i 11 år, er gift med 3 børn. Han har vrøvl med konen, drikker og angribes på vejen af en lille hund, han sparker til den, tager den i bagbenene og slår den mod en husmur og træder den så endeligt ihjel med foden. Han siger at han gjorde det for at blive uærlig og således udeligt til kongens tjeneste. Han dømmes til pisk og livstid. Kongen benåder til livstid blandt de ærlige på Bremerholm.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 391: Han løsgives 24.10.1740

R4. Peter Michelsen

INFAMI København

J.pr. 1738-40, s. 229, 8.4.1739:

Han er nordmand og er på vej til eksekution af spidsrodsstraf på Grønland, da han tilstår kagstraf i Pommern. Det viser sig at være opdigtet. Dom: Livstid blandt de uærlige på Bremerholm, kongen konfirmerer.

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 392: Overføres til Stokhuset 14.5.1741.

3. Jens Nielsen Fühn, musketer i de la Pottries Marinereg. TYVERI, DESERTATION Helsingør
J.pr. 1738-40, s. 259, 12.5.1739.

Jens er deserteret og har stjålet før. Nu tager han fra kammeraterne og deserterer. I Ringsted stjæler han igen småting og pågribes så af bønder uden for Ringsted, som får 6 rd. derfor. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.

10.6.1739: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand og et år på Kronborg.

s4. J.pr. 1738-40, s. 260, 11.6.1739: 4 deserterer fra de la Pottries Marinereg. i Helsingør. Efter udvekslings kartellet pågribes de i Skåne og returneres. At hænges. 10.7.1739: Kongen to til 24 gange og 2 til 16 gange spidsrod, 300 mand. De to desuden et år på Kronborg.

4. Gregorius Staritz, musketer i Marinereg.

TYVERI DESERTATION Helsingør

J.pr. 1738-40, s. 263, 12.5.1739.

Gregorius har brudt ind hos en karl i byen og stjålet penge m.m. fra hans kiste og er så deserteret. Kort efter pågribes han af nogle Esrom-bønder, som får 6 rd. i opbringelsespenge. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.

10.7.1739: Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand og et år på Kronborg.

R5. Harm Dum

SNIGMORD Oldenburg

J.pr. 1738-40, s. 313, 5.8.1739: På sin vagt skyder han uden årsag og i fuldskab en tømmermand. Hans undskyldning om våde modbevises af flere vidner. Den hårde straf i frd. af 27.1.1738 idømmes.

2.11.1739: Kongen konfirmerer.

R6. Hinrich Puffvogel, musketer

SNIGMORD København

J.pr. 1738-40, s. 315, 19.9.1739

Han er mistænkt for strømpetyveri. Han henter sit gevær for at skyde sin sergeant. Da han efter nogle timer ikke har fundet ham, beslutter han at skyde den første den bedste. Han følger så efter en matros og skyder ham ned bagfra. Straffen i frd. af 27.1.1738 idømmes.

2.11.1739: Kongen konfirmerer.

5. Friderich Friedrichsen og Bendt Nielsen, musketerer i Marinereg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1738-40, s. 369, 14.11.1739.

Begge har hver for sig været på vagt og benyttet sig af vagten til at stjæle nogle småting – begge fra stiftamtmand von der Osten –. Begge har desuden stjålet før. Efter 25. og 77. krigsart, dømmes de til 16 gange spidsrod, 300 mand, og hhv. et og et halvt år i jern på Kronborg.

14.12.1739: Kongen konfirmerer.

s5. J.pr. 1738-40, s. 370, 14.11.1739 (2 sager): 5 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, at hænges: 14.12.1739: benådning 3 til 24 gange og 2 til 16 gange spidsrod. Dertil får en tre år og 4 to år i jern på Kronborg.

1740

s1. J.pr. 1738-40, s. 398, 25.1.1740: En rytter fra Ulr. Ch. von Ahlefeldts reg. i Vordingborg søger at lade sig hverve ved et andet reg. Dom: et års strafarbejde: 28.3.1740: Kongen til 3 mdr. på Citadellet.

s2. J.pr. 1738-40, s. 403, 26.1.1740: En deserterer fra de la Pottries Marinereg. i Helsingør, at hænges: 28.3.1740: Kongen til 16 gange spidsrod, 300 mand, og 3 mdr. på Kronborg.

1. Michel Schultz, musketer i Marinereg.
J.pr. 1738-40, s. 406, 26.1.1740.

MORDFORSØG Helsingør

Michel er sammen med nogle andre dømt til 24 gange spidsrod. Da de står i vagtstuen på Kronborg og venter på at få dommene udført, stikker Michel pludselig en medarrestant i brystet med en kniv. Michel tilstår og fortæller, at han bagefter dette stik ville have slået sig selv ihjel. Årsagen var frygt for spidsrodsstraffen. Den sårede dør senere, men ikke af knivstikket. Efter frd. 27.1.1738 dømmes Michel til 9 gange kagstrygning, radbrækning og levende stejling.

28.3.1740: Kongen benåder til kagstrygning og livstid på Kronborg.

R1. Lars Monsen og Jens Ohlsen, musketerer
J.pr. 1740-41, fol. 49, 9.3.1740.

FORSKRIVELSE TIL DJÆVELEN København

Efter en desertation (pågrebet i Sverige og returneret) forskriver de to sig til Djævelen. Der citeres et ritual med at gå omkring kirken 3 gange og påkalde Djævelen, og der er afskrift af et forskrivelsesbrev. Efter DL 6-1-7 og 8 dømmes de til levende håndafhug og halshugning med økse og hoved og hånd på stage.

19.8.1740: Kongen benåder til offentlig kirkedisciplin, 16 gange spidsrod, 300 mand og Jens Ohlsen livstid og Lars Monsen 3 år i jern på Citadellet.

R2. Johan Jacob Bartch, musketer Paurenfeinds reg.
J.pr. 1740-41, fol. 58, 16.7.1740

INFAMI København

Han har stjålet fra sine kammerater og er idømt 12 gange spidsrod. Så tilstår han, at han for 12 år siden i staden Friedland i Mecklenborg er kagstrøget for tyveri. Der skrives til Friedland, som benægter. Så tilstår Johan at det er løgn, og fortæller, at han ville undgå straf og slippe fra tjenesten. Efter 188 krigsart., 16 gange spidsrod og 1 år på Citadellet. 28.8.1740 konfirmerer kongen.

s3. J.pr. 1740-41, fol. 64, 12.4.1740: 4 deserterer til Sverige, hvor de opbringes ved Malmø af bønder og returneres, at hænges. 26.8.1740: Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand, 1 desuden 3 mdr. på Kronborg.

s4. 1740-41, fol. 235, 25.2.1740: 6 deserterer fra Marinereg. i Helsingør. De går over isen til Landskrona, men pågribes der, at hænges. 19.12.1740: Kongen benåder 3 til 16 gange spidsrod, 300 mand og en deraf desuden 3 mdr. på Kronborg. De 3 sidste får 6 gange spidsrod, 300 mand.

1741

s1. J.pr. 1740-41, fol. 217, 5.8.1740: En deserterer fra Marinereg. i Helsingør, pågribes i Sverige og returneres, at hænges. 9.1.1741: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

1. Andreas Hansen, musketer ved Marinereg.

DESERTATION Helsingør

J.pr. 1740-41, fol. 218, 20.9.1740: Andreas er tidligere idømt livstid for desertation m.v., men benådet efter 3 år. Nu deserterer han igen, at hænges.

9.1.1741: Kongen benåder til kagstrygning og livstid i jern på Kronborg.

s2. J.pr. 1740-41, fol. 219, 17.9.1740: 2 deserterer m.m. fra Marinereg. i Helsingør, at hænges. 9.1.1740: Kongen til 24 gange spidsrod, 300 mand og et hhv. et halvt år på Kronborg.

2. Johann Lehn, rytter hos Falkenschiold
J.pr. 1740-41, fol. 280, 25.10.1740.

HOR/BIGAMI Slagelse

Johann har givet to ægteskabsløfter og begået lejemål. Efter bl.a. DL 6-13-22 dømmes han til 3 år i nærmeste fæstning og udjagning af landet.

30.1.1741: Kongen konfirmerer, og at fæstningen skal være Citadellet.

s3. J.pr. 1740-41, fol. 330, 1.12.1740: 2 deserterer fra Marinereg. i Helsingør, at hænges. 27.2.1741: Kongen til 16 gange spidsrod, 300 mand.

3. Johann Krüger, musketer i Marinereg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1740-41, fol. 337, 1.12.1740

Johann er to gange tidligere straffet for tyveri, nu stjæler han ting fra kontoret i proviantrummet på Kronborg, men gribes in flagranti. Efter 25. og 125. krigsart. at hænges.

27.2.1741: benådes til 16 gange spidsrod, 300 mand og 3 mdr. på Kronborg.

- R1. Søren Nielsen Wammen FORSKRIVELSE TIL DJÆVELEN Randers
J.pr. 1740-41, fol. 340, 9.1.1741: Søren skriver et brev til Satan. Det findes. Han dømmes til døden.

6.3.1741: Kongen benåder til 50 slag med ris af profossen og 1 år i jern i Fridericia.

- R2. Joachim Christopher Koplow, rytter SNIGMORD (ROVMORD) Odense
J.pr. 1740-41, fol. 347, 27.2.1741

Joachim går ud for at jage med en borger og slår ham her ihjel, bestjæler ham og tager hans nøgler for at gå ind i hans hus. Efter frd. 27.1.1738 9 gange kagstrygning, radbrækning og levende stejling.

20.3.1741: Kongen konfirmerer, kagstrygningen skal foregå foran borgerens hus inde i byen.

- s4. J.pr. 1740-41, fol. 349, 8.2.1741: En deserterer fra 3. Jyske Kyrasserreg. i Vordingborg, at hænges.
20.3.1741: Kongen til 16 gange stigremmeløb, 200 mand.

4. Anna Maria, musketer i Marinereg. Samuel Steinrucks kone KNIVSTIK Helsingør
J.pr. 1740-41, fol. 364, 7.1.1741.

Anna Maria har været oppe at skændes med en værtshuskone, som har givet hende en ørefigen. Manden har ikke villet forsvare hende. Da hun tager en kniv for at gå ud og hævne sig, forhindrer manden hende deri, hvorefter hun giver ham et knivstik i siden. Trods mandens forbøn, efter DL 6-5-4 og 6-5-8 Spindehuset på livstid.

10.4.1741: Kongen konfirmerer dommen.

- s5. J.pr. 1740-41, fol. 409, 13.5.1741: En rytter af U.C. Ahlefeldts. reg. Vordingborg er opsætsig. 16 gange stigremmeløb, 200 mand, og et halvt år på Citadellet. 23.6.1741: Kongen konfirmerer.

5. Niels Hansen, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg. MORD RØVERI Vordingborg
J.pr. 1740-41, fol. 411, 13.5.1741.

På sin vej fra Nakskov er Niels af venlighed blevet taget op af den kørende bonde Jens Hansen. Ham har han så ved Sjunkeby slået ned bagfra i håbet om at han havde penge. Senere har han kørt vognen med den endnu åndende bonde i noget vand, så bonden er død. Efter frd. 27.1.1738 at kagstryges ni gange, radbrækkes og stejles levende.

23.6.1741: Kongen benåder til levende håndafhug og halshugning med økse, samt at hoved skal sættes på stage, hånden slås på nedenunder og kroppen stejles. Det skal ske på retterstedet ved Vordingborg.

6. Friderich Füger og Conrad Witterstein, ryttere i 2. Jyske Rytterreg. TYVERI Slagelse
J.pr. 1740-41, fol. 469, 3.6.1741.

Friderich er pågrebet om natten i snedkeren Sievert Jespersens hus i tyvagtig hensigt. Men det er tvivlsomt om han decideret er brudt ind. Conrad har drevet ham dertil. Friderich: efter 25. krigsart., 8 gange stigremmeløb ml. 200 mand og 2 år i nærmeste fæstning. Conrad: 10 gange spidsrod ml. 200 mand.

11.8.1741: Kongen konfirmerer.

7. Vagtmester Arild Christian Huthfeldt og rytter Hack Hacksen, 2. Jyske Rytterreg. BEDRAGERI Slagelse
J.pr. 1740-41, fol. 472, 2.6.1741.

Vagtmesteren har bedraget kompagniet for nogle munderingssager og rytteren har hjulpet ham. Efter 123. og 124. krigsart., frd. 4.3.1690 og DL 6-18-6 får vagtmesteren 8 gange stigremmeløb ml. 200 mand og 2 år i nærmeste fæstning. Rytteren får 6 gange stigremmeløb ml. 200 mand.

11.8.1741: Kongen konfirmerer.

8. Caspar Junch, slave på Kronborg

TYVERI Helsingør

J.pr. 1740-41, fol. 493, 7.8.1741.

Caspar er brudt ind i et magasin og har stjålet nogle pund mel. Efter 125. krigsart. dømmes han til døden.

25.8.1741: Kongen benåder til 30 slag med tamp af hans kammerater.

s6. J.pr. 1740-41, fol. 511, 6.8.1741: 3 desertationssager fra Det Fynske Gew. reg. i Helsingør. En har opholdt sig et år de to andre nogle måneder rundt om på Sjælland ved hjælp af falske pas m.m. En lader sig hverve ved et andet reg. Dom: 2 at hænges, 1 16 gange spidsrod, 300 mand og 2 år på Kronborg. 20.10.1741: Kgl. res.: benådning af de to galgestrafte til 16 gange spidsrod, 300 mand.

1742

s1. J.pr. 1741-42, fol. 20, 20.11.1741(2 sager): 4 deserteret fra Fynske. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 22.1.1742: Kongen benåder to til 24 gange og to til 16 gange spidsrod, 300 mand, dertil to 6 mdr. på Kronborg.

1. Johann Christoph Sahm, musketer

TYVERI Helsingør

J.pr. 1741-42, fol. 46, 18.1.1742.

Johan har to gange begået groft tyveri hos to borgere i Helsingør. Desuden bekender han tidligere at have stjålet i København, men han er vist ikke tidligere straffet. Efter 25. krigsart. dømmes han til 16 gange spidsrod, 300 mand og 3 år i jern.

26.2.1742: Kgl. konfirmation.

R1. Niels Rasmussen

SNIGMORD Rendsborg

J.pr. 1741-42, fol. 57, 26.1.1742: For snigmord: Piskning en gang om ugen i 9 uger, radbrækning nedefra og uden nådestød „aufs Rad geflochten“. 12.3.1742: Kgl. konfirmation, og at dommen skal udføres, så snart regimentet er ankommet til Rendsborg.

2. Hinrich Jungengel, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg.

MORD fmt. Vordingborg

J.pr. 1741-42, fol. 116, Dato?.

Hinrich har været oppe at toppes med en anden soldat om en spillegæld. Han har hentet sin karabin og skudt ham. Efter DL 6-6-1 og 21. og 34. krigsart., at hoved og højre hånd afhugges med økse, hovedet at sættes på stage og hånden nables derpå, og kroppen begravnes derunder.

22.6.1742: Kgl. konfirmation.

s2. J.pr. 1741-42, fol. 150, 14.6.1742: En deserterer for 2. gang fra 3. Jyske Kyrasserreg. i Vordingborg, at hænges. 3.8.1742: Kgl. benådning til 16 gange stigremmeløb, 300 mand, og 3 mdr. i fæstningen København.

R2. Jacob Hansen, Dronningens Livreg.

HOMOSEKSUALITET Glückstadt (Åbenrå)

J.pr. 1741-42, fol. 220, 12.7.1742: Jacob, der har været gift i 20 år, har i Åbenrå bedrevet groft svineri med læredrengen Peter Jessen. Jacob siger, at Peter har været initiativtageren. De tilstår begge, og der er vidner på, at de har begået noget meget skændigt med munden og masturberet, men de nægter at have begået den egentlige levitiske synd. Derfor kan Jacob ikke dømmes efter DL 6-13-15. Efter 21. krigsart dømmes han til 16 gange spidsrod, 300 mand og livstid i jern på Glückstadt.

7.9.1742: Kongen reducerer fæstningsstraffen til 2 år.

s3. J.pr. 1741-42, fol. 236, 27.7.1742: 3 deserterer fra de la Milliere i Helsingør, at hænges. 7.9.1742: Kongen benåder dem til 16 gange spidsrod, 300 mand.

s4. J.pr. 1741-42, fol. 233, 21.8.1742: 12 er deserteret fra 3. Jyske Kyrasserreg. i Vordingborg og ikke pågrebet, at deres navne slås på galgen. 28.9.1742: Kongen konfirmerer, men at sagen skal forelægges ham før de hænges, hvis de pågribes.

s5. J.pr. 1741-42, fol. 274, 28.9.1742: Én deserterer fra de la Milliere i Helsingør. Han sniger sig om bord på et skib ved toldbroen. Dom: At hænges. 12.11.1742: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand.

1743

s1. J.pr. 1743, fol. 121, 5.4.1743: 5 forsøger at desertere fra Ahlefeldts reg. i Vordingborg, men angives af en sjette, som får 30 rd. herfor. De 3 dømmes til at hænges og 2 til øreafskæring. 6.5.1743: Kongen benåder 4 til 16 gange og 1 til 8 gange stigremmeløb, 200 mand, dertil 2 fire år og 2 fire mdr. på Citadellet.

20.5.1743: Ahlefeldt kvitterer for, at stigremmeløbene er gennemført og de 4 er på vej til Citadellet.

s2. J.pr. 1743, fol 124 og 130, Ahlefeldt spørger hvad han skal gøre med en pågrebet desertør. Kongen, at han skal tage hans navn af galgen, gøre ham ærlig, give ham 8 gange stigremmeløb, 200 mand, og sende ham til 2. Fynske Kavalerireg. hvor han er engageret og har aflagt sin ed. 25.5.1743: Ahlefeldt beretter, at navnet d.d. virkelig er taget af S(N?)ehsadler(?) galge, at han er ærliggjort og har udstået stigremmeløbet.

1. Christen Christensen Hofgaard, tambour i Det Fynske Nat. Infanterireg. **BIGAMI Slagelse**
J.pr. 1743, fol. 169, 30.5.1743.

Christen har forladt sin kone på Frederiksberg og giftet sig med en anden i Kundby. Efter DL 6-13-23 at henrettes med sværd og begraves i stilhed på kirkegården.

5.7.1743: Kgl. benådning til livstid i jern på Citadellet. Det attesteres, at han er indsat 6.4.1746.

2. Johan Wilhelm Metschhausen, **ROVMORD Slagelse (Kalundborg)**
Johann Henrich Seeder
Christen Sørensen Østedt
Østedts kone Anna Mortens
(Hans Jürgen Rosenberg, Christen Colbeck, Jens Andersen), ryttere i ob. Falkenschiolds comp.
J.pr. 1743, fol 191, 14.5.1743.

Den 22.2.1743 ml. kl. 7 og 8 om aftenen går Metschhausen og Seeder hen til skipper i Kibg. Jens Skomagers kone, der hedder Maren Winters. De går lige ind og Metschhausen slår hende ihjel med den flade side af en økse, mens Seeder røver ca. 30 rd. Rovmordet er planlagt i Østedts hus. Østedt har hentet Seeder og det er Østedts økse. Østedts kone har været til stede under planlægningen men intet sagt hverken før eller efter. Metschhausen efter DL 6-9-12, 21. og 23. krigsart., frd. 16.10.1697 og 27.1.1738: levende afhugning af højre hånd med økse, hovedafhug med økse, kroppen af skarpretterens folk at flettes på hjul, hoved, hånd og gerningsøksen at befæste på pælen. Seeder efter DL 6-9-1, halshugning med økse og hoved på stage, kroppen begraves på retterstedet. Østedt efter DL 6-9-1, 6-10-1, 6-6-11, 12 og 13 og 23. krigsart. får samme straf som Seeder. Østedts kone efter DL 6-6-11, 12, 13 og 22, frd. 6.2.1694, 21.9.1695 og 25.11.1735(?) livstid i Spindehuset. De tre sidste befries for straf.

26.7.1743: Kongen konfirmerer alle domme undtagen Christen Sørensen Østedts, som benådes til kagstrygning, brændemærke i panden og livstid på Citadellet.

Dommen oplæses for de 4 delinkventer onsdag den 13. juli om eftermiddagen. Torsdag den 13.8. tidligt om morgenen udføres dommen over Metschhausen, Seeder og Østedt i Kalundborg.

R1. Carl Christoph Blasius, Reventlaus reg. **INFAMI – NÆSEAFSKÆRING Rendsborg**
J.pr. 1743, FOL. 207, 9.7.1743: Han er for tyveri idømt spidsrod. Om morgenen før afstraffelsen låner han i vagten en kniv af en bonde under foregivende at ville skære sig et stykke brød. Men i stedet skærer han et stort stykke af sin næse, for at gøre sig udygtig til tjenesten, og i håb om, som en skælm, at blive jaget fra regimentet. Han idømmes kagstrygning og livstid blandt uærlige fanger i Rendsborg.

23.8.1743: konfirmerer kongen. 2.9.1743 eksekveres dommen.

3. Ephraim Sternberg, musketer i kronpr. Friedrichs reg. **TYVERI Helsingør**
Anna Hedvig Jostin
J.pr. 1743, fol. 248, 29.7.1743

J.pr. 1743-44, fol 33, 28.9.1743.

Sternberg er brudt ind hos en gefreiter og har stjålet en del tøj. Han har tidligere stjålet og deserteret. På stærke indicier idømmes han 29.7. den polske buk's tortur i alle grader. Kongen tillader dette 13.9. Den 23.9. belægges han med tortur af første grad og bekender. 28.9. idømmer regimentsretten Sternberg galgestraf efter frd. 4.3.1690. Anna Jostin dømmes for hæleri efter DL 6-17-32 til 21 slag med ris af stokknægten.

4.11.1743: Kongen mildner Sternbergs straf til 16 gange spidsrod, 300 mand, og 4 år i jern på Kronborg. Anna Jostins straf mildnes til 15 slag med ris af stokknægten i fængslet. Den 9. og 11. november udstår Sternberg sin spidsrodsstraf.

4. Jost Meisner, soldat

HOR Helsingør

Maria Elisabeth Holtenortin

J.pr. 1743-44, fol. 23, 16.9.1743.

Jost erkender at have en kone med børn i Tyskland og med sig herop at have taget Maria, som han nu har to børn med. Maria anklager ham nu for hor, men regimentet skriver til Berlin og får oplyst, at Maria også er gift, og at de to i fællesskab er flygtet, han deserteret. Regimentsretten idømmer hver et års fængsel.

11.10.1743: Kongen idømmer Jost 16 gange spidsrod, 300 mand. Maria skal af stokknægten bortjages fra regimentet og af landet under trussel om livstid i Spindehuset, hvis hun igen viser sig i landet.

Den 17. og 19.10 løber Jost spidsrod og den 19. bortjages Maria.

s3. J.pr. 1743-4, fol. 46, 21.10.1743: Fra Bornholmske Reg. i Roskilde er Joseph Hertz el deserteret (det er sket i Slesvig), at hænges. 18.10.1743: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand. Den 25., 26. og 27 november bliver Joseph „achtmal durch 300 Mann, die Gassen gejaget worden“.

5. Johan Jensen Kose, soldat i Jyske Gew. Reg. Til Fods

FALSKMØNTNERI Roskilde

J.pr. 1743-44, fol. 59, 13.11.1743.

Johan har sammen med en handskemager i Slesvig lavet falske 12 skillingsmønter. Efter DL 6-18-1 og 2 samt 21. krigsart. idømmes han at henrettes med sværd.

16.12.1743: Kongen benåder til kagstrykning og livstid på Citadellet. 23.12. bliver Johan „mit 27 Streichen am öffentlichen Pranger zur Staupen geschlagen“ og dagen efter sendes han til Citadellet.

6. Johannes Knipfel, musketer i Kronpr. Reg.

SMÅTYVERI Helsingør

Jürgen Kuhn, musketer

J.pr. 1743-44, fol. 72, 25.11.1743.

De er fra Brandenburg og Frankfurt og er begge deserteret 3-4 gange tidligere samt stjålet. Nu sælger Johannes sine munderingsklæder og Jürgen stjæler noget tøj fra en borger. Efter 17., 19., 123. og 188. krigsart. idømmes de 16 gange spidsrod, 300 mand og 2 og 3 års fæstningsarbejde.

23.12.1743: Kongen skærper derhen, at begge får 3 år på Kronborg udover spidsroden. Dertil må de ikke bagefter tjene i nogen af kongens regimenter og skal jages ud af landet. den 28. og 30.12. udstår de spidsroden.

1744

1. Johan Gottfried Klipgen, musketer i Kronpr. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1743-44, fol. 91, 24.12.1743.

Johan har stjålet og er deserteret 2 gange før. Nu stjæler han lagner og kammeraters strømper og deserterer med fuld mundering ud af Helsingør. Da han pågribes finder man en dirk hos ham. Efter 17., 23. og 188. krigsart. og frd. 30.4.1731 idømmes han 16 gange spidsrod, 300 mand, og 3 år i jern på Kronborg.

20.1.1744: Kongen konfirmerer, spidsroden eksekveres 24. og 25.1.1744.

2. Johan Friedrich Sibelius

TYVERI Helsingør

Christian Lange

Michael Ulrich, musketerer i Kronpr. Reg.

J.pr. 1743-44, fol. 92, 24.12.1743 (torturtilladelse)

J.pr. 1743-44, fol. 148, 6.2.1744.

De tre har stjålet og slået en ko uden for Helsingør. De pågribes med kød, da de vil ind i byen. Desuden har hver af de tre stjålet andre ting. De har også alle stjålet og er straffet før. De nægter alle tyverierne. Derfor idømmes de tortur med den polske buk. 20.1.1744 tillader kongen dette. 29.1.1744 forevises de tre torturinstrumenterne og går på den baggrund til bekendelse. Efter frd. 4.3.1690 og 25. krigsart. dømmes de 3 til hængning „damit der Landmann seines Vermögens gesichert und die allgemeine Securitet ungestört bleibe“.

23.3.1744: Kongen benåder Sibelius til kagstrygning, brændemærke på ryggen og livstid på Kronborg. Lange og Ulrich får 16 gange spidsrod, 300 mand og hhv. 1 år. og 6 mdr. på Kronborg. Eksekutionerne sker 6. og 7.4.

3. Hinrich Meier

TYVERI Helsingør

Conrad Höpfner

Christopher Keck

Wibeke Malene Höpfners

Lazarus Schmuck, musketerer i Kronpr. Reg.

J.pr. 1743-44, fol. 95, 28.12.1743 (torturtilladelse)

J.pr. 1743-44, fol. 150, 18.2.1744.

Meier og Höpfner har 4-5 gange om natten begået indbrud og stjålet i og omkring Helsingør. Meier nægter først, men efter tortur, som kongen bevilger 20.1.1744, tilstår han. Keck har hælet kosterne. Höpfners kone har været medvider og Schmuck har givet en meddelelse fra den arresterede Meier til nogen uden for arresten. Efter frd. 4.3.1690 og 25. krigsart. dømmes Meier, Höpfner og Keck til at hænges, Höpfners kone får efter DL 6-17-36 kagstrygning, brændemærke og livstid og Schmuck får efter 188. krigsart. 6 gange spidsrod, 300 mand.

23.3.1744: Kgl. res.: Meier: at kagstryges, tyvemærke i panden og livstid på Kronborg. Höpfner og Keck: 24 gange spidsrod, 300 mand og Höpfner dertil 3 år på Kronborg. Höpfners kone og Schmuck benådes for al straf. Höpfner og Keck løber spidsrod den 6., 7. og 8.4. Meier kagstryges og brændemærkes 3.6.

4. Johannes Wulf, musketer i Kronpr. Reg.

LEJERMÅL Helsingør

J.pr. 1743-44, fol. 97, 24.12.1743.

Johannes har i 1739 og nu igen begået lejermål og besvangret en pige. Han idømmes 6 gange spidsrod og da han er katolik erstattes skriftemålet af en uge på vand og brød.

20.1.1744: Kongen benåder til 14 dage på vand og brød, som eksekveres fra den 24.1.

5. Gotthard Stuøer

SLAGSMÅL DRAB Roskilde

Jürgen Anthon Wathack

Johann Christoph Wicker, soldater i Jyske Gew. Reg.

J.pr. 1743-44, fol. 131, 5.2.1744.

De tre har ved Flensborg været i slagsmål med en knægt og to daglejere. Den ene daglejer er død. Stuøer dømmes efter Mosebog 1-9-6 samt 4-35-18, den 21. og 30. krigsart. og DL 6-6-1 til at henrettes med sværd, Wathack får 16 gange spidsrod. Wicker idømmes ikke straf udover arresten.

6.3.1744: Kongen benåder Stuøer til livstid på Citadellet og konfirmerer de to andres domme. Wathack løber spidsrod den 20. og 23.3. og han og Stuøer kommer til Citadellet den 24.3.

R1. Johan Joachim Sauer, Det Bornholmske Reg.

INFAMI Glückstadt

J.pr. 1743-44, fol. 135, 1.2.1744.

Johan har begået et lille tyveri og er idømt 8 gange spidsrod. Lige før spidsrodsløbet, røber han imidlertid, at han er uærlig. Han har i 1734 været i kejserlig tjeneste under general Wurmbrandt. Her har han med 4 andre indladt sig med fjenden og derfor fået skåret ørene af og blevet jaget bort. I 1737 har han ladet sig hverve til dette regiment. Han undskylder sig med, at han havde sagt til hverveløjtnanten, at han var udygtig til soldateritjeneste, men var blevet afvist. Denne undskyldning tages imidlertid ikke for gode varer, og efter 188. krigsart. og for at andre potentater ikke skal snydes idømmes han livstid i jern blandt de uærlige fanger.

16.3.1744: Kongen konfirmerer og 24.3. sættes han i Glückstadts slaveri.

6. Else Maria, musketer Johan Wahls kone Kronpr. Reg. TYVERI Helsingør
Catharina Witterfeld, Elses moder og gift med musketer Witterfeld
Anne Lotte, musketer Hübertz kone
J.pr. 1743-44, fol 146, 6.2.1744.

Else Maria er 24 og tilstår i alt 54 småtyverier af klæder m.m. især begået i København. Hendes moder har hælet og solgt tyvekosterne. Anne Lotte har fået nogle af dem og vidst at de var stjålne. Virksomheden synes at have foregået i ly af den frihed, som militære fik ved frd. af 10.3.1725 § 4 til at forhandle brugt tøj. Denne frihed ophævedes ved frd. 27.7.1742 og handelen belægges med straf. Else Maria og moderen dømmes med henvisning til frd. 27.7.1742 og efter DL 6-17-35 til at kagstryges, have tyvsmærke på panden og livstid i tugthuset. Anne Lotte dømmes efter DL 5-3-34 og 6-17-32 og 25. krigsart. til 18 slag med ris i fængslet af stokknægten og 6 måneder i tugthuset.

23.3.1744: Kongen benåder Catharina Witterfeld til at kagstryges og livstid i Spindehuset, Else Maria til Spindehuset på kongens nåde og Anne Lotte til 16 slag med ris af stokknægten. Eksekution 4.10.1744.

7. Otto Martin Leichtmann, musketer i Kronpr. Reg. TYVERI Helsingør
Sergent Herbst
Herman Ulrich, musketer
Nicolaus Henninger, musketer
J.pr. 1743-44, fol. 191, 16.4.1744.

Leichtmann er i 1742 dømt for hestetyveri ved Antvorskov og benådet af kongen. Samme år er han kommet til dette regiment og har stjålet fra en bager på Langeland, som han har tjent hos. Han er også brudt ind i et hus på Frederiksberg, hvor han kendte tjenestepigen. Han er så flygtet til Langeland, hvor han blev pågrebet. Senere flygter han fra arresten i København og bryder ind hos præsten i Sønderup og stjæler alterkalk m.m. Efter frd. 4.3.1690, 25. krigsart. og DL 6-17-38, at hænges. Ulrich og Henninger har været medvidere og får hhv. 12 og 16 gange spidsrod, 300 mand efter 15. og 188. krigsart. Sergent Herbst skal betale nogle forbrugte tyvekoster.

29.5.1744: Kongen benåder Leichtmann til tyvsmærke i panden og livstid på Kronborg. Ulrich befries for spidsrod, og Henningers reduceres til 8 gange. Herbsts dom konfirmeres. 3.6.1744 får Leichtmann sit brændemærke og Henninger udstår sin spidsrod.

RA, Danske Kancelli, sjæll. tegn. (sagnr. 502), 6.10.1742: Otto Martin von Leistman er ved Antvorskov Rytterdistrikts birketing dømt til at hænges for hestetyveri, men pardonneres af kongen til 2 år i nærmeste fæstning. Under sagnr. 570 tilskrives amtmand Berregaard, at sagens omkostninger skal tages af Leistmans formue (som er stor nok til at dække dem).

8. Andreas Meier, musketer i Kronpr. Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1743-44, fol. 220, 6.5.1744.

Andreas har stjålet to gange før. Nu går han ud om natten og bryder ind i en kaptajnøjtnants hus og stjæler klæder og gardiner. efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges.

19.6.1744: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand, 3 år i jern på Kronborg og derefter at han ikke mere tåles i noget regiment og udjages af landet. Spidsroden eksekveres den 26. og 27.6.

s1. J.pr. 1743-44, fol. 239, 12.6.1744: En deserterer fra Kronpr. Reg. i Helsingør, at hænges. 29.6.1744: Kgl. res.: 24 gange spidsrod, 300 mand og livstid på Kronborg. Spidsroden udstås den 8., 9. og 10.7.1744.

9. Ellen Kirstine, musketer Dreyers kone TYVERI Helsingør
Johan Hinrich Kirschner, gefreiter
J.pr. 1743-44, fol. 245, 17.6.1744.

Sagen er ført i Stokhusets inkvisitionskommission. Ellen Kirstine har over 3-4 år begået i alt 79 tyverier og stjålet effekter for 1000 rd., bl.a. med brug af en tyvenøgle. Kirschner har hælet og været medvidere. Ellen Kirstine idømmes efter DL 6-17-35, 36 og 37 at have tyvsmærke i panden, kagstryges og livstid i Spindehuset. Kirschner dømmes efter 25. krigsart. til samme straf.

31.7.1744: Kongen benåder Ellen Kirstine til livstid i Spindehuset og Kirschner til 16 gange spidsrod, 300 mand, og 1 år i jern på Kronborg. Ellen Kirstine sættes i Spindehuset 3.8. og Kirschner løber spidsrod 4. og 5.8.

10. Henrich Levin Mehren, korporal i Det Sjæll. Nat. Reg. **FORSØGT SELVMORD** Ringsted
J.pr. 1743-44, fol. 284, 18.7.1744.

Mehren har forsøgt at skyde sig med et flintegevær. Efter DL 6-6-27 og 188. krigsart. livstid i slave-
riet.

18.9.1744: Kongen benåder til „slet og ret Afsked fra Regimentet“.

11. Emanuel Brettschneider, musketer i Kronpr. Reg. **TYVERI** Helsingør
J.pr. 1744-46, fol. 1, 24.10.1744.

Sagen er overleveret regimentsretten fra inkvisitionskommissionen. Brettschneider har sammen
med soldater fra andre regimenter i København i komplot stjålet adskillige sager. efter 25. krigsart. at
hænges.

21.12.1744: Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand, og 2 år i jern på Kronborg. Spidsroden udstås
27.-28.12.

1745

R1. Chr. N. W. von Normann, sergent i Loll. Infanterireg. **DJÆVLEFORSKRIVELSE** København
J.pr. 1744-46, fol. 48, 20.11.1744.

Han tilstår den 7.5.1744, at han med sit eget blod, som han har fået ved at stikke sig i næsen og
samle det i et glas, har forbandet det hellige ord og den hellige treenighed i evighed gennem en med kors
og bogstaver bemalet seddel og en derom viklet rod, som han kalder lykkeroden. Dertil har han på en
overtroisk måde forsøgt at spille falsk og har skrevet et løgnagtigt brev til sin moder på Rügen, hvor han
truer hende med, at hvis han ikke får 16 rd. inden 14 dage vil han ikke mere være et barn af den evige
salighed. Efter DL 6-1-7 og 8 dømmes han til at få afskåret tunge, hånd og hoved og de tre sat på stage.

8.2.1745: Kongen benåder til livstid i Rasphuset, hvilket eksekveres

Orig. relat. 1745 fol. 25

s1. J.pr. 1744-46, fol. 53, 11.1.1745: Ved Kronpr. Reg. i Helsingør dømmes en for insubordination til 12
gange spidsrod, 300 mand og 1 år i jern på Kronborg. 15.2.1745: Kongen mindsker fæstningsarbejdet
til et halvt år. Spidsroden gennemføres 19.2.1745.

1. Lars Pedersen, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg. **LEJERMÅL** Vordingborg
J.pr. 1744-46, fol. 61, 27.1.1745.

Lars har nu 3. gang begået lejermål med Maren Nielsdatter. For at undgå straf gifter han sig med
hende, men regimentsretten dømmer ham alligevel til 3 års fæstningsarbejde.

22.2.1745: Kongen benåder ham til alene at udstå offentlig skrifte. Dette skriftemål afgiver han den
19.3.1745 i Køge kirke.

Orig. relat. 1745, fol. 40.

2. Holger Jensen, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg. **LEJERMÅL** Vordingborg
J.pr. 1744-46, fol. 87, 23.2.1745.

Holger har begået lejermål for fjerde gang, denne gang med Ellen Petersdatter, efter frd.
29.12.1696 idømmes han offentlig skrifte og 3 år på Citadellet.

29.3.1745: Kongen reducerer Citadelstraffen til 2 år. 23.4. udstår Holger offentlig skrifte i Vording-
borg og sendes til Citadellet.

Orig. relat. 1745, fol. 70.

3. Sven Svensen, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg. **LEJERMÅL** Vordingborg
J.pr. 1744-46, fol. 88, 27.1.1745.

Sven har begået lejermål for tredje gang og med 3 forskellige piger. Nu har Maren Petersdatter ud-
lagt ham til barnefader i Næstved kirke. Regimentsretten dømmer ham til at aflægge benægtelsesed el-
ler udstå straf efter frd. 29.12.1696.

29.3.1745: Kongen idømmer ham offentlig skrifte og 1 år på Citadellet. 23.4. udstår Sven offentlig
skrifte i Vordingborg og sendes til Citadellet.

Orig. relat. 1745, fol. 72.

- 4. Johannes Pfeifer** TYVERI Helsingør
 Johannes Petitqvist
 Leonhardt Kleist, musketerer i Kronpr. Reg.
 Korporal Keller og musketer Johannes Mohr
 J.pr. 1744-46, fol. 104, 16.3.1745 (tilladelse til tortur)
 J.pr. 1744-46, fol. 241, 11.6.1745
 De to første har begået nogle indbrud i Helsingør. Hovedmanden Pfeifer nægter og idømmes tortur med den polske buk. 11.5.1745 konfirmerer kongen. 19.5. går Pfeifer til bekendelse da han forevises torturinstrumenterne. Det viser sig, at Kleist har været medvider, og at Keller og Mohr har vidst noget. Efter frd. 4.3.1690 og 25. og 95. krigsart. dømmes Pfeifer, Petitqvist og Kleist til galgen, Keller degraderes en halv måned og Mohr får 8 gange spidsrod.
 30.7.1745: Kongen benåder således: Pfeifer får kagstrygning med 27 slag, brændemærke på ryggen og livstid i jern på Kronborg, Petitqvist får 16 gange spidsrod, 300 mand og 4 mdr. i jern, Kleist får 12 gange spidsrod. Kellers og Mohrs domme konfirmeres. Den 20.8. kagstryges og brændemærkes Pfeifer. Petitqvist, Kleist og Mohr løber 8, 12 og 8 gange spidsrod 20.8., og 23.8. får Petitqvist sine sidste 8 gange spidsrod.
 Orig. relat. 1745, fol. 93 og 198
- R2. Hendrich Hendrichsen, musketer** INFAMI København
 J.pr. 1744-46, fol. 109, 1.4.1745.
 Han er for tyveri og desertation idømt 12 gange spidsrod, men bekender så, at han for 10 år siden i Achen i Holland var med i en stor tyvebande og blev kagstrøget og brændemærket. Efter 153. og 188. krigsart. idømmes han livstids slaveri blandt de uærlige fanger.
 21.5.1745: Kongen benåder til et år og derefter udvisning af hans riger og lande under trussel om kagstrygning, brændemærke og livstid. Hendrich kommer på Citadellet den 28.5.
 Orig. relat. 1745, fol. 98.
- R3. Hendrich Brockman** INFAMI Rendsborg
 J.pr. 1744-46, fol. 207, 31.5.1745
 Han er for godt et år siden blevet kagstrøget i Hamborg for falskneri, men har alligevel ladet sig hverve. Efter 153., 157. og 188. krigsart., at kagstryges med 9 ris og livstid i jern.
 28.6.1745: Kgl. res.: I stedet, at han efter kagstrygningen skal forvises kongens riger og lande. Eksekution 7.7.
 Orig. relat. 1745, fol. 158.
- R4. Carl Wittenfeld, musketer** INFAMI Oldenburg
 J.pr. 1744-46, fol. 249, 16.6.1745.
 Han idømmes 12 gange spidsrod for salg af munderingsstrømper og forladelse af vagt. Før straffen har han stukket sig nogle gange på brystet med en kniv og sagt, at han tidligere har været natmandsknægt. Trods dette gennemføres spidsrodsløbet, men „hat derselbe nach geendigten Gassenlauffen, wie er aus die Reihe gekommen, sich gegen die ganze Executionsparade umgekehrt und h.v. laut ausgesaget: Ich scheisse euch Canaillen, ich komme euch mein Lebtag nicht wieder“. Det kan ikke afklares om han virkelig har været natmandsknægt. Efter 10., 11., 12. og 188 krigsart. idømmes han kagstrygning og strafarbejde på livstid.
 30.7.1745: Kgl. benådning, at Carl skal jages fra regimentet af profossen og forvises kongens riger og lande.
 Orig. relat. 1745, fol. 205. Generalauditøren anfører, at de grove ord er udtalt af desperation og på grund af smerten fra de modtagne hårde slag. Stikkene i brystet og skældsordene er dog til stor beskæmmelse for hele eksekutionsparaden. Derfor har han efter 153. og 157. krigsart. gjort sig udygtig til krigstjeneste. De to ting og selvbeskyldningen for natmandstjeneste kan dog i nogen grad undskyldes med desperationen. Gen.aud. indstiller derfor, at han jages fra reg. som en skælm. Kongen ændrer det til, at bortjagningen skal ske ved stokknægten.
- 5. Johan Gerhart Grünning, tambour i kronpr. Frederiks reg.** SNIGMORD Helsingør
 J.pr. 1744-46, fol. 260, 10.7.1745. (jf. bilag D visenr. 1745:2)
 Grünning er 45 år og katolik. Den 21.5.1745 er han om morgenen gået hen til sin sergent, som han boede i kvarter med og, mens denne bøjede sig ned og tog sine støvler på, stukket ham en kærde ind i

siden af brystet og gennem hjertet. Årsagerne hertil er tynde. Han har for nogen tid siden haft en ordveksling med sergenten om at Grünning talte for højt. Desuden er han dagen før blevet skældt ud for at slå dårligt på tromme og er af obersten blevet truet med vand og brød og spidsrod pga. en grenaderhue, som var blevet væk. Mordet er sket af desperation herover og fordi han tidligere har haft „unruhige Gedanken“. Efter frd. 28.1.1738 (som regimentsretten anfører, at Grünning kender, idet han selv har været med til at bekendtgøre den med trommeslag) idømmes han at kagstryges 9 gange ved en pæl opstillet på stedet for mordet og derefter at radbrækkes nedefra og uden nådestød flettes på hjulet.

6.8.1745: Kongen konfirmerer

Kagstrygningen foregår den 21.8., 28.8., 4.9., 11.9., 18.9., 25.9., 2.10., 9.10. og 16.10. „und darauf nach dem dem Delinquent auf sein Ansuchen nach dem letzte Peitschen 4 Tage zu leben von I.K.M. verstatet worden, am 21. Oct. von unten auf gerädert, und ohne den so genannten Gnadestoss zu kriegen, aufs Rad geflochten worden. Solches attestieres hiermit. Helsingør d. 10. Febr. 1746, Paurenfeindt“ Orig. relat. 1745, fol. 214: Han får vist nådestødet i hemmelighed (se fol. 223).

R5. Martin Friderich Vogel, musketer

SNIGMORD København

J.pr. 1744-46, fol. 262, 26.6.1745 (jf. bilag D visenr. 1745:3)

Han er 22 år og har været i pengeforlegenhed. Han har stjålet tøj fra sine kammerater og for pengene drukket sig fuld på sin vagt. Her har han ladet sit gevær for at skyde sin oberst. Hans sergent kommer for at hente ham til obersten angående tøjtyveriet. På vej derhen vender Martin sig pludselig omkring, lægger geværet til skulderen, og skyder og dræber en 9-årig dreng, som følger efter dem. Efter frd. 28.1.1738 9 gange kagstrygning, radbrækning nedefra og uden nådestød at flettes på hjulet.

6.6.1745: Kongen konfirmerer. Den 16.10. attesteres, at dommen er udført.

Orig. relat. 1745, fol. 215.

6. Christen Petersen, rytter i 2. Jyske Kyrasserreg.

MORD Slagelse

J.pr. 1744-46, fol. 266, 23.6.1745.

Christen har ved udbetalingen af sin ugeløn været oppe at skændes med vagtmesteren og en kornet. De har truet ham med at ville slå ham, så ribbenene knækkede. Fortumlet af dette har Christen råbt, at han ville gøre det sådan, at de aldrig mere kunne slå ham. Derefter har han taget en 2-3 årig søn af en gørtlerenke, med venstre hånd lagt barnet på sit venstre knæ og med en kniv, som var i hans barak skåret barnets strube over. Efter frd. af 16.10.1697 idømmes han levende håndafhug, afhugning af hoved med økse og hoved på stage og kroppen at stejles.

6.8.1745: Kongen konfirmerer. Dommen meddeles Christen den 9.8 og den 20.8. udføres dommen. Orig. relat. 1745, fol. 216.

s2. J.pr. 1744-46, fol. 341, 22.9.1745: 4 deserterer fra Kronpr. Reg. i Helsingør, at hænges. 29.10.1745: Kongen benåder 2 til 36 gange spidsrod, 3 dage, 300 mand og 3 år i jern på Kronborg, 1 til 24 gange og 1 16 gange spidsrod, 300 mand. Spidsrodsløbene foregår den 4., 5. og 6. nov.

s3. J.pr. 1744-46, fol. 367, 20.10.1745: Johan Conradt Wilhelm, rytter i 3 Jyske Kyrasserreg. i Vordingborg, klager til kongen over sin ritmester og oberst Ahlefeldt i et spørgsmål om et vist lovet fripas. Han idømmes 16 gange stigremmeløb, 200 mand og 2 års slaveri. 6.12.1745: Kongen mildner slaveriet til 3 mdr. på Citadellet. Stigremmeløbene eksekveres den 20. og 21.12.

1746

s1. J.pr. 1744-46, fol. 398, 5.11.1745: 2 deserterer fra Kronpr. Reg. i Helsingør, men fanges ved Humlebæk. At hænges. 4.1.1746: Kongen benåder til hhv. 24 og 16 gange spidsrod, 300 mand og den ene 6 måneder på Kronborg. Spidsroden gennemføres den 10., 11 og 12.1.1746.

R1. Jacob Dehling, Jyske Kavalierreg.

SNIGMORD Rendsborg

J.pr. 1746-47, fol. 1, 6.12.1745.

Jacob skærer struben over på sin 10-årige søn. Hans kone er død kort før og han har udstået hård krumslutning og kammeraternes hån. Efter frd. 27.1.1738 9 gange kagstrygning, radbrækning fra neden og levende stejling.

Orig. relat. 1745, fol. 331: Gen.aud. hæfter sig ved, at drabet er sket med en kniv og ikke med det fra hæren udleverede gevær eller kårde. Derfor i stedet frd. 16.10.1697. Han lader det være op til kongen om straffen skal indbefatte knibningen med gloende tænger. Kongen beslutter, at han skal pardonneres for knibning med gloende tænger, men have højre hånd hugget af og så hovedet. Eksekution sker 7.2.

s2. J.pr. 1746-47, fol. 19, 5.11.1745: Korporal Johann Heinrich Grell, Kronpr. Reg. Helsingør, for druk-kenskab, småtyveri og skældsord livstid. 24.1.1746: Kongen benåder til 6 mdr. på Kronborg.

1. Michel Frauendorf, gefreiter i Kronpr. Reg. TYVERI, DESERTATION Helsingør
J.pr. 1746-47, fol. 21, 20.11.1745.

Michel har i 1745 fået nogle måneder fri til at arbejde som daglejer på godset Frederiksdal, men har ikke kunnet få arbejde der. I stedet har han uden at melde det strejft om i landet med en anden soldat og er udeblevet fra regimentet længere end tilladt. Endelig er han i landsbyen Borup brudt ind hos en bonde om natten og har stjålet tøj. Han er pågrebet samme nat med tøjet. Efter 61. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges.

24.1.1746: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution sker 28. og 31. 1.1746.

2. Michel Lentz TYVERI Helsingør
Anton Kratmer
Johann Fischer
Mathias Kührer
Peter Lorentzen, musketerer i Kronpr. Reg.
Musketer Nels Larsens kone, Johanne
J.pr. 1746-47, fol. 22, 20.11.1745.

De 4 første har sammen begået et natligt indbrud hos en borger i Helsingør. Lentz har desuden begået to andre indbrud og ejet og brugt en tyvenøgle. Peter Lorentzen og Johanne har hælet nogle af tyvekosterne. Lentz efter 25. krigsart., at hænges, Kratmer, Fischer og Kührer efter DL 6-17-36, at kagstryges, brændemærke i pande og livstid, Lorentzen efter 25. krigsart., 8 gange spidsrod, 300 mand, og Johanne efter 25. og 188. krigsart., at gå med fedelen 3 dage a 4 timer.

24.1.1746: Kongen konfirmerer Lorentzens dom og benåder Lentz til 24 gange spidsrod, væk-jagning fra regimentet og at sendes af landet ved første skibsløjghed, Kratmer, Fischer og Kührer til 16 gange spidsrod og Johanne til med fedelen på at overvære Lentz' spidsrod. Spidsrodsløbene gennem-føres og overværes af Johanne den 28., 29. og 31.1.1746.

s3. J.pr. 1746-47, fol. 53, 19.1.1746: 4 deserterer i to hold fra Helsingør. Begge hold når til Sverige og videre til Göteborg, hvor de lader sig hverve til et svensk reg. Da de deserterer herfra og skal løbe spidsrod bekender de at være danske desertører og returneres til Danmark. At hænges. 14.2.1746: Kongen benåder de 4 til 16 gange spidsrod, 300 mand. Dommene eksekveres den 25.-26.2.1746, én af dem dog først den 2. og 4.4.1746.

s4. J.pr. 1746-47, fol. 71, 4.3.1746: En rytter har den 28.2. skudt sig selv med en pistol. Regi-mentsretten dømmer ham til at være selvmorder og efter DL 6-6-21 at begraves i galgebakken af rak-keren. 7.3.1746: Kongen ændrer dommen til at han i stilhed skal begraves på kirkegården. Det sker 9.3. på Næstved kirkegård.

3. Caspar Berghahn, musketer i Kronpr. Reg. TYVERI Helsingør (Kalundborg)
J.pr. 1746-47, fol. 78, 20.1.1746

Caspar har som frimand arbejdet på Østrup hos general Lerche i sommeren og efteråret 1745. Her har han sammen med to musketerer fra Det Sjæll. Gev. Reg., Johan Tohsch og Jacob Filleman, den 6. november siddet i marketenderiet på Østrup med arbejdsfolkene og drukket. De har da aftalt og er også senere virkelig brudt ind i herredsfoged Raubergs endnu ikke færdigbyggede hus (ved Meierhaus = forvalterhus). Her har de stjålet ting for 350 rd. Efter 5 dage bliver Berghahn og Fillemann bange og flygter mod København med deres del af rovet, men de pågribes 5 mil fra Østrup. De har kun brugt 10 rd. rede penge af det stjålne. Efter frd. 4.3.1690, at hænges.

14.3.1746: Kongen benåder til kagstrygning, brændemærke på ryggen og livstid på Kronborg. Eksekution sker 24.3. i Helsingør. (fol. 76: Tohsch får samme straf som Berghahn, Fillemann får 24 gange spidsrod.)

4. Peter Christian, rytter i 3. Jyske Kyrasserreg.

TYVERI Vordingborg

J.pr. 1746-47, fol. 101, 4.3.1746.

Peter Christian er i Korsør brudt ind hos købmand Jac. Engelmanns og har brudt en kiste op og stjålet for 30 rd. kramvarer. Han er så sat i arrest og har bekendt tyveriet. Men mens han sidder i corps de garde'n tager han en pung fra en rytter og stjæler 12 styvere (mønter). Efter DL 6-17-36 og 37 og 25. krigsart. 16 gange stigremmeløb og 1 år i Kastellet.

28.3.1746: Kongen konfirmerer og Peter løber den 20. og 21.4.

5. Tobias Zieger, musketer i Kronpr. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1746-47, fol. 108, 10.3.1746.

Zieger er gået ind i borger Hinrich Fitschers hus mellem Stengade og Strandgade og har i bryggeret og på første sal stjålet lagner og tøj. Han når at sælge nogle lagner, men pågribes så. Han har det sidste år stjålet to gange før og er straffet med først 6, så 8 gange spidsrod. Nu efter frd. 30.4.1731, 25. krigsart. og DL 6-17-34 at kagstryges og brændemærkes på panden.

18.4.1746: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 6 år på Kronborg og derefter forvisning fra kongens riger og lande. Spidsroden eksekveres den 25. og 26.4.

6. Otto Nielsen, musketer i Kronpr. Reg.

OPSÆTSIGHED, VOLD Helsingør

J.pr. 1746-47, fol. 172, 18.4.1746.

Otto har ved vagtparaden den 25.3. vist en ikke rengjort bajonet. Derfor har hans løjtnant idømt ham tre slag. Det har han gjort ophævelser imod og løjtnanten har givet ham nogle slag med sin stok. Otto har så grebet sit gevær og forsøgt at slå løjtnanten i hovedet med det. Efter 10., 11., 17., 28., 85., 86. og 188. krigsart., at arkebuseres.

2.6.1746: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand, som løbes den 8., 9. og 11.6.

s5. J.pr. 1746-47, fol. 173, 27.4.1746: 3 deserterer fra Kronpr. Reg. men når ikke til Sverige, at hænges. 2.6.1746: Kongen benåder en til 24 gange spidsrod, 300 mand og livstid på Citadellet og to til 16 gange spidsrod, 300 mand og at udtjene resten af den kapitulerede tid. Spidsroden udføres den 7., 8. og 10.6.

s6. J.pr. 1746-47, fol. 191, 16.5.1746: Én er deserteret fra generallt. Dombroicks reg. (Det Lollandske Gew. Reg.) fra København, men pågribes i Vordingborg rytterdistr. efter regimentets overførsel til Helsingør, at hænges. 23.6.1746: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand, og 4 år i jern på Kronborg. Spidsroden eksekveres 27., 28. og 29.6.

R2. J.pr. 1746-47, fol. 204, 26.7.1746: Et forsøg på SODOMI i Slesvig. Det mislykkes fordi koen er for høj og fordi den skider på ham, da han forsøger. Han har også stjålet og idømmes af kongen 17.8.1746 24 gange spidsrod og forvisning af kongens riger og lande.

s7. J.pr. 1746-47, fol. 222, 29.8.1746: Én deserterer fra Dombroicks reg. i Helsingør under en ferie og rejser omkring med falsk pas for at sælge tabletter, at hænges. 28.9.1746: Kongen benåder til 12 gange spidsrod, 300 mand og at tjene 4 år mere. Spidsroden eksekveres 5.10.

s8. J.pr. 1746-47, fol. 223, 23.8.1746: To forsøger at desertere fra Dombroicks reg. i Helsingør. Dom: øreafskæring og livstid. En tredje angiver desertationen og får 30 rd. i belønning. 28.9.1746: Kongen benåder til hhv. 6 og 12 gange spidsrod, 300 mand, og reducerer belønningen til 15 rd. Spidsroden løbes 5.10.

7. Christian G. Arnold, musketer i Loll. Gew. Reg.

TYVERI, DESERTATION Helsingør

J.pr. 1746-47, fol. 238, 9.9.1746.

Arnold har stjålet ting fra to af sine kammerater og solgt dem for 25 sk. til en ukendt bonde. Derefter er han løbet bort til den anden side af Frederiksborg, hvor han er pågrebet af en af regimentets løjtnanter. Det anføres, at han er bekendt med, at han ikke må fjerne sig længere væk end et kanonskud. Efter 25., 28., 61. og 97. krigsart., at hænges.

2.11.1746: Kongen benåder til 8 gange spidsrod, 300 mand, og derefter 4 års tjeneste. Eksekution 7.11.

8. Matthias Øllensleger, underofficer i Fynske Nat. Reg. HUSTRUMORD Slagelse (Odense)
J.pr. 1746-47, fol. 256, 31.10.1746.
Orig. relat. 1747, fol. 233.

Øllensleger bor i Sørbymagle ved Slagelse. På vej til en ven kommer han i skænderi med konen, som slår ham, hvorefter han efter eget udsagn i pludseligt raseri stikker konen ned med en kniv. Retten holdes i Slagelse, og efter frd. 4.10.1697 idømmes han at miste hånd og hoved med en økse, hovedet på stage og at støjles.

30.11.1746: Kongen benåder for afhugningen af hånden, men konfirmerer resten af dommen. Eksekutionen sker den 29.12.1746 og attesteres den 31.12. i Odense.

1747

1. Marie Elisabeth Warenberg, musketerfrue af Loll. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1746-47, fol. 268, 8.12.1746.

Marie har fra en Christen Kauterup, vistnok i København (idet Inkvisitionskommissionen har afhørt hende), stjålet mange pletter brændevin (Kauterup siger 100) og saltet flæsk ved adskillige natlige indbrud i hans kælder med brug af en tyvenøgle. Efter 25. krigsart. og 6-17-36 at kagstryges og livstid i Spindehuset.

11.1.1747: Kongen benåder til tre dage a to timer at gå med fedelen og to år i Spindehuset. Hun går med fedelen den 17., 18. og 19.1.

R1. Heinrich G. B. Zeits, korporal i Holst. Infanterireg. DJÆVLEFORSKRIVELSE København
J.pr. 1746-47, fol. 303, 20.2.1747
Orig. relat. 1747, fol. 53.

Han har med blod fra sin finger forskrevet sig ved at love Satan kun for et syns skyld at gå i kirke og ikke at gå til nadver. Han har betinget sig lykke i kærlighed og spil, at han kom til Leipzig, krigslykke og pengerigelighed. Seddelen har han stukket ind i en sprække i vandhuset ved slottet bag ved kanalen. Her har bygningsforvalter Norups søn fundet den. Zeits er 19 år og har studeret teologi ved Rostock og Leipzig universiteter og er inspireret af bøgerne om dr. Fausts og Leuenburgs liv. Den umiddelbare årsag er, at hans mor, der er amtmandsenke i Mecklenburg, ikke længere sender ham penge. Regimentsretsdom: Efter DL 6-1-7, 8 og 9 at brændes.

Generalauditøren argumenterer grundigt for, at DL's bestemmelser ikke er umiddelbart anvendelige men at en streng straf er nødvendig. Han angiver som sin ringe mening, at man skal straffe sådanne afskyelige syndere i al stilhed for at ikke andre, som er onde og uerfarne i deres kristendom, samt lysthengivne unge mennesker, skal forfalde til sådanne ubevidste grove gudsforglemmelser. Han foreslår livstid i Rasphuset med den tilføjelse, at amtmandsenken formentlig vil gå i forbøn for sønnen og bede kongen give ham friheden og lade ham rejse hjem til Mecklenburg. Endelig foreslår generalauditøren at forskrivelsen i arresten skal sønderrives og brændes af regimentsauditøren i overværelse af garnisonspræsten.

15.3.1747: Kongen følger generalauditørens indstilling og den 28.3 brændes sedlen som foreskrevet og Zeits føres i stilhed til Rasphuset.

s1. J.pr. 1746-47, fol. 312, 17.2.1747: En frimand fra Loll. Reg i Helsingør lader sig genhverve og opnår så håndpenge. Dom: Et år i jern og tilbagebetaling. 5.4.1747: Kgl. res.: 16 gange spidsrod, 300 mand og at tjene til han har tilbegebetalt pengene. Eksekution den 11. og 12.4.

s2. J.pr. 1746-47, fol. 313, 20.1.1747: Én deserterer under ferie fra Slagelse og lader sig hverve til et andet rytterreg. Her genkendes han og returneres. Kompagnichefen giver ham først uden forhør en arbitrær straf, men nu dømmes han til at hænges. 5.4.1747: Kongen benåder ham for straf, men at han som udygtig dimitteres fra regimentet.

2. Johann Martin Koch, menig i Loll. Reg. TYVERI, DESERTATION Helsingør
J.pr. 1746-47, fol. 314, 2.3.1747.

Koch har stjålet tøj fra sine kammerater, solgt det, og er taget til København. Efter 25, 61. og 123. krigsart., at hænges.

5.4.1747: Kongen benåder til 12 gange spidsrod, 300 mand, og at han skal udtjene den kapitulerede tid. eksekution den 11.4.

R2. Johann Carl Hartmann
J.pr. 1746-47, fol. 320, 2.3.1747
Orig. relat. 1747, fol. 79.

TYVERI København

Han har stjålet i 1743 og fået tre års strafarbejde. Herfra er han undveget 1745 og har atter stjålet, er så pågrebet og kagstrøget og brændemærket på ryggen. Nu er han atter undveget og har turet om på Sjælland og stjålet flere steder og er pågrebet to gange og begge gange undveget. Regimentsretsdom: Efter DL 6-17-38, at hænges. 26.4.1747: Generalauditøren anbefaler konfirmation, da det kan befrygtes, at han atter bryder ud og stjæler fra endnu flere. Kongen konfirmerer. Eksekution 8.5.1747.

s3. J.pr. 1746-47, fol. 336, 29.4.1747: En rytter i U.C. Ahlefeldts reg. i Vordingborg for ulydighed mod underofficer, at afsvære det eller 16 gange stigremmeløb, 200 mand, og 4 år i jern på Kastelet. 3.6.1747: Kongen afviser afsværgelsen og idømmer istedet rytteren 8 gange stigremmeløb, 200 mand, eksekution 23.6.

s4. J.pr. 1746-47, fol. 363, 18.5.1747: 3 er hver for sig deserteret fra Dombroicks reg. i Helsingør. 2 af dem har småstjålet og solgt munderingsstykker. For de 2 betales 6 rd. til bønder. Dom: At hænges. 24.6.1747: Kongen formilder én til 12 gange, én til 16 gange og én til 24 gange spidsrod, 300 mand og den sidste hertil et år i jern på Kronborg. Eksekution sker den 27., 28. og 29.6.

s5. J.pr. 1746-47, fol. 383, 12.7.1747: En rytter af U.C. Ahlefeldts reg. i Vordingborg for drukkenskab under vagt og efterfølgende overfald på underofficer 16 gange stigremmeløb, 200 mand, og 1 år på Kastelet. 26.8.1747: Kongen konfirmerer. Eksekution den 5. og 6.9.

3. Bernhard Diderich Willig, musketer i Dombroicks reg. **FALSKNERI, TYVERI** Helsingør
J.pr. 1746-47, fol. 384, 30.6.1747.

Willig har på en ferie i København fået lavet falske pas med hvilke han har bedraget sig til nogle ting m.m. Han har stjålet før m.m. og dømmes efter 21., 124. og 188. krigsart. og DL 6-18-6 til kagstrygning og livstid i slaveri.

26.8.1747: Kgl. res.: 24 gange spidsrod, 300 mand og 3 år i jern på Kronborg. Eksekution 29.8, 30.8 og ?

4. Jens Clemensen
Niels Nielsen Berg, musketerer i Dombroicks reg.
Else Madsdatter, Jens Clemensens kone.
J.pr. 1746-47, fol. 385, 16.6.1747.

TYVERI Helsingør

Clemensen og Berg har begge begået 4-5 tyverier, herunder indbrud i kongens 'menageri' i Frederiksberg Have. Else Madsdatter har hælet herfra og stjålet tøj fra sin familie. Clemensen og Berg dømmes efter 25. krigsart. til galgen og Else Madsdatter efter 6-17-36 til kagstrygning, brændemærke i panden og livstid.

26.8.1747: Kongen benåder Clemensen til kagstrygning, brændemærke på ryggen og livstid i jern på Kronborg, Else Madsdatter til kagstrygning, brændemærke på ryggen og livstid i Spindehuset og Berg til 16 gange spidsrod, 300 mand, og 2 år i jern på Kronborg. Eksekution 1. og 2.9.

5. Jacob Heindorff, grenader i Lollandske Gew. Reg.
J.pr. 1746-47, fol. 387, 26.8.1747.
Orig. relat. 1747, fol. 177.

SNIGMORD Helsingør

Heindorff har været drukken og er blevet ålet af en kammerat, han lå i barak med. Herover er han blevet så gal, at han har ladet sit gevær og ventet til en tredje musketer har forladt rummet og så skudt kammeraten. Efter frd. 27.1.1738 pisk 9 uger i træk, radbrækning nedefra og uden nådestød levende at flettes på støjle.

26.8.1747: Generalaud. anfører 1. at 1738 frd. især var møntet på soldater, som stod vagt og her skød helt uskyldige mennesker i desperation for at blive deres liv kvit. 2. at Heindorff havde et godt ry som en god kammerat og en stille person, mens den dræbte havde et dårligt ry, samt at Heindorff var

fuld. Derfor indstiller generalaud. at Heindorff skal have først højre hånd og så hovedet hugget af med en økse og begge dele sat på en stage og kroppen lagt på stejle. Denne indstilling følger kongen. Eksekution sker 9.9.1747.

6. Andreas Christoph Rantzau, menig i Dombroicks reg. DESERTATION, TYVERI Helsingør J.pr. 1746-47, fol. 393, 19.6.1747.

Rantzau er deserteret og har turet om på Sjælland og søgt at komme over Storebælt m.m. Herunder har han solgt munderingsstykker og småstjålet. Han har stjålet to gange før og er deserteret én gang før og derfor modtaget spidsrodsstraf. Nu efter ordinans af 30.4.1731 og 25., 61. og 123. krigsart., at hænges.

26.8.1747: Kongen benåder til 3 dages spidsrod af 12 gange daglig og livstid i jern på Kronborg. Eksekution sker 29., 30. og 31.8.1747.

R3. Christen Olsen og Ole Nielsen Berg SNIGMORD Norge / København J.pr. 1747-49, fol. 1, 1.6.1747.

Orig. relat. 1747, fol. 197-218.

Sergent Brock fra livgarden i København hverver folk i en båd langs Norges kyst ved Trondhjem. Han får hvervet 3, heriblandt Christen og Ole. På den videre fart dræber Christen hvervesergenten og den sidste hvervede. De to døde berøves og smides over bord med dødvægt. Så fingerer Christen og Ole et skibbrud. Da de når en by ved kysten fortæller Christen med følelse om det 'tragiske' skibbrud, men Ole fortæller med det samme, at Christen har slået de to ihjel. Christen vedgår drabene nogle gange i Norge, men nægter da han kommer til København. Regimentsretten finder Christen Olsen skyldig og dømmer efter frd. 16.10.1697 til knibning tre gange med gloende tænger på vej til og på retterstedet, så at radbrækkes fra neden af og op. Ole Berg frifindes.

Generalauditøren foreslår, at man undlader de gloende tænger, fordi radbrækningen fra neden af, hvor nådestødet først kommer meget sent, allerede er en meget martrende straf.

Generalauditøren har været i tvivl og har derfor spurgt Det Juridiske Fakultet, som mener at dødsdommen må stå ved magt, og at kongen bør overveje en ekstraordinær straf fordi hvervingens sikkerhed i Norge afhænger af en alvorlig straf. Dog mener de, at Christen Olsen først bør belægges med pinlig tortur for at afklare Ole Bergs rolle, eller at Ole Berg i hvert fald ikke sættes på fri fod før Christen Olsen er henrettet. Med henvisning til frd. 16.10.1697, frd. om mord på skibbrudne af 21.3.1705 og frd. 27.1.1738 foreslår Fakultetet, at Christen Olsen skal radbrækkes nedefra og uden nådestød flettes på hjulet, „wobey doch euer Königl. Mayts. wellbekandter Clemence, allerunterthanigst submittiere, ob nicht nach ein besonderen Königl. Ordre an dem Obersten, dem Scharfrichter könne anbefohlen werden dem Delinquenten bey der Radbrechung unvermerckt durch das zuschnuren um den Hals das Leben zu nehmen“.

Generalauditøren tilslutter sig Fakultetets forslag om at Ole Berg først skal have sin dom efter Christen Olsens henrettelse, især fordi han håber, at Christen Olsen med præsternes medvirken kan tale sandhed på retterstedet og der frikende Ole Berg. Han er ikke glad for forslaget om tortur fordi Christen Olsen allerede har tilstået den rette sammenhæng for retten men blot trukket tilståelsen tilbage. Det vil han også kunne gøre efter torturen. Generalaud. har ikke kommentarer til straffeforslaget, men foreslår, at biskop Hersleb og Det Teologiske Fakultet også høres.

Det Teol. Fak. indsender en betænkning af 9.11. (se bilag C sagnr. 1747:1), hvor det fremhæves, at Mosebog 4-35-30 siger, at en morder ikke kan dømmes på kun et andet vidne. Dog mener de, at dette ikke kan gælde i dette tilfælde, fordi Christen Olsen har bekendt mordet. De fremhæver det overlagte i mordet og citerer Mosebog 5-19-11 og -13 „da skal dit Øye ikke spare ham, og du skalt borttage det uskyldige Blod af Israel, at det maae gaa dig vel“. Jeremias Reuss afgiver dog en mindretalsudtalelse, at kongen „gandske vel og med uskadte Samvittighed“ kan benåde ham for livsstraffen fordi der ikke foreligger et fuldkomment bevis, men kun indicier. Biskop Hersleb indsender en betænkning 21.11. (ikke fundet).

Den 21.11. indkommer en indstilling fra overkrigssekretær Lerche, om enten fuldstændig at følge frd. af 16.10.1697, som dikterer 3 gange gloende tænger, afhugning af hånd og hoved og, hoved og hånd på stage og kroppen stejles, eller også levende radbrækning nedefra og at dræbes med nådestød, samt stejling.

29.11.1747: Kongen bestemmer, at Christen Olsen skal befries for de glødende tænger, men radbrækkes nedefra og med nådestød bringes fra livet til døden og flettes på hjulet. Ole Berg skal først have sin frikendelse at vide på retterstedet. Eksekutionen sker 13.12.1747.

7. Andreas Simon, menig i Dombroicks reg.

DRAB Helsingør

J.pr. 1747-49, fol. 45, 8.8.1747.

Simon har stået vagt 2. juledag kl. 9 om aftenen, men har forladt den pga. tumult ved slagter Ottos hus i Helsingør. Her skulle slagteren have slået den soldat som boede hos ham halvt ihjel. Simon har så hjulpet to underofficerer med at slå døren ind og hjælpe en anden afskediget soldat ud af huset. Derefter mener Simon at være blevet beordret til at stå vagt ved huset, så ingen kunne komme ud, men han erindrer ikke hvem der har givet ham ordren. Mens han står vagt hindrer han slagterens søn i at komme ud og kommer i forbindelse dermed i slagsmål med vægter Sørensen. Vægteren har – uden grund – givet musketer Barth et hårdt slag med sin morgenstjerne. Simon slår nu vægteren med sin geværpipe i hovedet. Vægteren dør dagen efter. Stadskirurgen siger, at slaget var dødeligt, men regimentets feltskær siger, at vægteren med den rette behandling kunne være reddet. Efter DL 6-6-2 og 22., 77. og 188. krigsart. og krigsretsinstr. 7. art. idømmes Andreas 16 gange spidsrod, 300 mand, og livstid i jern.

15.11.1747: Kongen konfirmerer, at strafarbejdet skal udstås på Kronborg. Spidsroden løbes 20. og 21.11.

s6. J.pr. 1747-49, fol. 69, 29.7.1747: 99 ryttere er siden 1734 deserteret fra 2. Jyske Kyrasserreg. Som pt. ligger ved Slagelse. De fleste er deserteret ved regimentets ophold ved Rhinen i 1734-35. De idømmes, at deres navn skal slås på galgen, men at deres sag skal tages op igen, hvis de pågribes. 22.11.1747: Kongen konfirmerer. Det bevidnes at være sket i en skrivelse af 17.2.1748.

s7. J.pr. 1747-49, fol. 107, 16.11.1747: En deserterer fra Dombroicks reg. i Helsingør, at hænges. 27.12.1747: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand, og 6 mdr. på Kronborg. Eksekution den 2., 3. og 4.1.1748.

1748

s1. J.pr. 1747-49, fol. 217, 6.4.1748: En spiller munderingsknapper væk og deserterer fra Helsingør. Han gribes af bønder ved Gurte, som får 3 rd. for ham, at hænges. 30.4.1748: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution den 7. og 8.5.

1. Herman C. Kruse, musketer i Dombroicks reg.

TYVERI, DESERTATION Helsingør

J.pr. 1747-49, fol. 217, 6.4.1748.

Kruse har stjålet tøj og brød fra en underofficer og er deserteret. Han angiver sig for en ham bekendt kromand og sognefoged og overtaler dem til at indgive ham som desertør og få recompenspengene på 6 rd. derfor, og derefter give ham 1 rd. deraf. Det sker også. Efter 25. og 61. krigsart., DL 6-17-31 og ordinans af 30.4.1731 §3 at hænges.

30.4.1748: Kongen benåder til 24 gange spidsrod, 300 mand, og et år i jern på Citadellet og derefter udtjene den kapitulerede tid. Eksekution 7., 8. og 9.5.

R1. Michel Mathies af Det Falsterske Gew. Infanterireg.

SNIGMORD København

J.pr. 1747-49, fol. 233 og 461, 3.5.1748

Han har skudt en medsoldat og dømmes af regimentsretten efter frd. 27.1.1738 til pisk 9 uger i træk, radbrækning nedefra og levende lægges på hjul. 3.6.1748: Kongen mindsker antallet af piskninger til 4, og giver i hemmelighed generalmajor Numsen ordre til „sobald der mit dem Rädern der Anfang gemacht wird, durch den Scharfrichter, jedoch gantz unvermerkter Weise, erdrosselt werden solle“. Mathies piskes den 12.6, 19.6, 26.6 og 3.7. og henrettes den 11.7.

s2. J.pr. 1747-49, fol. 247, 12.6.1748: 2 deserterer fra Det Sjæll. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 31.7.1748: Kongen benåder begge til 12 gange spidsrod, 300 mand, og at udtjene den kapitulerede tid. Eksekution den 5.8.

s3. J.pr. 1748-49, fol. 249, 27.6.1748: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 31.7.1748: Kongen til 24 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 5., 9. og 10.8.

2. Willem Jørgensen, underkonstabel i Sj. Gew. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1747-49, fol. 261, 13.7.1748.

Jørgensen har stjålet krudt, som hans søster pågribes med. Trods undskyldninger efter 125. krigsart. at hænges (dom på dansk).

12.8.1748: Kongen benåder til 8 dage på vand og brød og hans løn imens til enke-kassen. Eksekution fra 24.8.

s4. J.pr. 1747-49, fol. 275, 2.8.1748: En af Sj. Gew. Reg. i Helsingør for gentagen desertation, at hænges. 19.9.1748: Kongen benåder til 36 gange spidsrod, 300 mand, og livstid i jern på Kronborg. Eksekution 30.9., 1.10. og 2.10.

3. Wilhelm Grosendorff, grenader i Sj. Gew. Reg.

TYVERI Helsingør

Caspar Henckler, musketer

J.pr. 1747-49, fol. 301, 5.9.1748.

De to er om natten brudt gennem et plankeværk ind i en have, hvor de har stjålet kål. Haveejeren har imidlertid opdaget dem og beskudt og såret dem med hagl. Efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges.

11.8.1748: Kongen benåder begge til 16 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 16. og 17.10.

s5. J.pr. 1747-49, fol. 327, 7.10.1748: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør på grund af en sergents umanerlige prygl, at hænges. Dertil idømmes sergenten en måneds degradering til menig. 30.10.1748: Kongen benåder desertøren til 12 gange spidsrod og konfirmerer degraderingen. Eksekution 6.11.

s6. J.pr. 1747-49, fol. 269, 7.10.1748: 3 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, øreafskæring og livstid. 4.12.1748: Kongen benåder én til 12 gange, én til 16 og én til 24 gange spidsrod, 300 mand. Den sidste yderligere 6 mdr. i jern på Kronborg. Eksekution 9., 10. og 11.12.

s7. J.pr. 1747-49, fol. 343, 23.10.1748: 3 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, øreafskæring og livstid. Årsagen er dårlig behandling af 4 underofficerer bl.a. i fb. med aflønningen. Disse idømmes en måneds degradering. 4.12.1748: Kongen benåder desertørerne til hhv. 12, 16 og 24 gange spidsrod, en underofficer til 3 mdr's degradering og to andre til at sidde krumsluttet i 48 timer. Spidsroden løbes 9., 10. og 11.12.

1749

1. Christoph Schmidt, grenader

TYVERI, HÆLERI Helsingør

Jacob Pape, grenader

Joseph Friedrich, gefreiter

Peter Jennsen, grenader og kone, Mette Christine Jennsens

Andreas Wilhelm Grossendorff, grenader

Johann Barthold Meyer, musketer

Sophia Juliana, musketer Schoenmayers kone

Johann Gerhard Neermayer, musketer og kone Clara Neermayer

Christoph Andreesen, musketer, og kone Anne Marie Andreesen, alle af Sj. Gew. Reg.

J.pr. 1747-49, fol. 366, 4.12.1748.

Schmidt og Pape stjæler i alt 73 alen linned fra blegedammen ved Helsingør. Det gemmes i Joseph Friedrichs kvarter og hæles/købes af de øvrige. Schmidt, Pape, Joseph Friedrich, Jennsen og kone dømmes efter 25. krigsart. og DL 6-17-36 til kagstrykning, tyvsmærke i panden og livstid. Grossendorff, Meyer og Neermayer efter frd. 27.7.1742 til 8 gange spidsrod, 300 mand. Schoenmayers og Neermayers koner får 6 mdr. i Spindehuset. Andreesen og kone efter 188. krigsart., han 48 timers krumslutning og hun 48 timer på vand og brød.

5.2.1749: Kongen benåder Schmidt, Pape og Joseph Friedrich til 16 gange, Jennsen til 12 gange, og Neermayer til 6 gange spidsrod, 300 mand. Jennsens kone skal gå to dage a en time og Neermayers og Schoenmayers koner en time med fedelen efter at have set deres mænds eksekution. Andreesens 48 timers krumslutning og konens 48 timer på vand og brød står ved magt. Grossendorff og Meyer fri-

findes for al straf. Eksekution af spidsrod og fedel-gåen den 10. og 12.2 og af krumslutning og vand og brød den 8.-9.2.

s1. J.pr. 1747-49, fol. 368, 11.1.1749: 2 ryttere af U.C. Ahlefeldts reg. i Vordingborg har sat sig op mod nogle underofficerer og kaldt dem hundsfoth og canaille i Køge. Hver 16 gange stigremmeløb, 200 mand, og 1/2 år i jern. 12.2.1749: Kongen én til 16 og én til 12 gange stigremmeløb, 200 mand.

s2. J.pr. 1747-49, fol. 373, 8.1.1749: 3 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 12.2.1749: Kongen benåder én til 24 og to til 16 gange spidsrod, 300 mand. Den første desuden til 1 år i jern på Kronborg. Eksekution 15., 17. og 18.2.

R1. INFAMI Oldenburg
J.pr. 1747-49, fol. 388, 13.2.1749: I Oldenburg har en soldat forladt sin vagt og gået på indbrud. Han idømmes 12 gange spidsrod, men vil ikke løbe og må bindes til pælen og få straffen. Straffen fuldføres, selv om han ved pælen tilstår, at han tidligere ved Oberst Acronius' reg. i Gröningen offentligt er kagstrøget. En forespørgsel til obersten bekræfter dette. Han dømmes for på skændig måde at have be draget sin kompagnichef efter 157. og 158. krigsart. til, som en åbenbar „Schelm und Bösewicht“ at brændemærkes på ryggen af skarpretteren og fæstningsarbejde på livstid. 19.3.1749: Kongen konfirmerer. Eksekution 31.3.

s3. J.pr. 1747-49, fol. 397, 20.2.1749: Én deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. En anden, der viser 'negligence', får to timers pælståen med bare fødder. 2.4.1749: Kongen benåder deserteren til 16 gange spidsrod, 300 mand, og konfirmerer den andens pælståen. Eksekution af pælståen den 4.4. og spidsrod den 10. og 11.4.

s4. J.pr. 1747-49, fol. 406, 26.3.1749: Én deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 16.4.1749: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, 300 mand, og 3 mdr. i jern. Eksekution 21. og 22.4.

2. Søren Andersen, rytter i U.C. Ahlefeldts reg. SNIGMORD Vordingborg
J.pr. 1747-49, fol. 409, 6.3.1749.

Søren er født i Kalundborg, 31 år, slagter. Han har tjent i 8 år og netop forlænget sin kontrakt med 4 år for 5. rd. Den 27.2.1749 har han stået på pælen i 4 timer for misligholdelse af sin kontrakt og er derefter blevet beordret fra Vordingborg til Præstø. På vejen er han i stedet gået til Lundby kro ved Tjæreby i Sorø Amt. Han er gået uden mål og med af frygt for at blive straffet og er deprimeret over en gæld og over at hans venner ikke som ellers lovet ville købe ham fri af tjenesten. Han får så den idé, at slå krokonen i Lundby ihjel for derigennem selv at komme af med livet. I kroen møder han hende alene og stikker hende først med sin pallask, da hun rejser sig igen hugger han hende i hovedet, så hun atter falder. Hun beder ham nu om sit liv, han kysser hende og smider pallasken væk, men da hun prøver at slæbe sig ud af døren hugger og stikker han hende flere gange, så hun dør. Han pågribes med det samme. Efter frd. 27.1.1738, ni uger efter hinanden at kagstryges og derefter på henrettelsespladsen at radbrækkes fra neden af og levende flettes på hjulet.

30.4.1749: Kongen konfirmerer, men tilføjer, at Søren skal føres til retterstedet på den fornødrende måde, som frd. 7.2.1749 foreskriver, samt at hele afstraffelsen skal ske i Vordingborg. Hovedeksekutionen sker 29.7., og Ahlefeldt bekræfter, at Søren efter kgl. ordre, før radbrækningen ubemærket er blevet stranguleret.

Gen. aud., originale relationer 1747-49, rel. nr. 9: Schröder foreslår færre piskninger, men det tiltrædes ikke.

3. Peter Paulsen, Rytter i U.C. Ahlefeldts reg. TYVERI Vordingborg (Køge)
J.pr. 1747-49, fol. 434, 20.6.1749.

Paulsen er garnisoneret i Køge og der pågrebet efter et natligt indbrud hos en borger med 9 pund stjålet hør. I hans hests bås er fundet noget stjålet læder. Han har flere tyvenøgler og er mistænkt for 5-6 andre forhold, men nægter vedvarende at bekende. Efter 25. krigsart. 16 gange stigremmeløb, 200 mand og livstid på Kastellet.

6.8.1749: Kongen benåder til 12 gange stigremmeløb, løbepas og udjagning af kongens riger og lande. Er han efter 3 uger stadig i landet skal han pågribes og arbejde i jern i nærmeste fæstning sin livstid. Eksekution 19.8.

4. Anders Jensen LEJERMÅL Slagelse

Peder Andersen Hellevad, ryttere i 1. Jyske Kyrasserreg.

J.pr. 1747-49, fol. 437, 29.5.1749.

De er begge taget i tredje gang begået lejermål. Peder mener dog, at han ikke kan have besvangret pigen, da det er næsten et år før fødselen, han har sovet med hende. Regimentsretten har imidlertid fået oplyst, at det er den udenægteskabelige „Beyschlaß“ i sig selv og ikke besvangrelsen, der skal straffes. Derfor idømmes begge offentligt skrifte, hhv. 24 og 12 dage på vand og brød (til erstatning for lejermålsbøderne) og hver 3 år i jern.

6.8.1749: Kongen benåder begge til offentligt skrifte og et år i jern i Nyborg fæstning. I slaveri 30.9.

s5. J.pr. 1747-49, fol. 442, 10.6.1749: 8 forsøger at desertere fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, øreafskæring og livstid. Dertil én 30 rd. recompensepenge. 6.8.1749: Kongen benåder tre til 12 og fire til 8 gange spidsrod, 300 mand. Den sidste frikendes. Recompense pengene nedsættes til 15 rd. Eksekution 11.8.

R2. Peter Kægebein, sergent i Slesvig-Holstenske Nationalinfanteri DRAB Slesvig

J.pr. 1747-49, fol. 360, 26.11.1748 (se tillige fol 395 og 429)

Kægebein (50 år med kone og et barn) har 15.5. i Catinger-kroen ved Eiderstedt bedt om et tændt lys til sin pipe ved dagslys. Da han har fået det har lensmanden Peter Janns blæst det ud og uden anledning grebet ham i håret og smidt ham ud af kroen. Han er så gået til sit kvarter og har klædt sig på med uniform og kårde og er vendt tilbage til kroen. Her skændes de atter. I forstuen trækker Kægebein sin kårde. Ifølge Kægebein griber Janns om klingen og skærer sig i hånden, men spidsen trænger ind i hans øje, så han dør umiddelbart. Kægebein er kendt for at være forfalden til druk og var fuld da det skete. Han har før hændelsen fornærmet bønderne i krostuen. Efter 22. krigsart. Og DL 6-6-1 og 6-12-6 dømmes han til henrettelse med sværd.

Originale relationer til kongen nr. 1, 27.1.1749: Generalaud. Schröder refererer sagen, men konkluderer ikke med noget forslag til dom. I margenen står, at Det juridiske Fakultet i Kbh. skal rådspørges.

KU, rets- og statsvid. Fak., dekanatssager 1749: korrespondance om samt Fakultetets indstilling: Kladder på 5 ark til responsum: Det konkluderes, at man efter lovene må idømme ham livsstraf. 22.2.1749 tilslutter de tre øvrige professorer sig Kofod Anchers endelige responsum.

Originale relationer til kongen nr. 13, 8.7.1749: Det fremgår, at gen.aud. Schröder, efter at kongen har modtaget Det Juridiske Fakultet i Kbh.'s indstilling, har fået ordre til at sende sagen til et tysk universitet „die dergleichen am gelindesten zu tractieren pflegen“. Mod gebyr har man så indhentet juristerne ved det kgl. Preussiske universitet i Halles responsum over dette spørgsmål. Ifølge Schröders referat, mener Halle-juristerne, at straffebestemmelserne i Det Gamle Testamente kun gælder for det jødiske folk. Udtalelserne om udgydelse af menneskeslægtens naturlig tilstand. Det Nye Testamente har ikke nogen straffelov, og de første kristne afskyede alle former for dødsstraf. „Der Wahn (vildfarelse), dass darinn nicht dispensiert werden könne, zu den Irrthümern einiger protestantischer Gottes- und Rechtsgelehrten neuerer Zeiten gehöre“. De konkluderer, at regenten bør straffe drab hårdt, men efter sagernes omstændigheder kan mildne straffen. I det specifikke tilfælde mener de at en mildnelse er på sin plads, selv om Kægebein fortjener en hård straf.

Schröder konkluderer, at han er enig med Halle-juristerne, og tilføjer, at han har konfereret sagen med sin forgænger, Linck, ligesom han mener principielt at have de københavnske juristers tilslutning. Det fremgår nemlig af deres svar, at de anerkender, at der kan forekomme formildende omstændigheder. Heraf følger, at de må mene, at det guddommelige krav om livsstraf kun er partikulært og forensisk.

Schröder foreslår strafarbejde på livstid i Rendsborg fæstning. Kongen tiltræder.

s6. J.pr. 1749-50, fol. 20, 14.8.1749: 2 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør. De tager en båd til Skåne, sælger deres mundering ved Landskrona og går til Ystad. De planlægger at lade sig hverve af en officer fra det svenske regiment i Stralsund og så tage postjagten til Stralsund. Det danske regiment sender imidlertid løjtnant Storm efter dem, som vha. Ystads magistrat får dem arresteret og udlevet iht. kartellet. At hænges. 8.10.1749: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og hhv. 6 og 3 mdr. på Kronborg. Eksekution 14. og 15.10.

s7. J.pr. 1749-50, fol. 22, 11.8.1749: 7 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 8.10.1749: Kongen benåder fire til 16 og tre til 12 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 14. og 15.10.

5. Christen Hansen, soldat i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
 Adam Haack, musketer og hans kone Marie Elisabeth Haacks
 Johann Körbitz, musketer
 Caspar Hinckler, musketer
 J.pr. 1749-50, fol. 36, 3.9.1749.

Christen Hansen har på marken uden for Helsingør stjålet et svin. Haack og kone har bragt det ind i byen og Körbitz har været medvider. Hinckler har blot været lidt langsom til at melde det. Christen er tre gange før taget i tyveri. Christen Hansen, Haack og kone efter 25. krigsart. og DL 6-17-34 til kagstrygning, tyvsmærke i panden og livstid. Körbitz 6 gange spidsrod og Hinckler fri for straf.

25.10.1749: Kongen benåder Christen Hansen til 16 gange spidsrod, 300 mand, 1 år i jern på Kronborg og så løbepas og forvisning fra kongens riger og lande. Adam Haack får 12 gange spidsrod, 300 mand. Hans kone skal se på og derefter føres om i byen med fedelen i fire dage à to timer. Körbitz skal krumsluttes i 48 timer. Hinckler frifindes. Spidsrod løbes 3. og 4.11., fedelgåen 3., 4., 5. og 6.11., krumslutning 27. og 28.10.

s8. J.pr. 1749-50, fol. 43, 10.9.1749: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 25.10.1749: Kongen til 16 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 3. og 4.11.

6. Johann Andreas Samuel, tambour i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
 Johann Andreas Jenssch, grenader
 Hermann Probst, musketer
 Georg Friedrich Frischmann, musketer
 J.pr. 1749-50, fol. 51, 22.9.1749.

De er tre gange om natten brudt ind i en lukket have og har stjålet i alt 59 kålhoveder og nogle pærer. Noget af kålen har de solgt. Samuel, Jenssch og Probst efter DL 6-17-36 og frd. 4.3.1690, at hænges. Frischmann efter 25. og 188. krigsart. og DL 6-17-32 16 gange spidsrod, 300 mand.

2.11.1749: Kongen benåder Samuel, Jenssch og Probst til 16 gange spidsrod, 300 mand og Frischmann til 6 gange spidsrod. Eksekution 17. og 18.11.

s9. J.pr. 1749-50, fol. 61, 26.9.1749: 2 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 12.11.1749: Kongen til 12 og 8 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 17.11.

s10. J.pr. 1749-50, fol. 62, 9.10.1749: 3 planlægger at gøre det og én deserterer fra U.C. Ahlefeldts reg. i Vordingborg, 2 at hænges, 2 får 16 gange stigremmeløb. 12.11.1749: Kongen benåder to til 16, én til 12 og én til 8 gange stigremmeløb, 200 mand. Dertil får én 6 måneder på Citadellet og én får 30 rd. i recompensepenge. Eksekution 1. og 2.12.

7. Lars Clausen Thott, musketer i Sj. Gew. Reg. FORSØGT BIGAMI Helsingør
 J.pr. 1749-50, fol. 64, 6.11.1749.

Thott er frimand og arbejder som skrædder hos en mester i Køge. Han er gift med en pige i Lyngby, men trolover sig så hemmeligt med en pige i Køge. Efter 21. krigsart. og DL 6-13-22 at landsforvises.

3.12.1749: Kgl. res.: 12 gange spidsrod, 300 mand, og et år i jern på Kronborg. Eksekution før 24.12.

8. Hans Povlsen, musketer i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
 J.pr. 1749-50, fol. 69, 6.11.1749.

Povlsen er 42, har fået 12 dages permission til at ordne sine sager i landsbyen Løve ved Slagelse. På hjemvejen herfra har han ved Allerslev taget 12 svin på marken og søgt at sælge dem ved Valby, men er pågrebet, da han ikke kunne dokumentere ejerskabet. Året før, da han var frimand, stjal han en kobbergryde og måtte løbe 8 gange spidsrod. Nu efter 25. krigsart. og DL 6-17-36, kagstryges og tyvsmærke i panden.

3.12.1749: Kongen benåder ham for æresstraffen. I stedet 16 gange spidsrod, 300 mand. Eksekution 8.-9.12.

s11. J.pr. 1749-50, fol. 72, 6.11.1749: 2 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 3.12.1749: Kongen benåder til hhv. 24 og 16 gange spidsrod, 300 mand, og den første, Rasmus Johannsen, desuden at arbejde i jern på Kronborg indtil kongen benåder ham. Eksekution den 8., 9. og 22.12.

Tidsspringet skyldes at Rasmus Johannsen „sich selbst leid gethan“ (gjort en ulykke på sig selv) – se sagnr. 1750:2.

s12.J.pr. 1749-50, fol. 75, 18.10.1749: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 3.12.1749: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og 3 mdr. i jern på Kronborg. Eksekution 8. og 9.12.

9. Peter Christophersen, grenader og kone Maria, Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
Johann Henrich von Schwanefflügel, musketer og kone Cathrine Elisabeth
J.pr. 1749-50, fol. 98, 10.11.1749.

De to soldater erkender at være brudt ind i to bøndergårde om natten og stjålet 6 gæs og 11 ænder. Men de nægter 4-5 tilsvarende tyverier. Deres koner nægter, men idømmes medvideri. Efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, alle fire at hænges.

24.12.1749: Kongen benåder til 16 gange spidsrod til de to soldater og dertil Schwanefflügel et år og Christophersen tre måneder i jern på Kronborg. De to koner får to dages fedelgåen à en time. Eksekution af fedelgåen den 29. og 30.12. og af spidsrod den 2. og 3.1.1750.

s13.J.pr. 1749-50, fol. 108, 10.11.1749: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 24.12.1749: Kongen til 16 gange spidsrod. Eksekution 2. og 3.1.1750.

10. Christian Mönnich, musketer i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1749-50, fol. 117, 11.10.1749.

Mönnich har som frimand arbejdet som tømrer i København og har der sammen med to andre soldater begået 5 natlige indbrud til over 100 rd. værdi, men meget er dog bragt til veje igen. Efter 25. krigsart. at hænges.

31.12.1749: Kongen benåder til 24 gange spidsrod og et år i jern på Kronborg. Eksekution 7., 8. og 9.1.1750.

1750

1. Christoph Schmidt, grenader i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
Christian Schroeder, musketer
Johann David Vilenius, gefreiter
Andreas Sievers, musketer
Johan Hinrich Bastian, grenader
J.pr. 1749-50, fol. 123, 20.12.1749.

Schroeder og Schmidt er under en vagt brudt ind hos en borger ved hjælp af en stang fra hovedvagtporten. De har taget et skrin med bl.a. en forgyldt snustobaksdåse og andre dyre ting, som de har solgt. De tre andre har hælet og været medvidere. Efter 25. krigsart. idømmes de alle at hænges.

28.1.1750: Kongen benåder Schroeder og Schmidt til 24 gange spidsrod og 3 år blandt de ærlige fanger på Kronborg, Vilenius og Sievers til 12 og Bastian til 8 gange spidsrod. Eksekution den 4., 5. og 6.2 og den 9., 10. og 12.2.

2. Rasmus Johannsen, musketer i Sj. Gew. Reg. FORSØGT SELVMORD (INFAMI) Helsingør
J.pr. 1749-50, fol. 133, 25.12.1749.

Rasmus Johannsen blev 3.12.1750 (jf. sagnr. 1749:s11) idømt 24 gange spidsrod og ubestemt arbejde i jern på Kronborg. Da han den 8. og 9.12. havde udstået de første 16 spidsrodsløb, havde han haft så stor pine og smerte, at han for at undgå de sidste 8 løb fandt et glasskår og med dette afskar og afrev sit „membrum virile“. Han siger, at han ikke ville begå selvmord, men kun undgå spidsroden, men det godtager regimentsretten ikke. Den finder det så meget desto mere strafbart fordi soldaten efter at have aflagt sin ed ikke mere er sig selv mægtig. Derfor bedrager han også eden ved således selv at pådrage sig den infami, som er straffen for selvmord. Efter 21., 35. og 188. krigsart. og DL 6-6-21 idømmes han kagstrygning og livstid blandt de uærlige fanger.

4.2 1750: Kongen benåder til 8 gange spidsrod og livstid i jern på Kronborg. Regimentsfeltskæren attesterer imidlertid, at Rasmus Johannsen ikke vil kunne udstå endnu en spidsrodsstraf og efter kongelig tilladelse sættes han derfor til fæstningsarbejde den 7.2.

s1. J.pr. 1749-50, fol. 136, 31.12.1749: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 4.2.1750: Kongen til 12 gange spidsrod. Eksekution 7.2.

s2. J.pr. 1749-50, fol. 165, 31.1.1750: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 25.2.1750: Kongen til 16 gange spidsrod. Eksekution 3. og 4.3.

3. Conrad Witterstein, rytter i Kaas' reg. TYVERI Slagelse
Friedrich Fieger (Füger), rytter
J.pr. 1749-50, fol. 169, 21.11.1749.

Witterstein begynder i august 1749 at opføre sig mærkeligt, skifter mellem gråd, latter og raseri. Så tilstår han et røveri i Raklev kirke for mange år siden. Der er virkelig begået et uopklaret kirkerøveri i Raklev den 27.-28.2.1740. Han siger, at en vis Sonnemann, som blev afskediget i 1744 og Friedrich Fieger var med. Fieger nægter imidlertid pure. De to er i 1741 straffet for et tyveri i Kalundborg (sag nr. 1741:6). Wittersteins bekendelse bedømmer regimentsretten imidlertid til at være så uklar, at ingen af de to kan dømmes på den. Den frifinder Fieger og siger, at Witterstein skal sættes i forvaring og under behandling.

12.3.1750: Kongen konfirmerer og beslutter, at Witterstein skal indsættes i krigshospitalet Ladegården. Witterstein indsættes 15.4.

4. Adam Kern, musketer i Sj. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
Johann Hinrich Sahl, musketer
J.pr. 1749-50, fol. 174, 22.12.1749.

De to arbejder som frimænd i København og her bryder de sammen med to andre soldater ind i et pakhus på Christianshavn og stjæler 10 fade med sild til en værdi af 30 rd., som de efterfølgende sælger. Sagen er opklaret af inkvisitionskommissionen. Efter 25. og 36. krigsart. og DL 6-17-36, kagstrygning og tyvsmærke i panden.

12.3.1750: Kongen benåder Kern til 16 og Sahl til 12 gange spidsrod. Eksekution 17. og 18.3.

s3. J.pr. 1749-50, fol. 198, 14.3.1750: 3 deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 15.4.1750: Kongen 2 til 16 og én til 12 gange spidsrod. Hertil én 3 mdr. på Citadellet. Eksekution 22. og 23.4.

s4. J.pr. 1749-50, fol. 214, 13.4.1750: En deserterer fra Sj. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 13.5.1750: Kongen benåder til 16 gange spidsrod. Eksekution 21. og 22.5. (attesteret på Christianshavn den 26.4.)

R1. Johann Friedrich Grönvaldt, Dronn. Livreg. MAGI, BEDRAGERI Glückstadt
kone Anna Maria
J.pr. 1749-50, fol. 220, 6.4.1750:

Johann får fripas som hestelæge. Med sin kone drager han om i grevskabet Rantzau og sælger, Pilatus- eller Johannesrødder mod ulykke. Konen spår i krystalkugle. Med bl.a. en æggeskal har de konstrueret noget, de giver ud for at være et ufødt barnekranie, som de fordriver ulykke i husene med. De dømmes til landsforvisning.

s5. J.pr. 1749-50, fol. 243, 3.6.1750: 7 deserterer fra Vordingborg. De dømmes, at deres navne skal slås på galgen. 15.7.1750: Kongen konfirmerer, men ingen hængning før han er hørt. Den 12.10.1750 slås deres navne på galgen i Ugledie.

s6. J.pr. 1749-50, fol. 246, 20.5.1750: Gefreiter baron von Dahmen deserterer fra Det Holstenske Gew. Infanteriregiment i Helsingør, at hænges. 15.7.1750: Kongen benåder ham for al straf. 18.7. frigives han af arresten.

5. Peter Rothenberg, Grenader i Holst. Gew. Reg. FORSØGT VOLDTÆGT Helsingør
J.pr. 1749-50, 8.5.1750.

En drejersvends datter i Kbh. beskylder Peter for forsøgt voldtægt. Ingen har set det og Peter nægter. Han idømmes at afsværge det ved ed.

29.7.1750: Kongen ændrer til 4 gange spidsrod. Eksekution 6.8.

6. Jacob Schley, rytter i 1. Jyske Kyrasserreg. **TRUSLER OM MORD PÅ SIT BARN** Slagelse J.pr. 1749-50, fol. 263, 30.6.1750.

Schley's kone er død og han står alene med en 8-årig søn. Det er hårdt, han får lidt hjælp, men bliver desperat og truer med at gøre en ulykke om han så ender på stejlen. Han svinger også truende med sin pallask. Regimentsretten idømmer 12 gange stigremmeløb og fæstningsarbejde på kongens nåde.

12.8.1750: Kongen benåder for stigremmeløbet men konfirmerer fæstningsarbejdet. Sønnen skal indleveres på krigshospitalet Ladegården og underholdes der. Schley indleveres i Korsør fæstning 25.8.

s7. J.pr. 1749-50, fol. 299, 29.6.1750: Grenader Sebastian Zerneis truer med selvmord m.v. ved Holst. Gew. Reg. i Helsingør. 16 gange spidsrod og livstid i jern på Kronborg. 30.9.1750: Kongen til 12 gange spidsrod og på Kronborg til han ophører med sine trusler. Eksekution 6.10.

s8. J.pr. 1749-50, fol. 302, 27.6.1750: 5 deserterer fra det Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 30.9.1750: Kongen benåder grenader Johann Halter til kagstrygning med 27 slag, brændemærke på ryggen og livstid blandt de uærlige fanger på Kronborg. Dertil får to 16, én 12 og én 8 gange spidsrod. Eksekution 8.10.1750.

s9. J.pr. 1749-50, fol. 305, 8.8.1750: 3 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 30.9.1750: Kongen alle tre til 12 gange spidsrod. Eksekution 6.10.

s10. J.pr. 1749-50, fol. 306, 29.7.1750: 6 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 30.9.1750: Kongen benåder fløjtenist Johann Henrich Hesse til kagstrygning med 27 slag, og livstid blandt de uærlige fanger. Tre får 16, en 12 og en 8 gange spidsrod. Eksekution 7. og 8.10.

7. Marie Kirstine Peersdatter, vist kokkepige i Holst. Gew. Reg. **FOSTERDRAB** Helsingør J.pr. 1749-50, fol. 325, 16.10.1750.

Marie har skjult sin graviditet og født i hemmelighed. Hun siger at hun er blevet overrasket over fødselen og har uden held tilkaldt hjælp. Medicinerens attest viser ingen ydre vold. Efter DL 6-6-7 og 8 og 21. krigsart. at halshugges med økse og hoved på stage.

31.10.1750: Kongen benåder til offentlig skrifte, 12 lod sølv i graviditetsbøde og livstid i Spindehuset. Offentlig skrifte 13.11. og 19.11. til Børnehuset.

8. Andreas Schmit, musketer i Holst. Gew. Reg. **TYVERI** Helsingør J.pr. 1749-50, fol. 345, 12.10.1750.

Schmit er befundet på sit kammer med 45 lys under sin frakke og 30 mere på kammeret, som en borger har fået stjålet. Han nægter kendskab hertil pga. fuldskab. Han er to gange tidligere dømt for tyveri og én gang for fordægtigt salg. Efter 25. krigsart. 16 gange spidsrod, et år i jern på Kronborg og udjagning af landet.

25.11.1750: Kongen konfirmerer. Eksekution 2. og 3.12.

s11. J.pr. 1749-50, fol. 349, 15.10.1750: Én deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 25.11.1750: Kongen benåder til 16 gange spidsrod. Eksekution 2. og 3.12.

s12. J.pr. 1749-50, fol. 350, 12.10.1750: Én deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 25.11.1750: Kongen benåder til 8 gange spidsrod. Eksekution 2.12.

s13. J.pr. 1749-50, fol. 361, 13.10.1750: 8 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 16.12.1750: Kongen benåder Reinfeldt, Penosper og Baumann til kagstrygning med 27 slag og livstid blandt de uærlige slaver på Kronborg. En får 24 gange spidsrod og livstid ærligt strafarbejde, to 16 gange spidsrod, heraf en også 6 mdr. strafarbejde og to 12 gange spidsrod. Eksekutioner den 29., 30. og 31.12.

1751

s1. J.pr. 1750-52, fol. 13, 8.12.1750 (2 sager): 3 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hæn-

ges 13.1.1751: Kgl. res. Biel 24 gange og Günther 16 gange spidsrod, Biel livstid og Günther et års strafarbejde på Kronborg. Biels kone 3 mdr. i Spindehuset. Peter Paulsen Ørn degraderes fra konstabel til underkonstabel og 6 gange spidsrod.

R1. Menige Johann Müller og Henrich Lindegrünn OPSÆTSIGHED MOD OFFICER København
J.pr. 1750-52, fol. 15, 15.12.1750: (Jf. bilag D visenr. 1751:2)

De to har ved Børsen skubbet til en løjtnant og nægtet at tage hatten af for løjtnanten og en fændrik. Officererne har søgt at bringe dem til vagten. Ved Holmens bro er det kommet til opløb og vist i ly af pøbelen har i hvert fald den ene revet sig løs og er flygtet. Efter Infanteriregl. pgf. 13 og samme 3. del art. 9 begge at arkebuseres.

3.2.1751: Kgl. res. at delinkventerne skal spille terning med hinanden. Den tabende skal arkebuseres, den vindende får 18 gange spidsrod og 2 års strafarbejde. Eksekution 24.2.: Lindegrünn taber med tre øjne mod fire og arkebuseres. Müller løber spidsrod de næste tre dage.

Orig. relat.: Relationen til kongen herom (nr. 50) mangler.

1. Carl Christian Michelsen, musketer Holst. Gew. Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1750-52, fol. 48, 4.2.1751

Han har nogle år haft fri til at udøve sin skomagerprofession i Kbh. Han har kun haft arbejde til jul og derefter solgt af sin mundering og af venners til ham lånte ting m.v. Han undskylder sig med håbløshed pga. sine børns sygdom og hans syge kones forbud mod at han atter meldte sig som soldat. Han er to gange tidligere straffet for tyveri. Efter 25. og 123. krigsart. til 16 gange spidsrod, 300 mand og to år på Kronborg og udjagning af landet.

2.3.1751: Kgl. Konfirmation. Spidsroden eksekveres den 8.-9. marts.

s2. J.pr. 1750-52, fol. 51, 21.1.1751: 3 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør. De dømmes til galgen. 6.3.1751: Kongen benåder en til 16 gange og to til 12 gange spidsrod. De to sidste straffes desuden med på ny at skulle aftjene deres tilsagte tid. Den førstes spidsrod løbes 8. - 9.3 de to sidstes den 9.3.

s3. J.pr. 1750-52, fol. 80, 6.3.1751: 6 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør. De dømmes til galgen. 17.4.1751: Kongen benåder to til 16 gange og fire til 18 gange spidsrod, én af disse til et år i jern, alle til udtjening af deres tid. Spidsrod løbes 19., 20. og 21.5.

R2. Hans Nielsen, fange i Stokhuset SODOMI København
J.pr. 1750-52, fol. 87, 9.2.1751 (samme mand som sagnr. 1734:2)

Hans anklages for i foråret 1750 at have begået sodomi med en stor brun tæve (en dänische Blendling) på arbejde ved det nordre tårn. Hunden tilhørte geheimeråd Gram og er senere sendt til Bayern til hans kurfyrstelige durchlauchtighed der. Desuden for flere gange at have gjort det med en lille gul tæve, der opholdt sig i Stokhuset. Der er mange vidner og meget stærke indicier. Men som i forrige sag erkender Hans kun at have forsøgt, ikke at have gjort det. Efter DL 6-13-15 dømmes han til at kastes på bålet og den lille gule tæve til at skydes af stokknægten og kastes i havet.

28.4.1751: Kongen benåder Hans Nielsen til „sonder Bruit“ (uden støj – opstandelse) at kagstryges og brændemærkes i Stokhuset og så på Citadellet sættes til det strengest mulige arbejde på livstid. Tævens skæbne konfirmeres. Dommen eksekveres 8.5.

Orig. relat. nr. 57, 19.4.1751: Gen.aud. Schrøder har for at give sagen al mulig omsorg forespurgt Det Juridiske Fakultet. Schrøder tilslutter sig Fakultetets argumenter og forslag og kongen konfirmerer.

KU, Det rets- og statsvid.fak., Dekanatssager 1751, 3.4.1751: Den af Stampe formulerede kladde til svaret foreligger, med påskreven tilslutning fra Kofod Ancher, Anchersen og Møllmann. Stampe foreslår, at han uden offentlighed straffes med kagstrygning, brændemærke og strafarbejde.

s4. J.pr. 1750-52, fol. 100, 24.4.1751: En deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 17.5.1751: Kongen benåder til 12 gange spidsrod og at være soldat tiden ud.

R3. Johan Henrich Zacharias Hoppe, slave INFAMI Oldenburg
J.pr. 1750-52, fol. 104, 26.4.1751

Johan har fået strafarbejde ved de danske tropper, er så flygtet og har ladet sig hverve, først til den

preussiske armé, så den kejserlige. Her fortæller han at han har arbejdet for en natmand (Schinder) i Oldenburg. Derfor brændemærkes han på ryggen og bortjages. Så går han atter i preussisk tjeneste og deserterer. I drukkenskab melder han sig atter til de danske tropper og indsættes igen for at afsone sin straf. Her opdages det, da han for ulydighed skal piskes ved pælen, at han har brændemærke på ryggen og er uærlig. Han dømmes til kagstrygning af de uærlige slaver over 3 dage med 27 slag og derefter udjagning af landet.

9.7.1751: Kongen ændrer til 27 slag og livstid blandt de uærlige slaver. Straffen attesteres eksekveret 11.7.

R4 Paul Bogwadt, menig i Det Falsterske Fodreg.

INFAMI Nyborg

J.pr. 1750-52, fol. 105, 5.5.1751

Han har urigtigt sagt at have forrettet natmandsarbejde. Dom: at arbejde blandt de ærlige slaver til han har bedret sig. 9.6.1751: Kongen konfirmerer, men han er undveget inden straffen eksekveres.

s5 J.pr. 1750-52, fol. 134 ff, 5.7.1751: 3 deserterer (udebliver efter ferie) fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 4.8.1751: Kongen benåder én til 8 gange, én til 12 gange og én til 16 gange spidsrod, den sidste desuden 3 mdr. strafarbejde. Alle skal udtjene deres tid. Alle tre straffe eksekveres.

2. Benedictus Weber, menig i Holst. Gew. Reg.

TYVERI, DESERTATION Helsingør

J.pr. 1750-52, fol. 137, 1.7.1751

Weber er gået fra sin vagt har drukket sig fuld og villet desertere. Desuden har han ugen forinden stjålet nogle småting fra sine kammerater og solgt nogle munderingsdele. Efter 25., 61., 78., 80. og 91. krigsart., at hænges.

4.8.1751: Kongen benåder til 18 gange spidsrod og et år på Citadellet. Straffen eksekveres.

3. Johan Andreas Kirschner, musketer i Holst. Gew. Reg.

TYVERI Helsingør

J.pr. 1750-52, fol. 141, 17.7.1751.

Johan har i nogle uger fra blegepladsen og fra nogle lukkede haver stjålet blege- og vasketøj og solgt det til en brændevinsbrænder. Efter 25. krigsart., at hænges.

18.8.1751: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og et års strafarbejde på Kronborg. Eksekution 23. og 24.8.

4. Hans Friedrich Steensen, rytter i 1. Jyske Reg. Til Hest

3. GANG LEJERMÅL Slagelse

J.pr. 1750-52, fol. 167, 12.8.1751.

Hans har begået lejermål med tre forskellige piger, den sidste i Skelskør, og er straffet for de to første. Han undskylder sig med, at han siden har giftet sig med den første, han besvangrede, således, at det efter hans syn nu kun kan være 2. gangs lejermål. Efter kgl. resk. 14.3.1746 og frd. 29.12.1696 offentlig skrifte, lejermålsbøder og tre år strafarbejde.

29.9.1751: Kongen benåder til offentlig skrifte og tre mdr. i Korsør fæstning. Eksekution 13.10.

s6. J.pr. 1750-52, fol. 169, 18.8.1751: En deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges.

29.9.1751: Kongen benåder til 6 gange spidsrod og udtjening af den lovede tid. Eksekution 4.10.

5. Andreas Scheers, musketer i Holst. Gew. Reg.

INSUBORDINATION Helsingør

J.pr. 1750-52, fol. 235, 6.11.1751

Andreas har sagt en masse grimme ting til en officer, har råbt og er løbet væk, da han skulle sættes fast. Efter 10. og 11. krigsart. og subordinationsordre af 8.5.1713 art. 9, at hænges.

8.12.1751: 18 gange spidsrod og 2 år i jern blandt de ærlige slaver på Kronborg. Eksekution 14., 15. og 16.12.

6. Andreas Lundi, musketer i Holst. Gew. Reg.

DESERTATION og TYVERI Helsingør

J.pr. 1750-52, fol. 251, 28.10.1751.

Han har taget sin mundering og en frakke fra en kammerat og villet desertere med nogle kammerater. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.

29.12.1751: Benådet til 24 gange spidsrod og udtjene lovet tid. Eksekution den 4. og 5.12. samt, da han så blev syg, først den 26.1.1752.

s7. J.pr. 1750-52, fol. 253, 13.11.1751: 3 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 29.12.1751: Benådet til hhv. 18, 16 og 12 gange spidsrod. Eksekution 4., 5. og 7.1.

1752

s1. J.pr. 1750-52, fol. 261, 28.10.1751: 6 i desertationskomplot fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, 4 frifindes, én øreafskæring, én 3 mdr. strafarbejde og landsforvisning. 5.1.1752: Kgl. benådning til at én landsforvises og én får 8 gange spidsrod. Eksekution 7.1.

R1. Lorentz Anthoni Albrechtsen og Matz Hansen
J.pr. 1750-52, fol. 286, 30.12.1751.

SNIGMORD Itzehoe

De to soldater er deserteret med pistoler. Da en kaptajnløjtnant vil pågribe dem, truer de ham bort med pistolerne. Nu frygter de den hårde straf herfor, og for at få en ende på livet beslutter de at myrde den første de møder på vejen. Det er en 16-årig skomagerdreng som den ene skyder. Begge idømmes efter frd. 27.1.1738 til 9 gange pisk og radbrækning nedefra uden nådestød.

9.2.1752: Kongen ændrer derhen, at de 9 gange pisk skal ske i Itzehoe og at de på den i frd. 7.2.1749 beskrevne nedværdigende måde skal føres ud til retterstedet og henrettes. De to piskes den 22.2., 29.2., 7.3., 14.3., 21.3., 6.4., 11.4., 18.4. og 24.4. Derefter føres de på rakkerkærren i dårlige klæder med bundne hænder, barhovedet og med strikke om halsen til retterstedet, og her radbrækkes de fra neden og op. Derefter bliver de efter kgl. bef. af 9.2. ubemærket stranguleret. Orig. relat., nr. 75 af 31.1.1752: Gen.aud. Schrøder indstiller, at de to ubemærket skal kvæles før radbrækningen, men kongen ændrer det derhen, at de ubemærket skal kvæles *efter* radbrækningen og før de flettes på hjulet.

R2. Spendler, Goffein og Götte
J.pr. 1750-52, fol. 292 og fol. 313 (Eksekutionsattest), 15.9.1751.

TYVERIKOMPLOT København

I alt 23 er tiltalt for adskillige tyverier og hælerier. 5, heriblandt Spendler, Goffein og Götte dømmes til hængning, én til kagstrygning og brændemærke og resten til div. spidsrodsstraffe m.m.

9.2.1752: Kongen bestemmer, at Spendler, Goffein og Götte, skal spille terninger om galgen. De der går fri får kagstrygning og livstid i jern – hvis Spendler går fri dog tillige brændemærke på ryggen. Hertil en række spidsrods + strafarbejdsstraffe, og nogle koner skal gå med fedelen.

Eksekution af hængestraf 6.3.1752: Goffein og Götte slår hver 8 øjne og Spendler 6 øjne. Hvorefter Spendler hænges og Goffein og Götte kagstryges og sættes til livstids strafarbejde.

Orig. relat. nr. 75, 31.1.1752: Gen.aud. Schrøder „Im fall nun euer königl. Maytt. in allermildesten Betracht solcher sämtlichen Umstände, anbey dass zwischen zeitlichen Güthern und eines Menschen Leben kein vergleich, zudem auch in dem göttlichem Gesetze auf Diebställe keine Todesstrafe verordnet sey, diesen Verbrechen eine proportionierte allerhöchste Begnädigung wiederfahren zu lassen geruhen mögten ...“ Han foreslår så kagstrygning af Spendler og livstid til Goffein og Götte. I margenen står at den kgl. res. blev „ausgefertigt nach hr. hochgräfl. Excell. (dvs. overkrigssekretær greve Lerche) mündliche Bescheide“.

1. Nicolai Lambrecht, rytter i Ulrich C. G. von Ahlefeldts reg. INSUBORDINATION Vordingborg
J.pr. 1750-52, fol. 314, 14.1.1752

Han har været ulydig over for og slået en korporal med en staldskovl. Efter 11. krigsart., art. 9. og 10. i subordinationsordren og art. 7 i krigsretsinstr. idømmes han 16 gange stigremmeløb og 2 år i jern i Citadellet.

1.3.1752: Kongen benåder til 12 gange stigremmeløb. Eksekution 5.4.

s2. J.pr. 1750-52, fol. 335, 13.3.1752: Én deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 3.5.1752: Kongen benåder til 12 gange spidsrod og udtjening af sin tid. Eksekution 10.5.

s3. J.pr. 1750-52, fol. 339, 20.3.1752: 2 deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, afskæring af ører og at hænges. En tredje får 30 rd. i recompense. 3.5.1752: Kongen benåder til hhv. 18 og 12 gange spidsrod og 3 mdr. til den ene. De 30 rd. udbetales. Eksekution 8.9. og 10.5.

s4. J.pr. 1750-52, fol. 352, 13.4.1752: To deserterer fra Holst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 17.5.1752: Kongen benåder én til 24 gange spidsrod og 1 år i jern, og én til 12 gange spidsrod. Begge skal udtjene deres tid på ny. Eksekution 24., 25. og 26.5.

2. Catharina Jeppe Nielsdatter, soldaterhustru i Falst. Gew. Reg. **BARNEMORD** Helsingør
J.pr. 1752-53, 8.5.1752, fol. 1.

Catharina har i København, hvor hun bor hos sine forældre, kort efter at regimentet er flyttet til Helsingør, skåret halsen over på sit eget et-årige barn med en kniv. Hun angiver periodisk raseri som årsag, men også tungsindighed, fordi hun ikke kunne blive boende, og at hun er forledt af Satan. Retten afviser sindssyge, da der ikke var andre tegn herpå. Efter frd. 7.2.1749, at knibes med gloende tænger og støjles.

5.7.1752: Kongen benåder til at hun „in ihren während des Arrestes täglich gebrauchten gemeinen Kleidern nach dem gewöhnlichen Richtplatz hingeführt, daselbst mit dem Schwerdt enthauptet und zwar ehrlich, jedoch in aller Stille, sogleich begraben werden solle“. Eksekution attesteres 28.7.1752 i Helsingør.

Orig. relat. 1752-53, nr. 81: Mildnelsen er af generalaud. Schröder begrundet i usikkerhed om hvorvidt hun var ved sin fulde fornuft ved mordet.

3. Christen Olsen, Landsoldat i Sjæll. Nat. Reg. **INSUBORDINATION** Ringsted
J.pr. 1752-53, 7.4.1752, fol. 5.

Christen, der er fra Køng, har ved en kompagnisamling i Vester Egesborg været meget ulydig mod og overfaldet sin korporal, så eksercitsen måtte opgives. Han idømmes 8 gange spidsrod og 1 år i fæstning.

22.6.1752: Kongen skærper til 16 gange spidsrod, når regimentet forsamler sig i Ringsted, og 1 år blandt de ærlige slaver på Citadellet. Eksekution sker 26. og 27.6.

R3. Conrad Schæffer, grenader **INFAMI**
J.pr. 1752-53, 25.5.1752, fol. 16.

Conrad har afsløret et desertationskomplot og fået 20 rd. derfor. Derefter beskyldes han for mon-durtyveri og tilstår i den forbindelse at han er jaget bort fra de preussiske tropper som en skælm, fordi han i Hessen i 1733 er blevet kagstrøget for jagttyveri. Forholdet bekræftes fra Hessen. Efter 157. og 188. krigsart., at brændemærkes i panden og arbejde på livstid i Citadellet.

12.7.1752: Kongen benåder til landsforvisning under trussel om livstids strafarbejde, hvis han viser sig i kongens lande igen.

4. Anna Maria Tetzners, gefreiterkone i Falst. Gew. Reg. **TYVERI** Helsingør
J.pr. 1752-53, 8.6.1752, fol. 17.

Anna Maria var i 1750 involveret i et stort tyverikomplot og fik da fedelstraf og 2 år i Spindehuset. Nu har hun i København stjålet en spand, som stod uden for et hus. Efter DL 6-17-33 og -34 dømmes hun til kagstrygning og brændemærke på ryggen.

12.7.1752: Kongen benåder til at hun skal spændes i fedelen og to timer hver dag i fire dage føres rundt i Helsingør og derefter indsættes til arbejde på livstid i Spindehuset. Straffen attesteres at være udført 28.7.

s5. J.pr. 1752-53, 9.5.1752, fol. 20: Én deserterer fra Falst. Gew. Reg. i Helsingør, at hænges. 12.7.1752: Kongen benåder til 16 gange spidsrod, et år i jern og udtjening af den lovede tid.

5. Philip Potembach, tambour i Falst. Gew. Reg. **DRAB** Helsingør
J.pr. 1752-53, 21.6.1752, fol. 41.

Philip er i drukkenskab kommet i slagsmål med en musketer, og har i vrede stukket ham i livet med en bajonet, så han 15 dage senere dør af såret. Efter DL 6-6-1 og 21., 28. og 38. krigsart., at henrettes med sværd.

26.10.1752: Kongen benåder til livstid blandt de ærlige fanger på Kronborg. Attesteret 20.10. Orig. relat. nr. 85, 24.7.1752: Generalaud. Schröder refererer til sagen mod Peter Kægebein (jf. sagnr. 1749:r2), som han mener ligner denne meget. Han referer Det Juridiske Fakultet i Halles responsum om Kægebein-sagen. Halle-juristerne sagde, at straffene i Det Gamle Testamente kun gjaldt den jødiske stat. At Det Nye Testamente ikke indeholdt en egentlig straffelov. At den naturlige ret ikke fastsætter be-

stemte straffe men tager de opvækkede lidenskaber og menneskelige svagheder i betragtning m.fl. argumenter som fører til, at kongen står frit også i strafudmålingen ved drab. Derefter argumenterer Schröder for benådning for livsstraf. Kongen beslutter, at sagen skal sendes til Det Juridiske Fakultet i Göttingen til udtalelse.

Orig. relat. nr. 90, 9.10.1752: Göttingen-juristerne har nu svaret. Deres indstilling (afvisning af Det Gl. Testamente m.m.) refereres medsamst deres konklusion, at Philip kan benådes. Schröder indstiller, at han får livstid på Kronborg og kongen konfirmerer.

6. Christopher Michel Knudsen, rytter i 1. Jyske Kyrasserreg. **DRAB I VÅDE Slagelse**
J.pr. 1752-53, 27.6.1752, fol. 59.

Knudsen har ved parade i Holbæk lånt en karabin og søgt at afskyde den to gange uden held. Da han er i færd med at lægge fængkrudt på tredje gang går karabinen af og dræber en medsoldat. Efter 22. og 127. krigsart. og DL 6-11-1 og 6-7-18 idømmes han strafarbejde i 3 mdr.

6.9.1752: Kongen frikender Knudsen for al straf.

s6. J.pr. 1752-53, 1.8.1752, fol. 63: En absenterer fra Falsterske Gew. Reg. i Helsingør: 16 gange spidsrod og strafarbejde i 1/2 år. 6.9.1752: Kongen benåder til 8 gange spidsrod. Eksekutionsattest 30.9.

7. Baltzar Schultz, musketer i Falsterske Gew. Reg. **BLASFEMI Helsingør**
J.pr. 1752-53, fol. 68, 29.5.1752

Baltzar har været fuld og været modvillig mod sin sergent, har ikke villet gå til ro, har truet med at ville stikke sergenten ned med en kniv. Værst er dog, at da man ville sætte ham i arresten har han i flere vidners påhør sagt „Herr Gott Hundsfoth, verflucht (forbandet) bist du am Kreutz“, Også den hellige nadver har han forbandet. Endelig har han bandet „Christus Hundsfoth solle ebenso am Kreutz gepeitschet werden, als er (Baltzar ?) leiden solle“. Efter DL 6-1-7 og 3., 11. og 38. krigsart., at hans tunge levende skal udskæres af halsen, halshugges og hoved og tunge sættes på stage.

13.9.1752: Kgl. benådning til 24 gange spidsrod og forvisning fra kongens riger og lande. Hvis han vender tilbage, da slaveri på livstid. 10.10. konfirmeres, at han har løbet spidsrod og er sat på et skib, der fører ham ud af landet.

P. Kofod Ancher: Svar på nogle spørgsmål (1779) s. 67, Det Juridiske Fakultets indstilling af 17.8.1752: Da man ikke lever i et teokrati, bør der ikke idømmes livsstraf. Straffeindstilling: 24 gange spidsrod og landsforvisning.

Orig. relat. 1752-53, 4.9.1752: At blasfemien er den værste forbrydelse, at gen.aud. har bedt Det Juridiske Fakultet om en udtalelse. Referat af denne og indstilling som denne. Kongen skriver: Ja.

s7. J.pr. 1752-53, 17.8.1752, fol. 85: En deserterer fra Falst. Gew. Reg. i Helsingør: at hænges. 27.9.1752: Kongen benåder til 18 gange spidsrod og et års strafarbejde.

s8. J.pr. 1752-53, 14.8.1752, fol. 89: En deserterer fra 1. Jyske Kavallerireg. i Slagelse, at hænges. 27.9.1752: Kongen benåder til 12 gange stigremmeløb.

R4. Niels Olsen Schaumoe, grenader i Grenaderkorpset **SODOMI København**
J.pr. 1752-53, 16.9.1752, fol. 90.

Niels er nordmand og 33 år gammel. Han arbejdede i 1751 som frimand hos pastor Frølund i Faxe. I maj 1752 løb det almindelige rygte i sognet, at han ved juletid skulle have begået 'sodomiten' med en hoppe ejet af en af amtmand Oertz til Store Faurbys bønder. Der er to vidner, men de har ikke sagt noget før Niels ved påsketid kom i klammeri med det ene vidnes fader, som så beskyldte Niels for sodomien. Niels nægter først – trods vidnerne –, men han hentes til kopsretten i København, tilstår han 'res in re', men nægter at sagen er fuldbragt „per semen imissionem“. Efter DL 6-13-15, at kastes på bålet. Orig. relat. nr. 90, 9.10.1752: Schröder anfører, at han i sagen om tugthusfangeren sidste år (jf. sag nr. 1751:r2) spurgte Det Juridiske Fakultet, og gentager Fakultetets argumenter for at den normale straf ikke skal gælde, hvor der kun er tale om forsøg. Hertil deres argumenter for at straffen skal foregå i stilhed. Schröder mener, da der ikke er sikkerhed om sædafgang, at der kun er bevis for forsøg. Derfor foreslår han at Niels i Stokhuset, „sonder Bruit“, kagstryges og sættes til strafarbejde på livstid blandt de uærlige fanger på Citadellet. Han foreslår, at hoppen slås ihjel med et pistolskud af en stokknægt og kastes i havet.

26.10.1752: Kongen følger Schrøders forslag. Niels kagstryges 31.10. og hoppen skydes 4.11.

1753

1. Christen Jürgensen LEJERMÅL Slagelse
Lars Espensen, ryttere i 1. Jyske Kyrasserreg.
J.pr. 1752-53, fol. 158, 16.11.1752
Christen har med 3 forskellige ledige kvinder haft lejermål og har tidligere udstået kirkedisciplin for 2. gang lejermål. Christen erkender samleje den tredje gang men nægter at være barnefader. Efter frd. 29.12.1696, at udstå kirkedisciplin samt 3 år ved skubkarren i Korsør Fæstning.
Lars har også udstået kirkedisciplin for 2. gang lejermål, men nægter nu fuldstændig det ham af en pige pålagte tredje lejermål. Efter DL 6-13-5 pålægges han at afsvære det med ed.
7.2.1753: Kongen giver Christen offentlig skrifte og 6 mdr.s slaveri og Lars kan aflægge ed efter først grundigt at være formanet om edens betydning af præster. Lars forberedes af to præster og aflægger ed 24.2.
2. Peter Gerhard Jansen, rytter i 1. Jyske Kyrasserreg. VOLD, INSUBORDINATION Slagelse
J.pr. 1752-53, fol. 173, 27.1.1753.
Peter har i Slagelse opført sig voldeligt og bl.a. løbet efter en anden rytter med dragen pallask. Han har modsat sig arrestation. Han idømmes 10 gange spidsrod og 1 år i jern i Korsør.
7.3.1753: Kongen konfirmerer, men strafarbejdet skal ske i Citadellet. Eksekution 8.3.
- s1. J.pr. 1752-53, fol. 190, 15.2.1753: Én deserterer fra Falsterske Reg. i Helsingør, at hænges.
14.3.1753: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og 6 mdr. i slaveri og udtjening af lovet tid. Eksekutionsattest 20.3.
- s2. J.pr. 1752-53, fol. 197, 1.3.1753: 4 deserterer fra Falsterske Gew. Reg. i Helsingør, at hænges.
4.4.1753: Kongen benåder 2 til 18 gange, én til 16 og én til 12 gange spidsrod. Dertil får den ene strafarbejde på Kronborg på kongens nåde og den anden 2 år. Eksekutionsattest 30.4.
3. Carl Reichers, musketer i Falsterske Gew. Reg. ABSENTERING, TYVERI Helsingør
J.pr. 1752-53, fol. 221, 4.5.1753
Carl har stjålet småting fra sine kammerater, narret penge fra borgere og gået fra sin vagttjeneste. Han er tidligere straffet for småtyveri, falsk pas m.m. Efter 25., 38., 80. og 188. krigsart., 16 gange spidsrod og strafarbejde på kongens nåde.
30.5.1753: Kongen præciserer til 16 gange spidsrod og livstid på Kronborg. Eksekutionsattest 21.7.
4. Andreas Stamm, musketer i Falsterske Gew. Reg. DESERTATION, TYVERI Helsingør
J.pr. 1752-53, fol. 222, 4.5.1753.
Andreas har stjålet et feriepas og andre genstande fra sine kammerater og er nu for tredje gang deserteret. Efter 25. og 61. krigsart., at hænges.
30.5.1753: Kgl. res.: 24 gange spidsrod og strafarbejde på livstid på Kronborg. Eksekutionsattest 21.7.
5. Michel Funck, musketer i Falsterske Gew. Reg. DESERTATION, TYVERI Helsingør
J.pr. 1752-53, fol. 223, 4.5.1753
Michel har stjålet munderingsgenstande fra kammerater, og er brudt ind i et borgerhus gennem et vindue og har stjålet. Derefter er han deserteret men pågrebet i Korsør. Efter 25., 38. og 61. krigsart., at hænges.
30.5.1753: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og slavearbejde til han har betalt det, han har stjålet. Eksekutionsattest 21.7.
6. Friedrich Wilhelm Conradi, grenader i Falsterske Gew. Reg. FORSØGT SNIGMORD Helsingør
J.pr. 1752-53, fol. 240, 30.5.1753.
Friedrich føler sig dårligt behandlet, og vil hellere dø. Han lader sit gevær med tre knapper af træ, og da en tilfældig pige kommer ind i hans værts hus, følger han hende ud på gaden og skyder hende på nært hold i ryggen. Trods skudsår i ryggen, brystet og armhulen, overlever hun. Efter 21. krigsart. og frd. 27.1.1738, at kagstryges 9 uger i træk, radbrækkes nedefra og levende stejles.

11.7.1753: Kongen benåder til til kagstrygning med 27 slag af 9 ris, brændemærke på ryggen og livstid i jern på Kronborg. Eksekutionsattest 24.7.

7. Hans Michelsen, musketer i Falsterske Gew. Reg. DRAB I VÅDE Helsingør
J.pr. 1752-53, fol. 283, 1.8.1753

Hans er frimand og ansat i Helsingør som karl. Under et skænderi og slagsmål skubber han til en møllerknægt så denne falder og slår hovedet sådan, at han natten efter dør. Efter 22. krigsart. og DL 6-11-1 40 lod sølv i bøde eller 4 mdr. i jern på Kronborg.

6.9.1753: Kgl. konfirmation. Eksekutionsattest 18.8.1753.

8. J.pr. 1752-53, fol. 286, 1.8.1753: To deserterer fra Helsingør. De arbejder to mdr. i Sverige og pågribes da de returnerer til Sjælland for at begive sig til Slesvig, at hænges. 6.9.1753: Kongen benåder til hhv. 16 og 12 gange spidsrod.

9. J.pr. 1752-53, fol. 298, 14.8.1753: En deserterer fra Helsingør, at hænges. 22.9.1753: Kongen benåder til 6 gange spidsrod.

10. J.pr. 1752-53, fol. 350, 14.9.1753: En deserterer fra Helsingør, at hænges. 20.10.1753: Kongen benåder til 24 gange spidsrod og livstid i jern på Kronborg.

11. J.pr. 1753-55, fol. 15, 18.9.1753: 9 ryttere er siden 1747 deserteret fra 1. Jyske Kyrasserregiment i Slagelse, at deres navne slås på galgen. 28.11.1753: Kongen konfirmerer, dog må de ikke henrettes før han er hørt. 21.1.1754 attesteres at deres navne er slået på justitsen.

12. J.pr. 1753-55, fol. 23, 17.10.1753: En deserterer fra Helsingør, at hænges. 28.11.1753: Kongen benåder til 8 gange spidsrod.

13. J.pr. 1753-55, fol. 34, 2.11.1753: En musketer deserterer fra Helsingør, at hænges. 5.12.1753: Kongen benåder til 12 gange spidsrod.

1754

1. J.pr. 1753-55, fol. 53, 4.12.1753: 4 menige deserterer fra Helsingør, at hænges. 23.1.1754: Kgl. res.: En 27 slag ved kagen og livstid blandt de uærlige, én 24 gange spidsrod og arbejde på kongens nåde blandt de ærlige fanger, én 16 gange spidsrod og én 12 gange spidsrod.

R1. Peter Paulsen, musketer i Gew. Bornholmske Reg. SODOMI Rendsborg
J.pr. 1753-55, fol. 60, 23.11.1753.

Peter er som frimand ansat hvor hans mor bor ved Eiderstedt, Her ses han to gange stå med bukserne nede bag hhv. en hest og en ko. Han flygter, men pågribes og tilstår fuldbyrdet sodomi i hvert fald med koen. Efter Mosebog 3-20-15 og DL 6-13-15 at brændes levende med hesten.

Orig. relat. 1754-56, nr. 122, sag 2: Gen.aud. Schrøder refererer til de to responsa, han har fået fra de juridiske fakulteter i Halle og Göttingen (jf. sagnr. 1749:r2 og 1752:5) og refererer deres argumenter for, at kongen ikke er bundet af Moselovens straffebestemmelser. Han konkluderer, at kongen kan fælde en mildere dom end Moseloven foreskriver. Dernæst refererer han til Henrik Stampes responsum om sodomisagen fra 1751 (jf. sagnr. 1751:r2), som argumenterer for, at det er offentliggørelsen af forbrydelsen i forbindelse med den offentlige afstraffelse, som bevirker udbredelsen af sodomiforbrydelsen. Schrøder foreslår derfor, at Peter Paulsen i stokhuset i Rendsborg, 'sonder bruit', kagstryges med 27 slag og brændemærkes på ryggen og sættes til strafarbejde på livstid blandt de uærlige fanger. Koen er vist slagtet, men hesten bør skydes af en stokknægt og sænkes i havet. Dette konfirmerer kongen 13.2.1754.

Eksekutionen på Peter og hesten sker 15.3.1754.

2. Peter Jensen Kierbye, rytter i 1. Jyske Kavaleriesreg. SNIGMORD Slagelse

J.pr. 1753-55, fol. 65, 19.12.1753, kgl.res. 20.2.1754.

Orig. relat. 1754-56, rel. nr. 123, sag 1: Peter er født 13.2.1735 i Kærby, en halv mil fra Kalundborg. Han er uægte søn af en ladefoged på Birkendegård. Efter opdragelse hos bl.a. rektor Nyholm i Slagelse bliver han rytter. Da han 8.9.1753 holder vagt ved Lystager Hede, lokker han en 6-årig søn af en bonde fra Tingjellinge ud i en rugmark, hvor han med en kniv skærer halsen over på barnet. Han er ikke fuld, men finder sig uretfærdigt behandlet af officerer og truet med tæsk. (en større undersøgelse af hvervekontrakten der er ukorrekt og vist påtvunget ham). Gen.aud. Schrøder har mange siders overvejelser om mordet kan tilskrives en sygelig melankoli, men afviser dette.

Reg.retten har idømt Peter afhugning af hånd og hoved med en økse og støjling, samt at han skal udføres i dårlige klæder og uden anden pynt eller stads til retterstedet.

Schrøder afviser først at straffe efter frd. af 27.1.1738, fordi mordet ikke er sket med kongens våben. Han finder frd. af 7.2.1749 anvendelig, men at der er visse formildende omstændigheder (ungdom, ikke konfirmeret), som gør, at den foreskrevne „exasperation des zwickens mit glüenden Zangen“ kan undlades. Dog foreslår han, at det præciseres, at Peter skal udføres til retterstedet på den måde, som er foreskrevet i frd. af 7.2.1749, fordi dette syn „bey bösen Gemüthern einen besonderen, und oft grösseren Eindruck als die Strafe selbst erregt“. Dette tilslutter kongen sig. Eksekutionen sker 5.3.1754.

3. Anthon Degree, menig i Falsterske Gew. Reg. DESERTATION, TYVERI Helsingør
J.pr. 1753-55, fol. 106, 15.1.1754.

Anthon deserterer og har fulgt efter en kvinde ud af Helsingør og anmodet hende om at bedrive utugt. Da hun nægter, har han taget hendes sæk og solgt sagerne deri. Degree dømmes som røver efter 21., 61. og 76. krigsart. og DL 6-15-19 til at hænges. Tre andre soldater, der har hælet sagerne, idømmes tilbagebetaling og 1 rd. i bøde eller 48 timers krumslutning.

20.3.1754: Degree benådes til 18 gange spidsrod og livstid blandt de ærlige fanger. De tre andre idømmes at betale sagerne tilbage af deres lønninger.

4. J.pr. 1753-55, fol. 110, 23.2.1754: Én deserterer fra Helsingør og begår også liderligheder, at hænges. 20.3.1754: Kongen benåder til 18 gange spidsrod.

R2. To menige DUELLEREN København
J.pr. 1753-55, fol. 136, 30.3.1754: Regimentsretten: at henrettes. 8.5.1754 Kgl. res.: 12 og 8 gange spidsrod.

R3. TYVERI Oldenburg
J.pr. 1753-55, fol. 160, 23.4.1754. Kgl. res., at hænges.

5. Lars Johansen, rytter i 1. Jyske Kavalerireg. 3. gang HOR Slagelse
J.pr. 1753-55, fol. 166, 11.5.1754.

Lars har begået ægteskabsbrud 3 gange. At udstå kirkens disciplin, 3 års strafarbejde og forlæng- et ryttertjeneste.

29.6.1754: Kongen benåder til offentlig skrifte, 6 mdr. i jern i Korsør og at Lars betydes, at sker det igen får han om ikke dødsstraf så livstids strafarbejde.

R4. Christen Eskildsen, fange i slaveriet på Citadellet SNIGMORD København
J.pr. 1753-55, fol. 169, 21.5.1754:

Han stikker bagfra en 72-årig justitssergent ned og rammer ham i bagdelen (rectum). Det er sket af hævn, af frygt for straf og af kedsomhed til livet. Han idømmes henrettelse efter frd. af 7.2.1749. 15.7.1754: Kongen konfirmerer.

R5. Johan Carl Freyvaldt, grenader FORSØGT SNIGMORD København
J.pr. 1753-55, fol. 171, 28.5.1754

Johan er gift og har et barn i Nyborg. I Kbh. skærer han sin værtindes 9-årige datter i halsen med en kniv to gange, men hun overlever. Freywaldt påstår, at det var et uheld. Krigsretten dømmer ham efter frd. af 27.1.1738.

15.7.1754: Kongen benåder til 18 gange spidsrod og strafarbejde på livstid.

R6. Jochim Beick, musketer SNIGMORD Glückstadt
J.pr. 1753-55, fol. 195, 20.7.1754

Jochim har nogle småskænderier med to kammerater. Han går hjem og lader sit gevær, går tilbage og efter nogen samtale skyder han den ene kammerat ned bagfra. Regimentsretten dømmer ham efter frd. 27.1.1738.

13.8.1754: Kongen ændrer til henrettelse efter frd. 7.2.1749. Eksekutionsattest 30.8.1754.

Orig. relat. 1754-56, nr. 136, sag nr. 1: Schrøder finder ikke frd. af 27.1.1738 anvendelig, fordi Jochim har været i skænderi med den døde. Forordningen kræver at mordet skal være sket uden årsag. Han foreslår i stedet, at Jochim dømmes efter frd. af 7.2.1749 og lader det være op til kongen om han, fordi han har siddet i marokkansk fangenskab m.m., kan benådes for de gloende tænger. Kongen fastholder imidlertid 1749-frd. i fuld udstrækning.

6. Svend Frisch, rytter i 2. Jyske Kavalerireg. TYVERI, DESERTATION Vordingborg
J.pr. 1753-55, fol. 245, 30.8.1754

Svend har stjålet og solgt nogle hestesko og diverse munderingssager. Derefter er han deserteret fra sit kompagni i Næstved. Efter 61. og 123. krigsart., at hænges.

12.10.1754: Kgl. res.: 8 gange stigremmeløb og betale det han har stjålet af sin løn. Eksekution 21.10.1754.

R7. To musketerer DUELLERING København
J.pr. 1753-55, fol. 247, 6.9.1754, kgl.res. 26.10.1754: Regimentsretten dømmer dem til henrettelse med sværd, Kongen benåder begge til 16 gange spidsrod og den ene dertil 6 mdr. strafarbejde.

R8. DUELLERING København
J.pr. 1753-55, fol. 263, 18.9.1754: To duellerer, at henrettes med sværd. 2.11.1754: Kongen benåder begge til 18 gange spidsrod og én til et og én til et halvt års strafarbejde.

R9. To menige DUELLERING København
J.pr. 1753-55, fol. 265, 6.9.1754: Regimentsret: at henrettes med sværd. 2.11.1754: Kongen benåder begge til 18 gange spidsrod og hhv. 2 og 1,5 års strafarbejde.

7. J.pr. 1753-55, fol. 274: En musketer fra Det Kgl. Livreg. Til Fods deserterer med tre straffefanger fra Helsingør, at hænges. 2.11.1754: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og 4 mdr. strafarbejde. Eksekution 7. og 8. nov.

8. J.pr. 1753-55, fol. 300, 21.10.1754: En korporal og en musketer laver desertationskomplot men angives af en anden korporal. Afskæring af ører og livstid. 30.11.1754: Kongen benåder begge til 12 gange spidsrod og korporalen til 6 mdr. degradering. Angiveren får 30 rd. Eksekutionsattest 31.12.1754.

9. J.pr. 1753-55, fol. 308, 30.10.1754: En 18 årig rytter fra Slagelse er på ferie i København og lader sig på et værtshus – for at klare en spillegæld – hverde til rytterregimentet i Vordingborg, at hænges. 11.12.1754: Kongen benåder til 6 gange stigremmeløb. Eksekutionsattest 31.12.1754.

1755

1. J.pr. 1753-55, fol. 384, 21.3.1755: 3 musketerer deserterer fra Helsingør, at hænges. 26.4.1755: Kongen benåder alle tre til 12 gange spidsrod.

2. J.pr. 1755-56, fol. 5, 1.5.1755: En gefreiter og to menige deserterer fra Helsingør, at hænges. 16.5.1755: Kongen benåder gefreiteren til 16 gange og de to andre til 12 gange spidsrod.

R1. En premierløjtnant og en fændrik DUELLEREN Glückstadt
J.pr. 1755-56, fol. 22, 4.4.1755: De skændes, slås og duellerer. Regimentsretten dømmer begge til henrettelse efter 1741-forordningen. 10.7.1755: Kgl. res., at løjtnanten går fri og fændrikken får 6 år på Munkholm.

R2. Isidorus Eichenberger, musketer i Sj. Gew. Infanterireg. SNIGMORD København
J.pr. 1755-56, fol. 32, 13.5.1755.

Han er – mener han – ved list kommet i gæld til sit værtspar og beslutter at skyde dem. På vejen tager han en kande øl i et marketenderi ved Gammel Vartov, og da han ikke har penge at betale det med, skyder han i stedet værten der ihjel. Efter frd. 27.1.1738 pisk 9 uger i træk, radbrækkes og leventes støjles.

Orig. relat. 1754-56, nr. 160: Schröder konkluderer „Aus den Acten steht also kein Grund zur Milderung herzuleiten, obwohl es andern ist, dass gar zu schmerzhaft, und eine Zeitlang dauernde Lebensstrafen oft die Wirkung mit sich führen, dass arme Sünder in der äussersten Verzweiflung aus der Welt scheiden, und bei Verlust des Leibes das ewige Heyl der Seelen risquieren, dem durch eine unvermerkte Erhängung vorgekommen zu werden pfleget.“ Han mener desuden, at Isidorus bør udføres til retterstedet på den i frd. af 7.2.1749 bestemte måde fordi det er hans erfaring, at denne udførelsesmåde i højere grad afskrækker ligesindede gemytter.

Schröder foreslår konfirmation af regimentsretsdommen, udførelse efter frd. af 7.2.1749, og at regimentet ved en særlig ordre befales „Bey der Flechtung auf dem Rade mittelst unmerklicher Strangulierung dessen Pein verkürzt zu lassen. 10.7.1755 konfirmerer kongen dette.

Piskningen sker fra 19.7. til 9.9.1755. Den levende radbrækning den 11.9.1755.

3. J.pr. 1755-56, fol. 46, 19.6.1755: En menig deserterer fra Helsingør, at hænges. 31.7.1755: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og strafarbejde på kongens nåde. Eksekution sker 5.8 og pga. sygdom udsættes den sidste spidsrod fra 8.8. til 22.8.

R3. En rytter

DRAB Itzehoe

J.pr. 1755-56,

Orig. relat. 1754-56, nr. 162: Drabet er sket i slagsmål. Schröder henviser til de to udenlandske juridiske fakulteters tidligere responsa (jf. sagnr. 1749:r2 og 1752:5) som begrundelse for, at kongen har 'Jus Aggratiandi' (ret til formildelse), og foreslår strafarbejde på livstid. Det konfirmerer kongen.

R4. Franciscus Laurent

DUELDRAB København

J.pr. 1755-56, fol. 59, 8.7.1755, kgl.res. 27.8 og 18.9.1755: Franciscus har i duel dræbt en anden fransk soldat. Regimentsretten: At henrettes. Kongen: Først konfirmation, men så livstids strafarbejde.

Orig. relat. nr. 163, 18.8.1755: Gen.aud. Schröder: At han henrettes.

4. J.pr. 1755-56, fol. 78, 30.7.1755: En menig og en gefreiter deserterer fra Helsingør, at hænges. 10.9.1755: Kongen benåder den menige til spidsrod 16 gange over to dage og gefreiteren til 12 gange over en dag. Eksekution 16. og 17.9.

5. J.pr. 1755-56, fol. 91, 27.8.1755: To musketerer deserterer fra Helsingør, at hænges. 24.9.1755: Kongen benåder begge til 16 gange spidsrod. Eksekution 30.9 og 1.10.

6. J.pr. 1755-56, fol. 112, 13.9.1755: En gefreiter deserterer fra Helsingør, at hænges. 1.11.1755: Kongen benåder til 16 gange spidsrod og 3 mdr. strafarbejde. Eksekution 6. og 7.11.

7. Christian Haverkamp, rytter i 2. Jyske Kavalerireg. OPPOSITION, SMÅTYVERI Vordingborg
J.pr. 1755-56, fol. 117, 10.10.1755.

Christian, der er udstationeret i Køge, er taget til København og derfor idømt stigremmeløb. Under løbet slår han en rytter, fordi han mener, at denne har pisket ham for hårdt, og efter løbet udstøder han „nu könst ihr mir allzusammen in Maars lecken“. Desuden har han stjålet småting fra sine kammerater. Efter 25. krigsart. og DL 6-17-10 og 11 samt 6-21-4, 12 gange stigremmeløb og 6 mdr. strafarbejde. 15.11.1755: Kongen ændrer straffen til intet stigremmeløb og 9 mdr. strafarbejde.

8. Abraham Mazar, menig i Kgl. Livreg. Til Fods

DESERTERING, TYVERI Helsingør

J.pr. 1755-56, fol. 127, 15.10.1755

Abraham er halvvejs deserteret og har desuden solgt sin frakke m.m. Efter 25., 61. og 123. krigsart., at hænges.

15.11.1755: Kongen benåder til 16 gange spidsrod. Eksekution 19. og 20.12.

1756

R1. Philip Droin

DUELD DRAB København

J.pr. 1755-56, fol. 158, 11.11.1755, Kgl.res. 7.2.1756: Philip har i duel dræbt en anden fransk soldat. Regimentsretten: At henrettes. Kongen: Livstid.

Orig. relat. nr. 172, 29.12.1755: Gen.aud. Schröder indstiller til henrettelse.

Kofod Ancher: Svar paa nogle Spørgsmaale (1779) s. 142-48: Det Juridiske Fakultet indstiller til livstid.

1. J.pr. 1755-56, fol. 187, 6.12.1755: En deserterer fra Helsingør og sælger dele af sin mundering. Det er sket flere gange før. At hænges. 7.2.1756: Kongen benåder til 18 gange spidsrod og livstid blandt ærlige fanger. Eksekution 12., 13. og 14.2.

2. Christopher Krukow, ryttere i 2. Jyske Kavalerireg VOLD MOD UNDEROFFICER Vordingborg
Thomas Madsen

J.pr. 1755-56, fol. 213 og 214, 31.1.1756.

Christopher og Thomas har begge i to forskellige sager slået en underofficer, da denne slog dem. Efter 11. krigsart. m.fl., 12 gang stigremmeløb og 1/2 års strafarbejde.

13.3.1756: Kongen konfirmerer Christophers straf og mindsker Thomas' til 8 gange og en måned. Eksekution 22.3. til Citadellet 26.3.

3. J.pr. 1755-56, fol. 222, 12.2.1756: En musketer deserterer med 3 straffefanger fra Helsingør, at hænges. 25.3.1756: Kongen benåder til livstid blandt de ærlige fanger.

4. J.pr. 1755-56, fol. 227, 9.2.1756: En musketer deserterer fra Helsingør i drukkenskab, at hænges. 25.3.1756: Kongen benåder til 12 gange spidsrod. Eksekution 4 løb 30.3 og pga. sygdom først de sidste 8 den 5.4.

5. J.pr. 1755-56, fol. 229, 9.2.1756: 3 deserterer fra Helsingør, afskæring af ører og livstid. 25.3.1756: Kongen benåder til hhv. 12, 8 og 6 gange spidsrod. Eksekution 30.3.

6. Jacob Ackermann, gefreiter i Kgl. Livreg. Til Fods

TYVERI, DESERTERING Helsingør

J.pr. 1755-56, fol. 243, 15.3.1756.

Jacob har stjålet en messingdåse (værdi 1 rd.) fra et værtshus. Af frygt for straf er han deserteret. At hænges.

28.4.1756: Kongen benåder til 18 gange spidsrod og 3 års strafarbejde på Kronborg. Eksekutionen er berammet til 1.5., men inden da har Jacob begået selvmord. Han har skåret sig i maven, således at han den 5.5. er død. Nu begravnes han af natmanden.

7. J.pr. 1755-56, fol. 247, 15.3.1756: En deserterer fra Helsingør, at hænges. 28.4.1756: Kongen benåder til 8 gange spidsrod. Eksekution 1.5.

8. Niels Jensen, korporal i 2. Jyske Kavalerireg.

LEJERMÅL 4. gang Vordingborg

J.pr. 1755-56, fol. 264, 7.5.1756.

Niels har 4. gang begået lejermål (3 sidste gange med samme pige) og er tiltalt for de 3 forrige gange. 3. gang slap han for straf mod at gifte sig, men har ikke gjort det. Nu offentlig skrifte, 12 dage lænket på vand og brød og 3 år i jern.

30.6.1756: Kongen benåder til offentlig skrifte og et år i jern.

R2. Andreas Himler, musketer

DRAB København

J.pr. 1755-56, fol. 271, 27.4.1756. Han ligger på 6. år i med en anden musketers kone. Under et skænderi stikker han hende med sin sabel, så hun dør. Regimentsretten: Efter frd. 7.2.1749, gloende tænger, håndafhug, stejles.

14.7.1756: Kongen benåder til for de gloende tænger, håndafhugget og stejlingen. Dermed udføres til retterstedet efter frd.s ordlyd, halshugning og hoved på stage.

28.7.1756 (fol. 409) skriver overkrigssekretær Ahlefeldt, at kongen har benådet Himler for udførselen på rakkerkærren. Eksekution 29.7.1756.

9. J.pr. 1755-56, fol. 312 og 313, 13.7.1756: To deserterer (to sager) fra Kronprinsens Reg. i Helsingør, at hænges. 8.9.1756: Kongen benåder til 12 og 8 gange spidsrod. Eksekutionsattest 21.9.

R3. Johann Christian Næber, sergent FORSØGT SNIGMORD Rendsborg
J.pr. 1755-56, fol. 318, 2.8.1756

Regimentsretten: Henrettes efter frd. af 27.1.1738. Kongen livstid.

10. J.pr. 1755-56, fol. 319, 21.7.1756. Fændrik Carl Leopold von Reichenow er deserteret fra Det Sjæll. Nationalinfanterireg. i Ringsted. At „som en Meeneder og Infam hans Navn bør slaaes paa Galgen“. 15.9.1756: Kongen konfirmerer, dog skal sagen forelægges kongen, hvis han pågribes.

11. J.pr. 1755-56, fol. 373, 13.9.1756: Fem franske grenaderer deserterer fra Helsingør, én øreafskæring, fire at hænges. 13.10.1756: Kongen benåder to til 18 gange spidsrod og 3 års strafarbejde, én til 12 og to til 8 gange spidsrod. Eksekutionsattest 2.11.1756.

12. Franciscus Wunderlich, Friedrich Russ, Johan Berger, menige i Kronpr. Reg. TYVERI Helsingør
J.pr. 1755-56, fol. 401, 29.10.1756.

De tre har drukket og så besluttet at stjæle et svin uden for byen for at få et festmåltid. Da de ikke kunne finde et svin, slagtede de i stedet en ko. Efter 25. krigsart. og frd. 4.3.1690, at hænges.

25.11.1756: Kongen benåder Wunderlich og Berger til 24 gange spidsrod og livstids strafarbejde og Russ til 18 gange spidsrod og et års strafarbejde. Eksekutionsattest 28.12.1756.

13. J.pr. 1755-56, fol. 406, 28.10.1756: 4 laver desertationskomplot i Helsingør, afskæring af ører og livstid. 25.11.1756: Kongen benåder to til 18 og to til 12 gange spidsrod. Dertil de to første til hhv. 2 og 1 års strafarbejde. Eksekutionsattest 28.12.1756.

14. Hans Holmberg, rytter i 2. Jyske Kavalierereg. TYVERI Vordingborg
J.pr. 1756-58, fol. 2, 30.9.1756.

Hans er frimand i København og bestjæler ved indbrud sin vært for over 200 rd. Ved pågribelsen får værten de fleste penge tilbage. Efter 61. og 25. krigsart og DL 6-17-36, at hænges.

8.12.1756: Kongen benåder til 16 gange stigremmeløb og livstid på Citadellet blandt de ærlige fanger. Eksekution 3. og 4.1.1757.

Bilag C

Udtalelser om straffesager fra Det Teologiske Fakultet og Konsistorium ved Københavns Universitet 1683-1768

Forklaring

Fortegnelsen bygger på en gennemgang af Det Teologiske Fakultets kopibøger 1683-1768 samt Konsistoriums kopibog 1712-27.

tal-sager: der er betegnet med et tal (f.eks. 1692:1), er sager fra Det Teologiske Fakultets kopibøger.

bogstav-sager: der er betegnet med et bogstav (f.eks. 1722:a) er sager fra Konsistoriums kopibøger.

Angivelse af sted længst til højre i første linie bygger på omtaler i Fakultetets udtalelser. Disse er sjældent ret præcise. En stor del har kun kunnet henføres til Norge generelt og til krigsretten.

I sagsomtalen er det tilstræbt, hvor oplysningerne har været til stede, kort at beskrive:

- forbrydelsen og de i retterne afsagte domme.
- Fakultetets motivering og domsforslag.
- den endelige kongelige dom på grundlag af Fakultetets indstilling, hvis den har kunnet findes.

Hertil er individuelle oplysninger af interesse for undersøgelsens forskellige problemstillinger medtaget.

Forkortelser

Fynske-smål. tegn.: Rigsarkivet, Danske Kancelli, fynske og smålandske tegnelser 1683-1768.

Jyske tegn.: Rigsarkivet, Danske Kancelli, jyske tegnelser 1683-1768.

Konsistorium, kopibog 1712-27: Rigsarkivet, Københavns Universitet, Konsistorium, kopibog 1712-27

Norske tegn.: Rigsarkivet, Danske Kancelli, norske tegnelser 1683-1768

Resol. på domme: Rigsarkivet, Danske Kancelli, Resolutioner skrevne på supplicationer domme m.m. 1700-46

Sjæll. tegn.: Rigsarkivet, Danske Kancelli, sjællandske tegnelser 1683-1768.

Teol. Fak., kopibog: Rigsarkivet, Københavns Universitet, Det Teologiske Fakultet, kopibøger 1683-98. 1699-1717, 1717-33, 1733-45, 1745-52 og 1752-77.

1683 Ingen sager

1684 Ingen sager

1685 Ingen sager

1686 Ingen sager

1687

1. 2 soldater GUDSBESPOTTELSE (TROLDDOM) København
Teol. Fak., kopibog s. 77, 10.2.1687

2 soldater har i den tyske kirke i Kbh. misbrugt, bespottet og vanæret alterets sakramente. Det anbefales, at DL 6-1-7 og 8 anvendes andre til eksempel for den udøvende soldat, mens den, der har forledt ham dertil foreslås tortureret for at han skal fortælle om han har forledt andre.

1688 Ingen sager

1689 Ingen sager

1690

1. Korporal Caspar Strabborn FORSKRIVELSE TIL DJÆVELEN København
Teol. Fak., kopibog s. 113, 15.3.1690

Han har skrevet en obligation til Djævelen. Han har været meget bodfærdig, da han blev pågrebet. Det anbefales „efter lige Eksempler, saavel i Fædernes Tider, paa andre Steder og hos os for faa Aar siden“, at han slipper med at afbede sin store forargelse offentligt i den tyske St. Petri Kirke.

1691 Ingen sager

1692

1. Berent Davidsøn og hans kones halvsøster Kirsten Arensdatter HOR (BLODSKAM) Norge
Teol. Fak., kopibog s. 150, 26.1.1692.

De er ved Nordmør lagting efter DL 6-13-14 dømt at miste deres liv for begået lejemål/hor med hinanden. Fakultetet argumenterer, at alene hor er „Capital“ og fortjener livsstraf efter Mosebog 3-20-10 og 5-22-22, men dertil har de beblandet sig i et af de forbudne led, selv om det ikke er helt tydeligt efter Mosebog 3-18-12 og -14. Da de imidlertid har været vankundige om deres lovbrud anbefales, at de mister deres hud og forvises landet.

Norske tegn. 1692-99, fol. 16, 27.2.1692: Kongen benåder ham til Finmarken på livstid, hun at forvises stiftet.

2. Margrethe Pedersdatter GUDBESPOTTELSE (MISBRUG AF ALTERBRØD) Kronborg amt
Teol. Fak., kopibog s. 151, 26.1.1692

Hun har taget indviet alterbrød ud af munden og med hjem fra kirken. Hjemme har hun fastet og vædet brødet med sit fastende spyt og lagt det på sine øjne for at kurere dem. Herredsfogden har dømt hende fra livet. Landstinget beder kongen udvirke Fakultetets responsum. Fakultetet foreslår, at hun sættes i gabestok nogen tid og derefter forvises landet „Særdeles efterdij, endskiønt hende ingen Trolddom eller onde Konster ef offuerbeviist, hun dog derfor er i stor Mistanke hos den menige Allmue, som sig derofuer i højeste Maader scandaliserer, og bære stor Frygt for hende“.

3. Gundilde Ifuersdatter, Daniel Olufsen FØDSEL I DØLGSMÅL, HOR, BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 158, 22.2.1692

I Bergenhus amt har Gundilde i to år bedrevet hor med Daniel, der er gift og er hendes kødelige

mosters mand. Med ham har hun avlet et barn som er født i dølgsmål og dødt. Barnet kan godt være dødt ved fødselen. Fakultetet finder at begge har begået grove forseelser, som efter Guds egen lov anses med livsstraf, nemlig her efter Mosebog 3-20-10 og 5-22-22, og blodskam efter Mosebog 3-18-12, -13 og -14 og 3-20-19 og -20. Fakultetet kan derfor ikke tilråde kongen „imod Guds egen udtræckelige Lov med sin høye kongelige Magt at dispensere“, men indstiller at de begge straffes efter såvel Guds som kongens lov „paa det saaledis det Onde maatte udrødis af E.M. Folch andre til Exempel och Afsky“

Norske tegn. 1692-99, fol 35-36, 28.5.1692: At sagen nu skal indstævnes for Overhofretten.

1693

1. Oluf Hansen

BIGAMI Norge

Teol. Fak., kopibog s. 216, 5.4.1693

Oluf har begået bigami. Fakultetet finder at han har begået såvel her efter Mosebog 3-20-10 og 5-22-22 som bigami efter Mathæus 19-9, 1. Korinth. 7-4 og -5 og Mosebog 3-18-18. De mener derfor, at han bør straffes efter kongens lov, som her bygger direkte på Guds lov. Vil kongen alligevel benåde ham med livet, foreslår de livstidsstrafarbejde, samt at han først forkyndes benådningen på retterpladsen. Norske tegn. 1692-99, 15.7.1693: Kongen benåder til 3 års arbejde i jern på Aggershus slot.

2. Rasmus Hanssøn

HOR Lolland

Teol. Fak., kopibog s. 237, 28.4.1693.

Rasmus har begået horeri i sit ægteskab tre gange. Fakultetet, at alene for et horeri bør han henrettes efter Mosebog 3-20-10 og 5-22-22 og Mathæus 19-9. Han har gjort det tre gange med to forskellige. Den ene er en tjenestepige, som han har avlet to børn med mens hun tjente hos ham i 4 år. Fakultetet kan derfor ikke anbefale andet „end Bloddømmens Execution offuer denne grofue Misdæder at fortfare, paa dett saaledis dette Onde maatte udryddis af eders Maytt.s Folch andre til Exempel og Afsky og fornemmelig eders kongl. Mayt.s Samvittighed til Befrielse“.

Fynske-smål. tegn. 1687-99, fol. (226 og) 231, 18.11.1693 (samt sagnr 1693/24): Landstinget landsforviser Rasmus, da han ikke er dømt for de forrige horsager. Efter at Fakultetet har udtalt sig konfirmerer Højesteret landstingsdommen.

3. Lisbeth Hansdatter

BLODSKAM, LEJERMÅL Norge

Teol. Fak., kopibog s. 248, 29.6.1693

Hun har i lejermål avlet et barn med sin mors afdøde halvsøsters mand og er af sorenskriveren dødsdømt. Efter Mosebog 3-18-9 og -14 og 3-20-20 bør hun miste livet, men hun har ikke troet, at det var et forbudent led. Derfor anbefales, at hun benådes på livet, men står offentlig skrifte og får livstid i Børnehuset eller anden høj vilkårlig straf.

4. Karen Pouffuelsdatter

BLODSKAM Gisselfeld birk

Teol. Fak., kopibog s. 256, 21.7.1693

Karen har bekendt blodskam med sin stedfar. Hun er ved birketing og landsting efter DL 6-13-14 dømt til halshugning med sværd og opbrænding. Fakultetet, da hun kun var 16, ikke vidste at det var blodskam og siger, at hun blev tvunget, anbefales, at hun benådes på livet, men at hun først får det at vide på retterstedet „dog icke at komme i Bødelens eller hands Folckis Hænder“, i stedet skal hun hudflettes tre gange i Børnehuset og i Spindehuset på livstid.

Sjæll. tegn. 1693-95, fol. 144, 6.10.1693: Kongen følger Fakultetet – også i den særlige bekendtgørelsesmåde.

1694

1. Gudrun Erichsdatter

BLODSKAM Island

Teol. Fak., kopibog s. 307, juni 1694

Hun er fradømt livet for blodskam med sin stedfar. Hun påberåber sig voldtægt. Derfor anbefales, at hun får en mildere straf.

Norske tegn. 1692-99, 23.6.1694: Kgl. res.: Hudstrygning og forvisning fra sognet, hvor synden er begået.

2. Dorthe Michelsdatter BLODSKAM Nordland, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 318, 30.6.1694

Dorthe har begået blodskam med sin mors stedfar. Det forbyder Mosebog 3-18-8, og der er dødsstraf efter 3-20-11. Da der intet er til befrielse, som f.eks. vold, så kan Fakultetet ikke anbefale kongen at skåne kvindens liv.

DK, Resolutionsbog for Norge 1675-98, fol. 59 og 61, 31.7.1694: Fiat Justitia.

3. 1. Mogens Erichsen Torem og Magdelie Jonsdatter BLODSKAM Norge
2. Mogens Aamundsen Foose og Birthe Andersdatter
Teol. Fak., kopibog s. 337, oktober 1694.

To blodskamssager: Den første vil Fakultetet ikke udtale sig om fordi, kongen allerede har benådet manden, og manden er i sådanne sager i almindelighed den mest skyldige. I den anden sag er en mands kone død og han har så begået lejemål med hustruens søster. Det er forbudt efter Mosebog 3-18-16 og 3-20-21, men der er ikke eksplicit dødsstraf. Derfor kan han benådes på livet. „Dog saasom Gud truer med adskillige Plager for saadanne Synders Skyld, da at ikke eders kongl. Mayt.s Lande skulde dermed blive besmittede, og blive skyldige i de Synder for hvilke Hedningene ogsaa bleve udspyede og udjagede af deres Lande“ så bør de have anden hård straf, som hudstrygelse og forvisning, men i hvert fald adskilles så de ikke begår synden igen.

Norske tegn. 1692-99, fol. 188, 10.10.1694: Kongen benåder Birthe og Magdelie til livstid i Findmarken og Mogens Aamundsen til livstids stratarbejde i Bergenhus fæstning. Mogens Erichsen er allerede benådet.

1695

1. Hans Jacob Grösser, hattemager BIGAMI Odense
Teol. Fak., kopibog s. 347, januar 1695.

Hans har for 17 år siden som soldat giftet sig i Tyskland og nu gjort det igen i Odense. Fakultetet foreslår først, at kongen rådspørger de, som dømmer matrimonialsager på Fyn. Kongen befaler dem imidlertid at rådgive ham. Herefter udtaler Fakultetet, at fordi Hans Jacob troede, at den første kone var død, da han giftede sig anden gang, kan kongen godt dispensere for dødsstraffen.

Teol. Fak., kopibog s. 374: 20.4.1695: Sagen har nu været for byretten, som har dømt ham til døden. Dette bifalder Fakultetet.

DK, Konc. og indlæg til smålandske og fynske tegnelser 1695/20: Et flertal i Kancelliet indstiller til benådning, og 2.7.1695 idømmer kongen ham offentlig skrifte og landsforvisning (flertals- og mindretalsindstillinger i Kancelliet er i sagen).

1696 Ingen sager

1697

1. Ole Jensen i Staunholt BLODSKAM Nordsjælland
Teol. Fak., kopibog s. 674, 23.10.1697.

En 70-årig fortæller, at han uafvidende har begået lejemål med sin stedfars tidligere kone. Sagen har ikke været for retten. Fakultetet finder, at det ikke er egentlig blodskam, men værre end alm. lejemål. De foreslår offentlig skrifte og forvisning fra sognet.

2. Ole Jensen HOR, BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 679, 15.11.1697.

Ole har begået lejemål med sin hustrus halvsøsters datter. Sorenskriveren har dømt ham fra livet.

Der er tale om blodskam, hvorfor Guds lov ikke udtrykkelig sætter dødsstraf, men da det er kombineret med hor anbefaler Fakultetet dødsstraf.

1698

3. Christian Randahl, landkaptajn fra Holbæk BIGAMI København
Teol. Fak., kopibog s. 684, 4.1.1698

Han har i 1690, skønt allerede gift, ladet sig vie til en skøge i Kbh. Han siger, det skete i drukken-skab. Så døde konen, skøgen flygtede og han sattes i fængsel og tiltaltes for bigami. Men han flygtede fra fængslet. Nu skriver han til kongen fra Landskrona og beder om nåde. Fakultetet kan ikke anbefale, at han benådes, så han igen kan leve i Danmark.

2. Berthe Andersdatter af Nummedal BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 701, 12.12.1698.

Berthe har begået blodskam med sin rette stedfar. Stedfaren, der er dødsdømt, har påtaget sig skylden for det. Fakultetet anbefaler, at kvinden føres til retterstedet med stedfaren og der benådes med hudstrygning og landsforvisning.

Norske tegn. 1692-99, 24.12.1698: Kongen bestemmer, at Berthe først på retterstedet efter oplæsning af dommen skal oplyses om kongens benådning, som er til offentlig hudstrygning og forvisning af landet.

1699

1. Peder Mortensen, soldat MORD Finmarken, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 33, 14.10.1699.

Peder har ihjelskudt en finne. Krigsretten har dømt ham efter DL 6-6-1, at halshugges. Men audиторerne og kongen ønsker straffen formildet. Fakultetet overvejer 5 formildende omstændigheder – ingen bibelhenvisninger – bl.a. at det var i et vist selvforsvar. Det mener nok at dette mord både efter Guds lov og efter samvittigheden kan betragtes som andet end et forsætligt mord, og indstiller således sagen til kongens forgodtbefindende.

Krigskanc. (landetaten), Registre til kgl. resol. og ekspeditioner, Justitsbøger (vedr. Norge) 1698-1707, kgl. res. 4.11.1699: Peder Mortensen benådes på livet, men skal lide på kroppen. Hvordan skal feltmarskal Wedel bestemme.

1700

1. Anders Pedersen, bådsmand VOLDTÆGT MOD 7-ÅRIG Århus
Teol. Fak., kopibog s. 52, januar 1700.

Anders har bedrevet en meget forargelig og utugtig gerning mod et 7-årigt pigebarn. Efter DL 6-13-18 er han dømt fra livet. Kongen spørger om han med god samvittighed kan benåde ham på livet. Fakultetet kan ikke finde noget i Guds lov herimod og siger derfor, at det er i kongens egen magt at benåde. Dog mener de, at hvis han benådes på livet må han anses med en meget stor straf på kroppen for en så afskyelig handling.

2. Olle Olsen Siørkirkeflaa, soldat DRAB Norge
Teol. Fak., kopibog s. 98, 3.11.1700.

Olle er dømt fra livet for slagsmålsdrab på en anden soldat. Et flertal i Fakultetet (H. Wandal, H.G. Masius og H. Bartholin) overvejer momenterne og finder, at det er et drab i våde og at han ikke bør idømmes livsstraf efter Guds egen lov, Mosebog 4-35-25 og Josuabog 20-6. Dog kan han idømmes anden straf for hans drukkenskab og opsætsighed. Professor D. Bornemann afgiver dissens. Med henvisning til Mosebog 2-21-28 og -29 og 5-22-8 finder han, at soldaten ved forsætlig uagtsomhed har været skyld i drabet.

Krigskanc. (landetaten), Registre til kgl. resol. og ekspeditioner, justitsbøger (vedr. Norge) 1698-1707, kgl. res. nr. 51, 4.12.1700: Kongen benåder Olle på livet. I stedet strafarbejde i jern i Trondhjem fæstning.

1701

1. Peder Knudsen og Birgitte Knudsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 120, 19.4.1701

De er fuldsøskende og har begået blodskam. De er mindreårige (15 og 14 år). De har avlet et barn. Lagmanden har dødsdømt dem. Fakultetet finder godt at de kan benådes på livet pga. deres ungdom og fordi Guds lov bestemmer at de skal udryddes af folket, men ikke nødvendigvis henrettes. Derfor foreslår de, at de hudstryges og får livstids arbejdsstraf.

2. Anders Hansen DRAB Norge
Teol. Fak., kopibog s. 135, 16.6.1701

Han er ved lagtinget dødsdømt for med et næveslag at have slået en anden ihjel. Fakultetet finder, at det var slaget der dræbte den anden, og at det var givet i vrede. Derfor bør han dø efter Mosebog 5-35-2. Resol. på domme 1700-02, fol. 303, 2.9.1701: Kongen benåder med den grund, at det ikke af akterne nøjagtigt bevises, at ørefignen har forårsaget døden. I stedet skal han arbejde i nærmeste fæstning i 6 måneder.

3. Samson Larsen BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 137, 22.7.1701.

Han har avlet et barn med sin kones fuldsøster og er af krigsretten i dødsdømt. Mosebog 3-37-16 og 3-20-21 lægger ikke klart dødsstraf herpå. Fakultetet finder dog at kombinationen af blodskam og hor er så slem, at han til skræk og afsky bør have en anden eksemplarisk høj og alvorlig straf. Krigskanc. (landetaten), Registre til kgl. resol. og ekspeditioner, Justitsbøger (vedr. Norge) 1698-1707, kgl. res. 3.9.1701: Han benådes på livet, men skal i 2 år lækkes til „hiulbøren“ i Bergen fæstning.

4. Samuel Herman, korporal i Øster Sjæll. Nationalreg. BIGAMI Sjælland
Teol. Fak., kopibog s. 145, 8.11.1701.

Han har to koner. Tamperretten har dømt ham fra begge. Hans major beder ham fri for anden straf. Fakultetet siger, at han under visse omstændigheder kan undgå dødsstraf, men under alle omstændigheder bør på Bremerholm sin livstid. De henviser til Matthæus 19-9, 1. korinterbrev 7-2 -3 -4 og Malakias' bog 2-14 -15.

1702

1. Inger Hansdatter BLODSKAM Finmarken, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 154, 7.1.1702

Inger har begået blodskam med sin kødelige far. Lagmanden begrundet en benådningsansøgning med at hun kun var 16, at hun var vankundig, og at hun ikke kunne modstå sin fars trussel, vold og magt. Fakultetet afviser disse undskyldninger. Dødsdommen bør stå ved magt, jf. Mosebog 3-18-7 og 3-20-14. Norske tegn. 1699-1703, fol. 338, 28.1.1702: Kongen konfirmerer dødsdommen, men forinden skal hun undervises af præsten i hendes saligheds sag. Hendes far har ombragt sig selv i arresten.

2. Joen Elofsen BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 171, august 1702.

Joan har først begået lejemål med en ægtekvind og er så af hende overtalt til at gifte sig med hendes halvsøster. Han er af en sorenskriver i Bergenhus Amt dødsdømt. Hans gerning er imod Mosebog 3-18-16, -18, men der er ikke dødsstraf derfor i Guds lov. Fakultetet foreslår efter omstændighederne et par år i bjergværkerne.

Norske tegn. 1699-1703, 7.10.1702: Joen benådes til et år at arbejde i bjergværkerne.

3. Friedrich Haddeler, kaptajn DRAB (DUEL) Auxiliærtropperne i Italien
Teol. Fak., kopibog s. 173, august 1702.

Han har i en duel dødeligt såret modparten. Der henvises til Mosebog 1-9-6. Der er hverken tale om våde eller nødværge, som undskyldes i Mosebog 4-35. Desuden er dueller meget forkert. Derfor bør dødsdommen stå ved magt.

4. Laurids Sørensen, matros DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 189, 1.12.1702.

Han har søgt at skille to duellerende soldater og her dræbt den ene. Krigsretten har dødsdømt ham. Fakultetet henfører det til enten våde eller nødværge og henviser til Mosebog 2-21-13, 4-35-22 og 5-19-4 -5.

1703

1. Karen Ballast FØDSEL I DØLGSMÅL Ryefølche (?) Norge
Teol. Fak., kopibog s. 225, juni 1703.

Hun har født i dølgsmål og barnet er nogle dage efter fundet i en kiste. Fakultetet anfører, at der ikke står noget herom i Guds lov, men de finder dødsstraffen i kongens lov vel grundet „for at forekomme ald Fare, som saadant et ungt Creature i Fødselen, hvor der er ingen hosværende Hielp og Middel, lettigen kunde hendis“. Skulle kongen alligevel ønske at benåde hende på livet fordi hun skjulte fødselen af frygt for at miste sin tjeneste, anbefaler de i det mindste en kagstraf.

2. Marthe Johansdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 226, juni 1703.

Hun har avlet et barn med sin halvsøsters mand og er dødsdømt af sorenskriveren. Der sættes ikke dødsstraf herfor i Mosebog 3-18-16 eller andetsteds. Kongen kan derfor benåde hende hvis han ønsker det. Fakultetet foreslår da kagstraf eller vand og brød nogen tid.

Resol. på domme 1703-04, fol. 205, 6.10.1703: Kongen benåder til fængsel på vand og brød i en måned og forvisning fra stiftet.

3. Ole Olsen og Eli Povelsdatter BLODSKAM Finmarken, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 228, 6.11.1703.

Ole er gift og har avlet et barn med Eli, der er hans kødelige og fulde søsterdatter. De er begge dømt fra deres liv. Begge har med blodskam forset sig mod Mosebog 3-18-12 -13 -14 og 3-20-19, men det er der ikke dødsstraf for i Guds lov. Kvinden kan derfor benådes, idet hun efter undervisning i sin synd bør kagstryges og sættes i Spindehuset. Ole Olsen har imidlertid også horet, og Fakultetet er foruroliget over den megen hor, som vanhelliger ægteskabet: den pagt han har gjort med sin hustru, med Gud og med den kristne menighed. Skulle kongen ønske at benåde ham på livet bør han sættes til strengt arbejde på Bremerholm.

Resol. på domme 1703-04, fol. 299, 15.12.1703: Kgl. benådning han til Bremerholm hun til Børnehuset, begge på livstid.

1704

1. Musketer Jacob Wiremann, DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 233, 25.2.1704

Fakultetet afviser at give råd, da kun dommen og ikke akterne er fremsendt.

2. Anne Jørgensdatter FOSTERFORDRIVELSE Ålborg
Teol. Fak., kopibog s. 242, 18.3.1704

Hun har forsøgt at fordrive sit foster, men årsagen til den endelige misbyrd synes at være en forskrækkelse, hun har fået. Hvis kongen vil benåde hende på livet, anbefales kagstrygning og forvisning fra byen.

- 3. Thorgrim Kiddelsen og steddatteren Karen Pedersdatter** BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 260, 23.5.1704
Ingen undskyldningsovervejelser, men efter Mosebog 3-18-8 og -24, 3-20-11 og -14 og „paa det Landet shall ey besmittes og udspye sit Folch“ Mosebog 3-18-28: Begge at henrettes.
- 4. Erlinder Gislason** DRAB Island
Teol. Fak., kopibog s. 260, 23.5.1704
Han er 15 og har slået en ældre person i hovedet med et stykke træ. Fakultetet afviser ungdom m.v. og anbefaler konfirmation af Landstingets dødsdom.
- 5. Christoffer Lauridsen** BIGAMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 262, 23.6.1704
Han er dødsdømt af lagmanden og sorenskriveren. Efter Mosebog 3-20-30 og 5-22-22 bør dommen stå ved magt.
- 6. Ellen Pedersdatter** FØDSEL I DØLGSMÅL Falster
Teol. Fak., kopibog s. 264 23.6.1704
Hun har flere gange over for sin madmor nægtet at lave til barsel, ja, endda samme nat som hun fødte. Barnet viste tegn på vold. Fakultetet „at hun for sligt grummelige Medhandling med sit eget Lifves Foster, hvor udi hun end og har beteet sig langt værre end de umælende Creatuer andre slig ubarmhertige og uchristelige lætfærdige Qvindfolck till Skræk og Afskye“ anbefaler konfirmation af dødsdom. Fynske-smål. tegn. 1699-1707, fol. 310, 21.2.1705: At stiftamtmand Ulrich Lützov skal sørge for, at Højesterets dom eksekveres.
- 7. Hans Hieronimii, officer** DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 277 12.9.1704
Han har i Odense i en bogbinders hus slået bogbinderen ihjel med sin kårde. Fakultetet anbefaler at dødsstraffen eksekveres: „at icke det uskyldige Blod skulle raabe om Hefn til Himelen og at eders Kongl. Maytt.s Undersaatter kunde nyde Huusfred for saadane uchristelige Mennisker“.
- 8. Ole Olsen og søsterdatter Eli Povelsdatter** BLODSKAM Finmarken, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 280, 30.9.1704
(Fak. antager, at det er samme sag som 1703:3, men for en sikkerheds skyld behandler de sagen igen) Begge benådning for dødsstraf, hun piskes og fiskelejerne, han livstid på Bremerholm.
- 9. Stedfar og steddatter** BLODSKAM Holsten
Teol. Fak., kopibog s. 290, 11.12.1704
Rådgivning af grevinden af Samsø om en stedfars og steddatters blodskam på hendes gods Rixdorf i Holsten. Sagen er ikke rejst. Deres anbefaling er at begge henrettes, da hun intet bevisligt kan anføre til sin undskyldning. Men sagen bør dog dømmes efter tysk lov.
- 10. Grenader Jacob Mogensen,** DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 293, 19.12.1704
Det er en duel uden undskyldende omstændigheder. Derfor bør dødsdommen stå ved magt.

1705

- 1. Oberst-vagtmester Hieronimus de la Mare** DRAB Itzehoe
Teol. Fak., kopibog s. 309 og 318, 23.3.1705 og 12.12.1705
Det er sket for 4 år siden, hvor han var kaptajn ved dragonerne. Hieronimus har med sin kårde såret en borger og grovsmed i Itzehoe, så denne er død deraf 6 dage efter. Hieronimus er nu gået i fremmed krigstjeneste, og det er hans far, oberstløjtnant Kay de la Mare, der ønsker ham benådet. Et flertal tilråder pardon, men dissenser fra Bornemand og Bartholin. Bornemand frygter, at hvis kongen ved en „Pardon indkalder hannem, eller andtager hannem udi sin Tieneste, da en Mand som haver Blodskyld paa sig, kunde blifve Aarsag til mange andris Ruin og Fordervelse“.

2. Sophie Catharine Vossen

BIGAMI En krigsret i Oldenborg

Teol. Fak., kopibog s. 312, 12.11.1705

Hun har begået dobbelt bigami og desuden horet uden for ægteskaberne. Fakultetet finder intet til hendes undskyldning og indstiller til konfirmering af krigsrettens dødsdom.

1706

1. Kaptajn Daniel Henrich von Stettin

DRAB Glückstadt

Teol. Fak., kopibog s. 329, 26.7.1706

Han har tilføjet en løjtnant et dødeligt slag i et slagsmål ved et bord. Fakultetet finder ingen undskyldninger og anbefaler at eftersom Stettin på ulovlig måde har udøst en andens blod, bør også hans blod igen udøses.

2. Birgitte Jacobsdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Bergen stift

Teol. Fak., kopibog s. 337, 26.7.1706

Birgitte har benægtet først. Hun har født på marken og lagt fosteret i en hule, hvor det er fundet dødt med mærker på. Fakultetet kan ikke tilråde pardon for Birgitte, „som saa umenniskelig og unaturlig har handlet med sit eget Livs Foster og vanslægtet over de umælende Creatur“.

DK, Resol. skrevne på supplik. 1705-07, s. 426, 28.9.1706: Kongen stadfæster Overhofrettens dom (efter 6-6-7 og -8), såfremt hun ikke vil appellere.

3. Abolone Ammundsdaatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Norge

Teol. Fak., kopibog s. 337, 26.7.1706

Hun har lagt sit barn i skoven under en granrod. Der er det fundet 5 uger senere. Fakultetet fraråder pardon.

DK, Resol. skrevne på supplik. 1705-07, s. 424, 28.9.1706: Kongen stadfæster Overhofrettens dom (efter 6-6-7 og -8), såfremt hun ikke vil appellere.

4. Sidsel Søfrensdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Århus

Teol. Fak., koibog s. 337, 26.7.1706

Fakultetet udtaler sig ikke, da materiale mangler.

Jyske tegn. 1704-07, fol. 220, 2.1.1706: At sagen skal for Højesteret og Sidsel overføres til Kbh.s arrest.

5. Peder Hansen Kiemer, korporal

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 341, 24.8.1706

Fakultetet mener, at den døde uforvarende er løbet ind i Peders nyanskaffede kårde, som han var ved at passe. Han bør derfor frifindes for drab. Om han skal straffes for uforsvarlig omgang med kården er op til kongen.

6. Sigris Olsdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Drangedals præstegæld i Bradsberg

Teol. Fak., kopibog s. 343, 26.11.1706

Hun har nægtet at være gravid og født barnet i hemmelighed på sit værelse. Det har pebet efter fødselen, men fandtes blå i hoved og på den ene arm. Hun har lagt det i sin kiste og låst den. Fakultetet antager, at det måske havde kunnet reddes, hvis hun havde haft nogen til hjælp og ikke blot lagt det fra sig. „Saa og dets Henleggelse i et lukket Skrin nok som udviser hvor ubarmhertig denne Moder hafver handlet med sit eget Lifs Frugt“. Fakultetet kan ikke tilråde pardon.

DK, Resol. skrevne på supplik. 1705-07, s. 481, 24.12.1706: Kongen stadfæster sorenskriver- og lagtingsdom (efter 6-6-7 og -8), såfremt hun ikke vil appellere.

1707

1. Augustinus Giese, fodgardist

DRAB (DUEL) Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 357, 2.4.1707

Det ser ud til at have været en duel, selv om Giese nægter. Han og den dræbte er gået uden for et

hus og har sloges med kårder. Kun ét vidne. Et flertal indstiller til eksekution af dødsdom. Dissens fra Masius og Bartholin, som ikke mener, at der er formelt bevis for duel. De mener at det har været nødvendige.

2. Jacob Kiølsen, grenader, DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 374, 2.12.1707

Jacob er gået i duel for at få 6 skilling, han mener at have vundet i kortspil. Han har opsøgt medduellant, da denne udeblev fra duellen. Fakultetet finder at dødsstraffen bør eksekveres.

3. Molsahn, kornet DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 378, 2.12.1707

Han tjener i de af kongens tropper, som er i kejserlig tjeneste. For to år siden har han i Ungarn dræbt en brovogter med sin kårde. Han er retsforfulgt i Pest, hvor han er idømt 200 rhinske gylden til enken og de 6 børn. Nu har han siddet fængslet to år i Ungarn (fordi han ikke har pengene) og ansøger kongen om indgriben (kaution for pengene). Fakultetet finder ikke at det tilkommer den danske konge at være blodhævner i udlandet. Forliget er dog imod Guds lov. De mener derfor godt at kongen kan udvirke hans løsladelse og tillade hans fortsatte tjenstgørelse ved tropperne så længe de er i udlandet. Men de kan ikke tilråde „at give denne Mordere Fred i eders Maytt.s egne Lande, paa det icke eders Maytt. skulde ved en Morders Beskiærmelse tage det uskyldige udøste Blod paa sit Belte“.

1708

1. Jørgen Nordmand, fange på Holmen DRABSMEDHJÆLP Admiralitetsretten
Teol. Fak., kopibog s. 394, 13.2.1708

Underadmiralitetsretten har dødsdømt Jørgen, fordi han hindrede en anden fange i at forsøge at afværge det drab, som fangen Henrich Edinger begik på overfogden på Bremerholm. Fakultetet finder, at kongen godt kan lade ham henrette fordi han ikke har hjulpet sin foresatte øvrighed, som han skulle, og desuden tidligere er benådet for en dødsstraf. Men kongen kan også lade ham leve, hvis han kan være kongen til nogen nytte.

2. Johan Ludvig Haaber, tambour DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 411, 21.3.1708

Johan er ved prins Carls tropper ved Brügge i Flandern. Her har han gået med en anden tambour ud i en skov, hvor denne har udfordret ham til duel. Fakultetet finder, at det er en slags nødværge, hvorfor Johan ikke bør henrettes, men straffes hårdt på anden måde.

3. Laurids Hansen af Halsted DRAB Lolland
Teol. Fak., kopibog s. 432, 21.5.1708

Han har uden særlig grund slået en anden ihjel med en jernstang. Fakultetet finder, at den som udøse blod, hans blod bør igen udøses (Mosebog 1-9-6).

4. Nicolaus Wächter, musketer GUDSBESPOTTELSE Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 436

Fakultetet indstiller til benådning for dødsdommen fordi han var beskænket – dog under forudsætning af at han ikke tidligere har bespottet Gud og at han nu angreder sin synd. Fakultetet henviser til Mosebog 3-24-16.

5. Hans Jochim Vilhelm, grenader DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 439, 25.6.1708

Han har med en hammer slået hul i hjerneskinden på en snedker, så han dør 7 dage efter. Fakultetet afviser henvisninger til at snedkeren i mellemtiden har kunnet rejse sig og gå og indstiller til henrettelse efter Moselov 1-9-6, 2-21-12 og 5-35-17.

6. Cathrine Margrethe Clausdatter BIGAMI København
Teol. Fak., kopibog s. 444, 25.6.1708 (jf. sag nr. 1709:6)

Hun er gift i Malmø, men gifter sig så anden gang i København. Rådstueretten i Kbh. har dødsdømt

hende, og Fakultetet finder ingen undskyldende omstændigheder og indstiller til konfirmation. Højesteret, voteringsprotokol 1709, fol. 182, 24.7.1709: Konfirmerer dødsstraffen.

7. Ingebret Halvorsøn og Birrete Ingebretsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 448, 25.6.1708

Ingebret søger om ægteskabstilladelse efter begået lejemål. Birrete er hans afdøde morbrors enke. Fakultetet afviser ægteskab. Det er blodskam og bør straffes efter Norske Lov 6-13-14 (= DL 6-13-13) der sætter bødestraf og landsforvisning.

8. Endre Thorsøn Tjosevig og Birrete Olsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 448, 25.6.1708

Hun er hans afdøde hustrus stedatter og ansøger om ægteskabstilladelse. Det er ikke forbudt, men de bør dømmes for lejemål til offentlig skrift og bøder.

9. Claus Steding BLODSKAM Oldenburg
Teol. Fak., kopibog s. 450, 26.6.1708
Blodskam med afdød hustrus moster – landsforvisning eller pengebøde.

10. Andreas Hansen, musketer DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 455, 31.7.1708
Pga. kun ét vidne og anden usikkerhed indstilles til benådning på livet men anden hård straf.

1709

1. Karen Ediesdatter FØDSEL I DØLGSMÅL Nordlandene
Teol. Fak., kopibog s. 481, 31.1.1709

Sagen er fra 1699, og hun har siddet fængslet siden da. Hun har opført sig tåbeligt, først nægtet graviditet, så født barnet om natten på loftet, hvor flere andre tjenestefolk lå og sov og så dagen efter fortalt, at der var mælk i hendes bryster. Der er ikke tegn på vold. Fakultetet finder, at der ikke er dølgsmålsintention, når hun fødte sammen med de andre tjenestefolk. De ved ikke hvad straffen er for fødsel i løndom. De fremhæver imidlertid, at hun nu i 10 år har siddet fængslet og i daglig frygt for at skulle ende sine dage „med Skamme“. De foreslår derfor, at hun benådes til at skrive sin synd og så sættes på fri fod. Norske tegn. 16.2.1709, fol. 504: Kongen følger Fakultetets forslag til punkt og prikke.

2. Maren Blaasdatter HOR Nordlandene
Teol. Fak., kopibog s. 481, 31.1.1709

Hun har ligesom Karen Ediesdatter været i arrest i 9 år, der er formodning om tvang. Hun bør benådes og sættes på fri fod.

3. Christian Erlund DRAB (DUEL) Københavns slots borgret
Teol. Fak., kopibog s. 491, 6.3.1709

Drabet er sket i 1701. Erlund er nu postkontrollør på det danske postkontor i „vor Stad“ Hamborg. Fakultetet finder ikke noget til undskyldning for Erlund. „Saa som Manddraberen dog efter egen Bekiendelse hafver denne Blodskyld paa sig. Og sidder jo nu paa et frit og frelst Sted, baade med Lif og Brød, uden eders Kongl. Maytt.s Riger, at Blodskylden ikke ved hans Pardon og Indkaldelse skulle komme paa den kongl. Residentz Stad, eller det gandske Fæderneland, til Mærke og Last og Fortrydelse“. Bruun: Frederik Rostgaards liv og levnet (1870) s. 170-78: At Erlund benådes, og om hans videre karriere.

4. Peder Nielsen Weil, tambour DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 519, 25.7.1709

Der er ingen vidner til drabet, og Fakultetet mener derfor ikke at kunne dødsdømme ham, men må give ham i den alvidende Guds vold.

5. Bartelt Bauman, grenader DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 524, 18.9.1709

Bartelt er kommet til at skyde en 14-årig pige, da han ville forskrække hende til at vige tilbage. Fakultetet mener, det er våde. Han bør ikke henrettes, men det er op til kongen, hvordan hans uagtsomhed skal straffes.

6. Cathrine Margrethe Clausdatter BIGAMI København
Teol. Fak., kopibog s. 527 (jf. sagnr. 1708:6)

Efter højesteretsdommen anmoder kongen atter Fakultetet om en udtalelse, men får samme svar. DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1709/442: Kongen udbeder sig specielt teologiprofessor Hans Bartholins indstilling, og den tillader kongelig benådning. Herefter benåder kongen hende til Spindehuset på livstid.

7. Lars Erichsen Krone, soldat DRAB Krigsretten i Norge
Teol. Fak., kopibog s. 535, 5.11.1709

Han har slået en anden ubevæbnet soldat ihjel med en tollekniv. Fakultetet indstiller til dødsdommens eksekution.

1710

1. Peder Jørgensen Hejede DJÆVLEFORSKRIVELSE Tryggevalde amt
Teol. Fak., kopibog s. 545 og 549

Han er urtegårdsdreng på Egede Hovedgård. Fakultetet indstiller om en mild dom. DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn 1710/35: Han benådes til offentlig skrifte af sin synd og et år bundet til skubkarren på Bremerholm.

2. Oluf Joensen KIRKERØVERI Krigsretten i Norge
Teol. Fak., kopibog s. 564, ca. maj. 1710

Fakultetet indstiller til henrettelse. Der er ikke udtrykkelig dødsstraf for kirkeranere og husbrydere i Guds lov, men de henviser til Achans sag (Josuabogen kapitel 7) og til Mosebog 2-22-2 -3.

3. Niels Andersen TYVERI 3. gang Bergen
Teol. Fak., kopibog s. 590, 21.10.1710

Der er ikke krav om dødsstraf i Guds Lov og det sidste stjålne er af ringe værdi. Derfor kan han benådes på livet, men bør sættes til strafarbejde på livstid.

4. Inger Anonsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 624, 13.12.1710

Hun har begået blodskam med sin søsters mand – kagstrygning og strafarbejde.

1711

1. Sigri Andersdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 631, 17.8.1711

Blodskam med sin kødelige bror – hun er 15 og efter farens vilje har de ligget i seng sammen – sættes til strengt arbejde.

1712 Ingen sager

1713

1. Oluf Mogensen og brors hustru BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 703, 21.3.1713

Begge kan benådes på livet, men bør idømmes strengt arbejde.

2. Hans Knudsen, grenader, DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 709 og 714, 3.7.1713

Hans har med en bajonet stukket sin egen kædelige bror ihjel. Fakultetet finder ikke undskyldende omstændigheder og indstiller til eksekution af dødsdom.

3. Adolph Dyrcof, GUDSBESPOTTELSE København
Teol. Fak., kopibog s. 716 (Jf. sagnr. 1716:9)

Han bedømmes af Fakultetet til at have socinianske tanker og andre vildfarelser. Det afvises at landsforvise ham i denne tilstand. Det anbefaler placering Børnehuset i et separat værelse uden pen og papir men med Bibelen samt strengt arbejde.

4. Andreas Worm, kgl. Lakaj, DRAB København
Teol. Fak., kopibog s. 734, 17.10.1713

Hofretsdom 1712, Højesteretsdom 17.6.1713. Lakajen har i vrede draget sin kårde mod en vognmand. Denne har derefter angrebet ham med et svøbeskaft og da fået kården i livet. Fakultetet indstiller, at dødsdommen eksekveres.

5. Diderich Schmit, kyrasser, DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 736, 27.10.1713

Han har dræbt en ritmesters tjener i slagsmål. Fakultetet indstiller, at dødsdommen eksekveres.

6. Catrine Lambertsdatter, FØDSEL I DØLGSMÅL Nørrejyllands Landsting
Teol. Fak., kopibog s. 747, 5.12.1713,

Hun har erkendt at have født et levende barn i sit eget kammer, og ikke kaldt på hjælp, hvorefter det er død. Hun har derefter nægtet fødselen. Hendes behandling af det nyfødte barn kan have forårsaget døden. Derfor kan Fakultetet ikke tilråde pardon „helst fordi andre i slige onde Tider af slig en Benaadning lettelig kunde tage Andledning til lige Synder“.

Jyske tegn. 1713-17, fol 49, 2.9.1813: Moderen har bedt om, at hun begravnes i kirkegården.

Jyske tegn. 1713-17, fol. 297, 23.11.1715: Efter Teol. Fak. har Højesteret 19.12.1714 konfirmeret dødsdommen. Nu konfirmerer kongen også, men at hun i stilhed begravnes i kristen jord.

7. Johan Ernst Vittinghof, rytter, DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 756, 20.12.1713

Johan er på et værtshus blevet overfaldet af modparten. Denne har derefter næste morgen trukket Johan ud af sengen og tvunget ham til at duellere med sig. Worm og Trellund mener ikke han bør henrettes, men dog anden hård straf, fordi han ikke råbte gevalt, da han blev trukket med ud til duellen.

Teol. Fak., kopibog s. 789, sept. 1714. Bartholin og Steenbuch: argumenterer indgående, men verdsligt, for at han ikke skal benådes for dødsstraffen.

8. Gundel Ingebretsdatter, BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 758, 16.12.1713

Hun har fået et barn med Guldbrand Olsen, som tidligere har avlet et barn med hendes mor, som altså er hendes halvbror. Hun er imidlertid kommet fra moren som 4-årig og altid troet, at morens barn med Guldbrand havde samme far som hende selv. Derfor kan hun benådes til forvisning.

9. Marite Thorsdatter, FØDSEL I DØLGSMÅL Trondhjem stift
Teol. Fak., kopibog s. 759, 16.12.1713

Hun påstår, at barnet var dødfødt pga. et fald fra en hest en måned før fødselen. Det siger Fakultetet er umuligt. Hun har skjult barnet først i sengen og siden i en kiste. Det er trykket på den ene side af hovedet. Hun har været dødssyg efter fødselen og her modtaget sakramentet af præsten og i den anledning nægtet at have født. Fakultetet kan derfor ikke tilråde at benåde „denne Synderinde“ med livet.

DK, Resol. skrevne på supplik. 1711-15, s. 421, 12.1.1714: Fiat Justitia.

10. Ole Rasmussen Ougne, DRAB Stavanger

Teol. Fak., kopibog s. 762, 20.12.1713

Efter druk og skænderi har Ole trukket sin store kniv, er sprunget over bordet og har skåret Johannes Ellingsen Sirevogs mave op så armene flød. Fakultetet finder intet til undskyldning.

11. Joen Olsen Grundfiord og Marite Christoffersdatter BLODSKAM Vestfinmarken
Teol. Fak., kopibog s. 763

Hun er hans kones fuldsøster. De kan benådes på livet, men forslag om Bremerholm og Børnehus.

1714

1. Kyrasserne Michel Henrick, Philip Joseph og DRAB, TYVERI København (?)
Hans Ulrick og dennes hustru
Teol. Fak., kopibog s. 765, 3.1.1714.

De tre soldater er mistænkt for tyveri hos Lars Madsen (vist Kbh.) og for mord på dennes hustru. Ulrick og hans kone er frikendt. Henrick er idømt livstid på Bremerholm og Joseph er dømt at halshugges og parteres. Beviset bygger imidlertid kun på en tilståelse under tortur. Fakultetet indstiller derfor, at også Joseph får livstid på Bremerholm.

2. Griimølfer Gunarson BLODSKAM Island
Teol. Fak., kopibog s. 789, 9.9.1714.

Han har begået lejemål med en pige, hvis far er hans halvbror. Der er ikke udtrykkelig dødsstraf herfor i Guds lov. Fakultetet anbefaler Bremerholm eller anden evig arbejdsstraf.
Norske tegn. 1710-14, 22.10.1714: Kongen benåder til Bremerholm på livstid.

3. (bortfalder, overført til 1713:7)

4. Johan Christian Friese, musketer DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 792, 5.9.1714.

Han har i en duel såret en anden på hænderne, så han 10. dage derefter er død af sårene. Fakultetet indstiller at dødsdommen står ved magt.

5. Alexander Budde, løjtnant i det bergenshusiske reg. DRAB (DUEL) København
Teol. Fak., kopibog s. 792, 3.9.1714.

Han har på Toldboden hugget en styrmand i hoved og hånd så han 13 dage senere dør. Fakultetet finder, at Budde ikke havde intention om at dræbe styrmanden, og denne ikke alene er død af disse sår. De går derfor ind for benådning for livsstraffen, men anbefaler langvarigt fængsel.

6. Anna Andersdatter Sølfberg BLODSKAM Bergenhus Amt
Teol. Fak., kopibog s. 809, december 1714.

Hun har begået lejemål med sin i krigstjeneste fraværende mands bror. Da Guds lov (Mosebog 3-18 og 3-20) ikke udtrykkelig sætter dødsstraf herfor kan hun benådes for livsstraffen, men hun bør da sættes i Rasphuset på livstid. Worm, Bartholin, Steenbuch.
Norske tegn. 1715-18, fol. 11, 25.1.1715: Kongen benåder til Spindehuset på livstid.

1715

1. Anna Andersen HOR Hertugdømmet Bremen
Teol. Fak., kopibog s. 822, 8.2.1715.

Anna har horet i sit ægteskab og er dømt til landsforvisning. Regeringskanselliet i Stade foreslår nu, at hun kan slippe med en bøde på 50 rd. Fakultetet anker over, at de ikke er oplyst om omstændighederne, og kan ikke anbefale, at loven fraviges. De hæfter sig imidlertid ved, at DL 6-13-14 kun fastsætter straf på yderste formue for første gangs hor.

2. Underfyrværker Jacob Trane DRABSMEDVIDERI København

Teol. Fak., kopibog s. 828, 18.2.1715.

Jacob er af krigsretten dødsdømt for medvideri i Peter Mandahls græsselige mord og røveri. Da han ikke har kendt til røveriet før det blev begået, men kun hjulpet Mandahl med skjul og flugt kan han benådes på livet men bør sættes på Bremerholm sin livstid. (jf. bilag D visenr. 1715:2)

3. Kirsten Krag og Peder Gudmundsen smed DRAB Frydendal/Sjælland
Teol. Fak., kopibog s. 829, 18.2.1715.

De er af Sjællandsfar Landsting dødsdømt for drab og drabsmedvideri for et drab på en kvinde ved Frydendal. Højesteret har endnu ikke afsagt dom. Fakultetet finder at der er dunkle punkter og kan derfor ikke tilråde dødsstraf, men livstid til dem begge og Kirsten det hårdeste arbejde som kan findes. Sjæll. tegn. 1715-16, fol. 196, 15.4.1715: Kgl. res. på højesteretsdom. Hun til strengt arbejde på livstid med dobbelt bolt og jern på fødderne i Spindehuset, han på Bremerholm på livstid.

4. Hendrich Christian Meynes, secondbarber DRAB Overadmiralitetetsretten
Teol. Fak., kopibog s. 830, 22.3.1715.

Han er dødsdømt for i slagsmål at have trukket sin kårde og dræbt en matros. Fakultetet finder at dødsdommen skal stå ved magt.

5. Jens Hansen Brølle fra Rubiere SODOMI Lolland
Teol. Fak., kopibog s. 832, 23.3.1715 (jf. sagnr. 1718:2)

Jens er af Landstinget dødsdømt for omgængelse mod naturen. Fakultetet henviser til Mosebog 3-20-15 og 5-27-21 og finder ingen uklarhed i tilståelse og beviser. Derfor anbefaler de, at han først undervises i sin synds afskyelighed og så henrettes med sværd hvorefter hans lig brændes. Også bæstet skal brændes. Det anbefales desuden at forhørene i sådanne sager fremover skal føres på mere blufærdig vis fordi unge og enfoldige mennesker ikke af rettergangen skulle lære den vederstyggelige synd.

Sjæll. tegn. 1715-16, fol. 837, 14.12.1716: Indstævnes for Højesteret.

6. Peter Knudsen i staden Crempe, musketer GUDSBESPOTTELSE Hertugdømmerne
Teol. Fak., kopibog s. 833, 31.3.1715.

Han er dødsdømt for gudsbespottelige ord. Fakultetet finder at de er sagt i drukkenskab, og at han har fortrudt dem bagefter. De anbefaler, at han offentligt afbeder synden og 3-4 år i jern.

7. Hans Plog, musketer FALSKMØNTNERI Hertugdømmerne
Teol. Fak., kopibog s. 833, 31.3.1715.

Han er dødsdømt for at have hjulpet en kvinde i Crempe med at mønte falske penge. „Som vi ikke om saadan Forseelse finde noget i Guds Bud at dømme efter, men dog finde den at være begaaet baade mod E.K.M. høye Myndighed, saa og mod det gemeene Beste, saa henstille vi den til E.K.M. egen høye Skønsomhed, med hvad Straf hand efter E.K.M. allernaadg. Behag skal anseis“.

8. Anne Chatrine Christophersdatter DRABSFORSØG København
Teol. Fak., kopibog s. 837, 9.4.1715.

Anne har i Børnehuset uden held søgt at dræbe et barn ved at skære det i halsen. Det er sket af „Kedsommelighed“ til livet. Rådstue og byting har dødsdømt hende. Da barnet ved Guds forsyn er frelst kan Anne benådes på livet, men bør kagstryges og sættes på Bremerholm på livstid eller landsforvises. Sjæll. tegn. 1715-16, fol. 254, 22.5.1715: Kgl. benådning til kagstrygning og Spindehus under bedre opsig.

9. Peter Larsen HOR Trondhjem stift
Teol. Fak., kopibog s. 856, 21.5.1715.

Han har nu i 3 år været landsforvist for 2. gang begået hor, og ansøger om at måtte vende tilbage. Fakultetet afviser det. Dog kan han måske nøjes med at blive forvist stiftet.

10. Bendix Petersen i staden Crempe BLODSKAM Hertugdømmerne
Teol. Fak., kopibog s. 858, 22.5.1715.

Dom fra regeringskancelliet i Glückstadt. Han har giftet sig med sin morbrors enke. Fakultetet afviser, at dette kan accepteres.

11. Jürgen Henrich Schumann, kvartermester i det Levezauske reg. DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 866, 18.6.1715.

Han har i en fægteduel dræbt en korporal. Er dødsdømt af krigsretten. Fakultetet bifalder dødsdommen.

12. Hans Henrich Brøns, korporal i det Donopske reg. DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 866, 18.6.1715.

Han har 'uforsigtigt' givet en kyrasser et dødeligt hug. Er frikendt af Krigsretten. Fakultetet anser det for våde og anbefaler en ringe vilkårlig straf.

13. Anne Marie Stephendatter DRABSFORSØG København
Teol. Fak., kopibog s. 869, 24.6.1715.

Hun har i Spindehuset forsøgt at skære halsen over på et barn for at blive henrettet. Rådstueretten i Kbh. har dødsdømt hende. Fakultetet finder at drengen har kunnet arbejde videre bagefter, og at drabsforsøget mere har været i munden. De anbefaler, at hun efter nogen revselse sættes på fri fod.

14. Johan Batlzar Hillebrand DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 874, 10.8.1715.

Johan har for 8 år siden begået et mord og er dødsdømt af krigsretten. Fakultetet finder at sagen ikke er undersøgt. Alt hænger på Hillebrands eget udsagn. De anbefaler arrest indtil sagen er ordentligt oplyst.

15. Sejr Olsen, soldat DRAB Stralsund
Teol. Fak., kopibog s. 875, 13.9.1715.

Han har stukket en anden soldat ned. Krigsrettens dødsdom bør stå ved magt.

16. Peder Rasmussen Buch, soldat DRAB Stralsund
Teol. Fak., kopibog s. 875, 13.9.1715.

Peder er dødsdømt for et 4 år gammelt mord. Akterne er blevet borte og den originale regimentsretsbog er ikke at finde. Generalauditøren har beklaget sig over disse forhold, og Fakultetet mener ikke at kunne udtale sig i sagen.

17. Staale Larsen HOR Norge
Teol. Fak., kopibog s. 884, 11.10.1715.

Staale har begået hor 2. gang og er dømt til åbent skrifte og landsforvisning. Fakultetet finder at dommen skal stå ved magt.

1716

1. Oluf Pedersen Brecke BLODSKAM Størdalens Fogderi / Norge
Teol. Fak., kopibog s. 887, 8.1.1716.

Han har begået blodskam med sin afdøde hustrus søster, Birgitte Joensdatter. Begge er dødsdømt af lagmanden. Fakultetet mener ikke at Gud præcist har fældet dødsdom over denne synd, men den er meget strafværdig og efter åbenbar skrifte bør de have en hård straf og for evigt skilles fra hverandre. Resol. på domme 1716-22, fol. 11, 13.3.1716: Kgl. benådning af begge til hårdt arbejde deres livstid og adskilt fra hverandre.

2. Hans Bruun, ankersmed og borger BLODSKAM Altona
Teol. Fak., kopibog s. 903, 14.2.1716.

Hans er 3 år tidligere idømt landsforvisning for blodskam med sin steddatter. Nu skriver han til kongen fra Hamborg og beder om konvertering af straffen til pengebøde. Fakultetet kan ingenlunde anbefale benådning herfor og henviser til Mosebog 3-18-17 og 3-20-14. De henviser desuden til en tilsvarende anbefaling de har givet om eksekution af en dødsdom over Torgrim Kiddelsen og steddatter i Norge (i 1704).

3. Hans Pedersen Due, korporal DRABSMEDVIDERI København
Teol. Fak., kopibog s. 927, 15.4.1716.

Hans har deltaget i et rovmord i Skindergade, men ikke udført drabet. Fakultetet mener, at krigsrettens dødsdom bør stå ved magt, men han kan dog få en noget mildere dødsstraf end de to andre, Bötger og Böckemann. (jf. bilag D visenr. 1716:1)

4. Rasmus Olsen Vestvig og Siri Joensdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 942, 14.6.1716.

Han har begået lejemål med Siri, som er hans endnu levende hustrus kødelige søster. Begge er af birke- og lagretten dødsdømt. Fakultetet finder ikke noget i Guds ord, som kan forhindre en benådning for livsstraffen, men anbefaler så livstids stratarbejde for begge efter undervisning og offentlig skrifte. Norske tegn. 1715-18, fol. 280, 21.8.1716: Kgl. benådning han til 3-4 år i nærmeste fæstning, hun til et par år i Spindehuset på Christianshavn.

5. Birgitte Nielsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 951, 10.8.1716.

Hun har begået lejemål med sin stedfar, som er undvejet.

Worm, Steenbuch, Bartholin: Gud lægger dødsstraf på såvel far som datter, jf. Mosebog 3-18-8 -17 og 3-20-11 -14. Samme Gud vil ikke, at sådanne vederstyggeligheder skal gå ustraffede bort „paa det Landet ej skal besmittes og udspy sit Folk“, jf. Mosebog 3-18-28. Derfor bør stedfaren grundigt eftersøges og uden al nåde henrettes. Birgitte er imidlertid kun 15 år og er efter eget udsagn blevet voldtaget og har delvis selv bekendt forholdet. Derfor kan hun benådes på livet, men skal undervises i sin børnelærdom og sættes til strengt arbejde.

Trellund (s. 963, 5.9.1716) tager udgangspunkt i Mosebog 5-22-25 -26 -27, som siger, at hvis en trolovet pige tages på marken hvor hendes råb om hjælp ikke kan høres, så skal hun gå fri. Trellund mener derfor, at Birgitte skal gå fri.

Resol. på domme 1716-22, fol. 76, 26.10.1716: Kgl. benådning af Birgitte til at undervises om synden og siden sættes til strengt arbejde eller anden hård straf.

6. Rasmus Andersen Uføre BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 951, 10.8.1716.

Han har avlet børn med to søstre, hvoraf han var trolovet med den ene. Han er dødsdømt.

Worm, Steenbuch, Bartholin: Det er meget forargeligt, men Guds lov sætter ikke klart dødsstraf herfor, og han kan derfor benådes til anden streng straf.

Trellund (s. 967, 5.9.1716) argumenterer for, at alle de synder der er nævnt i 3. Mosebog kapitel 18, herunder blodskammen i vers 16, er belagt med dødsstraf. Der står nemlig i vers 29, at „hver dend, som gjør nogle af alle disse Vederstyggeligheder skulle udryddes fra deris Folck“. Trellund mener at denne formulering betyder dødsstraf og belægger det med Mosebog 3-17-4, som sætter lighedstegn mellem blodskyld og udryddelse af folket.

Resol. på domme 1716-22, fol. 78, 26.10.1716: Kgl. benådning, hun til et år i Bergens manufakturhus, han at forsendes til fiskelejerne.

7. Gitlef Torkildsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 957, 17.8.1716

Gitlef har avlet 3 børn med sin stedfar og er dødsdømt. Fakultetet bifalder dødsdommen. Stedfaren bør eftersøges.

Norske tegn. 1715-18, 25.9.1716: Kongen konfirmerer dødsdommen, som er at hun skal henrettes og kroppen derefter brændes. Stedfaren skal eftersøges.

8. Mathias Thomesen, korporal DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 961, 7.9.1716.

Han har i slagsmål dræbt en anden korporal. Krigsretten har dødsdømt ham. Fakultetet finder ikke, at der kan være tale om nødværge og bifalder dødsdommen.

9. Adolph Dyrcof GUDSBESPOTTELSE København
Teol. Fak., kopibog s. 972, 12.10.1716 (jf. sagnr. 1713:3)

Han er i Kbh. arresteret for at have udstroet sedler med gudsbespottelige udsagn. Fakultetet og

Københavns sognepræster er bedt om og afgiver en fælles udtalelse. De finder hans udsagn meget farlige, men tror på medicinernes udtalelse, at han lider af forstands vildelse og forrykkelse. Det understreges også af de urimelige titler, han giver sig selv i sedlerne. De anbefaler placering i en dårekiste i total isolation og uden bøger, pen og papir. Det skal ikke tillades, at han modtager almisser, hvilket er sket. Det anbefales, at han først får en kropslig revselse i Børnehuset.

10. Musketererne Bernhard Rahe og Christoph Goldhammer DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 986, 28.10.1716.

De har slået en anden musketer ihjel i et overfald. Fakultetet anbefaler konfirmation af krigsrettens dødsdom.

11. Korporal Guldbrand Carlsson DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 987, 31.10.1716.

Han har i slagsmål dræbt en anden med sin kårde. Spørgsmålet er om den anden er løbet ind i kården. Fakultetet finder især sagen dårligt oplyst og beklager sig over at de får så dårligt førte sager til udtalelse. På grund af sagens mørke og tvivlagthed anbefaler de, at han benådes for dødsdommen men i stedet idømmes Bremerholm på livstid.

12. Anders Jacobsen VOLDTÆGT Haderslev amt
Teol. Fak., kopibog s. 993, november 1716.

Han har voldtaget en 13-årig pige. Det Teologiske og Det Juridiske Fakultet bedes om en fælles udtalelse. Det anføres, at DL 6-13-16 og Gårdsretten, som bruges i Slesvig, art. 15 kræver dødsstraf. Som sådan finder de sagen ganske klar og dødsdommen fuldt berettiget. De har imidlertid forstået kongens ønske derhen, at han ønsker begrundelser for at formilde straffen. De anfører derfor at Jyske lov kun dømmer voldtægtsmanden fra sin fred. Hertil anføres, at DL vakler i sin dødsdom, fordi benådning omtales i art. 16 og 18. Jacobsen har været drukken, hvilket kan tale til formildelse, men han er også kendt som en løsgtig person, hvilket taler for skærpelse. Under alle omstændigheder anbefales det strengeste arbejde på Bremerholm på livstid.

Bartholin, Steenbuch, Chr. Reitzer, H. Weghorst.

RA, TKIA, Inländische Registratur 1716, 24.11.1716, fol. 379: Anders idømmes strafarbejde på livstid i Rendsborg fæstning.

1717

1. Hans Steffens og Frands Køpke TYVERI, SODOMI Reinbeck, Hertugdømmerne
Teol. Fak., kopibog s. 1008, 8.1.1717.

De er arresteret for mange hestetyverier. Hans Steffens har desuden efter arrestationen bekendt omgængelse mod naturen. Det Teologiske og Det Juridiske Fakultet spørges. De bifalder geheimeråd Berckentins forslag, at de sættes til livsvarigt strafarbejde i Rendsborg, fordi Guds lov ikke fælder dødsdom over tyveri. Steffens kan ydermere offentligt piskes.

Worm, Steenbuch, Trellund, H. Weghorst, S. Lintrup.

RA, TKIA, Inländische Registratur 1717, 19.1.1717, fol. 39: De dømmes efter forslaget.

2. Peder Rasmussen Buch, musketer DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1010, januar 1717.

Peder er af krigsretten dødsdømt for mord på en dragon. Han har i vrede bl.a. brudt dragonens kårde og kastet stumperne mod ham, så den ene af stumperne gav ham det dødelige sår. Fakultetet finder ikke, at våde kan komme på tale, og indstiller, at dødsdommen står ved magt.

3. Ingeborg Hansdatter BLODSKAM ved Bergen
Teol. Fak., kopibog s. 1014, 23.2.1717.

Hun har i sin mands fravær avlet et barn med sin egen bror. Fakultetet henviser til Mosebog 3-18-27 og 3-20-17, som siger, at Gud ikke vil have sådant i sit folk og landet besmittet dermed, at det ikke skulle udspy sine indbyggere. De indstiller, at dødsdommen eksekveres, og at broren eftersøges og straffes ligeså.

Resol. på domme 1716-22, fol. 118, 30.4.1717: Fiat justitia, lagtingets dødsdom skal eksekveres.

4. Christian Friderich Ulrich, grenader DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1028, 8.4.1717.

Han har i duel såret en anden grenader dødeligt. Fakultetet anbefaler, at krigsrettens dødsdom eksekveres.

5. Christopher Disselmann, musketer BLODSKAM Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1033, 15.5.1717.

Han har i sit ægteskab avlet et barn med sin afdøde brors enke, Anna Disselmans. Begge er dødsdømt ved krigsretten. Fakultetet: det er en skændig synd efter Mosebog 3-18-16 og 3-20-21, men der lægges ikke udtrykkeligt dødsstraf derpå. Kongen kan derfor godt benåde dem, men bør da sætte dem til arbejde hver for sig på livstid eller en anden høj straf.

6. Anders Simonsen Stavanger og Gundle Olsdatter BLODSKAM, FØDSEL I DØLGSMÅL Stavanger
Teol. Fak., kopibog s. 1069, 28.8.1717.

Hun er hans hustrus søster, og de har fået et barn. Det har Gundle født alene i Anders' overværelse. Det er dødt og har mærker, som kunne antyde vold. Selv om Guds lov ikke udtrykkelig sætter dødsdom for blodskamsforholdet, så gør det i kombination med fødselen i dølgsmål, at de begge bør henrettes. Norske tegn. 1715-18, 26.11.1717: Højesteret har 5.5.1717 stadfæstet Overhofrettens dødsdom over begge. Kongen konfirmerer nu dødsdommene.

7. Ingeborg Anonsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 2, 20.10.1717.

Hun har avlet et barn med sin kødelige søsters mand, Jens Olsen, som er flygtet. Kan benådes fra livet, fordi „Guds Aand ingensteds udtrykkelig legger Dødsstraf til denne Synd“. I stedet livstids strafarbejde.

Resol. på domme 1716-22, fol. 179, 26.11.1717: Kgl. benådning til strengt arbejde på livstid.

8. Gotfried Behrens, rytter og Hans Westphal, musketer 2 MORD Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 10, 8.12.1717.

Det er to forskellige sager. Gotfried har i drukkenskab stukket sin pallask i en anden. Fakultetet mener, at dødsdommen skal eksekveres. Hans har ved uheld affyret sit gevær mod en 11-årig pige. Han kan benådes på livet men arbejde i jern på livstid.

1718

1. Jacob Olsson Bierkevig og Marthe Iversdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 15, januar 1718

Jacob har i sit ægteskab bedrevet blodskam med sin forrige hustrus ægte datter, Marthe. Overhofretten har dødsdømt dem. De har sendt kongen en ansøgning om benådning. Fakultetet: Det er så skændig en gerning, at „Guds Aand selv udtrykkelig legger Dødsstraf paa dem, som saadanne af-skyelige Synder bedrive (Mosebog 3-18-17 og 3-20-14) og som Gud ikke selv vil, at slige vederstyggelige Gierninger skulde blive ustraffede paa det Landet ey skulde besmittes dermed og udspye sit Folk (Mosebog 3-18-28)“.

Worm, Bartholin, H. Steenbuch, J. Trellund, S. Lintrup
Norske tegn 1715-18, fol. 483, 11.2.1718: Kongen konfirmerer Overhofrettens dødsdom over begge.

2. Jens Hansen Brølle SODOMI Lolland
Teol. Fak., kopibog s. 19, februar 1718 (jf. sagnr. 1715:5)

Han er idømt bål og brand for omgængelse imod naturen af Højesteret, hans forældre beder om nåde pga. hans ungdom. Fakultetet har behandlet samme sag for tre år siden. Nu som da, at det efter Mosebog 3-20-15 og 5-27-24 er det en vederstyggelig misgerning, som såvel Guds allerhelligste lov som kongens lov dømmer bål og brand for. De kan derfor ikke „raade til mildere Straf, end at De-

linqventen, naar hand forhen i sin Saligheds Sag om denne hands begangne Synds Vederstyggelighed vel er bleven undervist, ved Sværdet henrettes, og Kroppen derefter, alle til des større Afskye for saa forskrekkelig en Misgierning, opbrendes, og Bæstet med til at borttage denne Vederstyggeligheds Ihukommelse iligemaade aflives".

Fynske-smål. tegn. 1716-26, fol. 95, 7.2.1718: Kgl. res.: At Jens først kvæles hurtigt og derefter brændes.

3. Peder Mortensen

KIRKETYVERI Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 21, 26.2.1718.

Peder er forhenværende musketer ved Sjæll. Gew. Reg. Han har begået kirketyveri og er 10.11.1717 af krigsretten dømt fra livet. Fakultetet: det er en grov misgerning begået i Guds hus, men „saa dog efter Guds hellige Lov ingensteds udtrykkelig ligger Dødsstraf til saadan Misgierning, kunde vi ey rettere skionne end at jo E.K.M. med en ubeskadt Samvittighed vel kand forandre den af Krigsretten bem.te Delinqvent tilkiendte Dødsstraf". Dog bør han nogle år indsættes til strengt arbejde andre til afsky.

4. Christoph Wolf, musketer

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 34, 6.4.1718.

Han har om natten ihjelskudt en anden musketer og er ved krigsretten 25.1.1718 dømt fra livet. Han siger, at han ikke ville ramme ham, og at hans vært troede det var en tyv. Fakultetet mener, at den vel-begrundede dødsdom over ham bør eksekveres.

5. Peter Johansen møllersvend

DRAB Fredericia

Teol. Fak., kopibog s. 47, 10.6.1718.

Peter har begået to „meget græsselige" mord. Han ansøger om at måtte benådes for stejling og i stedet henrettes med sværd. Fakultetet mener ikke, at ansøgningen kan imødekommes. Dog mener det, at dommen med god samvittighed kan formildes derhen, „at hand i steden for at knuses med Hjulet neden fra blev først slagen med Hjulet paa Brystet, og saa snart mueligt aflivet, paa det hand ey i sin Piine skulle fortvile, og endda haardere forsynde sig imod Gud, og da at Kroppen blev lagt paa Hjulet, andre i Fremtiden til des større Skræk og Afskye for saa græsselige og umenneskelige Gierninger, hvorved snart ald Sikkerhed særdelis for reisende Folk skulle ophæves".

Danske og Tyske Kancelli: Intet.

6a. Christine Andersdatter

BIGAMI København

Resol. på domme 1716-22, fol. 237-46 (Underadmiralitsretsdom 24.3.1718, benådningsansøgning 9.5., Fakultets indstilling 30.7. og Konseillets indstilling med kgl. bifald 3.8.)

– Fakultets indstilling er ikke indført i Fakultets kopibog.

Christine er dødsdømt for at have giftet sig igen mens hendes mand lever. Begge ægtemænd bevidner det i retten. Hun undskylder sig med, at hendes første mand har behandlet hende hårdt. Fakultetet finder ikke, at den sene voldsangivelse er undskyldning, og nævner, at hun yderligere har bedrevet hor med en tredje. Derfor bør Underadmiralitsrettens dødsdom stå ved magt. Konseillet hæfter sig ved den første mands ukristelige behandling, og at der ikke er eksempler på at dødsstraf er eksekveret i sådanne tilfælde. Det foreslår, at hun benådes til Spindehuset på livstid. Kongen konfirmerer dette.

6. Christoph Jørgensen, aftakket soldat

BIGAMI Flensborg

Teol. Fak., kopibog s. 55, juli 1718.

Borgmester og råd spørger hvad de skal gøre med Christoph, som med en falsk attest har giftet sig anden gang. Fakultetet finder ingen undskyldning. Med henvisning til Mosebog 3-20-20 og 5-22-22 bør han henrettes, „Paa det dog ikke i disse forvirrede og syndefulde Tider, da saa mange ugudelige Mennisker tager sig den syndige Frihed at leve mere efter deres egne syndige Begjærligheder og Lyster end Guds og Menniskers Love".

TKIA, Inländische Registratur 1718, 12.11.1718, fol. 352: Kgl. res.: „Karl V's peinliche Halsgerichtordnung" sætter dødsstraf, men der er ved denne sag omstændigheder, som tillader benådning. Imidlertid er delinkventen undveget den 26.-27.8. Magistraten skal derfor undersøge, hvem der har hjulpet ham dertil.

7a. Johan Andreas Geisler, musketer

MENED, DESERTATION, DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 65, sept. 1718 (jf. sag nr. 1726.4)

Han har begået mened, desertation og er beskyldt for drab på en døende bondekone og har delvis selv tilstået. Da tilståelsen er ustadig og beviserne ikke tilstrækkelig lovfaste, kan kongen benåde ham på livet men sætte ham til strengt arbejde på Bremerholm.

7b. Johan Pistorius, grenader DJÆVLEFORSKRIVELSE Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 65, sept. 1718 (jf. sagnr. 1718:10)

Johan har forskrevet sig til Djævelen. Fakultetet anmoder om, at han personligt må forestilles professorerne, så de kan afklare om han alvorligt og inderligt fortryder sin grove synd.

8. Christen Pedersøn FJENDETJENESTE, KAPERI, UDBRUD AF BREMERHOLM Sørensen
Teol. Fak., kopibog s. 70, 13.10.1718.

Skønt en af majestæten undersætter har Christen bedrevet ovenstående grove forbrydelser, og er idømt en smertefuld død af søretten. Kongen spørger, om han uden skrupler eller betænkning kan ekskverere dommen. Fakultetet anbefaler en mildere død „paa det hand ey under den store og langsomme Piine maaske skulle forglemme sin Gud og Salighed“. I øvrigt anbefales, at det undersøges hvordan udbrudet fra Bremerholm er sket.

9. Jon Baltzarsøn Strende og Susanna Pedersdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 73, 20.10.1718.

Jon har begået blodskam med Susanna, hans halvbrors kødelige datter. Overhofretten har dødsdømt begge. Da „Guds Aand“ ikke udtrykkelig foreskriver dødsstraf kan dommen formildes til livsvarigt strafarbejde.

Norske tegn 1715-18, 14.11.1718: Kgl. benådning af begge til fængsel på livstid.

10. Johan Pistorius, grenader DJÆVLEFORSKRIVELSE Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 75, 24.10.1718 (jf. sagnr. 1718:7b og bilag D visenr. 1719:1)

Han har nogle år været medicinsk student i Rostock. Da han er modvillig og ikke angerfuld, og er opdaget mod sin vilje, indstiller Fakultetet, at han mister livet efter at have forsonet sig med sin menighed, og efter at forskrivelsen er kasseret og sonderrevet (djævforskrivelsen er indført foran indstillingen).

KU, Teol. Fak., dekanatsprotokol 1684-1776, fol. 109f og 118: At Worm og Bartholin ønsker strafarbejde på livstid.

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1719/136: Klg. ordre til biskop Worm om at arrangere den gejstlige side af henrettelsen af Pistorius, som skete i 19.4.1718.

1719

1. Jobst Hermann Meyer fra Lunden DRAB Vorder Ditmarschen
Teol. Fak., kopibog s. 128, 31.1.1719.

Jobst har slået en kvinde, som er død 12 dage senere. Landfogden spørger om han ikke kan undlade tiltale. Fakultetet finder, at Jobst må være drabsmand, og at sagen bør henvises til ordentlig landslov og ret.

2. Jørgen Lybekker, rytter DRAB Odense
Teol. Fak., kopibog s. 133, 16.2.1719.

Jørgen har givet en borger et sår, hvorefter denne straks er død. Krigsretten har dømt ham fra livet. Fakultetet kan ikke tilråde pardon på livet. I stedet ønsker det, at Det Medicinske Fakultet skal høres om såret var dødeligt og vidnerne til sagen nøjere skal afhøres.

Teol. Fak., kopibog s. 201, 29.4.1719

Da Det Medicinske Fakultet ikke definitivt har kunnet sige at såret var dødsårsagen, mener Det Teol. Fak. at kongen godt med uskadt samvittighed kan henrette Lybekker, men de foreslår dog pga. de dunkle punkter, at han i stedet får livstid i jern.

3. Hans Petersen MORDBRAND Lundtofte herred, Tønder Amt

Teol. Fak., kopibog s. 157, marts 1719.

Han er 14-år og dømt til døden for først at have brændt sin husbonds gård af, så flygtet og givet sig i en anden gårdmands tjeneste, og derefter også brændt hans gård af. Fakultetet: Kongen kan egentlig godt benåde ham til livstid på Bremerholm pga. hans ungdom, men han er bedre tjent med døden, da et helt liv fra så ung en alder i jern, uden udsigt til at komme fri, er frygteligt og kan lede til selvmord. Da der i riget i nogen tid er ødelagt mange gårde ved mordbrand, foreslås til eksempel, at han først kvæles ved en pæl og så brændes.

4. Søren Olsen, landsoldat og Anne Nielsdatter BLODSKAM Sælsø Birketing
Teol. Fak., kopibog s. 203, 29.4.1719.

Søren har givet ægteskabsløfte til og besvangret hans mors farbrors enke, Anne. Sælsø Birketing har dømt dem til landsforvisning, og de har bedt kongen om nåde. Fakultetet mener, at birketingsdommen over ham skal stå ved magt, og at hun skal indsættes på livstid i Spindehuset, så de ikke ved begge at landsforvises fortsat vil leve sammen.

5. Salomon Aamundsen Jordal og Ragnele Olsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 224, 20.6.1719.

Hun er hans hustrus søsterdatter. Da Guds lov ikke udtrykkelig lægger dødsstraf hertil foreslås livstid til begge.

Resol. på domme 1716-22, fol. 355, 15.9.1719: Kgl. benådning til adskilt at sættes til strengt arbejde på livstid.

6. Gabriel Hans Jonas, musketer og Jochum Lillau, tambour DRAB (DUEL) Friedrichsstadt
Teol. Fak., kopibog s. 251, 15.9.1719.

De har duelleret. Derefter er de igen kommet i totterne og har brødes om et ladet gevær, som Jonas har holdt. Det er gået af og har ihjelskudt en uskyldig tredje soldat. Fakultetet finder, at Jonas' dødsdom bør stå ved magt og at Lillau skal have to-tre år i jern.

7. Rollef Knudsen Gunnem og Gundbiør Tollefsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 261, 18.10.1719.

Hun er hans kones halvsøster og de har fået et barn. Begge er dømt fra livet ved hjemting og lagting. Hustruen beder om nåde. Da Guds lov ikke udtrykkelig dikterer dødsstraf og fordi Gundbiør vist ikke er helt rigtig i hovedet, kan de benådes til fængsel på vand og brød nogen tid. De bør adskilles fra hinanden, og manden må ikke mere have omgængelse med sin hustru.

Norske tegn 1719-21, fol. 181, 15.12.1719: Kgl. benådning han til fiskelejerne i 3 år og hun til Spindehuset på Christianshavn indtil videre. De må ikke se hinanden mere.

8a. Mathis Glummert, major Kruses tjener DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 269, 27.10.1719

Han har skudt en tjenestepige med en pistol, men i den tro, at pistolen ikke var ladet. Krigsretten har dødsdømt ham. Fakultetet finder, at han godt kan benådes, men det er ikke et rent vådeskud, fordi han flere gange har været efter tjenestepigen, derfor strengt arbejde i fængsel på livstid.

8b. Johan Martin Ernst, musketer DRAB (DUEL) Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 269, 27.10.1719

Johan har søgt at undslå sig for en duel, men alligevel til sidst påtaget sig den og stukket en anden soldat ihjel. De undskyldende omstændigheder er ikke stærke nok. Det indstilles, at krigsrettens efter Guds og majestætens lov fældede dødsdom bør eksekveres.

9. Jens Christensen, kyrasser i oberst Brockenhuus' reg. GUDSBESPOTTELSE Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 273, 2.11.1719.

Jens har i drukkenskab forbandet „Gud, som har skabt ham, Fader og Moder, dend Præst der havde døbt ham, ja, dend Qvinde der havde holdt ham over Daaben" og dertil stukket sig selv i brystet med en kniv. Krigsretten har dødsdømt ham, men Fakultetet mener nok, at han pga. fuldskeen kan benådes til at udstå kirkens disciplin og nogle uger på vand og brød.

1720

1a. Asmus Thomsen og Peter Best, bønder
Teol. Fak., kopibog s. 303, 14.2.1720

MORD Husumegnen

De har vist myrdet en enke mellem Misted og Schwabstedt. De er af underretten og Det Juridiske Fakultet i Kiel dømt til, den ene at støjles, den anden at henrettes med sværd. (Det Juridiske Fakultet i Kbh. er vist også spurgt). Teologerne: Da der er nogle dunkle punkter og der ikke er klare bekendelser anbefaler de at gå den sikreste vej, at dømme dem til hårdt arbejde på livstid.

1b. Peter Nissen
Teol. Fak., kopibog s. 303, 14.2.1720

TYVERI Schwabstedt

Peter har stjålet en okse. Da ejermændene har fået oxen igen, og Guds lov ikke udtrykkelig sætter dødsstraf til denne misgerning, så anbefales benådning for dødsstraf og i stedet nogen tid på vand og brød i fængsel.

2. Maren Sørensen
Teol. Fak., kopibog s. 313, 27.2.1720.

BIGAMI Krigsretten

Maren har forladt sin mand og giftet sig med en musketer. Ingen undskyldende omstændigheder. Skulle kongen derfor alligevel ønske at benåde hende med livet, at hun da får strafarbejde på livstid.

3a. Anders Nielsen, soldat ved 1. Smålandske Reg.
Teol. Fak., kopibog s. 315, 26.3.1720.

BLODSKAM Krigsretten

Anders har begået blodskam med sin kødelige søster. Krigsretten har dødsdømt dem. Men Guds lov kræver ikke udtrykkeligt dødsdom, derfor kan kongen med god samvittighed benåde dem til livstids strafarbejde.

3b. Christoph Rostock, sergent ved fodgarden
Teol. Fak., kopibog s. 315, 26.3.1720.

DRAB Krigsretten

Christoph har dræbt en matros. Krigsretsdom 40 lod sølv og degradation i 3 mdr. Fakultetet: omstændighederne tillader benådning på livet, men der bør gives et års strafarbejde.

3c. Johann Herley, kyrasser ved Livreg.
Teol. Fak., kopibog s. 315, 26.3.1720.

DRAB Krigsretten

Johann har kastet en tinkande i hovedet på en gammel svinehyrde. Krigsretsdom at arbejde i ved skubkarren på Bremerholm i 2 mdr. Fakultetet: Da kanden er kastet i vred hu og svinehyrden var ussel, gammel, drukken og ubevæbnet, bør Herley ikke benådes på livet, men bøde liv for liv.

4. Marite Ingebrectsdatter Qvamme og Peder Tollefsen
Teol. Fak., kopibog s. 326, 12.4.1720.

HOR, BLODSKAM Norge

Marite er 30 år og har begået lejemål med sin stedfar, Peder, som er bortrømt. Fakultetet afviser undskyldninger om uvidenhed, dumhed og at hun var drukket fuld i brændevin, da det skete. Da Mosebog 3-20-14 udtrykkelig kræver dødsdom, må hun henrettes. Fakultetet ønsker, at der må søges ivrigt efter den groveste synder, stedfaren.

Norske tegn. 1719-21, fol. 273, 6.5.1720: Kgl. res.: sagen skal indstævnes for Overhofretten. (hun skal være et meget tåbeligt og vanvittigt menneske). Stedfaren skal eftersøges. (intet om højesteretsstævning i Danske Kancelli)

5. Frerk Hanken
Teol. Fak., kopibog s. 327, 27.4.1720.

DRAB Oldenburg

Han har for 7 år siden slået sin nabo med et stykke træ, så han døde. Efter 7 års undvigelse er han kommet tilbage og er idømt fredløshed. Nu ansøger han om at måtte befries fra landflygtigheden. Fakultetet finder, at han jo egentlig burde have bødet liv for liv, så en opretholdelse af fredløsheden er da det mindste.

6. Lars Skiøtsboe, soldat
Teol. Fak., kopibog s. 338, 22.4.1720.

DRAB Krigsretten

Lars er dømt for et drab under slagsmål på en 90 år gammel mand. Fakultetet (Worm og Stenbuck): han bør bøde liv for liv. Kongen beder nu også resten af Fakultetet om deres votum. 22.4.1720 svarer Trellund og Lintrup, at de finder vidnerne til mordet uklare og kan derfor ikke anbefale dødsstraf. I stedet nogle år i fængsel eller strengt arbejde.

7. Detlef Heyn, musketer af prins Christians reg. DJÆVLEFORSKRIVELSE Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 419, 20.7.1720.

Han har to gange forskrevet sig til satan. En lang glødende argumentation for, at krigsrettens dødsdom skal følges, underskrevet C. Lemvig (konfessionarius) og J. Trellund.
KU, Teol. Fak., dekanatsprotokol 1684-1776, fol. 118: At Worm, Bartholin og Steenbuch ønsker strafarbejde på livstid.

8. Hans Bastian Lange, tambour af Grenaderkorpset DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 443, 25.8.1720

Hans har slået en anden tambour som kort efter er død. På kirurgattest, at såret ikke var dødeligt har krigsretten frikendt Lange. Fakultetet mener imidlertid at han bør bøde liv for liv.

9. Margaretha Tindelmans MORDBRAND Pinneberg
Teol. Fak., kopibog s. 549, 9.12.1720.

Hun er idømt dødsstraf for mordbrand. Da hun selv har hjulpet med til at slukke branden og der ingen skade er sket, kan kongen godt benåde med strengt arbejde på livstid eller i det mindste 6 år.

1721

1. Hans Jørgen Forthammer, bremerholmsfange DJÆVLEFORSKRIVELSE København
Teol. Fak., kopibog s. 568, 21.1.1721

Han har med sit blod forskrevet sig til Satan. Da han før har været 'papistisk' og derfor måske ikke ved hvor forkert det er, da han har gjort det for at blive fri for sin livstidsstraf på Bremerholm, og da han meget fortryder sin syndige gerning, så kan han med god samvittighed benådes på livet. Dog offentlig skrifte, nogle dage at piskes og hårdere arbejde på Bremerholm end før. (Worm, Bartholin, Steenbuch). KB, Ny Kgl. Samling, nr. 1150 4° og nr. 1703 2° samt Thott's Samling nr. 637 4°: Indstillinger efter kgl. anmodning fra yderligere 10 gejstlige, hvoraf de 9 gik ind for dødsstraf.
DK, Generalprokurøren, konc. til gen.prok. erklæringer 1721-33, 4.3.1721: Indstilling til benådning for livsstraf.

2. Johan Meyer, jagtbetjent DRAB (DUEL) Det skanderborgske distrikt
Teol. Fak., kopibog s. 604, 18.3.1721.

Kgl. anmodning om udtalelse til Fakultetet og konfessionarius Lemvig. Johan har i en duel stukket en anden ned. Underret, Landsting og Højesteret har dødsdømt ham. Han undskylder sig med, at han var truet på livet, men det afvises efter omstændighederne. Det indstilles, at han efter dommen bøder liv for liv.

3. Svend Grinsøn, findreng SODOMI Finmarken
Teol. Fak., kopibog s. 904, 8.1.1721.

Svend har haft omgængelse mod naturen og er idømt bål og brand. Guds lov kræver udtrykkeligt dødsstraf, Mosebog 3-20-15. Han var 18 da han gjorde det. Derfor understår Fakultetet sig ikke at tilråde pardon på livet. Dog kan han pga. sin vankundighed om hans saligheds sag benådes til først at henrettes med sværd eller økse. Allerførst skal han dog undervises om hvor groft han har syndet. Fakultetet gentager desuden sin ofte gjorte begæring, at sådanne sager skal føres for lukte døre, pga. den forargelse de vækker.

Norske tegn. 1719-21, 20.1.1721: Kongen ænder dødsmåden til henrettelse med sværd eller økse, og at han uomgængelig først skal undervises i „sin Guds og sin Synds Kundskab“.

4. Lorentz Nielsen Stribolt TYVERI, HOR, BLODSKAM Nørreditmarsken
Teol. Fak., kopibog s. 905, 8.1.1721.

Han har bestjålet en kyrasser og er derefter løbet bort med hans kone, på trods af at han selv var gift. Endelig ladet sig vie til kyrasserens kone. Dødsdommen bør derfor stå ved magt.

5. Jacob Knudsen Træfald HOR Norge
Teol. Fak., kopibog s. 905, 21.1.1721.

Jacob har tre gange i sit ægteskab forset sig med to løse kvindfolk. De to var ikke gifte og Guds lov sætter ikke præcis dødsdom for sådanne skammelige gerninger. Derfor kan han benådes for dødsdommen, men bør stå offentlig skrifte og siden tre år eller noget lignende sættes til strengt arbejde.

Norske tegn. 1719-21, fol. 365, 31.1.1721: Kongen benåder til offentlig skrifte og 3 års strengt arbejde.

6. Hans Bunnesen, musketer DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 906, 21.1.1721.

En soldat har slået Hans over nakken med kvarterfanen. Han har vendt sig om og slået ham med sin geværpibe så han dør 24 timer efter. Kirurgattesten siger, at slaget var dødeligt. Krigsretten har dødsdømt ham. Fakultetet: Det er ikke sket i raseri, men i vrede, og hverken våde eller nødværge kan komme på tale. derfor bør krigsretsdommen konfirmeres.

7. Hans Jørgensen 2. GANG LEJERMÅL/HOR
Teol. Fak., kopibog s. 907, 4.2.1721.

Hans er for anden gang lejermål i ægteskab idømt offentlig skrifte, straf på yderste formue og forvisning. Nu har han længe været i landflygtighed og beder om at måtte forundes sin fred. Fakultetet kan gå med hertil pga. hans hustrus vemodige ansøgning.

8. Gottfried Copil Pontonnier DRAB (DUEL) Overkrigsretten i Flensborg
Teol. Fak., kopibog s. 908, 26.2.1721.

Han har i noget der ligner en duel stukket en anden ned med sin kårde. Krigsretten har dødsdømt ham. Fakultetet finder mange undskyldende omstændigheder og kan derfor ikke tilråde, at han dødsdømmes. I stedet, da det heller ikke er nødværge, at han idømmes strengt arbejde.

9. Lars Brynelsen Ranum DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 921, 6.5.1721.

Lars er af krigsretten dødsdømt for et drab i slagsmål, hvor han huggede modparten med en kårde, selv om den dræbte ingen havde. Derfor bør krigsretsdommen stå ved magt.

10. Ole Knudsen LEJERMÅL/HOR
Teol. Fak., kopibog s. 934, 6.6.1721.

Han er 63 og nu fredløs og landflygtig for to gange begået hor, men ansøger om befrielse for fredløsheden. Han fortæller, at hans kone er gammel, blind og sengeliggende, og derfor utjenlig til ægteskab. Fakultetet vil ikke anbefale en befrielse, fordi han jo for få år siden har bedrevet hor og derfor kan gøre det igen.

11. Margrete Larsdaatter DRAB PÅ BARN Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 954, 24.10.1721.

Hun har dræbt sit eget 2-årige barn. Hun undskylder sig med vanvittighed. Fakultetet kan ikke anbefale formildelse af dødsdommen.

12. Frants Müller, sergent BLODSKAM DRABSFORSØG Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 956, 30.10.1721.

Frants har fattet en skændig kærlighed til sin søstermands hustru (der senere er død). Han beskylder hende for at have gjort noget ved ham, så han er optændt af denne rasende kærlighed. Han har såret hende med sin kårde og er af andre hindret i at såre hende mere. Fakultetet indstiller, at dødsdommen over dette ryggesløse menneske, det 6.te og 8.te buds overtræder, fastholdes.

13. Peder Mortensen, reservedragon TYVERI Krigsretten, Trondhjem
Teol. Fak., kopibog s. 961, 7.11.1721.

Han er i brudt ind i Trondhjems kirke, har opbrudt de fattiges bøsser og taget 3-4 rd. Pga. hans ung-

dom og vankundighed mener Fakultetet dog nok, at man kan formilde den hårde dødsdom til et års strengt fængsel.

1722

a. Oluf Jensen og Marthe Andersdatter

BLODSKAM

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 495, 3.1.1722.

Oluf har begået blodskam med Marthe, hans endnu levende hustrus søsterdatters datter.

Worm, Bartholin, Steenbuch, assessor Franchinii, justitsråd Buchwald, etatsråd Bartholin, assessor Arni Magnussen, assessor Frølund, Assessor Gram og assessor Holberg: Efter Mosebog 3-18-13 og 3-20-19 er det forbudt, men der er ikke udtrykkelig dødsstraf derfor. Kongen kan derfor benåde dem på livet. Det undskylder, at Olufs kone nu er 90 år. De bør adskilt sættes til strengt arbejde nogen tid og forvises stiftet.

Etatsråd Christian Reitzer: Enig med de foranstående bortset fra, at Oluf bør idømmes livstids straf-arbejde.

Assessor Johannes Trellund: Har altid sammen med en del af vores bedste teologer ment, at der er dødsstraf for sådanne beblandelser med henvisning til Mosebog 3-18-28 -29.

Rektor Henrich Weghorst: Har i et separat skrift tilsuttet sig flertallet men med andre argumenter. Resol. på domme 1716-22, fol. 533, 24.1.1722: Kgl. benådning til strengt arbejde, han i to, hun i et år, og at de ikke herefter må bo samme sted.

b. Endved Joensen Ulvedal og Sigrid Clemensdatter

BLODSKAM Norge

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 543, oktober 1722.

Hun er hans kødelige mors søster. Trellund mener ikke, at de kan benådes på livet. De øvrige professorer, såvel teologerne som de fra de andre 3 fakulteter, mener godt, at kongen kan skænke dem livet, men de bør skilles fra hverandre. Hun i Spindehuset på livstid, han til fiskelejerne på livstid. Nogle mener dog kun 3 år pga. hans tåbelighed. Begge skal desuden undervises i deres synds vederstyggelighed.

Norske tegn. 1722-24, fol. 226, 6.11.1722: Kgl. benådning, han til fiskelejerne i 3 år, hun til et Spindehus eller andet sådant sted at arbejde hendes livstid.

1. Holger Philip, sergent

DRAB (DUEL) Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1058, 26.6.1722.

Holger har i en duelagtig situation dræbt en anden soldat. Worm, Bartholin og Steenbuch mener ikke at drabet kan undskyldes med nødværge, og indstiller at dødsdommen eksekveres. Trellund mener, at det er usikkert om det er nødværge og da der er tvivl bør kongen benåde til et par års strengt arbejde.

2. Hannibal Hillerts, korporal ved Livgarden

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1063, 18.7.1722.

Han har i et klammeri dræbt en borger i hans egen kælder. Fakultetet mener på ingen måde, at der er tale om nødværge og indstiller, at krigsrettens dødsdom følges.

3. William Scott, matros

DRAB Søretten

Teol. Fak., kopibog s. 1081, 24.10.1722.

Han er ved Underadmiralitsretten frikendt og ved Overadmiralitsretten dødsdømt for et drab. Der er mange indicier, men dårlige vidner, og Scott nægter. Fakultetet mener, at i en så tvivlsom sag er det sikreste at sætte ham på Bremerholm „indtil det maatte behage den alvidende og retfærdige Gud nærmere, ved egen Bekiendelse eller andre Tilfælde, at aabenbare enten ham eller en anden som den rette Gierningsmand“.

Generalauditøren (Landetaten), Justitsekstrakter 1722-27, Kgl. res. 19.7.1723: Kongen stadfæster overadmiralitsrettens dødsdom. (Det fremgår, at kun Worm og Trellund har underskrevet ovenstående fakultetsindstilling. Bartholin finder at han bør frikendes og Steenbuch og Lermvigh, at han bør dødsdømmes. Højesteret hører og udtaler 31.5.1723: 9 for henrettelse, 3 for livstid på Bremerholm, 3.7.1723: Gen.aud. Dreesen sammenfatter at flest adspurgte går ind for dødsstraf, hvorfor han anbefaler dette)

4. Claus Junck, tambour**DRAB Krigsretten**

Teol. Fak., kopibog s. 1084, 12.11.1722.

Claus har under et slagsmål stukket en ubevæbnet borger ned. Junck påstår, at borgeren selv er løbet ind i gården, men Fakultetet afviser dette og indstiller, at krigsrettens dødsdom følges.

1723**a. Peder Jacobsen og Dorothea Olufsdatter****HOR Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 554, januar 1723.

De er gifte og har begået hor. Konsistorium mener, at de godt kan benådes på livet. I stedet skal de nogen tid sættes til strafarbejde og derefter adskilles, så de ikke kan komme sammen igen. De fleste mener tillige at de skal stå åbenbar skrifte. Reitzer har sat Peders straffetid til 3 år og Dorotheas til livstid. Norske tegn. 1722-24, fol. 324, 19.3.1723: Kgl. benådning, han til bjergværkerne i 3 år, hun til fiskelejerne i 3 år, når hun fanges – hun er undveget.

b. Inger Joensdatter**FØDSEL I DØLGSMÅL Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 558, 1.2.1723.

Inger har født i dølgsmål og lagt det døde barn hemmeligt i en kiste under muren på kirkegården. Barnefaren Samuel Jetmandssøn har hjulpet hende med at fordrive fosteret ved to gange at have trykket hende hårdt på maven. Barnet levede fra aften til morgen, og han lavede kisten. Alle er enige om at kvinden har forbrudt sit liv. De fleste mener også at manden bør have dødsstraf, mens nogle mener, at han efter loven kun bør miste sin fred.

c. Dade Sigurdson og Gudrun Sigurdsdatter**BLODSKAM Island**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 593, 3.11.1723.

De er søskende og har begået blodskam med hinanden. Alle professorer undtagen Trellund mener, at de med god samvittighed kan benådes på livet, fordi Mosebog 3-20-17 ikke pålægger livsstraf men udryddelse, og derved forstår de anden høj straf. I stedet bør han sættes på Bremerholm sin livstid og hun landsforvises. Magnusen mener dog, at Gudrun der kun forstår islandsk kan nøjes med at forvises fra sit syssel.

Trellund mener at Mosebog 3-20-17 skal tolkes som dødsstraf.

Resol. på domme 1723-30, fol. 259-72, 26.11.1723: (Alle sagens dokumenter) Kgl. benådning, han efter undervisning på Bremerholm sin livstid og hun forvises til Vesterlandene, hvor hun under trussel om livsstraf skal opholde sig vesten for Gildsfjord og Kollefjord.

d. Christen Pedersen og Marthe Hellisdatter**BLODSKAM Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 598, november 1723.

De har begået en slags blodskam. Trellund mener, at de bør henrettes. De øvrige mener, at manden bør i fiskelejerne i Finmarken sin livstid, hun bør hudstryges og forvises Nordlandene.

Norske Tegn. 1722-24, fol. 568, 25.2.1724: Kgl. benådning, han til Finmarken at fiske på livstid eller nogle år efter hans alder, hun offentlig skrifte, hudstrygning og forvises Nordlandene.

1. Laurits Christophersen dragons hustru, Anne Hansdatter**DRAB PÅ BARN Krigsretten**

Teol. Fak., kopibog s. 1116, 3.2.1723.

Anne har selv bekendt, at hun har kvalt sit 8 uger gamle barn, der havde været sygt i 7 uger. Hun trykkede det op til sin barm og kvalte det. Der er imidlertid kun, som Fakultetet siger, en melankolsk kvindes egen bekendelse. Det foreslås derfor, at hun efter offentlig skrifte sættes nogle år i Spindehuset.

2. Godske von Ahlefeldt, adelsmand**DRAB Slesvig**

Teol. Fak., kopibog s. 1152, 6.3.1723

Han har i 1689 jaget sin kårde i livet på en værgeløs mand, som blev holdt af 2 kvinder. Manden døde straks efter. Der er egen bekendelse og vidner. Overretten i Gottorp har dødsdømt ham. Han har været borttrømt i over 30 år. Fakultetet finder ikke hans undskyldninger tilstrækkelige til at frelse ham. „Som da det uskyldige Blods Røst udi tvende Kongers Tid, saa mange Aar har raabt til Gud af Jorden (Mosebog 1-4-10) og for Landet ikke kand skee Forligelse, som der udstyrtes paa uden ved hans Blod,

som udstyrter det (Mosebog 4-35-33). Som en Bondes Blod er lige saa vel et Menniskes Blod, som en Herremands, efterdi Gud har gjort os alle af et (den første Adams) Blod (Apostl. grn. 17-26), og vi ere forløste med eet, dend anden Adams, som er Guds Søns eget Blod (Apostl. gern. 20-28) (ihuad og den paaberaabte Traqvellus kand hafve skrefved) saa bør Godske von Ahlefeldt, der saaledes har taget Sværdet ogsaa omkomme ved Sværdet (Mathæus 26-52), og fordi hand har udgydt Menniskens Blod hans Blod igien ved et Menniske udgydes (Mosebog 1-9-6)“.

TKIA, Inländische Registratur 1723, 23.3.1723, fol 136: At sagen skal bedømmes af et juridisk fakultet uden for kongeriget. Overretten i Gottorp skal sørge derfor.

Samme 15.6.1723, fol. 286: At sagen skal bedømmes af endnu to udenlandske universiteter.

3. Svend Joensen **SELVBESKYLDT DRAB, SODOMI, TROLDDOM** Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1155, 6.3.1723.

Svend påstår, at han har begået drab i Sverige, haft omgængelse mod naturen og at han af sin mor har lært ord, som han kan læse over dem, han er vred på. Desuden har han forsøgt selvmord. Fakultetet finder hans udsagn ustadige og der er kun hans egen bekendelse at bygge på. Det synes som om han bekender opdigtede forbrydelser for at slippe for livet. Fakultetet anbefaler slaveri i nogle år til han har erkendt sin egen synd. I øvrigt anbefaler Fakultetet atter, at sager om omgængelse mod naturen føres inden lukte døre.

4. Gudrun Joensdatter **BLODSKAM, FØDSEL I DØLGSMÅL** Island
Teol. Fak., kopibog s. 1161, 5.4.1723.

Hun har avlet et barn med sin fars søsters mand, Torsten Joensen, og født det i dølgsmål. Torsten er nu henrettet. Fakultetet finder ikke, at der er tale om fødsel i dølgsmål, da hun blev betjent af sin søster og desuden havde sendt bud efter præsten. Blodskam strider mod Guds lov, men lovgiveren selv kræver ikke dødsstraf. Fakultetet foreslår offentlig skrifte, at hudstryges og forvisning fra det syssel, hvor blodskammen er begået, fordi der ikke er noget sted, hvor hun kan sættes til strengt arbejde. Resol. på domme 1723-30, fol. 113, 23.4.1723: Kgl. benådning hun skal i kirken offentligt benægte med forsæt at have født i dølgsmål, så absolveres af præsten, hudstryges og forvises af syssellet.

5. Jens Høyer, musketer **DRAB** Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1175, 30.4.1723.

Han har i slagsmål med sin kårde dræbt en matros. Hverken nødværge eller våde kan komme på tale. Fakultetet indstiller, at krigsrettens dødsdom følges.

6. John Pedersen og Karen Pedersdatter **BLODSKAM** Trondhjem Lagting
Teol. Fak., kopibog s. 1200, 9.8.1723.

De er bror og søster og er dødsdømt af Trondhjem lagting. Fakultetet foreslår benådning for dødsstraffen, da Guds lov ikke udtrykkelig lægger dødsstraf til misgerningen. Med henvisning til Mosebog 3-20-17 foreslås, at broren, „som dend om hvilken det i Guds Ord særdelis liuder, at skal bære sin Misgierning“ får livstid på Bremerholm, mens søsteren straffes med evig landflygtighed.

Generalprokurøren, Konc. til Generalpr.s erklæringer, nr. 22, 9.8.1723: DL sætter dødsstraf, men 3. Mosebog taler blot om at de skal udryddes for folkets åsyn. Han anbefaler derfor, at Det Teologiske Fakultets erklæring indhentes.

Resol. på domme 1723-30, fol. 296, 3.12.1723: Kgl. benådning han til Bremerholm på livstid og hun til evig landflygtighed.

1724

1. Johan Christian von Aachen, musketer **DJÆVLEFORSKRIVELSE** Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1229, 27.1.1724.

Han har for to år siden forskrevet sig til Djævelen og blev da straffet derfor. Nu, hvor han er 17 år, har han gjort det igen. Men han fortryder meget sin skændige gerning. Fakultetet mener derfor godt, at han kan benådes på livet, men i stedet skal han offentligt skrifte sin synd, derefter nogle dage efter hinanden piskes med ris og siden sættes til strengt arbejde. Her skal han flittigt besøges af Guds tjener og undervises i sin saligheds sag.

2. Ole Olsen, soldat**DRAB Krigsretten**

Teol. Fak., kopibog s. 1249, 31.7.1724

Ole har tilstået et drab, han for nogle år siden skulle have begået. Krigs- og admiralitetsretten har dødsdømt ham. Der er kun hans egen bekendelse at bygge på. Fakultetet frygter, at han har bekendt „af Kiæde til sit Liv“, og kan derfor ikke tilråde at eksekvere dødsdommen.

3. Carl von Utlandt, musketer**DJÆVLEFORSKRIVELSE Krigsretten**

Teol. Fak., kopibog s. 1259, 4.11.1724. (jf. bilag B sagnr. 1725:r2)

Carl har forskrevet sig til Djævelen. Det er sket mens han sad arresteret, hvor han også har påtaget sig et dobbeltmord og misbrug af alterets sakramente. Fakultetet finder det betænkeligt at henrette ham, når han bekender alt dette for at komme af med livet. I stedet foreslår de strengt arbejde, hvor han jævnlig besøges af Guds tjenere, som kunne undervise ham.

Teol. Fak., kopibog s. 1334, 7.8.1725.

Confessionarius S. Lintrup behandler sagen, måske fordi Carl atter den 14.5.1725 har forskrevet sig til Djævelen. Lintrup kan ikke anbefale henrettelse efter krigsrettens dom, „i denne hans meget syndige og forstokkede Tilstand, da det var visselig at befrygte, at hans Arneside skulde blive Dievelen, som hand som ugudelig har hengivet og opofret sig, til Deel“. I stedet anbefales strengt arbejde, slet spise og undervisning af en retsindig Guds tjener.

Teol. Fak., kopibog s. 1395, 7.10.1727.

Utlandt har endnu en gang forskrevet sig til Djævelen og endda forsøgt at forføre andre til det, og muligvis haft held dermed. Krigsretten har endnu en gang dødsdømt ham. Nu mener Fakultetet ikke at kunne tilråde majestæten „dend over saadan en fortviflet og i sin ugudelighed fremturende Gudsbespotter, af Krigsretten afsagte Dom at mitigere“. De indstiller „at hand ey alene sig selv til velfortiente Straf, og andre ligesindede til fornøden Skræk, men endogsaa til videre Gudsbespottelse, Forargelse og Forførelse at forekomme, ved Sverdet bør henrettes“. Dog skal han først forberedes til en kristen død. Indstillingen er underskrevet af Worm og Lintrup.

4. Margrethe Schmidt**DJÆVLEFORSKRIVELSE Eckernförde**

Teol. Fak., kopibog s. 1262, 4.11.1724.

Hun har forskrevet sig til Djævelen og er idømt offentlig skrifte og strengt arbejde på livstid eller landsforvisning. Fakultetet mener, at dommen bør konfirmeres, men at hun ikke må landsforvises. Hvis der ikke er tughuse i Holsten bør hun indsættes i Børnehuset i Kbh.

Sjæll. tegn 1723-24, fol. 418, 1.12.1724: Kgl. res. til Dir. for de Fattiges Væsen: At Margrethe, der har udstået kirkens disciplin i Eckernförde, skal arbejde i Spindehuset på Christianshavn hendes livstid.

1725**a. Torsten Olsen og Sara Hansdatter****BLODSKAM Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 685, 8.1.1725 (jf. sagnr. 1735:6)

Hun er hans steddatter og de har fået et barn sammen. Med henvisning til Mosebog 3-20-17 og 3-20-14 kan benådning for livsstraf ikke anbefales.

Norske tegn. 1725-27, fol. 144, 28.12.1725: At sagen skal indstævnes for Overhofretten.

Norske tegn. 1725-27, fol. 380, 14.3.1727: Dødsdom ved Overhofretten, sagen indstævnes for Højesteret.

Højesteret, Voteringsprotokol 1728, fol. 12b, 6.4.1728: Enstemmig bifaldelse af lagtingets dødsdom, ikke Overhofrettens dødsdom.

b. Iver Jacobsen og Magli Larsdatter**BLODSKAM Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 686, 8.1.1725.

Hun er hans endnu levende kones halvsøsters datter og de har fået et barn sammen. Alle undtagen Trellund finder, at de godt kan benådes på livet, men skal sættes til strengt arbejde deres livstid.

Resol. på domme 1723-30, fol. 499, 16.2.1725: Kgl. benådning han til bjergværkerne nordenfjelds og hun til fiskelejerne hver i 6 år, og derefter skal de opholde sig i adskilte fogderier.

c. Helge Skuledatter**FØDSEL I DØLGSMÅL Norge**

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 690, 8.1.1725.

Hun har på marken født i dølgsmål og begravet barnet. Der er visse indicier for at hun ville have fortalt det, hvis fødselen ikke var sket så isoleret.

Worm, Bartholin, Steenbuch, Trellund, justitsråd Buchwald, konferentsråd Bartholin, assessor Frølund, assessor Gram og justitsråd Bartholin: Hun bør miste sit liv.

Assessorerne Bagger, Frankenau, Arni Magnusen, Holberg og Horrebow savner indicier for at hun har ønsket at ombringe barnet, og vil derfor befri hende for dødsstraffen. I stedet kan hun forvises syselet.

Resol. på domme 1723-30, fol. 513, 16.2.1725: Kgl. benådning til forvisning af syselet.

1. Niels Olsen, soldat DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1284, 11.1.1725.

Niels har i klammeri med sin kårde dræbt en anden. Fakultetet finder af omstændighederne, at det var nødværge og indstiller til frifindelse.

2. Samuel Asmundsen HOR, BIGAMI, BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1294, 3.2.1725.

Han har for 3 år siden besvangret sit søskendebarn, flygtet med hende til Sverige og viet sig til hende der, mens hans kone endnu levede. Nu er hans første kone død, og han ansøger om at måtte vende tilbage til sin gård. Fakultetet ser ingen grund til at han skulle benådes for tiltale.

3. Christine Holsdatter BLODSKAM Island
S.1300, 22.2.1725.

Hun blev i 1713 besvangret af sin farbror. Farbroren dødsdømtes i 1713, mens hendes sag besluttedes indsendt til kgl. res. pga. hendes ungdom. Så henlå sagen til 1720, hvor en ny sysselmand fik sagen sendt til kongen. Kongen krævede i 1721 at herredstingsdommen indsendtes og at hun blev arresteret. Det skete, men der kom intet svar fra kongen. I oktober 1724 rykkede sysselmanden for svar, da han på egen bekostning nu havde haft hende arresteret på sin gård i 3 år. Fakultetet finder, at da der ikke udtrykkelig er fastsat dødsstraf, kan hun godt benådes på livet og i stedet landsforvises eller sættes til arbejde på livstid.

Norske tegn. 1725-27, 16.3.1725: Kgl. benådning til forvisning fra det syssel, hvor gerningen er begået.

4. Dieterich Fastian, grenader af oberst Eichstedts reg. DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1321, 8(?) .4.1725.

Han har været fuld, hans hustru har skældt ham ud, og han har såret hende med sin sabel, så hun straks er død. Krigsretten har dømt til afhugning af højre hånd, hovedet og hovedet på stage. Fakultetet finder ikke at han kan benådes for dødsstraffen, men at straffen vil kunne formildes til henrettelse med sværd.

5. Christopher Treveke TYVERI Krigsretten
Christian Grube, musketerer af oberst Zepelins reg.
Teol. Fak., kopibog s. 1322, 12.4.1725.

Treveke har bekendt 55 og Grube 15 grove tyverier og voldelige indbrud i huse om natten. Krigsretten har dødsdømt dem. Fakultetet kan ikke anbefale pardon „helst da af Acterne formenes, at de har haft et stort Antal af Ligesindede i Complot og Foretagende med sig: Saa kunde vi ingenlunde see, at de, efter disse Omstændigheder og særdeles i disse Tider, saa saadanne Misgierninger saavel Uden- som Indenlands af adskillige Aarsager dagligen voxte og tiltage, med en uskad Samvittighed paa Lived kunde benaades. Men skulde uforgribeligen meene, at de som den almindelige Freds og Sikkerheds mutvillige Forstyrere, burde andre ligesindede til høyfornøden Skræk, og eftersom, i følge af Krigsrettens Sentence, saa meget mere burde henrettes, som det ellers viffers(?) er at befrygte, at E.K.M.'s Riger og Lande af de her og der udenlands paa nogle Aar grasserende Tyve- og Røverbander saaledes med Tiden skulde blive oversværmende, saa ingen enten her i E.K.M.'s Residence eller i Provincerne kunde vide sig sikker for dem“.

6. Paul Sievert DRAB Hertugdømmerne
Teol. Fak., kopibog s. 1326, juni(?) 1725.

Han er af kommissionen til pådømmelse af mordet på grev Rantzau dødsdømt for dette mord.

Fakultetet mener godt, at han kan benådes på livet, da det ikke er bevist, at han virkelig selv har myrdet greven. Det er dog bevist, at han har haft til hensigt at dræbe greven. Derfor kan han dømmes til anden hård legemsstraf.

7. Anna Dorothea Kletting

FORSØG PÅ BARNEDRAB København

Teol. Fak., kopibog s. 1340, 7.12.1725.

Anna er af magistraten i Kbh. og Højesteret dødsdømt for at have skåret et 7-årigt barn i halsen i forsæt at dræbe det, mens hun var indsat i Børnehuset. I Højesteret har hun efter forsvarerens udsagn „teed .. (sig så) halstarrig ... idet hun lod forlyde, at om hun skulle ind i Børnehuset igen, gjorde hun endda en Ulykke“. Hun er nu kommet på bedre tanker og har ansøgt kongen om nåde. Da barnet er restitueret og hun er brødebetyngt, anbefaler Fakultetet, at hun i stedet piskes i Børnehuset. Resol. på domme 1723-30, fol. 701-07, 15.2.1726: Kgl. benådning til at piskes i Børnehuset inden lukte døre og livstid der (heri bl.a. hendes benådningsansøgning).

1726

a. Peder Johansen og Anne Johansdatter

BLODSKAM Norge

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 787, 14.10.1726.

De er bror og søster og hver især gift, men har begået blodskam. De er dødsdømte. Alle undtagen Ludvig Holberg mener, at kongen med uskadt samvittighed kan benåde dem, fordi Mosebog 3-20-17 siger, at de nok skal udryddes af folket men ikke dø. De bør adskilles og forvises fra gerningsstedet. Det foreslås at Peder sættes til arbejde i fiskelejerne så længe han kan arbejde.

KU, Konsistorium, dok. til tamperretsprotokollen 1715-69, 30.9.1726: Heri Hans Bartholins og Holbergs motivering af deres indstillinger.

Norske tegn. 1725-27, fol. 301, 26.11.1726: Kgl. benådning, han til fiskelejerne nord for Helgeland så længe han kan arbejde der, hun forvises til sønden for Nummedalen og Trondhjems len under livsstraf at vende tilbage.

b. Ole Olsen

HOR Norge

Konsistorium, kopibog 1712-27 s. 788, 14.10.1726.

Ole har i sit ægteskab begået 3 gange lejemål. Alle mener at kongen med god samvittighed kan benåde ham på livet og give ham 2-3 års arbejdsstraf.

Norske tegn. 1725-27, fol. 301, 26.11.1726: Kgl. benådning til 3 år i bjergværkerne.

1. Guri Joensdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1342, 12.1.1726.

Guri har ladet sig besvangre af sin brorsøn, som er flygtet. Hun er dødsdømt, men hendes mor beder om nåde. Fakultetet: Da hun er meget enfoldig har hun ikke forstået synden. Nu har sognepræsten undervist hende deri, hvorefter hun angrer den. Derfor anbefales benådning, men at hun indsættes til arbejde et sted for sig og der indimellem undervises i Guds ord.

Norske tegn. 1725-27, fol. 172, 23.2.1726: Kgl. benådning. Hun skal et sted for sig selv sættes til arbejde og undervises.

2. Peder Pedersen, musketer i oberst Prætorius' reg.

DRAB Flensborg

Teol. Fak., kopibog s. 1343, 13.1.1726.

Peder er af krigsretten dødsdømt for drab på en borger i Flensborg. Dommen er konfirmeret af kongen. Drabet ses at være begået overlagt. Fakultetet ser derfor ingen grund til at benåde musketeren.

3. Nicolai Andrup og Esther Sophia

MULIG BLODSKAM København

Teol. Fak., kopibog s. 1344, 1.3.1726.

De er søskende og beskyldt for blodskam. De er frikendt af bytinget men af magistraten dømt til hver 1 års strafarbejde for forargelig liggen i seng sammen. Anklagerne, et matrosægtepar er nu flygtet. Fakultetet mener nok at de kan befries for straf, da de nu har siddet i arrest længe. Men de skal skrive for en præst.

Sjæll. tegn. 1725-26, fol. 268, 22.3.1726: At de to straks skal frigives.

4. Johan Andreas Geisler, straffefange DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1345, 27.3.1726 (jf. sagnr 1718:7)

Johan er i 1718 tiltalt for drab på en bondekone i Grønholt i Frederiksborg amt. Af mangel på sikkert bevis og ustadig bekendelse er han kun idømt brændemærke i pande og livstid på Bremerholm. 1725 flyttes han til Christiansø, hvor han forsøger at flygte. Under forhøret efter flugtforsøget tilstår han atter mordet. Fakultetet hæfter sig dog ved bekendelsens ustadighed og anbefaler, at han kun dømmes for sin desertation.

5. Andreas Leyck, piber DRAB Krigsretten, København
Teol. Fak., kopibog s. 1347, 27.3.1726.

Han er af krigsretten 25.9.1725 idømt afhug af højre hånd og hoved med økse for drab på en ge-reiter, der i dec. 1724 blev fundet død ved Børsen. Bekendelsen er sket i et forhør om desertation. Den er ustadig og der er ikke andre beviser. Fakultetet: at han i stedet sættes nogle år til strengt arbejde på Bremerholm eller andetsteds.

6. Anne Margrethe Andersdatter FORSØG PÅ BARNEDRAB København
Teol. Fak., kopibog s. 1353, sept.(?) 1726.

Anne inddømmes som 9-årig i Børnehuset i ti år for et tyveri. Hun har nu udstået de 9 år, og skærer et drengbarn i halsen med det forsæt at aflive ham for selv at dø. Hun er dødsdømt ved byting og råd-stueret. Fakultetet: da barnet er kommet sig, kan hun i stedet piskes i Børnehuset i lemmernes påsyn. Resol. på domme 1723-30, fol. 846-55, 22.11.1726: Kgl. benådning på livet, hvis drengen lever, men piskes i Børnehuslemmernes påsyn (Annes benådningsansøgning vedlagt).

7. Lorentz Olesen Bornholm af von Ostens reg. DRAB Trondhjem
Teol. Fak., kopibog s. 1354, sept.(?) 1726.

Han har i slagsmål dræbt en landsoldat, og er af krigsretten dømt til henrettelse med sværd. Fakultetet finder ikke, at nødværge kan komme på tale og indstiller til konfirmation af krigsretsdommen.

8. Jacob Caspersøn Fiormondsøen og Karen Olufsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1358, oktober(?) 1726.

Hun er hans steddatter. Underret og lagting har dødsdømt dem for blodskam, som er begået mens moren levede. Fakultetet henviser til Mosebog 3-20-14, som udtrykkelig sætter dødsstraf herfor, og finder intet til undskyldning, da de begge er nået skelsår og alder og har været til herrens bord. Norske tegn. 1725-27, fol. 219, 28.6.1726: Indstævning forbi Overhofretten til Højesteret. Højesteret, voteringsprotokoller: Intet fundet.

9. Søfren Rasmussen drejersvend på Holmen DRAB København
Teol. Fak., kopibog s. 1359, 12.1.1726.

Han er ved under- og overadmiralitetsretten dømt fra livet for et drab i 1722 på en rebslager fra Holmen. Fakultetet finder at hele sagen hænger på en bekendelse, som Søfren påstår at have gjort under trusler og siden fragået. Desuden har man på syndig og strafværdig, overtroisk måde søgt at tvinge ham til tilståelse, idet han er ført ud til liget for at lægge hånd på det. Fakultetet indstiller derfor, at han benådes for livsstraffen og sættes til strengt arbejde nogle år. Generalaud., justitsekstrakter 1722-27, kgl. res. 28.1.1726: Kongen benåder til 3 år i jern på Bremerholm (i sagen ligger Fakultetets og generalauditørens indstilling).

1727

1. Tressel Olson Qvelle, bøsseskytte i søartilleriet DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1365, 24.3.1727.

Han er dømt fra livet for drab med kniv på en anden bøsseskytte. Han har flere gange tilstået mordet, men senere søgt at fragå det. Da ydermere mordvåbnet er fundet hos ham, anbefaler Fakultetet, at dødsdommen konfirmeres.

Generalaud., justitsekstrakter 1722-27, kgl. res. 7.4.1727: Dødsdommen konfirmeres (mange sagsakter vedlagt).

2. Erik Mikkelsen

SODOMI Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1392, 14.8.1727.

Erik er af Overhofretten i Norge idømt bål og brand for unaturlig omgængelse med en hoppe. Det er imidlertid sket da han kun var 15 år og helt uvidende om sin kristendom. Fakultetet finder, at „omendskiønt vi da vel finder, at Gud i DEN JØDISKE LOV har lagt Dødsstraf til denne skændige Synd saa kunde vi dog ikke see, at denne Dødsstraf obligerer alle Folk“. Derfor kan Erik Mikkelsen benådes på livet og i stedet grundigt undervises i forbrydelsens vederstyggelighed, fjernes fra amtet og sættes til strengt arbejde (Bartholin, Steenbuch, Lintrup).

Norske tegn. 1725-27, fol. 481, 25.8.1727: Kgl. benådning til undervisning i gerningens afskyelighed og så sættes til strengt arbejde sin livstid i nærmeste fæstning uden for det amt, hvor den skændige gerning er forøvet.

3. Sidsel Lauridsdatter

BLODSKAM Jægerspris birk

Teol. Fak., kopibog s. 1393, 14.8.1727 (jf. bilag A sagnr. 1727:4)

Hun har ladet sig besvangre af sin stedfar, som er flygtet. Pga. ligeledes ungdom og uvidenhed, anbefales samme straf som ovenfor (ved kgl. res. 25.8.1727 benådes hun til Bremerholm på livstid).

4. Hans Wagner, straffefange

FORSØGT DRAB PÅ 13-ÅRIG DRENG Helsingør

Teol. Fak., kopibog s. 1363, 20.8.1727.

Han er indsat på livstid på Kronborg fæstning for tyveri og desertation. Han går hen og tager en vildfremmed 13-årig dreng, holder ham for munden og slår ham to gange med en sten i hensigt at dræbe ham, for selv at komme af med livet. Drengen er imidlertid restitueret efter 7 uger. Fakultetet finder, at forbrydelsen sammenlagt med forrige tyveri og desertation, samt frygten for, at han kan gøre det igen, og hans manglende fortrydelse, gør, at krigsrettens dødsdom bør eksekveres, dog bør han først undervises af den tyske præst i Helsingør om sin forbrydelse. (Han benådes formentlig af kongen, jf. bilag B sagnr. 1729:8, hvor han atter straffes.)

5. Anders Pettersen Lap og Kari Andersdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1394, 9.9.1727.

Hun er hans afgangne hustrus halvbrors datter. De har begået blodskam. Begge er dødsdømt. Fakultetet finder, at der ikke er noget i Guds allerhelligste ord, som forhindrer at kongen med uskadt samvittighed kan benåde dem med livet. Dog bør de enten landsforvises hver for sig eller sættes til strengt arbejde.

Norske tegn. 1725-27, fol. 498, 22.9.1727: Kgl. benådning pga. deres uvidenhed om deres synds grovhed. Han får 3 år i bjergværkerne, hun 3 år i fiskelejerne.

1728

1. Einer Olufsen Biørnæs

BLODSKAM Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1396, 12.1.1728.

Han og hans kødelige søster er af krigsretten dødsdømt for blodskam. Fakultetet mener at de har besmittet sig og fortørnet Gud med en skændig og vedestyggelig misgerning, men da der ikke udtrykkeligt er sat dødsstraf herfor i Guds hellige lov, kan de i stedet adskilte blive sat til strengt arbejde.

2. Haldom Joensdatter og Joen Ejolsen

BLODSKAM FØDSEL I DØLGSMÅL Island

Teol. Fak., kopibog s. 1398, 16.6.1728.

Han er hendes far. Han har besvangret hende, og hun har født i dølgsmål. Barnet er enten dødfødt eller straks efter fødselen dræbt og nedgravet i en forstue. Fakultetet finder, at begge bør henrettes, og at „ingen af dem med uskad Samvittighed paa Livet af E.K.M. kand pardonneres siden Guds Lov udtrykkelig legger Dødsstraf til saadan skiendig Gierning“.

Norske tegn 1728-30, fol 183, 9.7.1728: Dødsdommen konfirmeres.

3. Nicolai Hendrich Müller, soldat i Det Vestindiske Kompagni

DRAB St. Thomas

Teol. Fak., kopibog s. 1400, 24.8.1728.

Han har dræbt en anden soldat med sin kårde. Byretten og overretterne har dødsdømt ham. Han

har kastet sig ind i et ham fremmed slagsmål og har erkendt drabet. Fakultet: der kan ikke benådes for dødsdommen.

4. Hans Jensen, musketer i reg. de marine DRAB Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 1408, 6.10.1728 (efter kgl. res. ?? muligvis forkert dato).

Hans har på sin vagt skudt en anden soldat. Han har selv bedt soldaten komme til sig for at fordri-
ve tiden. Men da han ikke straks svarede 'Freund', da han anråbtes, skød Hans ham. Fakultet finder,
at krigsrettens dødsdom bør stå ved magt.

Generalaud., justitsprotokol 1728-29, fol. 99, Kgl. res. 26.8.1728: Dødsdommen bekræftes.

1729

1. Hans Jørgen Büscher, straffefange på Kronborg DRABSFORSØG Helsingør
Teol. Fak., kopibog s. 1410, 3.3.1729 (jf. bilag B sagnr. 1729:8)

Han har søgt at dræbe en medfange med en sten, da han lå og sov. Tidligere er han ved krigsrets-
dom af 15.10.1722 dømt til døden for blasfemi og åbenbar gudsbespottelse, men benådet. Derefter har
han under fængsel, da han skulle piskes for opsætsighed i hemmelighed medbragt en kniv og med
den alvorligt såret en stokknægt, og er derfor atter dødsdømt. Han har ikke fortrudt sin brøde og det fryg-
tes, at han vil gøre det igen, fordi han er ked af livet. Fakultet anbefaler at bekræfte krigsrettens dom.

2. Jesper Harding DRAB Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1424, 4.4.1729.

Jesper har slået en soldat i hovedet med en træpibekande, så han døde nogle dage efter. Underret,
Overhofret og Højesteret har dødsdømt ham. Fakultet finder intet skin af nødværge og ingen tvivl om
slagets dødelighed, og indstiller derfor til konfirmation af dødsdom.

Norske tegn. 1728-30, fol. 371, 22.4.1729: Kongen bekræfter dødsdommen.

3. Rasmus Baarsen SODOMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1429, 17.6.1729.

Han er af lagtinget dødsdømt for at have beblandet sig med en hoppe for 4 år siden. Der er et vidne
og Rasmus tilstår selv. Rasmus undskylder sig med uvidenhed. Men han har været til herrens bord.
Fakultet: „som Gud i sin allerhelligste Lov udtrykkeligen har lagt Dødsstraf til saadan skiendig Synd mod
Naturen i Mosebog 2-22-19 og 3-20-15. Same Guds Lov grunder sig og paa Naturens Lov og dend al-
mindelige Ærbarhed, som af Naturen er alle Mennisker indplantet, ingensteds i Det nye Testamente fin-
des afskaffet eller formildet, og altsaa ei heller kand henføres til det jødiske Folks egne og efter deres
Land alene indrettede verslige Love, saa finde vi ingen tilstrækkelig Anledning allerunderdanigst at til-
raade deres Kl. M. hannem paa Livet allernaadigst at pardonere“. I øvrigt ønskes det, at der på steder,
hvor der ofte høres om sodomi, blev undervist grundigt i denne synds vederstyggelighed (Worm, Lintrup).
Norske tegn. 1728-30, fol. 443, 18.7.1729: Indstævning for Overhofretten.

Norske tegn. 1728-30, fol. 534, 11.1.1730: Overhofretten har dødsdømt ham, nu indstævning for
Højesteret.

Højesteret, Voteringsprotokol 1730, fol. 349, 28.6.1730: Enstemmig konfirmation af OHR-dømmen.
Bartholin: „Om Rasmus Baarsen var en Hottentot burde Delinqventen lide efter Overhofretsdommen.“

4. Oluf Olufsen SODOMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1430, 17.6.1729.

Han har begået sodomi, og der er et vidne. Derfor samme indstilling som ovenfor (Worm, Lintrup).
Resol. på domme 1723-30, fol. 1223, 18.7.1729: Overhofrettens dødsdom bekræftes, men han skal
henrettes med sværd og hans legeme nedgraves på justitspladsen.

1730

1. Randi Hansdaatter og Erik Knudsen Haavold BLODSKAM, FØDSEL I DØLGSMÅL Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1440, maj 1730 (jf. sagnr. 1732:2).

Han er hendes mosters mand. Deres barn har hun født i dølgsmål, båret det hjem og skjult det indtil hun blev rørt og så fremviste det dødt. Fakultetet finder aldeles ingen grund til at anbefale pardon. Hendes undskyldning, at barnet var dødfødt og at der ikke findes tegn på, at det er myrdet, er utilstrækkeligt til hendes undskyldning, fordi „det overalt vilde give løsagtige Qvinder, som føder i Dødsmaal og paa en eller anden Maade hjælper til at omkomme deres Børn, en jevnlig Undskyldning, om det skulde gielde“. Derimod kan Erik Haavold godt benådes på livet. Norske tegn. 1728-30, fol. 603, 14.7.1730: At sagen skal gå forbi Overhofretten og direkte til Højesteret. Højesteret, voteringsprotokoller: Intet fundet.

2. Joen Joensen Alstad og Tolløv Gabrielsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1479, 15.11.1730.

Han har begået blodskam med Tolløv, hans hustrus søster. Fakultetet: Der er ikke dødsstraf herfor i Guds lov. kongen kan derfor benåde dem, så de hver for sig sættes til strengt arbejde. Norske tegn. 1730-33, fol. 18, 1.12.1730: Begge benådes og hun skal rømme amtet.

1731

1. Halvor Olesøn af, dragon i oberst Matthesøns reg. SODOMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1444, 7.2.1731.

Han er dødsdømt af krigsretten for omgængelse mod naturen med et bæst. Fakultetet: „Som vi da befinde, at Guds allerhelligste Lov udtrykkelig har lagt Dødsstraf paa saa vederstyggelig Misgierning i Mosebog 3-20-15, dend Lov vi icke kunde andsee for en blot jødiske og til dend Politie alleene henhørende, men maa andsee som en i Naturen og den sunde Morale grundede Lov, saa finder vi aldeles ingen Andledning allerunderd. at tilraade deres kongl. Maytt. samme Delinqvent paa Livet allernaadigst at pardonnerne.“ Dog kan han benådes med, at han først halshugges med sværd og så brændes. Også hesten skal først dræbes og så brændes (Worm, Lintrup).

2. Joen Joensen BLODSKAM Island
Teol. Fak., kopibog s. 1486, 3.4.1731.

Han har begået blodskam med sin hustrus halvsøster. Der er intet i Guds hellige ord, som kan hindre kongen i at benåde dem med god samvittighed. I stedet anbefales separat strengt arbejde i nogen tid.

Norske tegn. 1730-33, fol. 103, 14.5.1731: Kgl. benådning til, at de nogen tid skal sættes til strengt arbejde og forbud mod ophold i samme syssel.

3. Peder Andersøn og Sidsel Hellichsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1487, 21.4.1731.

Hun er hans hustrus søsterdatter. De har ikke alene begået blodskam men i 4 samfulde år haft skændig omgængelse med hinanden. Selv om det er meget forkasteligt, så sætter Guds lov ikke dødsstraf, og kongen kan derfor med god samvittighed benåde dem og da sætte dem til strengt arbejde hver for sig på livstid.

Norske tegn. 1730-33, fol. 104, 18.5.1731: Kgl. benådning til separering og begge strengt arbejde på livstid.

4. Joen Joensen, laplænding GUDSBESPOTTELSE Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1489, 16.5.1731.

Joen har i drukkenskab og i vrede over at en ulv har taget et af hans rensdyr sagt „Sathan er Wargen – eller Ulven – og Sathan er Gud“. Han siger, han ikke kan huske det, men afbeder alligevel sin synd for menigheden. År og dag efter rejser nogen sag mod ham derom og får ham dødsdømt. Fakultetet finder, at vidnerne er afhørt ulovligt sent, og at de centrale vidner er afhørt via tolk fordi de kun kan lappisk. Desuden er det ikke „Lovens Mening, at et fattigt enfoldig Menniske, der i en Overielse kand sige sligt, men strax fortryde det, skal miste Tunge og Hoved.“ De anbefaler, at han slipper med den lange fængsling.

Norske tegn. 1730-33, fol. 115, 26.6.1731: At han skal frigives, men af sin sjælesørger advares mod at drikke.

1732

1. Jacob Madsen

BIGAMI København

Teol. Fak., kopibog s. 1514, april 1732.

Jacob er ved underret og ved Højesteret dødsdømt for erkendt bigami. Fakultet: Guds lov sætter ikke dødsstraf herfor, og kongen kan derfor med uskadt samvittighed benåde ham på livet, hvis han i stedet sættes til strengt arbejde. Da der imidlertid i Sjællands stift efterhånden findes mange, som har mere end én levende hustru, så „efterdi da deres K.M. kand med en uskadt Samvittighed ligeledes lade Supplicanten døe, som have syndet imod Guds Lov, men fortient Døden efter K.M. Lov og Højesterets Dom, saa var det godt om engang slig Dom blev exeqveret, thi ellers vil slige skiendige Ugjerningsmænd herefter som hidindtil synde med oprakt Haand“ (Worm, Wøldike)

Resol. på domme 1730-46, fol. 53, 6.6.1732: Kgl. res.: At arbejde blandt de ærlige slaver på Bremerholm indtil videre.

2. Erich Knudsen Haavold og Randi Hansdaatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1516, 7.6.1732 (jf. sagnr. 1730:1).

De har enten i fogedgården eller på vej til tinget, før de kendte den kongelige benådning, endnu en gang begået blodskam. „Wi tilstaae, at Deres Kongl. Mayht. kand endnu med en god Samvittighed benaaede dem paa Livet, dog at de sættes til meget strengt Arbeide deres Livs Tid. Men monne ey for stor Lemfældighed mod slige fremturende og forhærdede Overtrædere, gjør andre des dristigere til at synde, hvorudover det synes os forvarligt, om Verden, hvor de dog bygge paa Helvede, bliver skilt ved dem.“ (Worm, Wøldike)

Norske tegn. 1730-33, fol. 365, 27.6.1732: Kgl. benådning til strengt arbejde på livstid, han i bjergværkerne, hun i fiskelejerne.

3. Lorentz Mejer, grenader

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1517, 7.6.1732.

Han har med et næveslag dræbt sin kone. Næveslaget var dødeligt og krigsretten har dødsdømt ham. Fakultet kan ikke anbefale pardon (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Generalaud., justitsprotokol 1731-33, kgl. res. 13.8.1732: Benådning til 4 år i jern i Rendsborg fæstning.

4. Ole Iversen Felse

3. GANG HOR Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1522, 5.8.1732.

Ole har nu 3. gang begået hor i sit ægteskab med 3 løse kvinder. Han er af under- og lagret dødsdømt. Fakultet anfører, at han ikke er dømt for 1. og 2. gang hor og at kongen i øvrigt med uskadt samvittighed kan benåde manden på livet. De tiltræder stiftamtmand Kaas' forslag, at han på nogen tid straffes med arbejde i fiskelejerne (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Norske tegn. 1730-33, fol. 383, 29.8.1732: Kgl. benådning til et år i bjergværkerne.

5. Peder Jacobsen Nedrevold

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1522, 13.9.1732.

Han har begået lejemål med sin hustrus søsterdatter. Da „Guds Lov ingensteds udtrykkeligen legger Dødsstraf til denne skammelige Synd“, kan kongen med uskadt samvittighed benåde dem. Dog bør de idømmes strengt arbejde hver for sig nogle år, forvises fra amtet og pålægges at leve adskilt (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Resol. på domme 1730-46, fol. 78, 24.10.1732: Kgl. res.: at de hver for sig sættes til strengt arbejde nogle år, han i bjergværket, hun i fiskelejerne.

6. Andreas Brügger, secondløjtnant

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1523, sept. 1732.

Han har med kårde dræbt en løjtnant og er dødsdømt af krigsretten. Det er sket i et slagsmål og den døde løjtnant var frataget sin kårde. Fakultet mener derfor, at Brügger efter Guds allerhelligste lov er en manddræber og kan derfor ikke tilråde pardon. (Worm, Steenbuch, Wøldike).

7. Hans Ivers fra Fyn

MORD TYVERI Slesvig

Teol. Fak., kopibog s. 1527, august 1732.

Hans er ved en eiderstedsk ret og overretten i Gottorp dødsdømt. Det Teologiske Fakultet i fællesskab med Det Juridiske Fakultet finder ikke anledning til at benåde denne grove tyv og morder på livet. Dog kan den 44. art. i den eiderstedtske landret ikke benyttes på tilfældet. I stedet kan Ivers benådes til, efter landrettens 4. del. art. 46 at henrettes med sværdet. „Dog holder vi allerunderdanigst fornødent, at saa skamløs en Misdæders Legeme legges paa Stegle andre Ugierningsmænd til Eksempel.“ (Worm, Steenbuch, Wøldike samt C. Bagger (juridisk professor og højesteretsdommer)).

8. Anders Jacobsen Bottengaard og Marithe Danielsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1527, 1.10.1732.

Anders er gift og har begået lejemål med Marithe. Hertil har han for 4-5 år siden gjort det samme med hendes søster. Han er flygtet. Fakultetet finder, at Anders, hvis han findes, uden i mindste måde at skade kongens samvittighed kan henrettes „da alt for stor Mildhed og ofte igientagen Skaansel gjør grove Misdædere frække til at synde“. Marithe påstår at være taget med magt mod hendes vilje. Fakultetet foreslår, at hun benådes på livet og sættes til arbejde nogle år og forvises amtet (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Resol. på domme 1730-46, fol. 80, 24.10.1732: Kongen benåder Marite til nogle år i fiskelejerne og derefter ikke at opholde sig i det amt, hvor synden er begået.

9. Magdalena Kembek LEJERMÅL MED EN NEGER Vestindiske Øer
Teol. Fak., kopibog s. 1531, 30.10.1732.

Hun er ugift og besvangret af en slave, som er flygtet. Fakultetet hører om hvordan lovgivningen bør være for lejemål mellem sorte hedninge og hvide kristne. Fakultetet hæfter sig ved, at det er den kristne part, som er mest strafværdig, og foreslår noget strengere straffe for dette end for alm. lejemål. Til slaverne foreslår de kun pisk og kan ikke anbefale dødsstraf. Slaverne kan hverken rammes med strengt arbejde eller ejendomsstab, da det er deres lod i forvejen.

10. Joen Olsøn Hammer og Marita Andersdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1535, 29.10.1732.

Hun er hans stedmor og de har begået lejemål. Han er 47 år og hun 42. De vidste at de begik en hæslig synd. Guds allerhelligste lov, Mosebog 3-20-11 siger: om nogen ligger hos sin fars hustru, at hand haver åbenbart sin fars blusel, da skulle de både visseligen dø, deres blod være over dem. Derfor mener Fakultetet ikke, at kongen med frelst samvittighed kan benåde dem på livet. Kongen kan dog formilde dommen således, at deres legemer ikke siden brændes (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Norske tegn. 1730-33, fol. 423, 21.11.1732: Indstævning for Overhofretten.

Norske tegn. 1730-33, fol. 590, 24.10.1733: Dødsdømt ved Overhofretten, nu indstævnes sagen for Højesteret.

Højesteret, Voteringsprotokol 1734, fol. 39, 29.3.1734: Overhofrettens dom konfirmeres enstemmigt.

11. Ole Larsøn BIGAMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1537, 19.11.1732.

Ole er af Overbjergamtsretten dødsdømt for bigami. Guds lov sætter ikke udtrykkelig dødsstraf for bigami, og kongen kan derfor med uskadt samvittighed benåde ham. „Men vi vide derhos, at deres kongl. Mayt. ligeledes med uskadt Samvittighed kand lade ham afstraffe efter sin egen Lov, som endogsaa i denne Casu haver Guds samt Naturens Lov til Grundvold, og det er raadeligt, at der engang skeer et Exempel, paa det at ikke denne paa en usædvanlig Maade i svang gaaende Synd aldees skal tage overhaand.“ (Worm, Wøldike)

Norske tegn. 1730-33, fol. 432, 22.12.1732: Kgl. benådning til livstid i bjergværkerne.

12. Arne Larsøn og Inger Larsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1543, 19.12.1732.

De er søskende og har begået lejemål. Da der hverken i Mosebog 3-20-17 eller andetsteds i Bibelen udtrykkeligt sættes dødsstraf for dette kan kongen benåde dem, men de bør adskilt og uden for deres hjemdistrikt sættes til livstids strafarbejde (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Norske tegn. 1730-33, fol. 444, 16.1.1733: Kgl. benådning til separation og strengt arbejde, han i bjergværkerne, hun i fiskelejerne.

13. Margreta Jørgensdatter BIGAMI Københavns rytterdistrikts birk

Teol. Fak., kopibog s. 1546, 19.12.1732.

Hun er dødsdømt for bigami. Guds lov belægger ikke dette med dødsstraf, „Men vi ønsker derhos, at Kongens Lov engang maatte skee fyldest andre til Afsky og Eksempel, thi ellers besmittes Landet med slige Misgierninger“. Benådes Margreta bør hun sættes til strengt arbejde og ikke tillades omgang med sin nye mand, og denne bør stå offentlig skrifte.

Resol. på domme 1730-46, fol. 115, 16.1.1734: Kongen benåder hende til Børnehuset på livstid.

14. Lars Larsen, soldat

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 1552, 29.12.1732.

Lars har pågrebet en tyv i sin brors hus og afvæbnet og slået ham sammen med soldat Michel Olsen. Derefter er de gået ud i skoven og Lars har slået ham mere, så han er død. Tyven, Frands Lustig, mangler det ene øre. Lars er deserteret. Krigsretten har dødsdømt Lars og idømt Michel kropsstraf. Fakultetet finder, at den over Lars Larsen fældede dom bør stå ved magt men at Michel Olsen bør slippe med den straf arresten har udgjort (Worm, Steenbuch, Wøldike).

1733

1. Jens Jørgensen, discipel på Fredericia skole

DJÆVLEFORSKRIVELSE Fredericia

Teol. Fak., kopibog s. 1559, 8.1.1733.

Han har forskrevet sig til Djævelen og misbrugt alterbrødet. Ligesom provsteretsdommen: Da der ikke udtrykkeligt er sat dødsstraf i Guds lov, da det er sket af stor „Daarlighed og Enfoldighed“ og da han straks har fortrudt, kan kongen med uskadt samvittighed benåde ham på livet. Men han bør skrifte sine synder for menighed og skole og derefter i Børnehuset eller andetsteds sættes til strengt arbejde på nogen tid (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss)

Teol. Fak., kopibog s.97, 9.12.1733: Efter Højesterets dødsdom: En længere argumentation, som når til samme konklusion. Dertil anmodning om, at sådanne sager skal føres inden lukte døre, for at utingen ikke skal brede sig.

Sjæll. tegn. 1733-34, fol 242 (sagnr. 347-49) 24.10.1733, Jenses sag skal for Højesteret.

Danske Kancelli, Resolutioner skrevne på supplicationer, domme m.m. 1730-46, fol. 111-3: Faderens benådningsansøgning og kongens benådningsbrev.

Sjæll. tegn. 1733-34, fol 335 (sagnr. 420) 28.12.1733: Kongen benåder til Bremerholm 3 år som ærlig. Holmen, fangebog 1714-39, nr. 193: Indkommet 31.12.1733. Efter kgl. befaling af 17.6.1735 løsgives han.

2. Torkel Joensen og Gundløg Olufsdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1560, 21.1.1733.

Torkel, der er gift, har besvangret Gundløg. Hun har født barnet i dølgsmål. Hun siger det var dødfødt. Torkel har tilskyndet hende til at holde det hemmeligt, og bagefter båret liget ud på marken og begravet det. Fakultetet: Intet der kan undskylde nogen af dem for at henrettes efter DL 6-6-7 og -8 (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Norske tegn. 1730-33, fol. 461, 20.2.1733: Sagen indstævnes for Højesteret.

Højesteret: voteringsprotokol: intet fundet.

3. Christen Hansøn snedker

KIRKETYVERI Falster

Teol. Fak., kopibog s. 1568, 12.2.1733.

Han har, da han var på arbejde, opbrudt blokken i Falkeslev kirke ved Stubbekøbing. Underret, Landsting og Højesteret har idømt ham hjul og stejle. Fakultetet: Da Guds lov „ingensteds lægger Dødsstraf til slig Synd“, kan han godt benådes på livet. Men han bør nogle år arbejde i jern på Bremerholm – især fordi der for nylig har været så mange indbrud i kirker. (han er støjlet før kgl. benådning kommer). (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

DK, konc. og indlæg til fynske og smålandske tegn. 1733/13: Christens kones benådningsansøgning, kongen benåder til 4 år i jern på Bremerholm.

DK, supplikprotokol første halvår 1733, nr. 435: Stiftamtmand Reichou meddeler, at Christen var hals-hugget og lagt på hjul og stejle før, stiftamtmanden modtog den kgl. benådningsskrivelse.

4. Margrethe Smith

DJÆVLEFORSKRIVELSE København

Teol. Fak., kopibog s. 1568, 12.2.1733 (jf. sagnr. 1724:4)

Hun har før forskrevet sig til Djævelen og gør det nu igen i håbet om at slippe ud af fangenskabet. De Fattiges Direktører har dømt hende til 3 dage efter hinanden at piskes i Børnehuset og nogen tid på vand og brød. Det bifalder Fakultetet, da de ikke finder det tilrådeligt at lade hende miste livet (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

DK, konc. og indl. til sjæll. tegn. 1733/87: Heri indstillinger fra kasserer ved Børnehuset, C.E. Biermann, Direktørerne for de Fattiges Væsen og Det Teologiske Fakultet samt den kgl. Resolution af 6.3.1733, som konfirmerer indstillingerne.

5. Cathrine Ingialdsdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 4, 27.2.1733.

Hun er 40 år og har begået blodskam med sin brors 15-årige søn. Fakultetet henviser til Mosebog 3-18-12 og 3-20-19 og fastslår at Guds lov ikke udtrykkelig sætter dødsstraf herfor. Da hun imidlertid fmt. har forført drengen, anbefales strengt arbejde på livstid.

Resol. på domme 1730-46, fol. 88, 29.5.1733: Kgl. benådning til Børnehuset på livstid.

6. Else Nielsdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 15, 14.3.1733.

Else har begået lejemål med den gifte Niels Hansen, som før har begået lejemål med hendes halvsøster. Da Guds allerhelligste lov ikke sætter dødsstraf derfor, kan hun benådes på livet, men bør sættes til strengt arbejde på livstid, da hun både har begået blodskam og ligget med en ægtemand (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 84, 10.4.1733: Kgl. benådning til livstid i fiskelejerne.

6. Synneve Amundsdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 21, 24.4.1733.

Hun har begået blodskam med sin søsters mand, som er flygtet. Da Guds lov ikke tydeligt sætter dødsstraf for denne synd, kan hun benådes på livet. I stedet bør hun sættes til strengt arbejde hendes livstid, bl.a. fordi hun først løgnagtigt har udlagt en anden som barnefar (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 86, 11.5.1733: Kgl. benådning til livstid i fiskelejerne.

7. Johann Caspar Clemens, musketer

DRAB PÅ BARN Norge

Teol. Fak., kopibog s. 40, 6.7.1733.

Han har i morens fravær slået sin 2 1/2 årige steddatter så hårdt, at hun er død deraf. Fakultetet mener, at Krigsrettens dødsdom bør eksekveres (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

8. Hans Hinrich Butterbrodt, rytter i oberstløj. Ahlefeldts reg.

DRAB Husum

Teol. Fak., kopibog s. 70, 9.11.1733.

Hans er stærkt mistænkt for et drab, men nægter. Fakultetet spørges, om han kan benådes på livet eller skal pålægges tortur for at sige sandheden. Fakultetet fraråder bestemt tortur, De henviser til DL 1-20-1, som forbyder tortur, og at „Erfarenheden haver lært, at een paa Piinebænken ofte haver bekiendt det om sig selv, hvorfor hand er bleven henrettet, endskiønt Tiden siden har forklaret, at han var uskyldig“. De kan ikke udtale sig om evt. benådning før de har set alle sagens akter (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Teol. Fak., kopibog s. 88, 26.11.1733.

Steenbuch, Wøldike: De hæfter sig ved, at et vidne har set Butterbrodt slå Ehlers, og at Butterbrodt i andre situationer har løjet. Derfor kan de ikke tilråde kongen at benåde ham med livet „eller at lade det uskyldige Blod, som er udgydet, blive uhævnnet, hvilket skee om dens Blod icke bliver udgydet, som har udgydet Menniskes Blod (Mosebog 4-35-33). „

Teol. Fak., kopibog s. 92, 27.11.1733.

Worm, Reuss: Det har været en uoverskuelig slagsmålssituation. Derfor kan det ikke med sikkerhed siges, om Butterbrodt har givet Ehlers det dødelige slag. I så tvivlrådige sager plejer man gerne at følge den mildeste vej. De anbefaler derfor, at han benådes for livsstraf, men sættes til strengt arbejde på livstid.

Generalaud., justitsprotokol 1733-35, fol. 481, 17.2.1734: Kgl. res.: da akterne viser, at Butterbrodt er gerningsmanden til drabet, skal han henrettes med sværd.

9. Anne Marie Truelsdatter**DRAB PÅ BARN** København

Teol. Fak., kopibog s. 72, 9.11.1733.

Hun har skåret halsen over på sit 7 dage gamle barn. Hun har skrevet til dronningen og bedt hende udvirke benådning. Hun har en svagelig mand og 9 fødsler bag sig og 4 levende børn. Kbh.'s brand har gjort dem hjemløse, og hun undskylder sig med utilregnelighed efter barselen, hvor ingen ordentlig barselstue har været, fordi hun er flyttet pga. branden. Fakultetet finder ikke beviser på den påståede barselstungsindighed og kan derfor ikke anbefale benådning (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss). Resol. på domme 1730-46, fol. 94-99: Højesterets dødsdom skal stå ved magt, men hun må begraves i viet jord, og hendes fattige mand må beholde bosloddet (hendes supplik til kongen herom er vedlagt).

10. Marie Bergersdatter Dahl**LEJERMÅL** Norge

Teol. Fak., kopibog s. 78, 14.11.1733.

Hun har som enke født et uægte barn, og hun påstår ikke at vide hvem der er faren. Hun mener, at nogen har belagt hende mens hun sov. Fakultetet finder det ikke troværdigt, og tilslutter sig stiftamtmand Reichweins og biskop Herslebs forslag, at hun belægges med legemlig straf indtil hun forklarer, hvem der er barnefaren. Marie har tilbudt at aflægge ed på sin forklaring, men Fakultetet afviser bestemt dette forslag, fordi med det eksempel skulle det næppe mangle på løse kvindfolk, som ville tilbyde sådan ed (Worm, Wøldike, Reuss).

Norske tegn. 1730-33, fol. 628, 4.12.1733: Hun befries for den idømte straf på 6 år og skal have lov at gå til alters. Derimod skal der rejses tiltale mod hende fordi hun ikke vil oplyse barnefarens navn.

11. Maren Christensdatter**FØDSEL I DØLGSMÅL** København

Teol. Fak., kopibog s. 81, 18.11.1733.

Hun har født i dølgsmål, og bedt dronningen om nåde.

Worm og Steenbuch: Hun har skjult barnet i en kiste og kirurgerklæringen siger, at barnet enten er død af morderisk vold eller af forsømmelse. Derfor kan de ikke anbefale benådning fra dødsdom.

Wøldike og Reuss: Det fremgår af dommen, at hun før barselen har adviseret sin madmor og en jordemoder. Derfor finder de det ikke bevist, at hun har dræbt barnet. De foreslår, at hun slipper for anden straf end lejermålsstraf. Arresten har været hård nok.

Teol. Fak., kopibog s. 100, januar 1734: Kongen har returneret sagen til Wøldike og Reuss med en erklæring fra Justitiarius Braem. De to teologer fastholder, at Maren i rådstuedommen uimodsagt har fortalt, at hun havde åbenbaret graviditeteten såvel for sin madmor som en jordemoder. Det er på dette sagen hænger.

Resol. på domme 1730-46, fol. 117-22, 12.2.1734: Kongen opretholder dødsdommen. 1.2.1734 skriver Maren til kongen og beder om, at hun må begraves i Trinitatis kirkegård efter henrettelsen fordi hun som har mange efterlevende venner tilbage „kand fornøyet, og med en roelig Samvittighed gaa til min Død“. Kongen tillader denne begravelse, men uden konsekvens for andre.

12. Chr. Brichmand tambours hustru, Maren Hermandsdatter**DRAB PÅ BARN** Fredericia

Teol. Fak., kopibog s. 86, 20.11.1733.

Hun er af krigsretten dødsdømt for at have kastet sin 4 år gamle datter i stadsgraven og derefter selv sprunget i for at drukne sig. Det er sket af vrede over en dårlig behandling af hendes arbejdsgiver. Hendes 2 andre børn har hentet hjælp. Hun reddes, men ikke barnet, som dør. Fakultetet mener, at det er en arrig og morderisk mor, som har gjort det med fri vilje og forsæt, og kan derfor ikke anbefale benådning.

Generalaud., justitsprotokol 1733-35: fol. 442: kongelig res. 19.1.1734: hun skal henrettes med sværd, hovedet sættes på stage og kroppen nedgraves i galgebakken.

13. Martin Halberg af fodgarden**DRAB** Nordsjælland

Teol. Fak., kopibog s. 90, 27.11.1733.

Han er deserteret og har i Østrup skov ved Fredensborg „ilde medhandlet“ konen i skovhuset, og har derefter røvet huset. Mod alle forventninger et konen kommet sig over overfaldet, men aborterer 4 uger efter med et dødt barn. Fakultetet finder, at Halberg „som et mordisk, tyvagtigt og menedigt Menneske ingenlunde bør benaades paa Livet“ (Worm, Steenbuch, Wøldike).

Generalaud. justitsprotokol 1733-35, fol. 475, 17.2.1734: Kgl. res.: Halberg skal halshugges med økse, hoved på stage og kroppen begraves i galgebakken.

1734

1. Ole Nielsen Was, matros af 2. divisions 5. komp.
Teol. Fak., kopibog s. 118, 12.2.1734.

BIGAMI København

Ole har, selv om han allerede er gift i Sverige, giftet sig i København. Fakultetet finder bigamien fuldt bevist, men da Guds lov ingen steder udtrykkelig kræver dødsstraf, så kan kongen med god samvittighed benåde ham på livet. Hans danske kone er flygtet. Hendes brøde består i, at hun har haft omgang med Was efter at hun fik hans bigami at vide. Hvis hun vender tilbage, bør hun udstå kirkens disciplin (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

2. Lars Jensen og Anne Michelsdatter fra Hyllested
Teol. Fak., kopibog s. 124, 25.2.1734.

HOR Antvorskov rytterdistrikt

De er hver for sig gift, men har levet sammen 2 år i hor. Birkeret og Højesteret har dødsdømt dem. Amtmand Warnstedt indsender de to benådningssøgninger til Kancelliet og tilføjer „Ihvorvel saadan disse Delinqventers tildømte Straf er aldeles overensstemmende med deres kongl. Mayt.s høyviselige Løvs 6-13-25, saa dog siden her i Landet icke er bekendt saadan Execution for deslige Forseelser forhen at være skeed". Fakultetet: Uanset det var at ønske, at lovens straf en gang gik over sådanne ublu syndere, så lægger Guds lov dog ingensteds udtrykkelig dødsstraf til sådanne misdædere. De kan derfor benådes, men bør have strengt arbejde deres livstid (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).
Sjæll. tegn. 1733-34, fol. 435, 19.8.1734: Kgl. res.: han til Bremerholm, hun til Spindehuset, begge på livstid.

3. Anders Olsen og Berthe Hansdatter
Teol. Fak., kopibog s. 149, 6.9.1734.

BLODSKAM Norge

Hun er hans endnu levende hustrus søster og er besvangret af ham. Fakultetet finder det bevist, men da Guds lov ikke udtrykkeligt sætter dødsstraf herfor, kan kongen med god samvittighed benåde dem med livet. De bør dog hver for sig sættes til strengt arbejde deres livstid (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).
Resol. på domme 1730-46, fol. 148, 15.10.1734: Kgl. benådning, han til jern i nærmeste fæstning på livstid, hun livstid i fiskelejerne.

4. Anne Findsdatter og Niels Torsen
Teol. Fak., kopibog s. 153, 6.9.1734.

BLODSKAM Norge

De har begået lejemål, og det har hun 8 år tidligere også begået med Niels' bror. Fakultetet finder det bevist, men da Guds lov ikke tydeligt sætter dødsstraf derfor, må det bero på kongens velbehag om han vil benåde de to, og i stedet hver for sig sætte dem til strengt arbejde (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).
Resol. på domme 1730-46, fol. 150, 15.10.1734: Kgl. benådning han til jern i nærmeste fæstning og hun til fiskelejerne hver i 6 år.

5. Barbara Olesdatter Jelse og Johannes Larsen Wie
Teol. Fak., kopibog s. 156, 9.9.1734.

BLODSKAM Norge

Hun er hans 'slegfredbroderdatter', og de har begået lejemål. Der er ikke dødsstraf herfor i Guds lov. Det står derfor kongen frit at benåde dem, dog bør de så hver for sig og uden for amtet sættes til strengt arbejde.
Resol. på domme 1730-46, fol. 1546, 15.10.1734: Kgl. benådning han til jern i nærmeste fæstning og hun til fiskelejerne hver i 6 år.

1735

1. Thorgier Anonsen
Teol. Fak., kopibog s. 189, 26.1.1735.

SODOMI Norge

Han er 19 år og er af Overhofretten dødsdømt for omgængelse mod naturen. Han indgiver sagen til kongens nåde.
Worm og Wøldike: finder sodomien bevist såvel ved bekendelse som vidne. Guds lov forbyder syn-

den i Mosebog 3-18-23 og i 3-20-15 sætter tydeligt straffen: „hand skal visseligen døe“. Derfor kan de ikke tilråde benådning.

Steenbuch, Reuss: (d. 27.1. og på tysk) er af den mening, at de straffe, som foreskrives i Mosebog 3-20 vers 1-15, som i visse tilfælde udtrykkeligt fordrer dødsstraf, egentlig hører til det jødiske politi og særlige mosaiske økonomi og altså for så vidt ikke binder de kristelige øvrigheder. De finder desuden, „das die Christliche Obrigkeiten fast durchgehendes sich an das Gesetz, die Ehebrecher am Leben zu strafen, nicht gebunden zu sein achten. Da denn nun die Todesstrafe auf den Ehebruch mit eben der Redens gesätset wird lev. 20 v. 10 als auf gegenwärtiges Delictum bis v. 15, so achten wir dass in diesen Fall eben dieselbe Freyheit haben“. Da der desuden kan være omstændigheder, som i ikke ringe grad mindsker sådanne forbrydelser, så er det godt, at øvrigheden ved, at den ikke uforanderligt er bundet af „rigore legis mosaicae“. I dette tilfælde har dommeren fundet, at forbryderens ungdom, en i øvrigt god vandel og oprigtig anger, tæller til en formildelse. Steenbuch og Reuss råder derfor kongen til at benåde Anonsen og give ham en anden hård straf i stedet.

Resol. på domme 1730-46, fol. 161, 2.2.1735: Kgl. benådning til arbejde i jern i nærmeste fæstning på livstid.

2. Rehder, løjtnant af Livgarden

DRAB København

Teol. Fak., kopibog s. 196, 29.1.1735.

Han har med sin kårde dræbt en student. Løjtnanten har først forvist to vidner og derefter dræbt manden uden at denne har trukket sin hirschfänger. Han påstår at studenten løb ind i kården og at det altså var et drab i våde. Krigsretten har dømt, at løjtnanten ved ed kan fralægge sig drabet. Fakultetet finder det helt utænkeligt, og fraråder bestemt, at acceptere en ed. I stedet bør løjtnanten bøde liv for liv, hvis han igen antræffes i kongens riger og lande (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss). Generalaud., justitsprotokol 1735-37, fol. 205, 5.8.1735: Kgl. res. afviser eden. I stedet skal han arkebuseres, hvis han antræffes i kongens riger og lande, og hans formue skal halvt gå til den dræbtes arvinger, halvt til kongen.

3. Johan Henrich Eisler, underkonstabel

DRAB København

Teol. Fak., kopibog s. 226, 21.4.1735.

Han har i raseri dræbt en konstabel i Skræddersalen, men har siden ikke været rigtig i hovedet. Fakultetet finder derfor ikke, at Eisler kan miste livet, men bør indsættes til forvaring, hvor han ikke kan skade andre (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss). Generalaud., justitsprotokol 1735-37, fol. 114, Kgl. res. 27.5.1735: Regimentsretsdom, der befrier for henrettelse pga. raseri, konfirmeres af kongen. Han skal sættes under bevaring i Pesthuset.

4. Anna Hansdatter Wiig

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 229, 26.4.1735.

Hun er besvangret af sin stedfar, som er borttrømt. Anna påstår at være truet dertil, men har først fortalt derom, da hun var højgravid.

Worm og Wøldike: da Mosebog 3-20-14 dømmer den der tager en kvinde og hendes mor til ild og Mosebog 5-27-23 forbander sådan blodskam og siger at folket skal sige amen dertil, mener de, at såvel stedfaren som steddatteren bør miste livet.

Steenbuch og Reuss: (24.4. på tysk). Med henvisning til Paulus' brev til Hebræerne 10-28 argumenteres for, at Annas udsagn om at være truet dertil skal stå til troende indtil der er vidner imod hende. De mener, at kongen dagligt beviser, at den kristelige øvrighed ikke fuldstændigt følger sig bundet af den strenge Moselov, som af særlige grunde er uden barmhjertighed. Det sker ved benådningerne af ægteskabsbrydere imod Mosebog 3-20-10 og 5-22-22's klare ord. Følgelig mener de, at stedfaren skal henrettes, hvis han pågribes, men at steddatteren indtil andet er bevist, kan skænkes livet.

Resol. på domme 1730-46, fol. 174, 13.5.1735: Kgl. benådning af Anna Hansdatter til fiskelejerne på livstid.

5. Maren Henrichsdatter

BLODSKAM Norge

Teol. Fak., kopibog s. 279, 14.7.1735

Hun har i et år med sognets vidende begået blodskam med sin stedfar, som nu er død.

Worm, Wøldike: De har øvet en stinkende synd med hverandre. De henviser til Mosebog 3-18-17, 5-27-23 og især 3-20-14. Derfor bør de visselig dø.

Reuss: Finder at stedfaren var den hovedansvarlige, forføreren. Hans død bør tale for en mildnelse af steddatterens dom. Desuden mener han ikke at denne synd nødvendigvis bør straffes med døden, fordi kristelige øvrigheder egentlig ikke er bundet af Moseloven.

Steenbuch: Henholder sig til hans forrige erklæringer i incestsager.
 Resol. på domme 1730-46, fol. 176, 5.8.1735: Kgl. benådning til fiskelejerne nordenfjelds på livstid.

6. Thorsten Olsen Hestman og Sara Hansdatter BLODSKAM Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 279, 15.7.1735.

Han er hendes stedfar, og de har i et år levet i blodskam. De er dømt i Norge i 1727, og sagen er sendt til bedømmelse i Højesteret. Da der ikke er sket noget har de i nu 8 år siddet i arrest.

Worm, Wøldike: Med samme begrundelser som ovenfor indstilles, at de visselig må dø.

Reuss: Finder, at den lange arrest og dårlige retsbehandling, de har fået, taler for nogen formildelse.

Steenbuch: Henholder sig til hans forrige erklæringer i incestsager.

Resol. på domme 1730-46, fol. 178, 5.8.1735: Kgl. benådning til fiskelejerne nordenfjelds på livstid, men her skal de leve langt fra hinanden.

7. Anders Thomassen og Kari Thomædatter BLODSKAM Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 286, 27.7.1735.

De er søskende og har fået et barn. Det er født i dølgsmål, men vist ikke dødt. Han er 18 og hun 24. Da Mosebog 3-20-17 ikke udtrykkelig sætter dødsstraf for denne synd kan kongen benåde dem til strengt arbejde på livstid hver for sig og løbende undervisning i deres kristendom (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 180, 19.8.1735: Kgl. benådning til fiskelejerne nordenfjelds på livstid, men her skal de leve langt fra hinanden og undervises af en præst.

8. Anders Jacobsen og Malene Tønnesdatter BLODSKAM Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 287, 27.7.1735

Han har i sit ægteskab begået blodskam med Malene, der er hans hustrus halvsøster. Guds lov siger ingen steder, at denne synd skal belægges med dødsstraf, men de skal bære deres skam. De kan derfor benådes på livet og separat sættes til strengt arbejde (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 183, 19.8.1735: Kgl. benådning til fiskelejerne nordenfjelds på livstid, men her skal de leve langt fra hinanden.

9. Halvor Pedersen DRAB Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 290, 27.7.1735.

Han er dødsdømt for drab af lagretten, men dommeren og han selv har indgivet sagen for kongen. Halvor har tæsket en anden ihjel i et slagsmål med sine bare næver. Fakultetet finder intet formildende. Efter Guds lov bør han bøde liv for liv (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 184, 19.8.1735: Kgl. konfirmation af dødsdom.

10. Maren Torgiersdatter FØDSEL I DØLGSMÅL Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 312, 6.10.1735.

Hun er af lagret og Overhofret dødsdømt for fødsel i dølgsmål. Hun har født i hemmelighed. Barnet er fuldbårent med negle og hår, dets hals er drejet af led, hun har gemt liget i sin kiste.

Worm, Wøldike: Hvad enten hun selv har drejet halsen om på barnet eller det er sket pga. manglende hjælp er hun skyldig, og bør henrettes.

Steenbuch: „Denne Delinqventin er ey overbeviist at have handlet imod Guds men alleeneste Kongens Lov, kunde derfor leve“.

Reuss: finder det ikke bevist, at hun har slået barnet ihjel og hun nægter selv. Det hun herefter har begået er at skjule sit svangerskab og nedkomst. Det er der ikke dødsstraf for.

Resol. på domme 1730-46, fol. 193, 29.10.1735: Kgl. benådning til fiskelejerne på livstid.

11. Gert Ahlers, rytter DRAB Krigsretten
 Teol. Fak., kopibog s. 330, 30.12.1735.

Gert har dræbt en anden rytter i et klammeri, hvor Ahlers har været den aggressive. Derfor kan han med god samvittighed dødsdømmes (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Generalaud., justitsprotokol 1735-37, s. 458, kgl. res. 9.1.1736: Kgl. konfirmation af krigsrettens dom, henrettelse med sværd og begravelse i kristen jord.

1736

1. Birgitte Joensdatter DRAB PÅ BARN Christiania, Norge
Teol. Fak., kopibog s. 334, 13.2.1736.

Hun har dræbt sin husbonds barn på 3/4 år. Christiania byret har dødsdømt hende, rådstueretten frifundet hende og Overhofretten dødsdømt hende. Det er bevidnet, at hun flere gange i sin barndom har været plaget af sindets forstyrrelse. Trods vidner på, at hun ikke har været forstyrret de sidste par år, er der tvivl om drabet skete i raseri. Derfor anbefales i en så tvivlrådig sag at gå den mildere vej og indespærre hende, dog ikke i Børnehuset, hvor der er mange børn hun kan forgribe sig på (Worm, Wøldike, Reuss).

Norske tegn. 1736-37, fol. 44, 24.2.1736: Kgl. res.: Pga. hendes raseri benådes hun på livet. Hun skal i stedet hensættes i hospitalet eller et af fattighusene under nøje opsyn for der at arbejde.

2. Olle Jacobsen SODOMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 344, 5.3.1736.

Han er ved under- og lagret dødsdømt for omgængelse mod naturen da han var 15 år. En 10-årig dreng var vidne. Olle har bekendt men derefter trukket sin bekendelse tilbage. Efter 6 års arrest og rettergang er han for 2 1/2 år siden af Overhofretten i stedet idømt livstid i jern. Nu ansøger han fra Trondhjem fæstning kongen om nåde og løsladelse. Han siger, at sodomi-anklagen er opdigt af onde mennesker.

Worm og Wøldike: Kan ikke anbefale det „thi det vilde være en farlig Følge om slige hæslige Misdædere skulde komme paa frie Fod at begynde deres forrige Utroelighed igien“. Desuden finder de ikke Olles nye påstand troværdig.

Steenbuch, Reuss (s. 349, på tysk): Finder at beviserne på ugeringen ikke er helt klare. Dertil begik han forbrydelsen, da han kun var 15 år og endelig har han siddet indespærret i 9 år. Derfor anbefales, som foreslået af berghauptmann Dreyer, at han gives et par år mere og så frigives af særlig kgl. nåde.

3. Ole Christensen SODOMI Norge
Teol. Fak., kopibog s. 352, 26.3.1736.

Ole har tilstået omgængelse mod naturen med en ko. Fakultetet: Sådanne bør efter Mosebog 3-20-15 „visselig døe“, men bevisførelsen ved underretten er ikke lovlig og sagen bygger kun på hans egen bekendelse af et 2 år gammelt forhold. Han er desuden tåbelig. Derfor bør han ikke dødsdømmes men sættes til livsvarigt strafarbejde og da undervises i sin tilståede gernings vederstyggelighed (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 214, 13.4.1737: Kgl. benådning til fæstningsarbejde på livstid og undervisning i sin synds vederstyggelighed.

4. Carl Ludvigsen og Anna Johansdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 355, 26.3.1736.

Hun er hans 19-årige steddatter. Han har besvangret hende mens hans kone lever.

Worm og Wøldike: Da Anna har tilstået at have begået synden mange gange og har skjult den, hvilket bevidner, at hun vidste det var en synd. Derfor skønner de „at jo hand og hun bør døe, paa det saadan Skiændsel ey skal være iblandt os, Gud selv haver afsagt Dommen (Mosebog 3-20-14)“.

Steenbuch og Reuss (på tysk): At det bør tale til Annas undskyldning, at hun efter eget udsagn er blevet forledt til synden af stedfaren i sin ungdoms dårskab.

Resol. på domme 1730-46, fol. 212, 13.4.1738: Kgl. res.: Han til nærmeste fæstning, hun til fiskelejerne på livstid.

5. Niels Einersen Bjørneraad og Ingeborg Nielsdatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 373, 9.6.1736.

Hun er hans steddatter. Han har besvangret hende mens konen lever.

Worm og Wøldike: Alle retter har dødsdømt begge, og det gør også Guds lov, Mosebog 3-20-14 „Om nogen tager en Kvinde og hendes Moder, det er Skiændsel, de skulde brænde ham med Ild, ja dem baade, at der bliver ingen Skiændsel iblandt eder.“ Derfor bør begge dø.

Steenbuch (4.6. s. 374): Ingeborg er et ungt menneske, og stedfaren har ikke undt hende ro før hun er gået med til synden, derfor kan hun efter kongens behag straffes med evigt fængsel.

Resol. på domme 1730-46, fol. 254-67, 14.7.1735: Kgl. benådning, han til livstid i nærmeste fæstning, hun til livstid i tugthuset i Trondhjem. (Heri også højesteretsakter og de to originale fakultetsindstillinger).

6. Christen Povelsen, jernfange på Bremerholm **DRABSFORSØG** København
Teol. Fak., kopibog s. 409, 17.11.1736.

Han har med en kniv stukket en medfange i brystet i 'Trunken'. Han er indsat pga. et andet drabsforsøg, og han siger, at det er for at opnå henrettelse, han har gjort det. Han er dødsdømt af den kombinerede ret. Fakultetet mener godt at kongen kan lade dødsdommen eksekvere, men finder det ikke tjenligt, for „intet er urimeligere end at én der vil døe, dræber eller søger at dræbe en anden, paa det hand kand naae sit Øiemerke“ og „Thi at lade ham døe var at give ham den Løn, som hand selv ønsker og baner sig Vejen til ved saa ofte igientagne Misgierninger“. Derfor i stedet strengt arbejde i isolation og undervisning i Guds ord og sandheder (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Holmen, fangebog 1714-39, nr. 23: Han bortføres med skibsløjlighed 11.5.1737 efter kgl. befaling af 22.3.1737.

7. Marithe Christophersdatter **BLODSKAM** Norge
Teol. Fak., kopibog s. 409, 17.11.1736.

Hun har begået lejemål med to brødre, der var uvidende derom. Da Guds lov ikke udtrykkeligt fastsætter dødsstraf, kan hun benådes for livsstraf og sættes til strafarbejde på livstid (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 280, 6.12.1736: Kgl. benådning til tugthuset i Trondhjem hendes livstid. (de to brødre skal betale lejemålsbøder).

8. Hans Larsen af Lødø **DRAB** Københavns amt
Teol. Fak., kopibog s. 425, 31.12.1736.

Hans har sammen med bymænd i en landsby og en fodgardist drukket en tønde øl. I vred hu er han gået efter fodgardisten, har taget en sten og slået ham med den. Da fodgardisten i det samme har vendt sig om, har stenen med stor kraft ramt ham i ansigtet, så han er død deraf. Højesteret har dødsdømt ham. Fakultetet finder ikke at det kan undskyldes med våde. Det kommer ikke ind under de definitioner på våde, som findes i Mosebog 5-19-4 og -5 eller 4-35-15 og -23. Tværtimod siger Mosebog 4-35-17 og -20 at „Manddrabere skal visseligen dødes“. Derfor bør han efter de ergangne domme miste sit liv (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

1737

1. Depree, korporal **DRAB** Bremen
Teol. Fak., kopibog s. 427, 12.2.1737.

Han har i et slagsmål stukket en musketer med sin kårde, så han døde. Krigsretten har dødsdømt ham, og Fakultetet finder, at Depree er musketerens banemand og bør bøde liv for liv. De anker desuden over, at drabet er sket under drikkeri på et værtshus om søndagen i prædikeiden. (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Generalaud., justitsprotokol 1736-38, kgl. res. 14.6.1737: Depree benådes til to år i jern i fæstningen Oldenburg.

2. Johann Zvierling, underofficer **DRAB** Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 428, 12.2.1737.

Han er i Eilby med en fuglebøsse kommet til at skyde en vredsladen mand i benet, så han senere er død deraf. Da Zvierling er en fredelig mand, og det meste taler for at det var en ulykke, mener Fakultetet, at krigsrettens frifindelse af Zvierling bør stå ved magt (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

3. Johann Matthæus Kalb, musketer af det oldenborgske gew. reg. **DRAB** Krigsretten
Teol. Fak., kopibog s. 438, 14.5.1737.

Ifølge et vidne har han i klammeri stukket en bonde fra Stapelmoer, så han 9 dage derefter er død. Et andet vidne, hans kammerat Johann Neumann, benægter aldeles, at der har været strid mellem de to. Krigsretten har dødsdømt Kalb og dømt Neumann for mened. Fakultetet finder, at beviserne er usikre

og i usikre sager følger man tryggest den mildere vej. Derfor anbefales, at Kalb får strengt arbejde på livstid og at Neumann undgår at miste sine to fingre (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).
 Generalaud., justitsprotokol 1736-38, kg. res. 31.5.1737: Kongen benåder Kalb til livstid i Oldenburg fæstning og Neumann benådes for afhugning af fingre til 16 gange spidsrod og 2 måneders fæstningsarbejde.

4. Karen Jensdatter Brask FØDSEL I DØLGSMÅL Vrejlev Kloster birk, Hjørring amt
 Teol. Fak., kopibog s. 448, 14.8.1737.

Hun tjener vist nok i præstegården. Hun er dødsdømt for at have født et barn i dølgsmål og i maj måned lagt det ved et dige nord for huset uden nogen klæder. Hun har tiet herom indtil præstens medhjælper tog 4 dannekvinder til at bese hende. Der var ikke tegn på vold på barnet, men Fakultetet finder, at det let kunne være død af at ligge ude uden beskyttelse. Hun bør derfor efter loven og den fældede dom miste livet (Worm, Steenbuch, Wøldike (Reuss' navn er overstreget)).

Resol. på domme 1730-46, fol. 352, 6.9.1737: Kgl. konfirmation af Nørrejylland Landstings dødsdom. Dog må krop og hoved efter halshugning begraves i stilhed på kirkegården.

5. Live Thorkelsdatter DRAB Krigsretten, Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 448, 26.8.1737.

Hun har dræbt sin mand, korporal Johann Bielke af oberst Husmands reg., med en kniv. Det er sket under slagting af en kvie. Hun siger at det var et uheld, og det har manden selv bekræftet flere gange inden han døde 8 dage senere. Fakultetet anbefaler, at hun frifindes for drab (Worm, Steenbuch, Wøldike, Reuss).

6. Christopher Nielsen, matros af 3. division DRAB Sørensen
 Teol. Fak., kopibog s. 479, 26.11.1737.

Han har slået en kvinde ihjel med en manglefiæl. Overadmiralitetsretten har dødsdømt ham.

Steenbuch og Wøldike: Det er sket i et klammeri, som matrosen kunne have undgået, og begået i vrede selv om hensigten ikke var at dræbe. Derfor bør han ikke benådes men efter Guds lov, Mosebog 4-35-18, dø.

Reuss: mener at Mosebog 4-35-18 kræver et ondskabsfuldt forsæt i handlingen, og i et langt indlæg argumenterer han for at dette forsæt ikke var til stede. Derfor kan matrosen benådes til livstids strafarbejde.

1738

1. Even Sivertsen DRAB ?
 Teol. Fak., kopibog s. 500, 10.1.1738

Han er dødsdømt på stærke formodninger om drab. Fakultetet henviser til Mosebog 5-17-6 som kræver 2-3 vidner til at dødsdømme, og her er ikke et eneste. Derfor kan det ikke anbefale, at han skal dø, men at sagen overlades til Guds alvidenhed (Steenbuch, Wøldike, Reuss).

2. Anne Haagensdatter FØDSEL I DØLGSMÅL Norge
 Teol. Fak., kopibog s. 515, 7.5.1738.

Hun er af Højesteret dødsdømt.

Steenbuch og Wøldike: Der er visse beviser for at hun har søgt at holde svangerskabet skjult, hun har ikke søgt hjælp til fødselen og herefter skjult og selv begravet det døde barn. Derfor mener de, at dødsdommen skal stå ved magt.

Reuss hæfter sig ved Det Medicinske Fakultets responsum, som formoder, at barnet er kommet dødt til verden. „Da nu hverken ECCLESIA og langt mindre CIVITAS kand straffe OCCULTA, og især Guds Ord ikke vil have nogen straffet med Døden uden dend som først er overbeviist efter Guds Lov, er da ingen tilstrækkelig Grund til stede til at straffe Delinquenten paa Livet". Desuden er dølgsmålet tvivlsomt og dødsstraffen for dølgsmål er overalt kun „SANCTIO LEGIS REGIÆ", for hvilken kongen kan dispensere. Derfor kan Reuss ikke tilråde at Anne mister livet.

Resol. på domme 1730-46, fol. 413, 27.6.1738: Kongen benåder til livstid i Børnehuset.

3. Anna Nielsdatter af Børkop DRAB PÅ BARN Koldinghus rytterdistrikt

Teol. Fak., kopibog s. 518, 7.5.1738.

Hun har taget sit 2 1/2 årige barn med ud til en tørvegrav, kastet det deri og gået hjem og bekendt ugeringen. Hun har lidt af forvirring/melankoli i fb. med barsel. Fakultetet finder dog ikke, at der er tilstrækkeligt bevis for at drabet er sket i raseri, og anbefaler, at Højesterets dødsdom eksekveres (Steenbuch, Wøldike, Reuss).

Resol. på domme 1730-46, fol. 405, 27.6.1738: Højesterets dødsdom 14.3.1738 konfirmeres.

4. Halvor Andersen

DRAB Norge

Teol. Fak., kopibog s. 534, 3.7.1738.

Han har under en uenighed på Versølbraaten vist stukket en anden ned med kniv.

Steenbuch og Wøldike finder dette bevist og vil eksekvere dødsdommen.

Reuss hæfter sig ved, at liget ikke er obdiceret af en erfaren kirurg, derfor vides ikke om såret var dødeligt. Han kan derfor ikke tilråde, at Halvor straffes på livet.

5. Guri Michelsdatter

FOSTERDRAB Vistnok krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 588, 3.12.1738.

Hun har selv bekendt med forsæt at have dræbt to af hendes egne spæde børn. Der er ikke andet bevis end hendes egen tilståelse. Fakultetet mener derfor ikke at hun bør henrettes, men nok sættes i Spindehuset på livstid (Steenbuch, Wøldike, Reuss).

1739

1. Aachen, tambour

DRAB Krigsretten

Teol. Fak., kopibog s. 645, 12.9.1739.

Han har bevogtet en landevejsbom og da drillet en bondevogn med karle og piger, der skulle til fest. Først har han tøvet med at hejse bommen og derefter villet lukke den hurtigt igen. Derved har han ramt en pige, der sad på bagsmækken, i hovedet, så hun døde.

Steenbuch og Wøldike finder at han har skæmtet med sin næstes liv og uden årsag og af bar modvillighed forårsaget hendes død. Derfor, efter det generelle udsagn i Mosebog 1-9-6, bør han dø.

Reuss finder, at mordet ikke er sket helt uden den anklagedes skyld. Derfor kan Mosebog 5-19-4 og -5, der taler om drab i våde ikke komme på tale. På den anden side har Aachen ikke båret nag til pigen, men kun en letsindig modvillighed. I en så tvivlrådig sag er det sikreste og det der kommer bedst overens både med retfærdigheden og den kristelige lemfældighed, at han forskånes for livsstraf og i stedet pålægges en hård POENA ARBITRARIA.

Generalaud., justitsprotokol 1738-40, kgl. res. 7.12.1739: Benådning til strafarbejde på livstid i fæstningen Oldenburg.

1740

1. Gunild Jepsdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL København

Teol. Fak., kopibog s. 889, 21.12.1740.

Fra Københavns arrest ansøger hun, gennem den derværende præst, Hans Teilmann, om benådning for et fosterdrab. Hun har holdt sit svangerskab hemmeligt og siger, at barnet døde 3 timer efter fødselen. Kirurgen mener at årsagen er, at navlestrengen ikke blev bundet sammen. Hun har skjult liget i sin kiste og nægtet at have født og tilbudt sin ed derpå. Hun undskylder sig med vankundighed og tåbelighed.

Wøldike mener, at moren er årsag til barnets død og fraråder benådning. „thi det vilde være et meget Ont Exempel for andre ugudelige Mødre, naar de havde aflivet deres Foster, at beraabe sig paa deres Vankundighed for at undgå Dødsstraf“. Han henviser desuden til, at dødsstraffen for fødsel i dølgsmål to gange om året bekendtgøres fra alle prædikestole i Danmark.

Reuss mener, at Gunild godt nok har gjort sig skyldig i fødsel i dølgsmål, og ved ikke at binde navlestrengen er hun skyld i barnets død. Men han finder ikke at hun har undladt at binde navlestrengen af ondskab men af vankundighed. Derfor kan hun ikke anses som den, der forsætligt eller modvilligt har myrdet sit barn. Dølgsmålet og forsømmeligheden har Moseloven ikke dødsstraf for og kongen er derfor ikke forpligtet til dødsstraf efter Guds lov. „Men i de Straffer, som deres kongl. Mayt.s egen kongl.

Lov uden for Guds Lov anordner, kand deres kongl. Mayt. ordentligen dispensere og lade Naade gaa for Retten. Men om just ved denne Delinquent SALUS CIVITATIS udkræver, at der skal statuere et Eksempel, og Rettens Strenghed skal have sin Gænge, det kand jeg for min ringe Deel ikke determinere, men det overlades allerunderdanigst til hans Kongl. Mayt.s allernaadigste Willie".

Resol. på domme 1730-46, fol. 571, 7.1.1741: Kgl. benådning af Højesterets dødsdom (18.10.1740) til livstid i Børnehuset.

1741

1. Niels Nielsen af Jørlunde

SODOMI Nordsjælland

Teol. Fak., kopibog s. 904, 25.4.1741.

Han har begået „bestialitetem“ med en hoppe.

Wøldike: „Delinquentens græsselige Synd er ved Vidners Udsigende og egen Tilstaaelse uimodsigelig bevist. Guds allerhelligste Lov siger udtrykkeligen, at dend som slig Synd har begaaet, skal visse- ligen dødes og Bæstet skal dræbes. Lev. 20 v. 15. 16. Ejud.: 22,19. Det er uimodsigeligt, at denne Strafs Anordning henhører til LEGEM FORENSEM, som er afskaffet. Men at der skal være nøyagtig Proportion imellem Synd og Straf, det hører til den moralske Lov, som ikke kand afskaffes eller forandres. Hvad for Proportion der er imellem hver Synd og dens Straff, kand ingen bedre afmaale og sige end den allerhøjeste Lovgivere selv, som her udtrykkelig har forordnet Dødsstraff. Der kand ikke udfindes nogen slags Rimelighed, at enten Forskiel imellem det gamle og nye Testamente eller og imellem Danmark og Israels Land har forandret, eller kand forandre den Proportion. Delinquentens Vankundighed udi hans Christendom kand ogsaa ikke befrie ham fra Dødsstraf, siden Gud befaler, at endogsaa heele Nationer af de Canaanter, som havde besmittet Landet med denne og andre Ureenheder, derfor skulde ihjelslaaes af Israels Børn, saa Landet siges at udspy dem Lev. 18, 28, uagtet at de vare Hedninger, og saaledes ikke stode under LEGE FORENSI, eller Tingloven. Og Bæstet som er saavel uden Lov som uden Forstand skulle dræbes. Thi understaar jeg mig ingenlunde allerunderdanigst deres kongl. Mayt. denne Delinquent paa Livet at benaade. Ey heller holder jeg allerunderdanigst det raadeligt at spare Bæstets Liv. Thi omend det hverken haver syndet, ey heller egentligen straffes, saa kand dog efter Guds Lovs Befalning Syndens Vederstyggelighed med des større Afskye kendes, naar endogsaa Bæstet aflives.“

Reuss: „Det er tilstrækkeligen bevist, at denne Delinquent har virkelig begaaet en græsselig Synd for hvilken hand er bleven anklaget. Der er ogsaa intet visseligere og tydeligere, end at Gud har i den JØDISKE REPUBLIQUE lagt Dødsstraff paa denne gruelige Misgierning. Men derhos er ogsaa dette vist, at denne og andre slige Straffer henhører ikke til LEGEM MORALEM men til LEGEM FORENSEM, og at ingen Øvrighed, intet Kongerige eller Republique er absolute forbundet til LEGES MOSIS FORENSIS men maae og skal rette sig efter deres Tiids og egne Omstændigheders Beskaffenhed. Dog saaledes, at man alletider anseer disse guddommelige Forordninger for den bedste og vigtigste Hovedregel og Forskrift, og samme saa meget som mueligt er, vedligeholder. Og just dette er det, som i dette og slige Tilfælde THEOLOGICE kand siges: at nemlig overalt i slige Love SUMMUS IMPERANS har Magt og Myndighed til at forøge og at formindske Straffen, ligesom STATUS REPUBLICÆ og Tiidens og Sagens nærværende Omstændigheder og Beskaffenhed fører det med sig. Men hvad der nu kand være billigt og raadeligt i nærværende CASU efter sammes særdeles Omstændigheder EX STATU ET CIRCUMSTANTIIS REP. DANICÆ, det kand ikke udgiøres af PRINCIPIIS THEOLOGICIS, men maae udledes og dømmes ud af en sund JURISPRUDENTZES og POLITIQUES Grunde. Da mig nu ikke tilkommer at indlade mig i dette FORUM, saa maae jeg for min ringe Deel blive staaende ved forbemeldte GENERALIA, og understaar mig ikke at tilraade allerunderdanigst til det eene eller til det andet, hverken at lade RIGOREM LEGIS have sin Gang, eller allernaadigst at formilde Straffen.“

DK. konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1741/331: Efter en længere korrespondance, benådes han til Citadellet på livstid.

1742

1. Anna Jensdatter, matroshustru på Holmen

DRABSFORSØG København

Teol. Fak., kopibog s. 1003, 28.9.1742.

Hun har i vred og forvirret tilstand taget en kvartermesters 1 1/2 årige barn med sig at gå en tur og så kastet barnet i Holmens Kanal. Barnet reddes, men hun har sagt at hun ønskede, at det druknede, så hun selv kunne miste livet. Den kombinerede ret dømmer hende efter forsætsbestemmelsen i DL 6-6-22 til henrettelse med sværd, når hun har født det barn, hun er frugtsommelig med. Fakultetet finder, at det er Guds forsyn, at barnet blev reddet, og da hun er bevist en sådan guddommelig velgerning, så kan det være anledning til at formilde hendes ellers fortjente straf. De hæfter sig også ved, at hun ikke har været vred på barn eller forældre, men på en helt anden matroskone. Da hun imidlertid kan være farlig for 'societetet', bør hun indsættes på Børnehuset til arbejde på livstid.

1743

1. Anders Olsen BENÅDNING FOR BLODSKAMSSTRAF Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1035, 29.1.1743 (jf. sagnr. 1734:3)

Han har siddet 2 år i arrest og 8 år i slaveri på Bergenhus for at have haft lejermål med sin hustrus søster. Nu søger han om benådning. Konen vil tage ham tilbage. Fakultetet har en lang overvejelse, hvor de afvejer hensynet til det afskyvækkende eksempel og så nåden og især hustruens lidelser. De overvejer at erstatte slaveriet med landflygtighed, men ender med at anbefale benådningen, hvis konen stadig vil have ham og med klausul om, at han ikke skal vise sig offentligt mere end højst nødvendigt. (Wøldike, Bloch, Holm, Reuss).

2. Christian Jørgensen Swanvedel, tidligere regimentsfeltskær BIGAMI København
Teol. Fak., kopibog s. 1068, 6.3.1743.

Han er 70 år. Kbh. byting, rådstueretten og Højesteret har dødsdømt ham for bigami. Swanvedel ansøger først kongen om nåde, derefter ansøger han kongen om en fornyet retssag, fordi han siger at have været i god tro, om at den første kone var død, da han ægtede nr. to.

Wøldike, Bloch, Holm: Argumenterer langt og detaljeret for at sagen ikke bør gå om.

Reuss mener at sagen bør gå om.

Angående benådningsspørgsmålet:

Wøldike mener med henvisning til Mosebog 3-20-10 og 5-22-22, der sætter dødsstraf for hor, samt kongens egen og andre kristelige nationers love, at han bør straffes med døden. Også fordi en mildnelse ville være et dårligt eksempel i disse ugudelige og syndefulde tider.

Reuss, Bloch og Holm erindrer om, at der i Guds lov ikke udtrykkeligt er sat dødsstraf for denne synd og indstiller til at benåde ham på livet.

Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 154, 29.3.1743: Kgl. benådning til livstid i Stege tugthus.

3. Lars Christensen DRAB København
Teol. Fak., kopibog s. 1071, 6.3.1743.

Lars har bevogtet en plantage ved Frederiksberg, som 3 soldater om natten søger at bestjæle. Det kommer til slagsmål mellem dem, hvor han slår den ene soldat, så han bliver liggende. Da de to andre er flygtet vender han tilbage til den sårede soldat og slår ham af to omgange flere gange med sin bøssepebe og sparker ham, selv om han beder for sit liv. Soldaten dør af slagene. Fakultetet overvejer om sagen kan komme ind under Mosebog 2-22-2, som siger at man uden blodskyld kan slå en tyv ihjel, som gribes på fersk gerning, jf. også DL 6-12-7, som siger det samme, men i en længere redegørelse afviser de det, og kan ikke anbefale benådning fra Højesterets dødsdom (Wøldike, Bloch, Holm, Reuss). Sjæll. tegn. 1743-44, fol. 157: Kgl. resolution, at dødsdommen skal eksekveres.

4. Siur Svendsen Biøe DRAB Norge
Teol. Fak., kopibog s. 1089, 2.4.1743.

Han har med en kniv dræbt sin egen søn. Hans sognepræst er i tvivl om han er afsindig.

Wøldike, Bloch, Holm: Hælder mest til at sindssygen er simulation, men foreslår, at han gives et halvt år på Bergenhus, hvor han kan beredes til henrettelsen, men at han derefter henrettes selv om han fortsat simulerer/er afsindig. Dette bygger de på Mosebog 5-21-21, som siger, at manddrabere skal henrettes andre til eksempel, og tilføjer: „Guds Lov haver ingensteds foreskrevet eller tilladt, at en Manddrabers Liv i alle Tilfælde saa længe maatte spares indtil det for Næstens Øyne maatte være muligt, at hands Siæl kunde frelses. Men foruden at Gud selv ofte rykker Syndere hen midt i deres

Ugudelighed, saa er det og dels tilladt i Nødsfald at tage Livet af dem, der tillige maae falde i timelig og ævig Død, dels i Guds Ord roset, at adskillige af en ret Nidkierhed for Guds Lov have (hvor vigtige Aarsager det udfordrede) taget Overtræderne af Dage uden at lade dem Tid til Omvendelse."

Reuss (et indlæg på 7 sider): Der bør sendes en medicus op til Bergen for at afgøre om Biøe er afsindig. Er det simulation bør han henrettes, er det afsindighed med lyse øjeblikke bør disse benyttes til at forberede ham og han bør henrettes. Er han derimod permanent afsindig bør han sidde forvaret indtil sindssygen ophører, hvorefter han henrettes. Generelt mener Reuss, at alle straffe har to grunde og hensigter: den ene er synderens egen forbedring, den anden er eksemplet som kan afskrække andre fra at begå samme misgerning. Det første formål kan ikke nås med en sindssyg. Det andet formål er vigtigt, og i visse tilfælde må en dødsstraf eksekveres selv om alle kan se, at synderen ikke vil omvende sig. Men Reuss mener ikke at henrettelsen af et afsindigt menneske, så længe han er i denne tilstand, hører til disse tilfælde, for da vil man „seine Seele bey offenbahren Unbüßfertigkeit dem ewigen Verderben wissentlich auffopfern". Dette gælder så meget des mere, som sindssygen ikke kan være selvpåført, men noget Gud har tilskikket.

Reuss overvejer, om en person kan simulere sin sindssyge så godt, at han kan narre en medicus. Han vil ikke afvise det, men finder, at det kun kan ske yderst sjældent, og mener, at et sådant yderst sjældent tilfælde ikke kan begrunde, at en mængde sindssyge henrettes. Til sidst anfører han, at man normalt ikke henretter sindssyge mordere i Tyskland. Han henviser til Benedict Carpzow: *Practica nova imperiali Saxonica rerum criminalium* P. III, p. 472, hvor han citerer et stykke latin. Norske tegn. 1741-43, fol. 768, 26.4.1743: At Siur skal indsættes et år på Bergenhus fæstning og der undervises af en præst. Herefter skal han henrettes med sværd.

5. William Sharp, engelsk matros

DRAB Helsingør

Teol. Fak., kopibog s. 1153, 6.5.1743 (jf. bilag A sagnr 1742:10)

Han har med en sten forårsaget en andens død i Helsingør. Fakultetet beklager, at de ikke har fået alle akter i sagen. Derfor kan de ikke se hvorfor to danske vidner regnes for troværdigere end 4 engelske. Men hvis de er troværdigere, så er sagen klar. Med henvisning til Mosebog 4-35-17 „dersom hand slaaer ham med en Steen i Haanden, som nogen kand døe af, og hand dør, da er hand en Mand-draber", anbefales, at Sharp henrettes (Wøldike, Bloch, Holm, Reuss).

1744

1. Jørgen Gundersen Midstøcke

DRAB Vistnok Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1371, 21.1.1744.

Han er af Højesteret dødsdømt for drab på en nabo. Eneste vidne er hans søn, som siger, at han under et langvarigt klammeri tog en sten og slog den døde i hovedet med den. Midstøcke nægter vist selv. Fakultetet henviser til Mosebog 4-35-30 og 5-17-6, som kræver to eller flere vidner til en dødsdom, og anbefaler at livsstraffen ændres til en straf, hvor han fjernes fra sine naboers øjne (Wøldike, Bloch, Holm, Reuss).

2. Anne Joensdatter Hals

FØDSEL I DØLGSMÅL Norge

Teol. Fak., kopibog s. 1461, 16.6.1744.

Anne har ikke fortalt om, men heller ikke benægtet sin frugtsommelighed. Hun har så født i dølgsmål, og barnet er fundet dødt i hendes seng indsvøbt i en vadmeststrøje. Der er ikke tegn på vold. Hun er dødsdømt efter DL 6-6-8. Fakultetet mener, at dødsstraffen for fødsel i dølgsmål formentlig har reddet mange uskyldige børns liv, men den hellige skrift lægger ikke udtrykkelig dødsstraf til forseelsen, og de finder det ikke sandsynligt at hun har villet omkomme barnet. De foreslår derfor, at hun slipper med den lange arrest hun har udstået og et offentligt skriftemål i hendes menighed. Resol. på domme 1730-46, fol. 857, 26.6.1744: Anne benådes til offentlig skrifte og et år i Trondhjem tugthus.

3. Appelone Andersdatter

FØDSEL I DØLGSMÅL Grevskabet Wedelsborg, Fyn

Teol. Fak., kopibog s. 1485, 21.7.1744.

Hun er mejerske og husholderske på en gård med flere piger under sig. Det er ved professor Hee og en kirurg bevist, at barnet kom levende til verden og er død formentlig af misrøgt.

Wøldike, Bloch: mener at hun som et fuldt forstandigt menneske, med alle muligheder for at få hjælp, ved sit forsætlige dølgsmål har været skyld i barnets død. Derfor bør hun henrettes efter DL 6-6-7 og -8.

Holm finder det ikke bevist, at hun med forsæt har ombragt barnet, og selv om det er formålstjenligt at kvinden i nogle dølgsmålssager henrettes, så bør det ikke ske i denne sag, fordi hun ikke bevisligt har skjult sin graviditet og fødsel, selv om hun heller ikke har fortalt nogen derom. Han foreslår strengt arbejde i Børnehuset.

Fynske og smål. tegn. s. 335, 31.7.1744: at Appelone, der dødsdømtes af Højesteret 26.5.1744, benådes til livsvarigt Spindehus.

1745

1. Kirstine Andersdatter FØDSEL I DØLGSMÅL Assens og Hindsgavl amter
Teol. Fak., kopibog s. 1594, 4.1.1745.

Hun er dødsdømt af Højesteret for fødsel i dølgsmål. Barnet er fundet dødt i husets kælder. Der er ikke tegn på ydre vold og hun har børnetøj, men hun har nægtet over for sin madmor. Fakultetet: Omstændighederne taler for, at der ikke har været forsæt, det foreslår livstid i Børnehuset.

Fynske og smål. tegn. s. 386, 15.1.1745: Kirstine er dødsdømt ved Højesteret 9.12.1744. Nu benåder kongen hende til Spindehuset på livstid.

1746 Ingen sager fundet.

1747

1. Christen Olsen og Ole Nielsen Berg, livgardister DRAB Norge
Teol. Fak., kopibog s. 572, 9.11.1747 (jf. bilag B sagnr. 1747:r3)

De er tiltalt for mordet på en hvervesergent og en anden hvervet i en båd ved Norges kyst (sagen er beskrevet i bilag B sagnr. 1747:r3. Her er også Fakultetets indstilling refereret).

1748 Ingen sager fundet

1749

1. Anders Andersen skovfoged af Leerbekhuset ved Kyse DRAB Sjælland
Teol. Fak., kopibog s. 766, 21.5.1749 (jf. bilag A sagnr. 1748:16)

Anders er ved landstings- og højesteretsdom (17.3.1749) dødsdømt efter DL 6-6-1, for med et gevær at have skudt en mand. Fakultetet finder hverken at der kan være tale om nødværge eller våde og skriver: „Saasom ogsaa Guds allerhelligste Lov befaler, at hvo som udøser Menniskes Blod, skal igien ved Mennisker udøses, Gen. IX, 6, og lærer os, at Landet besmittes med Blodsudgydelse, og Landet kand ikke skee Forligelse for det Blod, som der udstyrtes, uden ved hans Blod, som det udstyrte, Num. XXXV, 33.“ Teologerne har 3.5. sendt deres responsum til Det Juridiske Fakultet, som imidlertid har ønsket at fremsende en separat udtalelse.

1750 Ingen sager fundet

1751 Ingen sager fundet

1752 Ingen sager fundet

1753 Ingen sager fundet

1754

1. Anders Mortensen Fuurhøfde og Dordi Zachariædatter BLODSKAM Norge
Teol. Fak., kopibog s. 135, 10.7.1754.

Hun er hans steddatter. Han har besvangret hende, da hun var omkring 15. Dordi er siden gået til bekendelse under konfirmationsforberedelse. Det selv om Anders havde arrangeret, at en soldat påtog sig faderskabet og giftede sig med hende.

Der er en lang betænkning fra både Det Teologiske og Det Juridiske Fakultet. Begge giver en længere udredning og tolkning af Moseloven og dens reception i de tidligkristne samfund og i tysk ret, samt danske love før Danske Lov. Trods uenigheder er der enighed om, at videnskaben ikke på nuværende tidspunkt har klarlagt om straffebestemmelserne i Moseloven bør følges af de kristne øvrigheder.

Peder Holm mener at både stedfar og steddatter bør henrettes.

Peder Rosenstand-Goiske: mener, at faren bør henrettes, men steddatteren kan benådes på livet.

Johan Otto Bang mener at begge skal benådes på livet.

Det juridiske fakultet mener, at steddatteren skal benådes, men at stedfaren skal henrettes.

Norske tegn. 1753-54, fol 668, 30.8.1754 (sagnr. 202): Kongen benåder begge med livet. Hun til livstid i fiskelejerne, han i Aggershus fæstning.

1755 – 1768 Ingen sager fundet

Bilag D

Skillingsviser om forbrydelser og henrettelser fra diverse samlinger 1683-1770

Forkortelser

Hjelmstjerne: Det Kongelige Bibliotek, Danske Afdeling, Hjelmstjerne 1853 F, oktav: 55 viser om forbrydere, misfostre og naturmærkværdigheder 1686-1791 + uden år.

Karen Brahe: Det kongelige Bibliotek, Karen Brahes flyveblade bind IX, X og XI (på mikrofilm).

1686

1. Ynckelig klagemaal hvilcket en groff Synderinde ved Nafn Anna Corporals udfører i hendis Fængsel ofver det skendige Mord, som hun paa sin egen Ecte-Mand hafver beganget (*Hjelmstjerne* nr. 46).

Paulli's Extraordinaires mdl. Relationer, juni og juli 1686: At hun af Københavns Byting er idømt afhugning af hånd og hoved, hånd og hoved på stage, samt kroppen i u-kristen jord. Henrettelsen er berammet til den 13. juli.

1700

1. En nye Viise om een arm Synder ved Nafn Johan Flaming, som udi Bergen i Norge Aar 1700, tillige med en anden Mand bedrev et Mord paa en Qvinde og siden udkaste samme Qvinde i Stranden ... (*Karen Brahe* IX).

1706

1. En Vise om Klods Møller i Nørrejylland som i May Maaned 1706 blev aflivet og hans Hustrue ilde medhandlet af en hos dem logerende Person ... (*Dansk Folkemindesamling* 1929/30, Evald Tang Christensens flyvebladeviser nr. 58).

1713

1. En ynckelig og smuk ny Sang sunget af en Misdæderinde navnlig Anna Cathrine Berntsdatter, som den 17. Aug. 1713 paa Københavns Ny Torf blev henrettet efter hun tilforn med en Kniv hafde skaaret Halsen af sin egen Moder (*Hjelmstjerne* nr. 8).

DK, resolutioner skrevne på supplikationer 1711-16, fol. 282: På ansøgning bevilger kongen at hun kan begraves på kirkegården.

1714

1. En ny Klagevise siunget af en Misdæderinde nafnlig Johanne Kirstine Christensdatter, som den 31. Decembr. 1713 udi Tugthuset med en Kniv haver myrdt et Dreng-Barn hvorfor hun paa Ny Torv med Sværd bliver henrettet i Dag (Hielmstierne nr. 9).

DK, koncepter og indlæg til sjæll. tegn. 1714/471: Kgl. konfirmation af straffen, at henrettes, hovedet at sættes på stage og begravelse i galgebakken. Det trods en benådningsansøgning. Konseillet begrundet konfirmeringen med Det Kirurgiske Fakultets behov for legemer til anatomien.

2. En Ynckelig Sørge-sang siunget af en Misdæderinde navnlig Anna Michelsdaatter, som den 5. Jan. 1714 haver med en Kniv myrdt sin egen Søn, hvorfor hun paa Ny Torv med Sværd bliver henrettet i Dag (Hielmstierne nr. 17).

DK, koncepter og indlæg til sjæll. tegn. 1714/471: Straffen, at henrettes, hovedet at sættes på stage og begravelse i galgebakken konfirmeres af kongen trods en benådningsansøgning. Konseillet begrundet konfirmeringen med Det Kirurgiske Fakultets behov for legemer til anatomien.

3. Forargelsens Speil forestilles i en bedrøvelig Sang ofver Mathias Mathisen, forrige Underconstabel som St. Hans Aften 1714 ubesindelig med en Hirtz Fænger ihjeltak sin Kones Moder, hvorfor han i Dag den 18. Decembr. udstaar sin Straf, som Visen fortæller (Hjelmstierne nr. 10).

1715

1. En Samtale mellem en Synderinde og Jesus og tillige Afskedstale med Verden fremsat af Mette Lauridsdaatter, barnefødt i Sædland, som i Dag den 9. Juli 1715 skal udstaa sin Straf paa Legemet, at hendis Siæl kan undgaa den evige Straf iblandt de Fordømte (Hielmstierne nr. 30).

Højesteret Voteringsprotokol 1715A, fol. 167, 19.6.1715: Københavns rådstuerets dom, at hun skal miste hovedet med et sværd, konfirmeres.

2. En Poenitentz-Bekiendelse over de tvende Misdædere, Peder Wandal og Jakob Trahne, som i Dag den 14. Febr. paa Ny Torv skal ... henrettes (Hielmstierne nr. 22).

Jf. bilag C sagnr. 1715:2. Det Teologiske Fakultet anbefaler en mildere straf til Jacob Trane.

3. En bedrøvelig Sørge-Sang ofver en Misdæder nafnlig Johan Bran, som i sidst afvigte Aar med en Kniv toog Livet af sin egen Kone, hvorfor han i Dag den 8. Januar 1715 bliver paa Bremerholm med Sværd henrettet (Hielmstierne nr. 19).

1716

1. En ny Viise om tre grove Misdædere ved Nafn Hendrich Böckelmand, Hans Nielsen Bøcker og Hans Due, som sidstafvigte 12. Januar om Natten i et Huus ombragte og myrdte to eenlige Qvindes Personer, hvorefter de i Dag den 30. April skal udstaa deris Straf paa Grønland (Hielmstierne nr. 39).

Jf. bilag C sagnr. 1716:3: Det Teologiske Fakultet anbefaler en mildere straf til Hans Due.

2. Poenitentz Taare og væmodig Klage udøste af en bedrøvet Misdæder ved Nafn Nicolai Marcussøn Archelie-Mesters Maet, som udi sit Druckenskab ihjeltak sin Kammerat med en Knif den 15. April 1716, hvorfor han i Dag den 11. Juni 1716 skal udstaa sin Straf paa Grønland, idet hans Hoved med en Økse afhugges og Kroppen af Natmanden begraves (Hielmstierne 14).

1717

1. En grof Misdæderis dog heel bodfærdig Synderis, Oluf Andersen Lund, (...) hans forsmædelige Død og jammerlige Afskeed-Sang fra Verden, da hand for det Mord, hand den 22. Februar 1716 om Natten paa sin Medchristen Rasmus Block haver øvet, idet hand hannem, da hand laae paa sin Seng og sof, med en Knif haver dræbt, skal i Dag den 7. Sept. udstaae sin Straf, idet hans Hovet paa Ny Torf med en Øxe afhugges, andre ugudelige Syndere til Afskræk (Hielmstierne nr. 35).

1718

1. En bodfærdig Synderinde ved Nafn Kirstine Pedersdatter, som udi sit 36 Alders Aar haver myrdet og ombragt et lidet Pigebarn 4 Aar gammel nafnlig Johanne Larsdatter, og skal samme synderinde i Dag den 14. Juny udstaa sin Straf paa Legemet, at Siælen kand blive frelst, og skal henrettes med et Sværd, og Legemet udi Kirkegaarden, andre til et Exempel (Hielmstierne nr. 26).
DK, supplikprotokol 1718, 1. halvår, nr. 267: Begravelsen i kirkegården er en kongelig benådning.

1719

1. En grov Syndere ved Nafn Johan Pistorius, som ved en Haandskrift vilde gjøre Forbund med Sathan. Dog det kom icke til den ende, men til Frelse for denne Synders Siæl skal hand paa førstkom-mende Søndag (da hand tilforn har gjort Poenitentze) meddelis udi Guds Huus det hellige Sacramente, og forenis med sin Gud. Dog skal hand henrettis med et Sverd paa Mandag den 24. April for sin grove Synd og Guds Fortørnelse. Om Legemet lider, saa er dog Siælen vis paa Himmerig og den ævige Salighed (Hielmstierne nr. 43).
Jf. bilag C sagnr. 1718:7b og 1718:10.

2. En lidende Syndere ved Nafn Christen Cornelsen Skibsmand, som for Forræderi og Utroskab mod sit Fæderne Land skal henrettes og miste Hovedet med et Sverd ... (Hielmstierne nr. 37).
DK, sjæll. tegn. 1719-20, fol. 65: Kommission til pådømmelse af ham nedsættes 14.2.1719,

3. Den væmodige Fanges, Peder Andersøn Møfeldts, Barnefødt i Halland i Skaane og Livguarders til Fods ved Livcompagniet, som førstkomende Torsdag den 19. Oktober 1719 for tvende gange begaaet Manddrab paa Grønland skal Halshugges og dernæst i Christen Jord begravet, runde og hiertelige Bekiendelse for Gud og Verden (Hielmstierne nr. 15).

4. En velfortient Straf over en grof Syndere Christian Pedersen Als, som, omendskiøndt han er født i vore egne Lande, har dog ved Søe-Røveri fanget og opbragt nogle danske Skibe og ført til Gothenburg. Maa derfor staa sin Straf den 18. April, og Hovedet afhugis med et Sverd og Kroppen i Christen Jord, andre Guds Børn til Afskye fra det Onde (Hielmstierne nr. 29).
Jf. bilag C sagnr. 1718:8.

1720

1. Et grusom og uhorlig Mord som en Grenadere ved Navn Povel Povelsen Torsdagen den 1 Februari Anno 1720 har øvet paa sit eget Barn, som i Visen udførlig kand sees, og Misdæderen er aresteret (Hielmstierne 11).

2. En væmodig Begrædelse over Synden og Omvendelse til Gud af en Grenadier ved Navn Povel Povelsen, som den 1. Februar 1720 saa grummelig ombragte sit eget Barn ... (Hielmstierne nr. 13).

3. Een boedfærdig Synderindes jammerlig Afskeeds-Sang, Navnlig Maren Hans Daatter, barnfødt udi

Jylland, da hun i Dag den 30. Jan. Aar 1720 skal udstaa sin Straf for det Mord, som hun begik paa et lidet Dreng-Barn udi Børnehuset Anno 1719 ... (Hielmstjerne nr. 38).

4. Een grov Misdæderindes dog heel boedfærdig Synderinde navnlig Maren Nielsdaat., barnfød udi Helsingborrig i Skaane. Hendis forsmædelig Død og jammerlig Afskeed-Sang fra Verden, da hun for det Mord, hun i det Aar 1719 paa sit eget Foster begick ... (Hielmstjerne nr. 12).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1720/2, 5.1.1720: På anmodning fra kirurgen Buchvaldt ændres straffen, at hovedet skal sættes på stage til at legemet med hovedet skal overgives ham til at anatomiseres.

5. Et siun ey større seet, et Mord i lang Tid ey større hørt, betragtet udi en Mand ved Navn Søvren Hansen ved Hadsund Færgested i Jylland, som slagtede et Sviin og i det samme tog et Dreng-Barn 7 a 8 Aar gammel, som var hans Naboes, og gav det 38 Knivslag og skaar Hænder og Fødder af det og slagte Hovedet som paa et Sviin ... (Hielmstjerne nr. 42).

Se under 1720:6.

6. Misgierninger fordrede Straf da den Misdædere navnlig Søren Hanssøn ved Hadsund Færgested i Jylland for det gruelige forøvede Mord i afvigte Martii Maaned, den 10. May derefter samme Aar 1720 udstod sin Straf ... (Karen Brahe IX).

Landsarkivet for Nørrejylland, Viborg Landsting, dombog 1719-31 (B24.584), 17.4.1720: Landstinget dømmer ham efter frd. af 16.10.1697 til knibning med gloende tænger 5 gange, levende afhug af højre hånd, at halshugges og yderligere parteres i 4 dele og stejles på 4 stejler (Parteringen er ikke hjemlet i 1697-frd.).

1721

1. Et ynkelig og uhorlig, et forfærdelig og gruelig Mord er udi Helsingør forøvet af et Qvindfolck, som udi 6 Aar i Løsagtighed aflede hvert Aar et Barn, og saa snart hun havde født Barnet bragte hun det af live (Hielmstjerne nr. 20).

Jf. bilag A sagnr. 1721:5.

KU, Konsistorium, kopibog 1712-27, s. 407-09: Udover et enkelt drab er visen usand. Den usandfærdige vise førte til en korrespondance mellem politimesteren i Kbh. og Konsistorium.

2. Misgierninger fordrer Straf idet den angergivne Synderinde Maria Larsdatter, barnefødt her i Kiøbenhafn skal udstaae sin Straf paa Legemens vegne i Morgen, som er Lørd. d. 13. Februar, da hendes Hovet bliver afhugget med et Sverd og sat paa Stage i hendes Alders 33 Aar for et Mord, som hun forøvede paa et Barn i Børnehuset i 4.de Aar sidst leden 14 Dage før Mickelsdag, hvorom denne Viise efter Synderindens egen Begiering er befattet (Karen Brahe IX).

1723

1. En angergiven Synder ved Nafn Povel Juel, barnfødt i Norge, som var afsat af Amptmandsbestilling, og nu for Forræderi maae udstaae Straf paa Legemet Mandagen den 8. Martii 1723 efter givne Dom først hans højre Haand at afhugges dernest Hovedet med en Øxe, siden radbreckis og derefter parteres i fire Parter og legis saa paa Stejler (Karen Brahe IX).

Constantinus Flood: Poul Juel. En Levnetsbeskrivelse, Kristiania 1876: heri beskrivelse af retssag og henrettelse.

1725

1. En klage Viise over en haardnakken Synder ved Nafn Bernt Seesied, som Aar 1724 efter et Klammeri stræbede sin Kammerat efter Livet og for hans Skyl aflivet tvende af hans uskyldige Kammerater, hvorfor han Tirsdagen den 9. Januari 1725 paa 3 Stæder skal knibes med gloende Tænger (..) paa

Rettersteden paa Grønland, hvor hans Hoved bliver afhugget med en Øxe og opsettis paa en Stage og Kroppen legis paa Stejle (Hielmstierne nr. 55).

1726

1. En velfortient Straff over en grov Synder ved Nafn Søren Andersen, som for sine grove Synder, han har begaaet imod sin Kammerat, idet han skød ham ihjel, skal d. 28. Februarii 1726 udstaa sin Straf paa Legemet, idet han skal knibes 3 Gange, derpaa Halsen afhugges med en Øxe og siden Hovedet og Haanden paa en Stage, dernest Kroppen paa Juel (KB, Flyveblade fra Universitetsbiblioteket i Lund, vise nr. 21).

1727

1. En gandske nye Viise om det forskrekkelige Mord, som af trende Fodguardere, navnl. CARL EVALT, BALTZER BEER og FREDERICH ELMHORST, udi Hollenderbyen veed det K. Slot Friderichsberg, blev begaaet, da de om Nattetiide indbrød i et Huus og formyrdede Manden, Konen, Tienestepige, og et Barn paa 7 Aar. Borttog derefter, hvad af Guld, Sølv og Penge fantes; og skal for denne uhyrlige Gierning, som deris velfortiente Straf, den 13. Nov. 1727, ved samme Huus med gloende Tænger knibes først, siden paa Veyen, og sidst paa Retterstædet en Gang; hvor den første skal radbrækkes, de 2 derpaa miste Hoved og Haand og siden tillige med den 1ste (som bliver levendis) lagt på Steyle (Hielmstierne nr. 54).

2. Een jammerlig nye Viise om en stoer og forskrekkelig Mord som en Bonde ved Navn Niels Larsen dend 2den Decembr. 1727 har forøvet paa trende Mennisker (Karen Brahe X). Højesteret, voteringsprotokol 1728, 10.6.1728, fol. 106-07: Højesteret dømmer efter frd. 16.10.1697 til 5 gange knibning, afhug af hånd og hoved og stejling. Rasmus Pedersen Winthers erindringer (udg. 1934) s. 123-24: drabet og især henrettelsen er beskrevet.

3. Een jammerlig Samtale imellem 9 Misdædere, som alle staar under Galgen og skal der klynges op i en Rad, andre til afskyeligt Exempel, thi de haver bedrøvet, berøvet og bestiaalet mange Christne ... (Karen Brahe X). Jf. bilag A sagnr. 1727:14.

1728

1. Een ny Viise om de ni Tyve, som sidst i Januari eller medio Febr. 1728 skal hængis i Wordingborg Ambt. ... (Karen Brahe XI). Jf. bilag A sagnr. 1727:14.

1730

1. En Ynkelig og sandfærdig nye Viise om et forskrekkeligt Mord om Natten imellem den 3. og 4. Jan. Ao. 1730 af trende Røvere er forøvet paa Skovfogden Halvor i Ravne-Huuset ved Svenstrup udi Siælland (Hielmstierne nr. 23). Jf. bilag A sagnr. 1730:4.

2. Een nye Viise angaaende et Qvind-Meniske navnlig Maren, tjenende i St. Pedersstræde, som haver myrdt sit Barn, hun avlede udi Uægtestand, og strax derpaa kastede udi et Priveet (Karen Brahe X).

1731

1. Straf følger paa Synden hvilcket denne Syndere her med velbekiendt ved Navn Conrardt Lacuur, som den 28. May Aar 1731 udi Nyborg blev henrettet saaledes at Haand og Hovedet blev afhuggen med Øxen derefter blev Kroppen lagt paa et Hiul, Hovet og Haanden paa Pellen. Viisen har Synderen selv digtet paa tydsk i sit Fensel. Paa dansk ... (Karen Brahe XI).

1732

1. En nye Viise over tvende Syndere navnlig Rasmus Christensen og hans Kone Anne Rasmus Datter af Gadsbølle, som efter Satans Tilskyndelse voldeligen dræbte deris Naboe na[v]n. Morten Nielsen, da han til Ottense vilde køre med et Læs Brænde og for deres Misgierningers Fortrydelse suckendis indfalder til Gud og Kongen, bedendis om en naadig Dom, efter Syndernis Begieren befordre til Trycken (Karen Brahe IX).

2. En nye Viise over tvende Syndere ved Navn Rasmus Christensen af Gadsbølle da hand skal henrettes den 1. Februarij 1732 med et Sverd, og Kroppen i Christen Jord ved Veesenbiørg Kiercke. Og Konnen Anne Rasmus Datter skal paa Livets Tiid til Kiøbenhavens Børnehuus (Karen Brahe XI).

3. En nye Viise hvorledes 8 Mordbrændere skal den Februarij Aar 1732 kastes levendes paa Ilden og brændes. Og en som for 6 Aar døde skal opgraves, og hans Been ligeledes brændes. Samme Mordbrændere tvende Gange om Natten afbrændte deres Herskabes Gaard, Munkier Gaard kaldet, beligende i mellem Aars og Ebeltoft. ... (Karen Brahe XI).

J.R. Hübertz: Aktstykker vedkommende Staden og Stiftet Aarhus, bd. III, Kbh. 1846, s. 145-49.

DK, supplikprotokol, 1734, andet halvår, nr. 731: Visen refererer til en kommissionsdom over mordbrænderne fra 1731, men sagen forelagdes Højesteret i 1735, som dømte to hovedmænd til at halsugges og stejles og resten til strafarbejde på Bremerholm.

4. Een arm Syndres Klagemaal ved Nafn Lauritz Mørck, som udi Kiærteminde begik eet stort Mord, da hand i mellem den 10ende og 11te Marti 1731 dræbte Sognepræsten sal: Herr Hornemann, hvorfor hand den 4de Decembr 1732 i Odense maa lade sit Hoved springe for en Øxe og settes paa Stage og Kroppen paa Steyle, men Siælen er i Himmelen (Karen Brahe XI).

5. Een bedrøvet Synderindes Klagemaal ved Nafn Anna Helena Hvid, som lenge haver været omboret med den Helvedes Neptuno, og været i hands Tieneste, helst da hun lod sig friste af Mørckets Kierlighed, og med Villie lader sin Mand slaa ihjel, som var Sognepræst udi Kierteminde imellem den 10. og 11. Marti 1731, hvorfor hun nu førstkommande Taarsdag maa byde Fader, Moder og Sødskende god Nat, men dog med Glæde, thi hun er forsickret paa at hun igien med Glæde skal se dem i Himmelen (Karen Brahe XI).

6. En nye Viise om det store Mord, som forleden Fastelavn ved Himmelstrop blef øvet paa en Bondemand af Jens Sørensen, som ellers og bliver kaldet Jens Jude (Karen Brahe XI).

7. Een syndig Qvindes Klagemaal ved Nafn Anna Chatrina Hans Dater, som ynkelig har ladet sin Mand dræbe ved Himmelstrup, af en ved Nafn Jens Sørensen Jyde, hvorfor hun førstkommande d. 9. December maa lade sig skille ved sit Hoved med en Øxe og Kroppen begravet under Steilen, som siden skal samlis med Siælen i Himlen (Karen Brahe XI).

8. Een grov Synders forfærdelig Endeligt ved Nafn Jens Søfrensen Jyde, som i forleden Fastelavn ved Himmelstrop dræbte een Bondemand, hvorfor hand nu først kommande Taarsdag maa lade sit Hoved springe for en Øxe, som siden settes paa en Stage, og Kroppen paa Steylen, som Viisen videre melder (Karen Brahe XI).

9. En ynkelig Klagemaal saa over Misdæderen Hans Nicuolai, som lod sig af Divelne bruge til et Redskab, som og over dend uskyldig ombragte Mand i Himmelstrup Gaard, Oluf Andersen, som om

Aftenen sildig for en Mordris Haand maatte ende sine Dage. Andre til Advarsel Executionen blev fuld-
førd den 9. Decb. 1732 i Otthense (Karen Brahe XI).

1733

1. Een Synders Klagemaal ved Naven Hans Mikelsen, som haver veret i Complot med 36 Røvere, Tyve og Mordere, [h]vorfor hand tillige med 5 andre den 4. Augustii 1733 i Nyborig skal henrettes med en Øxe, Hoved paa en Pæl og Kroppen under Steillen andre Synder til Advarsel. Af Syndern selv com-
poneret (Karen Brahe XI).
2. En nye Viise om det stor Complot af 36 Persohner kaldet Tartere, som i Danmarck har øvet adskihlig Mandrab, staalet og røvet, hvorefter de skald d. 4. August 1733 ved Nyborg udstaae deres Straf, som Viisen omformelder (Karen Brahe XI).

1734

1. En ny Vise over en bedrøvet Synderinde ved Navn Dorthe Hermans barnfød i Corsør, som efter at hun ved Diævelens Tilskyndelse havde, medens Folk vare i Kirken, først opbrudt en Kiste, hvorfra hun havde udtaget hvad der var udi, og dernæst for at dølge den første Misgiærning, satt strax Ild i samme Huus og derved opbrændte 30 Gaarde og 3 Huuse, hvorfor hun i Dag, som er Tiisdagen den 11. Januarii, skal udstaa sin Straf paa Legemet, i det hun paa samme Sted som Gierningen er gjort, nemlig paa Amager, skal levendes blive brændt, i hendes Alders 26. Aar, paa det Siælen kand undgaae den evige Straf, alle ligesindede ugudelige Mennesker til Afsky og Exempel (Dansk Folkemindesamling 1929/30, IIa).

Generalauditøren (Landetaten), Justitsprotokol 1733-35, s. 221-23: Hun hedder Anna Dorthea Michelsdatter, er gift med grenadier Harmens, og dømmes ved kgl. res. af 21.10.1733 til at brændes, idet hun dog først skal kvæles før bålet antændes.

Københavns Amt, korrespondance vedk. repartitionen af (...) delinkventpenge 1733-46: Regninger og breve fra skarpretter Mühlhausen om henrettelsen. Det er Store Magleby, hun har afbrændt.

1744

1. En meget ynkelig Viise, hvorudi en Synderinde sukker over sine grove Misgiærninger, navnlig Cicilia Johansdatter, som for begangen Mord paa sit eget Barn, der var 18 Uger gammel, skal udstaae sin velfortiente Straf Tisdagen den 26. May, idet hun med et Sværd mister sit Hoved som Viisen nærmere be-
retter, alle blinde Syndere til Formaning og Advarsel (Hielmstjerne nr. 49).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1744/225: Kongen benåder hende fra halshugning med økse og hovedet sat på stage til at halshugges med sværd, og begraves i kirkegården.

2. Een angerfuld Synderindes sidste Svanesang eller Afskeedstale komponeret i fire aandelige og meget gudelige Arier (Hielmstjerne nr. 31).

Arierne er undertegnet Cicilia Cathrina Johansdatter, jf. visenr. 1744:1.

3. Tvende meget sørgefulde Viiser hvori en ynkværdig Synderinde jammerlig beklager og begræder sine bedrøvede Omstændigheder. Derpaa følger Synderindens Afskeedstale med sine Sødskende. Hendes Navn: Charlotta Claudi, som for begangen Mord paa sit eget Barn, som hun i Dølgemaal fødte, skal udstaae sin velfortiente Straf, idet hun ved et Sværd mister sit Hoved. Alle til Erindring og Advarsel fra saadan blind og unaturlig Vildfarelse. (Hielmstjerne nr. 16).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1744/269: Kongen benåder hende fra halshugning med økse og hovedet sat på stage til at halshugges med sværd, og begraves i kirkegården.

1745

1. Een nye Viise og Reyse-Pas om den bekiendte Pottekræmmer Eisenbeis og den navnkundige Marschandist Hagemann, hvilke haver søgt at beriige sig med andre Folkes Gods, idet de haver sig købt og forhælet alle Tyvskoster, saa at Tyvene haver haft deres Retirade alle Tiider hos Dem, hvorfor de nu begge skal udstaae deres velfortiente Straf, idet de bliver kagstrøget og forvises Byen Torsdagen den 28. jan. 1745 alle Tyve og Hælere til Afskye, som agter at beriige sig paa saa uretfærdig en Maade (Hielmstierne nr. 44).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1745/58: Kongen benåder Hagemann for brændemærke.

2. En nye Viise om Delinqventen Tambour Grønning, som for begangne grove Mord skal udstaae sin velfordiente Straf i Helsingør, efter at han 9 Gange er bleven pidsket til Pælet, og derefter bliver rad-brækket og lagt paa Stejlet, som Viisen videre formelder om (Hielmstierne nr. 2).

Jf. bilag B sagnr. 1745:5.

3. Der bewegliche doch hoffentlich seelige Abschied des Delinqventen Karl Friedrich Vogels, welcher den 13. Octobr. 1745 wegen an einem Kinde verübter Mordthat mit den Rad vom Leben zum Todte gebracht wurde (Hielmstierne nr. 3).

Jf. bilag B sagnr. 1745:R5.

1746

1. Sidste Afskeedsord af en vemodig Synderinde ved Navn Chathrina Kaas, som formedelst begangen Mord paa et lidet Drengbarn, skal med en Øxe miste sit Hoved Torsdagen den 24de November 1746 (Trykt paa Synderindens Begiering) (Hielmstierne nr 21).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1746/224: Kongen benåder hende fra hjul og stejle efter DL 6-9-12 til kun at halshugges med økse.

1749

1. En ny Viise om Delinqventen Johann Grønbom, som for sine begangne Tyverier i Kirkerne skal udstaae sin velfortiente Straf Torsdag d. 21. August (Hielmstierne nr. 45).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1749/386: Kgl. konfirmation af højesteretsdom på hjul og stejle efter DL 6-17- 4.

2. Sidste Tanker over Misdæderen Johann Friedrich Erdmann, fød i Pommern for omtrent 27 Aar siden, som til Straf for sit begangne Mord føres under militairs Vagt fra Blaaetaarn til Stædet, hvor Misgierningen er gjort imellem Emmedrup og Lund Huuset, og knibes 5 Gange, nemlig: En Gang paa Mordstædet og trende Gange under Veyen derfra, og den femte Gang paa Retterstædet ved den muurede Gallie, hvor da siden Haand og Hoved afhugges (Hielmstierne nr. 28).

DK, konc. og indlæg til sjæll. tegn. 1749/457: Kongen konfirmerer hof- og borgretsdom på henrettelse efter frd. af 7.2.1749.

1751

1. Sidste Afskeedsord af een vemodig Synderinde ved Navn Engeborre Jens Gunnensen, som formedelst begangen Mord paa et Piigebarn skal Torsdagen den 18. Febr. 5 Gange knibes med gloende Tænger og siden ved Øxen miste Haand og Hovet (Hielmstierne nr. 27).

DK, sjæll. tegn. 1751-52, fol. 27, 29.1.1751: Kongen konfirmerer højesteretsdom på henrettelse efter frd. af 7.2.1749.

2. Da tvende Delinquenter, Møller og Lindegrun, for Forgribelse imod den dennem foresatte Superieur Onsdagen d. 24. Febr. Anno 1751 maatte spille om Livet, og den som tabte Arqvebuseres (Hielmstierne nr. 48).

Jf. bilag B sagnr. 1751:R1.

3. Som Cain mod Abel og Judas mod Christus saadant Exempel haves i Andreas Truelser i sit begangne Brodermord, hvorfor han Torsdagen den 18. Novembr. skal udstaae sin Straf, idet han skal knibes 5 Gange med gloende Tænger, Haanden og Hovedet afhugges med en Øxe og siden legges paa Steyle, andre ligesindede til Afskye og Forskrækkelse (Hielmstierne nr. 32).

DK, sjæll. tegn. 1751-52, fol. 514, 12.11.1751: Kongen konfirmerer højesteretsdom på henrettelse efter frd. af 7.2.1749.

1752

1. En andægtig Sang over de tre arme Syndere navnlig Gøtte, Spendler og Goffend Onsdagen den 23. Februar 1752, formedelst mange begangne Tyverier skal som Hovedmænd spille om Galgen, og den som Lodden træffer bringes fra Livet til Døden ved en Strikke i Galgen (Hielmstierne nr. 47).

Jf. bilag B sagnr. 1752:r2.

1754

1. Poenitenzes Taare fældede af en bodfærdig Synderinde, Anna Kirstine Mühlsteinsdaatter, som formedelst begangt Mord paa et Drengbarn udstoed sin Dom ved at knibes 5 Gange og midste Haand og Hoved for Øxen, og Kroppen legges paa Steile Tirsdagen den 20. August 1754 (Dansk Folke-mindesamling 1906/6B:3).

DK, sjæll. tegn. 1754, fol. 1066, 9.8.1754: Kongen konfirmerer højesteretsdom på henrettelse efter frd. af 7.2.1749.

1756

1. Et meget ynkeligt og for al Verden bedrøveligt Mord, som i Falster blev begaaet af et Fruentimmer, der af Sathan og sin egen Ondskab lod sig drive med Forgift at ombringe sin trolovede Kiereste i Gundslev den 30. April 1755, og for sit begangne Mord i Dag den 3. Augusti 1756 andre til Exempel mister sit Liv paa Retterpladsen ved Ønsløv (Hielmstierne nr. 18).

Helene Strange: Mordsagen fra Gundslev Præstegård. Jomfru Karen Birgitte Mossins historie, i Lolland Falsters historiske Samfund. Aarbog V, 1917 s. 85-105 og i Aarbog VI, 1918 s. 143-79. Sagen drejer sig om præstedatteren Karen Birgitte Mossin, som dræber sognepræst Johan Jensen Clausen.

Bilag E

Henrettelser i Sjællandsfar Landstings område 1719-56 fordelt på forbrydelsestyper benyttet s. 280:

Sodomi (3):	A1735:4	Hans Møller	brændt
	A1741:10	Villum Nielsen	brændt
	A1744:8	Peder Pedersen	brændt
Tyveri (23):	A1719:1	Lars Steensen	hængt
	A1721:8	Christian Sørensen Horn	stejlet
	A1722:3	Thomas Knudsen	hængt
	A1727:14	Johan Didrik Schuyt	hængt
	A1727:14	Hans Jørgen Abolt	hængt
	A1727:14	Anders Stibolt	hængt
	A1727:14	Peder Pross	hængt
	A1728:2	Hans Alsing	hængt
	A1728:2	Jens Pedersen	hængt
	A1732:1	Jens Eliassen	hængt
	A1732:1	Mads Christensen	hængt
	B1732:1	Alexander Strøm	hængt
	B1732:1	Hans Jürgen Kovsky	hængt
	A1733:5	Peder Christian Jørgensen	hængt
	A1735:7	Mikkel Natmand	hængt
	A1735:7	Hans Natmand	hængt
	A1735:7	Anders Natmand	hængt
	A1735:9	Rasmus Jenson (Blåniels)	stejlet
	A1747:7	Berthe Pedersdatter	hængt
	A1748:12	Rasmus Andreasen	hængt
	A1752:15	Niels Lorentzen	hængt
	A1752:15	Peder Pedersen	hængt
	A1752:15	Niels Lind	hængt
Desertering (1):	B1732:4	Johan Friedrich Böhm	hængt
Grundløse mord (17):	A1728:10	Kirsten Hansdatter	halshugget

A1729:5	Karen Olufsdatter	halshugget, hoved på stage
B1729:16	Conrad Hess	stejlet
A1736:2	Maren Pedersdatter	halshugget
A1736:3	Anna Agesdatter	halshugget
A1736:13	Anne Marie Jensdatter	halshugget, hoved på stage
B1745:5	Johan Gerhart Grønning	pisk, radbrækket, stejlet
B1745:6	Christen Petersen	stejlet
A1746:15	Niels Hansen Bromme	halshugget, hoved på stage
B1747:5	Jacob Heindorff	stejlet
B1749:2	Søren Andersen	pisk, radbrækket, stejlet
A1751:13	Helle Kirstine Holm	halshugget
B1752:2	Chatharina Jeppe Nielsdatter	halshugget
A1753:8	Karen Nielsdatter	halshugget, hoved på stage
A1753:11	Anne Mikelsdatter	halshugget
B1754:2	Peter Jensen Kierbye	stejlet
A1756:3	Peter Giese	halshugget

Fosterdrab (15):	A1721:2	Kirsten Pedersdatter	halshugget, hoved på stage
	A1721:5	Bendte Chatrine Olsdatter	halshugget, hoved på stage
	A1727:11	Mette Iversdatter	halshugget
	A1730:6	Anne Jensdatter	halshugget, hoved på stage
	A1732:3	Mette Pedersdatter	halshugget, hoved på stage
	A1736:8	Ane Chatrine Jensdatter	halshugget, hoved på stage
	A1739:4	Birgitte Pedersdatter	halshugget, hoved på stage
	A1740:8	Anne Nielsdatter	halshugget
	A1740:11	Kirsten Madsdatter	halshugget, hoved på stage
	A1743:6	Karen Hansdatter	halshugget, hoved på stage
	A1746:9	Maren Jensdatter	halshugget, hoved på stage
	A1747:6	Sidsel Jensdatter	halshugget, hoved på stage
	A1749:8	Anne Nielsdatter	halshugget, hoved på stage
	A1752:5	Lisbeth Maria Mortensdatter	halshugget, hoved på stage
	A1756:1	Karen Larsdatter	halshugget, hoved på stage

Rovmord (10):	A1721:9	Reinholdt Christiansen	halshugget med økse
	A1724:1	Frands Nielsen	stejlet
	A1728:1	Laurids Sørensen	stejlet
	A1730:4	Jens Olsen	gloende tænger, stejlet
	A1730:4	Lars Knudsen	gloende tænger, stejlet
	A1730:4	Peder Olsen	gloende tænger, stejlet
	A1737:3	Frands Rasmussen Krag	halshugget
	B1741:5	Niels Hansen	stejlet
	B1743:2	Johan Vilhelm Metschhausen	stejlet
	B1743:2	Johann Henrich Seeder	halshugget, hoved på stage

Andre drab (31):	A1724:2	Ole Mogensen	halshugget
	A1727:5	Mads Nielsen	halshugget
	A1727:7	Kirsten Pedersdatter	stejlet
	A1729:4	Laurs Pedersen	halshugget
	B1729:8	Hans Jürgen Büschner	halshugget, hoved på stage
	B1729:9	Johann Petersen	halshugget
	B1729:13	Christian Dithmarn	halshugget
	B1729:18	Conrad Borck	arkebuseret
	A1730:8	Jep Olsen	halshugget
	B1730:7	Jürgen Scheidemann	stejlet

A1733:2	Ole Gad	halshugget
B1733:1	Hans Hirschfeldt	stejlet
A1735:2	Olle Rasmusen	halshugget
B1735:2	Benjamin von Rading	stejlet
B1735:3	Johan Schmidt	halshugget, hoved på stage
A1736:7	Christen Hansen	stejlet
A1736:17	Niels Christian Natmandsdreng	brændt
A1739:5	Hans Hansen Steen	halshugget
B1742:2	Hinrich Jungengel	halshugget, hoved på stage
A1745:4	Peder Hansen	halshugget
A1745:5	Knud Pedersen	halshugget, hoved på stage
B1746:8	Matthias Øllensleger	stejlet
A1748:15	Peder Hansen	gloende tænger, stejlet
A1748:16	Anders Andersen	halshugget
A1749:10	Anne Jørgensdatter	gloende tænger, stejlet
A1749:11	Lauris Andersen	halshugget
A1751:1	Jeppe Povelsen	stejlet
A1751:6	Jacob Meisner	halshugget
A1752:2	Wibeke Sophia Christensdatter	halshugget
A1754:9	Anna Christensdatter Basse	brændt
A1754:13	Hans Mortensen	halshugget

Summary

The Enlightenment and the magical. Executions and corporal punishments in Denmark in the first half of the 18th century

This study describes the public corporal punishment system in Denmark in the first half of the 18th century, and the attitudes which sustained the system are traced. It is argued that in the first half of the 18th century the punishment system was a focal point for a break with the magical understanding of the world which had characterised the previous centuries. The core of the study therefore, is an analysis of the epistemological development of the societal elite, and the interaction of this development with and consequences for the political practice which the public punishments constituted.

Research on the history of punishment has traditionally followed the Rationalist critique of the public corporal punishment system, as already formulated by Cesare Beccaria in 1764. This perspective views public punishments as brutal, inhumane forms of deterrence. A good example here is J.M. Beattie, who sees the 1660-1800 period in England as an era where experiments were carried out with other forms of punishment on the basis of a desire for greater efficiency in punishment and for greater justice and humanity. The power theory viewpoint has its advantages. It captures very well the Rationalist views which triumphed, and thereby reflects essential aspects of the historical development. The problem, however, is that the viewpoint gives an unsatisfactory picture of the corporal punishment system itself. It highlights certain inadequate aspects of the elder penal system but does not seek to understand it.

Seen from our day the most alienating and repulsive aspect of 18th century corporal punishments is their brutality. Therefore, it is essential to explain the transformed attitudes to the brutality of the corporal punishment. Beattie attributes the changes to humanisation, but he fails to explain from where the new humane atti-

tudes came. Here the German sociologist Norbert Elias' theory of "the civilising process" gives a perspective for explaining the changed attitudes to violence from a longer historical perspective. The Dutch historian Pieter Spierenburg has utilised Elias' civilisation theory as a point of departure for a synthesis of the development of the corporal punishment system in Europe from the end of the Middle Ages to its demise in the 19th century. Spierenburg links this change to the development of the state, and attributes changes in the corporal punishment system to a relative pacification of society and the consequent greater sensibility towards public violence. The socio-psychological explanation of the development of corporal punishment explains the changing attitudes regulating the brutality of the punishments. Elias' theory is therefore of great significance for understanding the long term evolution of systems of punishment. However, this is a very slow process and encompasses periods which are longer than the time framework used in this study.

In the German and Nordic studies of punishment history, the power theory and civilisational perspectives are supplemented by yet another explanatory context. The German penal historian Richard van Dülmen, in a synthesis of the development of German punishment ceremonies and their associated attitudes from 1500 to 1800, emphasised, that the people created punishment spectacles in line with popular festivals and basically viewed the punishments as a magico-religious purging of society. At the same time the juridical authorities staged the executions as moral lessons, gradually giving them a stronger religious content. Similar ideas appear in the work of the Swedish historian Jonas Liliequist, while the Danish historian Chr. Villads Christensen has emphasised the religious framework for the punishment ceremonies.

Considerations regarding magic and the magico-religious world-view are traditionally linked to the history of witchcraft persecutions and thereby to the 1500-1600s. Keith Thomas, in a sweeping presentation of views of magic in the 16th and 17th century England, has placed witchcraft persecutions into a broader magical framework. Thomas sees the Reformation era as an initial break with the magical world-view, where the possibility of conjuring God was rejected. As a consequence successful conjuring came to be attributed to the Devil, who for this reason attained a prominent place in the religion of the 1500s and 1600s. Thomas considers the cessation of the witchcraft persecutions as the decisive turning point by which the established society distanced itself fundamentally from the magical world-view. This delimitation is generally acknowledged, and it is characteristic that the development of epistemology in the 1700s is traditionally viewed in light of the triumphant Rationalist thought, while the surviving magical views are seen as rudimentary phenomena of popular culture.

A deep-going theoretical discussion of the concepts of magic and religion has been

conducted especially within social anthropology. Mary Douglas has concerned herself intensely with the concept of magic, and with the difference between traditional or primitive cultures and the modern world. By "magic" is generally understood beliefs that certain sequences of events are not only subordinated to natural laws but also subordinated to unique forces which individuals can decisively influence, i.e., via invocation. Douglas believes that magical interpretations require a human-centred world view. In such a human-centered ontology physical forces are seen as interwoven with the lives of persons, via gods and other powers which can react to human behaviour; humans are not seen as distinct from things; things are viewed as having an intelligence or an ability to react to human words and actions; and the forces which govern the universe can acknowledge and react to the social order in society. As examples, she mentions that in many cultures there are beliefs that such forces react to sexual contact between closely related persons or to a murder within the tribe. Douglas opposes making a distinction between religion and magic. She does not see the distinction as fruitful, partly because the boundary is difficult to draw, but especially because all attempts to this end up prejudice those societies whose understanding of the world is defined as magical. Opposed to this human-centred world view is the modern culture's objectifying view of the environment. Douglas believes that modern culture slowly has liberated itself from a human-centred world-view in an ever greater number of domains.

This study takes its point of departure in Mary Douglas' broad definition of magic, and on this background describes the magical beliefs which coloured the legal and penal system in the first half of the 18th century. However, it also follows the decline of this world view. As such the study seeks to identify a fundamental shift in society's world view. In using Michel Foucault's concept of discourse, Mary Douglas identifies an original magical framework of understanding, or discourse, where man is seen as the centre of the world in an animated nature. The alternative to this is an empirical or rational discourse, which enters in the Enlightenment as the new fundamental premise. This rational discourse regards nature as governed by blind forces, the operation of which can be discovered empirically, and sees a logical and historical explanation to the construction of human society. Logically speaking, religion is alien to the rational discourse, but in practice there also exist significant developments in the clerical viewpoints, such that the church gradually isolated and distanced itself from the views which assumed that God and the Devil intervened directly in human affairs. Hence, the struggle between the magical and the rational discourses cannot be reduced to a struggle between religious and secular views. A Rationalist development also took place within theology itself.

The world of ideas is only observable through people's actions. A description of a world-view will therefore always be indirect. The conclusions of this study regarding the human world-view are based, firstly, on the written dispositions which formed

the basis of 18th century penal legislation, and individual judgements, and, secondly, on statements about the actual execution of punishments, and descriptions of the punishment ceremonies. These data provide unique possibilities to elucidate the magical views, because they obtained such dramatic consequences in the public corporal punishment spectacles. This forced the elites to take a more open position. Whereas in other domains of social life the transformation from a magical to a rational world-view took place in a relatively closed framework, the corporal punishments took place in full public view and were accompanied by sermons and readings of verdicts which explicitly formulated the magico-religious basis for the punishments.

The analysis bases itself on the following empirical sources:

The actual punishment practices are revealed via an in-depth study of criminal cases presented to the Provincial Court of Zealand in the period 1719 to 1756, as well as criminal cases presented to the military courts in the area covered by the Provincial Court of Zealand. The Provincial Court had jurisdiction over about half the island of Zealand, the area having a population of about 100,000 inhabitants (see appendices A and B).

The attitudes of the central juridical and state apparatus are elucidated by focusing on the statements used to advise the kings in pardon questions. The kings received advice especially from the Theological Faculty of the University of Copenhagen (appendix C), and from the Faculty of Law, while the military supreme judge advocates also advised the king on pardoning cases. The search for data on pardoning statements and fundamental precedent cases covers the entire Danish-Norwegian dual monarchy and extends from the introduction of the "Danish Law" (*Danske Lov*) in 1683 to about 1770.

Actual descriptions of the punishment ceremonies have been difficult to find. The reality of the ceremonies had to be pieced together from diverse statements based on a variety of sources. Most important are indirect statements extracted from the preserved correspondence concerning the carrying out of punishments, diverse extracts from memoirs and finally, the many folk ballads about executions, which are still preserved (appendix D).

The Organisation of Justice

Both the judgements and the punishment ceremonies were affected by the capacity of the legal apparatus. The individual judgements must be viewed in terms of the total legal prosecution and the effectiveness of the prosecution in relation to criminality. The legal system of the 18th century was characterised by its fragmentary cha-

racter. A major distinction existed between the civil justice system and the military system, the latter having its own courts, legal procedures and punishments.

The civil administration of justice was marked by its feudal roots. The conduct of law was viewed as a feudal privilege. The right to accuse fell largely on the estate owners, and many estates had their own lower courts. The courts of second instance included both the regional provincial courts and then certain towns and large estates, where the mayor and his aldermen or the nobles acted as judges deciding on cases appealed from their own lower court. Only in the Supreme Court was the civil law system aggregated under a professional jurisprudence.

The first half of the 18th century saw a marked strengthening of legal prosecution, which also influenced court practice. Formerly, legal practices had been largely local, and many cases of punishment were decided in the lower courts. At the same time, it was expensive to prosecute a thief or murderer, as it required arrest facilities and people to watch the prisoner. The lower courts were therefore largely the courts of the local patrons. This local legal prosecution gradually recedes with the introduction of public payment for the expenses in criminal cases. This gave the provincial administrators (*amtmændene*), who were to approve the criminal cases as justified for public payment, an increasing influence on which cases were brought to court. The estate owners and the administrators gradually obtained the duty to bring cases for trial. The local community and the victims were no longer responsible for the felon's arrest. In the small towns, a reasonably well-functioning sheriff's office gradually took charge. These economic and organisational reinforcements led to significantly better legal prosecution. At the same time final verdicts in serious criminal cases were taken out of the local community. They were now to be brought before the Provincial Court. Furthermore, after 1735 all death sentences had to be approved by the king.

The influence of the local community on criminal prosecution strongly diminished in this period. Once the provincial administrators were informed of a crime, the legal machinery began to operate with arrest, gathering of evidence and judgement according to the law. The verdicts were subsequently tried in the higher juridical organs. While the influence of the local community declined, the central juridical elite's influence correspondingly increased. This again led to an important change in the character of the prosecution. Community revenge on the criminal, which had played an important local role, now lost significance in favour of considerations about the punishment's ability to prevent crime. A punishment policy debate began which discussed the goal and means of law enforcement. Finally, centralisation also gave leading officials and the kings full responsibility for the death penalties and corporal punishment.

The military legal system consisted of two judicial instances: the regimental courts, which were dominated by the regiment heads; and the supreme commander of the army, i.e., the king, who was the sole appeal instance. There were proportionately far more suspects who were indicted for theft, violence and murder by the military courts than by the civil ones. Nevertheless, these crimes constituted only a minority of the military criminal cases. Military trials were dominated by specific military crimes such as disobedience and especially desertion. Special military punishments were often used, with running the gauntlet the most frequent. A pervasive feature of military penal practice was the extreme use of violence. The corporal punishments rained down upon the soldiers in a graduated system, where the many days of running the gauntlet were the most feared as far as pain was concerned. In many cases, a depressing downward spiral unfolded for the individual soldier, who often deserted for fear of the punishment they knew awaited them for petty offences. The punishment for desertion, however, was simply harsher physical punishment. Some of those arrested who were desperately afraid of the gauntlet's unbearable pain chose more depressing paths, such as making themselves "defiled". Or they chose to commit even greater crimes in order to achieve death instead of the gauntlet. The fear of the army's corporal punishment was therefore a significant factor in causing the so called "groundless murders" which characterised the period (see below).

The Verdicts

The ideology of punishment must be seen in light of the era's religious and legal philosophy. To an increasing degree, the Reformation and 17th century Lutheran orthodoxy had woven together worship of God, the system of punishment and princely powers. The Protestant reformers saw God's Word in the Bible as the most important guide for Man. In the 1600s, the Mosaic Law with its many capital punishment provisions was taken increasingly more seriously, as well as the belief that God would punish those countries which did not respect the commands of the Law. In the Evangelical Lutheran countries, the prince, being the "sword" of the Church, obtained a prominent place in the conduct of religion. By enforcing Mosaic Law, the prince protected the country against God's wrath and contributed to the people's common salvation. The Danish Absolute Monarchy made the king the leader of the Church and God's agent on earth. This orthodox understanding emerged clearly in the Danish Law (*Danske Lov*) from 1683, which with some supplementary decrees constituted the basis of criminal law in the 1700s. The Sixth Book, on misdeeds, was based upon The Ten Commandments and incorporated several of the penal decisions found in Mosaic Law. At the same time, the Absolutist order was protected by draconian punishments for lese-majesty which were surpassed only by the punishments for crimes against religion.

The orthodox Lutheran beliefs which had shaped the Danish Law's criminal code

were losing influence around the year 1700. Within the Church itself, they were attacked by the Pietists, who advocated the individual's personal relationship with God rather than the Church's external formal rules of conduct, and which placed less emphasis on the Old Testament. At the same time, the juridical science expanded its room to manoeuvre through the idea of Natural Law. Natural Law saw the history of nature and society as an expression of a divine order and thereby as alternative sources for understanding God's will. The two major philosophers in the Northern European Protestant debate on Natural Law in the first half of the 18th century were Christian Thomasius and Christian Wolff. Thomasius excelled in his critique of witchcraft beliefs and superstitious elements within the Church, as well as his polemical critique of formalist, orthodox Lutheran standpoints. Wolff developed a comprehensive logical system of Natural Law, where via deductions he believed he could bring Natural Law into harmony with the revealed religion.

These philosophical and religious developments also affected the two religious ideas which had formed the criminal laws in the 16th and 17th centuries: the Bible's position as the highest authority was undermined, and the state's religious role called into question. However, the philosophers and theologians made only a limited concrete criticism of the criminal laws. They gave no program for how their new ideas were to be converted into concrete policies.

Denmark tended to follow philosophical and religious developments in Northern Germany, although Danish developments were also influenced by national factors such as the kingly succession and leading personalities.

In the following, the developments in the use of corporal punishment and executions are traced according to specific categories of crime.

Crimes against religion: In the 17th century, witchcraft prosecutions were numerous in Denmark and Norway, with hundreds of witches ending their lives on the stake. Danish Law continued the previous legislation against witchcraft, but at the same time the state took control over the judgements, bringing an end to witch trials in 1698. However, the possibility of witchcraft remained and the law was not abolished. The formal basis for judgements and pardoning considerations thus remained unchanged. This shortcoming became obvious around 1720, where several cases of soldiers' who had written down pacts with the Devil came to preoccupy leading theologians and officials. In the early decades after the imposition of Danish Law, those who had made such written pacts with the Devil were sentenced rather mildly. However, Frederik IV (1699-1730), now supported by the majority of the significant theologians, mandated the execution – in great public spectacles – of 3-4 soldiers who had made written pacts with the Devil. This, too, led to wide-ranging dis-

cussions among the theologists. The executions seemed to bring forth more of such Devil pacts, and the hard line was soon renounced. In the 1730s and 1740s the Devil pact cases were judged milder, and at the same time cases were gradually conducted behind closed doors; penalties were developed which lacked any public element. The professors of the Faculty of Law made statements on some Devil pact cases in the 1740s and developed sophisticated Biblical exegetic and Natural Law arguments in order to avoid the executions. However, no changes occurred in the Danish Law's witchcraft paragraphs, so the changed attitude was not disseminated to the population.

Crimes against marriage: It was especially the theologists who desired harsh punishments for bigamy and fornication. Danish Law set the death penalty for both crimes, and the Theological Faculty repeatedly proposed that the criminals be executed. The kings and their officials, however, always found a way to pardon the condemned so that they received punishments of hard labour instead. The Pietist theology professor, Jeremias Reuss, did not seek execution for these crimes, but as late as 1743 the orthodox Lutheran professor Wøldike recommended the execution of a bigamist.

Crimes against nature: Crimes against marriage were seen as being caused by the temptations of normal human carnal lusts having become too strong. For sodomy (sex with animals) and for close relations of incest (father – daughter, step-father – step-daughter), however, it was a case of desires which people should not have, which were unnatural. Sodomists and those committing incest challenged not only the social order but also the order of nature, and in the understanding of the time this aroused God's wrath, such that God demanded that these offenders of the holy nature be exterminated. The prosecution of crimes against nature was especially widespread in Norway, and the Theological Faculty was presented with several cases from Norway and Iceland. Up until about 1720, there was agreement that the death penalty was a divine demand. Sodomites as well as fathers and step-fathers who committed incest with their daughters were certain of execution. The daughters and step-daughters were also usually executed, but they could obtain a milder punishment if they could present a case of probable rape. These cases, as well, seemed to have been judged more harshly around 1720. In 1718, the subsequently prominent Danish jurist, Andreas Hojer, published in Germany a treatise on incest, arguing that the crime did not belong under the category of divine or natural law, but should be considered only as an offence against proper habits and custom. The theology professors demanded that Hojer be punished, but he escaped sanction by recalling parts of his dissertation. The case created stirrings, however, around the theological justifications for the death penalties. The prominent orthodox Lutheran theologian, Morten Reenberg, asserted that, with the exception of the death penalty for murder, none of the punishment items in the Mosaic Law were binding on the Christian

king. In the 1730s, Jeremias Reuss came out against the death penalty for incest and sodomy. Christian VI, who ruled from 1730 to 1746, followed a milder line in incest cases, but generally maintained the death penalty for sodomy. In the 1740s and 1750s, resistance to executions for sodomy and incest increased. Several Supreme Court judges criticised the many sodomy cases, which they believed were created by zealous clergy, and the jurist Henrik Stampe argued that the public penalty with associated descriptions of the crimes contributed to their spread. Through the 1750s, however, the royal councillors continued to reaffirm the death penalty for sodomy and incest in several Norwegian and Icelandic cases. The executions ceased only around 1760.

Simple murder: Murder was the crime which most frequently led to execution in Zealand. The divine demand for the death penalty for murder was generally acknowledged far up into the 1750s. Until 1730, murder by honour and by duel were numerous, and it seems to have been partly accepted that the culprit avoid punishment by leaving the country. The Theological Faculty was presented with several cases where the king sought to have important persons pardoned for the death penalty after some years in exile. At the same time, however, it was generally acknowledged that the king would transfer the murderer's blood guilt to the entire country in the case of incorrect pardons. In the 1730s, the theology professor Jeremias Reuss desired to restrict death penalties to premeditated murder.

As can be seen, for both homicides and sexual offences, Reuss had a consistently milder attitude than his colleagues. The background for this was a general discomfort in having a man of the Church exercise secular judicial power. In 1742, Reuss made a statement expressing his principled disagreement with theological declarations in criminal cases. Hereafter, theological declaration activity was reduced, and after statements in 1749 and 1754 they disappear completely.

The 1750s saw significant uncertainty concerning what God demanded in homicide cases. Some jurists desired an open confrontation with the religious restraints of Mosaic Law while others believed that they could harmonise Mosaic Law with those penal practices they found reasonable. As late as 1758, however, a majority within the civil part of the civil servant government established that on this point Mosaic Law should be taken literally in a Christian state.

Premeditated homicide: Whereas the problem with the crimes against religion, against marriage, against nature and with simple homicide was that God's law bound the state to utilise capital punishment, there were several forms of murder considered so revolting that it was not just a question of the death penalty, but whether execution should be enhanced by dishonouring and painful supplementary punishments. Felons convicted for concealment of childbirth (this crime included

both mothers who could be proven to have killed their newborn infants, and those who could only be proven to have given birth to a dead infant without witnesses) should after execution have their head displayed, impaled on top of a pole placed at the site of execution. Even though some of those condemned to death for concealment of birth managed to have their remains buried in consecrated earth, many received the full punishment. Arsonists who set fire to occupied houses were beheaded and burned, or their bodies exposed on the post and wheel.

The harshest punishment was retained for murder with intent to rob, for murder within the family and finally, for "groundless murders", so-called because the culprit murdered a random innocent victim solely in order to be executed. Typically, errant soldiers would shoot random passers-by and maidens would kill a random small child in the neighbourhood. The murders can be seen as a sort of suicide, but they also have connections to the belief that to be executed was the best way for the soul to be saved (see below). These "groundless murders" seem to have culminated in the 1700s, where the Zealand study shows that 17% of total executions had their origin in such cases. The murders came under the scrutiny of the central authorities from the 1730s. In 1738, Christian VI set for the military estate the cruellest, legal mandated punishment in the history of Denmark for such murders. The murderer was to be whipped once a week for 9 weeks, his limbs then broken with the wheel, and thereafter still alive to be placed on the post and wheel to die. The full punishment was actually executed only once, but otherwise the spectators were deceived, in that the executioner obtained a special order to secretly strangle the culprit after the first blow with the wheel, or before he was placed on the post and wheel. In 1749, the civil courts set a similarly harsh punishment for "groundless murder". The sinners were dishonoured by being brought to the place of execution on the "nightman's" wagon with hands tied behind their back. During the journey, they were to be pinched five times with red hot tongs, and at the place of execution they should first have their right hand amputated and then their head, whereafter the corpse would be placed on the post and wheel. Both punishments were applied many times, but they seem not to have achieved their objectives. By the end of the 1750s, the jurist Henrik Stampe called these felons "melancholy murderers" and proposed that instead of being executed they should be punished with dishonourable yearly whippings and hard labour. This, however, would not be in accordance with the Mosaic law, and only in 1767 could Stampe obtain support to eliminate the death penalty for these murders. After the introduction of this new punishment, groundless murders gradually ceased.

Theft: Danish Law had virtually eliminated hanging for theft, but it was reintroduced in 1690. In the first half of the 1700s, the courts operated with three main types of punishments: (1) whipping without the public while in arrest, which was seen as less dishonourable; (2) punishment on the pillory, i.e., public whipping by the executioner, possibly supplemented by branding, and then followed by life at hard la-

bour; (3) hanging. The decade following the end of the Great Nordic War in 1719 was characterised by comprehensive and serious property crimes. Few thieves were prosecuted in the 1720s and early 1730s, but relatively many of them received harsh punishment on the pillory or were hanged. From the mid-1730s, prosecution of thieves increased significantly, but it led only to an increasing use of the milder forms of punishment. From about 1736, Christian VI pardoned nearly all those thieves condemned to death, and also often reduced the Supreme Court's pillory punishment to simple hard labour. After Christian's death in 1746, the jurists criticised these pardons. Hanging for theft was again applied, but in general, the comprehensive use of milder punishment was continued. From the 1750s, there was sporadic critique of pillory punishments and hanging for theft. In 1770, the death penalty for theft was eliminated by law. In relation to the discussions which took place concerning penalties for crimes against religion, sexual crimes and for homicide, it is striking how little the jurists, theologists and leading officials discussed penalties for theft.

The Penalties

In the 38 years from 1719 to 1756 the Provincial Court of Zealand and the military courts in the area covered by the Provincial Court of Zealand, carried out 110 punishments by pillory, 29 persons were executed in an honourable fashion, i.e., by sword or by gunfire, 22 were beheaded with axe and had their head displayed on a pole, 22 were hanged, 5 beheaded or strangled and had their bodies burned at the stake and 22 persons, following execution, had their corpses impaled on the post and wheel. Of these last 22, five were exposed to the civil penalty of being pinched with red-hot tongs and having their right hand amputated prior to execution, and two others were subjected to the military punishment of whipping for nine consecutive weeks and then breaking with the wheel; however, both achieved the secret royal dispensation to be strangled secretly by the executioner's first blow with the wheel.

The frequency of executions in the domain of the Zealand Provincial Court in the 1719-1756 period can be calculated at about three executions per year per 100.000 inhabitants. The total 100 executions thus distributed themselves over the following crimes:

Sodomy	3
Theft	23
Desertion	1
“Groundless murder” (17)	
Infanticide (15)	
Murder and robbery (10)	
Others (31)	
Total of murder/attempted murder	73

The executions and the corporal punishments were bloody events which took place in full public view. Here the elites went into a dialogue with the people, a dialogue which to some extent had to take place on the people's terms. Seen from the perspective of Church and State, the capital punishments were to a great degree religious ceremonies. God demanded that the Christian prince execute blasphemers, incest criminals, sodomites and murderers, but God also wanted the Church to fight to the end for the criminal's soul. In Luther's understanding, man was powerless to resist Satan's temptations. Man sinned inevitably, and only God's mercy could save him. The decisive factor for man, therefore, was to confess his faith and repent for his sins. Those condemned to death also had this opportunity.

The liturgical guidelines for the Danish Church from 1685 provide 28 pages of description for how priests should prepare the condemned for their meeting with God. Great importance was placed on the condemned persons being in the proper repentant state of mind, and the date of execution was set with attention to the time the priests found proper for this preparation. The priests led the condemned person in procession up to the place of execution, and on the way they should stop and sing psalms. At the place of execution, the priest should make the condemned person confess his faith audibly to the spectators, repent his sins and otherwise forgive the authorities and all others. At this point, the condemned person also had the possibility to speak or sing a self-composed song. A well-performed execution must have been a strongly moving experience, a reaffirmation of the belief that man was in direct dialogue with God. There was an important distinction between the honourable executions, where the dead body could subsequently be buried in the graveyard and the dishonourable executions which forbade a Christian burial. The king received many requests from condemned criminals to be allowed a Christian burial.

From the period 1713-1755, we have preserved 60 ballads about criminals and their executions. Most of them describe the criminals' inner emotional development and are written in first person form as the condemned person's own confession and last words. In a simpler way, they disseminated the ideas presented in the official liturgy and with their predominantly religious content had the character of psalms. The ballads communicated a fatalistic view of man as being – nearly – powerless pawns in the hands of the Princes of Evil and Good. Had Satan first laid out his traps, there was not very much one could do. And besides, Satan was ultimately controlled by God, who used the temptations of Evil as means of testing man's authentic faith. In this way, the series of crimes became a series of divine tests, and the final execution God's ultimate means of opening the sinner's eye and getting him or her to feel an authentic remorse for his sinful life. The moment of death was presented by the ballads as a moral and religious metamorphosis. Via the execution ceremonies, the sinner obtained the best possibilities to exhibit genuine remorse in the decisive moment of death. The criminal was hereby ultimately pulled from the clutches of Satan, and

his or her liberated soul could ascend to God in heaven. One-third of the ballads concerned murderers who had committed "groundless murder".

As mentioned, the state reacted to groundless homicide with harsh punishments. The public religious spectacle around the executions was toned down after 1750 in order to combat the popular belief that execution was the surest way to salvation. The great Danish-Norwegian author Ludvig Holberg, in the 1740s and 1750s, criticised several of the elements of belief which contributed to the conviction that execution was the best path to salvation of soul. However, Holberg's criticisms remained isolated and fragmented. Like the Danish Law, the Church liturgical guidelines of 1685 remained in force.

The executions were not only religious ceremonies, however. They were also rituals of dishonour intended to defile the condemned person. Punishment by pillory and the aggravated death penalties utilised combinations of painful and dishonouring components. A key element in the aggravated death penalty was the subsequent display of the body or parts of it on poles or post and wheel. Moreover, the hanged corpse remained on the gallows until putrefaction and weather and wind brought it down. In some cases, the executed person's family stole the corpse, but the authorities actively sought to prevent this, and the hanged and impaled remains were usually on exhibit for several years. The displayed bodies were the object for some unauthorised beliefs where parts of the bodies were assigned magical powers.

The rituals of dishonour on the pillory and the altar of execution obtained much of their force from the institutional defilement attached to the professions of executioner and his assistant, the nightman. The executioner's macabre and dishonouring work, and that of nightmen in exhibiting the dead bodies on the poles, were one factor behind their dishonourable status. However, the nightman's emptying of latrines and especially their work with removing and skinning the carcasses of dead animals and their execution of horses and dogs, were additional, independent sources for their dishonour and defilement. These aversions had roots in magical attitudes regarding purity and impurity. Executioners and nightmen were known in Denmark from the 16th century, but in the latter half of the 17th century these professions obtained a permanent structure, with royal privileges to the executioners and permanent positions as nightmen in the towns and on the large estates. The towns and estates offered free lodgings to the nightmen. The 18th century thus inherited a newly developed structure, which on Zealand consisted of three execution districts and at least 16 nightmen positions.

The state had apparently made clear its position toward the nightmen's dishonoured and defiled position already in 1685, when a decree forbade viewing nightmen as dishonourable. Closer examination of state policy, however, reveals that it contained

significant contradictions. In the 18th century, the state had made several attempts to force the peasantry to skin and bury their own (unslaughtered) dead animals, but at the same time refused to dismiss the nightmen's positions, which with their combination of dishonoured tasks strengthened the individual tasks' dishonourable quality. The contempt surrounding the nightmen's families made it difficult for them to obtain the traditional services from midwives, neighbours and acquaintances during births, baptisms and burials. The state, therefore, had to decree that all citizens, led by the mayor and aldermen should take turns offering their Christian services to the nightmen-families. When everyone participated, no one could call himself more honourable than others. This careful calculation of honour often led to conflicts in the towns. The nightmen's dishonoured status gave them a certain legal immunity. The nightmen's houses were often hiding places for escaped criminals, and nightmen were often criminals themselves. In the 1730s, the authorities confronted this criminality and prosecuted many of the nightmen and their families.

The army was especially sensitive to the nightmen's dishonour and the dishonour caused by the pillorying. Simultaneously, the army's recruitment problems had led many men with dubious backgrounds to enter the military. It was viewed as a serious dereliction that a dishonoured person allowed himself to be recruited, and in the first half of the 18th century the soldiers were given long sentences at hard labour and the pillory when it was revealed that they had been nightmen or had been whipped at the pillory. Soldiers faced with the threat of the painful gauntlet punishment often chose to make themselves dishonourable. They could catch a dog and kill it and skin it, or they could jump into a latrine. Many also told lies about having performed nightmen's work or been punished by the pillory, thereby escaping the painful – though nevertheless honourable – running of the gauntlet.

In the 1700s, the concept of honour played a central role as background for the rank ordering of the social classes. The higher ranks were seen as having more honour, and it was therefore also obvious that there could be a class which was "below the line" and had less honour than most people. The public honour punishments got much of their feared dishonouring effect from the existence of the society of defiled executioners and nightmen existing below the honourable society.

The Enlightenment and the magical

Especially in the beginning of the period, the view of the spectacles of punishment was characterised by magical ideas. The death penalties were not only revenge and deterrence. They had a higher meaning. Through the verdicts and the execution of punishments, society was in a dialogue with God. Punishing criminals was ultimately a theological question where the Absolute Monarch jeopardised his own and the country's salvation by an incorrect verdict. The executions were religious services,

where key elements of Protestant theology, such as understanding of sin, the decisive importance of repentance and God's unending mercy, displayed themselves around the moment of death, and where the state of mind was accorded major importance for the salvation of the soul. The magical ideas manifested themselves officially in these religious elements, but alongside them existed attitudes about the institutionalized dishonour and defilement of the executioner and nightman professions and attitudes about the magical powers of the dead bodies.

It could not really be expected that the magical ideas were still so prominent in the first half of the 18th century, for in the confrontation with the witchcraft persecutions, the state had distanced itself from a key magical element, and Rationalist, Natural Law ideas had obtained significant strength. The persistence of the magical ideas must largely be attributed to their institutional anchoring. The metaphysical dialogue was written into the idea of an Absolute Monarch as God's agent here on earth. The secular kingship's religious-legal obligations were a central element in the Lutheran concept of a Christian prince. The first Absolute Monarchs centralised and restructured society along these ideological lines. It occurred in the Danish Law, in the Church's liturgical guidelines on preparation of the condemned, and in the practice which began to advance around 1700, of the king calling on the Faculty of Theology for advice in capital punishment cases. The dishonour was formalized as well. This occurred in the institutionalisation of the nightmen's positions, which were established at the end of the 1600s, and in the ritualised executions and exhibitions of the corpse. The magical attitudes linked to this were not officially articulated, but the institutions and rituals were the work of the higher authorities, and dishonour was bound up in the concept of the honour complex which formed the ideological basis of Estate society.

The institutionalisation and organisational strengthening which the Absolutist Monarch implemented led to the paradox that despite its undergoing an epistemological decline the magical framework of understanding formally and organisationally culminated in the first half of the 18th century and was politically maintained as the set of basic assumptions – the discourse – which one could not publicly question.

This association between Protestant princely power and the maintenance of the human-centred magical discourse within the system of punishments is presumably also the key to understanding the significant differences in penal practices in Europe. Both in Norway and in Sweden, nearly half of all capital punishments were carried out for crimes against nature, just as executions for concealment of birth were very frequent. On Zealand, there were also many executions for concealment of birth but very few for incest and sodomy. It was the king, advised by the Copenhagen theologists and jurists, however, who confirmed most of the Norwegian death penalties

for incest and sodomy. In Evangelical Lutheran Nürnberg, there were also many executions for concealment of birth, but almost none for crimes against nature. Instead, executions for property crimes predominated. Executions for property crimes were even more dominant in Amsterdam and in the London region, and there were generally very few executions for crimes against nature; the few executions for infanticide demanded positive proof that the child had in fact been murdered. The widespread use of the death penalty for religious and especially sexual crimes in the 1700s seems to have been especially confined to the Nordic countries, and could perhaps indicate a certain delay in the rate of development here in relation to Central Europe. However, the Nordic countries also had two other features which distinguished their penal practices from England and Holland, but which the Nordic countries shared with Evangelical Lutheran Germany. These were the many executions for concealment of birth and the "groundless murders" carried out with the motive of achieving execution. These murders seem to have been a problem restricted to the Evangelical Lutheran countries. Also, the liturgical staging of execution seems most marked in the Evangelical Lutheran countries.

The Lutheran concept of a Christian prince brought religion and state much closer than in the other Christian states. The state power's religious functions thus obtained greater significance here. The melting together of state and religion moved responsibility for the executions toward religion. This again strengthened the need to give the executions a religious framework, where divine mercy could balance divine punishment, of which the executions were an expression. The Northern European Protestant states were thereby bound up in the state-religious discourse of penal codes and punishments.

The first half of the 18th century, however, revealed not only the formal culmination of the human-centred magical discourse in Denmark. It was also here that a confrontation made its impact. Yet it was difficult to develop the system of punishment from the then dominant understanding of religion and state.

The epistemologically dominant problem which the Absolutist state and the ruling elite confronted in the first half of the 18th century was defensively religious. The Church's position was threatened by a religious disregard nourished by the success and spread of Rationalist science. As man's rational self-confidence increased, there was less need for the kind of security which religion had provided. Religion had to find a means of coexisting with science, and the long-term solution was a softening of the connection between State and Church. The penal code became an important field of contestation for this process because the association between religion and state power was so clear in this domain, an association that was repeatedly reproduced in the spectacular and disturbing execution ceremonies.

These sensitive questions were not debated in the public. The elite's epistemological development took place within the state administration. Here, however, the tone was relatively free. The discussions centered especially on the Christian state's obligation towards God in three areas: (1) the obligation to eliminate the people who had made themselves into the instrument of the Devil or blasphemed God, as expressed in the cases of individuals who had made pacts with the Devil; (2) the obligation to eliminate those who entered into sexual relations against the natural order established by God, as expressed in the serious cases of incest and sodomy; and (3) the obligation to execute the divine blood revenge by murder. In all three areas, the leading officials expressed significant uncertainty through the entire period as to what to believe, but in each of these domains attitudes evolved in the course of the period which permitted the Absolutist State in certain cases to overlook its divine obligation to carry out executions.

The epistemological efforts to avoid divine obligation took place largely within the religious understanding of punishment. Efforts were made to change the interpretation of the Mosaic Law in order to avoid the demand for punishment. From around 1720, this led to ongoing discussions which partially altered the formerly strict readings of the Bible but which did not decisively separate juridical practice from the Mosaic Law. Alongside the Biblical exegetic path, concealment of the crimes was used as a means to avoid having to execute divine punishments. In the 1740s and 1750s, the Faculty of Law explicitly suggested avoiding prosecution of religious and serious sexual crimes.

In addition to Biblical exegesis and concealment, a more open attack was introduced on the religious linkages attached to the court and penal systems. The first and most significant step was the cessation of the Theological Faculty's advising in questions of pardon. It was Pietism's emphasis on the personal relation to God which allowed a break with this state religious observance without endangering the religious core. Key Pietist personalities in the Danish central administration, such as Jeremias Reuss and Andreas Hojer, considered Pietism and Secular Rationalism as two aspects of the same development.

Nevertheless, the overt and more indirect theological retreat from the court authority left a penal philosophical vacuum. The legitimation of capital punishment was coloured by the religious understanding that it was not society's revenge that was being carried out but the revenge of God. Being gradually left without divine mandate, the penal executing authority had to develop new justifications for the death penalty. Here the jurists based themselves primarily on a utilitarian philosophy. They found that the general security of society had to form the basis for all civil penalties. Capital punishment became necessary when the general security was seriously threatened. The public punishments were not deemed revenge, but intended

only to deter potential criminals among the public. The rebaptizing of "groundless murderers" into "melancholy murderers" is indicative of how diagnoses of mental illness obtained an important role in the understanding of the crimes. Whereas the crimes were once explained by the weakness of man when tempted by the Devil, the melancholy murderer was now seen as the victim of a disease.

The major lines of penal thinking thus saw a significant movement away from the magico-religious framework for penal law during the period. However, it should be emphasised that through the entire period the magico-religious ideas continued to affect dominant persons in the central administration.

The epistemological transformation among the higher level of civil servants, however, was not communicated to the public, and the penal legislation and the institutional frameworks changed only insignificantly. Communication with the broad mass of population occurred primarily via the court practice and the changes in execution ceremonies. The ballads and the Church liturgy's dispositions regarding executions communicated a fatalistic view of humans as being – nearly – powerless pawns in the hands of the Princes of Evil and Good. The "groundless murder" is the most striking example of how literally this ideology was interpreted by parts of the population. It was only from the end of the 1730s that the state power became aware of the connection between these murders and the execution ceremony. The State power's attempts to combat the tragic murders introduced a chapter in the history of punishment, where the State consciously played a duplicitous game against the population. In the military punishment for "groundless murder," the secret strangulation became integrated into the punishment. In the civil punishment, the otherwise forbidden nightmen's dishonour was exploited to publicly display and dishonour the murderers in the hope that it could deter them.

These duplicitous games could be presented as examples of an increasing distance between an elite culture whose cosmology was rapidly changing and a popular culture which lagged so far behind that the elite had to resort to means to which they themselves did not ascribe in order to get their message across to the superstitious population. This study, however, has described how the elite was itself bound up in the magical ideas. In this light, the duplicity of the authorities certainly served as much to cover over the ruling elite's own uncertainty. The elite drew back from revising the complex of religious attitudes which had sustained the judgements and the punishment spectacles.

The first half of the 18th century was thus characterised by a significant epistemological development of the penal system. We have also seen that the changes were driven forward largely by the desire to avoid the automatic death penalties. Can this epistemological development be attributed to the society having undergone a gene-

ral humanisation, as Pieter Spierenburg has argued? This study of Zealand penal practices reveals a relative amelioration of court practice in cases of theft, and the cessation of the death penalty for serious religious and sexual crimes. At the same time, however, the use of the aggravated death penalties, especially for "groundless murder," seemed to advance in the 1740s and 1750s. This study covers too short a period, however, to fully be able to test Spierenburg's theory.

Of course, the penalties were also viewed as a means of deterring potential criminals. Deterrence was seen as a fundamental element in public punishment. The punishments' utility value, as mentioned, obtained an increasingly prominent place in the penal theory of the period as the magico-religious framework for the punishments lost its importance. Concerning the cruel punishments for "groundless murder," the period has been viewed as the culmination of the deterrence policy. While it is correct that deterrence, theoretically speaking, obtained its most refined expression in these laws, it is also a part of the understanding of the laws that the crime they were combatting was tainted ideologically and psychologically, and thereby appealed to using corresponding means to fight such crime. At the same time, the study of penal practices on Zealand shows that experiments were made with other types of punishment than the deterring public whippings at the pillory and executions. It was primarily the broad use of limited terms of hard labour punishments that expanded.

In the latter half of the 18th century, support grew for the idea that improved court prosecution could lead to the abandonment of the bloody public punishments. In the public debate which arose in Denmark in the late 1700s, a direct humanistic critique was formulated of the death penalty. This critique may be seen as the major turning point in the history of the Danish public corporal punishment system. It was here, that the openly humane critique of the corporal penal system took form. It was a critique advanced with increasing strength through the 19th century and which led to the de facto elimination of the death penalty in 1892 and by law in 1933. This study, however, has argued that the humanistic critique of the punishment system had an important prehistory. Society, in both epistemology and practice, had to break with the magical framework of understanding, with the beliefs in divine revenge at the entire society if God's law were not followed. Responsibility for the death sentences had to be placed with man himself before the inhumanity of the death penalty could be formulated.

Translated by Steven Sampson

Sagregister

- Afhugning af hånd 2 B, 320
Aftakkede soldater 92
Anatomiske teater 298
Arbejdsstraf 58f, 254 266, 368
Arkebusering 216, 2 B
Arrester 56f
Begravelse af henrettede 296ff
Benådning 7, 114ff, 259ff
Bigami 153ff
Blodskam 150 190
Brændemærkning 255, 2 2f, 319
Bødler se skarprettere
Bålstraf 2 B, 321f
Danske Lov 99f, 103
Desertation 76ff
Djævelen, se Fanden
Djævebesættelse 121ff
Djævelforskrivelse 14, 124 1 D, 16 7
Drab 78f, 88, 191 251
Dueldrab 206f, 215ff, 29 7
Dølgsmål, fødsel i se fosterdrab
Fanden ,forestillinger om 10 5, 120-150, 304ff, 314f
Fanesvingning, ærliggørelse ved 81, 343
Fedelstraf 78, 272
Fejderet 192
Fosterdrab 78, 217ff
Frifolk (soldater) 91f
Fængselsstraf (se også arbejdsstraf) 18
Gabestok 415, 420
Grundløse drab 228-251, 310ff, 358, 365, 368
Gudsbespottelse 124-150
Halshugning 273
Heksefølgelser 13, 24f, 63f, 105, 120ff
Hjul og stejle-straf 225, 273, 320ff
Homoseksualitet 159, 179, 190, 282, 34 5
Hor 153ff
Hoved på stage 273
Hængning 273, 324
Kag 252, 291
Kagstraf 255, 272f, 319f
Kirketyveri 90, 253, 25 5 257f
Knibning med gloende tænger 225, 2 B, 320
Kommissionsdomstole 38f
Kredsslagnings om henrettelser 292f
Krumslutning 73f
Kætteri 119
Landflygtighed 194ff
Landmilitssoldater 7, 9 f
Landsbyfællesskabet som domstol 86ff
Lejermal 78, 152f
Magisk omverdensforståelse 21ff, 3 5ff
Majestætsfornærmelse 224f
Melankoli 244, 246f, 363
Misbrug af nadverbød 126ff, 1 7f
Mord på uskyldige se grundløse drab
Mordbrand 221ff
Moseloven 101f
Natmænd 16, 48, 95, 252f, 2 D, 288, D 2 295, 326-351
Naturret 103ff, 111
Navn slået på galgen 80f
Oplysningstiden 29, 104ff
Ortodoksi 103, 110
Parteringsstraf 225
Pietisme 11, 15, 108ff
Pisk inden lukte døre 255
Profos 343
Pælstaen som straf 73f
Radbrækning 232ff, 273, 320f

Rakkere se natmænd
Reformationen 100f
Rettersteder 276ff, 291ff, 326
Ride træhest 73
Rovmord 90, 226f, 231
Rytterdistrikt 38
Røveri 90, 253f
Satan se Fanden
Selvmord 82, 131, 137, 177, 215, 229f, 297,
304, 405, 490, 500, 502
Skarprettere 16, 37, 131, 136, 252, 286, 291f,
295f, 323, 326, 328ff
Skillingsviser 301-313, 364f, 567ff
Sodomi 159-190, 345
Spanske kappe-straf 272
Spidsrodsløb 79f, 273f, 344
Spille terninger om straf 81, 465, 503, 505
Stejlestraf se hjul og stejle-straf
Stigremmeløb 80
Sædelighedsforbrydelser 89, 151-190
Tortur 78, 138, 178, 485, 488, 528, 553
Trolddomstro se hekseforfølgelser
Tyveri 76, 83-96, 252-267
Uærlighed 16, 30, 79, 92, 95, 153, 328-351
Vildfarende lære 119
Voldsforbrydelser 41ff, 88
Æresfratagelse 10, 252, 319ff
Ærliggørelse, se fanesvingning

Personregister

- Adeler, F.C. 388
Adeler, Frederik 47, 51, 57f, 92f, 180, 259, 291, 293
Ahlefeldt, overkrigssekretær 207f
Amthor, C.H. 106, 111, 166
Anchersen, H.P. 143f, 182, 186, 203, 207
Anners, Erik 266
Appel, Hans Henrik, 63
Aquinas, Thomas 106
Arenfeldt, Jørgen 120
Ariès, Philippe 285, 297
Bagger, C. 544, 551
Bang, J.H. 235
Bang, Johan Otto 185ff, 210, 566
Bartholin, Caspar 132, 134f, 361
Bartholin, Hans 110f, 123, 129ff, 133f, 139f, 154f, 166, 168f, 227, 522, 526ff, 531ff, 538, 540, 544f, 547
Bartholin, Thomas, generalprokurør 170
Bartholin, Thomas, læge 224
Beattie, J.M. 18f, 230, 266, 282
Beccaria, Cesare 18, 21, 213, 369
Becker, Knud Ahasverus 236, 293
Beetz, Manfred 165
Begtrup, provst 296
Behmann, Arent 177
Bekker, Balthasar 105, 111, 122
Beneke, Otto 331
Benzon, stiftamtmand 55
Berckentin, C.A. von 205, 210
Berg, R. 341
Bergman, Martin 314
Bernstorff, J.H.E. 210, 212
Berregaard, amtmand 287, 324
Bircherod, Jens 121, 128
Birkelund, Merete 13
Bjerg, Hans Chr. 75
Bjørn, Ole 121ff
Bloch, Søren 198, 564ff
Bluhme, J.B. 113, 174f, 199, 235, 316
Bobé, Louis 239, 263
Boeck, C.C. 369
Boeslund, Ivar 287
Bornemann, Henrik 110, 123, 193, 522
Braem, Christian 321, 554
Brandt, Enevold 225, 324
Brinch, J. 133, 137, 457
Brunsmann, Johan 111, 122
Bruun, Chr. 195, 525
Buch, provst 288
Buchwaldt, Johan 298, 540, 544
Bülow, Johan 235
Bæksted, Anders 121ff
Böttiger, L.J. 296
Christensen, C. 331
Christensen, Chr. Villads 14, 18f, 23, 147, 249, 290, 368f
Christian 4. 115, 215, 253
Christian 5. 161
Christian 6. 62, 64, 112, 116, 133, 141f, 145f, 171, 173f, 176, 189, 196, 199, 201, 216, 220, 223, 234, 239, 250, 259f, 263, 296, 310, 361, 363, 367, 478
Christian 7. 247
Conradt, Jørgen 331, 341
Cruse, provst 286
Danckel, Folkmar 132f
Dehn, F.L. von 210
Douglas, Mary 25, 27f
Dreesen, generalauditor 136, 137, 139, 142,

- 345, 456
Dülmen, Richard van 21, 23f, 42, 266, 281, 285, 366
Durkheim, Emile 27
Dyrlund, Frederik 16, 331, 334, 340
Egardt, Brita 329f, 338
Eibach, Joachim 17
Eichel, Caspar C. Bartholin 210
Eisenberg, Friedrich 228, 231
Elias, Norbert 19ff, 366
Engel, ridefoged 57
Engelstoft, P. 291, 334f
Ernst, Johan Bertram 302
Evans, Richard J. 22, 214, 221, 232, 239, 249, 266, 314
Falsen, Enevold 181, 210, 245, 322,
Fielsted, stadthauptmann 236
Flood, Constantinus 225, 570
Foucault, Michel 18, 22, 28
Franchinii, assessor 540
Francke, August Herman 109
Frank, Reinhard 107f
Frankenau, assessor 544
Frazer, James 27
Frederik 4. 111, 116, 123, 132, 135, 138, 139, 154, 155, 161, 163, 166, 167, 169, 170, 189, 192, 193, 195, 211, 232, 233, 263, 275, 298, 359, 363
Frederik 5. 65, 113, 184, 204, 205, 206, 240, 241, 262, 263, 313
Frederik den Store 109, 214, 221, 239, 266, 314
Frederik Wilhelm I. 106, 109, 221
Friis, ridefoged 292
Frølund, assessor 540, 544
Fugl, amtsfuldmægtig 286, 292
Fuglede, Niels 47
Galkowsky, Karl Gustaf 177
Garboe, Axel 224
Gawthrop, Richard L. 109
Gerhard, Johann 206
Gersdorff, stiftamtsmand 51f, 174
Glebe-Møller, Jens 100, 103
Gram, assessor 540, 544
Gram, Carl Christian von 176, 182, 338
Grotius, Hugo 104
Grove, Gerhard 291
Gudenrath, J.J. 249
Ham, Hans Fr. von 56
Hansen, amtmænd 295, 339
Hansen, Christen 334
Hansen, Georg 152, 173
Hansen, H.P. 335
Hansen, Holger 266
Hansen, Torleif 159, 280f
Hauch-Fausbøll, Th. 295
Heiberg, amtmænd 338
Henningsen, Gustav 14, 16, 39, 120f, 124, 126, 132, 183, 189
Hermansen, V. 291, 334f
Hersleb, Peder 313, 317f
Hielmstjerne, Henrik 211, 210f, 242, 246ff, 264ff, 301, 310f, 442
Hinske, Norbert 106
Hjelholt, H. 323
Hoffer, Peter C. 221, 230, 282
Hofman-Bang, O. M. 39, 189
Hojer, Andreas 111f, 140, 149, 164, 166f, 171, 188, 360ff
Holberg, Ludvig 11, 111, 166, 168, 170, 314ff, 318, 326, 349f, 540, 544f
Holck, stiftamtmænd 147
Holm, Peder 185, 205, 210, 220, 261f, 563ff
Holm, Rasmus 261
Holmboe, Tage 15, 184, 209, 266, 441
Holstein, Johan Ludvig 52, 64, 112, 184, 205, 210f, 235, 363
Horrebow, assessor 545
Hougaard, Jens 100
Hübertz, J.R. 302, 572
Hull, N.E.H. 221, 230, 282
Høeberg, byfoged 57
Innes, Joanna 17
Ipsen, Alfred 122
Jacobsen, J.C. 13
Jansson, Arne 88, 230, 243
Jenkins, Philip 42, 282
Jensen, Christian 174
Jensen, Karsten Sejr 13
Jentoft, byfoged 310
Johansen, Jens Chr. V. 13ff, 20, 39, 63, 120f, 160, 183, 189
Jónsson, Már 158f, 188
Juel, Peder 51f
Jørgensen, Jens Ulf 15, 326
Jørgensen, Peder Christian 342
Jørgensen, Poul Johs. 160
Jørgensen, Troels G. 111, 164
Karpzov, Benedikt 201
Kinch, J. 335

- Kjöllerström, Sven 100f
 Knudsen, Pernille U. 63
 Koch, Ernst 334
 Koch, L. 266
 Kofod Ancher, Peder 113, 118, 143, 148, 182, 186ff, 201ff, 207, 211f, 250, 360, 362, 498, 508, 513
 Kornerup, Bjørn 317
 Kornerup, J. 289, 291, 323, 396, 401
 Krabbe, Otto 45, 334, 340
 Krogh, Tyge 16, 44, 252, 266, 329ff
 Kuhn, Thomas 28
 Kyhl, O. 207
 Langbøes, Jacob 331
 Lange, Joachim 106
 Lauritsen, Anders 334
 Lausten, Martin Schwarz 115, 285
 Lehmann, Hartmut 108
 Lemvigh, C. 131ff, 167, 538, 540
 Lerche, C.C. 205f, 240, 263, 490, 494, 505
 Liliequist, Jonas 23, 190, 232, 266, 281, 285, 322
 Linck, J.G. 142, 144ff, 204, 240, 261f, 361
 Lindström, Dag 17
 Lintrup, Søren 129f, 132ff, 137f, 140, 165ff, 169, 456, 532f, 543, 547ff
 Lodberg, J. 133, 135
 Lodberg, Jacob 135
 Louise, dronning 111
 Lowson, Andreas 210, 245f
 Luther, Martin 100, 284
 Lütken, Frantz Julius 111
 Luxdorph, Bolle 181, 210f, 245, 262
 Magnusen, Arni 541, 545
 Malinowski, Bronislaw 25, 27
 Malling, Anders 291
 Masius, H.G. 110f, 123, 128, 155
 Matthiessen, Hugo 16, 253, 326f
 Matzen, Henning 115
 McManners, John 232
 Melanchton 101
 Molbech, Chr. 128
 Moltke, A.G. 206ff
 Monrad, Frederik 134
 Montesquieu, C. S. de 107, 213f, 328
 Moth, Mathias 122
 Müller, Th. A. 29, 110, 164f, 317
 Munthe, justitsråd 183
 Møllmann, Bernhard 143, 182, 186, 203
 Nielsen, Beth Grothe 14, 217, 218
 Nielsen, O. 224
 Nitschke, Andreas 341
 Numsen, Michael 74, 239, 263
 Næss, Hans Eyvind 159
 Oksen, J. 133, 257
 Olsen, Niels Finn 72, 75
 Österberg, Eva 20
 Palladius, Peder 291
 Paulli, Daniel 128, 224, 567
 Pedersen, Johannes 108, 111, 155, 164
 Petersen, Anders 333
 Pontoppidan, Erik 135, 210, 317
 Pott, Martin 102, 105f
 Poulsen, Knud 290f
 Pufendorf, Samuel 104, 349
 Puhan, Christian Ernst 10, 47, 49
 Raben, amtsforvalter 56
 Ramel, Isach 292
 Rappe von, overpræsident 262
 Reeberg, Ernst 296, 324
 Reeberg, Oksevald 333f
 Reenberg, Morten 133f, 139, 144, 149, 167f, 170, 196, 211, 294, 359
 Reichou, stiftamtmand 324
 Reitzer, Christian 532, 540f
 Reuss, Jeremias 112, 140, 171ff, 175, 197ff, 205, 211, 219f, 240, 259, 316f, 362, 494, 552-564
 Reventlau, Claus von 181, 210, 236
 Rockstroh, K.C. 38, 92, 94f
 Rosen, Wilhelm von 14, 159f, 179, 190
 Rosenstand-Goiske, Peder 185, 210, 566
 Rothenburg, Morten 313
 Rotkop, Laurits Andersen 333
 Rüping, Hinrich 106, 223, 267
 Rørdam, Holger F. 113, 115, 134, 164, 235, 478
 Scheidt, C.L. 143, 145
 Schiern, F. 324
 Schindler, Johan Gottlieb 346, 350
 Schiøller, amtmand 238
 Schmidt, Eberhard 214, 221, 267, 314, 344
 Schouboe, Ole Borch de 181, 210, 245
 Schrøder, U. 103
 Schrøder, Georg Christian 148, 182f, 202, 204, 206, 208, 241, 244, 263, 267, 498, 506f
 Schulenburg, Werner von der 206, 241
 Schulin, J.S. 205
 Schurmann, provst 133, 137, 456
 Schwerhoff, Gerd 17

- Secher, V.A. 126f, 147, 160, 228, 254
 Sechmann, justitiarius 222
 Sellert, Wolfgang 223, 267
 Sharpe, J.A. 285
 Skrubbeltrang, F. 43
 Snorrason, Egill 224
 Sörlin, Per 124
 Spener, Philip Jacob 108
 Spierenburg, Pieter 20f, 71, 221, 230, 232, 266, 281f, 366
 Stampe, Henrik 113, 143ff, 182, 186, 190, 201, 203, 207ff, 244, 246ff, 250, 266, 296, 317, 361f, 503, 509
 Stampe, Lauritz 56
 Steenbuch, Hans 129, 130, 133, 136f, 140, 166, 169, 172f, 219, 527f, 531ff, 538, 540, 544, 547, 550-561
 Steinbæk, Jørgen 100
 Stevnsborg, Henrik 16, 20, 223f
 Stöchel, Chr. 254
 Storm, Hans 93
 Strange, Helene 576
 Struensee, J.F. 225, 266, 324
 Styles, John 17
 Svane, hofjægermester 95
 Søffren, skarpretter 333
 Sørensen, Jens 127
 Tamm, Ditlev 12, 14, 16, 39, 103, 113, 160, 183, 189
 Terjesen, Harriet Marie 159, 161
 Testrup, F. 133
 Thestrup, justitsråd 236f
 Thomas, Keith 24f, 28, 305
 Thomasius, Christian 24, 104ff, 111, 143, 164f
 Thomsen, Albert 332, 335
 Thott, Otto 227
 Thunander, Rudolf 42
 Thura, Laurids 122, 133
 Tommerup, Knud 136
 Trellund, Johannes 129ff, 140, 163, 166ff, 527, 531ff, 538, 540f, 544
 Tulle, sognepræst 175
 Tørnsø, Kim 13
 Ulbricht, Otto 221, 230
 Ulfeldt, Corfitz 326
 Vaupell, Otto 72, 75, 79, 215
 Volckersahm, generalmajor 235
 Voltaire, F. M. A de 107, 214
 Waaben, Knud 15
 Wandal, Hans 103, 110
 Wartberg J.S. 64f, 179ff, 261f
 Wedel, Peder 174
 Weghorst, Henrich 532, 540
 Werlauff, E.C. 126, 330
 Weyde, H.E. von der 321
 Winther, Rasmus Pedersen 286, 288, 306, 320
 With, G.C. 338
 Wittendorff, Alex 13, 14, 366
 Wolff, Christian 104, 106, 110, 113, 171, 201, 204, 360, 362
 Wolff, O. 127, 128
 Worm, Christen 111f, 129ff, 136ff, 165f, 169ff, 220, 257f, 527f, 531ff, 535, 538, 540, 544, 548-561
 Wøldike, Marcus 112, 140, 156, 171f, 175, 198, 205, 219, 220, 550-565
 Zinzendorf, Nicolaus L. von 109, 112

Stedregister

- Aagaard 398
Aagerup 448
Aggersvold hovedgård 87, 395
Allindemagle 439
Altona 162, 357, 530
Amsterdam 20, 221, 230, 266, 281
Antvorskov herred 387
Antvorskov rytterdistrikts birk 38, 181, 276ff, 291, 389f, 555
Antvorskov slot 73, 75, 256, 277, 332, 460f, 463
Areløse 419
Ars herred 47, 180, 229, 243, 292, 321, 325, 413
Ars-Skipinge herred 173, 276, 388, 394, 397, 399, 400, 406, 407, 414, 415, 418, 420, 421, 425ff, 430, 437, 439ff, 444, 446f, 449f
Asminderup 399, 429
Asnæs skov 427
Assens og Hindsgavl amter 565
Augerup Mølle 440, 450
Aunsø 430
Aunsøgård 420
Bakkerup 395
Ballerup 331
Basnæs 416
Benløse 94
Bennebo 398
Bergen 526, 532, 567
Bergen stiftamt 281, 523
Bergenshus amt 516, 528
Birkholm birk 410, 434, 446
Bistrupgård birk 401, 410, 429, 434, 441, 445
Bjergsted 421
Bjerre 418
Bjæverskov herred 392, 425
Blæsenborg 421
Bornholm 338
Borreby birk 286, 413, 416, 428, 439, 449
Bradsberg 523
Bregentved 38, 460
Bregninge 406
Bremen 528, 559
Bremerholm 37, 47, 58, 68, 94, 255, 456, 524, 568
Brorfelde 413
Brorfelde skov 396
Broxø 434
Buerup 86, 403
Bækkeskov 236
Børnehuset se Spindehuset
Christiania 558
Citadellet Frederikshavn 37, 266, 456
Conradsborg birk 415, 423
Crempe 529
Cumblehuset 394
Damme 413
Dragsholm birk 276, 393f, 402, 407, 409f, 414f, 421, 433f, 439f, 444f, 449ff
Dragsholm len 332
Dragsholm slot 331, 335
Dramstrup 419
Drangedals præstegæld 523
Drusebjerg 291, 325, 398
Ebeltoft 296, 391
Eckernförde 127, 136, 543
Egebjerg 421
Egedegård 424, 526
Egemarke 68, 400
Egholm birk 406

- Eiderstedt 202, 498, 509
 Eilby 559
 Emmedrup 574
 England 221, 230, 282, 285, 357
 Englerup 442
 Eriksholm 51, 400
 Erridsløse 419
 Eskebjerg 388
 Fakse herred 388
 Falkeslev kirke 323, 552
 Falster 16, 323, 522, 552, 575
 Finderup 276, 398
 Findstrup gods 306
 Finmarken 168, 519ff, 528, 538
 Finsmark 419
 Flakkebjerg herred 393, 414, 427
 Flandern 524
 Flensborg 155, 534, 539, 545
 Flinterup 437
 Fodby 392
 Frankrig 232, 344
 Fredensborg 554
 Fredericia 127, 140, 220, 462, 467, 534, 552, 554
 Frederiksberg 48, 89, 173, 571
 Frederiksborg amt 546
 Frederiksborg rytterdistrikts birk 387, 402, 447
 Frederiksborg slot 331, 335
 Friedrichsstadt 536
 Frydendal 331, 342, 430, 529
 Frydendal birk 220, 396, 404, 409, 419, 436
 Fyn 227, 306, 564
 Fær(s?)lev 436
 Føllenslev 441
 Førslev, Harrested, Saltø birk 173, 403, 409f, 416, 419, 425, 428, 435
 Fåborg 306
 Gadsbøle 572
 Gevninge 209
 Gislinge 389, 395
 Gislinge tørvemose 398
 Gisselfeldt Kloster birk 434, 439, 517
 Gl. Køgegård birk 446, 452
 Glim 390
 Glodstrup 434
 Glückstadt 482, 485, 501, 511, 523
 Göttingen 206, 212
 Grenå 120
 Greve 448
 Grevinge sogn 413
 Grønholt 546
 Grønland (i København) 476, 569, 571
 Gudbrandsdalen 179
 Gunderslevholm 425
 Gundetved 47
 Gundslev Præstegård 575
 Gundsømagle 418
 Gøteborg 455, 490
 Göttingen 212
 Haderslev amt 532
 Hadsund Færgested 570
 Hagested 91, 286, 446
 Hagested birk 400, 406
 Halle 104, 106, 204
 Halleløw 388
 Hamborg 162, 230
 Haraldsted 433
 Harrested birk 389
 Havnsø 57, 400, 439
 Helsingør 16, 75ff, 81, 148, 206, 228, 239, 260, 272, 274, 302, 312, 330f, 335, 388, 390f, 398, 400, 411, 414, 416f, 419f, 422, 424, 426, 428, 435f, 441, 444, 447, 452, 456-514, 547f, 564, 570, 574
 Hemmesø 278
 Herlufsholm 272
 Herlufsholm birk 392f, 401, 425, 435
 Herløf 388
 Herløfille 439
 Hertugdømmerne 529, 532, 544
 Hesselbjerg 419
 Hillerød 402, 418, 420, 447, 449
 Himmelstrop 572
 Hirschholm birk 331
 Hjelmsø Magle 430
 Hjembæk 86
 Hjørring amt 560
 Holbæk 75, 276, 325, 332, 335, 420, 432, 448, 451, 462
 Holland 133, 232, 357
 hollænderbyen ved Frederiksberg 232, 571
 Holmegård 434
 Holsteinborg 37
 Holsten 241, 321, 522
 Horsens 264
 Husum 537, 553
 Hyllinge 410
 Hønske 414
 Hørby 446
 Høve 276, 439

- Island 161, 184, 189, 517, 522, 528, 541, 544, 547, 549
 Italien 521
 Itzehoe 505, 512, 522
 Jentofte 450
 Jersie 434
 Jomfruens Egede birk 424
 Jyderupskovene 92
 Jylland 456, 570
 Jystrup 421
 Jægerspris birk 395f, 547
 Jørlunde 174, 562
 Kagstrup 452
 Kalkerup 419
 Kalundborg 10, 48f, 56, 72, 75, 85, 87, 89, 91, 125, 272, 276, 279, 289, 291ff, 325, 332, 335f, 340ff, 391, 407f, 411, 416f, 420, 429f, 437, 442, 451, 483, 490, 501
 Kalundborg slot 332f
 Karlslunde 388, 418
 Kattinge 388
 Keldbjerg 291, 325
 Kierteminde 572
 Kirke Hyllinge 391
 Klods Møller 567
 Knapstrupgård birk 413
 Kochholm 409
 Koldinghus rytterdistrikt 560
 Korsør 37, 431
 Korsør fæstning 37
 Kronborg 81
 Kronborg Amt 128, 516
 Kronborg fæstning 317
 Kyse 565
 København 37, 75, 119, 127, 141f, 147, 154, 182, 206f, 216, 224f, 228, 234, 238f, 241, 243, 260, 263, 290f, 298, 301f, 310, 320, 325, 330f, 335, 341, 344, 367, 455ff, 462ff, 466f, 469, 470ff, 478ff, 487ff, 491ff, 501, 503, 505, 507, 510ff, 516, 519, 524ff, 534, 538, 545f, 550, 552, 554ff, 559, 561ff, 567f, 570
 Københavns amt 336, 559
 Københavns rytterdistrikts birk 388f, 551
 Køge 48, 122, 291, 333, 342, 387, 389, 396, 404, 406, 412, 416, 420f, 428, 450, 460f, 463, 497
 Langeland 331
 Ledreborg birk 434, 438, 444, 451
 Lejre herred 388, 390ff, 395, 418, 421, 432, 437, 442, 446f, 449
 Lille Fuglede 87, 440
 Lille Næstved 425, 435
 Lille Valdbye 393
 Lindebjerre 405
 Lolland 163, 517, 524, 529, 533
 London 266
 Lundby 497
 Lundenæs og Bøvling amt 339
 Lundtofte herred 535
 Lynge-Kronborg herred 387
 Lystager Hede 510
 Løve herred 393, 398, 403, 410, 418f, 422, 424, 432, 446
 Mårsø 395
 Maglebro kro 421
 Merløse herred 276, 422, 424, 447
 Merløse-Tuse herred 389, 398f, 402, 405, 413, 420, 422, 426, 428f, 431f, 441, 446
 Munkier Gaard 572
 Møn herred 160, 184, 388, 392f, 402, 409, 412, 417, 419, 433ff, 439, 448, 451, 452
 Mørkhøj 388
 New England 221, 230, 282
 Nidløse 94, 420
 Nordlandene 518, 525
 Nordmør lagting 516
 Nordrup 389
 Nordsjælland 518, 554, 562
 Norge 64, 69, 79, 161, 164, 173, 181, 184, 189, 193, 198, 239, 280, 357, 494, 516-567, 570
 Nürnberg 230, 266, 281
 Nyborg 458, 464, 471, 504, 572f
 Nykøbing Falster 391
 Nykøbing Sjælland 394, 420f, 425, 437, 441f
 Næsby 222
 Næstved 48, 75, 125, 127, 257, 272, 303, 330, 334, 342, 397, 403, 405, 407, 414, 423, 425ff, 430f, 437f, 441, 443, 449, 451, 460ff, 467, 470ff, 490
 Næstved overdrev 392
 Næstvedegnen 205
 Nørre Jernløse 419
 Nørreditmarsken 538
 Nørrejylland 181, 527, 567
 Oddens rev 444
 Odense 127, 135, 224, 301f, 335, 481, 492, 518, 535, 572
 Ods Herred 227

- Oldenborg 238, 470, 477, 479, 488, 497, 503, 523, 525, 537
 Ordrup 416
 Oreboe Huse 92
 Osted 395, 423
 Pedersborg 331
 Pest 524
 Pinneberg 538
 Preussen 230, 239, 249, 266, 358
 Præstø 177, 429, 431
 Qvarmløse 402
 Raklev 501
 Ramsø herred 414
 Ramsø-Tune herred 387f, 390, 400, 418, 423
 Randers 127, 142, 344, 456, 476, 481
 Raunstrup 452
 Ravnehus 401
 Reerslev kirke 401
 Reerslev 179, 422
 Reinbeck 532
 Rendsborg 127, 136, 233, 239, 249, 320, 344, 457ff, 465, 468, 472, 482f, 488f, 509, 514
 Ribe 223f, 329, 331, 335
 Ringsbjerg 425
 Ringsted 48, 75, 342, 399, 407ff, 420, 433, 449, 469, 487, 506, 514
 Ringsted herred 399, 412, 426
 Ringsted Kloster 332f
 Ringsted-Tybjerg herred 392, 413, 423
 Rixdorf 522
 Roskilde 222, 272, 286, 288ff, 323, 325, 330ff, 342, 367, 388, 393, 396, 401, 411f, 423f, 428f, 431ff, 438, 441ff, 453, 460f, 484f
 Roskilde amt 45, 54, 160
 Rugtved 414, 440
 Ryefølche 521
 Rørby 414
 Sandby 423
 Schwabstedt 537
 Sct. Jørgensbjerg og Duebrødre Klosters birk 434
 Sejero 403
 Serslev 399
 Siersted 413
 Sjælland 520, 565
 Skanderborg rytterdistrikt 260, 538
 Skelskør 75, 430f, 504
 Skjoldenæsholm birk 243, 389, 397, 410, 416, 427, 433, 439, 445, 452
 Skjoldenæsholm gods 47
 Slagelse 75, 81, 229, 239, 243, 256, 276, 290f, 324, 332, 334, 342, 391, 394, 396, 399, 404, 407f, 412, 415, 422, 428, 432, 435f, 442, 451, 458, 466, 468f, 474, 480f, 483, 489, 492, 495, 498, 501f, 504, 507ff
 Slangerup 438, 452
 Slesvig 462, 484, 491, 498, 541, 550
 Slesvig Holsten 111
 Slots Bjergby 291
 Sneilerup 413
 Snoldelev 436
 Sorø 438, 445
 Sorø amt 391
 Sorø birk 394, 396, 401
 Sorø by og birk 443
 Spindehuset på Christianshavn 37, 49, 127, 140, 145, 243, 529f, 570
 St. Thomas 547
 Stavanger 527, 533
 Stavanger amt 170
 Stege 294, 391f, 404, 424
 Stensby birk 387
 Stevns og Faxe herred 437, 447
 Stockholm 88, 230
 Stokhuset 58
 Store Askevad 432
 Store Hedinge 403, 414, 424, 444ff
 Store Magleby 573
 Stralsund 530
 Størdalens Fogderi 530
 Sundby 442
 Sundbyvester 450
 Sundbyøster 222, 390
 Svallerup 87
 Svanholm birk 416, 436f
 Svanholm gods 227
 Svenstrup 571
 Svenstrup birk 394, 401, 416, 448
 Svenstrup gods 226, 323
 Sverige 23, 79, 124, 133, 136, 190, 225, 230, 232, 243, 281, 285, 322, 357, 542
 Svinninge 402
 Svogerslev sogn 402
 Sælsø Birketing 536
 Sønderød 393
 Sørup (Conradsborg) birk 391, 423
 Teestrup 439
 Tengslemark 409
 Thisted 121
 Tjørnemark 398

- Tornved 398
 Torp 388
 Trondhjem 539, 546
 Trondhjem Lagting 542
 Trondhjem stift 173, 177, 527, 529
 Tryggevælde amt 526
 Tryggevælde rytterd. birk 38, 388
 Tune herred 434, 448
 Turebyholm 465
 Tuse herred 219, 325, 395, 397, 405, 412, 417, 431, 436, 444, 448
 Tuse Næs 446
 Tybjerg herred 410, 419, 434, 436, 439, 448f, 452
 Tybjerggård birk 430
 Tyskland 21, 79, 133, 160, 214, 221, 223, 230, 232, 281, 285, 326, 331, 341, 344, 358
 Tømmerup 277, 421
 Tønder Amt 535
 Tønningen 220, 321
 Tårnby birk 390, 405f, 417, 428, 430f, 433f, 438, 442, 450
 Ubberup 440
 Ubbby 87
 Udby 394, 446, 450
 Ugledie 238, 293
 Ugerløse 444
 Ungarn 524
 Valby 89
 Vallekilde 276, 407
 Vallø birk 392
 Vallø Stift 37
 Vedby 421
 Vedbygård birk 421, 429
 Vedbygård og Kragerupgård birker 402, 445
 Vedbygårds gods 47
 Vemmeløse 393
 Vendsyssel 147
 Vented 222
 Vester Egesborg 506
 Vester Flakkebjerg herred 413
 Vestindiske Øer 547, 551
 Veterslev 423
 Viig 440
 Vindekilde kro 450
 Voer-Nim herred 179
 Voldborg/Lejre herred 387
 Vorder Ditmarschen 535
 Vordingborg 75, 241, 293, 340, 346, 388, 405f, 445, 447, 452, 467ff, 473ff, 477, 481ff, 487, 489, 491, 493, 497, 499, 501, 505, 511ff
 Vordingborg Amt 571
 Vordingborg Rytterdstrikts Birk 38, 272
 Vrangstrup 423
 Vrejlev Klosters birk 560
 Wedelsborg 564
 Ølsted kirke 257
 Ørslev Kro 412
 Østrup 419, 421
 Åbenrå 159, 482
 Ågerup 441
 Ålborg 147, 331, 344, 456, 521
 Århus 331, 519, 523
 Åstrup gods 438